ลัทธิของเพื่อน

ฉบับสมบูรณ์

ลัทธิของเพื่อน ฉบับสมบูรณ์

Sathirakoses-Nagapradipa Foundation
ChangeFusion
OPENBASE.in.th
เครือข่ายพุทธกา
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

จัดพิมพ์สมบูรณ์ครั้งแรก ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๗

สำนักพิมพ์ก้าวหน้า

๘๘๒ วังบูรพา พระนคร โทร. ๒๖๕๔๑

สารบาญ

หน้า

ภาค ๑

ลัทธิคริสต์ และ ยิว, มะหะหมัด หรือ อิสลาม โซโรอัสเตอร์ หรือ ปารซี, เชน

ตำนาน ๓

นิกายคริสตัง ๒๐

นิกายกรีก ๒๒

นิกายโปรเตสเตนต์ ๒๔

ลัทธิมะหะหมัดหรืออิสลาม ๓๑

นิกายต่าง ๆ ของลัทธิอิสลาม ๔๕

ลัทธิโซโรอัสเตอร์ หรือ ปาระซี ๕๓

ศาสนาเชน ๖๒

ภาค ๒

ลัทธิฮินดู

บรรพหนึ่ง — สมัยดึกดำบรรพ์ ๗๖

บรรพสอง — สมัยไตรเพท ๗๒

หน้า

บรรพสาม — สมัยพราหมณะ ๘๗
บรรพสี่ — สมัยฮินดูแท้ ๙๔
สมัยอุปนิษัท พระพุทธศาสนา และ ศาสนาเชน ๑๐๑
บรรพห้า — สมัยสูตร และ สุตฺต ๑๐๗
บรรพหก — สมัยอวตาร ๑๑๕
บรรพเจ็ด — สมัยเลื่อม ๑๒๙
บรรพแปด — สมัยพุ่นลัทธิ ๑๓๕
บรรพเก้า — สมัยภักดิ์ ๑๔๔
บรรพสิบ — ฮินดูในปัจจุบัน ๑๖๒
บรรพสิบเอ็ด — การนับถือของผู้อยู่ในวรรณะต่ำ ๑๗๐
บรรพสิบสอง — ลัทธิศักติและตันตระ ๑๗๔
บรรพสิบสาม — พระโพธิสัตว์ในลัทธิมหายาน ๑๘๒
บรรพสิบสี่ — พระพุทธเจ้าในลัทธิมหายาน ๑๘๗

ภาค ๓ ตอน ๑

พระพุทธศาสนาในอินเดีย

ปฐมสังคายนา ๒๐๙
ทุติยสังคายนา ๒๑๗

หน้า

เหตุที่แยกกันมากนิกาย ๒๒๐
ว่าด้วยนิกายต่าง ๆ ๒๓๒
ตติยสังคายนา ๒๕๖
ชาติกุษาณ ๒๖๐
สังคายนาสมัยพระเจ้ากนิษกะ ๒๖๑
ลัทธิมหายาน ๒๖๖
ลัทธิโยคาจาร ๒๗๓
พุทธตันตระ ๒๘๙

ภาค ๓ ตอน ๒

ลัทธิลามะ

ประเทศธิเบต ๒๙๘
ประเทศภูฑาน ๒๙๙
ประเทศเนปาล ๒๙๙
พงศาวดารลามะ ๓๐๑
นิกายลามะ ๓๒๓
ลัทธิธรรม ๓๒๖
พระคัมภีร์ ๓๒๗

หน้า

หมวดอรรถกถา ๓๓๑
พระสงฆ์ตามะแบ่งเป็น ๔ ชั้น ๓๓๓
เครื่องนุ่งห่ม ๓๔๐
กิจวัตร ๓๔๒
อาชีพ ๓๔๘
อาหาร ๓๔๙
ลักษณะปกครอง ๓๕๐
วัด ๓๕๖
วิหาร ๓๕๘
พระพุทธปฏิมากร ๓๖๒
วิหารกรุงลหาสะ ๓๖๙
สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ๓๗๔
พระพุทธ ๓๘๑
พระพุทธเจ้า ๓๘๕
พระมานุษิพุทธ ๓๙๑
ยิดัม ๔๐๑
ธรรมบาล ๔๐๕
นาถ หรือ พญายักษ์ ๔๐๘

หน้า

ฑากิณีโขมดตัวเมีย ๔๑๐

ทวยเทพ ๔๑๐

เจ้าและภูตผี ๔๑๒

พระอรหันต์สิบแปด (จับโป้ยล่อหั่น) ๔๑๖

เครื่องอุปกรณ์และเครื่องหมายในลัทธิ ๔๑๙

มณฑลบูชา ๔๒๘

พิธีบูชา ๔๔๐

สรณคมน์ (เกินกว่าไตรสรณคมน์) ๔๔๔

การปลงอาบัติ ๔๔๕

พิธีต่ออายุ ๔๔๖

ภาค ๔ ตอน ๑

ลัทธิศาสนาของจีน

ศาสนาขงจื๊อ ๔๖๔

ลัทธิเต๋า ๔๖๘

พุทธศาสนามหายาน ๔๘๑

วิธีเข่นวิญญาณไปสู่สุคติ ๕๑๒

หน้า

ภาค ๔ ตอน ๒

ปฏิมา

การสร้างรูป ๕๗๓

หมวดปฏิมา ๕๗๔

พระพุทธเจ้า ๕๗๕

อมิตาภะพุทธ ๕๗๖

ไภษัชยคุรุพุทธ ๕๗๗

ไวโรจนพุทธ และ โคษณพุทธ ๕๘๑

ทีปังกรพุทธ ๕๘๒

พระพุทธเจ้ามีจำนวนมาก ๕๘๗

โพธิสัตว์ ๕๘๘

กวนอิม ๕๙๐

พระอรหันต์ ๘๐๑

กาล้ม ๘๐๕

เง็กตี่ เง็กเซียงฮ่องเต้ ๘๑๐

เฮียงซัน -- ฮั่วซัน ๘๑๑

หน้า

อ้วยโท้ ท้าวมหาชมพู ๘๒๑

เจ้ากวนอู ๘๒๖

เจ้าประจำปีนักษัตร ๘๓๒

แผนที่ประดิษฐานรูปปฏิมาในวัดมังกรกลาวาส ๘๓๙

ภาค ๔ ตอน ๓

จับโป๊ยล่อหั่น

บริเฉท ๑ พระอรหันต์ชุดสิบแปด ๘๔๙

บริเฉท ๒ ข้อความเบื้องต้น ๘๕๓

พระอรหันต์สิบหกองค์คือไตร ๘๕๖

ที่สถิตพระอรหันต์ชุดสิบหก ๘๖๐

รูปปฏิมา ๘๖๒

นิกายที่มาแห่งพระอรหันต์เป็นชุดสิบแปด ๘๖๗

บริเฉท ๓ ประวัติพระอรหันต์ชุดสิบหก ๘๖๙

ภาคผนวก ๑ เรื่องเบ็ดเตล็ด ๙๑๔

ภาคผนวก ๒ คำทำนาย ๙๑๗

หน้า

ภาค ๔ ตอน ๔

โง่วแป๊ะล่อหั่น

พระอรหันต์ชุดห้าร้อยในตำนาน ๔๒๒
พระอรหันต์ชุดห้าร้อยในคัมภีร์จีน ๔๒๕
บันทึก ๔๓๕
โง่วแป๊ะล่อหั่น พระสาวก ๕๐๐ องค์ ๔๓๙

ลัทธิของเพื่อน

ภาค ๑

ลัทธิคริสต์และยิว

"จงรักเพื่อนบ้านเท่ากับรักตัวท่าน" – คริสโตวาท

ลัทธินี้อุบัติในประเทศปาเลสไตน์ราว ๑๙๐๐ ปีเศษ; ศาสดาจารย์มีนามว่าเยซู, มีชาติเป็นเหบรูหรือยิว, สมภพในหมู่บ้านเบถเลเฮมแขวงกรุงเยรูสเลมประเทศปาเลสไตน์. ตามลัทธิมีว่าพระเจ้าผู้สร้างและปกครองสกลโลก ประทานพระบุตรของพระองค์ให้อวตาร มาถือกำเนิดเป็นมนุษย์ ให้สมกับคำทำนายของ บรรพศาสดาจารย์ อันมีแจ้งอยู่ใน คัมภีร์เก่า ของ คัมภีร์ไบบล เพื่อถ่ายถอนบาปของมนุษยชาติ ที่ติดเป็นทายาทมาจากอาดัมและนางเอวา ชายหญิงคู่แรกซึ่งพระเจ้าทรงสร้างขึ้น และผ่าฝืนบัญญัติของพระองค์ต้องถูกสาป.

เพื่อให้ทราบเรื่องราวในลัทธิโดยชัดเจน จะต้องเล่าเรื่องของชาติเหบรู ก่อนพระเยซูอุบัติมาถ่ายบาปของโลก.

ครั้งดึกดำบรรพ์ ชนชาติหนึ่งเรียกชื่อว่าเหบรูอาศัยอยู่ตามแถบทะเลทรายในประเทศอาหรับ, มีอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์เร่ร่อนไปไม่อยู่เป็นที่ ราวก่อนพุทธศักราชแปดร้อยปี ชาติเหบรูหมู่หนึ่ง, ตกไปเป็นเชลยของพระเจ้าฟาเราห์ผู้ปกครองประเทศอียิปต์, ได้

รับความทุกข์เดือดร้อนแสนสาหัส ; ภายหลังได้หัวหน้าชื่อ โมเสส ควบคุมพาหนีออกจากประเทศอียิปต์, เที่ยวเร่ร่อนอยู่หลายปี, จนเข้าถึงเขตประเทศปาเลสไตน์, ซึ่งมีคนชาติคนันไนต์ปกครองอยู่, ชาตินี้มีความเจริญดีกว่าชาติเหบรูมาก. เมื่อชาติเหบรูเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตประเทศปาเลสไตน์, ได้ซ่องเสพสมาคมกับชาติคนันไนต์โดยกุลสัมพันธุ์เป็นต้น, ก็มีความเปลี่ยนไปเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเป็นชาติเร่ร่อน, กลายเป็นชาติมีภูมิลำเนาขึ้น. แต่พวกเหบรูที่ยกไปตอนใต้ประเทศปาเลสไตน์, อันเป็นที่แร้นแค้นมีแต่ทะเลทรายเป็นส่วนมาก, ไม่ค่อยมีทางสัมพันธ์สมาคมกับชาติอื่น, จึงคงมีลักษณะตามเดิม: คือ กางกระโจมอยู่, ไม่สร้างบ้านเรือนเคหสถานเป็นหลักแหล่ง. ด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีชาติเหบรูภาคเหนือและภาคใต้ขึ้น

ทางมุมตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศปาเลสไตน์, ซึ่งอยู่ริมชายทะเลเมดิเตอร์เรเนียน, เป็นที่อยู่ของชาติฟีลิสติน ปกครองกันเป็นชนบท. ชาตินี้รุกรานชาติเหบรูอยู่เสมอ, จนหัวหน้าชาติเหบรูที่ควบคุมกันเป็นก๊กเป็นเหล่า, เรียกตามที่พวกมิชนรีแปลว่าผู้วินิจฉัย, ไม่สามารถจะรวมพวกตั้งประเทศชาติได้. ต่อมาชาติเหบรูได้ผู้แกล้วกล้าสามารถชื่อ ดาวิด, รวบรวมชาติเหบรูแล้ว, ประกาศตนเป็นราชาภาคใต้, กระทำศึกกับชาติฟีลิสติน

มีชัยเป็นลำดับ; จนชาติเหบรูภาคเหนือยอมมาขึ้นอยู่ในอำนาจพระเจ้าดาวิดด้วย. พระเจ้าดาวิดนี้, ตามตำนานว่า, เป็นบรรพบุรุษของพระเยซู.

ล่วงพระเจ้าดาวิดแล้ว, โซโลมันผู้โอรสได้ครองชาติยิวต่อมา. กษัตริย์องค์นี้ ยกย่องกันว่ามีพระปรีชาสามารถสุขุมยิ่งนัก, มีตำนานกล่าวถึงอภินิหารเป็นนิยายปรัมปราอยู่มาก. พวกอิสลามนับถือพระเจ้าโซโลมัน (อิสลามเรียกว่า สุเลมัน) ว่าเป็นนะบีหรือศาสดาของเขาองค์หนึ่ง, มีฤทธิ์เดชใหญ่หลวง, ภูตผีปีศาจแม้ได้ยินพระนามก็เกรงตกใจหนีไป.

ล่วงถึงรัชสมัยโอรสพระเจ้าโซโลมันเป็นราชา, พวกภาคเหนือปลีกตัวออกตั้งเป็นประเทศมีกษัตริย์ขึ้นใหม่ต่างหาก, จึงเกิดการแตกร้าวแยกสามัคคีกัน. พวกภาคเหนือมีชื่อว่าพวกอิสราเอล, พวกภาคใต้มีชื่อว่าพวกยูดาห์หรือยูดาย คือ ยิว.

ระหว่างที่ชาติเหบรูแตกร้าวบาดหมางกันเองนี้, บ้านเมืองก็ถึงหายนะโดยถูกชาติอัสสีเรียตีพวกภาคเหนือแตก, และกวาดต้อนเป็นเชลยไปเป็นอันมาก. ล่วงมาอีกราวร้อยปี ชาติเหบรูภาคใต้ถูกชาติกัลเดียตีบ้านเมืองแตก กวาดต้อนชาติเหบรูเป็นเชลยไปประเทศตน คือประเทศซึ่งเดิมเป็นของอัสสีเรีย. กษัตริย์ชาติเหบรูก็ถึงอวสานลงในตอนนี้. ภายหลังพระเจ้ากรุงเปอร์เซีย

ยกมาคือชาติกัลเดียแตก, ได้เข้าครองประเทศของกัลเดีย, โปรดอนุญาตให้ชาติเหบรูกลับไปอยู่บ้านเดิมของตนในประเทศปาเลส-ไตน์ได้.

อาศัยที่พระเจ้ากรุงเปอร์เซียประทานเสรีภาพบางประการ, หัวหน้าชาติเหบรูจึงรวบรวมประมวญบัญญัติแห่งลัทธิตน ซึ่งมีคดีปรัมปราสืบมาแต่เดิม ยกสังคายนาขึ้น. ประมวลบัญญัตินั้นคือ คัมภีร์ไบบลห้าเล่มแรก, ที่กล่าวถึงเรื่องพระยโฮวาทรงสร้างโลกดังที่พวกมิชนรีแปลเป็นภาษาไทยแล้ว, และมีเรื่องราวต่อจากสร้างโลกก็ถึงเรื่องที่ตกไปเป็นเชลยในประเทศอียิปต์, และโมเสสพาหนีดังได้เล่าในหนหลัง. ลัทธิเหบรูในปัจจุบันเรียกว่าลัทธิยูดาย หรือ ลัทธิยิว ถือหลักจากคัมภีร์ห้าเล่มนั้น. แต่นั้นไปชาติเหบรูมิได้มีกษัตริย์เหมือนเก่าก่อน, กลายเป็นมีหัวหน้าบรรพชิตสถิตกรุงเยรูสเลม, ที่พวกมิชนรีเรียกว่าปุโรหิต, มีอำนาจปกครองชนชาติเหบรู, ซึ่งต่อไปจะเรียกว่าชาติยิว. ล่วงต่อมาประเทศปาเลสไตน์ตกไปเป็นเมืองขึ้นของชาติโรมัน.

ตามลัทธิยิว พระยโฮวาเป็นเทพมหาการุณิกนาถ ประดุจบิดา, และปกครองสกลจักรวาลเป็นธรรมเทพแต่พระองค์เดียว. หามีเทพองค์อื่นเป็นใหญ่ยิ่งกว่าอีกไม่. ผู้หวังยึดพระองค์เป็นสรณะจะต้องน้อมใจเลื่อมใสบูชาพระองค์, และประพฤติตาม

บัญญัติซึ่งได้ ประทาน ไว้แก่โปรเฟต เป็นคราว ๆ ดังมีแจ้ง อยู่ในคัมภีร์นั้นแล้ว. โปรเฟต คือ ศาสดาพยากรณ์, ผู้สั่งสอนชี้ทางให้รู้เห็นธรรมที่พระเจ้าประทานไว้, และทำนายว่าต่อไปจะมีเหตุการณ์เป็นอย่างนั้น ๆ.

ฤๅสมัยพระเยซูอุบัติแล้ว, หัวหน้าชาติยิวจึงจัดรวบรวมและเรียบเรียงคัมภีร์ให้ติดต่อกัน, เรียกว่าคัมภีร์ไบบลของชาติยิวมาจนทุกวันนี้, และเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพส่วนหนึ่งของคริสต์ศังด้วย; ที่แปลออกเป็นภาษาอังกฤษเรียกว่า โอลด์เตสเตเมนต์ คือ คัมภีร์เก่า; ส่วนที่กล่าวถึงประวัติพระเยซูและต่อมาเรียกว่า นิวเตสเตเมนต์ คือ คัมภีร์ใหม่.

พระเยซูอุบัติมาในโลกแล้ว, ในปีที่ ๑ แห่งคริสตศก ครั้นเจริญวัยขึ้นก็ปรากฏว่าเป็นผู้เฉลียวฉลาดเป็นมหัศจรรย์, บรรลุภูมิเป็นพระคริสตเจ้า, สั่งสอนนิกรชนให้ประพฤติแต่ความดีมีใจเมตตากรุณา, และให้มีความภักดีต่อพระเจ้า, ดังมีเรื่องพิสดารในหนังสือชื่อโยฮันมัททายแลลูกา ที่มิชนรีแปลสู่ภาษาไทยแล้ว (คริสต แปลว่า ผู้เปี่ยมทุกข์). ตามลัทธิยิว เมื่อครั้งชาติเหบรูต้องประสบความยากเข็ญแสนสาหัส โดยเหตุที่ตกไปเป็นเชลยของชาติต่าง ๆ ว่าเป็นดังนี้เพราะประพฤติแต่บาป หยาบช้าผิดแผกแยกไปจากบัญญัติของพระยโฮวา แต่พระยโฮวาทรงรับรอง

ว่าจะประทานพระบุตรลงมาช่วยชาติตนให้พ้นทุกข์ โดยปราบปรามศัตรูให้สูญสิ้น และให้ชาติยิวเป็นเจ้าโลก; ผู้ที่จะลงมานี้เรียกว่า เมสสิอะ.

ครั้นพระเยซูคริสต์มา ประกาศลัทธิใหม่โดยอ้างตนว่าเป็นบุตรพระเจ้าสมดังที่มีทำนายไว้ในคัมภีร์; ชาติยิวก็ไม่พอใจหามีความเลื่อมใสในพระเยซูไม่: เพราะถือว่าเมสสิอะที่จะลงมาตรัส, จะต้องเป็นบุรุษผู้แกล้วกล้าสามารถเป็นนักรบ; ส่วนพระเยซูคริสต์เป็นแต่ชาวชนบทไม่มีฤทธิเดช, ทั้งสั่งสอนมนุษย์ให้ยกโทษศัตรูของตนและมีความกรุณาเมตตา: ผิดความนิยม: จึงไปร้องฟ้อง ผู้ปกครองกรุงเยรูสเลมขอให้กำจัด พระเยซูคริสต์เสีย อ้างเหตุว่ามั่วสุมชุมนุมคน จะก่อการกำเริบขึ้นเพื่อปลดคนให้พ้นจากอำนาจโรมันซึ่งครอบงำประเทศปาเลสไตน์เวลานั้น. ผู้ปกครองพิจารณาเห็นว่าพระเยซูคริสต์ไม่มีความผิด, แต่ไม่อยากขัดพวกบรรพชิตยิว ซึ่งมีเสียงดังในพลเมืองส่วนมาก ให้บังเกิดผลร้ายขึ้นในทางปกครอง, จึงผ่อนตามคำร้องโดยสั่งให้ตรึงพระเยซูคริสต์เสียกับไม้กางเขน ซึ่งเป็นวิธีประหารชีวิตในสมัยนั้น. การที่พระเยซูคริสต์ต้องถูกตรึงไม้กางเขนเช่นนี้ ตามลัทธิคริสต์ถือว่าพระเจ้าทรงมหากรุณาแก่สัตวโลก จึงประทานพระบุตรมาถ่ายโทษบาปของมนุษย์ โดยพลีชีวิตพระบุตรของพระองค์ให้

ครั้นพระเยซูดับขันธ์แล้ว, สาวกต้องหลบลี้หนีเร้นไปในที่ต่าง ๆ ด้วยกลัวภัย ภายหลังยิวคนหนึ่งชื่อซอลมีความเลื่อมใสในลัทธิคริสต์, จึงประกาศตนเป็นสาวกและมีสมญาใหม่ว่าปอลหรือเปาโล ท่านผู้นี้พวกคริสตังถือว่าเป็นอัครสาวกในลัทธิ, ด้วยเหตุที่ลัทธิคริสต์จะแพร่หลายไปกว้างขวางก็เพราะท่านผู้นี้เผยแผ่. พวกคริสตังในชั้นต้น ๆ ถูกชาติต่าง ๆ รังแกประหัตประหารต้องประสบภัยร้ายแรงเรื่อยมา, แต่ลัทธิก็ไม่เสื่อมทราม, คงมีผู้นับถือมากขึ้นเป็นลำดับ, จนประเทศโรมันยอมยกย่องเอาเป็นลัทธิประจำชาติของโรมันเอง.

เมื่อจำนวนคริสตสาวกมีมากขึ้น, พวกคริสตังเหล่านี้ถือว่าจะไปอยู่ที่ไหนตำบลไรก็ตาม, เมื่อมีความเชื่อแน่วแน่ต่อพระเยซูแล้ว, ก็นับอยู่ในลัทธิเดียวกัน, และให้ชื่อรวมว่าคาทอลิกแปลว่าสากล เมื่อคริสตลัทธิมีความเจริญแพร่หลายยิ่งขึ้น, ก็เป็นธรรมดาที่จะแบ่งสันปันส่วนการปกครองทางลัทธิอาณา. เพราะฉะนั้นในนครของชาวโรมันทุกนคร จึงมีผู้เป็นหัวหน้าปกครองทางลัทธิเรียกว่าบิชอบหรือสังฆนายก. แต่เป็นธรรมดาอยู่ว่านครใดเป็นเมืองเอกหรือเมืองหลวง, สังฆนายกประจำนครนั้นย่อมมีอำนาจในทางลัทธิดีกว่าสังฆนายกประจำนครอื่น ๆ, ในที่สุดก็เสริมยศให้สูงขึ้นไปอีก โดยเรียกว่าอาร์คบิชอบหรืออัคร-

สังฆนายก, และมีอำนาจเรียกสังฆนายกนครอื่นมาประชุมหารือในข้อลัทธิและกิจการที่สำคัญได้.

ต่อมาราชาธิราชโรมันออกพระราชกฤษฎีกา ให้ประโยชน์แก่นักบวชคริสต์ดังเป็นพิเศษ : เช่นยกเว้นการเสียภาษีอากร, และอนุญาตให้รับทรัพย์สมบัติซึ่งผู้มีศรัทธาถวายเป็นคริสตบูชา, ซ้ำพระราชาธิบดีก็สร้างโรงลัทธิสภา (โบสถ์) และอุปการการลัทธิเป็นเอนกประการ ; บรรดาข้าราชการและราษฎรต่างก็โดยเสด็จในราชจริยาวัตรเช่นนี้ด้วย : กระทำให้คณะฝ่ายลัทธินิกายเฟื่องฟูขึ้น. นอกจากนั้น ถ้าพวกนักบวชมีคดีพิพาท, ก็สามารถจะชำระคดีเองได้ ; และถ้าผู้ใดมีความเชื่อในลัทธิผิดแผกไปจากลัทธิคาทอลิกแล้ว, ก็มีความผิดและให้ชื่อว่าเป็นคนเหระติก (มิจฉาทิฏฐิก์).

ครั้นอาณาจักรโรมันถึงความเสื่อม, และพระราชาธิบดีโรมันไปครองราชธานี คอนสตันติโนปล อันเป็น อาณาจักรโรมันภาคตะวันออก ; ฝ่ายคณะลัทธิกายซึ่งอยู่ทางภาคตะวันตกห่างไกลจากราชธานีใหม่, ก็พยายามปลีกตนเป็นอิสระเข้าปกครองบ้านเมืองเสียเองเป็นส่วนมาก, เพราะสมัยนั้นอาณาจักรโรมันกำลังปั่นป่วนระส่ำระสาย, การปกครองก็เป็นธรรมดาจะให้เรียบราบไม่ได้.

สังฆนายกประจำกรุงโรมองค์หนึ่ง อ้างสิทธิของการลัทธิโดยวางหลักย่อ ๆ ไว้ว่า ในโลกนี้มีอำนาจสองประการที่ปกครองอยู่ : คือ ฝ่ายสงฆ์และฝ่ายพระราชา. ฝ่ายสงฆ์ย่อมสูงกว่า เพราะสงฆ์เป็นผู้ชนตรงต่อพระเป็นเจ้า, และรับผิดชอบในความประพฤติของมนุษย์รวมทั้งพระราชาด้วย. หลักอันนี้ใครเล่าจะปฏิเสธ เพราะทุกคนมีความเชื่อและหวังต่อทิพยสุขในสวรรค์. เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดมีเรื่องขัดข้องเป็นความกับรัฐบาล, ฝ่ายการลัทธิมีเสียงดีกว่า, พิพากษาได้เด็ดขาดทีเดียว, เท่ากับเป็นศาลฎีกา, แม้พระราชาธิบดีเองก็ต้องอนุโลม.

บัดนี้จะได้พิจารณาถึงต้นเหตุที่สันตะปาปา คือ โปป มีอำนาจอันใหญ่หลวงขึ้นด้วยประการไร. ในคัมภีร์ของคริสตังที่เรียกว่าคัมภีร์ใหม่หรือนิวเตสเตเมนต์ กล่าวเป็นเชิงตำนานว่า ปีเตอร์ผู้อัครสาวกของ พระเยซูนั้นได้ตำแหน่งเป็น สังฆนายกกรุงโรมองค์แรก. อนึ่ง กรุงโรมก็เป็นมหาราชธานี ที่สถิตแห่งราชาธิราชโรมันมาแต่กาลก่อน, พูดถึงความสง่าผ่าเผยก็ยอดเยี่ยมกว่านครอื่น ; เมื่อดังนี้, สังฆนายกกรุงโรมก็ย่อมมีวาสนาสูงกว่าสังฆนายกนครอื่น ; ประชาชนโรมันก็มีความนับถือเสมอเป็นหัวหน้าของลัทธิ : เพราะฉะนั้น พระเจ้าวาเลนติเนียนที่สามราชาธิราชโรมันภาคตะวันตก จึงประกาศให้อำนาจสูงสุดแก่สังฆนา-

ยกกรุงโรม, เหตุด้วยปีเตอร์ผู้อัครสาวกได้เคยครองตำแหน่งนี้มาแต่ประถม, และกรุงโรมก็มีสง่าผ่าเผยยิ่งกว่านครอื่น. บรรดาสังฆนายกกรุงโรม (สมัยนั้นราชอาณาจักรแยกออกเป็นสองภาค คือ ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก ที่เรียกว่าบัยแซนไตน์ ซึ่งมีเมืองหลวงคือกรุงคอนสตันติโนปล ภาคตะวันออกนี้เดิมเป็นประเทศกรีซ).

ล่วงต่อมาได้หกปี ที่ประชุมรัฐสภาได้ประกาศให้สังฆนายกครองกรุงโรมใหม่ คือ กรุงคอนสตันติโนปล มีอำนาจเสมอกับสังฆนายกกรุงโรมเก่า, เพราะกรุงโรมใหม่ก็เป็นราชธานีที่สถิตของพระราชาธิบดีเหมือนกัน. แต่ประกาศนี้ นิกายตะวันตกซึ่งมีสังฆนายกกรุงโรมเป็นประมุขไม่ยอมรับรู้. เพราะฉะนั้น ลัทธิคริสตังจึงเกิดแตกแยกเป็นสองนิกายใหญ่: คือ นิกายตะวันตก หรือคาทอลิกนิกาย, และนิกายตะวันออก หรือกรีกนิกาย.

ส่วนคำเรียกสังฆนายกกรุงโรมว่าโปปนั้น มีต้นเหตุดังนี้: โปปแปลว่าบิดา, เดิมใช้เรียกสำหรับสังฆนายกทั่วไป, บางทีก็ใช้ตลอดมาถึงนักบวชอนุจร ซึ่งเรียกตามอังกฤษว่าปริสต์ อันแปลว่าผู้มีอายุสูง. มาภายหลังเครโครีที่สามสังฆนายกกรุงโรมประกาศให้ใช้คำว่าโปปเฉพาะผู้เป็นสังฆนายกกรุงโรมเท่านั้น.

ต่อมา เมื่อชนชาติวิวตันส์ หรือ เยอรมันยกเข้า มาย่ำยีแดน

อิตาลี่, และถอนราชาธิราชโรมันภาคตะวันออกเลี่ยจากราชสมบัติ. บ้านเมืองก็ระส่ำระสายไม่มีหัวหน้าควบคุม ; ประชาชนพลเมือง จะหันไป พึ่งราชาธิราชภาคตะวันออก หรือ ก็อยู่ห่างไกล, จึ่งเป็นธรรมดาต้องหันมาพึ่งสันตะปาปา คือ โปป ; และอาศัยเหตุที่ สันตะปาปา บางองค์ มีสติปัญญา สามารถ ใน ทางปกครอง, ท่านก็ครอบงำกิจการต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปในทางบ้านเมืองหมด, เท่ากับเป็นราชาธิราชอยู่ในตัวด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง ; เพราะราชาธิราชภาคตะวันออก ต่อมาก็ไม่มีอำนาจแผ่การปกครองมาถึงภาคตะวันตก. นี่เป็นประถมเหตุที่สันตะปาปามีอำนาจสิทธิ์ขาด, และแผ่ลัทธิโดย ส่งพวกในคณะไปเที่ยว สั่งสอนแก่ ประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากอาณาจักรออกไป, มีชาติทิวตันส์คือเยอรมันและอังกฤษเป็นต้น. นอกจากนั้น สันตะปาปาองค์หนึ่งยังได้ทำไมตรีไว้กับชาติฟรังก์และชาติเบอร์กันเดียซึ่งเป็นสาขาของชาติทิวตันส์อีก.

ชาติฟรังก์นี้ก็หนึ่งยก เข้ามาตั้งถานึ่งลง ใน ดินแดนประเทศฝรั่งเศส, มีพระราชาปกครองสืบสันตติวงศ์ลงมาถึงพระเจ้าชาลส์มหาราช หรือชาลมาง. อาณาจักรฟรังก์ก็แผ่ไพศาลออกไปกว้างขวางด้วยราชเดชานุภาพ. ถุ พ.ศ. ๑๓๑๗ ปี สันตะปาปาถูกชาติลอมบาดยกลงไปรบกวน, ก็ร้องขอความช่วยเหลือของ

พระเจ้าชาลมาง. พระองค์จึงกริ้วทัพยกไปกำจัดราบคาบ. ต่อมาเมื่อพระเจ้าชาลมางเสด็จไปกรุงโรม. สันตะปาปารำลึกถึงอุปการคุณข้อนั้น, จึงหยิบมงกุฎของราชาธิราชกรุงโรมแต่เก่าก่อนซึ่งไม่มีตัวผู้ใช้แล้ว, สวมพระเศียรพระเจ้าชาลมาง, ประกาศตำแหน่งให้เป็นราชาธิราชแห่งอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์, เหตุด้วยเป็นที่ประดิษฐานคริสตลัทธิ, สมมติว่าสืบสันตติวงศ์จากราชาธิราชโรมันแต่กาลก่อน. เหตุที่สันตะปาปาได้กระทำไปนั้นก็เพราะเห็นว่า อาณาจักรโรมันภาคตะวันออกมีแต่ผู้หญิงเป็นราชินีปกครอง ซึ่งไม่เป็นการสมควร, และอีกอย่างหนึ่งพระเจ้าชาลมางก็มีเดชานุภาพและเป็นผู้ช่วยปราบปรามศัตรูของสันตะปาปา, สมควรที่จะยึดถือเป็นกำลังต่อไป, ซ้ำการแต่งตั้งตำแหน่งราชาธิราชก็ต้องสันตะปาปาตั้งให้, นับว่าได้ผลหลายทาง.

แต่นั้นมาสันตะปาปาก็มีอำนาจใหญ่หลวงทั้งฝ่ายคริสตจักรและอาณาจักร, อาจจะถอดถอนบรรดาพระราชาและผู้ปกครองประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ให้ออกเสียจากตำแหน่งได้ โดยประกาศประณาม. ประณามกรรมของสันตะปาปามีลักษณะรุนแรงมาก, เพราะคริสตชนมีความเชื่อมั่นในลัทธิ. การเปลื้องบาปก็ดี, การไปสวรรค์ก็ดี, ต้องอาศัยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดให้; เมื่อคณะสงฆ์

ไม่ช่วยเหลือ เวลาตายไปก็หมดหนทางจะสู่สุคติ. ผู้ใดถูกสันตะปาปาประกาศประณาม, ประชาชนก็ไม่คบหาสมาคมช่วยเหลือ, เพราะถือว่าผู้นั้นเป็นเสนียด. ถ้าคลุกคลีด้วย, บาปกรรมก็จะพลอยติดตัว แม้นรู้ไปถึงคณะสงฆ์, ตนอาจถูกประณามกรรมตกนรกเป่าๆ. เมื่อกระนั้น บรรดาคริสตชนจึงมีความกลัวเกรงสันตะปาปามาก, ไม่อาจฝ่าฝืนบัญญัติหรือข้อบัญชา.

ถึง พ.ศ. ๒๐๖๒ สันตะปาปาประสงค์จะสร้างโรงลัทธิสภา (โบสถ์) หลังใหญ่, จึงให้สมณทูตไปเที่ยวขายอินดัลยันส์ คือหมายยกบาป: ที่ฝ่ายคาทอลิกหมายเอาบุญซึ่งคณะลัทธิสะสมเป็นคลังกลางไว้ อาจแผ่ให้แก่บุคคลอันควรได้, ผู้แผ่คือสันตะปาปาผู้ครองลัทธิจักร, ถ้าผู้ใดออกเงินเกื้อหนุนในการกุศล, สันตะปาปาจะโปรดยกบาปให้; เมื่อตายไปจะได้ไม่ตกนรก; หรือพูดกันอย่างง่าย, ก็คือแผ่ส่วนบุญให้, เพราะบุญกุศลต่างๆ ของสันตะปาปาผู้สืบทายาทมาจากพระเยซู ย่อมมีเหลืออยู่มาก, อาจจะแบ่งให้แก่ใครๆ ได้. ครั้งนั้นมีบาทหลวงเยอรมันชื่อมาร์ตินลูเธอร์ เป็นผู้เชี่ยวชาญแตกฉานในลัทธิคริสต์, เห็นว่าการขายหมายยกบาปของสันตะปาปานั้น ผิดจากทำนองคลองลัทธิของพระเยซู, นอกจากนี้ยังเห็นว่าสันตะปาปายังประพฤติการฟั่นเฝือผิดแผกแทรกเสริมเติมของเดิม, จึงเขียนหนังสือติเตียนคัดค้าน

การประพฤติเช่นนั้นของสันตะปาปา ไปบีดไว้ที่บานประตูโรงลัทธิสภาในเมืองวิตเตมเบิก. ครั้นสันตะปาปาทราบเรื่องก็มีสมณสาส์นว่ากล่าวตักเตือน. มาร์ตินลูเธอร์กลับลบหลู่โดยเอาคำสั่งเผาไฟเสียต่อหน้าประชุมชน. สันตะปาปาจึงโฆษณาประณามมาร์ตินลูเธอร์ เหตุด้วยเธอประกาศลัทธิธรรมผิดจากพระบัญญัติเป็นเหระติกนอกศาสนา.

คราวนั้นบรรดาเจ้าผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ในประเทศเยอรมัน (ซึ่งเวลานั้นแยกกันปกครองหลายก๊ก) บางองค์เห็นชอบข้างมาร์ตินลูเธอร์, บางองค์เข้าข้างสันตะปาปา, เกิดสงครามศาสนาขึ้น. พวกที่เข้าข้างมาร์ตินลูเธอร์ เรียกว่าพวกโปรเตส์เตนต์ แปลว่าผู้คัดค้านไม่ยอมรับคำสั่งสันตะปาปา. นี่คือต้นเหตุแห่งลัทธิคริสต์นิกายโปรเตส์เตนต์ อย่างพวกหมอสอนศาสนาอเมริกัน. สงครามครั้งนี้เวลายืดยาวนานนับตั้งสามสิบปี, ซึ่งเรียกกันว่าสงครามสามสิบปี, ลุกลามใหญ่โตไปเกือบทั่วทั้งยุโรป: เพราะเรื่องที่วิวาทรบกัน มิใช่ว่าจะเป็นในระหว่างพวกโปรเตส์เตนต์กับพวกคาทอลิก คือพวกนับถือสันตะปาปาเท่านั้น, พวกโปรเตส์เตนต์เองซึ่งมีทิฐิและลัทธิต่างกันอีก ก็วิวาทกันขึ้นด้วย; ซ้ำผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ ในเยอรมัน มีความเชื่อเข้าข้างฝ่ายใด, ต่างพยายามบังคับให้ราษฎรเชื่อถือเช่นเดียวกัน; ถ้าขัดขืนก็ใช้

อำนาจบังคับให้เชื่อ. ราษฎรที่ไม่ยอมเชื่อแต่เกรงภัย, ก็พากันอพยพหนีไปอาศัยแดนต่าง ๆ ได้รับความทุกข์ร้อนแสนสาหัสพลัดบ้านเมือง ที่ถูกออยู่ก็ถูกทำโทษเอาตัวไปเผาไฟเสีย, นับว่าเดือดร้อนทุกเส้นหญ้า.

ถึง พ.ศ. ๒๐๙๘ พระเจ้าชาลส์ซึ่งเป็นราชาธิราชประเทศเยอรมันรวมออสเตรียด้วย พร้อมด้วยผู้ครองแคว้นต่าง ๆ, ชุมนุมกันที่เมืองออกส์เบิก, ตกลงกันส่งบศึก, อนุญาตให้ราษฎรมีเสรีภาพถือศาสนาคริสต์ตามลัทธิของตนได้. ในประชุมซึ่งมีการยินยอมครั้งนี้ พวกโปรเตสเตนต์ยื่นบันทึกความเห็นในลัทธิของตนเรียกว่าหนังสือออสเบิกคอนเฟสชัน. หนังสือเรื่องนี้มีความว่าให้นับถือพระเจ้าองค์เดียว, นิกรชนจะพ้นบาปได้ก็ด้วยมีความเชื่อมั่นในพระเยซู ว่าท่านมีการุณย์อวตารลงมาสมภพในมนุษยโลก, ทนทุกข์ทรมานกายจนถึงสิ้นชีพบนไม้กางเขน, เพื่อจะถ่ายโทษบาปให้มนุษย์รอดพ้นจากทุคติ. เพราะมนุษย์ทำชั่วล่วงบัญญัติพระเจ้า, จมอยู่ในบาป, แม้จะทำบุญกุศลให้มากอย่างไร, จะเอาตัวรอดไม่ได้, นอกจากพระเยซูจะถ่ายบาปให้ (บาปตามลัทธินี้หมายความว่า กรรมอันล่วงต่อบัญญัติพระเจ้าซึ่งเป็นเหตุจะทำให้เหินห่างจากพระองค์ไป). อีกอย่างหนึ่งมนุษย์ไม่ควร

จะให้รูปเคารพต่าง ๆ และอ้อนวอนผู้อื่น มีการอ้อนวอนพระมาเรียผู้เป็นคริสตมาตาและนักบุญเป็นต้น (อย่างที่พวกโรมันคาทอลิกปฏิบัติอยู่), เพราะการอ้อนวอนท่านเหล่านั้น ไม่ช่วยตนให้รอดพ้นนรกได้, นอกจากพระเยซูผู้เดียวเท่านั้นที่จะช่วยได้. และมีข้อความอื่น ๆ อีกมาก อันมีแจ้งอยู่ในหนังสือคอนเฟสชันนั้นแล้ว.

เรื่องที่เล่าถึงการแตกแยกแห่งลัทธิคริสต์นั้น อาศัยเก็บความจากหนังสือองกฤษเป็นหลัก ซึ่งเป็นหนังสือที่ผู้แต่งถือลัทธิโปรเตสเตนต์.

ส่วนข้างฝ่ายบาทหลวงผู้ถือลัทธิคาทอลิก ก็กล่าวความไปอีกอย่างหนึ่งว่าการแตกแยกแห่งนิกายนั้นเป็นเพราะผู้ครองประเทศต่าง ๆ ในเยอรมันหวังอำนาจทางการเมือง หาใช่เป็นเพราะเลื่อมใสในลัทธิไม่; และว่ามาร์ตินลูเธอร์ประพฤติผิดทางธรรม, หลายประการ. ส่วนกัลวินซึ่งเป็นต้นลัทธิของเปรสบิเตอร์เรียน (จะกล่าวถึงข้างหน้า) ก็มีใจร้ายครอกไฟผู้สอนลัทธิเลี่ยงคนหนึ่ง, เหตุด้วยสั่งสอนผิดกับลัทธิของตน. อาจารย์ทั้งสอง คือ มาร์ตินลูเธอร์และกัลวินนี้ ได้แปลข้อความในคัมภีร์ไบบลเลือกเอาแต่ที่ชอบใจ, ที่ไม่ชอบใจก็ตัดเสีย, สั่งสอนให้สงฆ์มีภริยาได้; ศีลและ กฎ อนุบัญญัติ ที่ตันตะปาปา ได้ตั้งไว้ เป็น ส่วน หนึ่งแห่ง ลัทธิ

นิยม: เช่นการอดอาหารอดเนื้อในวันห้ามบางวัน, ก็ตัดออกเสีย, คงถือแต่ที่ง่าย ๆ สบายแก่คน เป็นกามสุขัลลิกานุโยค. เพราะฉะนั้น พวกโปรเตสเตนต์ จึงมีความเห็นแตกต่างกัน, ต่างคนถือตามความสำคัญใจของตน, แยกเป็นก๊กเป็นพวกมากมาย, หาได้รวมกันอย่างโรมันคาทอลิกไม่.

อย่างไรก็ดี บรรดาสันตะปาปาที่ครอบครองลัทธิจักรของฝ่ายโรมันคาทอลิก, แม้จะมีบางองค์บกพร่องในทางปฏิบัติหยุมหยิมอย่างที่พวกโปรเตสเตนต์กล่าวหา, ก็จริงอยู่บ้าง, แต่ก็ล้วนทรงศีล ทรงความรู้ สมแก่สมณสารูปฐานันดรศักดิ์น่าเลื่อมใสในคริสตชน. นอกจากนี้ว่าตามประวัติศาสตร์, สันตะปาปายังมีบุญคุณแก่ยุโรปเป็นหนักหนา ที่เป็นผู้รักษาศิลปวิทยาการของโบราณให้สืบต่อมาได้จนบัจจุบัน, เรื่องเป็นดังนี้:

เมื่อในราวพันปีเศษที่ล่วงมาแล้วนั้น, ทวีปยุโรป, ซึ่งเดิมเป็นอาณาจักรโรมันเป็นส่วนมาก, ถึงแก่ความเสื่อมล่มจมไปแล้ว. ราษฎรประเทศชาติต่าง ๆ ก็ระส่ำระสาย. ด้านตะวันออกอันเป็นอาณาจักร ของโรมัน มีเมืองคอนสตันติโนปล เป็นราชธานี ก็ตกไปอยู่กับชาติตุรกีผู้นับถือลัทธิอิสลามอันเป็นพาเหียรลัทธิต่อคริสตัง ศิลปวิทยาการซึ่งเป็นสมบัติของกรีกครั้งโบราณก็พลอยเสื่อมสูญไปด้วย. หากคณะสงฆ์เป็นพวกมีความรู้แต่พวกเดียว

รักษาสืบต่อกันมา ; วิชาของกรีกและโรมันจึงไม่สูญ.

นิกายคริสตังแบ่งแยกเป็น ๓ นิกายใหญ่ : คือ โรมันคาทอลิก, กรีกนิกาย และโปรเตสเตนต์.

นิกายโรมันคาทอลิก เป็นที่นับถือกันมากในประเทศฝรั่งเศส, อิตาลี, เยอรมันภาคใต้, สเปญ, โปร์ตุเกศ และไอรแลนด์. พวกคริสตังทั้งหมดอยู่ในนิกายนี้ราวครึ่งหนึ่ง. มีใจความลัทธิว่า สันตะปาปาผู้ดำรงตำแหน่งสังฆนายกกรุงโรม เป็นผู้รับทายาทสืบต่อจากปีเตอร์ผู้อัครสาวกของพระเยซู, สำหรับปกครองคริสตชนในมนุษยโลกแทนองค์พระเยซู, เพราะพระเยซูประทานอำนาจนี้ไว้แก่ปีเตอร์. บรรดาบัญญัติต่าง ๆ สันตะปาปาผู้ครองลัทธิ จะเพิ่มเติมและออกอรรถาธิบายอีกเท่าไรก็ได้ เพื่อให้สาธุชนปฏิบัติบังคับ. อรรถาธิบาย และกฎบัญญัตินี้เรียกกันว่าพระสมัย (Church) ; พระสมัยนี้รวมทั้งตัวสาธุชนเองด้วย มีพิธีที่จะต้องทำในลัทธิ ๗ ประการ, เรียกตามโวหารโรมันคาทอลิกว่าศีล (Sacrament) คือ ลัทธิกรรม, ซึ่งในที่ต่อไปนี้จะไม่ใช้คำว่าศีล, เพราะศีลเป็นข้อที่จะต้องสมาทานปฏิบัติ หรือวิรัติกันจนตลอดกาล ; ส่วนข้อต่อไปนี้ เป็นพิธีที่ทำกันโดยมากคราวเดียวเท่านั้น คือ :-

(๑) ลัทธิกรรมล้างบาป (Baptism). เพราะมนุษย์เกิด

มามีบาปติดเป็นกรรมพันธุ์จากมนุษย์คู่แรก, จึงจำเป็นต้องมีพิธีชำระล้างบาปนั้น.

(๒) ลัทธิกรรมเพื่อกำลัง (Confirmation). ผู้รับลัทธิกรรมล้างบาปแล้ว, จะต้องมีความมั่นเป็นคริสตังบริบูรณ์ โดยมีพิธีเจิมน้ำมัน และทาหมายรูปกางเขนที่ตัวผู้รับ และตามแก้มหมายความว่าพระวิญญาณ (ตามลำนวนมิชนารีอเมริกัน คือนิกายโปรเตสเตนต์) หรือพระจิต (ตามลำนวนบาทหลวง คือนิกายโรมันคาทอลิก) เสด็จมาเข้าอยู่ในกายผู้นั้น.

(๓) ลัทธิกรรมแก้บาป (Confession) เพื่อปลดเปลื้องบาปที่ทำให้หลุดไป. วิธี: คุกเข่าสารภาพบาปที่ทำไว้ต่อบาทหลวงในโรงลัทธิสภา.

(๔) ลัทธิกรรมมหาสนิท (Communion) เพื่อให้พระเยซูลงมาสิงสถิตสนิทแนบวิญญาณของผู้รับ. พิธีมีกินขนมปังและน้ำองุ่นที่เสกไว้. เมื่อใกล้จะดับชนม์, พระเยซูได้เลี้ยงขนมปังและน้ำองุ่นแก่สาวก, บอกว่า "นี่คือเลือดเนื้อแห่งเรา, ผู้ใดกินขนมปังและน้ำองุ่นนี้, ก็นับว่าบวชแล้ว." แต่เวลานี้ บรรดาคฤหัสถ์ได้กินแต่ขนมปัง เป็นทางรับศีลน้อยอย่างเดียว, น้ำองุ่นสำหรับบาทหลวงเสพเท่านั้น.

(๕) ลัทธิกรรมทาสุดท้าย (Extreme Unction) เพื่อ

ให้ผู้เจ็บจวนจะตายชำระเศษบาปที่มีติดอยู่ให้หมดสิ้นไป และมีกำลังต่อสู้ปีศาจซึ่งมารบกวน. พิธี: บาทหลวงทาหรือเจิมน้ำมันที่ตัวผู้รับ, ถ้าเป็นบาทหลวงเจ็ดแห่ง, ถ้าเป็นคฤหัสถ์ห้าแห่ง.

(๖) ลัทธิกรรมออร์ดอร (Order) เพื่อตั้งแต่งบุคคลที่จะบวชเป็นบาทหลวง.

(๗) ลัทธิกรรมมาตริมอนิออ (Matrimony) คือ พิธีแต่งงานกล่าวกัน.

นอกจากนี้มีลัทธิว่ามนุษย์ตายไป, ถ้าวิญญาณยังมีมลทินติดอยู่บ้าง, จะสู่สถานเปอรเคโตรีหรือไฟชำระก่อน คือยังไม่ไปสู่นรกหรือสวรรค์, วิญญาณจะไปอยู่ในสถานกลางนี้. ถ้าสวดภาวนาอ้อนวอนพระเยซู พระนางมาเรียและนักบุญ, แผ่ส่วนกุศลไป, วิญญาณเหล่านั้นก็จะรอดพ้นทุกข์ได้. ถ้ามีบาปหนัก คือ ทำบาปโดยเจตนาก็ไปนรก; ถ้าไม่มีมลทิน, ก็ไปสวรรค์ทีเดียว. บูชาเคารพรูปศักดิ์สิทธิ์ได้ สันตะปาปาจะสั่งหรือบัญญัติกฎข้อบังคับใด ๆ เฉพาะในหน้าที่ลัทธิเป็นถูกทั้งนั้น, เพราะท่านได้รับทิพยอำนาจเป็นผู้แทนพระเยซูในมนุษยโลก.

นิกายกรีก – ได้เล่ามาข้างต้นแล้วว่านิกายนี้แตกแยกจากนิกายโรมันคาทอลิก เพราะเรื่องชิงความเป็นใหญ่ในลัทธิ. นิกายนี้เป็นลัทธิที่นับถือกันในประเทศรัสเซีย และประเทศใน

แหลมบอลข่าน มิเซอรเบีย[๑] บุลกาเรีย กรีซเป็นต้น. ลัทธินี้ไม่ยอมรับเพียงว่าสันตะปาปาใหญ่, นอกนั้นมี ลัทธิกรรมเหมือนกับของโรมันคาทอลิก, จะผิดกันก็ในเรื่องพิธีสันตะปาปาตั้งเพิ่มขึ้นใหม่ซึ่งทางกรีกนิกายไม่มี. และนิกายนี้ห้ามไม่ให้ใช้รูปปั้น รูปสลักเป็นที่เคารพ, ให้ใช้ได้แต่รูปภาพเท่านั้น. เครื่องหมายไม้กางเขนก็ไม่ค่อยได้ใช้ และไม่เชื่อในลัทธิว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปสู่สถานเปอรเคโตรี, แต่เชื่อว่าขนมปัง และน้ำองุ่น, เมื่อทำตามพิธี, จะกลายเป็นโลหิตและมางสะพระเยซูเข้าไปสิงสถิตอยู่ในกายตัวผู้ได้รับลัทธิกรรมมหาสนิทที่ได้อธิบายมาแล้ว. พระนางมาเรียและนักบุญ, ถ้าบุคคลสวดอ้อนวอน, ก็อาจจะช่วยเหลือเขาได้.

กรีกนิกายแตกเป็นกิ่งอีกสองนิกาย : คือ กิ่งนิกายอารเมเนีย เป็นลัทธิที่ชาติอารเมเนียนับถือ และกิ่งนิกายเนสเตอรเรีย หรือกิ่งนิกายอับบิสิเนีย ซึ่งชาติอับบิสิเนีย (ประเทศเอกราชอยู่ในทวีปแอฟริกา ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) นับถือ. มีลัทธิที่แปลกออกไปก็คือว่าพระเยซูมีลักษณะทิพย์และลักษณะมนุษย์ไม่ร่วมกัน จะว่าเป็นมนุษย์ก็มนุษย์อย่างเดียว; ไม่ยอมรับว่าพระนางมาเรียเป็น "แม่พระ."

(๑) เดี๋ยวนี้เป็นยูโกสะลาเวีย.

นิกายโปรเตสเตนต์ – นิกายนี้ที่คัดค้านไม่ยอมอยู่ในอำนาจสันตะปาปา, แบ่งแยกเป็นนิกายย่อยมากมาย, มีลัทธิพิธีในระหว่างนิกายต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นมูลฐาน ผิดเพี้ยนกันมากบ้างน้อยบ้าง. แต่รวมทำพิธีเข้ากันได้ไม่รังเกียจกัน จะใช้สังฆในนิกายไหนทำพิธีก็ได้ อย่างเช่นโรงลัทธิสภาไคร์เชิชถนนสาธรอันเป็นโรงของนิกายโปรเตสเตนต์หลายนิกายรวมกันสร้าง. กิ่งนิกายที่แยกกันมีดังนี้ :–

(๑) กิ่งนิกายลูเถอแรน – คือ นับถือตามหลักที่มาร์ตินลูเถอร์ได้กำหนดไว้ในหนังสืออ็อกสเบิกคอนเฟสชัน หลักสำคัญที่ถือคือ ขนมปังและน้ำองุ่นที่ผู้รับจะไม่เปลี่ยนเป็นโลหิตและกายสะพระเยซู, เมื่อกินเข้าไปแล้วย่อมมีสภาพเป็นอย่างเดิม, แต่ว่าองค์สำคัญแห่งพระเยซูจะมีอยู่ในผู้นั้น. ไม่ถือข้อที่ชายหมายยกโทษบาปได้ คือแผ่ส่วนบุญกุศลให้กันไม่ได้ เครื่องหมายไม้กางเขนรูปเชียนอันเป็นวัตถุบูชาเคารพ, จะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้. นิกายนี้เป็นที่นับถือในประเทศนอรเวย์, สวีเดน, เดนมารก, เยอรมัน, วิลันดา, และสหรัฐอเมริกา.

(๒) กิ่งนิกายกัลวิน และเปรสบิเตอเรียน – ผู้ตั้งนิกายนี้เป็นชาวฝรั่งเศส ชื่อ กัลวิน มีลัทธิในเรื่องขนมปังและน้ำองุ่นว่าการที่กินเป็นแต่เครื่องหมายให้ระลึกถึงพระเยซู, หาใช่ขนมปัง

และน้ำองุ่นจะกลายเป็นโลหิตและมางสะพระเยซูไม่, และมีการพิธีเพียงสองอย่าง คือ ลัทธิกรรมล้างบาปและลัทธิกรรมมหาสนิทเท่านั้น, ไม่มีถึงเจ็ดอย่างเหมือนของโรมันคาทอลิก. ต่อมายอนนอกส์ นำลัทธินี้มา ประกาศ ใน ประเทศสกอตแลนด์ เรียกว่านิกายเปรสบิเตอเรียน มีเปรสไบเตอร์ หรือผู้สูงอายุเป็นประธานสืบต่อจากอัครสาวกพระเยซู นิกายนี้คือนิกายของมิชนารีอเมริกัน, เป็นลัทธิประจำประเทศสกอตแลนด์ และแบ่งเป็นกี่นิกายย่อยอีกสามนิกาย มีความเห็นผิดแผกกันบ้างเล็กน้อย.

(๓) กี่นิกายเอบีสโกปาลหรือปรีเลตีเหมือนกับเปรสบิเตอเรียน ผิดกันที่ผู้สืบต่อลัทธิมีทั้งชั้นสูงและชั้นรอง: ชั้นสูงได้แก่บิชอบหรือสังฆนายก, ชั้นรองได้แก่เปรสไบเตอร์; นิกายเปรสบิเตอเรียนไม่มีบิชอบ.

(๔) กี่งนิกายแองคลิกันหรือเชิชออฟอิงแลนด์ คือนิกายอังกฤษ – นิกายนี้มีลัทธิพิธีคล้ายคลึงกับนิกายโรมันคาทอลิก ต่างกันแต่ไม่ขึ้นต่อสันตะปาปา หรือไม่ปฏิบัติตามลัทธิสันตะปาปาตั้งขึ้นใหม่, เป็นนิกายลัทธิของประเทศอังกฤษ.

(๕) กี่งนิกายกอนกรีเคชันหรืออินดิเปนเดนต์ – เป็นนิกายอิสระแยกจากนิกายอังกฤษ ถือลัทธิว่าคฤหัสถ์หมู่หนึ่ง ทำลัทธิพิธีก็เป็นอันสำเร็จลัทธิกรรมได้ ไม่ต้องอยู่ในบังคับบัญชาให้

ยุ่งยากอันเป็นวิธีคดีโลก เพราะพระศาสนาเป็นส่วนปกครองทางใจเป็นคดีธรรม จะใช้อำนาจทางโลกมาบังคับปกครองหาถูกไม่.

(๖) กิ่งนิกายเวสลียัน หรือ เมโถดิสต – นิกายนี้ยอนเวสลีเป็นผู้ดำริแยกจากนิกายอังกฤษ มีหัวหน้าควบคุมปกครองกันเป็นลำดับ ตรงข้ามจากนิกายกอนคริเคชัน.

(๗) กิ่งนิกายบับติส์ม์ – แยกออกจาก นิกายอังกฤษ ไม่มีพิธีล้างบาปแก่เด็กที่เพิ่งเกิดมา, แต่ใช้วิธีล้างบาปแก่ผู้ใหญ่รู้จักผิดชอบโดยใช้จุ่มลงไปในน้ำทั้งตัว. หลักพิธีไม่ผิดแตกต่างกับนิกายเปรสบิเตอเรียน. การที่ไม่ล้างบาปเด็กก็ด้วยเห็นว่าผู้รู้จักผิดชอบรู้สึกในโทษบาปแห่งตนและสารภาพโทษแก่พระเจ้า มีความเชื่อมั่นในพระเยซู ดังนี้จึงจะสมควรได้รับลัทธิกรรมล้างบาป. เด็กดี, หรือคนโง่เง่าและคนมีใจหยาบช้าหนักในอกุศล, ไม่ควรให้ล้างบาป, เพราะจะไม่เป็นประโยชน์อันใดแก่ผู้นั้น. ลักษณะปกครองเหมือนกับนิกายกอนคริเคชัน. ลัทธินอย่างที่หมอส์มิทบางคอแหลมเป็นครูสอน.

กิ่งนิกายทั้ง ๓ ข้างต้นนี้ (๕, ๖, ๗) บางทีรวมเรียกว่า นอนกอมฟอรมิส์ต แปลว่าไม่เข้าร่วมด้วยกับลัทธิที่รัฐบาลกำหนดเป็นลัทธิของประเทศ; เช่นประเทศอังกฤษ ลัทธิประจำประเทศเป็นนิกายอังกฤษ; ถ้าผู้ใดอยู่ในนิกายอื่น, ไม่ปฏิบัติ

ตามลัทธิพิธีในนิกายนี้, ก็เรียกว่านอนกอมฟอรมิสต์, หรือในประเทศสกอตแลนด์ นิกายเปรสบิเตอรเรียนเป็นลัทธิประจำชาติ, นิกายโปรเตสเตนต์ชนิดอื่นที่มีอยู่ก็ถูกเรียกเป็นนอนกอมฟอรมิสต์.

(๘) กิ่งนิกายบีวริแตน – แยกออกจากนิกายอังกฤษเหมือนกัน. เมื่อราว ๓ – ๔ ร้อยปีล่วงมานี้ ในประเทศอังกฤษผู้ใดไม่ปฏิบัติลัทธินิกายอังกฤษต้องมีโทษตามพระราชกำหนด. ชาวอังกฤษพวกหนึ่งไม่ยอมปฏิบัติตามที่บ้านเมืองกำหนดไว้, เพราะเห็นว่านิกายอังกฤษเป็นลัทธิเหมือนกับของสันตะปาปา, พวกนี้จึงหนีภัยไปอยู่ในอเมริกา, เป็นบรรพบุรุษส่วนใหญ่ของชาติอเมริกาในปัจจุบันนี้. นิกายนี้จัดเข้าอยู่ในนิกายนอนกอมฟอรมิสต์ก็ได้.

(๙) กิ่งนิกายเควกเกอร์ หรือสมาคมมิตร – มีลัทธิที่ถือไม่ผู้ผิดแปลกกว่านิกายโปรเตสเตนต์อื่น ๆ, แปลกแต่ไม่มีการทำพิธีในลัทธิ. ถ้าจะเคารพนบนอบบูชาพระเจ้า, จะใช้บ้านหรือสถานที่ไหน ๆ ก็ได้, ไม่ต้องมีโรงลัทธิสภา. การล้างบาปหรือการกินขนมปังและน้ำองุ่นก็ไม่มี, และไม่ยอมสบถสาบานด้วย, ปฏิบัติในความประพฤติเป็นไปในทางสงบเสงี่ยม เจียมตัวไม่เอ้อเฟ้อ. .

(๑๐) กิ่งนิกายยูนิตาเรียน – นิกายนี้แปลกกว่านิกายอื่น

ในลัทธิโปรเตสเตนต์ทั้งหมด. ตามลัทธิคริสต์มีหลักสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งนับถือกันทั่วไป ทั้งโรมันคาทอลิก และ โปรเตสเตนต์ ที่ว่าพระเจ้าย่อมมีลักษณะเป็นตรีมูรติ (Trinity) หรือไตรยางค์, คล้าย คลึง กับ หลัก ตริมูรติ พระ เป็น เจ้า ทั้ง สาม ของ พราหมณ์. ลักษณะที่กล่าวนี้ โรมันคาทอลิกเรียกว่าตรีเอกานุภาพ, โปรเตสเตนต์เรียกว่าไตรเอกานุภาพ, แปลตามความประสงค์ว่าอานุภาพรวมสามเป็นหนึ่ง คือ (๑) พระเจ้า หรือ พระบิดา (God) (๒) พระบุตร หรือ พระเยซู (Son) และ (๓) พระวิญญาณ หรือ พระจิต (Holy Ghost): ทั้งสามนี้ คือ พระเจ้า เพราะพระบุตรก็เป็นพระเจ้า, พระจิตก็เป็นพระเจ้า, พระเจ้าก็เป็นพระบุตรและพระจิต, พระจิตก็เป็นพระบุตรและพระเจ้า: ต่างจะแยกออกจากกันไม่ได้. หลักนี้พวกยูนิตาเรียนไม่เชื่อ. แต่พวกยูนิตาเรียนเองก็แตกกิ่งออกเป็นสองพวก; พวกเก่าและพวกใหม่. พวกเก่าถึงไม่ถือหลักตรีมูรติจริง, แต่ถือว่าพระเยซูเป็นทิพยลักษณะของพระเจ้า อันปรากฏเป็นมนุษย์, พระคัมภีร์เป็นของศักดิ์สิทธิ์ซึ่งพระเจ้าได้ประทานแก่ผู้รวบรวม, และเชื่อในการปาฏิหาริย์ของพระเยซู. พวกใหม่ถือแต่เพียงว่าพระเยซูเป็นมนุษย์สามัญผู้ทรงคุณความบริสุทธิ์ และ ทรงปัญญาสามารถเป็นอัจฉริยบุรุษแต่ไม่ใช่พระเจ้า. เรื่องพระเยซูปาฏิหาริย์ถ่ายโทษบาปของมนุษย์ พวก

นไม่เลือมใส ตลอดจนคัมภีร์ไบบลก็ถือว่าพระเจ้าไม่ได้ประทานมา. เรื่องพระเจ้าสร้างโลกมีเวลาหกวัน ควรเป็นไปอย่างนั้นไม่ได้, เพราะขัดกับทางวิทยาศาสตร์, และอื่น ๆ อีกหลายประการที่พวกนั้นไม่ถือ. รวมความว่าพวกใหม่นั้นไม่ถืออะไรหมด, นอกจากนับถือพระเยซูว่าเป็นมนุษย์อันควรบูชา, และยอมปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของท่านเท่านั้น.

(๑๑) นิกาย เมอรมอน หรือ แลตเตอร์ เดเซนต์ – เป็นนิกายเกิดในอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐. ผู้ตั้งลัทธิในนิกายนี้ชื่อโยเสฟสมิถชาวอเมริกาเป็นผู้เลื่อมใสในลัทธิ; พระเจ้าจึงตรัสใช้เทพชื่อ โมโรนีนำคัมภีร์ใหม่มาให้เรียกว่าคัมภีร์เมอรมอน. หนังสือนั้นเป็นแผ่นโลหะหลายแผ่น, มีอักษรอียิปต์จาริกและมีห่วงร้อยเป็นสมุด. สมุดนี้โยเสฟสมิถเป็นผู้ขุดได้ จึงประกาศลัทธิศาสนาตามที่แจ้งไว้ในคัมภีร์; มีผู้เลื่อมใสนับถือด้วยมาก, แต่ถูกพวกราษฎรในอเมริกาที่ไม่เชื่อด้วย, รังแกทำร้ายได้รับความเดือดร้อนสาหัส, ต้องเร่ร่อนไปอาศัยอยู่ในแคว้นต่าง ๆ ในอเมริกา. ภายหลัง รัฐบาลอนุญาตให้ตั้งบึกแผ่นอยู่ได้ในแดนสอลต์เลก, ตั้งเป็นมณฑลขึ้นเรียกว่าอุตาห์. เหตุที่ประชาชนพลเมืองเกลียดชังพวกเมอรมอนมาก ก็เพราะพวกนี้มีลัทธิอนุญาตให้ผู้เป็นเมอรมอนมีภริยาได้หลายคน โดยกล่าวว่าพระเจ้าอนุญาต.

หลักลัทธิเมอรมอนที่เหมือนกับหลักในนิกายอื่นก็มีที่ไม่เหมือนกันก็มี, รวมด้วยกัน ๑๓ ข้อ. ที่ไม่เหมือนกันเช่นเชื่อว่ามนุษย์จะต้องรับโทษเพราะบาปที่ตนได้กระทำเอง, หาใช่เป็นเพราะสืบมาจากบาปของอาดัมมนุษย์คนแรกไม่; เชื่อในบรรดาศาสดาจารย์ในลัทธิคริสตังที่มาแล้วทั้งหมด; เชื่อในการทำนายและการอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่มีมาแล้วครั้งคริสตกาล, ที่ไม่มีในปัจจุบันนี้เพราะมนุษย์ประพฤติแต่บาป; เชื่อในคัมภีร์ไบบลว่าเป็นวัจนะของพระเจ้าโดยแท้เท่าที่แปลออกมาถูกต้อง; และเชื่อว่าคัมภีร์เมอรมอนเป็นถ้อยคำของพระเจ้าเหมือนกัน; เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิจะบูชาพระเจ้าได้ตามพิธีที่ตนรู้สึกว่าถูก, ไม่มีกฎข้อบังคับว่าจะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้จึงจะเป็นการบูชาที่ถูกต้อง.

นอกจากนิกายข้างต้นนี้ยังมีนิกายย่อยอีก ๗ – ๘ นิกาย แต่มีผู้นับถือเป็นส่วนน้อย.

ลัทธิมะหะหมัดหรืออิสลาม

"การสวดมนต์ภาวนาย่อมรักษามนุษย์ให้พ้นจากความผิดร้าย" – โอวาทพระมะหะหมัด

พระมะหะหมัดผู้ตั้งลัทธินี้เป็นชาวอาหรับ อุบัติในเมืองเมกกะประเทศอาหรับเมื่อ พ.ศ. ๑๑๑๓. ประเทศอาหรับเป็นแหลมใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของทวีปอาเซีย, ภูมิประเทศแห้งแล้งเพราะพื้นที่โดยมากเป็นทะเลทราย. แต่โบราณมา ชาวชนในประเทศนี้ปกครองแยกเป็นพวก ๆ, ไม่รวมขึ้นกันโดยมีพระราชาปกครอง. พระมะหะหมัดเป็นกำพร้ามาแต่เด็ก; เมื่อชนมายุราว ๒๕ ปี, ได้คดียะหญิงหม้ายมั่งมีเป็นชายา, มีบุตร ๖ คน, เป็นชาย ๒ คน แต่ตายเสียเมื่อเยาวัย.

พระมะหะหมัดมีนิสัยเป็นผู้ช่างคิดอ่านการลัทธิ, พิจารณาเห็นว่า การบูชารูปเคารพที่ประชาชาวอาหรับนับถืออยู่เป็นลัทธิอันไม่ควรกระทำ; ความจริงควรจะหาลัทธิบริสุทธิ์ยิ่งกว่านี้เป็นสรณะ. ความรู้สึกเช่นนี้มีผู้เคยคิดเห็นมาแต่ก่อนหลายราย, คนเหล่านั้นจึงหวนไปประพฤติตามอย่างลัทธิของอิบราฮิม ซึ่งเป็นลัทธิโบราณ (ลัทธิเดียวกับของยิว) คือ บูชาพระเป็นเจ้าองค์

เดียว เรียกว่าอติเทพหรืออัลลอห์ตาลอห์. ในเดือนระมะดาน ผู้เคร่งครัดย่อมบำเพ็ญกุศล และมักพากันไปหาที่เงียบสงัดเพื่อสวดมนต์ภาวนา. เหตุนี้พระมะหะหมัดจึงออกไปหาที่วิเวกเพื่อความสงบ, พิจารณาหาความจริง; ขณะกำลังเพ่งหาธรรมบริสุทธิ์อยู่, ก็บังเกิดนิมิตวิเศษเป็นอารมณ์, เห็นทางขอบฟ้าลับ ๆ ปรากฏมีรูปเทพบดียิบราอิล; แล้วรูปนั้นเข้ามาใกล้ห่วงอยู่ในราวสองชั่วคันธนู. เทพบดีคลี่ม้วนลิขิตออก, มีเทวบัญชาให้พระมะหะหมัดอ่านข้อความในลิขิตนั้น. พระมะหะหมัดว่าอ่านไม่เป็น, เทพบดีคงสั่งถึงสามครั้งว่า "อ่านเถิด." พระมะหะหมัดก็สามารถอ่านได้ทันที. ในลิขิตแสดงถึงอนันตศักดิ์แห่งพระเจ้าผู้รังสรรค์สกลจักรวาล.

พระมะหะหมัดว่านว่าในนิมิตนั้น, ให้สนเท่ห์รวนเรใจว่าได้รับความรู้จากพระเจ้าโดยแท้จริง, หรือจะเป็นด้วยเข้าใจผิด ถูกมารล่อลวงให้หลงเชื่อ. พระมะหะหมัดพยายามจะค้นหาข้อพิศวงอันห่อหุ้มดวงจิตกระวนกระวายอยู่นั้นให้แจ่มแจ้ง, บางครั้งกำลังกลุ้ม ถึงกับจะกระโดดลงจากเงื้อมเขา ให้ตกลงไปยังภาคล่างให้สูญชีพเสียจะได้หายความยุ่งยากใจ; ครั้นขยับจะโดดก็ดูเหมือนมีมือทิพย์ซึ่งแลไม่เห็นมาเหนี่ยวไว้, จำต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในความสงสัย กลุ้มกลัดเช่นนี้ตลอดเวลานานเกือบสามปี.

ภายหลัง พระมะหะหมัดได้นิมิตญาณอีก, โดยเทพบดีอิบราฮิลปรากฏร่างอยู่เฉพาะพักตร์, ดำรัสแก่พระมะหะหมัดว่า "ลุกขึ้นเถิด, จงสั่งสอนลัทธิเผยแผ่เกียรติคุณพระเป็นเจ้าเถิด." ตั้งแต่วันนั้นมา พระมะหะหมัดหมดความสงสัยหายยุ่งยากใจ, รู้สึกมั่นว่า พระเจ้าทรงสรรค์ตนให้เป็นนะบีแห่งมนุษยชาติ (นะบีมีความหมายเช่นเดียวกับโปรเฟต ซึ่งได้อธิบายมาข้างต้นแล้ว ยิวเรียกว่านะบิอิม) เพื่อเผยแผ่ทิพยลิขิตตามเทพบรรหารแก่มนุษยนิกร, เป็นการโปรดสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์เพราะหลงผิด. ความเชื่อมั่นอันนี้เป็นปัจจัยให้พระมะหะหมัดมีวิริยภาพที่จะอนุวรรตตาม. ทิพยลิขิตที่พระมะหะหมัดได้รับจากเทพบดีมีข้อความอันจะให้ประชาชนผันความนับถือของเดิม, คือรู้จักบูชาพระเป็นเจ้าอันแท้จริง, อันเป็นลัทธิของโบราณ, หาใช่เป็นลัทธิเกิดขึ้นใหม่ไม่. ลัทธิที่พระมะหะหมัดประกาศนี้ชนานชื่อว่าอิสลาม แปลว่า "พยายามเพื่อถึงพระอ้าหล่า." เมื่อพระมะหะหมัดประกาศธรรมแก่มนุษยชาติในประเทศอาหรับ, กว่าจะเลิกล้มลัทธิการบูชารูปเคารพ ซึ่งประชาชนนับถือมาแต่เดิมให้สูญสิ้นไป ก็ต้องประสบอุปสรรคยากเข็ญต่าง ๆ อย่างสาหัสตลอดเวลานานหลายปี.

เมื่อพระมะหะหมัดประกาศลัทธิแก่มหาชน มีอายุใน ๔๔ ปี. ผู้เลื่อมใสในลัทธิมีบ้างแต่น้อยคน ; ส่วนมหาชนชาวเมืองเมกกะ ซึ่งเป็นชาติสกุลเดียวกับพระมะหะหมัดเรียกว่าชาติกุระอีช ไม่ยอมเชื่อด้วย, ซ้ำเยาะเย้ยดูหมิ่นความพวกที่เชื่อถือให้ได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ อย่างทารุณ บางต้องอพยพหนีภัยไปอยู่ต่างประเทศถึงสองครั้ง.

เมื่อประชาชน ชาวเมือง เมกกะ ดูยิ่งทำร้ายพวกอิสลามรุนแรงยิ่งขึ้น. จนอาจจะเป็นภัยแก่พระมะหะหมัดได้ ; พระมะหะหมัดกับสานุศิษย์ จำต้องหนีไปอยู่เมืองยาถริบ ซึ่งอยู่เหนือเมืองเมกกะขึ้นไปประมาณ ๑๐,๘๐๐ เส้น. เมืองนี้เป็นชาติภูมิของมารดาพระมะหะหมัดเมื่อครั้งพระมะหะหมัดเยาววัยยังได้เคยไปกับมารดา, ทั้งชาวเมืองนี้ก็ออกจะเลื่อมใสในลัทธิอิสลาม : ด้วยหัวหน้าบางคนก่อนหน้านั้น, เมื่อไปไหว้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นงานไหว้พระประจำปีที่เมืองเมกกะ ได้พบปะสนทนากับพระมะหะหมัด และปฏิญาณว่าจะยอมรับนับถือลัทธิอิสลาม ; เพราะฉะนั้นพระมะหะหมัดจึงหนีไปอยู่ในเมืองนี้. อาศัยที่เมืองยาถริบนี้ พระมะหะหมัดถือเอาเป็นนิเวศที่อาศัย, จึงได้ชื่อใหม่ว่า เมืองเมดินัดอัลนะบี, แปลว่าเมืองของนะบี, แต่เรียกสั้น ๆ ว่าเมืองมดีนะ. ปีที่พระมะหะหมัดหนีภัยไป เป็นเหตุการสำคัญในประวัติศาสตร์ของ

พวกอิสลาม : เพราะพวกอิสลามตั้งต้นศักราช ในปีนี้เรียกว่าหิชรา แปลว่าหนี ; เพราะฉะนั้น ปีที่หนึ่งแห่งมะหะหมัดศักราชจึงเริ่มในปีที่พระมะหะหมัดหนีออกจากจังหวัดเมกกะ, คิดเวลามาถึงเวลานี้ได้ ๑๓๐๐ เศษ, หรือพระพุทธศักราชเวลานี้ได้ ๑๑๖๕ ปี. เมื่อพระมะหะหมัดหนีไปอยู่เมืองเมดินะ มีอายุได้ ๕๒ ปี.

พระมะหะหมัด และ สานุศิษย์ หนีภัยไป อยู่ใน เมือง เมดินะ, ก็คิดหมายว่าจะได้รับความผาสุก, ไม่ต้องวิตกว่าชาติกุระอิชซึ่งเป็นศัตรู จะรบกวนทำอันตราย. แต่สันติสุขนั้นมิได้ยั่งยืนอยู่นาน : เพราะ ต่อมามิช้า พวกอิสลามก็ต้องสู้รบกับชาติกุระอิชซึ่งเป็นศัตรู, ได้ขับเคี่ยวต่อสู้กันหลายคราว. ในที่สุด ชาติกุระอิช ปราชัย, ยอมอ่อนน้อม. พระมะหะหมัดจึงยกทัพเข้าเหยียบเมืองเมกกะ, และทำลายบรรดารูปเคารพในเมืองเมกกะเสียสิ้นเชิง, หามีชาวเมืองคนไรกล้าคัดค้านไม่. แม้รูปภาพเขียนเป็นรูปทวยเทพต่าง ๆ ในโรงลัทธิสภา พระมะหะหมัดก็ให้ลบออกเสีย. เพราะฉะนั้น พวกอิสลามจึงถือว่ารูปปั้นรูปหล่อรูปภาพต่าง ๆ เป็นเครื่องหมายแห่งลัทธิรูปเคารพ. ในข้อบัญญัติของลัทธิมีอยู่ว่า "ดูเจ้าจงอย่าทำสำหรับดูเจ้า ซึ่งรูปอันใดอันหนึ่ง อันมีลวดลาย, หรือทำสิ่งไร ๆ อันมีอยู่บนสวรรค์หรือบนแผ่นดิน หรือในน้ำหรือใต้แผ่นดิน."

เมื่อทำลายรูปเคารพแล้ว, พระมะหะหมัดให้โอวาทแก่ฝูงชนที่มาชุมนุมกัน, แล้วร้องถาม: "ดูก่อน ผู้สืบสายโลหิตชาติกุระอิช, พวกท่านคิดบ้างหรือเปล่าว่าเราจะจัดการแก่พวกท่านโดยสถานไร?" พวกเหล่านั้นตอบ: "ข้าแต่ท่านเชษฐะผู้ทรงธรรม, ท่านจะจัดการก็โดยความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง." พระมะหะหมัดเต็มตื้นในใจอย่างล้นซึ้ง, ตอบว่า "เราจะไม่ติเตียนพวกท่าน, เพราะพระเจ้าย่อมทรงยกโทษ, เหตุด้วยพระองค์ทรงพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น."

พระมะหะหมัด กระทำตน เป็นที่นับถือ แห่งชนชาติ เดียวกัน โดยแสดงอัธยาศัยกว้างขวางต่อบ้านเมืองที่พ่ายแพ้คือเมืองเมกกะ. พระมะหะหมัดต้องระหกระเหินนิราศร้างห่างจากบ้านเกิดเมืองนอนไป ก็เพราะชาวเมืองเมกกะ. ณ บัดนี้ชาวเมืองก็ตกอยู่ในอำนาจ, จะบีบเค้นเมื่อใดก็ตายเมื่อนั้น; แต่พระมะหะหมัดละความพยาบาทเสียได้โดยยอมยกโทษให้ศัตรู.

แต่นั้นต่อไป พระมะหะหมัดก็ไปปราบปรามเมืองตาอิฟ ซึ่งเคยแสดงตนเป็นอริต่อพระมะหะหมัดมาแต่เดิม. ชาวเมืองตาอิฟพ่ายแพ้, ยอมอ่อนน้อมเข้านับถือในลัทธิ; กระทำให้กิตติศัพท์พระมะหะหมัดลือชาปรากฏไปไกลทั่วทั้งประเทศอาหรับ, ต่างพากันขอผูกไมตรี และอ่อนน้อมยอมเข้าถือลัทธิอิสลาม.

ฤๅษีที่สิบแห่งศักราชหิชรา พระมะหะหมัดนำสัตบุรุษไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในเมืองเมกกะ, เพื่อทำกิจตามลัทธิให้เป็นตัวอย่างสำหรับผู้จะมาในปีต่อไป. พิธีที่ท่านนะบีมะหะหมัดได้กระทำในครั้งนั้น ชาวอิสลามย่อมเจริญรอยตามทุกอย่างตลอดมาจนบัดจุบันนี้. เสร็จกระทำกิจพิธีแล้ว, พระมะหะหมัดเทศนาโปรดสัตบุรุษเริ่มต้นดังนี้: "ดูก่อนสัตบุรุษทั้งหลาย, ขอจงสดับคำข้าพเจ้าไว้, เพราะข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่าถัดจากปีนี้ไป จะได้มาอยู่ในหมู่ท่าน ณ ที่นี้อีกหรือไม่;" ต่อไป เทศนาสั่งสอนพวกอิสลามให้ประพฤติมั่นในข้อบัญญัติ, ให้มีเมตตากรุณาต่อมนุษยชาติ, และให้มีความสามัคคีกัน เพราะพวกอิสลามทุกคนก็นับเป็นพี่น้องของพวกอิสลามอื่น ๆ ด้วยกัน, ควรมีความเสมอภาคเท่ากัน. เมื่อพระมะหะหมัดเทศนาจบแล้ว. ก็ยกหัตถ์ขึ้นไปบนฟ้า, และร้องว่า: "ข้าแต่พระองค์, ข้าพเจ้าได้มอบโอวาทและกระทำกรณียะสำเร็จแล้ว." ฝูงชนก็ร้องรับเป็นเสียงเดียวกันว่า: "สาธุ! ท่านกระทำสำเร็จแล้ว."

เมื่อพระมะหะหมัดกลับจากพิธีนมัสการ, ต่อมาไม่กี่เดือน, ก็ป่วยเป็นไข้พิษ, มีแต่ทรงกับทรุด, ล่วงมาอีกสามสี่วันก็ดับขันธ์, มีอายุขัย ๖๓ ปี.

เมื่อพระนะบีมะหะหมัดดับสังขารแล้ว อาบูบาก์รผู้สัตย์สุระ

ของพระนะบีได้สืบการปกครองเรียกว่ากาหลิป. พวกอิสลามได้ขยายเขตอำนาจออกไปกว้างขวาง. เมื่ออาบูบากร์ถึงแก่มรณกรรม, โอมาและโอถมานได้เป็นกาหลิปโดยลำดับ, แล้วถึงอาลีซึ่งเป็นบุตรเขยพระมะหะหมัดได้เป็นกาหลิป. ท่านผู้นี้มีบุตรสองคน ชื่อหะซัน และหุเซน. ฝ่ายโมอะวิยะซึ่งมีอริต่ออาลี, ได้ม้วสุมชุมนุมคนตั้งตัวเป็นอิสระขึ้น, แล้วได้ทำสงครามกับอาลี. อาลีปราชัยย่อยยับ, ถูกศัตรูทำร้ายถึงตาย. หะซันบุตรอาลีก็ต้องยอมอ่อนน้อม. โมอะวิยะจึงได้รับตำแหน่งเป็นกาหลิป, และย้ายราชธานีที่สถิตของกาหลิปจากเมืองเมดินะ ไปตั้งที่เมืองดามัสกัส, เปลี่ยนวงศ์กาหลิปใหม่เรียกว่าวงศ์โอมัยยาท. โมอะวิยะดำรงตำแหน่งกาหลิปอยู่ราว ๒๐ ปีก็ถึงมรณกรรม. ยาซิดผู้โอรสก็ได้ดำรงตำแหน่งกาหลิป. เมื่อยาซิดได้เป็นกาหลิปแล้ว, ก็กำจัดหุเซนโอรสอาลีเสียในวันที่ ๙ เดือนโมหร่ำ (วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๑๒๒๓). ส่วนพวกฝ่ายในอาลี, เมื่อทราบว่ากาหลิปยาซิดกำจัดหุเซน, ก็มีความโกรธแค้นมาก, ตั้งตนเป็นศัตรูไม่ยอมรับรองยาซิดเป็นกาหลิป, และแยกลัทธิอิสลามเป็นนิกายชิเอ๊ะ หรือพวกเจ้าเซนนี้, ซึ่งยังรวมสามัคคีกันไม่ได้มาจนบัดนี้.

ต่อมา ผู้สืบสันตติวงศ์ได้ย้ายราชธานีไปตั้งอยู่ที่บัฆดัท. จนที่สุด ชาติตุรกีซึ่งอยู่ทางทวีปอาเซียตอนกลาง มีอำนาจได้เป็น

ใหญ่ในพวกอิสลาม, สุดท้ายตุรกีจึงดำรงตำแหน่งกาหลิบด้วยตลอดมา. เมื่อเร็ว ๆ นี้, ประเทศตุรกีเปลี่ยนธรรมเนียมปกครองใหม่, ล้มเลิกตำแหน่งกาหลิบ เวลานี้ มิใครจะได้รับตำแหน่งกาหลิบหรือไม่ ยังเป็นเรื่องโต้แย้งอยู่ในหมู่พวกอิสลาม.

องค์สำคัญในลัทธิอิสลามมีสองประเภท: คือ ศรัทธา กับการปฏิบัติ. ศรัทธาในที่นี้สถาน คือ –

(๑) ความเชื่อในพระเจ้าว่ามีแต่พระองค์เดียว คือ พระอ้าหล่า ทรงมเหศวรศักดิ์เป็นวิภูเทพ, มีพระปรีชาธิคุณยิ่งด้วยสุขุมญาณ, ทยาธิคุณยิ่งด้วยความโอบอ้อมอารี, เป็นผู้สถิษฎ์สรรพวัตถุธาตุ. การแสดงศรัทธาในพระองค์ ให้ยกนิ้วขึ้นนิ้วหนึ่ง พร้อมด้วยอุทาน: "อิลาฮ่าอิลลอลลาห์" แปลว่าไม่มีพระเจ้าอื่นอีก นอกจากพระอ้าหล่าเจ้าองค์เดียวเท่านั้น, แล้วแถมท้าย "โมหมัทรู่ลูลลอลลาห์" แปลว่าพระมะหะหมัดเป็นผู้แทนพระเจ้า.

(๒) ความเชื่อในเทพบริวารของพระอ้าหล่า,

(๓) ความเชื่อในคัมภีร์กุระอ่าน หรือโกหร่านซึ่งแปลว่าการอ่าน คัมภีร์นี้ท่านยิบราอีลเทพบดีนำมาประทานพระมะหะหมัดเป็นตอน ๆ. ต่อเมื่อพระมะหะหมัดดับสังขารแล้ว, สาวกจึงรวบรวมคัมภีร์นี้จัดเข้าหมวดหมู่ตามลำดับก่อนและหลัง. นอกจากคัมภีร์โกหร่านยังมีโอวาทานุศาสน์ต่าง ๆ ซึ่งออกจากโอษฐ์

พระมะหะหมัดอีก เรียกว่าคัมภีร์สุนา, นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์เท่ากับโกหร่าน; แต่นิกายเจ้าเซนปฏิเสธไม่นับถือด้วย.

(๔) ความเชื่อในผู้แทนพระอ้าหล่าหรือนะบี. คณะอิสลาม นับถือโปรเฟต หรือศาสดา พยากรณ์ที่มีแจ้ง อยู่ในคัมภีร์ไบบลว่าพระนะบีเหมือนกัน. และก็นับถือพระเยซูเป็นนะบีด้วย. แต่ข้อที่พวกคริสตังยกกันว่า พระเยซูเป็นพระเจ้าหรือพระบุตรซึ่งพระเจ้าแบ่งภาคลงมา พวกอิสลามคัดค้านว่าผิด หาว่าแทรกเสริมเติมกันขึ้นเอง, ส่วนพระมะหะหมัดพวกอิสลามนับถือว่าเป็นมหานะบี: ใหญ่กว่านะบีที่มีแล้วทั้งหมด.

การปฏิบัติมีสี่อย่าง, คือ –

(๑) การชำระล้างกายและสวดมนต์.

(๒) ศีล ในปีหนึ่งมีการจำศีล ๓๐ วัน เว้นจากการกินอาหารกินน้ำ, อาบน้ำ, ลูบไล้ด้วยของหอม, เมถุนธรรมหรือประพฤติเป็นไปเพื่อราคะ, ตลอดเวลาตั้งแต่อาทิตย์อุทัยจนอัสดง.

(๓) ทาน บริจาคทรัพย์หรืออาหารเครื่องใช้ออกทำบุญ.

(๔) การไปนมัสการ คือการไปเมืองเมกกะ เพื่อนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์.

ต่อไปนี้เป็นคำอธิบายของอิสลามคนหนึ่ง:

ในเรื่องหลักลัทธิ การปฏิบัติต่าง ๆ ล้วนเป็นวิธีให้ผลดี.

การไปนมัสการสถานศักดิ์สิทธิ์ในเมืองเมกกะ ย่อมกระทำให้สัตบุรุษอิสลามทั่วโลก มีโอกาสได้พบปะร่วมชุมนุมกัน : เพราะฉะนั้นพวกอิสลามจึงเป็นสามัคคี, หาได้แตกแยกเหมือนอย่างลัทธิคริสตังไม่. การที่ถือศีลอดอาหาร ก็เป็นเครื่องให้รู้จักสามารถอดกลั้นละเว้นสิ่งที่ชั่ว, เป็นเครื่องชักฟอกกายใจให้สะอาดบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น. ที่ห้ามไม่ให้เสพสุรากินเนื้อหมูหรือเนื้อสัตว์ที่ฆ่าไม่ถูกต้อง ก็เพราะเห็นว่าจะเป็นอันตรายแก่ร่างกายและใจเมื่อบริโภคเข้าไป : ใช่ว่าจะห้ามจุกจิกโดยไม่มีเหตุผลหามิได้.

ในการสมาคม คนมีย่อมถือว่ามีหน้าที่เป็นผู้บ้องกันภัยแก่คนจน ; คนจนอาจบริโภคอาหารร่วมคนมีได้ : พวกอิสลามไม่ถือบุคคลชั้นสูงต่ำหรือมีจน, ย่อมถือความเสมอภาคเป็นที่ตั้ง : แม้แต่ทาสในบ้านก็ได้รับสิทธิเกือบเสมอคนในบ้าน, และมีโอกาสอาจได้เป็นคนใหญ่คนโตในราชการหรือในสมาคมได้, ดังเคยมีมาแล้วไม่น้อย.

การให้อาหารแก่ผู้ยากจนเข็ญใจ ก็ให้กันโดยตรงไม่มีใครบังคับ เพราะถือว่าเป็นหน้าที่จะต้องแสดงเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์ ; ไม่เหมือนอย่างประเทศอังกฤษที่รัฐบาลต้องเป็นผู้ให้ทานคนจน. เวลากระทำพิธีในสุเหร่า สัตบุรุษได้รับความ

เสมอภาคไม่มีสูงมีต่ำ ไม่เหมือนกับในโรงลัทธิสภาคริสตังซึ่งมีที่นั่งตามชั้นบุคคลอยู่หน้าและหลัง.

การสมรสของพวกชาวอิสลาม ต้องมีพยานรู้เห็นแต่สองคนขึ้นไป จึงจะถูกต้องตามบัญญัติ. สามีจะไปต่างถิ่น, ถ้าภริยาไม่ยอมไป, สามีจะบังคับไม่ได้; เมื่อไปแล้ว, ต้องส่งเงินมาเลี้ยงดู, ถ้าเกิดวิวาทกันขึ้นในระหว่างสามีภริยา, จะต้องตั้งผู้ตัดสิน. การหย่าร้างจะทำกันได้ก็ต่อเมื่อสองฝ่ายไม่ยอมปรองดองกัน. ที่ว่าพวกอิสลามมีภริยาได้โดยไม่มีจำนวนจำกัด ไม่ชอบใจนักจะหย่าเมื่อใดก็ได้นั้นไม่จริง การหย่าของพวกอิสลามไม่ใช่ของง่าย, จะต้องมีตุลาการตัดสินจึงจะได้. นอกจากนี้เวลาทำการสมรส ฝ่ายหญิงย่อมเรียกร้องเงินทุนสำหรับเจ้าสาวเผื่อเมื่อสามีหย่าร้าง. สามีจะต้องจ่ายให้เท่าที่ได้กำหนดตกลงไว้แก่กัน. เงินทุนนี้ ฝ่ายหญิงเรียกร้องราคาแรงโดยมาก เพื่อไม่ให้ฝ่ายชายหย่าร้างได้ง่าย ๆ. ที่ตีเตียนว่ามีภริยามาก จะต้องระลึกไว้ว่า ที่ใดมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย, ถ้ามีประเพณีให้มีภริยามากได้, ก็ย่อมจะไม่มีสัญจรโรค, เพราะผู้หญิงตัวเปล่ามีน้อย, และจะเป็นการป้องกันในเรื่องลูกไม่มีพ่อด้วย. การมีภริยามากและน้อยแล้วแต่เหตุผล, พวกอิสลามที่มีภริยาคนเดียวก็มีไม่น้อย. เมื่อครั้งสมัยพระมะหะหมัด, ประเพณีของชาวอาหรับถือว่า

การมีบุตรเป็นหญิงย่อมเป็นการเคราะห์ร้ายไม่ได้ประโยชน์อะไร, ประชาชนมักเอาไปฝังเสียทั้งเป็น. พระมะหะหมัดเห็นความชั่วร้ายอย่างนี้ จึงอนุญาตให้ชายมีภริยาได้หลายคน. ถ้าชายใดไม่สามารถจะให้ความสุขความเสมอภาคแก่ภริยาได้ทั่วถึง ก็ไม่อนุญาตให้มีภริยาได้มากกว่าหนึ่ง.

ที่ติเตียน พระมะหะหมัดว่า ทำตัวอย่างในเรื่องมีภริยามากหนักไปในทางกามคุณนั้น, จะต้องอธิบายเหตุผลให้ทราบ. พระมะหะหมัดอุบัติในประเทศอาหรับ ซึ่งมีธรรมเนียมที่การมีภริยาย่อมทำกันเมื่ออายุยังน้อย แต่พระมะหะหมัดสมัครเป็นโสดอยู่จนอายุ ๒๕ ปี จึงได้หญิงหม้ายเป็นภริยาซึ่งมีอายุ ๔๐ ปี. ที่พระมะหะหมัดทำการสมรสนี้ ก็เพราะนางเป็นผู้มีบุญคุณต่อพระมะหะหมัดแต่เป็นปฐมสาวิกาในลัทธิอิสลาม. พระมะหะหมัดได้อยู่กับภริยาผู้นี้ถึง ๒๐ ปี, มิได้มีภริยาอื่นอีก. แต่เหตุไรเมื่อนางดับชีพไปแล้ว, พระมะหะหมัด, ซึ่งเวลานั้นมีอายุได้ ๕๕ ปี, จึงมีภริยาสาว ๆ อีกหลายคน? และพระมะหะหมัดเป็นผู้สามารถอดกลั้นข่มใจตนได้ มาเป็นเวลาช้านาน, เหตุไรเมื่อมีอายุมากแล้วจะกลายเป็นผู้มักมากในกามคุณไปเล่า? ข้อนี้จะต้องขออธิบายว่า ที่พระมะหะหมัดมีภริยาเพื่อแก่หลายคน ก็เพื่อเป็นไปในทางกุศล ที่จะป้องกันหญิงหม้ายผู้เป็นภริยาของสาวกผู้ถูก

ทำร้ายและตายไป. เมื่อมีหญิงหม้ายและหญิงกำพร้าอยู่มากอย่างนี้, ถ้าปล่อยปละละเลยโดยลำพัง, ก็จะต้องได้รับความทุกข์ยากลำบากถึงกับตายไปก็ได้. พระมะหะหมัดจึงรับหญิงเหล่านี้ไว้ในความดูแล, มิได้มีความมุ่งหมายไม่ใจในกามคุณเป็นที่ตั้งเลย. อนึ่ง บุตรของพวกอิสลามที่เกิดกับภริยาน้อย ย่อมได้รับความเสมอภาคและมรดกเท่ากับบุตรภริยาหลวง, ไม่มีชั้นลดหลั่นกันเลย.

พวกอิสลามไม่มีโรงขายสุรา, โรงการพนันหรือโรงหญิงนครโสภณ. การพูดจาก็ไม่หยาบโลนเหมือนชาติอื่น ๆ โดยมาก. ข้อที่มีผู้กล่าวหาว่าพวกอิสลามไม่ชอบใครก็ประกาศสงครามศาสนาขึ้น และเป็นผู้หวงห้ามลัทธินั้นไม่จริง. สงครามศาสนาไม่ใช่จะประกาศใช้ได้ง่าย ๆ, จะประกาศได้ต่อเมื่อจำเป็นจริง ๆ เฉพาะป้องกันตัวให้พ้นอันตรายเท่านั้น. ที่ว่าหวงห้ามลัทธินั้น, ถ้าเป็นจริงแล้ว ไฉนชาวคริสตังมีชาติอาร์เมเนียน, กรีกและยิว, ซึ่งอยู่ในอาณาจักรตุรกีอันเป็นพวกอิสลาม, จะยังคงถือลัทธิของตนอยู่ในเขตแดนอิสลาม, ได้เล่า? ที่ว่าพวกอิสลามประหารพวกคริสตังเสียมากมาย, ถ้าจะเทียบกับที่พวกคริสตังฆ่าพวกอิสลามแล้ว, จะเห็นว่าพวกอิสลามถูกประหารมากกว่านัก.

นิกายต่าง ๆ ของลัทธิอิสลาม

ผู้นับถือลัทธิอิสลามในสมัยพระมะหะหมัดยังดำรงชีพอยู่ ก็รวมเป็นสามัคคีกันอยู่ดี, ไม่มีใครเข้าซักไต่ถามว่าทำพิธีอย่างนั้นอย่างนี้มีเหตุผลอย่างไร ทำไมจึงต้องทำ. ครั้นเมื่อพระมะหะหมัดดับชีพแล้ว ก็แตกแยกกันเป็นนิกายต่าง ๆ เหมือนอย่างลัทธิอื่น ๆ เป็นธรรมดา, เหตุด้วยแย่งชิงอำนาจกันบ้าง, มีความเห็นผิดแผกกันบ้าง; ทั้งเพราะเมื่อลัทธิอิสลามแพร่หลายไปในประเทศต่าง ๆ, เช่นประเทศซีเรีย (ซึ่งเดิมมีลัทธิยิวและลัทธิคริสตังอยู่แล้ว), ประเทศเปอร์เซีย (เดิมมีลัทธิโซโรอัสเตอร์คือลัทธิบูชาไฟของแขกปาร์ซี), และประเทศแถบอินเดีย (ซึ่งมีลัทธิพราหมณ์อยู่แล้ว), ประชาชนในประเทศเหล่านี้เมื่อมาเข้าลัทธิอิสลาม, ความคิดความเชื่อในลัทธิเดิม ซึ่งเป็นการฝังลึกยังไม่หมดไป, เอาลัทธิของเดิมบ้างเข้าระคนปนไปกับลัทธิอิสลาม, เกิดมีความเห็นแตกต่างกันขึ้น, ถึงกับต้องแยกนิกายกัน. ต่อไปนี้คือนิกายของลัทธิอิสลามโดยย่อ.

สุหนี่ นิกายนี้มีจำนวนมากกว่านิกายอื่น ๆ ทั้งหมด คณะอิสลามในกรุงเทพ ฯ อยู่ในนิกายนี้โดยมาก. สุหนี่แปลว่าผู้ถือตามตำนานของเดิม, และเป็นศัตรูต่อผู้ที่อุตริตกเติมเสริมลัทธิของเดิมมีอย่างใดก็นับถืออย่างนั้น, ไม่ยอมแก้ไข นิกายสุหนี่

แยกออกเป็นนิกายย่อยอีกสิ่นิกาย.

ชิเอต์หรือมะงุ่น คือพวกเจ้าเซน พวกนี้นับถือวงศ์ของอาลี (ซึ่งเป็นบุตรเขยพระมะหะหมัดและเป็นบิดาของหุเซน คือเจ้าเซน), ถือว่าผู้อื่นที่เป็นกาหลิปสืบต่อพระมะหะหมัด มีอาบูบาการ์ โอมาร์ เป็นต้น เป็นผู้แย่งอำนาจของอาลี ซึ่งเป็นทายาทแท้ของพระมะหะหมัด (ดูเรื่องพิสดารในหนังสือแสดงกิจจานุกิจของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ขำ บุนนาค) ชาวเปอร์เซียโดยมากเป็นนิกายนี้, และแบ่งออกเป็นนิกายย่อยอีกสามสิบสองนิกาย. ข้อสำคัญในลัทธินิกายสุหนี่กับนิกายชิเอต์เห็นแตกกัน ในความเชื่อเรื่องอิหม่าม. อิหม่ามคือผู้สืบต่อจากพระมะหะหมัดเป็นผู้หมดมลทินอันเป็นบาป, และคำสั่งของอิหม่ามไม่มีผิด. พวกชิเอต์เชื่อว่าอิหม่ามอันแท้จริงสืบต่อจากพระมะหะหมัด คือ อาลี, ไม่ใช่อาบูบาการ์อย่างที่พวกสุหนี่นับถือ. จำนวนอิหม่ามผู้สืบต่อตามที่พวกชิเอต์อ้างมีด้วยกันสิบสองคน, คนสุดท้ายชื่ออาบูเอลกาซิม: เข้าใจกันว่ายังมีชีวิตอยู่, แต่ซ่อนไม่ให้พบตัว ท่านผู้นี้คือมาหดี ผู้นำทางอันชอบในอนาคตอย่างพระคริสต์อารยเมตรัยหรือเมสิอะของยิว. เมื่อมาครั้ง, จะทำให้โลกถึงพร้อมด้วยยุคธรรม. เหล่าอิสลามที่มีศรัทธาแก่กล้ายังหวังมาหดีนี้อยู่เสมอ ว่าคงมาโปรดสัตว์ในภายหน้าวันหนึ่ง; เพราะฉะนั้นจึงเกิดมาหดีปลอมขึ้น

บ่อย ๆ. นอกจากนี้ พวกชีเอต์ยังมีคณะบัณฑิตเรียกว่ามูเชตหิทส์ ซึ่งแปลกไปจากพวกสุหนี่, คณะนี้เป็นผู้ตัดสินเด็ดขาดในข้อพิพาทหรือข้อเคลือบคลุมในลัทธิ, และมีพิธีเล่นละครเรื่องหะซันและหุเซนในเดือนโมหรัม เพื่ออนุสรณ์ถึงวันตายของหะซันและหุเซนบุตรอาลี. พิธีนี้คือพิธีเต้นเจ้าเซน พวกชีเอต์มีจำนวนทั้งหมดอยู่ราวสิบสองล้านกว่า, นอกจากมีในประเทศเปอร์เซียเป็นจำนวนมากแล้ว, มีอยู่ในประเทศเมสโปเตเมีย (ปัจจุบันเป็นประเทศอิรัค), ในอินเดีย อัฟฆานิสตาน, ซีเรียและประเทศอื่น ๆ อีกบ้าง.

ฆาเลีย – นิกายย่อย ออกจากนิกายชีเอต์, นับถืออิหม่ามเสมอเหมือนเทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์.

ขะวาริชี – ถือว่า มนุษย์จะประกอบกรรมใด ๆ, พระอ้าหล่าไม่ทรงรู้เห็นด้วย, เพราะพระองค์มีลักษณะดั่งผู้ตกอยู่ในนิทรารมณ์. อีกพวกหนึ่งเห็นว่า ทำบาปพระอ้าหล่าก็ไม่ลงโทษ และวิญญาณก็เวียนว่ายตายเกิด.

ชบาริยะ – พวกนี้เห็นว่า พระอ้าหล่าเป็นผู้สร้างผู้จัดสิ่งทั้งปวงทุกอย่าง, ทุกสิ่งทุกอย่างจึงเป็นของพระอ้าหล่า. เมื่อมนุษย์ทำดีทำชั่ว, ความดีความชั่วก็เป็นของพระอ้าหล่า, หาใช่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบไม่.

สุพี – นิกายนี้ ถือการบำเพ็ญภาวนาเป็นหลัก, ไม่ใช่ต้องทำพิธีรีตองตามตำรับตำราอันหาประโยชน์มิได้ : มีหลักอยู่ว่า –

(๑) พระอ้าหล่าเท่านั้นดำรงอยู่, สิ่งสากลย์ก็คือ พระองค์, พระองค์ก็คือสิ่งสากลย์ (คล้ายลัทธิพราหมณ์).

(๒) ลัทธิไม่เป็นของสำคัญ, แต่ว่าลัทธิอิสลามเป็นอันได้เปรียบกว่าลัทธิอื่น ๆ ในเวลาบัจจุบัน.

(๓) ความดีความชั่วแยกกันไม่ได้, เพราะพระอ้าหล่าเป็นผู้จัดให้มีทั้งสองประเภทขึ้นเอง.

(๔) มนุษย์ไม่มีอำนาจความคิดความอ่านได้ตามอำเภอใจ (คือต้องสุดแต่วิถีชีวิตของพระเจ้าบันดาลทั้งสิ้น).

(๕) วิญญาณอาศัยอยู่ในร่างกาย, เปรียบเหมือนนกอยู่ในกรง, หลุดออกมาได้เมื่อใดเป็นดี (คล้ายลัทธิพราหมณ์).

(๖) วิญญาณได้เข้ารวมอยู่ในพระอ้าหล่าได้เมื่อใด, นับว่าประเสริฐยอดเยี่ยม (คล้ายลัทธิพราหมณ์).

(๗) ถ้าลำพังตน, ไม่อาศัยพระอ้าหล่า, วิญญาณจะเข้ารวมอยู่ในพระองค์ไม่ได้ : เราจะต้องภาวนาอ้อนวอนพระองค์ให้กล้าแข็ง.

(๘) เวลาวิญญาณยังอยู่ในร่างกาย กรณีสำคัญอันพึง

ทำ คือระลึกถึงความเข้ารวมในพระองค์, และภาวนาถึงพระนามของพระองค์ : ดังนี้เป็นอันสู่วิถีแห่งความในชีวิตเรียกว่า ตาริกา.

หลักธรรมของนิกายนี้รจนาเป็นกาพย์. กาพย์ที่ลือชื่อมีมาสนวี, กาพย์ของสะดี และของ หะฟีส์.

พวกเทวิษ หรือ ฟาเกอร์ – เป็นพวกสัญจาริก, มีอาชีพทางภิกษา, มีหัวหน้าเรียกว่าเชียก ; และแบ่งเป็นคณะมีเครื่องหมายเป็นสัญญาณประจำ ทำนองอย่างสมาคมลับ. พิธีเข้าพวก ; ผู้เข้าจะต้องทำสัตย์ปฏิญาณตามลัทธิวิสัย, จะต้องมอบกายและชีวิตไว้ในหัวหน้า, เหมือนดั่งร่างกายของตนเมื่อตายแล้วตกอยู่กับญาติพี่น้องที่นำเอาศพไปชำระล้างฉะนั้น สมาคมเทวิษ ตามที่ทราบ มีทั้งหมดราวสิบกว่าคณะ. บางคณะปฏิบัติตนตามบัญญัติของลัทธิอิสลาม, บางคณะถือความอิสระ ไม่ต้องการอยู่ใต้บังคับบัญญัติลัทธิใด ๆ, แต่ก็ยังอ้างตนว่าเป็นอิสลาม.

นิกายบาบีส์ หรือ เบไหอีส – พวกนี้จะเรียกว่าเป็นนิกายหนึ่งในลัทธิอิสลามก็ไม่ตรงนัก, เกิดมีขึ้นก็เพื่อคัดค้านข้อสั่งสอนของอิสลามบางข้อ. ข้อที่คัดค้านคล้ายคลึงกับของนิกายชิเอห์ในเรื่องอิหม่าม. เมื่ออับดุลกาซิมอิหม่ามที่สิบสองและเป็นองค์สุดท้าย

หายไปในศักราชหิชรา ๓๒๙ ; สานุศิษย์เข้าใจว่าท่านอับดุลกาซิม ได้ส่งสารลัทธิไว้กับบุคคลหลายคนซึ่งเรียกกันว่าบับแปลว่าประตู บับหรือประตูคนหลังที่สุดที่ได้รับส่งสารจากอิหม่าม คืออับดุลกาซิม สิ้นชีพไปโดยไม่กำหนดให้ใครเป็นบับสืบต่อ. บับก็ว่างมานานหลายร้อยปี. ครั้นมาในยุคระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๙ – ๒๓๗๖ ความเชื่ออันนี้กลับฟื้นขึ้น. มีชายคนหนึ่ง ชื่อ มีรซาอาลีมะหะหมัด, เกิดในเมืองชีรัษประเทศเปอร์เซียเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓. ตั้งตนเป็นบับขึ้น.

มีรซาอาลีมะหะหมัดได้ศึกษา ธรรมของอิสลาม และประพฤติพรตอยู่จนอายุได้ ๒๔ ปี จึงประกาศตนว่าได้รับเทพบัญชาให้เป็นมัคคุเทศก์, และตั้งตนเป็นบับ ; ผู้ใดประสงค์จะไปสวรรค์, ก็ต้องอาศัยตนจึงจะเข้าได้, คือเข้ามาทางบับหรือประตู. พวกมุลลาห์คือนักบวชหลายคนคัดค้านเสียงแข็ง, แต่ไม่สำเร็จผล, เพราะมีคน เห็นชอบ และ ยอม เข้าเป็น สานุศิษย์ ด้วยเป็น อันมาก. ชาห์ (พระเจ้าแผ่นดิน) เปอร์เซียเห็นว่า ถ้าปล่อยให้พวกบับมีกำลังมาก, จะทำความเดือดร้อนขึ้น, จึงจับพวกนี้ลงโทษประหารชีวิตเสียเป็นอันมาก ; แต่ไม่หมดเชื้อยังมีเหลือมาในปัจจุบันนี้ และแยกออกเป็นสองคณะ.

พวกวาหาบิส–พวกนี้จะเรียกเป็นนิกายอิสลามที่เกิดขึ้นใหม่

ก็ไม่เชิง, เกิดขึ้นก็ด้วยเจตนาจะแก้ไขลัทธิซึ่งฟั่นเฝือขึ้นภายหลัง ให้บริสุทธิ์ดีอย่างเดิม; แต่ก็สำเร็จได้ชั่วแล่นเท่านั้น. ผู้เป็นต้นคิดชื่อ มะหะหมัดบินอุบดุลวาหับ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๔; มีหลักที่แก้ไข คือ—

(๑) ไม่ยอมรับอิชมาหรืออัฐกถาของคัมภีร์โกหร่าน.

(๒) ไม่ต้องสวดมนต์อุทิศแก่พระมะหะหมัด, นักบุญ, หรือไปนมัสการที่ฝังศพของท่านเหล่านั้น.

(๓) พระมะหะหมัดยังไม่ใช่ผู้แทนพระอ้าหล่า, แต่จะเป็นผู้แทนในวันสุดท้ายของโลก.

(๔) ห้ามผู้หญิงไปเยี่ยมหลุมศพ.

(๕) อนุญาตให้มีพิธีสมโภชทางลัทธิได้ดี เท่านั้น.

(๖) ไม่สมโภชเพื่อเฉลิม, วันอุบัติ, ของพระมะหะหมัด.

(๗) ใช้นิวเป็นคะแนนนับครั้งภาวนาแทนลูกประคำ (ซึ่งเป็นของนำมาจากประเทศอินเดีย).

(๘) ห้ามเด็ดขาดไม่ให้ใช้เครื่องแพรและไหม, เครื่องประดับทำด้วยทองคำ และเงิน, ยาสูบ, ดนตรี, ฝิ่น, และเครื่องอันเป็นของฟุ่มเฟือยไม่จำเป็น; ยกเว้นเรื่องเครื่องหอมและไม่ห้ามเรื่องผู้หญิง.

(๙) ลักษณะและอิริยาบถของพระอ้าหล่า ให้ถือตรง

ตามที่คัมภีร์โกหร่านอ้างไว้เท่านั้น.

(๑๐) มีความเชื่อในยิหัท หรือสงครามศาสนาอันเป็นกิจยังไม่เกินสมัย, และเป็นภาระของสาธุชนอิสลามทั่วไป.

(๑๑) ปฏิเสธ สุเหร่า ที่ทำหอคอยเป็นยอดแหลม สร้างอนุสาวรีย์ฝังศพด้วยหิน, หรือสิ่งใด ๆ ในลัทธิอันไม่ปรากฏว่ามีใช้อยู่ในปีแรกของลัทธิอิสลาม.

ดังนี้จะเห็นได้ว่าผู้ริเริ่มนิกายที่สุดนี้ มีประสงค์ด้วยความสุจริต, จะฟื้นลัทธิให้คงอยู่เหมือนอย่างของเดิมในตอนต้นเท่านั้น, แต่ไม่นึกเฉลียวว่าจะทำเช่นนั้นไม่ได้, เพราะความเจริญของโลกไม่คงที่, เพราะฉะนั้น พวกนี้จึงเกิดกระทบกระเทือนขึ้นกับชาติต่าง ๆ มีกับชาติอาหรับด้วยกัน, ดังมีปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของประเทศนั้น ๆ. ในที่สุด พวกวาหาบิสในประเทศอาหรับจึงตั้งไม่ติด, ต้องแตกกระจายไป.

ลัทธิโซโรอัสเตอร์หรือปาระซี

"จงหลีกทำชั่ว, พยายามแต่ทำดี" – คำสอนของโซโรอัสเตอร์

ประมาณสามพันปีล่วงแล้ว มีชาติเปอร์เซียผู้หนึ่งชื่อ ซาราถุษฎระ หรือ โซโรอัสเตอร์ ได้ตริกตรองหาทางที่ควรปฏิบัติให้เหมาะกับลักษณะความเป็นไปของมนุษย์, กล่าวคือแสวงลัทธิวิธีสำหรับทางดำเนิน. โซโรอัสเตอร์หยั่งเห็นว่าความดีความชั่วสองประการนี้, ไม่ว่าจะเหลียวไปทางไหน, พบเห็นปรปักษ์ทำลายกันอยู่เสมอ, จะมีตัวตนเป็นวิญญาณแห่งธรรมความดีพวกหนึ่ง, ผจญกับวิญญาณแห่งอธรรมความชั่วอีกพวกหนึ่ง, วิญญาณแห่งความดีนั้น โซโรอัสเตอร์เห็นว่าเป็นทิพยบุคคลหรือเทวดา, จึงให้นามว่า มาซดา หรือ อหูรมาซดา แปลว่าเจ้าแห่งความรู้สว่าง, และถือว่าเป็นองค์พระเจ้า. อหูรมาซดามีเทพผู้ช่วยเป็นบริวาร. เทพยบดีแห่งบริวารเหล่านี้มีชื่อว่าอมิรัส หรือความสว่าง. ศัตรูของอหูรมาซดา คือความชั่วอันเป็นตัวมารใหญ่ มีบริวารมากมาย, ให้ชื่อว่า อหริมัน (หรืออันหโรโมนยุส; อันสกฤต – อันโหยุ). มาร อหริมัน นี่เองซึ่งตกมา

เป็นมารซาตาน ในลัทธิยิวคริสตังและมะหะหมัด.

หลักปฏิบัติแห่งลัทธิสมัยของ โซโรอัสเตอร์ มีอยู่ว่า มนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในฝ่ายดีหรือชั่วข้างใดข้างหนึ่ง: จะให้ความดีและความสว่างสิงสถิตอยู่ในวิญญาณ, หรือจะปล่อยให้ความชั่วและความมืดเข้าครอบงำแทน. มนุษย์จำดำเนินการอย่างไรก็ตาม, จะต้องรับผลแห่งทางดำเนินนั้นจากคำพิพากษาในโลกหน้า อนึ่ง โซโรอัสเตอร์ยังคงถนอมการนับถือไฟอันเป็นเครื่องหมาย แห่งความดี และ ความสว่าง ของชาติ อารยัน ซึ่งเป็นชาติเดิมไว้; เพราะฉะนั้น จึงได้มีพวกคอยจุดไฟไว้ไม่ให้ดับเป็นพิเศษ.

โซโรอัสเตอร์ได้เผยแผ่ลัทธิใหม่แก่ประชาชนชาวอิหร่าน, บางทีจะเทศน์สั่งสอนอยู่หลายปี, แต่มีผู้ยอมรับนับถือด้วยน้อยคน, เพราะปรากฏตามบทสวดเรียกว่าคาถา เหมือนกันซึ่งมีเหลือมาในปัจจุบัน ว่าโซโรอัสเตอร์รู้สึกหวั่นวิตกด้วยเรื่องการสั่งสอนลัทธิใหม่นี้อยู่. ชาติอิหร่านหรือเปอร์เซียมีลักษณะพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง: คือเป็นผู้รักใคร่ม้าที่เลี้ยงไว้. กล่าวกันว่า มาภายหลังโซโรอัสเตอร์ได้สั่งสอนกษัตริย์ ชาติอิหร่านองค์หนึ่งชักจูงให้เข้าลัทธิใหม่ของตนได้, เหตุด้วยโซโรอัสเตอร์ได้รักษาขาม้าพิการของกษัตริย์นั้นหาย. อย่างไรก็ดีลัทธินี้ได้มีผู้นิยมนับถือมาก

ขึ้นในเวลาที่โซโรอัสเตอร์ยังมีชีวิตอยู่.

โซโรอัสเตอร์บางทีจะอ่านและเขียนหนังสือไม่เป็น, สมัยนั้นชาติอิหร่านก็มีหนังสือแล้ว. นอกจากคาถาตามที่กล่าวมาข้างต้น, ได้มีคำสั่งสอนของท่านศาสดาจารย์ผู้นี้เหลือมากกะท่อนกะแท่น, ซึ่งได้รวบรวมจดเอาไว้ภายหลัง เมื่อโซโรอัสเตอร์ดับสังขารไปแล้วราวพันปี คำสั่งเหล่านี้ คือเป็นตัวคัมภีร์เรียกว่าอเวสตะหรือเสนต์อเวสตะ, แบ่งออกเป็นหมวดสวด หมวดพิธีบูชา และหมวดบัญญัติทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม, เทียบได้กับคัมภีร์ไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา. คำอเวสตะ ใกล้กับสันสกฤตว่า อเวษฏิแปลว่าสงบได้หรือถ่ายโทษได้ด้วยการบูชา. ลัทธิโซโรอัสเตอร์คือพิธีบูชาไฟของชาติแขกปาร์ซีในทุกวันนี้.

อนึ่ง ควรอธิบายชื่อเทพบางองค์ที่มีอยู่ใน คัมภีร์อเวสตะเทียบกับคัมภีร์เวทของพราหมณ์, เห็นได้ว่ามาแนวเดียวกันแต่กลับชื่อตรงกันข้าม: เช่นคำว่า เทวะในคัมภีร์เวทเป็นที่เคารพนับถือของชาวฮินดู, ฝ่ายลัทธิปาร์ซีกลายเป็นปีศาจหรือมาร: ภาษาเปอร์เซียในปัจจุบันเรียกว่า เทวะ. การแสดงความเลื่อมใสในลัทธิของชาวปาร์ซี ก็กล่าวคาถาเรียกชื่อว่าไวเทโว แปลว่าต้านทานมาร. เทวะเป็นบ่อเกิดแห่งบาปและความตาย, ย่อมคอยทำลายล้างไร่นาเคหสถานของสาธุชน, ชอบอาศัยอยู่ในที่

สกปรกปฏิกูลเช่นในป่าช้าเป็นต้น.

คำว่า อสูร ใน คัมภีร์ ของ พราหมณ์ หมาย ความ ว่า มาร, กลายเป็นพระเจ้าในลัทธิปาร์ซีเรียกว่าอหูรมาซดา (ตัว ส ใน ภาษาสันสกฤตเป็นตัว ห ในภาษาเปอร์เซีย เช่นสินธุ เป็น ฮินดู). ตามลัทธิพราหมณ์ อสูรเป็นศัตรูของเทพ ดังมีเรื่องราวทราบกันอยู่ดีแล้ว, แต่ในคัมภีร์ฤคเวท อันเป็นคัมภีร์เก่าที่สุดในคัมภีร์ไตรเพท อสูรยังเป็นฝ่ายดีอย่างของปาร์ซี, เพิ่งจะเปลี่ยนเป็นฝ่ายชั่วหรือมารในภายหลัง. พระอินทร์ พระวรุณ พระอัคนิ ในฤคเวทก็ขนานนามว่าอสูร, แปลว่า ทิพย์ ตรงข้ามจากลักษณะของมนุษย์. อสูรจะกลายเป็นมารก็ในคัมภีร์อถรรพเวทซึ่งเป็นตำราภายหลัง.

อินทร์ผู้เป็นเทพบดีในคัมภีร์เวท ในลัทธิปาร์ซีกลายเป็นหัวหน้ามาร ชื่อว่า อหริมัน (เทพ อร์ยมัน ในคัมภีร์ฤคเวท) หรือ เทวานัมเทโว แปลว่าหัวหน้ามารของหมู่มาร.

เทพผู้ช่วยของอหูรมาซดาที่เรียกว่ามิถรัส คือ มิตร ในสันสกฤต. มิตร ในคัมภีร์ฤคเวทเป็นเทพเข้าคู่กับพระวรุณ, เป็นผู้ปกครองสวรรค์. ยังมีข้ออื่น ๆ อีกที่ต้องกัน แต่มีความหมายตรงกันข้าม.

จะได้เล่าถึงชาติปาร์ซีซึ่งเป็นผู้สืบลัทธิ. ชาติปาร์ซีเป็น

ชาติเปอร์เซีย. เมื่อประเทศเปอร์เซียตกไปอยู่ในอำนาจของพวกอิสลาม, ประชาชนพลเมืองเปอร์เซียจึงเปลี่ยนเป็นถือลัทธิอิสลามโดยลำดับ; ส่วนพวกที่ยังมั่นอยู่ในลัทธิเดิม ต้องหนีภัยไปอาศัยอยู่ในประเทศอินเดียโดยมากทางเมืองบอมเบ. แต่พวกฮินดูไม่ยอมให้อาศัย, เว้นแต่ชาวปาร์ซีจะยอมปฏิบัติความเป็นไปบางอย่าง กล่าวคือ ต้องวางอาวุธ ต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว ต้องเว้นการฆ่าวัว. ชาติปาร์ซียอมตาม, จึงขึ้นไปอาศัยในประเทศอินเดียได้. เมื่อชาติปาร์ซีไปเคล้าคละปะปนอยู่กับชนต่างชาติและลัทธิ, ก็เลือนภาษาเดิมของตนที่ละน้อยจนลืมสนิท; ส่วนลัทธิเดิม ก็ผิดจางแทบจะเสื่อมสิ้นไปด้วย, หากรักษาคัมภีร์ของเก่าในลัทธิสืบไว้ได้บางคัมภีร์ ลัทธิของตนจึงไม่สูญ, แต่ความรู้ความเข้าใจในคัมภีร์ออกจะเป็นอย่างที่สืบ ๆ กันมาเท่านั้น.

จำเนียรกาลชาวปาร์ซีสมาคม กับ ชาวฮินดู สนิทสนมยิ่งขึ้นจนมีกุลสัมพันธ์กัน. ความคิดความอ่านของชาวปาร์ซีก็ออกจะกลาย ๆ เป็นชาวฮินดูไป, จนนับถือบูชาลัทธิพิธีของชาวฮินดูก็มีบ้าง.

ครั้น พวก อิสลาม ขยาย อำนาจ ลุกลาม เข้าไป ใน ประเทศอินเดีย, ชาวปาร์ซีก็หันหาขนบธรรมเนียมประเพณีพวกอิสลามขึ้นอีกชั้นหนึ่ง, จนความรู้ในลัทธิเดิมเหลือน้อยเต็มที. แต่ที่ไม่

ลี้มีอยู่สองประการ คือ พระเจ้ามีแต่พระองค์เดียว และบุรุษพึงมีภริยาแต่คนเดียว. การสวดมนต์ภาวนายังคงสวดกันอยู่เป็นภาษาเซนท์อันเป็นภาษาเดิม, แต่คำที่สวดนั้นแปลว่าอย่างไรหารู้ไม่, จะรู้ก็พวกนักบวชสองสามคนเท่านั้น; เพราะความเป็นไปของคนปนอยู่กับชนต่างชาติมาก, ความรู้ในลัทธิเดิมเป็นแต่เงา ๆ, ได้แต่หัวข้อว่าจะต้องมีความประพฤติในกายวาจาใจให้บริสุทธิ์เท่านั้น.

ต่อมา เมื่ออังกฤษเข้าปกครองเป็นใหญ่ในประเทศอินเดีย, ชาวปาร์ซีมีเสรีภาพในการลัทธิดีขึ้น, จึงเริ่มพิมพ์หนังสือเป็นภาษาของตน, และกระตือรือร้นในการศึกษาลัทธิของตน. คราวนั้น มีนักบวชปาร์ซีคนหนึ่งมาจากประเทศเปอร์เซีย, เห็นปฏิทินที่ชาวปาร์ซีในประเทศอินเดียใช้อยู่ไม่ตรงกับปฏิทินของชาวเปอร์เซีย, เพราะชาวปาร์ซีเพิ่มปฏิทินในระยะ ๑๒๐ ปี มีอธิกมาสหนึ่งเดือน. นักบวชคนนั้นติว่าไม่ถูก: ในคัมภีร์ของเดิมไม่ปรากฏอนุญาตให้เพิ่มอธิกมาส. คราวนี้เกิดแตกความเห็นกันเป็นสองพวก, ในที่สุดแยกออกเป็นสองนิกาย: คือพวกใหม่และพวกเก่า. การเถียงกันในเรื่องปฏิทินมีผลดีอยู่อย่างหนึ่ง: คือทำให้ชาวปาร์ซีมีความใคร่จะรู้ในเรื่องลัทธิของตนยิ่งขึ้น, จึงเริ่มศึกษาสอบค้นมีความรู้เพิ่มเติมเจริญขึ้นรวดเร็วเป็นลำดับ.

ครานั้น พวกบาทหลวงเข้าไปสั่งสอนเผยแผ่ลัทธิคริสต์, ติเตียนชาวปาร์ซีต่าง ๆ ว่ามีลัทธิลำล่อน, เพราะหนังสือลัทธิปาร์ซีในชั้นหลัง มีพิธีของฮินดูและของอิสลามเข้าไปปนอยู่มาก. มิใช่แต่เท่านั้น บาทหลวงที่ไปตั้งสอนลัทธิอยู่ในเมืองบอมเบยังชักชวน ชาวปาร์ซีที่เรียน หนังสือ อยู่ด้วย ให้เข้ารีต ได้สองคน. เหตุอันนี้กระทำให้ชาวปาร์ซีพยายามหาทางป้องกัน, ได้เริ่มออกหนังสือรายเดือนอธิบายชี้แจงลัทธิตนให้ปรากฏชัด, และแปลคัมภีร์ออกเป็นภาษาที่ใช้อยู่; ดัดแปลงแก้ไขขนบธรรมเนียมให้เข้าของเดิม, เช่นยอมให้หญิงมีสิทธิเข้าสมาคมได้. ในชั้นต้นมีผู้คัดค้านอยู่บ้าง, แต่ไม่สู้แข็งแรง. เหตุที่ยอมให้สิทธิหญิงก็อาศัยโซโรอัสเตอร์ผู้ต้นลัทธิได้ให้โอวาทไว้ว่า "ดูกรเจ้าสาว เจ้าบ่าวสามีภริยา, จงฟังถ้อยคำเหล่านี้ของเรา. จงมีความเป็นอยู่เป็นใจเดียวกัน, จงกระทำลัทธิกิจทั้งมวลร่วมกันโดยมีใจบริสุทธิ์, จงอยู่มีความจริงต่อกัน: ได้ดังนี้ ตูเจ้าจะมีความสุขโดยแท้." อีกอย่างหนึ่ง ชาวปาร์ซี, แม้จะอยู่ปะปนกับชาวอิสลามและฮินดูมาหลายร้อยปีก็ดี, แต่มิได้ประพฤติในการมีภรรยามากคน, คงถือธรรมเนียมมีภรรยาแต่คนเดียวยั่งยืนตลอดมา.

กล่าวกันว่าชาวปาร์ซีบูชาไฟ. ข้อนี้ชาวปาร์ซีแก้ว่าตน

มิได้บูชาไฟโดยตรง, แต่ถือว่าไฟและสรรพสิ่งเป็นเครื่องหมายให้เห็นทิพยอำนาจของพระเป็นเจ้า. ชาวปาร์ซีถือว่าสิ่งใดที่งามประหลาดอัศจรรย์ ที่ปราศจากอันตรายและเป็นประโยชน์แก่โลก, สิ่งเหล่านี้ย่อมศักดิ์สิทธิ์; อาศัยเหตุที่ไฟเป็นสิ่งสำคัญในธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะนำมาไว้ในสถานที่เคารพได้สะดวกกว่าสิ่งอื่น, เช่นจะนำเอาพระอาทิตย์ทะเลหรือลมมาไว้หาได้ไม่. เพราะฉะนั้น จึงเกิดมีความเข้าใจผิดว่า ชาวปาร์ซีเป็นพวกบูชาไฟ.

อนึ่ง ชาวปาร์ซีในสมัยปัจจุบันมีความเห็นในลัทธิของตนผิดจากชาวปาร์ซีสมัยเก่าก็คือ: ถือว่าให้บูชาพระเจ้าองค์เดียว, และพึงมีความดำริชอบวาจาชอบและกรรมชอบตลอดไป. ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีในลัทธิจะเปลี่ยนแปลงให้เข้าสมัยแห่งความเป็นไปของโลกก็ได้, ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปเพื่อความเจริญและความสุขในกายใจ. ชาวปาร์ซีมีอยู่ในประเทศอินเดียเวลานี้ราวแสนคนเท่านั้น.

ต่อนี้ไปเป็นหัวข้อลัทธิของชาวปาร์ซีบางข้อ:—

ชาวปาร์ซีต้องนับถือพระเจ้าองค์เดียว ไม่เชื่อผู้อื่นอื่นนอกจากพระองค์. พระเจ้าเป็นผู้ทรงสร้างสวรรค์ชั้นฟ้าแผ่นดินเทพบริวารดวงดาวดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ ดินน้ำลมไฟและสรรพสิ่ง

ในสกลโลก. พระเจ้าองค์นี้แหละที่พึงนับถือ. ผู้ใดนับถือในพระเจ้าองค์อื่น, เมื่อตายไป, จะตกนรก. พระเจ้านั้นเป็นอรูป, จะนึกหมายหรืออธิบายอย่างไรหาถูกต้องไม่; แต่มีพระลักษณะบางประการที่จะอธิบายได้, กล่าวคือ พระองค์เป็นพระวิญูเทพและศุทธิเทพและเป็นพระวิญญาณอันสูงสุด. ผู้บูชาพระองค์ พึงหันหน้าไปหาแสงสว่างหรือสิ่งที่รุ่งเรืองอันเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ทรงสร้างขึ้น: ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ไฟและสิ่งอื่น ๆ อันจะปรากฏให้เห็นเทพฤทธิของพระองค์. บาปในลัทธิของปาร์ซีคือ วจีทุจริต, โทสะ, วิหิงสา, พยาบาท, ดื้อดึง, เย่อหยิ่ง, เล่นการพนัน, ดูหญิงด้วยกามวิตก, โลภ, ปราศจากความอาย, ริษยา และอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในหมวดชั่ว. บาปเหล่านี้เป็นมิตรของพาลชน, แต่เป็นศัตรูของสาธุชน. ผู้ใดทำบาปแล้วย่อมได้รับผลของบาปนั้น. ส่วนบุญกล่าวคือ มีกรรมอันชอบ: จงให้ทาน, มีความเมตตากรุณามุทิตา, กล่าววาจาอ่อนหวานไพเราะ, แสวงหาความรู้, พูดสิ่งที่จริง ฯ ล ฯ เหล่านี้เป็นมิตรของสาธุชน, แต่เป็นศัตรูของพาลชน.

ศาสนาเชน

"อันอาหารย่อมก่อเป็นเนื้อ ฉันใด, กรรมย่อมก่อเป็นรูปห่อหุ้มวิญญาณ ฉันนั้น, ทั้งเกียดกันมิให้วิญญาณหลุดพ้นไปจากรูปในเวลาดับชีพ."

ลัทธิสั่ง เรียกตามสันสกฤตว่า ไชนะ หรืออารหัต หรือผู้สาวกของพระชินะ, เกิดขึ้นในภาคหนึ่งของประเทศอินเดีย ประมาณยุคเดียวกับพุทธสมัย. แต่บัดนี้ในประเทศอินเดียแท้เสื่อมลงมาก มีผู้นิยมนับถือน้อยเต็มที.

ศาสดาชื่อ ชินวรรธมาน หรือนัยหนึ่งว่า *มหาวีร*, อุบัติในสมัยพุทธกาล, และพระโคศาลผู้ศาสดาของนิกายอาชีวก (แปลว่า 'ถือตามกฎพิเศษในการเลี้ยงชีพ,' คือ นิกายซึ่งโคศาลมักขลิบุตรเป็นศาสดา), มีกล่าวในจารึกของพระเจ้าอโศก. พระชินวรรธมานหรือพระมหาวีร มีประวัติว่าเป็นโอรสของพระสิทธารถ ในสกุล ชญาตฤกษัตริย์, เกิดในกุณฑคราม แคว้นไพศาลี, มารดาชื่อ ตริศลา, เป็นกนิษฐภคินีของท้าวเจฏกะ บางทีเรียกว่า ท้าวไวเทห. ธิดาของเท้าเจฏกะชื่อ เจ็ลนา เป็นชายาของท้าวเศรณิกหรือพิมพิสาร พญาแห่งมคธประเทศ. เมื่อ

บิดามารดาของมหาวีรล่วงลับไปแล้ว, เวลานั้นพระมหาวีรมีชนมายุได้ ๓๕ พรรษา, ละความเกี่ยวดองในโลก, ออกบรรพชาเป็นชีพเนจร ประพฤติพรตอยู่ ๑๒ ปี, พอใจว่าได้เป็นอรหันต์. ต่อมา ก็เป็นศาสดาเที่ยวสั่งสอนนิกรชนอยู่กว่า ๓๐ ปี, แคว้นที่ได้เที่ยวประกาศศาสนา คือ โกศล, วิเทห, มคธ, องคะ ปัจจุบันนี้คือ เมืองโอธ, มณฑลติรหุต, และพิหาร. พระมหาวีรได้พบเห็นคุ้นเคยกับพญาพิมพิสาร ซึ่งเรียกกันว่า พญาเศรณิก, อภัยราชกุมาร, และอชาตศัตรุ หรือท้าวโกณิก ผู้บิดุฆาตก์ โอรสพญาเศรณิก. พระมหาวีรสั่งสังฆารกรรมที่ปาวา หรือ ปาปา ซึ่งบัดนี้เรียกว่า ปัทรน, ศักราชกล่าวไว้ต่าง ๆ กัน ว่าก่อน ค.ศ. ๕๔๕ ปีบ้าง, ๕๒๗ ปีบ้าง, และ ๔๖๗ ปีบ้าง. เมื่อสิ้นพระมหาวีรไปแล้ว, ในเชนศตวรรษที่สอง พวกเชนเกิดฟั่นเฟือนในศาสนา แตกกันเป็นพวกเป็นหมู่ ล่วงมาประมาณศตวรรษที่หนึ่งแห่งคริสตศก ก็แตกออกเป็นสองนิกายใหญ่ คือ เศวตามพร (พวกนุ่งขาว), และทิคัมพร (พวกนุ่งทิศ = ชีเปลือย) พวกหลังนี้ครองผ้าสี เว้นแต่เวลากินข้าว, และต้องถือหางนกยูงไว้เสมอ. สองนิกายนี้แม้มีศาสนาอาศัยหลักคัมภีร์ซึ่งเรียกว่าสูตรอย่างเดียวกันก็ดี. ยังมีข้อปฏิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ตรงกัน เช่น การครองผ้า, การห่มพระชินรูป, จำนวนชั้นสวรรค์ เป็นต้น.

หลักประสงค์ของศาสนาพวกเขา คือหนีจากสังสารทุกข์ ดุจพุทธศาสน์ ความพ้นทุกข์ในสังสาระนี้เรียกว่าโมษก. บางคนเห็นว่าโมษก คือ ปรโลกอันเลิศ, วิญญาณเข้าไปรวมอยู่ในความเป็นบรมสุข. มิญาณความรู้เป็นปรกติ, พ้นจากความทุกข์หรือรู้สึกว่าเช่นนั้น. บุคคลอาจถึงโมษกนี้ในขณะที่วิญญาณยังอยู่ในร่างก็ได้, แต่เมื่อสังขารแตกดับแล้ว, วิญญาณก็เข้าสู่อโลก (สถานแห่งโมษกความรอดพ้น อยู่นอกโลกนี้), และสถิตอยู่อย่างมูลเดิมเป็นนิตย์ กล่าวคือเป็นวิญญาณอันบริสุทธิ์ประกอบด้วยญาณความรู้. การถึงโมษก มักจะสำเร็จญาณเรียกว่าเกวลัชญาน คือ ความรู้อันสิ้นสุดแล้วเสียก่อน, ผู้ได้ญาณนี้เรียกว่า เกวลิน.

หนทางซึ่งจะนำให้ถึงโมษก คือ แก้วสามดวง : (๑) ความเห็นชอบ (สัมยัคทรรศน), (๒) ความรู้ชอบ (สัมยัคชญาณ), และ (๓) ความประพฤติชอบ (สัมยัคจริตร).

แก้วดวงที่หนึ่ง สัมยัคทรรศน ความเห็นชอบ คือมีความเชื่อแน่นแฟ้นในพระชินซึ่งเดิมก็เป็นปุถุชนอย่างเรา, แต่อาศัยความเพียรกล้า จึงถึงความหลุดพ้นและมีปูรณญาณ. ท่านได้สั่งสอนความเจริญแก่บรรดามนุษยชาติซึ่งอยู่ในความทุกข์. ศาสดาในศาสนานี้ นอกจากเรียกว่าชินหรืออรหันแล้ว, ยังมีชื่อเรียกเป็น

เนมิตตกนามอีกว่าสรรพัชญ ผู้รู้ทั่ว คือ (สัพพัญญู), ชิเนศวร (ผู้ใหญ่ในชิน), ตีรถกร (ผู้ตั้งลัทธิ), และ ภควัต (ผู้ควรเคารพ).

แก้วดวงที่สอง สัมยัคชญาน ความรู้ชอบคือรู้ในหลักลัทธิที่พระชินได้แสดงไว้, มีเลา ๆ ดังนี้:- โลก (รวมโลกสวรรค์, โลกนรกหรือโลกอื่น ๆ ทั้งสิ้น) มีเป็นอยู่เองไม่มีผู้ควบคุม และตั้งอยู่เป็นนิรันดร. มีภาวะสำคัญอยู่หก คือ อาคม, ธรรม, อธรรม, ยุคกาล, และอนุปรมาณูแห่งวัตถุธาตุ. อาศัยอนุปรมาณูเหล่านี้เข้ารวมกัน เกิดเป็นธาตุทั้งสี่ คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ, และร่างกายมนุษย์ รวมทั้งความปรากฏต่าง ๆ ของอินทรียโลกด้วย. โลกแบ่งออกเป็นสามภาค คือ ต่ำ, กลาง, สูง มีนรกสวรรค์มากมายหลายชั้น, สิ่งทั้งสิ้นจัดเข้าอยู่ในคัตตวะของชีพสองหมู่ คือ ชีวะ และ อชีวะ. สำหรับชีวะแบ่งเป็นสาม: (๑) นิตยสิทธิ์ (เปี่ยมบริบูรณ์อยู่เสมออย่างพระชิน), (๒) มุกตาตมัน (วิญญาณอันหลุดพ้นแล้ว) และ (๓) พัทธาตมัน (วิญญาณยังถูกร้อยรัดอยู่). ยุคกาลของเชนแบ่งออกเป็นสองรอบ มีกาลนานเหลือความสามารถของมนุษย์จะกำหนดได้, รอบหนึ่งเรียกว่า อุตสรรปิณี (รอบขึ้น), และอวสรรปิณี (รอบลง), รอบหนึ่ง

แบ่งออกเป็นหกปาง. ในรอบอุตสรรบีณีมีปาง.

(๑) ชั่ว ชั่ว (๔) ดี ชั่ว
(๒) ชั่ว (๕) ดี
(๓) ชั่ว ดี (๖) ดี ดี.

ในรอบอวสรรบีณี เริ่ม ดี ดี ก่อน, แล้วก็ลดลงมาตามลำดับเหมือนข้างต้น. ในรอบอุตสรรบีณี อายุขัยและรูปร่างของมนุษย์เจริญขึ้นเป็นลำดับ, และรอบอวสรรบีณีเสื่อมลงเป็นลำดับ. โลกในเวลานี้อยู่ในรอบอวสรรบีณีปางที่ห้า คือ ชั่ว, เมื่อทั้งสองรอบนี้ประจบเขตเรียกว่ายุคหนึ่ง. ในรอบอวสรรบีณีนี้มีพระชินมาโปรดยี่สิบสองค์, ในรอบอุตสรรบีณีซึ่งล่วงมาแล้วมียี่สิบสองค์, และจะมาภายหน้าอีกยี่สิบสองค์, (พระชินเหล่านี้มีชื่อปรากฏในหนังสืออภิธานจินดามณี ของเหมจันทร์ปราชญ์พวกเชน). รูปพระชิน มักสร้างมีอิริยาบถนั่งสมาธิ, แต่มีรูปสัตว์, ต้นไม้, และสิ่งต่าง ๆ ประจำองค์เพื่อสังเกตง่าย. พระชินองค์แรกแห่งรอบอวสรรบีณีมีอายุถึงแปดสิบสี่แสนปี, มีขนาดกายห้าร้อยคันธนู (สามพันฟุต). องค์ที่สองและต่อ ๆ มา อายุขัยและขนาดกายลดลงเป็นลำดับ จนถึงสององค์หลังที่สุดคือพระปารศวนาถ และพระมหาวีร (ซึ่งกล่าวมาข้างต้นแล้ว). สององค์นี้มีอายุขัยและขนาดเท่ามนุษย์ธรรมดา (บางที่ท่านสององค์นี้เท่า

นั้นที่มีจริงในพงศาวดาร, และชะรอยพระปารศวนาถจะเป็นประถมศาสดา, และพระมหาวีรเป็นองค์แรกที่ประกาศศาสนลัทธินี้ให้แพร่). ในรอบอวสรรปีณี ยังมีจักรวรรตินหรือจักรพรรดิสิบสองค์, มีทิพยบุทคล เรียกว่า พลเทพเก้าองค์, วาสุเทพเก้าองค์, และ ประติวาสุเทพอีกเก้าองค์.

อนึ่ง มีข้อที่แปลกจากศาสนลัทธิอื่น ๆ อย่างหนึ่ง คือ ตามศาสตราจารย์ โหฟราถเบอหเลอร (Hofrath Buhler) ผู้ชำนาญวรรณคดีเชนศาสนากล่าวว่า วิญญาณอาจมีอยู่ในสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ในหิน, ในก้อนดิน, ในหยดน้ำ, ในไฟ และในลมด้วยก็ได้.

แก้วดวงที่สาม สัมยัคจริตร ความประพฤติชอบ หมายเอาธรรมสองประการ คือ (๑) อนคารธรรม (ธรรมของผู้ไม่ครองเรือน), (๒) อคารธรรม (ธรรมของผู้ครองเรือน).

(๑) อนคารธรรม เป็นการปฏิบัติของบรรพชิต คือ

ปาณาอิวายาโอ	เวรมณ์	เว้น	ปาณาติบาต
มุสาวายาโอ	,,	,,	พูดเท็จ
อทตฺตาทาณาโอ	,,	,,	ลักฉ้อสิ่งของ
เมหุณาโอ	,,	,,	เมถุน
ปริคฺคหาโอ	,,	,,	การหวงแหน

(เช่น ไม่เรียกสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นของตน)

ราอิ่โภยณาโอ เวรมณี เว้น กินอาหารในราตรี (ไม่ใช่เที่ยงแล้วไป).

เมื่อตนเองเว้นอาหารเหล่านั้นแล้ว, ต้องไม่เบียดบังให้ผู้อื่นกระทำด้วย. ธรรมเหล่านี้ บรรพชิตเช่นถือวัตรเข้มงวด, เช่นในข้อต้นต้องจ้องระวังเสียทุกขณะ, จะไปไหนต้องมีเครื่องปิดปากกันตัวแมลงพลัดเข้าไป, และมีไม้กวาดสำหรับกวาดทางในที่จะเดินหรือนั่งเพื่อไล่สัตว์แมลงไปเสีย, มีผ้ากรองน้ำติดตัวเสมอ. ข้ออื่นนอกนี้ก็คือ เว้นการจาริกตลอดสี่เดือนฤดูฝน, เพราะฤดูนั้นสัตว์แมลงเกิดมาก จะเป็นอันตรายต่อฟองสัตว์ เกรงจะเป็นอันตรายทั้งแก่พืชคาม (เมล็ดพรรณไม้) และภูตคาม (หน่อไม้). ในมัชฌิมวัย ยังมีกำลังแข็งแรง, ต้องผ้ากรองผืนเดียว, แต่ถึงจะแก่อ่อนแออย่างไรก็ตาม, จะต้องถือผ้ากรองเพียงสามผืนเท่านั้น (เตจีวริก); ต้องโกนผม, หรืออย่างเคร่งต้องถอนผมตนเอง; ประพฤติในภิกขาจริยา คือ บริโภคอาหารที่ภิกษาจารได้; เว้นการอยู่ในหมู่บ้านแห่งเดียวมากกว่าหนึ่งคืน, เว้นแต่กาลฝน; ประพฤติอิริยาบถทั้งสี่ให้ผิดธรรมดา; ในอนาคารธรรมข้อสุดท้ายที่ว่าเว้นกินอาหารในราตรีนั้น, ถ้าถึงขั้นอุกฤษฎ์, ต้องเว้น คือ ไม่กินเลยจนตาย (เหมือนลัทธิญวนจีน).

(๒) อคารธรรม เป็นการปฏิบัติของคฤหัสถ์ ๑๒ ประการ, คือ

อนุวฺวย (อนุพรต) ห้า–

๑. ถูลาโอ ปาณาอิวายาโอ เวรมณ์ เว้นปาณาติบาต อย่างหยาบ.

๒. ถูลาโอ มุสาวายาโอ เวรมณ์ เว้นพูดเท็จอย่างหยาบ.

๓. ถูลาโอ อทิณฺณาทาณาโอ เวรมณ์ เว้นลักฉ้อสิ่งของ อย่างหยาบ.

๔. สฺทารสฺโตโส สันโดษในเมียตน.

๕. อิจฺฉาปริมาณ์ พอดีในความปรารถนา (คือไม่เพิ่มเติมทรัพย์ในทางทุจริต).

คุณวฺวย (คุณพรต) สาม–

๖. อณฏฺฐทณฺฑ เวรมณ์ เว้นทางอันจะเป็นอาชญาให้ร้าย เช่นกินเนื้อสัตว์และอาหารอันเป็นทางให้สัตว์ได้ทุกข์ เป็นต้นว่า น้ำผึ้ง, เนยสด; ตลอดถึงเลิกการเพาะปลูก เพราะจะเป็นอันตรายแก่ตัวดิน.

๗. ทิสิวฺวย์ (ทิศพรต) ไม่ออกพ้นเขตของตน โดยทิศใดทิศหนึ่ง.

๘. อุวโภคปริโภคปริมาณ์ พอดีในการใช้การกิน.

สิกฺขาวย (สิกขาบท) สี่–

๙. สามาธิยำ ความมีตนเสมอ คือประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย.

๑๐. เทสาวคาสิยำ กายบำเพ็ญพรตทุกเทศกาล.

๑๑. โปสโหววาโส การจำอุโบสถ.

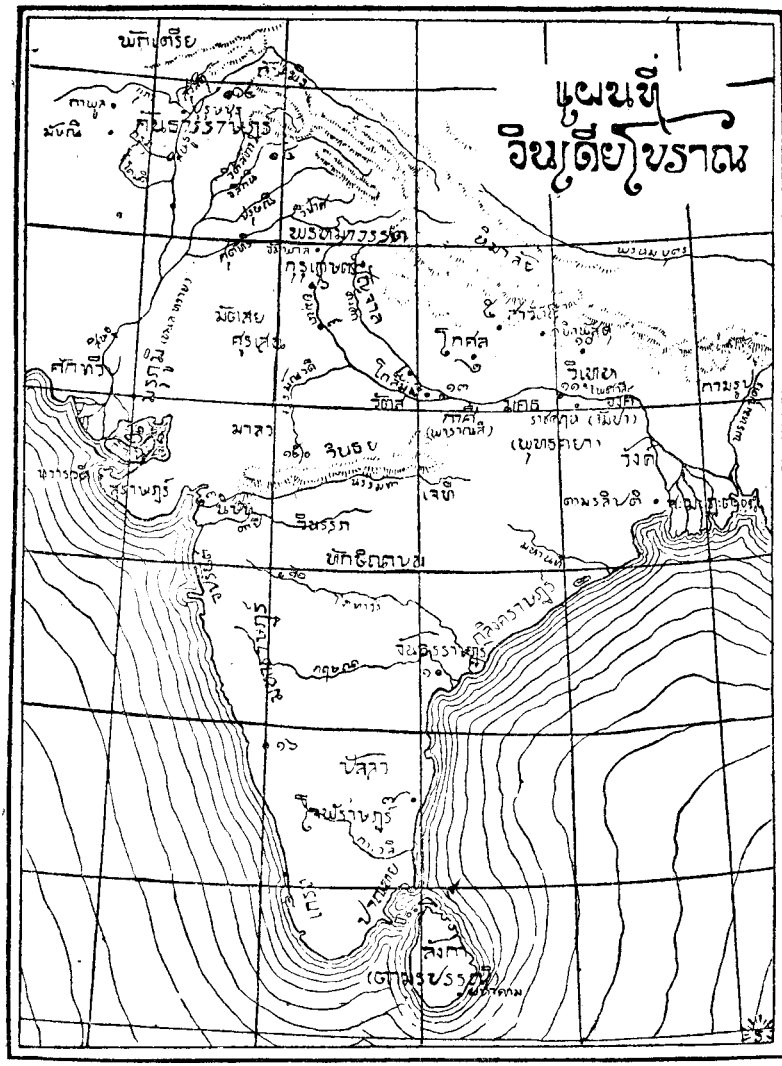
๑๒. อติถิสังวิภาโค ต้อนรับเลี้ยงดูแขกมาหา.

ศาสตราจารย์ โทฟราถ เบอหเลอร แสดงมติว่า ความประสงค์ที่สอนเช่นนั้น ก็เพื่อให้คฤหัสถ์ฝ่ายเขาเป็นผู้ประพฤติดีมีความเมตตากรุณา, เต็มใจทรมานตนเป็นมหาบูชาแก่ศาสนา และให้ประโยชน์แก่สัตว์ทั่วหน้า. เหตุนี้ รัฐบาลอังกฤษซึ่งเป็นผู้ปกครองอินเดีย เคยถือเอาโอกาสสนับสนุนความเมตตาอารีในสัตว์ของพวกเขา เพื่อประโยชน์ทางแพทยศาสตร์สำหรับสัตว์.

ขบภาค ๑

ลัทธิของเพื่อน

ภาค ๒

แผนที่
อินเดียโบราณ
พักษตรีย
กาพูล
มัณฑิ
สุนรวิรวานปุรี
ยมุนา
พรหมบุตร
มัธยม
ศูรเสน
ศากัทวีป
มรุภูมิ
มาลว
วินธย
นรวรมัน
วินรรภ
ทักษิณาบถ
ปรัสถ
ปาณฑย
ตามรบรรณี
ลังกา
ตามลิบดี
จีน
ทวารวดี
ศรีวิชัย
ลพบุรี
ปัลลว
ปาณฑย
โจฬ
ปาณฑย
ลังกา
(ตามรบรรณี)
๑. อมราวดี
๒. อโยธยา
๓. ภฤคุกัจฉ
๔. ศาคล
๕. ศราวัสตี
๖. อินทรปรัสถ์
๗. กาญจี
๘. กานยกุพช
๙. มถุรา
๑๐. มิถิลา
๑๑. ปาฏลิบุตร
๑๒. ประติษฐาน
๑๓. ประยาค
๑๔. ตักษศิลา
๑๕. อุชชยินี
๑๖. โวชชันตี

แถลงการณ์

เมื่อแสดงลัทธิของเพื่อน คือ ลัทธิคริสต์, ลัทธิมะหะหมัด หรือ ลัทธิอิสลาม, ลัทธิปาร์ซี และศาสนาเชน พอเหมาะแก่ความเป็นเล่มหนังสือ แบ่งออกเป็นภาคหนึ่งแล้ว, จึงแสดงลัทธิฮินดูต่อไป, ซึ่งพอดีเป็นเล่มหนึ่ง, จัดเล่มนี้เป็นภาคสอง.

ลัทธิฮินดู มีหลักและตำนานเกี่ยวข้องเหลือมกลายจากลัทธิพราหมณ์, ทั้งในลัทธิพราหมณ์นั้นเอง พระพุทธศาสนาและศาสนาเชน ยังนำคำบัญญัติมาดัดแปลงเนื้อความให้เข้ารูปความประสงค์ เช่นคำ '*พราหมณ์*,' '*นิพพาน*,' '*โมกษธรรม*,' เป็นต้น. การจะแสดงลัทธิฮินดูให้เห็นชัด, จำบรรยายลัทธิพราหมณ์อันเป็นมูลเดิม, และกล่าวถึงพระพุทธศาสนาโดยสังเขป: เป็นอันแสดงลัทธิของเพื่อนในภาคสองนี้ รวมกันสามลัทธิ (ลัทธิของเพื่อนสำหรับพระพุทธศาสนา คือ ลัทธิมหายาน).

ลัทธิพราหมณ์ เกิดก่อนพุทธกาลนานไกล แสดง '*พรหม*' เป็นมูลเดิมของโลก เรียก '*อัตตา*' หรือ '*อาตมัน*' เป็นนามธรรมหรือธรรมชาติ. ฉะนั้นคำ 'พรหม' จึงเป็นนปุงสกลิงค์ เพราะไม่ใช่ตัวบุคคล. โลก รวมทั้งมนุษย์และสิ่งทั้งหมด ออกจากพรหม

(ดุจมติบัดนี้ว่า ออกจากดวงอาทิตย์). ทางแห่งสันติสุข คือเข้าอยู่ในพรหมเลยได้, มนุษย์ผู้ตกอยู่ในสังสารวัฏ ต้องเวียนว่ายตายเกิดเพราะกรรม, จึงยังเข้าถึงพรหมไม่ได้, ต่อเมื่อเห็นแจ้งในพรหมญาณ จึงจะบรรลุนิรวาณหรือโมกษธรรม เข้ารวมอยู่ในพรหมได้.

ต่อมา ลัทธิฮินดูแตกออกจากลัทธินี้ กล่าวว่าการที่โลกออกจากพรหมนั้น คือ พรหมเป็นผู้สร้าง: พรหมจะต้องเป็นบุคคลเป็นปุคลิก จึงเรียกว่า *'พรหมา'* ภายหลังก็เกิดผู้สร้างอื่นอีกคือ พระอิศวร, พระนารายณ์, แต่มนุษย์ผู้กลับเข้าสู่ถิ่นของพระผู้สร้างได้ ก็ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกัน.

จำเนียรกาล พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นในท่ามกลางสองลัทธินี้ คงรับคำบัญญัติต่าง ๆ มาใช้ แต่จัดระเบียบความหมายให้ตรงกับเหตุผล. ปฏิเสธ 'อัตตา' หรือ 'อาตมัน' ในลัทธิพราหมณ์ว่า *'อนัตตา'* คือไม่มี อัตตา หรือไม่มีอาตมัน. เป็นฐานะความจริงอยู่ที่ว่าคำ 'อนัตตา' เพิ่งเกิดมีเฉพาะในพระพุทธศาสนา, เพราะก่อนแต่นั้นเขาเชื่อถืออัตตา. ผู้บรรลุนิพพานหรือโมกษธรรม ก็พ้นการเวียนว่ายตายเกิดดุจกัน.

เพียงนี้ ก็เห็นได้ว่า ลัทธิย่อมไม่อยู่คงที่ มีการดัดแปลงแก้ไขดัดเติมตามความเห็นชอบของประมุข. เพราะฉะนั้น ลัทธิ

ปัจจุบันในอินเดียที่เรียกอย่างรวม ๆ กันว่าลัทธิฮินดู จึงมีถึงห้าแสกออกเป็นนิกายน้อยใหญ่สลับซับซ้อนกันยุ่ง แต่ก็มีหลักปฏิบัติร่วมกัน คือต้องประพฤติตามลัทธิบัญญัติ, ใครจะสมัครนับถือนิกายไหน หรือเทวดาผีสางไร ๆ ก็ได้ จะปฏิเสธพระเวท หรือพระอิศวรนารายณ์ว่าไม่มีก็ได้. ลัทธิสูงสุดถึงปรมัตถธรรมลึกซึ้งสุขุม, ต่ำสุดถึงพิธีอนาจารอุจาดตามก: ใครจะนิยมทางไหนได้ทั้งนั้น คงเรียกว่า ฮินดู อยู่นั่นเอง. ลัทธิฮินดู เปรียบเหมือนป่าใหญ่ มีต้นไม้หลายชนิดขึ้นปะปนกันสลับ เป็นต้นไม้ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ที่เป็นเครือเถาเกี่ยวพันปกคลุมไม้ใหญ่ก็มี. บางแห่งมีพันธุ์ไม้ขึ้นหนาแน่นจนแหวกเข้าไปไม่ถึง ไม่ทราบว่ามีไม้ชนิดไรอยู่ในนั้นบ้าง, นอกจากจะเห็นแต่รูปนอก: ป่าใหญ่มีอุปมาฉันใด, ลัทธิฮินดูก็มีอุปไมยฉันนั้น. การรวบรัดเรื่องลัทธิฮินดูกล่าวเป็นสังเขปในหนังสือเล่มนี้ เท่ากับวาดชมพูทวีปอย่างละเอียดลงในกระดาษแผ่นเล็ก ซึ่งย่อมไม่พ้นจากการบกพร่องเป็นธรรมดา, และท่านผู้รู้ย่อมแสดงความกรุณาจะทักท้วงได้ทุกเมื่อ.(๑)

---

(๑) ลัทธิของเพื่อนตอนนี้ ส่วนใหญ่ได้อาศัยหนังสือ A Primer of Hinduism by J.N. Farguhar เป็นหลัก.

ลัทธิฮินดู

บรรพหนึ่ง

สมัยดึกดำบรรพ์

ชาติอารยัน

ครั้นโบราณนานไกล ชนชาติหนึ่งเรียกชื่อว่า *อารยัน*(๑) มีภูมิลำเนาอยู่ตอนกลางทวีปอาเซีย, แต่จะอยู่ตอนไหน ยังไม่มีผู้ยืนยันแน่นอน. ชาตินี้เมื่อยังรวมกันเป็นพวกเดียว ได้มีขนบธรรมเนียมประเพณีและลัทธิอยู่แล้ว. ครั้นกาลล่วงมาหลายร้อยปี, ชาติอารยันแตกออกเป็นก๊กเป็นเหล่าโดยแยกกันไปอยู่ในแดนต่าง ๆ, บางโคตรบางเหล่าเร่ร่อนห่างไกลจากถิ่นเดิมออกไป ๆ ไม่มีการคิดต่อกันในระหว่างพวก เลยขาดตอน เกิดมีคำพูดและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งเหมาะเฉพาะกาลเทศะในท้องถิ่นที่เร่ร่อน, ชั้นแรกก็ค่อยต่างออกไปทีละน้อย, นาน ๆ เข้า, กลายจากต้นเดิมผิดกันลิบลับจนจำกันไม่ได้ว่าเคยเป็นชาติเดียวกัน. ชาติอารยันที่แยกย้ายไปอยู่ในลำเนาทาง

(๑) ถ้าเรียกเป็นอย่างไทย ๆ ก็เป็นอริยกะ.

ตะวันตกก็แปรเป็นชาติต่าง ๆ ในยุโรปทุกวันนี้, ที่ไปทางใต้และตะวันออกเฉียงใต้ ก็เป็นชาติต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย แถบเหนือและเป็นชาติเปอร์เซีย. ที่ได้ทราบว่าชาติต่าง ๆ ในบัจจุบันอันกล่าวมาข้างต้น เป็นชาติเดียวกันตั้งแต่ดั้งเดิมเมื่อห้าหกพันปีมาแล้วก็ด้วย สามารถ พิจารณาเทียบเคียง ภาษาในยุโรป กับภาษาอินเดีย ภาษาเปอร์เซีย, จับเค้าได้มั่นว่ามีหลักไวยากรณ์และคำพูดร่วมมูลเดิมกัน.

นักปราชญ์ได้ พยายามเทียบ ลัทธิ ศาสนา ของ บรรดา ชาติอารยันที่แตกแยกอยู่ในบัจจุบันนี้ด้วยพินิจพิเคราะห์, ทราบได้เป็นเดา ๆ ว่า ชาติอารยัน เมื่อยังรวมกันอยู่, นับถือเทวดามีจำนวนมากมาย. เทวดาเหล่านั้นมีหน้าที่ปกครองดูแลความเป็นไปของชาติโดยเฉพาะตำแหน่ง เช่นมีหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขของประชาชน หรือปศุสัตว์ มีเทวดาอีกจำพวกหนึ่งอยู่บนสวรรค์ เหนือเทวดาเหล่าก่อน เรียกชื่อในภาษาเดิมว่า *เทวะ* แปลว่าผู้เปล่งแสงหรืออีกนัยหนึ่งผู้อยู่ในที่เด่นสบาย. เทวะเหล่านั้นมีลักษณะเป็นธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ลม ฟ้า อากาศ. ในชั้นเดิม ปรากฏว่านับถือพวกเทวะ เช่น ฟ้า เดือน ตะวัน แสงอรุณ ลม ไฟ อยู่แล้ว, แต่ไม่ได้ขนานนามเทวะเหล่านั้น; ลมก็คงเรียกว่า ลม, หาได้ตั้งชื่ออื่น ๆ ขึ้นโดยเฉพาะไม่ (เช่น อัคนี พระไฟ). พิธี

สำหรับอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากเทวะ ก็น่าจะเป็นอย่างง่าย ๆ. เห็นกันว่า การสวดอ้อนวอนและการพลีบูชา จะต้องสำเร็จด้วยความรู้พิเศษ, เพราะฉะนั้นผู้มีความรู้ในทางนี้ เขาจึงนับถือว่าเป็นคนสำคัญ. คำว่า *พราหมณ์* ในภาษาสันสกฤต ซึ่งต่อมาเรียก *พราหมัณ* หรือคำว่า *ฟลาเมน* (flâmen) ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า ผู้กระทำกิจในลัทธิ ทุกวันนี้, ก็คือผู้มีความรู้ในวิชาอ้อนวอนและพลีบูชาเทวะ ของชาติอารยันในชั้นเดิม. พิธีพลี: วางอาหารที่พื้นดินเพื่อให้เทวะลงมาเสพ. ครั้นต่อมาการพลีอ้อนวอนเจริญวิจิตรขึ้น ต้องมีพิธีอันจะกระทำเป็นพิเศษพิสดารออกไป ด้วยเหตุผู้ทรงความรู้ในวิชานี้เป็นนักบวชขึ้นแล้ว มีโอกาสตริกตรองคิดหาเรื่องเพิ่มเติม เสริมแทรก จนชาวบ้านไม่สามารถกำหนดจดจำได้ครบ.

อนึ่ง ชาติอารยันยังนับถือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วสำคัญเท่ากับเทวะ, โดยเห็นว่า: เมื่อมนุษย์ตายไปแล้ว, มีสิ่งหนึ่งคือ วิญญาณหาตายด้วยไม่: คงทรงสภาพเป็นอยู่, เพราะฉะนั้นน่าจะต้องบริโภคอาหารเพื่อดำรงตนเหมือนมนุษย์. เหตุนี้บรรดาลูกหลานของผู้ตายจึงจัดอาหารเป็นพลีเซ่นวิญญาณ. ต่อมาเห็นพิเศษไปอีกว่า วิญญาณนั้นอาจ อำนวยสุขทุกข์แก่ครอบครัวได้, จึงเกิดมีความกลัวเกรงต้องหาอุบายให้วิญญาณโปรดปราน.

หน้าที่สำหรับเช่น วิญญาณตกแต่ หัวหน้าในตระกูล เพราะเป็นผู้ใหญ่ทรงความรู้ดีในพิธี ซึ่งเป็นความรู้สืบทายาทต่อกันในตระกูล ว่าจะต้องทำพิธีอย่างนั้น ๆ วิญญาณของผู้ตายจึงจะอำนวยความสุขแก่ตระกูลได้. อาศัยความที่หัวหน้าในตระกูลมีความรู้และอำนาจในหน้าที่สำคัญฉะนี้ บรรดาผู้ร่วมโคตรร่วมสกุลจึงมีความกลัวเกรงและนับถือผู้เป็นหัวหน้ามาก, เป็นเหตุให้หัวหน้ามีอำนาจสิทธิ์ขาดในภริยาและบรรดาลูกหลานตลอดจนทรัพย์สมบัติทั้งหมด. วิธีปกครองชนิดนี้จึงจำต้องมีลูกชายสืบเป็นทายาทสำหรับเช่นไหว้บรรพบุรุษ, เพราะฉะนั้น ชายในตระกูลทุกคนจึงต้องแสวงหาลูกผู้ชาย. ความนิยมอย่างนี้ กระทำให้ลูกที่เกิดมาเป็นหญิงมีค่าต่ำสำหรับตระกูลน้อยกว่าลูกผู้ชาย, ถึงแก่ถูกทำลายให้ตายเสียก็มี. ตามที่เล่ามานี้ เป็นลัทธิของชาวอารยัน เมื่อครั้งยังไม่แยกย้ายกัน.

ชาติอินเดียอิหร่าน

ชาติอารยัน ดังได้เล่ามาในหนหลัง, เมื่อแตกออกเป็นสองกิ่งใหญ่ : กิ่งหนึ่งแยกย้ายไปอยู่ทางตะวันตก แปรเป็นชาติต่าง ๆ ในยุโรป, อีกกิ่งหนึ่งก็อพยพลงไปทางใต้. แต่จะแตกออกเมื่อไร และตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงไหนก่อน ยังสันนิษฐานไม่ได้

แน่ชัด. ในชั้นเดิมคงรวมอยู่ด้วยกัน, ภายหลังแตกออกเป็นสองก๊ก: ก๊กหนึ่ง ยกลงไปอยู่ในแดนอิหร่าน คือ ประเทศเปอร์เซียในปัจจุบันนี้. อีกก๊กหนึ่ง ยกลงไปทางลำน้ำสินธุในประเทศอินเดียด้านตะวันตกเฉียงเหนือ. ก๊กที่ไปอยู่แดนอิหร่านเป็นบรรพบุรุษของชาติเปอร์เซียเดิม, และก๊กที่ลงไปทางลำน้ำสินธุ ก็คือบรรพบุรุษของชาติฮินดูในปัจจุบันนี้ สองก๊กนี้, เมื่อยังรวมกันอยู่, นักปราชญ์ให้ชื่อว่าชาติอินเดียอิหร่าน.

เมื่ออนุมานดูเค้าความในคัมภีร์เวท ซึ่งเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย กับคัมภีร์อเวสต์ ของชาวปาร์ซี คือ เปอร์เซียเดิม ก็พอจะจับเค้าได้ว่า คณะเทวะอันเป็นที่นับถือมาแต่กาลดึกดำบรรพ์นั้น ชาติอินเดียอิหร่านได้ขนานชื่อเฉพาะให้แล้ว เช่นมีชื่อปรากฏในคัมภีร์เวทว่า *อรรยมัน มิตระ โสม*, ส่วนในคัมภีร์อเวสต์ของปาร์ซีก็มีชื่อพ้องเช่นเดียวกัน, หากแต่แปร่งสำเนียงออกไปบ้างเล็กน้อย เช่น *อหริมัน มิถระ โหม* ความคิดความอ่านในเรื่องลักษณะเทวะเหล่านี้ ก็เจริญแยบคายขึ้นมาก เช่นเดิมนับถือไฟว่าเป็นเทวะองค์หนึ่ง ตกมาในตอนนี้ ไม่ถือไฟ เป็นเทวะ, คงถือเพียงเป็นลักษณะของเทวะองค์หนึ่งปรากฏให้เห็น, หาใช่เทวะองค์นั้นจะมีรูปร่างเป็นไฟทีเดียวไม่. ส่วนการบูชาก็มีวิธีมากจุกจิกยิ่งขึ้น มีกำหนดกฎเกณฑ์อย่างนั้นอย่างนี้ และมี

บทผูกขึ้นไว้สำหรับเสกเป่าภาวนาด้วย. ที่อยู่ของเทวะ เห็นว่าเป็นบนสวรรค์ชั้นฟ้าสูงขึ้นไปทางศีรษะคน, การบูชาจึงต้องมีแท่นสำหรับเผา เพื่อให้เปลวและควันพลุ่งขึ้นไปบนฟ้า. เมื่อพวกคนได้ดื่มสุรากันสนุกสนาน, เห็นว่าพวกเทวะไม่ควรแห้งแล้งจึงทำเครื่องดื่มเช่นเทวะ ด้วยน้ำจากเถาไม้ชนิดหนึ่ง ในสันสกฤตเรียกว่า *โสม* (ในคัมภีร์อเวสต์เรียก โหม, คือ — ส เป็น — ห, เช่น สินธู=หินดู ฮินดู, อสัม=อหม). ต่อมา โสมนักลายเป็นเทวะขึ้นอีกองค์หนึ่ง. ส่วนนักบวชที่กระทำกิจในเรื่องบูชา ก็มีหน้าที่ต้องกระทำมากขึ้น, และมีชื่อต่าง ๆ ขนานขึ้นเฉพาะหน้าที่ที่กระทำ.

ความเห็นในเรื่องการทำศพ ก็เปลี่ยนแปลงเป็นวิธีเผาโดยมาก, เพราะเห็นว่าถ้าใช้ไฟเผา, วิญญาณจะหลุดพ้นจากร่างกายได้หมดจด และลอยตามเปลวไฟขึ้นไปอยู่ยังแดนสวรรค์รวมกับบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว. เพราะฉะนั้น จึงต้องเร่งวิญญาณ โดยประการอย่างเดียวกับวิธีเร่งบูชาพวกเทวะ เพราะอยู่ร่วมด้วยกันบนชั้นสวรรค์.

อนึ่ง เมื่อเทียบให้เห็นว่า คำ สินธู เป็น หินดู ในเปอร์เซียแล้ว, ก็บังเกิดขึ้นอีกหลักหนึ่ง อันให้เป็นแน่นอนว่า ชาติที่เรียกตนเองว่าฮินดู เดิมก็เป็นชาติเดียวกันกับเปอร์เซียนั่นเอง ซึ่งนักปราชญ์เรียกรวมว่า ชาติอินเดียอิหร่านนั้น.

บรรพสอง

สมัยไตรเพท

ไม่ทราบศก

พงศาวดาร

เมื่อชาติอารยันยกเข้าอยู่ในอินเดีย ชั้นเดิมตั้งภูมิลำเนาอยู่ในดินแดน ตะวันตก ของแคว้น ปัญจาปเหนือ แม่น้ำสินธุขึ้นไป. ดินแดนตอนนี้ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือในอินเดีย. ต่อมาขยายเขตภูมิลำเนาไปทางตะวันออกจนถึงแคว้นอัมพาตและทุ่งกุรุอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือในอินเดียเหมือนกัน. ชาติอารยันพวกนี้มีลักษณะเป็นนักรบและมีอาชีพในการเพาะปลูก ; เวลาปรกติทำไร่ไถนา, เวลาต่อสู้ศัตรู ก็คุมกันเป็นหมู่เหล่าอย่างทหาร, เพราะฉะนั้น จึงควรเรียกว่าทหารชาวนา. พวกนี้มีอาชีวะในการเพาะปลูก จึงต้องหวังต่อแดดฝนเป็นที่ตั้งสำหรับให้พืชพรรณงอกงามได้ผลบริบูรณ์. ที่อยู่ก็สร้างเป็นกระท่อมอย่างพอดีพอร้ายเรียงรายกันเป็นหมู่บ้าน. หนังสือหรือเงินตรายังไม่มีใช้. กินสุราและเนื้อโคเป็นอาหาร (ซึ่งในปัจจุบันนี้ ชาติฮินดูกินไม่ได้ ถือ

เป็นบาปหนัก). การปกครองแบ่งกันเป็นโคตร มีหัวหน้าควบคุมดูแล, แต่มีการทะเลาะวิวาทรบพุ่งกันในระหว่างโคตรเสมอ. หญิงมีอิสระเท่า ๆ กับชาย. ประเพณีแต่งงานแต่เด็กก็ดี, การกักขังพวกผู้หญิงไว้ในบ้านก็ดี, หรือพิธีเผาหญิงหม้ายทั้งเป็นให้ตายตามสามีไปก็ดี: เป็นประเพณีของชาวฮินดูในชั้นหลัง, ในสมัยที่กล่าวนี้ ยังไม่มี.

ลัทธิ

ยังคงถือพวกเทวะเหมือนอย่างเดิม, แต่จัดหมวดเทวะออกเป็นสามพวก; พวกที่หนึ่งอยู่ในสวรรค์ มีชื่อเป็นต้น วรุณ, สูรยะ, สวิตฤ, วิษณุ, อุษา, อทิติ, มิตระ, อรรยมัน และ อัศวิน; พวกที่สองอยู่ในฟ้า (อากาศ) คือ วาตะ, อินทระ, รุทระ, ปรรชันยะ และ มารุต; พวกที่สามอยู่ในพื้นโลก คือ อัคนิ, โสม และ ยม. พิธีบูชาพวกเทวะ โดยมากเป็นยัญกรรม มีการฆ่าสัตว์บูชาเป็นต้น, แต่ที่มีพิธีมาก ก็ในเรื่องจัดน้ำโสมซึ่งเล่าไว้แล้ว บูชาพร้อมกับเนย. เวลาบูชามีบทสำหรับสวดขับ. ในการบูชานี้ ยังไม่ได้ปลูกสร้างเทวสถานหรือทำรูปเทพขึ้นบูชา, คงทำพิธีกันกลางแจ้ง.

ในตอนนี้ ชาติอารยันแบ่งชั้นกันออกเป็นสามพวกก่อน:

คือ พวกนักบวช, พวกนักรบ และพวกเพาะปลูก. กล่าวเฉพาะพวกนักบวช คือ พราหมณ์ เป็นพวกที่ผู้อื่นนับถือเชื่อฟัง, เพราะมีความรู้สามารถทำกิจในเรื่องเทวะให้สำเร็จได้. หัวหน้าแห่งโคตรต้องมีพราหมณ์ประจำไว้สำหรับบ้าน เรียกว่าปุโรหิต เป็นชั้นต้นสำหรับกระทำกิจในลัทธิบูชา, หรือหัวหน้าโคตรจะประกอบกิจไร ๆ ต้องอาศัยปุโรหิตเป็นที่ปรึกษาแนะนำ. เหตุฉะนั้น พวกพราหมณ์จึงมีอำนาจขึ้นโดยลำดับ ด้วยถือตัวว่ามีสามารถในเรื่องกิจลัทธิแต่พวกเดียว. สมัยนั้น พวกพราหมณ์มีเป็นสามนิกาย คือ *พราหมณ์โหรดา* มีหน้าที่เป็นผู้บูชาในลัทธิ, *พราหมณ์อุทาคาดา* มีหน้าที่สวดขับในลัทธิอย่างดุษฎีสังเวย, และ *พราหมณ์อัธวรรยุ* มีหน้าที่จัดทำพิธีในลัทธิ. เพราะฉะนั้น จึงเกิดมีสถานที่ศึกษาสำหรับพวกพราหมณ์ขึ้น.

ชาติอารยันบางคน ตั้งความเพียรปฏิบัติทรมานกาย โดยวิธีผันปรกติแห่งอิริยาบถต่าง ๆ เรียกว่า *ตบะ* เพื่อหวังผลสำเร็จเป็นผู้วิเศษ มีฤทธิ์เดชผิดจากคนสามัญ หรือหวังภูมิสวรรค์ในเบื้องหน้า. พวกบำเพ็ญตบะที่นุ่งห่มสีเหลือง เรียกว่า *มุนี*.

การพลีบูชาบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ยังคงทำกันอยู่. เวลาจะพลีบูชาเทวะ ย่อมเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมาร่วมกับเทวะสมาคมด้วย. อนึ่ง มีการถือกันว่า คนประพฤติดี, เมื่อตายไป,

พระยมจะพาวิญญาณไปยังสถานซึ่งเตรียมไว้ให้, เป็นสถานบรมสุขของบรรพบุรุษ และ เทวะ, เมื่ออยู่ในสถานนั้นแล้ว, ไม่มีความตายอีกเลย. ความคิดเรื่องเวียนว่ายตายเกิดยังไม่มีในสมัยนั้น.

วรรณคดี

ในตอนปลายของสมัยที่เล่านี้ ชาติอารยันแผ่อาณาเขตไปทางทิศตะวันออกจนถึงทุ่งกุรุ. บทสวดต่าง ๆ ซึ่งผูกไว้แต่เดิม และสังวัธยายสืบกันมาในตระกูล ถือเป็นบทอันศักดิ์สิทธิ์, ณ บัดนี้ พวกพราหมณ์จัดรวบรวมขึ้นเป็นหมวดหมู่ให้ชื่อว่า *ฤคเวท*. พวกพราหมณ์ที่เยาว์วัยต้องท่องบ่นบทเหล่านั้นให้ขึ้นใจ จะได้ใช้ในเวลาทำพลีกรรม. บทที่รวบรวมไว้นี้ ยอมรับกันทั่วไปในหมู่โคตรชาติ ว่าเป็นคำทิพย์อันพวกฤษี มีพระวสิษฐ พระวิศวามิตร เป็นต้น สดับมา เรียกว่า *ศรุติ* คือ ได้ยินมาจากพรหม. คัมภีร์ฤคเวทนี้ นักปราชญ์ยุโรปนับถือมากว่าเป็นวรรณคดีวิเศษของโลกสมัยดึกดำบรรพ์ หมวดหนึ่ง, เพราะในนั้น แสดงให้ทราบเค้าความคิดความอ่าน ตลอดลัทธิธรรมเนียมของชาติอารยันในชั้นเดิม, เป็นความรู้ที่จะสาวจากที่อื่นได้ยาก.

ต่อมา พราหมณาจารย์เรียบเรียงขึ้นอีกเป็นหนังสือ ๔ คัด

ขับในคัมภีร์ฤคเวทเอามาจัดใหม่เป็นอีกหมวดหนึ่ง เป็นคู่มือสำหรับพวกพราหมณ์นิกายอุทคาดาทำพิธี, หมวดที่คัดเอาออกมานั้น เรียกว่า *สามเวท*, ใช้สวดในพิธีพลีบูชาน้ำโสมแก่เทวะ (สามะแปลว่าสวด). ยังมีคู่มืออีกหมวดหนึ่ง คัดเอาแต่หมวดมนต์โศลกและหมวดคำร้อยแก้ว อันว่าด้วยพิธีทำพลีกรรมมารวมกัน สำหรับให้พวกพราหมณ์อัธวรรยุใช้ในพิธี, หมวดนี้เรียกว่า *ยัชุรเวท* (ยัชุร คือ ยัญ). ฤคเวทกับอีกสองเวทภายหลังนี้ รวมเรียกว่า *ไตรเพท*. ต่อมามีนิกายพราหมณ์ขึ้นใหม่จัดแยกคัมภีร์ยัชุรเวทออกเป็นสอง คือ คัดแต่มนต์ที่เป็นโศลกไว้คัมภีร์หนึ่ง, ที่เป็นร้อยแก้วออกไว้อีกคัมภีร์หนึ่ง. คัมภีร์ยัชุรเวทของเก่าที่ยังไม่ได้แยก เรียกว่ายัชุรเวทดำ, ที่แยกแล้วเรียกว่ายัชุรเวทขาว. คัมภีร์หลังนี้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เป็นศรุติเหมือนกัน. เมื่อพวก พราหมณ์ นิกายอุทคาดา และ อัธวรรยุมีคัมภีร์ เป็นคู่มือพิเศษฉะนี้, พราหมณ์พวกต้น คือ นิกายโหรดา จึงถือคัมภีร์ฤคเวทเป็นคู่มือตน.

บรรพสาม

สมัยพราหมณะ

ไม่ทราบศก สิ้นสมัยราวพุทธกาล

พงศาวดาร

ในยุคนี้ชาติอารยันคงขยาย อำนาจแผ่ไปทาง ทิศตะวันออกเสมอ, จนประเทศอินเดียภาคเหนือทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจความปกครองและความเจริญของชาติอารยันทั่วไป. เมื่อความเจริญของชาติอารยันปกแผ่ไปถึงที่ใด, มนุษย์ป่าเถื่อนชาติเดิมในที่นั้นก็ตกอยู่ในอำนาจของชาติอารยัน. ชาติอารยันเรียกมนุษย์ชาติเดิมนี้ว่า *ทัสยุ* หรือ *ทาส*. ณ บัดนี้ พวกพราหมณ์ได้เริ่มแบ่งสรรปันส่วนสมาคมออกเป็นชั้นเรียกว่า *วรรณ*, และเหยียดพวกมนุษย์ชาติเดิมลงเป็นชั้นต่ำเรียกว่า *ศูทร* ซึ่งชาติอารยันทุกชั้นจะร่วมสมาคมด้วยไม่ได้. ส่วนดินแดนที่แผ่อำนาจไปถึง ก็แบ่งออกเป็นเขตแคว้นน้อย ๆ มากมาย, มีพระราชาชาติอารยันปกครองเป็นอิสระ. การค้าขายก็เริ่มเจริญขึ้นเป็นลำดับขยายออกไปกว้างขวาง, ถึงกับไปมาค้าขายทางทะเลก็มี. ชาวเรือ

เดินเรือไปค้าขายถึงแดนไกล, ได้ไปสมาคมกับพ่อค้าชาติบาบิโลเนีย (เป็นชาติโบราณมีอำนาจและความเจริญมากในสมัยนั้น, ตั้งอยู่ในแดนอิรักเหนือประเทศอาหรับ, บัดนี้สูญชาติเสียแล้ว) จึงนำเอาวิชาหนังสือมาสู่ชาติตน. แต่ยังไม่ใช้จดเขียนกันแพร่หลาย เพราะขาดอุปกรณ์เครื่องเขียน, จนล่วงต่อมาหลายร้อยปี (เรื่องต้นเหตุอักษรมีอธิบายในหนังสือเรื่องตำนานอักษรไทยของศาสตราจารย์เซอเดส์). ในตอนปลายแห่งสมัยนี้การนับถือหัวหน้าในสกุลยิ่งหนักแน่นขึ้น, จนเกือบจะถือว่าผู้หญิงไม่มีราคาในครอบครัว, ในที่สุดเกิดมีประเพณีที่ชาติอารยันซึ่งในตอนนี้ควรเรียกว่าชาติฮินดูได้ จะกินอาหารร่วมกับภริยาไม่ได้.

ลัทธิ

ครั้งสมัยฤคเวท มนุษย์ทำการพลีบูชาและสวดขับกล่อมสรรเสริญเทวดา ก็มุ่งหมายจะให้เทวดาเหล่านั้นพอใจในตนหรือให้ช่วยเหลือตน. ครั้นล่วงมาในยุคนี้ ชาติอารยันถือว่าการพลีบูชาเทวดาเป็นของศักดิ์สิทธิ์แท้จริง. ถ้ากระทำไปให้ถูกต้องตามพิธี, สามารถจะบังคับเทวดาต้องอำนวยผลต่าง ๆ ให้แก่ผู้บูชาสมความต้องการได้อย่างที่เรียกกันว่าขอพร (พร แปลว่า สิ่งที่

เลือกเอา). ถ้ากระทำไปให้คร่ำเคร่งเรื่อยขึ้นไปจนถึงขั้นสูง, การพลีบูชานั้นสามารถจะบันดาลให้มนุษย์ผู้บูชาขึ้นสู่ฐานะเป็นเทวดาได้. เพราะฉะนั้น การพลีบูชาจึงต้องจัดทำให้ครบถ้วนตามพิธี จึงจะเป็นการศักดิ์สิทธิ์ให้ผลสมความเพียร.

ผู้รู้จักพิธี ตามธรรมดาก็ต้องพวกพราหมณ์นักบวช. เหตุฉะนั้น พราหมณ์จึงมีอำนาจมาก. ใคร ๆ จะทำพิธีพลีกรรมก็ต้องอาศัยนักบวชเป็นผู้แนะนำ, มิฉะนั้นก็ทำไม่ได้. เมื่อเห็นกันว่าพราหมณ์มีอำนาจพิเศษเช่นนี้, หนักเข้าก็นับถือพราหมณ์เท่ากับเป็นเทวดาในมนุษยโลก. สิ่งของที่ให้แก่พราหมณ์ในการที่เชิญมาทำพิธี เรียกว่า *ทักษิณา* (ทักษิณา แปลว่า ขวา เพราะสิ่งของที่จะให้ต้องเอาวางไว้ข้างขวา). ผู้ให้ ถือว่าได้บุญเสมอด้วยการพลีบูชา. พิธีพลีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเดิม พราหมณ์ก็ดัดแปลงแก้ไขขยายออกไปจนเป็นพิธียอกย้อนซับซ้อนกัน อันชาวบ้านไม่สามารถจะทำให้ถูกต้องได้โดยลำพัง, พิธีพลีกรรมในการราชาภิเษกซึ่งเรียกว่า *ราชสยะ*, พิธีปล่อยม้าอุปการเรียกว่า *อัศวเมธ*, พิธี *บุรุษเมธ* บูชายัญด้วยคน และพิธีอื่น ๆ ที่นับเนื่องเป็นพิธีสำคัญของพราหมณ์ ก็เกิดในยุคนี้,

ส่วนความคิดของพราหมณ์ในเรื่องเทวดา ก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วย. ณ บัดนี้ พวกพราหมณ์ออกจะมีความเชื่อว่า มีเทพ

องค์หนึ่งเป็นใหญ่กว่าเทพทั้งหลายเรียกว่า พระเป็นเจ้าหรือพรหม ซึ่งเป็นผู้สร้างสกลโลกหรือเป็นประชาบดี หรือเป็นผู้มีภาวะทิพย์อันหาเขตมิได้, และจะแยกให้เห็นโดยต่างหากไม่ได้ เพราะพระลักษณะของพระองค์ย่อมมีปรากฏแทรกแซงอยู่ในเทวดามนุษย์และสิ่งทั้งปวงทั่วไป. เทวดาอื่น ๆ เดิมก็เป็น *มัจจะ* คือผู้ต้องตาย, แต่อาศัยบำเพ็ญตบะและกระทำพลีกรรมบูชา, พระเป็นเจ้าจึงจำประทานความไม่ตาย คือ *อมร* ให้. บรรดาเทวดาต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่นับถือกันมาแต่ครั้งเดิม บางองค์ประชาชนเสื่อมความนับถือ มีฐานะด้อยลง, แต่บางองค์กลับเฟื่องฟูขึ้น, เช่น *รุทระ* ซึ่งเดิมเป็นเทพประจำพายุ บัดนี้แตกแยกออกเป็นสององค์และชนานชื่อขึ้นใหม่, องค์หนึ่งเรียกชื่อว่า *ศิวะ* เป็นเทพอยู่เขา, และอีกองค์หนึ่งเรียกชื่อว่า *วิษณุ* อยู่ทะเล.

ในตอนท้ายแห่งยุคนี้ เกิดมีพวกนักพรตประพฤติเนกขัมม์ขึ้น. พวกนี้มักอาศัยอยู่ในดง เรียกว่า *วานปรัสถ์* (ผู้อยู่ป่า), หรือเรียกว่า *ฤษี* (ผู้แสวง), ปลูกเป็นกระท่อมไม้หรือมุงกั้นด้วยใบไม้ (บรรณศาลา) เป็นที่อาศัย. กระท่อมชนิดนี้ ถ้าอยู่รวมกันได้หลายคนเรียกว่า *อาศรม*. พวกฤาษีใช้เปลือกไม้หรือหนังสัตว์เป็นเครื่องนุ่งห่ม, และขมวดผมมวยเป็นกลุ่มสูงเรียกว่า *ชฎา*, อาศัยเลี้ยงชีพด้วยมูลผลาหารของป่า. ลัทธิที่ประพฤติ: มีการ

บำเพ็ญตบะทรมานกายอย่างเคร่งเครียด, เพียรพยายามทนความหนาวร้อนอดอาหารและทรมานกายด้วยวิธีต่างๆ. ความมุ่งหมายที่บำเพ็ญตบะยังคงหวังให้มีฤทธิเดช อย่างคาดคิดในชั้นเดิมอยู่, แต่ว่าเริ่มจะมุ่งทางธรรมแทรกขึ้นอีกชั้นหนึ่งด้วย, กล่าวคือการบำเพ็ญตบะเป็นทางที่จะชักฟอกวิญญาณให้บริสุทธิ์สะอาดเข้าถึงพรหม, และเกิดฤทธิเดชเหนือเทวดามนุษย์. ผู้เยาว์วัยประสงค์จะบวชเรียนเป็นฤาษี จะต้องศึกษาความรู้เบื้องต้นเสียก่อน, เพราะฉะนั้น จึงเกิดมีตำราสำหรับเรียนขึ้นเรียกว่า คัมภีร์ *อารัณยกะ* แปลว่าบทเรียนในป่า.

ส่วนชาติป่าเถื่อนเจ้าของประเทศเดิม ซึ่งชาวอารยันเรียกว่า ทัสยุ พวกพราหมณ์อนุญาตให้นับถือบูชาผีสางเทวดาของเดิมได้, แต่ถ้าจะกระทำกิจพิธีในลัทธิด้วย, ต้องแสดงความนับถือยกย่องพราหมณ์และพิธีว่าเป็นของสูงอยู่เหนือ, และต้องกระทำกิจรวมไปด้วย, เพราะฉะนั้นความคิดความอ่านในลัทธิของชาติเดิมและของพราหมณ์ จึงเกิดมีเคล้าคละปะปนกันขึ้น ต่างนำเอาลัทธิแห่งกันและกันมาใช้รวมอยู่ด้วย. เรื่องลัทธิเวียนว่ายตายเกิดก็มีขึ้นในยุคนี้. สิ่งต่าง ๆ เช่นต้นไม้บ่อน้ำหรือป่าดงพงเขาบัดนี้เกิดมีการนับถือว่าเป็นสรณะศักดิ์สิทธิ์ควรบูชากันขึ้น, ถือว่าการเช่นนั้นเป็นทางปฏิบัติส่วนหนึ่งในลัทธิที่ได้บุญกุศลเป็นที่พึ่งได้.

วรรณคดี

โรงเรียนสำหรับนักศึกษาวิชาพราหมณ์นักบวชนิกายต่าง ๆ ในยุคนี้ มีความเจริญกลายเป็นสถานสำคัญใหญ่โต. ต่างนิกายมีตำรับเป็นตำนานของตนเกิดขึ้น. พราหมณ์ทุกคนที่จะเป็นนักบวชจะต้องเข้าสู่สถานที่ศึกษาเหล่านี้แห่งใดแห่งหนึ่ง, จะต้องท่องบ่นคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็นคู่มือในนิกายของตนจนขึ้นใจ, นอกจากนี้ยังจะต้องได้รับความรู้เป็นคำอธิบายจากอาจารย์เป็นส่วนพิเศษอีกชั้นหนึ่ง. คำอธิบายที่เรียนจากอาจารย์นี้โดยมากเป็นความรู้เกี่ยวกับกฎที่จะต้องทำในการพิธีกรรม ตลอดจนการออกสำเนียงถ้อยคำในบทสวดบทขับให้ถูกต้องชัดเจน และให้รู้ว่าลัทธิและเรื่องที่ทำมีตำนานเป็นต้นเหตุดึงมาอย่างไร. ความรู้ที่อาจารย์บอกให้นี้เรียกว่า *พราหมณะ* (ตรงกับคำ *อาจาริยมติ* นั่นเอง) ซึ่งพวกศิษย์ในนิกายย่อมทรงจำสืบต่อกันมาด้วยปากเปล่าโดยแม่นยำ. เพราะฉะนั้น พราหมณ์ทุกนิกายจึงมีคัมภีร์พราหมณะประจำสำหรับคณะตน. แต่นี้และต่อไปนักบวชพราหมณ์ที่ศึกษาพระเวทจะต้องศึกษาคัมภีร์พราหมณะรวมไปกับพระเวทเล่มที่เป็นคู่มือในนิกายของตนด้วย. ครั้นการศึกษาเขยิบสูงขึ้นไป, ก็เกิดมีสาขาของนิกายขึ้นมากมาย, ต่างสาขามีคัมภีร์พราหมณะสำหรับของตนโดยเฉพาะ, อันมีข้อสั่งสอน

และข้อแนะนำในพิธีแตกต่างกัน. คัมภีร์พราหมณะเหล่านั้นเป็นถ้อยคำร้อยแก้วไม่สู้มีประโยชน์ในทางวรรณคดีนัก, แต่ให้ประโยชน์ในทางโบราณคดีมาก, เพราะมีเค้าให้ทราบได้ว่าชาติอารยันหรือชาติฮินดูในยุคนั้นมีความเป็นไปและความเชื่อถืออย่างไร.

ระหว่างยุคนั้น พวกพราหมณ์ได้จัดให้มีคัมภีร์พระเวทเล่มสี่ขึ้น เรียกว่า *อถรรพเวท*. พระเวทเล่มนี้แม้จะเกิดขึ้นทีหลังคัมภีร์พระเวทสามเล่มก่อนก็ดี, แต่ข้อความในอถรรพเวทมีของเก่ารวมอยู่ไม่น้อย. พระเวทเล่มนี้มีผู้นิยมมากกว่าพระเวทเล่มอื่น เพราะโดยมากมีมนต์สำหรับเสกเป่าต่าง ๆ แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ มนต์สำหรับแก้เสนียด เปลี่ยนเป็นสวัสดิมงคล, อีกประเภทหนึ่ง เป็นมนต์สำหรับนำความชั่วร้ายไปให้ศัตรู. คัมภีร์เล่มนี้ต่อมาถือว่า เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เสมอคัมภีร์สามเล่มก่อน.

บรรพสี่

สมัยฮินดูแท้

ศตวรรษพุทธกาล

พงศาวดาร

ยุคนี้ ประเทศอินเดียตอนเหนือตกอยู่ในอำนาจชาติอารยันทั้งหมด, แบ่งอาณาเขตกันปกครองเป็นประเทศอิสระ โดยวิธีเป็นราชาธิปไตยโดยมาก, แต่ที่เป็นประชาธิปไตยก็มีบ้าง. ประเทศที่นับว่าใหญ่อยู่ในสมัยนั้น คือ ประเทศมคธ (เทียบอย่างเดี๋ยวๆ ในปัจจุบัน คือ มณฑลพิหาร) และประเทศโกศล (มณฑลโอธในเวลานี้). เมืองหลวงของประเทศเหล่านี้ เดิมก็เป็นเมืองเล็กน้อย, แต่มาถึงยุคนี้เป็นเมืองใหญ่มั่งคั่ง หัตถกรรมพาณิชยการเริ่มมีความเจริญ. เงินตราก็มีใช้แล้ว ทำด้วยโลหะต่างๆ เช่นทองเงินและทองแดงเป็นรูปแบนยาวอย่างหยาบๆ แล้วกดเป็นลายดวงตรา. แม้ประเทศต่างๆ เหล่านี้ มีราชธานีใหญ่โต พลุกพล่านด้วยพลเมืองก็ดี, แต่ดินแดนอันเป็นจังหวัดถัดจากราชธานีออกไป โดยมากยังเป็นป่าดงพงทึบอยู่, ส่วนการคมนาคม คงมีถนนหนทางไปมาติดต่อกับที่สำคัญได้ทุกแห่ง.

ลัทธิ

ระหว่างยุคนี้ พวกพราหมณ์ยังคงถือการพิธีกรรมบูชาเสมอมา, และพยายามเผยแผ่ลัทธิของตนเพื่อให้พวกมนุษย์ชาติเดิมมาร่วมนับถือด้วยเป็นอันมาก, และเกิดมีการนับถือพวกเทวดารุ่นใหม่เพิ่มจำนวนขึ้นอีกไม่น้อย. โรงเรียนสำหรับศึกษาศิลปวิทยาของนักบวชก็คงเจริญเป็นสถานที่สำคัญยิ่งขึ้น. เมืองตักษศิลา (ตักกสิลา) ซึ่งอยู่ทางมุมสุดทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นปัญจาป ในเวลานั้น เป็นสถานสำคัญสำหรับการศึกษาศิลปวิทยา, บริบูรณ์ด้วยคณาจารย์ทิศาปาโมกข์.

ความเชื่อถือในลัทธิสำหรับประชาชนทั่วไป คงเป็นเหมือนอย่างในยุคที่ล่วงมา กล่าวคือยังปฏิบัติในการพิธีพิธีกรรม, และประชาชนโดยมากยังมีความเชื่อถือเหมือนเดิม. แต่บางคนเป็นเจ้าสติปัญญามีความรู้ความคิดเขียบสูงขึ้นไปกว่าชั้นสามัญ, อันเป็นเหตุให้ลัทธิของเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก. ความคิดที่เกิดขึ้นใหม่ คือ :—

(ก) ความเชื่อที่ว่า โลกออกจากพระเป็นเจ้า, ในชั้นเดิมคงเข้าใจกันอย่างเงา ๆ: ไม่แจ่มแจ้งว่าพระเป็นเจ้านั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร. ณ บัดนี้พิจารณาเห็นว่า พระเป็นเจ้านี้คือ พระผู้ทรงความเป็นหนึ่ง ซึ่งประทานความรู้ให้เห็นแจ้ง และ

เป็นองค์แห่งความแท้จริงแต่องค์เดียว คือ *พรหมา* ถ้าจะยกเอาโลกขึ้นเทียบแล้ว, โลกก็เท่ากับเป็นสิ่งอันกะจ้อยร่อยล้วนแต่เป็นมายา คือ ความลวงไม่แท้จริง. ส่วนทวยเทพก็เป็นแต่ลักษณะที่ปรากฏขึ้นชั่วคราวของพระผู้ทรงความเป็นหนึ่ง คือ พรหมาเท่านั้น. แต่อย่างไรก็ดี แม้จะถือว่าพรหมาเป็นพระเจ้าแต่องค์เดียวก็ตาม, ประชาชนยังคงนับถือบูชาทวยเทพเหมือนอย่างเดิมอยู่, เพราะลักษณะพระพรหมาดังกล่าวแล้วนั้น เป็นของยากที่ชาวบ้านสามัญจะพลอยคิดเห็นตามไปด้วยได้.

(ข). นรชาติที่อุบัติมาในโลก มีสภาพความเป็นไปไม่สม่ำเสมอกัน: บางคนมีอำนาจวาสนา, บางคนต่ำต้อยน้อยอำนาจ, บางคนมีความสุข, บางคนมีความทุกข์, และลักษณะอื่นอีกเป็นอันมาก ดังนี้เพราะกรรม ซึ่งทั้งเป็นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสาระ.

ลัทธิเวียนว่ายนี้มีอธิบายโดยนัยว่า วิญญาณทั้งหลายย่อมออกจากประถมวิญญาณ คือ พรหม, เหมือนประกายไฟที่กระเด็นออกจากไฟมหึมาดวงเดิม, หรือหยดน้ำที่หยาดออกจากมหาสมุทรกลางฉันใด, วิญญาณแห่งสรรพสัตว์ก็ย่อมออกมาจากพรหมมีอุปไมยฉันนั้น. เมื่อวิญญาณดวงใดหลุดออกจากพรหมแล้ว, วิญญาณดวงเดียวกันนั้นย่อมเข้าสิงอยู่ในรูปต่าง ๆ นับ

ไม่ถ้วนครั้งหรือ ชาติ. ชาติที่หนึ่งอาจเป็นเทวดา, ชาติที่สอง เป็นมนุษย์, ชาติที่สามเป็นเดียรัจฉาน, หรือเป็นพฤกษชาติ วนเวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีเวลาหยุดนิ่ง, ต้องเสวยสังสารทุกข์อยู่ เรื่อยไป, จนกว่าวิญญาณนั้นจะสิ้นความหลุดพ้น (โมกษะ) จาก ความเกิด กลับเข้าสู่แหล่งที่มาเดิม คือ พรหม.

คำว่า *กรรม* แปลตามพยัญชนะว่า *การกระทำ*, ตามความ หมายในลัทธิบัญญัติก็ต้องว่าการกระทำ อันเป็นเหตุให้เกิดผล เนื่องไปในชาติหน้า. มนุษย์มีชาติกำเนิดและความเป็นไปไม่ต่ำ เสมอกัน ก็เพราะกรรมที่ทำไว้ทั้งดีและชั่วอำนวยวิบากสืบเนื่อง กันไปดั่งลูกโซ่, หรือเปรียบอย่างนาฬิกา, เมื่อเดินจะหมดฤาน, ก็มีผู้ไขฤานต่อไว้เสมอไม่ให้หยุดได้.

(ค) อาศัยเหตุที่กรรมทั้งดีและชั่วเป็นปัจจัย ให้ต้องเกิด, ถ้าผู้ใดสามารถหาอุบายไม่กระทำกรรมได้, ผู้นั้นก็หลุดพ้นจาก ความเกิด. เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีผู้คิดเห็นว่ากรรมคือกิจที่กระทำ อยู่ตามปรกติโลก ถ้าประสงค์ความหลุดพ้น, ก็ต้องละความ เกี่ยวพันแห่งสามัญชน เช่นครอบครัวทรัพย์สมบัติและความ บันเทิงสุขและสิ่งทั้งปวงเสียให้หมด. รวมความก็ต้องละสังสาระ อันไม่เป็นของแท้, เข้าสู่ความเป็นผู้ไม่ประกอบกรรม เพื่อให้

วิญญาณเข้าใกล้ชิดกับอกรรมซึ่งแท้เที่ยง คือ พรหม. ตามลัทธิดังนี้ ผู้ประสงค์จะดำเนินสู่ทางอันแท้จริง, ก็ต้องสละโลกียธรรมออกบำเพ็ญเพศเป็นดาบสหรือวานปรัสถ์.

(๗) บางที จะเป็น เพราะถือลัทธิว่า วิญญาณ ต้อง เกิดบ่อย ๆ, จึงเกิดมีลัทธิว่าด้วยการล้างโลกและการสร้างโลกขึ้นใหม่ตามสมัยกาล; กล่าวคือเมื่อถึงคราวล้างโลก, วิญญาณและโลกธาตุจะต้องพินาศลงและเข้าสู่มูลเดิมคือพรหม, จนกว่าจะถึงเวลาพรหมสร้างโลกใหม่. ครั้นพรหมสร้างโลกใหม่, ธาตุต่าง ๆ ก็ชุมนุมกันขึ้น, วิญญาณก็ระบาดออกจากพรหม เข้าสิงเกิดเป็นมนุษย์สัตว์และสิ่งต่าง ๆ, และจัดหมวดหมู่ชั้นมนุษย์เป็น วรรณ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ เวศย์ และ ศูทร ตามเดิม. ฤษีก็ได้เห็นพระเวทอีก. สรุปความว่าเมื่อเดิมก่อนทำลายเป็นอย่างใด, ในคราวที่สร้างใหม่ก็เป็นอยู่อย่างเดิมเช่นนั้น.

ระยะกาลในระหว่างสร้างโลกและล้างโลกเรียกว่าหนึ่ง *กัลป*, เวลาระหว่างที่ยังไม่ได้สร้างโลกใหม่เรียกว่า *ประลัย*. กัลปหนึ่งในชั้นเดิมแบ่งออกเป็นสี่*ยุค* เรียกชื่อว่า กฤตยุค เตรตายุค ทวาปรยุค และกลียุค. ยุคเหล่านี้มีระยะปีตลอดจนความดีความงามของโลกเรียวลงตามลำดับ. แต่ต่อมาในชั้นหลัง รวมสี่ยุคนี้เป็นหนึ่ง *มหายุค*, พันมหายุคจึงจะเป็นกัลปหนึ่ง.

(ง) ประชาชนยอมรับรอง และ นับถือพราหมณ์ทั่วไปว่าเป็นอาจารย์อันศักดิ์สิทธิ์เป็นเทวดาในมนุษย์ และเป็นผู้ควรกระทำการบูชา. คัมภีร์ที่เป็นของแท้ คือ พระเวท. การแบ่งชั้นมนุษย์ออกเป็นสี่วรรณ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ เวศย์ และ ศูทร เป็นวิธีที่พระเป็นเจ้าประทานลงมา สำหรับการปกครองเพื่อสันติสุขของมนุษย์.

(จ) ข้อสำคัญในลัทธิ คือ ถือว่า

(๑) พระเป็นเจ้า คือพระผู้ทรงความเที่ยงแท้หารูปมิได้ (อรูปพรหม). โลกที่แลเห็นทั้งสิ้นเป็นของไม่จริง และต้องถึงความพินาศลงเมื่อสิ้นกัลป. ทวยเทพย่อมออกจากพรหมทั้งสิ้น.

(๒) ความไม่สม่ำเสมออันมีอยู่ในโลก เป็นเพราะกรรมซึ่งกระทำให้ต้องเวียนว่ายในสังสาระ.

(๓) การหลุดพ้นจากสังสาระ และเข้าอยู่ในพรหม เป็นความมุ่งหมายของผู้หวังหนีทุกข์.

(๔) ความเป็นไปในโลก ต้องมีหลักสามประการ คือ พราหมณ์ผู้นักบวช, พระเวท, และวรรณ: โลกจึงจะดำรงอยู่ได้โดยปรกติ.

(ฉ) ประชาชนที่อยู่ในวรรณพราหมณ์ กษัตริย์ และ

เวศย์ จะต้องส่งบุตรไปศึกษา ณ โรงเรียนพราหมณ์. ก่อนรับการศึกษา พราหมณ์นักบวชจะเสกมนต์ลงที่ตัวนักเรียน, และเอาเส้นด้ายศักดิ์สิทธิ์เรียกว่า *ยัชโญปวีต* (คือ สายธุรำ หรือสายมงคลพราหมณ์) คล้องเฉวียงบ่าให้. เมื่อเสร็จพิธีนี้แล้วจึงจะเริ่มการศึกษาได้. ตอนที่ทำพิธีคล้องเส้นด้าย ถือว่าเกิดต่อออกหนหนึ่ง. เพราะฉะนั้น บุคคลในวรรณทั้งสามข้างต้นนี้จึงเรียกว่า *ทวิชะ* แปลว่าผู้เกิดสองหน. อาศัยเหตุที่ผู้อยู่ในวรรณเหล่านี้ทุกคนจะต้องไปอยู่ศึกษาศิลปวิทยากับพราหมณ์เป็นจำนวนปี ๆ, พวกพราหมณาจารย์จึงเป็นผู้ที่คนทั้งหลายนับถือแน่นแฟ้น, พูดอย่างไรก็มีผู้เชื่อ. เพราะฉะนั้น การสั่งสอนศิลปวิทยาจึงตกแก่พราหมณ์, ผู้ไม่ใช่พราหมณ์สอนไม่ได้. การสั่งสอน, การสังเวย และการรับทักษิณา เป็นกิจสามประการของพราหมณ์โดยชาติกำเนิด.

• ในตอนปลายแห่งยุคนี้ มีหลักฐานพอที่จะเชื่อได้แน่ว่าประเพณีทำรูปทวยเทพขึ้นบูชาและการแต่งงานกันแต่เด็ก อันเป็นประเพณีที่สืบต่อมาจนยุคปัจจุบันนี้เกิดขึ้นในยุคนี้เป็นประถม. ตามกฎธรรมเนียมของฮินดูมีว่า หญิงจะต้องแต่งงานมีสามีก่อนอายุย่างเข้าเขตเดียงสา, เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องแต่งงานกันแต่เด็ก. ส่วนหญิงหม้ายและไม่มีบุตร ประเพณีในสมัยนั้นอนุญาตให้มีสามีใหม่ได้.

สมัยอุปนิษัท พระพุทธศาสนา และ ศาสนาเชน

ศตวรรษพุทธกาล

เมื่อเกิดมีลัทธิเวียนว่ายในสังสาระขึ้นดังนี้, บรรดาผู้เห็นทุกข์จึงเอาธุระเสาะแสวงหาทางรอดพ้นจากสังสาระ, และมีผู้ประกาศลัทธิว่าด้วยทางรอดพ้นอันแท้จริงขึ้นหลายวิธี. บางผู้เห็นว่าทางที่จะพ้นต้องอาศัยผลแห่งญาณ คือ ความรู้. บ้างก็ว่าต้องประกอบยัญกรรมคือการกระทำพลีบูชา หรือศึกษาพระไตรเพท. แต่ที่เห็นว่าทางที่สมควรต้องบำเพ็ญตบะทรมานกายใจก็มีมาก. เพราะฉะนั้น จึงมีผู้สละครอบครัวออกไปอยู่ป่าเป็นดาบส, และทรมานกายอย่างอุกฤษฎ์เพื่อให้พ้นจากสังสารทุกข์.

ยังมีผู้คิดลึกซึ้งเอาจริงจังไปกว่าข้างต้นนี้ คือตรองเห็นว่าโลกอันเป็นรูปธรรมย่อมเป็นอริต่อความเพ่งเล็งในดวงจิตอันเป็นนามธรรม. เพราะฉะนั้นพวกเหล่านี้จึงเจริญปฏิปทาในลัทธิยิ่งขึ้นไปกว่าดาบส, โดยสละการบูชาทวยเทพ, เลิกการเซ่นสังเวยบรรพบุรุษที่ล่วงไปแล้ว, และละเคหสถานการพัวพันในครอบครัว, ออกถือเพศเป็นภิกษุเที่ยวจาริกไปไม่มีตำแหน่งแห่งบ้านเป็นหลักแหล่ง. ผู้ประพฤติตนเป็นภิกษุย่อมแสวงหาทางหลุดพ้นโดย

บำเพ็ญตบะบ้าง, บำเพ็ญฌาณ, บำเพ็ญกิจทั้งสองนั้นรวมไปด้วยกันบ้าง, เลิกจากการเกี่ยวข้องในกิจแห่งสามัญชนเสียหมดสิ้น. พวกบำเพ็ญเพียรชั้นสูงนี้ เรียกว่า *ปริพพาชก* แปลว่าผู้เร่ร่อนไปบ้าง, เรียกว่า *ภิกษุ* แปลว่าผู้ขอบ้าง, และเรียกว่า *สันนยาสี* แปลว่าผู้สละบ้าง.

ในการพยายามจะให้พ้นดังสาระโดยบำเพ็ญฌาณย่อมเกิดผลสำคัญในลัทธินี้ กล่าวคือมีผู้อธิบายถึงลักษณะชุมนุมแต่งแห่งโลกด้วยประการต่าง ๆ. คำอธิบายที่กล่าวนี้ที่นับว่าสำคัญคือ ลัทธิแห่งอุปนิษัทซึ่งมีหลักเค้า ๆ ดังนี้ : สกลโลกย่อมรวมอยู่ในวิญญาณของโลก เรียกว่าพรหม. พรหมคำนี้เป็นนปุงสกลิงค์ คือไร้เพศปราศจากรูปและสิ่งอยู่ทั่วไปในสิ่งทั้งมวล. เมื่อมีข้ออธิบายพรหมอย่างกว้าง ๆ เช่นนี้, จึงมีผู้ถึงลักษณะของพรหมด้วยประการต่าง ๆ, จนมีปราชญ์ในสมัยนั้นบางคนเรียกพรหมนี้ว่าอาตมัน (อัตตา) คือตัวเองแห่งโลก เมื่อวิญญาณแห่งโลกเป็นอาตมัน, วิญญาณของบุคคลก็เป็นอาตมันด้วยเพราะออกจากพรหมดังกล่าวมาแล้ว. เหตุฉะนี้ วิญญาณของบุคคลก็คือพรหม (อหมฺพฺรหฺมาสฺมิ), สูท่านก็เช่นนั้น (คตฺ ตฺวมฺ อสิ). เพราะฉะนั้น ความที่รู้จักตนเองก็คือรู้จักพรหมจึงเป็นทางเข้าสู่โมกษะความพ้น. ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมันของตนว่าเป็นอาตมันของ

โลกพรหมแล้ว, ผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสาระเวียนตายเวียนเกิดและจะไม่ปฏิสนธิอีกเลย. หลักที่กล่าวมานี้เรียกว่า *เวทานานตะ* ในตอนต้น. ในชั้นหลังถัดจากยุคนี้ ลัทธิแห่งอุปนิษัทอธิบายคำพรหมว่า พรหมคือความสัตย์ความแท้จริงแห่งสรรพสิ่ง, พรหมคือความบันเทิง. พรหมคือความลึกซึ้งคิดเห็นได้ยาก. สรรพสิ่งสำเร็จขึ้นได้ก็ด้วยอำนาจแห่งพรหม. หรืออีกนัยหนึ่งว่า พรหมคือความจริง ความคิดและบันเทิง (สจฺจิทานนฺทพฺรหฺม). อย่างไรก็ดี หลักแห่งอุปนิษัทก็มีนัยดังได้อธิบายมานี้.

นอกจากหลักแห่งอุปนิษัท, ยังมีหลักอื่นอีกเป็นอันมากซึ่งเกิดขึ้นในสมัยเดียวกัน: ต่างหลักก็มุ่งหาทางพ้นสังสาระด้วยกันทั้งนั้น. ในคัมภีร์เก่าของพระพุทธศาสนากล่าวว่าในสมัยนั้นมีลัทธิต่าง ๆ ที่กล่าวด้วยโลก ในประเทศอินเดีย ฝ่ายเหนือรวมด้วยกันถึง ๖๒ ทิฐิ. แต่มีความมุ่งหมายร่วมกัน คือ ทุกลัทธิยอมรับว่าสังสาระเป็นบ่อทุกข์, ทางหนีจากสังสาระก็ต้องละโลกิยสมบัติ, และมีฌาณความรู้แจ้งนั่นเท่านั้นที่จะหนีสังสาระได้. ในบรรดาลัทธิเหล่านี้ ที่นับว่าขึ้นเด่นกว่าลัทธิอื่น ๆ มีอยู่สอง: คือลัทธิของพระพุทธเจ้า และลัทธิเชนของพระมหาวีระ.

ลัทธิเชนถือว่า สรรพสิ่งไม่ว่ามนุษย์เดียรัจฉานพฤษชาติหรือวัตถุธาตุทั้งปวงย่อมมีปราณคือชีวิต. เพราะฉะนั้น ปริพพา-

ชกหรือภิกษุเชนจึ่งสำรวมระวังในเรื่อง กระทบกระทั่งทำลายชีวิตในสิ่งเหล่านั้น. ปริพพาชกเชนบางเหล่าประสงค์จะตะโกกให้เร็วขนถึงกับไม่นุ่งผ้าก็มี, พวกนี้เรียกว่าทิคัมพรแปลว่านุ่งทิศ คือชีเปลือย. การบำเพ็ญฌาณจะต้องประพฤติพรหมจรรย์อย่างเคร่งครัด มีกำหนดสิบสองปีก็ถึงเขตแห่งการพ้น. ต่อจากนั้นไป, ถ้าประสงค์จะไม่อยู่มีชีวิตต่อไป, ตามลัทธิแนะนำให้ผู้นั้นอดอาหารจนกว่าจะตาย. (ลัทธิเชนมีอธิบายในภาคหนึ่งแล้ว หน้า ๖๒).

ส่วนพระพุทธศาสนาไม่สอนให้ปฏิบัติโดยคร่ำเคร่ง, เพียงให้ดำเนินเป็นสายกลาง การทรมานกายไม่ใช่ทางหลุดพ้น. ทางที่แท้ คือ ความรู้แจ้ง และปฏิบัติตนโดยชอบ ความรู้แจ้ง คือรู้ลักษณะสามอย่าง คือ :—

อนิจฺจตา	ความเป็นของไม่เที่ยง
ทุกฺขตา	ความเป็นของต้องทน
อนตฺตตา	ความเป็นของไม่มีอาตมัน

ถ้าบุคคลเห็นแจ้งว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง และ ชาติเป็นความทุกข์ดังนี้แล้ว, ก็จะเบื่อหน่ายในทุกข์และหลุดพ้นจากความข้องอยู่ในโลกซึ่งเปรียบดังลูกโซ่ (ปฏิจจสมุปบาท), เข้าสู่สภาพแห่งนิรวาณ (สอุปาทิเสส) คือ ดับสิ้นแห่งโลภะโทสะและโมหะ;

เมื่อฤธรรมดังนี้แล้ว, ก็นับว่าได้เป็นผู้ชนะโลกแล้ว, เมื่อดับสังขารก็จะเข้าสู่นิรวาณครั้งสุดท้าย (อนุปาทิเสส), จะไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก. พระพุทธศาสนาและศาสนาเชนไม่สอนถึงเรื่องพระเป็นเจ้าผู้ทรงความเป็นนิตยเทพเหมือนอย่างลัทธิฮินดู. ส่วนทวยเทพของลัทธิฮินดู ก็ไม่ปฏิเสธ แต่แสดงว่าเทพเหล่านั้นก็ของอยู่ในสังสาระเหมือนกัน.

วรรณคดี

พวกพราหมณ์ในยุคนี้ ได้รวบรวมหลักลัทธิที่ว่าอาตมันหรือพวกพรหมชน เป็นตำหรับศึกษา ในโรงเรียนเรียกว่าอุปนิษัท, เพื่อผู้ประสงค์จะดำเนินตนเป็นปริพพาชก. ส่วนพราหมณ์ที่ไม่มุ่งเป็นปริพพาชก, เมื่อศึกษาพระเวทลัทธิเดิมจบแล้ว, ก็ต้องศึกษาลัทธิอาตมันนี้เป็นพิเศษต่อท้ายด้วย. เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าเวทานตะ แปลว่า ตอนสุดแห่งเวท, เพราะเป็นภาคสุดท้ายหรือจบสิ้นแห่งการศึกษาพระเวท.

ได้เล่าไว้แล้วว่า ผู้จะเตรียมตัวออกถือเพศเป็นดาบส, จะต้องศึกษาคัมภีร์เรียกว่า อารัณยกะ, ส่วนพวกสันนยาสีหรือปริพพาชกฮินดู ก็ต้องศึกษาคัมภีร์ที่เรียกว่าอุปนิษัท (คือเวทานตะ), ซึ่งหมายความว่าเป็นลัทธิลับจะบอกแก่ใคร ๆ ไม่ได้. ใน

สองลัทธินี้ เกิดมีคำอธิบายขึ้นมากมาย ร้อยกรองไว้อย่างทำนองคัมภีร์พราหมณะ.

ระหว่างยุคนั้น คัมภีร์หมวดพราหมณะรวมทั้งหมวดอารัณยกะและหมวดอุปนิษัท ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เป็นศรุติ คือ ฤๅษีได้สดับหรือได้เห็นมา อย่างเดียวกับพระเวท ก็ย่อมจะหมายความรวมทั้งคัมภีร์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นด้วย. คัมภีร์พระเวทที่เป็นศรุติถือว่าศักดิ์สิทธิ์นัก, เพราะไม่ใช่ของมนุษย์แต่ง, จะเผยแผ่ให้บุคคลที่ไม่ได้อยู่ในวรรณทั้งสาม คือ พราหมณ์ กษัตริย์ และเวศย์ ไม่ได้เป็นอันขาด. ถ้าฝ่าฝืน, ถือเป็นบาปอย่างหนัก. นอกจากคัมภีร์ที่เป็นศรุติ, ยังมีคัมภีร์อื่น ๆ อีกมากมายที่เป็นของศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน, แต่ไม่ใช่ศรุติ คงเป็นแต่สมฤติ คือ สำหรับระลึกทรงจำสืบเป็นหลักการณ์ย่อ ๆ มาเท่านั้น.

จวนเขตปลายแห่งยุคนี้ ในแคว้นโกศล *ฤษีวาลมีกิ* ได้ร้อยกรองเรื่อง *รามายณะ* (รามเกียรติ์) ขึ้น มีหมดด้วยกัน ๕ กัณฑ์, ส่วนกัณฑ์อื่น ๆ ที่ต่อจากกัณฑ์ที่ห้า เป็นของแต่งขึ้นต่อภายหลัง. รามายณะครั้งนั้นตัวพระรามยังเป็นแต่วีรบุรุษมนุษย์สามัญเท่านั้น, ยังไม่เป็นพระที่พึงมนุษย์ที่ว่าพระวิษณุอวตารมา.

คำ *อุปนิษัท* ออกจากธาตุ คือ สท ในความนั่ง, รวมทั้งคำแปลตามพยัญชนะว่า การเข้าไปนั่งลง, ท่านให้แปลตามความว่า *บทเรียน*.

บรรพห้า

สมัยสูตรและสุตฺต

พุทธศก ๖๐ – ๓๖๐

พงศาวดาร

ประวัติการอันสำคัญในยุคนี้ ก็คือชาติฮินดูได้แผ่อารยธรรมครอบไป ทางภาคใต้ประเทศ อินเดียขยายออกไปโดยลำดับ. เรื่องราวที่เป็นไปในการแผ่จะอย่างไรและโดยสถานไร ไม่มีกล่าวไว้ให้ทราบโดยชัดเจน. แต่อย่างไรก็ตาม การแผ่คงเนื่องด้วยเหตุสองประการ : พวกนักบวชพราหมณ์คงพากันไปแผ่ลัทธิทางภาคใต้ทั่วไป ประการหนึ่ง, และด้วยการปราบปรามของพวกนักรบอารยันคือกษัตริย์ทางภาคนั้นอีกประการหนึ่ง.

เมื่อพุทธศกราว ๔๐ ปี พระเจ้ากรุงเปอร์เซียทรงพระนามว่า *ทาริอัส* กริฑาทัพยกเข้าไปตีแดนอินเดียฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือทางลุ่มน้ำสินธุและแคว้นปัญจาปบางส่วนได้ ชาติเปอร์เซียปกครอง ดินแดน ภาคนั้นไว้ จะเป็น เวลาช้านาน เท่าไรไม่ ปรากฏ. นอกจากชาติเปอร์เซียยกเข้าไปรุกรานนี้แล้ว, แว่นแคว้นใน

ประเทศอินเดียภาคเหนือคงอยู่ปรกติ ปราศจากศัตรูภายนอกรบกวน. จนล่วงเข้าพุทธศก ๒๒๒ จึงมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นดังจะเล่าต่อไป. ตามความในวรรณคดีของยุคนั้น ปรากฏว่าภาคเหนือของประเทศอินเดีย แบ่งออกเป็น ๑๖ แคว้น (โสฬสนคร). ในพุทธศก ๒๑๗ พระเจ้าอเล็กซันเดอร์ราชาธิราช แห่งอาณาจักรกรีกไปตีแคว้นปัญจาปได้. แต่อินเดียภาคอื่น ๆ ยังคงเป็นปรกติอยู่. จนเมื่อพระเจ้าอเล็กซันเดอร์สิ้นพระชนม์แล้วไม่สู้นานราวพุทธศก ๒๒๐ เกิดผู้มีบุญตีแคว้นปัญจาปได้จากชาติกรีก, ท่านผู้นี้คือ *พระเจ้าจันทรคุปต์* (จนฺทคุตฺต) ผู้เป็นอัยกาธิราช (ปู่) ของ *พระเจ้าอโศก* อัครพุทธศาสนูปถัมภก และจักรพรรดิราชของประเทศอินเดีย.

เมื่อพระเจ้าจันทรคุปต์ตีแคว้นปัญจาปได้แล้ว. ก็มีพระเดชานุภาพปกแผ่อินเดียทางภาคเหนือไปเกือบครึ่งหนึ่ง, จึงนับว่าพระองค์เป็นประถมราชาธิราชแห่งอาณาจักรอินเดีย. พระองค์ตั้งเมือง *ปาฏลิบุตร* (เมืองปัตนะในปัจจุบัน) แห่งมคธราษฎร์เป็นราชธานี. ส่วนพระเจ้าอโศกนัดดา พระเจ้าจันทรคุปต์ทรงแผ่อาณาจักรลงไปถึงภาคใต้เป็นส่วนมาก. ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกการก่อสร้าง ถาวรวัตถุด้วยศิลา และ การสลักรูปได้ ปรากฏมีขึ้น. และนับแต่สมัยพระเจ้าอโศกนี้เป็นต้นมา มีศิลาจารึกปรากฏให้

ทราบเรื่องราวได้เป็นอันมาก. ย่อมเป็นอุปกรณ์อันสะดวกแก่การศึกษาโบราณคดีในยุคนี้ยิ่งกว่ายุคก่อน ๆ. ล่วงรัชสมัยพระเจ้าอโศกแล้ว, บรรดาผู้สืบสันตติวงศ์ของพระองค์อ่อนปรีชาสามารถในที่จัดดำรงตำแหน่งจักรพรรดิ, อาณาจักรของพระเจ้าอโศกก็ถึงความเสื่อมลงเป็นลำดับ, จนแตกแยกกระจัดกระจายออกเมื่อพุทธศักราชล่วงแล้ว ๓๕๙ ปี. อนึ่ง เมื่อพระเจ้าอเล็กซันเดอร์ยกพลมาตีอินเดียและต่อมา, เงินตราที่ใช้สอยในประเทศอินเดียเริ่มมีลวดลายอย่างประณีตดีขึ้นกว่าของเดิมมาก. ทั้งนี้เพราะได้แบบอย่างไปจากเงินตราของประเทศกรีซ, ประเทศพักเตรีย และประเทศเปอร์เซีย. ประเทศพักเตรีย, (ปัจจุบันเป็นพัลขะ) อยู่เหนือประเทศอัฟฆานิสถาน, เดิมเป็นของเปอร์เซีย, ครั้นพระเจ้าอเล็กซันเดอร์ตีได้ประเทศเปอร์เซีย, จึงตกอยู่ในความปกครองของชาติกรีกหลายชั่วกษัตริย์, แล้วตนไปอยู่กับชาติศกะ (ตาตชาติหนึ่ง), ภายหลังตกไปเป็นของชาติกุษาณ (ชาติตุรกีเดิมในอาเซียกลางกลุ่มหนึ่ง).

ลัทธิ

ระหว่างยุคนี้ ลัทธิฮินดูแผ่ทั่วไปจนตลอดภาคใต้อินเดีย. ประชาชนนับถือ และ รับรองพราหมณ์ ว่าเป็นผู้แทน ของทวยเทพ.

พวกพราหมณ์ไปถึงแว่นแคว้นแดนใด, ก็สั่งสอนประชาชนให้รับลัทธิ. แต่มีชนบางพวกที่พราหมณ์ไม่ยอมสั่งสอน, เพราะเหยียดว่าพวกนั้นเป็นชาติต่ำช้าโปรดไม่ได้. พวกที่พราหมณ์ถือว่าต่ำช้ายังมีสืบมาจนทุกวันนี้เป็นส่วนมาก (จะได้อธิบายเรื่องนี้ในบรรพต่อไป). ในยุคเดียวกันนั้น บรรดาลัทธิที่สั่งสอนกันอยู่แต่เดิมกระจัดกระจายไม่เป็นหมวดหมู่, พวกคณาจารย์จึงจัดรวมเป็นหมวดหมู่ขึ้น. ที่นับว่าจัดขึ้นไว้เรียบร้อย ก็คือพระพุทธศาสนาได้จัดธรรมที่สอนเป็นหมวด ๆ เช่น อริยสัจจ ๔, อริยมรรค ๘, เป็นต้น.

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว, พระสารีริกธาตุของพระองค์มีผู้แบ่งออกเป็นแปดส่วน และนำไปบรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์แห่งสร้างขึ้นไว้โดยเฉพาะการนี้ ส่วนสาวกของพระองค์ที่ดับขันธ์แล้ว, ก็มีผู้นำธาตุไปบรรจุไว้เช่นเดียวกัน. ต่อมาไม่ช้า พุทธศาสนิกในสมัยนั้นเริ่มมีความเชื่อว่ามีพระพุทธเจ้ามาตรัสในโลกนี้แล้วหลายพระองค์ สืบต่อกันมาจนถึง *พระอังคีรสศากยมุนี*, และในยุคหน้าก็จะมีมาตรัสอีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า *ไมเตรย* (พระศรีอารยเมไตรย) ประชาชนบังเกิดเลื่อมใสบูชาพระสถูป, สวดมนต์ภาวนากระทำประทักษิณพระสถูป, และประชุมกันฟังธรรมในศาลาเรียก *ไจติยะ* (เจดีย์). ลัทธิบูชาพระ

สถูปและการปฏิบัติสวดมนต์พิเศษ ต้องนับว่าเริ่มมีขึ้นในยุคนี้.

เมื่อพระเจ้าอโศกเสวยราชสมบัติได้เก้าปี, พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา, ประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนิก, ต่อมาก็เสด็จออกบรรพชาเป็นภิกษุ. พระเจ้าอโศกทรงฝักใฝ่เป็นอย่างยิ่ง ที่จะให้ประชาชนได้รู้และปฏิบัติพระธรรมในพระพุทธศาสนา โดยประกาศธรรมคำสั่งสอนไว้ที่แผ่นศิลาจารึกและประดิษฐานไว้ ณ แคว้นต่าง ๆ ในอาณาจักร. พระองค์ทรงแนะนำไว้ในศิลาจารึกให้ประชาชนประพฤติตนในทางที่ชอบ, ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นลัทธิต่าง ๆ, และให้มีเมตตากรุณาแม้แก่สัตว์เดียรัจฉาน. พระองค์ทรงสร้าง โรงพยาบาลสำหรับมนุษย์ และสัตว์เดียรัจฉาน, และแสวงหาทางอันจะให้อาณาประชาราษฎร์ได้รับความร่มเย็นทั้งทางโลกและทางธรรมด้วยอเนกประการ. นอกจากนี้ ยังมีพระราชโองการให้จัดสร้างสถูปเจดีย์อาราม และเจาะเขาเป็นคูหาสำหรับเป็นที่อาศัยของภิกษุสงฆ์. แต่เหตุการณ์อันสำคัญที่สุดในรัชสมัยของพระเจ้าอโศก ก็คือพระองค์ส่งผู้สามารถไปประกาศพระพุทธศาสนาในแคว้นต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย, ตลอดจนประเทศใกล้เคียง เช่น เกาะลังกา และแดนต่าง ๆ ทางภูเขาหิมาลัย และทางแดนเหนือลุ่มน้ำสินธุเป็นต้น. พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายออกไปกว้างขวางทุกวันนี้ ก็ด้วย

พระเจ้าอโศกทรงเป็นพระธุระแต่เดิมที, นับว่ามีพระคุณใหญ่ยิ่งแก่ปวงพุทธศาสนิกชน.

ส่วนศาสนาเชน ในยุคนี้มีลักษณะความเป็นไปคล้ายคลึงกับพระพุทธศาสนา, แต่ที่ไม่เจริญแพร่หลายออกไปกว้างขวางก็เพราะขาดผู้มีอำนาจวาสนาเกื้อหนุน, ไม่เหมือนกับพระพุทธศาสนาซึ่งมีพระราชาธิบดี และข้าราชการเศรษฐีคหบดีเกื้อหนุนเป็นอันมาก, ให้กำลังแก่พระพุทธศาสนาไม่น้อย. ล่วงมาอีกราวสองสามร้อยปี พวกเชนจึงเริ่มมีลาวรวัตถุในลัทธิขึ้น. พุทธศักราว ๒๔๐ ปี เชนศาสนิกเกิดแตกแยกเป็นสองนิกาย; ต้นเหตุก็เพราะมีความเห็นในเรื่องนุ่งห่มไม่ตรงกัน. ปริพพาชกเชนบริษัทหนึ่งเห็นว่าไม่ควรนุ่งผ้า, พวกนี้เรียกว่านิกาย *ทิคัมพร* (พวกนุ่งทิศ); อีกบริษัทหนึ่งเห็นว่าควรนุ่งห่มด้วยผ้าขาว, พวกนี้เรียกว่า *เศวตามพร* (พวกนุ่งขาว).

วรรณคดี

หนังสือเรื่องมหาภารตะ อันเป็นมหากาพย์ของอินเดียมีขึ้นในตอนต้นแห่งยุคที่เล่านี้. ในชั้นเดิม หนังสือเรื่องมหาภารตะยังไม่เป็นหนังสือใหญ่โตเหมือนอย่างปัจจุบัน, คงมีโศลกรวมอยู่ประมาณ ๘,๘๐๐ โศลก, และเรียกชื่อว่าภารตะเท่านั้น.

ส่วนพระกฤษณะก็เป็นเพียงวีรบุรุษ, ยังไม่ใช่พระวิษณุอวตารลงมาเป็น.

การสั่งสอนของลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้น ยังคงสืบกันมาด้วยการท่องบ่นปากเปล่า เรียกว่า *มุขปาฐะ*, บรรดาลัทธิพราหมณ์ใช้ภาษาสันสกฤต, ส่วนพระพุทธศาสนาและศาสนาเชนใช้ภาษาที่พูดกันในพื้นเมือง. ครั้นการสั่งสอนในลัทธิพราหมณ์มีตำรับคัมภีร์ที่จะต้องศึกษามากอย่างขึ้น, การท่องบ่นก็นับวันจะทรงจำไว้ไม่ได้หมดเพราะมีมากขึ้นทุกที, จึงเกิดมีอุบายที่จะช่วยความทรงจำให้ง่ายขึ้น. เพราะฉะนั้น บรรดาหนังสือที่กุลบุตรจะต้องศึกษา จึงใช้ผูกเป็นอรรถคือประมวลใจความให้สั้นที่สุดเพื่อทรงจำได้เร็ว. ครั้นต่อมาข้อความที่ประมวลไว้, เมื่อไม่มีอรรถาธิบายประกอบก็อ่านไม่เข้าใจ, ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับประมวลโทรเลขต้องมีคู่มือสำหรับอธิบาย. ตัวอรรถนั้นเรียกว่า *สูตร*. สูตร แปลว่าเส้นด้ายหรือเย็บร้อยด้วยด้าย (มาจากธาตุ สิว ซึ่งแปลว่าเย็บ, เทียบคำ sew ในภาษาอังกฤษ). สูตรเหล่านี้ สำหรับผูกขึ้นเป็นหัวข้อประมวลศิลปวิทยาทุกประเภท (เช่นสูตรมูลกัจจายน์) แบ่งออกเป็นหกประเภท รวมเรียกว่า *เวทางค์* หรือองค์แห่งเวท: คือ ศึกษากัลป ไวยากรณ์ นิรุกติ ฉันท โชยติส. ในหกองค์นี้ กัลป

ซึ่งกล่าวด้วยพิธี เป็นองค์สำคัญกว่าเพื่อน. กัลปแบ่งออกเป็นสามสูตร คือ *เศราตสูตร* ว่าด้วยพลีกรรม *คฤหสูตร* ว่าด้วยพิธีประจำบ้าน, *ธรรมสูตร* ว่าด้วยกฎข้อบังคับสำหรับประชาชนทุกวรรณ. โรงเรียนพราหมณ์ในบัดนี้มีมากยิ่งขึ้น. ต่างคณะหรือบริษัทมีหมวดคัมภีร์สูตรว่าด้วยเวทางค์ทั้งหกของตนมากมาย.

ส่วนพระพุทธศาสนาและศาสนาเชนไม่ได้ใช้ภาษาสันสกฤต, คงใช้ภาษาพื้นเมืองสำหรับเทศนาสั่งสอน ; คำเทศนาเหล่านี้เรียกว่า *สุตฺต* ซึ่งเป็นคำเดียวกับสูตรในภาษาสันสกฤต. สุตฺตเหล่านี้ศิษย์สาวกสืบความทรงจำด้วยปากจากอาจารย์. ถึงพุทธศก ๓๔๓ ปี ฝ่ายพระพุทธศาสนาได้ยกสังคายนาคัมภีร์พระไตรปิฎกเสร็จบริบูรณ์. คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้, ในชั้นหลังเมื่อพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียสูญไปหมดแล้ว, ลังกาคงสืบรักษาไว้ได้ต่อมา. ภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎก เรียกภาษาบาลี คำว่าบาลีนี้ไม่ใช่เป็นชื่อภาษาที่ใช้กันในอินเดีย, เป็นคำสิงหล หมายความว่าตัวอรรถ, เพื่อให้ผิดจากภาษาชาวสิงหล ซึ่งใช้เป็นภาษาในอรรถกถาฎีกา. นักปราชญ์ยุโรปยังไม่กล้ายืนยันว่าภาษาบาลีที่ใช้เทศนาประกาศพระพุทธศาสนาในเกาะลังกาจะเป็นภาษาที่พูดกันของแว่นแคว้นอะไร. ส่วนศาสนาเชนก็มีคัมภีร์สุตฺตสืบมาเหมือนกัน.

บรรพหก

สมัยอวตาร

พุทธศก ๒๒๐ – ๖๖๐

พงศาวดาร

เหตุการณ์ที่สำคัญของพงศาวดารอินเดียในยุคนี้ ก็คือมีชนชาติในทวีปอาเซีย ตอนกลางซึ่งเรียกว่าตาต ยกล้ำข้ามแม่น้ำสินธุเข้าไปตีแคว้นอินเดียหลายคราว. เมื่อถูกศัตรูรุกรานบ่อย ๆ, บ้านเมือง และ อาณาประชาราษฎร์ย่อมระส่ำระสาย เป็นธรรมดา ส่วนพลเมืองที่อยู่ทางพรมแดน ก็ย่อมจะมีชนต่างชาติแทรกเข้าไปคลุกคละปะปนด้วย. นอกจากนี้ อาณาจักรของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งถึงแก่พินาศลง ก็เป็นเหตุอีกอย่างหนึ่งที่กระทำให้ประเทศอินเดียปั่นป่วน : เกิดกบฏและแย่งชิงกันเป็นใหญ่, ราษฎรหาความสงบสุขมิได้. ในระยะกาลแห่งยุคนี้ อินเดียทั้งตอนกลางและฝ่ายเหนือตกอยู่ในการจลาจล, ผลัดเปลี่ยนแผ่นดินรบราฆ่าฟันกันนับไม่ถ้วนครั้ง. แต่ในที่นี้ ไม่จำเป็นจะเล่าเหตุการณ์เหล่านี้ให้ถ้วนถี่นัก, เพราะไม่สู้เกี่ยวกับท้องเรื่อง, ที่ควรกล่าว

ก็เรื่องเกิดมีอาณาจักรขึ้นใหม่ เรียกว่า *แคว้นกุษาณ*. กุษาณเป็นกิ่งของชาติตาตเอียดจี่หรืองว้ยจี่ (ตุรกีเติมสาขาหนึ่ง) ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมในกลางทวีปอาเซีย. พระราชาธิบดีแห่งอาณาจักรกุษาณ ซึ่งมีพระเดชานุภาพไพศาล คือพระเจ้ากนิษกะ. นครหลวงของอาณาจักรกุษาณ คือ บุรุษปุระ หรือ เมืองเปษวาร ในปัจจุบันอยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย. ในระหว่างพุทธศักห้าหกร้อยปี นครบุรุษปุระเป็นแอ่งกลางแห่งอารยธรรม ความคิดความอ่านต่าง ๆ ของชาวชาติอินเดีย เปอร์เซีย และโรมัน ไปรวมอยู่ในนครนี้บริบูรณ์, เพราะบุรุษปุระอยู่ในระยะที่ติดต่อกับประเทศเปอร์เซีย และประเทศที่ถัดไปทางตะวันตก. พระราชาธิบดี ชาติกุษาณดูเหมือน จะเลื่อมใสในลัทธิฮินดู เท่า ๆ กับพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ดี มีเหตุผลอันควรเชื่อได้ว่าในดินแดนใกล้เคียงกับบุรุษปุระ ประชาชนยังคงนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าลัทธิฮินดู. วิศวกรรม จิตรกรรมและวิชาสลักรูป ก็มีความเจริญ. ส่วนภาษาที่ใช้พูดกันเป็นภาษากลางในอาณาจักรกุษาณ คงใช้ภาษาสันสกฤต.

ลัทธิ

ครั้นรัชสมัย พระเจ้าอโศก และ ราชสันตติวงศ์ ของพระองค์

พระพุทธศาสนาเป็นลัทธิที่กำลังรุ่งเรือง, สถานที่ต่าง ๆ สำหรับพระพุทธศาสนาก็มีผู้เลื่อมใสออกทรัพย์สร้างขึ้นเป็นอันมาก. ถ้าจะอ่านดูในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก. จะเห็นได้ชัดว่าพระเจ้าอโศกทรงออกพระราชกำหนด และข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก. พระราชกำหนดเหล่านี้เป็นธรรมดาคงไม่เป็นที่พอใจของพวกพราหมณ์. ครั้นอาณาจักรของพระเจ้าอโศกพินาศไปแล้ว, เกิดราชวงศ์ใหม่ขึ้นในมคธราษฎร์ เรียกว่าราชวงศ์ศุงค์. พระราชาธิบดีในราชวงศ์นี้ทรงเลื่อมใสลัทธิพราหมณ์มาก, อันเป็นการตรงข้ามจากราชวงศ์พระเจ้าอโศกซึ่งทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา. เพราะฉะนั้น ในยุคนี้พระพุทธศาสนากับลัทธิฮินดูกำลังเป็นคู่แข่งขันกัน, ต่างฝ่ายนำเอาลัทธิของอีกฝ่ายหนึ่งเข้าไปไว้ในลัทธิตนเป็นอันมาก. เหตุฉะนี้ ลัทธิทั้งสองจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นอันผิดจากของเดิมไป.

เมื่อในราวต้นพุทธกาล ตามลัทธิยังคงนับถือพระรามและพระกฤษณะเสมอเป็นมนุษย์วีรบุรุษเท่านั้น. ครั้นล่วงไปราว ๒๐๐ ปี, เกิดมีการนับถือว่าท่านทั้งสองคือพระวิษณุอวตารลงมา ลัทธิฮินดูทนับถือพระวิษณุก็เฟื่องฟูขึ้น มีผู้นิยมเลื่อมใสมาก. คณะสำคัญที่เป็นหัวหน้าในนิกายนี้เรียกว่านิกายภาควัต แปลว่าผู้บูชาพระภควานคือพระผู้ควรบูชา.

ส่วนนิกายที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ก็ไม่ยอมอยู่หลัง ; พระศิวะจึงมีโคศักดิ์สิทธิ์เป็นพาหนะ, มีตรีเป็นเทพศัสตรา, มีศิวลิงค์เป็นเครื่องหมายบูชา. นอกจากนี้ได้คิดทำพวงลูกประคำขึ้นสำหรับเป็นคะแนนการภาวนา, และนับถือกันว่าพระศิวะเป็นองค์ฤษีที่ควรเป็นแบบอย่างของฤษีทั่วไป. พระวิษณุซึ่งอวตารลงมาเป็นพระรามหรือกฤษณะก็ดี มีสภาพเป็นพระเจ้าเสมอด้วยพรหมา (ไม่ใช่พรหมซึ่งเป็นนปุงสกลิงค์) ผู้ทรงรังสฤษฎิโลก.

ระหว่างยุคนี้ เกิดเจ้าลัทธิพิเศษขึ้นหกราย. ทิฐินั้งหกนั้นเรียกว่า ษัฑทรรศนะ คือทรรศนะหกอย่าง. บางทีก็เรียกว่าศาสตร์ทั้งหก, และจัดออกเป็นสามคู่ดังนี้ —

คู่ที่หนึ่ง	นยาย	ผู้เจ้าลัทธิชื่อ	โคตมะ
	ไวเศษิก	,,	กณาท
คู่ที่สอง	สางขยะ	,,	กบิล
	โยคะ	,,	ปตัญชลี
คู่ที่สาม	มีมางสาหรือปรวมีมางสา	ผู้เจ้าลัทธิชื่อ	ไชมินิ
	เวทานตะหรืออุตตรมีมางสา	ผู้เจ้าลัทธิชื่อ	พาทรายณ์ หรือ วยาส

ศาสตร์ทั้งหกนี้ ยอมรับรองเข้าในลัทธิฮินดูว่าเป็นของแท้. มีอธิบายอย่างย่อดังนี้ :—

นยาย แปลว่า เข้าไปในธรรม, หมายความว่าวิธีอันเหมาะเจาะสำหรับค้นคว้าหาความจริง โดยอาศัยอนุมานตามเหตุผลเปรียบเทียบกันเป็นชั้น ๆ, เพราะฉะนั้นจึงควรเรียกว่าตรรกวิทยาหรือลอยิก. หลักสำคัญของนยาย คือ ทุกข์, ชาติ, ประพฤติ (ความเคลื่อนไหว), โทษ, และความสำคัญผิด (อวิชชา): เหล่านี้ถ้าเปลื้องออกได้เป็นลำดับตั้งแต่ปลายไปหาต้น, ก็จะถึงซึ่งอปวรรคคือความหลุดพ้น. อรรถกถาจารย์ชื่อวาตสยายน อธิบายว่า ความสำคัญผิดย่อมนำความลำเอียง, ความลำเอียงย่อมนำความเหี่ยวแห้งใจ, ริษยา, ความเห็นผิด, ความประมาท, อหังการ และโลภโดยลำดับ. บุคคลย่อมประกอบประทุษกรรมทำร้ายลักขโมยและประพฤติผิดในกามด้วยกาย, ก็เป็นคนทุจริตหยาบคายร้ายกาจ. ความกระทำนี้เป็นอกุศลกรรมชั่ว. แต่เมื่อบุคคลประพฤติพร้อมด้วยกาย ซึ่งทาน เมตตากรุณา, เป็นผู้มีสัตย์, บำเพ็ญประโยชน์ มีสาระในวาจา, สาธยายพระเวทและมีอุเบกขา: นี้ย่อมยังธรรมคือกุศลให้บังเกิด. เหตุฉะนั้น อกุศลและกุศลจึงเป็นกรรมสร้างทุคคติและสุคติให้มีขึ้น. การเกาะเกี่ยวด้วยชาติ คือ ความเกิดย่อมเป็นทุกข์. ท่านกล่าวว่า อาหารเมื่อคลุกเคล้ากับน้ำผึ้งและยาพิษก็ควรละทิ้งเสีย. เพราะเป็นความบันเทิงสุขแต่มีทุกข์ปนอยู่ด้วย. คัมภีร์ในศาสตร์นี้ชื่อว่านยายสูตร.

ไวเศษิก เป็นศาสตร์เพิ่มเติมหรือออกจากนยายอีกที. มีหลักอยู่ว่า โลกเกิดขึ้นเพราะผลแห่งอทฤษฎ์ คืออำนาจอันไม่อาจเห็นได้ซึ่งสืบมาจากกรรมในภพก่อน. แต่รับรองว่า มีผู้เป็นใหญ่เรียกว่าปรมาตมัน คือ วิญญาณยอดเยี่ยม อันมีลักษณะผิดจากชีวาตมัน อันเป็นวิญญาณมนุษย์. ปรมาตมันย่อมเป็นอนันตะไม่มีต้นไม่มีปลาย, ไม่มีทำลายแตกดับ, ทรงสรรพศักดิ์อยู่ทั่วไป, ปราศจากรูปร่าง, และเป็นผู้สฤษฎ์โลก. คัมภีร์ในศาสตร์นี้เรียกว่า ไวเศษิกสูตร.

สางขยะ มีอธิบายว่า วัตถุต่าง ๆ จะเกิดจากความไม่มีมาแต่เดิมไม่ได้ (นาวสตุโน วสฺตุสิทฺธิ:); วัตถุที่ไม่มี จะเกิดเป็นสิ่งที่มีขึ้นไม่ได้. สิ่งที่ของเดิมไม่มี จะเกิดเป็นมีไม่ได้ (นาสทฺอุตฺปาโท นฤศฤงฺควตฺ); เพราะจำเป็นต้องมีวัตถุยังความเกิดให้มีจึงจะมีขึ้นได้, และเพราะสิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้นทั่วไปทุกแห่งและตลอดไปทุกกาลสมัยไม่ได้ (สรฺวตฺร สรฺวทา สรฺวาสมฺภวาตฺ), และเพราะสิ่งต่าง ๆ จะต้องเกิดจาก สิ่งซึ่งสามารถ จะยังความเกิดให้มี จึงจะมีขึ้นได้. อรรถกถาจารย์อธิบายว่า เนยย่อมออกจากนม, จะออกจากน้ำไม่ได้. ช่างหม้อ ย่อมปั้นหม้อด้วยดิน, ไม่ใช่ปั้นด้วยผ้า. สิ่งต่าง ๆ ย่อมเนื่องมาจากสิ่งของเดิมสืบเนื่องย้อนขึ้นไปเป็นลำดับ, จนถึงรากเดิมแห่งสรรพสิ่ง คือมูลประกฤติ

หรือต้นเดิมที่ยังความเกิดให้มีขึ้น.

โยคะ แปลว่าความเพ่งเล็งในดวงจิต, จัดเป็นคู่กับสางขยะ. ความเพ่งเล็งในที่นี้ ก็เพื่อประโยชน์ให้อาตมันหรือวิญญาณได้เข้าร่วมอยู่ในปรมาตมัน. คือจิตต้องเพ่งเล็งแน่นแฟ้น (อภยาส) ให้เกิดความบริสุทธิ์ใสสะอาด, แม้กระทบอารมณ์ไร ๆ ก็ไม่ปรวนแปร, และต้องมีไวราคยะคือข่มความดิ้นรนให้หมดสิ้นไป. ไวราคยะจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยอีศวรประณิธาน คือตั้งใจถึงพระ-อิศวรผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นบุรุษหรืออาตมันอันพ้นแล้วจากกรรมและอื่น ๆ, เพราะฉะนั้น จึงมีพระนามว่าประณพหรือโอม. ถ้าภาวนาคำว่า 'โอม' บ่อย ๆ, จะขจัดเสี้ยนซึ่งอุปสรรคในโยคะ. โยคะมีหนทางเข้าถึงแปดสาย คือ ยม (ความเหนี่ยวรั้ง), นิยม (ความปฏิบัติในลัทธิ), อาสนะ (อาการนั่งเพื่อกระทำจิตให้แน่วแน่), ปราณายาม (การผ่อนหายใจ), ปรัตยาหาร (การทรมานอินทรีย์), ธาราณ (การทำดวงจิตให้มั่น), ฌาณ (ความเพ่งเล็ง), สมาธิ (ความที่ดวงจิตอยู่ที่). ผู้ประพฤติในโยคะนี้เรียกว่าโยคี. คัมภีร์ในศาสนานี้เรียกว่าโยคสูตร.

ปูรวมีมางสา มีหลักคล้ายกับโยคะ ผิดกันแต่สอนให้ทำพิธีต่าง ๆ มากกว่าจะสอนให้ใช้ความพินิจนึก. ส่วน **อุตตรมีมางสา** หรือเวทานตะมีหลักว่า โดกนี้แท้จริงคือพรหม, สิ่งต่าง ๆ

ย่อมออกจากพรหม. เพราะฉะนั้นทุกท่านควรบูชาพรหมด้วยใจอันสงบ (สฺรวมฺ ขลฺวฺ อิทมฺ พฺรหฺม ศชฺชลานฺ อิติ ศานฺต อุปาสีต).

บัดนี้จะได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเกิดมีขึ้นในพระพุทธศาสนาในยุคนี้. ได้เล่าไว้แล้วในตอนต้น ถึงเหตุที่เกิดมีวิธีบูชาพระสถูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ. มาในระยะกาลกลางยุคนี้ พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปอีกชั้นหนึ่ง คือพุทธศาสนิกได้สร้างพระปฏิมากรของพระพุทธเจ้า และรูปอัครสาวก รวมทั้งพระปฏิมากร ของ พระ พุทธเจ้าที่ มา ตรัส แต่ ก่อน ๆ และ ทั้ง พระเมไตรยด้วย. แล้วนำพระปฏิมากรเหล่านี้ไปประดิษฐานไว้ในสถูปและในเจดีย์. ความประสงค์เดิมที่สร้างพระพุทธปฏิมากรขึ้นก็เพื่อ เป็นเครื่อง เตือนจิต ของ พระภิกษุสงฆ์ เมื่อเจริญ ภาวนาให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ; แต่สามัญชนย่อมนับถือบูชาไปอีกอย่างหนึ่ง, คือถือว่าพระปฏิมากร ถ้าได้เคารพบูชาก็เป็นการกุศล. เพราะฉะนั้น ประชาชนจึงนำธูปเทียนดอกไม้และผลไม้ไปจุดและวางบูชาไว้ตรงหน้าพระปฏิมากร.

ส่วนทางแว่นแคว้นกุษาณ พระพุทธศาสนามีความเจริญแผ่ไพศาล. แต่เกิดมีลัทธิอย่างใหม่เข้ามาแทรก, กระทำให้พุทธศาสนิกแตกแยกออกเป็นสองนิกาย. ลัทธิที่เกิดใหม่ คือ

อุตตรนิกายหรือนิกายเหนือ, ซึ่งพวกในลัทธินี้นิยกตนเรียกว่า *มหายาน* คือ ยานใหญ่ที่สามารถบรรทุกมนุษย์ข้ามโอฆสงสารได้เร็ว. ส่วนลัทธิของเดิม คือ *ทักษิณนิกาย* หรือนิกายใต้ ซึ่งนิกายมหายานเรียกว่า *หินยาน* หรือยานต่ำ เพราะช่วยให้มนุษย์ข้ามโอฆสงสารไปได้ช้า. ตามลัทธิพระพุทธศาสนาของเดิม ผู้ออกบรรพชาย่อมมุ่งให้สำเร็จพระอรหัตผล, และเมื่อดับขันธ์ก็เข้าสู่นิพพาน. แต่สำหรับนิกายมหายาน ผู้ออกบรรพชามีความมุ่งหมายให้ได้ตรัสเป็นโพธิสัตว์, เพื่อสั่งสอนธรรมโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์, ยังไม่ขอไปนิพพาน. เพราะฉะนั้น ในนิกายมหายานจึงเกิดมีพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ขึ้นมากมาย (มีความพิสดารว่าด้วยพระโพธิสัตว์ และพระพุทธเจ้า ของมหายานใน บรรพต่อไปในเล่มนี้). เมื่อนิกายมหายานนับถือบูชาพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้ามากมายอย่างนี้, ตามธรรมดาก็ต้องมีตำนานและตำราวิธีบูชาต่าง ๆ เช่นการสวดอ้อนวอน, การแห่และการประดับประดาด้วย เครื่อง บูชาธงทิว และ ดนตรี ประสานเสียง อันจะทำให้สามัญชนเกิดเลื่อมใสขึ้น. พระพุทธศาสนาได้มีการเปลี่ยนแปลงจากของเดิม กลายเป็นลัทธิบูชารูปเคารพมากมายยิ่งกว่าลัทธิศาสนาอื่นก็ด้วยประการฉะนี้, ลัทธิมหายานในปัจจุบันเป็นลัทธิ

ประจำประเทศจีนและญี่ปุ่น.

ส่วน พระพุทธเจ้า ใน ลัทธิ มหายาน ก็กลาย เป็น พระเป็นเจ้า อย่างลัทธิพราหมณ์ มีการอวตารลงมาช่วยทุกข์ของมนุษยชาติ. คัมภีร์ ในลัทธิมหายาน อันกล่าว ด้วยเรื่อง เหล่านี้ มี ลลิตวิสตระ สัทธรรมปุณฑริก และอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก.

พระพุทธเจ้า, องค์ที่นิยมนับถือมากที่สุดในลัทธิมหายาน, คือ พระอมิตาภะ ซึ่งมีเรื่องราวพิสดารอยู่ในคัมภีร์เรียกว่า อมิตายุสูตร. พระพุทธเจ้าองค์นี้ กล่าวว่าเสวยสุขอยู่ในพุทธเกษตรด้านตะวันตกอยู่จนบัดนี้. เมื่อพระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ อยู่ได้ปฏิญาณว่าจะไม่ขอเข้าสู่นิรพาณ จนกว่าพระองค์จะได้ทรงช่วยมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยอำนาจคำสั่งสอนของพระองค์. การบูชาพระพุทธเจ้าองค์นี้ ไม่ปรากฏว่ามีเค้าของเดิมมาจากประเทศอินเดีย, เพราะฉะนั้น นักปราชญ์จึงลงสันนิษฐานว่า คงนำเอามาจากประเทศตะวันตก มีเปอร์เซียเป็นต้น. ลัทธินับถือพระอมิตาภะนี้แพร่หลายไปนิยมกันในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น และเป็นนิกายที่สำคัญของประเทศทั้งสองในเวลาบัจจุบัน. ในประเทศญี่ปุ่นเรียกว่านิกายอมิดะ ซึ่งเป็นคำเลือนมาจากคำอมิตาภะนั่นเอง.

วรรณคดี

ระหว่างครึ่งต้นในยุคนี้ นักปราชญ์อินเดียเริ่มใช้วิชาหนังสือขน เมื่อพุทธศก ๕๕๗ ประเทศลังกาได้ยกพระไตรปิฎกขนสู่อักษร, ส่วนในประเทศอินเดีย ชาวฮินดูและพุทธศาสนิกก็คงจะเริ่มใช้หนังสือขนในราวสมัยเดียวกัน.

แต่เดิมมา บริษัทพราหมณ์ ย่อมมีกฎวินัยสำหรับสาธุชนในวรรณปฏิบัติเรียกว่า *ธรรม*. ธรรมนี้แจ้งอยู่ในคัมภีร์เรียกว่าธรรมสูตร. ครั้นถึงยุคที่เล่า เกิดมีขนบธรรมเนียมประเพณีเพิ่มเติมขนอีกเป็นลำดับ. นักปราชญ์ฮินดูจึงรวบรวมกฎวินัยเหล่านี้ขนสู่หนังสือใช้ผูกเป็นกาพย์ง่าย ๆ สำหรับชาวฮินดูทั่วไป อ่านได้ไม่จำกัดนิกายหรือบริษัท : จะได้รู้และปฏิบัติทั่วกันตามนั้น. หนังสือที่กล่าวนี้ คือ *มานวธรรมศาสตร์* แปลว่า กฎข้อบังคับของพระมนู, เห็นกันว่าเป็นหนังสือที่ออกมาจากคัมภีร์มานวธรรมสูตรอีกต่อหนึ่ง. การเปลี่ยนแปลงในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวฮินดูที่สำคัญตามหลักของมานวธรรมศาสตร์ คือ บรรดาหญิงหม้ายจะมีสามีอีกไม่ได้เป็นอันขาด แม้จะเป็นเด็กที่แต่งงานแล้วแต่ยังไม่ถึงอายุเดียงสา, เมื่อสามีที่แต่งกันได้ตายไป ก็ต้องเป็นหม้ายตลอดชาติ.

หนังสือเรื่องรามายณะ (รามเกียรติ์) กัณฑ์ต้นซึ่งกล่าวเรื่องพระรามยังเยาว์วัย (พาลกัณฑ์) และกัณฑ์แถมท้าย (อุตรกัณฑ์) ดูเหมือนจะได้เพิ่มขึ้นในยุคนี้, และเกิดมีเรื่องขึ้นว่าพระรามคือพระวิษณุ (พระนารายณ์) อวตารลงมา. เพราะฉะนั้นหนังสือเรื่องรามายณะ จึงกลายเป็นคัมภีร์หนึ่งของนิกายไวษณพ คือนิกายนับถือพระวิษณุเป็นใหญ่. ในระยะเวลาเดียวกันนี้ หนังสือเรื่องมหาภารตะก็มีเรื่องเพิ่มเติมขึ้นอีกมาก, รวมจำนวนโศลกที่มีอยู่ถึงสองหมื่นสี่พัน, และพระกฤษณะ ซึ่งมีอยู่ในเรื่องก็กลายเป็นทิพยมนุษย์ คือ พระวิษณุอวตารลงมาอย่างเดียวกับพระราม. ในบรรดาเรื่องที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ในมหาภารตะ มีสำคัญอยู่เรื่องหนึ่ง คือ เรื่อง *ภควัทคีตา*. หนังสือเรื่องรามายณะและเรื่องมหาภารตะ ผู้หญิงหรือบุคคลทุกชั้นวรรณอ่านได้, ไม่เหมือนหนังสือในหมวดพระเวท ซึ่งห้วงห้ามและอ่านได้เฉพาะบุคคลบางจำพวกเท่านั้น.

ภควัทคีตา แปลว่าเพลงของพระผู้ควรบูชาคือพระกฤษณะ. หนังสือเรื่องนี้นิยมกันว่าเป็นชิ้นวรรณคดีเอกของอินเดียชิ้นหนึ่ง. ในนั้นกล่าวถึงธรรมะทำนองอุปนิษัท, เป็นธรรมอันซึ่งสมด้วยภูมิหนังสือจำพวกธรรมะ, เป็นหนังสือสำหรับอ่านได้ทั่วไปทุกชั้น, ไม่เป็นตำราอย่างคัมภีร์ในหมวดพระเวท ซึ่งใช้สำหรับจำพวก

ฤษีหรือในหมู่ผู้รู้ : คนสามัญอ่านไม่ได้. ผู้รจนาเรื่องภควัทคีตา ไม่มีความประสงค์จะให้มนุษย์แสวงหาการบุญกุศล โดยจำเป็นต้องละครอบครัวบวชเป็นสันนยาสี, มีความประสงค์เพียงให้มหาชนทุกชั้น สมาคมทราบลัทธิธรรม ไม่ต้องถึงกับออกบวชก็ได้. ธรรมที่สอนไว้ใน หนังสือภควัทคีตา สำคัญอยู่สอง ประการ คือ ความเป็นใหญ่ของพระกฤษณะและหลักเรียกว่ากรรมโยค. พระกฤษณะนั้นแสดงไว้ว่า คือ องค์บรมพรหม, เป็นที่มุ่งสำหรับฤษีเจริญภาวนา, และทั้งเป็นเทพอันมนุษย์อาจเข้าไปถึงได้ด้วยการบูชาและสวดอ้อนวอน. หลักกรรมโยคสอนให้มนุษย์ประกอบเพียรเพื่อให้สิ้นความ ปรารถนาอันรนอันเป็น เหตุให้เกิด กรรม. มนุษย์จะประกอบการ ทำมาหากินและมีหน้าที่ใน ครอบครัวอย่างใด, ก็ควรปฏิบัติหน้าที่อย่างนั้นต่อไป, ไม่จำเป็นต้องละทิ้งและออกบวชจึงปฏิบัติธรรมได้.

ส่วนคัมภีร์พระพุทธศาสนาในลัทธิมหายาน, เดิมใช้ภาษาที่ใช้กันในพื้นเมือง, ในยุคนี้เปลี่ยนเป็นใช้ภาษาสันสกฤตแทน, และเกิดมี หนังสือใน ลัทธิมหายานขึ้นเป็น จำนวน มากมายในภาคเหนือของอินเดีย, ที่นับว่าสำคัญคือหนังสือมิลินทปัญหา ลลิตวิสตระ สัทธรรมปุณฑริก พุทธจริต และอมิตายุสูตรเป็นต้น. หนังสือเรื่องเหล่านี้รวมทั้งคัมภีร์เก่าที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก ได้

แพร่หลายไปถึงประเทศจีน, และมีนักปราชญ์แปลสู่ภาษาจีน แต่ยุคนั้นเป็นลำดับมา.

ต่อมาลัทธิมหายาน รวบรวมบรรดาคัมภีร์ ของเก่า ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก, ขึ้นสู่สังคายนา, และเรียกชื่อว่าพระไตรปิฎกเหมือนกัน. พระไตรปิฎกมหายานที่ในประเทศอินเดียสูญไปหมดแล้ว, คงเหลืออยู่และรักษาไว้ในประเทศจีนและประเทศธิเบต, แต่ผิดรูปจากของเดิมไปบ้าง.

บรรพเจ็ด

สมัยเสื่อม

พุทธศก ๘๖๑ – ๑๑๙๐

พงศาวดาร

เรื่องราวในยุคนี้ เริ่มแต่ราชวงศ์คุปต์ได้เป็นใหญ่ในอินเดียภาคเหนือ. ราชวงศ์คุปต์ ในตอนต้นตั้งเมืองปาฏลิบุตร (ปัตนะ) เป็นราชธานี, ต่อมา ย้ายไปตั้งเมืองอโยธยา. พระราชาธิบดีในราชวงศ์คุปต์ทรงปกครองราชอาณาจักร ด้วยพระปรีชาสามารถ; ราษฎรได้รับความร่มเย็นควรเปรียบได้ด้วยรัชสมัยของพระเจ้าอโศก. พระราชาธิบดีที่สองพระนามในราชวงศ์นี้ คือ พระเจ้าสมุทรคุปต์ และพระเจ้าวิกรมาทิตย์หรือจันทรคุปต์ที่สอง. พระเจ้าวิกรมาทิตย์ได้แคว้นมาลวะ (เดี๋ยวนี้เรียกว่ามัลวะอยู่ในอินเดียตอนกลาง) และดูเหมือนจะได้ประทับอยู่ยังกรุงอุชชยินี (ปัจจุบันเป็นอุชเชน) ในแคว้นนั้น. นิยายต่าง ๆ ของอินเดียมักกล่าวถึงเรื่องพระวิกรมาทิตย์มากมาย ว่าเป็นจักรพรรดิทรง

ฤทธิ์เดช สามารถเรียกเวตาลมาใช้ได้. สันนิษฐานว่าพระวิกรมาทิตย์ในนิยาย อาจเป็นองค์เดียวกับพระเจ้าวิกรมาทิตย์ในราชวงศ์คุปต์ก็เป็นได้.

ราชวงศ์คุปต์สิ้นอำนาจลงด้วยอำนาจชาติหูณ (คือชาติอันหรือตาตมงคลพวกหนึ่ง). ชาติหูณยกเข้าไปตีราชอาณาจักรแตก, และกระทำทารุณกรรมต่อชนชาติอินเดียอย่างรุนแรงในระยะห้าสิบปีที่ได้ครอบครองเป็นใหญ่ในอินเดีย. ชาติหูณทำลายกรุงปาฏลิบุตรพินาศสิ้น, ปล้นสะดมวัดในพระพุทธศาสนา และฆ่าพันพระภิกษุสงฆ์ลงเป็นอันมาก. ฤพุทธศก ๑๐๗๑ ชาติอินเดียจึงสามารถขับไล่ชาติหูณออกไปจากอินเดีย. นับแต่ขับไล่ชาติหูณไปแล้ว, ประเทศอินเดียก็ไม่ถูกศัตรูภายนอกยกเข้าไปย่ำแดนรุกรานอีกเป็นเวลาช้านาน.

ประมาณพุทธศก ๑๐๙๓ ราชวงศ์จาลุกย์ได้เป็นใหญ่ในแคว้นธราอยู่ทางชายฝั่งตะวันตกแห่งอินเดีย, สืบสันตติวงศ์ลงมาราว ๒๐๐ ปี. ส่วนทางฝั่งตะวันออกชาติปัลลพได้เป็นใหญ่และตั้งราชธานีที่เมืองกาญจี (เมืองโกญจีเวรัมเดียวัน).

ในตอนปลายแห่งยุคนี้ ทางภาคเหนืออินเดีย พระเจ้าหรรษวรรธนะ ทรงปราบปรามเข้าไว้ในราชอำนาจ. พระองค์ตั้งราชธานีที่เมืองกานยกุพช์ (เมืองกาเนาช์เดียวัน). ราช-

อาณาเขตของพระเจ้าหรรษะ ฝ่ายเหนือจดเชิงเขาหิมาลัย, ปักษ์ใต้จดแม่น้ำเนรพุททะ (นรรมทา), นับว่าใหญ่โตมาก. พระเจ้าหรรษะมักจัดนามผู้หนึ่งชื่อพาณะ. กวีผู้นี้ได้ร้อยกรองเรื่องราวอภินิหารของพระเจ้าหรรษะ เป็นการเฉลิมพระเกียรติ. หนังสือที่กวีพาณะรจนานั้น นับว่าเป็นวรรณคดีอันเยี่ยมด้วยชั้นหนึ่ง. *หลวงจีนเหี้ยนจัง* (พระถังซัมจั๋ง), เมื่อไปสืบพระพุทธศาสนาในอินเดีย, ก็ได้กล่าวถึงพระเจ้าหรรษะไว้หลายแห่งว่าพระองค์ทรงรับรองหลวงจีนเป็นอันมาก. อาณาจักรของพระเจ้าหรรษะสิ้นสุดลงในปลายแห่งยุคนั้น.

ลัทธิ

ลัทธิฮินดูในยุคนี้ เกิดแยกกันมากนิกาย, ต่างนิกายมีข้อวัตปฏิบัติทรามลงกว่าก่อนมาก. นิกายที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่ที่เรียกว่าไศวะกด นิกายที่ถือพระวิษณุเป็นใหญ่ที่เรียกว่าไวษณพกด ต่างยกเทพที่นับถือของตนที่ดอยเลศ และเหยียดเทพที่นับถือของฝ่ายหนึ่งลงไปต่ำ. ได้มีผู้พยายามจะให้นิกายต่าง ๆ เลิกการยกตนข่มท่านเสีย, จึงเกิดลัทธิตรีมูรติขึ้น ตรีมูรติคือถือว่า พระพรหมพระวิษณุและพระศิวะเป็นพระเจ้าทั้งสามร่วมกัน. ถึงแม้พระเป็นเจ้าทั้งสามนี้ชาวฮินดูจะนับถือจริง, แต่ก็

ถืออย่างยกขึ้นมากล่าวอ้างเท่านั้น. ส่วนที่นับถือจริง ๆ ใครนับถือ พระเป็นเจ้าองค์ไหน ก็คงยกพระเป็นเจ้าองค์นั้นขึ้น ดอยเดิศตามเคย. ในพระเจ้าทั้งสาม ประชาชนนิยมนับถือบูชาแต่พระวิษณุและพระศิวะเท่านั้น, ส่วนพระพรหมเป็นพระเจ้าเก่าแก่คร่ำครึไม่สู้มีผู้นับถือ. คัมภีร์ลัทธิฮินดูที่เกิดขึ้นในยุคนี้ ถ้วนกล่าวแต่เรื่องราวตำนานปรัมปราของพระเป็นเจ้า, ไม่สู้มีสาระในคดีธรรมเหมือนอย่างคัมภีร์รุ่นก่อน. คัมภีร์ที่เกิดขึ้นใหม่เรียกว่าบุราณะซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในตอนวรรณคดีของยุคนี้.

ในยุคเดียวกัน ตำนานปรัมปราอันว่าด้วยเรื่องพระกฤษณะก็มีการต่อเติมให้วิตถารขึ้นไปอีก, เช่นกล่าวถึงประวัติตอนต้นของพระกฤษณะว่า พญากงส์เป็นกบฏถอดท้าวอุครเสนผู้เป็นราชบิดาจากราชสมบัติแล้วขึ้นทรงราชย์. โหรทำนายว่าจะมีผู้วิเศษคือพระกฤษณะมาเกิดในครรภ์นางเทวกีผู้เป็นหลาน แล้วผู้วิเศษนี้จะประหารพญากงส์. พญากงส์จึงให้จับนางเทวกีและพระวสุเทพผู้สามีขังไว้, เมื่อมีลูกก็จับฆ่าเสียทุกครั้ง (ความพิสดารเรื่อง พระกฤษณะ มีในอภิธานท้ายพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องศกุนตลา). เรื่องฆ่าเด็กตอนนี้ ฝรั่งหาว่าได้เอาเค้าจากประวัติของพระเยซู.

ส่วนพระพุทธศาสนาและลัทธิฮินดูในระหว่างสองสามร้อยปี

นั้น มีลัทธิออกจะปนรวม ๆ กันไป อย่างที่เรียกว่า พุทธกับไสย ย่อมอาศัยแก่กัน. ต่างฝ่ายนำเอาลัทธิอีกฝ่ายหนึ่งไปใช้ในลัทธิตน, และทุกลัทธิก็ออกจะฟั่นเฝือทรามกว่าของเดิมมาก. เพราะฉะนั้นจึงควรเรียกยุคนั้นว่าเป็นยุคเสื่อม. แม้ลัทธิฮินดูจะมีธรรมคำสอนเสื่อมทรามลงก็ดี, แต่ความนิยมนับถือของมหาชนกลับเจริญขึ้น. ส่วนพระพุทธศาสนาในอินเดียมีผู้นับถือน้อยลงทุกที, แต่ไปเจริญขึ้นในประเทศอื่น เช่น ประเทศจีนเป็นต้น ในยุคนั้นตลอดไป มีปราชญ์ชาติอินเดียไปแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศจีนหลายคน. แม้ในประเทศจีนก็มีผู้ไปสืบพระพุทธศาสนาถึงในประเทศอินเดียเหมือนกัน. เมื่อพระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศจีนแล้ว ก็แพร่หลายไปถึงประเทศเกาหลีและประเทศญี่ปุ่น. ส่วนทางประเทศพม่า สยาม และชวา ก็ได้รับพระพุทธศาสนามานับถือเช่นเดียวกัน. นับว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่ไพศาลไปทางภาคตะวันออกและภาคกลางของทวีปอาเซียตลอดไป. อาศัยที่อินเดียเป็นบ่อเกิดแห่งพระพุทธศาสนา, พุทธศาสนิกในประเทศต่าง ๆ ในยุคนั้นจึงพากันไปศึกษาพระพุทธศาสนาในอินเดีย, ในแว่นแคว้นมคธ มีศึกษาลัยสำหรับพระพุทธศาสนาชื่อ นาลันทา, มีนักปราชญ์ไปชุมนุมอยู่ที่ นาลันทาศึกษาลัยนั้นเองกันต่อมาตั้ง ๒๐๐ ปี. ส่วนข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา คงใกล้เคียงกับลัทธิฮินดูมาก.

วรรณคดี

ราชวงศ์คุปต์เป็นผู้อุปถัมภ์วิชาวรรณคดีเป็นอันมาก. เพราะฉะนั้น ในยุคนี้วิชาหนังสือจึงเจริญอย่างยิ่ง มีทั้งบทละคร, กาพย์, ตำรับตำราและนิยายนิทาน. หนังสือบุราณะอันเป็นคัมภีร์ของนิกายไศวะและนิกายไวษณพ ปรากฏว่ามีขึ้นครั้งแรกในยุคนี้. ปุราณะ แปลว่าเก่าแก่ หรือบุราณนั่นเองเป็นเรื่องราวกล่าวถึงตำนานปรัมปราว่าด้วยกำเนิดของโลก เทวดามนุษย์และสิ่งทั้งปวง อย่างตำราไตรภูมิ. หนังสือปุราณะแต่งเป็นฉันท์ใช้ภาษาสันสกฤต, สำหรับเป็นเครื่องชักชวนยวนใจแก่ผู้เลื่อมใสในพระเป็นเจ้าทั้งสาม องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งถือว่าเป็นใหญ่ในนิกายของผู้แต่ง. เริ่มต้นกล่าวถึงเรื่องต้นเหตุของโลก หรือเรื่องสร้างโลก, แล้วก็กล่าวถึงเรื่องเทพทิดานับถือ. หนังสือปุราณะมีมากมายหลายเรื่อง, ชนทุกชั้นวรรณและหญิงอ่านได้ไม่ห้ามหวงเห็นเป็นบาป. ส่วนหนังสือพระพุทธศาสนาในยุคนี้ออกจากพวกนักปราชญ์ศึกษาลัยนาลันทาเป็นพื้น.

บรรพแปด

สมัยฟื้นลัทธิ

พุทธศก ๑๒๐๐ – ๑๗๔๐

พงศาวดาร

ในยุคสี่ห้าร้อยปีนี้ ประเทศอินเดียไม่มีเหตุการณ์สำคัญ, คงมีแต่เรื่องชนชาติมุสลิมถือลัทธิมะหะหมัดหรืออิสลามยกเข้าไปรุกรานทางพรมแดนและแว่นแคว้นสินธุ. การรุกรานคงมีประปรายอยู่ทางพรมแดนเท่านั้น, หาได้ล่วงล้ำเข้าไปถึงไหนไม่. ส่วนชนชาติต่าง ๆ ผู้เข้าไปตั้งภูมิลำเนาในอินเดียมาแต่ก่อน รวมทั้งชนชาติเดิมเจ้าของถิ่น, เมื่อเคล้าคละปะปนกับชาติฮินดูขุนทัละน้อยเรื่อยเป็นลำดับมาหลายร้อยปี, ก็กลายเป็นชาติฮินดูและมีอำนาจขึ้น, เกิดแบ่งเป็นวรรณเหมือนอย่างฮินดู, หัวหน้าประจำชาติประจำเหล่าก็มีเรื่องราวว่าด้วยสกุลของตน ว่าสืบเนื่องมาจากบุรพกษัตริย์บ้าง จากฤษีมุนีครั้งโบราณบ้าง, ในจำพวกชาติเหล่านี้ มีชาติราชปุตระผู้เป็นใหญ่อยู่ในตอนกลางและตอนตะวันตกของอินเดีย, ทรงอำนาจอยู่ต่อมาได้สองสาม

ร้อยปี. ชาติราชปุตระมีความแกล้วกล้าสามารถในสงคราม, ต้านทานชนชาติถือลัทธิมะหะหมัดที่ยกเข้าไปย่ำแดนไว้ได้ เป็นช้านาน. ภายหลังแตกสามัคคี, ต้องเสียทีพ่ายแพ้ศัตรู; บ้านเมืองตกไปเป็นของชนชาตินับถือลัทธิมะหะหมัด. ส่วนทางภาคใต้อินเดีย เกิดมีอาณาจักรขึ้นหลายแห่ง. ยาณาจักรเหล่านี้เจริญแล้วก็เสื่อม, ช้าบ้างเร็วบ้าง, แล้วเปลี่ยนเป็นยาณาจักรใหม่: ผลัดเปลี่ยนกันอย่างนี้เรื่อยมา. ฝ่ายพระพุทธศาสนาและศาสนาเชนและลัทธิฮินดูซึ่งมีบางนิกายนับถืออยู่ในยาณาจักรเหล่านี้ ก็เข้าไประคนอยู่กับการเมืองด้วย. แต่จะเล่าไว้ในหนังสือเล่มนี้ซึ่งเป็นเรื่องสังเขปไม่ได้, เพราะเรื่องราวยุ่งเหยิงเล่าสั้น ๆ ไม่แจ่มแจ้ง.

ลัทธิและวรรณคดี

เรื่องราวในลัทธิแห่งยุคนี้ ที่สำคัญก็คือลัทธิฮินดูมีความเจริญยิ่งขึ้น, แต่พระพุทธศาสนาเสื่อมลง. ถ้าพิจารณาดูลัทธิฮินดูที่นับถือปฏิบัติกัน, จะรู้สึกว่าเจริญก็จริง, แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปกว่าเก่ามาก: เพราะเกิดมีลัทธิอย่างแปลกขึ้นเรียกว่าตันตระ. พิธีบูชาของพราหมณ์บัดนี้เลิกนิยมใช้, คงกลับถอยหลังไปถือลัทธิพิธีของชนชาติชั้นเดิมเช่นฆ่าสัตว์บูชายัญ นำโลหิตสัตว์ที่ฆ่าไปบูชาเทพในเทวาลัย. ภาษาที่ใช้ในพิธี, เดิม

เป็นภาษาสันสกฤต, ก็เปลี่ยนเป็นใช้ภาษาพื้นเมือง; มีการแห่แหนเทวรูปและแสดงลัทธิอย่างเล่นละคร. ในเทวาลัยก็จัดให้มีหญิงแพศยาไว้ประจำเรียกว่าเทพทาสี. และมีพิธีทำกันในเทวาลัยด้วยอาการอันหยาบช้าลามกอย่างที่สุด. นักบวชชั้นเดิมไม่มีการเกี่ยวข้างอย่างเช่นที่นิยมกันในยุคนี้, แต่มีนักบวชชั้นใหม่เกิดขึ้นเรียกว่าสาธุ เป็นนักบวชประจำนิกายโดยเฉพาะบูชารูปเคารพซึ่งเป็นปฏิมากรของพระศิวะหรือพระวิษณุอวตารมา.

ในระยะกาลเดียวกัน พระพุทธศาสนาก็เข้าไปอยู่ในวงแห่งลัทธิฮินดู, เกิดมีพิธีสัทธรรมปฏิรูปและการนับถือเป็นไปอย่างวิจิตรพิสดาร, และมีศึกษาลัยในลัทธิสัทธรรมปฏิรูปอย่างใหม่ที่เรียกว่าตันตระขึ้นที่เมืองวิกรมศิลทางชายฝั่งแม่น้ำคงคา. ประเทศทิเบตได้รับลัทธิสัทธรรมปฏิรูปวิจิตรตันตระนี้ไปนับถือและสืบลัทธิมาจนบัดนี้.

ลัทธินิกายต่าง ๆ ที่ประชาชนพลเมืองนิยมนับถือในสมัยนี้คือการบูชาพระวิษณุหรือพระศิวะโดยอาศัยเหตุในตำนานต่าง ๆ ของมหาเทพทั้งสอง ซึ่งมีปรากฏอยู่ในหนังสือมหาภารตะ, รามายณะ, หรือในคัมภีร์ปุราณะเป็นที่ตั้ง. และยังมีความเข้าใจอย่างใหม่เกิดขึ้นในลัทธิ คือเห็นว่าเทวีซึ่งเป็นชายาของมหาเทพ เช่นพระอุมาหรือพระลักษมี ย่อมทรงกำลังของเทพ

สามไว้เรียกว่าศักติ. องค์พระวิษณุหรือพระศิวะ มนุษย์จะเข้าถึงได้ด้วยยาก. เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยบูชาศักติ จึงจะได้สมความปรารถนา.

ทางภาคใต้อินเดีย มีคณาจารย์เรียกว่า อาซวาร หรือ อาลวาร สิบสองคนเที่ยวจาริกสั่งสอนลัทธิการบูชาพระวิษณุแก่มหาชน. ตามปรกติ พวกอาซวาร์ย่อมเป็นกวีอยู่ในตัว. เพราะฉะนั้น คำสวดอ้อนวอนในลัทธิของอาซวาร จึงเป็นกาพย์หรือฉันท์เพื่อให้ไพเราะเสนาะโสต เพราะความนิยมเลื่อมใสแก่มหาชน. ข้อสั่งสอนมักชักเอามาจากเรื่องพระกฤษณะ (ที่ถือกันว่าเป็นพระวิษณุอวตารมา) ซึ่งมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ คำสั่งสอนและบทสวดขับของอาซวารทั้งสิบสองนี้ ภายหลังได้รวบรวมเข้าหมวดหมู่ เรียกชื่อว่าคัมภีร์นาลายิระประพันธัม, แต่ตามปรกติมักจะเรียกกันว่าคัมภีร์พระเวทของทมิฬ (คือที่เรียกกันเป็นสามัญว่าแขกกลิง). คัมภีร์นี้ยังคงใช้สำหรับสวดขับเป็นกิจวัตรประจำวันโดยมากในเทวาลัยพระวิษณุ ทาง อินเดียภาคใต้ตราบเท่าทุกวันนี้.

ส่วนลัทธินิกายบูชาพระศิวะ ทางอินเดียภาคใต้ ก็มีอาจารย์ชื่อมาณิกกะวาศครเจริญวรรธนาการเหมือนกัน. ท่านผู้นี้เป็นหัวหน้าของนิกายไศวะรุ่นเก่า ซึ่งภายหลังเรียกว่านิกาย

ไศวสิทธานตะ. นิกายนี้มีประวัติยืดยาว, และเป็นลัทธิที่นับถือกันมากในแคว้นมัทราส. มีลัทธิว่าผู้ใดบูชาพระศิวะ, พระองค์ย่อมทรงช่วยผู้นั้นโดยวิธีประทานพรเป็นต้น, และนับถือพระอุมาว่าเป็นศักติของพระศิวะ. มาณิกกะรจนาบทสวดขับเป็นภาษาทมิฬ ด้วยถ้อยคำอันไพเราะเรียกว่า ติรุวาศคม แปลว่าการออกวาจาอันศักดิ์สิทธิ์. ในเทวาลัยของพระศิวะในประเทศของชาติทมิฬ ประชาชนย่อมสวดขับบทกาพย์เหล่านี้มาจนบัดจุบัน. หลักการเคารพบูชาของมาณิกกะเรียกว่าภักติคือภักดี.

ภักดี ในที่นี้ หมายความว่าการบูชาพระภควาน. ผู้บูชาเรียกว่าภักตะ. ภควานแปลว่าพระผู้ควรบูชา, ใช้สำหรับออกนามพระวิษณุ, พระกฤษณะ, พระราม, พระศิวะหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งสุดแต่ผู้บูชานับถือ. นิกายไวษณพในสาขาภักดีในปัจจุบันเรียกว่านิกายภาควัตหรือผู้บูชาพระภควาน. ลัทธิภักดีคือให้มีความเชื่อมั่นจงรักในพระเป็นเจ้าอย่างลัทธิคริสตัง. ข้อปฏิบัติอื่น ๆ ไม่เลิศไปกว่ามีภักดีโดยมอบกายใจไว้ในพระองค์ด้วยความรักใคร่ ไม่ประสงค์การตอบแทน. เพราะถ้ามีภักดีก็ย่อมมีผลตอบแทนอยู่ในตัว. ผู้ใดหวังตอบแทนก็เท่ากับผู้นั้นทำการค้าขาย. ผู้มีภักดีต้องกอปรด้วยองค์ห้าคือ :-

(๑) ศานติ ตรึกนึกด้วยอาการอันสงบ,

(๒) ทาสยะ มอบกายใจรับใช้บำเรอพระเป็นเจ้าอย่างทาส,

(๓) สาขยะ ความเป็นเพื่อน,

(๔) วาตฺสัลยะ ความรักเหมือนอย่างเด็กรักมารดา,

(๕) หาฐรยะ ความรักหวานฉ่ำเหมือนสตรีรักชายคู่รัก.

ฝ่ายภาคเหนือของอินเดีย ก็มีลัทธิภักดีขึ้นในราวพุทธศก ๑๖๐๐, ผู้เป็นหัวหน้าชื่อนิมพารกะ. ท่านผู้นี้นับถือพระกฤษณะและนางราธา ซึ่งเป็นนางเลี้ยงโคและเป็นชายาของพระกฤษณะ. ชัยเทพผู้รจนาคัมภีร์คีตโควินท์อันเป็นคัมภีร์ของนิกายก็อยู่ในยุคนี้. คีตโควินท์ แปลกันง่าย ๆ ก็คือเพลงโคบาล, เป็นคัมภีร์ยอเกียรติพระกฤษณะ, กล่าวความในท้องเรื่องล้วนแล้วด้วยเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ. คัมภีร์ภาควัตปุราณ อันว่าด้วยเรื่องราวของผู้ควรบูชาคือพระกฤษณะ ก็มีขึ้นในเวลาล่วงต่อมาไม่ช้า. คัมภีร์ภาควัตปุราณมีโวหารในเชิงกวีลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่สละสลวย, แต่เป็นคัมภีร์ที่มหาชนนิยมนับถือมากกว่าเรื่องอื่น. ยังมีคัมภีร์อีกเล่มหนึ่งชื่อภักตสูตร ผู้รจนาชื่อศุณฑิลยะ, เป็นอรรถกถาแก้ลัทธิภาควัต ไม่กำหนดว่านิกายไหน. หนังสือเหล่านี้ใช้ภาษาสันสกฤตทั้งหมด.

อนึ่ง ในยุคนี้ ลัทธิฮินดูทั้งหมดมีความเฟื่องฟูมาก, ด้วย

มีปราชญ์บัณฑิตเป็นอันมากพยายามพยุงลัทธิ. เพราะฉะนั้น จึงเกิดมีผู้แต่งอรรถกถาแก้คัมภีร์ของเก่า ทั้งศรุติและสมฤติขึ้นหลายราย. มิใช่แต่เท่านั้น ผู้หัวหน้าในลัทธิฮินดูยังพยายามเกี่ยดกันพระพุทธศาสนาและศาสนาเชนด้วย. ผู้หัวหน้านิกายต่าง ๆ ของลัทธิฮินดูในยุคนี้ ล้วนเป็นผู้สามารถในวิชาหนังสือทุกคน. เพราะฉะนั้นจะแยกเล่าพงศาวดารและวรรณคดีออกเป็นส่วน ๆ เหมือนอย่างยุคอื่นไม่ได้. ผู้ที่นับว่าลือชื่อในยุคนี้หลายคน, เช่นกุมาริลผู้แต่งอรรถกถาแก้คัมภีร์กรรมมีมางสา หรือปูรวมีมางสาสูตรของไชมินี. ท่านผู้นี้มีปรากฏอยู่ในราวพุทธศักราช ๑๒๔๓.

ถัดมาคือสังกราจารย์ (เกิดเมื่อ พ.ศ. ๑๓๓๑ มรณะ๑๓๖๓). ท่านผู้นี้เป็นคณาจารย์ลือชื่อมาก, เป็นพราหมณ์ชาวแคว้นมัลพระ (อยู่ชายฝั่งตะวันตกของอินเดีย), ได้แต่งอรรถกถาแก้เวทานตสูตรและภควัทคีตาไว้อย่างพิสดารชัดเจน, ตนลัทธิเวทานตะเข้ารูปมาจนบัดนี้.

ราวพุทธศักราช ๑๖๔๓ พราหมณ์ภาคใต้ในนิกายไวษณพผู้หนึ่งชื่อรามานุช เป็นศิษย์ของคณาจารย์อาฬวาร, ได้แต่งอรรถกถาแก้เวทานตสูตรเหมือนกัน. ท่านผู้นี้สั่งสอนลัทธิโดยให้สาธุชนปฏิบัติกฎวินัยมากมาย, จนกระทั่งการกินอาหารการ

ส์นานกาย และการแต่งกายก็มีกำหนดข้อบังคับไว้. ล่วงมาราว ร้อยปี ศิษย์ของรามานุชแตกออกเป็นสองนิกาย นิกายเหนือเรียกว่า *วัทคไล*, นิกายใต้เรียกว่า *เตนคไล*. ข้อสำคัญในลัทธิที่แตกต่างกันเป็นสองนิกาย ก็ด้วยความเห็นที่ว่า พระกรุณาคุณของพระเป็นเจ้าย่อมสิงสถิตอยู่ในวิญญาณของสาธุชน. นิกายเหนือถือว่าพระกรุณาคุณนั้นจะเข้าไปในวิญญาณผู้ใดได้ก็ต้องผู้นั้นบำเพ็ญบูชาพระเป็นเจ้า. ฝ่ายนิกายใต้ถือว่าต้องมอบกายถวายชีวิตไว้ในพระเป็นเจ้าเสียก่อนประมาณแล้ว, พระกรุณาคุณย่อมเข้าไปในวิญญาณเองไม่ต้องบำเพ็ญ. เพราะฉะนั้นนิกายเหนือจึงมีนามยาว่า *นิกายลิง*, เพราะลูกลิงย่อมเกาะแม่ลิง; ฝ่ายนิกายใต้มีนามยาว่า *นิกายแมว*, เพราะแม่แมวย่อมคาบลูกแมวเอง, ไม่เหมือนลูกลิงที่ต้องเกาะแม่ลิงอยู่เสมอ. ยังมีนิกายหนึ่งเรียกว่า *มาธวนีกาย*, ผู้ตั้งลัทธิชื่อมาธวาจารย์. นิกายนี้มีลัทธิไม่ผิดจากของรามานุชนัก.

ส่วนนครใหญ่ ณ บัดนี้ย่อมมีเทวาลัย ก่อสร้างขึ้นและประดับประดาอย่างวิจิตร. แต่ลัทธิที่ทำกันในเทวาลัยบางแห่งทารุณร้ายกาจและอุจาดลามกที่สุด. ส่วนประเพณีเผาหญิงหม้ายทั้งเป็นให้ตายตามสามีไปบนเชิงตะกอนเดียวกันก็เริ่มมีขึ้นทีละน้อยในยุคนี้. ในคัมภีร์ครุฑปุราณสรรเสริญเยินยอสตรีผู้กล้า

หาญยอมเผาตัวตามศพสามีไป ว่าเป็นหญิงประเสริฐ. ประชาชนจึงเรียกหญิงชนิดนี้ว่า *สตี* ซึ่งหมายความว่าดี. คำว่าสตีต่อมาใช้เรียกเป็นชื่อประเพณีนี้ด้วยตลอดมาจนบัดนี้. เมื่อประชาชนนิยมในประเพณีนี้, หญิงใดสามีตายไป, ญาติก็ร้องขอให้หญิงนั้นเผาตัวตายตามสามีไปด้วย. ถ้าหญิงนั้นไม่ยอมขึ้นเชิงตะกอนของสามี, ก็ต้องถือพรหมจรรย์ตลอดชาติ, ได้รับความเดือดร้อนสาหัส, เพราะใคร ๆ ก็ตราชื่อว่าเป็นหญิงชั่ว (ด้วยไม่ใช่สตีเสียแล้ว).

ปรัพเก้า

สมัยภักดี

พุทธศก ๑๗๔๐ – ๒๓๐๐

พงศาวดาร

เหตุการณ์สำคัญในยุคนี้ : ตอนต้นคือเรื่องชนชาตินับถือลัทธิมะหะหมัด หรือ อิสลาม ได้อินเดียภาคเหนือและตะวันตกใต้ได้บางแคว้น ในระยะสองสามร้อยปีล่วงต่อมา. คราวศัตรูยกเข้าไปรุกรานในตอนต้น มีการรบราฆ่าฟันกันอย่างทารุณเด็ดร้อนที่สุด, จนชาติตาตมงคลหรือมุฆุดผู้นับถือลัทธิมะหะหมัดยกเข้าไปตีอินเดียได้เมื่อพุทธศก ๒๐๖๙, และสืบกษัตริย์กันต่อมา ถึงพระเจ้าอักพร (Akbar) เสวยได้ราชสมบัติเป็นจักรพรรดิในอินเดีย, ประเทศอินเดียจึงประสบศานติสุข. พระเจ้าอักพรปกครองราชอาณาจักรด้วยปรีชาสามารถ เป็นที่ร่มเย็นแก่อาณาประชาราษฎร์ ไม่ว่าจะเป็นชาตินับถือลัทธิไรภาษาไร. นับแต่ชาติมงคลเข้าไปปกครองอินเดียแต่นั้นมา, ลัทธิและธรรมเนียมประเพณีมะหะหมัดก็แผ่ไปถึงภาคใต้. ย่างเข้าพุทธศก ๒๑๐๐ เศษ,

ชาวทวีปยุโรปมีชาติโปรตุเกส วิลันดา อังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มเข้าไปตั้งทำการค้าขายอยู่ตามชายฝั่งทะเลอินเดียหลายแห่ง, จนในที่สุด ชาติอังกฤษได้เป็นใหญ่ ปกครองอินเดีย.

ลัทธิและวรรณคดี

เหตุพวกอิสลามได้อินเดียบางตอน, มิใช่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแต่เฉพาะการเมือง, ลัทธิและประเพณีก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย, เพราะพวกอิสลามถือว่า การทำลายล้างลัทธิบูชารูปเคารพต่าง ๆ ของคนนอกลัทธิมะหะหมัด เป็นการบุญกุศลแรง. เพราะฉะนั้น เมื่อได้บ้านเมืองใด, ก็ทำลายโบสถ์วัดศาลเทวาลัยและรูปเคารพเสียราบ, ฆ่าฟันและขับไล่ภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและนักบวชฮินดูไม่เลือกหน้า, แล้วตั้งกฎข้อบังคับเฉียบขาด: ห้ามการที่ประชาชนบูชารูปเคารพต่าง ๆ, ซ้ำเก็บภาษีรายตัวบุคคลที่ไม่ได้นับถือลัทธิมะหะหมัด. การเมืองของพวกอิสลามดำเนินโดยวิธีอันทำให้ชาวฮินดูไม่มีโอกาสจะปฏิสังขรณ์หรือก่อสร้างสถานที่เคารพในลัทธิขึ้นได้. จนถึงรัชกาลของพระเจ้าอักพรมหาราชชาติมงคล, ชาติฮินดูจึงค่อยมีเสรีภาพในที่จะปฏิบัติบูชาตามลัทธิ, เพราะพระเจ้าอักพรเป็นธรรมิกราช,

แม้จะทรงนับถือลัทธิมะหะหมัดก็จริงแต่ไม่ทรงหวงห้ามการที่ประชาชนจะเลือกนับถือลัทธิศาสนาตามความพอใจ. ในอินเดียตลอดภาคเหนือที่ถูกพวกอิสลามยกมาย่ำแดน, บรรดาถาวรวัตถุของฮินดูแต่โบราณต้องสาบสูญไป, ที่มีซากเหลืออยู่ พวกอิสลามก็รื้อย้ายขนหรือปลูกสร้างเป็นสุเหร่าขึ้น.

ส่วนพระพุทธศาสนาในอินเดีย ดูเหมือนจะสูญไปด้วยในยุคที่พวกอิสลามยกเข้าไปปราบปรามอินเดีย. ฝ่ายลัทธิฮินดูก็ได้รับภัยอย่างร้ายแรงเหมือนกัน, เพราะเมื่อประเทศต่างๆ ในอินเดียที่มีพระราชาปกครองตกไปอยู่ในอำนาจพวกอิสลาม, ก็ถูกรื้อเทวาลัยไร่นาที่เป็นสมบัติของลัทธิเสียสิ้น; พวกนักบวชฮินดูหมดทางมีรายได้เลี้ยงชีพ. เหตุฉะนี้ ศาสตร์ต่าง ๆ ในภาษาสันสกฤตทางอินเดียฝ่ายเหนือ จึงต้องตกอับมาหลายร้อยปี. แต่อาศัยที่ประชาชนพลเมืองนับถือลัทธิฮินดูเสียจนแน่นแฟ้น, ลัทธิจึงทรงอยู่ได้ตามเดิม หาได้มีการเปลี่ยนแปลงเท่าไรนักไม่.

ลัทธิฮินดูทางภาคเหนือในยุคนี้ แบ่งออกเป็นสามนิกายใหญ่ คือ นิกายถือพระราม นิกายถือพระกฤษณะ และนิกายนับถือเฉพาะพระเป็นเจ้าองค์เดียว. แม้ลัทธิฮินดูจะแตกแยกเป็นมากนิกายก็ดี, แต่ข้อวัตรปฏิบัติและความเชื่อถือในลัทธิย่อมคล้ายคลึงหรือเหมือนกันโดยมาก: คือเชื่อว่าพระเจ้ามีแต่องค์

เดียว ทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่ผู้บูชาพระองค์. แต่เทพอื่น ๆ ประชาชนยังคงรับรองบูชารวมไปด้วยเหมือนกัน ส่วนวิญญาณของมนุษย์ ถือว่าเป็นส่วนออกจากพระเป็นเจ้า: เพราะฉะนั้น วิญญาณจึงเป็นสิ่งไม่ตาย. ผู้ใดมีภักดีในพระเป็นเจ้า, ผู้นั้น, ไม่ว่าจะอยู่ในวรรณไหน, ก็จะได้รับความหลุดพ้นทุกข์. ภาษาในลัทธิ ใช้ภาษาพื้นเมืองแทนภาษาสันสกฤต, ยกย่องครูหรืออาจารย์ในลัทธิว่าเป็นผู้ควรเคารพอย่างสูง. ผู้จะเข้าในลัทธิ, ครูมีมนต์สำหรับเป่าภาวนา และมีการกินข้าวเสก. นอกจากนั้นยังมีนักบวชและคฤหัสถ์ประจำลัทธินิกายด้วย.

ในนิกายพระราม มีหัวหน้าที่ควรกล่าวอยู่สามท่านที่หนึ่ง รามานนท์ เป็นชาวภาคใต้, เดิมเป็นหัวหน้าอยู่ในนิกาย *ศรีสัมประพาย* ซึ่งรามานุชเป็นศาสดา. รามานนท์วิวาทขันกับคณะ, จึงไปตั้งสอนประกาศลัทธิทางภาคเหนือ. แต่ที่สั่งสอนคงผิดจากหลักในนิกายที่เล่ามา, คือยอมอนุญาตให้ชนทุกชั้นวรรณ ตลอดจนบุคคลที่ถือว่าเป็นชาติต่ำช้าร่วมนิกายได้. รามานนท์มีสานุศิษย์ที่สืบลัทธินิกายสืบสองคน. ลัทธิภักดีในภาคเหนืออันเดียที่ทรงอยู่ได้ตลอดมา อาศัยท่านผู้นั้นเป็นผู้พันให้เจริญขึ้น.

ถัดจาก รามานนท์ ลงมา เจ็ดชั่วโดย ลำดับ คุรุถึง ตุลสีทาส. ท่านผู้นั้นอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าอักพรและพระเจ้าฌังคีร์ราชโอรส

(Jahangir) ตุลสีทาสสั่งสอนลัทธิภักดิ์ แต่ไม่ประกาศตนเป็นหัวหน้านิกาย. ประชาชนฮินดูภาคเหนือในปัจจุบันนับถือตุลสีทาส และลัทธิที่ประกาศสั่งสอนมีจำนวนไม่น้อยกว่าเก้าสิบล้านคน. ตุลสีทาสได้รจนาคำสั่งสอนเป็นกาพย์ขนเรื่องหนึ่งให้ชื่อว่า *รามจริตมนัส* แปลว่าทะเลประวัติของพระราม. หนังสือเรื่องนี้บางทีเรียกว่ารามายณะใหม่, เพราะมีเรื่องราวของพระรามอย่างเดียวกันกับของเก่า, แปลกแต่มีข้อสั่งสอนว่าด้วยลัทธิภักดิ์แทรกอยู่ตลอดไป. ภาษาที่ใช้ในเรื่องรามจริตมนัสเป็นภาษาฮินดี (คือภาษาที่ใช้พูดกันในอินเดียตอนกลางทางเหนือในปัจจุบัน).

ในยุคเดียวกับตุลสีทาส มีคณาจารย์ผู้หนึ่งชื่อนาภาทาสรจนาหนังสือในลัทธิภักดิ์ไว้เรื่องหนึ่งชื่อว่า *ภักตมาลา*, เป็นเรื่องราวกล่าวด้วยประวัติของ บรรดาศาสดาจารย์แห่งภักดินิกาย โดยสังเขป.

ส่วนนิกายพระกฤษณะ ศาสดาชื่อวัลลภาจารย์. ได้ประกาศลัทธิอันเป็นไปในทางกามวิษัย, ตามเค้าที่มีแจ้งอยู่ในตำนานของพระกฤษณะ. เพราะฉะนั้นลัทธิในนิกายนี้ต่อ ๆ มา จึงพัฒนาเกิดมีพิธีอาดลามกต่าง ๆ ขึ้นเป็นอเนกประการ.

นิกายที่สาม ซึ่งมีลัทธินับถือพระเป็นเจ้าองค์เดียวนั้น ผู้ค้นลัทธิขึ้นเป็นชนชาติอิสลาม, เดิมเป็นช่างทอผ้า, ภายหลัง

เลื่อมใสในลัทธิของรามานนท์ยอมตนเป็นสาวก. อาศัยที่กพีร์เป็นผู้นับถือลัทธิอิสลามมาแต่เดิม, ลัทธิที่กพีร์ประกาศสั่งสอน จึงมีหลักของมะหะหมัดแทรกอยู่ไม่น้อย. กพีร์เรียกพระเป็นเจ้าว่าพระราม. แต่เรื่องพระวิษณุอวตารลงมาเป็นพระราม กพีร์ไม่ยอมลงศรัทธาด้วย. การบูชารูปเคารพและแบ่งประชาชนเป็นวรรณก็ปฏิเสธ. เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าลัทธิของกพีร์ จึงเป็นครึ่งฮินดูครึ่งอิสลาม. แต่กระนั้น สานุศิษย์ยังยกให้กพีร์เป็นพระรามอวตารลงมาสั่งสอนลัทธิเรียกว่าพีร์ปันถี. สานุศิษย์ของกพีร์มีทั้งฮินดูและมะหะหมัด. สองพวกนี้แม้นับถืออาจารย์รายเดียวกัน, แต่ความเป็นไปในหมู่คณะยังคงแยกกันอยู่เข้ากันไม่ได้. สานุศิษย์พวกฮินดูโดยมากเป็นคนในวรรณศูทร.

ศิษย์ของกพีร์ คนหนึ่งชื่อนานักได้ ไปประกาศลัทธิขึ้นใหม่เรียกว่าลัทธิของชาติศ (แขกซิก สันสกฤตเป็น ศิษย์). นานักสอนให้มนุษย์นับถือพระเป็นเจ้าแต่องค์เดียว, และมนุษย์ทั้งสิ้นย่อมเป็นญาติกันหมด, พระเป็นเจ้าเฉพาะของฮินดู ของมะหะหมัด หรือของลัทธิไร ๆ ไม่ม, มีแต่องค์เดียวซึ่งเป็นพระเป็นเจ้าของมนุษย์ทั่วไปทุกชาติ. พระเป็นเจ้านั้นไม่ใช่มีลักษณะเหมือนมนุษย์คล้ายพระราม, หรือมีความรักความชังเหมือนอย่างอ้ายหล่าของมะหะหมัด, แต่เป็นสัตยเทพทรงความเป็นเอกเป็นอนันตะและ

อกาละหาเขตมิได้, แยกลักษณะออกไม่ได้, คิดคะเนไม่ได้, เป็นวิภูเทพเกิดเองสิงอยู่ทั่วไป, และทรงศ์ภาพอันควรบูชาเคารพน่าภักดิ์, เพราะพระองค์ทรงพระมหากรุณาแก่นรนิกรเสมอหน้ากันหมด, ไม่มีชั้นมีชาติว่าต้องชาวดำต่ำสูง หรือควรได้รับประโยชน์เป็นพิเศษแปลกไปกว่ากัน. มนุษย์ทุกชาติทุกลัทธิมีสิทธิในการเมืองและการลัทธิเท่ากัน. ที่นานักสั่งสอนอย่างนี้ น่าจะมีประสงค์ให้พวกฮินดูและพวกอิสลามเลิกการถือเราถือเขาเสีย, และให้รวมกันถือพระเป็นเจ้าเที่ยงแท้แต่องค์เดียว, ให้มนุษย์มีความรักใคร่กันอย่างฉันท์ญาติ. สรุปความในลัทธิของนานักก็คือพระพุทธศาสนา ลัทธิฮินดู และ มะหะหมัด รวมกัน. ที่เข้าพระพุทธศาสนา คือ สอนว่าการหลุดพ้นทุกข์ คือ นิรพาณ เป็นความระงับเป็นนิตยกาล, หลุดพ้นจากความทะเยอทะยาน; ที่เข้าลัทธิฮินดู คือ ถือว่าวิญญาณทั้งปวงออกจากพระเป็นเจ้า, ถ้ารู้แจ้งว่า โสหมฺ ข้าพเจ้า คือ นั่น (คือ ออกจากพระเป็นเจ้า) ผู้นั้นก็จะเป็นผู้พ้นทุกข์; ที่เข้าลัทธิมะหะหมัดก็คือ อธิบายว่า พระเป็นเจ้ามีแต่หนึ่ง ซึ่งมนุษย์ควรบูชาเพื่อขอความหลุดพ้นทุกข์.

ประวัติของนานักเป็นดังนี้ : นานักเกิดใกล้เมืองลาโฮร์ แคว้นปัญจาป ใน พ.ศ. ๒๐๑๒, เป็นบุตรชาติฮินดู, แต่ได้ครูสั่งสอนความรู้เป็นมะหะหมัด. เพราะฉะนั้น นานักจึง ได้รับอบรม

ในลัทธิทั้งฮินดูและมะหะหมัด, ซึ่งมีปน ๆ กันอยู่ในเคว้นปัญจาป. นานักเป็นคนช่างคิดมาแต่เด็ก และเป็นผู้มีความประพฤติดี. ต่อมาไป คุ้นเคย กับ พวกนักบวช เร่ร่อนของ ลัทธิอิสลาม พวก หนึ่งที่เรียกว่าฟกีร์ ซึ่งมีอยู่ในเคว้นปัญจาปมาก. พวกฟกีร์ประพฤติตนเป็นชีเปลือยครึ่งท่อน (นุ่งขัดหนอก) อาศัยเลี้ยงชีพด้วยภิกษาจาร. ตั้งแต่นานักได้ซ่องเสพกับพวกฟกีร์, ก็มีความคิดเห็นว่าที่พวกฟกีร์สละความสุขของคฤหัสถ์ ก็เพื่อให้จิตคลายจากกังวลห่วงใย จะได้ปฏิบัติพระเป็นเจ้าตามลัทธิได้ยิ่งขึ้น. เหตุฉะนี้ต่อมาไม่ช้า นานักจึงเกิดความเบื่อหน่ายในทรัพย์สมบัติ นอกจากจะมีไว้สำหรับช่วยดับทุกข์ของผู้ขัดสน. เมื่อนานักได้ทรัพย์มา, ก็แจกจ่ายให้บันเบ็นทานแก่คนยากจนเข็ญใจ. ที่ประพฤติเป็นผู้มีกรุณาดังนี้น่าสรรเสริญ, แต่ความกรุณาของนานักเมื่อครั้งยังเยาว์วัยมีอายุราว ๑๕ ปี เป็นความประพฤติเกินควรไปสักหน่อย: เพราะทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ถ้าให้นานักเป็นผู้รักษา, ก็นำเอาไปให้ทานหมด, เงินทองที่บิดาให้ไว้ก็แจกให้เป็นทานเสียสิ้น. บิดาเห็นว่าถ้าจะปล่อยให้บุตรคบหาพวกฟกีร์อยู่ต่อไป จะถึงแก่ยากจน, จึงส่งให้ไปอยู่เสียกับอาผู้หญิงในเมืองสุลต่านปุระ เพื่อให้ห่างเหินจากพวกฟกีร์.

นานักไปอยู่ในเมืองสุลต่านปุระ, เป็นลูกจ้างของชายผู้หนึ่ง

นับถือลัทธิมะหะหมัด. แต่เงินเดือนค่าจ้างได้มา นานักแจกจ่ายให้เป็นทานเสียทั้งหมด, เหลือไว้พอเยียวยาเท่านั้น. ตอนนี้นานักมีภริยา และเกิดบุตรสองคนซึ่งสืบเชื้อสายมากระทั่งปัจจุบัน. นานักปฏิบัติในหน้าที่ด้วยความสัตย์สุจริต; จนนายจ้างไว้ใจเชื่อถือ มอบการดูแลทั้งหมดเป็นสิทธิขาด.

เมื่อนานักอายุได้ ๓๕ ปี มีตำนานเล่าว่า วันหนึ่งไปชำระมลทินสนานกายตามลัทธิที่แม่น้ำ. ทันใดนั้นรู้สึกว่าตัวลอยขึ้นไปบนสวรรค์, และมีผู้ยื่นน้ำอมฤตมาให้ดื่ม. เมื่อนานักดื่มแล้ว, ได้ยินเสียงพระเป็นเจ้าตรัสว่า "ดูก่อนนานัก! เราอยู่กับเจ้า, ได้ให้เจ้าเป็นสุข. ผู้ใดได้ออกชื่อเจ้า, ผู้นั้นจะได้ความสุขจากเรา. เจ้าจงไป และกล่าวซ้ำนามเราเถิด และให้คนอื่นกล่าวซ้ำนามนั้น. จงมีความเป็นอยู่ให้พ้นมลทินของโลก. จงมั่นอยู่ในนามเรา. ประกอบการกุศลมีทาน สนานกาย และระลึกถึงเรา. เราได้ให้นามแก่เจ้าแล้ว. เจ้าจงปฏิบัติตามนั้น." ครั้นแล้ว นานักจึงเปล่งวาจาซึ่งใช้ต่อมาในลัทธิว่า "ไม่มีลัทธิฮินดู. ไม่มีลัทธิมะหะหมัด." เมื่อชาวบ้านได้ยินนานักเปล่งวาจาดังนั้น, ก็ประหลาดใจ, จึงร้องขอให้นายจ้างของนานักซึ่งดูเหมือนจะเป็นหัวหน้าอยู่ในตำบลนั้นซักถามถึงเหตุที่กล่าววาจาเช่นนั้น. นานักถูกซักถาม, ก็ให้การโต้ตอบได้แคล่วคล่องมีเหตุผลสมจริงน่า

เลื่อมใส. ประชาชนทั้งฮินดูและมะหะหมัดลงความเห็นพร้อมกันว่า พระเป็นเจ้าสิงสถิตอยู่ในนานัก และแต่นั้นมาก็รับรองนานักว่าเป็นคุรุ.

ในชั้นต้น ดูเหมือนนานักจะประกาศสั่งสอนลัทธิเฉพาะบริษัทที่เป็นมะหะหมัด, มีผู้เลื่อมใสด้วยหลายคน. ต่อมา ไปประกาศลัทธิทางเมือง พาราณสีซึ่งเป็นเมืองหลักของลัทธิฮินดู. การไปคราวนี้มีศิษย์ชื่อมารทานาติดตามไปด้วย. มารทานาสีซอระบาบ (รูปร่างคล้ายไวโอลิน) ได้อย่างชำนาญ, เพราะฉะนั้นจึงย่อมเป็นการสะดวกแก่นานักที่จะประกาศสั่งสอนโดยใช้กล่าวเป็นบทฉันท์เคล้าซอให้ไพเราะแก่ผู้ฟัง. ฉันท์ที่นานักรจนาไว้มีหมดด้วยกันราวสามพันบท, เป็นคำฉันท์สดุดีพระเป็นเจ้า, ใช้นามเรียกพระเป็นเจ้าทั้งคำฮินดูและมะหะหมัดรวม ๆ กันไป. ในนั้นสอนว่า พระเป็นเจ้าทรงพระมหากรุณาล้นพ้น, และมีข้อความชักชวนให้มนุษยชาติปฏิบัติในทางที่บริสุทธิ์ มุ่งภักดีมั่นในพระเป็นเจ้า. ฉันท์เหล่านี้ ภายหลังศิษย์ของนานักรวบรวมและแต่งเติมขึ้นอีกบ้าง, ยกขึ้นเป็นคัมภีร์เรียกว่า *อาทิครันถ์* (หนังสือมูลเดิม) หรือไตรปิฎกของชาติสิข.

ขณะคุรุนานักจาริกไปประกาศธรรมคำสั่งสอนครั้งหนึ่ง, ทหารของพระเจ้าพาพระ (ประถมราชาธิราชชาติมงคลในอินเดีย)

ซึ่งยกเข้าไปถึงแคว้นปัญจาป, จับเอาตัวนานักไปได้. พระเจ้าพาพระทรงเห็นนานักมีใจมั่นคง และทรงคุณในทางลัทธิธรรม, จึงประทานอภัยไม่ลงโทษประการใด. นานักจึงมีโอกาสสั่งสอนลัทธิแก่พวกมะหะหมัด, ได้ศิษย์เป็นอันมาก. มีตำนานเล่าว่าต่อมานานักได้ไปเมืองเมกกะ, นมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามอย่างอิสลาม. ความตอนนี้ออกจะเกินไป, จะเป็นเพราะสานุศิษย์ที่เป็นอิสลามต้องการจะให้คุรุของตนเอียงไปทางลัทธินั้นก็ได้.

เมื่อคุรุนานักเที่ยวประกาศธรรมล่วงมา ๓๕ ปี ก็ไปสู่ริมฝั่งแม่น้ำราวีเพื่อดับขันธ์ตามประเพณีฮินดู (แม่น้ำราวีเป็นสาขาแม่น้ำสินธุอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนืออินเดีย สมัยพระเวทเรียกว่าปรุษณี สมัยกลางเรียกว่าอิราวดี). นานักนั่งลงที่โคนไม้ริมฝั่ง มีศิษย์ทั้งฮินดูและมะหะหมัดแวดล้อมเพื่อรับปัจฉิมโอวาท. เมื่อนานักดับขันธ์แล้ว, สานุศิษย์เกิดแก่งแย่งกันว่า จะสมควรเผาอย่างฮินดูหรือฝังอย่างมะหะหมัด ข้อนี้แสดงให้เห็นว่านานักเป็นผู้ทรงคุณความดีไม่มีใจลำเอียงจึงทำให้ศิษย์ทั้งฮินดูและมะหะหมัดมีความนับถือรักใคร่. ตามตำนานกล่าวว่า พอคุรุนานักหมดปราณ, สรีระอันตรธานไปทันที. ทั้งนี้เพื่อตัดปัญหาเรื่องฝังหรือเผาเท่านั้น.

คุรุนานักผู้ตั้งลัทธิสิขดับขันธ์เมื่อพุทธศก ๒๐๘๑. แต่ชื่อ

เสียงของท่านที่ปรากฏว่าเป็นผู้สงบเสงี่ยมกอปรด้วยเมตตากรุณาเต็มเปี่ยม ย่อมฝังอยู่ในใจของผู้เคารพบูชา. นานักอ่านเขียนหนังสือไม่เป็น. แต่มีวิริยภาพแรงกล้า อุทิศตนเพื่อความเจริญแห่งลัทธิ, จึงสามารถผูกฉันท์เป็นภาษาปัญจาบี (ภาษาที่พูดกันในแคว้นปัญจาบลุ่มน้ำสินธุ), ปลุกใจมหาชนให้เลื่อมใสได้: นับว่าเป็นอัศจรรย์. นานักสั่งสอนให้บูชาพระเป็นเจ้าองค์เดียวตามนัยดังที่ได้เล่ามาแล้ว, นอกนี้ สอนให้มีเมตตากรุณาแก่เพื่อนมนุษย์เพราะมีสภาพเท่ากัน, ให้บำเพ็ญทาน, ถือการอดทน, และการทำกิจอันเป็นสารประโยชน์. ความเมตตา นานักสอนให้แผ่ไปถึงสัตว์เดียรัจฉานด้วย, แนะนำให้เว้นการกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร, และเว้นทรมานสัตว์ให้ได้ทุกข์.

ครูผู้สืบต่อนานักลงมาสามท่าน ดำเนินตนเป็นผู้สงบเสงี่ยมมักน้อยตามรอยประถมครู จนถึงครูที่สี่ ชื่อ อรชุน, คณะในลัทธิรุ่มรวยและมีอำนาจมาก. ครูอรชุนได้รวบรวมบรรดาฉันท์อันครูนานักรจนาไว้ จัดเข้าหมวดหมู่และเติมบทที่รจนาขึ้นใหม่เข้าอีกราวเท่าตัว หนังสือนี้คงเรียกว่าอาทิครันถตามเดิม.

ครูที่สืบสืบโดยลำดับชื่อโควินทสิงห์ เกิดเมื่อพุทธศก ๒๒๐๙, เป็นผู้อบรมมาในทางลัทธิฮินดู และเลื่อมใสในพระทุรคาเทวี (พระอุมาปางหนึ่ง). ครูโควินสิงห์ไม่สู้จะสั่งสอนธรรมในลัทธิ,

มุ่งแต่จะจัด คณะให้อยู่ใน ฐาน นักรบเพื่อต่อสู้กับ มะหะหมัดที่เข้าไปรุกรานแดน, โดยจัดการปกครองอย่างกองทัพให้ชื่อว่า ซาลสา ภาษาอาหรับ แปลว่าพวกบริสุทธิ์, และให้บริษัททุกคนเติมท้ายชื่อว่าสิงห์อย่างของตน. เหตุฉะนั้นพวกแขกสิขจึงมีชื่อต่อท้ายว่าสิงห์มาจนบัดจุบัน. คุรุโควินทสิงห์ล้มเลิกชั้นสมาคมที่เรียกว่า วรรณ: ผู้ใดเป็นสาวก, จะต้องไม่มีวรรณ, คงมีชั้นเท่ากันหมด. เหตุที่คุรุโควินทสิงห์จัดการปกครองเป็นอย่างทหารเพื่อต่อสู้กับพวกมะหะหมัด กล่าวกันว่าเนื่องด้วยพระเจ้าออรังเซพราชาธิราชมงคลประหารชีวิตเตคพหาทูรบิดาคุรุโควินท์ ซึ่งเป็นคุรุที่เก้าเสีย ในฐานที่ก่อการกำเริบ. คุรุโควินท์จึงมีพยาบาทอยู่. พวกสิกได้ทำการต่อสู้ชาติมงคลหลายครั้งหลายคราว, แต่ในที่สุด เสียทีย่อยยับปราชัย ซึ่งเป็นเรื่องพงศาวดารมากกว่าเกี่ยวในลัทธิ.

กิจที่คุรุโควินทสิงห์ได้จัดให้มีขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ รจนาคัมภีร์ชื่อว่า *ทัสเวนปาทษาห์* แปลว่าผู้ปกครองที่สิบ. หนังสือเรื่องนี้กล่าวถึงประวัติและคำสั่งสอนความเห็นของคุรุโควินทสิงห์. สานุศิษย์นับถือว่าเป็น คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เสมอด้วย คัมภีร์อาทิครันถ์ เมื่อชาติสิขจะประชุมกัน ย่อมนำคัมภีร์ทั้งสองนี้มาวางเฉพาะหน้า, กระทำเคารพแล้ว, ออกวาจาเป็นเชิงเคารพประหนึ่งคุรุมา

อยู่ต่อหน้า ว่า "วา คุรุ ชี กา ขาลสา, วา คุรุ ชี กี ฟเตะ." เมื่อวางคัมภีร์และเครื่องพลีแล้ว, นำขนมเรียกว่า การาประสาท (ทำด้วยแป้งน้ำตาลและเนย) วางไว้ข้างหน้าคัมภีร์, แล้วเอาผ้าคลุม. พวกในประชุมแสดงความเคารพขนมแล้ว, สวดมนต์และนั่งลงเปิดผ้าคลุมขนมออก, แล้วก็กินขนมนั้น. ขนมนั้นในคราวหนึ่ง ๆ ทำขึ้นเป็นจำนวนมาก. คนยากจนอยู่ภายนอกไม่ใช่สิขจะกินด้วยก็ได้. ที่ทำเช่นนี้เพื่อดำเนินรอยตามคำสอนของนานัก ประถมคุรุที่ว่า จะกินควรให้คนอื่นกินด้วย. เพราะฉะนั้นผู้ใดจะเป็นชาติอื่นถือลัทธิอื่น, ถ้าพอใจไปกินขนมการาประสาทด้วย, พวกสิขถือว่าให้เกียรติยศ, และเต็มใจให้กินอย่างยิ่งหนำ. ในพิธีประชุมกันเช่นนี้ เลิกถือชั้นชาติหมด ให้ถือว่าเป็นพวกเดียวเท่ากัน. แล้วผู้เป็นหัวหน้าในประชุมกล่าวว่า "หัวหน้าทั้งหลาย นี่คือคุรุมาตา." กล่าวเสร็จก็พร้อมสวดอีก. บรรดาผู้เป็นหัวหน้านั่งใกล้ชิดกัน, กล่าววาจาว่า "พระคัมภีร์ศักดิ์อยู่ในระหว่างเรา. เราจงให้ปฏิญญาสาบานเฉพาะพระคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ จะเลิกและลืมข้อวิวาทโกรธเคืองส่วนตัวในระหว่างพวกเราเสีย, และรวมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว." ความมุ่งหมายในการประชุมก็เพื่อเป็นสามัคคีกัน, และคงเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นจะป้องกันตนให้พ้นภัยจากพวกมะหะหมัดที่พยายามจะก่อโค่นลัทธิ.

คุรุโควินทสิงห์เกลียดชังพวกมะหะหมัดนัก, ถึงกับตั้งกฎว่า ผู้ใดแสดงเคารพต่อที่ฝังศพพวกมะหะหมัด แม้ศพที่ฝังเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ก็ดี, ต้องถูกปรับครั้งละ ๑๒๕ รูปี. และมีภาษิตติดปากพวกสิขว่า "หน้าที่สิขแท้ ต้องทำสงครามกับพวกมะหะหมัดเสมอ, ให้ฆ่ามัน, ให้ต่อสู้มันจนสุดกำลัง."

ภายหลัง คุรุโควินทสิงห์ถูกชาติแขกปาชาน ซึ่งเป็นศิษย์ทรยศ แทงด้วยมีดพก. ถึงแก่ความตาย. ขณะจะตาย ไม่ยอมยกใครเป็นคุรุสืบต่อ, สั่งว่าเมื่อตายแล้วให้ถือคัมภีร์อาทิครันถ์เป็นคุรุแทนทุกประการ. แต่นั้นมาจนบัดนี้ ชาติสิขจะประชุมกันย่อมนำคัมภีร์อาทิครันถ์มาวางเฉพาะหน้า และแสดงเคารพเป็นอย่างยิ่ง. ถ้าจะเรียกคัมภีร์ก็เรียกว่า "ศรี อาทิครันถ์สาหิพ" แปลว่า 'ท่านอาทิครันถ์ที่เคารพ.' คล้าย ๆ กับคัมภีร์นั้นเป็นบุคคลมีวิญญาณ.(๑)

คุรุโควินทสิงห์ตั้งกฎไว้อีกอย่างหนึ่ง ให้ชาติสิขมีสิ่งที่ขึ้นต้นด้วยอักษร ก ห้าอย่าง เป็นบริกขารติดตัวไว้เสมอ. สิ่งเหล่า

---

(๑) สิข หรือ ซิก แยกเป็น ๒ นิกาย พวกโพกผ้าแหวกกลางชื่อว่าอากาลี นับถือคัมภีร์อาทิครันถ์กินมางสะอย่างอื่นได้นอกจากเนื้อโค. พวกโพกผ้าไม่แหวกกลางชื่อว่านามทาวี ไม่กินมางสะทุกชนิด และมีคุรุสืบต่อ —ส.ก.

ัน คือ เกศ (ผม), กังฆา (หวี), กรัท (มีดพก), กิรปาน (ดาบ), และ กัฉ (กางเกงชาสั้น), มีคำอธิบายว่า ชาติสิขต้องให้ผิดจากฮินดูและมะหะหมัดซึ่งเป็นผู้โกนผม, จะตัดผมโกนหนวดไม่ได้จนตลอดชีวิต. เหตุฉะนั้ จึงต้องมีหวีไว้สำหรับสาง. มีดพกและดาบมีไว้สำหรับต่อสู้ศัตรูจนถึงที่สุด. กางเกงชาสั้นเพื่อไม่ให้เกะกะในเวลาทำการต่อสู้ศัตรู. ผู้ใดไปไหน ๆ ไม่มีบริกขารทั้งห้าติดตัวเป็นเครื่องหมายไปด้วย, ผู้นั้นไม่ใช่สิขแท้.

ชาติสิขต้องปฏิเสธคัมภีร์ของฮินดูและมะหะหมัด, จะไปยังสถานศักดิสิทธิ์ร่วมเข้าพิธีหรือมีเครื่องหมายในลัทธิของสองพวกนั้นไม่ได้. สิขแสดงความเคารพแก่ผู้ไม่ใช่สิขไม่ได้. ถ้าแสดงเคารพต่อพวกมะหะหมัด หรือโกนผมอย่างฮินดู, จะต้องตกนรก. สิขจะสูบยาหรือเสพสุราไม่ได้, แต่สูบกัญชาให้เมาเท่าไรได้. บรรดาพิธีต่าง ๆ เช่นการเกิดการแต่งงานการตาย จะต้องทำโดยถือคัมภีร์อาทิครันถ์ และคัมภีร์ ทัสเวน ปาทษาหีเป็นหลัก, จะใช้ลัทธิคัมภีร์อื่นไม่ได้เป็นอันขาด. จะต้องเป็นผู้พูดจริง, มีกรุณาแก่คนเข็ญใจ, เว้นการฉ้อโกงเสียดสีนินทา, ห้ามปล่อยศีรษะเปล่าโดยไม่มีเครื่องปกคลุม, และไม่ให้มีประสงค์ร้ายในภริยาและทรัพย์สมบัติของผู้อื่น. เมื่อตายไปแล้วและเผาแล้ว จะทิ้งเถ้ากระดูกลงในแม่น้ำคงคาไม่ควร, เพราะเป็นประเพณีของ

ฮินดู, ให้นำไปทิ้งเสียในละแวกเมืองอมฤตสระ (อยู่ใกล้เมืองลาโฮร์ในแคว้นปัญจาป).

ตามที่เล่า จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ครูนานักต่อลงมา, หลักในลัทธิย่อมเปลี่ยนแปลงเรื่องเป็นลำดับ จนในที่สุดถัดจากครูโควินทสิงห์, สานุศิษย์ของนานักนับถือลัทธิคล้ายคลึงกับฮินดูมาก จนแยกเกือบไม่ได้ว่าไม่ใช่ฮินดู, นอกจากการแต่งกายและประเพณีบางอย่าง.

ได้เล่าไว้ในตอนต้นแห่งบรรพนี้ว่า ลัทธินกายนับถือพระรามแลพระกฤษณะเกิดมีขึ้นในยุคนี้. ยังมีลัทธิฮินดูอีกนิกายหนึ่ง นับถือพระกาลี ว่าเป็นศักติของพระศิวะ. พระกาลีคือพระอุมาอวตารลงมาปราบมารร้าย; เพราะฉะนั้น พระกาลีจึงมีลักษณะดุร้ายมาก, ชอบให้บูชาด้วยโลหิต. ลัทธิในนิกายนี้ก็มีพิธีอย่างประหลาดเหมือนกับนิกายอื่น. แต่นิกายศักติในแคว้นเบงคอลมีพิธีเดือดร้อนมาก, เช่นมีพิธีกินเนื้อสัตว์และดื่มสุราและประพฤติเมถุนกรรมกันในสถานที่ทำพิธี. คัมภีร์ของนิกายนี้เรียกว่า *ตันตระ*.

อีกอย่างหนึ่ง การที่พวกมะหะหมัดไปตีได้อินเดียบางแคว้น. กระทำให้ธรรมเนียมประเพณีของฮินดูเปลี่ยนจากเดิมไป คือในเรื่องกักขังหญิงในครอบครัวไว้ในบ้าน เหมือนอย่างธรรมเนียม

มะหะหมัด. ที่ทำเช่นนี้คงเนื่องด้วยจะป้องกันครอบครัวให้พ้นภัยจากผู้รบกวน, และเลียนแบบอย่างพวกมะหะหมัดที่ได้เป็นใหญ่ในอินเดีย. ธรรมเนียมกักขังหญิงเกิดขึ้นในจำพวกคนชั้นสูงก่อน, แล้วคนชั้นกลางและชั้นต่ำเลียนอย่างขึ้นบ้าง ตามฐานที่คนจะทำไปได้.

บรรพสิบ

ฮินดูในปัจจุบัน

บุคคลจะเป็นฮินดูได้ก็ด้วยองค์สอง คือ ชาติตระกูล และ ข้อปฏิบัติ

(๑) **ชาติตระกูล** บุคคลจะเป็นฮินดู ต้องมีกำเนิดอยู่ในวรรณใดวรรณหนึ่งตามลัทธิฮินดู. ชนชาติต่าง ๆ, ถ้าไม่มีชาติตระกูลดังที่กล่าว, แม้นับถือลัทธิฮินดูและประพฤติตนอย่างฮินดู, ก็เป็นฮินดูไม่ได้.

(๒) **ข้อปฏิบัติ** ฮินดูต้องประพฤติตามกฎประเพณีที่กำหนดไว้สำหรับวรรณของตน. ในวรรณต่าง ๆ ย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีโดยเฉพาะ ๆ จึงแตกต่างกันมาก, แต่มีบางอย่างที่จำเป็นต้องประพฤติและปฏิบัติทุกชั้นวรรณ,

ข้อที่จะต้องประพฤติและปฏิบัติ แบ่งเป็นสี่หมวด คือ :—

(ก) การแต่งงาน, อาหารการกิน, การทำมาหากิน, และเคหสถานที่อยู่. กฎว่าด้วยการแต่งงานเป็นหลักสำคัญในวรรณ. ใคร ๆ จะเป็นสามีภริยากับคนนอกวรรณไม่ได้เป็นอัน

ขาด, เช่น พราหมณ์ก็ต้องมีสามีในวรรณพราหมณ์. กษัตริย์ก็ต้องในวรรณกษัตริย์ : จะมีให้ต่างไปจากวรรณของตนไม่ได้. ถึงในวรรณเดียวกันก็ยังมีจำกัดตระกูลและโคตรอีกชั้นหนึ่ง. ถ้าฝ่าฝืนกฎต้องมีโทษถึงประณามหรือตัดขาดจากโคตรจากวรรณ. ผู้ถูกประณามได้รับผลร้ายที่สุด, เพราะจะไม่มีใครคบค้าสมาคม, แม้แต่ญาติและบุตรภริยาก็ไม่ยอมร่วมด้วย. ในเรื่องอาหารการกิน ก็มีกำหนดสิ่งของว่ากินได้หรือไม่ได้, และบุคคลวรรณไรจึงจะปรุงหุงต้มอาหารให้บุคคลในวรรณไรกินได้. ส่วนการทำมาหากินสำหรับชั้นที่ได้รับการศึกษาอย่างสมัยใหม่ ไม่ค่อยพิถีพิถันนัก, แต่สำหรับคนชั้นต่ำ ที่ความเจริญของยุคปัจจุบันไปไม่ถึง, มักต้องอยู่ในเขตจำกัดว่า พวกนั้นเกิดมาในตระกูลนั้น วรรณนั้น ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างนั้น. ในกฎของเดิม ห้ามการที่ชาติฮินดูเดินเรือไปในทะเล และการที่มีถิ่นฐานบ้านช่องอยู่นอกเขตประเทศอินเดีย. กฎเหล่านี้บุคคลชั้นสูงหรือผู้ได้รับการศึกษาอย่างแผนปัจจุบันไม่ค่อยถือ.

(ข) พิธีประจำบ้าน : ผู้ใดประสงค์จะเป็นฮินดู, ต้องทำพิธีประจำบ้านตะเว้นไม่ได้. การทำพิธีต้องอาศัยพราหมณ์นักบวชเป็นผู้ทำ.

ในมานวธรรมศาสตร์ และคัมภีร์อื่น ๆ กำหนดพิธีประจำ

บ้านไว้สิบสองประการ, ที่บุคคลในชั้นทวิชชาติ คือ ในวรรณพราหมณ์ กษัตริย์ แลเวศย์จะต้องกระทำ. พิธีเหล่านี้เรียกว่า สังสการ คือ :--

(๑) ครรภาธาน พิธีตั้งครรภ์ถัดจากวันวิวาห์.

(๒) ปุงสวัน พิธีเมื่อเข้าใจว่า เด็กในครรภ์จะเป็นชาย.

(๓) สีมันโตนนยัน พิธีแยกผมหญิงในระยะเมื่อตั้งครรภ์แล้ว ๔, ๖, หรือ ๘ เดือน.

(๔) ชาตกรรม พิธีคลอดบุตร.

(๕) นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็กในวันที่ ๑๒ หรือ ๑๔ ถัดจากวันคลอด.

(๖) นิษกรมณ์ พิธีนำเด็กออกไปดูอาทิตย์อุทัย เมื่อเด็กมีอายุได้ ๔ เดือน.

(๗) อันนปราศัน พิธีป้อนข้าวในเดือนที่ ๕ และที่ ๖.

(๘) จูฑากรรม พิธีโกนผมให้เหลือไว้แต่จุก ทำในปีที่สาม.

(๙) เกศานตะ พิธีตัดผม: ถ้าเป็นพราหมณ์ต้องตัดเมื่ออายุครบ ๑๖ ปี, ถ้ากษัตริย์ ในอายุ ๒๒ ปี, ถ้าเวศย์ ในอายุ ๒๔ ปี.

(๑๐) อุปนัยน์ พิธีเริ่มการศึกษาเป็นทวิชชาติ โดยคล้อง

สายด้ายยัชโญปวีต (ได้เล่าไว้ในบรรพสี่แล้ว).

(๑๑) สมาวรรตน์ พิธีกลับบ้าน เมื่อเสร็จการศึกษาจากสำนักครู.

(๑๒) วิวาหะ พิธีแต่งงาน.

พิธีเหล่านี้ ถ้าเป็นหญิงยกเว้นการทำพิธีอุปนัยน์, นอกนั้นทำได้ แต่ห้ามสวดคัมภีร์พระเวท.

ในปัจจุบัน ฮินดูที่เป็นทวิชชาติคงปฏิบัติในพิธีเหล่านี้สี่อย่างเท่านั้น คือ :—

พิธีที่ ๕ นามกรรม
พิธีที่ ๗ อันนปราศัน
พิธีที่ ๑๐ อุปนัยน์
พิธีที่ ๑๒ วิวาหะ.

(ค) พิธีศราทธ์ : *ศราทธ์* แปลตามพยัญชนะว่า พิธีกิจแห่งผู้มีศรัทธา. เป็นการสำคัญในลัทธิฮินดู คือ ส่งเวยบรรพบุรุษทางฝ่ายบิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยข้าวบิณฑ์ (ก้อนข้าวสุก). พิธีส่งเวยด้วยข้าวบิณฑ์กระทำในวันที่หนึ่งก่อนวันเผาศพ และตลอดเวลาไว้ทุกปี. ความประสงค์ในการกระทำศราทธ์ เพื่อให้วิญญาณผู้ตาย, เมื่อรับส่งเวยข้าวบิณฑ์แล้ว, จะเข้าสู่ร่างหยาบเรียกว่า *สกุลสรีระ* พ้นจากความเป็นเปรตต้องเร่ร่อน, กลาย

เป็นบิตฤหรือบิดรรวมเข้าอยู่กับบรรพบุรุษอื่น ๆ ที่ตายไปเป็นบิดร แล้ว. ผู้ทำศราทธ์, ถ้าเป็นลูกชาย, อาจช่วยพ่อให้พ้นขุมนรกที่เรียกว่า *ปุต* ได้ ; เพราะฉะนั้น ลูกชายจึงมีนามศัพท์ว่า *บุตร* คือ ผู้ช่วยพ่อให้พ้นจากนรกขุมปุต. ในวันที่ ๑๑ ในพิธีศราทธ์ บรรดาญาติ ทั้งหญิงชายทางสายบิดา และ มารดาสืบขึ้นไป ๓ ชั่ว (คือขั้นปู่ตาย่ายายทวดสืบมาจนถึงเหลน) มาชุมนุมร่วมในพิธีด้วย. พวกญาติเหล่านี้เรียกว่า *สปิณฑ์* แปลว่าร่วมข้าวปิณฑ์, จะต้องทำพิธีเดือนละครั้งเรื่อยไปตลอดปี. แล้วจึงรวมทำปีละครั้ง. ศราทธ์ในการศพเป็นพิธีที่จำเป็นต้องกระทำตามลัทธิ.

นอกนี้ ยังมีพิธีศราทธ์เกี่ยวกับการมงคล ซึ่งจะทำหรืองดเว้นก็ได้. ทำเพื่อหวังประโยชน์เป็นพิเศษ เช่น ขอบุตร เรียกว่า *กามยะ* ทำในคราวรื่นเริง เรียกว่า *พฤทธิ*, ทำเพื่อเลี้ยงพราหมณ์ เรียกว่า *โคษฐี*, ทำเพื่อชำระล้างบาป เรียกว่า *ศุทธิ* ทำในมงคลคราวตั้งครรภ์ เกิด คัดจุก ฯ ๓ ฯ เรียกว่า *กรรมางค์*, ทำเพื่ออัญเชิญเทวดา เรียกว่า *ไทวิก*, ทำเพื่อความสวัสดีในคราวเดินทางไกล เรียกว่า *ยาตราศราทธ์* ทำเพื่อบำเพ็ญความสุขสบายและเป็นสิริแก่ทรัพย์สมบัติ เรียกว่า *ปุษฏะ* พิธีศราทธ์มีกล่าวไว้พิสดารในหนังสือภาคผนวกแห่งนิยายเบงคลีแล้ว ไม่จำเป็นจะมารวมไว้ในที่นี้อีก

(ฆ) บูชาเทวดา : กฎพิธีบูชามีต่าง ๆ กันตามชั้นวรรณ. ในวรรณต่ำ ยิ่งมีพิธีผิดแผกแปลกกันจนเหลือประมาณ. สำหรับวรรณสูง มีพิธีพอยุติได้อย่างนี้ :—

(๑) สวดมนต์ภาวนา, สนานกายชำระฟัน, และสังเวยเทวดาทุกวัน : เหล่านี้สำหรับผู้เคร่งครัดในลัทธิทำเป็นกิจวัตร, แต่พวกที่รับการศึกษาอย่างสมัยใหม่ มักจะเลย ๆ ไป.

(๒) พิธีสมโภช, ถือศีล, และวันศักดิ์สิทธิ์ : เหล่านี้มีกำหนดในนิกายและในท้องที่ต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน. เพราะฉะนั้นจึงอาจพบฮินดูทำพิธีเหล่านี้เสมอไม่ค่อยขาด.

(๓) ไปนมัสการบำเพ็ญกุศลในเทวาลัย : สำหรับบุคคลที่เป็นสมัยใหม่ออกจะเลย ๆ ไป, คงไปเทวาลัยเสมอก็แต่พวกที่เคร่งในลัทธิ.

อนึ่ง ตามที่เข้าใจกันว่า ผู้นับถือลัทธิฮินดู จะพึงเชื่อว่า ๑. คัมภีร์พระเวทเป็นของทิพย์ศักดิ์สิทธิ์ ๒. พราหมณ์เป็นนักบวชผู้แทนจากพระเป็นเจ้า ๓. การกำหนดชนชาติเป็นชั้นวรรณ เป็นหลักพระเป็นเจ้าประทานมา, จึงจะชื่อว่า เป็นฮินดูแท้นั้นหามิได้. ผู้ใด แม้ประกาศตนว่า ไม่มีความเชื่อความเลื่อมใสในสามประการข้างต้นนี้ ก็เป็นฮินดูอยู่ได้ไม่มีใครทักท้วง ข้อสำคัญอยู่ที่ ตนจะต้อง ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ ใน ขนบธรรมเนียม

ประเพณีของลัทธิฮินดูที่กำหนดไว้ก็แล้วกัน. การปฏิบัติก็เท่ากับรับรองหลักสามประการข้างต้นนั้น; เพราะประเพณีฮินดู มีพิธีที่ต้องทำประจำบ้าน, และต้องอาศัยพราหมณ์ ทำพิธีมีการอ่านประกาศและสาธยายข้อความอันมีมาในคัมภีร์พระเวท. เพราะฉะนั้น ผู้ใดจะเชื่อหรือไม่เชื่อ, แต่เมื่อปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ, ก็เป็นฮินดูอยู่ในตัว.

ลัทธิฮินดูมีนิกาย มีเทพที่บูชา และมีคัมภีร์แต่ละอย่างมากมาย. ผู้ใดจะปฏิเสธไม่เชื่อถือสิ่งเหล่านั้นทั้งหมดก็ได้ไม่มีข้อเสียหายอะไร. ข้อสำคัญอยู่ที่ตนต้องรับรองเทพองค์ใดองค์หนึ่งอันเนื่องด้วยพิธีที่ตนจะต้องกระทำเท่านั้น. เหตุฉะนั้น ประชาชนฮินดูจึงนับถือเทพประจำบ้านต่าง ๆ กัน, ไม่ยุติว่าเป็นองค์ไหนได้. ผู้เป็นฮินดูจะปฏิเสธออกมาอย่างเปิดเผยว่าไม่มีพระเป็นเจ้า หรือจะแสดงตนว่านับถือลัทธิอื่น ๆ ก็ได้, แต่หากประพฤติฝ่าฝืนกฎข้อบังคับของฮินดูด้วยแล้ว, นั่นแหละจึงจะขาดจากความเป็นฮินดู.

พวกฮินดูที่มีความเชื่อในลัทธิ แบ่งอย่างเคร่า ๆ ได้สี่พวก :—

(๑) พวกที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่, ประพฤติตนเมินเฉย, ไม่สู้มีศรัทธาก้าแข็งในลัทธิ.

(๒) พวกพราหมณ์ที่เคร่ง นับถือลัทธิอย่างเก่า, รักษา

พิธีของเดิม, และรับรองเลื่อมใสในเทวดาเฉพาะรุ่นนั้นเท่านั้น. บูชาพระศิวะหรือพระวิษณุ แล้วแต่นิกายของตนนับถือ ในเทพองค์ไร, และศึกษาคัมภีร์ศาสตร์ทั้งหกที่เรียกรวมว่า *ษัฑทรรศนะ* คัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งในนิกาย.

(๓) พวกชาวบ้านนับถือพระรามหรือพระกฤษณะ ที่ว่าเป็นพระวิษณุอวตารลงมา. ทวยเทพอื่น ๆ ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ก็นับถือบูชาเหมือนกัน. เมื่อมีโอกาสก็ไปนมัสการยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์.

(๔) พวกชั้นต่ำ ๆ นับถือพระกาลี, พระศิวะ, หนุมาน, หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งมีประจำหมู่บ้านอยู่ตามชายนับไม่ถ้วน, ดังจะได้เล่าในบรรพต่อไปนี้.

บรรพสิบเอ็ด

การนับถือของผู้อยู่ในวรรณต่ำ

พลเมืองอินเดียที่ถูกจัดให้อยู่ในตระกูลต่ำ โดยมากเป็นชาติเดิมของอินเดีย, แบ่งเป็นสองพวก พวกหนึ่งอยู่เคล้าคลุกปะปนกับหมู่ฮินดู, อีกพวกหนึ่งเป็นชาวป่าอยู่ตามเขาไม่ปะปนกับใคร. พวกหลังนี้ถือธรรมเนียมและลัทธิเดิม, มีมากมายหลายชาติด้วยกัน, และมีทั่วไปในอินเดีย แต่ไม่เกี่ยวข้องกับลัทธิฮินดู จึงไม่จำเป็นต้องเล่าไว้ในที่นี้. ส่วนพวกต้น, เมื่อซ่องเสพกับฮินดูจนเคยชิน, ก็นับถือลัทธินั้น, กลายเป็นชาติฮินดู, จัดแบ่งเป็นชั้นเป็นเหล่าเหมือนอย่างชั้นวรรณ. บางชั้นรับอนุญาตให้เข้าเทวาลัยของพราหมณ์ได้ เพราะฉะนั้น จึงอนุโลมกันไปว่าเป็นฮินดูด้วย. พวกเหล่านี้รับรองและนับถือทวยเทพและกฎบัญญัติของพราหมณ์, แต่ผีสางเทวดาซึ่งไม่มีในลัทธิพราหมณ์ก็นับถือติดมาด้วย.

ยังมีชาวชนฮินเดียในพวกต้นเป็นอันมาก ตลอดอินเดียปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ซึ่งถูกลงเอาว่าเป็นพวกไม่บริสุทธิ์, จะเข้า

ไปในเทวาลัยของพราหมณ์ หรือให้พราหมณ์ทำพิธีในลัทธิไม่ได้. พวกฮินดูในวรรณสูงมักไม่ยอมเรียกพวกเหล่านี้ว่าเป็นฮินดู. แต่อาศัยที่มีจำนวนมากเป็นพลเมือง, จึงแยกออกจากเรื่องลัทธิฮินดูไม่ได้. พวกเหล่านี้สมัครแบบฮินดูทุกอย่าง, จัดพวกเป็นชั้นวรรณเหมือนกัน. ส่วนผีสางเทวดาที่นับถือมาแต่เดิมอันไม่เกี่ยวกับลัทธิตำนานฮินดู พวกนี้ชอฝากกองรวม ๆ ไปกับของฮินดู โดยอ้างเหตุเป็นตำนานว่าเป็นพระเป็นเจ้าหรือเทพองค์นั้นองค์นี้ในลัทธิฮินดูอวตารลงมาเหมือนกัน.

ชนในวรรณต่ำในระหว่างพวกเหล่านี้ พวกฮินดูเกลียดแหยงนัก : ไม่ยอมให้อยู่ใกล้เคียงด้วย, ถูกกันให้รวมอยู่ในลำพังพวกของตนเป็นหมู่บ้าน ; จะไปอยู่ปนเปกับพวกฮินดูเขาไม่ได้.

แม้ถูกคัดเอาลงไปในชั้นต่ำป่านนี้แล้ว, พวกนี้ยังมีสันดานนิยมเพ้อยังต่ำ ๆ เสียเองด้วย, จนชั้นเทพที่นับถือก็มักลดบูชาเทวดาของฮินดูองค์รอง ๆ ลงมา เช่น พระคเณศ และพระสกันท์ (พระขันทกุมาร) ซึ่งเป็นโอรสพระศิวะ. เทพสององค์นี้ยกย่องกันนักว่า มีประโยชน์ในการปราบปรามภูตผีปีศาจได้อย่างฉมัง. ที่ถือพระกาลีอันเป็นเทวีดุร้ายมีสีตัวดำ ของลัทธิฮินดูภาคเหนือก็มี. พระกาลีคือพระอุมาชายาพระศิวะปางหนึ่ง, อวตารลงมาปราบอสูร, มีพระนิสัยดุร้ายมาก, โปรดแต่เห็นโลหิตและเมฤน.

เพราะฉะนั้น จึงมีพิธีบูชาด้วยสิ่งเหล่านี้. หนุมานทหารเอกพระราม, นิยมกันว่าเป็นเทพประจำศิลปกรรม, ก็มีผู้นับถือ. นอกจากนี้ ยังนับถือโคนนทิ ซึ่งเป็นพาหนะพระศิวะ. นาค, ต้นไม้ใหญ่, หรือหินผาก็มีการนับถือบูชาเหมือนกัน ถือกันว่ามีเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงอยู่.

เทวดาที่พวกชาวบ้านชั้นต่ำซึ่งไม่มีความรู้อะไร นับถือกันทั่วไป คือเทวดาประจำหมู่บ้านหรือตำบลอย่างพระภูมิเจ้าที่หรือปู่เจ้าผี. เทวดาเหล่านี้มีผู้นับถือกันทั่วไปในอินเดีย, มีรูปลักษณะและพิธีต่าง ๆ กัน. แต่มีหลักพอที่จะรวมอธิบายได้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้ :—

(๑) เทวดาสำหรับตำบลใด, ก็ย่อมนับถือกันเฉพาะตำบลนั้น : ไม่ถือกันกว้างขวางเหมือนอย่างเทวดาของฮินดู.

(๒) นักบวชประจำสำหรับบำเรอบูชาเทวดาเหล่านี้, ไม่เฉพาะต้องเป็นพราหมณ์ : จะเป็นบุคคลในวรรณอื่น ๆ ก็ได้.

(๓) เทวดาเหล่านี้โดยมากเป็นผู้หญิง และมีนามต่อท้ายว่าเจ้าแม่เสมอไป.

(๔) ประชาชนบูชาเทวดาเหล่านี้ เพราะความกลัว, ไม่ใช่เพราะความเลื่อมใสภักดี. บรรดาโรคภัยไข้เจ็บและเหตุร้ายต่าง ๆ หาว่าเทวดาบันดาลเพราะมีความโกรธเคือง. เพราะ

ฉะนั้น พิธีบูชาก็เพื่ออ้อนวอนขอให้สิ่งร้ายหมดไป โดยใช้ฆ่าสัตว์บูชายัญ.

(๕) ทางภาคใต้ เทวดาเจ้าแม่ มีเทวดาผู้ชายเทพบุตรเป็นบริวารอย่างน้อยหนึ่งตน.

(๖) ตามหมู่บ้าน มักกล่าวว่ามีเทวดาองค์หนึ่งชื่อไอเยนาร์. เทวดาตนนี้มีหน้าที่พิทักษ์รักษาหมู่บ้าน, เวลากลางคืนขี่ม้าตรวจตระเวนรอบหมู่บ้านเพื่อขับไล่ หรือป้องกันผีปีศาจล่วงล้ำเข้าไปทำร้ายคนในหมู่บ้าน. การบูชาใช้ปั้นเป็นรูปม้าไปวางไว้หน้าศาล, ไม่ใช่ฆ่าสัตว์บูชายัญ.

(๗) ศาลเหล่านี้มักทำอย่างหยาบ ๆ ง่าย ๆ. บางทีเอาก้อนหินมาวางให้เป็นวงก็เป็นศาลได้. รูปเทวจักใช้ก้อนหินหรือรูปทำขึ้นอย่างพอหมายรู้ว่าเป็นรูปก็ใช้ได้.

ประชาชนโดยมากมีความเชื่อ และหวาดกลัวภูตผีกันมาก. เมื่อเช่นนี้เป็น ธรรมดาที่จะต้องมีจำนวน และชนิดผีเกิดขึ้นมากมาย. พิธีที่ทำในลัทธิจึงเป็นไปในทางขับไล่หรือป้องกันพวกผีร้ายเท่านั้น มากกว่าจะเลื่อมใสนับถือในทางคติธรรม.

บรรพสิบสอง

ลัทธิศักติและตันตระ

ได้เล่าไว้ในบรรพแปดว่า ศักติ หมายความถึงชายาของพระเป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง, เป็นอำนาจของเทพผู้สามี. ในนิกายไศวะซึ่งนับถือพระศิวะ ก็อ้างพระอุมาเป็นศักติ, ในนิกายไวษณพก็อ้างพระลักษมีหรือนางราธา (ชายาพระกฤษณะ) เป็นศักติ, ในนิกายพระพรหมา ก็อ้างพระสรัสวดีเป็นศักติ. แต่โดยปรกติย่อมเล็งเอาเฉพาะพระอุมาชายาพระศิวะ, ซึ่งมีนามต่าง ๆ กันว่า เทวีบ้าง, ทุรคาบ้าง, และกาลีบ้าง. นิกายศักติ มีลัทธิผิดจากนิกายอื่น ๆ ในลัทธิฮินดู, เพราะไม่มีต้นศาสนาในนิกาย เป็นแต่อ้างว่าพระศิวะทรง บันดาลด้วย พระองค์เอง ให้ มนุษย์เห็นแจ้ง. ถ้าพูดตามหลักพงศาวดาร, ก็ต้องว่าศักติเป็นลัทธิประสมออกจากลัทธิฮินดู และลัทธิของชาวชนที่ไม่ใช่ชาติอารยัน. ลัทธิศักติมีผู้ นับถือ กันมากใน อินเดีย ภาค ตะวันออก เฉียงเหนือ แถวเนปาลราษฎร์แคว้นเบงคอล (องคราษฎร์) และในอัสสัม (โบราณเรียกว่าแคว้นกามรูป). ลัทธินี้ไม่มีอาจารย์ผู้สั่งสอน

หรือผู้แต่งตำราถือเหมือนในนิกายอื่น ๆ, และมักจะมีลัทธิตันตระรวม ๆ ไปด้วย.

ตันตระหมายความตามของเดิมว่า ตำราคู่มือแสดงมาติกา คือ หัวใจในลัทธิ ภายหลังมีกำหนดให้หมายความเป็นตำราคู่มือของลัทธิศักติที่นับถือพระอุมา. คัมภีร์พุทธตันตระ เช่นลัทธิทะไลลามะของธิเบต (ทะไล Dalai ในภาษาตาตมงคลแปลว่า ทะเล, เอาความว่าลึกซึ้งกว้างขวาง) ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน. แต่คำตันตระที่มีความหมายว่าหนังสือหรือเล่มเท่านั้นก็มี เช่น ปัญจตันตระ ลักษมีตันตระเป็นต้น.

ในวรรณคดีสันสกฤตมักเรียกชื่อคัมภีร์หมวดหนึ่งในลัทธิว่า ตันตระ อาคมสังหิตา. สามคำนี้มีความหมายคล้ายคลึงกัน. ถ้าแยกออก: คัมภีร์ตันตระเป็นของนิกายศักติ, อาคมเป็นของนิกายไศวะ, สังหิตาเป็นของนิกายไวษณพ. ลักษณะของคัมภีร์เหล่านี้คือ เล็กทั้งหลักพื้นอันมีแจ้งอยู่ในพระเวท, อ้างว่าคัมภีร์เวทเป็นของโบราณมีถ้อยคำยากลึกซึ้ง: มนุษย์สามัญไม่สามารถจะเข้าใจได้. เทพองค์ใดองค์หนึ่งมีกรุณาบันดาลให้มีตันตระเพื่อให้มนุษย์เห็นหลักลัทธิของเดิมง่ายขึ้น. หลักที่สอนนั้นต่าง ๆ กัน, แต่รวมความ คือ มีพิธีกระทำในลัทธินั้นเนืองด้วยคาถาอาคม, มีการลงอักขระลงเลขลงเส้นเป็นยันต์ต่าง ๆ. เพราะฉะนั้น การลง

เลขยันต์ในสิ่งต่าง ๆ น่าจะมาจากลัทธิตันตระนี้. ตันตระอาคม หรือสังหิตา ย่อมแบ่งหลักในลัทธิออกเป็นสี่ประการ คือ ฌาน โยคะ จริยา และ กริยา. ที่เป็นพุทธตันตระ, เปลี่ยนคำว่าฌานเป็นอนุตตระ. อย่างที่หนึ่ง ที่สอง ว่าด้วยการเพ่งพินิจตรึกนึกไปในพระเป็นเจ้าทางใจ, อย่างที่สาม ที่สี่ ว่าด้วยการปฏิบัติทางกายวาจา.

การนับถือเทวดาผู้หญิงอย่างลัทธิศักติได้มีมาแต่กาลก่อน, ในลัทธิอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ฮินดูก็มี เช่นลัทธิคริสตังนับถือมาดอนนา หรือแม่พระ, และจีนในลัทธิมหายานนับถือพระกวนอิมเป็นต้น. แต่ในอินเดีย ลัทธินี้มีกดดันขึ้นในเวลาไม่สู้นานนัก. ปัจจุบันนี้ ประชาชนอินเดียภาคใต้นับถือเทวดาผู้หญิง ชื่อว่า ศัตตา และมารีอัมมัน (อัมมันในภาษาทมิฬว่าแม่เจ้า, ตรงกับศัพท์ คือ อัมมะ) ว่าเป็นเทวีประจำไข้ทรพิษ, ต้องประจบเอาใจบูชาไว้อย่าให้โกรธเคืองได้.

พิธีที่ทำเนื่องในการบูชาเทวดาผู้หญิง มักเป็นไปในทางอนาจาร, เช่นใช้ผู้หญิงเปลือยกายจับระบำและสังเวยด้วยสุรา, และบูชายัญด้วยโลหิตคนและสัตว์ (ดอกไม้ถวายเจ้าแม่ก็เห็นจะมาจากที่เดียวกัน). ลัทธิอย่างนี้ไม่ใช่แต่จะมีในอินเดีย ถึงในประเทศอื่น เช่นกรีซครั้งโบราณก็เคยมี.

พระอุมาซึ่งเป็นที่นับถือของนิกายศักติ, ถ้าจะสาวเรื่องย้อนขึ้นไปสมัยพระเวท, จะพบปรากฏในคัมภีร์ยชุรเวทว่า รุทระ (ซึ่งภายหลังกลายเป็นพระศิวะ) มีเทวี (แปลว่า เทวดาผู้หญิง) เป็นกนิษฐภคินี ชื่อ อัมพิกา (แปลว่า แม่). อัมพิกาเทวี ต่อมากลายเป็นอุมาเหมวดี (ธิดาท้าวหิมาลัย) และเป็นบารพตี (นางชาวเขา). พระอุมานี้มีชื่อมากมายเหมือนอย่างพระศิวะเทพสามี. ลักษณะของพระนางก็เหมือนกับพระศิวะ มีทั้งดีทั้งร้าย. เฉพาะที่ร้ายมีพระนามว่า กาลี หรือ ศยามา (ดำ), ทุรคา (เข้าถึงยาก), จัณฑี จัณฑิกา (ดุร้าย), ไภรวี (น่าพิลึกพิกลตัว) เป็นต้น.

แดนที่กำเนิดของศักติซึ่งปรากฏเป็นลัทธิแน่ชัดขึ้น คือทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย. ดินแดนตอนนี้เป็นที่ตั้งของแคว้นเบงคอล, เนปาล, และอัสสัม, ซึ่งมีพลเมืองสำส่อนกันหลายชาติ, เช่นชาติในตระกูลธิเบต – พม่า (พม่าและธิเบตในปัจจุบันออกจากชาตินี้), มอญ – เขมร (เขมรและมอญออกจากชาตินี้), และชาติไทยบางสาขามีชาติอหมในอัสสัมเป็นต้น. ในแว่นแคว้นเหล่านี้ ครั้งอดีตลำบรรพ์ไม่ปรากฏว่าพวกพราหมณ์ไปตั้งอยู่. เพราะฉะนั้น จึงยุติไว้ว่า ลัทธินี้คงเกิดขึ้นภายหลัง ครั้งพวกฮินดูเข้ามาเป็นใหญ่, แต่เอาเค้าลัทธิของชาติเดิมเข้ารวม

ไว้ด้วย เกิดเป็นลัทธิศักติขึ้น.

คัมภีร์ตันตระมักร้อยกรองเป็นเรื่องสากัจฉาในระหว่างพระศิวะและพระอุมาด้วยข้อวัตรปฏิบัติในทางลัทธิ. ถ้าพระอุมาเป็นผู้ถาม, พระศิวะเป็นผู้ตอบอธิบาย เรียกว่า *อาคม*. ถ้าพระศิวะเป็นผู้ถาม, พระอุมาเป็นผู้ตอบ: เรียกว่า *นิคม*. บางทีเรียกอาคมว่า *ยามล* แปลว่าคู่ (ออกจากคำเดิมว่า ยมล), และเรียกนิคมว่า *ทามร*.

คัมภีร์ตันตระสอนว่า มนุษย์มีภาวะไม่เท่ากัน. เพราะฉะนั้นกฎพิธีจึงต้องกระทำต่าง ๆ กันตามสภาพของมนุษย์. มนุษย์มีลักษณะสามประการ คือ ปศุ (สัตว์), วีร (กล้าหาญ), และทิพยภาวะ. ลักษณะสามประการนี้ มักหมายถึงวัยของมนุษย์ คือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และ ปัจฉิมวัย. บางทีหมายความถึงมนุษย์สามเหล่า คือ ผู้ไม่มีตันตระ, ผู้มีตันตระสามัญ, และผู้มีตันตระอย่างดี. ลักษณะสามประการนี้เรียกว่า *คุณ*. นิกายศักติแบ่งเป็นสองพวก, เรียกว่าทักษิณาจารี พวกขวา, และวามาจารี พวกซ้าย. พวกขวาทำพิธีเปิดเผยอย่างสุภาพ, แต่พวกซ้ายทำพิธีในที่ลับมีการลามกมาก. ลัทธินี้มีมาแล้วในโลกแบ่งตามลำดับเป็นเจ็ดชั้น คือ นับถือพระเวท, พระวิษณุ (ไวษณพ), พระศิวะ (ไศวะ), และรอง ๆ มาอีกสามชั้น, จนถึงทักษิณาจารย์

เป็นชั้นที่เจ็ด. สี่ชั้นแรกอยู่ในชั้นสูงซึ่งมีประวฤติ (ธรรมชาติเป็นต้นเหตุให้เคลื่อนไหว). บุคคลจะต้องข่ม ราคะ โทสะ โมห อันเป็นลักษณะประวฤติให้สิ้นไป, บังเกิดนิวฤติ คือ หมดประวฤติ ส่วนความเห็นในปัจจุบัน: ถ้าจะข่ม ราคะ โทสะ โมห. ให้หมดไป, ต้องอาศัยราคะโทสะโมหนั้นเองเป็นเครื่องบำราบ (หนามยอกเอาหนามบ่ง) คือ ต้องกินอาหาร ต้องดื่มน้ำเมา และเสพเมถุนเป็นต้น แต่ละอย่างให้เต็มที่แล้ว, สิ่งเหล่านี้แหละจะเป็นเครื่องดับมันเอง. ส่วนผู้ต้องการความดับ ตามลัทธิต้องปฏิบัติในชั้นที่ห้าก่อน ที่เรียกว่าวามาจาร. เมื่อชำนิชำนาญแล้ว ก็เลื่อนขึ้นชั้นที่หกเรียกว่า สิทธานตาจาร. ผู้เลื่อนชั้นจะหมดสิ่งชั่วไปทีละน้อยเรื่อยไปจนไม่มีเหลือ, แล้วเข้าถึงชั้นสูงสุดเรียกว่าเกาลาจาร. ผู้เป็นเกาละ (ผู้อยู่ในชั้นเกาลาจาร) ย่อมพ้นชั้นและนิกายทั้งมวล เพราะเป็นผู้รู้แจ้งแล้วซึ่งพรหม, ไม่ตกอยู่ในลัทธินิกายไร ๆ. ในคัมภีร์มหานิรวาณตันตระ อธิบายลักษณะของผู้เป็นเกาละว่า สักแต่ว่ามีรูปเป็นมนุษย์, ที่ไปมาอยู่ในมนุษยโลก ก็เพื่อช่วยสั่งสอนมนุษยนิกรให้พ้นประวฤติเท่านั้น.

ข้อแปลกในวิธีตันตระ คือ มีหลักเบื้องต้นสำหรับผู้เข้าลัทธิห้าประการ เรียกว่า ปัญจตัตตว (ธาตุทั้ง ๕) หรือปัญจมการ

(ส่วนพิเศษขึ้นต้นด้วยอักษร ม ทั้งห้า) คือ มัชชะ (หรือ มทิรา = น้ำเมา), มางสะ (เนื้อ, รวมทั้ง มัตสยะ ปลา), มนตร์ (พร่ำให้กำหนัด), มุทรา (ใช้ท่ายั่วยวน), และไมถุน (เมถุน). พิธีทั้งห้านี้กระทำกันในเวลาเที่ยงคืน เรียกว่า กาลจักร. เริ่มพิธี ผู้เลื่อมใสนั่งล้อมกันเป็นวง, ตอนเสร็จพิธีมีการอันลามกที่สุด, ข้อนี้ พวกถือตันตระบางคณะชี้แจงว่า การดื่มน้ำเมา ให้ดื่มแต่พอควร. แต่บางพวกถือว่า ต้องดื่มให้หยำเปจนล้มลงจึงจะใช้ได้. แต่อย่างไรก็ตาม พิธีต้องมีพร้อมด้วยการดื่มเหล้า กินเนื้อสัตว์ ฯ ล ฯ เพื่อบูชาพระศักติ, ถ้างดเว้นถือว่าเป็นบาป. อนึ่ง ควรเข้าใจไว้ด้วยว่า พวกถือตันตระในเวลานอกพิธีมีความประพฤติดีที่สุด: ไม่เป็นผู้เมามาย และเกลียดชังการอนาจาร.

พระศักติหรือพระอุมา ตามปรกติก็องค์เดียวกัน, แต่เมื่ออวตารลงมาเป็นปางต่าง ๆ, ก็เกิดมีการบูชารูป และมีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น มหาวิทยา, มหามาตา (พระแม่เจ้า), นายิกา, โยคินี, และฑากินีเป็นต้น. ที่นับถือกันมากที่สุด คือ ปางพระทุรคา หรือกาลี. พลเมืองอินเดียนับถือปางหลังนี้มีจำนวนอยู่ในแคว้นเบงคอลราวสามสิบห้าล้านคน. ในฤดูวสันต์ (หน้าใบไม้ร่วง) มีพิธีเรียกว่าทุรคาบูชา, ทำเป็นรูปพระทุรคาขึ้นบูชามีกำหนดเก้าวัน, แล้วนำเทวรูปไปทิ้งน้ำ. ที่เทวาลัยกาลีฆัตในเมือง

กัลกัตตา พวกฮินดูฆ่าแพะโดยตัดคอให้ขาดกระเด็น บูชาพระกาลี (คำ *กัลกัตตา* ออกจากชื่อเทวาลัยที่ว่า *กาลีฆัต* นั่นเอง)

การนับถือพระกาลีจะมีต้นเหตุเป็นมาแต่เดิมอย่างไรก็ตาม, แต่ในปัจจุบันมีอธิบายว่า ไม่ใช่นับถือพระกาลี ว่าเป็นยักษ์เป็นมารอันดุร้ายที่ต้องนบนอบบูชาเพราะกลัวภัย, ที่บูชาก็เพื่อเป็นเครื่องอนุสรณ์ว่า ในโลกนี้ย่อมมีความเกิดความตายเป็นของคู่กัน. ภัยพิบัติต่าง ๆ ล้วนออกจากพระกรุณาของพระองค์. มนุษย์พึงมอบกายถวายชีวิตในลักษณะของ พระองค์ที่ปรากฏให้เห็นว่าดุร้าย ซึ่งเพื่อข่มกายใจ; เปรียบเหมือนแม่ตีลูก, ลูกร้องว่าแม่จ๋า, แต่ลูกก็คงเกาะแม่แน่นไม่หนี. "แท้จริงข้าพเจ้าไม่เห็นพระองค์, แต่ข้าพเจ้าไม่ใช่เด็กที่หลงแม่. ข้าพเจ้ายังคงร้องว่าแม่จ๋าอยู่. ข้าแต่พระแม่เจ้า, ความทุกข์พิบัติที่ข้าพเจ้าได้ประสบและคงประสบอยู่, ข้าพเจ้าย่อมรู้ว่า เกิดจากพระกรุณาของพระองค์เป็นเที่ยง."

บรรพสิบสาม

พระโพธิสัตว์ในลัทธิมหายาน

พระโพธิสัตว์

โพธิสัตว์ แปลตามพยัญชนะว่า ผู้ข้องอยู่ในโพธิ คือ ความรู้, ตามความหมายก็ว่า ผู้จักได้ตรัสเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเบื้องหน้า. ตามลัทธิของมหายาน พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญบุญบารมีโดยลำดับแบ่งเป็นขั้นเรียกว่าภูมิจึงจะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าได้. ภูมิเหล่านี้มีชื่อและแบ่งจำนวนต่าง ๆ กันเป็นห้าบ้าง เจ็ดบ้าง และเป็นสิบภูมิก็มี, มีชื่อเช่น มุทิตา (ความยินดีด้วยในความสุขของผู้อื่น), วิมลา (ไม่มีราคี), ประภาการี (ให้ความสว่าง), อรรจิสมดี (รุ่งเรือง), ทุรชยา (ผู้อื่นชนะยาก), อภิมุขี (ผินหน้าสู่ทางสงสารวัฏและทางนิรพาณ), ทูรังคมา (ไปไกล), อจลา (ไม่เคลื่อน) สาธุมดี (ใจดี).

พระโพธิสัตว์มีจำนวนนับด้วยโกฏิ, แต่ที่มีนามปรากฏและเป็นที่เลื่อมใสมากก็ คือ พวกอวโลกิต และ พระมัญชุศรี, ถัดมามีพระไมเตรย (พระศรีอารยเมไตรย), พระสมันตภัทระ,

พระมหาสถามปราปต, และพระกษิติครรภ. พระโพธิสัตว์เหล่านี้เป็นที่นับถือของประชาชนในประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาในลัทธิมหายาน.

มหาชนในท่ามกลางทวีปอาเซีย คือ ทางประเทศตาตธิเบต และจีน นับถือพระโพธิสัตว์อวโลกิตมาแต่กาลดึกดำบรรพ์ และบูชารูปกายของพระโพธิสัตว์องค์ต่าง ๆ กัน, ถือว่าเป็นองค์แห่งการุณย์ คือมีกรุณาในสรรพสัตว์ที่ได้ทุกข์ นามเต็มเรียกว่า *อวโลกิเตศวร*, ซึ่งมักจะแปลกันว่า พระผู้มองลงมาดู (จาก ศวรร์). คำนี้ถ้าแปลตามรูปไวยากรณ์ก็ต้องว่า พระผู้ที่ผู้อื่นมองดู, เพราะฉะนั้น น่าจะหมายความว่า พระผู้ปรากฏพระกายอยู่ทั่วไป, ด้วยตามตำนานว่า เมื่อผู้ใดได้ทุกข์ พระองค์ก็มาช่วยเหลือเสมอ. พระอวโลกิเตศวรนี้ จีนเรียกว่า *กวนอิม* หรือ *กวนซีอิน*, แปลว่า พระผู้มองดูซึ่งเสียงหรือแดนแห่งเสียง, ซึ่งน่าจะแปลเพราะเข้าใจผิด, คือ แยกศัพท์ อีศวร จากอวโลกิเตศวร เป็น ศวร ซึ่งแปลว่าเสียง, เลยเปลี่ยนเป็นคำว่า อิม ซึ่งแปลว่าเสียง อย่างเดียวกัน.

พระอวโลกิเตศวรนี้ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกไม่กล่าวถึง, แม้ในหนังสือทิพยาวทานชาดกมาลาอวทานกัลปวิสตระ ซึ่งเป็นคัมภีร์มหายานก็ไม่มีกล่าวไว้, คงมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของมหายาน

ชื่อสัทธรรมปุณฑริก. ในนั้นกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า พระโพธิสัตว์องค์นี้เป็นพระผู้ทรงมหาการุณยภาพ, ทรงช่วยมนุษย์ที่ได้ทุกข์ให้พ้นภัย จากการเรือแตกในทะเล, จากการที่ต้องถูกประหารชีวิต, จากโจรภัยและภัยอื่น ๆ อีกเอนกประการ, เป็นผู้ทรงช่วยเหลือให้พ้นจากความชั่วซึ่งเกิดจากกิเลสความเศร้าหมองใจ, เป็นผู้ประทานบุตรให้บังเกิดแก่หญิงซึ่งบูชาพระองค์, และนิรมิตบิดเบือนพระกายเป็นพระพุทธเจ้าบ้าง เป็นพรหมบ้าง เป็นยักษ์บ้าง แล้วแต่ควร เพื่อเป็นเครื่องประกอบการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้สะดวกยิ่งขึ้น. พระโพธิสัตว์อวโลกิตมีพระเนมิตตกนามต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมดาของผู้นับถือ ย่อมขนานตามพระคุณลักษณะของพระองค์ เช่น พระมหาการุณิก พระโลกนาถ หรือพระโลเกศวร และพระปัทมปาณี แปลว่าผู้มีดอกบัวหลวงในหัตถ์. เพราะฉะนั้น รูปที่เขาสร้างขึ้นไว้บูชาครั้งโบราณจึงเป็นรูปมนุษย์หนุ่ม ทรงอาภรณ์อย่างความนิยมของอินเดีย, พระเศียรสวมมกุฎประดับมณีรัตน์ มีรูปพระพุทธอมิตาภะ (จะได้อธิบายต่อไป) ขนาดเล็กติดอยู่ข้างหน้า, พระหัตถ์ขวายื่นออกในท่าทรงแสดงความการุณย์, พระหัตถ์ซ้ายทรงดอกบัวแดง, และมักจะเด็ดประทับยืนอยู่ในดอกบัว, พระฉวีเป็นสีแดง บางทีเป็นสีขาว, บางทีมีสีพระกร, รูปที่สร้างใน

ยุคหลังมักเพิ่มจำนวนพระกรมากขึ้นไปกว่าสี่, ถ้ามีพระกรมาก นอกจากทรงถือดอกบัวแล้ว ก็มีทรงถือสมุดหนังสือ, พวงลูกประคำ และหม้อน้ำทิพย์.

พระโพธิสัตว์ อวโลกิต มักมีเทวีชื่อดารา โดย เฉพาะ เสมอ. ดาราเทวีนี้ ในยุคบุราณถือว่าเป็นชายาของพระอวโลกิต, มีรูปสำหรับบูชาปรากฏอยู่แถบเหนือของประเทศอินเดีย, นับถือเท่ากับเป็นโพธิสัตว์เหมือนกัน. ในประเทศธิเบตนับถือดาราเทวีว่า เป็นผู้มีฤทธิ์เดชอาจบิดเบือนกายได้ต่าง ๆ. นักปราชญ์จีนอธิบายว่า โตโล (ตาลา) กับ กวนอิม (อวโลกิเตศวร) เป็นองค์เดียวกัน. บางทีจะเป็นด้วยพระอวโลกิตบิดเบือนกายได้ต่าง ๆ และเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเรื่องดาราเทวี, ทางจีนจึงจับรวมและเกณฑ์ให้พระอวโลกิตเป็นผู้หญิงไปก็ได้, และเกิดมีตำนานเล่าถึงประวัติในชาติก่อนของพระกวนอิมขึ้น.(๑)

พระโพธิสัตว์ชื่อมัญชุศรี, มีพระนามอย่างอื่นอีก คือ พระมัญชุนาถและพระมัญชุโฆษ มัญชุแปลว่าเบิกบานยินดี, พระวาคีศวร (พระผู้ทรงวาจา), และกุมารภูต. ท่านผู้นี้ มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกว่าเป็นปฐมโพธิสัตว์ และเป็น

(๑) โปรดอ่านเรื่อง "กวนอิม" โดย 'เสฐียรโกเศศ' ซึ่งจัดพิมพ์รวมอยู่ในเล่มนี้แล้ว

อาจารย์ของพระไมเตรย (พระศรีอารย์) ทรงความเป็นหนุ่มอยู่เป็นนิตย์อนันตกาล, เพราะฉะนั้น จึงรู้จักบรรดาพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ไปแล้วแต่กาลก่อนทุกพระองค์, เคยเสด็จไปโปรดสัตว์ใต้ทะเล รูปพระมัญชุศรีมีพระหัตถ์ถือกระบี่เป็นเครื่องหมายแห่งความรู้ อีกพระหัตถ์หนึ่งถือสมุดหนังสือ.

ถัดจากพระโพธิสัตว์อวโลกิตและพระมัญชุศรี, พระโพธิสัตว์ที่สำคัญอีกองค์หนึ่ง คือ พระไมเตรย (มคธเป็นเมตเตยย, จีนเป็นไมไล, ญี่ปุ่นเป็นไมโรกู, หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่าพระอชิต) พระโพธิสัตว์องค์นี้มีกล่าวไว้ในคัมภีร์นิกายภาคใต้ คือ นิกายพุทธศาสนิกในลังกา สยาม พม่า มอญ เป็นต้น. ในคัมภีร์มหาปรินิพพานสูตรกล่าวไว้ว่า พระโพธิสัตว์องค์นี้จะได้ตรัสเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในภายหน้า. แต่อย่างไรก็ดีคัมภีร์นิกายภาคใต้นี้มีกล่าวไว้น้อยครั้งเต็มที, คงมีกล่าวไว้บ่อยก็ในหนังสืออนาคตวงศ์.

บรรพสิบสี่

พระพุทธเจ้าในลัทธิมหายาน

ตามลัทธิมหายาน พระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายเหลือคณนา, ได้มีมาแล้วและสืบต่อกันมาแต่ภาคก่อนย้อนถอยขึ้นไปจนหาเขตมิได้, และจะมีมาตรัสในภายหน้าต่อไปอีกจนกัลปาวสาน. แม้พระมหาสมณโคดมซึ่งเป็นบรมศาสดาจารย์ในพระพุทธศาสนาก็เป็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีมาแล้วและจะมีต่อไป, หาใช่เด่นเป็นพิเศษเหมือนความนิยมของพุทธศาสนิกฝ่ายทักษิณยานไม่. เมื่อมีพระพุทธเจ้าหลายองค์เช่นนี้, ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องมีประวัติและตำนานประกอบเฉพาะองค์พระพุทธเจ้ามากมาย.

ในคัมภีร์ทักษิณยาน (พุทธศาสนาฝ่ายใต้ คือ สยาม ลังกา พม่า มอญ เป็นต้น) กล่าวถึงพระพุทธเจ้าที่มาตรัสก่อนพระมหาสมณโคดมเหมือนกัน, โดยความเป็นตำนานที่ตรัสรู้ถัดกันมา, และยังว่าในพุทธกาลเดียวจะมีพระพุทธเจ้าถึงสองพระองค์ไม่ได้. ส่วนลัทธิมหายานถือว่าพระพุทธเจ้ามีประจำอยู่เสมอในโลกต่าง ๆ ทั่วทุกทิศ, เหมือนพระประธานมีประจำอยู่ทุกอุโบสถ,

ไม่ใช่เสด็จ มาตรัสรู้ใน มนุษยโลกแล้ว นิพพาน เหมือน อย่างพระสมณโคดม, และมักขนานนามพระพุทธเจ้าทั้งปวงโดยรวมว่า พระตถาคต. แดนอันเป็นที่สถิตของพระพุทธเจ้าเรียกว่า พุทธเกษตร เป็นสถานที่อันรุ่งเรืองวิจิตร, มีพระพุทธเจ้าอันทรงรัศมีไพโรจน์ ประทับอยู่ทุกพุทธเกษตร.

พระพุทธเจ้าที่ปรากฏขึ้นอีกในยุคหลัง, ไม่ใช่พระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาตรัสรู้ในมนุษยโลก, มีห้าองค์เรียกว่า พุทธชิน หรือ ฌานิพุทธ คือพระพุทธเจ้าทรงฌาณ, มีพระนามคือพระไวโรจนะ, พระอักโษภยะ, พระรัตนสมภพ, พระอมิตาภะ, และพระอโมฆสิทธิ. พระพุทธเจ้าห้าพระองค์นี้ เกิดจากอำนาจฌาณของพระอาทิพุทธ คือพระพุทธเจ้าองค์ประถม. พระโพธิสัตว์ก็ดี, พระพุทธเจ้าที่ลงมาตรัสรู้ในมนุษยโลกก็ดี, หรือเทวเช่นดาราเทวีเป็นต้น อันเป็นพระนางคู่บารมีพระพุทธเจ้าดังพระพิมพา, ย่อมเกิดมาจากพระอาทิพุทธทั้งสิ้น.

ในพระพุทธเจ้าห้าพระองค์นี้ พระไวโรจนะและพระอมิตาภะเป็นองค์สำคัญที่สุดในลัทธิมหายาน. ส่วนพระอักโษภยะเพียงแต่มีกล่าวไว้ในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริก และคัมภีร์สุขาวดีวยูหะน้อยว่า เป็นพระพุทธเจ้าผู้เป็นประธานอยู่ทางแดนภาคตะวันออก; และยังมีอีกคัมภีร์หนึ่ง ซึ่งแพร่หลายอยู่ในประเทศจีน กล่าว

ถึงลักษณะภูมิประเทศอันเป็นที่สถิตของพระพุทธเจ้าองค์นี้, แต่ส่วนพระองค์เองไม่ค่อยมีผู้ยกย่องให้เป็นพิเศษนัก. ที่นับถือกันมากที่สุดคือพระไวโรจนะ ซึ่งเป็นองค์สำคัญของนิกายชินะแห่งพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น. พระพุทธรูปองค์ใหญ่มหึมาในเมืองนาราประเทศญี่ปุ่น, ดังเคยมีปรากฏอยู่ในหนังสือต่าง ๆ, ก็คือพระปฏิมาแห่งพระพุทธเจ้าไวโรจนะองค์นี้, หาใช่พระพุทธรูปของพระมหาสมณโคดมไม่. ประเทศชวา, เมื่อยังไม่ได้นับถือลัทธิมะหะหมัดอย่างบัจจุบัน, ก็นับถือพุทธศาสนาลัทธิมหายาน, และ นับถือ พระไวโรจนะ เป็น พระพุทธเจ้าองค์ สำคัญ อย่าง ญี่ปุ่น เหมือนกัน. คำว่าไวโรจนะนี้ เห็นได้ชัดว่ามาจากคำ วิโรจนะ ในภาษาสันสกฤต อันเป็นชื่อของพระสุริยเทพ, จึงจึงแปลว่า ต้ายหรือต้ายยิด คือ สุริยะดวงใหญ่, เพราะฉะนั้น พระนามพระพุทธเจ้าองค์นี้จึงเนื่องมาจากนามของพระสุริยเทพนั่นเอง. แต่เหตุไฉน พระสุริยเทพ จึงกลาย มา เป็น พระพุทธเจ้า ใน ลัทธิ มหายาน, ยากที่จะทราบได้. คงสันนิษฐานได้อย่างหนึ่งว่าพระพุทธเจ้านั้นกล่าวกันว่ามีรัศมีออกจากพระกายฉายรุ่งโรจน์คล้ายลักษณะของพระสุริยะ, เป็นผู้ชนะความมืด และกำจัดโมหความโง่เขลา, ประกอบทั้งประเทศเพื่อนบ้านของอินเดียมีประเทศเปอร์เซียเป็นต้น เคยนับถือลัทธิบูชาไฟคือดวงอาทิตย์มาแต่ดึกดำบรรพ์ (คือลัทธิ

ที่ชาติปารซีหรือชาติเปอร์เซียเดิมนับถืออยู่ทุกวันนี้). การสัมพันธ์ติดต่อกันใน ความคิดเรื่องลัทธิคง จะเป็นเหตุให้ฝ่ายมหายานได้เค้าในเรื่องพระสุริยเทพมาบ้าง, จึงเกิดมีพระพุทธเจ้าไวโรจนะอันมีลักษณะและพระนามไปข้างพระสุริยเทพ.

พระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่นับถือกันมาก คือ พระอมิตาภะ แปลว่าพระพุทธเจ้าผู้มีความส่องอันหาประมาณมิได้ บางทีก็เรียกว่า พระอมิตายุส์แปลว่า พระผู้หาประมาณอายุมิได้. เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าองค์นี้ จึงถือกันว่าเป็นพระผู้ทรงความส่องและเป็นอมตะ. พระองค์เป็นใหญ่ในพุทธเกษตรด้านตะวันตกอันมีชื่อยืดยาวว่า บุษปวลิวนาราชิกุสุมิตาภิชญ. ถ้าจะแปล, ก็ต้องแปลเพียงว่า แดนแห่งส่วนต่าง ๆ.

บัดนี้จะต้องขออธิบายความในเรื่องลัทธิอื่น เพื่อมาบรรจบกับเรื่องแดนของพระอมิตาภะแทรกไว้ด้วย. ในคัมภีร์ไบบลของลัทธิคริสต์ดังมีว่า พระเป็นเจ้าได้สร้างสวนให้เป็นที่อยู่ของอาดัมและเอวามนุษย์หญิงชายคู่แรก; และยังมีคตินิยมกันทั้งในลัทธิคริสต์ดัง และลัทธิมะหะหมัดว่า ผู้อิ่มเอิบไปด้วยบุญย์, เมื่อตายแล้ว, จะได้ไปเสวยสุขในแดนนี้ ซึ่งเรียกว่า ปรไทส์ (Paradise). คำว่า ปรไทส์ ย่อมจะหมายความในภาษาเปอร์เซียว่าเป็นป่าร์กหรือสวนอุทยาน ในคัมภีร์อเวสต์อันเป็นคัมภีร์แสดงลัทธิบูชาไฟ

ของเปอร์เซียสมัยโบราณกล่าวถึงสวรรค์สี่ชั้น คือ ปรไทส์ คิดชอบ, ปรไทส์ วาจาชอบ, ปรไทส์ กรรมชอบ, และชั้นความสว่างอันหาเขตมิได้. ผู้อ่านจะเห็นได้ทันทีว่า ชื่อสวรรค์ชั้นสุดท้ายตรงกับคำว่า อมิตาภะ ซึ่งแปลความหมายอย่างเดียวกัน. และที่ว่าพระอมิตาภะทรงปกครองแดนตะวันตก ก็เพราะแดนนั้นเป็นทางที่พระอาทิตย์ตก, และตามลัทธินิยมก็เป็นแดนของวิญญาณแห่งผู้ตายไปสู่. แดนที่พระอมิตาภะทรงปกครองเรียกชื่อว่า สุขาวดี หรือภูมิอันมีความสุข. ในคัมภีร์ปุราณะของลัทธิพราหมณ์มีถึงคปุราณและวายุปุราณเป็นต้น กล่าวว่าแดนอันเป็นที่สถิตของพระวรุณอยู่ทางทิศตะวันตกเรียกชื่อว่า สุข, และคำว่าอมิตาภะ มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิษณุปุราณว่าเป็นชื่อของเทพจำพวกหนึ่ง, และว่าเทพจำพวกนี้มีการเกี่ยวข้องกับเทพอีกจำพวกหนึ่งเรียกว่ามุขย. การนับถือบูชาพระอมิตาภะ นักปราชญ์ได้สาวตำนานเหนือขึ้นไปว่าได้มีมาแต่เมื่อไร, คงได้ความว่ามีการนับถือมาแต่ครั้งสมัยสระหะ ซึ่งเป็นอาจารย์ของนาคารชุน กล่าวกันว่าอาจารย์ของพระนาคารชุนเป็นศูทร คือ อยู่ในวรรณต่ำของลัทธิพราหมณ์, และคำว่าสระหะ ก็เป็นชื่อที่น่าจะไม่ใช่สันสกฤต. เหตุผลดังได้อธิบายมาแล้วนี้ เป็นเครื่องล่อให้เห็นว่า การนับถือบูชาพระอมิตาภะจะไม่ใช่ของพระพุทธศาสนา,

น่าจะตอน เอาจาก ประเทศอื่นเข้าไป นับถือรวม ๆ กันในประเทศอินเดีย.

อีกประการหนึ่ง ลัทธิพระอมิตาภะก็มีหลักผิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้า, เช่น สอนให้มีความเชื่อมั่นหรือมีภักดีในพระอมิตาภะ และให้สวดอ้อนวอนภาวนา. ผู้ใดปฏิบัติเช่นนั้นเมื่อตายไป พระอมิตาภะจะทรงรับรองให้เป็นสาวกและให้เสวยสุขอยู่ในสวรรค์สุขาวดีของพระองค์. คัมภีร์อันเกี่ยวด้วยพระอมิตาภะคือ คัมภีร์สุขาวดีวยูหะใหญ่และสุขาวดีวยูหะน้อย. คัมภีร์ทั้งสองนี้แสดงถึงภูมิประเทศอันเป็นแดนของสุขาวดี. คัมภีร์สำหรับภาวนามีชื่อว่า อมิตายุรฌานสูตร แปลว่าพระสูตรแสดงการเพ่งพระอมิตายุส์เป็นอารมณ์.

คัมภีร์สุขาวดีวยูหะกล่าวเริ่มต้นเป็นทำนองว่า พระศากยมุนี (คือ พระมหาสมณโคดม) ตรัสเทศนาแก่พระอานนท์บนยอดเขาคิชฌกูฏ, ว่าในอดีตกาลอันล่วงแล้วตั้งอสงไขยกัลป มีบรรพชิตรูปหนึ่งชื่อธรรมากร ได้กระทำประณิธานคือตั้งความปรารถนาเฉพาะพระพุทธเจ้าในกัลปนั้น ขอให้ได้ตรัสเป็นองค์พระพุทธเจ้าในภายหน้า. แต่มีข้อยกเว้นบางประการ คือบุณยบารมีที่ได้สร้างสมไว้, ถ้าจักเป็นประโยชน์เฉพาะตน, ก็ไม่ขอปรารถนาได้พุทธภูมิ; เว้นแต่จะสามารถแบ่งบุณยบารมีที่มีอยู่

ให้เป็นสุขประโยชน์แก่ผู้อื่นได้. เพราะฉะนั้น เมื่อพระธรรมากร ได้ตรัสเป็นองค์พระพุทธเจ้าแล้ว, จึงสามารถประทานบุณยกุศล ให้แก่สาธุชนได้สมดั่งประณิธานนั้น (คล้ายกับวิธีโป๊ปประทาน อินดัลยันส์ หรือ หมายยกบาปแก่ประชาชน คริสตัง ใน ลัทธิโรมันคาทอลิก ดูลัทธิของเพื่อนภาค ๑ หน้า ๑๕). รวมความในเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่งก็คือ เมื่อพระอมิตาภะได้ตรัสรู้แล้ว ย่อมได้เป็นอธิบดีในแดนสุขาวดี, และผู้เป็นบริวารอยู่ในแดนนั้นเสวยความสุขเรื่อยไปไม่มีทุกข์กล้ำกรายจนกว่าจะเข้านิพพาน. บรรดามนุษย์ที่ถึงสวรรค์ได้สิบครั้ง, เมื่อตายไป, ก็ไปสู่แดนนี้ได้. เว้นไว้แต่ผู้นั้นได้กระทำบาปอย่างหนัก, ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น, เมื่อใกล้จะตาย, พระอมิตาภะจะปรากฏพระองค์ให้เห็น. ผู้นั้นจะได้ระงับความกระวนกระวาย, มีสติระลึกถึงแดนสวรรค์ได้ครบถ้วนจำนวนสิบครั้ง. เมื่อพระศากยมุนีตรัสเทศนาเรื่องพระอมิตาภะจบลงแล้ว, ก็ทรงสำแดงฤทธิปาฏิหาริย์ให้พระอานนท์เห็นภูมิประเทศและความสุขอันมโหฬารในสวรรค์สุขาวดี, ซึ่งในคัมภีร์กล่าวไว้อย่างวิจิตร. สิ่งใดอันเข้าใจว่า อาจกระทำความเบิกบานให้แก่หูตากายใจแห่งผู้ประสบได้ยอดเยี่ยม, ย่อมมีกล่าวไว้ครบถ้วน, ไม่ผิดอะไรจากลักษณะสวรรค์ลัทธิอื่น.

ในคัมภีร์สุขาวดีว่ายหะน้อยกล่าวว่า สมัยหนึ่งพระศากยมุนีเสด็จประทับอยู่ในกรุงศราวัสดี (สาวัตถี) ประทานเทศนาถึงภูมิประเทศสุขาวดีนี้ไว้อย่างบริบูรณ์. อนึ่ง คัมภีร์สุขาวดีว่ายหะใหญ่แสดงว่า ผู้จะได้ขึ้นสวรรค์, นอกจากมีความเชื่อแล้ว, ยังมีการทำกุศลอย่างอื่นประกอบด้วย. แต่คัมภีร์สุขาวดีว่ายหะน้อยว่า ไม่ต้องประกอบกุศลกรรมก็ขึ้นสวรรค์ได้ อาศัยแต่ความเชื่อในพระอมิตายุสอย่างเดียวก็พอ. กล่าวว่า มนุษย์จะไปเกิดในแดนพระพุทธเจ้าเพราะเหตุแห่งกุศลกรรมอันได้ทำไว้ในชาตินี้หามิได้เลย. มนุษย์หญิงชายทั้งปวงผู้ได้ยินและมนสิการไว้ ซึ่งพระนามแห่งพระอมิตายุส ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, หรือ ๗ คืนเป็นอนุสติแล้วไซร้. เวลาจะตาย, พระอมิตายุสจะเสด็จมายืนประทับอยู่เฉพาะมนุษย์นั้นเมื่อขณะจวนสิ้นลมหายใจ. ผู้นั้นก็จะสิ้นลมหายใจไปด้วยความสงบไม่กระวนกระวาย, แล้วก็ไปบังเกิดอยู่ในแดนสวรรค์.

คัมภีร์ อมิตายุรฌานสูตร ท่านองเป็นคำเทศนาพุทธอธิบายของพระศากยมุนีว่าผู้ครองสวรรค์มีสามองค์ด้วยกัน คือ พระอมิตายุส มีพระโพธิสัตว์อวโลกิต และพระมหาสถามปราบต์เป็นผู้ช่วย. อุบายอันมนุษย์จะเข้าถึงสวรรค์มีอยู่หลายทาง, แต่ทางที่ดีแน่นอนที่สุดคือบำเพ็ญฌานโดยลำดับวิธี ซึ่งในคัมภีร์แสดงไว้

อย่างพิสดาร, และว่าการรอดพ้นสังสารทุกข์ สำเร็จด้วยความมีใจเป็นบุญกุศล, ถึงจะภาวนาน้อยหรือไม่เลยก็ได้; แต่ทว่าได้ระลึกถึง พระอมิตายุส เพียงครั้งเดียวก็พอ ที่จะหลุด พ้นจากบาปอย่างหนักได้เหมือนกัน.

เมื่อเทียบกับคัมภีร์ของลัทธิฝ่ายทักษิณยาน จะเห็นได้แจ้งว่า ลัทธิเรื่องพระอมิตาภะมีเค้ามาจากเรื่องในคัมภีร์ทักษิณยาน, แต่มาดัดแปลงแก้ไขให้พ้นเผื่อนผิดแปลกกันไปเท่านั้น. ในทูเรนิทานกถาต้นชาดกของคัมภีร์ทักษิณยาน, เล่าถึงพระสุเมธดาบส อธิษฐานขอให้ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า โดยนอนลงบนทางให้พระพุทธเจ้าทีปังกรเสด็จดำเนินไปบนนั้น. พระสุเมธตั้งความปรารถนาให้ได้ตรัสรู้เพื่อช่วยมนุษย์ ให้ข้ามพ้นห้วงสังสารแล้ว, จึงจะขอเข้านิรพาณ. ส่วนพระอมิตาภะก็ตั้งความปรารถนาคล้ายกับพระสุเมธ, เพราะพระองค์ก็เคยเป็นภิกษุแสวงหาโพธิ คือความรู้เพื่อประโยชน์สำหรับมนุษย์เช่นเดียวกัน, ต่างจากผู้อื่นก็ด้วยพระองค์ มีความเพียรเพื่อ ประโยชน์สาธารณะ แก่กล้ามุ่งจะให้ได้ปริณมนา คือ แผ่ส่วนบุญให้แก่ผู้อื่น. แดนอันเป็นที่อยู่ของพระองค์, แม้ว่าจะมีลักษณะคล้ายกับสวรรค์ในลัทธิคริสตังหรือลัทธิเปอร์เซีย, แต่ก็หาเหมือนกันทีเดียวไม่. เพราะสวรรค์ของ พระองค์ ไม่ใช่ เป็น ที่สุด แห่ง ความ มุ่งหมาย ของ ศาสนิกชน

อย่างเช่นในลัทธิคริสตังหรือลัทธิมะหะหมัด, เป็นแดนสำหรับพักเพื่อไปสู่พระนิรพาณอีกชั้นหนึ่ง. ผู้ใดได้เสวยสุขในแดนสวรรค์นั้นแล้ว, จะถึงพระนิรพาณได้สะดวกดาย, ไม่ต้องบำเพ็ญเพียรอะไรอีก.

การนับถือพระอมิตาภะโดยนัยในลัทธิดังได้แสดงมาข้างต้นนั้น แม้มีผู้นิยมกันมากในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นตลอดมาจนทุกวันนี้ก็ดี, แต่ในประเทศอินเดียเองไม่สู้จะนิยมกันนัก. ในประเทศธิเบตและประเทศเนปาล (เป็นประเทศเอกราชกลาย ๆ นับถือพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน อยู่ใต้เขาหิมาลัยเหนือมณฑลเบงคอล) นับถือพระอมิตาภะเท่ากับพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ เท่านั้น. บางทีวิธีปฏิบัติอย่างนี้จะไม่เหมาะแก่อุปนิสัยของชาวอินเดียซึ่งเคร่งครัดในการปฏิบัติ. การที่สอนว่า ถ้าทำบาปไว้หนัก, ในเวลาจะตายให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า (รับบอกหนทาง) ก็จะหลุดพ้นจากบาป, เข้าสู่สถานบรมสุข คือ สวรรค์สุขาวดี, แล้วในที่สุดจะได้พระนิรพาณ: ดังนี้ดูง่ายดายทั้งเหตุผลก็ไม่กินกัน. อีกประการหนึ่งชาวอินเดียที่ถือลัทธิพราหมณ์เป็นเจ้าเรือนมาก่อนต้องการประกอบกรรม กระทำพรตมีบำเพ็ญตบะเป็นต้นอย่างกวดขันเคร่งครัดจริงจังเพื่อให้ตนหลุดพ้นจากสังสารทุกข์อันใหญ่หลวง, เพราะฉะนั้น จึงไม่สู้จะนับถือเป็นพิเศษ

ในพระอมิตาภะ ซึ่งมีลัทธิง่าย ๆ ไม่สมกับฤทธิ์เดชของกิเลส ตัณหา.

บรรดาพระพุทธเจ้า มีพระอินพุทธห้าพระองค์ และพระโพธิสัตว์หรือทวยเทพก็ดี ย่อมถือกำเนิดมาจากพระอาทิพุทธ, หรือจะพูดกลับอีกที, ก็คือพระอาทิพุทธ แบ่งภาคลงมาปรากฏเป็นพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์. พระพุทธเจ้าย่อมอยู่เหนือเทพ, ทรงความเป็นอยู่มาแล้วเป็นอสงไขยกัลป, พระองค์ได้ประทานพระธรรมเทศนาไว้ใน สกลโลกานุโลกอันเหลือ จะคณนามาแล้ว, และจะประทานต่อไปอีกในภายหน้าไม่มีเขตสุด. ที่พระองค์เสด็จลงมาถือปฏิสนธิในมนุษยโลกและเสด็จเข้านิรพาณนั้น เป็นแต่มายาสำแดงให้เห็นและเข้าใจไปว่าเป็นเช่นนั้นจริง, เพื่อช่วยส่งเสริมสาวกที่หย่อนความเพียรมีมานะที่จะปฏิบัติยิ่งขึ้นเท่านั้น. แท้จริง การที่เข้าใจกันว่าพระองค์เสด็จลงมาสมภพในมนุษยโลกเป็นเขตต้น, และที่เสด็จเข้านิรพาณเป็นเขตปลายแห่งพระองค์ที่จะทรงช่วยเหลือสรรพสัตว์นั้น, จึงเป็นความเข้าใจอันไม่ตู้ตรงความจริงที่เดียว. ทิฐิอันว่าด้วยพระองค์พระพุทธเจ้าดังข้างต้นนี้เรียกว่า *ตรีกาย* หรือ *กายสาม*, ได้มีแสดงไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ในลัทธิมหายาน มีมหายานสูตราลังการและสุวรรณประภาสสูตรเป็นต้น.

ตรีกายแห่งพระพุทธเจ้า คือ กายที่หนึ่ง เรียกว่า *ธรรมกาย* เป็นสาระหรือภาวะอันสำคัญของบรรดาพระพุทธเจ้า, เป็นกายอันจะให้เข้าสู่ความรู้แจ้งคือโพธิ, หรือจะหมายความถึงชั้นยอดเยี่ยม คือนิรพาณก็ได้. กายที่สองเรียกว่า *สัมโภคกาย* หรือกายแห่งความบันเทิง กล่าวคือพระกายทิพย์มีรัศมีรุ่งเรืองอันพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏให้เห็น. กายที่สาม เรียกว่า *นิรมาณกาย* หรือกายอันนิรมิตบิดเบือนขึ้น คือร่างมนุษย์ซึ่งพระศากยมุนี หรือพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ปรากฏลักษณะแท้จริงของพระองค์ให้แลเห็น.

ลัทธิตรีกายนี้ สำหรับสัมโภคกายและนิรมาณกายพอจะเทียบกับลัทธิของพราหมณ์ได้ กล่าวคือสัมโภคกายได้แก่พระวิษณุ และนิรมาณกายได้แก่พระกฤษณะ ส่วนธรรมกายซึ่งเป็นภาวะอันสำคัญของพระพุทธเจ้า ถ้าจะเทียบกับลัทธิฝ่ายทักษิณยาน คงได้แก่พระธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเทศนา, เพราะกล่าวไว้ว่า แม้พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วก็ดี, แต่พระธรรมกายของพระองค์จะคงอยู่เสมอ.

พระธรรม หรือคำเทศนาของ พระพุทธเจ้า เปลี่ยนกล่าวเป็นกายขึ้นเรียกว่าธรรมกายนั้น *หลวงจีนเหี้ยนจัง* (พระถังซัมจั๋ง) กล่าวว่า เมื่อพระมหาสมณโคดมจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน,

พระองค์ได้ตรัสกะสาวกที่อยู่รอบพระองค์ว่า "อย่ากล่าวว่าตถาคตกำลังจะไปสู่ความดับสิ้นเป็นครั้งสุดท้าย, ความมีปรากฏแห่งภาวะของเราจะคงอยู่เป็นนิตย์ไม่เปลี่ยนแปลงเลย". ความตอนนี้หลวงจีนเหียนจังคงจะชักเอามาจากคัมภีร์ใดคัมภีร์หนึ่งแห่งพระพุทธศาสน์เป็นแน่ แต่ความตอนหนึ่งในคัมภีร์มหาปรินิพพานสูตรของลัทธิฝ่ายทักษิณยาน ก็มีความใกล้เคียงเช่นเดียวกัน คือที่กล่าวไว้ว่า "บางที่ท่านทั้งหลายจะมีความปริวิตกเกิดขึ้นว่า พระตถาคตสิ้นแล้ว เราไม่มีอาจารย์อีกแล้ว. แต่หาเป็นอย่างที่ท่านเห็นเช่นนั้นไม่. ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย, เมื่อเราล่วงไปแล้ว, จะชื่อว่าเป็นศาสดาผู้สั่งสอนของท่านทั้งหลาย."

อนึ่ง คำว่า 'ธรรมะ' ในพระพุทธศาสนานอกจากหมายถึงคำเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้ว, ยังมีความหมายเป็นอย่างอื่นอีก. ธรรมคือรูป เรียกว่ารูปธรรมหรือรูปกาย และนามเรียกว่านามธรรม หรือนามกายรวมทั้งที่ได้เกิดขึ้นในโลกภายนอกและโลกภายใน. ส่วนธรรมกายไม่ใช่รูปธรรม, แต่เป็นปัจจัยแห่งภาวะอันแท้จริงที่จะปรากฏให้เห็น. หรือถ้าจะเทียบกับหลักของพราหมณ์, ก็เข้ารูปคล้ายกับที่ว่า ยถาภาวะคือความเป็นจริง

กับโพธิคือความรู้ ย่อมเป็นอันเดียวกัน, เพราะฉะนั้น ธรรมะจึงหมายความว่าความเป็นจริงและความรู้เท่ารวมกัน. หรืออีกนัยหนึ่ง, สิ่งใดที่เราเชื่อ, สิ่งนั้นต้องเป็นสิ่งที่เราเห็นจริงได้ด้วยปัญญา. หรืออีกอย่างหนึ่ง, ผู้ใดรู้จักพราหมณ์, ย่อมรู้ว่าตนเองเป็นพราหมณ์, และเพราะฉะนั้นเขาคนนั้นก็คือพราหมณ์. เหตุฉะนี้ กายอันแท้จริงของพระพุทธเจ้าก็คือปรัชญาธรรมความรู้เท่าถึงนั่นเอง. ความรู้เท่าถึงนั่นมุ่งหมายถึงความรู้ที่เท่ากับความเป็นจริง เช่นว่าสิ่งทั้งหลายมีวิญญาณก็มีหรือไม่มีก็ดี ย่อมเป็นของที่โลกสมมุติบัญญัติขึ้นทั้งนั้น, หาใช่มีภาวะขึ้นโดยเฉพาะว่านั่นเป็นเรานั่นเป็นเขานั่นเป็นสิ่งนั้นนั่นเป็นสิ่งนี้ไม่ได้ ธรรมกายเป็นความรู้เท่าว่าโลกมีลักษณะเป็นมายาชวนให้ผู้ไม่รู้เท่าเข้าใจผิดคิดเห็นไปว่าเป็นของจริง, และธรรมกายเป็นเหตุให้รู้เท่าว่าปัจจัยที่ทำให้หลงเข้าใจผิดนั้นเกิดจากอวิชชา. เพราะฉะนั้น ท่านจึงเรียกธรรมกายว่า ตถาคตครรภบ้าง ธรรมธาตุบ้าง ซึ่งหมายความว่าเป็นห้องหรือธาตุแห่งความรู้ที่ปรากฏให้เห็นขึ้นทั้งภายนอกและภายใน.

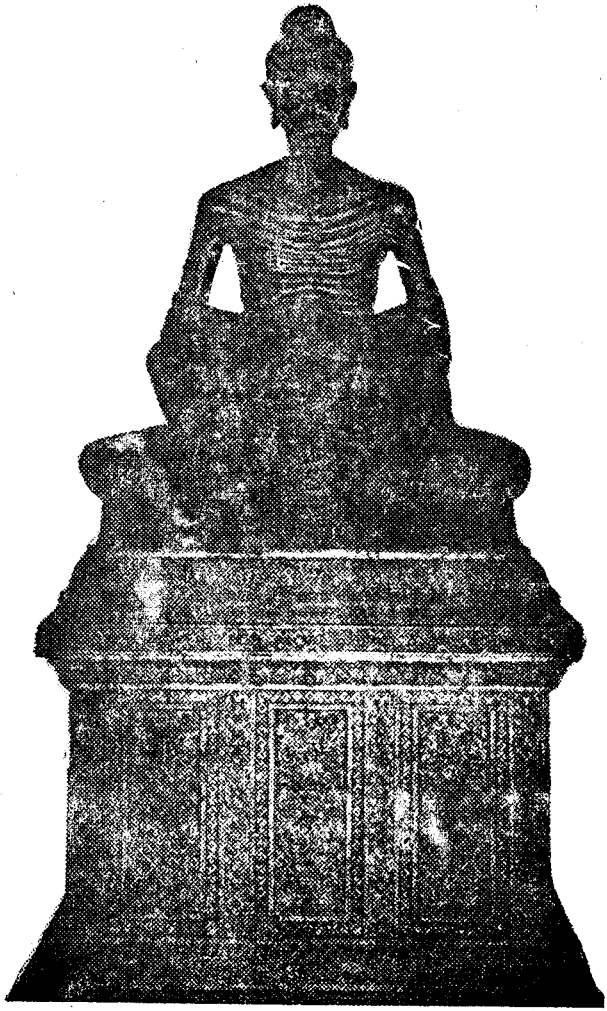
อนึ่ง ในลัทธิมหายานถือว่าพระพุทธเจ้าดุพระนิรพาณก็ในเมื่อได้ตรัสรู้เป็นองค์พระพุทธเจ้านั่นเอง, เพราะฉะนั้น พระพุทธ

เจ้าจึงมีสภาพล่วงพ้นแล้วจากลักษณะหรือสิ่งทั้งหลาย ซึ่งเราเรียกว่าความมีความเป็น. แต่อาศัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระกรุณาในประชาชน, พระองค์จึงนิรมิตพระกายเป็นมนุษย์ (นิรมาณกาย), ปรากฏให้มนุษย์เห็นเพื่อทรงสั่งสอนมนุษย์, และจะปรากฏเป็นพระกายทิพย์อีกพระกายหนึ่งในโลกสวรรค์.

จบภาค ๒

ลัทธิของเพื่อน

ภาค ๓

แถลงการณ์

ลัทธิของเพื่อนเล่มนี้ว่าด้วยลัทธิลามะของประเทศธิเบต จัดเป็นภาคที่ ๓ ของหนังสือชุดเดียวกันที่ได้พิมพ์ไปแล้ว : ภาค ๑ คือ ลัทธิมะหะหมัด ลัทธิปารซี และศาสนาเชน ; ภาค ๒ คือ ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิฮินดู และลัทธิมหายานโดยสังเขป. ความประสงค์ที่กำหนดชื่อหนังสือชุดนี้ไว้ว่า 'ลัทธิของเพื่อน' เพราะเหตุไร, ได้อธิบายไว้ในคำนำของภาค ๑ แล้ว.

ลัทธิลามะเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา, เพื่อให้ทราบว่ามีสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาด้วยอาการไรและแค่เมื่อไร, จะต้องเล่าตำนานพระพุทธศาสนาในอินเดีย เป็นสังเขปมาประจบกับตำนานลัทธิลามะ, เพราะฉะนั้น ภาค ๓ นี้จึงเป็นสองตอน : ตอนหนึ่งว่าด้วยตำนานพระพุทธศาสนาในอินเดีย, และตอนสองว่าด้วยลัทธิลามะ.

เรื่องราวพระพุทธศาสนาในอินเดียมีที่ทราบได้น้อย, แม้หนังสือต่าง ๆ เมื่อกล่าวถึงตำนานสังคายนาเป็นลำดับมาแต่ครั้งที่หนึ่งถึงครั้งที่สามในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว, ก็กล่าวแต่เรื่องพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในลังกา, ทางอินเดียจะ

มีเรื่องเป็นอย่างไรต่อไปไม่กล่าวถึง, แม้แต่ระยะกาลในระหว่างทำสังคายา ครั้งที่หนึ่งกับครั้งที่สอง ครั้งที่สองกับครั้งสาม มีเรื่องเป็นอย่างไรบ้าง ก็ไม่ปรากฏ. ข้อนี้ถ้าสันนิษฐาน ก็น่าจะเป็นด้วยหนังสือที่กล่าวเป็นของฝ่ายทักษิณยานอันสืบมาจากนิกายเถรวาทในต้นพุทธศก. นิกายนี้มีความรุ่งเรืองถาวรอยู่ในลังกาต่อมา, ชะรอยในอินเดียจะมีน้อย, พระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในอินเดียคงเป็นนิกายอื่น. เหตุฉะนี้ ตำนานของทักษิณยานจึงไม่กล่าวถึงเรื่องราวพระพุทธศาสนาในอินเดีย, เพราะไม่ใช่หน้าที่จะต้องจดเรื่องราวของนิกายอื่นมารับรู้ไว้ นอกจากมีเหตุการณ์เกี่ยวข้องอยู่ด้วย จึงจะยกขึ้นมาอ้างบ้าง ดังมีอยู่ในเรื่องสังคายนาครั้งที่สองและครั้งที่สาม. ผู้รวบรวมหนังสือเรื่องนี้ ตรองสอบหนังสือต่าง ๆ ที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนาบรรดาที่ได้อ่าน, แล้วเก็บข้อความที่ต้องการมาร้อยกรองขึ้น เป็นเรื่องให้ติดต่อกันโดยลำดับ. ข้อความตอนใดได้ชักเอามาจากหนังสือเรื่องใด. ได้บอกเป็นบันทึกไว้ไว้ในท้ายหน้าแล้ว.

พระพุทธศาสนาในอินเดีย

พระพุทธศาสนาในปัจจุบันแบ่งออกเป็นสองลัทธิ คือ ลัทธิฝ่ายเหนือ นับถือกันในประเทศธิเบต ตาด จีน ญวน เกาหลี และญี่ปุ่น ได้ชื่อว่า *มหายาน*; และลัทธิฝ่ายใต้นับถือกันในประเทศลังกา พม่า ไทย และ เขมร ได้ชื่อตามโวหารของฝ่ายเหนือ ว่า *หีนยาน*. ลัทธิมหายานยังแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ตามนิยมแห่งประเทศที่นับถือ, เช่นพระพุทธศาสนาในประเทศธิเบตได้ชื่อว่ามหายาน, แต่ลัทธิที่นับถือเรียกว่า *ลามะ* มีนิยมผิดแผกออกไปจากประเทศอื่น. ศาสนาที่มีผู้นับถือมากและแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศ, เช่น พระพุทธศาสนา, ย่อมจะต้องแตกออกเป็นคติต่าง ๆ ตามธรรมดา. เพราะประเทศใดรับศาสนาและลัทธิจากที่อื่นไปนับถือ, ประชาชนพลเมืองในประเทศนั้น ย่อมนำเอาคติของเดิมที่นับถืออยู่ไปดัดแปลงเพิ่มเติมรวมเข้าด้วย ตามภูมิประเทศและลักษณะต่าง ๆ อันเป็นพิเศษของประเทศนั้น, หนักเข้า คติเดิมของพื้นเมืองก็เหลือมล้ำเข้าไปรวมอยู่ด้วยกัน ใน

ศาสนาที่รับมานับถือ จนแยกออกจากการนับถือโดยปรกติของประชาชนไม่ได้, แล้วเกิดเป็นนิกายหนึ่งหรือลัทธิหนึ่งขึ้นโดยเฉพาะ ผิดแปลกไปจากของเดิม. นิกายลามะของธิเบตซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นพระพุทธศาสนา ก็เป็นทำนองนั้น.

พระพุทธศาสนาแยกเป็นลัทธิต่าง ๆ ด้วยอย่างไร และเกี่ยวไปถึงลัทธิลามะของธิเบตด้วยอาการไร จะต้องเล่าประวัติพระพุทธศาสนาย้อนขึ้นไปตั้งแต่ต้น.

เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้วไม่ช้า บรรดาพระเถระพุทธสาวก ชุมนุมกัน ณ ถ้ำสัตตบัณณ์ จังหวัดกรุงราชคฤห์เมืองหลวงแคว้นมคธ เพื่อกำหนดพระธรรมวินัยของพระศาสดาให้ยุติถาวรสืบไป. ที่ประชุมพระอริยสงฆ์ อัญเชิญพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน และซักถามข้อพระวินัยจากพระอุบาลีเถระ. เมื่อพระอุบาลีแสดงแล้วเป็นระยะ ๆ, พระอริยเจ้าทั้งหลาย ก็รับทรงจำข้อที่พระอุบาลีแสดง. ถัดจากนั้น พระอานนท์เป็นผู้แสดงพระธรรมโดยวิธีเดียวกัน. ในหนังสือที่ปวงศ์ว่า พระมหากัสสปเถระเป็นผู้แสดงหลักธุดงควาท (หรือการถือธุดงค์).(๑) การประชุมครั้งนี้เรียกตามตำนานว่า *ปฐมสังคายนา* พระธรรมวินัยที่กำหนดไว้เรียกว่าพระ *ตริปิฎก* บีฎกแปลว่าตะกร้า. ต้นเหตุที่เรียกว่า

(๑) เรื่องคู่มือพระพุทธศาสนาของเกิน

บีฎก คือชาวอินเดียครั้งโบราณ เมื่อทำการขุดดิน ย่อมโกยดินลงในบีฎกแล้วส่งช่วงบีฎกกันเป็นทอด ๆ (ทุกวันนี้พวกคนงานอินเดียก็ทำเช่นนั้น). การสืบพระศาสนาในครั้งเดิม ยังไม่ได้จดตัวอักษร, เป็นแต่อาศัยสืบกันในทางมุขปาฐะ รับท่องบ่นและจำกันต่อ ๆ มา, มีลักษณะเหมือนตะกร้าบรรจุดินที่ส่งกันเป็นทอด ๆ ฉะนั้น.(๑)

ครั้งปฐมสังคายนา ในหนังสือตำนานต่าง ๆ มีกถาวัตถุและมหาวงศ์ เป็นต้น กล่าวถึงพระธรรมวินัย, แต่มิได้กล่าวถึงพระอภิธรรมอันเป็นหมวดที่สามในพระตรีบีฎกไว้โดยชัด. นักปราชญ์ชาวตะวันตกลงสันนิษฐานว่า พระอภิธรรมบีฎกเพิ่งจะได้จัดเข้าหมวดหมู่ขึ้นในรัชสมัย หรือ ภายหลังรัชกาลของพระเจ้าอโศกมหาราช. ที่พระอภิธรรมบีฎกไม่มีกล่าวไว้ในตำนาน น่าจะเป็นด้วยพระบีฎกหมวดนี้ยังไม่ได้ กำหนดลงไปให้เป็นหมวดหมู่โดยชัดเจนเหมือนอย่างที่มีอยู่ในบัดนี้, คงจะรวมอยู่ในหมวดพระสุตตันตบีฎก(๒) นั่นเอง.

ต้นเหตุที่พระเถระทั้งหลายทำสังคายนา กำหนด พระธรรม

(๑) เรื่องฮินดูสมัยและพุทธสมัยเล่ม ๑ ของเสอร์ ชาลส์ เอลอิเลียต
(๒) เรื่องพระพุทธศาสนาของเซอร์มอร์เนียร์ วิลเลียมส์

วินัยให้เป็นหลักสำหรับสืบพระศาสนา ชะรอยจะเป็นด้วยพระภิกษุบางเหล่า เช่น ภิกษุสุภัททผู้บวชภายแก่ในตำนานเป็นต้น ปฏิบัติพระธรรมวินัยหละหลวม ถ้าปล่อยไว้มิได้กำหนดพระธรรมวินัยให้ชัดเจน, ภิกษุเหล่านั้นจะผันแปรแก้เติมพระพุทธวจนะอันแท้จริงให้ผิดแผกออกไปภายหน้า.(๑) ในคัมภีร์มหาวัสดุของฝ่ายนิกายโลโกตตรวาทิน กิ่งของนิกายมหาสังฆิก ว่าเหตุที่พระมหากัสสปเป็นประธานรวบรวมพระธรรมวินัย ก็เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนกล่าวได้ว่า พระสมณศากยบุตรปฏิบัติพระธรรมวินัยเรี่ยบร้อยอยู่ได้ก็ตอนเท่าเวลาที่พระพุทธองค์ยังอยู่, เมื่อเสด็จนิพพานแล้วก็คงตัดทอนทิ้งเสีย. แต่อย่างไรก็ดี คงจะมีพระสงฆ์บางหมู่ไม่ยอม เห็นด้วย กับที่ พระเถระเจ้าทั้งหลายได้ กำหนดไว้, น่าจะเป็นในข้อเล็กน้อยในพระวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงผ่อนผันไม่เข้มงวด. พระองค์ตรัสว่า "อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์จำนงอยู่ก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียเถิด."(๒) แต่พระเถระทั้งหลาย เห็นว่า พระพุทธเจ้า มิได้ กำหนดสิกขาบท ให้เบิกถอนได้ จึงคงรักษาไว้ทั้งหมดไม่กล้าเพิกถอน. เหตุฉะนี้ จึงปรากฏใน

---

(๑) เรื่องพระพุทธศาสนาของนายแฮกมันน์

(๒) อากงฺขมาโน อานนท สงฺโฆ มม อจฺจเยน ขุทฺทานุ ขุทฺทานิ สิกฺขาปทานิ สมูหนตุ (มหาปรินิพพานสูตร์)

คำนานฝ่ายมหายาน[๑] ว่าสังคายนาพระธรรมวินัยในสมัยนั้น มีสองแห่งในระยะกาลใกล้เคียงกัน. ในคราวต้นคือที่ได้กล่าวไว้แล้ว อันเป็นของฝ่ายพระสงฆ์ในนิกายที่ได้ชื่อว่าเถรวาท คือถือตามที่พระเถรเจ้าได้กำหนดไว้ครั้งปฐมสังคายนา, คราวถัดมาเป็นของฝ่ายอาจริยวาท หรือมหาสังฆิก ซึ่งถือตามอาจารย์ปฏิบัติไว้. นิกายหลังนี้แหละเป็นมูลของลัทธิมหายาน.

นิกายมหาสังฆิกในตอนนี้ หนังสือมหาวงศ์ยังไม่ได้กล่าวถึง, คงกล่าวชื่อมหาสังฆิกขึ้นเป็นครั้งแรก ต่อเมื่อเล่าถึงพระพุทธศาสนาล่วงแล้วราว ๑๐๐ ปี: ภายหลังกระทำ *ทุติยสังคายนา* แต่ใน หนังสือ ที่ปวงศ์ มักกล่าวไว้เป็นตาง ๆ ว่านิกายเถรวาทและมหาสังฆิกได้มีขึ้นบ้างแล้วก่อนทุติยสังคายนา.[๒] อย่างไรก็ดี เรื่องราวในระหว่างระยะร้อยปีต้นพุทธศักมีที่ทราบได้น้อย. แต่ถ้าถือว่าได้มีภิกษุบางหมู่แยกออก จากนิกายเถรวาท ดังกล่าวไว้ในตำนานมหายานแล้ว, ก็พอลงสันนิษฐานได้ว่า ในตำนานฝ่ายเถรวาทอันเป็นมูลของลัทธิฝ่ายใต้ที่ไม่ได้กล่าวว่ามีสังคายนาครั้งหลังเป็นของฝ่ายอาจริยวาทลัทธิฝ่ายเหนือต่างหากส่วนหนึ่ง หรือของภิกษุสงฆ์หมู่อื่นที่แยกออกไป, จึงไม่มีเหตุผลอันสมควรอย่างไรที่จะนำเรื่องมากล่าวไว้ด้วย.

---

๑ เรื่องมหายานเบื้องต้นของภิกษุแมกคอเวิน

๒ คำนำเรื่องชินจริตของดุรัวเสลส์

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า *มหาสังฆิก* น่าจะยังไม่ปรากฏชื่อขึ้นในสมัยนั้น, คงจะเป็นเพียงภิกษุหมู่หนึ่งที่มีความเห็นไม่ร่วมกับเถรวาท และมีอยู่มากหมู่มากคณะด้วยกัน ยังไม่ปรากฏชื่อโดยเฉพาะ; ฝ่ายมหายานจึงกำหนดชื่อรวมเรียกว่ามหาสังฆิก (ซึ่งแปลว่ามีหมู่ใหญ่) เสียทั้งหมดก็ได้. แม้พระภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้น จะแตกกันออกหลายคณะหลายอาจารย์ก็ดี, ก็เป็นข้อแสดงให้เห็นได้อย่างหนึ่ง ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น มีความเจริญแผ่ออกไปกว้างขวาง. ธรรมดามีอยู่ว่า ลัทธิใดมีผู้นับถือเลื่อมใสมาก, ลัทธินั้นต้องแตกแยกเป็นมากนิกาย เพราะความเห็นของชนหมู่มากย่อมแตกต่างกันในข้อความบางข้อตามอัธยาศัยความคิดความเห็นที่ผู้นั้น ๆ ได้เคยรับอบรมมา. ก็ผู้มารับพระพุทธศาสนาเป็นสรณะที่เคยอยู่ในลัทธิอื่น เช่น ลัทธิพราหมณ์และลัทธิเชน[๑] ก็มีไม่น้อย. การที่เอาลัทธิอื่นเข้ามาปนกับพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนานี้ เรียกว่า *สีลัพพตปรามาส*. แต่ข้อใดในลัทธิเหล่านี้ ซึ่งคล้ายคลึงกับพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ที่เห็นว่าถ้าจะรวมเอาเข้ามาถือด้วยตามที่เคยนิก็ไม่เสียหายอะไร, คงนำเข้ามาสมทบไว้ในพระพุทธศาสนาด้วย, เพราะพระพุทธศาสนาไม่หวงห้าม ถ้าข้อที่ถือไม่เป็นทางให้อนัตถะแก่ตนและ

(๑) ดูความพิสดารในภาค ๑ สำหรับลัทธิเชน และภาค ๒ สำหรับลัทธิพราหมณ์

ผู้อื่น. เหตุนี้น่าจะเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์แยกกันไปมากคณะ ก็ด้วยต่างสำนักต่างอาจารย์กัน, แต่ข้อที่แตกต่างเป็นข้อวัตรปฏิบัติเล็กน้อย, ส่วนข้อสำคัญในพระธรรมวินัยยังคงร่วมเหมือนกันอยู่. หลวงจีนอี้จิงหรือหังเจง ซึ่งไปสืบพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๕–๑๒๓๔ กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น(๑) ว่า ข้อแตกต่างของพระภิกษุสงฆ์ครั้งต้นพุทธศักเป็นไปในข้อเล็ก ๆ น้อย ๆ; เช่น ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าสะบงควรตัดให้ตรง; จีวรควรจะให้มีขนาดแคบหรือกว้าง; ภิกษุควรอยู่ต่างห้องกัน, แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าอยู่ในห้องเดียวกันได้ แต่ให้มีอะไรกั้นไว้เป็นคนละอาสนะ; ควรรับอาหารด้วยมือ, อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่ถูก; ควรทำที่หมายไว้บนพื้น และให้ทายกวางอาหารลงบนที่นั้น. ต่างนิกายทำตามอย่างที่อาจารย์สอนไว้สืบกันมา.

เพื่อให้เรื่องต้นนี้แจ่มแจ้งขึ้นอีก จะต้องย้อนกล่าวประพฤติเหตุครั้งพุทธกาลประกอบอีกชั้นหนึ่ง

ตามลัทธิพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนามีมาก่อนพุทธสมัย ถือว่าพรหมเป็นมูลเดิมของโลก เรียกว่า อาตมัน (อัตตา). สิ่งทั้งหมดรวมทั้งมนุษย์และสัตว์ออกมาจากพรหม. ทางแห่งศานติสุข คือ

(๑) เรื่องพระพุทธศาสนาในอินเดีย ฯ ล ฯ ของหลวงจีนอี้จิง นายตากากุสุ แปล

เข้าอยู่ในพรหมเสียได้. แต่มนุษย์เข้าถึงพรหมไม่ได้ เพราะตกอยู่ในห้วงสงสาร ต้องเวียนว่ายตายเกิดเพราะกรรมนำแต่ง, ต่อเมื่อเห็นแจ้งในพรหมญาณ, จึงจะบรรลุนิรวาณเข้ารวมอยู่ในพรหม(๑) ได้. ดังนี้จะได้ว่าลัทธิพราหมณ์กับพระพุทธศาสนามีหลักคล้ายคลึงกัน แปลกแต่พระพุทธศาสนาแสดงว่าธรรม (คือความจริง) ทั้งหลาย ไม่มีอาตมันหรืออัตตาเหมือนลัทธิพราหมณ์เท่านั้น. นอกจากนี้ ในสมัยพุทธกาลยังมีลัทธิของชฎิล, ชินะ และ อาชีวก เป็นต้น ล้วนมีคติคล้ายคลึงกับลัทธิพราหมณ์. ผู้เห็นภัยในสงสารทุกข์ ตามคติเหล่านี้จะแสวงหาความหลุดพ้น ก็ต้องออกถือเพศพรหมจรรย์และการเที่ยวพันเคหสถาน เป็นมุนีเที่ยวจาริกไปไม่มีตำแหน่งแห่งประจำ. แม้อารยวิสัยในพระพุทธศาสนาก็มีว่า โยกุ ปหาย อนิเกตจารี (พระมุนี) มีปรกติเป็นผู้ที่ละอยู่ ประพฤติเป็นคนไม่ประจำถิ่น. ผู้ครองเพศเป็นพระมุนีมีชื่อต่าง ๆ กัน เช่นสันนยาสี-ผู้สละโลก, ไวราคี-ผู้พ้นจากความเกาะเกี่ยว, โยคี-ผู้แสวงความเข้ารวมในพรหม, ทิคัมพร-ผู้นุ่งทิศคือชี้เปลือย, ตปสวี-ผู้บำเพ็ญทรมาน, ยติ-ผู้เหนี่ยวรั้งกาม, ชิเตนทรีย์-ผู้ชนะอินทรีย์, ศรมณ-ผู้สงบตามบัญญัติ, ภิกษุ-ผู้ขอ, นิรครนถ์-ผู้ปราศจากเครื่องร้อยรัด.

---

(๑) ดูความพิสดารในภาค ๒

ประชาชนที่เคยนับถือลัทธิเหล่านั้นมาแต่เดิม บางคนก็อยู่ในสกุลพราหมณ์ มีความรู้ในลัทธิพราหมณ์อย่างเชี่ยวชาญก็มี, ที่เคยถือพรหมจรรย์ในลัทธิอื่น ๆ ทรงความรู้ในลัทธินั้น ๆ มาแล้วโดยบริบูรณ์ก็มี; เมื่อมาถวายตนเป็นพระภิกษุสงฆ์, เดิมเคยเป็นผู้ช่างคิดในข้อธรรมอันลึกซึ้งมาแล้ว, ก็ย่อมคิดขบแยกแยะข้อพระธรรมวินัยของพระศาสนาให้มีความเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น, ประกอบด้วยข้ออรรถาธิบายที่คณาจารย์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้แสดง น่าจะไม่สามารถให้ผู้ทรงความรู้เหล่านั้นเห็นเชื่อตามได้. ไม่เหมือนกับปุถุชนที่เชื่อถือกันอย่างง่าย ๆ ครั่าว ๆ เลื่อมใสในอาจารย์ใดก็ยอมรับมงมงายไป ตามที่คณาจารย์นั้นอธิบายโดยมิต้องตริตรองให้เห็นแจ้งด้วยตนเอง.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้ว คงไม่มีพระเถระองค์ไรกล้าแสดงตนดำรงตำแหน่งธรรมราชาสืบสนองพระองค์พระศาสดา. เมื่อดังนี้ เป็นธรรมดาที่ต่างจะต้องมีความเห็นเป็นพิเศษ: องค์ใดเป็นคณาจารย์ใหญ่, องค์นั้นก็มีเสียงมาก; องค์ใดทรงปัญญามีปฏิภาณเฉียบแหลม, องค์นั้นก็พยายามหาเหตุผลแวดล้อมความเห็นของตน จูงเอาผู้จำนนเข้าไปเป็นพวกไปหมด. เฉพาะตอนนี้ คติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจึงเกิดขึ้นมาก: จะได้เล่าพิสดารในตอนต่อไป.

หลักเบื้องต้นในพระพุทธศาสนาว่า

๑. อนิจจตา – ความไม่เที่ยง

๒. ทุกขตา – ความต้องทน

๓. อนัตตตา – ความไม่มีอาตมัน (หรือเลือกเอาไม่ได้)

๓ ประการนี้ ทุกคณาจารย์มีความเห็นร่วมกันเป็นอย่างเดียว(๑) เว้นแต่อรรถาธิบายย่อมมีดีไปต่าง ๆ กัน.

แม้ปฏิปทาในพระพุทธศาสนา ไม่บังคับให้ประกอบการปฏิบัติพรหมจรรย์จนตึงเครียดเหมือนลัทธิพราหมณ์ก็ดี; แต่พระศาสดาได้ทรงบัญญัติพระวินัยแวดล้อมไว้แน่นหนา ซึ่งเปิดช่องไว้ทางเดียวที่ผู้ปฏิบัติจะต้อง พยายามละโลกียสุข เสียสิ้น. จำเนียรกาลภิกษุบางหมู่ที่ไม่อดทนต่อพระบัญญัติ ประพฤติละเมิดสิกขาบทบางข้อจนเป็นที่รังเกียจแก่พระสงฆ์ที่เคารพในพระวินัย. เพราะฉะนั้น จึงปรากฏประพฤติเหตุว่า

เมื่อต้นศตวรรษที่สองคือพุทธศักราชล่วงแล้วได้ร้อยปี โดยประมาณ มีภิกษุหมู่หนึ่งเรียกว่าพวกวัชชีบุตรอยู่เมืองเวสาลี

---

(๑) แต่พุทธคติมหายานเบื้องต้นของ สุขุกิ แยกออกไปเป็น ๔ ประการ
๑ สรฺวม กศานิกมฺ - สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง,
๒ สรฺวมฺ ศูนฺยมฺ–สิ่งทั้งปวงสูญเปล่า,
๓ สรฺวมฺ อนาตฺมนฺ–สิ่งทั้งปวงไม่มีอาตมัน,
๔ สรฺวม ตถาตฺวมฺ–สิ่งทั้งปวงเป็นดังนั้นเอง,

(บัจจุบันเป็น Besârh). "แก้ไขพระวินัยบัญญัติเป็นวัตถุ ๑๐ ประการ มีเกลือสินเธาบทที่ห้ามมิให้กินอาหารนอกเพล และที่ห้ามมิให้รับทรัพย์สินเงินทองเป็นต้น. พระภิกษุสงฆ์ที่เห็นชอบด้วยก็มี. พระยศเถระหัวหน้าพวกที่โต้แย้ง, จึงนิมนต์พระมหาเถระผู้เป็นคณาจารย์อยู่สำนักอื่น ๆ มีพระสัพพกามี และพระเรวัตเป็นต้น กับทั้งคณะสงฆ์อีกเป็นอันมาก มาประชุมกันที่เมืองเวสาลี, วินิจฉัยวัตถุ ๑๐ ประการของพวกภิกษุวัชชีบุตร, เห็นพร้อมกันว่า การที่แก้ไขพระวินัยนั้นไม่สมควร เพราะเมื่อครั้งพระอริยสาวกทำปฐมสังคายนาได้ลงมติไว้แล้ว ว่าถึงแม้พระพุทธองค์ได้ประทานอนุญาตก็ดี, ก็หาควรจะแก้ไขพระวินัยให้ผิดแผกไปจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ไม่. ครั้งนั้นทำนองพวกภิกษุวัชชีบุตรจะไม่ยอมเพิกถอนวัตถุ ๑๐ ประการ, เหล่าสังฆนายกข้างฝ่ายพระยศเถระก็ไม่มีอำนาจที่จะบังคับบัญชาพวกภิกษุวัชชีบุตรได้. การถือพระวินัยจึงแตกต่างกันขึ้นเป็น ๒ ลัทธิ: ลัทธิที่พระสงฆ์พวกพระยศเถระได้ชื่อเรียกว่า "*เถรวาท*" เพราะคงถือตามพระเถรพุทธสาวกได้ทำสังคายนาไว้, ส่วนลัทธิที่พระสงฆ์พวกวัชชีบุตรถือนั้น ได้ชื่อเรียกว่า "*อาจริยวาท*" เพราะถือตามลัทธิอาจารย์แก้ไขในชั้นหลัง. เมื่อการถือพระวินัยแตกต่างกันเป็น ๒ พวกเช่นนี้แล้ว, พระมหาเถระ

ทั้งหลายฝ่ายข้างพระยศเถระ จึงประชุมพระภิกษุสงฆ์บรรดาซึ่งมิได้เห็นชอบด้วยในวัตถุ ๑๐ ประการของพวกวัชชีบุตร พร้อมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยตามระเบียบซึ่งพระอริยสาวกได้รวบรวมนั้นซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ให้ถูกต้องเหมือนกันอีกทุกคณะ. การสังคายนาที่เมืองเวสาลีจึงนับเป็นครั้งที่ ๒ เรียกในตำนานว่า 'ทุติยสังคายนา.' แต่เมื่อมีเหตุขึ้นครั้งนั้นแล้ว ต่อมาพระสงฆ์ก็เกิดแตกต่างกันเป็น ๒ นิกาย: พระสงฆ์พวกถือพระธรรมวินัยตามลัทธิเถรวาทได้ชื่อเรียกว่า 'สถวีระ;' พระสงฆ์ที่ถือลัทธิอาจริยวาท (ทั้งพวกภิกษุวัชชีบุตรและพวกอื่นซึ่งมิได้ถือตามลัทธิเถรวาท) ได้ชื่อเรียกว่า 'มหาสังฆิกะ'(๑)

ฝ่ายภิกษุพวกวัชชีบุตร, ซึ่งพระเถระทั้งหลายเห็นว่าเป็นจำพวกดัดแปลงแก้ไขพระวินัย, ก็ชุมนุมกันพร้อมทั้งฆราวาสยกสังคายนาขึ้นอีกแห่งหนึ่งในที่ใกล้เคียงกันเรียกว่า มหาสังคีติ หรือ มหาสังฆิก.(๒)

อนึ่ง สมัยพระเถระเจ้ากระทำทุติยสังคายนาตามตำนานว่าในรัชสมัยของพระเจ้ากาลาโศก. พระเจ้ากาลาโศกนี้เซอร์มอร์เนียร์วิลเลี่ยมส์อ้างว่าเป็นพระเจ้าจันทรคุปต์ พระอัยกาธิราช ของ

(๑) คัดจากตำนานพุทธเจดีย์สยามของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

(๒) เรื่องคู่มือพระพุทธศาสนาของเกิน

พระเจ้าอโศกมหาราช.(๑) แต่ตามตำนานฝ่ายมหายานว่าพระเจ้ากาลาโศกก็คือพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นเอง.(๒) เพราะพระเจ้าอโศกมหาราช, เมื่อยังแผ่พระเดชานุภาพเป็นจักรพรรดิ, ได้ฆ่าพันมนุษย์เสียมาก, จึงมีพระนามว่าพระเจ้าจัณฑาโศกบ้าง พระเจ้ากาลาโศกบ้าง; ต่อเมื่อทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้ว, จึงได้มีพระประปรมาภิไธยว่าพระเจ้าธรรมาโศก แต่อย่างไรก็ดี นักปราชญ์ตะวันตกยังไม่ยุติลงไปได้แน่นอนในเรื่องพระเจ้ากาลาโศก ว่าเป็นพระเจ้าอโศกมหาราชหรือเป็นผู้อื่น. ในตำนานของทิเบตไม่กล่าวถึงสังคายนาครั้งนี้ แต่กล่าวว่าทุติยสังคายนาได้กระทำในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งฝ่ายใต้นับเป็น *ตติยสังคายนา*.(๓) ส่วนตติยสังคายนาของทิเบตคือเรื่องพระเจ้ากนิษกะ ทรงทำสังคายนาทางฝ่ายเหนือซึ่งจะได้เล่าต่อไป แต่ฝ่ายใต้ไม่กล่าวถึงสังคายนาครานี้ เพราะเห็นว่าเป็นของฝ่ายนิกายอื่น.

ถัดแต่นั้นมาจนถึงรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เกิดมีนิกายต่าง ๆ อันออกมาจากสองนิกายข้างต้นนี้, ในตำนานว่ามีถึง ๑๘ หรือถึง ๒๐ นิกาย แต่จะยกไว้กล่าวทีหลัง.

---

(๑) เรื่องพระพุทธศาสนาของเซอร์มอร์เนียร์ วิลเลียมส์

(๒) คัมภีร์ทิวยาวนาน

(๓) อิสเตินมอนากิสมของฮารดี

ขณะนี้จะเล่าเรื่องที่ พระพุทธศาสนาในครั้งนั้น แบ่งแยกกันมากนิกายสืบเนื่องมาด้วยเหตุผลบางประการ.(๑)

(๑) พระพุทธศาสนาไม่มีพระมหาเถระเป็นประมุขสืบต่อจากพระศาสดา ปกครองสกลสงฆมณฑลโดยเฉพาะ

เหตุที่ไม่มีประมุข เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงตั้งพระเถระองค์ไรสืบต่อ ด้วยได้ประทานธรรมวินัยไว้แทนพระองค์แล้วว่า "ธรรมวินัยที่เราแสดงบัญญัติแล้ว จักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย" ในโคปก โมคคลานสูตร, วัสสการพราหมณ์อมาตย์แห่งแคว้นมคธ ทูลถามพระอานนท์ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดพระภิกษุอะไร บ้างหรือไม่ เพื่อเป็นที่พึ่งแก่มนุษยนิกรแทนพระศาสดาเมื่อเสด็จปรินิพพานแล้ว. พระอานนท์ตอบว่าไม่มี. วัสสการพราหมณ์ถามว่า ถ้าเช่นนั้น สงฆมณฑลเลือกพระภิกษุองค์ไรเป็นประมุขสืบไป. พระอานนท์ตอบปฏิเสธ. วัสสการพราหมณ์แสดงความประหลาดใจว่า เมื่อพระศาสนาขาดสรณะแล้วสงฆมณฑลจะดำรงได้อย่างไร. พระอานนท์ตอบว่า พระภิกษุสงฆ์ไม่ปราศจากที่พึ่ง (อปฺปฏิสรณา): พระธรรม

(๑) กล่าวตามเรื่องนิกายของนลินักษทัตต์

วินัยนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งภิกษุสงฆ์. พระพุทธองค์ได้ประทานปาติโมกข์ไว้แก่พระภิกษุสงฆ์ในคามเขต เพื่อชุมนุมกันสังวัธยายในวันอุโบสถ. ถ้ามีข้อแตกต่างหรือสงสัยอย่างไรในเมื่อสังวัธยาย, ให้ภิกษุผู้ฉลาดอธิบายข้อสงสัยนั้น ๆ ตามพระบัญญัติ: เหตุนี้พระธรรมจึงเป็นสรณะ พระอานนท์ตอบคำถามของวัสสการพราหมณ์อีกข้อหนึ่งว่า แม้สงฆมณฑลไม่มีประมุขในพระศาสนาแทนพระองค์ก็ดี, แต่ทุกคามเขตย่อมมีภิกษุสงฆ์ทรงคุณธรรม เป็นที่เคารพของประชาชน เป็นสังฆบิดร[๑] ในคามเขตนั้น เพื่อยังพระศาสนาให้หมู่ให้ดำเนินไปด้วยดี. ตามความในพระสูตรนี้ เห็นได้ชัดว่าในคามเขตหนึ่งมีพระเถระเป็นสังฆบิดรสังฆปริณายกคุ้มครอง. พระภิกษุสงฆ์อยู่ในความคุ้มครองของนายกองค์ใดองค์หนึ่งย่อมประชุมกันในวันอุโบสถ เพื่อไต่ถามและอธิบายพระธรรมวินัยที่สงสัยให้เข้าใจชัดแจ้งจริง. กาลต่อมา เมื่อต่างคามเขตมีข้ออธิบายในที่ประชุมต่างหากจากคามเขตอื่นเป็นไปต่าง ๆ ตามอัตโนมัติ, ก็เกิดมีข้อพอกพูนขึ้นในพระธรรมวินัย, แล้วศิษยานุศิษย์ก็ยกว่าเป็นพระพุทธวจนะอันแท้จริง: อย่างนี้ย่อมเป็นอยู่ทุกคามเขตทั่วไปในประเทศอินเดีย

(๑) คำว่าสงฆบิดร สงฆปริณายก และมหาเถระ ใช้เป็นตำแหน่งเฉพาะพระเถระที่เป็นประธานแห่งคามเขตหนึ่งเท่านั้น

ฝ่ายเหนือ; จนไม่มีพระเถระองค์ไรสามารถจะทำความเห็นอันแตกต่างนั้น ๆ ให้กลับเข้ารวมเป็นมติเดียวกัน(๑) ได้.

(๒) จัดสาวกเป็นหมวดหมู่ มีพระเถระซึ่งทรงคุณธรรมดีที่สุดเป็นนายก

พระศาสดาทรงยกย่องพระอริยสาวกบางองค์ว่าทรงความรู้เป็นเอตทัคคะยอดเยี่ยมในพระธรรมวินัยหมวด, เช่น :—

(๑) พระสาริบุตร ยอดเยี่ยมในปัญญา

(๒) พระโมคคัลลาน ยอดเยี่ยมในฤทธิ์

(๓) พระอนุรุทธ์ ยอดเยี่ยมในจักษุทิพย์

(๔) พระมหากัสสป ยอดเยี่ยมในธุดงค์

(๕) พระปุณณ มันตานีบุตร ยอดเยี่ยมในการแสดงพระธรรมเทศนา

(๖) พระมหากัจจายน ยอดเยี่ยมในการแสดงอรรถาธิบาย

(๗) พระราหุล ยอดเยี่ยมในการศึกษา

(๘) พระเรวัต ขทิรวนีย ยอดเยี่ยมในการอยู่ป่าเป็นวัตร

(๙) พระอานนท์ ยอดเยี่ยมในการที่ได้สดับมาก

(๑๐) พระอุบาลี ยอดเยี่ยมในพระวินัย

---

(๑) ดูข้อแตกต่างในนิกายต่าง ๆ ในคัมภีร์กถาวัตถุ

พระศาสดาย่อมทรงสังเกตอุปนิสัยปัญญาของบุคคลซึ่งพระองค์แสดงพระธรรมเทศนา และทรงเลือกเรื่องแสดงตามที่เหมาะแก่ผู้นั้น. ส่วนพระสาวก พระองค์ก็ทรงดำเนินวิธีแสดง เพื่อให้ถึงพระอรหัตตผลโดยนัยเดียวกัน. พระองค์ทรงชี้โดยปริยายแก่บริษัทให้เห็นว่าอาจารย์ผู้ทรงสั่งสอน เหมาะแก่ อุปนิสัย ของพวกนั้น ๆ คือพระสาวกองค์นั้น ๆ. โดยนัยนี้นี่เป็นเหตุให้รวมศิษย์เป็นหมวดหมู่ มีอาจารย์สั่งสอนโดยตรง. เพราะพระศาสดาได้ตรัสว่า "บรรดาสัตว์ย่อมเทียบกันได้เสมอกันโดยธาตุ(๑)" คือที่คล้ายกันย่อมนำสิ่งที่คล้ายกันเข้ามาหากัน. ในมัชฌิมนิกายปรากฏว่า พระมหาสาวก ๑๐ องค์ คือ พระสารีบุตร พระโมคคัลลาน พระมหาโกฏฐิตเป็นต้น มีศิษย์โดยตรงองค์ละตั้งแต่สิบถึงสิบกว่า. พระพุทธเจ้าทรงแสดงในครั้งหนึ่งให้เห็นว่าพระภิกษุหมู่นั้น ๆ ย่อมมีคุณลักษณะพิเศษ เหมือนอย่างพระเถระผู้อาจารย์, เช่น พระภิกษุที่เป็นศิษย์ของพระสารีบุตรก็เป็นผู้มีปัญญามาก, ศิษย์ของพระโมคคัลลานก็เป็นผู้มีฤทธิมาก, ศิษย์ของพระมหากัสสปก็เป็นผู้นิยมในธุดงค์, ศิษย์ของพระเทวทัตก็เป็นปาปิจฉา คือปรารถนาลามก, ดังนี้เป็นต้น.

หลวงจีนเหียนจัง (พระถังซัมจั๋ง) ไปสืบพระพุทธศาสนา

(๑) ธาตุโส สตฺตา สํสนฺเทนฺติ สเมนฺติ (สุตตนิกาย ๒)

ในประเทศอินเดีย เมื่อพุทธศักราชล่วงแล้วราว ๑๐๐๐ ปี กล่าวไว้ว่าในอภิลักขิตสมัย พระภิกษุฝ่ายอภิธรรมบูชาพระสารีบุตร, พระภิกษุฝ่ายวินัย บูชาพระอุบาลี, ฝ่ายสามเณร บูชาพระราหุล, พระภิกษุฝ่ายพระสูตร บูชาพระบุณณมันตานีบุตร, พระภิกษุฝ่ายสมาธิ บูชาพระโมคคัลลาน, พวกพระภิกษุณีบูชาพระอานนท์, พระภิกษุฝ่ายมหายาน บูชาพระมัญชุศรีและ พระโพธิสัตว์อื่น ๆ : ดังนี้จะเห็นได้ว่า พระภิกษุทั้งหลาย ย่อมบูชาอาจารย์ที่นับถือแบ่งแยกกันเป็นหมู่คณะ ; ส่วนหลักธรรมย่อมร่วมกันไม่ผิดแผกไปในขั้นต้น. กาลต่อมาเมื่อพระภิกษุสงฆ์เห็นห่างกัน จึงเกิดแยกเป็นนิกายขึ้น เพราะต่างฝ่ายถือความเห็นของอาจารย์เป็นที่ตั้ง ยิ่งสืบต่อกันมาก ก็ยิ่งเพี้ยนออกไปทุกที, ในที่สุดมีความเห็นในหลักธรรมผิดไกลกันจนเข้ารวมกันอีกไม่ได้.

(๓) แบ่งพระภิกษุสงฆ์เป็นหมวดหมู่ เพื่อรักษาพระธรรมวินัยเฉพาะบางตอนไว้

ในพระคัมภีร์และหนังสือต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา จะพบคำบางคำบ่อย ๆ เช่น

(๑) สุตตันติก คือผู้ทรงจำสุตตันต (คือหมวดพระสุตตันตปิฎก)

(๒) วินัยธร ผู้ทรงจำพระวินัยปิฎก

(๓) มาติกาธร ผู้ทรงจำมาติกา คือ พระอภิธรรม

(๔) ธรรมกถึก ผู้ทรงจำธรรมกถาหรือผู้แสดงพระธรรม

(๕) ทีฆภาณก มัชฌิมภาณก ฯ ล ฯ ผู้แถลงทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย ฯ ล ฯ (คือนิกายทั้ง ๕ ในหมวด พระสุตตันตปิฎก).

ความมุ่งหมายที่แสดงตำแหน่งพระภิกษุสงฆ์เป็นพวกๆตามองค์สัตถุศาสน์ที่ตนแม่นยำอย่างข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นอยู่ในตัวว่าสมัยกระโน้น วิชาหนังสือไม่เจริญพอที่จะจดไว้เป็นหลักฐาน. จึงต้องใช้วิธีท่องบ่นให้เจนใจจนจำได้ และสืบต่อจากพระอาจารย์มาศิษย์ในทางมุขปาฐะ. วิธีนี้มีมาก่อนพุทธกาลแล้ว เช่นพวก พราหมณ์ใน นิกายต่าง ๆ จะต้องท่องบ่น คัมภีร์พระเวท ซึ่งเป็นคู่มือในนิกายของตนจนขึ้นใจ, นอกจากนี้ ยังต้องได้รับความรู้เป็นคำอธิบาย จากอาจารย์ เป็นส่วน พิเศษอีก ชั้นหนึ่ง(๑) วิธีของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ก็มีลักษณะ คล้ายคลึงกันกับของพราหมณ์ : คือจัดให้พระภิกษุสงฆ์บางคณะท่องบ่นพระปิฎกบางหมวดให้เจนใจ จนมีความชำนาญเป็นเอตทัคคะในหมวดนั้น, และมีชื่อเฉพาะตามหน้าที่โดยเอกเทศ.

---

(๑) ดูภาค ๒

ตามที่กล่าวมานี้ไม่หมายความว่าพระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นจะทรงความรู้เฉพาะหมวด, ที่ทรงความรู้ในพระธรรมวินัยแตกฉานหลายแผนกก็มี, จนได้ชื่อว่าเป็นผู้เรียนจบบ้าง (อาคตาคม), เป็นผู้ได้สดับมามากบ้าง (พหุสฺสุต), เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎกบ้าง (ติปิฎกี), และเป็นผู้ทรงนิกายทั้ง ๕ บ้าง (ปญฺจนิกายิก) ฯ ล ฯ.

แม้จะมีพระเถระทรงความรู้กว้างขวางอย่างนี้จริง, แต่ต้องมีพระเถระรับหน้าที่พิเศษสำหรับทรงจำคัมภีร์บางด้านไว้โดยเฉพาะให้แม่นยำ ดังจะเห็นได้จากข้อความในตำนานปฐมสังคายนา ว่าที่ประชุมพระเถระเจ้าทั้งหลายได้อัญเชิญพระอานนท์เป็นผู้แสดงพระสูตร และพระอุบาลีแผนกวินัย. นี่ต้องหมายความว่าพระอานนท์ทรงความรู้เป็นเอตทัคคะ ในแผนกพระสูตร, พระอุบาลีแผนกวินัย มิฉะนั้นพระสงฆ์ก็คงไม่เชิญให้เป็นผู้แสดง.

การแบ่งปันหน้าที่สำหรับเป็นผู้รักษาพระธรรมวินัย ย่อมจะมีอยู่แล้วในครั้งพระพุทธเจ้ายังไม่ได้เสด็จปรินิพพาน, ดังเรื่องพระภิกษุฝ่ายธรรมกถึกกับฝ่ายวินัยธรเกิดแตกร้าวกัน. พระภิกษุซึ่งมีหน้าที่ร่วมอยู่ฝ่ายใด ย่อมมีความกลมเกลียวกันในฝ่ายนั้น; ถ้าพระภิกษุในฝ่ายเดียวกันมีข้อโต้เถียงกับอีกฝ่ายหนึ่ง, ก็ย่อมจะเข้าช่วยผู้ที่อยู่ฝ่ายเดียวกัน. บังเกิดความรู้สึกว่านั่นฝ่ายเรา นั่นฝ่ายเขา, แม้แต่ก่อนหน้าซึ่งจะเกิดแยกกันเป็นฝ่ายเป็นพวก,

ก็ปรากฏว่าได้แบ่งแยกกันอยู่แล้ว. ในพระวินัยกล่าวถึงพระทัพพมัลลบุตรจัดสร้างกุฏิที่อาศัยแห่งสงฆ์ ว่าได้จัดให้พระภิกษุที่มีวิธีทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน (สภา) อยู่ในที่แห่งเดียวกัน. ทั้งนี้ เพื่อให้พระภิกษุซึ่งทรงความรู้ในพระสุตตันตปิฎกจะได้ท่องบ่นพระสูตรด้วยกันได้, พระภิกษุผู้ทรงความรู้ในพระวินัย จะได้แสดงข้อไขในสิกขาบทต่อกัน, และฝ่ายพระภิกษุซึ่งทรงความรู้ในการแสดงธรรม ก็ได้ปรึกษาหารือกันในข้อลัทธิธรรม ดังนี้เป็นต้น. เมื่อพระภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็นหมวด ๆ ไปฉะนี้ พระภิกษุผู้อยู่ในหมวดใด ก็มีความปรารถนาให้พระภิกษุในหมวดนั้นได้ขึ้นหน้าหมวดอื่น ในเวลาเข้าฉันอาหารในที่ประชุมหรือในการแสดงอนุโมทนาเมื่อฉันอาหารแล้ว.

บรรดาพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งแบ่งเป็นคณะมีหน้าที่ โดยเฉพาะก็เพื่อประโยชน์อันจำเป็นแห่งสงฆมณฑล, กล่าวคือต่างมีหน้าที่รักษาพระไตรปิฎก หมวดใดหมวดหนึ่งโดย อาศัยสังวัธยายไว้ให้เจนใจ. ต่อมาการท่องบ่นเกิดเป็นข้อวัตรปฏิบัติอันถือว่าเป็นพิเศษโดยเฉพาะ หนักเข้าก็กลายเป็นนิกายขึ้นในพระศาสนา เช่น นิกายเถรวาท (วินัยธร) สืบเนื่องมาจากสงฆ์ผู้ทรงวินัย, นิกายเสาตรานติก (สุตตันติก) สืบเนื่องมาจากคณะสงฆ์ผู้ทรงพระสุตตันตปิฎก ดังนี้เป็นต้น.

(๔) มีการลดหย่อนผ่อนผันในสิกขาบทวินัย

ประมวลพระวินัยที่เป็นเนื้อหา ซึ่งพระภิกษุสงฆ์จะต้องปฏิบัติสังวร เรียกว่า *ปาติโมกข์* ปาติโมกข์นี้พระภิกษุจะต้องสังวัธยาย ณ ที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน. พระภิกษุซึ่งอาศัยอยู่ในป่า (อารัญญก) ก็มิได้ยกเว้นจะต้องสังวัธยายเหมือนกัน ดังมีกล่าวไว้ใน มัชฌิมนิกาย ว่า[๑] พวก (สาวก ที่อยู่ป่าเป็น วัตร) ย่อมสวดปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือน, ปาติโมกข์ดังรูปที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ได้มีการเพิ่มเติมและแก้ไขตามเหตุการณ์และความจำเป็นเป็นคราว ๆ ในอนุบัญญัติ เช่น พระพุทธเจ้าทรงงดสิกขาบทบางข้อแก่พระภิกษุซึ่งอยู่ในถิ่นประเทศ ซึ่งมีลักษณะอันไม่สะดวกแก่ที่จะปฏิบัติอย่าง พระภิกษุที่อยู่ในปัจจันติมชนบทถิ่นประเทศชายแดน อย่างแคว้นนอกวันติเป็นต้นซึ่งอยู่ในระยะย่านกันดาร มีผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาน้อย พระกัจจายนเถระและพระปุณณมันตานีบุตรได้กราบทูลขอพระพุทธเจ้า ให้ทรงงดหย่อนและงดเว้นสิกขาบทบางข้อ เช่น อัตราพระสงฆ์ชุมนุมอุปสมบทกุลบุตร การยอมให้ใช้รองเท้าหนัง ฯ ล ฯ ซึ่งพระสงฆ์ที่อยู่ในมัชฌิมประเทศต้องห้ามใช้ไม่ได้. พระพุทธเจ้า

---

(๑) เต (อารญญกา สาวกา) อนุวฑฺฒมาสํ สงฺฆมชเฌ โอรสน ติ ปาติโมกฺขุทฺเทสาย.

มีพระประสงค์จะทรงช่วยประชากรให้พ้นจากการร้อยรัดแห่งทุกข์ในสังสาระ โดยทรงกำหนดข้อปฏิบัติทางจิตว่า เป็นข้อสำคัญยิ่งที่พระภิกษุสงฆ์จะพึงเอาใจใส่ ส่วนข้อบังคับทางกายและวาจาพระองค์ทรงผ่อนผันแล้ว แต่ลักษณะแห่งกาลเทศที่จะพึงสามารถปฏิบัติได้ ไม่เข้มงวดกวดขันเสมอไป เหมือนอย่างในลัทธิชินะและลัทธิอาชีวกเป็นต้น. ในมหาปรินิพพานสุตตันต พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตแก่สงฆ์มณฑลให้ยกเว้น อนุสิกขาบทได้ในคราวจำเป็น, เพราะฉะนั้นพระวินัยจึงอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย.

(๕) การบำเพ็ญตบะและกระทำกิจพิธีในลัทธิ

พระพุทธเจ้าได้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ด้วยดำเนินพระองค์ในมัชฌิมาปฏิปทา คือ บำเพ็ญพระองค์เป็นสายกลาง ไม่ตึงเครียดไปนักหรือหละหลวมไปนัก, ไม่เหมือนอย่างดาบส ซึ่งบำเพ็ญตบะทรมานกายทรหด เพื่อหวังความหลุดพ้นทุกข์ด้วยร่างกาย เมื่อพระองค์เสด็จอภิเนษกรมณ์ได้ไปทรงสำเหนียกลัทธิอยู่กับ ๒ ดาบส, และทรงบำเพ็ญตบะทรมานพระกายที่เรียกว่าทุกกรกิริยาอยู่หลายปี, ภายหลังทรงเห็นแจ้งว่าการทรมานกายไม่เป็นหนทางหลุดพ้น จากทุกข์อย่างที่พระองค์ทรงมุ่งหมาย. ดังนี้ การบำเพ็ญตบะจึงไม่เป็นสิ่งสำคัญในลัทธิซึ่งพระพุทธเจ้าจะ

ทรงสั่งสอนและแนะนำให้พระสาวกพึงปฏิบัติ. แม้การเป็นเช่นนี้ก็จริง แต่ปรากฏในพระคัมภีร์มัชฌิมนิกายและอังคุตตรนิกายว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญนักพรต ซึ่งถือการปฏิบัติชุดหนึ่งคือนิมการทรมานกาย. ความที่แย้งกันนี้ ถ้าจะสันนิษฐานก็ได้ ๒ สถาน คืออาจจะเป็นเพราะพระสาวกที่สมัครในการปฏิบัติอย่างนี้เพิ่มเติมขึ้นภายหลัง, หรือมิฉะนั้น จะเป็นเพราะพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าประชาชนยังนิยมในการบำเพ็ญตบะหนักอยู่จึงทรงอนุโลม. แต่อย่างไรก็ดี เป็นอันกล่าวได้ว่า การบำเพ็ญตบะทรมานกายได้มีมาแต่ครั้งก่อนพุทธกาลแล้ว และที่พระภิกษุสงฆ์บางหมู่ถือข้อปฏิบัติเช่นนี้ ย่อมเป็นเหตุให้แยกออกเป็นนิกายด้วยอีกประการหนึ่ง.

(๖) การกระทำกิจเป็นพิธีต่างๆ

พระพุทธเจ้าทรงหลีกการเป็นพิธี และมิได้กำหนดลงไปอย่างไร, แต่ก็มีปรากฏแย้งอยู่ในพระไตรปิฎกบางตอน เช่น ในมหาปรินิพพานสุตตันต ว่าจะต้องทำพิธีอย่างนั้น ๆ. ทั้งนี้มีนัยอธิบายได้อย่างเดียวกับเรื่องบำเพ็ญตบะ เพราะการทำพิธีย่อมมีบริบูรณ์อยู่ในลัทธิพราหมณ์. และเป็นอันเชื่อได้แน่ว่าพระพุทธศาสนาในชั้นเดิมคงมีพิธีต่าง ๆ แทรกเข้ามาเป็นลำดับ เพราะ

ประชาชนมีความนิยมอยู่, พระเถระซึ่งเป็นคณาจารย์จึงต้องอนุโลมตามความนิยม. เพราะฉะนั้นพระภิกษุสงฆ์หมู่ใดที่กระทำกิจเป็นพิธี ก็ย่อมแยกออกจากพระภิกษุสงฆ์ที่ไม่กระทำ แล้วเกิดแยกออกเป็นนิกายขึ้นต่างหากผิดแปลกไปกว่านิกายอื่น.

ตามที่เล่ามานี้ ประมวลมาจากตำนานของพระพุทธศาสนาในระยะ ๓๕๐ ปีนับแต่วันพระปรินิพพาน เพื่อแสดงให้เห็นเหตุที่พระภิกษุสงฆ์เกิดแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ. อีกอย่างหนึ่งย่อมปรากฏจากพระพุทธวจนะว่าพระองค์ทรงเห็นเหตุภายหน้าอยู่ว่าพระสาวกอาจแบ่งแยกกัน จึงทรงกำชับถึงความสามัคคีในบริษัทสงฆ์ว่าเป็นหลักสำคัญที่พระภิกษุสงฆ์จะพึงดำรงรวมกันอยู่ได้โดยปราศจากภัย. เพื่อมิให้บังเกิดการแตกร้าว พระองค์ทรงกำหนดให้พระอานนท์ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน มีหน้าที่ระงับอธิกรณ์ข้อพิพาทในระหว่างพระภิกษุสงฆ์ที่เกิดขึ้นขั้นต้นมิให้ลุกลามต่อไป. พระองค์ทรงเห็นว่าภิกษุลามกที่เห็นแก่ตนฝ่ายเดียวเท่านั้น จะเป็นผู้นำข้อธรรมและวินัยอย่างปฏิรูปเข้ามาและให้เกิดข้อโต้เถียงกันขึ้น. แต่พระองค์ไม่ทรงรังเกียจในเรื่องที่พระภิกษุสงฆ์จะมีข้อปฏิบัติเบ็ดเตล็ดแตกต่างกันในหมวดพระอภิธรรม (คือ อติเรกธรรมหรือข้อธรรมอันรองลงมา), อัชฌาชีว (ข้อบังคับเกินไปในการเลี้ยงชีพ) และอธิปาติโมกข

(ข้อปาติโมกข์เกินไป), ซึ่งเป็นข้อหยุมหยิมที่พระองค์ทรงเห็นอยู่ว่าจะต้องแตกต่างกัน.

ย้อนเล่าเรื่องที่ พระพุทธศาสนา แตกออก เป็นนิกาย ต่าง ๆ รวมเป็น ๑๘ หรือ ๒๐ นิกาย ในระยะกาลภายหลังพระเถระได้ยกทุติยสังคายนา. เรื่องนิกายเหล่านั้นมีคติแตกต่างกันอย่างไร ถึงในเวลาบัจจุบันนี้แทบจะทราบไม่ได้. และคำว่านิกายก็น่าสงสัย ว่าจะไม่ หมายความ เหมือนอย่างที่เข้าใจกันเวลานี้.(๑) อย่างน้อยบางนิกายคงมีลัทธิคล้ายคลึงกัน ในหนังสือต่าง ๆ อันกล่าวด้วยเรื่องนิกายกล่าวแต่ชื่อเท่านั้น แล้วไม่อธิบายอะไรอีก: เว้นแต่ที่ปวงศ์กล่าวว่า ภิกษุพวกวัชชีบุตรผันแปรแก้พระศาสนาแล้ว ก็ประชุมกันยกสังคายนาเรียกว่ามหาสังคีติ หรือมหาสังฆิก-ผันแปรแก้เติมพระธรรมวินัยให้ผิดแผกไป.

หลักฐานที่จะทราบเรื่องนิกายเหล่านี้ ๓ ทาง(๒) คือ (๑) กถาวัตถุซึ่งเป็นคัมภีร์ในหมวดพระอภิธรรมปิฎก: หนังสือมหาวงศ์ก็อาศัยหนังสือกถาวัตถุเป็นหลัก. คัมภีร์กถาวัตถุนี้ว่าพระติสสโมคคลิบุตรเถร ซึ่งเป็นประธานในครั้งตติยสังคายนา เป็นผู้รจนา, กล่าวด้วยข้อแตกต่างของพระภิกษุที่เห็นผิด มาก

(๑) เรื่องพระพุทธศาสนาของริสดาวิท

(๒) ข้อความ ต่อไปนี้ กล่าวตาม นัยใน เรื่องมหายาน เบื้องต้น ของภิกษุแมกคอเวิน

กว่าจะเล่าเรื่องนิกาย. (๒) เรื่องนิกาย ๑๘ ของวสุมิตรเถระมีในคัมภีร์ของจีนและทิเบตเป็นหลักของมหายาน. (๓) เรื่องนิกายของภาวยเถระมีแต่ในทิเบต ผิดจากของวสุมิตร, แต่เดินตามหลักเดียวกัน(๑)

ในตำนานทั้ง ๓ นี้มีข้อความไม่ตรงกัน แต่เป็นอันยุติได้ข้อหนึ่งว่า ในระยะกาลสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาแยกออกเป็น ๑๘ นิกาย. ใน ๑๘ นิกายนี้ก็แยกออกมาจากนิกายใหญ่อีกต่อหนึ่ง คือ ออกจากนิกายเถรวาท และนิกายมหาสังฆิกนั่นเอง. ข้อความเห็นที่แตกต่างกันใน ๒ นิกายที่กล่าวนี้ ก็ในเรื่องพระพุทธลักษณะมากกว่าในข้อพระธรรม. ตามความเห็นของเถรวาท ถือว่าพระพุทธเจ้าทรงโปรดเวไนยสัตว์ในลักษณะที่พระองค์มีพระกายเป็นมนุษย์ทุกประการ. ฝ่ายมหาสังฆิกมีความเห็นแย้งว่า พระพุทธเจ้าหาใช่มนุษย์ไม่: พระองค์เป็นทิพยกาย; หากทรงดำแดงพระองค์ให้เห็นว่าเป็นมนุษย์ก็โดยมายา เพื่อทรงช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากสังสาร, หาใช่ว่าพระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์แท้จริงอย่างที่เข้าใจไม่. ส่วนข้ออื่นร่วมกันโดยมาก. หลักความเห็นของมหาสังฆิกในเรื่องพระพุทธลักษณะนี้ เป็นหลักสืบต่อมาในลัทธิมหายาน.

---

(๓) ดูเรื่องนิกายในหนังสือ ว่าด้วยพุทธประวัติของทิเบต ซึ่งนายรอกฮิล แปล

ตามตำนานทางฝ่ายเหนือ คือ ทางฝ่ายมหายานกล่าวว่า มหาสังฆิก แบ่งออกเป็น ๕ นิกาย, และทางฝ่ายเถรวาทแบ่งออกเป็น ๑๑ นิกาย, นิกายเหล่านี้สอบชื่อในคัมภีร์กถาวัตถุของพระติสสโมคคลิบุตตเถระ เรื่องนิกาย ๑๘ ของวสุมิตรเถระ และเรื่องนิกายของภาวยเถระบางชื่อก็ตรงกัน บางชื่อก็ไม่ตรงกัน. ถ้าจะให้สันนิษฐานก็น่าจะเป็นเพราะบางนิกายมีชื่อเรียกหลายอย่าง, หรือมิฉะนั้นเดิมเรียกชื่ออย่างหนึ่ง ภายหลังมามีชื่ออย่างหนึ่ง. อย่างเช่นนิกายสรรวาสติวาท ซึ่งภายหลังได้ชื่อใหม่ว่า ไวภาษิก หรือบางทีเรียกว่านิกายเหตุวาท. เพราะฉะนั้น ในตำนานเรื่องนิกายจึงมีชื่อไม่เหมือนกัน. อย่างไรก็ดี นิกายต่าง ๆ เหล่านี้ ที่หลักธรรมข้อปฏิบัติคล้ายคลึงกันมากก็คงมี, แต่ที่แตกต่างกันไปมากก็คงมีเช่นเดียวกัน. ถึงที่คล้ายคลึงกันแล้วภายหลังเลยรวมกันก็คงมี. เพราะฉะนั้นใน ๑๘ นิกายนี้ได้ความปรากฏว่าภายหลังรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชได้สูญไปโดยมาก, หรือมิฉะนั้น ก็เข้าไปรวมอยู่ในนิกายที่เหลืออยู่. เหตุฉะนี้ จึงปรากฏอยู่ในตำนานเพียงชื่อเท่านั้นโดยมาก, มิได้กล่าวให้ทราบว่า นิกายนั้น ๆ มีเรื่องราวและหลักธรรมเป็นอย่างไร, เพราะคงไม่มีคัมภีร์พิเศษในนิกายเหล่านี้อยู่, ถึงแม้

มีอยู่บ้างก็กล่าวไว้ย่อ ๆ เท่านั้น. นิกายใหญ่ที่เหลืออยู่ต่อมา และมีเรื่องราวทราบได้พิสดาร คือ นิกายเถรวาทนับถือพระอุบาลี, มหาสังฆิกนับถือพระมหากัสสป, สรรวาสติวาท นับถือพระราหุล ศิษย์พระสารีบุตรเถระ, และสามมิติย์นับถือพระมหากัจจายนเถระ, ดังจะเล่าต่อไปนี้ :—

(๑) นิกายเถรวาท (สถวิรวาท)

นิกายเถรวาทคือนิกายที่ไม่ต้องการผันแปรแก้หลักพระพุทธศาสนาให้ผิดแผกไปจากที่พระเถระเจ้าทั้งหลายได้ปฏิบัติกันมาแต่เก่าก่อนดังเล่าไว้ในตอนต้น. นิกายนี้นักปราชญ์ลงสันนิษฐานโดยอาศัยเทียบเคียงหลักฐานต่าง ๆ เห็นพ้องต้องกันว่าเป็นนิกายเดียวกันกับ นิกายวิภัชชวาท ซึ่งเป็นนิกายฝ่ายใต้ อันสืบต่อมาในปัจจุบันนี้. ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ว่า พระองค์เป็นวิภัชชวาทิน หาใช่เป็นเอกางสวาทินไม่: คือพระองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์โดยวิธีจำแนกแยกข้อไข, มิใช่ทรงสั่งสอนโดยวิธีกล่าวรวม ๆ. ในอีกแห่งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงสดับข้อลัทธิของอาฬารกาลาม และรุทรกะรามบุตรแล้ว, ตรัสว่า พระองค์ย่อมทรงญาณพิเศษกว่าลัทธิยาจารย์ทั้งสองนั้น, เหตุด้วยพระองค์ทรงเห็นแจ้งซึ่งญาณวาทและทั้งเถรวาท. ความ

สองแห่งดังอ้างไว้ข้างต้นนั้น เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่าลัทธิที่กล่าวไว้ในพระตริปิฎกภาษาบาลีเป็นของฝ่ายนิกายเถรวาท ซึ่งบางทีเรียกว่านิกายวิภัชชวาท, เหตุเพราะมีวิธีสอนธรรมจำแนกออกเป็นหมวดหมู่. เรื่องราวของฝ่ายเถรวาทมีปรากฏต่อมาอย่างไรแจ้งอยู่ในหนังสือมหาวงศ์นั้นแล้ว.

(๒) นิกายมหาสังฆิก

นิกายนี้ แบ่งแยกออกเมื่อครั้งทุติยสังคายนาที่กรุงไพสาลี เนื่องมาจากเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการของพระภิกษุพวกวัชชีบุตรดังได้เล่าไว้แล้ว. ข้อที่ควรนำมากล่าวไว้ด้วยในที่นี้ คือตามตำนานที่หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวกับตามตำนานในบาลีและที่อื่น ๆ มีข้อความแย้งกัน. หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวว่า เมื่อพระเถระเจ้าชุมนุมกันกระทำทุติยสังคายนากำหนดพระธรรมวินัยลงไปอย่างใด, พระภิกษุในนิกายมหาสังฆิกก็รับปฏิบัติตามอย่างนั้น โดยยอมละทิ้งข้อที่นับถือผิดแปลกไปจากนิกายเถรวาทนั้นเสียสิ้น. แต่ถ้าว่าตามตำนานในบาลีและอื่น ๆ ความเป็นอย่างหนึ่งว่าพระภิกษุพวกมหาสังฆิก แม้จะแพ้แก่หลักธรรมของที่ประชุมแห่งพระเถระเจ้าก็ดี, ก็ยังดื้อดึงไม่ยอมรวมกับเถรวาท, แล้วตั้งกองทำสังคายนาขึ้นต่างหาก.

ในกถาวัตถุ ซึ่งเป็นพระคัมภีร์สำเร็จรูปลงครั้งศตียสังคายนาในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กล่าวถึงข้อแตกต่างของนิกายมหาสังฆิกไว้เพียง ๓–๕ ข้อ. แต่ภาวยเถระกล่าวไว้ในหนังสือนิกายเภทวิภังควยาขยานว่า ต้นเหตุแห่งมหาสังฆิกเนื่องมาจากฉัทธิ ๕ ข้อ ซึ่งมหาเทพเถระในสมัยทุติยสังคายนาเป็นผู้แสดง. มีเรื่องเล่าว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ๑๓๗ ปี ในสมัยพระเจ้านันทะ และพระเจ้ามหาปัทมะผ่านกรุงปาฏลิบุตร พญามารนุ่งห่มผ้ากาสาวะ มาสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์และวิวาทวัตถุ คือข้อแตกต่าง ๕ ข้อ (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของฉัทธิมหาสังฆิก) เป็นเหตุให้เกิดแตกร้าวขึ้นในพระศาสนา, พญามารนั้นคือภิกษุมหาเทพเอง มิได้อาศัยอยู่บนภูเขาซึ่งมีพระเจดีย์. เพราะฉะนั้น นิกายของภิกษุมหาเทพ จึงเรียกว่านิกายไจติก (เจติยะ) อันเป็นกิ่งหนึ่งของมหาสังฆิก.

ข้อแตกต่าง ๕ ประการนั้น คือ

(๑) พระอรหันต์อาจทำบาปได้ ในขณะไม่รู้สึกตน

(๒) ใคร ๆ อาจถอรหัตตผลได้ โดยไม่รู้สึกตนว่าได้ถึง

(๓) พระอรหันต์อาจมีกังขาในข้ออันเกี่ยวด้วยฉัทธิได้

(๔) ผู้ใดผู้หนึ่งจะถอรหัตตผลด้วยตนเองโดยไม่มีครูแนะนำไม่ได้

(๕) พระอริยมรรคนั้น อาจดำเนินไปด้วยดีได้โดยอาศัยออกอุทาน, คือ เพ่งพิจารณาพระศาสนาอย่างแน่แน่ว แล้วออกอุทานเช่น ทุกข์แท้, ก็จะบรรลุผลได้โดยลำดับ.

ในข้อหนึ่งถึงสี่มีแจ้งอยู่ในกถาวัตถุ ซึ่งในอรรถกถาแห่งคัมภีร์นั้น กล่าวว่าเป็นข้อที่นิกายบุพพเสลีย และนิกายอปรเสลีย กิ่งของพระมหาสังฆิกนับถือ. หลวงจีนเหียนจังกล่าวว่า มหาเทพเถระเป็นผู้แสดงลัทธิห้าประการนั้น อันเป็นเหตุให้บังเกิดการโต้เถียงมีความเห็นแตกต่างกันในสงฆมณฑล. พระราชาธิบดีในสมัยนั้นโปรดให้ ชุมนุมพระ อรหันต์และพระ ภิกษุสงฆ์ ทั้งหลายพิจารณาลัทธิห้าข้อนั้น. พระอรหันต์ทั้งหลายวินิจฉัยลัทธิห้าข้อนั้นว่าผิด, แต่ปุถุชนสงฆ์ บางองค์ไม่ เห็นพ้องด้วย และเข้าข้าง มหาเทพเถระ แล้วตั้งนิกายใหม่ขึ้นทักรุงปาฏลิบุตร ชื่อว่า มหาสังฆิก.

เมื่อตำนานต่าง ๆ กล่าวถึงต้นเหตุนิกายสังฆิกเป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งว่าเนื่องจากวัตถุ ๑๐ ประการ ของภิกษุพวกวัชชีบุตร และอีกอย่างหนึ่งว่าเนื่องมาจากลัทธิ ๕ ข้อของมหาเทพเถระดังนี้. นายนลินนักษทัตต์ผู้แต่งหนังสือเรื่องนิกาย, ซึ่งผู้รวบรวมหนังสือเรื่องนี้ได้เก็บข้อความมากล่าวอยู่ในที่นี้, กล่าวว่า เรื่องวัตถุ ๑๐ ประการนั้นมีกล่าวไว้แต่ในตำนานฝ่ายลังกามีมหาวงศ์เป็นต้น กับในพระวินัย, และเรื่องลัทธิห้าประการ ของภิกษุมหาเทพนั้น

มีเฉพาะในหนังสือพระพุทธศาสนาที่เป็น ภาษาสังสกฤตว่าด้วยเรื่องนิกายต่าง ๆ ซึ่งเป็นหนังสือแต่งในรุ่นหลังที่จีนและธิเบตถ่ายไปอีกต่อหนึ่ง.

นายนลินนักษทัตก์กล่าวต่อไปว่า ข้อที่ควรพิจารณามีอยู่อย่างหนึ่ง คือในหนังสือต่าง ๆ ในพระศาสนาซึ่งกล่าวด้วยเรื่องนิกาย บางเรื่องกล่าวแต่ข้อแตกต่างในพระวินัยบัญญัติเท่านั้น, บางเรื่องกล่าวเฉพาะพระธรรม พระวินัยไม่กล่าวเลยเลย. ทั้งนี้บางทีจะลงสันนิษฐานได้บ้างกระมังว่า ผู้รจนาเป็นฝ่ายฝ่ายนิกายใดก็กล่าวแต่เรื่องของนิกายนั้น; หรืออีกอย่างหนึ่งต้องการจะกล่าวข้อแตกต่างเฉพาะข้อพระบัญญัติ, และในตำนานของลังกา (มหาวงศ์และทีปวงศ์) ซึ่งพระภิกษุชาวลังกาเป็นผู้แต่ง ซึ่งเคร่งในวินัยบัญญัติ ก็กล่าวแต่ข้อพระวินัย. ส่วนตำนานที่เป็นภาษาสังสกฤตซึ่งแต่งอีกรุ่นหนึ่ง ก็กล่าวแต่ข้อพระธรรม ไม่พูดถึงข้อพระวินัยเลย. เพราะฉะนั้น เหตุที่นิกายมหาสังฆิกแยกออกในชั้นต้นคงจะเป็นไปในข้อสิกขาบทก่อน, ล่วงต่อมาจึงเลยไปถึงข้อลัทธิธรรมด้วย.

ข้อใหญ่ใจความที่ พระภิกษุสงฆ์ มหาสังฆิก แยกออก เป็นนิกายหนึ่งต่างหากจากเถรวาท พูดอย่างย่อ ๆ ก็แปลว่าพระภิกษุในนิกายนั้น ต้องการความผ่อนผันในสิกขาบทบางข้อ ซึ่งฝ่าย

เถรวาทถือเคร่งครัดไม่ยอมเห็นพ้องด้วย. สงฆ์ในมหาสังฆิกจึงแยกออกไปเป็นอิสระและยกสังคายนาส่วนหนึ่งต่างหาก. ที่เรียกชื่อว่ามหาสังฆิกก็เพราะชุมนุมสงฆ์ทำสังคายนา ว่ารวมทั้งที่เป็นอรหันต์และเสขสงฆ์ ไม่เหมือนกับฝ่ายเถรวาทซึ่งเลือกสรรเฉพาะพระขีณาสวสงฆ์เท่านั้น.

ตามตำนานในที่ปวงศ์กล่าวว่า พระภิกษุซึ่งแตกแยกออกนั้น ชำระพระธรรมวินัยตามที่เห็นชอบ จึงได้ชื่อว่าอาจริวาท ให้ต่างจากเถรวาทครั้งปฐมสังคายนา. ในที่ปวงศ์ยังกล่าวต่อไปว่า ภิกษุในนิกายมหาสังฆิกใช่แต่จะแก้พระวินัยเท่านั้น, ยังเติมสิกขาบทและลัทธิใหม่เกินไปจากที่พระเถรเจ้าทั้งหลายได้ กำหนดไว้แล้ว, และแก้ตัดทอนข้อความในพระสูตรและพระวินัยเอาตามชอบใจ, ปฏิเสธพระคัมภีร์ปริวาร อภิธัมปกรณ์ปฏิสัมภิทา นิทเทส และชาดก: ไม่เอาเข้ารวมในพระบาฬีด้วย. พระคัมภีร์ปริวาร เป็นสูจิสำหรับพระวินัย เพื่อประโยชน์แห่งพระภิกษุสงฆ์สอบค้น เป็นพระคัมภีร์ซึ่งนักปราชญ์ชาวตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาโดยมากลงความเห็นว่าเป็นหนังสือรุ่นหลัง(๑) พระคัมภีร์ในหมวดพระอภิธรรมมีบริบูรณ์เมื่อยกทุติย สังคายนาแล้ว, และสำเร็จรูปลงในครั้งตติยสังคายนา. ส่วนพระคัมภีร์ปฏิสัมภิทา

(๑) กล่าวตามความของริสดาวิทในปาฐกหิบเบิต และในคำนำพระวินัยบีฎกของโอลเดนเบิก.

(แก้พระคัมภีร์สุตตนิบาต), นิทเทส, และชาดกตามความเห็นของนักปราชญ์ข้างต้นก็ว่าเป็นพระคัมภีร์ขึ้นต่อภายหลัง.

หลวงจีนเหียนจังเล่าว่า นิกายมหาสังฆิกยอมรับพระธรรมวินัยที่พระเถระเจ้าได้กำหนดลงไว้ครั้งปฐมสังคายนา, แต่รวมธรรมวินัยบางข้อซึ่งพระเถระเจ้าทั้งหลายไม่ยอมรับเข้าไว้ในพระบิฎกเอาเข้าไว้ด้วย, แล้วแบ่งออกเป็นห้าบิฎก คือ สูตรบิฎก วินัยบิฎก อภิธรรมบิฎก ธังยุกติบิฎก และธารณีหรืออิทพาธรบิฎก. บิฎกทั้งห้านี้จะจัดหมวดหมู่กันอย่างไรไม่ทราบ เพราะไม่มีตัวอรรถเหลืออยู่นอกจากหลวงจีนเหียนจังกล่าวไว้เท่านั้น.(๑) วินัยบิฎกของมหาสังฆิกนี้ *หลวงจีนฟาเหียน* (พ.ศ. ๙๕๗) เมื่อไปสืบพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียได้มาบริบูรณ์, แล้วแปลสู่ภาษาจีน.(๒) หลวงจีนเหียนจังกล่าวว่าวินัยบิฎกนี้เหมือนกันกับที่พระเถระเจ้าได้กำหนดไว้ครั้งปฐมสังคายนา. ในตำนานข้างฝ่ายบาลีก็ได้กล่าวไว้ว่า ข้อพระวินัยที่ผิดกัน ระหว่างเถรวาทและมหาสังฆิกก็ด้วยวัตถุ ๑๐ ประการ; เพราะฉะนั้น ข้อแตกกันในระหว่างพระวินัยบิฎกทั้งสองนี้ เป็นอันถือได้ว่าผิดกันเพียง

(๑) คู่มือพระพุทธศาสนาของเกิน.

(๒) คำนำเรื่องพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียของหลวงจีนอี้จิงฯลฯ ของนายตากากุสุ.

เล็กน้อยเท่านั้น. ในบัญชีรายชื่อหนังสือในพระไตรปิฎกจีนซึ่งนายนันจิโอนักปราชญ์ญี่ปุ่นรวบรวมไว้ อ้างถึงคัมภีร์เอโกตตราคม (ตรงกับเอกังคุตตรนิกาย) และพระวินัยสองหมวด คือ มหาสังฆิกวินัย และมหาสังฆิกภิกษุณีวินัย ซึ่งแปลสู่ภาษาจีนแล้ว. ส่วนอภิธรรมปิฎกของมหาสังฆิกในเวลานี้ไม่ทราบว่ามีอะไรบ้าง. ในหมวดสูตรปิฎกของมหาสังฆิกที่มีเหลืออยู่ในบัดนี้ ก็คือคัมภีร์มหาวัสดุเรียงเป็นร้อยแก้วและมีคาถาแทรก, คัมภีร์นี้นับว่าเป็นคัมภีร์วินัยของโลโกตตรวาท กึ่งนิกายของมหาสังฆิก, กล่าวด้วยเรื่องพุทธประวัติเป็นทำนองเดียวกับคัมภีร์ลลิตวิสตร และอภินิษกรมณสูตรของนิกายอื่น.

นิกายมหาสังฆิกในครั้งแรกเมื่อแยกออกจากเถรวาทออกจะมีฐานะคับแคบ เพราะไม่เป็นที่นิยมของมหาชน และขาดพระราชาธิบดีเป็นราชูปถัมภก. หลวงจีนเหียนจังบันทึกตำนานไว้เรื่องหนึ่งว่า เมื่อพุทธศักราชได้ ๑๐๐ ปี สงฆมณฑลเกิดแตกต่างความเห็นขึ้นในข้อวัตถุธรรม. พระเจ้าอโศกทรงเห็นคล้อยไปตามความเห็นของมหาสังฆิก (พระเจ้าอโศกองค์นี้บางทีจะเป็นพระเจ้ากาลาโศกที่หนังสือมหาวงศ์กล่าวไว้). ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ในเถรวาทจึงออกจาก กรุงปาฏลิบุตรไป สู่แคว้นกัศมีระ (อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย). ตามตำนานนี้ออกจะ

เชื่อได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกันกับที่หนังสือมหาวงศ์กล่าวไว้ว่าพระเจ้ากาฬาโศก "มิได้ทรงพิจารณาให้เห็นผิดและชอบ ฟังถ้อยคำวัชชีบุตรภิกษุอันเป็นบาป ชักจูงไปในทางอันผิดคิดเห็นเป็นชอบ." ครั้นภายหลังพระนันทเถรีผู้เป็นพระกนิษฐภคินีถวายอนุศาสน์ศักเตือน. พระเจ้ากาฬาโศกก็ทรงกลับพระราชหฤทัย, แสดงพระองค์เป็น ราชูปถัมภกแก่ พระภิกษุสงฆ์ใน เถรวาทนิกาย. เมื่อตำนานที่กล่าวไว้ในหนังสือมหาวงศ์ และที่หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวรวมกัน, ก็เป็นอันฟังได้ว่า พระราชาธิบดีแห่งแคว้นมคธในสมัยนั้นไม่ทรงนิยมในนิกายมหาสังฆิก. อีกประการหนึ่งนิกายมหาสังฆิกในชั้นต้นคงอยู่รวมกันกับพระภิกษุสงฆ์นิกายอื่น ๆ ในกรุงปาฏลิบุตร. เมื่อหลวงจีนเหี้ยนจังไปถึงพระพุทธศาสนาในอินเดีย กล่าวว่าได้เห็นพระภิกษุสงฆ์นิกายต่าง ๆ อยู่รวมในอารามเดียวกัน ซึ่งดูเหมือนว่าการถือพวกถือนิกายซึ่งมีอยู่ในชั้นเดิม คงจะเสื่อมคลายลงมากจึงอยู่รวมกันได้ หลวงจีนอีจิงจดไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนาในอินเดียว่า สมัยนั้น พระภิกษุสงฆ์ในนิกายมหาสังฆิกโดยมากมีอยู่ในแคว้นมคธ (ภาคมัธยมของอินเดีย), และทางแคว้นลาฏะ[๑] และสินธุ (อินเดียภาคตะวันตก) ก็มีอยู่บ้างเล็กน้อย, ทางแถบเหนือและปักษ์ใต้

(๑) ยังไม่ทราบว่าอยู่ในแคว้นใด คำว่า ลาฏะมีเสียงคล้ายคำว่าราษฎระคือมหาราษฎร.

ฝ่ายตะวันออกของอินเดียก็มีบ้างในที่บางแห่ง.

นักปราชญ์ได้เทียบเคียง หลักลัทธิใน คัมภีร์ มหาวัสดุ ของมหาสังฆิก กับพระวินัยปิฎกภาษาบาลี, ปรากฏว่าคล้ายคลึงกันมาก, ส่วนหลักพระธรรมก็เหมือนกัน, จะไปผิดกันก็ในหลักอันว่าด้วยพระพุทธลักษณะดังได้เล่าไว้แล้ว คือ พระพุทธเจ้ามีทิพยกายเป็นโลกุตตระหรืออยู่นอกโลก ไม่มีโลกิยลักษณะ (สาสวธรรม), ที่ปรากฏเป็นมนุษย์มีพระนามว่าพระศากยโคดม ก็หากเป็นโลกานุวรรตน์เพื่อประโยชน์แก่สังสารโลกเท่านั้น. ตามหลักข้างต้นนี้ย่อมสืบเนื่องไปถึงเรื่องพระโพธิสัตว์ด้วย ซึ่งตามมติของมหาสังฆิกกำหนดไว้ว่า พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญจริยา ๕,(๑) ภูมิ ๑๐, และบารมี ๖; และพระโพธิสัตว์เท่านั้นซึ่งจะได้ตรัสเป็นองค์พระพุทธเจ้า, พระโพธิสัตว์เสวยชาติต่าง ๆ โดยมิได้ถือปฏิสนธิในครรโภทรเหมือนอย่างสามัญ, ไม่มีจิตเบียดเบียนสัตว์ (วิหิงสสัญญา), และความพยาบาท (วยาปาทสัญญา), และอยู่เหนือความกำหนัดยินดี (กามสัญญา). เพื่อให้สมานกับลักษณะของพระโพธิสัตว์ข้างต้นนั้น มหานิกายสังฆิกจึงเชื่อว่าพระราหุลเป็นอุปปาติกคือเกิดเอง เพราะพระโพธิสัตว์ไม่อยู่ในเขตแห่งกามยินดี(๒) ”

---

(๑) ปรกฤติจริยา ประณิธานจริยา อนุโลมจริยา และอนิวรรตนจริยา.

(๒) ด้วยเหตุนี้ พระพุทธประวัติจากคัมภีร์จีน ซึ่งเล่าไว้ใน ‘ไทยเขษม’ ฉบับวิสาขะบูชา ศก ๒๔๗๐ จึงไม่กล่าวกำเนิดพระราหุลเลย.

นิกายมหาสังฆิก สอนให้ ปวง พุทธ ศาสนิก พึง ใส่ ใจไว้ ว่า พระโลกุตตรพุทธ (พระพุทธเจ้าที่อยู่เหนือโลก) ได้เสด็จลงมาเป็นมนุษยพุทธ เพื่อให้สาธุชนอนุวรรตน์แล้วตั้งปณิธานมุ่งโพธิสัตวภูมิ. ข้อนี้แหละที่ฝ่ายเถรวาทและมหาสังฆิกมีความเห็นแตกต่างกัน. ข้างเถรวาทถือว่า พุทธศาสนิกทั้งหลายพึงมุ่งพระอรหัตตภูมิ หาใช่ไฝ่สูงถึงพุทธภูมิไม่, เพราะข้านานนักหนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้ามาตรัสในโลก. แต่นิกายมหาสังฆิกมีความเชื่อแย้งว่า พระพุทธเจ้ามีมากพระองค์; และพุทธศาสนิกทุกคนควรตั้งปณิธานเป็นพระพุทธเจ้า: ไม่ใช่หวังเพียงพระอรหัตตผล. เหตุฉะนี้ นิกายมหาสังฆิกจึงไม่ถือว่า พระอรหัตต์เป็นภูมิสูงสุดที่มนุษย์จะพึงพอหวัง. นอกจากนี้ นิกายมหาสังฆิก ยังเป็นผู้เริ่มลัทธิบูชาพระเจดีย์ และถือว่า แม้แต่กระทำการเวียนพระสถูปรอบเดียวก็เป็นบุญมาก. การบูชาพระสถูปเจดีย์ในพระบาลีมีเค้ากล่าวไว้ แต่ไม่ใช่เป็นไปตามหลักของเถรวาท; เพราะฉะนั้นที่มีปรากฏอยู่ อาจจะนำเอามาจากนิกายมหาสังฆิกก็เป็นได้.

(๓) นิกายสรรวาสติวาท (สัพพัตถิวาท)

ได้กล่าวล่วงหน้าไว้ในตอนต้นว่าพระพุทธศาสนาในปัจจุบันแบ่งออกเป็นสองนิกายใหญ่ คือ นิกายฝ่ายใต้และฝ่ายเหนือ.

ฝ่ายใต้แยกเป็นนิกายไวภาษิก และนิกายเสาตรานติก. ส่วนฝ่ายเหนือแยกออกเป็นนิกายมาธยมิกและนิกายโยคาจาร. ในที่นี้จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่องราวของนิกายไวภาษิก ซึ่งในชั้นเดิมมีชื่อว่าสรรวาสติวาท. ที่เรียกว่าไวภาษิก ก็เพราะอาศัยคัมภีร์ชื่อว่าวิภาษาศาสตร์ ซึ่งรวบรวมครั้งกระทำสังคายนาในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะเป็นหลักธรรม.

ในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งกล่าวด้วยเรื่องนิกาย ว่าในชั้นเดิมพระพุทธศาสนามีอยู่ ๑๘ นิกาย ซึ่งล้วนแยกออกจากไม่นิกายเถรวาทก็นิกายมหาสังฆิก, แต่ที่กล่าวว่าแยกแปลกไปจากข้างต้นก็มี เช่นในบันทึกเรื่องพระพุทธศาสนาของหลวงจีนอี้จิงว่านิกายใหญ่มีอยู่สี่ คือ (๑) อารยมหาสังฆิกนิกาย แบ่งเป็น ๗ นิกาย, (๒) อารยเถรนิกาย แบ่งเป็น ๓ นิกาย, (๓) อารยมูลสรรวาสติวาทนิกาย แบ่งเป็น ๔ นิกาย, (๔) อารยสางมิติยนิกาย แบ่งเป็น ๔ นิกาย: รวมด้วยกันเป็น ๑๘ นิกายเหมือนกัน. นิกายที่รักษาพระธรรมวินัยของเดิมไว้มิให้ผิดแผกไปก็คือเถรวาท; ถัดมาสรรวาสติวาทปรากฏว่านิกายนี้มีพระคัมภีร์ในลัทธิมากมาย แต่เป็นตัวเขียนในภาษาสันสกฤต, และเป็นภาษาจีนและภาษาทิเบต, ยังไม่สู้ได้แปลสู่ภาษาอื่น, จึงไม่ทราบเรื่องราวตลอด. พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นราชูปถัมภกของพระภิกษุ

สงฆ์ในนิกายเถรวาทฉันใด, ในนิกายสรรวาสติวาทก็มีพระเจ้ากนิษกะพระราชาชิบดีแห่งแคว้นกัศมีระ ซึ่งเวลานั้นเรียกกันว่าบักเตรีย เป็นราชูปถัมภกฉันนั้น. ทางตำนานฝ่ายเหนือว่าพระเจ้ากนิษกะได้ทรงจัดให้มีการยกสังคายนา พระพุทธศาสนาถัดจากพระเจ้าอโศกมหาราช, แต่จะยกไว้กล่าวภายหลัง.

พระคัมภีร์ของนิกายสรรวาสติวาทใช้ภาษาสันสกฤต. ตามตำนานฝ่ายจีนกล่าวว่าหลวงจีนเหี้ยนจังได้แปลหนังสือในพระพุทธศาสนาจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีนได้ ๖๕๗ คัมภีร์. ในจำนวนนี้เป็นพระสูตร พระวินัย และศาสตร์ของสรรวาสติวาทเสีย ๖๗ คัมภีร์. เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าหนังสือของนิกายนี้มีมากมาย. ตามบัญชีรายชื่อ พระคัมภีร์ พระพุทธศาสนา ของ นายนันชิโอนักปราชญ์ญี่ปุ่น ในหมวดพระสูตรของฝ่ายหินยานว่ามีอาคมอยู่สี่คือ ทีรฆาคม มัธยมาคม เอโกตตราคม และ สังยุกตาคม: ตรงกับนิกายสี่ในบาลี. เมื่อเปรียบเทียบข้อความในคัมภีร์อาคมกับในคัมภีร์นิกายของบาลี ผิดกันในจำนวนและการลำดับพระสูตร, แต่ชื่อและเนื้อเรื่องในพระสูตรตรงกัน. ในคัมภีร์มหาวยูหหรือลลิตวิสตรเพิ่มเข้าอีกอาคมหนึ่ง คือ กษุทรอาคม (ขุททกนิกาย) รวมเป็นห้าอาคม หรือห้านิกาย. นักปราชญ์จีนผู้แปลพระคัมภีร์ต่าง ๆ ไม่กล่าวไว้ให้ทราบว่า อาคมหรือสูตรนั้นเป็นของฝ่าย

นิกายไหน. ไม่เหมือนกับพระคัมภีร์ในหมวดพระวินัยและพระอภิธรรม ซึ่งผู้แปลบอกไว้ด้วยว่าเป็นของฝ่ายนิกายไหน; เว้นแต่ในพระคัมภีร์พุทธจริตและอภินิษกรมณสูตร ซึ่งผู้แปลหมายเหตุไว้ว่า พระคัมภีร์อันกล่าวด้วยพระพุทธประวัติ มีดังนี้:—

(๑) มหาวัสดุ ของนิกายมหาสังฆิก

(๒) มหาวยูห หรือ ลลิตวิสตร ของนิกายสรรวาสติวาท

(๓) ทูเรนิทานและอวทาน ของนิกายกาศยปีย์

(๔) พุทธจริต ของนิกายธรรมคุปต์

(๕) วินัยปิฎกมูล ของนิกายมหิศาสก.

นักปราชญ์จีนผู้แปลเมื่อแปลพระคัมภีร์ใด ก็บอกชื่อนิกายซึ่งเป็นเจ้าของพระคัมภีร์นั้นไว้, แต่ในพระคัมภีร์อาคมหรือพระสูตร จึงไม่กล่าวถึงชื่อนิกาย ผู้เป็นเจ้าของเสียเลย. ถ้าจะสันนิษฐาน ก็ต้องว่าบรรดานิกายทั้งหมดยอมรับข้อความในอาคมหรือ พระสูตรเป็นอย่างเดียวกัน เพราะโดยปรกติ ข้อความใดซึ่งถือว่าพระพุทธเจ้าตรัสไว้ พระภิกษุสงฆ์ทุกนิกายตลอดจนปวงพุทธศาสนิกย่อมเคารพไม่อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไข, เพราะฉะนั้นพระคัมภีร์หมวดนี้จึงรวมกันทุกฝ่าย ผู้แปลไม่จำเป็นต้องบอกชื่อเจ้าของนิกาย, ส่วนที่จะผิดแผกกัน ก็ในข้อลัทธิ ซึ่งเกิดจากการแปลความหมายในตัวอรรถเท่านั้น.

ว่าถึงหมวดพระวินัยของนิกายต่าง ๆ ย่อมผิดแผกแตกต่างกัน ไม่เหมือนอย่างพระสูตร. ได้เค้าจากนักบราชญ์จีนผู้แปลว่ามีพระวินัยอยู่สี่พระคัมภีร์ ซึ่งเป็นของนิกายสรรวาสติวาท มหิศาสก ธรรมคุปต์ และมหาสังฆิก. ในข้อพระวินัยบัญญัติ พระภิกษุสงฆ์มักมีความเห็นแตกต่างกันในหมวดอนุสิกขาบทอยู่เสมอ, เช่นเรื่องดัดและนุ่งห่มสบงจีวร, เรื่องรวมเนื้อและนมในอาหารสำหรับฉัน, การอยู่ในอารามภายในพระนครและหัวเมืองต่าง ๆ, การพิธีบูชาพระเจดีย์และพระพุทธรูป, เหล่านี้เป็นต้น. เพื่อยืนยันในข้อสิกขาบทที่เห็นว่าถูก ต่างนิกายมีคัมภีร์อันกล่าวด้วย พระพุทธประวัติตอนใด ตอนหนึ่งเพื่อรับรองข้อสิกขาบทนั้น ๆ; เหตุฉะนี้ พระวินัยบัญญัติในนิกายต่าง ๆ จึงไม่เหมือนกัน. แต่ยังมีเหตุอื่นอีก เช่นเหตุการณ์และภูมิประเทศเป็นต้นที่ทำให้ผิดกัน. อย่างไรก็ดี แม้จะมีการแก้ไขบ้าง, ก็เป็นอยู่ในหมวดเพิ่มเติมของพระวินัย เช่นในมหาวัคค์และจุลวัคค์เป็นต้น. ส่วนพระปาติโมกข์ ดูเหมือนจะเหมือนกันหมดทุกนิกาย, ถึงจะต่างกันก็เป็นส่วนเล็กน้อย.

หมวดพระอภิธรรมของนิกายสรรวาสติวาท มีปรากฏที่ถ่ายออกเป็นภาษาจีนอยู่เจ็ดพระคัมภีร์ เป็นจำนวนเท่ากันกับของเถรวาท, ผิดกันที่ของฝ่ายเถรวาทแบ่งออกเป็นเจ็ดพระคัมภีร์

มีชื่อโดยเฉพาะ แต่ของฝ่ายสรรวาสติวาท ถือหลักพระคัมภีร์เดียวชื่อว่าฌานปรัสถาน ของพระกาตยายนีบุตร, แล้วมีผนวกแยกออกจากคัมภีร์นั้นอีกหกบาท รวมเป็นเจ็ดเท่ากันกับของเถรวาท. บาททั้งหกนั้น คือ :—

(๑) สังคีติบรรยาย ของพระมหาโกฏฐิฐ

(๒) ธาตุกาย ของพระปูรณ

(๓) ปรัชญบติสาร ของพระโมคคัลลาน

(๔) ธรรมสกันธ ของพระสาริบุตร

(๕) วิชญานกาย ของพระเทวศรรมัน

(๖) ประกรณบาท ของพระวสุมิตร.

นายตากากุสุนักปราชญ์ญี่ปุ่นเปรียบเทียบพระอภิธรรมของสรรวาสติวาทและของเถรวาท, ยุติความเห็นว่าเป็นคนละส่วน ไม่เกี่ยวข้องกัน.

อนึ่ง นิกายสรรวาสติวาทคล้ายคลึงกับเถรวาทมาก มีความเห็นและความเชื่อจะเรียกว่าร่วมกันก็ได้, ผิดกันก็ในเรื่องขันธ ซึ่งทางฝ่ายสรรวาสติวาทถือว่ามีแท้จริง แต่ฝ่ายเถรวาทถือว่าไม่มี. สรุปรวมความนิกายสรรวาสติวาทถือว่าธาตุทั้งหลายมีแท้ จริง และ อยู่ ชั่ว กาล ตลอด ไป ใน อดีต ปัจจุบัน และ อนาคต (อัสติตวะ) ในกถาวัตถุกล่าวถึงข้อผิดแผกในลัทธิธรรมของ

สรรวาสติวาทเป็นคำถามสามข้อว่า (๑) พระอรหันต์จะเสื่อมจากอรหัตภูมิได้หรือไม่ (ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ), (๒) สิ่งทั้งหลายมีอยู่หรือ (สพฺพํ อตฺถีติ), (๓) ความที่จิตสืบเนื่องอยู่เสมอเป็นสมาธิหรือไม่ (จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ) คำถามสามข้อนี้ ถ้าฝ่ายสรรวาสติวาทตอบ ก็รับรองว่าเป็นเช่นนั้น, ซึ่งข้างฝ่ายเถรวาทก็ต้องตอบปฏิเสธ. หลวงจีนอี้จิงเป็นผู้เลื่อมใสในนิกายสรรวาสติวาท.

(๔) นิกายสางมิตีย

นิกายนี้รุ่งเรือง ในสมัยที่ หลวงจีนเหียนจัง ไปสืบ พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย, เพราะในสมัยนั้น พระเจ้าหรรษวรรธนะ ซึ่งเป็นจักรพรรดิราชในอินเดีย ทรงเลื่อมใสและเป็นราชูปถัมภก, พระราชยศศรีผู้ กนิษฐภคินี ของ พระเจ้า หรรษวรรธนะ ก็เป็น พระภิกษุณีในนิกายนี้. ระหว่างระยะกาลเหนือสมัยพระเจ้าหรรษวรรธนะขึ้นไปไม่สู้มีเรื่องราวนัก. ในหนังสือภิกษุนิกายธรรมจักรศาสตร์ของวสุพันธุเถระกล่าวว่า นิกายนี้เกิดขึ้นในครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วได้ ๓๐๐ ปี, เป็นกิ่งของวาตสิปุตริย (วัชชีบุตร) บางทีเรียกว่าวาตสิปุตริยสางมิตีย.

ตามตำนานของประเทศธิเบต กล่าวว่านิกายสางมิตีย์มี

พระบาลีกเป็นภาษาอปภรังศ์ : นักปราชญ์ชาวตะวันตกเข้าใจว่าเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในแคว้นมาลวะและคุชราษฎร์ และที่ใช้ภาษานี้คงจะเป็นเพราะเหตุในชั้นต้น นิกายนี้จะมีพระบาลีกฝ่ายตนซึ่งสืบต่อกันโดยมุขปาฐะมาหลายชั่วคน, ภายหลังจึงจดลงสู่อักษร ในครั้งที่นิกายนี้มีความรุ่งเรือง คือ ในสมัยราชวงศ์คุปต์, และใช้ภาษาอปภรังศ์ซึ่งเป็นภาษาแพร่หลายอยู่ในแคว้นนั้น. และในเวลานั้น หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวว่าได้ คัมภีร์ของนิกายนี้ไปประเทศจีน ๑๕ คัมภีร์, แต่ไม่ปรากฏมีในบัญชีรายชื่อคัมภีร์พระศาสนาซึ่งนายนันชิโอรวบรวม.

ว่าทางส่วนพระวินัยในนิกายนี้ก็คงมี, แต่ไม่ปรากฏเหลือมาถึงปัจจุบัน, ที่เหลืออยู่ก็แต่ในภาษาจีนซึ่งเป็นของแปล คือ คัมภีร์สางมิตีย์ศาสตร์อันแสดงหลักของนิกาย. ในกถาวัตถุให้หลักของสางมิตีย์นิกาย เหมือนกับที่มีอยู่ใน พระสุตตันตบิฎกของบาลี, เพราะฉะนั้นน่าจะเป็นด้วยพระสุตตันตบิฎกของสางมิตีย์จะมาจากพระบิฎกของเดิม.

หลักลัทธิของสางมิตีย์ไม่ปรากฏมีคัมภีร์ในนิกายเหลืออยู่, ทราบได้บ้างก็โดยอาศัยคัมภีร์ในนิกายเถรวาทและนิกายสรรวาสติวาท คือ กถาวัตถุ, อธิธรรมโกศวยาขยา, และวิชญานกายศาสตร์. ข้อแปลกของนิกายนี้ก็เรียงลักษณะ "บุคคล" ซึ่ง

ยอมรับรองว่า รูปธรรมทั้งหลายไม่เป็นของเที่ยง แต่ก็ถือว่ามีภาวะอันหนึ่งแยกออกต่างหากจากขันธ์, ถ้าไม่มีขันธ์, ภาวะอันนั้นก็อยู่ไม่ได้. ภาวะอันนี้คล้ายคลึงกับอาตมัน (อัตตา) ในลัทธิพราหมณ์, ต่างกันมากก็ภาวะนี้ ถ้าสืบเวียนมากขันธ์แล้วก็ระงับอยู่เพียงเท่านั้น. ภาวะนี้เป็นปัจจัยของขันธ์ห้าให้เวียนว่ายตายเกิด, และมีสถานที่หนึ่งอยู่ในระหว่างความตายกับความเกิดชื่อว่า อันตราภาพ.

บัดนี้จะย้อนเล่าเรื่องในระยะกาลตั้งแต่พระเถระเจ้าทั้งหลายยกสังคายนาแล้วจนถึงรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช. เหตุการณ์แห่งพระพุทธศาสนาในยุคนี้มีทราบได้น้อย นอกจากเพียงว่าพระศาสนาแยกออกเป็นหลายนิกาย ดังได้เล่ามาแล้วเท่านั้น. แว่นแคว้นที่ พระพุทธศาสนาแผ่ไปก็ไม่ ทราบได้ว่าในยุคนั้นเจริญไปเพียงไหน, ถ้าจะคาดคะเนก็เห็นจะแพร่หลายไปในมัธยมประเทศมีแคว้นมคธและโกศลเป็นต้น ; ถัดจากมัธยมประเทศไปจะมีบ้างก็คงประปราย. แต่เหตุการณ์ทางพงศาวดารอินเดียภาคกลาง และ ภาค ตะวันตก ในยุค นั้นย่อม เปลี่ยนแปลง เป็น อันมาก กล่าวคือพระเจ้าอาเด็กซานเดอร์มหาราช เสด็จยกทัพชาติกรีกเข้าไปย่ำยีดินแดนแคว้นต่าง ๆ ในประเทศอินเดีย ฝ่ายตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือได้ โดยลำดับ. ภายหลังพระเจ้าอาเด็กซาน-

เดอร์เสด็จกลับ, ภาคต่าง ๆ ในอินเดียที่ได้บางแห่งทรงจัดตั้งเป็นนครขึ้น และให้มีทหารกรีกประจำ เช่น แคว้นบักเตรีย เป็นต้น. ครั้นพระเจ้าอาเล็กซานเดอร์มหาราชสวรรคตแล้ว ราชอาณาจักร ของ พระองค์ ใน ภาค อินเดีย ตกแก่แม่ทัพ ชาติกรีกคนหนึ่งปกครองสืบมา. เพราะฉะนั้น ในอินเดียภาคนั้นจึงมีชนชาติกรีก, หรือที่ชาวอินเดียเรียกว่าโยนก, ยกมาตั้งภูมิลำเนาอยู่มาก. สมัยพระเจ้าอาเล็กซานเดอร์มหาราชยกมาย่ำยีอินเดีย มีชาว อินเดียผู้หนึ่ง ชื่อจันทรคุปต์ ซ่องสุมไพร่พล ชิงราชสมบัติในแคว้นมคธได้ แล้วปราบดาภิเษกเป็นมหากษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าจันทรคุปต์. ท่านผู้นี้เป็นพระอัยกาธิราชของพระเจ้าอโศกมหาราช.(๑)

ฤพุทธศักราชราว ๒๐๐ ปีเศษ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ราชาภิเษกเป็นจักรพรรดิในประเทศอินเดีย, มีพระราชอาณาจักรแผ่ไพศาลตลอดไป: ทางฝ่ายเหนือตั้งแต่แคว้นคันธาร (อาฟฆานิสถาน) จดปากน้ำคงคา, ฝ่ายใต้เกือบแคว้นมัทราส พระเจ้าอโศกมหาราชมีพระราชประวัติอย่างไร แจ้งอยู่ในหนังสือเรื่องตำนานพระพุทธเจดีย์สยามของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม-

(๑) ดูเรื่องพิสดารในตำนานพระพุทธเจดีย์สยาม ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

พระยาดำรงราชานุภาพแล้ว, ในที่นี้จะกล่าวเพียงว่า พระเจ้าอโศกมหาราชมีพระคุณอันใหญ่หลวงแก่ปวงพุทธศาสนิก ด้วยพระองค์ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญถาวรแลแพร่หลายไปในนานาประเทศนอกเขตอินเดีย เป็นศาสนาใหญ่ของโลกมาจนทุกวันนี้. ในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการยกสังคายนาครั้งที่สาม ซึ่งเรียกตามตำนานว่าตติยสังคายนา. มีเรื่องกล่าวว่าเมื่อพระพุทธศาสนาล่วงแล้วได้ ๒๓๖ ปี พระภิกษุสงฆ์หกหมื่นองค์อาศัยอยู่ในอโศการามในนครปาฏลิบุตร นักบวชในลัทธิต่าง ๆ ถือนุ่งห่มผ้ากาสายะเป็นเหตุให้พระธรรมของพระพุทธเจ้าเศร้าหมอง. พระติสสโมคคลิบุตรเถระพร้อมพระภิกษุพันหนึ่งจึงประชุมกันกระทำสังคายนาทำลายเสี้ยนซึ่งลัทธิต่าง ๆ อันเป็นของไม่แท้จริง, บำราบบุคคลผู้ปราศจากความละอายต่อบาปเสี้ยนเป็นอันมาก, ฟื้นพระศาสนาให้ถาวร; และแสดงพระคัมภีร์กถาวัตถุในหมวดพระอภิธรรม.(๑) ในมหาวงศ์กล่าวว่าพวกเดียรถีปลอมเป็นพระภิกษุเป็นอันมากด้วยเห็นแก่ลาภสักการแล้วลำแดงลัทธิทิฐิแห่งตนอ้างว่าเป็นพระพุทโธวาท. พระเจ้าธรรมาโศกราชมีพระราชประสงค์จะชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ตรัสอาราธนาพระโมคคลิบุตรติสสเถระ พร้อม ด้วย พระสงฆ์ที่ ทรง พระไตรปิฎก

(๑) ว่าตามความในหนังสือคู่มือพระพุทธศาสนาของเกิน.

แตกฉานพันหนึ่ง กระทำสังคายนาให้พระศาสนาบริสุทธิ์คืนเดิม.

อันตำนานตติยสังคายนานั้น ทางฝ่ายมหายานไม่กล่าวถึงก็เพราะสังคายนาครั้งนี้เป็นของฝ่ายนิกายเถรวาท หรือที่เรียกว่าวิภัชยวาท หาใช่เป็นการประชุมรวมกันทุกนิกายไม่. พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาในนิกายเถรวาท, และทรงอุปการยกย่องภิกษุสงฆ์ในนิกายนี้: เป็นเหตุให้มีผู้ปลอมบวชเป็นพระลักเพศมากขึ้น จึงโปรดให้พระภิกษุสงฆ์ในนิกายเถรวาทกระทำสังคายนาดังได้เล่าแต่หนหลัง.

อนึ่ง ควรถือได้ว่าระยะสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ นี้ มีเหตุการณ์อันสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา คือ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปการให้พระภิกษุสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในแดนต่าง ๆ นอกเขตประเทศอินเดีย; นับว่าพระพุทธศาสนาในครั้งนั้นมีความรุ่งเรืองแผ่ออกไปกว้างขวาง.(๑) พระองค์ทรงสร้างวัดสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ในพระราชอาณาจักรเป็นจำนวนมาก จนแว่นแคว้นมคธได้ชื่อว่าแคว้นวิหาร เหตุด้วยมีวิหารมาก.

พระเจ้าอโศกมหาราชมีพระหฤทัยเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาเมตตาธิคุณ, ทรงห้ามมิให้ประชาชนพลเมืองในพระราชอาณา-

(๑) ดูความพิสดาร ใน ตำนาน พระพุทธเจดีย์ สยาม ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

จักรฆ่าสัตว์ทำพลีบูชายัญ, และทรงแต่งตั้งผู้มีคุณวุฒิสามารถไว้ในตำแหน่งหน้าที่ มิได้ทรงถือว่าผู้นั้นมีวรรณชั้นชาติใด. พระราชนิยมสองข้อนี้ พวกพราหมณ์รู้สึกไม่เป็นที่พอใจ, มีความมุ่งร้ายหมายพยาบาทอยู่, หากเกรงพระบรมเดชานุภาพ และพระบารมีของพระมหาราช, ความจึงสงบอยู่เพียงนั้น. ครั้นพระเจ้าอโศกมหาราชสวรรคต, พระราชาธิบดีซึ่งสืบสันตติวงศ์ต่อมา มีพระเดชานุภาพน้อย: มิสามารถจะดำรงตำแหน่งจักรพรรดิได้ถาวรสืบไป ดุพุทธศักราชราวสามร้อยปีเศษ, พราหมณ์ในนิกายสามเวทคนหนึ่ง(๑) มีนามตามโคตรว่าศุงค์, ชิงราชสมบัติในมคธได้แล้วปราบดาภิเษกเป็นพระราชาธิบดี มีพระนามว่าพระเจ้าบุษยมิตร. พราหมณ์ในนิกายสามเวทมีพิธีบูชาน้ำโสมซึ่งในลัทธิจะต้องฆ่าสัตว์ทำพลีบูชา, แต่ก่อนถูกห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ก็มีความพยาบาทอยู่. ครั้นมีอำนาจ, พระเจ้าบุษยมิตรก็กระทำพิธีอัศวเมธขึ้นที่ในพระนครปาฏลิบุตร, ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมายแสดงพระบรมเดชานุภาพของพระราชาธิบดีผู้ได้กระทำพิธี. ในตำนานพระพุทธศาสนาของธิเบตกล่าวว่า พระเจ้าบุษยมิตรได้เผาผลาญโบสถ์วิหารพระพุทธศาสนาเป็นอันมากอันมีอยู่ในมัธยม

(๑) ดูภาค ๒.

ประเทศตลอดไปจนถึงนครชาลันธร แห่งแคว้นกัษมีระ อันอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ, และประหารพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงความรู้เลี่ยไม่น้อย. ในหนังสือทิวยาวหานกล่าวว่า พระเจ้าบุษยมิตรมีโมหจิต ประสงค์จะ ลบล้าง พระธรรม ของพระพุทธเจ้า จึงทำลายพระอารามกุกกุฏในกรุงปาฏลิบุตรเสีย, แล้วฆ่าพระภิกษุสงฆ์ในแว่นแคว้นศากลเป็นอันมาก. พระภิกษุสงฆ์ที่เหลือก็หนีภัยไปอาศัยอยู่ในแดนต่าง ๆ นอกมัธยมประเทศ; เช่น พระภิกษุสงฆ์ฝ่ายเถรวาทก็ลงไปฝ่ายใต้ อันมีเรื่องราวกล่าวไว้ในหนังสือมหาวงศ์เป็นลำดับส่วนหนึ่ง. ส่วนนิกายอื่น ๆ ก็กระจัดกระจายไปอยู่ในทิศต่าง ๆ. เหตุฉะนี้ ในรัชสมัยของพระเจ้าบุษยมิตร และต่อมาในระยะราวสามร้อยปี พระพุทธศาสนาในอินเดียต้องชะงักไปชั่วคราว เพราะพระเจ้าแผ่นดินในมัธยมประเทศล้วนเลื่อมใสในลัทธิฮินดู. เรื่องราวพระพุทธศาสนาในอินเดียจึงไม่สู้ปรากฏ. แต่ว่าทางดินแดนนอกอาณาจักรของพระเจ้าแผ่นดินที่นับถือ ลัทธิฮินดู ออกไป ในด้าน ตะวันตก เฉียงเหนือ เช่น ในแคว้นบักเตรียอันมีพระราชาชาติกรีกปกครองอยู่, พระพุทธศาสนากลับมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ, พระภิกษุสงฆ์ปกครองกันเองเป็นหมวดหมู่ โดยอปโลกน์พระภิกษุอันทรงคุณองค์หนึ่งขึ้นดำรงตำแหน่งสังฆเถระเป็นประมุขในหมู่. พระราชา

ชาติกรีกอัน ครองแคว้นบักเตรีย ซึ่งมีพระนามปรากฏ พระเกียรติคุณมาจนบัดนี้ คือ *พระเจ้ามีนันเดอร์* หรือที่เรียกกันในอินเดียว่า *พระเจ้ามิลินท์*. ในหนังสือมิลินทปัญหามีเค้าพอจะอนุมานได้ว่า ชาติต่าง ๆ ที่เข้ามารุกราน แล้วตั้งภูมิลำเนาปกครองดินแดนต่าง ๆ ทางตะวันตกเฉียงเหนือ ย่อมเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาโดยมาก, ผิดกว่าในมัธยมประเทศอันเป็นบ่อเกิด, และซึ่งในสมัยนั้นลัทธิฮินดูกำลังมีความเจริญเฟื่องฟู. พระนาคเสนเถระผู้ถวายวิสัชนาข้อพระศาสนาซึ่งพระเจ้ามิลินท์มีพระกระทู้ปุจฉา ดังปรากฏในหนังสือมิลินทปัญหานั้นเป็นผู้ใด และเป็นพระเถระอยู่ในนิกายไหน: ทราบได้น้อยเต็มที. ในหนังสือข้างฝ่ายเหนือกล่าวไว้ต่าง ๆ กัน นักปราชญ์ชาวตะวันตกได้หยิบยกขึ้นพิจารณาปรากฏว่าข้อความที่กล่าวไว้ ถ้าเทียบเคียงกันดู ตลอดจนศักราชที่จดไว้ไม่กลมกลืนกัน. กระทำให้สันนิษฐานลงไปอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้. อย่างไรก็ดี หนังสือมิลินทปัญหาปรากฏว่าเป็นหนังสือของนิกายฝ่ายใต้และมีอยู่ในภาษาบาลี. แต่ได้ความในหนังสือนั้นว่าของเดิมเป็นภาษาสันสกฤต: เพราะฉะนั้น พระนาคเสน น่าจะเป็นพระเถระอยู่ในนิกายฝ่ายเหนือ บางทีจะเป็นนิกายสรรวาสติวาท.

สมัยนั้น ดินแดนในตะวันตกเฉียงเหนือแห่งอินเดียตกไปเป็น

ของชาติกุษาณ อันมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในอาเซียกลาง. ชาติกุษาณนี้จีนเรียกว่า ง่วยจี่ คือ ชาติตุรกีเดิมหรือชาติตาตาร์นั่นเอง. ชาติกุษาณได้แผ่อานุภาพเรื่อยเข้าไปในดินแดนตอนนี้ เป็นลำดับจนเข้าครอบครองเป็นใหญ่ได้ตลอด. ฤศักราชราว ๔๐๐ ปี. พระเจ้ากนิษกะเสวยราชย์ในแคว้นกุษาณ มีราชธานีชื่อบุรุษบุระ. พระองค์เป็นกษัตริย์มีบุญญาธิการปกแผ่พระเดชานุภาพตลอดไปในดินแดนตะวันตกเฉียงเหนือโดยตลอด กล่าวคือแคว้นคันธาระ กัษมีระ และสินธุ, และล่วงเข้าไปในมัธยมประเทศบางส่วน. ประชาชนที่นับถือ พระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ ย่อมเคารพบูชาพระนามของพระองค์เสมอพระเจ้าอโศกมหาราช, เพราะพระเจ้ากนิษกะเป็นอัครศาสนูปถัมภกในพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ; และที่พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลายไปในอาเซียกลางแล้วไปสู่ประเทศจีนและญี่ปุ่นโดยลำดับในภายหลัง ก็เนื่องมาจากที่พระเจ้ากนิษกะทรงทะนุบำรุงเป็นมูล. นอกจากนี้ ในตำนานฝ่ายเหนือกล่าวว่าพระเจ้ากนิษกะโปรดให้ชุมนุมพระสงฆ์ยกพระคัมภีร์ไตรปิฎกขึ้นสู่สังคายนาเป็นครั้งที่สาม นับแต่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน.

เรื่องราวอันว่าด้วยการยกสังคายนาครั้งนี้ ตามตำนานทั้งหลายจีนเหยียนจังกล่าวไว้ ว่าเมื่อพระพุทธศักราช ๔๐๐ ปี พระ

เจ้ากนิษกะมีพระราชประสงค์จะทรงทราบพระธรรมวินัยอันแท้จริง ของพระพุทธเจ้า เพราะพระภิกษุสงฆ์แบ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย แต่ละข้ออรรถาธิบายแห่งพระธรรมวินัยไปต่าง ๆ, กระทำให้บังเกิดความสนเท่ห์มิทรงทราบว่าสิ่งไรแท้และไม่แท้. มีพระราชปรารภนี้แก่พระปารศวะสังฆเถระ, ตรัสให้ชุมนุมพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งทรงความรู้ทั่วพระราชอาณาจักร เพื่อกำหนดพระธรรมวินัย. ในตำนานกล่าวว่า พระภิกษุสงฆ์ที่มาตามประกาศคราวนั้นมีจำนวนมากมาย, แต่เมื่อได้สอบข้อความอย่างถี่ถ้วนแล้ว, คงเลือกได้พระภิกษุสงฆ์ที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้วเพียง ๔๙๙ องค์ที่สมควรยกสังคายนา, ส่วนสถานที่ประชุมได้กำหนดเอานครชาลันธร (บางแห่งก็ว่าในกุณฑวันวิหาร) ในแคว้นกัษมีระ ซึ่งพระเจ้ากนิษกะทรงสร้างพระอารามขึ้นในแคว้นนั้นให้เป็นที่พักอาศัยแห่งพระอรหันต์. เมื่อถึงคราวประชุมสงฆ์ยังขาดอยู่อีกองค์จึงจะครบ ๕๐๐ ตามกำหนด, ที่ประชุมลงมติให้พระภิกษุวสุมิตร ซึ่งไม่ใช่พระอรหันต์แต่มีประณิธานมุ่งโพธิสัตวภูมิเข้าในที่ประชุมด้วย เป็นอันครบสงฆ์ ๕๐๐ องค์. อาศัยด้วยอภินิหารแห่งพระวสุมิตร ที่ประชุมสงฆ์ประกาศให้พระวสุมิตรเป็นประธานในที่ประชุม.

การยกสังคายนาครั้งนี้ ที่ประชุมพระอรหันต์ได้พิจารณา

เลือกเฟ้นพระธรรมวินัย เฉพาะที่เห็นว่าเป็นของแท้แล้วรวบรวม อาจริยมติใน นิกายต่าง ๆ ซึ่งเป็นอรรถกถา แก้พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมประมวญขึ้นเป็นคัมภีร์ชื่อว่า วิภาษา: แบ่งเป็น ๓ หมวด คือ อุปเทศสูตร, วินัยวิภาษาศาสตร์, และอภิธรรมวิภาษาศาสตร์. อนึ่ง พึงทราบไว้ว่าพระวสุมิตร ซึ่งเป็นประธานในที่ประชุม รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ในที่นั้นส่วนมาก เป็นพระภิกษุอยู่ในนิกายสรรวาสติวาท, เพราะฉะนั้น ข้อความใดที่ประชุมมีความเห็นแย้งหรือแตกต่างกัน, ข้อวินิจฉัยเด็ดขาดย่อมตกอยู่แก่ผู้เป็นประธาน, ซึ่งตามธรรมดาจะต้องเป็นความเห็นของนิกายสรรวาสติวาท เป็นส่วนมากที่รับรองรวม เข้าไว้ในพระไตรปิฎกที่ยกสังคายนาครั้งนั้น. นายวินเซนต์ สมิถ ผู้แต่งหนังสือเรื่องพงศาวดาร ของ ประเทศอินเดีย ครั้ง โบราณ ลงความ เห็นว่า สังคายนาครั้งนี้เป็นของฝ่ายภิกษุสงฆ์ในนิกายสรรวาสติวาท และคัมภีร์ที่ร้อยกรองขึ้นในสมัยนั้นซึ่งเรียกว่ามหาวิภาษา เป็นคัมภีร์ของนิกายสรรวาสติวาท: ข้อนี้น่าจะถูก, เพราะนิกายสรรวาสติวาทมีชื่อปรากฏในภายหลังว่าไวภาษิก (เจ้าของวิภาษา).

เมื่อพระเถระเจ้าได้ประชุมยกสังคายนาเสร็จบริบูรณ์แล้ว; พระเจ้ากนิษกะโปรดให้จารึกข้อพระธรรมวินัย และทั้งอรรถกถาลงในแผ่นทองแดง และสร้างหีบศิลาเป็นที่รองรับ, นำไปบรรจุ

ไว้ในพระสถูปซึ่งทรงสร้างขึ้นโดยเฉพาะ. พระองค์ทรงให้พวกภูตพิทักษ์พระธรรมวินัยนั้นไว้, อย่าให้พวกมิจฉาทิฐิกดขบเอาออกนอกแคว้นไป; แต่ผู้ใดประสงค์จะศึกษา, ก็จะต้องศึกษาอยู่ภายในแคว้น.

พระภิกษุชื่อปรมารถชาวนครอุชเชน ซึ่งไปเผยแผ่ลัทธิศาสนาในประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๐๙๑ กล่าวเรื่องไปอีกอย่างหนึ่งว่า; เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณห้าร้อยปี, พระอรหันต์ชาติอินเดียองค์หนึ่ง, ชื่อกัตยายนีบุตร, เป็นพระภิกษุในนิกายสรรวาสติวาท, ไปสู่แคว้นกัษมีระพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ และพระโพธิสัตว์ ๕๐๐ องค์, รวบรวมพระอภิธรรมของนิกายสรรวาสติวาท. จัดเข้าหมวดหมู่โดยแบ่งออกเป็นแปดตอน, เรียกว่าครันถ์: พระคัมภีร์ทรงรวบรวมขึ้นบางที่เรียกว่าฌานปรัสถาน. แล้วพระกัตยายนีบุตรป่าวประกาศอัญเชิญผู้ซึ่งเคยได้สดับข้อพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ และทรงจำไว้ได้อย่างใดและเท่าใด ก็ให้แจ้งแก่ที่ประชุมสงฆ์ให้ทราบด้วย. ขณะนั้นทวยเทพที่เป็นผู้ได้เคยสดับพระธรรมเทศนาต่างพากันมาเล่าบอก. ที่ประชุมสงฆ์พิจารณาข้อเล่าบอกเหล่านั้น, ถ้าไม่แย้งต่อข้อความในพระสูตรและพระวินัย, ก็สังคายนาไว้; ถ้าขัดกันก็คัดทิ้งเสีย; พระธรรมวินัยหมวดใดอันกล่าวด้วยปัญญาก็รวม

ไว้ต่างหากเป็นคัมภีร์หนึ่ง, เรียกว่าปรัชญาครันถ์; ที่กล่าวด้วยการภาวนาก็อยู่ในคัมภีร์ฌานครันถ์, ดังนี้เป็นลำดับกันไปจนครบแปดครันถ์หรือคัมภีร์, แล้วแต่งอรรถกถาแก้พระคัมภีร์ทั้งแปดนั้น, เรียกว่าคัมภีร์วิภาษา: เป็นเวลาได้สิบสองปีก็สำเร็จบริบูรณ์, รวมเป็นพระคาถาล้านหนึ่งพอดี พระกัตยายนีบุตรจารึกไว้ในแผ่นศิลาว่า แต่นี้ไปผู้ใดจะศึกษาพระธรรมวินัย, จะออกไปจากแคว้นกัษมีระไม่ได้; และข้อความในพระคัมภีร์ทั้งแปดครันถ์รวมทั้งพระคัมภีร์วิภาษา, แม้แต่ประโยคเดียว, ใคร ๆ จะนำออกไปนอกประเทศก็ไม่ได้เหมือนกัน, เพราะนิกายอื่นหรือนิกายมหายานจะทำให้พระวินัยอันแท้จริงฟั่นเฝือไป. ข้อประกาศนี้มีผู้นำไปกราบทูลพระราชา, พระองค์ก็ทรงอนุโมทนาด้วย. อาศัยที่พระอรหันต์เจ้ามีอำนาจเหนือภูต, พระเป็นเจ้าทั้งหลายจึงสั่งให้พวกภูตไปเฝ้าระวังอยู่ ณ ทางที่จะเข้าสู่แคว้นกัษมีระ แต่ว่าผู้ใดประสงค์จะศึกษาพระธรรมวินัย, ก็เข้าไปในแคว้นกัษมีระได้ไม่ห้ามหวง.

ในตำนานกล่าวต่อไปว่า: แม้จะกวดขันดังนี้ ยังมีชาวกรุงอโยธยาคนหนึ่งเข้าไปศึกษาพระธรรมวินัยในแคว้นกัษมีระได้สำเร็จ แล้วนำข้อพระธรรมวินัยออกไปสั่งสอนในประเทศชาติของตน. ตามตำนานที่พระภิกษุปรมารถกล่าวออกจะวิจิตรพิสดาร

อยู่ไม่น้อย, ผิดกันกับตำนานที่หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวไว้ ซึ่งพอฟังได้เรื่องราว: คือ ห้ามไม่ให้ผู้ใดนำพระคัมภีร์ฉบับหลวงออกไปนอกแคว้นกัษมีระ เพราะเกรงพวกมิจฉาทิฐิจะแก้ไขให้เลอะเลือนไป.

ตามเรื่องราวดังได้ชักมากล่าว, จะมีความจริงเป็นพงศาวดารเพียงไร, ยากที่จะแยกออกให้เห็นได้ชัดเจน. แต่รวมความคงลงสันนิษฐานได้ คือ: (๑) สังคายนาครั้งนี้คงมีกล่าวอยู่เฉพาะนิกายฝ่ายเหนือ, ทางนิกายฝ่ายใต้สังกาพม่าสยามไม่กล่าวถึง; และยอมจะถือเป็นคติว่าแคว้นกัษมีระเป็นแดนอันศักดิ์สิทธิ์ในพระศาสนา: ถ้าพระธรรมวินัยออกจากแคว้นกัษมีระไป, จะเป็นอันตราย. (๒) สังคายนานี้ ไม่ใช่ของฝ่ายมหายานโดยเฉพาะ, คงเป็นการประชุมของนิกายต่าง ๆ เพื่อกระทำความตกลงในข้อที่แก่งแย่งกัน. ในที่นี้นารถภิกษุนิกายลามะแห่งประเทศทิเบตกล่าวไว้ชัดเจนว่า พระภิกษุสงฆ์มีความเห็นในข้อพระธรรมวินัยแตกต่างกันมานับได้ตั้งร้อยปี, เพิ่งมายุติข้อแตกต่างกันก็ในสังคายนาครั้งที่สามนี้. พระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๑๘ นิกาย ได้ตกลงยอมรับพระธรรมวินัยเป็นอย่างเดียวกัน. ในสมัยนั้นปรากฏมีคัมภีร์ในลัทธิมหายานขึ้น, แต่พระศราพก (หมายความถึงพระภิกษุเดิมที่ไม่ใช่มหายาน) เห็นว่ายังไม่จำเป็นจะคัดค้าน หรือขัด

ขวางต่อนิกายซึ่งเกิดขึ้นใหม่. ส่วนในเรื่องที่หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวไว้ว่าที่ประชุมพระอรหันต์ (ในสมัยนั้นต้องหมายความว่าเถรวาท) เลือกผู้ที่ยังมิได้ลุพระอรหันต์เป็นประธาน; แต่ภิกษุปรมารถว่าที่ประชุมมีพระอรหันต์ห้าร้อย และโพธิสัตว์ (มีเค้ามหายาน) ห้าร้อย, และผู้เป็นประธานเป็นพระภิกษุในนิกายสรรวาสติวาท. เพราะฉะนั้น ถ้าจะอนุมานพระภิกษุที่ประชุม คงเป็นข้างฝ่ายเถรวาท; แม้จะมีความเห็นทางฝ่ายมหายานอยู่บ้างก็คงเป็นส่วนน้อย. (๓) ผลแห่งสังคายนาครั้งนี้ คือ ร้อยกรองอรรถกถาแก้พระบาลีทั้งสาม.

ในหนังสือต่าง ๆ ว่าด้วย ตำนาน พระพุทธศาสนา กล่าวว่า นิกาย มหายาน ได้ ปรากฏ เป็น ครั้ง แรก ใน รัช สมัย ของ พระเจ้ากนิษกะ. แท้จริง ลัทธิของฝ่ายมหายานเริ่มปรากฏมีมาแต่ครั้งทุติยสังคายนา ดังได้เล่าไว้ใน เรื่องนิกายมหาสังฆิก ในตอนต้นนั้นแล้ว. ลัทธินี้ค่อยเจริญและพอกพูนหลักอันผิดแผกไปจากนิกายเถรวาทเลื่อนเป็นลำดับมา เช่นบังเกิดมีพระพุทธเจ้าขึ้นหลายพระองค์เป็นจำนวน ๔ บ้าง ๗ บ้าง โดยลำดับและขนานพระนามพระพุทธเจ้าว่า พระตถาคต คือ พระผู้ไปแล้วอย่างนั้น, และพระโพธิสัตว์ไมเตรยะจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าถัดต่อไป. ต่อมาจำนวนพระพุทธเจ้านี้ขยายเป็นลำดับมากขึ้นไปเป็น ๒๔, ๓๕ และ

๑๐๐; และยังมีพระปัจเจกพุทธด้วย. เพราะฉะนั้น จะกำหนดลงไปให้ชัดแน่ว่ามหายานมีขึ้นเมื่อไรไม่ได้. ที่กล่าวว่าปรากฏขึ้นในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ก็เพราะมีคณาจารย์ชื่ออัศวโฆษเป็นมัคคุเทศก์แสดงลัทธิ, แต่ในสมัยนั้นยังไม่เรียกว่ามหายานลงไปชัดทีเดียว, จะเห็นชัดว่าเป็นมหายานต่อเมื่อระยะกาลล่วงแล้วได้สองชั่วอายุคนถัดจากสมัยของอัศวโฆษ. อัศวโฆษผู้นี้เป็นชาวเมืองสาเกตในแคว้นอโยธยา และเป็นราชครูของพระเจ้ากนิษกะที่มีชื่อว่าอัศวโฆษ กล่าวว่าเพราะมีเสียงดังเหมือนเสียงม้าร้อง. นัยว่าครั้งหนึ่ง พระเจ้ากนิษกะเสด็จกรีฑาทัพยกไปล้อมกรุงปาฏลิบุตร, พระเจ้าปาฏลิบุตรไม่ทันเตรียมทัพป้องกันพระนคร, ต้องขอยอมอ่อนน้อม. แต่พระเจ้ากนิษกะต้องพระประสงค์ค่าไถ่เป็นเงินเก้าโกฏิรูปี, พระเจ้ากรุงปาฏลิบุตรไม่สามารถจะให้ได้. ภายหลังทำความประนีประนอมกัน โดยพระเจ้ากรุงปาฏลิบุตรยอมยกอัศวโฆษ ซึ่งพระเจ้ากนิษกะทรงตีราคาเท่ากับเงินสามโกฏิ, กับถวายบาตรของพระพุทธเจ้าและสังฆาฏิอันเป็นอนุสาวรีย์ที่บูชาคิดราคาหกโกฏิ. ดังนี้ จะเห็นได้ว่าตัวอัศวโฆษผู้ที่แต่งคัมภีร์ในสมัยนั้นได้เกียรติยศเป็นอย่างดี, มิฉะนั้น คงไม่ตีราคาเป็นเงินถึงสามโกฏิ. อัศวโฆษมีชื่อลือว่าเป็นปราชญ์เป็นจินตกวีเป็นนักดนตรี และเป็นธรรมกถึกอย่างเยี่ยม, ได้รจนาคัมภีร์ลือชื่อไว้

เรื่องหนึ่งคือคัมภีร์ศรัทโธตบาท (การดื่นขึ้นแห่งศรัทธา) ของมหายาน. คัมภีร์เล่มนี้ฉบับภาษาเดิมหายสูญหาไม่ได้, คงมีอยู่แต่ที่แปลสู่ภาษาจีนเท่านั้น, เป็นคัมภีร์อันกล่าวด้วยหลักสำคัญของมหายานทั้งหมด.

ลัทธิมหายานได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัด ก็ในระยะกาลถัดจาก *อัศวโฆษ*; ผู้ที่สั่งสอนและแสดงลัทธินี้โดยตรงชื่อ *นาคารชุน*, ซึ่งทางฝ่ายมหายานนับถือว่าเป็นโพธิสัตว์องค์หนึ่ง และเป็นมหาเถระในลัทธินี้ถัดจากอัศวโฆษ. นาคารชุนเป็นบุตรพราหมณ์ชาวเมืองวิทรรภ และเป็นคณาจารย์ในพระพุทธศาสนาทางปักษ์ใต้แห่งอินเดียในสมัยราว พ.ศ. ๗๐๐[๑] อาจารย์ของนาคารชุนเป็นผู้ที่อยู่ในวรรณศูทร ชื่อ *สรห* หรือ *ราหุลภัทร*.[๒] ตามตำนานกล่าวว่านาคารชุนมีอิทธิฤทธิ์สามารถมาก เพราะฉะนั้น ประวัติของท่านผู้นี้จึงมีเรื่องราวกล่าวไปทางปาฏิหาริย์เช่นกล่าวว่าคัมภีร์ชื่อปรัชญาปารมิตา (หนทางอันเข้าสู่ปัญญา) ซึ่งนาคารชุนเป็นผู้แสดง เป็นพระพุทธวจนะซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรจนาและซ่อนไว้

(๑) หลวงจีนเหี้ยนจังว่า พ.ศ. ๔๐๐ และว่าอยู่ในบักษ์ใต้ของแคว้นโกศล ในหนังสือราชตรังคินีพงศาวดารแคว้นกัษมีระว่านาคารชุนเป็นสังฆเถระของพระเจ้าอภิมันยุ ซึ่งสืบสันตติถัดจากพระเจ้ากัษมีระ.

(๒) ในสมุดคู่มือพระพุทธศาสนาของเกิน ว่าอาจารย์ของนาคารชุนเป็นพราหมณ์ชื่อราหุลภัทร ซึ่งเป็นผู้นับถือคติมหายานมาแต่เดิม.

ในบาดาล, มีนาคเป็นผู้พิทักษ์รักษา, จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควรที่มนุษย์จะสามารถเข้าใจข้อพระธรรมอันลึกซึ้งซึ่งมีอยู่นั้น. พระคัมภีร์นาคารชุนได้ลงไปนำขนมาจากบาดาล และเป็นหลักในลัทธินาคารชุนแสดงซึ่งเรียกว่า *มาธยมิก* หรือนิกายสายกลาง. ที่ว่ามัคคิเป็นสายกลาง เพราะในสมัยนั้นประชาชนมีทิฐิแยกออกเป็นสองประการ: อย่างหนึ่งถือว่าสิ่งทั้งหลายมีสภาวะโดยแท้ (สรรวาสติวาท), อีกอย่างหนึ่งถือว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีสภาวะหรือก็มีแต่พระนิรวาณ. แต่นาคารชุนเลือกเอาทั้งสองอย่างเป็นสายกลาง. ปฏิเสธว่า: สิ่งทั้งหลายจะมีหรือไม่ก็ช่างเถิด, แต่สิ่งต่าง ๆ ย่อมสูญและไม่มีสูญ ซึ่งบางทีเรียกว่าศูนยวาท. มีอรรถกถาอธิบายว่า ปัญญานั้นคืออะไร? คือรู้แจ้งในรูปธรรมนามธรรมว่ามีสภาวะเป็นศูนย์ ไม่มีสิ่งไรอยู่คงที่เป็นตัวตน; ถ้าพิจารณาลงไปให้ชัด, จะเห็นได้ว่าล้วนไร้แก่นสาร แม้แต่อาตมัน (อัตตา) ก็เช่นเดียวกัน. เพราะฉะนั้น สิ่งทั้งหลายที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม จึงตกอยู่ศูนย์. ศูนย์คืออะไร? เป็นสภาวะอย่างหนึ่งหรือ? – ไม่ใช่. เป็นอสภาวะหรือ? – ไม่ใช่. หรือจะเป็นสภาวะและอสภาวะรวมกัน? – ไม่ใช่ หรือเป็นสิ่งซึ่งไม่ใช่สภาวะและไม่ใช่อสภาวะ? – ไม่ใช่. เช่นนั้นเป็นอนิรวาจย์: คือ อธิบายไม่ได้และพูดถึงไม่ได้, เป็นอตักกาวจร: นึกคิดไม่เห็น. จะเรียก

ศูนย์ว่าเป็นปารมิตา หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตาม ที่อยู่เหนือความรู้สึกล่วงพ้นจากสามัญญปัญญาวิสัย พระโพธิสัตว์ซึ่งได้บำเพ็ญบารมีตั้ง ประณิธาน มาแล้วนับ ด้วยเอนก ชาติ จึงจะบรรลุความรู้ในศูนย์. เมื่อพระโพธิสัตว์มีประณิธานดังนี้แล้ว, เห็นสัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสาร, ก็บังเกิดการุณยภาพมุ่งแต่จะช่วยสัตว์เหล่านี้ให้พ้นจากสังสารทุกข์. แม้พระโพธิสัตว์ เองจะ ต้อง เวียน ว่าย ตายเกิด รับ ทุกข์ อยู่ในสังสารต่อไปอีกกี่ชาติก็เต็มใจอยู่ เพราะด้วยความกรุณาแก่สรรพสัตว์.(๑) เพราะฉะนั้น นิกายมหายมิกนบางที่จึงเรียกว่าพระโพธิสัตวยาน หลักศูนยตานั้นนักปราชญ์ชาวตะวันตกวินิจฉัยว่าเลื่อนมาจากหลักอาตมัน ที่ว่าสิ่งทั้งหลายย่อมไม่มีตัวตน. แต่ที่แปลศูนยตาว่าสูญนั้นอย่างสันทัดจัดไม่ได้, เพราะได้ความตามหลักว่ามีศูนยตาและมหาศูนยตาซึ่งแบ่งออกเป็นสิบแปดชั้น, และศูนยตาต้องมีลักษณะสามและสัตย์สอง. ลักษณะสามประการ คือ

---

(๑) เก็บความมาจาก เรื่องพระพุทธศาสนา ฝ่ายเหนือ ของ นายหรประสาทศสตรี แม้ในคัมภีร์สารสงเคราะห์ ยังกล่าวว่าพระโพธิสัตว์จะสำเร็จพระโพธิญาณนั้น, ถ้ามีผู้มาว่า 'ท่านปรารถนาพุทธภูมินั้น, ยังจะทนนรก ๔ อสงไขยแสนกัลป์ได้หรือ?' เมื่อมีผู้มาสำทับด้วยภัยในนรกเป็นต้น ถึงเพียงนี้แล้ว, มิได้ย่อท้อ: อาจจะรับเอาได้ว่า 'เรานี่แหละจะทนนรก ๔ อสงไขยแสนกัลป์ได้' ฯ ล ฯ เป็นธรรมสโมธานประการสุดท้าย คือ ฉันทตา.

(๑) ปริกัลปิตะ คือ เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นของเที่ยง เห็นสิ่งทั้งหลายที่ไม่ม่วามีเป็นจริงเช่นเห็นเชือกว่าเป็นงู หรือเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายมีตัวตนเป็นของเที่ยง; (๒) ปรตันตระ คือ ความรู้อันอาศัยสิ่งอื่นเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นความรู้ไม่สู้ผิด แต่ว่าเป็นความรู้แคบโดยจำกัด เช่นเชื่อว่าเชือกมีจริงและงูย่อมมีจริง; (๓) ปรินิษปันนะ คือความรู้อันบริบูรณ์แท้จริงรู้แจ้งว่าสรรพสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตนเป็นเพราะสังขารปรุงแต่งขึ้นเท่านั้น. สัตว์ทั้งสองได้แก่ลัวฤติสัตย์และปรมารถสัตย์, (สมมติสัจจ์ และ ปรมัตถสัจจ์) อันเป็นความรู้จริงที่เป็นสามัญและความรู้จริงอันเลิศ. รู้จริงว่าโลกก็ดี พระศาสนาหรือกรรมก็ดี ย่อมเป็นของจริงโดยนัยลัวฤติ, แต่ถ้ารู้จริงถึงปรมารถแล้วก็ย่อมเข้าถึงนิรวาณ. เพราะฉะนั้น สังสารโลกที่ต้องสละไป ไม่ใช่หนึ่งทุกข์อย่างพระพุทธศาสนาในชั้นต้น. ที่สละไปก็เพราะสิ่งทั้งหลายหาเที่ยงแท้จริงไม่ได้. นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าย่อมมีพระลักษณะเป็นตรีกาย คือ ธรรมกาย เป็นสารหรือภาวะอัน สำคัญ ของบรรดา พระพุทธเจ้าได้แก่ พระอาทิพุทธ; สัมโภคกาย กายแห่งความบันเทิง กล่าวคือพระกายทิพย์มีรัศมีรุ่งเรือง อันพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏให้เห็น ได้แก่พระพุทธชินหรือฌานิพุทธ ซึ่งออกมาจากพระอาทิพุทธ; (๔) นิรมนกาย คือกายอันนิรมิตบิดเบือนขึ้น, คือ ร่างมนุษย์ซึ่งพระศากยมุนีหรือ

พระพุทธเจ้าปรากฏลักษณะแท้จริงของพระองค์ให้เห็น, หรือ อีกนัยหนึ่งเรียกว่ามานุษิพุทธ, พระกายทั้งสามนี้จะแยกจากกันไม่ได้ : ถ้าพูดถึงหนึ่งก็รวมอีกสองด้วย. พระฌานิพุทธที่ปรากฏในยุคนี้มีพระฌานิพุทธอามิตาภะ (ได้เล่าไว้ในภาค ๒ แล้ว) ต่อมาจึงเกิดมีพระฌานิพุทธองค์อื่นอีก.

นาคารชุนมีศิษย์องค์หนึ่งชื่อ *อารยเทพภิกษุ* เป็นผู้รจนาคัมภีร์ชื่อจิตวิศุทธิ ประกรณ์ อัน เป็น หลัก สำคัญ ในคติ มหายานคัมภีร์หนึ่ง. ท่านผู้นี้มีประวัติเป็นอย่างไรมีทราบได้น้อยเต็มที, ทราบแต่ เพียงว่าทาง ฝ่ายมหายาน นับท่านผู้นี้เป็นที่ สอง รองจากนาคารชุน, ที่ส่งเสริมลัทธิมหายานสืบต่อจากอาจารย์ให้เฟื่องฟูยิ่งขึ้น. หลวงจีนเหียนจังเล่าว่า พระเจ้าแผ่นดินมคธองค์หนึ่งมีประกาศห้ามพระภิกษุสงฆ์เข้าไปในนคร, เพราะพราหมณ์ผู้หนึ่งได้โต้เถียงข้อ ลัทธิศาสนากับพระภิกษุสงฆ์มีชัยเป็นที่ โปรดปรานของพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น. ครั้นพราหมณ์ผู้นั้นมาโต้เถียงกับอารยเทพ, ก็ต้องพ่ายแพ้แก่อารยเทพ. เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงกลับเฟื่องฟูขึ้นในแคว้นมคธอีก. อารยเทพเป็นปรปักษ์ต่อพวกพราหมณ์, กล่าวว่า ถ้าผู้ใดพอจุ่มตัวลงในแม่น้ำคงคาก็จะหลุดพ้นจากบาปอย่างที่มีอยู่ในลัทธิพราหมณ์แล้ว, ชาวประมงที่หาปลาในแม่น้ำคงคาคงต้องรอดพ้นจากบาปหมด, ไม่

ต้องพูดถึงปลาที่จมอยู่ในแม่น้ำคงคาทั้งตัวตลอดวันตลอดคืน!

ถัดจากอารยเทพ ไม่มีคณาจารย์ที่ลือชื่อเหมือนนาคารชุนและอารยเทพ, จะมีอยู่ก็แต่องค์หนึ่งชื่อ *กุมารลัพธ์* ซึ่งเป็นผู้ต้นในนิกายเสาตรานติก. หลวงจีนเหียนจังเรียกท่านผู้นี้ กับอัศวโฆษ นาคารชุน และอารยเทพ ว่าพระสูรยะอันส่องแสงแห่งโลกสี่ดวง. ยังมีคณาจารย์อีกองค์หนึ่ง อยู่ถัดสมัย ของอารยเทพ มาไม่สู้นานนัก, ชื่อ *ไมเตรยนาถ*, เป็นผู้แต่งคัมภีร์การิกาหรือโศลก ๔ ตอน, และเป็นผู้เริ่มสอนลัทธิที่เรียกว่าวิชญานวาทหรือโยคาจาร. ในคติศูนย์ที่นาคารชุนได้แสดงไว้ ผู้ที่ยังไม่ยอมรับรองลงไปที่เดียวก็มีอยู่มาก ถึงกับคัดกระทู้ถามว่าอะไรคือศูนย์? ศูนย์จากตัวตน ศูนย์จากปัญญาและเวทนา และอะไรต่ออะไรไปทั้งหมดหรือ? นี่หรือที่เรียกว่ามุกติความหลุดพ้นและนิรวาณ? ที่มนุษย์ตั้งความเพียรมาแล้วนับด้วยหลายล้านปีก็มุ่งให้เป็นศูนย์กระนั้นหรือ? ดังนี้คงเป็นไปไม่ได้, มนุษย์จะต้องมีสิ่งหนึ่งอันเหลืออยู่ที่ทำให้รู้สึกในตน. สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงนอกจากศูนย์ เพราะฉะนั้น ศูนย์นั้นมีจริง; แต่ต้องมีความที่รู้สึกในตนแห่งศูนย์ด้วย. หลักนี้เรียกว่าวิชญานวาทหรือโยคาจาร. แต่ผู้นับว่าเป็นต้นลัทธิแห่งโยคา-

จารที่แท้ คือ *อสงค์* และ *วสุพันธุ* ในสมัยเมื่อพุทธศักดิ์ล่วงแล้วได้ราวพันปีเศษ, แต่จะยกไว้กล่าวที่หลัง. ต่อนี้จะเล่าถึงความเป็นไปแห่งพระพุทธศาสนาในอินเดีย.

สมัยเมื่อพุทธศักราชล่วงแล้วเก้าร้อยปีเศษ ตามที่หลวงจีนฟาเหียนกล่าวไว้ ว่าพระพุทธศาสนาในมัธยมประเทศสมัยนั้นกำลังเจริญ มีอารามขนาดใหญ่อยู่ทั่วไป, แต่มักจะมีอารามมากในเขตสถานที่เกี่ยวกับพระพุทธประวัติ, เช่นในเขตเชตวันมีอารามอยู่ถึงเก้าสิบแปดอาราม, จำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในบางอารามมีถึงพันกว่ารูป: เพราะฉะนั้น อารามเหล่านี้คงมีขนาดใหญ่มาก. ที่ใกล้อารามมักมีพระสถูปเจดีย์เป็นที่ซึ่งประชาชนพากันไปเคารพบูชา. ประชาชนในถิ่นประเทศต่าง ๆ มีความสุขสำราญ ไม่ฆ่าสัตว์หรือดื่มน้ำเมา. ในสมัยนั้น พระภิกษุสงฆ์ในนิกายมหายานและหีนยานคงสมาคมกันได้ดี, แต่ต่างแยกกันอยู่มิได้ปะปนกัน. บางแคว้นมีพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายมหายานมาก, บางแห่งก็เป็นฝ่ายหีนยานมาก: ที่มีจำนวนเท่า ๆ กันก็มี. พระภิกษุสงฆ์ที่มีลัทธิความเห็นผิดแผกแตกต่างกัน มีอยู่ถึงเก้าสิบหกประการ, แต่ต่างนิกายไม่เป็นปรปักษ์ต่อกัน. ในแคว้นโกศลภิกษุที่นับถือพระเทวทัตยังมีเหลืออยู่; พระภิกษุพวกนี้บูชาพระ

พุทธเจ้าสามองค์ ซึ่งเสด็จมาตรัสก่อนพระศากยมุนี. ในแคว้นมคธ กำลังมีความเจริญรุ่งเรือง และประชาชนพลเมืองมีใจบุญ. ที่กรุงปาฏลิบุตรพระนครหลวง, ใกล้พระสถูปของพระเจ้าอโศก, มีอารามขนาดใหญ่โตงดงามมาก ของฝ่ายมหายานและฝ่ายหีนยาน, มีพระภิกษุรวมด้วยกันประมาณหกหรือเจ็ดร้อยรูป. พระภิกษุสงฆ์มีกิจที่จะต้องกระทำ คือสวดมนต์ภาวนาเป็นข้อใหญ่. ประชาชนนับถือว่าเป็นผู้ทรงความรู้ในอิทธิ สามารถจะเปลี่ยนแปลงดินฟ้าอากาศได้. หน้าที่ของคฤหัสถ์คือจัดการอาหารและเครื่องใช้บริจจัยต่าง ๆ ถวาย. บรรดาเจ้านายและข้าราชการคนใหญ่คนโตมักจะทำบุญบำรุงวัดวาอารามอยู่เสมอ. พระภิกษุสงฆ์ไม่มีการอัตคัด.

ตามที่หลวงจีนกล่าวไว้นี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาแม้ในสมัยนั้นมีความรุ่งเรืองก็ดี, แต่ลัทธิมหายานดูเหมือนมีความเจริญทั่วขึ้นทุกที่. จนถึงในระยะกาลราวพุทธศักราชได้พันปีและต่อ ๆ มา, พระพุทธศาสนาและลัทธิฮินดูในประเทศอินเดีย ประชาชนออกจะรวมนับถือด้วยกันไป, กระทำให้พระพุทธศาสนาออกจะฟั่นเฝือทรามไปกว่าของเดิมมาก. และแว่นแคว้นมคธ ได้มีศึกษาลัยในพระพุทธศาสนาขึ้นแห่งหนึ่งเรียกว่า

นาลันทา (บางทีเขียนเป็นนาลันท)[๑] เป็นที่ชุมนุมของนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาเนื่องกันต่อมาตั้งร้อยปี. แต่พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น มีอยู่ครั้งหนึ่งซึ่งต้องประสบความยุ่งเข็ญ กล่าวคือมีชาติหูณ (คือชาติอันหรือตาดมงคลพวกหนึ่ง) ยกเข้าไปรุกรานประเทศอินเดียฝ่ายเหนือ, แล้วตีราชอาณาจักรของราชวงศ์คุปต์แตก, และกระทำทารุณกรรมต่อชนชาติอินเดียอย่างรุนแรงในระยะห้าสิบปีที่ได้ครอบครองเป็นใหญ่ในอินเดีย, ได้ทำลายกรุงปาฏลิบุตรพินาศสิ้น, ปล้นสะดมวัดในพระพุทธศาสนาและฆ่าพระภิกษุสงฆ์ลงเป็นอันมาก. ฤพุทธศักราช ๑๐๗๓ พระเจ้าแผ่นดินแคว้นต่าง ๆ รวมกำลังกันขับไล่ชาติหูณออกไปจากอินเดีย, ประชาชนจึงได้รับสันติสุขต่อมาอีกครั้งหนึ่ง, แต่ประเทศแคว้นมิได้รวมเป็นปึกแผ่นเหมือนแต่ก่อน: คงกระจัดกระจายกันเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย.

ในเวลาใกล้เคียงกับยุคที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น มีพระภิกษุพี่น้องสองรูป ชื่อ อสังค์ และ วสุพันธุ เป็นชาวกรุงบุรุษปุระ. วสุพันธุ

(๑) นาลันท แยกออกเป็น น อลัม ท แปลว่าผู้ไม่เบื่อให้ มีตำนานเล่าว่า ที่ซึ่งเป็นนาลันทาศึกษาลัยนี้ ครั้งพุทธกาลเป็นป่ามะม่วง เศรษฐีคนหนึ่งอุทิศถวายแด่พระตถาคตเจ้า และอาศัยความที่เศรษฐีผู้นี้มีใจบุญอนุเคราะห์แก่เด็กกำพร้าและคนเข็ญใจ: ที่นั้นจึงได้ชื่อว่า นาลันท – เรื่องพระพุทธเจ้ากับศาสนาของพระองค์, ของเสนต์อิลิแอร์.

เดิมเป็นภิกษุอยู่ในนิกายสรรวาสติวาท, และอสงค์เป็นภิกษุอยู่ในนิกายมหิศาสก. ภายหลังทั้งสองกลับใจมาเลื่อมใสในลัทธิมหายาน และเป็นผู้แสดงลัทธิโยคาจาร หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าวิชญานวาท คือถือว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงไม่แท้ เว้นแต่วิชญาน (วิญญาณ) อย่างเดียวที่เที่ยงที่แท้ เพราะฉะนั้น จึงผิดกันตรงข้ามจากหลักศูนยวาทของนิกายมาธยมิก. อสงค์, เดิมอยู่ในกรุงอโยธยา และเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์คุปต์ (นัยว่าเป็นพระเจ้าวิกรมาทิตย์) ซึ่งเป็นใหญ่อยู่ในมัธยมประเทศในสมัยนั้น, ภายหลังย้ายไปอยู่ในแคว้นมคธและดับสังขารที่กรุงราชคฤห. ท่านผู้นี้เป็นผู้ตั้งนิกายโยคาจารและแต่งคัมภีร์ว่าด้วยโยคะไว้มาก, ส่วนวสุพันธุซึ่งเป็นน้องของอสงค์ เมื่อเยาว์วัยศึกษาพระธรรมศาสนาณ พระสังฆภัทรเถระในนิกายสรรวาสติวาท ณ แคว้นกัษมีระ, ภายหลังมาอยู่ในกรุงอโยธยา. ท่านผู้นี้ในชั้นต้นไม่เห็นพ้องในลัทธิโยคศาสตร์, แต่ภายหลังกลับเห็นพ้องด้วย, จึงนับว่าเป็นผู้ผดุงนิกายโยคาจารในชั้นต้นด้วยผู้หนึ่ง. เมื่อกลับใจมาเป็นภิกษุฝ่ายมหายานในนิกายโยคาจารแล้ว, กล่าวในตำนานว่า วสุพันธุได้เป็น อาจารย์สั่งสอนอยู่ ในนาลันทาศึกษาลัย, และดับขันธ์ในแคว้นเนปาล, บางตำนานก็ว่ากรุงอโยธยา. ท่านผู้นี้ได้รจนาคัมภีร์ชื่ออภิธรรมโกษซึ่งเป็นคัมภีร์ลือชื่อ, นอก

จากนี้ยังได้รจนาอรรถกถาต่าง ๆ ในฝ่ายมหายานไว้หลายคัมภีร์.

เพื่อให้ทราบลัทธิโยคาจารชัดขึ้น จะขอแทรกเรื่องโยคะไว้สักหน่อย. ในพระพุทธประวัติกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกบรรพชา, พระองค์ได้ไปทรงศึกษาลัทธิโยคะอยู่กับดาบสก่อน ; เพราะฉะนั้นโยคะจึงเป็นลัทธิมีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล. ผู้ออกบวชถือเพศเป็นดาบสบำเพ็ญโยคะนั้นเพื่อมุ่งหมายสิ่งไร, จะต้องแปลคำว่าโยคะเสียก่อน. โยคะนี้แปลตามพยัญชนะว่าเข้ารวม (ออกจากธาตุ ยุชฺ แปลว่าประกอบ). เพราะฉะนั้นผู้บำเพ็ญโยคะย่อมมุ่งหมายให้อาตมันแห่งตนเข้ารวม, หรือกลับเข้ารวมอยู่ในอาตมันของสากลโลก. หรือที่เรียกว่าพรหม.(๑) ผู้บำเพ็ญโยคะที่เรียกว่าโยคี จะต้องวางจิตเฉยต่อสิ่งอันเป็นโลกีย์เสียทั้งสิ้น, กล่าวคือพึงทำให้เห็นก้อนดินก้อนหินหรือสิ่งของไร ๆ ว่าเป็นเพียงสักว่าธาตุ โยคะนี้ในชั้นเดิมมุ่งหมายเพื่อเข้ารวมกับพรหมเท่านั้น, แต่มาตอนหลังผู้บำเพ็ญมุ่งหมายไปเสียอีกอย่างหนึ่ง, คือต้องการมีอิทธิสามารถแยกอาตมันออกจากร่างกายได้ (ถอดดวงใจ), หรือสามารถเหาะเหินเดินอากาศและอะไร ๆ เหล่านี้เป็นต้น : ผู้มุ่งอย่างนี้มีลักษณะเรียกว่าไกวัลย์.

เมื่อสมัยพุทธกาล โยคะอย่างชนิดหลังดูเหมือนจะยังไม่

(๑) ดูคำอธิบายเรื่องพรหมในคำนำแห่งภาค ๒

ปรากฏมีขึ้น, หรือถ้ามีก็คงไม่แพร่หลาย. เพราะในสมัยนั้น ผู้บำเพ็ญโยคะย่อมมุ่งหมาย แต่ความสงบจิต และการเข้ารวมกับพรหมฝ่ายเดียว; ซึ่งมีวิธีบำเพ็ญต่าง ๆ กัน แต่แยกออกเป็นสองประเภท: หนึ่ง – ทรมานร่างกายเรียกว่าตบะ; สอง – ฝึกจิตให้เพ่งเล็งให้ดวงจิตเป็นหนึ่งเรียกว่าธยานหรือฌาน. ในวิธีทั้งสองประเภท ผู้บำเพ็ญอาจจะสละเครื่องร้อยรัดต่าง ๆ แห่งกายใจได้, สามารถข่มดวงจิตจนไม่รู้สึกว่าตนมีร่างกายเลย. เมื่อบรรลุถึงขั้นนี้แล้ว อาตมันแห่งตนจึงจะสมควรถึงเขตเข้ารวมกับมหาตมันหรือพรหมซึ่งเป็นมูลแห่งสิ่งทั้งหลาย.

ในหนังสือลลิตวิสตร กล่าวถึงวิธีทรมานกายในครั้งพุทธกาลว่ามีต่าง ๆ กัน, เช่น นั่งพับขาอยู่นิ่งในที่เดียวเป็นเวลานาน; บ้างจำกัดมืออาหาร เช่น กินอาหารวันละครั้งหรือเว้นวันกินครั้งหนึ่ง, หรือกินเป็นระยะกำหนดสี่วันหกวันหรือสิบสี่วันต่อครั้งหนึ่ง: บ้างนอนบนผ้าเปียก, บนเถ้าถ่าน, บนกรวดหิน, บนแผ่นไม้, บนหนาม, หรือไม่ก็นอนคว่ำเป็นนิตย์; บางคนบำเพ็ญตนเป็นขี้เปลือย, หรือเอาเถ้าถ่านฝุ่นและโคลนทาตัว; บ้างก็สูดควันสูดไฟ, เพ่งดูแต่แสงตะวัน, หรือนั่งอยู่ในที่อันมีไฟทั้ง ๕ ล้อมรอบตัว (คือจุดไฟไว้สี่มุมมีดวงตะวันเป็นที่ห้า); บ้างก็ยกขาขนข้างหนึ่งหรือยกมือขนข้างหนึ่ง, หรือใช้เดินเข่า, นอนบ่ม

ตัวอยู่บนหินที่สุมไฟให้ร้อน, บางทีใช้วิธีอยู่ในน้ำเสมอไป, หรือห้อยโหนตัวอยู่กลางหาวก็มี.

ในคัมภีร์มนูกล่าวถึงวิธีอดอาหารอย่างที่เรียกว่ายากแสนสาหัส (อติกฤจฉร), คือ ให้กินอาหารวันละคำให้ครบเก้าวัน แล้วอดไม่กินเลยสามวัน, อีกวิธีหนึ่งเริ่มต้นในวันสิบห้าค่ำให้กินอาหารสิบห้าคำ, แล้วลดเรื่อยเป็นลำดับไปวันละคำ, จนถึงขึ้นค่ำเดือนใหม่จึงทวีคำเป็นลำดับจนถึงสิบห้าค่ำในวันกลางเดือน. การอดอาหารถือว่ากระทำให้อาตมันของบุคคลเข้ารวมในมหาตมันได้สะดวก, เพราะดวงจิตเห็นได้ชัด.

ในลัทธิโยคะของพราหมณ์รุ่นหลังซึ่งมุ่งให้ผู้บำเพ็ญมีอิทธิอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งผิดจากของเดิมที่มุ่งแต่ความเข้ารวมในพรหม และซึ่งลัทธิในนิกายโยคาจารมีหลักคล้ายคลึงกัน, มีเกณฑ์กำหนดไว้ว่า ผู้บำเพ็ญโยคะจะต้องมีองค์แปด คือ ๑ – เหนี่ยวรั้งให้พ้นจากกรรมชั่วห้าประการ (ยม); ๒ – กระทำกิจห้าประการ (นิยม); ๓ – จัดแขนขาให้อยู่คงที่ในท่านั่งบางประการเพื่อทำจิตให้แน่วแน่ (อาสน); ๔ – ผ่อนผันลั้นยาวในการหายใจ (ปราณายาม); ๕ – การทรมานอินทรีย์ (ปรัตยาหาร); ๖ – กำหนดดวงจิตให้มั่น (ธารณา); ๗ – ตรึกนึกโดยอาการเพ่งเล็ง (ธยาน – ฌาน); ๘ – รวมจิตให้อยู่ที่แน่วแน่

(สมาธิ). ผู้ใดมีพร้อมด้วยองค์แปดนี้ อาจจะถอดหรือแยกยาดมัน (ไกวัลย์) ให้บังเกิดอิทธิได้.

ในองค์หนึ่ง เว้นจากกรรมชั่วห้าประการ เหมือนกับศีลห้าในพระพุทธศาสนา, ผิดกันแต่ในข้อห้ามดื่มน้ำเมา เปลี่ยนเป็นห้ามความสนุกอันเป็นโลกีย์. ในองค์สอง กระทำกิจห้าประการ คือ ชำระตนทั้งภายนอกภายใน (เศาจะ), ประพฤติตนเป็นผู้มักน้อย (สันโดษ), ทรมานร่างกาย (ตบะ), พร่ำบ่นมนต์ (สวาธยาย หรือ ชป), และมุ่งให้ดวงจิตสู่พระผู้เป็นใหญ่ (อีศวรประณิธาน). การพร่ำบ่นมนต์จะพร่ำว่าโอม (หมายความถึงพระเป็นเจ้าทั้งสาม) หรือออกพระนามแห่งเทพองค์ใดที่นับถือบ่อย ๆ ก็ใช้ได้. ในองค์สามเรื่องอาการนั่งที่เรียกว่าอาสน ถือว่าถ้าทรมานให้ร่างกายเบื้องล่างเป็นเหน็บชาจนไม่รู้สึก จะทำให้หายความดิ้นรนกระวนกระวาย, อาการนั่งเหล่านี้ท่าและชื่อต่าง ๆ กัน. ส่วนแขนและนิ้วมือจะต้องงอหรือชักกันไว้ในอาการต่าง ๆ (อย่างที่พระจันและพระญวนชอบทำในลัทธิพิธี(๑)) เรียกว่ามุทรา. ในองค์สี่ การผ่อนผันลมยาวในการหายใจใน

(๑) ซึ่งผู้มีอุปาทานในเรื่องลางเนื้อชอบม้ากล่าวไปว่า "เดี๋ยวนี้พระแทนที่จะยื่นนิ้วชี้นิ้วเดียวเพื่อให้พระขับไล่ผีสิง, ท่านยื่นนิ้วชี้และนิ้วนางหรือนิ้วก้อย (ดูพระญวนเวลาทำกงเต๊ก) เพื่อจะได้คล้ายกับเนื้อชอบม้า!

ลัทธิโยคะแบ่งลมออกเป็นห้ากองซึ่งมีอยู่ในกาย คือ ลม ปราณ วยาน อปาน สมาน อุทาน. ลมทั้งห้านี้ถือเท่ากับเป็นตัวตน ที่ต้องนบนอบและพลีบูชา. ในคัมภีร์หัฐที่บีกาถ่าวว่า ตราบใด ลมอยู่ในตน, ตราบนั้นชีพจะคงอยู่; ความตายก็คือลมที่หายใจนั้นออกไปเสีย: เหตุฉะนี้ จะต้องให้ลมอยู่ในตัวเสมอ.

ในการระบายลมหายใจ ในขั้นต้นต้องสูดลมเข้าไปในช่องจมูกช่องเดียว, อีกช่องหนึ่งเอานิ้วบีบกันไว้; ให้เก็บลมที่หายใจไว้ในปอด, และหายใจออกทางช่องจมูกอีกช่องหนึ่ง; จะต้องทำอย่างนี้เปลี่ยนย้ายช่องจมูกซ้ายขวาสลับกันไป; ถัดจากนี้ ให้สูดลมพร้อมกันทั้งสองช่อง, อัดลมไว้ให้นาน แล้วต้องพยายามให้ลมที่อัดไว้เข้าสู่โอกาสภายในกาย, หรือให้ลมนั้นแล่นขึ้นสู่กลางสมอง.

ชาวฮินดูถือว่ากลางกระหม่อม, ซึ่งเรียกว่าพรหมรันธร, (ช่องพรหม), เป็นช่องที่อาตมันจะหนีในเวลาตาย. เพราะฉะนั้นเมื่อโยคีฮินดูตาย, เขามักจะตีกระหม่อมให้แยกเพื่อให้อาตมันออกมา. ถ้าเป็นคนบาปหนานัยว่าอาตมันจะหนีออกทางเบื้องล่าง!

องค์ห้า ทรมานอินทรีย์ เช่น ตาอย่าให้เห็น หูอย่าได้ยิน ฯลฯ เป็นต้น.

องค์หก กำหนดดวงจิตให้อยู่ที่, คือให้ตั้งจิตเพ่งเล็งใน

กายตัวส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่นให้เพ่งที่กระหม่อม ที่หว่างคิ้วหรือที่ใด ๆ. หรือจะให้ดวงตาเพ่งดูอยู่ที่ปลายจมูกก็ได้.

องค์เจ็ด องค์แปด – ฌานและสมาธิ: เมื่อบังคับดวงจิตเพ่งอยู่แน่วแน่ไม่ให้ส่ายไปอื่นแล้ว, จะบรรลุถึงซึ่งอิทธิบางประการ, เช่น อณิมัน – สามารถหดกายตัวให้เล็กเป็นปรมาณู, หมิมัน หรือ คริมัน – สามารถทำให้กายตัวมีขนาดใหญ่ หรือมีน้ำหนักมากได้, ลฆิมัน – สามารถทำให้กายตัวเบาได้ ปราปติ – สามารถหยิบหรือถูกต้องวัตถุที่อยู่ไกลเท่าไกลได้ (เช่นยื่นมือไปดูบดวงอันเล่น), ปรากามย์ – บังคับใจได้ด้วยไม่มีเขต, อีศิตว – มีอำนาจเหนือตนและผู้อื่น, วศิตา - บังคับธาตุต่าง ๆ ได้, กามาวสายิตา – บำราบความปรารถนาอันรนได้ทั้งสิ้น.

โยคีผู้บรรลุอิทธิเหล่านี้แล้ว สามารถเหาะเหิรอากาศหรือไปในที่ใด ๆ ได้, เรียกลมพายุหรือทำให้แผ่นดินไหวได้, รู้จักภาษาสัตว์ต่าง ๆ และรู้ถึงเหตุการณ์ภายหน้า, รู้ความในใจของผู้อื่น, หรือเข้าสิงสู่อยู่ในกายผู้อื่นได้เป็นต้น.

ตามฉันทิโยคะดังได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ที่บังเกิดมีเข้าไปแทรกอยู่ในพระพุทธศาสนาในนิกายโยคาจาร.

ฉัตสมัยอสงค์และวสุพันธ์ พระพุทธศาสนาในอินเดียมีความรุ่งเรืองด้วยฉันทิมหายานโดยลำดับ, และที่นาลันทาสังฆารามก็

เป็นที่ชุมนุมของหมู่ปราชญ์. จนลุพระพุทธศักราช ๑๑๔๙ พระเจ้าศรีหรรษวรรธนะหรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าพระเจ้าศีลาทิตย์ ทรงปราบปรามแคว้นต่าง ๆ ทางภาคเหนือ อินเดียไว้ใน ราชอำนาจ, และตั้งเมืองกานยกุพย์เป็นราชธานี. พระเจ้าศรีหรรษวรรธนะแม้จะทรงเลื่อมใสในลัทธิฮินดูมาแต่ต้นก็ดี, แต่ในตอนปลายพระชนมายุ ออกจะทรงฝักใฝ่ทางพระพุทธศาสนามากกว่าทางไสยศาสตร์; และได้ทรงประสาทเสรีภาพแก่ประชาชนพลเมืองในการที่จะนับถือศาสนา ตามลัทธิที่ตนสมัคร มิได้เลือกสนับสนุนศาสนาหนึ่งและรังเกียจศาสนาหนึ่ง.(๑) เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาในอินเดียในยุคนี้จึงมีความรุ่งเรืองถึงเขตสูงสุด, และตำรับตำราต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาได้มีนักปราชญ์ในสมัยนั้น รจนาร้อยกรองไว้เป็นอันมาก, เช่น *ทิคนาค* ชาวเมืองกาญจี ศิษย์อสงค์หรือวสุพันธุ แต่งคัมภีร์ ชื่อประมาณสมุจจัย, *คุณะประภา* ชาวเมืองมถุรา ราชครูของพระเจ้าศรีหรรษวรรธนะนั่นว่าแต่งคัมภีร์ไว้สองร้อยเล่ม : ท่านผู้นี้เดิมเป็นพระภิกษุในมหายาน, แต่ภายหลังเมื่ออายุล่วงเข้าปัจฉิมวัยมาเลื่อมใสในฝ่ายหินยาน. *มิตรเสน* ซึ่งเป็นอาจารย์ของ หลวงจีนเหียนจังก็เป็นศิษย์ของท่านผู้นี้.

(๑) ดูความพิสดารในคำนำพระราชนิพนธ์ปริยัติธรรสิกา ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖.

หลวงจีนเหียนจังเล่าว่า พระเจ้าศีลาทิตย์ทรงฝักใฝ่ในการบุญกุศลเป็นอย่างยิ่ง, ทรงเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากปีละครั้ง กินเวลาเลี้ยงตั้งแต่สามวันถึงเจ็ดวัน, และในระยะห้าปีทรงบริจาคทาน อย่างใหญ่ ครั้งหนึ่งในที่เรียกว่าโมกษมหาบริษัทณ แคว้นประยาค ในมัธยมประเทศอันเป็นเมืองออกของพระเจ้าศีลาทิตย์ถัดจากแม่น้ำคงคากับแม่น้ำชุมน์ (ยมุนา) ร่วมทางกันไปทางทิศตะวันตก, เป็นที่ราบสูงมีขนาด ๑๖๐ เส้นสี่เหลี่ยม. แต่ครั้งโบราณมา พระมหากษัตริย์และผู้มีเกียรติสูงซึ่งมีการุณยธรรมเต็มเปี่ยมย่อมไปบริจาคทาน ณ ที่ตรงนั้น. ตามตำนานว่าจะทำทาน ถ้าไปบริจาคในที่นั้น, แม้แต่เงินตราอันเดียว, ก็ได้ผลานิสงส์แรงกว่าบริจาคทานเป็นเงินตราตั้งแสนในที่อื่น. เพราะฉะนั้นที่ตรงนั้นจึงนิยมนับถือกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาตลอดกาล. พระเจ้าศีลาทิตย์มีพระราชประสงค์จะทรงอนุวรรตน์ตามรอยพระมหากษัตริย์แต่ปางก่อน, จึงเสด็จไปทรงบริจาคทานตามลัทธิพิธีในที่นั้นบ่อย ๆ

ในชั้นต้น พระองค์มีรับสั่งให้กันที่ราบด้วยรั้วไม้ล้อมรอบ. ตรงกลางสร้างศาลามงแฝกไว้หลายหลัง, บรรจุของอันมีค่าเช่นทองคำแท่งและเงินแท่ง, มุกดาและหินแก้วอันมีค่าหายากทุกชนิด; บางศาลาบรรจุเสื้อผ้าแพรพรรณและเงินทองต่าง ๆ; นอก

รั้วสร้างโรงเลี้ยงขนาดใหญ่. และพิธีบริจาคทานนี้จะต้องกินเวลานาน จึงต้องสร้างที่พักขึ้นตั้งร้อยหลังเป็นแถว ๆ ไป, หลังหนึ่งอาจบรรจุคนอาศัยอยู่ได้ตั้งพันคน. ก่อนถึงวันพิธี พระเจ้าศิลาทิตย์ตรัสให้ป่าวประกาศแก่บรรดาศรมณ (สมณ) พราหมณ์ ผู้พาเหี่ยรก์, เด็กกำพร้า, บุรุษผู้ไม่มีครอบครัว, ตลอดจนผู้ที่เข็ญใจ, ให้มารับส่วนในสิ่งที่พระองค์จะทรงบริจาค. ตั้งแต่พระเจ้าศิลาทิตย์เสด็จเถลิงราชสมบัติมา พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทานเป็นมหาบริจาคมาแล้วห้าครั้ง, ครั้งที่หลวงจีนเหี่ยนจังได้ไปเห็นนับเป็นครั้งที่หก. พระเจ้าศิลาทิตย์เสด็จพระราชดำเนินเป็นพยุหยาตรามีท้าวสามนต์ประเทศเมืองออกนับได้สิบแปดพญาโดยเสด็จ. เมื่อถึงสถานที่กำหนดไว้, ท้าวพญาต่าง ๆ ก็ตั้งค่ายเรียงรายกันไป. ส่วนผู้ที่จะมารับทานมีจำนวนนับได้หลายแสนคน. และมีทหารคอยแวดล้อมระวังระไวและป้องกันการฉุกเฉินอันหากจะเกิดขึ้น, รวมความว่ากิจการต่าง ๆ ที่หลวงจีนเหี่ยนจังได้เห็นล้วนจัดได้ระเบียบเรียบร้อยทุกอย่าง.

การบริจาคทานอย่างใหญ่นี้ย่อมมีพิธีในลัทธิศาสนา. เพราะฉะนั้น ในวันต้น อันเชิญพระพุทธปฏิมากรมาประดิษฐานไว้ในศาลากลาง, เริ่มพิธีแจกสิ่งของอันมีค่าและผ้าผ่อนต่าง ๆ, มีดนตรีประโคมและโปรยดอกไม้ทั่วไปในบริเวณ, ตลอดจนการ

เลี้ยงดูกันบริบูรณ์. ตกเวลาเย็นมหาชนก็กระจายกลับไปยังที่พัก. ในวันที่สองอัญเชิญรูปสุริยเทพ ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของพวกพาเหียรก์มาไว้ที่ศาลาอีกแห่งหนึ่ง, แล้วเริ่มพิธีแจก, แต่จำนวนสิ่งของน้อยกว่าวันก่อนครึ่งหนึ่ง; ในวันที่สามอัญเชิญรูปอิศวรมาตั้ง และแจกทานมีจำนวนสิ่งของเท่ากับวันที่สอง. บรรดาลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่ประชาชนนับถือ, พระเจ้าศีลาทิตย์มิได้ทรงห้ามปรามเกี่ยดกัน, เป็นแต่ว่าศาสนาใดเยี่ยมกว่าก็ทรงจัดทำพิธีในศาสนานั้นก่อน. ทั้งประชาชนในสมัยนั้นก็มิได้แก่งแย่งถือเราถือเขาในลัทธิศาสนาที่ถือต่างกัน.

ในวันที่สี่ทรงบริจาคทานเป็นอย่างชนิดแจกทั่วไป, ทรงถวายสิ่งของแก่สมณะก่อน, ลัดมาก็ถึงพราหมณ์ซึ่งมีจำนวนมากต้องกินเวลาแจกถึงยี่สิบวัน, ลัดจากนั้นทรงแจกแก่พวกมิจฉาทิฐิก็ต่าง ๆ กินเวลาได้สิบวัน, และถึงพวกนิรครนถ์พวกชีเปลือย (นักบวชชิน) มาจากประเทศไกลกินเวลาอีกสิบวัน, จึงถึงพวกที่ไม่มีครอบครัวเช่นใจและคนกำพร้า กินเวลาแจกไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน.

รวมเบ็ดเสร็จตั้งแต่เริ่มจนเสร็จพิธีกินเวลาเจ็ดสิบห้าวัน. บรรดาทรัพย์สมบัติที่ทรงสะสมไว้ในท้องพระคลังในระยะห้าปีก็หมดสิ้นไป, พระราชาธิบดีไม่มีราชสมบัติสิ่งไรเหลืออยู่, นอก

จากม้ารถคชสาร และสรรพอาวุธ อันเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับป้องกันพระราชอาณาจักร และสำหรับลงโทษผู้บังอาจก่อกรรมทำเข็ญเท่านั้น. พระองค์ทรงบริจาคทานแม้แต่เครื่องทรงของพระองค์จนหมดสิ้น, เหลือไว้แต่ที่ห่อหุ้มพระวรกายเท่านั้น. เมื่อทรงบริจาคทานหมดสิ้นแล้วทรง ขอเศษผ้าเก่าอย่าง สามัญจากภิกษุของพระองค์มาทรงเป็นฉลองพระองค์, แล้วนมัสการพระพุทธเจ้าสิบทิศออกพระวาจาด้วยอิ่มเอิบพระราชหฤทัยว่า ที่พระองค์ทรงสะสมนานาสมบัติอันมีค่าไว้ มีพระปริวิตกอยู่เสมอว่าจะไม่สามารถซ่อนเร้นสมบัติเหล่านั้นไว้ในที่ อันพ้นภัยไม่มีผู้ใดจะสามารถเข้าถึงได้, เพราะฉะนั้นพระองค์จึงนำมาไว้ในที่นี้ (ทักษิไณยสถาน) เข้าพระราชหฤทัยว่าเป็นที่พ้นภัย, พระองค์มีความปรารถนาอยู่ว่าการที่ได้บริจาคไปนี้ จะเป็นปัจจัยในอนาคตให้พระองค์ได้ทรงสะสมสมบัติไว้เพื่อแจกจ่ายเป็นทานแก่มนุษยชาติ ถัดจากนั้นบรรดาท้าวเธอออกทั้ง ๑๘ ก็ขอไถ่เครื่องทรงอันมีค่าจากผู้ที่ได้รับพระราชทานไป, แล้วถวายคืนแก่พระเจ้าศิลาทิตย์, แต่ไม่ช้าพระองค์ก็ทรงบริจาคไปเสียอีก.

ตามที่หลวงจีนเหียนจังกล่าวนี้ ได้กล่าวตามที่ได้เห็นเอง เพราะฉะนั้น จึงพอจะเชื่อได้ว่าวีรกรรมของพระมหากษัตริย์และประชาชนในอินเดียสมัยนั้นคงจะเป็นเช่นที่กล่าว, จะมีเหลือเฟือ

อยู่บ้างก็ในเรื่องจำนวนสิ่งของที่ทรงบริจาคเท่านั้น. หลวงจีนเหี้ยนจังยังกล่าวต่อไปว่าประชาชนในอินเดียย่อมนอบน้อมบูชาพระพุทธปฏิมากรและพระพุทธเจดีย์ต่าง ๆ, และรูปพระโพธิสัตว์ก็มีผู้นิยมนับถือมาก, และได้เล่าถึงพิธีแห่แหนและการบูชาไว้โดยละเอียด, ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาในอินเดียในยุคนั้น แม้มีความเจริญถึงขีดสูงก็ดี, แต่ความนับถือเป็นไปในลัทธิฝ่ายมหายานเป็นส่วนมาก.

ถัดจากระยะกาลที่เล่ามาแล้วแต่หนหลัง, พระพุทธศาสนาในอินเดียเข้าไประคมอยู่กับลัทธิฮินดูมีความเฟื่องฟูมาก. จนถึงพุทธศักราชประมาณ ๑๕๐๐ ปี ลัทธิฮินดูเกิดมีลัทธิอย่างใหม่ขึ้นเรียกว่าตันตระ. ลัทธิตันตระเป็นอย่างไรได้อธิบายไว้โดยพิสดารในภาค ๒ นั้นแล้ว. พระพุทธศาสนาในยุคนี้ก็เข้าไปอยู่ในวงลัทธินี้ด้วยเรียกว่าพุทธตันตระ, และเกิดมีศึกษาลัยในลัทธิลัทธรรมปฏิรูปอย่างใหม่ที่เรียกว่า ตันตระนี้ขึ้นทั่วกรมศึกษาวิหารแทนศึกษาลัยนาลันทาซึ่งมาถึงในยุคนี้ได้เสื่อมสูญไปแล้ว. พุทธตันตรยานแบ่งออกได้เป็นสามตอนโดยลำดับดังนี้ :-

(๑) ถือว่าการพร่ำบ่นมนตร์ และลงเลขยันต์ ซึ่งเรียกว่า

ธารณีเป็นหนทางรอดพ้นสังสารทุกข์ได้เหมือนกัน. การออกเสียงโดยมีกำหนดแต่ทำนองว่าต้องออกเสียงอย่างนั้น ๆ, และใช้มนต์บทนั้น ๆ, หรือกระทำจิตให้เพ่งเล็งถึงสัณวรรณนั้น หรือทำเครื่องหมายต่าง ๆ ด้วยนิ้วมือ (อย่างพระจีน) ซึ่งเรียกว่ามุทรา ในรูปที่กำหนดไว้,(๑) จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ, ให้ถึงทางรอดพ้นได้. ลัทธิอย่างนี้เรียกว่า มนตรยาน, หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า สหัชญาณ : บอกกันไม่ได้.

(๒) ถือเหมือนอย่างขั้นต้น แต่ให้พิเศษขึ้นไปอีก คือ เกิดมีการนับถือฌานิพุทธ และพระโพธิสัตย์ยิ่งยวดขึ้น, ให้พระนามอาทิพุทธว่าวัชรทร. และจัดแบ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นตำดับชั้นซึ่งจะได้เล่าต่อไป, (ในตอนสอง) กับนำเอาลัทธิศักติของฮินดูตันตระมารวมนับถือบูชาและอ้อนวอนด้วย. ศักติ คือ ชายาของพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง อันเป็นอำนาจของเทพผู้สามี, เช่นพระอุมาก็เป็นศักติของพระศิวะ, พระลักษมีก็เป็นศักติของพระวิษณุดังนี้เป็นต้น. เพราะฉะนั้น ศักติของพระฌานิพุทธและพระโพธิสัตว์ก็คือ พระนางคู่บารมีของ พระพุทธเจ้า และ พระโพธิสัตว์นั้นเอง. พระฌานิพุทธก็ดี พระโพธิสัตว์ก็ดี ในลัทธิถือว่า

(๑) อาการต่าง ๆ มียกแขน ยกขา ฯลฯ ก็รวมเรียกว่ามุทราได้เหมือนกัน อย่างเช่นในพระพุทธรูปปางต่าง ๆ.

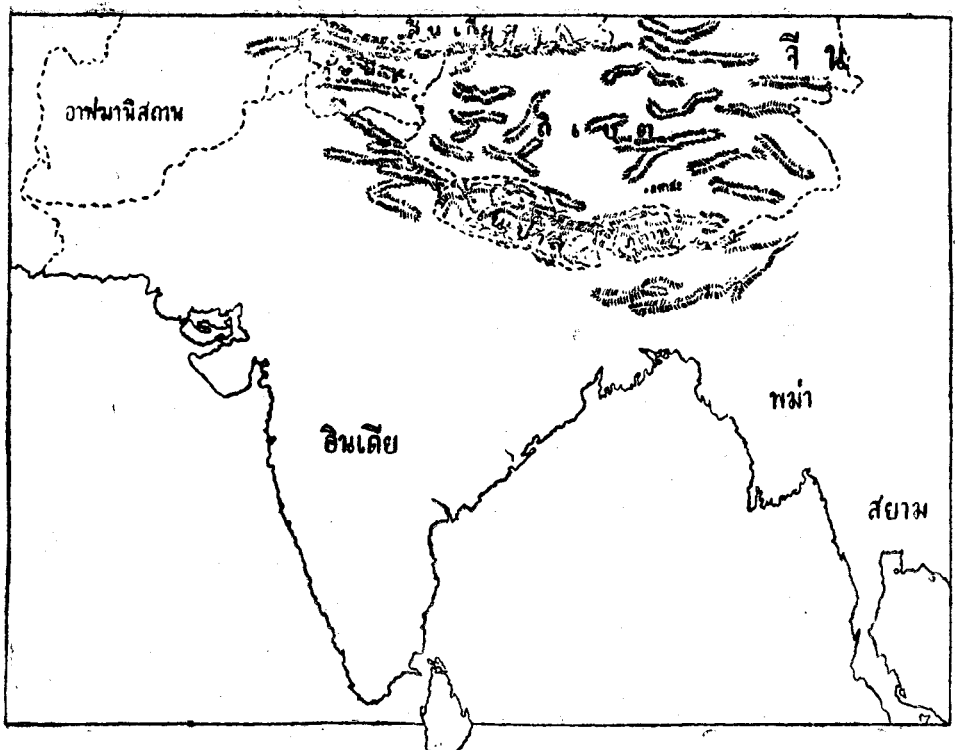
ต้องมีศักดิประจำทุกองค์, ยิ่งถือไปก็ยิ่งสมมุติให้คำว่านิรพานมีเป็นรูปร่างขึ้น สำหรับบูชาเรียกว่านิราตมเทว์. ผู้ที่เข้าสู่นิรพานก็คือเข้าอยู่ในองค์นิราตมเทว์. เสวยความสุขประดุจดังกามสุขจนบริบูรณ์แล้ว, ก็จะสูญไปและเข้ารวมอยู่ในนิราตมเทว์; ถ้าจะเปรียบก็เหมือนก้อนเกลือละลายสูญไปในน้ำฉะนั้น. ลัทธิอย่างนี้เรียกว่า วัชรยาน, ผู้อยู่ในลัทธิเรียกว่าวัชราจาร.

(๓) ถือเหมือนอย่างต้น แต่เพิ่มการเซ่นพลีผีสางเข้าด้วย โดยถือว่าถ้าอ้อนวอนบูชาจะสำเร็จผลประสบความสุขได้, และเติมลักษณะพระฌานิพุทธให้มีปางดุร้ายอย่างนางกาลี ซึ่งเป็นปางดุร้ายของพระอุมาฉะนั้นอีก. ลัทธิอย่างนี้เรียกกาลจักร.

ลัทธิพุทธศักตระนี้แหละ ที่ประเทศธิเบตและประเทศที่อยู่ใกล้เคียงกับธิเบต ตลอดไปจนประเทศตาตนำเอาไปนับถือ เรียกว่าลัทธิลามะมาจนทุกวันนี้. ส่วนพระพุทธศาสนาอินเดียในยุคต่อมาก็มีแต่พุทธศักตระ, และคงเหลือในแคว้นเบงคอลเท่านั้น. จนถึงพุทธศักราช ๑๗๐๐ ปี ชนชาตินับถือลัทธิมะหะหมัดที่ประเทศอินเดียทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือได้, แล้วที่ประเทศต่าง ๆ ที่ถัดมาจนถึงแคว้นเบงคอล. ชนชาติมะหะหมัดในสมัยนั้นถือว่าการทำลายล้างลัทธิอื่น นอกจากลัทธิอิสลาม เป็นการบุญกุศลแรง.

เพราะฉะนั้น เมื่อตีได้บ้านเมืองใด, ก็ทำลายโบสถ์วัดศาลเทวาลัย และรูปเคารพเสียราบ, ฆ่าฟันและขับไล่พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาและนักบวชฮินดูไม่เลือกหน้า. พระพุทธศาสนาในอินเดียซึ่งฟื้นเพื่อนไปด้วยลัทธิตันตระจึงต้องสูญสิ้นไปในยุคนี้.

จบภาค ๓ ตอน ๑

อาฟกานิสถาน
จีน
อินเดีย
พม่า
สยาม

แถลงการณ์

ตอนสองนี้สืบต่อมาจากตอนหนึ่ง จัดไว้เป็นภาคสามด้วยกัน. พระพุทธศาสนามีเรื่องราวเกี่ยวพันมาถึงลัทธิลามะด้วยอนุสนธิติดต่อกันอย่างไร ได้บรรยายไว้ในภาคสามตอนหนึ่งแล้ว, รวมเรื่องลัทธิของเพื่อนบรรจบเล่มนี้ได้สามภาค คือภาคหนึ่งว่าด้วยลัทธิคริสต์ ลัทธิมะหะหมัด ลัทธิปารซี แลศาสนาเชนหรือชีน, ภาคสองว่าด้วยลัทธิพราหมณ์, ภาคสามแบ่งเป็นสองตอน : ตอนหนึ่งว่าด้วยเรื่องพระพุทธศาสนาในอินเดีย, และตอนสองว่าด้วยลัทธิลามะ คือ เล่มนี้.

ลัทธิลามะนับถือกันอยู่ในประเทศธิเบต ประเทศมงโคเลีย ประเทศรัสเซียบางตอน ซึ่งมีพลเมืองเป็นชาติตาด และในประเทศน้อย ๆ อยู่เชิงเขาหิมาลัย. ลัทธินี้สืบมาจาก (ก) พระพุทธศาสนาหินยานซึ่งเป็นนิกายที่เกิดขึ้นในแคว้นเบงคอลประเทศอินเดีย, (ข) ลัทธิมหายาน มีลัทธิฮินดูรุ่นหลังเข้าไปแทรกเป็นมาก ดังได้บรรยายไว้ในภาค ๒ บรรพ ๙ นั้นแล้ว. เมื่อธิเบตรับลัทธินี้มานับถือ ก็รวมเอาลัทธิของเดิมในพื้นเมืองซึ่งนับถือภูตผี เรียกว่า "บอนปะ" เข้าด้วย. เพราะฉะนั้นลัทธิ

ตามะจึงเป็นลัทธิ ประสมจนผิดแปลกออกไป จากเค้าเดิมแห่งพระพุทธศาสนามาก.

ภูมิประเทศธิเบต มีลักษณะเป็นภูเขาโดยมาก, บางแห่งอากาศหนาวเฉียบ มีหิมะและเมฆหมอกปกคลุมครึ้มเครือ บางแห่งก็แร้นแค้นว้าเหว่ใจ. เมื่อประชาชนธิเบตเห็นภูมิประเทศอันเป็นไปตามธรรมชาติที่มีลักษณะน่าพิศวงพึงสะดุ้งกลัวในบางคราว ก็คงคิดนึกเอาว่าที่ปรากฏเห็นอย่างนั้น ๆ คงเป็นด้วยผีสางเทวดา. ก็แลผีสางเทวดา มนุษย์ย่อมแบ่งออกเป็นสองพวก: พวกหนึ่งเป็นชนิดใจดีไม่ดุร้ายและมักช่วยเหลือมนุษย์ พวกนี้มนุษย์ไม่สู้กลัว เพราะมีแต่พระคุณ. อีกพวกหนึ่งดุร้ายทารุณมีแต่การทำความเดือดร้อนจนกระทั่งถึงตาย, ตามธรรมดามนุษย์ย่อมหวาดกลัวต่อพวกหลังมาก เพราะมีแต่พระเดช, ต้องหาอุบายบ้องกัน แลร้องขออำนาจปราบปราม, หรือเมื่อเห็นท่าจะเอาชนะไม่ได้ ก็เลยประจบประแจงเอาอกเอาใจอย่าให้โกรธได้. เหตุฉะนี้ลัทธิตามะจึงเป็นไปในทางหลังเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งรูป พระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ ต่าง ๆ ในธิเบต โดยมากจึงมีลักษณะดุร้ายน่ากลัว มีพระเศียรและพระหัตถ์มากมาย. ที่เป็นเช่นนี้มิใช่ พวกธิเบตนับถือรักใคร่ เฉพาะรูปน่าเกลียดน่ากลัว, เพราะรูปงาม ๆ อย่างเราท่านเห็นว่างามก็มี, ที่ทำให้มีหน้ามีตา

น่าตกใจกลัว ก็เพื่อให้บรรดาภูตผีที่ดุร้ายเห็นรูปพระพุทธเจ้าและรูปพระโพธิสัตว์ดังนั้นจะได้ตกใจกลัว ไม่กล้าทำร้ายมนุษย์ผู้สาวกหรือมิฉะนั้นก็หนีไป. ลัทธิของไทยเราก็เคยมี เช่นในปริมณฑลที่คลอดบุตร เกรงจะมีภูตผีมารังควานเด็ก ต้องเขียนยันต์ตรีสิงเหไว้รอบ และที่เปลเด็กมียันต์เป็นรูปเพ็ชฉลูกำ (วิสสุกรรม, เข้าใจว่าจะเลื่อนมาจากเวสสุวัณมากกว่า) เป็นยักษ์แยกเขี้ยวยืนแย่งแย่กุมตะบองในกระดาษหรือผ้าแขวนไว้ที่เปล เพื่อให้พวกปีศาจกลัวจะได้ไม่กล้าล่วงล้ำเข้าในมณฑล. ยังมีข้อพิเศษอีกอย่างหนึ่ง บรรดาผู้เป็นประมุขในทิเบต เช่น ทไลลามะ ซึ่งเป็นใหญ่ปกครองทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรม ตลอดลงมาจนเจ้าอาวาสต่าง ๆ นับถือกันว่าเป็นองค์พระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์อวตารหรือกลับมาเกิดใหม่ทั้งนั้น. ลัทธิลามะมีย่อ ๆ ดังได้เล่ามานี้.

การเขียนเรื่องลัทธิลามะ ได้เก็บใจความจากหนังสือ ว่าด้วยเรื่องพุทธสมัยในทิเบตของ แวดเดล (Waddel's Buddhism in Thibet) เป็นหลัก, แต่แทรกข้อความซึ่งนำมาจากวรรณคดีอื่น ๆ บ้าง เพื่อเหมาะแก่ความเข้าใจของไทยเรา. ส่วนชื่อเสียงเรียงนามของทิเบตได้ถ่ายออกตามสำเนียงในอักษรอังกฤษอย่างตรงไปตรงมา ไม่รับรองว่าถูกต้อง เพราะผู้รวบรวมเองก็อ่านสำเนียงทิเบตไม่ออก, แต่คำใดมีภาษาสันสกฤตเทียบอยู่ด้วย ก็ใช้

ออกเสียงตามลำเนียงสังสกฤต อันไม่เป็นเหตุยังประโยชน์ของการเพื่อรู้เรื่องให้ลดน้อยไปเลย.

อนึ่ง เมื่อตอนต้นพิมพ์ออกไปแล้ว มีท่านผู้หนึ่งได้ถามด้วยเจตนาอันประหลาดว่า คำว่า ตามะ ในเรื่องนี้ จักตรงกับคำตามก หรือไม่. หากจะมีใครอยากรู้เหมือนท่านผู้นั้น ก็ขอตอบในทันเสียทีเดียวว่า เนื้อความแห่งคำใดอันหมายความว่า ประเสริฐ วิเศษ เลิศ สูงสุด เลิศที่สุด, คำนั้นคือคำ ตามะนี้ อันเป็นคำวิเศษ ตรงกับคำสังสกฤตว่า อุตตร.

ลัทธิลามะ

ประเทศธิเบต ภูฏาน และ เนปาล

ลามะเป็นลัทธิเกิดจากลัทธิพุทธศาสนาที่ประชาชนในประเทศธิเบต เนปาล และภูฏานนับถือ. นอกจากนี้ลัทธิลามะยังแพร่หลายไปในหมู่ชาติภาค ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศรัสเซียในยุโรป ตลอดไปถึงแคว้นไซเบเรีย มงโคเลีย และแมนจูเรีย. ถ้าจะดูอาณาเขตที่ลัทธิลามะแพร่หลาย, จะเห็นได้ว่ากว้างขวางมาก; แต่ถ้าพูดถึงจำนวนประชาชนแล้วก็ไม่สู้มากนัก: เพราะในดินแดนตอนนี้ซึ่งเรียกว่าทวีปอาเซียกลาง มีทะเลทรายและป่าพงดงทึบเป็นอันมาก, ชุมนุมมนุษย์ที่อาศัยอยู่จึงเป็นหย่อม ๆ เรี่ยรายกันไปไม่หนาแน่นเหมือนอย่างในประเทศอินเดียหรือประเทศจีน. ก่อนที่จะเล่าถึงลัทธิลามะควรต้องกล่าวถึงประเทศธิเบตเป็นที่ตั้ง เพราะธิเบตเป็นศูนย์กลางแห่งลัทธินี้.

ถ้าดูแผนที่ทวีปอาเซียตรงประเทศอินเดีย, จะเห็นได้ว่าทางด้านเหนือมีเทือกเขากั้นเป็นกำแพงไว้ตลอด, เทือกเขานี้เรียกว่า *หิมาลัย*. ตรงเชิงเขาด้านอินเดียเฉียงไปทางทิศตะวันออก มีประเทศเนปาล สิกขิม และภูฏาน เรียงกันไปเป็นลำดับแต่ตะวันตก

ไปหาตะวันออก. ถัดขึ้นไปทางเชิงเขาอีกข้างหนึ่งเป็นที่ราบสูง อันเป็นประเทศธิเบต, ทิศเหนือของธิเบตติดประเทศตาตซึ่งในปัจจุบันเรียกว่าซินเกียง, ทิศตะวันตกติดแคว้นกัษมีระ, ทิศตะวันออกติดประเทศจีน. พลเมืองประเทศธิเบตมีรูปลักษณะและการแต่งกายตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายไปข้างจีนมากกว่าอินเดีย.

ระหว่างแคว้นสิขิมและภูตาน อาณาเขตของธิเบตย้อยลงมาจดอินเดีย นับว่าเป็นเขตลงมาใต้ที่สุดของธิเบต. ดินแดนที่ย้อยลงมานี้ บางแห่งมีภูมิประเทศงดงามยิ่งนัก, บางแห่งก็เป็นแผ่นดินที่สูงสุด, บางแห่งก็หนาวที่สุดและอ้างว้างที่สุด. ถึงในแดนของธิเบตตอนอื่น ๆ ก็เป็นเช่นเดียวกัน. ณ ตอนหนึ่งมีช่องเขาเป็นหนทางเข้าออกในระหว่างอินเดียกับธิเบต : ช่องนี้ชาติธิเบตกวดขันนักไม่ยอมให้ชนต่างชาติเข้าไป, เพราะฉะนั้นธิเบตจึงเป็นประเทศที่มีผู้คุ้นเคยน้อย, ทั้งชาติธิเบตเองก็ต้องการอยู่ตามลำพังไม่ ประสงค์ให้ใครเข้าไปพลุกพล่าน ทำความยุ่งยากให้เกิดขึ้นเพราะเหตุความเจริญอย่างปัจจุบัน. เหตุฉะนี้ ธิเบตจึงไม่มีโรงเรียน โรงมหรสพ หนังสือพิมพ์ รถยนต์ รถไฟ หรืออะไรต่ออะไรที่นับว่าเป็นส่วนทำความเจริญในอารยธรรม. ผู้ปกครองเรียกว่า *ทไล* หรือ *ตะเลลามะ* ซึ่งชาวธิเบตถือว่าเป็นพระ

พุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่งอวตารมาเป็นผู้ปกครอง. ส่วนประชาชนก็เป็นนักบวชเรียกว่า *ลามะ* โดยมาก. หัตถกรรมของประเทศนี้มีแต่การทำกระบอกมีด้ามถือหมุนได้, ข้างในบรรจุอักษรเป็นมนต์. กระบอกมนต์นี้เอาไปปั่กให้ลมพัดหมุน หรือเอาไปไว้ในน้ำให้กระแสน้ำพัดให้หมุน, ถือว่าได้บุญเท่ากับสวดมนต์. ยังมีกระบอกมนต์ขนาดเล็กสำหรับถือหมุน ซึ่งประชาชนทุกคนต้องมีไว้. ยังอีกอย่างหนึ่งปั่กเสาสูงบนปลายเสาผูกผืนผ้าจารึกมนต์ไว้ ให้ลมพัดสะบัดไปสะบัดมาอย่างธง, ถือว่าได้บุญแรงเหมือนกัน. จะได้กล่าวเรื่องนี้โดยพิสดารในตอนต่อไป. เมืองหลวงของธิเบตชื่อ *ลหาละ** มีวังเป็นที่อยู่ของตะเลไลมะ เรียกว่าโปตล เป็นตึกถือปูนซับซ้อนกันหลายชั้นตั้งอยู่ในที่สูง. เมืองลหาสะกล่าวกันว่าสกปรกและรุงรังที่สุด, นอกจากวังโปตลแล้วก็ไม่มีสิ่งไรที่เจริญตา.

ณ ที่สุดของเทือกเขาหิมาลัยไปทางตะวันออก เป็นดินแดนเรียกชื่อว่าประเทศภุตาน (โบราณเรียกว่าโภฏันต์ แปลว่า ที่สุดแห่งประเทศโภฏะ คือ ธิเบต). ประเทศนี้หวงห้าม ไม่ต้องการให้ชาวต่างประเทศเข้าไปเช่นเดียวกับธิเบต. ผู้ปกครองประเทศนี้มีสองคน: เรียกว่า *ธรรมราช* คนหนึ่ง, และ *เทพราช* คนหนึ่ง.

---

* เขียนตามตัวหนังสือ ถ้าออกเสียงอ่านเป็น หลาสสะ

ธรรมราชนั้น นักบวชลามะใน ประเทศภุฑานเป็น ผู้เลือกตั้ง ขึ้นมีอำนาจเพียงในเรื่องลัทธิ, ส่วนการปกครองตกอยู่ในอำนาจของเทพราชทั้งสิ้น. ประชาชนพลเมืองมีลักษณะคล้ายกับชาติธิเบตมาก. ในปัจจุบัน ประเทศภุฑานเป็นเมืองอยู่ในความปกครองของอังกฤษกลาย ๆ,(๑) ผู้ปกครองที่เรียกว่าเทพราช มียศเป็นมหาราชาของอาณาจักรอินเดีย.

ถัดไปทางทิศตะวันตก มีดินแดนอีกตอนหนึ่งเรียกว่าแคว้นเนปาล, เป็นแคว้นอยู่ในความอารักขาของอังกฤษ โดยอังกฤษส่งข้าหลวงและนายทหารไปกำกับการ(๑) ผู้ปกครองแคว้นนี้เรียกว่ามหาราชาธิราช. พลเมืองของประเทศมีลักษณะเป็นชาติคล้ายธิเบต, แต่ขนบธรรมเนียมเอนไปทางฮินดูมากกว่าไปข้างจีน ลัทธิในแคว้นเนปาลมีทั้งลัทธิลามะและฮินดู: การนับถือบูชาจึงปน ๆ กันไป. อนึ่ง เมืองกบิลพัสดุ์ก็อยู่ในชายแดนแคว้นนี้, และภูเขายอดที่สูงสุดในโลกก็อยู่ในแคว้นนี้เหมือนกัน.

ประวัติศาสตร์ลามะในธิเบต

ประเทศธิเบต ได้รับ พระพุทธศาสนา จาก อินเดียไป ในครั้งแรกในราวพุทธศก ๑๑๐๐ ปีเศษ. เหนือศักราชนั้นไป ธิเบตเป็น

(๑) บัจจุบันนี้เป็นประเทศเอกราช

ชาติป่าเถื่อนกินเนื้อมนุษย์ไม่มีภาษาจดเป็นอักษร, ลัทธินับถือก็เป็นไปในทางผีสางเทวดา เรียกว่าบอนปะหรือษมัณ (Shamana) ซึ่งคล้ายกับลัทธิเต๋า (道教 Taoism) มาก, แต่ถ้าพูดตามพงศาวดารที่ชาวธิเบตแต่ง ก็มีเรื่องราวเป็นอีกอย่างหนึ่ง กล่าวย้อนขึ้นไปต้นพุทธกาล เหมือนอย่างประวัติศาสตร์ของประเทศอื่น ๆ ที่ว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้น ๆ สืบพระวงศ์มาจากกษัตริย์ในวงศ์นั้น ๆ ครั้งพุทธกาล. เพราะฉะนั้น ประวัติศาสตร์ของธิเบตจึงเป็นแบบเดียวกันว่าพระเจ้าแผ่นดินธิเบตเป็นวงศ์ศากยราช กล่าวคือโอรสของพระเจ้าประเสนชิตทำผิด ถูกเนรเทศไปอยู่ธิเบต, แล้วได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบ

พระธิดา พระเจ้าแผ่นดินจีน

สันตติมาถึง *พระเจ้าสรองตะสันคัมโป* ซึ่งทรงราชย์ในธิเบต เมื่อพุทธศก ๑๑๐๐ ปีเศษ. พระเจ้าสรองตะสันคัมโปมีอานุภาพมาก ทรงปราบปรามราชศัตรูจนราบคาบ, รวบรวมชนชาติธิเบตเป็นปึกแผ่น. แล้วยังสามารถทำสงครามกับประเทศจีนครั้งพระเจ้าถังไทจง (ไซซิบิน พวกไซฮ่วนที่กล่าวไว้ในเรื่องจีนตอนนั้น คือชาติธิเบตนั่นเอง).* ในที่สุดพระเจ้าแผ่นดินจีนประทานราชธิดาเป็นมเหสีของพระเจ้าสรองตะสันคัมโป (พงศาวดารจีนไม่มีกล่าว). ก่อนหน้านี้ราวสองปี พระเจ้าสรองตะสันคัมโปมีมเหสีอยู่แล้วองค์หนึ่ง ชื่อภฤกุฎี เป็นราชธิดาของพระเจ้าอังศุวรมัน ผู้ครองแคว้นเนปาล. มเหสีทั้งสองนับถือพระพุทธศาสนามีศรัทธาแก่กล้า; พระเจ้าสรองตะสันคัมโปจึงถวายตนในพระพุทธศาสนาด้วย, แล้วส่งอมาตย์ไปยังประเทศอินเดีย เนปาล และจีน ให้อัญเชิญพระภิกษุสงฆ์ทรงความรู้พร้อมทั้งพระคัมภีร์ต่าง ๆ เข้าไปสั่งสอนประชาชนในธิเบต.

อมาตย์ที่ไปสืบพระศาสนาในอินเดีย ชื่อ *ถนมิสัมโภต*. อมาตย์ผู้นี้ตามประวัติว่าไปอยู่ในอินเดียหลายปี, ได้ศึกษาพระศาสนาอยู่ในสำนักพราหมณ์ ชื่อ *ลิพิทัตต์* และ *เทววิทสิงห์*; เมื่อ

---

* จีนเรียกชาวต่างประเทศด้วยอาการเหยียดหยามว่าฮวน ก็มาจากชาวธิเบตว่าฮวน หรือโท้ฮวน (โตผั่น) มาก่อน

กลับยังธิเบตได้นำคัมภีร์ต่าง ๆ ไปด้วยเป็นอันมาก, และดัดแปลงแก้ไขตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ เป็นอักษรภาษาธิเบตขึ้นเป็นครั้งแรก, แล้วแปลคัมภีร์ขึ้นสู่ภาษาธิเบต ; แต่หาปรากฏว่าอมาตย์ถนมิสัมโภคได้ อุปสมบทเป็นภิกษุสงฆ์ หรือ ได้พยายามสั่งสอนพระศาสนาอย่างไรไม่.

พระเจ้าสรองตะสันคัมโป เป็นกษัตริย์ทรงพระคุณแก่ธิเบต เพราะนำอารยธรรมเข้าสู่ประเทศธิเบตเป็นปฐม, และอาศัยมเหสีทั้งสองของพระองค์เป็นผู้ช่วย พระองค์ก็เป็นผู้เริ่มต้นที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปในธิเบต. ประชาชนธิเบตมีความนับถือรักใคร่ในพระเจ้าสรองตะสันคัมโป เป็นอันมาก, มาภายหลังสร้างรูปของพระองค์ไว้บูชาว่าพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิตะอวตารมาเป็นผู้เปลื้องทุกข์ของประชาชน พระมเหสีของพระเจ้าสรองตะสันคัมโป ก็มีผู้นับถือว่าเป็นพระนางตาราชายาหรือศักติของพระโพธิสัตว์อวโลกิตอวตารมาเหมือนกัน. มเหสีที่เป็นราชธิดาพระเจ้ากรุงจีนเรียกว่าพระนางตาราขาว และมเหสีราชธิดาพระเจ้าแคว้นเนปาลเป็นพระนางตาราเขียว.

พระเจ้าสรองตะสันคัมโป แม้ประวัติศาสตร์ของธิเบตจะกล่าวยกย่องว่าพระองค์เป็นผู้ทรงธรรมมีการุณยวิษยักดิ์ ; แต่ตามประวัติศาสตร์ฝ่ายจีนกล่าวตรงข้าม ว่าพระเจ้าสรองตะสัน-

คัมโป เสด็จออกสู่สงครามอยู่เนืองนิตย์, ไม่ได้เป็นผู้ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่าไรนัก, นอกจากมีรับสั่งให้แปลพระคัมภีร์ขึ้นบ้างสองสามคัมภีร์, และทรงสร้างโบสถ์วิหาร มีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้สำหรับบูชาบ้างเท่านั้น.

ถิสรองเดตสัน

เมื่อ พระเจ้าสรองตะสันคัมโปสิ้นพระชนม์ในพุทธศก ๑๑๙๓ ปีแล้ว, พระพุทธศาสนา ในธิเบตก็ยังไม่สู้เจริญมากนัก, เพราะประชาชนหมู่มากยังนิยมลัทธิบนอยู่. จนล่วงมาได้อีกราวร้อยปี ถึงแผ่นดินพระเจ้า *ถิสรองเดตสัน* ในราชวงศ์เดียวกัน. ธิเบตเป็นประเทศที่มีอำนาจขึ้น เพราะพระเจ้า *ถิสรองเดตสัน* ทรงสามารถในการสงคราม ตีได้มณฑลฮุนหนำ* และ เสฉวนของจีนไว้ได้บางส่วน, ภายหลังยกไปตีกรุงเชียงอาน ซึ่งเวลานั้นเป็นเมืองหลวงของจีน ไว้ได้ชั่วคราว.

พระเจ้าถิสรองเดตสัน มีพระมารดาเป็นราชธิดาพระเจ้ากรุงจีน, เพราะฉะนั้น จึงมีพระอุปนิสัยเอียงไปทางพุทธศาสนา

* ยุนนาน อันเป็นอาณาจักรไทยน่านเจ้า ตอนนี้ชาวไทยเดิมและธิเบตเคยติดต่อกันทั้งเป็นมิตรและศัตรู

ศานตรักษิต

ตามอย่างพระมารดา. พระองค์ได้ขึ้นทรงราชย์เมื่อมีพระชนมายุเพียงสิบสามปี, และล่วงต่อมาเพียงสี่ห้าปี ตรัสใช้ให้อมาตย์ไปอัญเชิญพระภิกษุรูปหนึ่งมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในทิเบต. พระเจ้าถิสรองเดตสัน มีราชครูเป็นภิกษุชาวอินเดียชื่อ *ศานตรักษิต*, ท่านผู้นี้แนะนำให้พระเจ้าถิสรองเดตสันทรงเลือก *คุรุปัทมสมภพ* ซึ่งเป็นน้องเขยของศานตรักษิต และเป็นภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในนิกายตันตระโยคาจารในสำนักนาลันทาศึกษาลัย. คุรุปัทมสมภพรับอัญเชิญของพระเจ้าถิสรองเดตสัน และเข้าไปสู่ทิเบตเมื่อพุทธศก ๑๒๙๐.

คุรุปัทมสมภพเป็นผู้ก่อกำเนิดลัทธิดามะ, ในปัจจุบันนี้ ชาวทิเบตถือว่าเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งอวตารมา, และเป็นที่เคารพบูชายิ่งนักในชนชาติทิเบต. เพราะฉะนั้น จึงควรเล่าประวัติของท่านผู้นี้ตามที่มีอยู่ในวรรณคดีทิเบตว่า –

ในกาลล่วงแล้วครั้งหนึ่ง *พระเจ้าอินทรโพธิ* ผู้พระเนตรบอด

เสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงชตุมาดีแห่งแคว้นอุทยาน (อยู่ในกัษมีระ). เมื่อโอรสของพระเจ้าอินทรโพธิ ซึ่งมีแต่องค์เดียว สิ้นพระชนม์ไป, พระเจ้าอินทรโพธิเสียพระหฤทัยเป็นที่สุด. และต่อมาไม่ช้าบ้านเมืองบังเกิดทุพภิกขภัย, เงินทองในท้องพระคลังก็หมดสิ้นไป. พระเจ้าอินทรโพธิและประชาราษฎรประสบทุกข์ภัยแสนสาหัสเช่นนี้, ก็บูชาและอ้อนวอนพระพุทธเจ้าทั้งหลายให้ทรงปลดเปลื้องความทุกข์ยาก. ขณะนั้น ร้อนไปถึงพระพุทธเจ้าอมิตาภะ ณ แดนสุขาวดี, พระองค์จึงอวตารเป็นรูปรัศมีสว่างดังฟ้าแลบ ลงมาในสระศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในแดนแห่งแคว้นประเทศนั้น.

คืนนั้น พระเจ้าอินทรโพธิเสด็จเข้าบรรทม, ทรงสุบินเป็นศุภนิมิตว่า พระองค์ได้สายฟ้าทองไว้ในพระหัตถ์, แล้วมีรัศมีออกจากพระกายฉายแสงดังสุริยะ. รุ่งเช้า *ตริคันธราชครุ* เข้ามาทูลว่า ได้มีรัศมีประหลาดเป็นแสงหัศดี เลื่อมสลับดังสีรุ้งตกลงในสระบัวชื่อธนโกษ, แล้วฉายแสงสว่างไสวทั่วไปในไตรโลก.

ขณะนั้น พระเนตรของพระเจ้าอินทรโพธิก็หายจากบอดเป็นการอัศจรรย์. พระองค์จึงเสด็จไปที่สระ, ลงเรือไปถึงกลางสระ, พบดอกบัวดอกหนึ่งบานงดงามหาที่เปรียบมิได้, บนกลีบบัวมีกุมารรูปร่างน่ารักอายุราว แปดขวบทรงราชลักษณะและทรงแสง

ดังเทพนั่งอยู่. พระเจ้าอินทรโพธิย่อพระชานุลงเคารพกุมารแปลกประหลาดนั้น, แล้วตรัสถามว่า "ข้าแต่กุมารอันหาที่เปรียบมิได้, ท่านนี้คือใคร, บิดามีนามว่าอันใดและเป็นชาวประเทศไหน ?" กุมารตอบว่า "อันบิดานั้นข้าพเจ้าทราบแล้ว. ข้าพเจ้ามาตามพุทธทำนายของพระศากยมุนีพุทธเจ้าซึ่งตรัสไว้ว่า นับแต่กาลถัดเราไปได้พันสองร้อยปี ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือแห่งแคว้นอุรคยาน (อุทยาน) จะมีบุรุษถือนามยิ่งกว่าเราไปเกิดในดอกบัว มีนามว่าปัทมสมภพ (เกิดในดอกบัว). ผู้นี้จะได้เป็นครูสั่งสอนลัทธิมนตรยานของเรา, แล้วจะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากสงสารทุกข์."

เมื่อพระเจ้าอินทรโพธิและประชาชนได้สดับก็ปลาบปลื้มยอมรับนับถือ และขนานนามกุมารนั้นว่า *สโรรุหวัชระ* (สายฟ้าอันเกิดในสระ), แล้วอัญเชิญกุมารแห่ห้อมล้อมกันไปสู่พระราชวัง. นับแต่นั้นมา บ้านเมืองก็มีความสุขความเจริญ. พระศาสนาก็แผ่ไพศาล.

กุมารปัทมสมภพ ไม่ชอบประพฤติตนเหมือนอย่างสามัญวิษัย, มักจะชอบนั่งขัดสมาธิอย่างพระพุทธเจ้าภายใต้เงาไม้. เพื่อให้หายจากอิริยาบถอันนี้ พระเจ้าอินทรโพธิทรงขอนาง *ภัสธร* (ทรงความสว่าง) ผู้พระบิดา *พระเจ้าจันทรโคมิน* แห่งแคว้นสิงคล

มาเป็นชายา. เพราะฉะนั้น กุมารปัทมสมภพ จึงคงอยู่ในพระราชวัง ต่อมาอีกห้าปี. ทวยเทพบังเกิดความร้อนใจพากันมาปรากฏกายร้องขอให้ กุมารปัทมสมภพออกไปเปลื้องทุกข์ของสัตว์โลก. แต่พระเจ้าจันทรโพธิทรงหน่วงเหนี่ยวไว้มิยอมให้กุมารปัทมสมภพออกไปถือเพศเป็นนักบวช. ฝ่ายกุมารปัทมสมภพก็ประหารผู้คนถึงเสียหลายคน. ผู้ที่ถูกกุมารปัทมสมภพประหารเสียนั้น เป็นผู้ที่ทำร้ายพระพุทธศาสนามาแต่ในชาติก่อนหรือในชาตินี้. เมื่อประชาชนทราบเรื่องดุร้ายของกุมารปัทมสมภพ, จึงพากันไปร้องทุกข์ขอให้เนรเทศกุมารนั้นออกไปนอกประเทศเสีย. พระเจ้าอินทรโพธิขัดคำร้องมิได้, จึงจำเป็นจำพระหฤทัยเนรเทศกุมารปัทมสมภพออกไปเสียนอกอาณาเขต.

เมื่อปัทมสมภพถูกเนรเทศไปแล้ว, ก็ไปสู่แดนต่าง ๆ, ได้ไปศึกษาศิลปวิทยากับฤษีสิทธิทรงฌานบ้าง กับยักษ์มารบ้าง, จนมีอิทธิสามารถ บำราบภูตผีปีศาจ และเหาะเหิน เดินอากาศอาจบิดเบือนกายได้ต่าง ๆ. คราวหนึ่งไปถึงแคว้นสโหร, พระราชาแห่งแคว้นนั้นมีธิดาองค์หนึ่ง ซึ่งพระราชามีสามารถจะทรงเลือกหาคู่ให้สมกับความสวยงามอันวิเศษของพระธิดาและมีปัญญาทัดเทียมกัน. ต่อเมื่อพระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นปัทมสมภพแล้ว, ทรงเห็นว่าเป็นผู้ควรคู่กับพระธิดาโดยบริบูรณ์, จึงประทานพระ

ธิดาให้เป็นชายา. ต่อไปในประวัติกล่าวถึงการปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ของบัทมสมภพจนถึงพระเจ้าถิสรองเดตสันอัญเชิญไปสู่ธิเบต.

ประเทศธิเบต ก่อนที่คุรุบัทมสมภพไปตั้งลัทธิ, กล่าวว่ามีภูตผีปีศาจรบกวนประชาชนให้ได้รับความเดือดร้อนลำเค็ญไม่มีใครสามารถปราบปรามได้, เมื่อคุรุบัทมสมภพไปถึง, ประชาชนจึงมีความยินดีต้อนรับ คุรุบัทมสมภพไปถึงธิเบตเมื่อพุทธศก ๑๒๙๐, เที่ยวทำการปราบปรามพวกผีปีศาจที่เป็นชั้นหัวหน้าเสียหมดสิ้น. ซึ่งในประวัติกล่าวไว้อย่างพิสดารมหัศจรรย์, คงเหลือไว้แต่ที่ร้อง ขอชีวิต และสัญญาว่าจะเป็น ธรรมบาล ปกป้องพระศาสนาให้ถาวร. ส่วนคุรุบัทมสมภพก็รับรองว่าจะให้มนุษย์เซ่นพลีบูชาเพื่อเป็นปฏิการตอบแทนกัน.*

อาศัยพระเจ้าถิสรองเดตสันเป็นราชูปถัมภก, คุรุบัทมสมภพได้จัดสร้างวัดขึ้นเป็นครั้งแรก. การสร้างวัดนี้มหัศจรรย์เกี่ยวไปทางปาฏิหาริย์อีก เช่นคุรุบัทมสมภพฝังแผ่นเพชรไว้เป็นรากวัดเพื่อให้แข็งแรง. เมื่อสร้างวัดแล้ว, จึงจัดให้มีนักบวชสามะขึ้น.

สามะเป็นคำธิเบตแปลว่าเย่ยมยิ่ง ตรงกับศัพท์สกฤตว่าอุตตร,

---

* บัทมสมภพคุรุ คงเห็นแล้วว่าชาวธิเบตสมัยนั้นถือผีและยักษ์มารเข้ากระดูกดำ จะให้หันมาเชื่อถือพุทธศาสนาแท้ ๆ ไม่ได้ จึงอนุโลมเอาพวกผีและยักษ์มารมาเป็นธรรมบาลในพุทธศาสนาเสีย.

ใช้สำหรับเรียกนักบวชผู้เป็นประธานหรือเป็นใหญ่ในคณะ; แต่บัดนี้ เรียกนักบวชโดยมากกว่าลามะ, ไม่จำกัด แต่ที่เป็นหัวหน้าเหมือนครั้งก่อน.

ลัทธิลามะของเดิม ที่คุรุปัทมสมภพไปตั้งสอน เป็นลัทธินิกายนิงมะอย่างที่สาม ซึ่งนับถือกันแพร่หลายในแคว้นอุทยาน และในกัษมีระ อันเป็นเมืองเกิดของคุรุปัทมสมภพ, แล้วนำเอาพิธีเช่นพลียัญญ์ผีปีศาจต่าง ๆ ซึ่งเป็นของนอกพระพุทธศาสนาเข้าไปผนวกด้วย ตลอดจนพิธีในลัทธิมันตรยานอันเป็นลัทธิของเดิมในธิเบตก็มีปนอยู่ด้วยเป็นส่วนมาก. ส่วนหลักในลัทธิมหายานก็คงมีอยู่ในลัทธิลามะแต่ผิว ๆ. ลัทธิลามะในปัจจุบันนี้ก็ยังมีลักษณะอย่างที่กล่าวมาข้างต้นเป็นส่วนมาก.

ลัทธิลามะที่ปัทมสมภพนำเข้าไปในธิเบต ประชาชนพลเมืองมีความเขลามาก, ในไม่ช้าก็มีผู้นิยมทวีจำนวนขึ้น, กระทำให้นักบวชในลัทธิผีสางของเดิมที่เรียกว่าบอนปะ ทำการขัดขวางลัทธิลามะด้วยประการต่าง ๆ เพื่อมิให้ลัทธิลามะแพร่หลายออกไป อันอาจเป็นภัยแก่ฝ่ายตน. นักบวชลัทธิบอนปะมีมาตย์ซึ่งมีอำนาจมากคนหนึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือในการพยายามทำลายล้างลัทธิลามะ; เพราะฉะนั้นตามตำนานที่ว่าคุรุปัทมสมภพได้ปราบปรามและมีชัยแก่หัวหน้าปีศาจบางตนนั้น ทำนองก็จะเป็นมนุษย์

นั่นเองที่ทำการขัดขวางลัทธิลามะ.

คุรุปัทมสมภพมีสานุศิษย์อยู่ ๒๕ รูป แต่ละรูปล้วนมีฤทธานุภาพต่าง ๆ กัน, และคุรุปัทมสมภพได้สอนสานุศิษย์เหล่านั้นให้รู้จักเขียนยันต์ สำหรับเรียกหรือขับไล่ปีศาจ. เมื่อคุรุปัทมสมภพมาประดิษฐานลัทธิลามะแล้ว, ก็ออกจากทิเบตไป; ซึ่งมีในประวัติเป็นไปในทางปาฏิหาริย์อีกว่า เมื่อคุรุปัทมสมภพอยู่ในทิเบตได้ห้าสิบปี (นักปราชญ์ชาวตะวันตกลงสันนิษฐานว่าบางทีจะเป็นสามสิบปีเท่านั้น), เห็นว่าลัทธิลามะในทิเบตมั่นคงดีแล้ว, ก็แสดงความประสงค์จะออกจากทิเบตไปประกาศลัทธิในประเทศอื่นต่อไป. ชาวทิเบตเมื่อทราบเรื่องก็บังเกิดความเสียใจเป็นล้นพ้น คุรุปัทมสมภพจึงแถลง เหตุแต่ พระราชาทิเบต ว่าใน ชมพูทวีปนี้มีประเทศของพวกยักษ์รากษสอยู่ห้าแคว้น แต่ละแคว้นมีเมืองได้ห้าร้อยเมือง. ประเทศรากษสที่อยู่ตอนกลางมีชื่อว่าประเทศสังโดปัตริ, ราชารากษสผู้ครองประเทศนั้น ชื่อว่าสังคก มีกำลังได้สิบ. ถัดไปทางตะวันออกมีลังกบุรี ไปทางใต้ก็คือสุชาวดีหรือนันทวดี. ทางตะวันตกมีเมืองโกษตองครมารคลึง ฯ ล ฯ. ประเทศรากษสเหล่านี้รากษสมากมายล้วนกินมนุษย์เป็นอาหาร, ถ้าไม่บำราบเสีย, ก็จะทำให้มนุษย์ทั่วทั้งชมพูทวีปหมดเปลืองไป; และไม่มีใครจะปราบได้นอกจากคุรุปัทมสมภพเอง, เพราะฉะนั้น

จึงจำเป็นต้องไปยังประเทศที่มั่นของรากษส ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้แห่งธิเบต.

เมื่อทูตแถลงแล้วก็ออกจากธิเบตไปพร้อมด้วยชายาอันเป็นนางพ้าทั้งสอง, และทั้งชายาชาวธิเบตไว้ให้หนึ่งคน. พระชายาข้าราชการและประชาชนเป็นอันมากตามไปส่ง, คุรุปัทมสมภพให้ปัจฉิมโอวาทให้รักษาลัทธิลามะไว้ให้ถาวรสืบไป. แล้วในทันใด ร่างกายของคุรุปัทมสมภพ ก็มีรัศมีอันรุ่งเรืองราวกับรุ่งห่อหุ้ม, บังเกิดมีมหาวีรบุรุษทั้งสี่แห่งโลกธาตุขึ้นภายในรัศมีนั้น. มหาวีรบุรุษทั้งสี่ประคองคุรุปัทมสมภพขึ้นบังลังก์ทิพย์เทียมด้วยม้าทิพย์เลื่อนลอยไปในอากาศสู่หรดี, มีมหามุขบุรุษทั้งสี่และทวยเทพแวดล้อมอยู่คับคั่ง. ได้ยินเสียงดนตรีสวรรค์ลั่นครึม, เกิดมีฝนดอกไม้ตกลงมาเกลื่อนกลาด. เมื่อคุรุปัทมสมภพล่วงไปแล้ว, ประชาชนมีความโศกกลับแค้นใจยิ่งนัก มิสติฟื้นเพื่อนหยุดนิ่งจังงังดังตรึงไว้กับพสุธา ประหนึ่งว่าถึงแก่ความตายแล้ว; ภายหลังได้สติจึงพากันไปสู่ที่แห่งหนึ่ง, และอยู่ที่นั่นเป็นกำหนดเวลาได้ถึงยี่สิบห้าวันยี่สิบห้าคืน, แต่ยังสามารถแลเห็นคุรุปัทมสมภพพร้อมด้วยบริวารเลื่อนลอยไปในอากาศ ประดุจดวงดาวพุ่งปราดจนลับหายไปทางขอบฟ้า; ประชาชนพร่ำสวดอ้อนวอนเป็นอันมาก. แต่เมื่อพระเจ้าถิสรองเดตสัน ทรงแจ้งให้แก่ประชาชน

ทราบ โดยอาศัยอิทธิอันพระองค์ได้รับศึกษามาจากครูบุปทมสมภพ ว่าท่านครูได้ไปถึงประเทศ สังโคปัตริ เรียบร้อยแล้ว, ประชาชนจึงได้พากันกลับสู่ถิ่นของตน ๆ. ตามเรื่องว่าล่วงได้สองวัน ครูบุปทมสมภพไปถึง สิงคลประเทศ (สิงหล) สามารถแทรกตนทะลุกำแพงเหล็กเข้าไปในพระราชวัง, แล้วเข้าสิงอยู่ในกายรากษสราช ซึ่งมีชื่อว่า *กปาลมาลี* (ผู้มีประคำทำด้วยกะโหลกคน), เทศนาสั่นสอนลัทธิตามะแก่ธิดารากษสพันตนและประชาชนรากษสในประเทศนั้น. ต่อมาอีกสองสามวัน ท่านครูออกจากกรุงสิงคล มาสู่กรุงสังโคปัตริ, ปลดดวงชีพยักษราชชื่อ *เมวัล* และเข้าสิงอยู่ในกายยักษราชนั้น, ปกครองพวกยักษ์ทั้งหลายมาจนทุกวันนี้ แต่ยังทรงความหนุ่มอยู่เนืองนิตย์ และเทศนาสั่งสอนลัทธิตามะอยู่ในสถานอันแม้นแดนสวรรค์สุขาวดี ของพระพุทธเจ้าอมิตาภะในปรัศจิมทิศ.

ครูบุปทมสมภพ แม้จะดูตามประวัติก็เป็นหมอผี, และไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์เหมือนอย่างภิกษุสงฆ์, แต่กระนั้น ประชาชนชิเบตย่อมเคารพบูชายกให้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่สอง และมีรูปบูชาไว้ทุกวัดในชิเบต, ชนานชื่อรูปนั้นว่า *พระผู้ควรบูชาแปดรูปกาย.*

พระผู้ควรบูชาแปดรูปกาย

ล่วงมาราวพุทธศักได้ ๑๔๐๙ ราชปนัดดาของพระเจ้าถิสรองเดศสัน ได้เสวยราชย์ในชิเบศสืบสันตติทรงพระนามว่า *รัลปจัน*. ในรัชกาลนี้ได้จัดแปลคัมภีร์และอรรถกถาของนาคารชุน อารยเทพและวสุพันธ์ ซึ่งเป็นอาจารย์ในลัทธิมหายาน. พระเจ้ารัลปจันทรงเลื่อมใสในลัทธิลามะยิ่งนัก, ประทานที่ดินและสิทธิเก็บภาษีอากรบางส่วนให้แก่วัดวาอารามเป็นอันมาก, จนเป็นเหตุให้พระองค์ต้องเสียพระชนม์ชีพ, โดย *เจ้าลางทรรม* (ธรรม) ซึ่งเป็นกนิษฐภราดา ถอบปลงพระชนม์แล้วเข้าครองราชสมบัติแทน. พระเจ้าลางทรรม เมื่อเถลิงราชย์แล้ว, ก็เริ่มประหารนักบวชลามะ, และทรงพยายามสุดกำลัง เพื่อกำจัดลัทธิลามะให้สิ้นเชื้อไป. พระองค์ทำลายวัดวาอารามลงเป็นอันมาก, เผาคัมภีร์ต่าง ๆ, และบังคับนักบวชลามะด้วยอาการอันรุนแรง เช่นบังคับให้เป็นคนฆ่าเนื้อขายเนื้อเป็นต้น.

พระเจ้าลางทรรมครองราชย์อยู่ได้สามปี, ก็ถูกนักบวชลามะรูปหนึ่งชื่อ *โปลดวรเช* ถอบปลงพระชนม์เสีย. นักบวชรูปนี้ในลัทธิต่อมายกให้เป็นผู้วิเศษด้วยรูปหนึ่ง. และมีการแสดงละครในลัทธิตอนที่พระเจ้าลางทรรมถูกปลงพระชนม์ เพื่อเป็นที่ระลึกแห่งการรอดพ้นของลัทธิมาจนบัดนี้. พฤติการณ์ที่นักบวชลามะรูปนี้ถอบเข้าไปปลงพระชนม์พระเจ้าลางทรรมสำเร็จผล: คือ

ปลอมเป็นผู้เต้นรำในพิธีผีศาจสวมหมวกดำ และซ่อนธนูและลูกไว้ในแขนเสื้อซึ่งมีขนาดใหญ่. เมื่อพระเจ้าลางทรรมเสด็จมาทอดพระเนตรการเต้นรำ, ลามะที่ปลอมตัวเห็นได้ช่อง ก็เอาธนูยิงพระเจ้าลางทรรม ถูกที่สำคัญสิ้นพระชนม์เกือบทันที. ในขณะที่อดหม่านออฉาวกันลามะรูปนั้นก็หลบหนีขึ้นม้าดำซึ่งผูกเตรียมไว้, ออกจากพระราชวังกระโจนลงในแม่น้ำ, ข้ามไปขึ้นทางฝั่งอีกข้างหนึ่ง. ส่วนม้าดำที่ขี่หนีไป, เมื่อข้ามไปถึงฝั่งแล้ว, ก็กลับเป็นสีขาว, เพราะของเดิมที่เป็นสีดำก็ด้วยเอาเขม่าดำทาลงไว้. ส่วนลามะรูปนั้นก็กลับใส่เสื้อผ้าเอาข้างในซึ่งเป็นสีขาวออกมาไว้ข้างนอก, ย้อนกลับเข้าไปในเมือง; ไม่มีใครสงสัย. กล่าวว่าขณะที่พระเจ้าลางทรรมจะสิ้นพระชนม์ ได้ตรัสเป็นปัจฉิมวาจาว่า "ทำไมหนอเราจึงไม่ถูกฆ่าตายเสียแต่เมื่อสามปีก่อนนี้, เพื่อจะได้พ้นจากบาปที่ได้ทำไว้มากนัก; หรือมิฉะนั้นก็ควรจะรอ

ผู้เต้นรำในพิธี

อีกสามปี พอให้เราทำลายล้างพุทธศาสนาเสียให้สิ้นรากในทิเบต."

เมื่อพระเจ้าลางทรรมถูกปลงพระชนม์แล้ว, คณะนักบวชลามะก็กลับฟื้นตัวขึ้นอีกในระยะเวลาไม่สู้ช้า, และได้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนโอรสของพระเจ้าลางทรรม ที่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ยังมีพระชนม์น้อยอยู่.

ล่วงถึงพุทธศักราว ๑๕๑๘ ภิกษุอินเดียรูปหนึ่งชื่อ *อตีศ* ไปยังทิเบต, ท่านผู้นี้ได้ดัดแปลงแก้ไขลัทธิลามะเป็นอันมาก. เมื่อไปทิเบตมีอายุได้เกือบหกสิบปี, และได้แต่งคัมภีร์ว่าด้วยลัทธิลามะไว้หลายเรื่อง. อตีศมีศิษย์ผู้ใหญ่เป็นชาวทิเบตชื่อ *ดอมตน*.

อตีศ

ท่านผู้นี้ได้ เป็น ประมุข แรก ของนิกาย *กดัมปะ* อันเป็นนิกาย ที่ ได้ ดัด แปลง ใหม่. นิกายนี้ต่อมาเรียกว่า *เคลุค-ปะ* อันเป็นนิกายใหญ่และสำคัญ กว่า นิกาย อื่น มาจนทุกวันนี้.

เมื่อราวพุทธศักได้ ๑๘๐๐ ปี ลัทธิลามะมีความเจริญเฟื่องฟูยิ่งกว่าเดิม เพราะได้พระเจ้า *ขุบิไล* หรือ *หุบิไลข่าน* (*ฮุดบีด-เลียด* ต้นราชวงศ์หงวนในประเทศจีน) เป็นผู้อุปถัมภ์เผยอฐานะให้สูงยิ่งขึ้น. ก่อนหน้านั้นเมื่อพุทธศักได้ ๑๗๔๙ ปี *เชงกีษ ข่าน* บรรพบุรุษของพระเจ้า หุบิไลข่าน ชาติตาด ตีได้ประเทศธิเบต, เพราะฉะนั้นพระเจ้าหุบิไลข่าน จึงทรงทราบและคุ้นเคยกับลัทธิลามะ. พระเจ้า หุบิไลข่าน เป็นกษัตริย์อันทรงพระปรีชาสามารถ, พระองค์มีพระประสงค์จะแสวงหาลัทธิศาสนาสำหรับเชื่อมสามัคคีของประชาชนชาติ บ้าเถื่อนต่าง ๆ ที่อยู่ใน พระราชอาณาจักรอันกว้างขวางของพระองค์ เพื่อประโยชน์แห่งการปกครอง. พระองค์ได้อัญเชิญนายกลามะชื่อ *สัสกยะ* และผู้แทนในลัทธิคริสต์มะหะหมัดและลัทธิอื่น ๆ ไปแสดงหลักสำคัญในลัทธิต่อหน้าพระที่นั่ง. ในที่สุดทรงเลือกลัทธิลามะว่าเป็นลัทธิเหมาะแก่กาลเทศะ เพราะมีหลักคล้ายคลึงกับลัทธิ ษมัณ (ถือผีสางเทวดา) ที่ประชาชนในประเทศจีน และ มงคเลีย นับถือ ร่วมกัน อยู่โดย มากแล้ว, เหมาะกว่าลัทธิของพุ่ คริสต์ หรือมะหะหมัด.

เรื่องที่พระเจ้า หุบิไลข่าน มาเลื่อมใสในลัทธิลามะก็เล่าอย่างที่มีการณ์อัศจรรย์ว่า พระองค์รับสั่งให้มิชนารีคริสต์ตังที่ส่งตะปาปาส่งไป ทำการอัศจรรย์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นข้อพิสูจน์

ให้เห็นว่า ลัทธิคริสต์วิเศษกว่าลัทธิอื่น; ถ้าไม่สามารถแล้ว, แม้นนักบวชสามะแสดงให้เห็นได้, พระองค์ก็จะทรงนับถือพระพุทธศาสนา (ลัทธิสามะ) เมื่อมิชนารีคริสต์ยังไม่สามารถจะทำการอัศจรรย์ต่อหน้าที่นั่งแล้ว, นักบวชสามะก็แสดงความสามารถบันดาลให้ถ้วยสุธารสลอยขึ้นได้เอง ไปสู่พระโอษฐ์ของพระเจ้าหุบิไลข่าน; พระองค์ก็ทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแต่ในขณะนั้น. พวกมิชนารีคริสต์ยังกล่าวว่า ถ้วยที่ลอยขึ้นไปได้เองเป็นเพราะอำนาจผีปีศาจ, หาใช่เป็นเพราะอย่างอื่นไม่.

พระเจ้าหุบิไลข่าน ทรงรับรอง สามะสักยะไว้ในตำแหน่งประมุขแห่งลัทธิสามะ, แล้วประทานอำนาจ ให้เป็นผู้ปกครองธิเบตอย่างเมืองออกด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง. แต่สามะสักยะ จะต้องเป็นผู้ทำพิธีราชาภิเษกให้แก่พระเจ้าแผ่นดินจีน (ไม่ผิดอะไรจากสันตะปาปาครั้งโบราณ) ผู้สืบต่อในตำแหน่งประมุขนี้ คือ สามะหนุ่มชื่อ *โลดอยคยัลตัลอัน* หรือ *มติธวัช* ซึ่งเป็นหลานของสักยะ. พระเจ้าหุบิไลข่าน ทรงทะนุบำรุงลัทธิสามะเป็นอันมาก, มีการสร้างวัดสามะขึ้นที่ในประเทศมงคเลียเป็นหลายวัด; และที่ในกรุงปักกิ่ง พระองค์ก็ทรงสร้างวัดสามะขนาดใหญ่ขึ้นวัดหนึ่ง. พงศาวดารจีนกล่าวว่า พระเจ้าหุบิไลข่าน ได้ทรงจัดการวิธีปกครองในธิเบต ซึ่งแท้ที่จริงถ้าจะสันนิษฐาน ก็ดูเหมือนพระ-

เจ้า หุบิไลข่าน ดำเนินรัฐประศาสโนบายครอบงำประเทศธิเบต ไว้ใต้พระเดชานุภาพ โดยอาศัยทรงยกย่องคณะนักบวช มิต้องใช้กำลังทหารปราบปรามประการใด.

ประมุขลามะ คณะสักยะ ได้รับความยกย่องจากพระเจ้าแผ่นดินจีนต่อมาในราชวงศ์หงวนทุกรัชกาล, จึงนับว่าเป็นนิกายที่มีอำนาจมากในธิเบต, และใช้อำนาจที่มีอยู่นี้บีบคั้นนิกายอื่น ๆ ที่เป็นคู่แข่งขัน. ถึงพุทธศก ๑๙๑๑ ประเทศจีนผลัดเปลี่ยนกษัตริย์เป็นราชวงศ์เหมง. พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์เหมงทรงเห็นว่า ควรจะผูกไมตรีคณะลามะไว้ โดยเพิ่มยศและประทานบรรณาการต่าง ๆ แต่จะต้องจำกัดอำนาจของนักบวชในนิกายสักยะเสียบ้าง; จึงทรงตั้งแต่งหัวหน้าลามะในนิกายอื่นอีกสองนิกาย, ให้มีฐานะทัดเทียมกันกับหัวหน้าในนิกายสักยะ แล้วอุดหนุนให้เกิดการแข่งขันแตกสามัคคีกันเอง.

ถึงพุทธศก ๑๙๕๐ ปีเศษ มีนักบวชลามะชื่อ *ตสองขะปะ* ได้แก้ไขลัทธิในนิกายที่อตีศ ได้จัดไว้, แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นนิกายเคลุคปะ. นิกายนี้ในเวลาไม่ช้าได้เป็นนิกายใหญ่มีอำนาจมากครอบนิกายอื่นเสียสิ้น. และต่อมาอีกห้าชั่วอายุคน ผู้เป็นประธานในนิกายนี้ รวบอำนาจการปกครองเป็นพระราชาประเทศธิเบต

ไว้ด้วย และสืบกันต่อมาโดยตำแหน่งทุกวันนี้. เหตุที่มีอำนาจปกครองเป็นพระราชา กล่าวคือเมื่อพุทธศักราช ๒๑๘๓ *คุสริข่าน* กษัตริย์ตาดตีชิเบตได้ แล้วยกอำนาจการปกครองให้แก่ *นัควังโลษัง* ประธานสามะในนิกายเคลุคปะ. ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินจีนก็รับรองสามะนัควังโลษัง ว่าเป็นพระราชาชิเบตด้วย, แล้วประทานนามตั้งตามภาษาตาดมงคลว่า ทไล หรือ ตะเล ซึ่งแปลว่ากว้างขวางดั่งทะเล.

ตสองขะปะ

ทไลลามะ นัควังโลษัง เป็นผู้มักใหญ่ใฝ่สูง และมีสติปัญญาสามารถ, เมื่อมีอำนาจขึ้นก็มีรอยช้าที่จักใช้อำนาจนั้นให้เป็นประโยชน์ ทำความมั่นคงให้แก่ตนในตำแหน่ง, และขยายอำนาจในนิกายออกไป, ได้รวบรัดเอาวัดวาอารามของนิกายอื่น

นัควังโลษัง

มาไว้ในอำนาจ, แล้วอ้างตนว่าเป็นโพธิสัตว์อวโลกิตอวตารมา; จัดสร้างวัดหรืออารามขนาดมหึมาขึ้นที่บนเนินใกล้กรุงลหาสะ, และให้ชื่อว่า โปตล เป็นสำนักที่สถิต; แล้วดัดแปลงแก้ประวัติต่าง ๆ ให้เข้ากับเรื่องที่ว่าโพธิสัตว์อวโลกิตอวตารมา. บรรดาลามะในนิกายอื่นก็ยอมรับทไลลามะผู้นี้และผู้สืบต่อ ว่าเป็นโพธิสัตว์อวโลกิตอวตารมาเป็นมนุษย์อันแท้จริง. ส่วนประชาชนก็อิ่มเอมใจที่มีพระโพธิสัตว์มาเป็นผู้ปกครองตน.

นิกายลามะ

ลัทธิลามะ เมื่อก่อนสมัยพระเจ้าลางทรรมรุกรานทำลายล้าง, ยังมิได้แตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ, เพิ่งจะเกิดแยกเป็นนิกายกันขึ้นก็เมื่อ อติศ ภิกษุชาวอินเดียเข้ามาดัดแปลงดังได้เล่ามาแล้ว. อติศ แม้เป็นภิกษุในนิกายโยคาจารและตันตระก็ดี, แต่ที่มาดัดแปลงแก้ไขลัทธิลามะของเดิม, ก็แก้ไขเพื่อให้สะอาดหมด

จดขึ้นตามแนวในลัทธิมหายาน ; กล่าวคือ บังคับให้ประพฤติพรหมจรรย์ ปฏิบัติตามข้อบังคับวินัยให้เคร่งครัด, และตัดการพิธีผิดต่างให้เบาบางลง. นิกายใหญ่ที่สุดก็คือนิกาย เถรวาท ซึ่งเดิมเรียกว่ากดัมปะ และเป็นนิกายที่ อติศ มาแก้ไข ; เพราะฉะนั้นจึงควรเรียกนิกายนี้ว่า เป็นคณะแก้ของเดิมให้ดีขึ้น. นิกายนี้ใช้หมวกสีเหลืองมีแพร่หลายในธิเบตจีนและตาดมงคล. ถัดมาที่เป็นนิกายใหญ่ แต่รองลงมาคือ นิกาย *กะระคะยุปะ* และ นิกาย *สักยะ* หรือ *สักยะปะ* ซึ่งมีการแก้ไขลัทธิตามหลักของ อติศ บ้างบางประการ เพราะไม่ต้องการจะปฏิบัติให้เคร่งครัดจนอึดอัดลำบากแก่ตน, แต่ไม่ต้องการมีพิธีผิดต่างจนเลอะเทอะเกินควรไป. ส่วนนิกายที่ไม่ยอมแก้ไขของเดิมก็มีอยู่หลายนิกาย แต่รวมเรียกว่านิกาย *ญิงมะปะ* หรือพวกเก่า ใช้หมวกสีแดง, มีแพร่หลายในประเทศเนปาล สิขิม ภูฑาน และทางพรมแดนธิเบตกับจีน. เพื่อให้เข้ารูปกับลัทธิพิธีที่ปฏิบัติอยู่ แต่ไม่ถูกตามคลองในลัทธิอันถือว่าแท้จริง, นิกายพวกเก่าจึงหันหาให้เกิดมีคัมภีร์พิเศษที่ซ่อนเร้นอยู่ และนำเอามาใช้ เรียกว่าคัมภีร์เตระมะ.

ได้เล่ามาแล้ว (ภาค ๓ ตอน ๑) ว่า นาคารชุนผู้เป็นต้นลัทธิมหายานนิกายมาธยมิก กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงรจนา

พระคัมภีร์เล่มหนึ่ง, และทรงมอบให้ พญานาค รักษาไว้ จนกว่าจะถึงสมัยที่มนุษย์จะมีปัญญา พอศึกษาข้อพระคัมภีร์ อันลึกซึ้งนั้นได้. พระคัมภีร์นาคารชุนได้มาจากบาดาล, และนำมาประกาศ เผยแผ่ เป็นหลักของมาธยมิก. ในอาการอันละม้ายคล้ายคลึงกันนี้ ลามะในนิกายเก่าจึงเริ่มพบพระคัมภีร์ใหม่ ที่เรียกว่า เตระมะ ซ่อนอยู่ในถ้ำและในที่ต่าง ๆ, และอ้างว่าคัมภีร์เหล่านี้ครูบัทมสมภพซ่อนไว้. ลามะผู้ที่สามารถไปค้นพบและได้มา ก็เพราะลามะรูปนั้น เคยเป็นสานุศิษย์รูปใดรูปหนึ่ง ในจำพวกศิษย์ยี่สิบห้ารูปของครูบัทมสมภพในชาติก่อน และได้กลับมาเกิดเป็นลามะอีก. คัมภีร์ เตระมะ เหล่านี้ล้วนกล่าวด้วยพิธีเซ่นพลีบูชาผีสางเทวดาตามลัทธิบอนปะ; ที่ค้นพบและได้มาแล้วสามสิบคัมภีร์, แต่ตามคำทำนายไว้ว่ามีหมดด้วยกันร้อยแปดคัมภีร์, เพราะฉะนั้นอาจจะค้นพบได้อีกเรื่อยไปไม่ขาดแคลน!

นาคารชุน

ลัทธิธรรม

พระพุทธศาสนามีหลักที่ว่า สิ่งทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา, หนทางที่จะหลุดพ้นไปต้องรู้แจ้งในพระอริยสัจจ์สี่; และเพื่อให้เห็นแจ้ง พระอริยสัจจ์จึ่งทรงบรรยายแก้ไว้ในพระปฏิจจสมุปบาท,(๑) และหนทางที่จะดับทุกข์ได้ก็ด้วยอาศัยพระอัฏฐังคิกมรรค. ส่วนข้อสำหรับคฤหัสถ์ปฏิบัติก็มีศีลห้าศีลแปดและกุศลกรรมบถเป็นต้น. หลักพระพุทธศาสนาดังกล่าวนี้ ยังมีอยู่ในลัทธิลามะโดยบริบูรณ์, แต่มีลัทธิเซ่นผีและอะไรต่าง ๆ เข้าไปแทรกแซมพอกพูนอยู่จนเกือบมองไม่เห็นของเดิม.

เล่าไว้แล้วว่าคติมหายานย่อมมุ่งหมายโพธิสัตวภูมิ, หาได้มุ่งซึ่งอรหัตตผลไม่. พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญทศบารมี, และทศภูมิศวร. อนึ่ง ตามหลักซึ่งว่า สิ่งทั้งหลายไม่มีเที่ยงแท้จริงแล้ว, อาจารย์ในฝ่ายมหายานจึงตั้งกระทู้ถามว่า "ถ้าเช่นนั้นจะมีสิ่งที่แท้จริงอยู่ที่ไหนบ้าง?" กระทู้นี้ในคติมหายานตอบได้ว่า "มีอยู่ทางฝั่งโน้น (ปารํ) คือ ต้องข้ามโอฆสงสารไป, ก็บรรลุถึงภพอันไม่เกิดไม่ตาย ไม่แปรปรวนหรือไม่มีทุกข์."

---

(๑) ปฏิจจสมุปบาทของธิเบต ดูเรื่องปฏิจจสมุปบาทของ 'เสฏฐิยรโกเศส' ในหนังสือไทยเขษม ฉบับวิสาขะ พ.ศ. ๒๔๗๐.

ภพที่กล่าวนี้อยู่ใน ทิศตะวันตก อันเป็นแดนของ พระอมิตาภะพุทธเจ้าที่เรียกว่า สุขาวดี.(๑) ที่เกิดมีลัทธิอมิตาภะนี้ เมื่อพุทธศักได้ประมาณ ๖๐๐ ปีเศษ, แล้วต่อมาก็เกิดลัทธิโยคาจาร, จนในที่สุดเป็นพุทธศันตระ วัชรยาน พอกพูนขึ้นได้ดังเล่ามาแล้ว. นี้แหละเป็นหลักของลัทธิลามะแต่ย่อ ๆ, และจะได้เล่าต่อไปในตอนหลัง.

พระคัมภีร์

พระธรรม คัมภีร์ ของ ธิเบต ล้วน แปลจาก คัมภีร์ ในภาษาสันสกฤต. การแปลนี้นักปราชญ์ชาวตะวันตกยกย่องว่าแปลถูกต้องดีมากไม่ขาดตกเลย, ส่วนที่แปลออกจากคัมภีร์ภาษาจีนอีกตอนหนึ่งก็มี. คัมภีร์เหล่านี้แบ่งออกเป็นสองหมวด; หมวดหนึ่งเรียกว่า *กาห์คยุร* เป็นตัวพระคัมภีร์, หมวดสองเป็นอรรถกถาเรียกว่า *ตางคยุร*. คัมภีร์หมวด กาห์คยุร นี้มีหมดด้วยกันร้อยหนึ่งหรือร้อยแปดเล่ม เล่มหนึ่งราวพันหน้า. คัมภีร์ทั้งหมดแบ่งเป็นเรื่องได้พันกับแปดสิบ. คัมภีร์ธิเบตใช้ตัวพิมพ์ไม้แกะเป็นทั้งประโยคพิมพ์บนกระดาษซ่อย; ที่วิเศษขึ้นไปใช้กระดาษหลายแผ่นอัดกันแล้วทาสีดำเขียนเป็นอักษรด้วยเงินหรือทอง (สมุดดำ).

(๑) ดูคำอธิบายในภาค ๒

คัมภีร์ กาศยุร แบ่งเป็นสามตอนเรียกว่า ตริปีฎก คือ

(๑) ดุลวิ (วินัย) พระอุบาลีเป็นผู้รวบรวม มี ๑๓ เล่ม.

(๒) โท (สูตร) พระอานนท์เป็นผู้รวบรวม มี ๖๒ เล่ม รวมทั้งลัทธิคันตระด้วย.

(๓) จะโอสนอน ปะ (อภิธรรม) มี ๒๑ เล่ม รวมทั้งคัมภีร์ ปรัชญาปารมิตาของนาคารชุนด้วย.

พระตริปีฎกนี้ถือว่า พระวินัยเป็นโอสถจำกัดราคะ, พระสูตรกำจัดเทวษ (โทสะ), และอภิธรรมกำจัดโมหะ.

ถ้าจะแบ่งหมวดโทหรือสูตรออกเป็นห้าภาค, คัมภีร์ตริปีฎกทั้งหมดแบ่งออกได้เป็นเจ็ดภาค คือ

(๑) ดุลวิ หรือ วินัย. วินัยของธิเบตของเดิมเป็นของนิกายสรรวาส์ติวาท แบ่งเป็นวินัยวัสตุ, มีชาดกและอดีตนิทานแทรกอธิบายตลอดไป; ปาติโมกษสูตร, วินัยวิภาค; ภิกษุณีปาฏิโมกษสูตร, ภิกษุณีวินัยวิภาค; วินัยกษุทรวัสตุ; และวินัยอุตตรครันถ์.

(๒) คัมภีร์ปรัชญาปารมิตามี ๒๑ เล่ม, เป็นคัมภีร์อันแสดงด้วยข้ออภิธรรม. ใน ๒๑ เล่มต้น เรียกว่าศตสหัสริกา คือมีคาถาได้หนึ่งแสน, กล่าวถึงหลักปรัชญาปารมิตาโดยบริบูรณ์. ส่วนนอกนั้นก็เหมือนกับ ๑๒ เล่มต้น, เป็นแต่ย่นย่อเข้าให้น้อย

ความ, เช่นในสามเล่มที่ถัดมาเรียกตามภาษาธิเบตว่าศึกะริ คือ มีคาถาได้สองหมื่น, สำหรับวัดหรือบุคคลที่ไม่สามารถจะซื้อหรืออ่านได้ทั้งหมด. ที่ทำรวมย่อไว้เป็นเล่มเดียวก็มี เรียกว่า อัษฏสหัสริกา คือ มีคาถาได้แปดพัน, สำหรับภิกษุที่บวชใหม่สามัญญศึกษา. รูปพระโพธิสัตว์มัญชุศรีถือเล่มสมุดอยู่ในหัตถ์ซ้าย ก็คือคัมภีร์เล่มอัษฏสหัสริกานั่นเอง. สำหรับเด็กนักเรียนและคฤหัสถ์ ใช้เล่มย่อลงมาเหลือเพียงสามสิบสี่แผ่นกระดาษ, เรียกว่าคัมภีร์ปรัชญาปารมิตา อัฏปอักษร คือมีตัวอักษรน้อย, แล้วย่อลงมาอีกชั้นหนึ่งเหลือแต่อักษร อะ ตัวเดียว, ซึ่งถือว่า อะนี้เป็นมาตาแห่งความรู้ทั้งมวล. เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า บรรดาอัจฉริยบุคคล, พระโพธิสัตว์, และพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมมีกำเนิดมาจาก อะ; เพราะ อะ เป็นธาตุตัวต้น อันจะให้เกิดอักษร คำ ประโยค และเรื่องราวทั้งมวล. สูตรที่ชักมาจากคัมภีร์ปรัชญาปารมิตามีอยู่เล่มหนึ่งเป็นหนังสือไม่กี่หน้า ซึ่งประชาชนมีไว้แทบทุกคน, เรียกว่าวัชรัจเฉทิกาสูตร (ผู้ตัดเพชร). ในนั้นกล่าวว่าพระภควดีตรัสสอน พระสุภูติสาวก ถึงข้อความอันแท้จริงแห่งปรัชญาปารมิตา.

(๓) คัมภีร์พุทธาวตังสก (ชุมนุมพระพุทธเจ้า) ว่าด้วยพระตถาคตพุทธเจ้า และโพธิสัตว์ทั้งหลาย, สูตรนี้เรียกไพบูลย

สูตร. กล่าวว่าเมื่อพระพุทธเจ้าได้สำเร็จพระโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วราวสองสัปดาห์, และก่อนได้ทรงแสดงพระธรรมจักรเทศนาพระองค์ก็ได้ตรัสเทศนาพระสูตรนี้. และพระธรรมเทศนานี้ต่อมาได้ ทรงแสดงแก่ บริษัทถึงเก้าครั้ง ในที่ต่าง ๆ เจ็ดแห่ง, เพราะฉะนั้น จึงจัดไว้ก่อนพระปฐมเทศนา.

(๔) คัมภีร์รัตนกูฏ (ยอดแก้ว), ว่าด้วยพระพุทธคุณ และพระธรรมคุณ.

(๕) พระสูตรหรือตรานตะ, ถ้าแก้ให้พิสดารขึ้น, เรียกว่าไพบูลยสูตร.

(๖) นิรวาณ (มหาปรินิพพานสูตร).

(๗) ศันตระ มี ๒๖ เล่ม, กล่าวด้วยลักษณะเทพและเทวีต่าง ๆ, วิธีทำมณฑลหรือยันต์สำหรับ

เทศนาพระธรรมจักร

อัญเชิญเทพเหล่านั้น, พิธีเซ่นพลีบูชาสวดอ้อนวอนและมนตร์ ฯ ล ฯ, นอกจากนี้ยังมีโหราศาสตร์แพทยศาสตร์และอื่น ๆ แทรกอยู่ด้วย.

หมวดอรรถกถา

คัมภีร์อรรถกถาแก้ พระตริปิฎก ของชเบตเป็น หนังสือรวมสรรพวิชาความรู้ทุกชนิด, มีเบ็ดเสร็จถึง ๒๒๕ เล่ม; แบ่งออกเป็น ๒ ภาค: ภาคหนึ่งแก้พระสูตร, อีกภาคหนึ่งแก้ตันตระ. ที่แก้พระสูตรมีอยู่ ๑๖ เล่ม ซึ่งแก้คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาของนาคารชุน.

นอกจากคัมภีร์สองหมวดนี้, ยังมีคัมภีร์ที่เรียกว่าเตระมะ, ซึ่งอ้างว่าเป็นของคุรุปัทมสมภพ ดังได้เล่าไว้แล้ว.

คณะสงฆ์ลามะ

ในลัทธิลามะ แบ่งชั้นคณะลามะออกเป็นสี่ คือ;

(๑) ผู้อยู่ในระหว่างศึกษาเรียกว่า เก เญน, ตรงกับคำว่า อุบาสก. คำนี้มีความหมายเป็นสองนัย: อย่างหนึ่ง หมายความถึงคฤหัสถ์ที่สมาทานศีลห้า; อีกนัยหนึ่งหมายความถึงผู้ที่เข้าสู่สำนักลามะอยู่ในระหว่างฝึกหัดก่อการศึกษา มีการถือศีลสิบ เรียกว่าพันเค.

เค ตัสอุล

(๒) เค ตัสอุล ผู้ที่เลื่อนการศึกษาขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง, แต่ยังไม่ใช่ภิกษุแท้ : เพราะมีการถือศีล ๓๖ เท่านั้น.

(๓) เค ถง คือผู้ได้อุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว, ถือศีล ๒๕๓, และมีอายุเลย ๒๕ ปีแล้ว.

(๔) ขันโป ผู้เป็นเจ้าอาวาสหรืออุปาชฌาย (อุปัชฌาย) ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุด. เหนือขันโปขึ้นไป ก็ถามะชั้นที่ถือว่าเป็นพระพุทธเจ้า, หรือพระโพธิสัตว์หรือคุรุลือชื่อแต่เก่าก่อนกลับชาติมาเกิด, แต่ก็นับอยู่ในตำแหน่งขันโป เหมือนกัน.

ผู้ที่รับเลือกสรรจะให้เป็นลามะ ต้องเลือกแต่เมื่อมีอายุยังเป็นเด็ก. อายุตั้งแต่ ๘ ขวบขึ้นไป, ให้เข้าไปศึกษาอยู่ในวัดอย่างนักเรียนกินนอน (ลูกศิษย์). เมื่อจะรับเข้าอยู่ในสำนัก, จะต้องตรวจดูร่างกายเสียก่อนว่ามีอาการชำรุดบกพร่องประการไรบ้าง; ถ้าเป็นอ่าง แขนขาคอก หรือพิการอย่างไร ๆ ไม่รับ. เมื่อตรวจดูร่างกายปรากฏว่าบริบูรณ์ตามกำหนดแล้ว, ก็มอบเด็กนั้นให้อยู่กับลามะ องค์ใดองค์หนึ่ง ที่เป็นญาติผู้ใหญ่ของบิดาหรือผู้ปกครองเด็กนั้น. ถ้าไม่มีญาติ, ก็ให้คำนวณดูดวงชาตาของเด็กตามตำราโหราศาสตร์, และกำหนดให้ลามะมีอาวุโสรูปใดรูปหนึ่งเป็นอาจารย์ผู้ปกครองเด็กนั้น. ผู้ที่รับเป็นอาจารย์จะต้องพาเด็กที่เป็นศิษย์ไปในห้องกลางซึ่งเป็นที่ชุมนุมสงฆ์ลามะ, แล้วญัตติให้ที่ชุมนุมทราบว่า เด็กคนนี้มีเหล่ากอเป็นบุตรคนนั้น ๆ, และข้อความอื่น ๆ อีกแล้วแต่การณ์; เสร็จแล้วขออนุญาตรับเด็กนั้นไว้เป็นศิษย์. เมื่อที่ประชุมอนุมัติด้วยดุษณีภาพแล้ว, เด็กคนนั้นก็นับว่าได้เข้าอยู่ในชั้นผู้ศึกษาเริ่มต้น.

ผู้ศึกษาเริ่มต้นนี้ไม่ผิดอะไรจากลูกศิษย์วัด เพราะอยู่ในความปกครองของอาจารย์, และทำงานต่าง ๆ เช่นปัดกวาดเป็นต้น; การแต่งกายก็ธรรมดาอย่างคฤหัสถ์. ผู้เป็นอาจารย์ในชั้นต้นจะสอนอักขระมี กะ ขะ คะ อย่าง ก ข ก่อน, แล้วสอนอย่างต่อหนังสือคำ ให้อ่านและท่องขึ้นใจอย่างน้อย ๆ ไปก่อน, เช่น คัมภีร์ ๗ ตอน (ตำนาน) ซึ่งเป็นหนังสือสวดมนต์ของปัทม-สมภพ, มนต์สำหรับปัดเป่าภัย, คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาอย่างชนิดเล็กที่มีกระดาษเพียง ๖ ใบ ฯ ล ฯ. นอกนี้จะต้องศึกษาสุภาษิตเพื่อความประพฤติปฏิบัติไปด้วย. สุภาษิตที่ศึกษานี้มีตัวอย่างดังเช่น :-

สิ่งใดไม่เป็นที่พอใจแก่ตัว, ก็จงอย่าทำแก่ผู้อื่น.

สิ่งใดอันเป็นความสุขในโลก, ย่อมเกิดขึ้นจากความปรารถนาให้เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นทั้งนั้น. สิ่งใดอันเป็นทุกข์, ย่อมเกิดขึ้นจากความเห็นแก่ตน.

ไม่มีจักษุอื่นเสมอด้วยความรู้แจ้ง. ไม่มีความบอดอย่างอื่นเท่ากับความโง่. ไม่มีศัตรูอื่นเท่ากับพยาธิ. ไม่มีสิ่งอื่นที่ต้องสะดุ้งกลัวเท่ากับความตาย.

ลักษณะวาจาสิ่: วาจา ถ้ายาวมากไป, ก็เบื่อหน่ายรำคาญ; ถ้าสั้นนัก, ก็ไม่รู้คำในความหมาย; ถ้าโฮกฮาก,

ก็ทำให้ใจผู้ฟังสั่นสะเทือน; ถ้าอ่อนไป, ก็ไม่จุใจของผู้ฟัง.

ความต้องการของวาจา: วาจา ควรให้จริงแจ้ง, มิฉะนั้น จะไม่ทำให้ผู้ฟังชะมักเขม้น; ต้องให้ฉะถ้อยคำ, มิฉะนั้น จะไม่ทำให้ผู้ฟังทราบชัดเจน ต้องจบลงให้พอดี, มิฉะนั้น ผลของวาจาจะสูญเสียไป.

ลักษณะวาจา: วาจา ต้องให้กล้าหาญเหมือนสีห, ให้สงบเสี่ยมสะมุนละม่อมเหมือนกระต่าย, ให้เห็นเด่นจังงังดังอสรพิษ, ให้เหลมเหมือนลูกธนู, และให้เท่าเทียมกันเหมือนวชิระคู่ (มีคมเหลมทั้งสองด้าน) ที่ใช้ถือในตอนกลางเป็นด้าม.

ความสัมพันธ์ในวาจาสี่ประการ: คำถาม ควรกล่าวก่อน, ข้อโต้เถียง ควรให้เกี่ยวเนื่องกัน, ให้สมกันในข้อต้นและข้อปลาย, ความสำคัญ ควรกล่าวย้ำ, ความหมายควรแสดงด้วยตัวอย่าง.

วาจาควรให้เลื่อนลอยไปไม่มีติดค้างเหมือน อย่างนกเหิน ในอากาศ, และให้ประดับด้วยพัสตราภรณ์อันน่ารักของเทพธิดา, เมื่อเริ่มขึ้นควรให้ความมุ่งหมาย แห่งวาจาชัดแจ้ง เหมือนท้องฟ้าปราศจากเมฆ. วาจาควรดำเนินต่อไปเหมือนอย่างขุดทรัพย์, ข้อโต้เถียงควรพุ่งปราดออกไปเหมือนกวางที่ ถูกสุนัขกำลังเปลี่ยวไล่ขับโดยไม่มีเรรวนหรือร่ำรอ.

ที่ประชุม – ชนประชุมเพื่อประโยชน์สามประการ, คือ เพื่อ

(๑) ความสุข, (๒) เพื่อความทุกข์, และ (๓) เพื่อพูดจากัน ตามคติโลก.

ที่ประชุมสำหรับความสุขนั้นมีสาม, คือ (๑) เพื่อการบุญ, (๒) เพื่อสักการบูชาในโบสถ์, และ (๓) เพื่อสร้างบ้านและเลี้ยงดูกัน.

ที่ประชุมสำหรับการบุญนั้นมีสี่, คือ (๑) ที่ประชุมสงฆ์, (๒) ที่ประชุมคฤหัสถ์เพื่อสักการบูชา (๓) จาริกและถอกคัดพระคัมภีร์ และ (๔) การให้ทรัพย์เป็นทาน.

การชุมนุมเพื่อสักการบูชามีหก, คือ ที่ประชุมแห่งคนมั่งมี, ที่ประชุมแห่งสามัญชนในที่หนึ่งต่างหาก, ที่ประชุมเพื่อแสดงการของคณะของผู้ที่รอดพ้นจากอำนาจศัตรู, พ่อค้าที่รอดภัยกลับมาได้กำไรงาม, คนเจ็บที่รอดพ้นจากปากของมฤตยู, และผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มได้ชัยชนะ.

โทษสิบประการ – ไม่เชื่อหนังสือ (พระคัมภีร์), ขาดความเคารพอาจารย์, กระทำตนเองให้เกิดความไม่ผาสุกใจ, โลภ, พูดมาก, เย้ยความทุกข์ยากของผู้อื่น, ใช้วาจาก้าวร้าว, โกรธคนสูงอายุหรือศตร์, ยึมสิ่งที่ตนจะคืนให้ไม่ได้, และฉกลัก.

มนตร์สำหรับสวดขอพรให้วาจาคล่องแคล่ว: "ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งศรีรัตน์เป็นที่พึ่ง. ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุความถึงพร้อม

ซึ่งความเจริญงอกงามไพบูลย์และเป็นประโยชน์แก่สัตว์. พระผู้ซึ่งได้นำข้าพเจ้าไปสู่ความสว่างนั้นอยู่ที่ปลายชิวหาข้าพเจ้า. และ โอม อันขาวอันเกิดขึ้นเพราะพยางค์อักษรนั้นอยู่เหนือพระจันทร์. และ อลิ (สระ) อันขาวก็ไปทางวงขวา, กลิ (พยัญชนะ) อันแดงไปทางซ้าย, และ กตันสญิง (ไม่ทราบว่าอะไร) อันเขียวน้ำเงินไปทางขวา. เมื่อได้พิจารณาดังกล่าวแล้ว, ข้าพเจ้าขอสาธยายโดยลับ (คือ :–)

"โอม อ อา อิ อี อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ ไอ โอ เอา อัศ สวาห (ว่าสามหน). โอม ก ข ค ฆ ง ฯ ฉ ฯ ฤ ฦ (สามหน). โอม เย โธรฺม (เย ธรรมา) ฯ ฉ ฯ (ว่าสามหน). อาศัยแสงแห่งพิชลูกประคำมนตร์และอำนาจพรแห่งวาจา, ข้าพเจ้าขออัญเชิญความสำเร็จผลแห่งระคยัตสริท (อะไรไม่ทราบ) อันประเสริฐทั้งเจ็ด, และลักษณะอันรุ่งเรืองทั้งแปดประการ" ถ้าท่องบ่นมนตร์นี้บ่อย ๆ จะทำให้มีวาจาสิทธิ.

ในระหว่างศึกษาอยู่นี้ ญาติของเด็กจะมาเยี่ยมเดือนละครั้ง เพื่อไต่ถามการเรียนและโรคภัยไข้เจ็บของเด็ก กับใช้ค่ากินอยู่และค่าเล่าเรียนด้วย. เมื่อเล่าเรียนวิชาชั้นต้นอยู่สองหรือสามปี, พอท่องจำคัมภีร์ที่จำเป็นได้ตามสมควร, ก็ขออนุญาต

เข้าบวชเรียนเลื่อนขึ้นขั้นที่สองคือขั้น เก ศัสอุด.

ถามะผู้อาจารย์จะเข้าไปขออนุญาตเจ้าอาวาส, ถวายผ้าคลุมหนึ่งผืนและเงิน (ทักษิณา) สิบรูปี. เด็กที่ขออนุญาตบวช, ถ้าร่างกายบริบูรณ์, ก็จะได้ทำสัญญากันเป็นลายลักษณ์ต่อหน้าเจ้าอาวาส. ข้อคำถามในการบวชคือ "เด็กนี้เข้ามาด้วยใจสมัครหรือ? เป็นทาส เป็นลูกหนี้ เป็นทหารหรือเปล่า? มีผู้คัดค้านไม่ยอมให้บวชบ้างไหม? มีร่างกายบริบูรณ์เป็นปรกติ มีโรคติดต่อหรือเป็นโรคลมบ้างหรือเปล่า? ได้ละเลยต่อศีลข้อต้นสามประการหรือเปล่า? ได้ประพฤติฉกลักขโมย ทิ้งยาพิษลงในน้ำ ขว้างก้อนหินจากเขา ฯ ล ฯ หรือเปล่า? มีชาติตระกูลเป็นอะไร? และมีการทำมาหากินอย่างไร? อยู่ที่ไหน?" ดังนี้เป็นต้น. เมื่อตอบคำถามเป็นที่เรียบร้อยแล้ว, ให้ว่าพระคัมภีร์ที่ได้เล่าเรียนมาด้วยปากเปล่า; ถ้าเป็นที่พอใจ, ก็จดชื่อเด็กและชื่ออาจารย์ลงเป็นลายลักษณ์อักษร, และประทับตราด้วยหัวแม่มือ, เสร็จแล้วก็ให้ห่มผ้าคลุม. ถ้าเด็กไม่ยอมก็ให้คัดออกจากวัด, และผู้เป็นอาจารย์ต้องมีโทษถูกโบยสองสามที และเสียค่าเสียหายเป็นน้ำมันเนยสำหรับตามประทีป.

ผู้ที่บวชแล้ว พร้อมด้วยอาจารย์ จะต้องนำจีวรหนึ่งตัว เงินหนึ่งรูปีไปถวายเจ้าอาวาสวัดใหญ่, ขอจดทะเบียนชื่อศิษย์

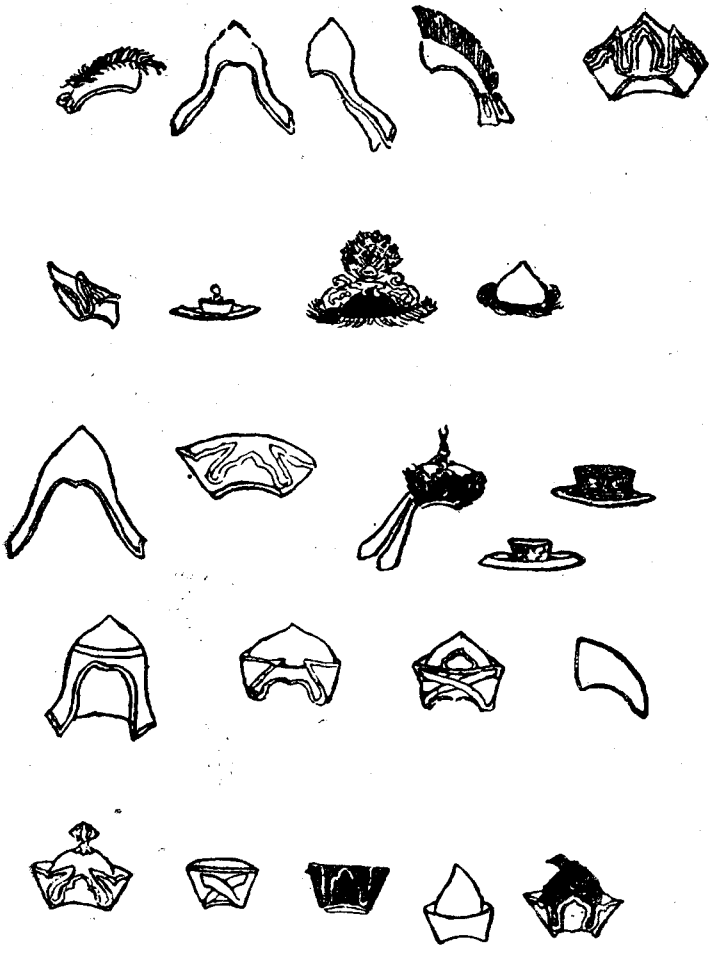
และอาจารย์และชื่อสำนัก, เพื่อทำผิดอย่างไรจะได้ปรับปรุงได้ สะดวก. เมื่อจดทะเบียนกลับมาแล้ว, ถ้าเป็นผู้มั่งมีจะต้องเลี้ยงน้ำชาแก่ผู้ร่วมสำนักทุกคน; ถ้าไม่มีญาติพี่น้องจะช่วยเหลือในการเลี้ยงนี้, ก็จะจ่ายชาให้จากคลังกลางของสำนัก. ถ้าได้รับชามาจากญาติ, จะต้องแบ่งออกเป็นสามส่วน: แบ่งเป็นของกลางเสียส่วนหนึ่ง. ต่อไปจะได้รับจีวรและเครื่องบริกขาร ถ้วยชาหนึ่งถ้วย แป้งหนึ่งถุง และ ลูกประคำหนึ่งพวง. และการอุปสมบทนี้ กล่าวคือในวันอุโบสถ จัดการปลงผมให้เหลือไว้ที่กระหม่อมบ้างเล็กน้อย, ครองผ้าเสร็จแล้วเข้าไปหาอุปัชฌายะ (อุปัชฌาย) ในที่ประชุม, กล่าวกถาบัจจเวกขณ์ที่กำหนดไว้ ว่าที่นุ่งห่มนี้เพื่อป้องกันความละอาย และเพื่อป้องกัน ความหนาวความร้อน ฯ ล ฯ เท่านั้น. ผู้เป็นอุปัชฌายะออกชื่อผู้อุปสมบท, ถามว่ายอมปลงผมด้วยความเบิกบานใจหรือ. เมื่อตอบรับรองแล้ว, อุปัชฌายะจะตัดปอยผมที่เหลืออยู่, แล้วให้ผู้อุปสมบทคุกเข่า, อุปัชฌายะจะขนานฉายาใหม่ว่า, และตักเตือนให้ถือศีล ๓๒ และสิกขาบท ๓๒, กับให้ถือว่าทิฏฐิดามะเป็นพระพุทธเจ้าอวตารมาเป็นมนุษย์. เสร็จพิธี, อุปัชฌายะจะบอกสรณคมน์ให้ผู้อุปสัมปทาเปกข์ว่าตาม, พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ฯ ล ฯ สามหน. ต่อไป ผู้อุปสมบทแล้วต้องถือเครื่องทำวัตรคือชูปหนึ่ง กำเข้าไปยังโรงประชุมใหญ่,

จะมีสามะเรียกว่า เพื่อนเจ้าสาวเข้ามาต้อนรับ (หมายความว่าผู้อุปสมบทได้กระทำวิวาหกรรมกับพระศาสนาแล้ว), พาไปนั่งในที่ซึ่งกำหนดไว้ข้างเพื่อนเจ้าสาวนั้น ซึ่งเป็นผู้สอนให้ทราบในกฎข้อสำรุปของสามะเนื่องด้วยการยืนนั่งนอนเป็นต้น.

ผู้ที่อุปสมบทแล้วได้สามปี จึงจะได้รับห้องที่อยู่โดยลำพังเป็นห้องขนาดเล็ก, และต้องศึกษาอยู่ต่อไปจนอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปี, จึงจะญัตติเป็นสามะอันแท้ได้.

เครื่องนุ่งห่มของสามะ

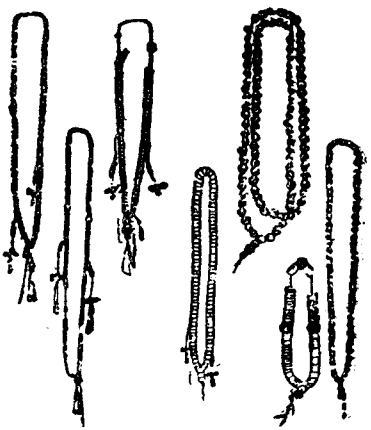
เครื่องนุ่งห่มของสามะ มีหมวก, เสื้อยาว, รัดคต, เสื้อชั้นใน, เสื้อคลุม, กางเกง, รองเท้า, และลูกประคำ: ที่มีมากอย่างเพราะอยู่ในประเทศหนาว. เรื่องหมวกสำหรับพระสงฆ์ไม่มีกล่าวไว้ในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา, ถึงในพระพุทธศาสนาในอินเดียยุคหลังต่อมาก็ไม่ปรากฏมี, ซ้ำยังเป็นของต้องห้ามในพระวินัยเสียด้วย ว่า "น ภิกฺขเว กญฺจุกํ ชาเรตพฺพํ, น คิริฏิ, น เวฏฺฐนํ. โย ชาเรยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส" แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย, เธอ อย่าทรงเสื้อ, อย่าทรงหมวก, อย่าทรงผ้าโพก. เธอองค์ใดทรงเหล่านั้น, ต้องทุกกฏ. ที่สามะต้องใช้หมวก เห็นจะเป็นของจำเป็นเพราะอากาศหนาวเฉียบ. หมวกที่ใช้ล้วนทำด้วยผ้าขนสัตว์อย่าง

หมวกลามะ

หนา, แล้วเลยมีสีเป็นเครื่องหมายของนิกายเป็นสีเหลืองแดงแกะดำแกะรูปก็ต่าง ๆ กัน, ตลอดจนทำพิธีก็ต้องใช้หมวกอย่างหนึ่ง (เช่น พระญวน พระจีน) หมวกสีเหลืองเป็นของนิกายเคลุคปะ, สีแดงเป็นของนิกายเดิม.

ลูกประคำเป็นของจำเป็นของลามะ, แต่เป็นของเกิดขึ้นภายหลังเมื่อครั้งมีลัทธิมนตรยาน. ลูกประคำนี้มี ๑๐๘ เม็ดเหมือนกัน. ที่มีจำนวน ๑๐๘ กล่าวว่าที่จริงประสงค์ให้ภาวนาเพียงครบร้อยครั้ง, แต่อาจจะขาดตกหรือลูกประคำแตกหายไป เกรงจะไม่ครบจำนวนหนึ่งร้อย, จึงเติมให้เกินไว้อีกแปดเม็ดเป็นการรอบคอบเผื่อขาดตกบกพร่อง.

ลูกประคำ

กิจวัตรของลามะ

กิจวัตรประจำวันของลามะมีต่างกันบ้างเล็กน้อยในคณะต่าง ๆ แล้วแต่ลามะนั้นอยู่ในวัดใหญ่หรือประพฤติตนเป็นฤาษี

อยู่ที่โดดเดี่ยว. ลามะโดยมาก มีการค้าขายและประกอบการช่าง, ถ้าอยู่ในหุบเขาต่ำลงมาและในป่า ก็ทำไร่ทำนา, ที่จะเป็นภิกษุตะกิจกังวลโดยแท้นั้นไม่สู้มี.

กิจวัตรของลามะ, เมื่อนอนหลับและตื่นไม่ว่าเวลาไรจะเป็นเที่ยงคืนก็ตาม, ต้องลุกขึ้นจากที่นอน, กราบลงที่หน้าแท่นในห้องสามหน, ภาวนาโดยดังว่า "ข้าแต่พระผู้นำทางอันการุณย์, ขอให้ข้าพเจ้าสามารถรักษาศีล ๒๕๓ รวมทั้งการงดเว้นจากการร้องรำทำเพลง คิดถึงโลกียสมบัติ บริโภคอาหารอันเอมโอชหรือถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ฯ ล ฯ"; จบแล้วสวดว่า "ข้าแต่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งสิบทิศ, ขอได้สดับคำอ้อนวอนอันรู้สำนึกตนของข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าเป็นภิกษุมีใจบริสุทธิ์, และความปรารถนายิ่งของข้าพเจ้าก็เพื่อสละตนเป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์; และเมื่อได้อุทิศร่างกายและทรัพย์ของข้าพเจ้าแก่การบุญกุศลแล้ว, ข้าพเจ้าขอปฏิญญาว่า ความมุ่งหมายอันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้า ก็คือจะให้สรรพสัตว์ได้รับประโยชน์"; แล้วว่ามนตร์ "โอม สัมภร สัมมหา ชพ หุ๋" เจ็ดหน และ "โอม รุจิ รมินิ ปุรวฤรุย หุ๋!" อีกเจ็ดหน แล้วถึงมนตร์ว่า "โอม เขฺจร คณย หริ หริ สฺวห!" มนตร์บทหลังนี้ ถ้าว่าสามหน, แล้วถ่มเขฬะลงบนฝ่าเท้า, บรรดาสัตว์ที่ตายไปเพรา

ถูกเหยียบย่ำในระหว่างวันนั้น, จะไปเกิดเป็นเทวดาอยู่แดนพระอินทร์!

เมื่อเสร็จพิธีข้างต้นนั้น, เวลายังดึกอยู่ จะกลับเข้านอนอีกก็ได้. ถ้าเป็นเวลาใกล้รุ่ง, จะเข้านอนอีกไม่ได้; ต้องใช้เวลาว่ามนต์เรื่อยไป, จนกว่าจะได้ยินเสียงระฆังย่ำเรียกประชุม ซึ่งมีกำหนดให้ก่อนอรุณขึ้น. เมื่อย่ำระฆังแล้วได้ลักครู่ เพื่อให้ตามะตื่นทั่วกันทุกคน, แล้วเป่าสังข์เป็นอาณัติสัญญาณให้ครองผ้าออกจากห้องไปยังลานแผ่นหิน ซึ่งกำหนดไว้เป็นที่ชำระล้างร่างกาย. เมื่อไปถึงที่แผ่นหิน ก่อนเริ่มชำระล้าง, ให้ยืนประชุมกันว่ามนต์, และพิจารณาถึงบาปต่าง ๆ แห่งตน และสิ่งไม่บริสุทธิ์อันมีอยู่ในกายเพื่อชำระล้างให้หมดไป. มนต์นั้นว่า "โอม อรฺฆ ศสรฺฆ พิมนเส! อุตฺสฺสุม มหา โกฺรธ หูมผัต!" ว่าเสร็จแล้ว, เอาภาชนะทองแดงตักน้ำ, เอาด่างใช้ด่างสะบู่ถูและชำระล้างร่างกาย (เดี๋ยวนี้ใช้สะบู่ก็มี). ชำระล้างร่างกายแล้ว, ชักประคำว่ามนต์ระลึกถึงพระโพธิสัตว์หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่งที่ตนนับถือ, ให้ได้มากครั้งยิ่งดี.

ด่วงลักหนึ่งภาคนาฬิกา, เป่าสังข์อีกครั้งหนึ่ง. บรรดาตามะจะต้องกราบลงที่หน้าทวารอุโบสถ; ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้อุปสมบทเป็นตามะโดยบริบูรณ์กราบลงที่ลานนอกออกมา. กราบ

เสร็จแล้ว, เข้าไปในอุโบสถและนั่งขัดสมาธิลงบนเสื่อ ตามลำดับชั้นเรียงกันเป็นแถว ระวังอย่าให้เท้าออกมานอกเสื่อ, และอย่าให้เสื่อห้อยลงมาถูกเสื่อที่นั่ง, ถ้าผู้ฝืนข้อห้ามนี้แม้แต่นิดเดียว, จะถูกสามะ ผู้มีหน้าที่พิธีธรรมเอาไม้ตีเป็นการลงโทษทันที.

ถึงเวลาเป่าสังข์ครั้งที่สาม, ให้เริ่มสวดมนต์เพื่อวาจาสิทธิ, สรณคมน์และคำสวดของศีลสองชะนิด. เมื่อสวดเสร็จ, เลี้ยงน้ำชา. แต่สามะผู้เป็นประธานในที่นั้นจะต้องเป็นต้นบทสวดระลึกพระคุณในพิธีก่อนบริโภคอาหาร, แล้วสามะอื่นว่าตามพร้อม ๆ กัน. บทสวดระลึกพระคุณก่อนบริโภคอาหาร มีถ้อยคำอันกล่าวถึง พระมหากรุณาธิคุณ ตามหลักใน พระพุทธศาสนา, แต่มีกล่าวบูชาผีสางแทรกอยู่ด้วย: เป็นอันแสดงให้เห็นได้ว่าศิษมหายาน ซึ่งมีอยู่ในอินเดียยุคหลังและซึ่งธิเบตรับไปนับถือ ออกจะฟั่นเฝือไป ด้วยลักษณะอย่างนี้. ก่อนดื่มน้ำชา, ต้องเทเสียบ้างเล็กน้อย เป็นการกรวดน้ำแผ่กุศลให้แก่เทพและภูตผีปีศาจต่าง ๆ.

เสร็จการเลี้ยงน้ำชาแล้ว สวดมนต์ชื่อมหาการุณย์ สวดระลึกพระคุณพระเถรพุทธสาวก สวดบูชาเทพต่าง ๆ ฯ ล ฯ การสวดนี้กินเวลานาน จึงต้องหยุดพักดื่มน้ำชาในระหว่าง. เวลาหยุด

พัก จะมีเรื่องอะไรอันเกี่ยวกับคฤหัสถ์, ก็จัดทำไปได้: เช่นมีผู้มาขอให้ทำพิธีในลัทธิเกี่ยวกับบัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ หรือสวดส่งวิญญาณผู้ตาย. ในเรื่องหลังนี้ จะต้องแจ้งให้ทราบทั่วกันว่าผู้นั้น ๆ ตายไปเมื่อวันนั้น ๆ; ญาติผู้ตายขอถวายชา หรือสิ่งของ หรือเป็นเงิน เพื่อขอให้คณะสามะสวดส่งวิญญาณไปสู่สวรรค์สุขาวดี. เสร็จเรื่องเหล่านี้, ก็สวดที่ค้างอยู่ต่อไปจนจบ. บริโภคน้ำชาและน้ำซุบ, แล้วสวดมนตร์อีกบทหนึ่ง. ต่อไปก็ออกจากโบสถ์: แถวขวาออกก่อน, แล้วก็แถวซ้าย; ผู้ที่อ่อนอาวุโสออกหน้า เรียงกันที่ละรูป: เป็นลำดับจากตำแหน่งต่ำไปหาสูง. สามะผู้มีอาวุโสมากที่สุด ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่งอวตารมาเกิด, ออกที่หลังที่สุด. ต่อไปกลับเข้าห้อง, จะสวดมนตร์ภาวนา, หรือจะเซ่นบูชาอาหารแก่เทพที่นับถืออย่างไรก็ได้. โดยปรกติ เมื่อจะสวดหรือทำกิจใด ๆ, ย่อมหมุนกะบอกมนตร์ไปด้วย.

เวลาเช้าพอเห็นตะวันเป็นครั้งแรก มีพิธีสวดมนตร์พร้อมด้วยการประโคมดังชรม และถอดหมวก หันหน้าสู่ดวงตะวัน ยกมือขวาขึ้นนมัสการ, แล้วสวดว่า "ขึ้นแล้ว, ขึ้นแล้ว, ผู้ส่งรัศมีขึ้นแล้ว. เทวมริจิ (อุษา) ขึ้นแล้ว โอม มริจินามสวาหา!" สวดดังนี้เจ็ดหน, แล้วสวดต่อไปว่า "ข้าพเจ้าระลึกถึงนามท่าน

เมื่อใด, ข้าพเจ้าก็ได้รับความคุ้มครองพ้นจากภัยเมื่อนั้น. ข้าพเจ้าขอสวดอ้อนวอนเพื่อความบรรลุถึงซึ่งมหาวิบุตสุข. ข้าแต่มารีจิเทวี, ข้าพเจ้าขอนอบน้อมนมัสการ. ขอจงอำนวยพรให้ความปรารถนาของข้าพเจ้าถึงซึ่งความสำเร็จผล. ข้าแต่เทวี, ขอจงพิทักษ์ข้าพเจ้าให้พ้นจากภัยแปดประการ คือ ศัตรู โจรผู้ร้าย สัตว์ป่า อสรพิษ ยาพิษ อาวุธ ไฟน้ำ และแง่ผาอันสูง" (เพราะธิเบตเป็นประเทศมีแต่ภูเขาสูง ๆ โดยมาก).

การประชุมครั้งที่สองเรียกว่า ภายหลังความร้อน. เริ่มพิธีในเวลาสายประมาณ ๙ นาฬิกา, เมื่อรู้สึกว่าแดดร้อนจัดแล้ว, พอได้ยินเสียงสังข์, ต่างคนไปสู่ที่ถ่ายมูตร; พอเป่าสังข์ครั้งที่สอง ก็ไปรวมกันอยู่ที่ลาน, ถ้าฝนตก เข้าไปอยู่ในที่มีหลังคา; ระหว่างนั้นจะอ่านหนังสือหรือทำอะไรก็ตาม. ล่วงสักหนึ่งภาคนาฬิกา เป่าสังข์ครั้งที่สาม, เข้ามาประชุมพร้อมกันในอุโบสถ, กระทำพิธีเชิญพระธรรมบาล (ภูตที่รับเป็นผู้รักษาพระศาสนา). ในระหว่างพิธีมีการเลี้ยงน้ำชาสามครั้ง, จบพิธี ต่างออกจากอุโบสถไป. ส่วนพวกนอกนั้นก็ศึกษาคัมภีร์ หรือฟังคำอธิบายจากอาจารย์.

การประชุมครั้งที่สามเรียกว่า เที่ยงวัน. มีการเป่าสังข์สามครั้ง, ทำพิธีเรียกว่าบูชาสัตสปะ และสกัณฑะ; มีการเลี้ยงน้ำชา

สามครั้งเหมือนกัน, เสร็จแล้วต่างกลับห้อง, พลีบูชาเทพที่นับถือ มีข้าวปั้นล้างอย่างสะอาด เอาน้ำกดเป็นรอยสี่นิ้ว, และสวดปาฐะพระไตรรัตน.

ถัดไป คฤหัสถ์จะนำอาหารเข้ามา: มีน้ำชา เนื้อสัตว์และแป้งก้อนทำด้วยข้าวสาลี เรียกว่า ปากะ. อาหารนี้จะต้องแบ่งเป็นพลีแก่เปรตที่อดหยาก และหรีตกีณี (รากษสชนิดหนึ่ง) กับถูก. ส่วนอาหารที่เป็นพลีนั้น คนใช้จะเก็บเอาไปโยนทิ้งไว้นอกวัดให้เป็นอาหารแก่สุนัขและนก. เสร็จบริโภคอาหารแล้ว, จะทำกิจส่วนตัวอย่างไร ๆ ก็ได้.

การประชุมครั้งที่สี่เรียกว่า น้ำชาเวลาบ่ายชั้นต้น. เริ่มพิธีราวบ่าย ๑๕ นาฬิกา, มีการเป่าสังข์สามครั้ง, ทำกิจพิธีและเลี้ยงน้ำชาสามหนเช่นเดียวกัน.

เสร็จพิธีครั้งที่สี่, ถามะที่มีอาวุโสน้อย สาธยายบทสวดต่าง ๆ; ส่วนถามะที่มีชั้นเหนือขึ้นไปเป็นชั้นกลาง เรียนออกเสียงเป็นทำนองสรภัญญะ และผึกหัดคัฉบเป่าสังข์เป่าแตร บางทีก็มีการสากัจฉาในข้อศาสนธรรมเป็นปุจฉาวิสัชนา เพื่อให้มีความรู้แตกฉานยิ่งขึ้น.

การประชุมครั้งที่ห้าเรียกว่า น้ำชาเวลาบ่ายชั้นสองกำหนดเวลาราวค่ำ ๑๘ นาฬิกา มีพิธีเหมือนกับที่แล้วมา. เสร็จพิธี,

ต่างไปสู่ห้อง. พวกนอกนั้นท่องบ่นมนตร์เพื่อให้ชำนาญใจต่อหน้าอาจารย์, จนถึงระฆังครั้งที่สาม ต่างเข้านอน.

กิจวัตรดังเล่ามาข้างต้นนี้ ลามะในนิกายเก่าหรือลามะที่ประจำหมู่บ้านก็ปฏิบัติคล้ายคลึงกัน, จะผิดแปลกกันก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น.

อาชีวะของลามะ

ลามะ แบ่งออกเป็นแผนกธรรม และแผนกโลก. พวกที่มีความรู้สูงไม่ต้องประกอบกิจทางโลก: ใช้เวลาทำพิธีธรรมและสวดมนตร์ภาวนา. ส่วนพวกที่มีความรู้น้อยกว่า มีหน้าที่ต้องทำไร่นาทำการค้าขาย เพื่อได้ผลประโยชน์กำไรมาจับจ่ายใช้สำหรับวัด, หรือมิฉะนั้นก็มีหน้าที่เป็นผู้เก็บค่าเช่ากัปนาหรือที่ดินไร่นาธรณีสงฆ์, เป็นช่างตัดเสื้อ, ช่างทำรองเท้า, ช่างพิมพ์หนังสือ ฯ ล ฯ; พวกที่มีความรู้สูงขึ้นไปเป็นโหรผูกดวงชาตาราศี, เป็นช่างเขียน, ช่างทำรูปเคารพ, หรือทำกิจต่าง ๆ อันเป็นทางจะได้เงินบำรุงวัด.

อาหารของลามะ

อาหารของลามะ มีข้าวนมเนยชุบน้ำชาและเนื้อสัตว์. เนื้อสัตว์ที่บริโภคได้มีเนื้อแพะแกะและจามรี. ปลาและไก่ห้ามไม่ให้

บริโภค. น้ำสุราเมรัยบริโภคไม่ได้, แต่ใช้เช่นพลีบีศาจตามลัทธิได้.

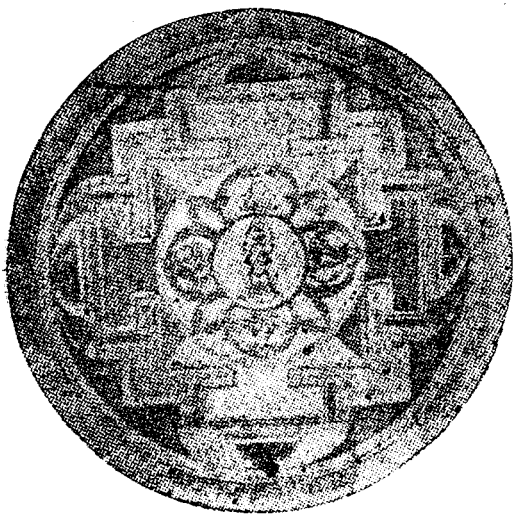
ลักษณะปกครองลามะ และลามะที่อวตาร

พระพุทธศาสนาในชั้นเดิม ไม่มีการปกครอง เป็นคณะสงฆ์: คงอยู่รวมกันอย่างภราดร. แม้ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว, สงฆมณฑลมีความเจริญแผ่ออกไปกว้างขวาง, มีพระราชาธิบดีทรงอุปถัมภ์, ก็ยังไม่มีการปกครองเป็นชั้นตำแหน่ง. พระเถระที่สูงพรรษาในสงฆมณฑลก็ไม่มีอำนาจบังคับบัญชาโดยเด็ดขาดได้ทั่วไป. ถึงกาลต่อมาในรุ่นหลังพระพุทธศาสนาในอินเดียก็แบ่งกันอยู่เป็นอาราม, มีสังฆปริณายกโดยเฉพาะ; ต่างอาราม ต่างปกครองกันเองโดยลำพัง. ลักษณะเช่นนี้น่าจะมีอยู่ในธิเบตมาแต่เดิมจนถึงพุทธศักราว ๑๘๐๐.

เรื่องที่จะมีมหาลามะปกครองลามะตลอดไป คงจะเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ยุคศักราชที่กล่าวแล้ว เมื่อพระเจ้า หุบิไลข่าน ตั้งประธานลามะในวัดสักยะ เป็นสังฆราช มีอำนาจสิทธิ์ขาดเหมือนอย่างสันตะปาปาของลัทธิคริสต์. ต่อมาเมื่อพุทธศักได้ ๑๙๖๐ ลามะศรัทธาสองชะปะ ตั้งนิกายเคลุคปะขึ้น มีความเจริญในอำนาจเป็น

ลำดับ, จนหัวหน้าลามะในนิกายนี้ ได้เป็นราชาผู้ปกครองประเทศธิเบตด้วย มาจนทุกวันนี้.

ลามะ ผู้ที่ได้เป็นประธานลามะ และทั้งเป็นราชาแห่งธิเบต คนแรก ชื่อ นัควันโลษัง ซึ่งได้รับตำแหน่งตั้งเป็นทไลลามะดังได้กล่าวมาแล้ว. ทไลลามะองค์นี้เป็นผู้มีความสามารถฉลาดที่สุด, เมื่อมีอำนาจขึ้น, ก็ออกกำหนดว่าผู้เป็นประธานในนิกายคน เป็นองค์พระโพธิสัตว์อวโลกิต อวตารมา, แล้วกระทำให้เกิดมีประวัติขยายอำนาจและลักษณะของพระอวโลกิตให้วิเศษพิสดารออกไป ตกอยู่แก่ผู้สืบสันตติ เป็นทไลลามะ, และจัดสร้างที่สถิตขึ้นบนไหล่เขาใกล้กรุงลหาสะ ให้ชื่อว่า โปตล อันเป็นชื่อที่สถิตของพระอวโลกิตในประวัติ; มิใช่แต่เท่านั้น, ยังรวบรัดวัดอื่นนิกายอื่นมาไว้ในอำนาจของ

ยันตร์อวโลกิต

นิกายเถรวาท, และกำหนดให้มีสันตติทไลลามะ ล้วนเป็นพระอวโลกิตอวตารมาสืบต่อกันมาเป็นลำดับ.

ส่วนลามะในนิกายอื่น ตามธรรมดาก็ต้องยอมหรือถูกบังคับให้ยอมรับว่าควรต้องเป็นเช่นนั้น, คือยอมรับว่าทไลลามะแห่งกรุง กหาสะ เป็นประมุขแห่งลัทธิลามะ, และองค์อวโลกิตอวตารลงมาเป็น; แต่การปกครองคงเป็นอยู่ต่างหากส่วนหนึ่ง. เรื่องอวตารนี้นิกายอื่น ๆ เห็นเข้าที, จึงเอาอย่างว่าหัวหน้าในนิกายหรือในวัดใด วัดหนึ่งย่อมเป็นพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ อวตารลงมาเป็นทั้งนั้น. กล่าวคือเมื่อหัวหน้าลามะมรณภาพลง, วิญญาณของหัวหน้าลามะนั้นจะไปเกิดเป็นเด็กใหม่. ที่จะรู้ได้ว่าเด็กคนใดเป็นลามะคนเก่ามาเกิด ก็อาศัยการเสี่ยงทายตามหลักโหราศาสตร์ เป็นดังนี้สืบต่อกันไป.

ลามะที่มีตำแหน่งรองจากทไลลามะลงมา คือลามะที่เป็นประธานในวัด ตชิลหุนโปเรียกว่า *ตชิลามะ*, ซึ่งถือกันว่าพระพุทธเจ้าอมิตาภะ ซึ่งเป็นธรรมบิดรของพระโพธิสัตว์อวโลกิตอวตารมาเป็น. ถัดลงมา ถึงลามะอื่น ที่ล้วนเนื่องมาจากอวตาร, แบ่งออกมาเป็นสองชั้น: ถ้าเป็นพระอรหันต์หรือพระเถรชาวอินเดีย อวตารมาเป็น, ก็นับอยู่ในชั้นที่หนึ่ง เรียกว่า *ตุลกุ*, หรือเรียกในภาษาทิเบตมงคลว่า *ขุตุกตุ*; ถ้าจะเทียบ ก็จะเห็นตำแหน่ง

สังฆราช. ลามะอวตารชั้นที่สอง คือที่เป็นพระอรหันต์ชาวธิเบต อวตาร เรียกว่า *กุโส* หรือคุตกุชั้นสามัญ, หรือในภาษาตาตมงคลเรียกว่า *ขุบลิ ข่าน*; ลามะชั้นนี้ โดยมากดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส, แต่สูงกว่าเจ้าอาวาสสามัญที่ไม่ใช่อวตารซึ่งเรียกว่า กันโป. ในนิกายเก่า ลามะเจ้าอาวาสเป็นชนิดที่ไม่ได้ถือพรหมจรรย์, เมถุนวิรัติ, เพราะฉะนั้น บุตรของเจ้าอาวาสย่อมได้รับตำแหน่งสืบต่อ.

ลามะชั้นสูงนอกจาก ทไลลามะ ตษีลามะ แล้ว, ที่นิยมกันว่ามีศักดิ์สูง แต่รองสองตำแหน่งข้างต้นนี้เท่านั้น, คือประธานลามะของตาถมงคล สถิตเมืองอุรัคย์ในนิกายสักยะ, กับธรรมราชแห่งแคว้นโภตาน. นอกจากนี้ยังมีลามะผู้หญิงซึ่งเป็นเจ้าอาวาสทะเลสาบยมโทก, ถือว่าพระเทวีวัชรวราหี อวตารมาเป็น.

การเลือกตั้งลามะที่อวตาร: เมื่อลามะที่อวตารดับชีพลง, ถือว่าวิญญาณ (อาตมัน) จะไปสู่ในกายเด็กคนใดคนหนึ่ง ซึ่งเกิดภายหลังที่ลามะนั้นดับชีพแล้วสองสามวัน. วิธีค้นหาเด็กที่วิญญาณของลามะไปเกิด อาศัยเดินตามหลักวิธีการเลือกตั้งทไลลามะ ดังจะได้เล่าต่อไปนี้.

บางคราว ทไลลามะ ก่อนดับชีพไป ได้พยากรณ์ไว้ว่า จะไปเกิดในที่นั้นในตระกูลนั้น ๆ ตามปรกติจะต้องลับชื่อบรรดาเด็กผู้ชาย ต่าง ๆ ที่เกิด ภายหลัง ทไลลามะ ดับชีพไป แล้วไม่กี่วัน, และเมื่อเด็กเกิด มีการอัศจรรย์แปลกประหลาดกว่าปรกติ ; กรรมการ ผู้เลือกสรร จะต้อง เป็นคณะ ลามะที่อวตาร และเป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่ ให้เอาเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ปนกับเครื่องใช้ประจำวันของทไลลามะที่ดับชีพไป มาวางปนให้เด็กหยิบ. ถ้าเด็กหยิบถูกเครื่องใช้ของทไลลามะ, ก็ให้คัดชื่อเด็กนั้น ๆ ลงไว้ในชิ้นกระดาษแล้วม้วนและผนึกแน่น บรรจุไว้ในโกทอง. กำหนดให้ลามะชั้นหัวหน้าร้อยกว่ารูปผลัดเปลี่ยนกันสวดบูชาตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน อย่าให้ขาดระยะได้จนครบกำหนดหนึ่งเดือนหรือเดือนกว่า, พอได้กำหนด ลามะผู้มีตำแหน่งสูงในที่ประชุมนั้น หยิบคัมยาวลงไปคีบฉลากชื่อเด็กในโกตามบุญตามกรรม, ในสมัยก่อนเมื่อครั้งธิเบตยังไม่ขึ้นแก่จีน ฉลากชื่อที่หยิบขึ้นมาได้ จะต้องส่งให้ข้าหลวงจีนซึ่งประจำอยู่ในธิเบตเป็นผู้อ่านชื่อเด็ก. ถ้าถูกชื่อเด็กคนใด, เด็กนั้นก็ได้รับตั้งเป็นทไลลามะ, มีการแห่แหนเด็กจากเมืองที่กำเนิดไปสู่กรุงลหาสะอันเป็นที่สถิตของทไลลามะ. ตามปรกติเด็กที่ถูกเลือกเป็นทไลลามะยังมีอายุน้อยมาก, และอาจเป็นบุตรของชาวบ้าน

นอกยากจน ; เมื่อเป็นเช่นนี้หญิงผู้เป็นมารดาจะต้องติดตามไปให้นม. แต่มีกฎห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปในบริเวณวังโปตล, จะต้องจัดให้อาศัยพักอยู่ในเมืองใกล้ ๆ แถวนั้น, และใช้วังของทไลลามะอีกแห่งหนึ่งอยู่ถัดออกมา เป็นที่อยู่ของเด็กชั่วคราว เพื่อให้มารดามาเยี่ยมได้ในระหว่างเวลา ๙ นาฬิกา ถึงบ่าย ๑๖ นาฬิกา. บิดามารดาของเด็กจะได้วังเป็นที่อยู่ตลอดชีวิต. วังนี้อยู่ห่างจากวังโปตลไปทางตะวันตกประมาณสี่สิบเส้น, และผู้เป็นบิดามักจะได้รับฐานันดรศักดิ์ชั้น *กง* กล่าวกันว่าเป็นตำแหน่งยศสูงของจีน.

เมื่อทไลลามะอายุได้สี่ขวบ จะได้ครองผ้าอย่างลามะ ปลงผมและได้ชื่อฉายาใหม่ในศาสนา, แล้วขึ้นครองวังโปตลมีการสมโภชกันพิธีใหญ่. ระหว่างนี้ ต้องเลือกสรรลามะที่มีความประพฤติบริสุทธิ์หาด่างพร้อยมิได้ และทรงความรู้ในคัมภีร์แตกฉาน เป็นอาจารย์ และอาจารย์ผู้ช่วย สั่งสอนทไลลามะ ; เมื่ออายุครบแปดขวบ ได้รับสมมติเป็นลามะโดยบริบูรณ์, และได้รับตำแหน่งทไลลามะ, แต่มีผู้สำเร็จธุรการแทนจนกว่าจะมีอายุครบสิบแปดปี, จึงจะปกครองได้ตามลำพัง. โดยมากทไลลามะมักจะดับชีพเสียก่อนอายุครบสิบแปดปี, ทั้งนี้ ว่าเพราะผู้สำเร็จธุรการเป็นผู้ทำให้ตาย, ดูก็มีเค้าอยู่.

วัดฉามะ

วัดในธิเบตเรียกว่า โคน ปะ แปลว่าที่วิเวก หรือ อาศรม. เพราะวัดโดยมากแม้จะไม่อยู่ในที่เปลี่ยวเปล่าจริง ๆ อย่างน้อยก็ต้องตั้งให้ห่างไกลจากที่ประชุมชนออกไป. วัดจะต้องได้ภูมิประเทศอันมีสง่า, ให้มองดูไปทางตะวันออกได้ปรุโปร่ง เพื่อให้เห็นแสงอาทิตย์เมื่อแรกขึ้น, และควรตั้งอยู่บนสันไหล่เขาตามแนวยาว; และถ้าข้างหน้ามีทะเลสาบ, จะห่างออกไปยิ่งไกลเท่าไรได้ยิ่งดี. ประตูหน้าโบสถ์และห้องประชุมต้องสร้างให้หันหน้าสู่ทิศตะวันออก, ถ้าหันไปทางทิศนั้นไม่ได้ ก็ควรให้เบี่ยนทิศตะวันออกเฉียงใต้, หรือไม่ได้ก็ควรเบี่ยนทิศใต้. ถ้ามีลำธารผ่านไป หรือมองลงมาเห็นลำธาร ถือว่าไม่ดี, เพราะบุญจะหนีไปทางลำธารหมด. แต่ถ้ามีน้ำตก, กลับเป็นการดีมีมงคล. ที่สร้างวัด จะต้องทำพิธีเสกเป่าเสียก่อนจึงจะก่อสร้างได้, คือมีฉามะ สวดอัญเชิญเทวดาที่เคารพมาพิทักษ์สถานที่จะก่อสร้างให้พ้นจากการทำอันตรายของมนุษย์และปีศาจ. เมื่อตอนวางศิลาก่อสร้างก้อนแรก จะต้องสวดและทำพิธีในลัทธิ มีการบรรจุสิ่งที่เคารพลงในศิลากลวงที่วางเบื้นฤกษ์นั้น ต่อไปก็ทำการสถาปนาได้. ถ้ามีการปฏิสังขรณ์, จะต้องทำพิธีคล้ายคลึงกัน.

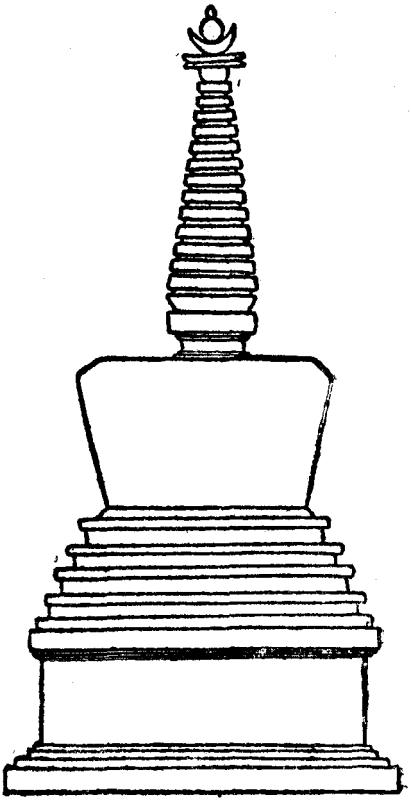
ขนาดของวัดในธิเบต บางแห่งใหญ่โตมาก: จุฉามะได้

ตั้งแต่สามพันรูปจนถึงหมื่นรูปก็มี, เพราะในทิเบต พุทธเมืองเป็นลามะโดยมาก. วัดใหญ่มีลักษณะคล้ายเมืองเล็กเมืองหนึ่ง, มีตึกเป็นแถวสองชั้นหรือสามชั้นบ้าง, ล้อมลานน้อย ๆ, กลางลานมักมีแท่นบูชา. สถานที่สำคัญคือโรงประชุมหรืออุโบสถนั่นเอง. นอกจากนั้น ยังมีศาลาสำหรับเป็นที่สอนลัทธิศาสนาคล้ายการเปรียญ หรือโรงเรียน.

ทิเบตหาไม้ใช้ได้ยาก เพราะภูมิประเทศมีแต่ภูเขาโดยมาก, เพราะฉะนั้นจึงใช้ก่อสร้างด้วยหินอ่อนหรือดินแผ่นตากแห้งต่างอิฐ. หลังคาโดยมากแบน แต่ที่เป็นอย่างแบบตึกจีนก็มี. ตึกชั้นล่างไม่มีหน้าต่าง ใช้เป็นที่เก็บพัสดุและอาหาร. มีบันไดขึ้นไปชั้นบนได้, หรือมิฉะนั้นก็ใช้ไม้ทอดหยักให้เป็นขั้น อารามหรือสังฆารามอันเป็นที่พักอาศัยของ พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มักจะมุ่งหมายถึงสวนหรือป่าไม้ซึ่งมีวัดตั้งอยู่. แต่ในทิเบตซึ่งหาต้นไม้ใหญ่ได้ยาก, คำว่าอารามจึงหมายความว่าเป็นที่แสดงธรรมเทศนาหรือหอสมุดไว้คัมภีร์.

ระหว่างทางจะเข้าวัด มีธงจาริกมนตร์ปักเป็นแถวสูง, และมี *จอรเตน* หรือเจดีย์และสถูปขนาดใหญ่หลายจอม. นอกจากนี้ที่ในบริเวณวัด มีแท่นหินเรียกว่าบัลลังก์สำหรับเจ้าอาวาสนั่งเมื่อสอนศิษย์กลางแจ้ง. วัดในทิเบตมีจำนวนหมดด้วยกันสามพัน

กว่า บางวัดก็มีประวัติอัศจรรย์ กล่าวถึงเมื่อเวลาเริ่มสร้าง เกี่ยวเนื่องไปด้วย ปาฏิหาริย์แทบทั้งนั้น.

จอรเตน

วิหารลามะ

วิหาร ในต้นพุทธกาลไม่ปรากฏ. เกิดมีขึ้นก็เมื่อมีการบูชาพระสารีริกธาตุ และพระพุทธปฏิมากรในตอนหลัง. วิหารของลามะ เรียกว่า *สหะขัน* แปลว่า เทพคฤห, มักตั้งอยู่กลางแจ้ง หรือเป็นตึกที่ส่ำผ่าเผยอยู่ในวัดนั้นและอยู่โดยลำพังไม่ติดต่อกับตึกอื่น. รูปหลังคาวิหารก็คล้ายคลึงกับหลังคาตึกจีน, โดยมากมักเป็นตึกสองชั้น มีบันไดขึ้นอยู่ข้างนอกทางขวา, ด้านหน้าทำเป็นมุขไม้ยื่นออกมา, และ

ประตูทางเข้าก็อยู่ทางด้านตะวันออก.

เมื่อไปถึงประตูวิหาร, จะต้องเดินวนตามกำแพงไปทางขวา เพื่อทำประทักษิณ ตามฐานวิหารสูงจากพื้นทางเดินราวสองศอก มีเป็นช่องน้อย. บางคราวใช้บรรจุกระบอกมนตร์. ผู้ที่ผ่านไปมักจะเอามือล้วงเข้าไปเขย่ากระบอกมนตร์เรียงไปตามช่อง. เมื่อถึงประตูใหญ่ มีบันไดสองสามขั้น, แล้วถึงช่องทางไประเบียงห้องแรก, บางทีมีม่านทำด้วยขนจามรีห้อยลงมา สำหรับกันฝนและหิมะที่จะสาดเข้ามาในระเบียง.

เดินไปตามระเบียงถึงประตูใหญ่อีกชั้นหนึ่ง มีรูปโทวาริกร่างน่าเกลียดน่ากลัวประจำประตู (อย่างรูปที่บานประตูศาลเจ้า), รูปเหล่านี้มักมี (๑) รูปบีศาจประจำแผ่นดิน, มักเป็นพวกบีศาจแดง มีรูปร่างหน้าตาเพี้ยรวาดให้น่าเกลียดที่สุด นุ่งหนังเสือถือวาวุธต่าง ๆ; (๒) รูปบีศาจจำพวกเด็กน้อยประจำตำบลมีต่างๆ กัน เช่นที่วัดแห่งหนึ่งมีบีศาจชื่อ *คยัลโปสุกเดน* มีหน้าเป็นสีน้ำตาลนั่งบนช้างเผือก, บีศาจตนนี้ชาติก่อนเป็นลามะชื่อ *โสหนัมสครัลสะ ปะ* ถูกใส่ความว่าประพฤติการอุตลามกต้องถูกถอดออกจากตำแหน่ง, เมื่อตายไปมีจิตผูกพยาบาทจึงมาเป็นบีศาจดุร้าย บันดาลให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บและเหตุร้ายต่าง ๆ แก่ผู้ที่ไม่เคารพบูชาตน; (๓) บีศาจน้อยรูปร่างน่ากลัวเหมือนกัน

ประจำอยู่ข้างละบานประตู, บีศาจนี้มีกายเป็นสีแดงและสีเขียวเข้มจนเกือบดำ ชื่อ *สะเอมพะมรนัก*. นอกจากนี้ บางทีมีรูปนาง *ตันมะ* สิบสองคน (คือราคษสี ๑๓ คนอยู่ในวิเบดทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ซึ่งบั๊ทมสมภพปราบจนยอมแพ้).

ในห้องระเบียงนี้มีรูปมหิมาอยู่ข้างละสองคนเรียกว่าจาตุมมหาราช, หรือท้าวโลกบาลทั้งสี่ คือ:—

ทิศเหนือ ท้าวกุเวร นายยักษ์ สีเหลือง มือขวาถือของ มือซ้ายถือพังพอน,

ทิศใต้ ท้าววิรูฬก นายกุมภัณฑ์ สีเขียว ถือกระบี่,

ทิศตะวันออก ท้าวธตรัฐราษฎร์ นายคนธรรพ สีขาว ถือพิณ,

ทิศตะวันตก ท้าววิรูปากษ นายนาค สีแดง(๑) มือถือจอรเตน หรือเจดีย์ มือซ้ายถือมณีหรือง.

ท้าวจาตุมมหาราชนี้ประชาชนนิยมนับถือมาก ว่าถ้าไปอ้อนวอนบูชา อาจจะประสาทสวรรค์ผลหรือช่วยบำบัดเหตุร้ายอันเกิดขึ้นเพราะผีบีศาจกระทำ บางทีก็ตามผนังระเบียงนี้มีภาพธรรมจักรเป็นรูปนูน และรูปเรื่องในชาดกกับมีรูปพระอรหันต์ ๑๘ องค์(๒) ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในตอนหลัง.

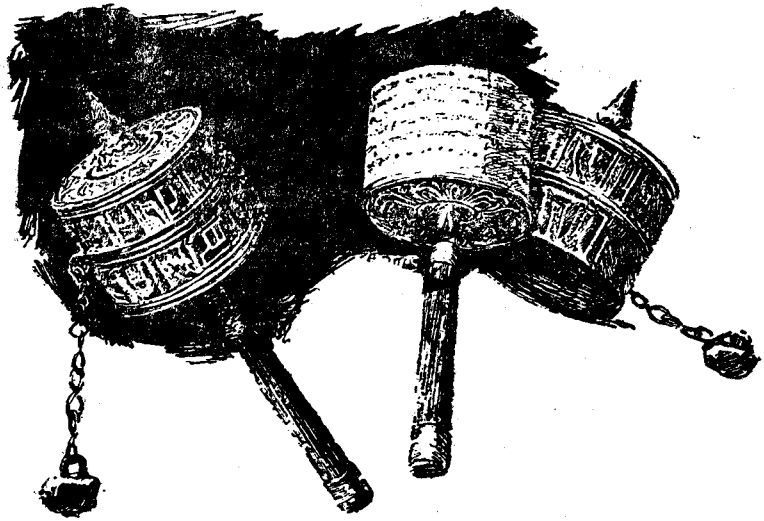
---

(๑) ดูได้ชัดที่วัดมังกรกมลาวาส เมื่อเข้าไปถึงห้องแรก.

(๒) ในวัดมังกรกมลาวาสเอาไว้ห้องในถัดห้องท้าวโลกบาลเข้าไป.

ตามวัดขนาดเล็ก จะมีติกสำหรับไว้กระบอกมนตร์ขนาดใหญ่หลายอัน เมื่ออยู่ต่างหากไม่ได้ก็นำเอากระบอกมนตร์ขนาดใหญ่อันหนึ่งหรือสองอันไปไว้ตามมุมในห้องระเบียง. ใครไปใครมาก็จับกระบอกมนตร์หมุนเท่ากับได้สวดมนตร์, มีเครื่องถ่ามไปถูกไกให้ศีระฆังรอบตะครั้ง, เพราะฉะนั้น จะได้ยินเสียงระฆังไม่ขาดสาย, แต่เสียงระฆังต่าง ๆ กันจึงไม่ทำให้หนวกหูนัก. บานประตูมีขนาดใหญ่โตเกินส่วนปรกติ, บางทีก็สลักลวดลายอย่างหยาบ ๆ ย้ำตะปูหัวเห็ดทองเหลือง.

ในวิหาร มีเสาแถวตลอดห้องเรียงกันไป, แบ่งออกเป็น

กระบอกมนตร์

ตอนนอกตอนใน, ตอนในไปสุดลงเบื้นแท่นบูชา. ตามฝาผนังมีรูปพระรูปเจ้าขนาดใหญ่เท่าคน แต่ไม่เรียงกันเบื้นลำดับ. ตามรอด ทาสีแดงเขียนลายดอกบัวหรือลายอื่น ๆ. บนแท่น มีรูปบีวทองขนาดใหญ่เบื้นรูปนั่งเรียกว่า พระผู้ประเสริฐสุดทั้งสาม (ไม่ใช่พระไตรรัตน). รูปทั้งสามนี้มีรูปใดบ้างแล้วแต่วิหารนั้นเบื้นของนิกายไหน. ตามปรกติ รูปกลางมักเบื้นพระปฏิมากรของพระศากยมุนีพุทธเจ้า, ข้างซ้าย (ของคนดู) เบื้นรูปของ คุรุบัทมสมภพ หรือรูป ๔๐องขะปะ, ข้างขวา (ของคนดู) เบื้นรูปของพระโพธิสัตว์อวโลกิต, ซึ่งจะได้บรรยายต่อไปในตอนหลัง.

พระพุทธปฏิมากร มักมีรูปอัครสาวก คือ พระโมคคัลลาน์สาริบุตรยืนอยู่ซ้ายขวา, ถือไม้เท้าและบาตรทั้งสององค์, ถ้าในวิหารของนิกายเก่า มีรูปบัทมสมภพมีชายาประจำซ้ายขวา. รูปเคารพเหล่านี้ โดยมากอ้างว่าเกิดขึ้นเองไม่ใช่มนุษย์สร้าง. ถ้าเบื้นวิหารในนิกายเคลุคปะ นับถือรูป ๔๐องขะปะ เบื้นประธาน. ถ้าเบื้นของนิกายเก่า ก็ย่อมนับถือรูปคุรุบัทมสมภพ, ซ้ำอ้างให้วิตรถารขึ้นไปว่า คุรุบัทมสมภพเบื้นพระพุทธเจ้าที่สอง, เหตุเพราะพระ ศากยมุนี พุทธเจ้า ตรัสใช้ให้ บัทมสมภพ มาเผยแผ่พระธรรมในธิเบต, เพราะพระพุทธเจ้ามีพระพุทธกิจจะเสด็จมาด้วยพระองค์เองไม่ได้. บางวิหารไม่มีพระพุทธรูป, ถ้าเบื้นเช่นนั้น,

ต้องมีรูปพระฌานิพุทธทรงนามว่าอมิตาภะหรืออมิตายุส. ในนิกายย่อย มักยกให้ผู้ค้นนิกายคนมีรูปบูชาแทน.

เรียงลำดับอยู่ของข้างรูปพระประธานทั้งสามนี้ มีรูปขนาดใหญ่อื่น ๆ. ถ้าเป็นวัดใหญ่, รูปที่มีลักษณะเป็นยักษ์มารจำพวกที่เป็นธรรมบาลรักษาลัทธิเบต มักจัดให้อยู่ห้องต่างหากสำหรับจะได้ เช่นพิธีบูชายัญด้วยการฆ่าสัตว์ และสุรา เมรัยตามลัทธิพิธี ซึ่งไม่เป็นการสมควรจะให้ทำรวมอยู่ในสถานที่เคารพบูชาของพระพุทธศาสนา.

แท่นสำหรับลามะนั่งตามฐานานุศักดิ์ จัดเอาไว้เป็นลำดับเรียบร้อย. สองข้างทางวางเบาะเตี้ย ๆ ไว้เป็นแถว สำหรับลามะชั้นสามัญและผู้ที่ยังเป็นสามเณรอยู่นั่ง. ถัดไปทางสุดขวามือ มีเบาะสูงราวศอกครึ่งเป็นที่นั่งของเจ้าอาวาส. ถัดลงมาข้างล่าง มีเบาะสูงสักครึ่งศอกเป็นที่นั่งของลามะผู้ช่วยเจ้าอาวาสมีหน้าที่ฉาบ. ตรงไปทางข้างหน้าของเจ้าอาวาสในที่สุดแถวซ้ายมือ มีเบาะสูงขนาดเดียวกับผู้ฉาบ เป็นที่นั่งของอุมทเสหรือรองเจ้าอาวาส มีหน้าที่เป็นต้นเสียง. ถัดลงมาข้างล่างมีเบาะของลามะผู้ช่วยต้นเสียง มีหน้าที่ฉาบขนาดใหญ่ ทางประตูต้นแถวขวามือ เป็นที่นั่งของลามะผู้ดูแลพิธี มีหน้าที่ระวังมิให้ผู้ใดผ่าฝืนระเบียบ. ข้างหลังริมเสามีไม้ไผ่ซีกแขวนไว้, ไม้นี้

สำหรับโบยผู้กระทำผิด. เวลาถามะทั้งปวงเข้าไปหรือออกมา, ถามะผู้ดูงทัณฑ์จะยืนระวังดูที่ประตู. ถัดตรงข้ามถามะผู้นั้นไป ทางด้านแถวซ้ายเป็นที่นั่งของผู้จัดการเลี้ยงน้ำชา. ทางบานประตู

ใช้เด็กประเคนเลี้ยง

ซ้ายมีโต๊ะวางเครื่องชาและน้ำซุบสำหรับเลี้ยงในระหว่าง. ระหว่างเวลาทำบูชาลัทธิ ใช้เด็กที่ยังกำลังศึกษาเป็นผู้ประเคนเลี้ยง.

ทางขวาของแท่นบูชามีโต๊ะของเจ้าอาวาส ขนาดยาวประมาณครึ่งศอก สูงราวครึ่งศอกเศษ ลักเป็นลวดลายดอกบัวหรือลายอื่น ๆ. ข้างหลังโต๊ะ มีเบาะที่นั่ง เอาพรมสักเขียวหรือเหลืองทับบนอีกที, หรือมิฉะนั้นก็ใช้หนังสือแทน. บนโต๊ะมีก้อนข้าวพลี, บัณเฑาะว์, ระฆัง, โทรเช (วชิรอาวุธ), และหม้อน้ำมนต์. ถามะที่มีโต๊ะของตนเองได้อีกสองรูป คือถามะผู้ต้นเลี้ยงกับถามะผู้ดูแลพิธี. บนโต๊ะของผู้ต้นเลี้ยง มีหม้อน้ำมนต์ ระฆัง, วชิรอาวุธและฉาบขนาดใหญ่. บนโต๊ะของผู้ดูแลพิธี มีหม้อชูป, ระฆัง, และวชิรอาวุธ.

ตามเสา ห้อยธงแพรห้าแฉกขนาดเล็ก. ตามเพดานก็ห้อยธงขนาดเดียวกัน แต่มีชื่อไปอย่างหนึ่ง. สองข้างแท่นบูชา มีธงรูปกลมขาดใหญ่อยู่ข้างละอัน.

แท่นบูชา ซึ่งตั้งไว้ที่สุดของห้องภาคใน ตอนกลางมีพระพุทธรูปดังได้กล่าวไว้แล้ว, เหนือแท่นห้อยฉัตรและแพรขนาดใหญ่อย่างเศวตฉัตร. บนเพดานเหนือฉัตรขึ้นไป สมมติว่าอากาศท้องฟ้า เขียนเป็นมังกรดั้นเมฆ. แท่นบูชาอย่างน้อยต้องทำเป็นสองตอน. ตอนนอกต่ำกว่าตอนในหน่อยและแคบ

เป็นที่วางเรียงเครื่องบูชา เช่นน้ำ, ข้าว, ขนม, ดอกไม้ และตะเกียง.

ที่หน้าแท่นตั้งตะเกียง ทำเป็นรูปชามมีฐาน ใช้น้ำมันเนยจุด ไส้ใช้ด้าย. น้ำมันเนยโดยมากต้องความหนาวก็แข็ง, เพราะฉะนั้น เวลาจุดจึงมีลักษณะเท่ากับเทียน. ขนาดตะเกียงต่าง ๆ กัน แล้วแต่เป็นของวัดเล็กหรือวัดใหญ่. ถ้าเป็นวัดใหญ่ มีคนมาทำบุญบูชามาก ก็มีขนาดใหญ่, เพราะถือว่าถวายน้ำมันเนยเพิ่มเติมบูชา เป็นการได้บุญ. ตามปรกติ อย่างน้อยต้องมีตะเกียงดวงหนึ่ง, แต่ถ้าได้ตั้งสองสามดวงยิ่งดี. ในคราวมีพิธีพิเศษ บางทีเพิ่มตะเกียงขนาดเล็กอีกเป็นจำนวนร้อยแปดดวงบ้าง หรือถึงพันดวงก็มี. บางทีเอาตะเกียงเหล่านั้นประดับกันเป็นรูปดอกบัวก็มี.

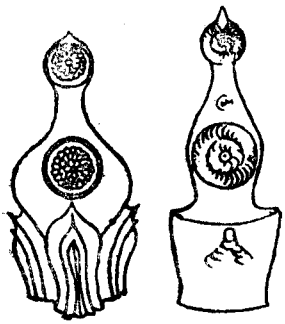
ข้างต่างแท่นมีหม้อน้ำมีกรวยสำหรับเติมหม้อเล็ก, จานใส่ข้าวเม็ดสำหรับพลี, กระถางธูปและแจกันปักดอกไม้หนึ่งคู่. ทางขวามือ (ของคนดู) มีโต๊ะเตี้ยวางพุ่มข้าว ; พุ่มข้าวนั้นวางประดับเป็นสามชั้น ขนาดเรียวตามลำดับ ซึ่งพนักงานวัดเป็นผู้จัดทำทุกวัน เป็นข้าวพลีอุทิศแก่ทวีปต่าง ๆ ทั้งหมด.

น้ำและข้าวพลีของธรรมดา ใช้ใส่ในจานโลหะประสมมีทองเหลือง เงิน ทองคำ และเพชรนิลตำปนกันแล้วหลอม. จำนวน

จำนวนห้า

จานนี้ต้องเป็นห้าหรือเจ็ด : ตามปรกติ มักเป็นจำนวนห้า. บรรจุข้าวบิ้นเป็นรูปเจดีย์เสียสองจาน ข้าวพลีนี้ ต้องเปลี่ยนข้าวทำทุกวัน. แต่ข้าวในธิเบตมีราคาแพง, จึงมักใช้น้ำเป็นพลีเปลี่ยนแทน. เครื่องพลีอย่างหนึ่งเป็นขนม. รูปเจดีย์ทำด้วยแป้ง น้ำมันเนยและน้ำตาล และย้อมสีต่าง ๆ กัน, เอาบรรจุลงในจานโลหะตั้งบนโต๊ะเล็กสามขา. เพื่อไม่ต้องทำขนมพลีนี้บ่อย ๆ มักใช้ขนมสมมติย้อมสีให้เหมือนแทน.

เจดีย์ทำด้วยแป้ง

บนแท่นมักจะมีสิ่งของเหล่านี้วางเรียงไว้ :—

(๑) รูปเจดีย์ขาดเล็ก.

(๒) คัมภีร์เล่มหนึ่งหรือสองเล่ม วางบนแท่นข้างละเล่ม.

(๓) โทรเชหรือวชิรอาวุธและระฆัง.

(๔) หม้อน้ำมนต์เจือหญ้าฝรั่น, มีไม้ประขนาดยาว

วชิระคู่

ด้ามมีหางนกยูงเบื้นรูปพัดและหญ้าคาพันไว้.

(๕) ลูกศรเสี่ยงทายมัดด้วยไหมห้าสี.

(๖) แว่นโลหะเงาขนาดใหญ่สำหรับฉายรูปของบีศาจ.

(๗) ฉาบสองคู่, คู่หนึ่งใช้ในพิธีบูชาพระพุทธเจ้าหรือเทพชั้นสูงเรียกว่า สีเยน, มีขนาดวัดตอนกลางกว้างราว ๑๒ นิ้ว มีปุ่มกลางเล็กใช้ตีตามตั้งเบา ๆ; อีกคู่หนึ่งเรียก รอดโม ใช้สำหรับบูชาเทวดาชั้นรองหรือยักษ์บีศาจ, ขนาดเล็กกว่าคู่แรก แต่มีปุ่มกลางใหญ่ใช้ตีตามนอนให้แรง ดังให้มาก.

(๘) สังข์ มักจะเจียมด้วยโลหะเพื่อให้มีเสียงแหลม ใช้พร้อมกับฉาบสีเยน.

(๙) บีทำด้วยทองแดงคู่.

(๑๐) แตรทำด้วยทองแดงขนาดยาว แบ่งออกเบื้นสามตอน รูปคล้ายกล้องส่องดูไกล หนึ่งคู่.

(๑๑) แตรทำด้วยกระดูกตะโพกคนหนึ่งคู่. แตรกระดูกคนนี้ใช้กระดูกของนักโทษ หรือถ้าได้กระดูกคนตายโหงยิ่งดี. เวลาทำต้องมีพิธีร่ายมนตร์บริกรรมกันอย่างพิสดาร. ลามะผู้ทำ

พิธีต้องกินหนังที่ติดกระดูกเด็กน้อย, มิฉะนั้น แตรจะไม่มีเสียงดัง และมีอำนาจไม่พอเรียกผีปีศาจ.

(๑๒) แตรทำด้วยกระดูกตะโพกเสือโคร่งหนึ่งคู่.

(๑๓) กลอง :-

(ก) กลอง ทมารู หรือบัณเฑาะว์หนึ่งใบ ใช้สำหรับคนเป็นจังหวะเวลาทำพิธีบูชา.

(ข) กลองใหญ่เรียกว่าโจนะหรือกลองในลัทธิ มีสองชนิด. ชนิดหนึ่งใช้แขวนคนเมื่อทำพิธีบูชาพระพุทธเจ้า, อีกชนิดหนึ่งใช้หาม.

(ค) กลองทำด้วยกระโหลกคน มีรูปคล้ายบัณเฑาะว์.

(๑๔) หม้อกรวดน้ำ รูปคล้ายบ้านเหล้าของจีน.

วิหารกรุงลหาสะ

บรรดาวิหารในลัทธิลามะทั้งหมด วิหารในกรุงลหาสะเป็นใหญ่ที่สุด. วัดนี้มีชื่อว่า โชโวกัน หรือนาถคฤห, ตั้งอยู่กลางกรุงลหาสะซึ่งแปลว่าสถานพระเจ้า สืบมาจากชื่อวิหารนั้นเอง. วิหารนี้ถือว่าเป็นกลางใจของประเทศธิเบต และเป็นหัวใจของลัทธิลามะ. ถนนต่าง ๆ ต้องมารวมทางกันที่นี่. วิหารนี้พระเจ้า-

สรองตะลันคัมโปทรงสร้างสำหรับ ประดิษฐานพระปฏิมากรวิเศษ ซึ่งมเหสีสององค์เป็นผู้อัญเชิญมา. ของเดิมคงไม่ใหญ่โตนัก, ที่ใหญ่โตก็คงเนื่องจากสร้างเพิ่มเติมและขยายกันในตอนหลัง.

หน้าวิหารหันไปทางทิศตะวันออก. ก่อนถึง มีลานสี่เหลี่ยม, ตรงกลางปักเสาธงสูงประมาณเจ็ดวา, ฐานเสามีขนเขาจามรีและแกะผูกห้อยไว้. ตัววิหารสูงสามชั้น, หลังคามุงด้วยกระเบื้องนัยว่าทำด้วยทองคำ. ปากทวารทำเป็นห้องโถง มีเสาไม้รองรับหกเสา. เสาเหล่านี้ สลักเป็นลวดลายปิดทอง. ฝาผนังห้อง เขียนเป็นเรื่องราวของผู้ค้นลัทธิ กลางห้องมีประตูลับแล, ข้างนอกเป็นโลหะบรอนซ์, ข้างในเป็นเหล็กสลักลวดลาย.

เมื่อผ่านประตูนี้เข้าไปถึงลานใน ข้างบนเพดานเป็นชั้นที่สอง. ที่ฝาผนังตรงข้ามทางเข้า มีประตูสำหรับเข้าไปข้างใน ซึ่งมีรูปโลกบาลขนาดมหึมาข้างละสองรูป. ถัดเข้าไปถึงห้องใหญ่ มีเสาประดับแบ่งเป็นสามตอน; ตอนกลาง ตอนข้างตามยาว และตอนขวางสองตอน. ตรงกลางเพดาน เจาะช่องกรุผ้าน้ำมันโปร่งแทนกระจก เพื่อให้มีแสงสว่างพุ่งลงมาเพราะตามข้างไม่มีหน้าต่าง. ตอนนอกเสาตามยาวด้านเหนือและด้านใต้ (เพราะทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันออก) มีกุฏิน้อยเรียงกันเป็นแถวข้างละสิบสี่กุฏิ. ส่วนตอนนอกเสาตามขวางเป็นด้านสะกัดมีลวดลายข่าย

พระศากยมุนี

เงินกัน, ตอนนี้เป็นที่นั่งของลามะสามัญในเวลาประชุมสวดมนต์. ทางทิศตะวันตกมีบันไดขึ้นไปสู่ที่ศักดิ์สิทธิ์สุด, ขั้นบันไดทำด้วยเงินราวสิบห้าขั้น ผู้งด้วยเพชรนิลจินดาต่าง ๆ มีลวดลายและรูปภาพในลัทธิ. เมื่อขึ้นบันไดไปแล้ว ถึงห้องมีลักษณะคล้ายคลึงกับห้องข้างล่าง, กลางห้องเป็นที่ตั้งแท่นบูชา, อีกข้างหนึ่งเป็นช่องประดิษฐานพระปฏิมากรของ พระศากยมุนี พระพุทธเจ้า. ข้างซ้ายเมื่อเวลาเข้าไปถึง มีบัลลังก์ของทไลลามะประดับประดาอย่างวิจิตร มีหมอนเกียรติยศวางไว้ห้าลูก. ข้างบัลลังก์ของทไลลามะนี้ มีบัลลังก์อีกที่หนึ่งลักษณะคล้ายคลึงกัน เป็นที่นั่งของคษิลามะ. ต่อไปก็เป็นที่นั่งของลามะจำพวกอวตาร เป็นลำดับไป ตามศักดิฐานันดร. ส่วนลามะที่ไม่ใช่ขั้นอวตาร แต่เป็นขั้นหัวหน้า นั่งกันตามระเบียบตอนขวาง. ตรงข้ามบัลลังก์ของทไลลามะมีเก้าอี้นั่งของลามะดำแหน่งธรรมราช มีศักดิ์ต่ำกว่าลามะขั้นอวตาร แต่สูงกว่าลามะขั้นอื่น ๆ ที่รองลงมา. ข้างหลังเก้าอี้นี้ เป็นที่นั่งของลามะธรรมเสนาสี่รูป แต่มีศักดิ์ไม่สูงไปกว่าลามะขั้นสามัญ.

ทางด้านตะวันตกของช่องกุฏิ มีแท่นสูงซ้อนกันเป็นหลายชั้น; ชั้นล่างตั้งเครื่องบูชา, ถัดขึ้นไป ตั้งเทวรูป และรูปอรหันต์ ทำด้วยเงินและทองคำล้วน, ชั้นสูงสุดประดิษฐานพระปฏิมากรบีดทองของพระศากยมุนีพุทธเจ้า ขนาดใหญ่มาก มีดังวาดประดับด้วยเพชรพลอย ซึ่งประชาชนถวายเป็นพุทธบูชาไว้. พระพุทธปฏิมากรองค์นี้ มีพระนามว่า *โชโวรินโปจิ* หรือมณีอันมีค่า, เป็นพระพุทธรูปปางมหาบุรุษพุทธเจ้า มีพระชนม์ได้สิบหกพรรษา. ตามตำนานที่เขานับถือกันว่าพระพุทธรูปองค์นี้ สร้างในแคว้นมคธสมัยพุทธกาล; กาลล่วงต่อมา พระเจ้ากรุงมคธมอบถวายพระเจ้ากรุงจีน เพื่อทรงตอบแทนคุณที่พระเจ้ากรุงจีนยกกองทัพช่วยปราบชาติยวน (กรีก) ซึ่งยกไปรุกรานแคว้นมคธเมื่อพุทธศักราว ๓๒๐๐; ภายหลังพระเจ้ากรุงจีนประทานไปกับพระธิดา ซึ่งไปเป็นพระมเหสีพระเจ้าแผ่นดินธิเบต. นอกจากพระพุทธรูปองค์ซึ่งเป็นที่เคารพบูชายิ่งนี้แล้ว ในวิหารยังมีรูปเคารพอื่น ๆ อีกมากมาย เช่นในห้องหนึ่งต่างหากมีรูปพระศรีเทวี (พระลักษมี), พระอวโลกิต, รูปพระเจ้าสรองตะสันคัมโป และพระมเหสีทั้งสอง. นอกจากนี้ ในวิหารยังมีสิ่งของศักดิ์สิทธิ์อันมีค่าสำหรับเคารพบูชา, ของถวายสักการบูชาล้วนแล้วด้วยเครื่องเงินเครื่องทอง. สิ่งของเหล่านี้ เอาออกมาให้มหาชนชมในคืน

เดือนสามของจีนทุกปี.

รอบวิหารมีกระบอกมนต์ทำด้วยไม้บ้างทองแดงบ้าง วางอยู่มากมาย. ตึกรอบนอกซึ่งเป็นปีกออกไปจากวิหาร เป็นคลังเงินสำหรับเก็บสรรพพัสดุอันเป็นเครื่องอุปกรณ์แก่ลัทธิพิธี. กุฏิลามะ, หอเทศน์บนชั้นสูงขึ้นไป, เป็นที่อยู่ของลามะชั้นสูง, กับมีห้องพิเศษหลายห้อง เป็นที่อยู่ของทไลลามะ. บริเวณที่กล่าวนี้ทั้งหมด มีกำแพงล้อมรอบ และมีหอคอยระวังเหตุรายไป. ห้ามผู้หญิงอยู่ภายในกำแพงนี้ในเวลากลางคืน.

พระอวโลกิต

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัตถุศักดิ์สิทธิ์ และการไปนมัสการ

การไปนมัสการสถานที่หรือวัตถุอันศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิศาสนาเป็นกิจที่ประชาชนในชิเบตนิยมกันมาก, เพราะตลอดไปในประเทศมีสถานที่และวัตถุอันศักดิ์สิทธิ์อยู่มากมาย เช่น ลามะผู้อวตาร, พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นเอง, พระพุทธสรีรธาตุ, พระพุทธบาท, เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งมหาชนนิยมพากันไปบูชาถวายของอันมีค่ากันเนืองนิตย์. ถ้ามีกำลังและศรัทธากล้าแข็ง จะไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นอกประเทศชิเบตก็มี เช่น ไปถึงประเทศจีน, โกตาน, สิขิม, เนปาล, กัษมีระ, ตุรกีสถาน และอินเดีย.

เสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดตามความนิยมของชาวธิเบต คือ ต้นศรีมหาโพธิอัน เป็นที่ตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า ที่พุทธคยา ในอินเดีย, ถัดไปก็ที่เสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ในเมืองกุสินคร, พระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุแปดแห่ง, ยอดเขาโปตลซึ่งถือว่าเป็นที่สถิตของพระโพธิสัตว์อวโลกิตอยู่ทางทิศใต้, แคว้นษัมภลอยู่ทิศเหนือ, แคว้นอุทยานอันเป็นที่ชาติกำเนิดของคุรุปัทมสมภพ, ภูเขาสามลูกหรืออุไดซันอยู่ทิศเหนือของประเทศจีน อันเป็นที่สถิตของพระโพธิสัตว์มัญชุศรี.

ที่ดับขันธ์ปรินิพพาน คณะลามะเชื่อว่าอยู่ในแคว้นอสัม (Asam) หรือกามรูป. ชาวธิเบตถือว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สุดถัดจากพุทธคยาแล้ว ก็คือแคว้นอสัม. ความจริงแคว้นอสัมอยู่นอกเขตของพระพุทธศาสนาไปมาก. หลวงจีนฟาเหียนและหลวงจีนเหี้ยนจัง ซึ่งไปสืบพระพุทธศาสนาในอินเดีย ไม่กล่าวว่าแคว้นอสัมมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาเลย. หลวงจีนเหี้ยนจัง ซึ่งรับคำอัญเชิญของ พระเจ้าแผ่นดินกามรูป ไปยังกรุงเคาหตี้ก็ยังกล่าวไว้ชัดเจนว่าแคว้นกามรูปหรืออสัม ไม่ปรากฏว่ามีอนุสาวรีย์ในพระพุทธศาสนาเลย. เมื่อเช่นนี้ ที่ชาวธิเบตลงเอาว่าพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธ์ ปรินิพพานที่เมืองกุศ ในแคว้น อสัมนั้น, ไม่ทราบว่าอ้างหลักฐานอะไรมากล่าว.

ตามที่ยอมรับรองกันแต่ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานคงไม้รังสองต้นใกล้เมืองกุศินครหรือกุสินคร อยู่ในอินเดียทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ, ห่างจากเมืองโครักขปุระไปทางตะวันออกราว ๑๕๐๐ เส้น, และห่างจากเมืองพาราณสีไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือราว ๕๘๐๐ เส้น. สถานที่เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานนั้น เสอร์ เอ กันนิงแฮมและผู้อื่น ๆ ได้ไปสำรวจพบถูกต้องตรงกับที่หลวงจีนฟาเหียนและหลวงจีนเหี้ยนจัง ได้บอกแหล่งไว้โดยบริบูรณ์. คำว่า *กุศนคร* แปลว่า *เมืองหญ้าคา* ซึ่งธิเบตแปลเป็นภาษาของตนไว้ในคัมภีร์.

ที่ฝั่งเหนือของแม่น้ำพรหมบุตร อยู่เกือบตรงข้ามจากเมืองเคาหตีอันเป็นกรุงเก่าของแคว้นกามรูป มีหมู่บ้านเก่าแก่อยู่แห่งหนึ่ง ชื่อว่าสาลกุส (ไม้รังหญ้าคา), ตั้งอยู่ตรงทางระหว่างเมืองเคาหตีกับเขาเทวันคีรี ซึ่งเป็นปากช่องเข้าไปยังแคว้นโภตานและธิเบต, มีผู้ผ่านไปมาบ่อย ๆ. ถามะคงมีความรู้ในเรื่องภูมิศาสตร์อินเดียด้วย เมื่อได้ยินที่นั้นมีชื่อว่าสาลกุส, ก็เลยทึกทักให้เป็นที่ซึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน. เหตุฉะนั้นกระมัง สถานที่ปรินิพพานจึงพลอยเข้าไปอยู่ในแคว้นอสัม.

ยังมีที่สักสิทธิ์อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งชาวธิเบตนับถือและพากันไปบูชามาก คือพระสถูปที่มคุต, อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

ของกรุงชัคมันทุ เมืองหลวงแคว้นเนปาล. ชาวธิเบตเรียกว่า พระสถูป *ชะรุนขะโศร.* นิยมกันว่าพระสถูปองค์นี้ ถ้าผู้ใดไปบูชาอ้อนวอนขอสาภยศ ขอบุตรหรือขอสิ่งใด ๆ ย่อมสำเร็จโมรถ.

พระสถูปนี้ ถือว่าเป็นที่บรรจุพระวิญญาณของพระพุทธเจ้าดิบทิศและพุทธเจ้าตรีกาล (คือพระพุทธเจ้าอดีตปัจจุบันและอนาคต) และทั้งของบรรดาพระโพธิสัตว์, เป็นที่รองรับพระธรรมกายของพระพุทธเจ้าด้วย. มีประวัติการสร้างพระสถูปนี้กล่าวเป็นคุรุบัทมสมภพแสดงเรื่องแก่ พระเจ้าถิสรองเดตสันที่ ทรงถาม ว่า–

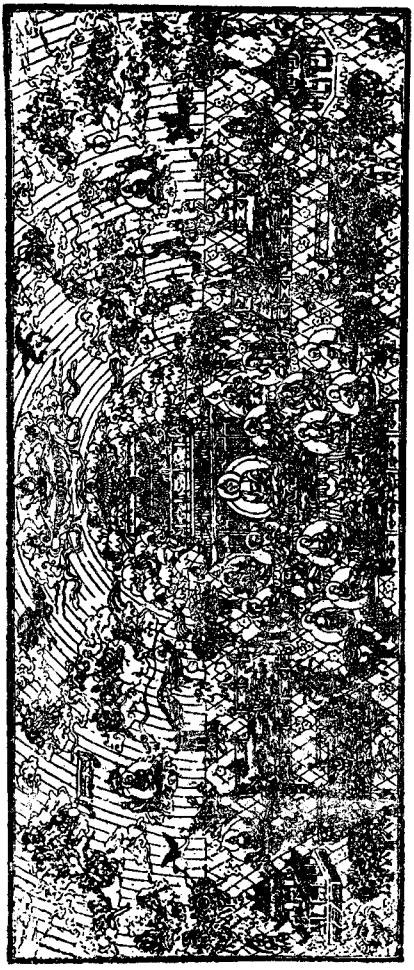
เมื่อกัปก่อนโน้น อันเป็นเวลาล่วงแล้วนานไกลไม่สามารถจะคำนวณคะเนได้, พระมหาสัตว์อวโลกิเตศวรไปเฝ้าพระตถาคตอมิตาภะ, ทูลขอให้ทรงช่วยสรรพสัตว์ ซึ่งจมอยู่ในห้วงแห่งบาป. และเมื่อได้ช่วยสัตว์เหล่านี้พ้นจากทุกข์แล้ว, พระอวโลกิเตศวรก็เสด็จไปสู่เขาโปตละ, ทอดพระเนตรเห็นสัตว์ที่ยังตกอยู่ในห้วงทุกข์มีจำนวนเหลือคณนา ประดุจดังกองเมล็ดหญ้า. เมื่อทอดพระเนตรเห็นเช่นนี้ ก็กันแสง. น้ำพระเนตรอันหยาดด้วยพระกรุณาสองหยดไปเกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์ ชื่อ กัญมะ และกัญจุนมะ. เทพธิดาคนหลังมีความผิดเพราะลักดอกไม้สวรรค์

อวโลกิเตศวร

ถูกสาปลงมาเกิดเป็นนางมนุษย์, เป็นธิดาของคนต่ำช้า, เลี้ยงสุกรที่เมืองมคุตในแคว้นเนปาล, ได้ชื่อว่าสมพร, นามมารดาว่าบูรณา. ครั้นเมื่อเจริญวัยเป็นสาวแล้ว, ก็มีสามีเกิดบุตรสี่คน. แต่สามีถึงแก่ความตายไปก่อน; นางสมพรจึงต้องรับหน้าที่เป็นผู้ปกครองเลี้ยงดูครอบครัวแต่คนเดียว, รับจ้างเป็นผู้เลี้ยงห่านให้แก่เศรษฐี. ต่อมานางมีความเจริญสะสมทรัพย์ไว้ได้เป็นอันมาก, ก็ประสงค์จะสร้างพระสถูปขนาดใหญ่ บูชาพระตถาคตเจ้า. นางจึงไปเฝ้าพระราชาแห่งประเทศนั้น ทูลขอเนื้อที่สำหรับสร้างพระสถูป เท่าขนาดที่นางจะเอาหนังสัตว์

ปูวางลง. พระราชาทรงอนุญาต ตรัสว่า ชะรุน (แปลว่าทำได้).

ศลวรค์ ของ อมิตาภะ

นางจึงตัดแผ่นหนังให้เป็นชิ้นบาง ยาวอย่างเชือก, วางทาบลงแล้วโอบอ้อมได้ขนาดเนื้อที่ใหญ่เท่ากับที่พระสถูปตั้งอยู่ในเวลานี้. แล้วนางพร้อมด้วยบุตรสี่คน คนใช้หนึ่งคน มีช้างหนึ่งเชือกและลาหนึ่งตัวเป็นสัตว์พาหนะช่วยกันขนดินและหินเริ่มก่อพระสถูปเจดีย์ด้วยลำพังแรงกำลังตนเอง.

ร้อนถึงอมาตย์เห็นว่าถ้าจะปล่อยให้แม่ลูกสร้างตามที่

ปรารถนา จะมีความงามใหญ่เกินหน้าไปกว่าสถานที่พระศาสนาของหลวง, จึงพากันนำเหตุกราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน. แต่พระเจ้าแผ่นดินรับสั่งว่า ขะโศร (แปลว่าอันว่าจาแล้ว) จะคืนคำทำการขัดขวางมิได้. เพราะฉะนั้นพระสถูปนั้น จึงมีชื่อว่า ชะรุนขะโศร ซึ่งแปลว่า ทำได้เพราะตรัสแล้ว.

เมื่อก่อสร้างมาได้สี่ปีแล้วเสร็จเพียงฐาน, นางสมพรก็ถึงแก่ความตายไป; บุตรจึงก่อสร้างสืบต่อมาจนสำเร็จ. เมื่อสำเร็จแล้วนำพระธาตุของพระตถาคตกาศยปพุทธเจ้า (กัสสป) หนึ่งโทรณมคธ บรรจุไว้ในพระสถูป. ขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์ปรากฏรูปพระกาศยปลอยอยู่บนอากาศเหนือพระสถูป มีพระฌานิพุทธพระโพธิสัตว์ พร้อมด้วยบริวารเหลือคณนาแวดล้อม, บ้างก็โปรยฝนดอกไม้. ทวยเทพก็ดีดสีตีเป่าเครื่องดนตรีทิพย์ และโปรยฝนหอมบังเกิดแผ่นดินไหวสามครั้ง. และอาศัยบารมีแห่งพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ปรากฏว่าไม่มีกลางคืนมีดำอยู่ถึงห้าวัน.

บุตรคนที่หนึ่งขอพรว่า ในชาติหน้าขอให้ไปเกิดเป็นปราชญ์ใหญ่เพื่อทำประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติ ท่านผู้นี้คือ *อนมิสัมโภต* ผู้แปลคัมภีร์ต่าง ๆ ของอินเดียมาเป็นภาษาธิเบตคนแรก, และเป็นผู้ประดิษฐ์ตัวอักษรธิเบต.

บุตรที่สองขอพรเช่นเดียวกัน และมาเกิดเป็นโพธิสัตว์ศานตรักษิต เจ้าอาวาสวัดแรกในธิเบต.

ขณะนั้นช้างก็ขอพรบ้าง ว่าสองคนนี้ละเลยไม่ดูแลเอาใจใส่ตน และตนก็ได้ช่วยเหลือเป็นอันมาก ถึงคราวขอพรก็ขอแต่ของตน เพราะฉะนั้น จึงขอให้ไปเกิดในชาติหน้า เป็นผู้ทำลายล้างกิจการของคนทั้งสองนี้. แล้วช้างก็มาเกิดเป็นพระเจ้าลางทรรมผู้ทำลายลามะ.

บุตรที่สามได้ยินคำอธิษฐานของช้าง ก็ขอพรให้ไปเกิดเป็นผู้ขัดขวางความมุ่งร้ายของช้าง, แล้วจึงมาเกิดเป็นลามะผู้ฆ่าพระเจ้าลางทรรม (บุตรที่สี่และลาไม่ปรากฏว่าขอพรอะไร).

พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ และรูปเคารพต่าง ๆ ของธิเบต

ในคติมหายาน พระพุทธเจ้าก็ดี พระโพธิสัตว์ก็ดี มีจำนวนมากมายเหลือคณนา. แม้พระมหาสมณโคดมซึ่งเป็นบรมศาสดาจารย์ในพระพุทธศาสนา ก็เป็นพระพุทธเจ้าสำคัญองค์หนึ่ง เสมอกับพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่มีมาแล้วและที่จะมีต่อไป หาใช่เด่นพิเศษเหนือนความนิยมของพุทธศาสนิกฝ่ายใดไม่. พระพุทธเจ้าตามคติมหายาน เริ่มด้วยพระอาทิพุทธ คือพระพุทธเจ้าองค์

ประถม พระพุทธเจ้าอื่น ๆ พระโพธิสัตว์และสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมวล ย่อมออกจากพระอาทิพุทธทั้งนั้น. พระอาทิพุทธเป็นสวยัมภู เกิดขึ้นเอง ไม่มีเชตต้นและเชตปลาย เพราะฉะนั้น จึงมีลักษณะอย่างพระเป็นเจ้าของพราหมณ์ หรือพระยโฮวาของคริสตัง และพระอ้าหล่าของอิสลาม. พระพุทธเจ้าอื่น ๆ ก็แบ่งออกเป็นพระฌานิพุทธ และพระมานุษิพุทธ. พระฌานิพุทธ เกิดขึ้นจากอำนาจฌานของพระอาทิพุทธ แต่เป็นอุปปาติก คือ เกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีบิดามารดาให้กำเนิด. พระฌานิพุทธไม่ใช่พระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาตรัสรู้ในมนุษยโลก, มีแดนอันเป็นที่สถิต เรียกว่าพุทธเกษตร. ส่วนพระมานุษิพุทธคือพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาตรัสรู้ในมนุษยโลก, อย่างพระศากยมุนีพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธเจ้าอื่น ๆ ที่ปรากฏในตำนานว่า ลงมาตรัสรู้ก่อนพระศากยมุนี เช่นพระกกุสันธพุทธเจ้าเป็นต้น. ส่วนพระโพธิสัตว์ก็แบ่งเป็นโพธิสัตว์อันเกิดจากอำนาจฌานของ พระฌานิพุทธเจ้า และพระมานุษิพุทธเจ้า.

ในยุคหลังเมื่อเกิดลัทธิตันตระขึ้นในอินเดีย, จึงเกิดมีลัทธิศักติประจำองค์พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์. ในลัทธิฮินดู พระศิวะ และพระอุมา มีทั้งปางดีและปางร้าย เช่นพระศิวะมีปางเป็นภูเตศวรนายผีและไภรวะผู้น่ากลัว, และพระอุมาก็เป็นพระกาลี

ดุร้ายเป็นต้น. ลัทธิพุทธต้นตระก็มีเช่นเดียวกัน คือเกณฑ์ให้พระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์บางปางมี พระลักษณะดุร้ายน่ากลัว เพื่อปราบปรามภูตผีปีศาจให้ตกใจพ่ายแพ้ไป, ซึ่งเสอร์ชาลส์ เอเดียด กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธสมัยว่า ไม่สมควรจะเรียกคติว่าพระพุทธศาสนาเลย.

ลัทธิลามะได้คติเรื่องดั่งข้างต้นนี้มาจากในที่ต่าง ๆ รวบเข้าไว้ในลัทธิทั้งหมด. ตลอดจนทวยเทพและยักษ์มารของประเทศใกล้เคียงก็รวมเข้าไว้ด้วย. เพราะฉะนั้นจำนวนพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ ทวยเทพ และยักษ์ผีปีศาจ จึงมีมากมายและซับซ้อนยุ่งยากมาก; แม้แต่คณะลามะเอง ก็ยังรวบรวมแบ่งหมวดหมู่เป็นจำนวนเท่าไรไม่ลงกัน เพราะเพิ่มขึ้นเสมอ, พอคณะนี้รวมได้เท่านี้, คณะนั้นเพิ่มขึ้นมาอีก; พอรวมของคณะนั้นเข้าจะได้ระเบียบ, คณะโน้นก็เติมเข้ามาอีก: ไม่มีลดน้อยถอยลงเลย. ถ้าจะจัดรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่, ก็แบ่งได้เป็นเจ็ดชั้นดังนี้ :-

(๑) พระพุทธเจ้า มีพระฌานิพุทธ และพระมานุษิพุทธ.

(๒) พระโพธิสัตว์ มีพระฌานิโพธิสัตว์ และพระมานุษิโพธิสัตว์ ซึ่งส่งเคราะห์คณาจารย์ชาวอินเดีย เช่น นาคารชุน อสังค์ ฯ ล ฯ และลามะบางรูป เป็นมานุษิโพธิสัตว์ด้วย.

(๓) ยิดัม (พระผู้พิทักษ์).

(๔) ธรรมบาล และฑากิณี (นางยักษ์).

(๕) ทวยเทพ อสูร ยักษ์นาค ในลัทธิฮินดู ฯ ล ฯ.

(๖) จ้าวผี.

(๗) พลผี.

รูปแห่งวัตถุที่เคารพเหล่านี้ มีลักษณะต่าง ๆ กัน แบ่งออกได้ดังนี้ :-

(๑) แบบพระมุนี คือแบบพระพุทธปฏิมากรโดยปรกติ เส้ดจประทับอยู่เหนือดอกบัว แสดงว่ามีพระชาติกำเนิดทิพย์.

(๒) แบบพระโพธิสัตว์.

(๓) แบบโกรธ อย่างรูป รุทร, และมรุต ซึ่งเป็นเทพประจำฟ้า ครั้งสมัยพระเวท.

(๔) แบบดุร้าย คือ มีลักษณะดุร้ายยิ่งกว่าชนิดที่สาม.

ชนิดที่สามและชนิดที่สี่ มีอยู่เฉพาะลัทธิพุทธตันตระ, คือเกณฑ์ให้ลักษณะอาการเป็นได้ถึงสองชั้นหรือสามชั้น. คือ มีเวลาปรกติ โกรธ และโกรธจัด, เช่นพระโพธิสัตว์มัญชุศรีผู้เป็นนาถะแห่งปัญญา ในปรกติก็เป็นชนิดพระโพธิสัตว์, ถ้าเวลาโกรธก็มีรูปและชื่อเป็นอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าไภรวะวัชร, ถ้าโกรธจัดก็มีรูปหกหน้าท่าทางดุร้ายขึ้นไปอีก; ดังนี้เป็นต้น.

ลักษณะรูปแบบพระโพธิสัตว์ ทำเป็นรูปกษัตริย์อินเดียหนุ่ม ประทับอยู่เหนือดอกบัว ประดับด้วยถนิมอาภรณ์บริบูรณ์. แบบโกรธมักทำให้มีหน้าตาน่าเกลียดที่สุด ศีรษะใหญ่ผิดส่วนปรกติ, ขนงขมวด, เนตรขุ่น, โอษฐ์อ้าเขี้ยวงอก, และมักมีเนตรอีกดวงหนึ่งอยู่กลางนลาต, มีเครื่องประดับทำด้วยกระดูกมนุษย์. แบบดุร้ายโกรธจัด คล้ายคลึงกับแบบโกรธ แต่มีลูกประคำกระโหลกคน และมีรัศมีเป็นเปลวเพลิงโดยรอบ เหยียบย่ำไปบนร่างมนุษย์.

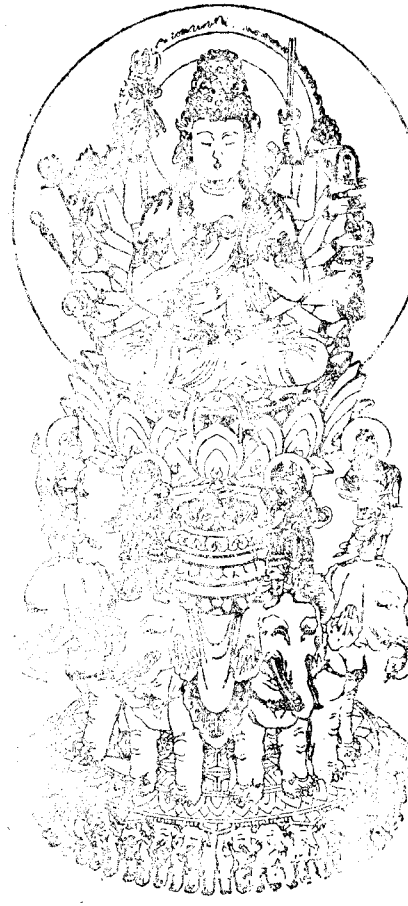
พระพุทธเจ้า

ตามลัทธิมหายานมีกำหนดไว้ว่า พระพุทธเจ้าย่อมเป็น *ตรีกาย* คือ มีพระกายสาม. กายที่หนึ่งเรียกว่า *ธรรมกาย* เป็นภาวะอันสำคัญคือโพธิความรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า อันเป็นกายเกิดขึ้นเองไม่มีเชื้อต้นเชื้อปลาย: ธรรมกายนี้ได้แก่พระอาทิพุทธ. กายที่สองเรียกว่า *สัมโภคกาย* หรือกายแห่งความบันเทิง กล่าวคือพระกายทิพย์มีรัศมีรุ่งเรืองได้แก่พระฌานิพุทธ. กายที่สามเรียกว่า *นิรมาณกาย* หรือกายอันเนรมิตบังเกิดขึ้น, คือร่าง

มนุษย์ของพระพุทธเจ้าได้แก่มานุษิพุทธเจ้า, เช่นพระศากยมุนีพุทธเจ้าเป็นต้น. คติตรีกายนี้นักปราชญ์ในมหายานบัจจุบันแก้เป็นอีกอย่างหนึ่ง. ต่อมาเมื่อเกิดลัทธิตันตระขึ้นกวดจักรขึ้น, ก็จัดให้มีศักดิ์หรือนางคู่บารมีประจำองค์พระอาทิพุทธ พระฌานิพุทธ และพระฌานิโพธิสัตว์; แล้วยังซ้ำมีพระพุทธเจ้าแปลก ๆ อีก เช่นพระไภษัชยราช หรือพระพุทธเจ้าแพทย์และอื่น ๆ ซึ่งจะได้เล่าต่อไป. ในสมัยพุทธตันตระ มีข้อแปลกอย่างหนึ่ง คือโดยมากรูปพระโพธิสัตว์ย่อมมีรูปพระพุทธเจ้าประดิษฐานไว้ประจำบนเกศพระโพธิสัตว์ ยกตัวอย่างรูปพระโพธิสัตว์ไมเตรยก็มีพระปฏิมากรพระศากยมุนีประดิษฐานไว้บนเกศ ดังนี้เป็นต้น (มีตัวอย่างอยู่ในพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร). พระโพธิสัตว์ที่มีรูปพระพุทธเจ้าไว้เหนือเกศ แสดงว่าด้วยอำนาจฌานของพระพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ จึงเกิดมีพระโพธิสัตว์นั้น ๆ ขึ้น, หรือจะว่าพระพุทธเจ้าย่อมเป็นธรรมบิดรของพระโพธิสัตว์ก็เห็นจะได้. (ผู้อ่านคงระลึกได้ว่าเวลามีการทำกระจาดมีรูปยักษ์ใหญ่อยู่คนหนึ่งเรียกว่า ไต้ซือเอี๋ย, บนศีรษะยักษ์มีรูปพระกวนอิมหรืออะไรเทือกนั้นปักอยู่. ลางทีจะเป็นคติข้างต้นนี้; และรูปยักษ์อาจจะเป็นโพธิสัตว์หรือเทพใด ๆ ในปางที่ดุร้ายก็ได้ด้วยกระมัง?).

พระอาทิพุทธ

พระอาทิพุทธ เป็นที่เคารพบูชายิ่งของลามะนิกายเดิม ขนานพระนามว่า *พระธรรมกายสมันตภัทร*, มีพระวรรณเป็นสีน้ำเงิน, ในสมาธิมุทรา คือ มีพระลักษณะอาการเป็นท่าสมาธิ; ส่วนในนิกายใหม่ขนานพระนามว่า *วัชราธร*; และบางนิกายก็เรียกว่า *วัชรสัตว์*.

สมันตภัทร

ในคัมภีร์คุณการัณฑวยูหกล่าวว่า เมื่อไม่มีสิ่งใดทั้งหมด ย่อมมีแต่พระสัมภู คือ *พระสวยมภู* (พระผู้เกิดเอง), และอาศัยเหตุที่พระองค์มาก่อนสิ่งอื่น

ทั้งหมด พระองค์จึงมีพระนามว่าพระอาทิพุทธด้วย. พระอาทิพุทธมีศักติชื่อ *อธิธรรมา* หรือ *อธิปรัชญา*.

พระฌานิพุทธ

พระฌานิพุทธเกิดขึ้นด้วยอำนาจฌานของพระอาทิพุทธ. มีด้วยกันห้าองค์ เรียกว่า *พระปัญจชาติชิน*. พระฌานิพุทธนี้รวมทั้งพระอาทิพุทธด้วย มีพระนามและเรื่องราวพันเกี่ยวดับสนกันอยู่แล้วแต่นิกายที่นับถือ, แต่กล่าวอย่างย่อ ๆ เป็นดังนี้ :—

พระฌานิพุทธ

(๑) *พระไวโรจน* วรรณขาว, ธรรมจักรมุทรา (ท่าแสดงพระธรรมจักร), ทรงจักร, มีดีห์เป็นพาหนะ, ประทับบนดอกบัวเขียว, มีศักติชื่อ วัชรธาตีศวรี, มีพระมานุษิพุทธ คือ พระกกุจฉันท์ (กกุสันธะ),

มีพระฌานิโพธิสัตว์ คือ พระสมันตภัทร.

(๒) *พระอักโษภย* วรรณสีน้ำเงิน, ภูมิสปรรษะมุทรา (ท่ามารวิชัย คือ ทรงชี้ให้นางธรณีเป็นพยานครั้งมารผจญ: การกรวดน้ำเทลงดินก็เห็นจะทำนองเดียวกัน), ทรงวัชระ, มีช้างเป็นพาหนะ, มีศักติชื่อ โดจนา, มีพระมานุษิพุทธคือพระกนกมุนี (โกณาคมน์) มีพระฌานิโพธิสัตว์คือพระวัชรปาณี.

(๓) *พระรัตนสมภพ* วรรณเหลือง, พรมุทรา (ท่าประทานพร มีพระอาการห้อยพระกรทั้งสองข้างแบพระหัตถ์), ทรงจินดามณี, มีม้าเป็นพาหนะ, มีศักติชื่อ มามกี, ประทับเหนือบัวเหลือง, มีพระมานุษิพุทธ คือ พระกาศยป (กัสสป), มีพระฌานิโพธิสัตว์ คือ พระรัตนปาณี.

(๔) *พระอมิตาภะ* เป็นพระพุทธเจ้าที่ฝ่ายมหายานนิยมนับถือนัก (ดูเรื่องในภาค ๒), มีวรรณแดง, ฌานมุทรา (ท่าขัดสมาธิเพชร), ทรงบาตร, นกยูงเป็นพาหนะ, มีศักติชื่อ ปาณฑรา, มีพระมานุษิพุทธ คือ พระศากยมุนี, มีพระฌานิโพธิสัตว์ คือ พระอวโลกิเตศวร, พระอมิตาภะนี้ ถ้าทรงมงกุฎไม่มีศักติ มีพระนามว่า *อมิตายุส*.

(๕) *พระอโมฆสิทธิ* วรรณเขียวใบไม้, อภัยมุทรา (ท่าประทานอภัย), ทรงวิศวัชร (วชิรอาวุธสองด้าน กลาง

เป็นด้าม), มีศักดิ์ชื่อ ดารา.

ยังมีพระพุทธเจ้าอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า *พระไภษัชยราช* คือ พระผู้ประทานโอสถทางใจเป็นที่นับถือของชาวธิเบตยิ่งนัก. ถือว่าถ้ามีโรคภัยไข้เจ็บไปบูชาอ้อนวอนพระองค์ ก็จะหายจากโรคภัยนั้น. ถ้าเจ็บปวดตอนใด ก็ให้เอามือไปลูบรูปพระไภษัชยราชที่ตรงนั้น, โรคก็จะหายไป, เช่นเจ็บตาก็ให้ลูบที่ตรงพระเนตรดังนี้เป็นต้น. พระไภษัชยราชมีด้วยกัน ๗ พระองค์. (บางทีรูปที่เรียกกันว่าหมอฮูโต๋ในวัดมังกรกมลาสน์อาจเป็นพระไภษัชยราชก็ได้ พระกริ่งก็คือ พระไภษัชยราช)

พระปัญจชาติชิน

พระมานุษิพุทธเจ้า

ในคัมภีร์อปริมิตชารณีกล่าวว่า พระพุทธเจ้าที่มาตรัสแล้ว และที่จะมาตรัสต่อไปมีจำนวนเหลือคณนา ประดุจดังเม็ดทรายบนฝั่งแม่คงคา. ในคติมหายาน ชั้นต้นที่มีอยู่ในแคว้นเนปาล เกิดมีคติเรื่องพระพุทธเจ้าพันพระองค์,(๑) ในจำนวนนั้นปรากฏมีนามพระอมิตาภะพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก. ในคัมภีร์ลลิตวิสตระกล่าวถึงพระพุทธเจ้าห้าสิบหกพระองค์ ที่มาตรัสเจ็ดองค์หลัง เรียกว่าสัปตมานุษิพุทธ(๒) คือ พระวิปาศยี สิขี วิศวภู: สามพระองค์นี้เสด็จมาตรัสในกัลปก่อน; ในกัลปต่อมา คือกัลปปัจจุบันนี้ มีพระกระกุจฉันท์กนกมุนี พระกาศยป และพระศากยมุนี, บางทีก็เติมพระทีปังกร และพระรัตนครรภ์เข้าด้วย รวมเป็นเก้าพระองค์. ต่อมา ปรากฏว่าเกิดพระพุทธเจ้ายี่สิบสี่พระองค์ มีพระทีปังกรเป็นองค์ปฐม, และเติมพระศากยมุนีพุทธเจ้าเข้าด้วยอีกพระองค์หนึ่ง รวมเป็นพระพุทธเจ้ายี่สิบห้าพระองค์(๓) บางทีในพระพุทธศาสนาเจ็ดพระองค์ รวมพระไมเตรยเข้าด้วยอีกพระองค์หนึ่ง เป็นแปดพระองค์ ซึ่งเป็นจำนวน

---

(๑) พุทธสตๆ พุทธสหสสๆ

(๒) นโม สตฺตนนๆ สมฺมาสมฺพุทฺธานๆ

(๓) ในสิบสองตำนานมีพระนามครบ นับแต่พระทีปังกรลงมา

ที่ธิเบตนิยม เช่นพระพุทธเจ้าแปด พระโพธิสัตว์แปด เป็นต้น. อีกจำนวนหนึ่ง จัดให้มีพระมานุษิพุทธเจ้าห้าพระองค์ คือ พระกระกุจฉันท์กนกมุนี กาศยป และพระศากยมุนี, (พระศรีอารยไมเตรย), และมีพระฌานิพุทธห้า, กับพระฌานิโพธิสัตว์ห้า. จำนวนห้านี้ชาวเนปาลนิยมมาก และแพร่หลายไปธิเบตจีนและญี่ปุ่นเรียกว่าพระเจ้าห้าพระองค์.(๑)

คติอาทิพุทธ คือถือว่าพระมานุษิพุทธ คือพระผู้ซึ่งได้สำเร็จพระโพธิญาณ โดยอาศัยที่ได้เสวยพระชาติเป็นโพธิสัตว์มาแล้วเป็นลำดับ(๒) พระโพธิญาณนี้ถือว่าเป็นสาระของพระอาทิพุทธส่วนหนึ่ง, เมื่อได้ตรัสเป็นพระตถาคตเจ้าแล้ว จะไม่เสวยพระชาติอีกต่อไป,(๓) เมื่อเสด็จดับขันธ์แล้ว, จะบรรลุพระนิรวาณบทคือความเข้ารวมในพระอาทิพุทธ. ส่วนในคติมหายานบางนิกายที่ไม่ลงความเห็นพ้องกับคติอาทิพุทธนั้น ถือว่าพระมานุษิพุทธ คือ พระฌานิพุทธ ปรากฏ พระลักษณะ ให้เห็นเป็นนิรมาณกายดังได้กล่าวมาแล้ว.

ในมหายาน มีคติเชื่อถือว่า เมื่อพระโพธิสัตว์บรรลุถึงซึ่ง

---

(๑) แพร่มาถึงเราด้วย มีหัวใจว่า น โม พุทฺ ธา ย

(๒) เช่นทศชาติ

(๓) นตฺถิทานิ ปุนพฺภโว

โพธิญาณแล้ว, จะปรากฏมีมหาบุรุษลักษณะ ๓๒ ประการ, และอนุพยัญชนลักษณะ ๘๐ ประการ.(๑)

พระมานิโพธิสัตว์

ตามคติมหายาน ถือว่าพระโพธิสัตว์มีทั้งฌานิโพธิสัตว์และมานุษิโพธิสัตว์. พระมานุษิโพธิสัตว์ คือ พระผู้ปรากฏพระองค์เป็นมนุษย์อยู่ในโลก, เสวยพระชาติมาเป็นลำดับ จนกว่าจะบำเพ็ญพระบารมีเปี่ยม และบรรลุพระโพธิญาณ ตรัสเป็นองค์พระพุทธเจ้า(๒) พระโพธิสัตว์ในชาติก่อนบรรลุอรหัตตผลแล้ว แต่มีประณิธานจะช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ จึงสละอรหัตตผลเสีย. ผู้ที่มุ่งจะให้บรรลุภูมิโพธิสัตว์ จะต้องบำเพ็ญบารมีหกประการ, แล้วตั้งประณิธานหวัง เป็นโพธิสัตว์โดยให้ดวงจิตบังเกิดโพธิจิต, และจะคงอยู่ในโลกเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ไม่เสด็จเข้านิรวาณ. เมื่อมีประณิธานดังนี้แล้ว, จะต้องเข้าสู่โพธิมรรคเป็นขั้นสามจึงจะบรรลุโพธิสัตวภูมิ. แต่เพื่อบรรลุพุทธภูมิต่อไป, พระโพธิสัตว์จะต้องได้พบเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ที่มาตรัสในกัลป

(๑) น่าฟัง ในคัมภีร์ของเราว่าพอประสูติออกก็มีครบ

(๒) อย่างน้อย ๔ อสงไขยแสนกัลป์

นั้น, เพื่อกราบทูลความประสงค์แก่พระพุทธเจ้า.(๑) พระศากยเจ้าจะได้ทรงเล็งพระญาณ ไปในอนาคต เห็นแจ้งถึงชาติที่พระโพธิสัตว์ จะต้อง ไปเกิดเป็น กี่ชาติแล้ว จะพยากรณ์ ว่าบรรลุพระพุทธภูมิ. เมื่อพระโพธิสัตว์ได้รู้แจ้งถึงการที่จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในภายหลังแล้ว, ก็จะเข้าสู่ภูมิอันไม่มีการกลับคืนอีก.(๒) จะต้องบำเพ็ญบารมีสิบประการ และสร้างสมบุญกุศลทุกชาติไป, และระลึกไว้เสมอว่าความมุ่งหมายที่จะได้ตรัสเป็นพระศากยเจ้าก็เพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์เท่านั้น. เมื่อบรรลุภูมิครั้งสุดท้ายนี้แล้ว, จะไปเสวยชาติอยู่ในดุสิต,(๓) จะเข้าสู่โพธิสัตวภูมิสิบสามชั้นตามกำหนด, แล้วบรรลุพระนิรวาณ; หรือประสงค์ จะอวตารลง มามนุษยโลกตรัสเป็น พระมานุษิพุทธ ที่เดียวแล้วเสด็จเข้าพระนิรวาณโดยตรงก็ได้.

พระมานุษิโพธิสัตว์ เท่าที่ปรากฏดูเหมือนมีพระไมเตรยองค์เดียวซึ่งตามประวัติว่าเสด็จอยู่ใน ดุสิตจนกว่าจะถึงกำหนดลงมาตรัสเป็นพระมานุษิพุทธเจ้าในอนาคตกาล ส่วนพระโพธิสัตว์

---

(๑) รวมทั้งหมดนี้ ในคัมภีร์ของเราเรียกว่าอัฏฐสโมธาน, คือความเป็นมนุษย์ บริบูรณ์ด้วยบุรุษเพศ, มีอรหัตตุปนิสัย, พบพระพุทธเจ้า ทรงเพศบรรพชา, ได้ฌาน บริจาคปรมัตถทาน, มีความปรารถนาโพธิญาณแก่กล้า

(๒) เป็นนิยตโพธิสัตว์

(๓) เช่นดับจากชาติพระเวสสันดร

ที่ปรากฏชื่อนอกนั้นล้วนเป็นพระฌานิโพธิสัตว์ทั้งนั้น.

พระฌานิโพธิสัตว์แบ่งออกเป็นจำนวนห้าอย่างพระฌานิพุทธ (ที่จัดเป็นแปดองค์ก็มีดังกล่าวแล้ว ตามที่นิยมจำนวนแปด) คือ

พระมัญชุศรี

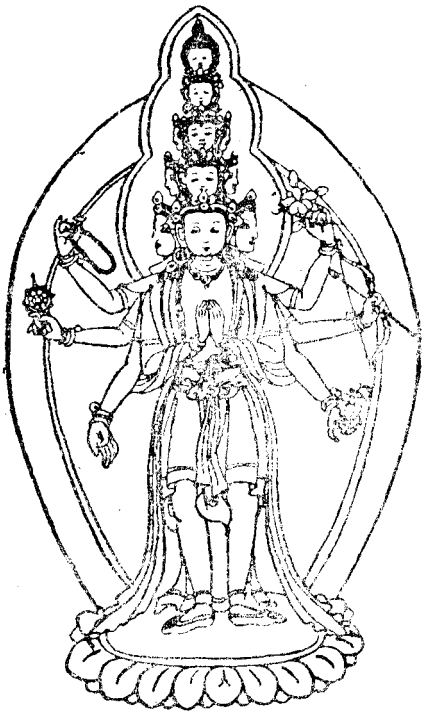
พระมัญชุศรี หรือ *พระมัญชุโฆษ* (พระผู้มีเสียงเพราะ) ซึ่งตามลัทธิลามะจัดให้เป็นองค์ที่สี่. พระโพธิสัตว์องค์นี้ถือว่าเป็นพระผู้กำจัดความโง่เขลา พระหัตถ์ขวาทรงขรรค์เครื่องหมายแห่งความรู้สำหรับตัดข้อกังขา พระหัตถ์ซ้ายทรงสมุด (ปุสตก) คือ พระคัมภีร์ปรัชญาปารมิตา, มีศักดิ์ชื่อสรัสวดี, (ดูเป็นพระพรหม แต่เปลี่ยนคัมภีร์พระเวทเป็นปรัชญาปารมิตา).

วัชรปาณี

พระฌานโพธิสัตว์องค์ที่สอง ชื่อ *วัชรปาณี*, มีศักดิ์ชื่อ สุชาตา, ทรงวัชรเป็นศัสตรา, มีวรรณสีเขียว, (ลักษณะพระวัชรโพธิสัตว์ก็ไม่ผิดอะไรจากพระอินทร์)

พระฌานโพธิสัตว์องค์ที่สามชื่อ *รัตนปาณี* ทรงจินดามณี, องค์นี้ไม่สู้มีเรื่องราวกล่าวถึงหรือมีรูปไว้เคารพนัก.

อวโลกิเตศวร

พระฌานิโพธิสัตว์องค์ที่สี่ คือ *พระอวโลกิเตศวร* หรือเรียกย่อ ๆ ว่า *อวโลกิต*, มีศักติชื่อดารา, (บางทีจัดให้ดาราเป็นศักติของพระอโมฆสิทธิดังแจ้งอยู่ข้างต้นนั้น). องค์นี้เรียกว่า *กวนซีอิม* ซึ่งลงท้ายกลายเป็นพระโพธิสัตว์ผู้หญิง. พระโพธิสัตว์องค์นี้ในคติมหายานนิยมนับถือมาก, มีเรื่องราวกล่าวไว้มากมาย; และซึ่งทไลลามะถือว่า *คน*คือพระโพธิสัตว์องค์นี้ อวตารมาเป็นพระอวโลกิต มีเรื่องราวอย่างไรได้กล่าวไว้ในภาค ๒ บ้างแล้ว.

พระฌานิโพธิสัตว์องค์ที่ห้าชื่อ *พระวิศวปาณี* ทรงวัชรคู่, พระโพธิสัตว์องค์นี้มีเรื่องอยู่น้อยแห่ง, กล่าวว่าเวลานี้บำเพ็ญฌานอยู่เฉพาะพระอาทิพุทธจนกว่าจะถึงกัลปที่ห้า พระไมเตรย-

มาตรัสเป็นพระมาษิพุทธเมื่อใด เมื่อนั้นพระวิศวปาณีจะมาสร้างโลกใหม่ตามคติในลัทธิ.

ถ้าดับพระฌานิโพธิสัตว์บางทีก็แบ่งเป็นดังนี้; พระสมันตภัทร, วัชรปาณี, อวโลกิต และวิศวปาณี. ถ้าจัดเป็นคณะแปดให้พระอวโลกิตอยู่ต้น, ถัดมาพระอากาศครรภ, วัชรปาณี, กษิติครรภ, สรรพนิวรณวิษกัมภิน, ไมเตรย, สมันตภัทร และมัญชุศรี.

นอกจากพระฌานิโพธิสัตว์ที่กล่าวนี้ ยังมีพระโพธิสัตว์ผู้หญิง คือชื่อ *ดารา* และ *มรีจิ* อีก. ดารานี้ ธิเบตเรียกว่าโดมา เป็นศักติหรือชายาของพระอวโลกิต, ซึ่งนิยมนับถือกันมากในธิเบต ว่าเป็นเทวีแห่งการุณย์และเป็นพระราชินีในสวรรค์ (กวนอิมเนี้ย). ดาราตัวนี้กล่าวว่ามาจากธาตุศัพท์ตระ แปลว่าข้าม; หมายความว่า ดาราเทวีผู้ช่วยให้ข้ามจากโอฆสงสาร, ธิเบตแปลว่าเทวีผู้ช่วยให้รอด. กำเนิดของดาราเทวีมีมากมาย. ในประวัติหนึ่งว่าเกิดจากรัศมีเขียวอันออกจากพระเนตรของ พระอมิตาภะพุทธเจ้า. แต่ประวัติที่นิยมเชื่อถือกันก็คือว่า น้ำพระเนตรของ พระอวโลกิตหยาดหนึ่งร่วงลงไปในหุบเขา เกิดเป็นทะเลสาบขึ้น, แล้วเกิดมีดอกบัว, เมื่อบานขยายกลีบแล้วปรากฏเป็นดาราเทวีเกิดอยู่ในดอกบัวนั้น คณะสามะกล่าวว่าหญิงที่ดีคือดาราเทวีมาเกิด, จน

สยามดารา

ถึงถือว่ามเหสีทั้งสองของพระเจ้า สรองตะสันคัมโป คือ ดาราเทวี มาเกิดดังได้เล่าไว้แล้ว.

ดาราเทวีนี้มีมากมายถึง ๒๑ ลักษณะ แต่ที่นิยมนับถือกันมาก คือ ศยามดารา. มีวรรณเป็นสีเขียวแก่, มักเป็นรูปหญิงอินเดียสีเขียวนั่งบนดอกบัว, ห้อยเท้าซ้าย, หัตถ์ซ้ายถือดอกบัวเขียว (อุบล). สิตดารา มีวรรณขาว (บัทม), มีเนตรเจ็ดดวง,

นอกจากสองดวงโดยปรกติ แล้วยังมีดวงหนึ่งอยู่กลางนภาคถือว่าเป็นเนตรแห่งความรู้, สองดวงอยู่ที่ฝ่าหัตถ์, อีกสองดวงอยู่ที่ฝ่าบาท. ดาราชาวันๆ ชาติตาดมงคลถือว่าอวตารไปเกิดเป็นพระเจ้าซาร์ ดาราอีกองค์หนึ่งชื่อภฤกุฎีดารามีวรรณเป็นสีเหลือง, มีลักษณะอาการดุร้าย, สีกรบางทีก็หกกรอย่างนางกาลีซึ่งเป็นปางร้ายของพระอุมา.

มริจิโพธิสัตว์ผู้หญิง คืออุษาเทวีในฮินดู ซึ่งตามะย่อมเคารพบูชาในเวลาเช้าก่อนอาทิตย์อุทัยเป็นนิตย์. สามัญชนในธิเบตไม่สู้จะนิยมนับถือเท่ากับดาราเทวี. มริจิเทวีนี้ถือว่าอวตารมาเป็นนางชีเจ้าอาวาสสีแดงเป็นลำดับเสมอไป, และมีนามว่า วัชรวราหี หรือหมูเพชร. มีนิทานว่านางชีเจ้าอาวาสรูปหนึ่งมีเนื้องอกหลังใบหูคล้ายศีรษะสุกร.

วัชรวราหี

แม่ทัพชาติตาตมงคลชื่อ ยุนกระ เมื่อยกทัพเข้ามาตีธิเบต ขณะเข้ามารุกรานวัดสัมเดง, ได้กล่าววาจาสบประมาทนางชีเจ้าอาวาสว่าให้ออกมาแสดงศีรษะสุกรให้เห็น. ครั้นเมื่อนายทหารตาตทำลายกำแพงพาทหารเข้าไปในวัด, ก็เห็นแต่สุกร, มีสุกรหัวหน้าตัวขนาดใหญ่กว่าตัวอื่นทั้งหมด นายทหารตาตเห็นแล้วก็ตกตะลึงหยุดการปล้นสะดมวัดทันที. ทันใดนั้น สุกรทั้งปวงก็กลับร่างเป็นนางชี, และสุกรตัวใหญ่ก็กลับเป็นนางชีเจ้าอาวาส. นายทหารตาตเห็นการอัศจรรย์ดังนี้, ก็กลับใจเลื่อมใส, ถวายสิ่งของอันมีค่าแก่วัดนั้นเป็นอันมาก.

ยิดัม

ยิดัมเป็นเทพผู้พิทักษ์จำพวกหนึ่งของธิเบต, มีอำนาจปราบปรามภูตผีมิให้ทำอันตราย. บรรดาพระฌานิพุทธและพระฌานิโพธิสัตว์ ย่อมอวตารมาเป็นยิดัมในบางคราว เพื่อปราบปรามสัตว์บาป. กับยังมีพญาบีศาจและภูตบางตนที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้รับเกียรติยศเลื่อนขึ้นเป็นยิดัมก็มี. ลักษณะยิดัมนี้ เกิดมีขึ้นในสมัยพุทธศักราช. ยิดัมแต่ละคน มีหน้าตา

ดุร้ายน่ากลัว ; ซ้ำศักดิ์หรือเมียของยิดัมยิ่งมีลักษณะดุร้ายยิ่งขึ้นไปอีก.

ถามะทุกรูปย่อมมียิดัมสำหรับคนบูชาโดยเฉพาะ. ถามะคนใดคนหนึ่งจะต้องไปอยู่ในที่สงัด ; พร้ำภาวนาและบำเพ็ญตบะทรมานกาย. ถ้ายิดัมใดโปรดเป็นผู้พิทักษ์, ก็จะปรากฏตนให้เห็นในขณะที่ภาวนาอยู่, จะเลือกยิดัมคนใดเป็นผู้พิทักษ์จนตลอดชีพหรือชั่วครั้งคราวหนึ่งได้, หรือเลือกไว้เป็นผู้พิทักษ์ในคราวเดียวหลายคนก็ได้ ; แต่ต้องระวังเป็นความลับอย่าให้ใคร ๆ ทราบ, มิฉะนั้น จะไม่ศักดิ์สิทธิ์.

คฤหัสถ์อาจขอให้ยิดัมพิทักษ์รักษาตนก็ได้, แต่ต้องอาศัยถามะเป็นผู้อัญเชิญ : ตนจะทำการอัญเชิญเองโดยตรงเหมือนอย่างถามะไม่ได้.

ยิดัมมีอยู่หลายตนด้วยกัน, ที่มีชื่อ คือ :-

(๑) *เหวัชระ* มีลักษณะ ๘ เศียร ๑๖ กร ๔ บาท เศียรนั้นเรียงตามยาวเป็นแถวข้างละสาม, เศียรกลางขนาดใหญ่กว่าเพื่อน, เหนือเศียรกลางมีซ้อนอยู่บนอีกเศียรหนึ่ง. เศียรเหล่านี้ล้วนมีตาสามดวง. บางทีก็มี ๗ เศียร จัดเป็นแถวละสามซ้อนกัน แล้วซ้อนข้างบนอีกเศียรหนึ่ง. ในมือทั้ง ๑๖ ถือกะโหลกในหัตถ์แถวขวามีรูปสัตว์และมนุษย์ คือ ช้าง ม้า ลา โค อูฐ

มนุษย์ กวาง และแมว; แถวซ้ายมีรูปเทพประจำน้ำสีเหลือง (สวรุณ), เทพประจำลมสีเขียว (วายุ), เทพประจำไฟสีแดง (อัคนี), จันทร์สีขาว, สุริยะแดง, เทพประจำความตายสีน้ำเงิน (ยม), เทวีประจำทรัพย์สีเหลือง (วสุนธรา), และเทพอีกคนหนึ่งสีเหลืองไม่ทราบชื่อ. กายของเหวัชระเป็นสีน้ำเงิน, ศีรษะที่อยู่ทางขวาสามศีรษะเป็นสีแดงน้ำเงินและขาว, ทางซ้ายอีกสามศีรษะเป็นสีเหลือง สีน้ำตาล และน้ำเงิน, ศีรษะกลางเป็นสีน้ำเงิน. ศีรษะที่ซ้อนขึ้นเป็นสีแดงเข้ม. มีอาการเหยียบอยู่บนร่างมนุษย์สองบาท, อีกสองบาทอยู่ในท่ารำ.

(๒) *คุหยสมาช* เป็นยิดัมชนิดไม่ร้าย, มีรูปเหมือนอย่างโพธิสัตว์, และมีตำแหน่งเสมอด้วยฌานิพุทธ, มีสามเศียรล้วนทรงมงกุฎให้เป็นใบไม้ตั้งห้าใบเรียงกัน (อย่างที่พระญวนเคยใช้ในพิธี), และมีกรหก ล้วนทรงเทพศัสตรา.

(๓) *มหามายา* มีสี่เศียรสี่กร, หัตถ์หนึ่งอุ้มศักติ, นอกนั้นทรงเทพศัสตรา.

(๔) *สังวร* มีตำแหน่งเสมอฌานิพุทธ, ลักษณะร่างยุ่งยากมาก; มีสี่เศียร กลางเป็นสีน้ำเงิน ขวาขาว ซ้ายเขียว, อีกเศียรหนึ่งอยู่ข้างหลังแดง, บนเศียรมีมงกุฎประดับด้วยกะโหลกๆ หนึ่ง มีมุกดาฉายรุ้งดั่งเปลวเพลิง, เหนือมุกดาเม็ดกลางมีรูป

วัชรโภรวะ

ฌานิพุทธขนาดเด็ก. อุษณีย (มงกุฎ) มุกดาฉายเม็ดหนึ่ง, ข้างซ้ายมีรูปอรรธจันทร์, ข้างหน้ามีวัชรแฝด. พักตร์ทั้งสี่มีตาดวงที่สามพักตร์. ธรรมดายิดัมย่อมมีศักดิ์ปรากฏอยู่ด้วยในท่ากอดกัน. เพราะฉะนั้น รูปของสังวรจึงมักมีศักดิ์ประจำไว้ด้วย. รูปศักดิ์นั้นย่อมมีลักษณะรูปร่างดุร้ายทารุณเช่นเดียวกัน. นอกจากนี้ยังมียิดัมชื่อกาลจักร วัชรไภรวะ คุหยกาล วัชรผูรพ และพุทธกบาล เป็นต้น.

ธรรมบาล

ธรรมบาลเป็นเสนามาร ดำเนินการตามคำสั่งของยิดัม, แต่ละตนมีรูปร่างหน้าตา น่าเกลียด น่ากลัวไม่ แพ้ยิดัม ผู้เป็นนาย, และต่างมีหน้าที่ คุมทัพบีศาจ แต่ละกอง มีจำนวน เหลือคณนา. ธรรมบาลเป็นของลัทธิพุทธตันตระ มีตำแหน่งเทียบโพธิสัตว์, ถือกันว่าต้องทำสงครามปราบปรามบีศาจยักษ์มาร ซึ่งเป็นศัตรูต่อพระพุทธศาสนา โดยมิยอมผ่อนโทษให้. ธรรมบาลนั้นมีอยู่แปดตน เรียกว่าเจ้าดุทั้งแปด. ธรรมบาลไม่มีใจดุร้าย, ที่มีหน้าดุร้ายก็เพื่อให้มารเห็นแล้วตกใจกลัวเท่านั้น. เหตุจะเกิดมีธรรมบาลขึ้น กล่าวว่าท่านคุรุปัทมสมภพเมื่อครั้งไปสอนพระศาสนาในทิเบต ต้องสู้รบกับพวกมารจนมันพ่ายแพ้ถูกประหารไปหมด, คงงดไว้ แต่ยักษ์ที่สัญญาว่า จะรับหน้าที่ เป็นผู้ ป้องกัน รักษาพระธรรมแห่งพระพุทธศาสนา (ธรรมบาล); และเพื่อตอบแทน ปัทมสมภพให้สัญญาว่า จะจัดให้เข้าอยู่ใน หมู่เทพที่มนุษย์ ต้องเคารพบูชา.

ธรรมบาลทั้งแปด คือ :—

(๑) *ลหโม* (กาลเทวี หรือ ศรีมเหวี) เป็นธรรมบาลผู้หญิง, มีหน้าที่ป้องกันพระศาสนา. เทพทั้งหลายจึงมอบเทพศัตราไว้ให้. กล่าวคือ เหวัชรประทานลูกบาศสำหรับดูความ

เป็นความตายของมนุษย์, พระพรหมประทานพัดหางนกยูง, พระวิษณุประทานมณี, ท้าวกุเวรประทานสังข์ซึ่งนางห้อยไว้ที่กรรณข้างขวา, นันทนาคราชให้นาคซึ่งนางห้อยไว้ที่กรรณซ้าย, วัชรปาณีประทานขวาน, และเทพองค์อื่น ๆ ก็ประทานลาปูด้วยหนังยักษ์มีอสรพิษเป็นสายบังเหียร. ตามปรกติ นางทรงลา แต่นั่งให้ข้างมีฑากณีคนหนึ่งขี่อมกรพักตรา (หน้ามังกร) จูงลา, และฑากณีอีกคนหนึ่งขี่สังหพักตราเคียงข้างถือมีดโต้ เดินลุยไปในทะเลสาบโลหิตซึ่งมีกะโหลก และกระดูกมนุษย์ลอยระกะ.

(๒) *ตสังสะละปะ* หรือ พรหมจีราว, มีสี่พักตร์, ทรงม้าขาวเป็นพาหนะ, มีพระแสงดาบและบางทีขวัชเป็นเทพศัตรา, หน้าตาไม่ดุร้ายเหมือนธรรมบาลอื่น ๆ.

(๓) *เบคตลีธรรมบาล* เป็นผู้พิทักษ์ม้า ไม่ปรากฏชื่อเป็นภาษาสังสกฤต, เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจว่าจะไปปน ๆ อยู่กับหัยครีพ ซึ่งเป็นธรรมบาลคนที่หก. มีประวัติเล่าว่า เบคตลีธรรมบาลนี้ เมื่อยังไม่ได้ถวายตนในพระพุทธศาสนา, ได้ยกทัพมารจำแลงเป็นสัตว์ต่าง ๆ เข้าไปขัดขวางทไลลามะ ซึ่งจะไปประกาศศาสนาแก่ชาติตาตมงคล. ทไลลามะจึงร่ายคาถากลายร่างเป็นพระอวโลกิตหกกร, สี่กรทรงเหพศัสตรา กรอีกคู่หนึ่งอยู่ในประณมมุทรา (ท่าไหว้). รอยเท้าม้าที่พระอวโลกิตทรง

บังเกิดเป็นอักขระมนตร์ของพระองค์ว่า โอม มณิ ปัทเม หุ๋. เบคตส์พญามารเห็นความอัศจรรย์ดังนี้, ก็กลับใจเลื่อมใสในพระศาสนา รับเป็นธรรมบาล.

(๔) *พระยมธรรมบาล.*[๑] พระยมนี้ตามประวัติในชิเบต ไม่เหมือนกับของอินเดีย. มีเรื่องเป็นดังนี้: มุนีคนหนึ่งเข้าฌานอยู่ในถ้ำ มีกำหนดห้าสิบปีจึงจะสำเร็จเข้าสู่นิรวาณ. ในคืนหนึ่งในปีที่สี่สิบ เก้าสิบเอ็ดเดือน กับสี่สิบเก้าวัน (คือขาดอีกวันเดียวจะครบห้าสิบปี), โจรสองคนนำโคที่ลักมาเข้าไปในถ้ำ, ขณะศัตรีระโค เหลียวไปเห็นมุนีอยู่ในถ้ำ, เกรงว่าจะเป็นองค์พยานในการที่มันทั้งสองได้กระทำโจรกรรม, จึงจะฆ่ามุนีนั้นเสีย. มุนีอ้อนวอนขอชีวิต, ยกเหตุว่าในไม่ช้าตนก็จะเข้าสู่นิรวาณ, ถ้าประหารเสียในขณะนี้, ผลบุญที่ได้บำเพ็ญไว้ตั้งห้าสิบปีก็จะสูญสิ้นไป. โจรทั้งสองไม่ยอมเชื่อถือ, จึงศัตรีระ

(๑) ใน Hand-hook of Chinese Buddhism กล่าวในประวัติว่า เดิมพระยมเป็นกษัตริย์ครองไวสาลี ในขณะที่ทำศึกอย่างอุกฉกรรจ์ พลางอธิษฐานขอให้เจ้านรก จึงได้ไปเกิดในนรกตามที่ตั้งอธิษฐาน, แม่ทัพ ๑๘ คน กับพลทหาร ๘๐,๐๐๐ ก็ลงไปเกิดในนรกด้วย, เป็นตุลาการผู้ช่วยบ้าง ผู้คุมบ้าง เพชฌฆาตบ้าง. กนิษฐภคินี (ยมี) เป็นผู้ควบคุมนักโทษฝ่ายหญิง. แต่พญายมกับบริวารต้องรับโทษบาปที่ทำไว้แต่ก่อน โดยมีบีศาจตน ๑ กรอกน้ำทองแดงลงไปในปาก ๓ ครั้งเสมอไปทุก ๒๔ ชั่วโมง จนกว่าจะสิ้นกรรม แล้วจึงจะได้ไปเกิดเป็นท้าวสมันตราช.

มุนี่เศี่ย. ทันใดนั้นร่างมุนี่ก็กลายรูปเป็นพระยมเศี่ยรขาดสัณฐานดุร้าย, เอาศีรษะโคเข้าใส่แทน, แผดเสียงแล้วฆ่าโจรทั้งสองตาย, เอากะโหลกโจรทำเป็นถ้วยตักโลหิตโจรกิน, แล้วบังเกิดความกระหาย บ้าเลือด จะทำลายล้างชีวิต มนุษย์ให้หมดทั้งชิเบต. ชาวชิเบตอ้อนวอนพระโพธิสัตว์มัญชุศรีให้ช่วยป้องกัน. ร้อนถึงพระมัญชุศรี, ก็แปรร่างเป็นยมานตกะ (ที่ตายของยม) ลงมาปราบ, จนพระยมต้องพ่ายแพ้รับหน้าที่เป็นธรรมบาล.

(๕) *ท้าวกุเวร* มีประวัติในลัทธิฮินดูอย่างไรทราบกันดีแล้ว. ในชิเบต ท้าวกุเวร มีหน้าที่เป็นทั้งโลกบาล ธรรมบาล และยิดัม. ถ้าเป็นยิดัม. มีชื่อว่าชมพล.

(๖) *หัยครีพ* (คอม้า) มีฐานะเสมอพระโพธิสัตว์, แต่บางทีเป็นยิดัม ซึ่งมีฐานะเสมอด้วยฌานิพุทธ. พวกขายม้าในชิเบตนับถือบูชาหัยครีพธรรมบาล, ถือว่าอาจขับไล่ผีปีศาจไปสิ้นเพราะมีเสียงร้องเหมือนม้า; ถ้าอ้อนวอนบูชา, จะได้ยินเสียงเหมือนม้าแสดงว่ารับบูชา. มีรูปร่างมากเศร้ามากกรเหมือนอย่างธรรมบาลอื่น ๆ.

(๗) *มหากาล* ผู้นี้เป็นทั้งธรรมบาลและยิดัม, มีรูปร่างหลายประการด้วนมีเศร้ามีกรมากตามเคย, แต่สีกายดำ

หัยครีพ

(๘) *ยมานตกะ* คือปางหนึ่งของพระมัญชุศรีซึ่งอวตารมาปราบพระยมธรรมบาลที่ดี. ยมานตกะบางทีมีเศียรเป็นโคอย่างพระยม, แต่มากเศียรมากกรไม่แพ้ผู้อื่น.

นาถ หรือพญายักษ์

นาถเป็นเจ้าพวกเสนายักษ์ชนิดดุร้าย, ซึ่งนิกายลามะย่อมเลือกสรรคนใดคนหนึ่งขึ้นเป็นผู้บ้องกันนิกาย, นาถนี้กล่าวว่ามีอยู่ ๗๕ คน มีชื่อและรูปร่างหน้าตาต่าง ๆ กัน.

ฑากิณี

ฑากิณีตาม ลัทธิฮินดูเป็นโฉมดผู้หญิงจำพวก หนึ่งเป็นบริพารของนางกาลี (พระอุมา), ส่วนตามลัทธิลามะว่าโดยมากเป็นชายาของธรรมบาลที่ชั้นเดิมเป็นยักษ์และนาค, มีจำนวนด้วยกันเป็นนางทั้งแปด, ชื่อและลักษณะเป็นดังนี้.

(๑) *ลาสยา* ผิวขาวถือกระจกเงา

(๒) *มาลา* ผิวเหลืองถือพวงลูกประคำ

(๓) *คีตา* ผิวแดงถือพิณ

(๔) *ครรม* (ภาษาธิเบต, สันสกฤตไม่มี) สีเขียว ในท่ารำ

(๕) *บุษปา* ผิวขาวถือดอกไม้

(๖) *ธูปา* ผิวเหลืองถือหม้อบูชา

(๗) *ทีปา* ผิวแดงถือโคม

(๘) *คันธา* ผิวเขียวถือแจกันน้ำหอม.

ทวยเทพ ฯลฯ

ทวยเทพในลัทธิฮินดูย่อมมีอยู่บริบูรณ์ในลัทธิลามะ, แบ่งออกคร่าว ๆ ตามแบบของธิเบต.

(๑) เทพ, (๒) นาค, (๓) ยักษ์, (๔) คนธรรพ์,

(๕) อสูร, (๖) ครุฑ, (๗) กินนร, (๘) มโหรัค (มีลักษณะเป็นสัตว์เลื้อยคลานอย่างงูใหญ่). ทวยเทพนั้นมีจำนวนสามสิบสามเหมือนอย่างอินเดียสมัยเวทซึ่งรวมทั้งรุทร ๑๑ วสุ ๘ อาทิตย์ ๑๒. เทพเหล่านี้มีลักษณะทรงเครื่องเหมือนกษัตริย์, ประทับเหนือดอกบัว. ถ้าเป็นเทพชั้นใหญ่กว่า, ก็จัดให้เป็นเทพประจำทิศ หรือโลกบาล คือ;

ตะวันออก	อินทร
ตะวันตก	วรุณ
เหนือ	กุเวร
ใต้	ยม
ตะวันออกเฉียงเหนือ	อีศ
ตะวันออกเฉียงใต้	อนันต์
ตะวันตกเฉียงเหนือ	มรุต
ตะวันตกเฉียงใต้	นิรฤติ
ท่ามกลาง	พรหม

นาคนั้นแบ่งออกเป็นสี่พวก คือ (๑) นาคสวรรค์มีหน้าที่เฝ้าวิมานเทวดา, (๒) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน, (๓) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร, (๔) นาครักษา

ชุมทรัพย์. นาคเหล่านั้นแต่ละพวกมีกษัตริย์อำมาตย์ราษฎร ถือพระพุทธศาสนา จะไม่ถูกครุฑทรมานทำร้ายเลย.

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีพวกผีบีศาจซึ่งจำแนกแบ่งไว้มากมายหลายชนิด ควรนำเอามากล่าวไว้บ้างคือ:- เปรต, กุมภัณฑ์, บีศาจ, ภูต, ปูตัน, กัตปูตัน, อนุมาท, สกันท, อัปสมาร, ฉายา รากษส, เรวดีครหา, พราหมรากษส, เหล่านี้บางชื่อไม่ทราบว่าเป็นอะไร.

จ้าวผีและภูตผี

จ้าวผีมีตำแหน่งเป็นผู้พิทักษ์รักษาในหัวเมืองและตำบลหมู่บ้านอย่างจ้าวพ่อจ้าวแม่, แบ่งออกเป็นแปดชนิด คือ (๑) เทพารักษ์ เป็นผู้ชายล้วน ผิวเนื้อขาว ตามปรกติไม่ดุร้าย; (๒) จ้าวผี เป็นผู้ชายล้วน ผิวเนื้อแดง, มักจะเป็นดามะที่มีใจไม่สันโดษตายไปเป็น, ชอบสิงอยู่ตามวัด; (๓) บีศาจ ผู้ชายล้วน ผิวเนื้อดำ มีอุปนิสัยดุร้าย, พวกที่ทำร้ายลัทธิดามะย่อมไปเกิดเป็นบีศาจจำพวกนี้, ต้องเซ่นบวงสรวงด้วยสุกรจึงจะไม่ทำรังควาน; (๔) บีศาจ ประจำดาวพระเคราะห์ ผิวเนื้อผ่านขาว; (๕) บีศาจพุงพลุ้ย ผิวเนื้อม่วงแก่; (๖) บีศาจกินคน: (๗) พญาบีศาจหรือจ้าว ผิวเนื้อขาว, พวกวีรบุรุษ ย่อมไปเกิดเป็นบีศาจจำพวก

นั้น (เช่นจ้าวกวนอู) (๘) นางบีศาจเรียกว่ามะโม ผิวเนื้อดำ, เป็นจ้าวแห่งโรคภัย บางทีก็เป็นเมียของบีศาจพวกต้น แต่จะเอาแน่ไม่ได้นัก.

ยังมีผีอีกชนิดหนึ่งไปเป็นผีประจำบ้าน ซึ่งเป็นชนิดเดียวกับจ้าวประจำครัวไฟ (เจาซั่นในลัทธิเต๋าสือของจีน ที่เตาไฟของจีนจะเห็นปักรูปและบางทีก็เขียนเป็นอักษรไว้บูชา). จ้าวผีชนิดนี้ชาวธิเบตเขียนเป็นรูปหน้าสุกรสวมเสื้อรุ่มร่าม, มีอุปนิสัยไม่อยู่เป็นที่, ย้ายที่อยู่ในบ้านตามฤดูกาล. เพราะฉะนั้น เจ้าของบ้านจะต้องระวังอยู่เสมอ: ที่ใดถึงกำหนดจะเป็นที่อยู่ของจ้าวผี, จะต้องระวังอย่าให้มีสิ่งของเข้าไปวางไว้, จะปัดกวาดหรือกระทบกระเทือนไม่ได้, จะเป็นเหตุให้โกรธทำให้ตายได้. ด้วยเหตุฉะนี้ แขกที่ไปหา, เมื่อเห็นที่ตอนใดในบ้านว่างเปล่าอยู่, ก็จงระวังอย่าเอาหมวกหรืออะไรไปวาง, จะเกิดความเดือดร้อนทำให้จ้าวโกรธ. กำหนดที่อยู่ของจ้าวผี ในเดือนที่หนึ่งที่สองอยู่กลางบ้าน, เดือนที่สามที่สี่อยู่ที่ธรณีประตู, เดือนที่ห้ายืนอยู่ใต้ชายคา, เดือนที่หกยืนอยู่ที่มุมบ้านทิศตะวันตกเฉียงใต้, เดือนที่เจ็ดที่แปดยืนอยู่ใต้ชายคา, เดือนที่เก้าที่สิบยืนอยู่ที่สามขาเตาไฟ, เดือนที่สิบเอ็ดสิบสองยืนอยู่ที่เตาไฟซึ่งจัดรับรองไว้: ในตอนนี้เรียกว่าจ้าวเตา. อาการที่คลาดย้ายไปเกี่ยวกับฤดูกาลเหมือน

กัน: ที่ออกไปยืนอยู่นอกบ้าน เป็นฤดูร้อนจัด, อยู่ใกล้เตาไฟในฤดูหนาวจัด.

ข้อที่ต้องคอยระวังอย่าให้จ้าวโกรธมีดังนี้ :–

ในเดือนที่หนึ่งที่สองเมื่อจ้าวอยู่กลางบ้านอย่าเอาองโล่เตาไฟไปวางไว้ในที่นั้น, ให้เลื่อนไปวางมุมห้องและอย่าเอาซากศพไปเก็บไว้ที่นั่นด้วย. เมื่อจ้าวอยู่ที่ประตู, ห้ามไม่ให้ผู้เป็นเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้ามาและออกไป, จะหามศพเข้ามาและออกไปก็ไม่ได้เหมือนกัน. ถ้าเป็นความจำเป็นที่เจ้าบ่าวเจ้าสาวหรือศพจะต้องผ่านเข้ามาและออกไปทางประตู, ไม่มีประตูรูช่องหน้าต่างอื่นจะเข้าออกได้; ต้องเอาแป้งมาปั้นเป็นรูปม้าหนึ่งตัว รูปจามรีหนึ่งตัว, ให้เอาหนังและขนของสัตว์สองชนิดนี้แทรกไว้ในรูปแป้ง, ไปวางไว้ที่ประตูพร้อมทั้งน้ำชาและสุรา (เหล้ายาปลาปิ้ง) เป็นเครื่องพลีบูชา, อัญเชิญให้จ้าวมานั่งบนรูปแป้งที่จัดไว้ให้เป็นพาหนะ, ให้ปลดบานประตูออกไปไว้นอกบ้าน เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวหรือศพผ่านเข้ามาหรือออกไปแล้ว, จึงจะมาติดบานประตูใหม่ได้.

เมื่อจ้าวประจำอยู่เตาไฟ, ห้ามไม่ให้เคลื่อนย้ายซ่อมแซมเตา, จะทำพิธีแต่งงานหรือมีศพอยู่ในบ้านไม่ได้. ถ้ามีแขกมาหา, ใช้ผ้าบังเตาไฟไว้, แล้วอ่านมนตร์เพื่อวิงวอนไม่ให้จ้าว

โกรธ. ถ้าจ้าวอยู่ที่ระเบียงบ้าน, ไม่สู้มีกังวล, นอกจากระวังอย่าเช็ดล้างหรือซ่อมแซมส่วนนอกของบ้านเท่านั้น. เพื่อเป็นการป้องกันตัว, ถ้าสงสัยว่าจ้าวจะโกรธเคืองก็ให้ไปนิมนต์ลามะมาทำพิธีแก้รังควานให้ปีละครั้ง.

นอกจากจ้าวและผีดังได้กล่าวแล้ว, ยังมีผีประจำกายมนุษย์อยู่คนละหลายตน (เจตภูต ?), กับผีอื่น ๆ อีก เพราะฉะนั้น บรรดาพวกผีปีศาจ ในธิเบตดูเหมือนจะมีมากที่สุด, เพียงเล่าแต่ย่อ ๆ มาน ยังรู้สึกว่ายืดยาวมากอยู่แล้ว. แต่อย่างไรก็ลักษณะของผีเป็นส่วนมาก ก็มีอยู่ในประเทศอื่น ๆ เหมือนกัน: น้ำถึงไหน ปลาถึงนั่นฉันใด, คนถึงไหน เทวดาหรือผีก็ถึงนั่นฉันนั้น, หากแต่เราชิน, จึงไม่รู้สึกว่าของเราเป็นของแปลก. เพราะฉะนั้น ผีทิเบต จึงไม่เป็นสิ่งที่แปลกอะไร, นอกจากทำพิธีกันเสียยุบยิบไปเท่านั้น.

รูปพระอรหันต์: ในลัทธิลามะ แบ่งออกเป็นอรหันต์ชาติอินเดียพวกหนึ่ง, อรหันต์ชาติธิเบตมีชาติตาดมงคลและจันแทรกอยู่บ้างอีกพวกหนึ่ง. รูปพระอรหันต์ตามปรกติ มักทำรัศมีวงรอบเศียร. ถ้ามีรูปศิษย์อยู่ด้วย, ก็ทำรูปพระอรหันต์มีขนาดโตกว่ารูปศิษย์.

พระอรหันต์ที่เป็นชาติอินเดียคือ พระมหาสาวกสิบองค์:—

ที่นับถือว่าเด่นอยู่ในลัทธิเช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมค-คัลลาน์ ตามปรกติศิลร้างเบื้องแรกปั้นถือบาตรและไม้เท้า; บางที ก็เป็นท่าประณมมือบูชาพระศากยมุนีพุทธเจ้า. ถัดมา มีพระมหา-กาศยปผู้เป็นประธานในประถมสังคายนา, พระอุบาลี, พระสุภูมิ, และพระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก.

พระอรหันต์ชาติธิเบตมีชาติตาดมงคล และจีนแทรกอยู่บ้าง คือ พระเถระผู้ไปแผ่พระศาสนา ๑๖ องค์. พระเถระ ๑๖ นี้ ที่เกิดภายหลังพุทธกาล ก็มีอยู่หลายองค์. ภายหลังจีนเติมเถระชื่อ ธรรมตราต และฮั่วชังเข้าด้วยอีกสององค์ รวมเป็นสิบแปด, ให้ชื่อว่า จับโป๊ยล่อหั่น คือพระอรหันต์สิบแปด. พระอรหันต์เหล่านี้สร้างเป็นรูปมีรัตถุต่าง ๆ เป็นเครื่องหมายประจำองค์ (ดูได้ที่วัดมังกรกมลาวาส), มีรายนามย่อ ๆ ต่อไปนี้ :—

(๑) *อังคีรชะ* (เกิดจากแขน) ถือหม้อเผากำยานของหอม และแส้ปัดขนหางโค, ไปประกาศศาสนา ยังแดนเขา เตเส อยู่รอบสระ มันโสรวร หรือบนยอดเขาไกลาส

(๒) *อชิต* (อยู่ป่า) เป็นฤษีบำเพ็ญฌานอยู่เขาอุสีร

(๓) *วันวาส* (ตามเวลา) ถือแส้ปัดหางโคไปสู่แดนเขาเจ็ดลูก (สัตตบริภัณฑ์)

(๔) *กาลิก* (ตามเวลา) มีตู้หุ่นทองเป็นเครื่องหมาย ไปสู่แดนตามรทวีป

(๕) *วัชรบุตร* (ลูกแห่งสายฟ้า) ถือแส้บัดไปลังกาทวีป

(๖) *ภัทร* (เจริญ) ถือสมุดหนังสือ ไปยมุนาทวีป

(๗) *กนก วัตส* (ลูกโคทอง) ถือข่ายมณีไปสู่ยอดเขาหญ้าฝรั่นแคว้นกัษมีระ

(๘) *กนก ภารัทวาช* ไปสู่ปรโคธานยทวีป

(๙) *วกุล* ถือพังพร (นกฮูก) ไปสู่อุตตรกุรุทวีป

(๑๐) *ราหุล* ถือมงกุฎมณี ไปสู่ปริยังคุทวีป

(๑๑) *จูฑปิ่นถก* ไปสู่เขาคฤธรกูฏในแคว้นมคธ

(๑๒) *ภรัทวาช* ถือหนังสือและบาตร ไปสู่ภาคตะวันออกแห่งแคว้นวิเทห

(๑๓) *ปิ่นถกะ* ถือหนังสือ

(๑๔) *นาคเสน* ถือแจกันและไม้เท้า องค์นี้มีปรากฏในหนังสือมิลินทปัญหา

(๑๕) *โคปก* ถือหนังสือ ไปสู่ภูเขาทิหุ

(๑๖) ไม่มีชื่อในสัสกฤต ธิเบตให้ชื่อว่า *มิปเยท* ไปสู่เขาหิมาลัย;

ที่เพิ่มขึ้นในภายหลัง คือ :-

(๑๗) *ธรรมตราตะ* หรือ *ธรรมตล* ถือแจกันและแส้ปัด หลังแบกหนังสือ มองดูพระพุทธรูปอมิตาภะ, เป็นคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น จึงมีผมยาว, เกิดที่คันธาร เป็นบิดุลาของวสุมิตร, และเป็นผู้รจนาคัมภีร์อุทานวรรค และสัญญุกตาริธรรมศาสตร

(๑๘) *ฮั่วชัง* เป็นชื่อจีนแปลว่าภิกษุมีย่าม และเป็นทานบดีแก่สานุศิษย์ มักทำเป็นรูปคนใจดีในท่านั่ง อ้วนใหญ่พุงพลุ้ย, มีเครื่องหมายคือถุงและถูกประคำอยู่ในมือขวา ถือผลท้อในมือซ้าย มีบิดาจนน้อยเด่นอยู่รอบตัว, บางทีรูปนี้เรียกว่าพระไมเตรย (พระสังกัจจายน์ ?)

พระอรหันต์ทั้งสิบแปดนั้น ข้างจีนและญี่ปุ่นมีชื่อและลักษณะผิดเพี้ยนไปบ้าง. นอกจากนั้น ยังมีคณาจารย์ในมหายานที่ยกขึ้นเป็นอรหันต์ เป็นที่เคารพบูชาของลามะ มี อัศวโฆษ นาคารชุน อารยเทพ กุมารัต อสงค์ อสุพันธ์ ธรรมกีรติ จันทรกีรติ เป็นต้น, และเติม ศานตรักษิต และอติศ เข้าด้วยในจำพวกอรหันต์รุ่นหลัง.

นักสิทธ์

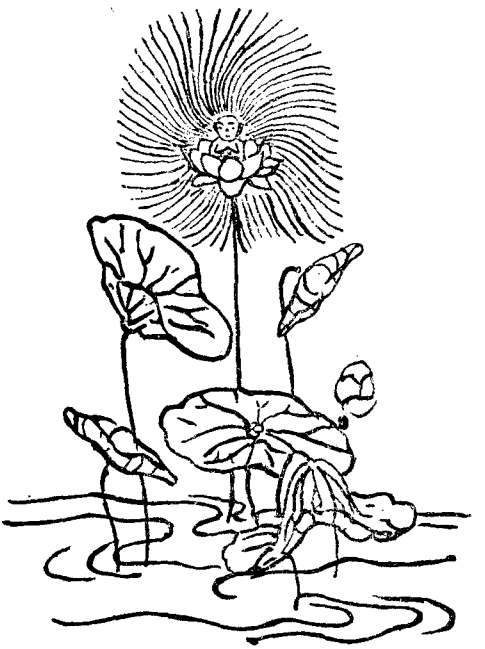
สิทธ์หรือมหาสิทธ์ (ซึ่งเราเรียกว่าสิทธาจารย์ และหมายความว่าฤษี ตามลัทธิฮินดู) เป็นภิกษุอาจารย์ในอินเดียของ

พุทธศาสนา. ลามะยกย่องนับถือมากว่าเป็นผู้มีฤทธิ์บังคับภูตผีปีศาจได้, มักสร้างเป็นรูปซึ่งไม่ได้ปลงผมอย่างภิกษุสงฆ์ และมีเครื่องนุ่งห่มน้อยเต็มที. ในจำพวกมหาสิทธ์ ก็มีทั้งสมภพเป็นประธาน ซึ่งสร้างเป็นรูปนั่งแต่งตัวเป็นชาวอุทยาน, มือขวาถือวัชร, มือซ้ายถือกะโหลกมีโลหิตอาบ, รักแร้ซ้ายหนีบคฑาอันเป็นเทพศัสตราของพระองค์. บนศีรษะมีเครื่องศีรษะมนุษย์ซึ่งตัดมาใหม่ ๆ ๑, ศีรษะเหี่ยว ๑, และกะโหลก ๑, มีชายาประจำซ้ายขวาสำหรับถวายโลหิตและสุราใส่ในกะโหลกเป็นพลีบูชา. ข้างหน้ามีเครื่องบูชาเป็นส่วนต่าง ๆ ของซากมนุษย์. นอกจากนี้ ยังมีรูปเป็นอย่างอื่นที่มีลักษณะดุร้ายน่ากลัวอีกเจ็ดประการ; เพราะฉะนั้น จึงมีนามว่า พระผู้มีรูปกายทั้งแปด.

เครื่องอุปกรณ์และเครื่องหมายในลัทธิพิธี

บรรดาลัทธิศาสนาต่าง ๆ โดยมากในปัจจุบันนี้ ย่อมมีเครื่องอุปกรณ์เป็นเครื่องหมายในลัทธิเอาเข้าไปพัวพันปะปนระคนอยู่ในหลักลัทธิ, จนถึงกับยอมปล่อย ๆ กันไปโดยอธิบายว่าสามัญชนยากที่จะเข้าใจซึมทราบในข้ออรรถธรรมอันลึกซึ้ง จึงต้องมีเครื่องอุปกรณ์ไว้แสดงรูปเป็นการสอนให้เกิดความเลื่อมใสในทางอ้อม. ข้อแก้ตัวนี้ก็ไม่สู้จะถูกเสมอไป เพราะในลัทธิ

มะหะหมัดซึ่งห้ามการมีรูป และเครื่องหมายต่าง ๆ ในลัทธิไว้เด็ดขาด สามัญชนที่ยังติดในรูปก็ยังนิยมนับถืออยู่ไม่น้อย. ถ้าจะอธิบายว่า มนุษย์หมู่ใดมีอุปนิสัยไปทางศิลป, มนุษย์หมู่นั้นก็ย่อมจะจัดให้มีรูป และ เครื่องประดับเป็น เครื่องหมายเครื่องบูชาในลัทธิของตน : ดังนี้ จะแยบคายกว่า.

เกิดจากดอกบัว

เครื่องหมายอันเป็นรูปที่เคารพบูชา ได้กล่าวไว้แล้ว. ใน

ภาพสวรรค์ชั้นดุสิต ในเรื่องลัทธิลามะ

ทน จะกล่าวด้วยเครื่องหมายอย่างอื่นเป็นของธิเบต ซึ่งตามปรกติมีรูปยันต์ รูปสัตว์ รูปต้นไม้ หรือรูปอื่น ๆ.

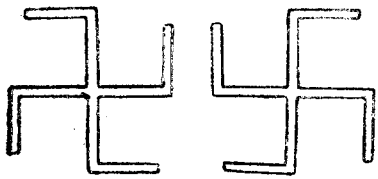
ในลัทธิลามะ มีเครื่องหมายมากมายนัก โดยมากเอามา

จากอินเดียและจีน, แต่แก้ไขดัดทอนรูปเหล่านั้นให้เหมาะกับลัทธิ. ที่เป็นของเขมรแท้มีน้อย และมักเป็นชนิดที่ทำขึ้นอย่างง่ายๆ, ไม่วิจิตรเหมือนของอินเดียและจีน ซึ่งเจริญด้วยศิลปแล้ว.

ดอกบัว เป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิอย่างหนึ่ง (นี้เป็นต้นเหตุให้ฐานพระพุทธรูปมีบัวคว่ำบัวหงาย). บรรดารูปที่เคารพจะปรากฏว่าสถิตอยู่เหนือดอกบัวโดยมาก ดอกบัวเป็นเครื่องหมายของยืนว่ามีกำเนิดทิพย์ เพราะดอกบัวเกิดในสระและโผล่ขึ้นเหนือน้ำ เหมือนดังหนึ่งจะหลีกพ้นจากการแปดเปื้อนด้วยเปือกตม; เพราะฉะนั้น กำเนิดของอัจฉริยบุคคลผู้วิเศษจึงมักจะเกิดจากดอกบัวอย่างครูบัทมสมภพ.

เครื่องหมายตรีรัตน ทำเป็นมณีรูปไข่สามดวง, เอาส่วนแหลมปักลงเรียงให้เหลื่อมกัน เพื่อให้เห็นสามดวงได้ชัด และตรีรัตนนี้ มักมีรัศมีเป็นเปลวเพลิงล้อมรอบ.

เครื่องหมายสวัสดิกะ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงมงคลมีแพร่หลายไปในประเทศต่าง ๆ มาแต่โบราณ, ในลัทธิตามะถือว่าถ้าปลายหันเวียนไปทางขวา (ทักษิณาวรรต), นอกจากเป็น

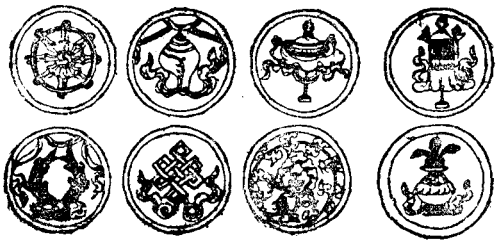
สวัสดิกะ

เครื่องหมายแห่งมงคล, ยังเป็นเครื่องหมายแห่งชีวิตซึ่งเวียนกันไปไม่มีที่สิ้นสุด. นักปราชญ์ตะวันตกมีความเห็นว่า สวัสติกะ ออกมาจาก คำว่า สุ อัสติ ในภาษาสังสกฤต ซึ่งแปลว่า ดี; และมักจะเป็นเครื่องหมายประจำเทพอัคนี. ไม้สองอันใช้วักกันในรูปสวัสติกะ กล่าวในภาษาสังสกฤตว่า อรณิ, เป็นเครื่องหมายว่าถูกกันเกิดเป็นไฟ. ในศาสนาจีน เอาไปใช้เป็นเครื่องหมายสำหรับสุปรรศวซึ่งเป็นพระชินองค์ที่เจ็ดในสัตชิ. ในสัทธิบอนปะของธิเบต นำเอาเครื่องหมายสวัสติกะไปใช้เหมือนกัน, แต่เปลี่ยนไปให้ปลายหันเวียนมาทางซ้าย (อุตตราวรรต).

เครื่องหมายสัปตรัตนคือ เป็นแก้วทั้งเจ็ดของจักรพรรดิ. เครื่องหมายราชอิสริยยศเจ็ดอย่าง. อัษฎมงคล (มงคลแปดประการ) ธิเบตมีมัตสย (ปลาทอง), นิธิ, สังข์, ศรีวัตส (ยันต์มงคล), ธวัช, กลศ (คนโท), บัทม, จักร. เครื่องบูชาเก้าประ-

แก้วทั้งเจ็ดของจักรพรรดิ

มงคลแปดประการ

เครื่องบูชาแปดประการ

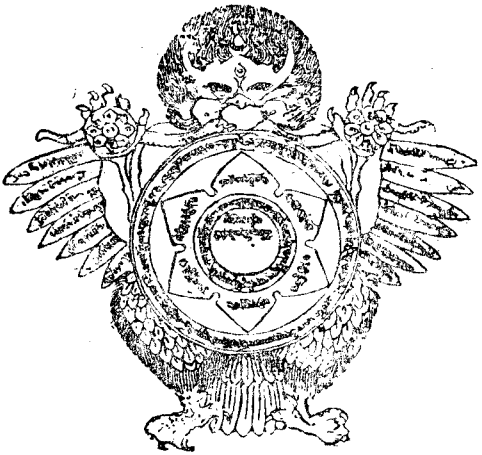
การ – มี (๑) กระจกซึ่งเทวภาส่งธรถวายพระพุทธเจ้าครั้งแสดงเทศนา, (๒) ปรอทอันเกิดจากสัตว์บางชนิดหรือเกิดขึ้นที่คอช้าง (คุฬิกา ?) ซึ่งช้างประจำทิศถวายแด่พระพุทธเจ้า, (๓) เนยซึ่งธิดาชาวนาถวายแด่พระพุทธเจ้า และพระองค์ประสาทมงคลให้, (๔) หญ้าคาซึ่งคนขายหญ้าถวายพระพุทธเจ้า, (๕) ผลมะตูมซึ่งพระพรหมถวาย และพระพุทธเจ้าประสาทมงคลว่าเป็นผลไม้ที่ดีที่สุด, (๖) สังข์ซึ่งพระอินทร์ถวาย (๗) ธชรี (ไม่ทราบว่าอะไร) ซึ่งพราหมณ์ถวาย และพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นความรู้

อันดับ, (๘) หัวผักกาดขาวซึ่งวัชรปาณีถวาย ตรัสว่าเป็นเครื่องบำราบบีศาจให้พ่ายแพ้ เครื่องหมายแห่งกามทั้งห้า (เบญจกามคุณ). สิ่งที่กล่าวเหล่านี้ ธิเบตเขียนเป็นรูปเครื่องหมายทั้งสิ้น.

ม้ามังกร

เครื่องหมายที่นำเอาไปจากจีน คือ ยันต์รูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ (เป็นวงกลมแบ่งกันข้างละซีกคล้ายตัวปลากลืนกันอย่างตราแผ่นดินเกาหลี). ยันต์แปดเหลี่ยม (โป๊ยข่วย ที่คู่กับรูปดิงโต). เต่าซึ่งในลัทธิของฮินดูและของจีนถือว่าเป็นเครื่องหมายแห่งโลกานุโลก: กระดองมีสัณฐานคลุมเปรียบเหมือนท้องฟ้าครอบ, ท้องเต่าคือแผ่นดิน ซึ่งลอยเรี่ยอยู่ในน้ำ, และถือ

ยันตร์ครุฑ

ว่าเต่ามีอายุยืนนานยากที่จะตาย. มังกรเอาเข้ารวมกันไปกับนาคของอินเดีย. ม้ามังกร (เล่งเบี) ซึ่งมักเขียนไว้ในธง (เห็นจะอย่างธงจรเข้ซึ่งจีนเรียกว่ามังกรเหมือนกัน) ครุฑหรือหงส์ชนิดหนึ่ง ซึ่งถือว่า หัวของนกนี้คือสวรรค์, ตาคือดวงอาทิตย์, หลังที่โค้งคือพระจันทร์, ปีกคือลม, ตีนคือแผ่นดิน, หางคือต้นไม้. เสือเป็นเครื่องหมายที่มีมาในชิเบกก่อนสมัยลัทธิลามะ. และมักจะมีรูปอยู่ในธงคู่กับธงม้ามังกร. ค้างคาวมักทำเป็นค้างคาวกางปีกห้าตัวเกี่ยวกันเป็นวงสี่เหลี่ยม (เครื่องหมายชิว), มักชอบบักไว้ที่เสื้อเครื่องยศของลามะชั้นสูง. ค้างคาวห้าตัวนั้นหมายถึงวาสนา (ฮก), ทรัพย์ (ลก), อายุยืน (ชิว), สุขสบาย, แสนสงบ.

ค้างคาว

เครื่องหมายที่ใช้ตัวเลขแทนก็มี แต่มักเป็นเครื่องหมายของโหร, เช่น–

๓ = ภพทั้งสาม (กาม รูป อรูป) – คุณทั้งสาม – ไฟทั้งสาม – ภูเขา (ตามลักษณะอักษร ซัน หรือ ซัว ในภาษาจีน ที่แปลว่าภูเขา เขียนเป็นสามยอด)

๔ = ทะเลหรือทะเลสาบ (เพราะจำเป็นต้องมีฝั่งล้อมทั้งสี่ด้าน)

๕ = เบ็ญจกามคุณ – เบ็ญจขันธ์ – เบ็ญจธาตุ

๗ = ฤษีทั้งเจ็ด

๘ = นาคทั้งแปด

๙ = ทรัพย์ทั้งเก้า (นพนิธิของท้าวกุเวร)

๑๐ = ทิศทั้งสิบ

๑๒ = พระอาทิตย์

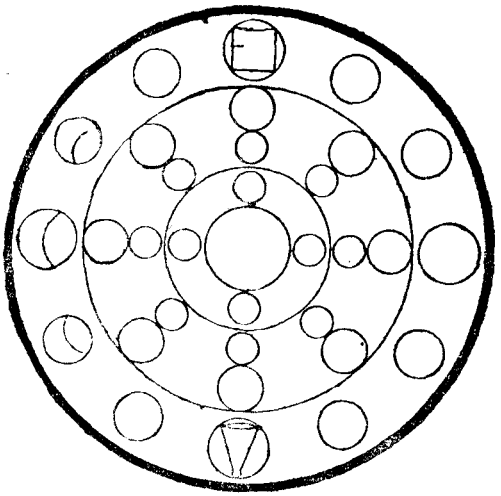
๒๔ = พระชินยี่สิบสี่องค์

๓๒ = ฟัน (เพราะมีสามสิบสองซี่)

๐ = ท้องฟ้า (ว่างเปล่า.)

มณฑลบูชา

ในประวัติว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้ อุทิศถวายชมพูทวีป อันเป็นอาณาจักรในพระพุทธศาสนาถึงสามคราว, แล้วนำพระราชทรัพย์มาถ่ายชมพูทวีปครบสามคราว (คล้ายกับพระเจ้าศิลาทิตย์ ดูภาค ๓ ตอน ๑). ลัทธิสามะก็ดูเหมือนจะอนุวรรตน์อย่างที่พระเจ้าอโศกได้ทรงดำเนินมาแล้ว, แต่สิ่งอุทิศถวายของสามะยิ่งใหญ่กว่าของพระเจ้าอโศก เพราะอุทิศถวายกันทุกวัดและทุกวัน, กล่าวคือ ขออุทิศถวายชมพูทวีปทั้งหมดตลอดจนอีกสามทวีปที่มีอยู่ในไตรภูมิ, กับทั้งสวรรค์ เทวดามนุษย์ สรรพสัตว์ และทรัพย์ทั้งมวลที่มีอยู่. การอุทิศถวายของพระเจ้าอโศกแม้นไปข้างอุทิศถวายจริง ๆ, แต่ของสามะนั้นเป็นรูปถวายซึ่งในคติสามะถือว่าเป็นผลได้จริงไม่น้อยไปกว่าของพระเจ้าอโศก.

มณฑลบูชา

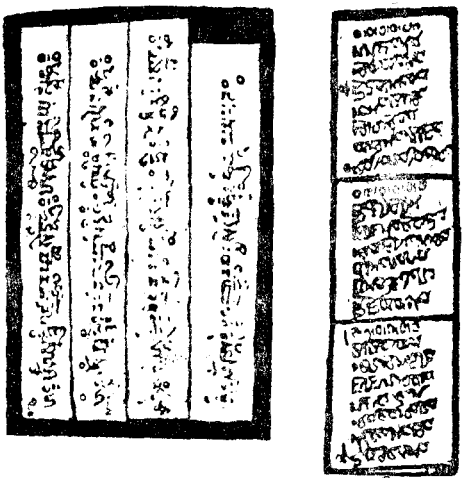
พิธีถวายทำดังนี้ ให้เอาแขนหรือแขนเสื้อเช็ดถาด, เอาข้าวมาหนึ่งกำมือ โปรยลงในถาดสมมติเป็นรากทองของทวีป, เอาแป้งมาปั้นเป็นแผ่นวางลงไป สมมุติว่าเป็นปลอกเหล็กรัดโลก, แล้วเอาก้อนข้าววางกลางสมมุติว่าเป็นเขาสุเมรุแกนโลก. เอาข้าว สามสี่เมล็ด โรย สมมุติ ว่าเมล็ด หนึ่งเป็น ๓๘ ส่วน ของโลก, เวลาวาง โรยลงเมล็ดใดก็ให้ออกชื่อเสมอไป, ผู้มีหน้าที่ทำพิธีจะต้องตั้งจิต แน่วแน่ว่าได้ อุทิศถวาย ทวีป และ อื่น ๆ เป็น การ จริง, มนตร์ที่ใช้ในพิธีขั้นต้นว่า โอม วัชระ ภูมิ อหุ..... ข้าพเจ้าขอนอบน้อมบูชาสามครั้งสามหนแด่บรรดาผู้ซึ่งควรได้รับบูชา ด้วย

ความเต็มกายใจ, ขอสิริจงมาเทอญ.

เครื่องหมายที่นับถือซึ่งใช้กันแพร่หลาย คือ เครื่องราง ต่าง ๆ สำหรับป้องกันโรคภัย และผีบีศาจรังควน หรือเพื่อใช้ไปทำร้ายต่อศัตรู. เครื่องรางเหล่านี้เขียนอักขระสั้นกุดเลอะ ๆ เลือน ๆ อ่านเกือบไม่ออก เรียกเป็นว่ามนตร์, ชักเอามาจากคาถาในคัมภีร์ของมหายาน หรือของคัมภีร์ตันตระ. มนตร์ชนิดนี้เรียกว่าธารณี. ที่จารึกอักขระลงแต่ย่อตัวเดียวก็มี ถือว่าเป็นหัวใจหรือพืชของมนตร์. ถ้าวาดเป็นลวดลายต่าง ๆ อย่างในลัทธิตันตระของฮินดู เรียกว่ายันต์. เครื่องรางที่เป็นมนตร์และยันต์นี้ ถามีมือยู่บริบูรณ์ไม่ขาดแคลน.

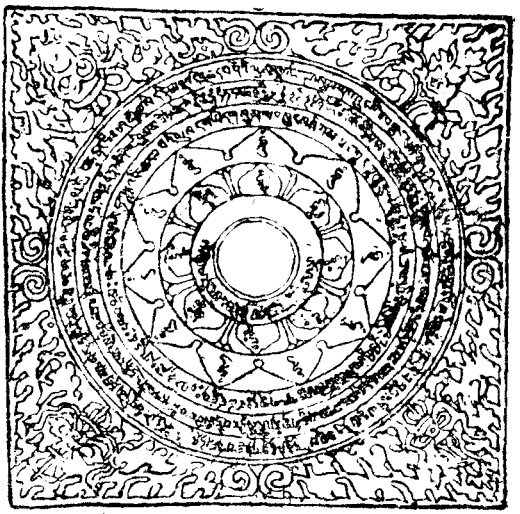
ยังมีกระดาษยันต์ชนิดหนึ่งใช้กินแก้โรค (อย่างจีนเผากระดาษฮู้ แล้วกิน ซึ่งในยุโรปครั้งโบราณก็เคยมี). ที่ยังขนไปอีกก็มี ใช้ฉายรูปลงในกระจกเงา, เอาน้ำล้างบนกระจก แล้วกินแก้โรค. วิธีอย่างนี้ ไม่ใช่มีแต่ในอิเบต, กล่าวว่าที่ในประเทศแคมเบีย ทวีปแอฟริกา, หมอในพื้นเมืองนั้น ตรวจดูคนไข้เสร็จแล้ว, เขียนอักขระอาหรับคัดจากคาถาในคัมภีร์โกหร่านลงในแผ่นไม้กระดานดำ, เอาน้ำล้าง, ส่งให้คนไข้กิน.

ยันต์ต่าง ๆ โดยมากมักใช้เป็นเครื่องราง ประจำอยู่กับตน, โดยพับกระดาษยันต์แล้วพันผ้ามัดเป็นห่อเล็กผูกที่คอ. ที่บรรจุใน

กระดาษยันตร์

กลักทองเหลือง เงิน ทองคำ และผึ้งเพชรพลอยก็มี. ที่เป็นยันต์ขนาดใหญ่ใช้บีดไว้เหนือศีรษะในบ้าน (ฮู้ของจีนก็อย่างเดียวกัน). บางทีก็บีดไว้ข้างฝา. ยันต์เหล่านี้มีคุณอาจป้องกันสรรพภัยได้. ยันต์ที่นิยมนับถือกันมาก คือยันต์ชื่อหัวใจลามะ, เป็นยันต์ยอดเยี่ยม, เพราะบรรจุสิ่งอันมีอำนาจยิ่งของมนตร์ลามะ. ยันต์นี้ทำเป็นสี่เหลี่ยม, ตามขอบเป็นรูปกนกเปลว. ตรงมุมทั้งสี่มีรูปตรีรัตน ดอกบัวอัชระ และกระบี่ด้ามวัชระ. ถัดปลายกนกเข้าไปมีวงกลมขนาดเท่ากันสามวง เรียงกันเข้าไปเป็นลำดับ. วงที่สี่มีขนาดสองเท่าของวงนอก, ทำเป็นลายกลีบบัวสิบกลีบ ตาม

ยันตร์หัวใจลามะ

กลีบมีอักขระ. วงที่ห้าที่ถัดเข้าไปขนาดเท่ากัน มีกลีบบัวแปดกลีบจารึกอักขระ. วงที่หกมีขนาดเท่ากับวงที่หนึ่ง, แล้วถึงวงกลมซึ่งเรียกว่ากลางใจ ดอกบัวเป็นช่องว่างขนาดผ่ากลางราวหนึ่งนิ้ว, สำหรับจารึกแล้วแต่จะต้องการใช้เป็นยันต์ เพื่อประโยชน์อย่างใดก็มีอักขระที่จะต้องจารึกเฉพาะการนั้น.

ในวงที่หนึ่งเป็นเครื่องคุ้มกันกายวาจาใจของผู้ให้ มีอักขระดังนี้ รัชย รัชย กุรุเย สฺวาหา! อัตทัยถ! โอม มุนิ มหามุนิเย สฺวาหา (ถัดไปเป็นเยธรรมา ฯ ๓ ฯ แล้วถึงพระฌานิพุทธ คือ)

ไวโรจน โอม วัชร อักโษภย หุ๋, รัตนสมภพ หฺริ พรฺคุชร หฺริง อโมฆสิทธิ อ!

อักขระในวงที่สอง – โอม! นม สมันต พุทธานำ, นม สมันต ธรรมานำ มน สมันต สังฆานำ, โอม สิดิตพไตฺร. โอม วิมล, โอม ษัทกร, โอม พฺรหฺยริคร วัชร อุสฺตฺสิชัตส กฺรวรรติ สรรวยน มันต มูลวรรม หน ชนัมหา มันตานุมันตา มักไรเยนเกนิ จัตกฺรมฺตัมตต สรรพัน ราตฺสินฺ ราตฺสินฺ ทหนฺท ภินท ตฺสิริ ตฺสิริ คิริ คิริ มท มท หุ๋ หุ๋ ผัต ผัต

อักขระในวงที่สาม – รักษากายวาจาใจของผู้ใช้ คือ :– นม รัชย กฺรุเย สฺวาหา (แล้วถึงตัวสระและพยัญชนะเหมือนอย่างสันสกฤต)

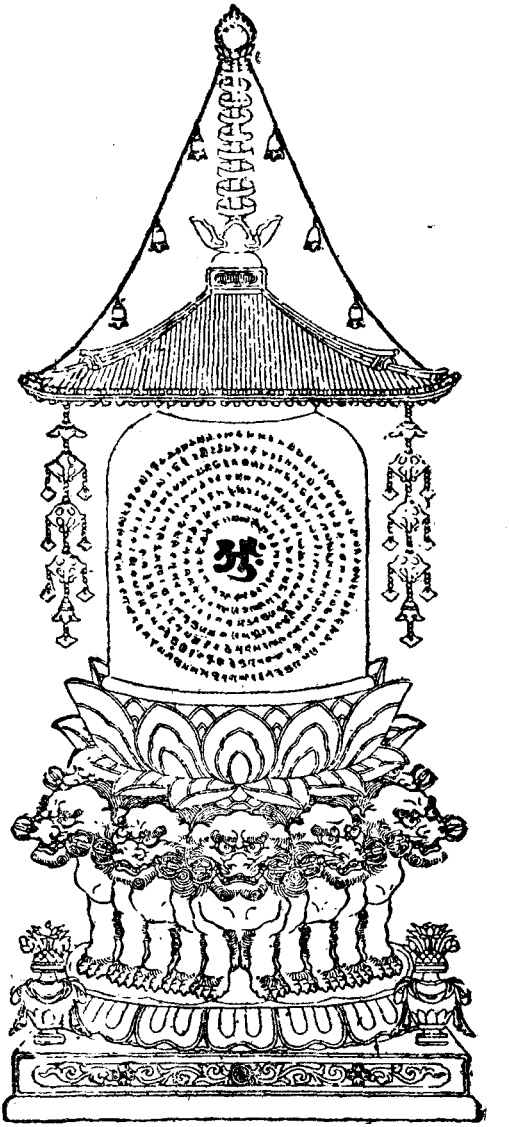
อักขระในวงที่สี่ (ในกลีบบัว) – หุ๋ หุ๋ ฯ ล ฯ

อักขระในวงที่ห้า – หฺริ หฺริ ฯ ล ฯ

อักขระในวงที่หก – โอม! อ! หุ๋!! หฺริ! คุรุ! เทว! ฑากินี! สรรวสิทธิปล หุ๋! อ!

วงกลางมักใช้อักขระย่อไว้ว่ากัน เรียกว่าหัวใจหรือพืชของมนตร์

ยันต์นี้ใช้ประโยชน์ป้องกันตน เช่น กันอาวุธ เขี้ยวงาเล็บสัตว์ โรคภัยไข้เจ็บ ฯ ล ฯ

ยันตร์มัญชุศรี

นอกจากนี้ยังมียันต์กันตัวอย่างอื่น ๆ อีกมาก ตลอดจนสำหรับทำร้ายศัตรู มีปั้นรูปรอยเหมือนกัน. ยกตัวอย่าง ถ้าจะทรมานศัตรูให้เดือดร้อนหรือถึงตาย, ท่านให้เอาดินที่มีรอยเท้าของผู้นั้นมาหนึ่งหยิบ, หรือถ้าได้ดินจากบ้านของผู้ที่ถึงกับความฉิบหายแล้ว ได้ยิ่งดี ให้เอาดินนี้ปนกับแป้งปั้นเป็นรูปคนขนาดเล็ก,

ยันตร์แมลงป่อง

เอาหนามเสียบหัว, เอาเข็มทองแดงเสียบแถบหัวใจ และว่าคาถาโอม ฆเต ชัมโม หาโม หาทสัม, เวลาว่าให้เลื่อนเข็มไป

ให้ตรงหัวใจโดยเร็ว ทำอย่างนี้บ่อย ๆ และนาน ๆ เรื่อยไป, ศัตรูนั้นจะต้องตายในวันนั้น. ถ้าจะไม่ต้องการให้ถึงตาย, ก็ให้ถอนเข็มและหนามออกเอาไปถ่างเสีย, ศัตรูจะได้รับทุกข์ทรมานชั่วคราว, เมื่อถอนเข็มและหนามแล้วก็กลับหายเป็นปรกติ

ธงมนตร์

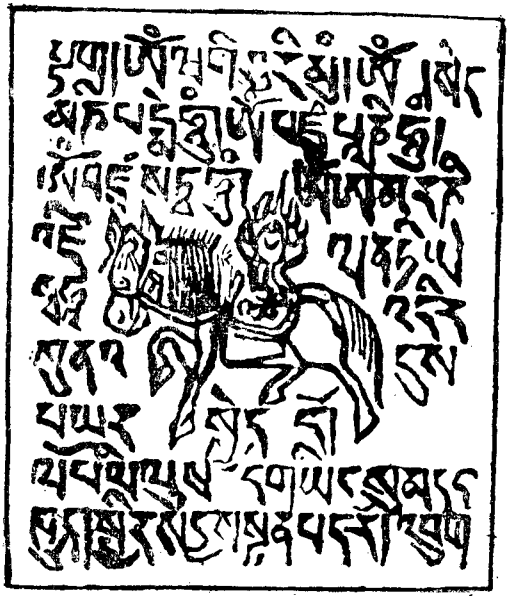
พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสร้างเสาศิลา จารึกข้อธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์แห่งผู้ได้ดูรู้อ่านนำเอาไปอนุสรคำนึง ในทางสัมมาปฏิบัติ น่าจะสันนิษฐานว่า ต่อมาพุทธศาสนิกมีความเลื่อมใส สร้างเสาจารึกคาถาต่าง ๆ ในพระศาสนา ถือได้ว่าได้บุญแรงเหมือนอย่างพระเจ้าอโศกได้ทรงสร้างเสาศิลา, แต่เปลี่ยนเป็นใช้เสาไม้ เพราะคงจะไม่สามารถจะใช้เสาศิลาได้เหมือนอย่างพระเจ้าอโศก ซึ่งทรงพระบรมเดชานุภาพเป็นจักรพรรดิ. เสาเหล่านี้ไม่เป็นของถาวร จึงไม่ปรากฏคงเหลืออยู่. แต่มีเค้าให้เห็นว่า ในแว่นแคว้นมคธ, ซึ่งเป็นที่มีพุทธเจดีย์, ซึ่งประชาชนพากันมากราบไหว้บูชา, มีรอยในหินเป็นรูซึ่งสันนิษฐานว่าจะเป็นรอยเสาธงอยู่บ้าง แต่ที่เป็นรูเล็กก็มี, ซึ่งคงจะเป็นที่ปักร่ม สำหรับกันแดดแก่ร้านซึ่ง ขายดอกไม้ และเครื่องบูชา. เสาหงส์ ก็น่าคิดว่าจะนำเค้ามาจากเสาศิลาของพระเจ้า

อโศกด้วย, เพราะเชิงเสาของพระเจ้าอโศกที่ทำเป็นรูปหงส์ก็มีหลายเสา. การที่รูปหงส์เลื่อนจากที่อยู่เชิงเสา ไปอยู่บนยอดเสา ไม่เป็นของที่เป็นไปมิได้. กับอีกอย่างหนึ่งรูปเจดีย์โบราณที่ขุดได้ในอินเดีย ปรากฏว่ามีธงร้อยผูกไว้ที่ยอดเจดีย์. เพราะฉะนั้น ธงมนตร์ของธิเบตที่ใช้ผูกไว้บนปลายเสา ก็น่าจะมีนัยมาอย่างเดียวกันกับข้างต้น. ธงนี้ธิเบตเรียกว่า ทะจะ ซึ่งคงจะแปรงมาจากคำธวัช ในสัสกฤตซึ่งแปลว่า ธง. ถือกันว่า ถ้าใครปักเสาธงได้ บุญแรง ทั้งในส่วนตัว และ ประโยชน์ ของ ประเทศชาติ ด้วย. เพราะฉะนั้น ธิเบตทุกคน จึงต้อง หาทาง ทำบุญ ชนิดนี้ให้ได้ อย่างน้อยครั้งหนึ่ง. กถาประโยคสุดท้ายที่จารึกอยู่ในธงมักเป็นคำว่า ขอให้พระธรรมของพระพุทธเจ้าเจริญ. นอกจากนี้ ธงมนตร์ยังเป็นเครื่องนำโชคลาภมาให้ด้วย.

ธงมนตร์ที่นำโชคลาภมาให้ แบ่งเป็นสี่ชนิด คือ :—

(๑) ธงชื่อ *ลุงตะ* (ลุง=เล้ง=มังกร) เป็นธงมนตร์โดยแท้, รูปเกือบสี่เหลี่ยม, ยาวประมาณแต่สี่ถึงหกนิ้ว, ตรงกลางเป็นรูปม้าเทินดวงมณีอยู่บนหลัง. มักจะปักไว้ที่หลังคาเรือน หรือตามบริเวณที่อยู่. กถาที่จารึกไว้ในธง มีต่าง ๆ กัน แล้วแต่จะนับถือลามะที่ยกขึ้นเป็นชั้นพระโพธิสัตว์องค์ใด, ก็ใช้มนตร์บูชาตามองค์นั้น; แต่รูปคงมีม้าเทินดวงมณีเป็นแบบเดียวกัน

หมด. ตรงมุมธงทั้งสี่ เขียนเป็นรูปหรืออักษรสัตว์สี่ชนิด คือ เสือ ฯลฯ ครุฑ นาค หรือมังกร. ข้อความที่จารึกไว้ในธง นอกจากมนตร์บูชา ก็เป็นถ้อยคำขอความเจริญหรือขอสิ่งที่ปรารถนา.

ธงลุงตะ

(๒) ธงชื่อ โจ เป็นธงขนาดแคบแต่ยาวตั้งแต่แปดถึงสิบหัวก. ธงชนิดนี้ มักผูกไว้ที่กิ่งไม้หรือที่สะพาน, หรือผูกไม้ไปปักไว้ยอดเขา. อักขระที่จารึก ก็เหมือนกับในธงชนิดที่หนึ่ง แต่ไม่มีรูปม้าตรงกลาง. ชาวธิเบตที่ยากจน ไม่สามารถจะซื้อ

ธงที่เขาพิมพ์ไว้ไปทำบุญ, ก็ใช้เศษกระดาษเขียนชื่อปีเกิดของผู้นั้นลงไว้, แล้วเติมคำว่าขอให้ม้ามังกรของตน (คือของผู้เจ้าของธง) จงเจริญ. ผู้อยู่ในครอบครัวทุกคนต้องมีธงม้ามังกรไปปักไว้บนยอดเขาซึ่งอยู่ใกล้ในวันขึ้นสามค่ำทุกเดือน. ถ้าไม่มีเขาอยู่ใกล้, จะผูกไว้ที่กิ่งไม้ใกล้ลำธาร หรือผูกไว้ที่สะพานก็ได้. เวลาปักหรือผูก ต้องจุดธูปบูชา, แล้วเอาแป้งเมล็ดข้าว มางสะและเมรัยอย่างละน้อยไปเซ่นพลีผีศาจประจำยอดเขา, ใช้วิธีโปรยโดยรอบ, ปากก็ว่า "โส โส" มาเอาไปเถิด มาเอาไปเถิด.

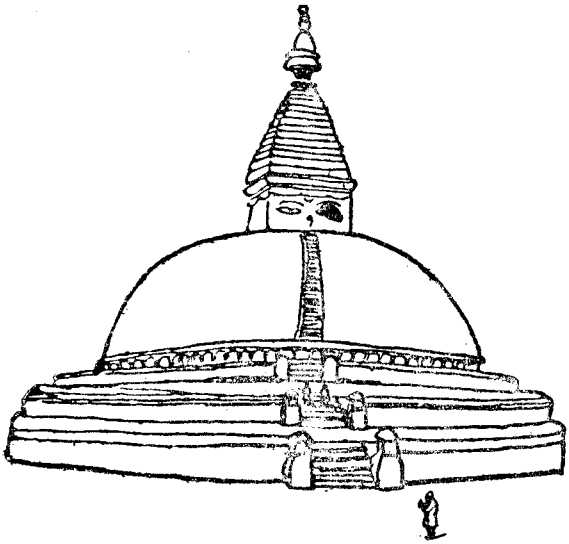
(๓) ธงชื่อ *คยัน ตลัน ทเสโม* หรือ ธงชัย, เป็นธงชนิดเดียวกับข้างต้น, แต่กถาและรูปต่าง ๆ มากออกไปอีก. ถือว่านอกจากให้โชคลาภ ยังอำนวยความเจริญในจิตใจ ร่างกาย และอำนาจของผู้นั้นด้วย.

(๔) ธงขนาดใหญ่ชื่อ *คะลังโป สตัพ รัยยัล* แปลว่าธงทำให้ใหญ่โตอย่างช้าง, ใช้ปิดไว้ที่ฝาผนังห้อง, หรือพับผูกไว้ที่คอเป็นเครื่องราง, ตรงกลางธงเป็นรูปวัชรไขว้และมือกชระ และลวดลายพราวดำไปทั้งผืน เวลาจะปิดธง ก็มีพิธีที่จะต้องทำเป็นพิเศษ. ถ้าผู้ใดรู้สึกไม่สบายใจหรือโชคลาภอับ หรือถูกผีดิบกระทำ หรืออะไรต่ออะไร ควรปิดธงนี้, แล้วทำพิธีตามที่

กำหนด. แต่ไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวไว้ด้วย เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ได้เล่ามาแล้ว.

ลัทธิพิธีบูชา

ลัทธิพิธีรีตอง ไม่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาของเดิม, มีแต่เพียงว่า จะระลึกถึงพระคุณพระพุทธเจ้า พระสาวก, หรือ

สถูป

สถานที่อันควรระลึกไว้ด้วยความเคารพ เช่น เจดีย์ เป็นต้น ก็ใช้การทำประทักษิณเวียนรอบขวาที่นับถือนั้นเป็นการบูชา. การ

เวียนรอบชวานมีอยู่ในลัทธิของประเทศต่าง ๆ ออกจะทั่วไป, มาภายหลัง การบูชาชนิดนี้นอกจากบูชาพระพุทธเจ้า ก็ขยายออกไปถึงพระธรรมและพระสงฆ์ด้วย.

ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว, การแสดงความเคารพบูชาเพียงเท่านี้ น่าจะไม่เป็นที่จุใจของผู้มีความเลื่อมใสแก่กล้า, จึงเกิดการพลีบูชาพระศรีรัตนเหมือนอย่างมีตัวตนเพื่อระลึกถึงพระคุณ. ต่อมาไม่ช้า การพลีบูชานี้ก็ขยายออกไปอีก, มีการบูชาพระสารีริกธาตุ พระปฏิมากร ฯ ล ฯ (อุทเทสิก). และเครื่องใช้สอยซึ่งเป็นปริโภคิก (บริโภคเจดีย์)

ต่อมาเมื่อถึงยุคมัลลิษัณตระชัน การพลีบูชานี้ก็เกิดมีกำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะต้องทำอย่างนั้น ๆ เช่น มีการหาฤกษ์กะนาทีเป็นต้น แต่ไปนิยมอยู่บริบูรณ์ในลัทธิลามะ ซึ่งมีเครื่องอุปกรณ์ในการบูชามากมาย เช่น ฉลุประคำ หม้อเผา เครื่องบูชา ไม้เท้า ฯ ล ฯ, ตลอดจนการแต่งกาย และมีการแห่แหนกันเอิกเกริก เหมือนอย่างพิธีกงเต็ก หรือพิธีในลัทธิโรมันคาทอลิกของบาทหลวง

พิธีในลัทธิลามะ ตลอดจนเครื่องอุปกรณ์ในพิธี ละม้ายคล้ายคลึงกับของบาทหลวงมาก จนชาวตะวันตกออกจะรวนเรใจ, ถึงกับลงความเห็นเอาว่าธิเบตเลียนแบบไปจากบาทหลวง

บ้างเป็นแน่. แต่จะเลียนเอาไปมากน้อยเท่าไร ยังทราบไม่ได้แน่นัก, และบาทหลวงอาจจะเลียนแบบเอาไปจากลามะก็ได้บ้างเหมือนกัน. ที่สงสัยนี้มีเหตุผลอยู่, เพราะปรากฏว่าเมื่อในพุทธศักราว ๑๒๐๐ ปี ได้มีคณะบาทหลวงตั้งอยู่ในประเทศจีน ทางตะวันตกติดต่อกับทิเบตอยู่แล้ว, ซึ่งเป็นเรื่องที่แน่นอนมีพยานหลักฐานยืนยัน, เพราะฉะนั้น ฝ่ายบาทหลวงกับลามะคงจะพบปะติดต่อกันบ้าง

พระพุทธศาสนามีหลักอยู่ในข้อที่สั่งสอนให้คนประพฤติความดี, มิได้สั่งสอนพัวพันไปถึงผู้สร้าง. แต่นักบวชลามะถือคติไปเสียอีกอย่างหนึ่งว่า คนมีหน้าที่จะต้องเกี่ยวข้องกับทวยเทพตลอดจนยักษ์ผีปีศาจ, เป็นผู้ถือกุญแจนรกสวรรค์, จนถึงมีคติว่า ไม่มีลามะอยู่เบื้องหน้า, สัตบุรุษก็เข้าถึงพระพุทธเจ้าไม่ได้. เมื่อความเชื่อเช่นนี้เข้าไปฝังอยู่ในประชาชนที่เป็นคฤหัสถ์, เวลาจะประกอบกิจการใด ๆ จึงต้องทำพลีบูชาเสียก่อน, จึงจะดำเนินกิจการนั้น ๆ ด้วยดี

การพลีบูชา ไม่มีกำหนดว่าจะต้องเป็นของสิ่งของใด ๆ, ผู้มั่งมีย่อมถวายตั้งแต่ของอันมีค่า ตลอดไปจนกระทั่งสิ่งที่ได้มาในการสงครามรวมทั้งอาวุธ เป็นพลีบูชา, แม้แต่ถวายไข่แด่พระพุทธรูป ก็เคยมี

การชำระล้างกาย ถือว่าเป็นข้อสำคัญในเริ่มต้นแห่งการทำพิธี, เพราะถือว่าร่างกายสะอาดเป็นเครื่องหมายภายนอกให้ฉายเห็นไปถึงภายในใจว่าสะอาดหมดจดด้วย. และการชำระล้างกายในพิธีของลามะ มิเพียงจุ่มน้ำลงไปในน้ำ, แต่ถึงเช่นนั้นก็ไม่ใช่มิเสมอไป เพราะชาวธิเบตอยู่ในประเทศหนาวเป็นชาวเขา, เรื่องสบู่หรือน้ำไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนานัก

ก่อนทำพิธี ลามะผู้มีพรรษาจะต้องทำกิจในพิธี คล้ายกับการทำเครื่องหมายกางเขนของคริสต์ศาสนามาก, กล่าวคือเอานิ้วมือหรือระฆังแตะหน้าผาก, ปากว่า โอม: แล้วแตะหน้าอก, ปากว่า อะ; แล้วแตะสะดือ, ปากว่า หุ. บางคนก็เติมคำว่า สุวาหา บางคนก็แตะไหล่ซ้าย, ปากว่า ตัม, แล้วว่า ยัม. ที่ทำเช่นนั้นกล่าวว่าเพื่อให้ กาย วาจา ใจ เข้ารวม อยู่ใน รูป หรือใน เทพที่ตนกำลังจะทำการติดต่อด้วย

ในการบูชาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ จะต้องดำเนินพิธีเจ็ดประการโดยลำดับ. พิธีนี้เลียนมาจากพิธีของฮินดู, คือ:—

(๑) อัญเชิญ (อาวาหัน)

(๒) เชิญให้นั่ง (อาสน)

(๓) พลีด้วยขนมเค้ก ข้าว น้ำ ดอกไม้ ธูป ประทีป ดนตรี, บางทีก็ถวายมณฑลซึ่งได้เล่ามาแล้ว

(๔) ขับส่งดุดีถวาย

(๕) กล่าวว่าพร่ำมนต์โดยเฉพาะ

(๖) สวดเพื่อประโยชน์แห่งความสุขของผู้ที่อยู่ และผู้ที่จะมา

(๗) ขอพร

บทสรณคมน์ (ขอพึ่ง) ในลัทธิลามะขยายความไปจนถึงขอความคุ้มครองจากทวยเทพและยักษ์มาร. แสดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาในธิเบตออกจะเลื่อนไปไกลจากเดิมไม่น้อย จนสรณคมน์ของธิเบตจะเรียกว่า ไตรสรณคมน์ไม่พอเสียแล้ว, เป็นดังนี้—

ข้าพเจ้าทั้งหลาย โดยอาศัยลามะเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ขอพึ่งพระพุทธเจ้า

ข้าพเจ้าทั้งหลายขอพึ่งพระธรรม

ข้าพเจ้าทั้งหลายขอพึ่งทวยเทพและทั้งบริวารซึ่งเป็นผู้พิทักษ์ (ยิดัม) และทั้ง ฑากินี และธรรมบาลผู้อยู่ในท้องฟ้า

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอพึ่งลามะผู้ชนะแล้ว ผู้อวตารจากสวรรค์ ผู้ทรงญาณความรู้และคันถระ

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอพึ่งพระพุทธเจ้าสิบทิศ และพระอาทิพุทธสมันภัทรพระพุทธเจ้ากับทั้งศักดิ์ของพระองค์

ต่อไปขอพึ่ง พระฌานิพุทธและพระฌานิโพธิสัตว์อันเป็นสัมโภคกาย, พระมหาวัชรธร และพระวัชรสัตว์อันมีลักษณะเป็นปรกติและโกรแห่งนิรมาณกาย, พระชินศากยมุนี, วัชรปาณี, มริจิเทวี, อาจารย์ มัญชุศรี โพธิสัตว์, มหาบัณฑิตศรีสิงห, ชินสุต, มหาบัณฑิตกมลมิตร, บัทมสมภพผู้เป็นธรรมกาย, กับทั้งชายาผู้เป็นอัปสรแห่งห้องอนาคตสัญญาณ, พระเจ้าถิสรองเดตสันลัทธิราช, มยังบันผู้พบพระคัมภีร์อันเร้น, พระเถระผู้ชินะอันเป็นสาวกของพระศาสดา, พระภิกษุณีสิงเหศวรี, คุรุผู้ฉลาดล้ำพ้น, ธรรมนาถ, คยาพผู้เป็นมายาสิงห, มหาสิทธิ ผู้ทำให้ดวงจันทร์อันมัวให้สว่าง, ศาสดากุมราช, พระเจ้าพิมลภาสกร, จันทรกีรติ, ฯ ฉ ฯ ฯ ฉ ฯ

การปลงอาบัติของลามะ กำหนดทำในที่ประชุมลามะเดือนละสองครั้ง. การปลงอาบัตินั้น ใช้ว่ารวมกันพร้อม ๆ ดังนี้ :—

"ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าขอสารภาพบาปซึ่งข้าพเจ้าอาจได้กระทำลงด้วยกายวาจาใจ, และด้วยความโลภโกรธหลง. ข้าแด่พระมหาวัชรลามะ และบรรดาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งสิบทิศ, ขอจงได้สดับ. ข้าพเจ้ารู้สำนึกแล้วซึ่งกรรมอันเป็นบาปอันข้าพเจ้าได้กระทำลงตั้งแต่ปฏิสนธิมาจนบัดนี้, เช่น กระทำกรรมบาปสิบประการ และความรวนเรใจ ห้าประการ, ล่วง

ปฏิญญาแห่งความรอดพ้น คำสั่งสอนของพระโพธิสัตว์ คำปฏิญญาแห่งมนต์ลับ ลบหลู่และขาดความเลื่อมใสในพระตรีรัตน ลบหลู่และขาดความเลื่อมใสในเจ้าอาวาสและอาจารย์ พรากจากพระศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ และข้อติกชาบทอันเลศ ขาดเคารพแด่คณะสามะอันควรเคารพ ขาดเคารพในบิดามารดา ขาดเคารพในเพื่อนมนุษย์ซื่อสัตย์แก่ตน. รวมความว่าในที่นี้ ข้าพเจ้าขอสารภาพแด่บรรดาวัชรธรสามะ พระพุทธเจ้าพระโพธิสัตว์ศิษย์ซึ่งบรรดา บาปได้เกี่ยดกัน มิให้ ข้าพเจ้า บรรลุถึง สวรรค์อันเป็นที่รอดพ้น, และข้าพเจ้าขอปฏิญญาว่าจะไม่กระทำบาปเหล่านี้ อีก."

พิธีต่ออายุในลัทธิสามะ ชาวตะวันตกรู้สึกว่าเป็นพิธีคล้ายคลึงกับของบาทหลวงมาก. ถ้าเคยเข้าไปดูพิธีของบาทหลวงเรียกว่ามิซซาที่ทำในโบสถ์คริสตัง, จะรู้สึกว่าออกจากแบบเดียวกัน, และเข้าใจว่าคงจะเหมือนกับพิธีต่ออายุของพระญวนด้วย. พิธีต่ออายุของสามะทำในวัดใหญ่สัปดาห์ละครั้ง, เดือกทำในวันดี. มีสัตบุรุษไปชุมนุมกันมาก, เพื่อขอรับส่วนบุญอันเกิดจากพิธีนี้. เพราะจะทำให้หมดโรคภัยไข้เจ็บ มีอายุคงทน. ตามนิคมหมู่บ้านต้องทำพิธีนี้ อย่างน้อยปีละครั้ง. ผู้ใดมีอายุยืน, ก็ถือว่าได้รับส่วนมาจากการทำพิธีนี้. แต่ถ้าบังเกิดอากุศลพลัน

ตาย, ก็กล่าวว่าเป็นเพราะผู้นั้นทำกรรมไว้ในชาติก่อนและชาตินั้นไว้มาก.

พิธีนี้ต้องบูชาพระโพธิสัตว์อมิตายุส์ หรือ อมิตายุส์ประธาน ถือว่าเป็นพระพุทธเจ้าแห่งความมีอายุยืน. นอกจากนี้ยังมีเทพบางองค์ที่มีอำนาจ ประสาทความมีอายุยืนให้ได้ คือ เทวีพันองทั้งห้า ซึ่งเป็นชาวเขาสถิตอยู่บนหินเป็นนิรันดร, ดารา เทวีขาว, เทวีภูษณีสราน์, และพระยมซึ่งอาจประวิงวันตายได้

ลามะผู้มีหน้าที่ทำพิธีบูชาพระอมิตายุส์และเทพเทวีซึ่งกล่าวแล้วเพื่อต่ออายุ จะต้องปรากฏว่าเป็นผู้มีความประพฤติอย่างบริสุทธิ์ที่สุด และมักเป็นผู้ถือเว้นการมางสะและสุรา. ก่อนลงมือทำพิธีต้องถือศีลอดอาหารในระยะยี่สิบสี่ชั่วโมงให้ได้เป็นส่วนมาก, พร่ำมนตร์ของทวยเทพที่ประสาทความมีอายุยืนให้มากครั้ง. ได้ตั้งแสนครั้งยิ่งดี, และต้องทำพิธีสนานกายให้บริสุทธิ์ตามพิธีจะต้องจัดเตรียมการอย่างอื่น ๆ อีกมาก เช่น จัดทำเมล็ดข้าวปั้นเสกและจัดเครื่องอุปกรณ์ในพิธี, กินเวลาจัดตั้งสองสามวัน. วิธีจัดดังนี้—

มีแท่นบูชา เบื้องบนมีที่บัง มีกเป็นสายมังกร บนแท่นมี:—

(๑) ศีรษะ หม้อน้ำมนตร์

(๒) ตีบุม หม้อมีกระจกห้อย บรรจุน้ำเจือหญ้าฝรั่น

(๓) ทบังบุม หม้อให้อำนาจ มีมาลัยของพระอินทั้งห้า

(๔) ตัสเอบุม หม้อแห่งชีวิต เป็นของวิเศษของพระอมิตายุส์ มีขนหางนกยูง และหญ้าคา

(๕) ตัสเอจะอัน สุราแห่งชีวิต เป็นเหล้าคล้ายเบียร์ บรรจุหม้อกะโหลก

(๖) ตัสเอริด เมล็ดข้าวปั้นแห่งชีวิต ทำด้วยข้าวน้ำตาล และเนย

(๗) จิมร ข้าวเกรียบ ทำด้วยแป้งเนยและข้าว

(๘) มัทห ทร มีดจับยามมีพู่ไหม

(๙) รโทร เชหิคษงตอัค วัชรจับยาม มีรัวแปดห้อยเชือก

ในพิธีเริ่มต้น เอาเมล็ดข้าวปั้น ทำด้วยแป้งเคล้าเนย กับน้ำอมฤต (เหล้าเบียร์ชนิดหนึ่ง) บูชารูปพระอมิตายุส์. ขณะนี้มีผู้มาประชุมกันพร้อมเพรียงแล้ว, ถามะผู้ทำพิธีซึ่งได้สนานกายบริสุทธิ์หมดจด ดังได้เล่ามาแล้ว, ครองเสื้อผ้าในพิธี, คือสวมหมวกกระจังห้าแฉกอย่างพระญวน, ทำพิธีถอดทิพยภาคหรือดวงใจของพระอมิตายุส์มาไว้ในตน, คือเอาวัชรยามวางลงบนหม้อน้ำอมฤต ซึ่งวางไว้ในตักของรูปพระอมิตายุส์ ให้วัชรอีกข้างหนึ่งจดทรวงอก ตรงหัวใจของผู้ทำพิธี, เชือกที่ผูกไว้กับ

วัชร (สายสิญจน์ ?) จะแล่นแต่รูปมาสู่ตัวผู้ทำนำเอาดวงใจของรูปมาสู่ผู้ทำพิธี ซึ่งจะต้องถือว่าในเวลานั้นองค์พระอมิตายุส ได้มาสิงอยู่แล้ว. แล้วทำพิธีอัญเชิญ ให้ยิดัมผู้พิทักษ์ และทั้งภูตราชซึ่งมีนามว่า หัยครีพ (คอม้า) มาสิงในกายตนด้วย เมื่อถือได้ว่าเข้ามาสิงพร้อมกันแล้วก็เริ่มทำพิธีได้, เพราะเท่ากับได้เป็นองค์พระอมิตายุส และทั้งยิดัม และหัยครีพมาสิงอยู่ในกาย เริ่มต้นหยิบหม้อน้ำมนต์ ตั้งบุม เสกคาถาว่า โอม นโม ตถาคต อภิชิต สมยัสิริ หุ! นม จันทร โกรธ อมฤต หุ! ผัต. เสกแล้ว เอาน้ำมนต์นั้น ประพรมบนข้าวพลีเรียกว่าคโตรม สำหรับเซ่นผีปีศาจ, กล่าวคำว่า ข้าพเจ้าได้ทำให้ (ข้าวพลี) นั้นบริสุทธิ์ด้วยสวภาพ และเปลี่ยนให้เป็นทะเลแห่งน้ำอมฤต อยู่ในหม้อบุมอันประเสริฐ โอม! อักโรมุ–ขัม! สรรวธรรม นัยตุยนุตุปนุน ตตุโต! โอม! อ! หุ! ผัต! สุวาหา! บัดนี้ข้าพเจ้ามีปรารถนา จะประสาทอำนาจแห่งชีวิตอันลึกซึ้งที่สุดแด่มหาชนที่อยู่หน้าข้าพเจ้า. เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอให้เจ้าเหล่าปีศาจจงรับขนมพลีนี้ แล้วออกไปเสียอย่าทำอันตรายอีกต่อไป

ในตอนนี้ ลามะผู้ทำพิธีต้องทำหน้าดุร้ายเหมือนนายผี (หัยครีพ) ซึ่งสมมติว่าได้สิงอยู่ในกายตนแล้วชั่วคราว, กล่าว

วาจาชูบีศาจว่า ถ้าเจ้าอดอิ่งไม่ไปแล้ว ตัวกูผู้มีนามว่าหัยครีพ อันมีฤทธิ์ยิ่ง และเป็นราชะในเหล่าบีศาจดุร้าย จะได้ชักกายวาจาใจในตัวเจ้าให้เป็นผุยผงไป จงเชื่อฟังผู้ปกครองของเจ้าแล้วต่างไปสู่ที่อยู่ของเจ้า มิฉะนั้นเจ้าจะได้รับทุกข์ โอมสุมภนิ ฯ ๓ ฯ. ถึงตอนนี้พวกลามะและประชาชน เชื่อว่าพวกผีถูกนายผีขับไล่ไปแล้ว ก็บันลือชนพร้อมกันว่า เทวะ ท่านมีชัยแล้ว พวกผีพ่ายแพ้ไปแล้ว

ต่อไป ลามะผู้ทำพิธี ทำกิจเพื่อรับอำนาจสำหรับประสาทชีวิต, เริ่มต้นว่ากลาระลึกถึงเทพผู้พิทักษ์ว่าเบื้องบน (ที่อยู่ของเทพองค์นั้น) เป็นกระโจมและห้อยย้อยด้วยวัชร, เบื้องล่างเป็นแกนโลกและเป็นวัชรอาสน, และกำแพงก็เป็นวัชร, สถานทั้งหมดเป็นกระโจมใหญ่ มียันต์ป้องกัน เพื่อมิให้ผีบีศาจทำลายหรือเข้าไปได้ โอม วัชร รักษ รักษ สูตร คิฆถ วัชรเย สุวาหา

แล้วถึงพิธีถวายมณฑล (ดังได้เล่าไว้แล้ว) กล่าวกลามีความว่า :-

ถ้าข้าพเจ้าขาดเสนอแด่พระอรหันต์ลามะผู้สิ้นสันตติ, วาจา และกรรมของข้าพเจ้าจะไม่ประสิทธิ์ผล, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจำต้อง กล่าวสดุดี แด่บรรดาท่านลามะ ผู้ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อได้รับ พรของท่าน เพื่อให้กิจการของข้าพเจ้าที่ได้ดำริไว้สำเร็จผล. ข้าแต่

ปัทมสมภพ, ในท่านมีบรรดาศักดิ์พรั่งพร้อมทั้งหลายในปัจจุบัน อดีต และอนาคตรวมอยู่. ท่านคือพระพุทธเจ้าแห่งมหาอุตปัน ผู้ซึ่งได้เห็นพระพักตร์พระอมิตายุรนาถ. ข้าแต่ท่านผู้อรหันต์, เป็นผู้มีพรแห่งชีวิตมีรู้จักตายชีวิตอันยืนยง จนกว่าสังสารโลกจะว่างเปล่าลง. ท่านนั้นซ่อนข้าพเจ้าอยู่ในแดนยันมีหิมะ, เผยซึ่งสารอันแท้จริงแห่งความชอบชีวิตห้าร้อยประการ ประการที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่บัดนี้ คือ วงเหล็กแห่งความบรรลุซึ่งชีวิต และคัดมาจากคัมภีร์ซึ่งท่านซ่อนไว้. และท่านอรหันต์ ทสะศัลยนส์ญงโปได้ไปพบอยู่ในถ้ำ. และด้วยวิธีการประสาทชีวิตดังนี้ สืบต่อมายังข้าพเจ้า โดยอาศัยพระอรหันต์เป็นผู้สืบต่อกันไว้หลายชั่วอายุ. ข้าแต่พระอมิตายุรนาถ และทั้งบรรดาทวยเทพผู้ส่งแสง, ณ บัดนี้ ข้าพเจ้าขอพระองค์ได้ทรงดำรงชีพของสรรพสัตว์ อันหลากหลาม กว้างขวางดั่งดวงดาว, ผู้ซึ่งบัดนี้ได้เข้ามาหาพระองค์ด้วยความเคารพยิ่ง และด้วยสุดุดี โอม! อ! หุ่! ข้าแต่ทิบูชาศักดิ์สิทธิ์แห่งที่ที่ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย หุริ ข้าแต่บรรดาท่านซึ่งอยู่ในโลกแห่งความสว่างอันสุกใส ปัทม โตทุเผุรำ รัตลัล วัชรสมยัช ผล หุ่!

ถึงตรงนี้ว่ามนต์รอัญเชิญชีวิตดังนี้ :—

ข้าแต่พระอมิตายุรนาถ อันสถิตยังทิบูชาห้าสถาน อันมี

รัศมีพวยพุ่งรุ่งเรือง. ข้าแต่ คนธรรพ์ในทิศตะวันตก, ยมในทิศใต้, นาคราชในทิศตะวันออก (ตะวันออก ?), ยักษ์ในทิศเหนือ, พรหมและอินทร์ในแดนเบื้องบน และนันทและภัทรในแดนเบื้องล่าง, และทั้งบรรดาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์เป็นพิเศษด้วย ข้าพเจ้าขอพระผู้เจริญทั้งหมด โปรดได้ประสาทพรแก่ข้าพเจ้า, ให้ความปรารถนาของข้าพเจ้าสมความที่ตั้งไว้ โดยได้ประทานแก่ข้าพเจ้าซึ่งความเป็นผู้มีชีวิตไม่ตาย, และให้พ้นจากบรรดาอันตรายของผีร้าย. ข้าพเจ้าอ้อนวอนพระองค์ ให้ประทานชีวิต และอ้อนวอนขอให้มาสู่ข้าพเจ้า. หรี ข้าแต่พระพุทธเจ้าแห่งสามกาล (พระที่ปังกร พระศากยมุนี พระไมเตรย – อดีต ปัจจุบันและอนาคต) ขอได้โปรดประสาทด้วย.

ถึงระยะนั้น เป็นอันถือว่าพระฌานิพุทธพระโพธิสัตว์และทวยเทพ ได้เสกน้ำในหม้อกลางเป็นน้ำอมฤตแล้ว เพราะฉะนั้น ลามะผู้ทำพิธีก็สวดพร้อมไปกับการคัดลอกเข้าจังหวะว่า หม้อนมน้ำอมฤตอยู่เต็ม, อันพระผู้เสวยสวรรค์ห้าชั้น ได้ประสาทพรแห่งความมีชีวิตเป็นอันดีเลิศแล้ว. ขอดวงชีพจงถาวรเหมือนเพชร, ทรงชัยเหมือนดั่งจอมแห่งราชา. ขอให้ (น้ำอมฤตนั้น) จงแก่กล้าดั่งนกอินทรี และอยู่ชั่วนิรันดร. ขอให้ข้าพเจ้าได้รับความโปรด

ปราน ซึ่งของประทานคือชีวิตไม่รู้จักตาย, และบรรดาความปรารถนาของข้าพเจ้าให้สมประสงค์.

พุทธ! วัชร! รัตน! ปัทม! กรรม! กปาลมาล! หุริ! มหารินิสายุ สิทธิ ผล หุ! โอม อ หุ วัชร คุรุ ปัทม สิทธิ อยุกเก หุ นิชา!

ลามะผู้ทำพิธี ถือประหนึ่งว่าตนคือพระอมิตายุส และทวยเทพสิงอยู่ ก็ประสาทความมีอายุยืน โดยวางมือ, และแจกน้ำอมฤตกับข้าวเกรียบแก่ชนที่มาชุมนุม. ถ้ามีมากคนด้วยกัน, ต้องเดินเข้าแถวผ่านลามะผู้ทำพิธีรับแจก. ถ้าน้อยคน, ลามะผู้ทำพิธีเพื่อจะถือหม้อศีบุมเดินผ่านชนเหล่านั้น ซึ่งคุกเข่าเรียงกันเป็นแถวใกล้ประตูโบสถ์ แล้วรวักน้ำในหม้อใส่ฝ่ามือให้สองสามหยดทุกคน. ให้เอาน้ำที่ได้รับแจกนั้นเข้าปากชำระล้างบ้วน, ได้รับอีกสองสามหยดเป็นคำรบสองให้เอาชโลมเสยผม, อีกสองสามหยดได้รับในคำรบสามให้กลืนกินโดยความเคารพ (เกือบจะเหมือนพิธีมิซาของบาทหลวง).

เมื่อลามะผู้ทำพิธี นำหม้อน้ำอมฤตมาแตะศีรษะที่ประชุมทุกคน ซึ่งกำลังคุกเข่าอยู่แล้ว, จะว่ามนต์ของพระอมิตายุส (โอม อมรนิ ชิวันติเย สฺวาหา); ที่ประชุมว่าตามพร้อม ๆ กัน. เมื่อเอาหม้อน้ำอมฤตแตะศีรษะที่ประชุมแล้ว, เอามือจับยามแตะ

ในอาการเช่นเดียวกัน, ปากก็ว่า ชีวิตซึ่งเจ้าทั้งหลายได้รับ ณ บัดนี้ศักดิ์สิทธิ์เหมือนดั่งเกราะเพชร : จงรับไว้ด้วยเคารพ. อันวัชรมิได้มีการเปลี่ยนแปลงฉันใด, ชีวิตของเจ้า ณ บัดนี้ก็ฉันเดียวกัน. วชิร รัชย รัชย สุวาหา. จงบูชาพระอมิตายุส์ พระผู้มีพระชื่อหาเขตมิได้เป็นประมุขแห่งบรรดาผู้ปกครองโลก. ที่ประชุมกล่าวพร้อมกันว่า ขอสิริและความสุขทั้งมวลจงมี.

ขณะนี้ ประชุมทุกคนจะได้รับเหล้าศักดิ์สิทธิ์ ในหม้อกะโหลกหนึ่งหยด, แล้วเอาเข้าปากกลืนด้วยเคารพ, แล้วได้รับเมล็ดข้าวซึ่งได้เสกแล้ว คนละสามเมล็ด, และต้องกลืนกินในขณะนั้น. เมล็ดข้าวนี้ถือว่าเป็นเมล็ดถูกประคำ อยู่ที่หม้อน้ำอมฤต ซึ่งวางอยู่บนตักรูปพระอมิตายุส์.

เสร็จพิธีนี้แล้ว ถามะผู้ทำพิธีจะไปนั่งลงยังอาสนะเดิม ๆ แห่งหนึ่ง. ที่ประชุมจะเดินเรียงกันเข้าไปถวายผ้าและเงินสุดแต่เลื่อมใส, จะถวายเป็นข้าวก็ได้ ซึ่งให้กองไว้นอกประตูโบสถ์. ถามะจะให้พรเอามือทาบบนศีรษะ และว่ามนตร์ของพระอมิตายุส์, แล้วเอาผ้าผูกเป็นปมดงยันต์ (ประเจียด) ห้อยบ่าให้ทุกคน ผ้าปมให้คฤหัสถ์เป็นสีเขียว, ให้คณะถามะเป็นสีเหลือง.

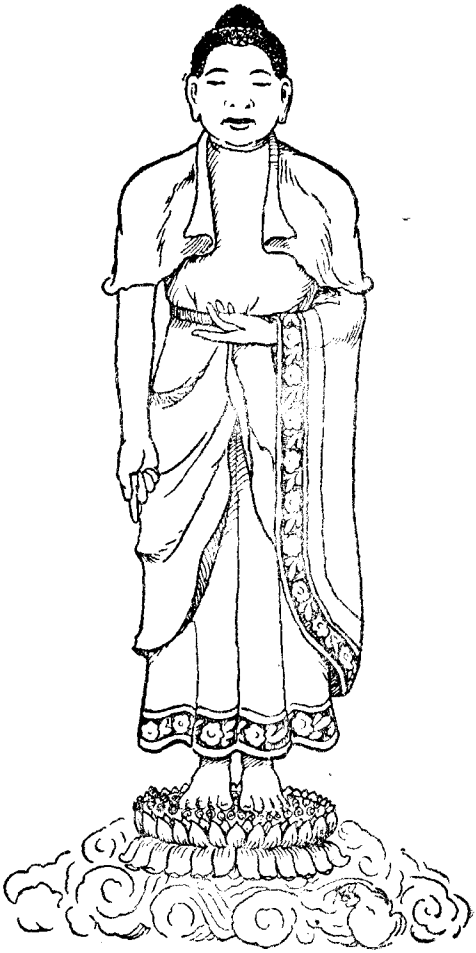
ยังมีพิธีต่ออายุเมื่อเวลาเจ็บหนัก, พิธีขอถ่ายอายุและอื่น ๆ อีกมาก. แต่ของดไว้บ้าง เพราะพิธีทำก็เป็นไปในอาการอันคล้าย

คล้ายกัน. นอกจากนี้ยังมีลามะผู้ทำหน้าที่เป็นคนทรง, เป็นหมอผี, เรียกฝนเรียกฝน ฯ ล ฯ, ประจำอยู่ทุกวัด. มีพิธีรีตรองที่ทำหลายอย่างต่าง ๆ กัน, แต่ไม่แปลกกว่าการทรงจ้ำวและอะไรต่ออะไรที่ได้เคยเห็นกันนัก, จึงไม่จำเป็นต้องเล่าไว้, นอกจากว่า ธิเบตเป็นแดนเกิดพิธีชนิดนี้อย่างบริบูรณ์ ซึ่งแล้วก็ไหลหลั่งออกจากนั้น มาท่วมนองอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก !

จบภาค ๓ ตอน ๒

ลัทธิของเพื่อน

ภาค ๔

พระพุทธรูปยืน

ในวัดมังกรกมลาวาส

แถลงการณ์

ถ้าเข้าไปในวัดจีน จะเห็นรูปปฏิมามีอยู่เป็นอันมาก : บางรูปมีลักษณะงดงามน่าเลื่อมใส, บางรูปก็มีลักษณะถมึงทึงน่ากลัว. ได้ลองซักถามพวกจีนที่เข้าไปบูชา ก็ได้รับคำอธิบายไม่ได้แจ่มแจ้งนัก เพราะพูดภาษากันไม่ค่อยเข้าใจ. ภาษาที่จะต้องอธิบายย่อมเป็นถ้อยคำที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในลัทธิศาสนา. ซ้ำผู้ที่เข้าไปในวัด ตามที่สังเกตเห็น ดูเหมือนจะไปเสี่ยงทายดูชาตาราศี เพื่อขอความช่วยเหลือจากรูปปฏิมามากกว่าอย่างอื่น, เช่นไปทอดไม้คู่ขอใบเสี่ยงทายโชคชาตา และเผากระดาษเป็นต้น, ความรู้ในเรื่องรูปปฏิมา คงทราบแต่ว่า รูปร่างหน้าขาวแดงดำอย่างนั้นคือรูปชื่อนั้น. จะหาเรื่องพิสดารออกไปไม่ได้ ในชั้นเดิมนึกว่าจะเล่าเรื่องรูปปฏิมาเหล่านี้รู้จักเฉพาะบางรูป, ครั้นสอบสวนเข้าจริง ๆ รู้สึกว่าเพียงเท่าที่นึกไว้ไม่สำเร็จ, จึงกลับความคิดตกลงใจหาความรู้เพิ่มเติม แล้วเล่าถึงลัทธิศาสนาที่เพื่อนจีนนับถือเสียทีเดียว จะทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องรูปบูชาได้ดีกว่า; เพราะฉะนั้น เรื่องนี้จึงอยู่ในชุดลัทธิของเพื่อนนับเป็น

ภาคที่สี่. ข้อสำคัญที่ควรทราบอีกอย่างหนึ่งว่า ในภาคที่สี่นี้มีเรื่องซึ่งเกี่ยวเนื่องกับภาคก่อน ๆ มากแห่ง, ถ้าจะนำเอามาลงไว้อีกบางตอนจะเป็นการเผื่อไป. เพราะฉะนั้น จะต้องอ่านภาคอื่นประกอบด้วยจึงจะได้ความพิสดารขึ้นอีก, หรือเมื่อหาไม่ได้จะอ่านเฉพาะภาคนี้โดยลำพังก็ได้ เพราะเนื้อเรื่องจบอยู่ในตัว.

ลัทธิศาสนาของเพื่อนจีนเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากอยู่ เพราะจีนถือลัทธิศาสนารวมกัน ๓ ลัทธิ คือ *เต๋า ขงจื๊อ และ พุทธ*, จะแยกออกไว้เป็นของลัทธิเต๋า ขงจื๊อ หรือของพุทธเพียงไรให้เห็นได้ชัดยากเต็มที. ยกตัวอย่างเรื่องในหนังสือไซอิว *เห้งเจีย* พญาลิงขึ้นไปรุกรานแดนสวรรค์ ซึ่งเป็นที่สถิตของ *เง็กเซียงฮ่องเต้*. ทวยเทพแตะพวกเซียนปราบเห้งเจียไม่ได้, ต้องร้อนไปถึง *พระเซกเกียหมอนี่ฮุด* คือ พระพุทธเจ้า มี *พระโอนี้* (พระอานนท์) เป็นปัจฉาสมณะเสด็จมาปราบ. เมืองสวรรค์ของเง็กเซียงฮ่องเต้จึงเป็นปรกติสุข. เง็กเซียงฮ่องเต้เป็นเทพบดีของลัทธิเต๋า. และทวยเทพมีชื่อที่เป็นของลัทธิเต๋าก็มี, เป็นของประเทศอื่น เช่นของอินเดียและธิเบตก็มี. แต่ก็อีก แยกออกจากกันลำบากนักหนา เพราะทวยเทพบางองค์แม้จะนำเอาจากต่างประเทศ ก็เอามาดัดแปลงให้มีเรื่องราวพิเศษ เลยเลือนจากประวัติของเดิม. เช่นยมราชหรือที่เรียกตามภาษาแต้จิ๋วว่า *เงี่ยมล่ออ๋อง* มีตำนานว่า

ท่านผู้นี้เดิมเป็นขุนนางจีนครั้งโบราณ เมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นพญายม. เงี้ยมล่อองนี้ภาษาจีนภาคเหนือ เรียกว่า *ย่ำโล่* หรือ *ยั่นโล่* ดังนี้ จะเห็นได้ทันทีว่าสำเนียงคล้ายกับคำยมราช และถึงแม้ว่าเงี้ยมล่อองจะเคยมีกำเนิดเป็นขุนนางจีน, ก็ยังเชื่อได้สนิทว่า ยมราช นั่นเอง. แต่ข้อที่ว่าเดิมเป็นขุนนางจีนของอินเดียคงไม่มี. ยังมีเทพของจีนอีกองค์หนึ่งซึ่งในเรื่องไซอิ๋ว เรียกว่า *ถัดทลิหิอ่อง*, นัยว่าเดิมเป็นตัว *หลีเจ่ง* ในเรื่องห้องสิน ท่านผู้นี้มีรูปอยู่ในวัดจีน เป็นตัวท้าวโลกบาลด้วยองค์หนึ่ง มีชื่อว่า *โต้เว่น* หรือ *โต้บุ่น* ในภาษาแต้จิ๋ว. ท่านผู้นี้คือท้าวกุเวรมหาราชอินเดียองค์หนึ่งนั่นเอง. ตามปรกติเรื่องราวอันเป็นประวัติประจำตัวเทพต่าง ๆ บางทีองค์เดียวก็มีชื่อและประวัติหลายอย่างอาจเล่ากันต่าง ๆ ก็ได้ เช่นเรื่องพระกษิติครรภโพธิสัตว์ จีนเรียกว่า *ตี้จังอ๊วง พู่สะ*, ตกมาถึงสยามกลายเป็นเรียกว่า *พระมาลัยเถระเจ้า* ไป; ประวัติก็ต่าง ๆ กัน แห่งหนึ่งว่ามีชาติภูมิอยู่เชียงใหม่ คือ สยาม แต่มีแซ่หรือนามสกุลว่า *กิม*; ยังอีกเรื่องในหนังสือไคเก็ก ซึ่งกล่าวด้วยการสร้างฟ้าและดินว่า เมื่อยังไม่มีโลก พระเซกเกี๋ยหมอนี้ฮุดตรัสใช้ให้คุนต่อเปงชานำไปเจาะฟ้าและดินสร้างเป็นโลกขึ้น พระเซกเกี๋ยหมอนี้ฮุดก็คือพระศากยมุนีพุทธเจ้านั่นเอง แต่ทำไมจึงไปปรากฏว่า มีพระองค์

อยู่ก่อนสร้างโลก. แต่ที่จริงเรื่องของเขาจะต้องเป็นเช่นนั้น ดังจะได้ทราบอธิบายในหนังสือเล่มนี้.

ตามเหตุผลดังได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเรื่องที่จะเล่าต่อไปข้างหน้าในหนังสือเล่มนี้ ย่อมตกอยู่ในฐานที่ลำบากใจ, เพราะผู้รวบรวมขาดความรู้ในภาษาจีน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับค้นคว้าเรื่องให้ได้แน่ชัด โดยไม่ผิดแผกได้โดยพิสดาร, จะได้มาบ้างก็จาก หนังสือนักปราชญ์ชาวตะวันตก ที่ท่านได้เขียนไว้ตามแต่จะหาได้ ข้อความในหนังสือเรื่องนี้ใช้ Reichelt's Truth and Tradition of Chinese Buddhism เป็นส่วนมาก, และด้วยการสอบถามบางท่านที่พอจะอธิบายให้ทราบได้บ้าง. ข้อความบางแห่งก็ประกอบการค้นนิษฐานเอาเอง. เพราะฉะนั้นหนังสือเรื่องนี้จึงเป็นแต่เรื่องสังเขป และคงบกพร่อง. เพราะความประสงค์ข้อต้นจะเล่าเรื่องโดยเฉพาะปฏิมาดังได้แจ้งไว้ข้างต้น, จึงนอนใจว่าจะเขียนขึ้นไม่ช้าก็คงเสร็จ; ครั้นเมื่อมากลับความคิด, ประจวบกับที่จะต้องการพิมพ์ในเร็ววันเป็นเวลาจำกัด, การเขียนจึงต้องรีบเร่ง ไม่มีโอกาสที่จะเสาะหาหนังสืออ่านหรือซักถามท่านผู้รู้ได้เพิ่มเติมอีกต่อไป: ซ้ำเขียนให้จบก็ไม่ทัน เขียนได้เท่าใดก็ต้องพิมพ์เท่านั้น. เหตุนี้ ลัทธิของเพื่อนภาคนี้จึงต้องแบ่งออกเป็นสองตอนอีก เล่มนี้คือภาคสิตอนที่หนึ่ง แต่เนื้อเรื่องเท่าที่เล่า

จบอยู่ในตัวเฉพาะตอน. การที่ท่านผู้อ่านออกปากว่า ลัทธิของเพื่อนภาคก่อน ๆ เขียนรวบรัดเกินไป นั้นขอสารภาพว่าเป็นความจริง, และเล่มนี้ยังรวบรัดยิ่งกว่าต้น ๆ เข้าอีก เพราะแต่ก่อนแต่ไรก็ไม่ได้เขียนเอาไว้, พอรับหน้าที่เป็นผู้เขียน ก็ถูกกำหนดวันเขียนให้เสร็จภายในกำหนดที่เดียว, จึงต้องยอมบีบโอกาสให้ความบกพร่องรุมเข้ามาตลอดเรื่อง. อนึ่ง คำจีนที่ปรากฏในเรื่องนี้ใช้เรียกตามสำเนียงแต้จิ๋ว เพราะเป็นสำเนียงที่เจนหูกันมากกว่าภาษาอื่น หรือมิฉะนั้นก็ใช้สำเนียงฮกเกี้ยนในคำที่เคยใช้กันแพร่หลายในเรื่องจีนฉบับแปลรุ่นเก่า. หนังสือจีนบางคำในภาษาแต้จิ๋วอ่านได้สองอย่างก็เลือกใช้สำเนียงที่เคยใช้กัน, ส่วนคำใดในสำเนียงแต้จิ๋วมีเสียงห่างไกลจากสำเนียงจีนหลวงมาก ก็จดสำเนียงหลวงไว้ในวงเล็บด้วย. แต่อย่างไรก็ตาม เสียงที่จดไว้อาจไม่ตรงกับเสียงของเขาโดยแท้ก็ได้, เช่นในสำเนียงแต้จิ๋วที่เป็นคำโดด หรืออยู่ข้างท้าย ของคำมักมีเสียงสูง ชนิดหนึ่งจดเป็นอักษรไทยไม่ได้ชัด จึงต้องปล่อยไปเช่นนั้น. เหตุฉะนี้เองหนังสือเรื่องจีนที่แปลรุ่นเก่า จึงเลือกใช้สำเนียงฮกเกี้ยนซึ่งจดเป็นสำเนียงได้ดีกว่า:. หวังว่าท่านผู้รู้คงให้อภัยในการนี้.

ลัทธิศาสนาของจีน

ลัทธิศาสนาของจีนแยกได้อย่างคร่าว ๆ เป็นสาม คือ ขงจื๊อ เต๋า และพุทธมหายาน. ประชาชนจีนโดยปรกติย่อมนับถือลัทธิทั้งสามนี้รวมกันไป, และทั้งต่างฝ่ายในลัทธิก็นำเอาลัทธิอีกฝ่ายหนึ่งมาระคนกันไปอย่างสนิทสนม จะแยกออกจากกันได้โดยยาก, จึงมีคำพูดในภาษาจีนว่า ซัมเก่า แปลว่าคำสั่งสอนทั้งสามซึ่งหมายความว่า จีนสามัญย่อมนับถือลัทธิศาสนาทั้งสามรวมกันไป. บัดนี้จะอธิบายศาสนาขงจื๊อและลัทธิเต๋าโดยย่อก่อน แล้วจึงจะเล่าเรื่องพระพุทธศาสนาของจีนโดยพิสดารต่อไป.

ศาสนาขงจื๊อ

ลัทธินี้ใช้เรียกว่าศาสนาเหมาะกว่าที่จะเรียกว่าลัทธิ เพราะขงจื๊อ (ก่อน พ.ศ. ๘ ถึง พ.ศ. ๖๔) ผู้ศาสดา เป็นแต่นักปราชญ์สั่งสอนนิกรชนให้ประพฤติความดีเพื่อประโยชน์ความสุขในชาตินี้มากกว่าชาติหน้า. ลัทธิของเดิมนับถือกันมาอย่างไรขงจื๊อมิได้ปฏิเสธหรือแก้ไข และก็ไม่ส่งเสริม, ดังมีคำเฉลยของขงจื๊อบทหนึ่งว่า "จงเคารพผี แต่อยู่ให้ห่างไว้." ดังนี้แสดงว่าขงจื๊อน่า

จะมีความเชื่อในผีหรือวิญญาณอย่างที่เขานับถือกันอยู่ในสมัยนั้น, แต่ขงจื๊อก็ยอมรับว่าไม่มีความรู้ในเรื่องผีนัก จึงได้กล่าวไว้ว่า "ผีแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งมีอยู่ในตนได้เหลือเพื่อ จริงหนอ? เรามองหารูปภูตผี แต่ก็ไม่แลเห็นตัว, เราฟังเสียงผี แต่ก็ไม่ได้ยิน. ถึงกระนั้น ผียอมเข้าแทรกสิงอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะปราศจากผีเป็นไม่มี. ผีเป็นเหตุให้ประชาชนในอาณาจักรต้องถือศีลและชำระมลทิน, ต้องสวมเสื้อผ้าอันงามที่สุด เพื่อไปกระทำกิจพลีบูชา. ดังนี้ ผีก็เหมือนดังกระแสน้ำไหล, ดูเหมือนผีอยู่ทั้งทางเบื้องบนเบื้องซ้าย และเบื้อง ขวาของ ผู้กระทำบูชา(๑)" ประวัติของขงจื๊อมีอย่างไร และคำสั่งสอนมีพิสดารเพียงไร ขอหยุดไว้ไม่กล่าว จะกล่าวแต่ลัทธิที่นับถือกันอยู่ในสมัยของขงจื๊อหรือก่อนกว่านั้นขึ้นไป ซึ่งขงจื๊อมิได้พยายามแก้ไขหรือส่งเสริม.

นับแต่ดึกดำบรรพ์มา ประเทศจีนมีพิธีในลัทธิคือการเซ่นบูชา ซึ่งเรียกตามภาษาแต้จิ๋วว่า จี. การเซ่นนี้มีสองอย่าง คือ เซ่นบูชาผู้ซึ่งจะขอใช้คำว่า พระเจ้า อย่างหนึ่ง, กับเซ่นผีหรือวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้วอีกอย่างหนึ่ง. คำว่าพระเจ้านั้น

(๑) แปลจากฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษในหนังสือ Gile's The Religion of China Ancient

ภาษาจีนชั้นเดิมใช้คำว่า *เทียน* หรือที่ในภาษาแต้จิ๋วแปลว่า *ฟ้า*, เพราะท้องฟ้า กว้างขวาง หาเขตสุดมิได้ และครอบสกลโลกไว้สิ้น. แต่งต่างกัน ความร้อนหรือฝนก็ดี ย่อมออกจาก เทียน ซึ่งเป็นต้นเหตุให้พืนพิภพอุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องดำรงชีพของสรรพสัตว์ไว้. แต่คำว่า เทียน นี้เป็นคำหมายกว้าง ๆ หาตัวตนมิได้, ต่อมาจึงยกคำเทียนนี้ว่าเป็นแต่เพียงลักษณะที่ผู้เป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกแสดงเป็นเครื่องหมายให้เห็น, แล้วให้นามผู้เป็นใหญ่นี้ว่า *ตี* (เทพผู้เป็นใหญ่หรือพระเจ้า) หรือ *เสี่ยงตี* (อดิเทพ). นอกจากการเซ่นบูชา เสี่ยงตี ยังมีการเซ่นบูชาสิ่งธรรมชาติ เช่น ฟ้าและดิน (ทีตี) พระอาทิตย์พระจันทร์ ภูเขา ป่า แม่น้ำ ลำธาร เพิ่มขึ้นด้วย, แต่ว่าวิญญาณหรือเทพประจำสิ่งเหล่านี้ย่อมขึ้นอยู่ในเสี่ยงตีทั้งสิ้น. การเซ่นบูชาเสี่ยงตีก็เพื่อแสดงความเคารพขอบพระคุณที่ได้ปกปักรักษา, แต่มีกำหนดไว้ว่าผู้จะทำได้เฉพาะพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น, และมิได้ทำกันพร่ำเพรื่อ: คงมีจำกัดเป็นกำหนดให้ทำได้ในปีหนึ่งเพียง ๒–๓ ครั้งเท่านั้น. ต่อมาภายหลัง การเซ่นบูชานี้กำหนดเป็นพิธีรีตองจริงจังขึ้นโดยลำดับ, ความมุ่งหมายในชั้นเดิมจึงถูกขยายกลายเป็นกิจพิธีในลัทธิขงจื๊อ.

ที่นี้จะกล่าวถึงการเซ่นบูชาวิญญาณของผู้ตายแล้ว. แต่

ไหนแต่ไรมา มนุษย์เป็นส่วนมากมีความเชื่อว่ามนุษย์ตายไปแล้วมีสิ่งหนึ่งที่ยังอยู่ไม่ตาย สิ่งนี้เรียกตามภาษาของพราหมณ์ก็ว่า *อาตมัน* หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่าโซล, แต่ในที่นี้ขอใช้คำว่าวิญญาณแทน เพราะเข้าใจกันดีกว่า(๑) วิญญาณนี้เมื่อร่างกายสลายแล้ว ถือว่ายังคงเป็นความรู้สึกในตัวตนอยู่, และอาจจะอำนวย ความดี ความชั่ว ให้แก่ลูกหลาน ว่านเหนือคนอื่น ๆ ได้. เพราะฉะนั้น จึงต้องทำพิธีเซ่นไหว้เป็นกำหนดประจบประแจงเอาใจไว้ ดังที่เคยอธิบายไว้ในที่นี้แล้ว(๒) และด้วยเหตุนี้ ท่านนักปราชญ์ชื่อ เฮอเบิต สเปนเซอร์ จึงกล่าวว่ามูลเหตุของบรรดาลัทธิที่มีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ก็มีนัยเป็นแบบเดียวกันดังข้างต้นนี้.

แต่สำหรับประเทศจีน การเซ่นบูชาวิญญาณบรรพบุรุษเรียกว่า จ็อจี๋ ซึ่งเรียกในภาษาอังกฤษว่า แอนเซสเตอรวอรชิป (Ancestor Worship) ย่อมกระทำกันเป็นปรกติทั่วไป. แม้จะนับถือลัทธิไร ๆ ที่จะเว้นพิธีนี้โดยเด็ดขาดไม่ติดไปด้วยมีน้อยเต็มที, เพราะดูเหมือนมีคตินิยมกันว่าบุคคลจะใจบุญหรือมีความรู้ความสามารถและอุดมสมบูรณ์อย่างไร ไม่ใช่เพราะความประ

(๑) ดูเหมือนคณะพูดธรรมะบางเหล่าของเราลงความเห็นกันว่า จิต.

(๒) ดูบรรพต้นในภาค ๒

พฤติความสั่งสมของบุคคลนั้นโดยตรง, ย่อมสืบสันดานมาจากวิญญาณบรรพบุรุษของผู้นั้นอำนวย. ด้วยเหตุนี้ การเซ่นบูชาวิญญาณ จึงถือว่ากิจวัตรสำคัญนักจะเว้นไม่ได้; ถ้าจะต้องฝ่าภัยอันตรายเพื่อไปเซ่นวิญญาณได้เป็นต้องไป. แม้ขงจื๊อเองก็ยังปรากฏตามที่มักกล่าวถึงการทำเซ่นบูชาวิญญาณเหมือนกัน. พิธีเซ่นบูชาใช้เชียนชื่อผู้ตายไว้ในป้ายไม้เรียกว่า *เกซิ้น* (ป้ายวิญญาณในสกุล), แล้วทำการเซ่นสรวงเฉพาะป้ายนั้น. ถือว่าเมื่อขณะทำพิธี วิญญาณจะเข้าไปสิงในป้าย สามารถทำการติดต่อกับผู้เซ่นบูชาได้ (พิธีนี้สืบมาถึงไทยเรา ในเมื่อไม่สามารถนำศพหรือกระดูกมาได้ ใช้เชียนชื่อผู้ตายทำการฌาปนกิจหรือบังสุกุล).

ลัทธิเต๋า

เมื่ออ่านเรื่องนิยายจีน จะพบคำว่า *เต้าหยิน* และ *เต้าสือ* บ่อย ๆ, โดยปรกติมักมีฤทธิอำนาจต่าง ๆ อย่างพวกเซียน ท่านพวกเหล่านั้น คือ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในลัทธิเต๋า. เต้าหยิน แปลว่า คนเต๋า, เต้าสือ แปลหักความ ว่า บรรพชิตเต๋า. ผู้ค้นลัทธินี้ฉายาว่า *เล่าจื๊อ* (เกิดราวค้นพุทธกาล) แปลตามพยัญชนะว่าเด็กแก่, ที่ถูกน่าจะหมายความว่าท่านพฤฒาจารย์

กระมัง เพราะตามตำนานมีว่าเล่าจื๊ออยู่ในครรภ์มารดาถึง ๗๒ ปี บางแห่งว่า ๖๒ ปี อีกแห่งหนึ่งว่า ๘๑ ปี เมื่อคลอดออกมาผมหงอกขาวจนหมดแล้ว, ลัทธิเต๋าของเดิมมีหลักเป็นไปทางฌานสมาบัติอย่างลัทธิพราหมณ์, แต่มาภายหลังกลายเป็นลัทธิที่เนื่องด้วยวิทยาอาคมอย่างในเรื่องห้องสิน. เพราะฉะนั้นลัทธิเต๋าในชั้นหลังซึ่งกลายจากลัทธิของเดิมมาไกล จึงเทียบได้ด้วยลัทธิฮินดูที่กลายจากลัทธิพราหมณ์ฉะนั้น.

เต๋า คือ อะไร? สมควรจะชยายอรรถให้มากสักหน่อย. เต๋า คำนี้แปลได้หลายนัยแล้วแต่ความมุ่งหมาย. พูดตามรูปตัวอักษรแยกออกได้เป็นสองคำ คือ ชีวแปลว่าหัว. และเจ๋า แปลว่า วิ่ง, รวมกันออกเสียงว่าเต๋า ซึ่งแปลแล้วก็ไม่ได้ความว่าอะไร, ส่วนที่แปลกัน: เต๋า แปลว่า ถนนหนทาง, หลัก (ตามความหมายในศาสนาของจีน) หรือ ลัทธิ, และแปลเป็นอื่น ๆ ได้อีก แต่เป็นเนื้อความไม่เกี่ยวกับที่จะกล่าวในที่นี้. ในหนังสือเก่าของจีน ใช้คำเต๋าให้หมายความถึงทางที่ชอบ, เพราะฉะนั้นนักศึกษาชาวตะวันตก จึงแปลคำเต๋าว่า *เหตุ* หรือ *รีสัน* ก็มี. ถ้าจะอธิบายง่าย ๆ เต๋าเห็นจะเท่ากับ x ในหลักพีชคณิต ซึ่งทราบไม่ได้ ต้องค้นคว้าหาผลเอาเอง. ก็แต่เต๋ามีลักษณะอย่างไร? อรรถาธิบายมีว่า เต๋ามีมาแล้วแต่อนันตกาล คือ

ไม่มีต้นไม่มีปลาย, สิ่งอยู่ทั่วไป, ที่ใดกาลใดจะขาดเท่าเสี้ยไม่ได้เลย, แม้ในสิ่งกระจ้อยร่อยเป็นปรมาณูก็ต้องมีเท่า. เท่าเป็นเหตุให้ดวงเดือนโคจรไปตามวิถีที่กำหนดไว้. เท่าอำนวยชีวิตแก่สรรพสัตว์ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่. เท่าปราศจากรูป แต่ก็เป็นแดนเกิดของรูปต่าง ๆ ทั้งสิ้นที่เราเห็น. เท่าปราศจากเสียง แต่เสียงต่าง ๆ ที่เราได้ยินก็มีกำเนิดมาจากเท่า. รวมความ: ทุกสิ่งทุกอย่างในสกลโลกย่อมออกจากเท่า. ดังนี้จะเห็นได้ว่า เท่ามีลักษณะคล้ายพรหมในลัทธิพราหมณ์. ถ้าจะให้หาญพูด, ก็อยากจะบังอาจไปว่าลัทธิเท่ากับลัทธิพราหมณ์(๑) คือ ลัทธิเดียวกัน.

อรรถกถาจารย์เท่าอธิบายไว้ว่า "เท่าคืออะไร? เท่าคือสภาพที่พยุงสรรค์ ปกแผ่พันพิภพ หาเขตมิได้ วัดหาความสูงหรือหยั่งหาความลึกไม่ได้ โอบอุ้มสกลโลกไว้สิ้น, และตกแต่งรูปอันเท่าเองหารูปมิได้.....เท่ามีลักษณะละเอียดสุขุมยิ่งนัก จึงแผ่ซ่านไปในสรรพวัตถุ เหมือนน้ำแผ่ซ่านไปทั่วปลักหนองฉะนั้น. ภูเขาที่สูง เหวที่ลึก ก็เพราะเท่า. สัตว์ที่เดินดิน นกที่บินในฟ้า ก็เพราะเท่า. ดวงตะวันดวงเดือนที่ส่องแสงสว่าง, ดวงดาวที่โคจรไปตามจักรราศี.....ก็เพราะเท่า เมื่อลมในวสันตฤดูพัดมา ฝนฟ้าอันฉ่ำชื่นก็ตก สิ่งทั้งหลายก็ทรงชีพและเจริญงอกงาม ที่มีชน

(๑) ดูภาค ๒

มีปีกก็พักไข่ ที่มีขนปุกปุยก็เกิดลูก พฤกษชาติตกฤณชาติก็แตกใบไสว นกก็ตกไข่ สัตว์อื่นก็ตกลูก: ทั้งนี้หาปรากฏการกระทำ (ของเต๋า) ให้แลเห็นไม่, แต่ว่าการกระทำ (ของเต๋า) ก็สำเร็จผล เป็นเงาๆเห็นรางๆ, แต่เต๋าก็ไร้รูป เป็นเงาๆ เห็นรางๆ, แต่เต๋าก็มีอำนาจไม่มีเชื้อสุดเร้นอยู่แลเห็นเป็นราง ๆ, แต่ก็บันดาลให้สิ่งทั้งมวลเกิดขึ้นจากความไม่มีรูป."

เมื่อได้ชักตัวอย่างในลักษณะของเต๋าบางประการมาดังนี้, ขอให้ท่านผู้อ่านนึกตรองดูว่าเต๋าคืออะไร. จะเห็นได้ว่าเต๋ามีความหมายกว้างขวางอย่างที่เรียกกันว่าจักรวาลพ้าครอบ จึงเป็นการยากที่จะแปลในคำเดียวให้ได้ความเท่ากับความหมาย, จะมีคำที่ใกล้เต๋าอยู่คำหนึ่งในภาษาที่เราใช้อยู่ คือคำว่า *ธรรมะ* ในส่วนที่หมายกว้าง ๆ เช่น รูปธรรม นามธรรม สภาวธรรม จะได้กระมัง.?

เล่าจื้อ ผู้ศาสดา และ สานุศิษย์ ย่อมเห็น ความ จริง มีอยู่ว่าความเป็นไปในสกลโลกย่อมแบ่งสรรปันส่วนกันตามที่กำหนดไว้, คล้ายกับมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งไม่เห็นรูปไม่ได้ยินเสียงเป็นผู้ควบคุมอยู่, เช่นอำนาจอะไรที่ทำให้เกิดมีฤดูกาล, ทำไมน้ำจึงไหล ไฟจึงไหม้, และอะไรต่ออะไรเหล่านี้: คือ อำนาจที่บังคับให้สิ่งมีลักษณะเป็นอย่างนั้น ๆ เล่าจื้อให้ชื่อว่าเต๋า แต่ถ้าพูดทาง

บางลัทธิก็ว่าพระเจ้า, ถ้าพูดทางวิทยาศาสตร์ก็ต้องว่าธรรมชาติ; อันเป็นของประณีตลึกซึ้งกว้างขวาง ล้วนไม่ทราบว่าจะเรียกว่าอะไร ก็ต้องให้ชื่อว่าธรรมชาติหรือพระเจ้า, เพราะฉะนั้น ลัทธิเต๋าจึงเป็นลัทธิอันเนื่องด้วยธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างไร? มีอธิบายว่า "ได้มีกาลหนึ่ง เมื่อสิ่งทั้งปวงมีกำเนิดต้น: อันว่ากาลซึ่งครั้งยังไม่มีกำเนิดต้นนี้ย่อมมีกำเนิดต้นด้วยตนเอง, ย่อมมีกำเนิดต้นเกิดขึ้นแก่กาลในขณะกาลซึ่งไม่มีกำเนิดต้นยังไม่ได้เริ่มต้น. ภาวะความมีความเป็นย่อมมี และอภาวะก็ย่อมมีเป็นเช่นเดียวกัน. ในสมัยซึ่งไม่มีกำเนิดต้น ย่อมมีความไม่มีหรือความว่างเปล่าอยู่. เมื่อกาลอันไม่มีกำเนิดต้น ยังไม่ได้เริ่มต้นนั้น, ความไม่มีย่อมมีอยู่. ระหว่างนั้น เกิดความไม่มี; แต่ก็รู้ไม่ได้ว่าความไม่มีเป็นภาวะหรืออภาวะอันย่อมมีอยู่หรือย่อมไม่มีอยู่." เมื่อถึงตอนนี้ ท่านผู้อ่านคงนึกเอะใจว่านี่พูดว่าอะไรกัน: ทางนี้ต้องขอสารภาพว่า ทั้งผู้แปลและผู้ช่วยเอง ก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าหมายความอะไรกันแน่, และเพราะฉะนั้นเอง จึงว่าเต๋าเห็นได้แต่เงา ๆ เป็นราง ๆ.

อนึ่งลัทธิเต๋า มนุษย์ที่เกิดมาเป็นแต่ส่วนหนึ่งของสกลโลกเท่านั้น, และถือกำเนิดมาจากเต๋าเหมือนกับสิ่งอื่นทั้งสิ้น; หรือพูดกลับอีกที มนุษย์ก็เป็นลักษณะส่วนหนึ่งของเต๋าที่ปรากฏเห็น.

เมื่อรู้แจ้งดังนี้, จงมอบกายถวายชีวิตไว้ในเต๋า คือปล่อยตนให้เป็นไปตามกฎของเต๋า (ธรรมชาติ) ซึ่งมนุษย์ควรบูชา. มีอรรถาธิบายไว้ในที่หนึ่งว่าด้วยความตาย ซึ่งเป็นของน่าฟังอยู่. ความตายนั้นอธิบายว่า "เป็นสิ่งที่หลีกไม่ได้, แต่ก็ควรยินดี: เท่ากับความหมุนเวียนแห่งจักรราศีของสกลโลก อันเป็นเหตุธรรมดา เหมือนใบไม้เมื่อถึงฤดูกาลก็ร่วง. หรือฤดูกาลที่ถึงคราว ก็หมุนเวียนเปลี่ยนกันไป. ความจนเป็นทรัพย์ของนักปราชญ์ฉันใด, ความตายก็เป็นอวสานแห่งเราท่านทุกคนฉันนั้น. เมื่อได้ดำเนินตนไปตามที่มีกำหนดไว้โดยอาการที่สงบ, คอยท่ากว่าจะบรรลุอวสานแห่งชีวิตโดยอุเบกขาดังนี้, จะมีอะไรเล่าที่ทำให้เกิดทุกข์? ความตายก็เหมือนความเป็น เปรียบเหมือนมาแล้วก็ไป. จะรู้ได้อย่างไรว่าตายนั่นแล้วจะไม่ไปเกิดในที่อื่น? จะบอกได้อย่างไรว่าที่ดิ้นรนกันเพื่อให้คงชีวิตอยู่ ไม่ใช่เป็นเพราะความหลงผิด? ข้าพเจ้าจะบอกได้อย่างไรถ้าข้าพเจ้าตายไปในวันนี้ จะพึงสูญได้ว่า ความเป็นไปของข้าพเจ้าในเมื่อตายไปแล้วจะไม่ดี หรือดีกว่าเมื่อครั้งข้าพเจ้าถือปฏิสนธิ? เออหนอ! มนุษย์รู้จักแต่หวาดสะดุ้งต่อความตาย, แต่ก็หารู้สึกซึ่งความหยุดพักเป็นความสงบของความตายไม่. นับว่าประเสริฐจริงหนอที่ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มา ความตายได้เป็นสมบัติของคนทั่วไป,

ความตายเป็นที่พักสงบอารมณ์ของสาธุชน และเป็นที่ซ่อนเร้นของพาลชน. ความตายเปรียบเหมือนกลับไปบ้านอีก: ผู้ตายไปแล้ว คือผู้กลับบ้าน. ส่วนเรายังไม่ตายก็เท่ากับยังเร่ร่อนอยู่."(๑)

บัดนี้จะได้อธิบายการปฏิบัติในลัทธิเก่า. สภาพเดิมของมนุษย์สืบมาจากธรรมชาติโดยตรง หรือเป็นส่วนแท้ของธรรมชาติส่วนหนึ่ง, เพราะฉะนั้น จึงเป็นกรณียกิจที่จะพึงรักษาสภาพนั้นไว้ให้บริสุทธิ์. จะปฏิบัติสถานไรจึงจะรักษาไว้ได้หมดจด? พึงปฏิบัติได้โดยอนุวรรตน์ตามแบบฉบับของมหามาตาคือธรรมชาติผู้ให้กำเนิด. ธรรมชาติย่อมดำเนินกรณีย์เป็นกลาง ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง, เพราะฉะนั้นบัณฑิตผู้เห็นแจ้งจึงปฏิบัติตนให้เป็นกลาง กล่าวคือไม่ดำเนินตนด้วยมีความมุ่งหมายไว้: ต้องอนุวรรตน์ให้เป็นไป ตามความรู้สึกที่เกิดขึ้น ในขณะนั้นโดยธรรมดาให้เหมาะเจาะกับสภาพที่แวดล้อมอยู่. ธรรมชาติไม่มีความพยายาม, บัณฑิตก็พึงทำตนเช่นเดียวกัน. ธรรมชาติไม่กระดือรือร้น, บัณฑิตก็พึงปล่อยให้เหตุการณ์เป็นไปเองตามวิถีธรรม, และมีสันโดษในเหตุการณ์ตามแต่ธรรมชาติจะบันดาล ความ

---

(๑) ข้อความที่อ้าง ของเดิมผูกเป็นเรื่องมีตัวชักถามและอธิบายทำนองนิทานวัตถุ แต่ในที่นี้คัดแต่เพียงอธิบายมาไว้เท่านั้น

ทะเยอทะยานความคิดหาอุบาย มีความกำหนัดยินดี มีความยินรนแส่หาหรือมุ่งในสิ่งใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นของภายนอกเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้ธรรมชาติเดิมของมนุษย์มัวหมองเป็นมลทิน, จึงควรละเลี่ยให้สิ้น, เหตุด้วยเป็นลักษณะของมนุษย์ที่ไม่แท้ไม่เป็นไปตามธรรมชาติที่อำนวยไว้. ลักษณะที่ธรรมชาติอำนวยไว้คืออะไร? แก้ว่าลักษณะนั้นคือความมีสภาพตามธรรมชาติเสมอไม่เปลี่ยนแปลง, บริสุทธิ์ใสสะอาดปราศจากมลทิน, มีความเที่ยงตรงไม่มีสิ่งอื่นเจือปนมาแต่กำเนิด. ลักษณะที่ไม่แท้เป็นไฉน? กล่าวคือลักษณะที่เจือปนด้วยความฉลาดเฉโกแกล้ง และเต็มไปด้วยมายาล่อลวง โอนเอียงไปโดยความนิยมตามสมัยกาล. ชักตัวอย่างธรรมชาติของโคก็มีเขาและมีกีบคู่แยก, ม้าก็มีขนคอรุงรังมีกีบคู่ไม่แยก: นี่เป็นลักษณะแท้ตามธรรมชาติ. การที่เอาเหล็กบังเหียนใส่ปากม้าและเจาะจมูกโคสนสะพาย นี่คือลักษณะไม่แท้ของธรรมชาติ. สรุปความ: การพยายามใด ๆ ที่จะเพิ่มเติมให้ดี หรือให้ผิดแผกไปกว่าที่สภาพเดิมมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ก็เป็นการกระทำอันฝ่าฝืนกฎของธรรมดาโดยตรง. และถ้าฝ่าฝืน ก็ต้องรับผลร้าย ทุกข์โทมนัสตามเหตุที่ได้กระทำ. ถ้าจะแย้งว่าธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเดินดิน, ถ้าพยายามเหาะเหินเดินฟ้ามิเป็นการฝ่าฝืนธรรมชาติหรือ? เห็นจะต้องแก้ว่า

ถ้ามนุษย์ค้นคว้าหาลักษณะของธรรมชาติโดยแท้จริงได้แล้ว แล้วก็เหาะได้อย่างเรือบินเป็นต้น, หาเป็นการฝ่าฝืนไม่, เพราะประดิษฐ์แบบอย่างให้เหมาะเจาะกับสภาพของดินฟ้าอากาศ ตกอยู่ในขอบวงของธรรมชาตินั่นเอง.

ท่านจะอธิบายถึงวิธีการปกครองตามแบบเต๋า. "อย่ากระทำสิ่งไร ๆ เพราะด้วยการกระทำนั้น ๆ. อย่ากระทำสิ่งไรที่ไม่จำเป็นจริง ๆ. อย่าลืมว่าความมุ่งหมายอันใหญ่ของการออกกฎข้อบังคับก็คือทำให้ธรรมชาติเผื่อไปนั่นเอง จงปล่อยให้ธรรมชาติจัดการเอง, อย่าไปขัดขวาง ไม่ว่าการนั้นจะเป็นไปในหมู่ในคณะในวิทยาและในจรรยา. ถ้าดำเนินการได้ดังนี้พลเมืองก็พอใจในสันโดษ พ้นจากการแตกร้าว กบฏ จลาจล. ข้อใหญ่ใจความ: อย่าทำสิ่งไรอันจะเป็นปัจจัยให้กระทบกระเทือนต่อความเรียบ ๆ ง่าย ๆ ของเดิม, เครื่องมือของเดิมเป็นของหยาบ ๆ ง่าย ๆ ก็อย่าเพ้อรแสวงหาเครื่องจักรที่ยุ่งยากมาเปลี่ยนแทน. การออกปัญญาหาปัจจัยสำหรับออมแรงกำลังเท่ากับการหาอุบาย, เพราะการหาอุบายทำให้วิเศษขึ้นเช่นนั้น เป็นเหตุให้เกิดการสำรวย ต่อเป็นสะพานให้เกิดการทะเยอทะยานและการไม่สันโดษ. ความลับแห่งการให้เกิดสุข จะพบได้ก็ที่ใจสงบเรียบ ๆ ง่าย ๆ และสันโดษ. การที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดังกล่าว

ก็ต้องทำกายวาจาใจให้เป็นไปตามธรรมชาติจริง."

เมื่อลัทธิเต๋ามีความมุ่งหมายเป็นดังข้างต้นนี้, ผู้เลื่อมใสศรัทธาในหลักก็คงอยู่บ้านในเมืองไม่ได้แน่: ต้องออกไปอยู่ป่าแต่ลำพังโดดเดี่ยวอย่างฤษีชีไพร. เพราะฉะนั้นในนิยายจีนเราจึงอ่านพบพวกเต๋าหยินอยู่ในป่าบ่อย ๆ. แต่ที่มีฤทธิเดชล่องหนหายตัวมีของวิเศษต่าง ๆ นั้น เป็นเต๋าหยินในลัทธิเต๋าซึ่งเลื่อนหลักมาในตอนหลัง. ตามปรกติเต๋าหยินในลัทธิเต๋าของเดิมมักแสวงหาที่วิเวกเป็นที่พำนัก, หรือมิฉะนั้นก็เป็นหุบห้วยที่เป็นภูเขาล้อมรอบ ปกคลุมร่มรื่นด้วยพฤกษชาติ และมีห้วยน้ำธารไหล, บำเพ็ญกิจโดยวิธีฌานสมาบัติ สงัดอารมณ์สงบรักสงบชัง, เพียรตัดความกำหนัดยินดี และความปรารถนาดิ้นรนเย่อหัน, ให้ห่างพ้นจากสิ่งเกาะเกี่ยวอันเป็นไปในทางโลกีย์. ดังนี้. เต๋าหยินกับฤษีก็เป็นอันเทียบกันได้ว่าคล้ายคลึงกันจริง ๆ, จะมีการลอกแบบคัดความคิดกันบ้างหรือไม่ นั่นเป็นหน้าที่ของประวัติศาสตร์.(๑)

ต่อไปจะนำตัวอย่างสุภาษิตของลัทธิเต๋าบางข้อจากคัมภีร์ของเต๋าเรียกว่า *เต้าเตกเกง* มากล่าว, เพราะสุภาษิตเหล่านี้บางข้อเป็นคำสั่งสอนที่ไม่แพ้ของศาสนาอื่น :–

(๑) แต่เทียบได้ตรงกับวิราคธรรมร้อยบท ของ ภรรตฤหริ

"จงตอบแทนความร้ายด้วยความดี" สุภาษิตบทนี้มีตำนานเล่าว่าได้มีผู้นำไปถามความเห็นของขงจื๊อ. ขงจื๊อท้วงว่า "ถ้าเช่นนั้นจะตอบแทนความดีด้วยอะไร ? ควรตอบแทนความชั่วด้วยยุติธรรม." ที่ขงจื๊อกล่าวเช่นนี้ น่าจะมุ่งไปในทางโลกมากกว่าทางธรรม. ตามประวัติเล่าว่าขงจื๊อกับเล่าจื๊อได้พบกันครั้งหนึ่ง, แต่ความเห็นของศาสดาทั้งสองไม่ร่วมกัน และคอมาสองลัทธินี้ก็ไม่ถูกกัน. แต่ก็นำเอาความคิดความอ่านตลอดจนพิธีรีตองแห่งกันและกันไปใช้ร่วม ๆ กัน จนบัจจุบันนี้แยกยอกได้ยาก.

เล่าจื๊อกล่าวว่า "เต๋าคือดวงมณีของสาธุชน และเป็นอภิบาลของพาลชน."

"ผู้ใดรู้จักผู้อื่นก็เป็นบัณฑิต; แต่ผู้ใดรู้จักตนก็เป็นผู้ตื่นแล้ว. ผู้ใดชนะคนอื่นก็เป็นผู้แข็งแรง; แต่ผู้ใดชนะตน ก็เป็นผู้มเดช; ผู้ใดรู้จักพอ ผู้นั้นเป็นคนมั่งมี. ผู้ใดเมื่อตายแล้วยังมีผู้ระลึกถึง ผู้นั้นก็อยู่ค้ำฟ้า. ไม่มีบาปไรหนักเท่ากับยินยังเหี้ยนให้แก่ความปรารถนาดิ้นรน. ไม่มีทุกข์ไรใหญ่กว่าความไม่สันโดษ. ไม่มีพิบัติไรร้ายยิ่งกว่าความโลภ. เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้สันโดษรู้จักเพียงพอ จึงเป็นความพอที่ยั่งยืนอยู่ตลอดอวสาน."(๑)

(๑) เทียบธรรมบทในบางข้อความก็คล้ายคลึงมาก.

"มีอยู่สามสิ่งที่ข้าพเจ้าถือว่าประเสริฐ ซึ่งข้าพเจ้าต้องยึดและถนอมไว้ สามสิ่งนั้นคือกรุณา มัธยัสถ์ และถ่อมตัว."

"สิ่งที่อ่อนแอที่สุดในโลกนี้ ย่อมบำราบไว้ได้ซึ่งสิ่งที่แข็งแรงที่สุด กล่าวคือ ไม่มีอะไรใดพ้นที่อ่อนเท่าน้ำ แต่น้ำทำลายของที่แข็งแรงที่สุดได้ (เช่นกัดหินกร่อน)."

"ลักษณะเด่นของความดีก็เหมือนน้ำ เพราะน้ำมีคุณแก่สิ่งทั้งปวง."

"เมื่อมีกฎข้อห้ามมาก, ประชาชนก็ยิ่งจนลง. เมื่อประชาชนสำสมทรัพย์สมบัติไว้มาก, ความประพฤติก็ทรามลง. เมื่อมนุษย์สามารถในวิชาเกินไป, ก็มีสิ่งอุตริแปลก ๆ เกิดขึ้น. เมื่อมีการลงโทษหนักเกินไป, ผู้ร้ายก็มีมากขึ้น. เมื่อใด บัณฑิตกล่าวว่า 'ข้าพเจ้าไม่ได้ทำอะไร,' ประชาชนก็ประพฤติตนดีเอง; 'ข้าพเจ้ารักความเงียบสงบ,' ประชาชนก็ซื่อตรงขึ้นเอง; 'ข้าพเจ้าไม่เกี่ยดกัน,' ประชาชนก็มั่งมีเอง; 'ข้าพเจ้าไม่มีความปรารถนา,' ประชาชนก็มีความเป็นอยู่โดยเรียบ ๆ ง่าย ๆ ขึ้นเอง."

"บัณฑิตอยู่ในโลก มีกายสงบเสงี่ยม, แต่น้ำใจมีมุทิตาอยู่แก่สิ่งทั่วไป. ประชาชนเหลือบตาและเอียงหูไปหาท่าน, ท่านก็ถือว่าประชาชนเหล่านั้น คือบุตรของท่าน."

"ผู้ใดอดทนไว้ได้ต่อคำเยี่ยดสีกล่าวว่าของประเทศชาติตน,

ก็เป็นบดีแห่งดินแดนนั้น. ผู้ใดอดทนไว้ได้ในภัยพิบัติของบ้านเมืองตน, ผู้นั้นก็เป็นเจ้าโลก."

ลัทธิเต๋าต่อมาถึงสมัยราชวงศ์ฮั่น กลายรูปจากหลักที่กล่าวไว้ข้างต้น: เกิดมีการแสวงหาน้ำอมฤตและของวิเศษต่าง ๆ ครั้น พระพุทธศาสนา เข้าไป ประดิษฐานใน ประเทศจีน ใน ชั้นต้น กระทบกระทั่งเป็นศัตรูคู่แข่งขันชนกับลัทธิเต๋า. แต่ต่อมาก็เป็นไมตรีกัน, ต่างอยู่เคล้าคละปะปนกันไปได้ ไม่มีการแก่งแย่ง, ต่างฝ่ายเลียนแบบอย่างแห่งกันและกัน. จนบัดนี้ พิธีกระทำหรือหลักที่นับถือ จึงทำรวม ๆ กันไป เช่น วัดวาอารามและนักบวชก็ดี การสวดมนต์ภาวนาหรือพิธีไร ๆ ก็ดี, ลัทธิเต๋าหันหาให้คล้ายคลึงกับพระพุทธศาสนา (อย่างลัทธิลามะ)(๑)

พระพุทธศาสนามีไตรรัตน์, ลัทธิเต๋าก็มีเรียกว่า *ซั่มเบง* (ไตรสุทธ) คือ พระผู้บริสุทธิ์สาม ได้แก่เล่าจือ พ่วนโกส์ (ผู้สร้างโลกในเรื่องไคเก็ก) และเง็กเซียงฮ่องเต้. และยังมีองค์สามอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า *ซั่มหงวน* (ไตรมูล) ได้แก่ ฟ้าดินและมนุษย์. ส่วนทวยเทพและภูตผีปีศาจในตอนหลังนี้ลัทธิเต๋ามีดกดื่นดังจะเห็นได้ในเรื่องนิยายต่าง ๆ ของจีน, คนที่มีชื่อเสียงของจีนเมื่อตายไป แล้วยังมีผู้นิยมนับถือ ลัทธิเต๋ายกขึ้นเป็น เทพ หรือเจ้า

(๑) ดูภาค ๓ ตอน ๒

อย่างเช่นเจ้า*กวนอู* เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า *กวนตี*, เพราะฉะนั้นจึงมีจำนวนเจ้าวมากนัก. การนับถือเช่นนี้ไม่ใช่มีแต่จีน ถึงประเทศชาติอื่นก็มีเหมือนกัน เขาจึงให้ชื่อว่า ฮีโร วอชิป (Hero Worship) แปลว่า การบูชาวีรบุรุษ, และการยกมนุษย์ที่ตายแล้วขึ้นเป็นเทพ ให้ชื่อว่า อโปถิโอสิส (Apotheosis). นอกจากนี้ ลัทธิเต๋ารุ่นใหม่ ยังมีคติอยู่ว่าเล่าจือแม้ดับขันธ์แล้วก็ยังอวตารมาเกิดในประเทศจีน มีนามและรูปกายต่าง ๆ ตามยุค: ในยุคใดลัทธิเต๋าเสื่อมเรี่ยวแรง, เล่าจือก็อวตารมาฟื้นลัทธิให้กลับบริสุทธิ์ผ่องใสขึ้นอีก, ทำนองเป็นพระพุทธเจ้ามาตรัสฉะนั้น.

พุทธศาสนามหายาน

พระพุทธศาสนาที่นับถือกันในประเทศจีน เป็นฝ่ายมหายาน เป็นชนิดที่มีของจีนเองเข้าเจือปน อย่างเดียวกับลัทธิตามะของทิเบต มีลักษณะบอนปะเข้าเจือปนฉะนั้น.

ตำนานภายนอกลัทธิ – พระพุทธศาสนาเข้าไปประดิษฐานในประเทศจีน ตามตำนานโดยย่อกล่าวว่า เมื่อราว พ.ศ. ๖๐๐ พระเจ้าเม่งเต้ในราชวงศ์ฮั่น โอรสพระเจ้าฮั่นกองบู๊ (เรื่องตั้งฮั่น) ทรงสุบินว่า มีปฏิมากรทองคำขนาดใหญ่ลอยมาจาก

สวรรค์ พอถึงพระราชวังปฏิมากรนั้นก็หยุด แต่แกว่งไปมา บนเศียรปฏิมากรมีรัศมีส่องไสว เบื้องกายมีแสงอาทิตย์และแสงจันทร์. พระเจ้าเม่งเต้ตกพระทัย. แต่อำมาตย์คนหนึ่ง(๑) ถวายพยากรณ์ว่าพระปฏิมากรนั้นคือฉายาลักษณ์แห่งพระองค์พระพุทธเจ้าในอินเดีย. พระเจ้าเม่งเต้ทรงเห็นเป็นศุภนิมิต จึงตรัสใช้ให้ราชบุรุษไปสืบแสวงเรื่องพระพุทธเจ้านั้นให้ได้ความชัด เพราะก่อนหน้านี้ทรงได้ยิน เกียรติคุณ ในองค์ พระพุทธเจ้าในอินเดียมาแล้ว(๒) และเป็นโอกาสให้พระองค์จะได้ทรงทราบความเป็นไปของพวกศาสดาต่าง ๆ ทางอาเซียกลาง เพราะมีการกระด้างกระเดื่องจะเป็นอริกันอยู่แล้ว. ราชบุรุษที่ไปสืบครั้งนี้รวม ๑๘ คน ได้ออกจากกรุงฉกเอี๋ยงเดินไปตามทางเข้าสู่ทวีปอาเซียกลาง, แล้วจากลงใต้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย; ต้องเผชิญภัยได้รับความลำบากแสนเข็ญไม่น้อย ก็บรรลุแคว้นมคธ. ราชบุรุษเหล่านั้นได้รวบรวมพระธาตุและคัมภีร์ต่าง ๆ ไว้ได้เป็นอันมาก, จึงอัญเชิญสิ่งเหล่านั้นขึ้นม้าขาวกลับประเทศจีนพร้อมด้วยภิกษุ ๒ รูป. เพราะฉะนั้น วัดแรกที่สร้าง

---

(๑) บางแห่งว่าเป็นอนุชา.

(๒) แสดงว่าก่อนหน้านี้ในเมืองจีน คงมีผู้ทราบเรื่องพระพุทธศาสนาบ้างแล้ว.

ขึ้นในนครฉกเอี๋ยงจึงได้ชื่อว่าวัดม้าขาว (แปะเบ๊ซื่อ), และวัดที่สร้างขึ้นภายหลังในที่อื่น ก็ใช้นามเช่นเดียวกัน. ภิกษุ ๒ รูปที่ไปประเทศจีนในคราวนี้ รูปหนึ่งชื่อ *กาศยปมาตงค์* จีนเรียกว่า *เจียโม่เตง* (เก๊ียเห๊ียโม่เตง), อีกรูปหนึ่งชื่อ *โคภรณ์* หรือ *ภารณ* จีนเรียกว่า *ชีฮวบล้ำ* (จุฬาลัน).

กาศยปมาตงค์ผู้นี้ นับว่าเป็น พราหมณ์ชาวมัธยมประเทศ. เมื่อหนุ่มปรากฏว่ามีปัญญาเฉลียวฉลาด มีความเพียรแก่กล้า ชอบศึกษาอรรถธรรมคัมภีร์ เพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่ในนั้น ต่อมาประเทศน้อยแห่งหนึ่ง (ไม่ปรากฏชื่อ) อัญเชิญกาศยปมาตงค์ไปเทศนาอธิบายข้ออรรถในคัมภีร์สุวรรณประภาสสูตร (กิมกวางเม่งเกง) หรือ กินกวางมงกิง–เป็นคัมภีร์ของพุทธตันตรยาน).(๑) ขณะนั้น มีประเทศใกล้เคียงเป็นข้าศึกยกทัพไปตีบ้านเมือง ซึ่งกาศยปมาตงค์กำลังเทศนาอยู่, แต่ก็ไม่สามารถล่วงล้ำพรมแดน เพราะด้วยอำนาจทิพย์อย่างหนึ่งบันดาลต้านทานไว้, ข้าศึกให้โหรพิจารณาดู ก็ทราบเหตุผล บังเกิดความเลื่อมใสในใจผ่องแผ้ว ส่งบเจตนารุกราน ทันใดนั้น ก็เคลื่อนทัพล่วงเข้าไปได้, ไปถึงนคร เห็นพระเจ้าแผ่นดินและเสนามาตย์กำลังส่งบนั่งเรียโสตสดับธรรม พวกข้าศึกก็เข้าไปฟังบ้าง. ได้ทราบในรสธรรมกลับใจ

(๑) ดู ภาค ๒.

หมด. ในขณะนั้นเองที่ราชบุรุษจีนไปพบ, จึงได้อัญเชิญกาศยปมาตงค์ไปอยู่ในประเทศจีนไม่นานเท่าไรก็ถึงมรณภาพ.

โคภรณ์(๑) ภิกษุรูปหลัง ก็ว่าเป็นชาวมัธยมประเทศเหมือนกัน, เป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมาแต่หนุ่ม ชอบศึกษาพระธรรมวินัย, สามารถท่องจำพระสูตรและพระวินัยได้คล่องแคล่ว เป็นผู้ไม่ชอบอยู่ในที่เดียว: ต้องการจาริกไปเผยแผ่พระศาสนาในนานาประเทศ. แต่พระเจ้าแผ่นดินในประเทศที่โคภรณ์อยู่ ไม่ประสงค์ให้โคภรณ์ไปนอกประเทศ, เพราะฉะนั้น โคภรณ์จึงลอยตามกาศยปมาตงค์ไปประเทศจีน (บางแห่งว่าตามไปทีหลัง). ท่านผู้นี้อยู่ในประเทศจีนมานานช้านานอายุได้ ๖๐ ปี จึงถึงมรณภาพ. ท่านทั้งสองนี้เป็นผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาสู่ภาษาจีนเป็นปฐม. จึงนับว่าเป็นผู้สามารถมาก; เพราะการแปลธรรมะจากภาษาหนึ่งมาอีกภาษาหนึ่ง ในชั้นแรกไม่ใช่เป็นของง่ายเลย, ต้องประกอบด้วยความเพียรและศรัทธาก้าแข็งไม่น้อย. คัมภีร์ที่แปลขึ้นในคราวนี้ เรียกในภาษาแต้จิ๋วว่า *ซื่จับยี่เจียงเกง* แปลว่าสูตร ๔๒ ภาค. สูตรนี้อรรถกถาจารย์จีนแก้ว่า คัดตัดตอนจากคัมภีร์ต่าง ๆ, เพราะกาศยปมาตงค์เอง

(๑) ใน Eitel's Handbook of Chinese Buddism ว่าชื่อธรรมรักษ, และว่าคำโคภรณ์ หรือ ภารัณ เป็นชื่อในธิเบตเรียก ใน Beal's Buddhist Literature เรียกว่าธรรมานนท์.

เห็นด้วยปัญญาอันลึกซึ้งว่า ประชาชนในจีนครั้งนั้นเพิ่งแรกจะรู้จักพระพุทธศาสนา ควรจะคัดธรรมที่ดีและเข้าใจง่ายจากคัมภีร์ต่าง ๆ มารวมไว้ในที่เดียว สำหรับเป็นหนทางให้เจริญศรัทธา, จึงมิได้แปลคัมภีร์โดยละเอียดไว้.

ตามธรรมดาลัทธิศาสนาที่เข้าไปแผ่ในประเทศที่มีลัทธิศาสนาฝังเมืองอยู่แล้ว ก็ย่อมจะต้องประสบอุปสรรคในเรื่องลัทธิของเดิมที่พยายามคัดค้านไม่ยอมให้ลัทธิใหม่เข้าไปเป็นที่นิยมของมหาชน, แต่ในที่สุดพูดตามประวัติลัทธิเก่าก็ต้องพ่ายแพ้ไปเอง, โดยอาศัยลัปปาฏิหาริยธรรมของลัทธิใหม่. เพราะฉะนั้นพุทธศาสนาของจีนจึงมีตำนานบรรพชิตในลัทธิเต๋าทำการขัดขวาง. ในตำนานนั้นมีว่า :—

ในการที่ราชบุรุษนำพระคัมภีร์พร้อมด้วยภิกษุสองรูปไปถึงกรุงฉกเอี๋ยง พระเจ้าเม่งเต้มีพระหทัยปราโมทย์, โปรดรับรองเป็นอันดี, แล้วทรงสร้างวัดม้าขาวสำเร็จในเดือนต้นแห่งรัชกาลปีที่ ๑๔ (พ.ศ. ๖๑๔), พระองค์จัดให้มีการสมโภชมหกรรมเป็นการใหญ่ ขณะนั้นบรรดาบรรพชิตเต๋ารู้สึกไม่พอใจในการนี้, จึงจัดให้ผู้แทนไปเฝ้าพระเจ้าเม่งเต้, ขอให้ทดลองคุณวิเศษของลัทธิศาสนาทั้งสอง. พระเจ้าเม่งเต้โปรดให้มีการประชุม ณ ด้านใต้ของวัดม้าขาว. พวกบรรพชิตเต๋านำคัมภีร์และเครื่องใช้ใน

พิธีเท่าไปประดิษฐานไว้บนแท่นบูชาเบื้องตะวันออก, ส่วนพระคัมภีร์และพระพุทธสรีรธาตุ และพระพุทธปฏิมากรของฝ่ายพระพุทธศาสนา พระเจ้าแผ่นดินทรงจัดให้ประดิษฐานไว้ในหอแก้วเจ็ดประการอยู่เบื้องตะวันตก.

ขณะนั้น บรรพชิตเท่ากราบลงเฉพาะแท่นบูชาสวดอ้อนวอนขอความศักดิ์สิทธิ์จากผู้เป็นใหญ่ในฟ้าตามลัทธิตน. แล้วเอาไม้จันทน์วางกองลงบนแท่นเผาคัมภีร์เท่า โดยหวังว่าเมื่อเผาไหม้เป็นเถ้าไปหมดแล้ว เถ้านั้นจะกลับเป็นคัมภีร์ขึ้นอีก และลอยอยู่ท่ามกลางอากาศเห็นเป็นมหัศจรรย์เหมือนอย่างที่ตนเคยแสดงมาแล้ว; แต่ในครั้งนี้ การอัศจรรย์นั้นหาปรากฏมีขึ้นไม่, แม้มนตร์ที่เคยร่ายบ่นจนเจนใจในครั้งนี้ก็ลืมหมดร่ายมิได้. อมาตย์คนหนึ่งเห็นเหตุการณ์ดังนั้น จึงกล่าวแก่บรรพชิตซึ่งกำลังทำพิธีไม่เป็นผลสำเร็จว่า "การทดลองของท่านไม่สำเร็จแล้ว, การอวดอ้างของท่านนั้นเท็จ; ศาสนาซึ่งมาจากประเทศตะวันตกจึงเป็นศาสนาที่แท้จริง." พอพูดขาดคำ ทันใดบรรพชิตเท่าก็ดิ้นลงทำกาลกิริยา. ขณะนั้นพระพุทธสรีระก็ปรากฏมีรัศมีห้าสี[1] พวยพุ่งขึ้นไปบนนภากาศ ปกคลุมเบื้องบนแห่งสถานที่ประชุมไปทั่วดังเมฆเบื้องด้วยแสงกล้าดุจแสงสุริย. ฝ่ายพระ

(๑) *แปลกที่รังสีเบญจพรรณ, ไม่ใช่ฉัพพรรณ.*

กาศยปมาตงค์ ซึ่งสำเร็จเป็นพระอรหันต์มาก่อนหน้านี้แล้ว ก็แสดงปาฏิหาริย์ลอยขึ้นไปในอากาศ, แสดงอิริยาบถยืนเดินนั่งนอนให้เห็น.

ขณะเดียวกันมีฝนดอกไม้แก้วโปรยปรายลงมา. บรรดาผู้ที่อยู่ในนั้นรู้สึกซาบซึ้งศรัทธาปราโมทย์หาที่เปรียบมิได้. เมื่อพระกาศยปมาตงค์กำลังนั่งในอากาศ, พระธรรมานนท์ (โคภรณ์) แสดงเทศนา: มหาชนในที่นั้น ก็บังเกิดความเลื่อมใสถวายตนเป็นพุทธมามกในพระศาสนา รวมทั้งพวกเต้าหยินด้วย ๒๒๐ คน. ส่วนที่ถึงขออุปสมบทก็มีไม่น้อย รวมทั้งราชวงศ์ด้วย. ได้มีการถวายของแก่พระคัมภีร์เป็นธรรมบูชาถึง ๓๐ วัน, ถัดจากนั้นก็ได้สร้างอารามขึ้นอีก ๑๐ แห่ง: อยู่ในพระนคร ๓ แห่ง, นอกพระนคร ๗ แห่ง.

พระพุทธศาสนาในประเทศจีน ถัดกาลที่กล่าวข้างต้นในระยะสองร้อยปีเศษ ไม่มีเหตุการณ์พิเศษ คงเจริญเป็นลำดับมา. ถึง พ.ศ. ๘๗๒ ในสมัยราชวงศ์อ้าวจิว ราษฎรจึงได้รับอนุญาตให้อุปสมบทได้ทั้งชายหญิง. ที่ในนครลกเอี๋ยงเอง ว่ามีวัดอยู่ในสมัยนั้นไม่น้อยกว่า ๔๒ วัด. ถึง พ.ศ. ๙๗๔ ประชาชนจีนภาคตะวันตกเฉียงเหนือในสิบส่วนนับถือพระพุทธศาสนาถึงเก้าส่วน. พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์ตั้งจินและอ้าวจิวก็มีความ

เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา. พระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งยังได้ออกผนวช. ครั้นสิ้นราชวงศ์จิ้น ประเทศจีนเกิดจลาจล, พระพุทธศาสนาก็ถูกเบียดเบียนได้รับความเดือดร้อนด้วย, (เรื่องน่าซ้อง) พระพุทธศาสนามีความเจริญ จนถึงรัชกาลพระเจ้าบูเต้ในราชวงศ์เหลืองรุ่งเรืองมาก เพราะพระเจ้าบูเต้ทรงมีศรัทธาแต่ได้เคยออกบรรพชาเป็นหลวงจีนถึง ๓ คราว ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอัครศาสนูปถัมภก, เพราะฉะนั้น ในลัทธิมหายานจึงขนานนามพระองค์ว่าเป็นพระเจ้าอโศกของจีน. ในรัชกาลของพระองค์ *โพธิธรรมเถระ* (ซึ่งในลัทธิมหายานถือว่าเป็นมหาเถระองค์ที่ ๒๘ สืบต่อจากองค์พระพุทธเจ้า และเป็นพระมหาเถระองค์ต้นของจีน) ไปสู่ประเทศจีน (พ.ศ. ๑๐๗๐), และอาศัยอยู่ในกรุงน่ำเกี๋ย (นันกิง). โพธิธรรมเถระนี้จีนเรียกว่า *พู่โท้ตับโม้* (บู้ตี๋ต้าโม=โพธิธัมโม) หรือเรียกย่อลงมาว่า *ตับโม่โจซือ*[๑] จักเล่าเรื่องราวของท่านผู้นี้ในตอนหลัง.

ยุคสมัยราชวงศ์ถัง พระพุทธศาสนาประสบทั้งภัยและความเจริญ. ประสบภัยเพราะพวกศาสนาขงจื๊อและลัทธิเต๋าเบียดเบียน. พระเจ้าถังเต้ลำเอียงไปทางศาสนาขงจื๊อ เพราะมือมาตย์โปรด

(๑) มีรูปอยู่ในวัดมังกรกมลาวาสวิหารหลังกลาง ในตู้กระจกด้านซ้ายของคนดู หลังพระประธาน เป็นรูปหลวงจีนมีเคราะ

ปรานคอยกราบทูล ยุยงส่งเสริมให้ ทรงเกลียดชัง พระพุทธศาสนา. ถึง พ.ศ. ๑๑๗๑ พระเจ้าถังเต้าเวนราชสมบัติแก่ไทจงราชโอรส (ลี้ซีบิน). พระเจ้าถังไทจง ภายหลังทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เหตุด้วยทรงสุบินว่าได้เสด็จไปถึงเมืองนรก. แล้วตรัสใช้ให้หลวงจีนเหี้ยนจังกลับจากประเทศอินเดีย (มีเรื่องอยู่ในไซอิ๋วแล้ว). เมื่อหลวงจีนเหี้ยนจังไปศึกษาศาสนาในประเทศอินเดีย พระเจ้าถังไทจงโปรดให้มีการสมโภชเป็นมหกรรม; แล้วตรัสสั่งให้หลวงจีนที่ทรงความรู้ช่วยหลวงจีนเหี้ยนจังแปลคัมภีร์ต่าง ๆ ที่นำไปจากประเทศอินเดีย. นอกจากนี้หลวงจีนเหี้ยนจังยังได้ถวายรายงานการเดินทางที่ไปประเทศอินเดีย. หนังสือรายงานเดินทางนี้ชื่อว่า *ไซเซียกี่* ซึ่งเป็นระยะเดินทางโดยปรกติ, ผิดจากเรื่องไซอิ๋วหรือไซอิ๋วกซึ่งบรรพชิตเต๋าเป็นผู้แต่งขึ้น เป็นชนิดเรื่องอ่านเล่าอิงอาศัยความจริงในหนังสือเล่มต้น. หนังสือไซเซียกีของหลวงจีนเหี้ยนจังในกล่าวถึงภูมิประเทศต่าง ๆ ในอาเซียกลางและอินเดียตลอดจนสถานบริโภคเจดีย์ตามที่นักปราชญ์ชาวตะวันตกสืบสวนปรากฏว่ามีข้อความที่เชื่อได้ว่าถูกต้องมาก. เพราะฉะนั้น ชาวตะวันตกจึงถือว่าหนังสือของหลวงจีนเหี้ยนจังมีค่ามาก เพราะได้ความรู้ในเรื่อง ภูมิประเทศและ พงศาวดาร ความเป็นไป ของพระพุทธศาสนาในอินเดียสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะหาจากที่อื่นได้น้อยเต็มที. นอกจากนี้ พระเจ้าถังไทจงยังทรงทำการติดต่อกับ

ประเทศอินเดีย. พระเจ้า*หรรษวรรธนะ*[๑] เคยตรัสใช้ให้ราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้าถังไทจง, และพระเจ้าถังไทจงก็ทรงส่งราชทูตเป็นการตอบแทนไปถึงสองครั้ง. แต่ราชทูตที่ไปครั้งหลังซึ่งมีอามาตย์ชื่อ *เฮ่งเอี๋ยงแชะ* (อ่องเหี้ยนเฉ) เป็นหัวหน้า ไปยังไม่ถึงอินเดียก็ได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าหรรษวรรธนะสิ้นพระชนม์เสียแล้ว ราชสมบัติตกแก่คนอื่นแย่งชิงไป. เฮ่งเอี๋ยงแชะ รวบรวมทหารในธิเบตได้เล็กน้อย, ยกไปจับผู้แย่งชิงราชสมบัติได้ และคุมตัวเป็นเชลยไปประเทศจีน.

ถัดมา พระพุทธศาสนาในประเทศจีนได้ประสบอันตรายและสวัสดี แล้วแต่พระเจ้าแผ่นดินทรงเลื่อมใสในลัทธิใดก็ทรงยกย่องลัทธินั้น และเบียดเบียนลัทธิที่เป็นปรปักษ์กัน; เพราะฉะนั้น จึงมีการแข่งขัน ลองวิชาความรู้กันในระหว่างลัทธิเต๋าและพุทธ, และต่างฝ่ายอ้างว่าเป็นผู้ชนะ จนถึงรัชสมัยราชวงศ์หงวน พระเจ้า*หุบีไลข่าน* (ฮุดบีดเลี่ยดในเรื่องเม่งเฉียว) ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก, เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความเจริญขึ้นเป็นพิเศษ. แต่พระพุทธศาสนาครั้งนี้เป็นไปในลัทธิลามะของธิเบต, เพราะพระเจ้าหุบีไลข่านเป็นชาติตาดทรงทราบและคุ้นเคยกับลัทธิลามะอยู่แล้ว, ทรงเห็นว่า ถ้าทะนุบำรุงลัทธิลามะ

(๑) ดูภาค ๒.

ก็จะเป็นประโยชน์แก่การปกครองเชื่อมสามัคคีบรรดาชาติตาดในพระราชอาณาจักร์อันกว้างขวางของพระองค์ได้ด้. เพราะฉะนั้น ลัทธิลามะจึงเข้ามาผนวกกับพระพุทธศาสนาในประเทศจีนระคนกันอีกชั้นหนึ่ง,(๑) กระทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในหลักพิธีผิดแผกไปจากของเดิม. ถึงสมัยราชวงศ์เหมงพระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์นั้นก็ทรงอนุวรรตน์ราชกรณียกิจเหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์หงวน กล่าวคือทรงอุดหนุนลัทธิลามะต่อมา. พระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรก (จูย่องปุ) ก็ปรากฏว่าเดิมก่อนได้ราชสมบัติทรงผนวชเป็นหลวงจีนอยู่, ครั้งเมื่อปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์แล้ว, ก็ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างด้. ในรัชกาลนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกว่ามีหลวงจีนนิกายหนึ่งเกิดขึ้น. หลวงจีนนิกายนี้มีครอบครัวได้ และไม่ต้องอยู่ในวัด, ทางราชการได้ออกประกาศห้ามถึงสองครั้งแต่ไม่สำเร็จ กลับจะมีจำนวนทวีขึ้น. สาเหตุที่เกิดมีหลวงจีนชนิดนี้ขึ้น ก็น่าจะเนื่องมาจากลัทธิลามะ, เพราะมีนักบวชลามะบางนิกายในลัทธินั้นไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์,(๒) และนักบวชชนิดนี้ในครั้งราชวงศ์หงวนก็เกิดมีขึ้นบ้างแล้ว, จึงทำให้หลวงจีนบางพวกถือเอาแบบอย่างบ้าง. พระเจ้า

(๑) ดูเรื่องในภาค ๓ ตอน ๒.

(๒) ดูเรื่องในภาค ๓ ตอน ๒.

ยงลัก (เอี้ยนอ๋อง) พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่สามในราชวงศ์เหมงก์ ทรงเลื่อมใสในลัทธิลามะ. ถึงกับทรงเชิญ ศสอง ชะ ปะ ผู้ค้นนิกาย เคลุก ปะ อันเป็นนิกายใหญ่ของลัทธิลามะในธิเบตให้ไปประเทศจีน. ศสอง ชะ ปะ ปฏิเสธไม่ยอมไป แต่ส่งลามะรูปหนึ่งชื่อหับลัมม้าไปแทน. ท่านผู้นั้นพอไปถึง พระเจ้ายงลักก็อัญเชิญให้ทำพิธีส่งวิญญาณไปสู่คติภูมิ (กงเต็ก) ให้แก่บูรพราชวงศ์ของพระองค์. ในการทำพิธีคราวนั้นบังเกิดการอัศจรรย์ต่าง ๆ พระเจ้ายงลักทรงเลื่อมใสแก่กล้า ตั้งลามะหับลัมม้า มีราชทินนามว่า "ไต้ปอฮวบอ๊วงไซที่ไต้เซียนจือไล่ฮุด" แปลว่า เจ้าแห่งมหารัตนธรรมพระพุทธเจ้าแห่งแดนสุขาวดี(๑) และให้เป็นมหาสังฆนายกในบรรดาหลวงจีนทั่วอาณาจักร. ในปัจจุบันนี้ ลามะผู้สืบตำแหน่งนี้ยังมีอยู่ในประเทศจีน.

ถึง พ.ศ. ๒๑๘๗ ประเทศจีนเปลี่ยนวงศ์กษัตริย์เป็นราชวงศ์เชง. พระเจ้าชุ่นตี้ปฐมกษัตริย์ทรงกวดขันในเรื่องลัทธิศาสนา. มีการตรวจและจำกัดจำนวนหลวงจีน. ที่ทรงเข้มงวดนั้นก็เฉพาะแต่ที่ทรงเห็นว่าหลวงจีน บางหมู่บางนิกาย ประพฤติตนเลื่อมทรามลง มีพระประสงค์จะทรงพินิจนั้น. เพราะพระองค์ทรงสั่งว่า "พระพุทธโอวาทเป็นของบริสุทธิ์สะอาดแท้จริง. ผู้ใดเคารพบูชา

(๑) ดูภาค ๒.

พระองค์ด้วยใจบริสุทธิ์ผ่องแผ้วเปี่ยมด้วยศรัทธา ก็จะบรรลุถึงความสุข." พระเจ้าคังฮีราชโอรสพระเจ้าชุ่นตีซึ่งสืบราชสันตติวงศ์ ทรงฝักใฝ่ในลัทธิคริสต์คงอยู่หน่อยหนึ่ง, ภายหลังกลับเลื่อมใสในลัทธิขงจื๊อ, แต่ก็มิได้ทรงละเลยพระพุทธศาสนาทีเดียว, ได้ทะนุบำรุงวัดวาอารามก็มากแห่ง. สรุปความ; พระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์เชง แม้จะทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาก็ดี, แต่มิได้ออกหน้าออกตายิ่งไปกว่าพระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์ก่อน ๆ, เพราะทรงจำกัดจำนวนหลวงจีน ตั้งกำหนดข้อบังคับเข้มงวดในการบวช, เป็นเหตุให้มีบุคคลเลื่องประกาศ. เกิดมีหลวงจีนชนิดครอบครัวมากขึ้นจนพระเจ้าเลี่ยนหลง (ที่ ๔ ในราชวงศ์เชง) ต้องทรงตั้งพระราชกำหนดข้อบังคับว่า ถ้าจะเป็นหลวงจีนก็ต้องประพฤติพรหมจรรย์, มิฉะนั้น ก็ต้องเป็นคฤหัสถ์: จะดำเนินตนเป็นชนิดหลวงจีนมีครอบครัวไม่ได้. แต่ต่อมาด้วยเหตุบางประการ ทรงลดหย่อนพระราชกำหนดนั้น อนุญาตให้คงมีหลวงจีนจำพวกมีครอบครัวได้ แต่ต้องมีเหตุผลอันสมควรไปแสดง.

อนึ่ง ควรกล่าวไว้ในที่นี้ด้วยว่า พระพุทธศาสนาของจีนและลัทธิลามะของธิเบตและมองโกเลีย พูดทางหลักมีลักษณะผิดกันมาก, หากไปรวมกันอยู่ จึงปะปนกันไปได้, แต่พูดถึงพิธีรีตรองที่กระทำ ดูออกจะคล้ายกัน. พระพุทธศาสนาของจีนนำไป

จากประเทศอินเดียโดยตรง, ส่วนลัทธิลามะนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือไปจากธิเบต ดังได้เล่าไว้ในที่อื่นแล้ว (ภาค ๓ ตอน ๒). สถานที่ศักดิ์สิทธิ์บางแห่งในประเทศจีน หลวงจีนและนักบวชลามะไปนมัสการร่วมกัน. ในวัดจีน บางทีก็มีรูปบูชา และการสวดของลามะ ปนอยู่ด้วย. แต่ตามปรกติแล้ว ถึงปนกันอยู่ก็แยกไว้คนละส่วน.

ตำนานภายในลัทธิ ต้นเหตุที่เกิดมีลัทธิมหายานขึ้น และมีหลักข้อธรรม ข้อปฏิบัติขึ้นประการไรบ้าง ได้เล่าไว้ที่อื่นแล้ว.(๑) และพระพุทธศาสนาที่เข้าไปในประเทศจีนนั้นเป็นมหายาน; เพราะฉะนั้น บรรดาคัมภีร์ต่าง ๆ ทางนิกายนั้น, แม้ในอินเดียบางคัมภีร์ของเดิมจะสาบสูญไปแล้ว, ก็ยังมีอยู่ทางข้างจีน ซึ่งรักษาสืบต่อไว้ได้. แต่ต้องระลึกไว้ข้อหนึ่งว่า นอกจากจีนจะรักษาคัมภีร์ของเดิมไว้ได้ถูกต้อง, แต่จีนย่อมนำความคิดความอ่านของจีนเองเข้าไปปนอยู่ในความนับถือด้วย ดังจะเห็นได้ต่อไป.

ในบรรดาอาจารย์เจ้าลัทธิชาวอินเดียผู้สั่งสอนคติมหายานมีอยู่ ๓ ท่าน ซึ่งจีนนับถือมาก คือ *อัศวโฆษ* (จีนเรียกม้าเม้ง). *นาคารชุน* (เล่งชิวหรือฉุงชู), และ *วสุพันธุ* (ซีชิน) ศิษย์นาคาร-

(๑) ดู ภาค ๓ ตอน ๑.

ชุน.(๑) อัศวโฆษผู้นี้ได้เคยเล่าประวัติไว้ว่า(๒) เป็นชาวเมืองสาเกตในแคว้นอโยธยาและเป็นราชครูของพระเจ้ากนิษกะ. เดิมอัศวโฆษเป็นราชครูอยู่กับพระเจ้ากรุงปาฏลิบุตร, พระเจ้ากนิษกะยกไปตีกรุงปาฏลิบุตรได้ ขอรับตัวอัศวโฆษไปจากพระเจ้ากรุงปาฏลิบุตรแทนเงินค่าไถ่คืนเมือง. แต่ในหนังสือของจีนมีเรื่องพิสดารออกไปว่า อัศวโฆษเป็นพราหมณ์ ภายหลังกลับใจมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ได้พยายามที่จะทำลายล้างลัทธิพราหมณ์. อัศวโฆษเป็นศิษย์ของปารศวมหาเถระ ซึ่งเป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งพระกนิษกะ.(๓) ในประวัติว่าครั้งหนึ่ง ปารศวะออกจากภาคเหนืออินเดียลงไปสู่มัธยมประเทศ, เห็นพระภิกษุสงฆ์ไม่สามารถจะถ้นฆ้อง คือไม่กล้าตีฆ้องรับโต้เถียงปัญหาธรรมแห่งศาสนากับเดียรถีย์ตนหนึ่ง ซึ่งมีความสามารถในเชิงธรรมกถึก. เดียรถีย์ตนนี้ คือ อัศวโฆษ. เมื่อปารศวะทราบพฤติการณ์ดังนี้ จึงสั่งให้ถ้นฆ้อง, แล้วทำการถามโต้แก้ปัญหาธรรมกับอัศวโฆษ. อัศวโฆษแพ้ยอมตนเป็นศิษย์ของปารศวะ. ปารศวะจึงสั่งสอนพระพุทธศาสนาให้แล้วก็กลับไป. ส่วนอัศวโฆษยังอยู่ในมัธยมประเทศมีชื่อเสียงปรากฏ

(๑) ท่านเหล่านี้จีนนับถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์.
(๒) ดู ภาค ๓ ตอน ๑.
(๓) ดู ภาค ๓ ตอน ๑.

มากแต่เป็นผู้ค้นคิดให้มีดนตรีขึ้นในลัทธิพิธี. เมื่อพระเจ้ากนิษกะยกไปตีกรุงปาฏลิบุตรได้ และก่อนหน้ารับตัวอัศวโฆษมาดังเล่าไว้ข้างต้น, พระเจ้ากรุงปาฏลิบุตร มีพระประสงค์จะทรงแสดงความสามารถของอัศวโฆษ, ได้ทรงเลือกม้า ๗ ตัว ตรัสให้จัดไว้ในที่แห่งหนึ่ง และให้งดอาหารไว้ ๖ วัน, แล้วนำม้าไปยังที่ซึ่งอัศวโฆษกำลังแสดงธรรมเทศนาอยู่ และนำหญ้าอาหารไปให้ม้าทั้ง ๗ ตัวกิน. แต่ม้าไม่กิน กลับน้ำตาไหล เพราะได้ยินธรรมเทศนา. เพราะฉะนั้น จึงได้นามว่าอัศวโฆษ คือ เสียงบรรลือแห่งม้า. แต่ในที่อีกแห่งว่า อัศวโฆษมีเสียงดังกังวานไกลจึงได้นามว่า อัศวะโฆษ(๑)

อัศวโฆษรจนาคัมภีร์ไว้เรื่องหนึ่ง คือ คัมภีร์ศรัทโธตบาท (การตื่นขึ้นแห่งศรัทธา) จีนเรียกว่า คัมภีร์ขึ่นล้น อันเป็นหลักสำคัญในลัทธิมหายาน. คัมภีร์นี้ พระภิกษุชื่อ *ปรมารถ* (จีนให้ชื่อว่าจินตี่) ชาวนครอุชเชนในอินเดียซึ่งไปเผยแผ่ลัทธิศาสนาในประเทศจีน เมื่อ พ.ศ. ๑๐๙๑ ได้แปลออกเป็นภาษาจีนเมื่อ

(๑) วิธีถ่ายชื่อต่างประเทศมาเป็นของจีน ใช้แปลเอาความโดยมาก เช่น ชื่อนี้แปลว่าเสียงม้าร้อง ก็ให้ชื่อในภาษาจีนว่า ม้าเม้ง, เพราะฉะนั้น จึงสังเกตได้ยากว่าคำเดิมเป็นอะไร, แต่ที่ใช้ถ่ายเอาเสียงมาตรง ๆ ก็มี เช่น —ยันโล่ ยมราช.

พ.ศ. ๑๐๙๓ ประชาชนจีนที่ได้รับการศึกษาย่อมศึกษาคัมภีร์นี้ดูเหมือนมากกว่าคัมภีร์อื่น.

ตามลัทธิมหายาน พระพุทธเจ้าก็ดี พระโพธิสัตว์ก็ดี ย่อมมีจำนวนมากมายเหลือคณา ได้มีมาแล้วและสืบต่อกันมาแต่กาลก่อนย้อนถอยหลังขึ้นไปจนหาเชตมิได้. พระพุทธเจ้าที่เป็นองค์สำคัญที่สุดในมหายาน คือ พระอมิตาภะ (โอนิโท่ฮุด = อมิโตพุทธ์) ซึ่งนาคารชุนเป็นผู้ริเริ่มให้สาธุชนบูชา, และพระโพธิสัตว์องค์สำคัญก็คือพระอวโลกิเตศวรหรือ *กวนอิม* ซึ่งวสุพันธุเป็นผู้ส่งเสริม. เพราะฉะนั้น นาคารชุนและวสุพันธุจึงเป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชนในประเทศจีนนับถือมาก นับเนื่องในจำพวกมหาเถระ. (ตามคติมหายานมีมหาเถระสืบต่อในพระศาสนา นับพระมหากาศยปเป็นองค์ที่ ๑ พระอานนท์เป็นองค์ที่ ๒ เรื่อยเป็นลำดับมา นาคารชุนเป็นที่ ๑๕ โพธิธรรมเป็นที่ ๒๘ ถัดจากโพธิธรรมล้วนเป็นชาวจีน. ทางฝ่ายหินยานก็มีเหมือนกัน เรียกว่า อาจริยปรัมปรา (ดูมหาวงศ์). บางทีมหาเถระเหล่านี้พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งให้มีตำแหน่ง เรียกว่า กักซือ หรือ มหาราชครู. ประวัติของท่านทั้งสองนี้ และเรื่องพระพุทธเจ้าอมิตาภะและโพธิ-

สัตว์อวโลกิเตศวร ได้เล่าไว้ในที่อื่นแล้ว.(๑) ในนิกายเซงโท้ (เจงตู – แปลว่า ประเทศสุกใส คือ แดนสุขาวดี) นับถือพระอมิตาภะพุทธ และอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์กับพระมหาสถามะปราปต์โพธิสัตว์ (ไต้ซีจู) มากกว่าพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์องค์อื่น ๆ และสร้างปฏิมากรทั้งสามนี้สำหรับบูชาไว้ในวิหาร (ตามปรกติ พระประธานในวิหารจีนมีสามองค์เสมอ จะทราบว่าเป็นวัดของนิกายไร ก็พิจารณารูปพระปฏิมากรทั้งสามเป็นหลัก).

เมื่อกาศยปมาตงค์และโคภรณ์ ไปประเทศจีนไม่ปรากฏว่าจะมุ่งหมายประกาศลัทธิศาสนาในนิกายไร, ความประสงค์ก็คงต้องการจะเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่จำกัดว่านิกายไหน. แต่ อาศัย เหตุ พระพุทธ ศาสนา ใน ประเทศอินเดียใน สมัยนั้น มีอยู่หลายนิกาย พระพุทธศาสนาในประเทศจึงต้องมีคติเป็นไปตามนิกายของผู้ที่ไปเผยแผ่. ผู้ที่ไปเผยแผ่ในชั้นต้นย่อมเป็นพระภิกษุชาติอินเดียหรือชาติใกล้เคียงอินเดีย. ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในประเทศจีนได้ประมาณ ๒๐๐ ปี, จึงเกิดมีคณาจารย์ชาติจีนผู้หนึ่ง อันกระทำให้พระพุทธศาสนาของจีนเฟื่องฟูเป็นผลให้คติลายขยายรูปออกไปอีก. ท่านผู้นั้น คือ *ฮุยเอียง*

(๑) ภาค ๒ และภาค ๓ ทั้งสองตอน กับในเรื่อง 'กวนอิม'

(ฮุยเย่น) ชาวมณฑลเซี่ยมไซ (เชนซี) ฮุยเอี๋ยงเดิมเป็นเต้าหยิน, ภายหลังเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และส่งเสริมนิกายเชงโท้ซึ่งอันเป็นนิกายใหญ่พิเศษไปกว่านิกายอื่นทางคติมหายาน. แท้จริงนิกายเชงโท้นี้ได้มีมาก่อนสมัยฮุยเอี๋ยงแล้ว, แต่ฮุยเอี๋ยงนำเอาความคิดความอ่านตลอดจนชื่อและคำใช้ของลัทธิเต๋าเข้าไปแทรกไว้ด้วย.

ในบรรดาพระภิกษุที่ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศจีน มีมากรูปด้วยกัน มีทั้งชาวอินเดียและชาวประเทศใกล้เคียงอินเดีย. เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาของจีนจึงเป็นลัทธิมากนิกายรวมกัน. คัมภีร์ก็มีทั้งมหายานและหินยานเคล้าคลุกกันไป, กระทำให้สังเกตแยกให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นของนิกายไรได้ยาก. แต่ในที่นี้จะกล่าวที่สำคัญสองท่านเท่านั้น คือ. ภิกษุชื่อ *อันสิเกา* และ *กุมารชีพ* ซึ่งจีนเรียกว่า จิโมโถจับ.

ภิกษุอันสิเกานี้เป็นเชื้อโอรสของพระเจ้าแผ่นดินปาร์ถ์ (Parthia เป็นประเทศชาติตาดศักดิ์ครั้งโบราณอยู่ภาคเหนือของเปอร์เซีย), เมื่อพระบิดาสิ้นพระชนม์แล้ว กุมารอันสิเกาไม่ได้ในราชสมบัติ ยอมยกให้แด่พระปิตุลา, แล้วออกบรรพชาเป็นภิกษุ จาริกไปในแดนต่าง ๆ, ในที่สุดไปถึงประเทศจีน (พ.ศ. ๖๘๒), และไม่ช้าก็สามารถเรียนภาษาจีนได้ดี จึงได้แปลพระ-

คัมภีร์ต่าง ๆ มีคัมภีร์อามิตายุร วยูหสูตร (บ้อเน้ย เหล่ยง) ชิวเกง = สูตรแสดงพระผู้มีอายุกาลอันหาเขตมิได้ ว่าด้วยเรื่องพระอามิตาภะ เป็นต้น. ส่วนภาษาจีนมีตำนานในประวัติของท่านผู้นี้ตอนหนึ่งว่า ครั้งหนึ่งได้ไปมณฑลกวางตุ้งเพื่อไปหาผู้ซึ่งในชาติก่อนเคยเป็นเพื่อนชอบพอรักใคร่กันมาก แต่มีนิสัยฉุนเฉียว. เมื่อภิกษุอันดิเกาเดินไปตามถนน, ชายหนุ่มคนหนึ่งถือมีดวิ่งตรงเข้าทำร้าย; ภิกษุอันดิเกามิได้โกรธเคืองถือโทษ, กลับยิ้มและปราศรัยว่า "ข้าพเจ้ามาที่นี่เพื่อมาหาท่าน." ชายหนุ่มคนนี้คือเพื่อนของภิกษุอันดิเกานั่นเอง. อีกครั้งหนึ่ง ภิกษุอันดิเกาเข้าไปในวัดซึ่งมีชาวเดินเรือไปเคารพบูชากันมาก และสวดขอความคุ้มภัยจากสัตว์ร้ายตัวหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในแม่น้ำ; ภิกษุอันดิเกาทราบด้วยญาณว่าสัตว์ร้ายนี้จะถึงความตายในไม่ช้า, แต่เกรงว่าเมื่อตายแล้วจะทำให้น้ำในแม่น้ำเน่าเหม็น จึงบันดาลให้สัตว์ร้ายนั้นลอยขึ้นจากน้ำไปสู่บึง แห่งหนึ่งในมณฑลซัวไซ (ชันซี). แต่ก่อนหน้านี้ ภิกษุอันดิเกาได้ให้โอวาทเป็นภาษาชู (ภาษาอะไรไม่ทราบ) แก่สัตว์นั้นซึ่งฟังเข้าใจถึงกะร้องไห้. และเพื่อมิให้สัตว์นั้นต้องไปเกิดทนทุกขเวทนาอยู่ในนรกอีก ภิกษุอันดิเกาได้สร้างเจดีย์ (ถะ) อุทิศส่วนบุญให้,

ภิกษุที่สองของคำนึง คือ กุมารชีพ (จิ้โมโถจับ) นั้น

เป็นภิกษุชาวอินเดีย, เมื่อ พ.ศ. ๘๔๔ ถูกจับเป็นเชลยไปจากประเทศอิเบต; เมื่อไปถึงประเทศจีน ก็มุ่งแปลคัมภีร์ต่าง ๆ ด้วยความเพียรแก่กล้า. ท่านผู้นี้ได้แปลคัมภีร์ไว้มากเล่ม(๑) ซึ่งนับถือกันว่าเป็นคำแปลที่ชัดเจนที่สุด.

บัดนี้จะได้เล่าถึงคำว่า 'พระพุทธเจ้า' ตามความหมายของมหายานจีน. คำว่าพุทโธในตำเนียงจีนเรียกว่า ฮุดโท้ (ฝุดโต) ซึ่งนับว่ามีเสียงคล้ายคำเดิมมาก, แต่ตามปรกติมักจะใช้เรียกคำหน้าคำเดียวว่า ฮุด (ฝุด). คำว่าฮุดนี้มีอรรถาธิบายว่า *ก๊ก* คือความรู้แจ้งซึ่งตนและสกลโลก. ได้เล่าไว้ในภาคก่อน ๆ แล้วว่าพระพุทธเจ้าในลัทธิมหายานมีสองอย่าง คือ พระฌานิพุทธ และพระมานุษิพุทธ. พระฌานิพุทธ คือ พระพุทธเจ้าเสวยสวรรค์. ส่วน พระมานุษิพุทธ คือ พระผู้ปรากฏ พระองค์เป็น มนุษย์ อยู่ในมนุษยโลก เมื่อตรัสรู้แล้วก็เป็นพระไชยวงยูไล่ฮุด (พระตถาคตพุทธ์แห่งแดนตะวันตก หรือ สุขาวดี) เข้าอยู่ในหมู่พระยูไล้ (พระผู้มาแล้วอย่างนั้น · ตถาคต) หมู่ละสามพระองค์ คือ เป็นพระผู้มีทิพยลักษณะอันแท้ (จีนหยู), เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงมีตรีกาย กล่าวคือ (๑) ธรรมกาย (ฟาเซน) ได้แก่ธรรมกาย

(๑) พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้ทรงแปลคัมภีร์อมิตายุรสูตรฉบับของกุมารชีวะนี้ไว้ในพากย์ไทยเล่มหนึ่ง.

อันเป็นสาระหรือภาวะสำคัญของบรรดาพระพุทธเจ้า เป็นกาย อันจะให้เข้าสู่ความรู้แจ้งซึ่งโพธิ, (๒) ปอชิน ได้แก่สัมโภคกาย หรือกายแห่งความบันเทิง กล่าวคือพระกายทิพย์มีรัศมีรุ่งเรือง อันพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏให้เห็น, (๓) ฮัวย (ฮั่ว) ชิน ได้แก่ นิรมาณกายหรือกายอันนิรมิตบังเกิดขึ้น คือ ร่างมนุษย์ของพระพุทธเจ้าปรากฏลักษณะแท้จริงของพระองค์ให้แลเห็น. และด้วยเหตุนี้ใน วัดจีนจึงมี พระประธานสามองค์ให้ เข้าหลัก ตรีกาย. ตรีกายภายหลังเลื่อนมามีความหมายไปต่าง ๆ แล้วแต่นิกายและสมัย.

อนึ่ง พระ นาม พระ มหา สมณ โคดม พระพุทธเจ้า ทาง ฝ่าย มหายานย่อมขนานว่า เซกเกียหมอนีฮุด (ศากยมุนีพุทธ) หา เรียกว่าโคดมไม่, ทำนองพระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ใช้คำว่า โคดม ในเมื่อออกพระนามของพระองค์ ยกเหตุในเรื่องปฐม เทศนาตอนที่เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์. ปัญจวัคคีย์กล่าวปฏิสันถารพระพุทธเจ้าโดยอาการอันเป็นคนอื่นหรือคิดเสมอเป็นกันเองว่า โคดม. พระพุทธเจ้าตรัสว่าอย่าเรียกพระองค์ว่าโคดม, เพราะพระองค์เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว. อีกอย่างหนึ่ง ชาติศักโบราณอยู่ในอาเซียกลาง เป็นชาติที่ได้รับพระพุทธศาสนาในคติมหายานไปก่อนจีน; ชาติศักจึงเรียกพระพุทธเจ้าว่า ศากยมุนี เพราะถือ

ว่าเป็นมงคลนามตามชื่อของชาติตน และเข้ากันได้อย่างสนิทสนม กับศากยตระกูลของพระพุทธเจ้า. ในไคเภ็กเรื่องสร้างโลกของจีนกล่าวว่า พระเซกเกี่ยหมอนี้ฮุดตรัสใช้ให้คุนต่อเปงชาน้ำไปสร้างฟ้าและดิน. พระเซกเกี่ยหมอนี้ฮุด ก็คือ พระศากยมุนีพุทธเจ้านั่นเอง เพราะศิษย์พระองค์ที่มีกล่าวในเรื่องนั้น องค์หนึ่งมีชื่อว่า โอนั้น ก็คือ พระอานนท์. แต่ทำไมจึงปรากฏมีอยู่ก่อนสร้างโลก, ถ้าระลึกคำอธิบายถึงพระพุทธเจ้าที่มีพระลักษณะเป็นครึ่งกายข้างต้นนั้น ก็คงจะหายสงสัย.(๑)

ที่นี้จะเล่าถึงพระอามิตาภะพุทธเจ้า. พระอามิตาภะนี้ พุทธศาสนิกจีนนับถือมาก.(๒) ถ้าเข้าไปในวัดจีน, จะต้องพบรูปพระอามิตาภะเสมอ: มักมีไว้เป็นพระประธานองค์กลาง, หรือมิฉะนั้นก็ไว้ข้างขวาของพระปฏิมากรศากยมุนีพุทธเจ้า. เหตุไรจีนจึงนับถือพระอามิตาภะมาก? ก็เพราะมีคติไว้ว่า ถ้าผู้ใดระลึกถึงพระองค์โดยภาวนาว่า "น่ำบู โอนี่ โท่ฮุด" (นโม อมิโตพุทธ), ผู้นั้นแม้ทำบาปไว้หนัก ก็จะหลุดพ้นบาปเข้าสู่สถานบรมสุขของพระองค์ คือ สวรรค์สุขาวดีอยู่ทางทิศตะวันตก (ไซฮวงคิดถอก

(๑) และเพราะเหตุนี้ จึงเกิดมีเรื่องทศกัณฐ์ได้เฝ้าพระพุทธเจ้า ดังที่ปรากฏในหนังสือมหาวิทยาลัย เล่ม ๖ ตอน ๓ (พ.ศ. ๒๔๗๑).

(๒) ในอานันมินิกายเรียกว่า อยิดา.

ซี่ไก่). พระอามิตาภะมีพระโพธิสัตว์สององค์ คือ พระอวโลกิเตศวร และ พระมหาสถามะปราปต์ (รวมเป็นหมู่พระยู่ได้สามองค์) อาศัยเหตุที่พระอามิตาภะตรัสเป็นพระฌานิพุทธแล้ว, พระองค์ไม่อวตารมาในมนุษยโลกอีก, จึ่งต้องใช้พระโพธิสัตว์ทั้งสองเป็นผู้ลงมาช่วยเหลือมนุษย์ที่ได้ทุกข์. เพราะฉะนั้น พระนามของพระอวโลกิเตศวรจึงเรียกว่า กวนซีอิม (กวนซียิน) หรือย่อลงว่า กวนอิม ซึ่งแปลคำจีนว่า พระผู้ได้ยินเสียง (ร้องทุกข์). พระกวนอิม ต่อมากลายเป็นพระโพธิสัตว์ผู้หญิงที่เรียกว่า กวนอิมเนี้ย (ดังมีขออยู่ในเรืองจีนบ่อย ๆ) ด้วยอาการอย่างไร ได้อธิบายไว้ในที่อื่นแล้ว.(๑)

เมื่อ พระพุทธศาสนา ไป ประดิษฐาน ใน ประเทศ จีน ได้ราว ๒๐๐ ปีเศษ มีความเจริญมั่นคงแล้ว, ผู้มีความเลื่อมใสแก่กล้าต้องการจะศึกษาหาความรู้ในพระธรรมวินัยให้กว้างขวางออกไป, ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องไป หาความรู้ในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นแดนเกิดแห่งพระพุทธศาสนา. การเดินทางจากประเทศจีนไปประเทศอินเดียในสมัยนั้น ย่อมแวดล้อมด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ, แต่ผู้มีศรัทธาแก่กล้าก็ยังยอมฝ่าอันตรายไป, เพราะเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ถาวร. ในบรรดาผู้ไปสืบศาสนาที่ลือชื่อ คือ

(๑) ภาค ๒.

หลวงจีนฮวบเฮียน (ฟาเหียน) หลวงจีนซ่งฮุ้น (ซังยุน) หลวงจีนงี่แช (อี้จิง) และหลวงจีนเหี้ยนจัง (ถังซัมจั๋ง) ในหลวงจีน ๔ รูปนี้ หลวงจีนฮวบเฮียน และหลวงจีนเหี้ยนจัง ได้เขียนเรื่องระยะเดินทางไว้โดยพิสดาร(๑) อันเป็นเรื่องน่าอ่านที่สุด เพราะให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในอินเดียในสมัยนั้นไว้มาก.

เมื่อภิกษุโพธิธรรมไปประกาศศาสนาในประเทศจีน ณ พ.ศ. ๑๐๖๓, พระพุทธศาสนาในประเทศจีนนับว่าเพื่องฟูมาก, เท่ากับโพธิธรรมยกเอาคัมภีร์มหายานจากอินเดียไปไว้ในประเทศจีน เพราะพระพุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมลง: โพธิธรรมเป็นภิกษุอยู่ในนิกายโยคาจารซึ่งในภาษาจีนเรียกว่านิกายเซี่ยนจง (จานจุ้ง – ฌานนิกายญี่ปุ่นเป็นเซน – Zen). โพธิธรรมไปอยู่ในกรุงลกเอี๋ยงก่อน. มีตำนานเล่าว่าครั้งหนึ่งพระเจ้าเหลี่ยงบูเต้ตรัสแก่โพธิธรรมว่า "ตั้งแต่ข้าพเจ้าเสวยราชสมบัติมา ก็ได้สร้างวัดและพระคัมภีร์เป็นอันมาก กับได้อุปสมบทกุลบุตรบวชเรียนพระพุทธศาสนาก็ไม่น้อยดังนี้ จะเป็นกุศลที่ข้าพเจ้าได้สำสมไว้มากน้อยเพียงไร?" โพธิธรรมทูลว่า "บรรดาสิ่งที่พระองค์ได้ทรงทำไว้แล้วเป็นของเล็กน้อย ยังหาใช่กุศลอันแท้จริงไม่. กุศลแท้ คือ

(๑) มีแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้วทั้งสองเรื่อง.

มีใจผ่องแผ้วใสสะอาดสดชื่นซึ่งความทะเยอทะยาน การแสวงหากุศลอยู่ที่สละโลกออกบำเพ็ญฌานสมาบัติ." ที่โพธิธรรมกล่าวเช่นนี้ เพราะเห็นว่าในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาจะเฟื่องฟูก็จริงแต่มีมากนิกายด้วยกัน จนไม่สามารถจะทราบได้ว่าจะดำเนินทางใด จึงจะหาทางรอดพ้นได้. โพธิธรรมเป็นภิกษุอยู่ในนิกายโยคาจารจึงเห็นว่าการบำเพ็ญฌานย่อมทำให้จิตผ่องแผ้วเห็นแจ้งในธรรม, การศึกษาจากคัมภีร์เท่านั้นจะให้จิตผ่องแผ้วเห็นแจ้งในธรรมไม่ได้. เพื่อให้การเป็นไปตามนี้ โพธิธรรมเองได้นั่งเข้าฌานหันหน้าเข้าข้างกำแพงเป็นเวลานานถึงเก้าปี, นอกจากนี้ในเวลากระทำกิจต่าง ๆ เสร็จแล้ว, ก็เข้าฌานเสมอเป็นนิตย์จนตลอดอายุขัย. โพธิธรรมได้กล่าวว่า "พระพุทธศาสนาเป็นธรรมลึกซึ้ง จะแปลออกเป็นหนังสือไม่กว้างขวางพอ; เพราะฉะนั้น การศึกษาจากข้อความในคัมภีร์ ทำพิธีสวดมนต์และประกอบกิจไร ๆ ก็ไม่เห็นธรรมได้แจ่มแจ้ง, ต้องใช้ความตรึกนึก กระทำจิตให้สงบนิ่งเป็นนิตย์ ระลึกว่าพระพุทธเจ้ามาอยู่ในดวงจิตนั่นแหละจะเห็นธรรม, เพราะบ่อเกิดแห่งธรรมทั้งหลายอยู่ที่ใจ จะบอกกันไม่ได้. การสอนเป็นแต่กรุยทางเท่านั้น." ดังนี้จะเห็นได้ว่าหลักของโพธิธรรมดูคล้ายกับหลักในอุปนิษัทบางตอน และใกล้เคียงกับหลักของเต๋ามาก.

หลักที่โพธิธรรมสั่งสอนดังนี้, แม้มีผู้เลื่อมใสยอมตนเป็นศิษย์เห็นด้วยเป็นอันมาก ถึงกับตั้งเป็นนิกายใหญ่นิกายหนึ่งก็ตาม, แต่ผู้ที่ไม่เห็นพ้องด้วยก็ย่อมมีมากเหมือนกัน, เช่นหลวงจีนบางรูปที่มีความรู้ในข้ออรรถธรรมลึกซึ้ง เห็นว่าหลักนี้มุ่งแคบไปจึงคิดดัดแปลงแก้ไข หลักให้สมานรูป เข้ากับนิกายต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสมัยนั้น: มิให้เป็นอริต่อกัน. ในบรรดาหลวงจีนที่กล่าวนามอยู่รูปหนึ่งชื่อ ตี้ไค (จี้ไอ) เป็นชาวมณฑลอันฮุยเกิดเมื่อราว พ.ศ. ๒๐๙๐ ปี, เดิมบวชเป็นหลวงจีนอยู่ในกรุงนันกิง, ภายหลังย้ายไปอยู่ที่ภูเขาเทียนไท้ในมณฑลจี้เกียง, ตั้งนิกายขึ้นใหม่เรียกว่าเทียนไถจง (ญี่ปุ่นเป็นเตนได).

นิกายใหม่นี้มีหลักผิดกันตรงข้ามจากของนิกายโพธิธรรม เพราะถือว่าการศึกษาพระธรรมคัมภีร์เป็นของสำคัญ, แต่ไม่ใช่หมกมุ่นศึกษากันจนเกิน ถึงกับทอดทิ้งการบำเพ็ญฌานอันเป็นหลักสำคัญซึ่งต้องประกอบไปด้วยอีกประการหนึ่ง. แม้พระพุทธเจ้าจะปรากฏอยู่ในจิตทุกคน แต่ไม่เป็นทางให้เกิดญาณความรู้และใช้ได้, เพราะฉะนั้น จึงต้องศึกษาพระคัมภีร์เพื่อกำจัดความเข้าใจผิด. หลวงจีนตี้ไคมีความเชื่อว่า ถ้าตั้งความเพียรเรียนพระธรรมคัมภีร์แล้วพิจารณาให้ลึกซึ้ง ก็จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาแม้มีหลักต่างนิกายเห็นเป็นพิเศษโดยเฉพาะก็ดี แต่ก็ล้วน

มีอรรถรสแห่งธรรมอันแท้จริงร่วมกันได้. เมื่อเห็นดังนี้แล้วจะบรรลุความเห็นแจ้งซึ่งของจริง, บังเกิดสันติสุขซาบซึ้งในดวงจิต. เพื่อเป็นหนทางแก่ผู้แสวงหาความจริง หลวงจีนตีไคได้แสดงหลักซึ่งเป็นผลเกิดจากการศึกษาและการพิจารณาไตร่ตรอง เป็นเวลาหลายปี คือแบ่งพระธรรมคัมภีร์ของมหายานซึ่งมีอยู่มากมายออกเป็นหมวด ๆ แล้วมีคำอธิบายเฉพาะหมวด. หลักนี้มีผู้นิยมนับถือกันในประเทศจีนญี่ปุ่นและเกาหลีสืบมา

หลักของหลวงจีนตีไค คือ บรรดาพระพุทธวจนะ ของพระศากยมุนีพุทธเจ้าย่อมแบ่งได้ห้าสมัย, เพราะฉะนั้น พระธรรมคัมภีร์จึงต้องแบ่งออกเป็นห้าหมวดตามระยะสมัย เมื่อแบ่งแล้ว, จะเห็นได้แจ้งว่า บรรดาอุบายอันเป็นหนทางพ้นทุกข์ดังมีแสดงไว้ในนิกายต่าง ๆ หาเป็นการขัดกันไม่ แท้จริงกลับสมานรูปกันในตัว เป็นของแท้ถูกต้องด้วยกันทั้งนั้น.

หลวงจีนตีไค แบ่งหมวดออกเป็นห้ายุค ดังนี้ :-

ยุคแรก นับแต่พระพุทธเจ้าสำเร็จพระโพธิญาณตรัสเป็นองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว และต่อไปถึงสามสัปดาห์ ณ ตอนนี้พระองค์ประทาน พระธรรมเทศนาแก่บรรดาโพธิสัตว์ และทวยเทพดังมีแจ้งอยู่ในคัมภีร์ ฮั่วเงี่ยมเกง (ฮั่วเย่นกิง – พุทธาวตังสกมหาไวปุลยสูตร)

ยุค ๒ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า พระธรรมเทศนาของพระองค์ที่ทรงแสดงแก่โพธิสัตว์ และเทวดาข้างต้นนั้นเป็นของสูงลึกซึ้งนัก ยากที่สามัญชนจะเข้าใจได้, พระองค์จึงทรงแก้ให้ง่ายเข้า, เปลี่ยนเป็นทรงแสดงพระอริยสัตย์สี่และพระอัฏฐังคิกมรรค. ผู้ใดดำเนินตนตามพระธรรมที่ประทานไว้นี้ ก็ย่อมบรรลุพระอรหัตตผล. ระยะกาลตอนนี้มี ๑๒ ปี ถัดจากยุคแรก คัมภีร์ของหีนยาน คือพระธรรมซึ่งประทานเทศนาในตอนนี้.

ยุค ๓ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าสาวกของพระองค์เข้าใจว่า พระธรรมอันแท้จริงมีอยู่เฉพาะในคัมภีร์ของหีนยาน ดังกล่าวไว้ข้างต้น, พระองค์จึงทรงแสดงให้เห็นว่าพระธรรมของพระองค์ยังมีอีกมากเหลือคณนา ล้วนเป็นทางให้บรรลุโพธิความรู้แจ้งเหมือนกัน. เพราะเท่าที่ทรงแสดงมาแล้วเป็นแต่ภูมิของอรหันต์, จึงสมควรเลื่อนภูมิขึ้นไปอีก เพื่อร่วมกันช่วยทุกข์ของสังสารโลก คือ บำเพ็ญต่อไปให้บรรลุภูมิโพโธสัตวโต (โพธิสัตโต) หรือเรียกย่อลงมาว่าพู่สะ. ระยะกาลตอนนี้ถัดจากระยะกาลที่ ๓ มากำหนดได้ ๘ ปี. พระธรรมที่ทรงแสดงหรือคัมภีร์ต่าง ๆ ของมหายาน.

ยุค ๔ เมื่อพระสาวกได้สดับพระธรรมอันลึกซึ้งข้างต้นนี้ ก็รู้สึกเห็นว่าสามัญชนคงไม่สามารถบรรลุธรรมสำหรับโพธิสัตว-

ภูมิได้เพราะสูงมาก, จะเห็นแจ้งหนึ่งทุกข์ได้ก็เพียงอรหัตตผลโดยดำเนินทางตันคือตามคัมภีร์ของหินยาน. พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าที่พระสาวกเห็นเช่นนั้น ยังหาถูกต้องไม่, เพราะฉะนั้น ในระยะกาลตอนนี้มีกำหนดได้ ๒๒ ปี, พระองค์จึงทรงแสดงพระธรรมอันเป็นไปเพื่อแก้ความเข้าใจผิด คือทรงแสดงให้เห็นว่าพระธรรมของหินยานนั้นเป็นยานต้นที่จะนำบุคคลขึ้นสู่ธรรมชั้นสูงต่อไปเป็นลำดับจนถึงมหายาน. คัมภีร์ในยุคนี้ได้แก่ ไต้ปันโค้เกง (ต้าปันโยกิง – มหาปรัชญาปารมิตาสูตร – ดูภาค ๓ ตอน ๑) เป็นต้น.

ยุค ๕ หรือ สุดท้าย เมื่อพระพุทธเจ้ามีพระชนมายุได้ ๗๒ พรรษา, พระองค์ประทานเทศนาในพระธรรมอันลึกซึ้งที่สุด, แสดงให้เห็นว่าทุกคนอาจบรรลุพระนิรพาณได้. แท้จริงที่พระองค์เสด็จอวตารมาเป็นมนุษย์แล้วตรัสเป็นพระพุทธเจ้าก็เพื่อประโยชน์นี้, ทรงฝ่าทุกข์ คือ ความเกิดขึ้น ก็ด้วยจักได้แสดงพระธรรมเทศนา เพื่อเปลื้องทุกข์ของสรรพสัตว์ตลอดสกลโลก. พระธรรมที่ทรงแสดงในยุคนี้อยู่ในคัมภีร์ อ่วบอั้วเกงสัทธรรมปุณฑริกสูตร อันเป็นหลักหรือกุญแจของนิกายเทียนไท้ สำหรับไขคัมภีร์อื่นทั้งหมดบรรดามีอยู่ในพระพุทธศาสนา.

ต่อมาได้เพิ่มเติมคัมภีร์สูตรอื่นเข้าอยู่ในหมวดยุค ๕ นี้ มีคัมภีร์ เนียปั่นเกง (นิพพานสูตร) เป็นต้น. ในพระสูตรนี้ถือว่า

สรรพสัตว์ย่อมมีสาระอันอาจพาตนให้บรรลุภูมิพุทธเจ้า เมื่อได้บรรลุแล้วก็อาจถึงพระนิรพาณอันมีสุขเป็นนิรันดร. ฝ่ายนิกายเชงโท้ เมื่อเห็นนิกายเทียนไท้แบ่งคัมภีร์เช่นนั้น, ก็เป็นธรรมดาที่จะยกคัมภีร์ที่ตนนับถือว่าดีเลิศ จัดเข้าไว้ในหมวดยุค ๕ ขั้นบ้าง; เพราะฉะนั้น คัมภีร์ในนิกายเชงโท้จึงจัดเข้าไว้ในหมวดนี้จึงมีคัมภีร์บ้อเหลี่ยงซิวเกง (อมิตายุรวยูหสูตร) โอนี่โทเกง (อมิตาภะวยูหสูตร) และ กวนบ้อเหลี่ยงซิวเกง (อมิตายุรฆานสูตร).

ตามที่หลวงจีนตี่ไต้ แบ่งหมวดหมู่พระคัมภีร์ออกเป็นยุคเพื่อสมานนิกายต่าง ๆ ดังนี้ มีผู้หนึ่งพึงเป็นอันมาก, เพราะฉะนั้น การแตกร้าวในระหว่างนิกายต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมมีอยู่ก็เป็นอันหมดไป. และอาศัยที่นิกายเทียนไท้มีหลักให้ศึกษาพระคัมภีร์, จึงมีหลวงจีนในนิกายนี้มีความรู้ในข้อธรรมลึกซึ้งถึงขนาดรู้ได้มากรูป เพราะการศึกษาพระธรรมคัมภีร์ ได้ออกไปตั้งนิกายต่าง ๆ ขึ้นใหม่, แต่ก็ไม่กระทบเป็นอริต่อนิกายเทียนไท้ผู้ให้กำเนิด. แต่การที่ตั้งหลักให้ศึกษาพระคัมภีร์ว่าเป็นกิจอันสำคัญ ย่อมมีผลเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือหลวงจีนที่มีศรัทธาก็มุ่งในการคัดลอกและอ่านคัมภีร์เป็นกิจวัตร ถือว่าบุญแรง: บางรูปที่มีศรัทธาแก่กล้าถึงกับแหวะเส้นเอาโลหิตมาเขียนคัดคัมภีร์ก็มี; ยิ่งไปกว่านั้นหลวงจีนบางรูปหาอุบายทางลัด เช่น ช้า ๆ นาน ๆ เข้าไปในหอ

ธรรม หยิบคัมภีร์เอามาปิดปั๊ด เรียกว่าฮวงเกง กล่าวคือเมื่อพลิกหน้าคัมภีร์ปั๊ดพลางมองดูพลาง สักแต่ว่าได้เห็นตัวอักษรเท่าไรก็ได้ หนักเข้าก็จำได้ นับว่าได้ความรู้เหมือนกัน แต่เป็นความรู้กระท่อนกระแท่น. พิธีนี้ยังคงทำกันสืบมาในที่บางแห่งจนปัจจุบัน, แต่ถ้าวัดถารไปกว่านั้น คือเอาคัมภีร์ทั้งหมดบรรจุไว้ในตู้กลมมีด้ามแล้วหมุนไป ถือว่าได้บุญแรง.

อนึ่ง ควรกล่าวไว้ในที่นี้ด้วยว่า เมื่อเร็ว ๆ นี้มีพุทธศาสนิกญี่ปุ่นหลายคณะ มีความเห็นเป็นปรปักษ์ต่อลัทธิ ๕ ยุค ของหลวงจีนตี้ไค คณะพุทธศาสนิกญี่ปุ่นเหล่านี้ยืนยันว่าพระพุทธเจ้าตรัสถึงหลักมหายานก็เพียงแต่ผิว ๆ พระธรรมของเดิมอันแท้จริงของพระพุทธเจ้าคือตามหลักของหินยาน. เพราะฉะนั้น ในเร็ว ๆ นี้จึงเกิดมีนิกายหินยานขึ้นในประเทศญี่ปุ่นถึงสองนิกาย ซึ่งแต่เดิมมาประเทศญี่ปุ่นมีแต่นิกายมหายานเท่านั้น.

พิธีเชิญวิญญาณไปสู่สุคติ

ตามปรกติ ลัทธิต่าง ๆ ย่อมมีพิธีสำหรับช่วยวิญญาณของผู้ที่ตายแล้วให้ไปสู่สุคติภพ ในลัทธิมหายานก็มีพิธีเช่นที่กล่าว. แต่เพื่อให้เข้าใจเรื่องแจ่มแจ้งขึ้น ขอนำลัทธิว่าด้วยการเวียนว่ายตายเกิดและภพต่าง ๆ เฉพาะของจีนมากล่าวไว้ก่อน.

ในสงสารวัฏที่ มนุษย์ ต้องเวียนว่าย ตายเกิด เพราะ ตัณหา เป็นเหตุมีอยู่ ๖ ภูมิ. ซึ่งในภาษาจีนแต้จิ๋ว เรียกว่า ลุ่นฮุย แปลว่า จักรหมุน.

ภูมิต้น เป็นคติ สูงสุดได้ แก่สวรรค์ เป็นที่อยู่ ของ เทวานุเทพ (ซ้น), เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า เทียนเต๋า คือ สวรรค์ภูมิ. ผู้อยู่ในสวรรค์เรียกว่า เทียนยิ้น คือ คนสวรรค์, พวกนี้นับว่าบริสุทธิ์แท้ยังไม่ได้ เพราะยังไม่บรรลุโมกษภูมิ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ถ้าประสงค์จะให้พ้น ต้องเข้าสู่ภูมิเซ่งฮุด คือความเป็นพุทธเจ้า เป็นสภาพที่มีความสุขสงบสุกใสแท้จริง รู้แจ้งไญยธรรมทั้งปวง: สภาพเช่นนี้ เรียกว่า จิกวน (พุทธภูมิ) บ้าง, ซินเต๋ย (จันเดง–ฌาน) บ้าง, และเนี่ยบ้วน (นิพพาน) บ้าง. เพราะฉะนั้น สวรรค์จึงเป็นที่สถิตของบรรดาโพธิสัตว์ ซึ่งต่อไปก็เที่ยงแท้ที่จะตรัสเป็นพุทธเจ้าเข้าสู่นิรพาน. แต่โพธิสัตว์มีประณิธานที่จะช่วยสรรพสัตว์ภวานุภพให้พ้นจากทุกข์, จึงหน่วงเหนี่ยวการบรรลุนิรพานของตนไว้. โพธิสัตว์นอกจากมีสรรพญาณและมีมหาสันติธรรมเป็นปรกติแล้ว, ต้องมีเมตตากรุณาธิคุณอันเปี่ยมหาเขตสุดมิได้ ต่อสรรพสัตว์ที่ได้ทุกข์, และยังไม่ปรารถนาเข้าสู่โลกกุตตรภูมิอันแท้จริง คือ นิรพาน จนกว่า

จะแจ้งว่าได้ช่วยสรรพสัตว์พ้นทุกข์หมดแล้ว. บรรดาโพธิสัตว์ต่างมีหน้าที่จะต้องปลดเปลื้องทุกข์ของสรรพสัตว์ในภพใดภพหนึ่งแล้วแต่จะเลือกโปรด.

ตามที่อธิบายมาข้างต้น ดูก็ได้ความชัดว่าภูมินี้คือสวรรค์, ผู้อยู่ในสวรรค์ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่. แต่ทว่าสวรรค์นี้บางทีปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็เคยประทับอยู่, กระทำให้ความเข้าใจในเรื่องสวรรค์ชักเลือนไปจับไม่ติด, เช่นในคัมภีร์ของมหายานมักมีกล่าวว่า พระศากยมุนีพุทธเจ้า ปรากฏ พระองค์ในสวรรค์เทาดึงส์ เพื่อประกาศธรรมเทศนาในข้ออรรถธรรม. เทาดึงส์ เป็นคำรวมเรียก สวรรค์ทั้ง ๓๓ ชั้น (ตรัยตริงส์) มีอนุสวรรค์ชั้นรองอีก ๒๘ ชั้น, แบ่งออกเป็น ๔ ทิศ ๆ ละ ๘ ชั้น แล้วมีชั้นกลางอยู่ชั้นหนึ่งเป็นที่สถิตของท้าวเธอ (เธอเพี้ยนจากศักกะ คือ พระอินทร์). ชั้นสวรรค์เหล่านี้ยังแบ่งแยกประเภทออกอีกเป็นสามภพเรียกว่า ซัมไก่: ภพต้นได้ชื่อว่ายกไก่ ผู้อยู่ในภพนี้มีกามฉันท์บริบูรณ์เทียบได้ด้วยกามภพ; ภพที่ ๒ ชื่อเซกไก่ เป็นภพดีกว่าภพต้น แต่ยังอาศัยรูปภายนอกเป็นเครื่องสัมผัสกำหนดหมายอยู่ ยังมีเพศเป็นหญิงและชายร่วมประเวณี (รูปภพ); ภพที่สามชื่อ บ้อเซกไก่ (อรูปภพ), ภพนี้รูปภายนอกหมดสิ้นไป เพราะฉะนั้น จึงไม่มีการประเวณี, ทวยเทพที่

อยู่ในภพก่อนอาจเลื่อนขึ้นไปอยู่ในภพนี้ อันเป็นภพของพระอรหันต์และพระโพธิสัตว์ :

ภูมิที่สอง ได้แก่ ยิ้นเต่า คือ มนุษยภูมิ. มนุษย์หญิงชายมั่งมีหรือจน ฉลาดหรือโง่ รูปงามหรือรูปชั่วเหร่ น่าเกลียด สุขหรือทุกข์ที่มีเคล้าคละปะปนกันอยู่ในภูมินี้ ก็เพราะวิบากกรรมอำนวย จะหลีกหนีจากกฎแห่งกรรมตามสนอง (อินก๊วย) มิได้เลย. เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงมีสภาพความเป็นไปแตกต่างกัน.

ผู้อยู่ในภูมินี้นับเข้าในจำพวกดิเรศ เพราะมีเสียนกิน คือ กุศลมูลประจำอยู่ในสันดาน, และทั้งบำเพ็ญบุญกุศลสืบต่อไป อาจบรรลุภูมิสูงสุด คือ อรหัตตผลได้. แต่จะถึงภูมิโพธิสัตว์สู่แดนสุขาวดี ก็ต่อเมื่อได้สละสิ่งอันเป็นมหาภูตรูปไปนั่นแล้ว. บุคคลเป็นอันมาก ละธรรมไปหลงในกามสมบัติประกอบอกุศลกรรม เมื่อพ้นจากชีพนี้ไป จะต้องไปเกิดในภูมิที่ต่ำกว่านี้เป็นลำดับลงไปแล้วแต่วิบากแห่งกรรมที่ทำไว้.

ภูมิถัดไปเรียกว่า โอ้ซิวโล่เต่า คือ อสุรภูมิ. อสูรนั้นมีทั้งดีและที่ร้าย เพราะฉะนั้น จึงแบ่งได้เป็นสองพวก ย่อมทำสงครามต่อพระผู้ทรงคุณธรรม คือ ท้าวตี้เซก (พระอินทร์) เสมอ. อสูรจำพวกผู้ชายมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว, แต่นางอสูรมีรูปร่างงดงาม. บ้านเมืองแห่งอสูรมีนามว่า โอซิวโล่ (อสุโร) อยู่ใน

ตำบลบาดาลใต้ทะเลอันเป็นสถานมืดครึ้มเครือไม่น่าอยู่เลย. ภูมิอสูรนั้นยังนับว่าอยู่ในภูมิที่ดีข้างต้น รวมเป็นสามภูมิด้วยกัน.

ผู้ตกไปอยู่ในภูมิถัดลงไปอีกสาม ต้องรับโทษได้ทุกข์ทรมานแสนสาหัส. สามภูมินี้เรียกว่า ชัมอักเต่า (ชัมโว่เต่า) คือ อบายภูมิทั้งสาม. ภูมิต้นได้แก่ภพดิรัจฉาน (ติยอ) คือนรก. ในภูมินี้มีการลงโทนทรมานผู้ตกไปอยู่ตลอดกัลป (ชื่อ), นรกของจีนก็เหมือนกับของอินเดีย, แต่การลงโทษทรมานมีวิเศษกว่ามาก. นรกแบ่งออกเป็น ๑๘ ขุม ตั้งอยู่ใต้เขาทิอุ้ยซัว (เตะไวซัน) แปลว่าภูเขาอันมีเหล็กล้อมรอบ. ในนรก บางขุมมีความร้อนจนถึงขีดสุด, และบางขุมก็มีความหนาวถึงขีดสุด. มีบดีหรือราชะ (จีนใช้คำว่า อ้วง ทุกองค์) คือ หัวหน้าสำหรับชำระและตัดสินลงโทษสัตว์บาปสิบศาล มีอำนาจครอบงำทั้ง ๑๘ ขุม. ขุมเหล่านั้นล้วนมีลักษณะแต่ละอย่างเป็นพิเศษ หาเขตสุดบ่มิได้ (บ้อเกี๊ยนติเงก ในคัมภีร์วิภาษศาสตร์กล่าวว่า ใต้ชมพูทวีปมีสถานที่ลงโทษสัตว์บาป เรียกว่า อวิจี โดยกว้างได้สี่หมื่นโยชน์ เรียงขนมาจากล่างคล้ายกองข้าว. คำว่า อวิจี จีนเรียกว่า บ้อเกี๊ยน แปลว่า หาระหว่างหรือระยะมิได้). ผู้เป็นสุภาบดีแห่งนรกทั้ง ๑๐ ศาล ชื่อ ตั้งงัก ทรงยุติธรรมเฉียบขาด, มีที่อยู่ ณ เขาไก่ซัวมณฑลซัวตัง (ซันตุง). ตั้งงัก มีบดีรอง

ชื่อเงี่ยมหลอ (เย่นโล่–ยมราช). ท่านผู้นี้มีผู้เกรงกลัวมาก เพราะเป็นผู้ลงโทษสัตว์บาปโดยตรง. ในคำพูดตามความเข้าใจโดยสามัญ ถ้ากล่าวถึงท่านผู้นี้ ก็คือหมายความถึงบัดทั้ง ๑๐ ศาลรวมกัน. บัดเหล่านี้มีพวกบีศาจเป็นบริวารคอยรับใช้สำหรับลงโทษทรมานสัตว์นรก, และแบ่งออกเป็นสองพวกมีชื่อดังนี้ :—

		ตั้งอยู่	สุภาบดี
ชุม	๑	บัดชือ	จินกวง
ชุม	๒	,,	โซกัง
ชุม	๓	,,	ซ่งตี๋
ชุม	๔	,,	โง่กวน (อูกวน)
ชุม	๕	,,	เงี่ยมหลอ (เย่นโล่)
ชุม	๖	,,	เปี๋ยนเส่ง
ชุม	๗	,,	ไถ่ซัว (ไถ่ซัน)
ชุม	๘	,,	เพ่งเตง
ชุม	๙	,,	โตฉี
ชุม	๑๐	,,	จวงลุ้น

วิธีปกครองในนรก จะทราบได้ว่า สัตว์บาปคนใดทำอกุศล, กรรมไว้เพียงไร, ก็มีพวกจ้าวผีในเมืองมนุษย์คอยบันทึกความดีความชั่วไว้. ถ้าทำความดี ก็รายงานเสนอเจ้าหน้าที่เมืองสวรรค์,

ถ้าความชั่ว ก็เสนอรายงานเจ้าหน้าที่เมืองนรก. ส่วนกรรมที่จะตามสนองก็ในเวลาอันควร ช้าบ้างเร็วบ้าง เพราะ :—

"ความดีย่อมสนองความดี, ความชั่วย่อมสนองความชั่ว ;

และถ้าการสนองนั้นมาถึงช้า, ก็เพราะเวลานั้นยังไม่มาถึง"

จ้าวผู้ซึ่งคอยบันทึกความดี ความชั่วในเมืองมนุษย์แบ่งเขตหน้าที่ดังนี้ : ในตำบลหนึ่ง (ตัฮง) มีเจ้าหน้าที่เรียกว่า ทูตี (พระภูมิเจ้าที่) มีที่สถิตเป็นศาลเล็ก ๆ เรียกว่า ทูตีเบียว : ในกรุง มีเจ้าหน้าที่เรียกว่า เซียฮ่วงกง (ในกรุงเทพ ฯ มีอยู่ข้างโรงกระทะลำเพ็ง เรียกว่า ศาลเจ้าเซียฮ่า) (จ้าวประจำเมือง). ในหัวเมืองเรียกว่า ตัฮวง (เจ้าผู้ประจำชนบท). เจ้าผู้เหล่านี้มีภริยาข้าใช้อยู่ในศาล (เบียว) บริบูรณ์, ถึงปีประชาชนก็สมโภชนำออกมาแห่แหนสนุกสนาน.

คติเจ้าผู้เหล่านี้ น่าจะเป็นของจีนที่นำมาผนวก. ประชาชนสามัญยังนับถืออยู่จะเว้นไม่ได้. เพราะฉะนั้น เมื่อญาติที่นับถือตายไป, เกรงว่าจะไปเกิดเป็นผีอดอยากในนรก (ง่อฮู้น), จึงต้องขอให้หลวงจีนช่วยเหลือเพื่อแบ่งบาปต่อหน้าที่ในนรก. ดังนี้

จึงต้องมีคติทำพิธีต่าง ๆ ขึ้นในลัทธิ นอกจากนรกที่กล่าว ยังมีนรกรองลงมาอีกห้าร้อยแดะนรกย่อยอีกพันชุม.

ภูมิที่ ๕ เรียกว่า เอี่ยวง่อกุ๋ย คือ เปรตวิษย. พวกเปรตคือผู้มีใจบาปหยาบช้าพอใจในสิ่งชั่ว เพราะฉะนั้น เมื่อตกไปอยู่นรก, บางพวกพอใจขอรับหน้าที่สำหรับทรมานแดะประหารสัตว์นรก. แต่พวกเปรตก็แบ่งออกเป็นหลายชั้น, ชนิดที่มีมาก คือ จำพวกเปรตที่เร่ร่อนไปในนรกปราศจากเขต หาความสุขกายใจไม่ได้เลย. พวกเหล่านี้มีจำนวนเพิ่มเสมอ, เพราะคนชั่วมากกว่าคนดี. ถ้าจะช่วยเปรตให้พ้นทุกข์, ต้องพยายามอุทิศส่วนบุญไปให้มากในขณะที่ยังเป็นปรทัตตูปชีวี; มิฉะนั้น พวกนี้จะไปเข้าพวกชนิดที่มีหน้าที่ทรมานประหารสัตว์นรก; ถ้าไปเข้าพวกนี้แล้วก็เหลือจะแก้, เพราะจิตกระด้างด้วยความชั่วเสียหมดแล้ว; แลรูปร่างก็น่าเกลียดน่ากลัว.

ภูมิชั้นหลังที่สุด ได้แก่ติรัจฉานกำเนิดเรียกว่า ชุกแซ. มนุษย์ซึ่งเป็นผู้ร้ายอย่างชนิดที่ว่าร้ายที่สุดย่อมไปเกิดในภูมินี้.

เรื่องนรกแดะ เรื่องผีของจีน เป็นของลัทธิ พุทธมหายานแดะลัทธิเต๋าปนกันไปดังกล่าวไว้แล้ว; เรื่องเหล่านี้มีมาในคัมภีร์ของจีนเรียกว่า เง็กแดะเซาตึ้งเกงซี่. แปลเอาความว่า เตือนสติมนุษย์หญิงชายตามบุ๋มปฏิทินทิพย์ของเง็กเซียงฮ่องเต้. หนังสือ

เรื่องนี้จะหาได้ตามศาลเจ้าวต่าง ๆ เพราะมีผู้ใจบุญพิมพ์ไว้สำหรับแจกเพื่อให้มนุษย์รู้บาปบุญคุณโทษ, และมีรูปบอดีแห่งศาลนรก ๑๐ ศาลแสดงไว้ด้วย. บางที่มีรูปหน้าต้นอีกรูปหนึ่ง เป็นรูปเด็กเชียงฮ่องเต้, ประทับเป็นตุลาการชำระคดีสัตว์นรก มีเทพบริวารแวดล้อมพร้อมพรั่ง, จะเห็นสัตว์นรกที่ทำบุญกุศลไว้ครั้งเป็นมนุษย์ก็ได้รับรางวัลความสุข, ที่ใจบาปหยาบช้าก็รับโทษทรมาน. ในที่นี้จะเห็นรูปพระองค์หนึ่งสวมหมวก ๕ แฉก แสดงว่าเป็นโพธิสัตว์มีศีระประภา, ขี่เสือเป็นพาหนะ, มีศิษย์เป็นหลวงจีนหนุ่ม ๒ องค์: องค์หนึ่งถือไม้เท้ามีวงแหวนที่หัว (ขักขร), อีกองค์หนึ่งถือธงรูปเรียวยาวมีลายดอกบัว: ท่านพระรูปนี้ คือ พระกษิติครรภโพธิสัตว์ (พระโพธิสัตว์ห้องดิน=แม่พิมพ์) จีนเรียกว่า ตีจัง อ๊วงพู่สัะ, หรือที่นิยมเรียกกันในประเทศนี้ว่า พระมาลัย, แต่จะเล่าเรื่องพระโพธิสัตว์นี้ไว้ตอนหลัง.

ขักขระ เป็นชื่อไม้เท้าที่สั่นให้เกิดเสียง ไม้ชนิดนี้ในนิกายฝ่ายใต้ไม่มี คงมีกล่าวแต่ในคัมภีร์มหายานหลายแห่ง. นัยว่าเป็นของจำเป็นในบริกขาร ๑๘ อย่าง (ไม่ใช่แปด) ของภิกษุ โดยพระพุทธฎีกาว่าภิกษุผู้ไปธุดงค์ในป่าต้องมีขักขระ. ถ้าเข้าไปในละแวกบ้านมิให้กล่าววาจา แต่ให้เคาะด้วยไม้ขักขระ. ถ้าคนในบ้านถาม ก็ให้สั่นไม้นั้นเป็นอาณัติสัญญาณตอบ. อนึ่ง การ

สั่นนั้นเป็นเหตุให้สัตว์ได้ยินแล้วหนีไป จะได้ไม่ถูกเหยียบ. ถ้าไปในที่รกหรือป่าสูง สัตว์ร้ายหรือแมลงที่พึงได้ยินเสียงก็ตกใจ ไม่ทำอันตรายต่อผู้ถือ. ไม้ขักขระนั้น เป็นไม้ถือหกเหลี่ยมขนาดยาว ยอดมีโลหะสันฐานเป็นเจดีย์ มีช่องเป็นวงกลม ๒ ช่อง ๓ ช่อง หรือ ๕ ช่อง สำหรับร้อยวงแหวนโลหะในช่องหนึ่งใส่วงแหวนช่องละ ๕ บ้าง ๖ บ้าง ๑๒ บ้าง. วงแหวนเหล่านี้ มีความหมายทุกอัน. ถ้าเป็นไม้เท้าสำหรับภิกษุถือ ต้องมีวงแหวน ๕ วง, หมายถึงอริยสัจ๕. ไม้เท้าชนิดที่มี ๓ ช่อง ร้อยวงแหวนช่องละ ๖ อัน เป็นของพระกัสสปพุทธเจ้าเป็นผู้คิดสำหรับพระโพธิสัตว์ ซึ่งหมายความว่าต้องบำเพ็ญบารมี ๖. ชนิดที่มี ๕ ช่อง ร้อยแหวนช่องละ ๑๒ ห่วงเป็นของพระศากยมุนีพุทธเจ้าเป็นผู้คิด สำหรับพระปัจเจกโพธิถือ ซึ่งหมายความเป็นปฏิจจสมุปบาท ๑๒ อาการ.

คัมภีร์เง็กแตะนั้น มีตำนานเล่าว่าเต้าหยิน ชื่อ ต้าชี่ ตายไปนรกแล้วกลับฟื้นชีพได้คัมภีร์นี้กล่าวมาด้วย. ตามคัมภีร์กล่าวว่าเง็กเซียงฮ่องเต้ มีพระกรุณาธิคุณ ทรงรจนา และประกาศคัมภีร์เง็กแตะ เพื่อให้มนุษย์หญิงชายได้บำเพ็ญกุศล รู้สำนึกบาปที่ได้ทำไว้ : กล่าวคือ ในวันประสูติของพระโพธิสัตว์ติจังซึ่งเป็นประธานในนิรยโลก (ตั้งงัก) บรรดาบดีแห่งศาลทั้ง ๑๐ ใน

เมืองนรกก็ประสานมือน้อมเศียร อ้อนวอนเฉพาะพระโพธิสัตว์องค์นั้นให้ช่วยทุกข์สรรพสัตว์. พระโพธิสัตว์แสดงพระมหาการุณย์ตรัสว่า "เราประสงค์จะช่วยสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์วันนี้เมื่อถึงเวลาเย็น (คือเย็นวัน ๑๓ ค่ำ เดือนที่ ๗) เราตั้งให้ยกโทษของบรรดาสัตว์บาป, แล้วให้ไปเกิดใหม่ในคติหรือภพทั้ง ๖ แล้วแต่วิบากกรรมที่ทำไว้. แต่ที่ว่าคนชั่วนั้นมากกว่าคนดี, การลงโทษในนรกก็รุนแรง ควรจะลดหย่อนลงเสียบ้าง. วิญญาณใดที่ชั่วช้า แต่ได้สำนึกในบาปแห่งตนชักชวนวิญญาณอื่นหนึ่งหรือสองให้รู้สำนึกอย่างเดียวกัน, ก็ควรจะชดเชยเป็นความดี, กลับลบโทษที่ต้องได้รับ." บัดนั้น ๑๐ ศาลจึงตกลงว่า ผู้ใดประพฤติแต่การบุญมาแต่เยาว์วัย เมื่อตายไปให้ไปสู่แดนสวรรค์,(๑) บรรดาผู้ที่บุญและบาปเท่ากัน จะรอดพ้นอบายภูมิทั้งสาม (ซัมอักเต่า) กลับไปเกิดในมนุษย์ภูมิ (ยิ่นเต่า), ส่วนผู้ซึ่งใช้หนี้บุญคุณแล้ว แต่บาปยังมีมากกว่า จะต้องสู่นรกผ่านศาลต่าง ๆ ในนรกแล้วก็ให้ไปเกิดเป็นมนุษย์ มังมี จน แก่ หนุ่ม มีโรคภัยพิการแล้วแต่วิบากกรรมเพื่อให้ทำการแก้ตัว. ถ้าประพฤติดนดี, ก็ให้ไปเกิดในสุคติ; ถ้าประพฤติชั่ว, ก็ให้ปีศาจดุร้ายลากตัวไปสู่ศาลทุกศาล, ได้รับทุกข์ทรมานสาหัส

(๑) ตามลัทธิของจีนต้องไปนรกก่อน.

ตลอดไป ; แล้วให้ไปเกิดอีก, ให้ได้รับทุกข์ยากจนขั้นแค้นที่สุด, ตายแล้วก็ไปสู่นรกได้รับทุกข์ทรมานไม่มีที่สิ้นสุด. คนอกตัญญูไม่รู้คุณบิดา มารดา, ฆ่าตัวตายเอง, ประหารชีวิตสัตว์, หรือไม่เชื่อกรรมวิบาก : มักเห็นร่อน ๆ ว่า เมื่อตายแล้วก็เป็นอันสูญกัน เมื่อสิ้นลมหนัง (คือแตกกายทำลายร่าง) ก็นับว่าได้รับทุกข์ทรมานอย่างที่สุดจนขาดใจแล้ว เท่ากับคนยังมีชีวิตอยู่ได้รับโทษทรมานเช่นเดียวกัน ใคร ๆ ก็ไม่เคยเห็นผู้ที่ตายเป็นผีแล้วได้รับโทษทรมาน ฯ ล ฯ. แท้จริงคนเหล่านี้ไม่รู้ว่าส่วนที่ตายไปนั้นเพียงทำลายสรีระร่าง, แต่วิญญาณหาตายด้วยไม่ : อกุศลใด ๆ ที่ทำไว้เมื่อมีชีวิตอยู่, จะต้องอำนวยวิบากตามสนองในภพหน้า. บรรดาผู้ประกอบอกุศลกรรมเช่นนั้น จะต้องถูกส่งไปรับทุกข์ทรมานในเมืองนรกเป็นนิรันดร. อนิจจา! แม้จะมีคำสั่งสอนทั้งสาม (ซัมก่า=ขงจื๊อ, เต๋า, พุทธ), ก็ยังมีคนที่ดื้อดึง เห็นเสี้ยนว่าคำคักเคือนนั้นเหลวไหล, เพิกเฉยต่อพระกรุณา, กระทำอกุศลกรรมทั้งรู้อยู่แก่ใจ, ที่จะรู้สำนึกตน ในร้อยหนึ่งจะมีสักคนเดียวก็หายาก. เหตุฉะนั้น การลงโทษทรมานในนรกจึงต้องดำเนินเฉียบขาดไม่ลดหย่อนผ่อนผัน. แต่บัดนี้กำหนดไว้ด้วยความกรุณาว่ามนุษย์ หญิงหรือชาย หนุ่มหรือแก่ อ่อนแอ หรือแข็งแรง ซึ่งได้ทำบาปกรรมไว้อย่างใด ๆ ยอมให้พ้นไปได้ ถ้า

ระลึกถึงพระโพธิสัตว์ อยู่เสมอ, และในวันเกิดของบุตรทั้ง ๑๐ ศาล ก็ให้ถือศีลกินเจสวดภาวนา ตั้งมั่นปฏิญญาว่าไม่ทำบาปอีกต่อไป, หรือได้ทำกุศลไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็จะหลุดพ้นศาลนรกเป็นศาล ๆ ไปตามจำนวนกุศลที่ได้ทำไว้. กฎที่ผ่อนผันนี้ ไม่ยอมใช้แก่เสนายมบาลที่ไม่ซื่อตรง บุตรไร้กตัญญูไม่รู้คุณบิดามารดาผู้ฆ่าตัวตายเอง เหล่าผู้คิดทำลายล้างสาธุชนในทางลับ เหล่าผู้ถูกฟ้าผ่าตาย เหล่าผู้ถูกน้ำท่วมหรือไฟครอกตาย ถูกสัตว์ป่า หรือ ถูกอสรพิษขบกัดตาย: สัตว์บาปหนาเหล่านี้ต้องผ่านศาลนรกทุกโรงไม่มีการยกเว้น(๑) และต้องรับโทษทุกศาลตามเกณฑ์ของอกุศลกรรมที่ทำไว้. บรรดาสัตว์อื่น ๆ นอกจากพวกข้างต้น ยอมให้เอาบุญหักบาป เพื่อรอดพ้นการทุกข์ทรมานบ้าง, และเพื่อได้รับรางวัลในกุศลกรรมบ้าง.

อันเรื่องราวความชั่วของมนุษย์ในโลก และโทษที่จะต้องได้รับดังนี้ ได้เขียนไว้ด้วยภาพที่หญิงชายจะอ่านเข้าใจง่ายแล้วเสนอพระโพธิสัตว์เพื่อรับอนุมัติ. เรื่องราวนี้มีประสงค์จะคอยให้วิญญาณของมนุษย์อันทำแต่กุศล ตกไปอ่านในนรก แล้วกลับไป (ดังแล้วพ้นขันอย่างในเรื่องนิยาย), จะได้นำเรื่องนี้ไปประกาศให้ทั่วโลก. เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นแผนกำหนดที่ได้จัดการ

(๑) คนที่แก่ตายถือว่าเป็นผู้มีแต่กุศล.

ไปนั้น, ก็อนุมัติว่าดีแล้ว. พอวันขึ้น ๓ ค่ำเดือนที่ ๘ พระโพธิสัตว์พร้อมด้วยสุภาศาลนรกทั้งสิบ ก็พากันนำแผนภาพขึ้นเสนอเง็กเซียงฮ่องเต้.

เง็กเซียงฮ่องเต้ ตรัสสาธุการว่า "ดีจริง ๆ! ดีจริง ๆ! แต่นั้นไปให้บรรดาเจ้าผู้จดบัญชีมนุษย์ที่ปฏิญญาว่า จะดำเนินตนในกุศลวิถี และรู้สำนึกตน สัญญาว่าจะไม่ทำบาปอีกต่อไป. ให้ยกเว้นการลงโทษเสียสองอย่าง และนอกจากนั้นถ้าสามารถบำเพ็ญกุศลวัตร ๕ ประการ (คือ ๕ ?) ได้แล้ว, ก็ให้พ้นจากการลงโทษทั้งหมด และไปเกิดอีกในคติที่ดี. ถ้าเป็นหญิงก็ให้ไปเกิดเป็นชาย. แต่ถ้าประพฤติกุศลวัตรเกินกว่า ๕ ประการ, จะสามารถช่วยคนอื่นได้ด้วย, และช่วยภริยาและครอบครัวให้พ้นจากการทรมานในนรกด้วย. ให้ประกาศกำหนดนี้ไว้ในปุ่มปฏิทินหยก (เง็กแฮ). ให้บรรดาเจ้าผู้ประจำกรุง (เซียฮ่วงกง) ป่าวประกาศให้ทั่วไปในโลก. จงมีความกลัวตัวสั่นต่อบาป และปฏิบัติตามคำสั่งนี้ แล้วดำเนินการให้เป็นผลดีด้วยความเคารพเทอญ."

ต่อไปนี้จะอธิบายถึงตุลาการศาลทั้งสิบ, กล่าวถึงวิธีและการลงโทษ, ทางที่จะรอดพ้นโทษโดยอาศัยการถือศีลสวดภาวนาปฏิญญาว่าไม่ทำบาป ฯ ล ฯ และกำหนดให้ประกอบกุศลวัตรนั้นในวันเกิดของพระโพธิสัตว์และบดีศาลทั้งสิบ.

ศาลทั้งสิบ

ผู้เป็นประธานศาลต้นชื่อ จินกวง, มีหน้าที่เป็นนายทะเบียนคนเกิดตายของมนุษย์และเป็นตุลาการ, มนุษย์หญิงชายตายไปภายแก่และจะต้องไปเกิดอีก, ถ้าบุญและบาปเท่ากัน, ต้องไปสู่ศาลนี้, แล้วจึงส่งให้ไปเกิดเป็นคนดีมีจนแล้วแต่ผลกรรมที่ได้ทำไว้. ถ้าส่วนบาปมีมากกว่าส่วนบุญ. ถูกส่งไปส่องที่กระจกบานใหญ่มีขนาดตามกว้างไว้ ๑๐ ช่วงมือทั้งสองที่อ้าออก (๕๐ ฟุต) จะเห็นบาปของคนเมื่อครั้งยังมีชีวิตปรากฏอยู่ในกระจกนั้น; เมื่อเห็นบาปของคนแล้ว, ก็ถูกส่งไปยังศาลที่สอง ซึ่งจะพิจารณาพิพากษาวางบทลงโทษ ทรมานแล้วส่งไปนรกตามควรแก่โทษานุโทษ.

ผู้ใดเมื่อมีชีวิตอยู่ประมาทหนงใจ มิได้ระลึกว่าพ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดมนุษย์, ไม่รู้ว่าบิดามารดาปกปักรักษามาจนเติบโต, เพิกเฉยต่อเจ้าหนี้ ๕ ประการ (คือ พ่อ แม่ พระมหากษัตริย์ และญาติพี่น้อง); ไม่เห็นสำคัญชีวิตของตน เอามีดเฉือนคอ ผูกคอ กินยาพิษ หรือโจนน้ำตาย: อันการกระทำเหล่านี้ มิได้เป็นไปเพื่อความซื่อสัตย์กตัญญู เพื่อความบริสุทธิ์หรือมิตรธรรม อันเป็นทางไปสวรรค์, แต่กระทำไปโดยโทษาคติ หรือ ทุราคติ โมหาคติ ฉลาดต่อวิบากผลแห่งความชั่วที่

ตัวทำไว้. คนเหล่านั้นสิ้นลมหายใจก็ไปสู่ศาลนั้น ถูกกักขังไว้ในห้องหิวโหยแสนกระหาย, ในเวลาเช้าตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๑ นาฬิกา) ทุกวัน จะรู้สึกตนได้ทุกขเวทนาเหมือนเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ในขณะที่ฆ่าตัวตาย: ทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนั้น ๗๐ วันบ้าง ปีหนึ่งหรือ สองปีบ้าง แล้วแต่ฐานโทษ, แล้วถูกนำตัวขึ้นไปยังที่ซึ่งตนเคยฆ่าตัวตาย, ให้เห็นเหตุการณ์ที่ล่วงแล้ว, แต่ไม่ให้กินเครื่องที่เขานำไปเซ่น, ตนจะรู้สำนึกตนเสียใจนักหนา, ไม่สามารถจะปรากฏตนให้มนุษย์เห็นตกใจ(๑) เพียรพยายามจะหาตัวแทน(๒) .....วิญญาณใดปรากฏตนให้เห็น ทำให้มนุษย์ถึงตาย, จะถูกบีศาจหน้าดำเขี้ยวยาวลากตัวไปทรมานไม่ให้ผุดเกิดอีก.....

ดูก่อนผู้อาศัยอยู่บนดิน. ในวันสิ้น ๑ ค่ำ เดือนที่สอง ถ้ากระทำการถือศีลกินเจผินหน้าไปทางเหนือ, ปฏิญญาว่าเว้นบาป มุ่งอยู่แต่กุศลไซร้, ก็จะพ้นจากนรก. พระธรรมของพระเจ้าก็ได้มีแพร่หลายไปจบพิภพ เพื่อเตือนสติมนุษยชาติให้มีความเชื่อรู้สึกบาป. เมื่อถึงเวลาแล้ว, เทวทูตก็จะพาวิญญาณท่านไปสู่สวรรค์สุขาวดี.

---

(๑) ถือว่าถ้าประพฤติตนให้มนุษย์เห็นตกใจ บีศาจนั้นจะคลายทุกข์.

(๒) ถ้าหาได้ ตนก็ไปเกิด เช่น โดดน้ำตาย คนตายก่อนก็ไปเกิด คนตายทีหลังก็เข้าดำแหน่งทนทุกข์ไปกว่าจะมีตัวแทน.

นรกขุมที่ ๑ บดีชื่อ จินกวง

ศาลต่อไป กล่าวถึงบาปและโทษที่จะต้องได้รับไว้อย่างพิสดาร มีการทรมานอย่างแปลก ๆ วิเศษไปกว่านรกของอินเดียหรือของฝรั่ง แต่เห็นว่าจะเยื่อนักจึงขอข้ามเสีย ถัดไปเก้าศาลที่สิบหรือศาลสุดท้าย. ศาลนี้มีหน้าที่พิจารณาวิญญาณที่ถูกส่งไปจากศาลอื่น. ถ้ามีบาปมาแล้วมากน้อยเพียงไรและรับโทษพอแล้ว, จะได้จัดส่งไปเกิดเป็นมนุษย์หรือดิรัจฉาน แล้วแต่บาปที่ทำไว้. ก่อนไปเกิดจะต้องไปดู่เชิงเทินแห่งความจำอะไร ๆ ไม่ได้. ณ ที่นี้เป็นที่อยู่ของเทวีชื่อเม่งโพ้ (จ้าวแม่แซ่เหม็ง). เม่งโพ้เกิดเมื่อครั้งราชวงศ์ฮั่น, เมื่อเด็กศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ ของขงจื๊อ, เมื่อโตขึ้นศึกษาพระสูตรต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา, ชักชวนให้มนุษย์งดเว้นการฆ่าสัตว์และถือศีลกินเจ, เมื่ออายุได้ ๘๑ ปี ผมหงอกขาวเหมือนนกยาง แต่ผิวเนื้อสดใสเหมือนเด็ก. นางดำเนินตนเป็นพรหมจาริณี เรียกชื่อตนเองว่าเหม็ง, แต่คนทั้งหลายเรียกว่าจ้าวแม่เหม็ง. เง็กเซียงฮ่องเต้ ตรัสสั่งให้นางสร้างเชิงเทินแห่งความจำอะไรไม่ได้, และตั้งให้นางเป็นผู้ดูแล มีบริวารคอยปฏิบัติตามแต่นางบัญชา. นางผสมน้ำยาชนิดหนึ่งคล้ายเหล้าไวน์ มีเบญจรส คือ หวาน ขม ขื่น เปรี้ยว เค็ม. วิญญาณที่ศาลทั้งสิบพิพากษาให้ไปเกิดต้องดื่มน้ำยานี้,

นรกขุมที่ ๒ บดีชื่อ โชกัง

เมื่อดื่มแล้วจำความหลังไม่ได้หมด. แต่ว่า ถ้าวิญญาณใดมีบุญกุศล, น้ำยานั้นจะทำให้อินทรีย์ทั้งห้าดีขึ้น; ถ้าวิญญาณมีบาป, ก็ตรงกันข้าม.

เชิงเทินที่กล่าวนี้อยู่หน้าศาลทั้งสิบ ถัดจากสะพานทั้งหก คือ เงิน ทอง หยก หิน ไม้ และแผ่นกระดาน. มีรูปสี่เหลี่ยมข้างบน แบ่งออกเป็น ๑๐๘ ห้อง วางเรียงถ้วยน้ำยาสำหรับให้วิญญาณดื่ม. วิญญาณจะดื่มน้อยหรือมากก็ได้ผลเท่ากัน. บางที่มีบีศาจที่ดื้อดึงไม่ยอมดื่ม, ทันใดนั้น ก็จะเกิดมีมือคมกริบผุดขึ้นทันที, แล้วมีท่อทองแดงยัดเข้าไปในลำคอถูกกรอกด้วยน้ำยา. ดื่มเสร็จแล้วถูกพาไปบนสะพานถอยอยู่เหนือน้ำสีแดงไหลอยู่หลั่ง ๆ, ไปได้ครึ่งทางจะเห็นอักษรจารึกไว้ที่หน้าผาสีแดงอยู่ตรงหน้าว่า :—

เป็นมนุษย์นั้นง่าย แต่จะปฏิบัติตนให้สมแก่ความรับผิดชอบเป็นการยาก.

ถึงกระนั้น เกิดเป็นมนุษย์อีกหนหนึ่ง ยิ่งจะยากขึ้นไปอีก.

เพราะผู้จะไปเกิดอีกในสุคติไร ๆ ก็ไม่มีความลำบากมากนัก: แต่จำเป็นจะต้องรักษาปากและใจให้ตรงกัน.

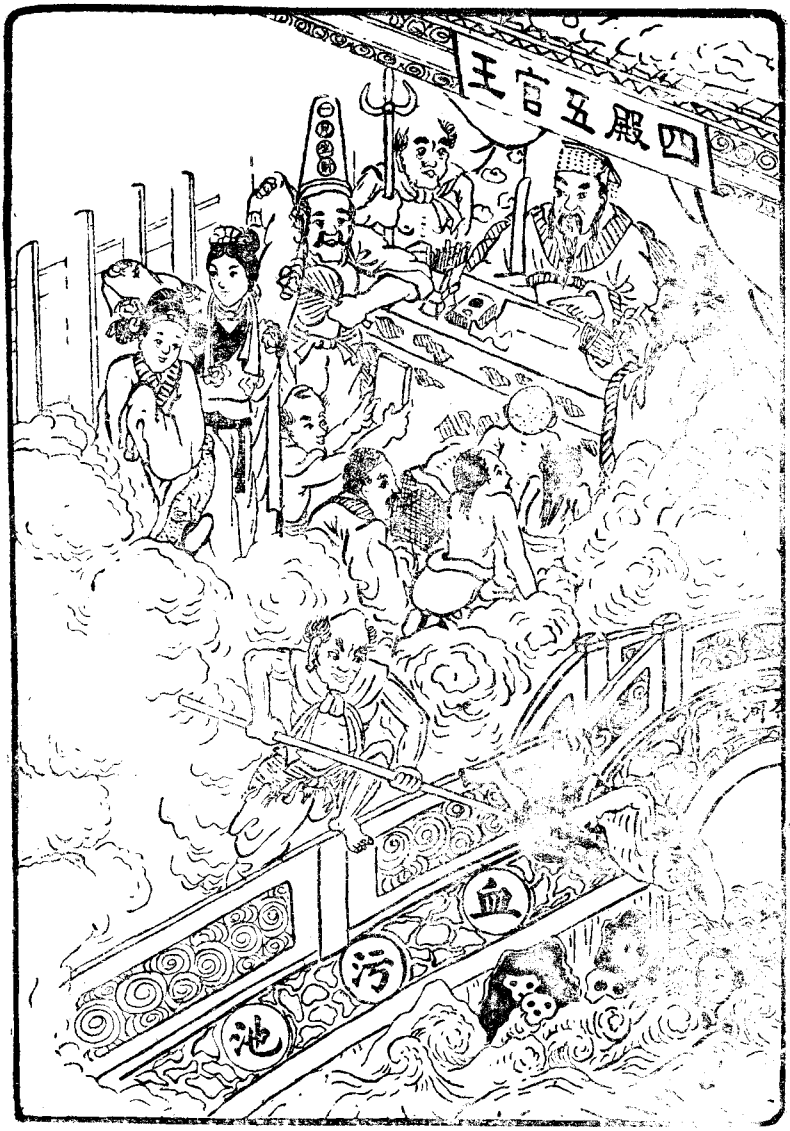
เมื่อวิญญาณอ่านถ้อยคำเหล่านี้แล้ว, ก็จะพยายามกระโดดขึ้นฝั่ง, แต่ถูกบีศาจรูปร่างใหญ่โตสองตน คอยตีต้อนให้

นรกขุมที่ ๓ บดีช่อ ซ่งต์

ตกลงไปในน้ำ. บีศาจตนหนึ่งสวมหมวกดำตามตำแหน่ง และสวมเสื้อบ้าก, มือหนึ่งถือกระดาษดินส่อ บนบ่าแบกกระบี่, ที่บันเอวแบกเครื่องทรมานต่าง ๆ, จ้องตาดูถมึงทึงและหัวเราะลั่น: บีศาจนี้มีสมญาว่าอายุสั้น. บีศาจอีกตนหนึ่งหน้ามีโลหิตเปรอะเปื้อน, สวมเสื้อขาว ถือถูกคิด แบกกระสอบข้าว, รอบคอแขวนเงินกระดาษ, หน้านวลกวงขมวดน่ากลัว และถอนหายใจเฮือกนาน: บีศาจตนนี้ได้ชื่อว่า ผู้รับรางวัล. บีศาจคุนมีหน้าที่คอยผลักวิญญาณตงไปในน้ำแดง. วิญญาณชั่วและถ่อย ต่ำใจที่จะได้ไปเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง. แต่วิญญาณที่เสียใจร้องไห้ที่เห็นว่าเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้สะสมบุญกุศลไว้ เพื่อจะได้ไปสวรรค์ไม่กลับไปเกิดอีก. แต่อย่างไรก็ตาม วิญญาณทั้งหลายต่างแย่งกันไปเกิดคล้ายคนเมา. ครั้นไปเกิดแล้ว ก็ลืมนึกถึงบาปบุญคุณโทษประพฤติชั่วอีก, ในที่สุด ก็ตกไปรับโทษทรมานเหมือนคราวก่อน.

อนึ่ง เมื่อเจ็กเซียงฮ่องเต้มีรับสั่งให้อ่านคัมภีร์ เง็ก และให้วิญญาณในนรกฟัง. ผู้บีศาจทั้งหลายก็น้ำตาไหล เต็มตื้นด้วยพระกรุณาธิคุณ, ปฏิญญาว่าถ้าไปสู่โลกอันสว่าง แล้วจะดำเนินตามคำสั่งสอน. ครั้นแล้วปรากฏหมอกมีแสงสีพรรณรายปกแผ่แผ่นดิน, เห็นเจ็กเซียงฮ่องเต้เสด็จพาพระกวนอิมโพธิสัตว์

นรกขุมที่ ๔ บดิชื่อ โง่กวน (วูกวน)

(อวโลกิเตศวร) ลงไปในนรก. บัดทั้งสิบศาลออกไปต้อนรับแสดงความเคารพ. พระโพธิสัตว์กวนอิมปรากฏพระรูปเป็นบีศาจใหญ่ หน้าเหี้ยมเกรียมสูงหกชั่วตัวทอง (ไม่ทราบว่าเท่าไร) แล้วเปล่งวาจายินดี เหตุด้วยเจ็กเซียงฮ่องเต้ประทานอนุมัติตามข้อกำหนดที่พระโพธิสัตว์ตั้งจง และบัดทั้งสิบศาลได้ตกลงไว้ในที่จะลดหย่อนผ่อนโทษสัตว์บาปตามประกาศคัมภีร์เจ็กแล้น. พระโพธิสัตว์พยากรณ์ว่า ผู้ชักชวนมนุษยชาติให้ประกอบบุญกุศลหรือรู้ลึกในบาปเพื่อให้รอดพ้นจากนรก, ย่อมจะถึงพุทธภูมิ; ตรัสแล้วก็เสด็จเหาะลอยไปในก้อนเมฆ. บัดทั้งสิบก็คืนกลับสวรรค์.

ในตอนต้นได้พูดถึงวันประสูติของพระพุทธเจ้าและโพธิสัตว์ต่าง ๆ ของจีนกำหนดอย่างนี้ :—

พระอริยไมเตรย, เจ็ยมล่อฮ่อง, และเจ็กเซียงฮ่องเต้ โดยลำดับ ๑ ค่ำ ๘ ค่ำ ๙ ค่ำ เดือนต้นของจีน

บัดนรกศาลที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๕ และพระโพธิสัตว์กวนอิม โดยลำดับ ๑ ค่ำ ๘ ค่ำ ๑๘ ค่ำ และ ๑๙ ค่ำ เดือนที่ ๒

บัดนรกศาลที่ ๒ ที่ ๖ ที่ ๗ โดยลำดับ ๑ ค่ำ ๘ ค่ำ และ ๒๗ ค่ำ เดือนที่ ๓

บัดนรกศาลที่ ๘ ที่ ๙ พระศากยมุนีพุทธและบัดศาลที่ ๑๐ โดยลำดับ ๑ ค่ำ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๑๗ ค่ำ เดือนที่ ๔

นรกขุมที่ ๕ บดีชื่อ เงี่ยมหลอ (เย่นโล่)

เจ้าประจำกำแพงเมืองและคูเมือง ๑๑ ค่ำ เดือนที่ ๕
พระโพธิสัตว์ไช้จัง ๑๓ ค่ำ เดือนที่ ๗
เจ้าประจำครัวไฟ (เจาซิน) ๓ ค่ำ เดือน ๘

นอกจากนี้ยังมีวันเซ่งเต่า (สำเร็จมรรคผล) ของพระโพธิสัตว์กวนอิม ในวัน ๑๙ ค่ำ เดือนที่ ๖ วันบรรลุพุทธภูมิแห่งพระศากยมุนีพุทธเจ้าในวัน ๘ ค่ำ เดือนที่ ๑๒ (ปลายปี)(๑) วันที่จ้าวเจ้าประจำครัวไฟทุกครัวเรือนขึ้นไปเสนอความดีความชั่วของมนุษย์ในครัวเรือนที่จ้าวเตาสถิตอยู่แห่งเกาเซียงฮ่องเต้ (เชิญเจ้าขึ้นสวรรค์ก่อนตรุษจีน เหตุนี้เองจึงต้องมีพิธีส่งเอาอกเอาใจไว้) ในวัน ๒๔ ค่ำ เดือนที่ ๑๒.

จะกล่าวถึงยุค ซึ่งตามคติจีนก็แบ่งออกเป็นสาม ยุคที่หนึ่งนับแต่พระศากยมุนี พุทธเสด็จลงมาตรัสเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมดลงในระยะ ๕๐๐ ปี นับแต่ปรินิพพานแล้ว, ยุคนี้เรียกว่าเจียฮวบ (เจงฟา - ยุคแบบฉบับแห่งธรรม คือ มีแต่ธรรม หาอธรรมมิได้ = อวิรรตกัลป). ยุคที่สองเรียกว่าเซียงฮวบ ต่อจากยุคต้นมามีระยะ ๕๐๐ ปี, ยุคนี้มนุษย์ใช้รูปภาพและอักษร

(๑) ตอนนี้กล่าวถึงตอนที่พระศากยมุนีตรัสรู้, ในตอนที่กล่าวถึงวันประสูติว่าเป็นวัน ๑๕ ค่ำ เดือน ๔: ตามนัยนี้ วันประสูติและตรัสรู้หาใช่วันเดียวกันไม่.

นรกขุมที่ ๖ บดชอ เบียนเสง

เป็นเครื่องนำทางไปสู่ความเจริญแห่งธรรม คือมีทั้งธรรมและอธรรม. ยุคที่สามถัดมาเป็นระยะนานได้ ๒๐๐๐ ปี เรียกว่า บ้อฮวบ (โม่ฟ่า – ไม่มีธรรม = สัทธรรมกัลป), ยุคนี้อธรรมทวีขึ้นเป็นลำดับ จนพระศาสนาเรี่ยวลงและหมดสิ้นไป, ถึงตอนนี้ ไม่โล่ยุค (ศรีอารยไมเตรย) จะมาตรัสฟื้นพระศาสนาใหม่เวียนไปอีก ตามที่เล่ามานี้จะเห็นได้ว่า คติในเรื่องเหล่านี้ของจีนก็ไม่สู้ผิดอะไรจากที่เคยรู้เคยได้ยินมาแล้ว, จะแผกกันบ้างก็ในพลความเท่านั้น.

บัดนี้จะเล่าถึงพิธีอุทิศส่วนบุญให้แก่วิญญาณ. พิธีนี้อ้างว่าสืบมาแต่ครั้งพุทธกาล ดังแจ้งอยู่ในคัมภีร์ชื่อว่า ยุเกเอี่ยมค้า (ยื่อเอี่ยเย่นโค้ว). ในคัมภีร์นี้กำเนิดเรื่องว่าพระอานนท์เห็นเปรตอดหยากอยู่ในนรก บังเกิดสังเวช, จึงทูลถามพระพุทธเจ้าว่าจะมีหนทางที่จะบรรเทาความอดอยากของเปรตเหล่านี้ได้ประการไรบ้าง. พระพุทธเจ้าทรงแนะอุบายแก่พระอานนท์ว่า ถ้าจะอุทิศอาหารไปให้ถึงภพอื่นได้ ต้องให้ประชุมสงฆ์สวดมนต์ตามที่กำหนดไว้เฉพาะพระพุทธปฏิมากรพระพุทธเจ้า.(๑) อาศัยเหตุนี้จึงได้เกิดมีพิธีดังกล่าวแล้วกระทำสืบกันมา. เรื่องนี้คล้ายคลึงกับเรื่องต้นเหตุพิธีทิงกระจาดของญวนมาก และบางทีก็จะเป็นเรื่อง

(๑) ตรงกับพิธีสวดมนต์เย็น ฯ ล ฯ ตามบ้านของเราที่ต้องตั้งพระพุทธด้วย.

นรกขุมที่ ๗ บดิชื่อ ไถ่ซัว (ไถชัน)

เดียวกัน, เพราะการทิ้งกระจาดก็คือทำบุญส่งไปให้พวกผี. ในตำนานนั้นมีว่า(๑) :-

"ในสมัยครั้งหนึ่ง องค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่นิโครธาราม เมืองกบิลพัสดุ พร้อมด้วยพระภิกษุเฝ้าห้อมล้อมคอยสดับพระสัทธรรมเทศนา. ในเวลานั้นพระอานนท์เถระเจ้าไปนั่งสมาธิอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว. ครั้นถึงเวลาดึกสงัด พระผู้เป็นเจ้าได้ทัศนาไปเห็นอสุรกายมีนามว่า เหญี่ยมโข็ว ร่างกายซูบผอมเหี่ยวแห้งและมีเพลิงพลุ่งออกจากปาก ลำคอ เท่ารูเข็ม ผมบนศีรษะก็รุงรัง ทั้งมีเขี้ยวงอกออกจากปากน่าพึงกลัวยิ่งนัก. อสุรกายนั้นมายืนประณมมือทูลพระอานนท์ว่า "ยังมีอีกสามราตรีท่านก็จะถึงแก่มรณภาพ, แล้วต้องมาอยู่ในหมู่อสุรกายดังเช่นข้าพเจ้านี้." พระอานนท์ได้ฟังอสุรกายบอกดังนั้น, พระผู้เป็นเจ้าก็มีความหวาดเสียวต่อมรณภัย เพราะยังเป็นปุถุชนอยู่. พระผู้เป็นเจ้าจึงถาม อสุรกายนั้นว่า จะทำประการไร จึงจะพ้นจากความตาย และพ้นจากทุกข์ในหมู่อสุรกายนั้นได้. อสุรกายตอบว่า 'ถ้าพระผู้เป็นเจ้าอยากจะให้พ้นจากกองทุกข์, ก็ให้กระทำพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา, และบริจาคทานให้แก่ยาจกเข็ญ

(๑) คัดจากตำรากงเต็กใน อานันทนิกายของ พระครูคณานันสมณาจารย์ (ปี) วัดมงคลสมาคม.

นรกขุมที่ ๘ บดีชื่อ เพ่งเตง

ใจที่อดอยาก, และแผ่กุศลไปให้แก่พวกอสุรกายทั้งหลาย, ท่านก็จักได้มีอายุยืนวัฒนาการ. ส่วนอสุรกายทั้งนั้นก็จักได้พึงผลกุศลที่ท่านอุทิศให้, อาจพ้นจากกองทุกข์ถึงสุคติได้โดยพลัน.' เมื่อพระอานนท์ได้ฟังอสุรกายกล่าวดังนั้น, จึงได้นำความมากราบทูลองค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้าตามคำที่อสุรกายกล่าวนั้น แล้วขอให้พระผู้ทรงพระภาคเจ้าช่วย. (หยี่ที่เท้โคน ก๊าวอานานโงนหยือกิมเหยือกโพ้ หงาหุเพื่องเตียน หลื่นหยือนังที้) พระผู้ทรงพระภาคเจ้าจึงมีพระพุทธฎีกาตรัสแก่พระอานนท์ว่า 'ดูก่อนอานนท์, อย่าได้มีความหวาดเสี่ยวเกรงกลัวไปเลย เราตถาคตจะชี้ทางให้ เพื่อบริจาคทานให้แก่หมู่อสุรกายและพวกพราหมณ์ที่อยู่ที่เมืองมาย่าด้า (มัทราฐกระมัง ?), เพราะพวกพราหมณ์ในเมืองนั้นยากจนอนาถามาก. เมื่ออานนท์บริจาคแล้ว, อานนท์ก็จักพ้นจากภัยทั้งกล่าวแล้วนั้นได้. แต่การที่จักบริจาคทานให้ทั่วถึงอสุรกายนั้นยาก: เพราะพวกอสุรกายนั้นสร้างกรรมไว้มาก, จึงไม่สามารถที่จะบริโภคได้, ต้องตั้งพิธีประชุมพระอริยเจ้าทั้งหลายมาเจริญพระคาถานามว่า ถีกยือสาย ด้วยอำนาจพระคาถานี้อาจให้ทั่วถึงหมู่อสุรกายทั้งหลายได้. ส่วนอานนท์ก็จักมีอายุยืน.' เมื่อพระอานนท์เถรเจ้าได้สดับพระพุทธพจน์ดังนั้นแล้ว, พระผู้เป็นเจ้าจึงจัดหาเครื่องสักการบูชา และเครื่องอุปโภคบริโภคพร้อม

นรกขุมที่ ๘ บดขื่อ โตฉิ

แล้ว, พระผู้เป็นเจ้าก็ตั้งพิธีสันนิบาตพุทธจักร ณ ที่ควร, จึงกระทำสักการบูชา พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บริจาคทานและอุทิศส่วนกุศลไปให้หมู่อสุรกายครั้งนั้น, โดยได้พึ่งอำนาจพระบารมีอภินิหารแห่งพระรัตนตรัยทั้งสาม และอำนาจพระคาถาฉกยอลายนั้น, จึงบันดาลให้ทั่วถึงหมู่อสุรกายทั้งหลาย ได้รับผลทานอันนั้นแล้วไปสู่สุคติ. (เผิกโงนอานาน หงาอ๊อเตียงเท้ตากบาสาโมนอ๊อ กวางค๊อต่าย โบ๊ตาก) องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสแก่พระอานนท์ว่า "ดูก่อนอานนท์, จงรู้เถิดเราตถาคตจะแสดงให้ทราบ. เมื่ออดีตกาลล่วงแล้วครั้งนั้น เราตถาคตเกิดในตระกูลพราหมณ์อยู่ในสำนักพระโพธิสัตว์ทรงนามว่า กวางค๊อต่าย โบ๊ตาก.(๑) พระโพธิสัตว์พระองค์นั้น เมื่อผู้ใดบริจาคทานให้แก่หมู่อสุรกายใด ๆ แล้ว, พระองค์ก็อ่านพระคาถานั้น นามว่าฉกยอลาย ส่วดขึ้น. ด้วยอำนาจพระคาถานั้น อาจให้ทั่วถึงหมู่สัตว์อสุรกายทั้งหลาย. เราตถาคตจึงนำมาแสดงแก่อานนท์ในกาลบัดนี้. และอานนท์จงรู้ซึ่งอสุรกายที่มาบอกอานนท์ว่ายังอีกสามราตรีอานนท์ก็จักถึงมรณะนั้น หาใช่อื่นไกลไม่ คือพระ-

(๑) อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์

นรกขุมที่ ๑๐ บดีชื่อ จวงลุ้น

โพธิสัตว์ กวางตือต่าย โป๊ตาก นั่นเอง. พระโพธิสัตว์องค์นี้เธอปรารถนาจะโปรดทั้งมนุษย์และอบายสัตว์ทั่วไป, (ตือบิ๊เหยฉา) ด้วยพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทั้ง ๔ อย่างนี้บริบูรณ์อยู่ในเธอ ๆ จึงได้แบ่งภาคมาบอกแก่อานนท์ เพื่อจะได้เป็นต้นบริจาคทานต่อ ๆ ไป. เพราะเหตุนี้ การบริจาคทานทั้งกระจาดจึงต้องมีรูปยมราช คือพระโพธิสัตว์แบ่งภาคเป็นประธานสำหรับแจกเครื่องไทยทานทั้งกระจาด. ปฐมพิธีทั้งกระจาดมีมาในพระสูตรดังนี้ จึงได้กระทำตลอดมาจนบัดนี้."

ผู้เผยแผ่ลัทธิพิธีเช่นวิญญาณนี้ให้เจริญขึ้นรวดเร็ว คือ *อโมฆวัชระ* จนให้ชื่อว่า ปุกงกิมกึง, ท่านผู้นี้เป็นภิกษุไปจากอินเดียภาคเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๑, ได้เป็นประมุขของโยคาจารนิกายในประเทศจีน สืบต่อจากวัชรโพธิ (กิมกังกี) ผู้อาจารย์. เมื่อ พ.ศ. ๑๒๘๔ และ ๑๒๘๙ พระเจ้าถังเหียนจงตรัสใช้ให้ไปสืบเสาะหาพระคัมภีร์เพิ่มเติมจากอินเดีย. ท่านผู้นี้แหละที่เริ่มให้มีพิธีราชย์เช่นวิญญาณผีที่เร่ร่อน, ซึ่งต่อมาเรียกในภาษาจีนว่า พิธีอู่ตั้นพุ่นฮวย (อุตตัมพนเป็นชื่อคัมภีร์ของนิกายโยคาจารย์) อันเป็นพิธีทำสืบมาทุกวันนี้ (เคยมีทำกันในกรุงเทพ ฯ พิธีนี้เห็นมีอ่างใส่น้ำวางไว้ ญาติพี่น้องผู้ตายเดินเวียนรอบอ่าง).

ก่อนเล่าถึงพิธี ควรจะทราบตำนานอันเป็นต้นเหตุของพิธี.

ในตำนานนั้นมีว่า มารดาของพระมหาโมคคัลลาน (โมโอ หมักเกียนเหลี่ยน (เน้ย) หรือเรียกย่อว่า หมักเหลี่ยน = โมค – ลาน) ถือศีลกินแต่อาหารที่เป็นผักหญ้าอย่างเคร่งครัด, ภายหลังป่วยลง, พยายามรักษาเท่าไรไม่หาย. บุตรคนหนึ่งบอกว่าถ้าจะให้หายต้องกินอาหารที่เป็นมางสะ; แต่มารดาไม่ยอมกิน. บุตรคนนั้นจึงคิดอุบายเอามางสะไปทำอาหารเจือปนกับผัก, มารดาไม่ทราบก็กิน. บ่าวในบ้านคนหนึ่งทราบเรื่อง, นำความลับไปบอกหมักเหลี่ยนบุตรอีกคนหนึ่ง. หมักเหลี่ยนเกรงว่ามารดาจะต้องตกนรก, จึงนำเรื่องไปแจ้งแก่มารดา. มารดาไม่รู้สึกตัวก็ปฏิเสธว่าบานว่า "ถ้าข้ากินเนื้อ, ก็ขอให้เทวดาทั้งหลายดากตัวไปตกนรกชั้นที่สุด." พอกล่าวขาดคำ, ก็มีโลหิตออกจากตาหูปาก, บีศาจนิรยบาลก็ลากเอาตัวไปนรก. หมักเหลี่ยนได้พยายามสุดสามารถที่จะช่วยมารดา: มีการทรมานกายทุกชนิด, แต่ก็ไม่สำเร็จผล. คืนหนึ่งฝันเห็นมารดา มีเสื้อผ้าขาดวิ่น ดวงหน้าบอกว่าอดอยากได้รับทุกข์ทรมานสาหัส, เห็นพวกบีศาจนิรยบาลลักเงินทองและอาหารที่หมักเหลี่ยนเผาส่งไปให้, ได้ยินเสียงมารดาร้องขอให้ช่วย. หมักเหลี่ยนตื่นขึ้น ก็ตกลงใจไปหามารดาในนรก (ตลบหรือตาย), ได้เร่ร่อนไปในนรกทุกขุม. เสาะหามารดาเป็นช้านานจึงพบ. เห็นบีศาจนิรยบาลจับคร่ามารดาจะทุ่มทิ้งลง

ไปในหม้อใหญ่เพื่อต้มให้สุก. หมักเหลียนโผลงคุกเข่าอ้อนวอนขอรับโทษแทน ซึ่งตามเรื่องอนุญาตให้แทนกันได้เป็นครั้งคราว. ต่อไปหมักเหลียนถูกทรมานร้อยอย่างต่างชนิดแต่มิได้ย่อท้อ. ภายหลังพระพุทธเจ้าปรากฏพระองค์มีรัศมีรุ่งเรือง, ตรัสกะหมักเหลียนว่า ถ้าจะช่วยมารดาให้พ้นทุกข์ต้องอัญเชิญคณะสงฆ์สวดอุทิศให้ตามพิธี เฉพาะพักตร์พระพุทธปฏิมากรจึงจะสำเร็จผล. ในที่สุดหมักเหลียนกับมารดาก็หลุดออกจากนรกได้. เทียบเรื่องต้นเหตุถวายข้าวสงฆ์ของสงฆ์อานันมนิกาย ซึ่งมีเรื่องคล้ายคลึงกันดังนี้.(๑)

"สมัยครั้งหนึ่ง องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จประทับอยู่ที่เชตวันวิหารเมืองสาวัตถี. ในเวลานั้น พระโมคคัลลานเถระเจ้าพระผู้เป็นเจ้าเล็งทิพยจักษุตรวจดูทั่วมนุษยโลกตลอดจนถึงอบายภูมิ, ก็ได้เห็นมารดา ท่านไปเป็นปรทัตตูปชีวีเปรต, ทนทุกขเวทนาอดอยากร่างกายซูบผอม. พระผู้เป็นเจ้ามีความเมตตาระลึกถึงพระคุณแห่งมารดา, จึงยืนบาตรเข้าให้มารดาบริโภค. มารดาจึงรับเอาบาตรอาหารพอถึงมือแล้ว, แต่ยังหาทันจะบริโภคอาหารในบาตรนั้นไม่, ก็บันดาลอาหารในบาตรนั้นดุกเป็น

(๑) คัดจากเรื่องตำรากงเต๊กของอานันมนิกาย พระครูคณานัมสมณาจารย์ (บี) รจนา.

เพลิงทั้งสิ้น, ก็หาอาจจะบริโภคอาหารนั้นได้ไม่. พระโมคคัลลานเถรเจ้าจึงนำเอาเหตุนี้ไปกราบทูลองค์สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า. (เผิกโจนย่อโหม็วโต่ยกังเทิมเกียบ พี่หยอยุกเญิงหรือกเสอหน่ายฮา) พระพุทธองค์มีพระพุทธฎีกาตรัสแก่พระโมคคัลลานเถรเจ้า "ดูก่อนโมคคัลลาน, มารดาของเธอนั้นสร้างเวรกรรมไว้แต่ชาติปางก่อนหนาแน่นนัก เหลืออำนาจของเธอแต่ผู้เดียวจะโปรดมารดาเธอให้พ้นจากกองทุกข์นั้นได้ ต้องพึ่งพระบารมีพระอริยสงฆ์เจ้าทั้งสิบทิศ จึงจะโปรดมารดาของเธอให้พ้นจากกองทุกข์ได้." พระโมคคัลลานเถรเจ้าเมื่อได้รับพระพุทธฎีกาดังนั้นแล้ว, พระผู้เป็นเจ้าก็ทำปาฏิหาริย์ไปอาราธนาพระอริยสงฆ์เจ้าทั้งสิบทิศให้ประชุมสันนิบาตพร้อมแล้ว, พระผู้เป็นเจ้าจึงจัดเครื่องอาหารบิณฑบาตรถวาย พร้อมทั้งเครื่องไทยทานต่าง ๆ เสร็จแล้ว. มารดาพระโมคคัลลานเถรเจ้าก็พ้นจากกองทุกข์ไปสุคติ โดยพึ่งอำนาจพระบารมีอภินิหารแห่งพระผู้ทรงพระภาคเจ้าและพระอริยสงฆ์ทั้งสิบทิศ. ต้นเหตุมีเนื่องมาจากพระสูตรดังนี้จึงได้กระทำสืบต่อมาในบัดนี้." (ได้เล่าเรื่องนี้ตามลำนวนจีนไว้ข้างท้ายหนังสือนี้ด้วย).

ที่นี้จะเล่าถึงตัวพิธีเซ่นวิญญาณที่มีมาในคัมภีร์ยู่ลั่นพุ้นฮวย :—

ความประสงค์ที่ทำพิธีนี้ ก็เพื่อนำวิญญาณให้ล่วงพ้นจากความอดอยากและการทรมานโดยเร็ว, เพราะผู้ตายไปมีบาปกรรมทำไว้ จะต้องรับทุกข์ทรมาน. เพราะฉะนั้น จึงมีศัพท์คิดปากว่า โท่จังแซอ้วยลี่โค่ไฮ้ แปลว่า เพื่อช่วยสรรพสัตว์ว่าข้ามห้วงแห่งความทุกข์. เมื่อผู้ใดตายไป, ญาติพี่น้องที่มั่งมี หรือบุตรธิดาที่มีใจกุศลกตัญญูอาจจัดทำได้ จะนิมนต์หลวงจีนให้ทำที่ในวัดหรือจะนิมนต์ให้ไปทำพิธีที่บ้านก็ได้. ถ้าทำที่บ้าน, ต้องสร้างสถานที่สวดมนต์ชั่วคราว (เต้าเตียหรือเต้าฉ่าง – อย่างที่พระญวนไปทำกงเต็ก) สำหรับหลวงจีนและผู้มีใจบุญก็ช่วยกันจัดทำให้, หรือจะจัดทำอุทิศให้ทั่วไปไม่กำหนดเฉพาะก็ได้, เพราะถือกันว่าถ้าทำพิธีนี้ได้บุญกุศลแรง. บางทีทำกันเป็นพิธีใหญ่ เป็นพิเศษ กำหนดระยะทำใน ๑๐ ปี ๑๒ ปี หรือ ๑๕ ปี ครั้งหนึ่งก็มี. ผู้ใจบุญแก่กล้า ประสงค์จะทำบุญในพิธีนี้, กำหนดวันทำวันใดก็ปิดประกาศกระดาษสี่เหลี่ยมบอกไว้, ขอให้ช่วยกันส่งชื่อของผู้ตายโดยอาการจมน้ำ ถูกฆ่าตายหรือประสบปัจจุบันภัยตายไปให้. ส่วนการเรี่ยไรเงินสำหรับค่าใช้จ่ายในพิธี ต้องมีเป็นธรรมดา.

ถึงวันพิธี มีประกาศห้ามฆ่าสัตว์หรือซื้อเนื้อสัตว์, ร้องขอให้ประชาชนถือศีลเว้นจากการกินมางสะ จัดทำรูปพระโพธิสัตว์

ตจึง (จะอธิบายในตอนหลัง) กวนอิมทูตินายนิรยบาล มีเงยมหลอเป็นประธาน และรูปอื่น ๆ ตลอดจนรูปเมืองนรก. รูปเหล่านี้ทำด้วยกระดาษมีโครงไม้ไผ่ อย่างตุ๊กตากระดาษในพิธีกงเต๊ก.

สถานที่ทำพิธีใช้ตาน ตามปรกติใกล้สระหรือแม่น้ำ, ตั้งโต๊ะบูชาหลายโต๊ะ เครื่องบูชาพร้อม, ใกล้โต๊ะมีเรือนขนาดใหญ่แบ่งเป็นห้าห้อง, ห้องกลางไว้รูปอิมเอี๋ยงซี่ (ยินยังสู) ๒ รูป ผู้นำหน้าที่นำวิญญาณจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น, มีหน้าซีกหนึ่งดำซีกหนึ่งขาวหมายความไปมาได้ทั้งมนุษยโลกและภูตโลก. ห้องสองข้างที่ถัดไปเป็นที่พักของวิญญาณชายหญิง จะเดินทางไปสู่ความรอดพ้น. ยังมีเรือนกระดาษขนาดเล็กอีกหลังหนึ่ง, ข้างเรือนนี้มีรูปผู้แจกจ่ายเครื่องบริโภคแก่วิญญาณ เพราะในภูตโลกมีร้านขายของอยู่ ๓๖ ร้าน สำหรับวิญญาณไปจับจ่ายเอามาใช้สอย, เพราะฉะนั้น ต้องมีกระดาษสมมุติว่าเป็นเงินแท่งทองแท่งเผาส่งไปให้. เมื่อจะเริ่มพิธี ต้องแจ้งให้ภูตโลกรู้. มีการเผาธงกระดาษขนาดใหญ่, และเผารูปคนขี่ม้าด้วย. รูปคนขี่ม้านี้คือม้าใช้ผู้นำจดหมายบอกข่าวไปให้ทราบ.

คราวนี้ถึงพิธีหลวงจีนสวดมนต์ซึ่งนำออกจากสูตรต่าง ๆ และมีดนตรีบรรเลงประสานไปด้วย. ในคราวเดียวกันต้องจัดหาอาหารข้าวหมูเป็ดไก่และขนมจัดวางเรียงไว้. พิธีตอนนี้คือว่า

สำคัญมาก ต้องใช้หลวงจีนที่มีความรู้ชำนาญเป็นผู้ทำ, มิฉะนั้นจะทำเครื่องหมายผิด (มุทรา) ท่าประพรมน้ำมนตร์ ท่าสาดข้าวสาร และอะไรต่ออะไรอันเกี่ยวด้วยพิธีไม่ได้ถูกต้องบริบูรณ์, ถ้าในที่ใกล้พิธีมณฑลมีสระน้ำ ก็ให้สร้างสะพานน้อย ๆ ขึ้น หลวงจีนรูปหนึ่งถือกระดาษมากแผ่น ทำเป็นประหนึ่งแจกให้แก่วิญญาณของผู้ที่ตายไป สมมุติว่ากำลังข้ามสะพานไปสู่ภูตโลก. หลวงจีนอีกรูปหนึ่งยืนอยู่อีกข้างหนึ่ง คอยรับกระดาษจากหลวงจีนรูปแรก, รับเอามาแล้วก็เผาไฟ.

ที่บนแท่นกลางซึ่งทำเป็นสามชั้นมีหลวงจีนมากรูปด้วยกันสวดมนตร์ มีดนตรีประกอบ หลวงจีนที่เป็นประธานในการสวดถือไม้งา (ไม่ทราบรูป บางทีจะเป็นไม้เชี่ยวหุดที่ขุนนางถือเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินกระมัง) ยืนอยู่กลางแท่นระวางหลวงจีนสองรูป. บนชั้นต่ำลงมามีหลวงจีนประจำสวดมนตร์ห้ารูป. ขณะทำพิธีถึงตอนไหน ผู้ดูย่อมทราบได้ดีอย่างเราฟังสวดมนตร์เจ็ดตำนานฉะนั้น เช่นถึงตอนวิญญาณไปตกนรก (พ่อเลี้ยวตีเก็ง), ถึงตอนที่วิญญาณผู้หญิงตกลงไปในทะเลสาบเลือด (พ่อเลี้ยว-ฮ้วยโอ๊ะ), หรือถึงตอนถูกทรมานอย่างนั้น ๆ, ในที่สุดถึงตอนรอดพ้น, ดังนี้กว่าจะเสร็จพิธีคงแต่หัวค่ำถึงยามเที่ยงคืน. นอกจากนี้ยังมีวิธีเช่น วิญญาณในกลางเดือนที่เจ็ดของจีน เรียกว่าพิธีกุยจี

(เช่นผิดด่วยบ้า). ในพิธีทางลัทธิก็ทำเหมือนเช่นช้างต้นแต่ย่อให้น้อยลง, และมีการลอยกระทงด้วย. พวกนี้อ้างว่าเนื่องมาจากหมักเหตุเยนตามหามารดาในนรก ดังได้เล่าไว้โดยสังเขปในหนหลังแล้ว.

ยังมีพิธีอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า จุ๋ยเฉกเต้าเคี่ย, เป็นพิธีอุทิศให้แก่วิญญาณทั้งน้ำและบก. พิธีนี้เป็นงานอย่างใหญ่ ใส่เครื่องใช้จ่ายอย่างน้อยก็ตั้งพันเหรียญ, เพราะต้องจับจ่ายจัดหา หมู ปลา เป็ด ไก่ ธูปเทียน กระดาษเงิน กระดาษทอง ฯ ล ฯ เป็นจำนวนมาก. ในห้องทำพิธีในวัดก็ประดับประดาด้วยเครื่องตั้งต่างๆ ทั้งจารึกข้อความซึ่งคัดออกจากคัมภีร์ต่าง ๆ และจำนวนหลอดไฟฟ้าที่เขาพวกต้องใช้มากรูป. พิธีตอนหนึ่งมีการเดินแห่เข้าห้องนี้ออกห้องนั้น. เริ่มแต่ย่ำกลองเทียงคืนเหมือนกัน. รุ่งขึ้นก็ทำอีก เป็นดังนี้สัปดาห์หรือมากกว่านั้นจึงหมดพิธี. อย่างในนิกายเจงโก้ ต้องทำให้ได้เจ็ดวันเจ็ดหน คือ ๔๙ วัน ส่วนเต๋าเป็นวันสิ้นท้ายพิธีอีกวันหนึ่ง. การที่ทำนี้ยกไว้ไม่กล่าวถึงตัวพิธีที่ทำ ถ้าจะพูดถึงความมุ่งหมายของพิธี, ก็เป็นการน่าชมอยู่อย่างหนึ่ง เพราะที่ทำนี้ด้วยความเชื่อมั่นหวังจะช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์ทรมานจากนรก, นับว่าเป็นกิจเพื่อกุศลเจตนาอันเนื่องด้วยกรุณาธรรม พรหมวิหารควรสรรเสริญ. บางวัดที่มีศรัทธา

แก่กล้าย่อมทำพิธีเหล่านี้โดยย่อทุกวันเป็นการทำวัตรทีเดียว. ถ้าเข้าไปในวัดจีน, ก็อาจจะเห็นได้, หากแต่ไม่ทราบว่าทำอะไรกันเท่านั้น.

มีพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ถ้าถึงเวลาทำพิธีเช่นว่านี้ ผู้ใหญ่มักจะมีการสวดอ้อนวอน บูชาขอให้ปลดเปลื้องทุกข์ของสัตว์ในนรก. พระโพธิสัตว์องค์นี้ชื่อพระกษิติครรภ(๑) เป็นพระโพธิสัตว์ที่นับถือกันมากในประเทศจีนและญี่ปุ่น ถัดจากพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร, เพราะฉะนั้น เรื่องของพระโพธิสัตว์องค์นี้จึงพิสดารอยู่สักหน่อย. รูปลักษณะของพระกษิติครรภเป็นชายหนุ่มสวมหมวกเป็นรูปใบไม้ห้าแฉก (อย่างที่หลวงจีนสวมในเวลาทำพิธีใหญ่) รูปใบไม้หมายถึงกลีบบัว หมวกชนิดนี้เป็นของพระโพธิสัตว์สวม) นั่งอยู่เหนือแท่นคล้ายบุษบก ข้างล่างมีรูปชายแก่อยู่ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งเป็นรูปหลวงจีนหนุ่มศีรษะโล้น บางทีทำเป็นรูปหลวงจีนธรรมดา ถือไม้เท้าหัวมีวงแหวน (ขักขระ.) ผู้เรียบเรียงเคยเห็นรูปพระโพธิสัตว์องค์นี้ที่ในวัดมังกรกมลาวาส, แต่จำไม่ได้เสียแล้วว่ามีรูปร่างเป็นอย่างไร; ทราบแต่ว่าในบริเวณวิหารที่ไว้รูปพระโพธิสัตว์องค์นี้มีหอกระดูกกองทับถมกันไว้มาก ซึ่งมีผู้เอาไปฝาก พระโพธิสัตว์องค์นี้ข้างจีนให้ชื่อว่า

(๑) The Gods of Northern Buddhism, by Alice Getty.

ตจัง อวง พู่สะ แต่เรียกกันโดยสามัญว่าพระมาลัย. ทำไมจึงเรียกพระมาลัยยังไม่พบหลักฐาน, ต่อมาได้เห็นเรื่องในหนังสือว่าด้วยตำรากงเต็ก ซึ่งท่านพระครูคณานัมสมณาจารย์ (บี) รจนาพบคำว่า เต๋ยต่างเยี่ยงโบต๊าก (เสียงใกล้กับตจังอวงพู่สะของจีนมาก) ซึ่งแปลไว้ ณ ที่นั้นว่า พระมาลัยเถระเจ้า, ก็เป็นอันยุติได้ว่าท่านองค์นี้คือที่เรียกว่าพระมาลัยแน่แล้ว.

ในตำนานของนิกายฝ่ายใต้ มีเรื่องพระมาลัยว่าเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้ายภายหลัง เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วเป็นเวลาช้านาน, เนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องไปโปรดสัตว์ในนรกเหมือนกับเรื่องของจีน. แต่ที่ยังสงสัยอยู่ก็คือ ตจังอวง พู่สะ หรือเต๋ยต่างเยี่ยง โบต๊าก คำท้ายของชื่อบอกชัดว่าเป็นโพธิสัตว์ ไม่ใช่พระอรหันต์อย่างพระมาลัย, ในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรรับรองอยู่ว่าพระกษิติครรภเป็นพระโพธิสัตว์, ทั้งคติของมหายานก็มุ่งโพธิสัตวภูมิ หาใช่อรหัตตภูมิไม่, และในตำนานของพระกษิติครรภโพธิสัตว์ เท่าที่ได้พบ ก็ไม่ปรากฏมีชื่อว่ามาลัย เหตุนี้ ตจังอวงโพธิสัตว์จะเป็นองค์เดียวกับพระมาลัยอรหันต์เถระได้โดยสถานไรไม่ทราบ. ถ้าจะให้คะเนตามเค้าความ: บางทีเรื่องพระมาลัยอาจมีอยู่ในคัมภีร์ของมหายาน คือเรื่องพระโพธิสัตว์กษิติครรภนั่นเอง, เพราะเนื้อเรื่องพระมาลัยไปข้างมหายานมากกว่าของหินยาน.

นิกายหินยานรุ่นหลังได้มา, แต่เมื่อไม่เห็นท่าทางว่าจะเป็นโพธิสัตว์ เพราะมีฤทธิเดชอยู่ จึงให้เป็นพระอรหันต์เสียดังนี้ก็เป็นได้, ด้วยเหตุว่าโพธิสัตว์ในหินยานเป็นเพียงผู้ปรารถนาพุทธภูมิ ถ้าไม่สำเร็จฌานสมาบัติ ก็เป็นคนธรรมดาเราอย่างนี้.

ที่นี้จะเล่าประวัติของพระกษิติครรภ. ครั้งหนึ่ง มารดาของพราหมณ์คนหนึ่ง กล่าวผรุสวาทต่อพระไตรรัตน์, แล้วถึงแก่ความตายตกไปในนรก. พราหมณ์ผู้บุตร์ประสงค์จะช่วยมารดาให้พ้นทุกข์, ได้บูชาเฉพาะพระพักตร์ปฏิมากรพระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนเป็นนิตย์ทุกวัน. วันหนึ่ง นางได้ยินเสียงบอกว่าให้กลับไปบ้านแล้วภาวนาระลึกถึงพระพุทธเจ้าแต่ปางก่อน, นางทำตาม. ในขณะภาวนาระลึกถึงพระพุทธเจ้า, ทันใด วิญญาณของนางก็ออกจากร่างไปถึงฝั่งมหาสมุทร, ได้เห็นสัตว์ร้ายตัวเป็นเหล็กบ้างบิน บ้างเดิน อยู่ในมหาสมุทร. ในมหาสมุทรมีมนุษย์หญิงชายว่ายเวียนวนอยู่มากมาย, ถูกสัตว์ร้ายตัวเหล็กโฉบกัดอยู่เสมอ. อาศัยพุทธานุภาพ นางมิได้ตระหนกตกใจ. ขณะนั้นมีอสูรตนหนึ่งมาไต่ถาม และชี้แจงว่าที่นี่คือเขตที่สุดของจักรวาล มีภูเขาเหล็กกั้นไว้โดยรอบ.

นางถามว่า "ข้าพเจ้าได้ยินว่านรกอยู่แถวนี้, ที่ไหนข้าพเจ้าจักเข้าไปถึง ?"

ตอบ – "มาได้ต้อง อาศัยมโนอิทธิ และ เบี่ยม ด้วยกุศลผลบุญ."

ถาม – "ผู้รับทุกข์อยู่ในทะเล คือใคร ?"

ตอบ – "พวกในชมพูทวีปที่ ทำบาปหยาบช้า และ เพิ่งตายเมื่อพ้น ๕๕ วัน ไม่มีใครทำบุญอุทิศกุศลให้ ก็จะต้องคุมตัวไปในที่นั้น. ถัดไปทางตะวันออกมีทะเลทรมานอีกสองแห่ง, การลงโทษทรมานยิ่งร้ายกว่าที่เห็นมากนัก."

ถาม – "ก็นอกนั้นอยู่ไหน ?"

ตอบ – "ภายในมหาสมุทร ทั้งสามห้วงนี้มีนรกที่คุมขังนับได้หลายพันชุม แต่ที่เป็นชนิดใหญ่มี ๑๘ ชุม."

ถาม – "มารดาข้าพเจ้าตายไปเมื่อไม่สู้ช้ามาน. บัดนี้วิญญาณไปเกิด ณ ที่ไร ?"

อสูรย้อนถามว่า – "ดูก่อน โพธิสัตว์ มารดาท่านเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ได้ประพฤติตนอย่างไร ?"

ผู้ถามตอบ – "มารดาข้าพเจ้าเป็นคนบาป ดูหมิ่นพระไตรรัตน์, แม้จะมีความเชื่อกเป็นครั้งคราวแล้วก็กลับใจอีก."

อสูรถาม – "มารดาท่านชื่อไร ?"

ตอบ – "บิดามารดาข้าพเจ้าชื่อ ชีระ และ เยคีลี (ไม่ทราบชื่อแน่) เป็นตระกูลพราหมณ์."

อสูรประสานมือกล่าวว่า "ท่านจงกลับไปเถิด เพราะกุศลอันสำเร็จด้วยการภาวนา และการบูชาของท่านพ้นทุกข์ออกจากนรกไปเสวยสวรรค์แล้ว."

แต่นางได้เห็นสัตว์ในนรกเป็นอันมากได้รับทุกข์ทรมานอย่างน่ากลัว, ก็บังเกิดธรรมสังเวช, ตั้งประณิธานว่าจะขอบำเพ็ญกุศลไปทุกกัลป์ เพื่อช่วยสัตว์เหล่านั้นให้พ้นทุกข์. ต่อมาพราหมณีกลับชาติเกิดเป็นชาย, แล้วได้เป็นโพธิสัตว์ มีนามว่าติจัง, และได้เป็นใหญ่ในนรก, แต่ไม่ต้องการลงโทษทรมานสัตว์บาป, กลับช้าจะเป็นผู้เบิดทางแก่สัตว์นรกที่รู้สำนึกบาปแห่งตนได้พ้นจากนรกไป. เพราะฉะนั้น การตัดสินลงโทษสัตว์ในนรกจึงตกแก่บัณฑิตชุมนุมเทพยมล่ออองเป็นต้น. ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าผู้เป็นสุภาบดีนรกเป็นใหญ่กว่าบัณฑิตทั้งสิบชม ขอตั้งสันนิษฐานว่า อาจเป็นองค์เดียวกันกับพระติจังก็ได้, แต่ก็ไม่พบที่มาว่าเป็นองค์เดียวกัน. คำว่า กษิติครรภ แปลว่า ห้วงดิน ตรงกับคำจีนว่า ติจัง (ติ = ดิน จัง = เก็บไว้) เมื่อนรกมีคติว่าอยู่ใต้ดิน ก็คงหมายความว่าอยู่ในครรภ์ของดิน เพราะฉะนั้น พระติจัง จึงต้องเป็นใหญ่ในนรกเป็นธรรมดา. เวลาทำพิธีกงเต็กต้องมีรูปและแท่นบูชาพระติจังไว้เสมอ.

ยังประวัติพระติจังเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนกับเรื่องที่เล่า

ข้างต้นว่า พระศจังนี้เป็นโอรสของพระเจ้าแผ่นดินสยาม(๑) มีนามตามแซ่ (สกุล) ว่า กิม, และมีฉายาว่า เกี๋ยวก๊ก. เมื่อ พ.ศ. ๑๒๙๗ ท่านผู้นี้สละโลกออกบวรพชาแล้วจาริกไปประเทศจีน. ตามความเห็นของนักปราชญ์จีนและชาวต่างประเทศหลายคนร่วมกันว่า พระศจังนี้ คงไปจากประเทศสยาม, เพราะในคัมภีร์และศิลาจารึกซึ่งรักษาไว้ที่วัดช้างภูเขาเกาฮั่วซัว (ภูเขาดอกไม้เก้าดอก). เขียนชื่อชาติภูมิของพระศจังว่า ซินหุดอหรือบางทีก็เขียนหลอ. ถ้าคำหลังเป็นคำถูกก็เป็นอันยุติได้ว่าไปจากสยาม, เพราะจีนเรียกประเทศสยามว่า เซียมหลอ; แต่ถ้าเป็นคำต้นก็น่าจะเป็นประเทศเกาหลี, เพราะในสมัยนี้ว่านี้ มีประเทศชื่อซินหลอ หรือ ซิลล่าเป็นก๊กหนึ่งอยู่ในเกาหลี.

เมื่อพระศจังจาริกไปยังประเทศจีน, ได้ลงเรือล่องขึ้นไปตามลำน้ำเอี๋ยงซีเกียง, ถึงตำบลเกาฮั่วซัว, เห็นภูมิประเทศงดงาม, จึงตกลงใจขึ้นจากเรือ ณ ที่นั้น, แล้วไปหาเจ้าหน้าที่ขอเนื้อที่เท่าที่จะปูเสื่อพอสำหรับนั่งสวดมนตร์ภาวนา, เจ้าหน้าที่ก็อนุญาต. พระศจังจึงนั่งลงเข้าฌาน ณ ที่นั้น. ประชาชนเห็นแสงเป็นรัศมีออกจากพระศจัง, ก็แจ้งว่าเป็นพระผู้วิเศษพากันไปสักการบูชา.

---

(๑) Chinese Buddhism by J. Edkins.

พระตี้จังเข้าฌานอยู่ ณ ที่นั้นถึง ๗๕ ปี. ฤๅษีที่ ๗๕, วันที่ ๑๓ ค่ำ เดือนที่ ๗, พระตี้จังก็บรรลุโพธิญาณและดับสังสาร, ดำรงรวมชนมายุได้ ๙๘ ปี. ก่อนหน้านั้น มีขุนนางจีนคนหนึ่งชื่อมินกง เป็นคนเลื่อมใสศรัทธาในพระตี้จังมาก, ได้ถวายที่ดินและคอยปฏิบัติจัดอาหารไปถวายเสมอ. ครั้นเมื่อพระตี้จังดับขันธ์แล้ว, ร่างกายไม่เน่าเปื่อยเป็นเวลาช้านาน, บนหลุมที่ฝังศพมีเปลวเพลิงแลบขึ้นมาทั่ว, แสดงให้เห็นว่า พระตี้จัง ลงไปช่วยเปลื้องทุกข์ของสัตว์ในนรก. ต่อมา มินกงกับบุตรชื่อ เต้าเหมง ออกอุปสมบทเป็นภิกษุในพระศาสนา. ท่านสองคนนี้ คือ รูปยืนอยู่ซ้ายขวาของรูปพระตี้จัง(๑)

เรื่องพระโมคคัลลาน์ตามหามารดาในนรกมีมาใน ยู่ลั่นพุ้นฮวย (อุลลัมพนสูตร ซึ่งภิกษุธรรมรักษ์แปลสู่ภาษาจีน เมื่อ พ.ศ. ๕๘๕).

ได้ยินมาดังนี้. สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับ

---

(๑) ท่านศาสตราจารย์เซเลส์ ได้กรุณาส่งเรื่องของพระโพธิสัตว์ตี้จัง ซึ่งมีอยู่ในหนังสือ Ostasiatissche Zeitschrift ปี ๑๙๑๓–๑๔ มาให้. ในนั้นมีเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ตี้จัง และเรื่องนรกของจีนและญี่ปุ่นไว้พิสดาร, จักกล่าวไว้ในตอนที่สองข้างหน้า.

เป็นปรกติด้วยพระสาวก ณ ตัณ กีบโกตัก ฮึ้ง(๑) ในกรุงสาวัตถี. ขณะนั้น ไต้ มักเกียนเหลี่ยน (มหาโมคคัลลาน) ได้ล่วงเข้าถึงทวารแห่งความรู้แจ้งมากแล้ว เกือบสามารถเห็นหลักอันใหญ่แห่งชีวะ, พระเป็นเจ้ามีปรารถนาจะช่วยนักที่จักช่วยบิดามารดาให้พ้นทุกข์ เพื่อสนองคุณที่ท่านได้ปกป้องรักษามา. ด้วยจักษุญาณพระเป็นเจ้าได้เห็นแจ้งชัดว่ามารดาซึ่งตายไปแล้ว ได้ตกไปอยู่ในหมู่เปรตอสุรกาย, ได้เห็นมารดาอดอยากแสนสาหัสจนหนัง และกระดูกเข้าชิดติดกัน.

เมื่อพระมักเกียนเหลี่ยนเห็นดังนั้น, ก็รู้สึกเป็นทุกข์นัก, จึงฉวยบาตรบรรจุอาหารแล้วส่งไปให้มารดา. มารดารับไว้และเอามือซ้ายบีดปากบาตร เพื่อมิให้พวกเปรตแย่งชิงกิน. ส่วนมือขวาก็หยิบอาหารขึ้นมาจะกิน; อาหารพอถึงปาก ก็กลายเป็นถ่านไฟลุก: มิสามารถจะกินได้. พระมักเกียนเหลี่ยนเห็นแล้ว ก็เหลือจะอดกลั้นความคับแค้นใจ, ร้องออกมาโดยดัง, น้ำตาไหลลงอาบแก้ม, รีบกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วกราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ.

---

(๑) คำนี้ ท่านศาสตราจารย์ เซเดส์ ได้กรุณาค้นศัพท์มาให้ ซึ่งแปลแยกได้อย่างนี้ ตี้=เช (ต), ฉิ้ว=ไม้หรือป่า (วัน), กิ๊บ=ให้ (บิณฑ), โกตั๊ก=กำพร้า และไร้ที่พึ่ง (อนาถ), ฮึ้ง=สวน (อาราม), เชตวัน สวนของอนาถบิณฑ.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "มูลแห่งบาปของมารดาท่านลึกซึ้งและมาก, กำพังท่านเท่านั้นไม่สามารถจะช่วยให้รอดพ้นได้. แม้ว่าตัวท่านมีกตัญญูรู้แจ้งไปตลอดพิภพโลกและสวรรค์จะอาศัยฟ้าและดินทวยเทพและยักษ์บีศาจท้าวจตุโลกบาลหรืออาจารย์ผู้ฉลาดช่วยก็มิรอดพ้น. ในเรื่องนี้จำเป็นต้องอาศัยคณะสงฆ์ในจตุทิศแห่งโลกจึงจะรอดพ้นได้. กับเราจะบอกถึงอุบายอันจะให้ถึงความรอดพ้นได้โดยปรกติ :

"กล่าวคือในกลางเดือนที่เจ็ด สงฆ์ในทิศที่ต่าง ๆ แห่งโลกจะมาพบกัน เวลานั้นเป็นวาระมงคลที่จะสวดอ้อนวอนให้แก่บุพเปตชนย้อนขึ้นไปถึงเจ็ดชั้น ทั้งบิดามารดาที่ยังมีชีพอยู่และต้องนั่งมีทุกข์โทมนัสก็รอดพ้น. ขณะนั้นเป็นเวลาที่จะจัดหาอาหารให้อุดมกระทำผลพร้อมกับอ่างบรรจุน้ำด้วย นอกจากนั้นให้จัดหม้อน้ำหอมธูปเทียนที่นอนผ้าห่ม และสิ่งอื่น ๆ พร้อมทั้งเครื่องดื่มทุกชนิดเอามาเรียงไว้.

"ถึงกำหนดวัน บรรดาบุญธิการชนจะเป็นผู้ถือเพศเป็นฤษีบำเพ็ญญาณ, หรือเป็นผู้ได้บรรลุเต็มที่แล้วซึ่งความบริสุทธิ์ก็ดี, ผู้เร่ร่อนไปในญาณระหว่างต้นไม้, หรือผู้อาศัยทวารแห่งความรู้ทั้งหก (ฉพิญญา) บรรลุความรู้แจ้งแล้วก็ดี, ผู้ยังยืนอยู่ ณ แพร่งหนทางระหว่างความดีความชั่ว, หรือพระมหา-

โพธิสัตว์ ณ สิบมหาสถานก็ดี, ผู้พึงเป็นบิณฑบาตรี (นวกภิกขุ) หรือบรรดาผู้มีความปรารถนาเช่นนั้น, หรือผู้ได้สดับข้อสิกขาบทอันบริสุทธิ์สะอาดซาบซึ้งเข้าไปในดวงใจ และมีชีวิตอยู่ด้วยคำสั่งของพระอรหันต์, หรือผู้ใจบุญและผู้สงบเสงี่ยมก็ดี: บุคคลเหล่านี้พร้อมด้วยคณะสงฆ์จะเป็น (ทักขิไณยบุคคล) ผู้รับเอาอาหารพลีโดยอาการอันเคารพ แทนบรรดาเปตบุรุษซึ่งทนทุกข์ทรมานอยู่ในอบายภูมิทั้งสาม, และอาศัยกระทำบูชาเช่นเดียวกันสำหรับบิดามารดาที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็จะทำให้อายุบิดามารดานั้นทวีขึ้นถึงร้อยปี."

ขณะนั้น พระพุทธเจ้า มีรับสั่งให้ บรรดาพระภิกษุสงฆ์อ่านพระคัมภีร์บรรพต้น อันว่าด้วยสัมมาทิฐิกชนแห่งพระพุทธศาสนา. นอกจากนี้ เวลาบริโภคอาหารก็ให้เข้าฌานอุทิศส่งไปให้เปตบุรุษนับขึ้นเป็นเจ็ดชั้น. การบูชาอาหารพลี ต้องวางลงเฉพาะพระพุทธปฏิมากรยืนอยู่ในวิหารหรือในเจดีย์. เมื่อสาธยายมนต์อุทิศแก่วิญญาณเสร็จแล้ว, ให้ภิกษุสงฆ์ตั้งประณิธานแล้ว, จึงเริ่มบริโภคอาหารนั้น.

ด้วยวิธีนี้ มารดาของพระมักเกียนเหลียน จึงรอดพ้นจากการทรมานของเปรตอสุรกาย. พระมักเกียนเหลียนจึงกราบทูล

พระพุทธเจ้า "บัดนี้มารดาข้าพระองค์ได้บรรลุผลกุศลแล้วโดยอาศัยพระไตรรัตน (ซัมโป) และด้วยบุณยฤทธิ์แห่งพระภิกษุสงฆ์. แต่ต่อไปในกาลภายหน้า ถ้าบรรดาสาวกแห่งพระพุทธเจ้าจะทำโดยวิธีเดียวกัน เอาอย่างมาวาง, จะช่วยบิดามารดาและเปตบุรุษเจ็ดชั่วให้รอดได้หรือไม่, พระเจ้าข้า ?"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "ที่ถามนี้เป็นข้อสมควรนักเพราะเรากำลังจะกล่าวเช่นนั้น. แต่เมื่อท่านถามขึ้นก่อน, ก็เป็นการดีแล้ว. สาธุชน เช่น ภิกษุ ภิกษุณี พระราชาธิบดี เจ้านายและเสนามาตย์ราชบริพารทุกชั้นตำแหน่งตลอดจนสามัญชน ผู้ปรารถนาโดยแท้ จะบำเพ็ญกตเวทิตาแก่บิดามารดาและเปตบุรุษเจ็ดชั่ว ควรจะทำดังต่อไปนี้ : ในวันอันบันเทิงแห่งพระพุทธเจ้าอันตกในวัน ๑๕ ค่ำแห่งเดือนที่เจ็ดตามที่พระภิกษุคำนวณ, ให้จัดอาหารต่าง ๆ บรรจุลงในถาดบูชา ถวายพระภิกษุในแดนสวรรค์ ซึ่งจะอุทิศให้ความมีอายุยืนปราศจากโรคภัย หรือปราศจากความยากแค้นแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่, และอำนวยการรอดพ้นแก่เปตบุรุษเจ็ดชั่วให้พ้นจากแดนของเปตอสุรกาย, เพื่อไปบังเกิดในมนุษยภูมิหรือสวรรค์ภูมิ อันมีบันเทิงสุขเปี่ยมหาเขตสุดมิได้. เพราะฉะนั้น บรรดาบุตรผู้กตัญญูและสาวกพระพุทธเจ้าพึงระลึกถึงบิดามารดาและเปตบุรุษเจ็ดชั่วเสมอ. เมื่อถึงวัน ๑๕ ค่ำ

ในเดือนที่เจ็ดทุกปี. จงแสดงความปรารถนาที่จะให้เห็นความกตัญญูโดยบูชาด้วยอ่างใหญ่ (พุ้น) เฉพาะพระพุทธปฏิมากร และพระสงฆ์เพื่อเป็นกตเวทิตา แก่บิดามารดาที่ได้เลี้ยงรักษา" ด้วยประการฉะนี้.

จบภาค ๕ ตอน ๑

แถลงการณ์

True religion must telerate and unite rather than divide–Forlongs's Faiths of Man.

ลัทธิของเพื่อนตอนนี้ ว่าด้วยทางจิน บรรจบกับตอนที่หนึ่ง ในคำนำตอนที่หนึ่งว่า "ถ้าเข้าไปในวัดจีน จะเห็นรูปปฏิมามีอยู่เป็นอันมาก.....ในชั้นเดิมนี้กว่าจะเล่าเรื่องรูปปฏิมาเหล่านี้.....แต่เห็นว่าบรรยายลัทธิศาสนาที่เพื่อนจีนเชื่อถือเลื่อมใสเดี๋ยวจะทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องรูปปฏิมาได้ดี" : เป็นอันได้แสดงลัทธิพอเป็นพื้นความเข้าใจไว้แล้ว จึงสมควรกล่าวเรื่องรูปปฏิมาในตอนนี้ตามที่มีในวัดมังกรกมลาวาสเป็นหลัก.

อันลัทธิศาสนา ตามธรรมดาไม่ว่าชนิดอะไร ดูเหมือนจะมีเป็นสองภูมิ คือที่บัณฑิตนับถือ โดยพิจารณาเลือกเฟ้นแต่ที่เห็นชอบ เรียกว่าภูมิสูง, และอีกอย่างหนึ่งที่ประชาชนชาวบ้านทั่วไปนับถือ ท่านเรียกว่าภูมิสามัญ. แต่การนับถือที่ว่าแบ่งออกเป็นสองภูมินี้ ดูเผิน ๆ ก็ยากที่จะเห็นว่าเป็นคนละอย่าง เพราะลัทธิศาสนาย่อมมีกิจพิธีที่จะต้องจัดทำตามจารีตประเพณีร่วมกันหมดทุกอย่าง แม้ภูมิสูงก็ไม่กล้าตัดรอนเลิกได้ง่ายนัก.

อันลัทธิที่จะพรรณนาในเล่มนี้ ท่านองเป็นภูมิสามัญในเรื่องรูปปฏิมา อย่างที่สามัญชนนับถือ ท่าพิธีเช่นไหว้กัน.

แท้จริง รูปปฏิมาย่อมมีอยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา แทรกแซงในลัทธิต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้าง. แต่สำหรับปฏิมาของจีนเป็นอันมูลปรารภในภาคนี้ ออกจะมีจำนวนมากแทบจะท่วมของเพื่อนทั้งหมด.

ประชาชนจีน ก็เหมือนกับชาติอื่น ๆ ที่เชื่อถือเกรงกลัวผีมาแต่ดึกดำบรรพ์. เด็กกลัวความมืดโดยไม่ทราบว่าจะมีอะไรอยู่ที่ไหน ฉันใด, ลักษณะกลัวผีก็คือกลัวความมืดติดมาจากเด็กนั่นเอง โดยไม่ทราบว่าจะมีอะไรมาเท่าไร. เพราะสิ่งที่มองไม่เห็นและสัมผัสไม่ถูกทั้งเข้าใจไม่ได้ มนุษย์ย่อมกลัวง่าย.

ตามคตินิยม ผีคือวิญญาณคนตายไปเกิดเร่ร่อนอยู่ เมื่อถึงคราวก็สำแดง ร่างให้ปรากฏ อย่างรูปเดิมที่เป็นคนนั่งนอนยืนเดินอย่างอาการแห่งคน (ถ้าไม่ทำเช่นนี้ คนก็ไม่รู้จัก), ผีนั้นมีสองพวก คือถ้าผู้ที่ตายไป เดิมเป็นคนมีบุญ, วิญญาณไปเป็น ซัน (ผีจ้าว–เทพารักษ์) มีลักษณะโกรธง่าย. เมื่อเราไม่ทำให้โกรธเคือง จ้าวมีน้ำใจยินดีช่วยบรรเทาทุกข์คุ้มครองมนุษย์ได้. ถ้าผู้ที่ตายนั้นเดิมเป็นคนก่อกรรมทำบาปไว้ วิญญาณไปเป็นกุย (ผีไพร่–บีศาจ) มีลักษณะตรงข้ามจากซัน. ซ้ำผีนั้นตายโดยอกที่

ไปเกิดเป็น *เจียม* ซึ่งถ้าจะให้กุยเกรงกลัว ก็ต้องเขียนคำนั้นไว้.

เหตุที่คนกลัวนั้น เช่นเมื่อเป็นมนุษย์ เคยเห็นมโหดทารุณหรือตายด้วยอาการร้าย ๆ, จะต้องเป็นผีที่ดุร้าย, เมื่อโกรธขึ้นมาก็หลอกหลอนทำให้ตกใจหรือเจ็บไข้หรือหักคอในที่สุด. มนุษย์จะร้ายปานไร ต้องมาให้เห็นตัวก่อน พอมีโอกาสจัดการ แต่ผีมาหักคอได้ทั้งที่ไม่เห็นตัว จึงเป็นภูตที่น่ากลัวเหลือล้น, จำเป็นต้องวิงวอนเซ่นบูชาเอาใจไว้ทุกเมื่อ ณ วัตถุหรือสถานซึ่งเห็นว่าเป็นที่สถิตแห่งวิญญาณนั้น ๆ เช่น ต้นไม้ ป่า เขา แท่งหิน หรือธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อันเป็นประเภทที่ลัทธิฮินดูเรียกว่า สยมภู – เป็นขึ้นเอง เพราะเป็นวัตถุเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ.

ครั้นมาสมัยที่มนุษย์มีความเจริญ ก็สร้างรูปตามเค้าความนึกขึ้น เพื่อเห็นรูปจะได้เตือนความระลึกให้แสดงความยำเกรงกราบไหว้ แล้วทำพิธีเชิญวิญญาณเข้าสถิตเช่นในพิธีฮินดู รูปที่สร้างขึ้น ต้องชำระด้วยเบญจคัพย์ – ของสำคัญทั้งห้าอันเกิดจากโค คือ มูตร คูถ เนยใส เนยข้น และ นม, แล้วแช่น้ำไว้ชั่วคืนวันกับคืนหนึ่งเพื่อให้เป็นรูปบริสุทธิ์ แล้วบริกรรมตามลัทธิให้วิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าสถิต ทำนองเดียวกับเชิญพระภูมิเจ้าที่. วิธีอย่างนี้ถึงฝรั่งก็มีเหมือนกัน เรียกว่า Consecrate–ทำให้ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น.

นี้เห็นจะเป็นต้นเหตุรูปปฏิมา.

ถึงแม้ในกาลต่อมา จะมีคติเป็นภูมิสูงเลิศแล้วว่า การสร้างรูปเคารพ ก็เพื่อให้เป็นที่ยึดหน่วงในดวงจิต เพื่อเป็นการปฏิบัติธรรมหรือเพื่อเป็นอนุสสติก็ดี, ความยึดถือแต่ดั้งเดิมก็ยังคงให้สามัญชนเห็นอยู่ว่า รูปที่สร้างขึ้นย่อมมีอะไรเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ข้างในนั้น, จึงอาจให้คุณให้ร้ายยิ่งกว่ามนุษย์เสียอีก, เพราะมนุษย์นึกคิดและเข้าใจเอาเองได้ง่าย ถึงที่สุดเมื่อประสบทุกข์ เคยเข้าใจว่าท่านพิโรธ ต้องไปบนบานขอส่มา; ถ้าจะให้ดับทุกข์นั่นหรือต้องการอะไร ก็ไปบนบานขอให้ช่วยเหลือ. ชื่อว่าผู้ได้ทุกข์แก่กล้าหมดทางอื่นแล้ว ไม่มีอะไรจะเป็นที่พึ่งแบ่งเบาได้ดีเท่ากับบนบานสิ่งที่ไม่เห็นตัว เพราะไม่รู้ว่าจะได้แต่เชื่อว่าคงได้ จึงทำให้สบายใจไปพักหนึ่ง.

เมื่อสามัญชนจนมีความรู้สึกอย่างนั้นเป็นพื้นอยู่แล้ว. (ซึ่งเป็นความรู้สึกทั่วไปไม่เฉพาะแต่จีน), ซ้ำในลัทธิศาสนา ก็รวมถือปน ๆ กันไปถึงสามอย่าง คือ เต๋า มหายาน และขงจื๊อ เข้ากันได้เป็นอันดี ดังได้อธิบายแล้วในตอนที่หนึ่ง; รูปปฏิมาของจีนจึงมีเพิ่มเติมพอกพูนขึ้นเสมอทุกชนิด เป็นอันว่าใครมีทุกข์เดือดร้อน หรือจะต้องการติดต่อบนบานกันอย่างไร ก็มีให้เลือกพึงพาได้อยู่ครบครัน (แต่การบนบานนั้น ไม่จำเป็นจะต้องทำตาม

สัญญาเฉียบขาด อาจขอเปลี่ยนแปลงได้ในภายหลัง เช่น บน จะบวชลูก ครั้นสมประสงค์แล้ว จะจัดของไปถวายพระเป็นค่าไถ่แทนการบวชก็ได้). และที่กล่าวว่าลัทธิทั้งสามเข้ากันได้เป็นอย่างดีนั้น มิใช่เพียงเอารูปปฏิมาทุกลัทธิมาตั้งบูชาร่วมโบสถ์กันเท่านั้น, ยังมีการ 'ฝากกอง' กันได้ด้วย. คือเรื่องราวแห่งรูปต่าง ๆ บางทีก็จับเอาในลัทธิเต๋าเข้าชนกับลัทธิมหายานบ้าง เก็บเอาออกจากมหายานไปคลุกแทรกในเต๋าบ้าง, ถงท้ายรูปปฏิมาในสามลัทธิอันรวมกันมากมายก่ายกอง จึงมีประวัติสับสนปนกันไม่เป็นส่ำ จะแยกกล่าวเฉพาะว่าใครเป็นใครออกจากลัทธิไหนได้ยาก, นอกนั้นยังแย้งชิงกันเอง ตามธรรมดาที่มากมีก็มากความ.

การนับถือดังกล่าวมานี้ เคยได้ยินปรามาส์ว่าเป็นความงมงายป่าเถื่อนในสมัยโน้น, แต่ครั้นตกถึงสมัยนี้แล้ว ก็ไม่เห็นดีดงเท่าไรนัก เป็นแต่ประณีตขึ้น เลื่อนจากชั้นภูตผีเป็นเทวดา, ส่วนพิธีก็คงต้องทำบำรุงขวัญกันอย่างเคย, แต่ทว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างโน้นอย่างนี้ตามความนิยม. เหตุที่ละทิ้งสิ่งเหล่านี้ไปไม่ได้เด็ดขาด นักปราชญ์ชาวตะวันตกอ้างว่าเป็นด้วยเรารับเอาความกลัวเป็นทายาทสืบสันดานมาแต่บรรพบุรุษ เพราะ "บรรดาความคิดความอ่านของมนุษย์ทุกประเภท ย่อมมีเค้าของเดิมครั้งดึกดำบรรพ์เหลือสืบมาเสมอ จะสูญสิ้นไปไม่ได้ง่าย. ถ้าท่าน

ลองสะกิดผิวหนังคนที่เป็นอารยชนดู, ก็จะพบอนารยภาพพันป่า เถื่อนซ่อนอยู่ใต้ผิวหนังนั่นเต็ม. มนุษย์เราในชั้นต้นก้นบึ้ง ก็มีลักษณะเหมือนกันหมดทุกหนทุกแห่ง, แม้จะมีชนิดเพศผิวพรรณแผกกันบ้างก็จริงแล, แต่ทว่ามันก็มาจากประเภทเดียวกันนั่นเอง. อันอารยธรรม ของมนุษย์ เปรียบเหมือนยอดต้นไม้ซึ่ง เป็นของหายาก แต่รากแห่งต้นไม้คืออารยธรรมนั้นจมลึกอยู่ในดินก้นบึ้ง ส่วนลำต้น และกิ่ง สาขาใหญ่ น้อยก็ยังอยู่ต่อเขต อนารยธรรมนั่นเทียว" กล่าวตามโวหารของ Edward Clodd.

เพราะฉะนั้น เรื่องราวปฏิมาแห่งเพื่อนจึงในตอนนี้ ซึ่งข้านบรรยายตามความเชื่อถืออันเป็นไป อย่างที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ภูมิสามัญนั้น ก็อาจให้ประโยชน์ได้เมื่ออ่านด้วยทำในใจโดยถูกทาง. แม้อย่างน้อย ก็ได้ทราบพันเพอันลึบมาแต่โบราณกาล.

อนึ่ง การสันนิษฐาน หรือจะพูดให้ตรงกว่า-เดา ถ้าได้เหตุผลแวดล้อมแน่นหนา ก็อาจใกล้ชิดข้างถูก. ถ้าหละหลวมห่อยก็ห่างออกไป อาจไม่ถูกเลยก็ได้. เพราะฉะนั้น ข้อความสันนิษฐานใด ๆ ในตอนนี้ ที่ไม่ตรงกับภาคหรือตอนก่อน ๆ ก็พึงเห็นว่าเป็นเพราะเพิ่งได้หลักฐานแนบเนียนกว่า, แต่ทว่าคราวต่อไป อาจเปลี่ยนแปลงไปอีกสักกี่ปริยายก็ได้ ในเมื่อได้หลักฐานสนิทกว่านี้. ถ้าถือว่าอ่านไว้สำหรับช่วยกันค้นหาเหตุผลลึบไป พบที่ผิดก็แก้เสีย, เท่านี้จะได้ทราบเรื่องที่ถูกมากขึ้น.

ลัทธิศาสนาของจีน ตอน ๒

พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ในลัทธิมหายาน ซึ่งมีอยู่ในประเทศธิเบตและจีน ได้เคยพรรณนามาบ้างแล้ว แต่กระจัดกระจายในที่มากแห่ง, เพราะฉะนั้น ในตอนนี้จะเก็บรวบรวมและเพิ่มเติมบรรยายในส่วนของจีน ตามควรแก่ความประสงค์.

การสร้างรูป

การสร้างรูปบูชา มีลัทธิเบ็กเนตรอย่างพระพุทธรูปเรียกว่า ไคกวง แปลว่า ไขแสงสว่างหรือรัศมี และมีพิธีเซ่นสังศักดิสิทธิถือว่าจะเข้าสิงสถิตอยู่ในรูปที่สร้างนั้นด้วย. บางทีเอางูหรือสัตว์เลื้อยคลานที่เป็น ๆ บรรจุไว้ในรูป คือทำช่องไว้ในเบื้องหลัง เมื่อบรรจุสัตว์ลงไปแล้วก็อุดรูเสีย; บางทีฆ่าไก่ตัวผู้ เอาเลือดทาอกรูป: ชนิดเนื่องด้วยชีวิตสัตว์นั้นมักจะทำเฉพาะรูปจ้าวหรือเทพารักษ์ในลัทธิเต๋า ซึ่งพุทธศาสน์คัมภีร์จีนเอาผนวกเข้าไว้ด้วย. ส่วนพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ไม่ทำเช่นนั้น, เป็นแต่เอาเงินหรือทองแต่งทำเป็นรูปหัวใจ แล้วเอาไหมแดงทำเป็นไส้ บรรจุไว้.

การทำรูปปฏิมา ในชั้นเดิมคงประสงค์จะให้เป็นเครื่องหมายสำหรับยึดหน่วงใจในการบูชาและปฏิบัติ ให้ระลึกเป็นอารมณ์ถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ แต่ตามธรรมดามากคนย่อมมากความคิด แล้วเลื่อนความเข้าใจจากความประสงค์เดิมไปทีละน้อย และในขณะเดียวกันก็ความไปทีละมาก ในที่สุดจึงเกิดมีความเห็นว่ารูปที่สร้างนั้น น่าจะมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์อยู่. ผู้บูชารูปนั้นอาจวอนขอ หรือบังคับเชิงขอให้ อำนวยสิ่งต้องการสมประสงค์ได้. และลัทธิทั้ง ๓ คือ มหายาน เถร และของจีน ก็รวมนับถือได้เป็นอันหนึ่งอันเดียว ต่างฝ่ายให้เกียรติยศแก่กัน โดยเอารูปไปรวมบูชาไว้ด้วย หาได้มีความรังเกียจเดียดฉันท์เหมือนในลัทธิศาสนาอื่นไม่. เหตุฉะนี้จึงมีรูปบูชาปะปนมากมายจนเกือบไม่สามารถจะแยกทราบได้ตลอดโดยง่าย.

หมวดปฏิมา

ถ้าจะกล่าวรูปบูชาโดยประเภท คงจัดหมวดได้ดังนี้ คือ :—

(๑) ฮุดโจ๊ หรือ ฮุด พระพุทธเจ้า

(๒) พู่สวดโต หรือ พู่สะ พระโพธิสัตว์

(๓) ออล่อหั่น หรือ ล่อหั่น พระอรหันต์

(๔) กาลั้ม เทพธรรมบาล

พระพุทธเจ้า

ลัทธิมหายาน แบ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายออกเป็นฌานิพุทธ์ และมานุษิพุทธ์ ดังได้กล่าวไว้ในภาคสองและภาคสาม. แต่ฝ่ายจีนดูเหมือนจะไม่นิยมตามนั้นนัก, ตามปรกติย่อมนับถือพระองค์ศรัสศากยบุตรโดยเฉาะจงเหมือนอย่างเรา และผิงใจเฉพาะพระนามว่า เซ็กเกี่ยมอนี่ฮุด (ศากยมุนีพุทธ์). แต่พระนามที่เรียกอยู่เสมออีกว่า ยู่ไล้ (ตถาคต) มิใช่เรียกเฉพาะพระศากยมุนีพุทธ์ รวมทั่วไปตลอดถึงพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ด้วย. เพราะฉะนั้น ถ้าได้อ่านหรือได้ยินจีนใช้คำว่า ยู่ไล้, จะฉวยเข้าใจว่าเป็นพระศากยมุนีพุทธองค์เดียวไม่ได้ จะต้องวินิจฉัยต่อไปอีกว่าหมายถึงพระพุทธเจ้าองค์ไร(๑)

ปฏิมาพระศากยมุนีพุทธ์

ตามปรกติ ปฏิมากรพระศากยมุนีพุทธ์ นิยมสร้างเป็นรูปประทับนั่งบัลลังก์บนดอกบัว, กลางนลาฏมักมีแก้วมณีฉายรัศมี, เบื้องพระอุระมีรูปสวัสดิกะเรียกว่า ซิมอิม (ตราหัวใจ) หรือ บ้วนยี่ (รูปขอ) รอบพระเศียรมีศิระประภา เรียกว่า ย่วนกวง ซึ่งมักทำด้วยไม้ปิดทองทาบไว้เบื้องหลัง.

---

(๑) ดั่งปรากฏในคัมภีร์ฝ่ายเราก็มี เช่นว่า อกุขาตาโร คถาคต : **พระคถาคตทั้งหลายเป็นผู้บอก.**

พระพุทธรูปยืนไม่ค่อยมี. ถ้ามี ก็มักสร้างเป็นรูปดาบส มีเกศาและมัสสุยาวรุงรัง ส่วมเสื้อผ้าขาดหลุดลุ่ย.(๑) ที่ทำเป็นรูปเข้านิพพานก็เคยมี เรียกว่า โง่ฮุด (พุทธศัยยาส์น). บางคราวสร้างเป็นรูปเด็ก เทียบตอนประสูติที่พระมหาบุรุษเปล่งอาสภิวาจาว่า "นี้เป็นชาติสุดของเรา."

โอนีโท่ฮุด พระอมิตาภะพุทธ์

พระโอนีโท่ฮุด เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่สอง เคยกล่าวไว้ในภาคสอง หน้า ๑๐๗ แล้ว. ในนิกายเซงโท้มักสร้างเป็นรูปยืน มีพระเศียรใหญ่กว่าพระกาย พระหัตถ์ข้างหนึ่งทรงดอกบัว อีกข้างหนึ่งแบห้อยตรงลงมา. พระปฏิมาโอนีโท่ฮุดมีลักษณะอย่างนี้ เรียก จิเกงฮุด แปลว่า ปางรับไปสุขาวดี. พระพุทธรูปปางนี้ประชาชนชาวจีนนับถือมาก มักจะจำลองรูปขนาดเล็กหรือเขียนเป็นภาพบูชาไว้ในเรือน หรือประดิษฐานไว้เหนือเตียงนอน ; ที่ทำเป็นรูปร้อยด้ายคล้องคอ หรือพกไว้ในกระเป๋าเสื้อ ก็มี, ทำนองเดียวกับชนในลัทธิคริสตังนับถือรูปไม้กางเขน.

---

(๑) ในวัดมังกรกมลาวาส มีอยู่องค์เดียว ตั้งไว้หน้าพระประธาน.

เอี๊ยะซือฮุด พระไภษัชยคุรุ

พระเอี๊ยะซือฮุด หรือ โห้ยกซือฝุด คือ พระไภษัชยคุรุ เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่สาม. พระไภษัชยคุรุเมื่อยังเสวยพระชาติเป็นโพธิสัตว์ ได้ตั้งปณิธานไว้ ๑๒ ประการ เพื่อช่วยสัตวโลกให้พ้นทุกข์ที่เกิดจากโรคทางกายและทางใจ และให้สัตว์มีชีวิตยืนยาว.

ประณิธาน ๑๒ ประการ มีเค้าความโดยย่อ ดังนี้ :—

"เรามาเพื่อช่วยสรรพสัตว์ง่อยเปลี้ยเสียขา มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด โง่เซอะ ตาบอด หูหนวก หลังค่อม เป็นขี้เรื้อน กุฏฐัง เสียจริต. บรรดาทุกข์ทั้งมวล เมื่อเจ้าทุกข์เอ่ยชื่อเราแล้ว ย่อมจะหายสิ้นเพราะหายโรคและสิ่งพิการนั้น ๆ.

"เรามาเพื่อช่วยผู้มีโรครักษาไม่หาย ผู้ไร้ที่อยู่ ผู้ไม่มีแพย์หรือยารักษา ผู้ไร้ญาติมิตร ผู้ยากจนเข็ญใจตกทุกข์, ได้ยินชื่อเราแล้ว ย่อมพ้นสรรพทุกข์นั้น ๆ และมีชีวิตเป็นสุขสงบทั้งกายใจ เพื่อตนและครอบครัวจะวัฒนาการ บรรลุความรู้อันสูงสุด.

"เรามาเพื่อให้หญิง ผู้ได้รับทุกข์ต่าง ๆ ถึงกับเบื่อหน่ายทำลายชีวิตตนเอง ไม่อยากอยู่เป็นผู้หญิงต่อไป, ได้ยินชื่อเราแล้ว ย่อมได้ไปเกิดเป็นผู้ชาย และบรรลุความรู้อันสูงสุด."

"เรามาเพื่อให้เหล่าผู้อยู่ในข่ายแห่ง กฎหมายบ้านเมืองที่ถูกจำจองเฆี่ยนตี หรือถูกพาตัวไปตะแลงแกงหรือผู้ได้รับพิบัติไม่มีสิ้นสุด และรับความสับประมาทเย้ยหยันแสนขมขื่น จนความทุกข์นั้นเผาให้มักรอบเกรียมทั้งกายใจ, ได้ยินชื่อเราแล้วย่อมได้รับความกรุณาแห่งเรา และพบทางรอดพ้นจากสรรพทุกข์."

ตามประณิธานข้างต้นนี้ พระไภษัชยคุรุมีหน้าที่ช่วยทุกข์สรรพสัตว์ เหมือนดำหน้าที่พระอมิตาภะพุทธอยู่. ตามคัมภีร์ว่า พระไภษัชยคุรุ ถ้าบุคคลบูชาให้ถูกต้องตามทำนองทาง, ผู้บูชาอาจหายโรคทางใจด้วย. ถ้าผู้บูชาเจ็บปวดร่างกายตอนไหน, ให้เอามือไปลูบพระไภษัชยคุรุที่ตรงนั้น โรคก็จะหาย; เช่น เจ็บตาก็ให้ลูบที่ตรงพระเนตร, ดังนี้เป็นต้น. เป็นวิธีรักษาอย่างเดียวกันกับของธิเบตที่กล่าวไว้ในภาคสาม ตอนสอง หน้า ๒๑๗. จึงมีผู้บูชาอธิษฐานขอให้หายทุกข์โรคภัยกันมาก. แต่ทว่าพิธีบูชาชนิดนี้ทำความชำรุดมัวหมองแก่รูปมาก เพราะแตะต้องลูบคลำกันไม่หยุด.

พระไภษัชยคุรุสถิต ณ พุทธเกษตรด้านตะวันออก อันล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ กำแพงและปราสาทล้วนด้วยสัตตรัตนมณี ให้สว่างไสวอยู่เสมอ, เพราะพระไภษัชยคุรุเป็นมูลแห่งแสงสว่าง

อันยิ่งใหญ่ เพื่อชักนำสัตว์ให้หลุดพ้นจากโมหะมายา พ้นจากความมืดมนในความทุกข์ ให้เข้าสู่แดนของพระองค์อันสว่างรุ่งเรือง กอปรด้วยศานติสำราญ.

พระไภษัชยคุรุ มีโพธิสัตว์สององค์เป็นผู้ช่วยในพุทธกิจ. องค์หนึ่งมีนามว่า เอี๋ยะจัง (โห้ยกฉัง–ฉางหยูก–ฉางยา) หรือ อีกนามหนึ่งว่า ยิดกวงเพี่ยงเจี๋ย แปลว่า แสงตะวันฉายไกล. อีกองค์หนึ่งนามว่า เอี๋ยะอ๋อง (เจ้าหยูก) หรืออีกนามหนึ่งว่า ง้วยกวงเพี่ยงเจี๋ย แปลว่า แสงเดือนฉายไกล.

ในวัดจีน มักสร้างวิหารสำหรับพระไภษัชยคุรุไว้ข้างวิหารหลังใหญ่โดยเฉพาะ มีโพธิสัตว์ผู้ช่วยทั้งสองนั้นประจำซ้ายขวา. บางแห่งก็มีรูปไภษัชยตถาคตเจ็ดองค์ ผู้ให้กำเนิดต้นยาทั้งสิ้น และรวมพระไภษัชยคุรุพุทธอีกองค์หนึ่งเป็นแปด, แต่ประชาชนมุ่งบูชาพระไภษัชยคุรุมากกว่าองค์อื่น.

ในวัดมังกรกมลาวาส วิหารกลาง (แผนที่เลข ๓) พระประธานองค์ซ้าย (ของผู้ดูเข้าไป) คือ พระอมิตาภะพุทธ, องค์กลาง พระศากยมุนีพุทธ, องค์ขวา พระไภษัชยคุรุพุทธ. ส่วนโพธิสัตว์เจ้ายา (เอี๋ยะอ๋องพู่สะ) เอาไปตั้งไว้ในวิหารเฉลียงข้างขวาของวิหารกลาง (แผนที่เลข ๔) เรียงถัดรูปหมอยูโต๋.

ปฏิมาในวิหารเฉลียงนี้ มีอยู่ ๖ รูป นับแต่ขวา (ผู้ดู) ไปซ้าย คือ.—

(๑) คิงนิไท้ส่วย เจ้าอายุ.

(๒) ธันไต้เลียงอุย หรือธัวโท่เซียนซือ คือ หมอยูโต๋ในเรื่องสามก๊ก.

(๓) เอี๊ยะอ๋องพู่สะ.

(๔) ไช่ซิน เจ้ารักษาสมบัติ.

(๕) บุ่นเถ้ากง.

(๖) บุ่นเถ้าม้า.

ในพงศาวดารเขมรกล่าวว่า พระเจ้าชัยวรรมัน (พ.ศ. ๑๗๒๔–๑๗๔๔) กษัตริย์กัมพูชาทรงสร้างโรงพยาบาลทั่วไปในราชอาณาจักร อุทิศถวายพระไภษัชยคุรุ (ที่เราเรียกว่าพระกริ่ง เพราะเมื่อสั่นก็มีเสียงดังเช่นนั้น) เพื่อประโยชน์แก่คนเจ็บป่วยไม่เลือกชั้นวรรณ. โรงพยาบาลเหล่านี้เรียกว่า อาโรคยศาลา. ดังนี้ จะเห็นได้ว่าลัทธิมหายานได้เคยมีไปแล้วในประเทศเขมร และตกมาถึงเราจนเข้าไปปนอยู่ในพิธีบางประการ

ประสูติกาลแห่งพระไภษัชยคุรุ คือวัน ๒๘ ค่ำ เดือนที่ ๔.

บีลูจีนา พระไวโรจนะ
ลูเชียนา พระโลษณะ

นอกจากพระพุทธเจ้าสามพระองค์นี้ ยังมีพระพุทธเจ้าอีกสองพระองค์ ที่นิยมทำรูปไว้บูชา, คือ บีลูจีนา หรือเรียกย่อว่า บีลูฮุด พระไวโรจนพุทธ์, และ ลูเชียนา พระโลษณะพุทธ์. พระไวโรจนพุทธ์มีกำเนิดมาจากพระธรรมกาย จึงไม่สู้ปรากฏพระรูปกายโดยตรง. ส่วนพระโลษณะพุทธ์มีกำเนิดมาจากพระสังฆ์. แปลว่า พระพุทธเจ้าสองพระองค์นี้ คือ พระธรรม พระสังฆ์นั่นเอง ซึ่งหากนิยมให้เป็น พระพุทธเจ้าขึ้นโดยเฉพาะจึงหาเรื่องเล่าไม่ได้มาก นอกจากเท่าที่กล่าวไว้แล้วในภาคสอง

นักปราชญ์ชาวตะวันตกสันนิษฐานว่า การนับถือพระไวโรจนน่าจะออกมาจากลัทธิอื่น เช่น นิกายเนสเตอเรียนซึ่งเป็นกิ่งหนึ่งในลัทธิคริสตัง. คณาจารย์ในลัทธินั้นเดินบกไปประกาศลัทธิคริสตังณประเทศจีนนานกว่าพันปี เพราะมีหลักคล้ายคลึงกัน ซึ่งนิสัยจีนสมัครเก็บเอามารวมนับถือไว้ไม่ว่าอะไรต่ออะไร, หรือมิฉะนั้น มาจากลัทธิบูชาไฟของชาติปาร์ซี (ดูภาคหนึ่ง).

พระไวโรจนพุทธ์ มีปฏิมาเป็นรูปประทับนั่งกอดพระหัตถ์ทาบพระอุระท่าปางรำพึง แต่พระดรรชนีชี้ขึ้นสูง. ส่วนพระ

โลษณะพุทธ์พระหัตถ์ซ้ายพาดพระชงฆ์ พระหัตถ์ขวาทาบพระอุระ หรือมิฉะนั้น ก็เป็นอาการแบพระหัตถ์ทั้งสอง.

พระไวโรจน์นั้น แม้จะหาเรื่องราวในคัมภีร์ธรรมไม่ได้มากก็จริง, แต่ไพล่ไปมีเรื่องอยู่ในห้องสิน ว่าชื่อ ปีลูเซียนเป็นศิษย์ของท่งเทียนกาจู๋, เมื่ออาจารย์รบแพ้จุนที (ในห้องสินเรียกว่า โลเผโตหยิน) เลยยอมตัวเป็นศิษย์. จุนทีพาไปสวรรค์สุขาวดี, ภายหลังได้ตรัสเป็นพระไวโรจนพุทธเจ้า.

เหยียนเต็งฮุด พระทีปังกรพุทธ์

พระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่ง ไม่สู้จะมีรูปเห็นได้บ่อย ๆ เหมือนห้าพระองค์ข้างต้น คือ พระทีปังกรพุทธ์ เรียกว่า เหยียนเต็งฮุด แปลว่า พระพุทธผู้ทรงประทีป คือ ทรงแสงนำสว่างไสว, บางทีก็ขนานพระนามว่า เตียกวงฮุด แปลว่า พระพุทธมีแสงสว่างเสมอ. การบูชา มักจุดโคมไฟแขวนไว้ที่พระปฏิมาเป็นจำนวนร้อยแปดดวง.

บุรพชาติ

มีวัตถุนิทานว่า ณ สมัยหนึ่ง หญิงภิกขาจาร ชื่อ นันทา เที่ยวขอทานเลี่ยงชีพตามละแวกบ้านกรุงสาวัตถี, ได้เห็นเศรษฐี

นำเครื่องสักการอันมีค่าไปบูชาพระที่แท่น, ก็มาสำนึกว่า อาตมา คงทำอกุศลกรรมไว้มาก จึงต้องเป็นทุคตะเข็ญใจขอทานเขากิน, นับแต่วันนั้น เมื่อขอทานได้เงินมาเท่าไร นางก็แบ่งซื้อน้ำมันไปเติมลงตะเกียงที่เขาจุดบูชาพระพุทธรูป. คืนวันนั้น บรรดาตะเกียงที่จุดบูชาดับหมด, คงเหลือแต่ดวงเดียวที่ไม่ดับ ส่งแสงสว่างจ้า ประหนึ่งมีใครช่วยตกแต่งแล้วจุดไว้ใหม่ ๆ. ฝ่ายมักเกียนเหลียน (พระโมคคัลลาน) ซึ่งเป็นผู้รักษาพระอารามในคืนนั้น ครั้นเห็นตะเกียงมีแสงสว่างผิดปกติ ก็เข้าไปดับ เอาชายจีวรโบกปัดไปมา. แต่ไฟในตะเกียงหาดับลงไม่ กลับรุ่งโรจน์โชติช่วง. พระศากยมุนีพุทธจึงตรัสกะพระโมคคัลลานว่า ลำพังฤทธิ์อำนาจของโมคคัลลานจะดับไฟดวงนั้นหาได้ไม่ เพราะผู้จุดเป็นบุคคลมีอำนาจใจเลอมใสศรัทธากล้าแข็งมาก.

ต่อมาไม่ช้า หญิงขอทานได้กลับมาเฝ้าพระศากยมุนีพุทธทำการบูชา. พระองค์มีพุทธทำนายว่า ในกัลปหน้า หญิงคนนี้จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า. ต่อมาหญิงนั้นออกบรรพชาเป็นภิกษุณี, และในชาติสุดท้ายได้ตรัสเป็นพระทีปังกรพุทธ.

เรื่องนี้ พุทธกาลกลับกันมากมาย, แต่ลัทธิเต๋าซึ่งต้องการให้เรื่องในคัมภีร์พุทธกลมเกลียวกับลัทธิตน ก็แต่งประวัติไปอีกอย่างหนึ่ง แต่ด้วย

อาการยกตนข่มท่าน ว่าพระทีปังกรนี้ เดิมเป็นเต้าหยิน(๑) ชื่อกิมเซียงฉือ หรือเหยียนเต็ง(๒) อาศัยอยู่ที่เขาซงซัว. เมื่อพระเซ็กเกียมอนีทรงเรียนวิชาพ้นทุกข์จากเต้าหยินตนนั้นสำเร็จแล้ว ก็เสด็จกลับอินเดีย แล้วประกาศพระพุทธศาสนา.

ฝ่ายพวกจีนที่นับถือพระพุทธศาสนา เห็นพวกลัทธิเต๋าประดิษฐ์เรื่องอย่างลบหลู่ดังนี้ ก็โกรธ คัดค้านว่าพระทีปังกรเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ในกัลปก่อนโน้น ไม่เกี่ยวข้องกับพวกเต้าหยิน. แท้จริง พระองค์เป็นศาสดาพยากรณ์ของพระศากยมุนีเมื่อยังเสวยพระชาติเป็นโพธิสัตว์อยู่ และยังได้ทรงทำนายว่าพระโพธิสัตว์นั้นจะได้ตรัสเป็นพระศากยมุนีพุทธในอนาคต.

ส่วนพวกเต้าหยินยังไม่ยอมลดละ ยิ่งเสริมว่าพระโพธิสัตว์ทีปังกร(๓) เมื่อชาติก่อนเกิดเป็นกิมเซียงฉือเต้าหยิน เป็นอาจารย์พระทีปังกร แล้วจึงมาเกิดเป็นทีปังกรในภายหลัง, ดังมีเรื่องว่า—

---

(๑) เต้าหยิน หรือ โต้หยิน แปลว่า ชนในลัทธิเต๋า, ใช้หมายความว่าผู้วิเศษ.

(๒) ในห้องสินเรียกว่า เหยียนเต็งโตหยิน ผู้ที่ให้เจดีย์กายสิทธิ์แก่ลีเจง เพื่อปราบโลเฉียในไซอิ๋ว แปลว่ามหาพรหม ตอนเห้งเจียไปลักกินยาของท้ายเสียงเล่ากุน คือ เหลาจื๊อผู้ต้นลัทธิเต๋า.

(๓) กษิติครรภ; ดูตอนที่หนึ่ง.

สมัยเมื่อพระศากยมุนีประสูตินั้น กิมเซียงจือเต้าหยิน กับฮุนเตียงบุตรคนที่สี่ มีสำนักอยู่ ณ เขาซงซัว. เมื่อพระศากยมุนีมีชนมายุได้สิบเก้าปี เสด็จไปสู่สำนักตันเตกซัว (ทันตบรรพต) เป็นศิษย์อยู่ในสำนักโอฉิมกาฉิม (อาฬารกาลามดาบส) ทรงศึกษาอยู่ที่อาจารย์ผู้นี้เป็นเวลาสามปีเต็ม ก็ยังไม่ตรัสรู้โพธิญาณ, ต่อไปอีกปีหนึ่งเสด็จไปศึกษาอยู่ในสำนักอวยเท้าฉิม (อุทกรามบุตร) ก็ยังไม่ตรัสรู้อีก. ต่อมา พระองค์ทรงทราบว่าเต้าหยินคนหนึ่งชื่อ กิมเซียงจือ เขาเรียกกันว่า เหยียนเต็ง (ทีปังกร) อยู่ทิศตะวันออก มีวิชาความรู้สามารถเป็นอัศจรรย์. จึงเสด็จไปประเทศจีน, ต้องดำเนินบุกป่าฝ่าภูเขาเป็นเวลาช้านานถึงสามปี จึงถึงเชิงเขาซงซัว ซึ่งอยู่ในมณฑล โอ้หนำ ในปีที่สิบเอ็ดแห่งรัชกาลพระเจ้ามกอ๋อง (ก่อนพุทธศก ๔๓๗ ปี).

เมื่อเสด็จไปถึง เหยียนเต็งเต้าหยินไม่อยู่ ไปพักชั่วคราวเสียที่เขาเลียวซัว ทางตะวันออกของเขาไท้ไต่ซัว. พระศากยมุนีเสด็จตามไปจนพบ ทรงขอเป็นศิษย์ฟังธรรมคำสั่งสอนของเหยียนเต็งเต้าหยินเป็นเวลาได้สามสิบวัน. ด้วยพระปัญญาเฉียบแหลมทรง สามารถ รู้แจ้งธรรม ของเหยียนเต็งเต้าหยินได้ ตลอด, พระองค์จึงลาอาจารย์เสด็จกลับทางหุบเขา เท่งแล๊ะซัว แล้วประทับแรมราตรีอยู่แถบเขาเซาะซัว (ภูเขาหิมะ) อยู่ทางตะวัน

ตกประเทศจีน อันมีหิมะปกคลุมยอด. ทอดพระเนตรภูมิประเทศอันงาม และทรงชมความเจริญเป็นอารยธรรมแห่งจีน. เมื่อเสด็จกลับอินเดียแล้ว ทรงประกาศศาสนธรรม จึงมีพระนามปรากฏว่า ศากยมุนีพุทธ.

ในเรื่องก่อนที่เล่ามาแล้ว ว่า กิมเซียงจือ คือ พระทีปังกร, แต่เรื่องหลังว่า กิมเซียงจือ เป็นอาจารย์พระทีปังกร, ครั้นถึงเรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้ กิมเซียงจืออวตารเป็น ตีจัง อ้วง พู่สะ คือ กษิติครรภ.

สมัยหนึ่ง ไซอ้วงบ่อเชิญทวยเทพไปชุมนุมกินเลี้ยง.(๑) บักกงผู้เป็นเชษฐบุรุษแห่งเทพยดาและเซียน และเป็นสวามีของไซอ้วงบ่อ จัดที่นั่งให้แก่ตีจัง อ้วง พู่สะ อยู่ในระหว่างซิวแช (เจ้าดาวประจำอายุ) กับ จกเอี้ยง (เจ้าไฟ).

ขณะนั้น องยี่ศษย์เหลาจือ (ท้ายเสี่ยงเล่ากุน) มองหาตีจังอ้วงไม่พบ, จึงถามเล่าจือว่า เป็นไฉนจึงไม่เชิญตีจังอ้วงด้วย.

เหลาจือตอบว่า มนุษย์ทุกวันนี้ทำบาปหยาบช้ายิ่งขึ้น จนนรกมีสัตว์บาปเต็มแน่น. ไซจังอ้วงกุนที่เจ้าเห็นอยู่นี้จึงอวตารไปเกิดในตระกูลแซ่เฮี้ยะ ประเทศซินหลอ, เมื่อหนุ่มได้บวชเป็นภิกษุสร้างบุญกุศลไว้มาก เพื่อช่วยมนุษยชาติให้พ้นทุกข์ จึงม

(๑) ไซอิ๋ว; ตอนแห้งเจี๋ยลักกินผลท้อ.

นามว่า ซิวอิด. กล่าวแล้วก็ชี้ไปที่ไซจังอ้วงกุน, แนะนำบรรดาเทวดาในที่ประชุมว่า: ข้าแต่เทพทั้งหลาย, ท่านอ้วงกุนผู้นี้ คือ คจังอ้วง, คจังอ้วงได้ยินเหลาจอพูดเช่นนั้น ก็ประสานมือกล่าวรับรอง. เหลาจอกล่าวต่อไปว่า เพื่อความยุติธรรม ท่านอ้วงกุนควรได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ครองนรก จะได้ช่วยถอนทุกข์มนุษยชาติ. เหตุฉะนี้ ทวยเทพจึงทราบว่าไซจังอ้วงกุน หรือกิมเซียงจอ ก็คือ คจังอ้วง.

(พระถังซัมจั๋ง ชาติก่อนก็เคยเกิดเป็น กิมเซียงจอ คือ กิมเสียนโพธิสัตว์).

เรื่องราวที่เล่ามานี้ ดูออกพิลึกมากอยู่, และยังมีที่กล่าวถึงพระที่ปั้งกร หรือ กิมเซียงจอ อีกหลายเรื่อง. แต่ที่ยกมาเล่าเพื่อให้เห็นว่าเรื่องฝ่ายจันสนุกเพียงไร เท่านี้พอเป็นอุทาหรณ์แล้ว.

พระพุทธเจ้ามีจำนวนมาก

อันพระพุทธเจ้าในคัมภีร์จันมีจำนวนมากมายเหลือคณนา, ที่นำมากล่าวแต่หกองค์ก็เพราะนับถือเป็นพิเศษเด่นกว่าองค์อื่น ๆ. เวลาทำพิธี ถ้าออกพระนามพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์องค์ใด

องค์หนึ่งหรือหมู่ใดหมู่หนึ่ง ที่รู้จักกันดีเสร็จแล้ว. ก็เสริมท้ายว่ารวมทั้งพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทุกสวรรค์ชั้นฟ้า ที่ข้าพเจ้าขอถวายอภิวาทบูชาด้วย. ในวัดจีนบางแห่ง มีวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็กเต็ม เรียกว่า บ้านยุดติ้ง คือ วิหารพระพุทธหมื่นรูป.

สรุปความ พระพุทธเจ้าของจีน คือ พระมนัสอันบริสุทธิ์แล้ว มีอยู่ทั่วไปในสากลจักรวาล.

พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ คือ พระผู้รู้แจ้ง อาจตรัสเป็นพระพุทธเจ้าเมื่อไรก็ได้, แต่ยังไม่ปรารถนาพุทธภูมิ, เพราะถ้าเข้าสู่พุทธภูมิเสียแล้ว ก็ยากที่สรรพสัตว์จะเข้าถึง; ที่ยังดำรงเพียงโพธิสัตวภูมิก็เพื่อช่วยบำบัดทุกข์สรรพสัตว์ ดังกล่าวไว้ในตอนที่หนึ่ง.

พระโพธิสัตว์มีจำนวนมากไม่แพ้จำนวนพระพุทธเจ้า. แม้แต่เทพที่เป็นธรรมบาลบางองค์ ก็ยังเรียกว่าโพธิสัตว์ แต่ที่นิยมกันมากมีอยู่ห้าองค์ เท่าจำนวนฌานิโพธิสัตว์ในมหายาน, ดังต่อไปนี้.

กวนอิม
พระโพธิสัตว์แห่งการุณย์

— ๑ —

นิมิตเห็น

เมื่อหลวงจีนพูหมิงออกจากหมู่เพื่อนสงฆ์ไปแสวงหาความวิเวกและเจริญภาวนาตามลำพังตน เวลานั้นเป็นวสันตฤดูอันสดชื่นและรื่นรมย์.

ไกลออกไปเบื้องทิวเขา ภูมิประเทศของที่ราบซึ่งดารดาษด้วยดอกไม้ ธรรมชาติแจ่มใส บ่านว่าเบิกบาน ยินดีด้วยความเบิกหนุ่ม สุมทุมพุ่มไม้พันทุ่งออกไปโน้น กำลังระบัดใบเขียวสดละอออา หลวงจีนพูหมิงมุ่งหน้าเดินดุ่ม ๆ ไปสู่ยังที่นั้น ตามทางเดินซึ่งเขียวดังมรกต มีนกขมิ้นเหลืองอ่อนบินปรูดปราดอยู่ไปมา กระทำให้อากาศซึ่งว่างไสวด้วยแสงแดดอันอบอุ่น ดูเหลืองละมุนแดอร่ามดังสีทองของปีกนก ดวงใจของหลวงจีนพูหมิงเบิกบานและผ่องแผ้ว อยู่ด้วยความรัก และยินดีต่อสิ่งที่ปรากฏเห็น ขณะเมื่อย่างเท้าก้าวไปอย่างแช่มช้าภายใต้ร่มเงาของหมู่ไม้ซึ่งมีใบสั่นไหวอยู่พลิ้ว ๆ เมื่อถูกลมอ่อน ๆ พัดมากระทบ ดางคราวกิ่งไม้ก็ไหว แหวกเป็นช่อง มองเห็นท้องฟ้าเบื้องบน เป็นสีครามแก่

ทันใดนั้นหลวงจีนพูหมิงแลเห็นชายแก่คนหนึ่ง กำลังเดินมุ่งหน้ามาจากทางซึ่งอยู่ห่างพุ่มไม้ ชายคนนั้นมีอายุถ้าจะเปรียบก็เท่ากับอายุของนกกะเรียนหรือของเต่า เสื้อผ้าที่นุ่งห่มเก่าเป็นสีเหมือนใบไม้ที่เหลืองอ่อน หนวดขาวราวกับปุยเมฆที่ปลิวเป็นสาย ๆ มาตามลม.

ชายมีอายุเมื่อมาถึงยังที่ซึ่งหลวงจีนพูหมิงยืนอยู่ ก็ร้องทักแล้วปราศรัยว่า "ดูก่อน ท่านผู้เจริญ ท่านนั้นเป็นผู้ได้เสวยกรรมอันทำมาแล้ว ท่านจะได้บรรลุผลแห่งชาติคือความเกิดของท่านในวันนี้."

กิริยาท่าทางของชายแปลกหน้าและลึกลับนั้น กระทำให้หลวงจีนพูหมิงมีความพิศวงงงงวยคล้ายกับว่าตนล่วงเข้ามาในป่าไม้นั้น คือ เข้ามาสู่แดนแห่งเชียนผู้วิเศษ ผิดกับแดนของโลกมนุษย์ซึ่งกอปรด้วยผงธุลี แสงแดดเป็นสีทอง ก็ดูเหลือง อร่ามงามยิ่งขึ้น ใบไม้ก็ดูเขียวสดใสยิ่งกว่าเก่า ในขณะที่ชายซึ่งไม่สามารถจะรู้ได้ว่ามาจากไหน ปรากฏตัวขึ้นให้แลเห็น หลวงจีนพูหมิงจึงย้อนถามว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญด้วยอายุ ท่านนั้นเป็นใคร เห็นทีจะมิใช่ชาวบ้านอยู่แถบนี้ เพราะกิริยาท่าทีของท่านมีสง่า มีแววตาดูลึกซึ้งยากที่จะหยั่งถึง."

ชายแปลกหน้าตอบว่า "จะปิดบังท่านไว้ทำไมว่าเป็นใคร

เรานี้ไม่ใช่ชาวบ้าน แท้จริงเป็นเทพารักษ์สิงสถิตอยู่ ณ สถานที่นี้ แต่แดนที่เราอยู่ย่อมแผ่ไปทั่วถิ่นของมนุษย์ ประดุจดั่งแสงแดดที่ส่องสว่างดังแสงทองลงมาต้องพื้นแผ่นดิน เรามีหน้าที่เฝ้าและดูแลเรื่องราวของมนุษย์ เหมือนดังที่มนุษย์เฝ้าดูฝูงมดที่ทำรังของมันอยู่ฉะนั้น มนุษย์ในยุคนี้มีอายุสั้นนักหนา เวลาเพียงร้อยปีก็ดูนานไกล ขณะเหยียบย่ำไปบนแผ่นดิน จะรู้สึกเอาใจใส่ก็หาไม่ ว่าใต้พื้นพสุธานี้เมื่อสมัยนมนานไกล จนสูญหายไปจากความจำแล้ว เคยมีบ้านเมืองอันกว้างใหญ่ไพศาลและงดงามยิ่งใหญ่กว่าบรรดาเมืองน้อยใหญ่ที่ใครเคยนึกฝัน เป็นแดนที่มนุษย์คล้ายเทวดาเคยมาเหยียบย่ำ และกิจการอันมหึมาที่คนเหล่านี้เคยทำเคยสร้างไว้ บัดนี้ได้อันตรธานมลายไปเหมือนดังเมฆขาวในฤดูร้อน หกแสนล้านปีล่วงมาแล้ว พระพุทธกัสสปได้มาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าเป็นอันดับที่ ๓ ในกัปป์นี้ พระองค์มีพระชนมายุได้สองหมื่นปีในสมัยพระพุทธกัสสปนี้ พระนางเจ้ากวนอิมผู้ทรงทิพยลักษณะ ได้เอากำเนิดมีพระชาติอยู่ในราชสกุลแห่งอาณาจักรซิงหลิน อันเป็นดินแดนซึ่งบัดนี้จมสูญหายไปแล้วใต้ท้องทะเลลึกแห่งมหาสมุทรใต้.

"พระแม่เจ้าแม้ได้รับทุกข์ทรมานแสนสาหัส และต้องเสียพระชนม์ชีพไป เพราะด้วยการแสวงหาธรรมอันสูงส่งแห่งความ

รู้แจ้งกิเลส แต่ทรงมีชัยชนะเหนืออบายภูมิ เสด็จเถลิงอาสน์แห่งโพธิสัตว์ภูมิซึ่งชนะแล้ว เพราะเพราะด้วยเมตตากรุณาทยาธิคุณ สถิต ณ เกาะอันศักดิ์สิทธิ์แห่งทะเลตะวันออก ซึ่งเป็นเกาะงามที่สุดในหมู่เกาะทั้งหลาย อันมีอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทรที่สุดลึกเหลือคณนา พระองค์ได้ทรงปฏิบัติแต่พระพุทธเจ้าในปางก่อนมาดังนี้ และด้วยอานุภาพแห่งพระเมตตาปรานี พระองค์ณ บัดนี้จึงมาปรากฏ พระกายไปทั่วทุกพิภพโลก ซึ่งมีอยู่ในจักรวาลอันหาเขตสุดมิได้ ในคืนนี้เองภายใต้แสงจันทร์ในวันเพ็ญใต้ต้นทุมพุ่มไม้ ต้นเชอรี่ซึ่ง กำลัง ออกดอก สล้างลออตาพันป่านี้ไป และเพราะด้วยผลกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว ตัวท่านจะได้ประสบเห็นพระรูปโฉมของพระแม่เจ้า ซึ่งมีพระสิริลักษณ์วิลาศเลิศงามรุ่งเรือง ฉายเป็นรัศมีประเทืองขาวบริสุทธิ์ผุดผ่องด้วยพระกรุณาแหวกทะลุดลอดไปในอากาศอันหาเขตสุดมิได้ แม้กระทั่งแดนอันมืดต่อที่สุดแห่งนรกแสงสว่างนี้ก็ส่องถึง."

หลวงจีนทูหมิงได้ยินดังนั้นก็เกิดปีติยินดีซาบซ่าน หันไปจะขอบคุณชายชรา แต่ในทันทีทันใดนั้น ร่างของชายชราก็วับหายกลายเป็นแสงสว่างเหมือนแสงทอง เป็นสายพุ่งปราดขึ้นจากพื้นดิน ลอดช่องหมู่ไม้แล้วเลือนหายไปในอากาศ แล้วมีลมพัดมาอ่อน ๆ ส่งกลิ่นหอมชวนรื่นรวยริน ร่างเทพารักษ์เลือน

หายเข้าไปอยู่ กับใบ ไม้อ่อน ของต้นไม้ หรือว่าเข้าไป ระคนอยู่กับแสงสว่างที่อบอุ่น หรือว่าเป็นไฉน ตะวันรอน ๆ ค่อย ๆ เลื่อนลงเรื่อย ๆ จนลับไม้ ยอแสงเป็นสีทองสุกปลั่งดังเปลวไฟ จับท้องฟ้าทางทิศตะวันตก ดูประหนึ่งว่าแสดงเป็นภาพอันรุ่งเรืองของสวรรค์ ในแดน สุขาวดีให้ ปรากฏเห็น อยู่ภายใต้ ความเงียบสงบแห่งวันอันกำลังจะผ่านพ้นไป ครั้นแล้วก็เข้าเขตสันธยาราตรีกาล ซึ่งเคลื่อนเข้ามาอย่างเบา ๆ ยิ่งกว่าแสงแดดส่อง นำความสวัสดีแห่งสวรรค์ทางตะวันตกโน้น คือ แดนบริสุทธิ์สุขาวดีแห่งมาสู่โลกพิภพ แผ่ซ่านปกคลุมไปจบทั่วทุกพุ่มไม้ กระทำให้เกิดความบันเทิงเป็นศานติสุข ไม่ช้าดวงดาวก็ปรากฏขึ้นมาทีละดวงสองดวงดังประทีปส่องแสงในท้องฟ้าสีมรกต หดวงจันพุหมิงค่อยย่างเดินลดเลี้ยวไป ตามหมู่ไม้ซึ่งเงียบสงบจนล่วงพ้นป่านั้นไป ถึงลุ่มทุ่มพุ่มไม้ต้นเชอรี่ซึ่งออกดอกสว่าง ดวงจันทร์ในวันเพ็ญค่อย ๆ โผล่เป็นดวงโตขึ้นมาจากขอบฟ้า สว่างกระจ่างจ้าด้วยรัศมีสีขาว ดูราวกับแสงแห่งโล่เงินของเทพเสนา กระทำให้ดอกช่อต้นเชอรี่เป็นสีเรือ ๆ อร่ามนวล ยามเวลาอันมีเสน่ห์อย่างนี้เป็นราตรีมีค่ายิ่งกว่าทองตั้งพันแท่ง ดอกไม้ส่งกลิ่นหอมอวลตลบไปทั่วถนนภายใต้แสงจันทร์ และสงบเงียบไปทั่วทุกด้านในบริเวณที่นั้น จะได้ยินเสียงก็แต่น้ำตกซึ่งอยู่ไกลตกลงมากระทบผาแตก

กระจายเห็นเป็นฝอยทางไหล่เขา ซึ่งมียอดเห็นสูงตระหง่านดูดังเป็นเครื่องชี้บอกทางให้รู้ว่าไกลไปโน้นบนท้องฟ้าอันเขียวเข้มแต่หาเขตสุดมิได้ เป็นทางไปแดนนิรพาณซึ่งไม่มีตาย ในท่ามกลางภูมิประเทศมีลักษณะเป็นทิพย์เช่นนี้ กระทำให้จิตใจของหลวงจีนพูหมิงผ่องแผ้วเป็นสุข ลืมความทุกข์ความกระสือรือร้นพ้นไปไกลแล้วจากโลกนี้ โลกซึ่งมีแต่เมฆหมอกและหนามหน่าย มีแต่ทะเลทราย มรุกันดาร และความต่อสู้กันอย่างดุร้ายภายใต้ความครอบงำของหมอกสีแดงแห่งความทะเยอทะยานดิ้นรนคือกามตัณหา.

ทันใดนั้น ภาพของภูมิประเทศซึ่งเป็นที่วิเวกก็เกิดมีเสียงแผ่วเบา ๆ ล่องลอยมาตามลม ปานประหนึ่งว่าเสียงทิพย์แห่งสวรรค์คือเสียงพิณมาประเล้าประโลมใจแก่ผู้ที่ได้ยิน คล้ายกับจะกล่อมให้หยุดพัก ทุกคราวที่ได้ฟ้าพายุแห่งความดิ้นรนทะเยอทะยานเปลี่ยนสภาพจิตจากเกลียดชังมาเป็นสภาพจิตที่หลั่งด้วยความรักความเมตตาปรานี เป็นความประสานเข้ากันแห่งโลกโดยแท้ ซึ่งมาจากกลางใจของสภาพแห่งความบันเทิงสุขอันบุคคลพึงได้สูดลึกเข้าไปในดวงจิต มีลมพัดผ่านมาในหมู่ไม้ตลบฟุ้งเป็นกลิ่นหอมหอมยิ่งกว่าสิ่งหอมใด ๆ บรรดามีที่ในโลกพิภพ กระทำให้หลวงจีนพูหมิงมีความรู้สึกเท่ากับเกิดใหม่ในแดนสวรรค์อันหอมประ-

หลาด เพราะด้วยอำนาจกุศลผลบุญซึ่งทำไว้ ครั้นแล้วก็ปรากฏแสงสว่างไสว ยิ่งกว่าแสงของดวงเดือนที่ส่องมาต้องดอกเซอรี่เรืองแสงบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นบ่อเกิดแห่งความงามซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ นี่คือประมวลลักษณะองค์พระแม่เจ้ากวนอิมพระโพธิสัตว์แห่งการุณย์ วงพระพักตร์พระแม่เจ้างามละมุนเป็นรูปไข่อันสมบูรณ์ งามผิวยิ่งกว่าผิวของงาช้าง พระเกศาเส้นสลวยมีสีเหมือนเมฆดำแห่งกลางคืน ประดับด้วยมงกุฎเป็นดาวทอง อันความผ่องบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทิน ความเมตตาปรานีอันไม่มีที่สิ้นสุด ความทุกข์ยากแห่งทุกข์ทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกทั้งหลายย่อมประมวลฉายออกมาให้เห็นเหมือนกระจกเงาจากความดึกลักแห่งดวงพระเนตรของพระแม่เจ้า งามยิ่งกว่าดวงตานางแก้วซึ่งเกิดในดอกบัวแห่งพระยาจักรพรรดิ์ พระหัตถ์ซ้ายของพระแม่เจ้าทรงแจกันมณีอันบรรจุน้ำล้างทิพย์แห่งความกรุณา ในพระหัตถ์ขวาทรงกิ่งสน.

อันพัสตราภรณ์เครื่องทรงของพระแม่เจ้านั้นสีขาว สีกายแสงเหมือนท้าแลบอยู่แปลบปลาบ มีนวมสอมรกตเขียวเหมือนสีคราม ในห้องเวหาแห่งท้องฟ้า ขณะที่พระแม่เจ้าเคลื่อนไหวพระวรกาย ดูประหนึ่งว่ามีแสงกระจายจากดวงมณีรัตน์เป็นดาวร่วงจากสวรรค์ลงมายังสัตว์พิภพ พระสุรเสียงอันเออออกจากพระโอษฐ์ซึ่งมีริมเหมือนแก้วประพาฬ ไพเราะหวานยิ่งกว่าเสียง

แห่งนกหงส์ และเบาตะมุนตะไมเหมือนเสียงลมที่พัดมาริน ๆ มา ตามหมู่สุนในวสันตฤดู ขณะที่พระองค์ตรัสกะหลวงจีนพูหมิงว่า

"ดูกร พูหมิง ผู้เป็นพุทธโอรส เราคือกวนอิม เราคือความเมตตากรุณา อันเป็นสาระแห่งบรรดาพระพุทธเจ้า เป็นความประหลาดอัศจรรย์อันสูงสุดแห่งสวรรค์ตะวันตก เป็นความบริสุทธิ์นิรมล เรานั่งอยู่แทบแม่น้ำแห่งกาลเวลา เราได้ยินความทุกข์ปริเวทนาการของหมู่สัตว์ จึงแบ่งชาติมาเกิดในแดนแห่งโลกนับไม่ถ้วน เพื่อช่วยมวลสัตว์ผู้มีทุกข์ให้ล่วงพ้นทรมานในสถานแห่งมืดมนและหมดหวัง เราจะไม่ยอมเข้าสู่แดนอันเป็นความสงบสุขคือนิรพาณ จนกว่าจะได้เปลื้องทุกข์ของสัตว์โลก แม้เหลืออยู่ในแดนอันไกลที่สุดแต่ผู้เดียวก็ดี เพราะเรานี้คือความรักและความเมตตากรุณา เราคือดาราที่สุกปลั่งมลังเมลือง เราได้รับทุกข์มาแล้วในโลกนี้อย่างแสนสาหัส ในบรรดาอดีตชาติที่มาเกิดนับไม่ถ้วน นอกจากได้มาเกิดเป็นเมี่ยวชันในอาณาจักรซิงหลินแล้วชาติเหล่านั้นย่อมเลือนหายไปจากความจำด้วยกาลเวลา และเหล่าโอรสแห่งพระโคดมพุทธเจ้าผู้มีพระภาค หากจะรู้หาไม่ว่ากรรมอันใดทำมาดี แล้วแห่งเหล่าพี่น้องของตน ในปางบรรพ์ได้สูญเสียดิ้นหายไปหมดสิ้นเหมือน ดังหมอกขาวซึ่งเย็นชนปกคลุมหุ้มห่อหุบเขาอันงามในยามแห่งฤดูสารท เมื่อหมู่ไม้มีใบ

เหลืองและร่วงหล่นลงเพราะน้ำเหมย คือน้ำค้างแข็งที่ติดตรึงค้างแข็งอยู่ฉะนั้น ด้วยเหตุดังนี้เพื่อให้ บรรดาพุทธศาสนิกชน ได้มีดวงกมลเป็นหนึ่งใจเดียวกันทั้งเหล่าผู้ที่อยู่ในปัจจุบัน และที่จะมาในอนาคตและรวมทั้งอดีตด้วย ทุกคนพึงมีใจกอปร์ด้วยกรุณาและความพยายามทำแต่ความดี เพื่อขจัดราคีคือเมฆหมอกแห่งกาลเวลาให้มลายหายไปด้วยกระแสลมแห่งบัญญาบารมี ขอให้กรรมอันได้ทำมาแล้วด้วย กล้าหาญนับได้ด้วย กัปกัลป์อนันตชาติจงคงเหลืออยู่ตลอดไปในท่ามกลางแห่งโลกานุโลก อันนับไม่ถ้วนซึ่งได้ทำตายไป แล้วเป็นผลส่งและสืบต่อไปไม่มีสิ้นให้ตลอดกระทั่งแดน ต่อแดนซึ่งมี พระพุทธเจ้า เพื่อเผย พระธรรม แก่สรรพสัตว์บรรดาที่จะมาเกิดในภายหน้า ให้จักรวาลานุจักรจงอวลหวนหอมไปด้วยกลิ่นสุคันธรสแห่งพระธรรม มีชัยชนะล่วงพ้นมูลแห่งความมืดและความตาย บรรลุที่หมาย คือ แดนแห่งพระอมตธรรม อาศัยอำนาจแห่งความดีของท่าน และกรรมของเหล่าพุทธโอรสในมัชยมรัฐ (เมืองจีน) เราประสาทแก่ท่านให้ข้ามโอฆแห่งกาล และโอกาสปราศพ้นไปจากแดน อันคับแคบแห่งโลกสังสารซึ่งท่านอยู่นี้ ให้ประสบพบทัศนียภาพแห่งความงามและความโสภา ที่ซ่อนเร้น อยู่ด้วยกาลเวลา อันล่วงหายไปแล้วนาน ณ บัดนี้"

สิ้นพระสุรเสียงตรัสและในทันทีทันใด ภูมิภาพที่เห็นอยู่ก็หายวับมืดเหมือนมีใครดับแสงสว่างแห่งดวงประทีป ดวงจันทร์ ดอกไม้ และสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดกลับหายไปทันที หลวงจีนพูหมิงรู้สึกประหนึ่งว่ามีคนเลื่อนลอยไปอย่างรวดเร็วราวพ้าแลบ ดอยละล่องไปในห้วง ณ ที่แห่งกาลเวลา ล่วงมาด้วยจำนวนร้อย ๆ แห่งปีที่เหลือนับ ก็ลุถึงแดนอาณาจักรชิงหลิน ซึ่งเป็นทวีปที่จมหายไป ในห้วง แห่ง ทะเลลึก ทางทิศ ใต้ ของ ประเทศ เซียม ต่อก (ประเทศไทย) เข้าสู่ยังพระราชวังอันสง่างามของพระยาจักรพรรดิแห่งชิงหลิน ผู้มีรัชชูปชัยแห่งพระเดชานุภาพปราบแล้วได้ตลอดโลก พระองค์เป็นที่เกรงขามและเกรียงกลัวของบรรดาเมืองใหญ่น้อยทั้งร้อยประเทศที่พ่ายแพ้แก่พระองค์ แม้กระนั้นอานุภาพอันร้ายแรงและเหี้ยมโหดของพระองค์ก็เป็นเสมือนดอกไม้ที่บานเต็มที่แล้วก็ร่วงโรยและเหี่ยวแห้งไป เพราะไม่มีใครทรงจำเอาไว้ได้ ยอดแหลมแห่งปราสาทราชมนเทียรซึ่งมลังเมลืองไปด้วยแก้วทองแต่ลิ้วขนสู่ฟ้า มีระย้าแก้วมณีห้อยกระดิ่งเงินกระดิ่งทอง ส่งเสียงกังวานไพเราะอลเวงไปในอากาศเหมือนเสียงประสานอันไพเราะประหลาดจากสวรรค์ฉะนั้น ผนังปราสาทพระราชวัง ย่อมประดับล้วนแล้วไปด้วยแก้วสัตตพิธรัตนะ ภายในครรภมนเทียรนั้นกว้างใหญ่และสูงลิ่ว มีหลังคาดาดาดด้วย

ทองคำสุกดังเปลวไฟ ส่องแสงไสวไปด้วยประทีปโคมไฟเพชรรัตน์เครื่องประดับ ในราชมนเทียร มีภาพจิตรกรรม ซึ่งงามราวกับว่ามีชีวิต รูปหล่อรูปสลักแต่ละรูป ซึ่งดูประหนึ่งว่าโลหะและหินอ่อนที่สร้างขึ้นนั้น มีชีวิตและจิตใจอย่างล้นเหลือ ล้วนเหล่านี้ไหลหลั่งเข้ามาในอาณาจักรแห่งพระยาจักรพรรดิ ผู้ซึ่งมีชัยชนะและทำความฉิบหายให้แก่โลก เพราะการคิดค้นหรือมีผู้ส่งเข้ามาเป็นเครื่องบรรณาการ ตรงทวารบถทางเข้าปราสาทอันสูงถึงแต่ละด้าน มีต้นหมากทองสองต้น บนกิ่งมีนกรัตนมณี ฝูงหนึ่งทำกลไกสามารถทำให้นกเหล่านั้นส่งเสียงร้อง ประสานหวานเจื้อยแจ้วเสียงนกโกกิลา พื้นปราสาทราชมนเทียรตาดด้วยแก้วแพรวพรายแสงอาจทำให้ผู้ใดเข้าใจผิดคิดแคลงเมื่อได้เห็น นึกว่าเป็นน้ำในสระแก้ว ต้องยกชายผ้านุ่งขึ้นไว้สูงเมื่อเดินผ่านล่วงเข้าไป เพราะเข้าใจว่าเดินลุยมาในน้ำอันเย็นสบาย ภายในบุรีปราการอันกว้างไพศาลมีปริมณฑลโดยรอบได้ ข้างละสองโยชน์ ของพระยาจักรพรรดิผู้ทรงความหยิ่งผยอง มีสวนชลาบันอันงามหยดย้อยดังในแดนแห่งอุตตรกุรุทวีป ประกอบด้วยต้นไม้ดอกไม้ทุกชนิดบรรดามีอยู่ในโลก ในที่นั้นมีต้นสนยูงยางสูงตระหง่านยอดเงื้อมเขาและถ้ำ ซึ่งมีน้ำไหลเป็นพุซ่านแล้วตกไปในห้วงลึกที่เหลือหยั่งมีเสียงดังอยู่ฉาดฉาน ตรงนั้นมีพุ่มต้นอบเชยและกฤษณาไม้หอม ส่วน

สระมีน้ำซึ่งใสแจ๋ว มีดอกบัวบานอรชร หมู่ผึ้งกรมรต่างพากัน มาดอมเชยเกสรซึ่งหอมหวาน.

ถัดกำแพงเงินแห่งพระราชวังออกไป เป็นบ้านเมืองอันโอฬารเป็นย่านชุมนุมของชนชาติต่าง ๆ มากันทุกสารทิศ เดินขวักไขว่ไปมาในถนนไม่ขาดสาย มีตึกรามล้วนขนาดมหึมาเห็นตระหง่านอยู่ทุกด้าน มีเสียงอึงอยู่ด้วยเสียงกิจการงานของอาณาจักรซึ่งหลั่นซึ่งดังซื่อไปตลอดโลก และทั้งเป็นแดนที่ทรัพย์สินไหลหลั่งเข้ามาสู่ไม่รู้สิ้น เพราะด้วยการปราบบ้านเล็กเมืองน้อยมีชัยชนะอยู่เรื่อย ๆ ในท่ามกลางปราสาทพระราชวังและวัดวาอาราม มีอาคารขนาดมหึมาเป็นที่เก็บยานศึก เพียงแต่พระยาจักรพรรดิโบกพระหัตถ์ ยานศึกเหล่านี้สามารถส่งไฟและความตายไปสู่แดนที่ขัดขืนพระเดชานุภาพได้แม้ไกลเท่าไกล ภายในร่มเงาของหมู่ไม้ มีวิหารวัดวาอารามอันก่อสร้างขึ้นด้วยแบบสถาปัตย์แปลกประหลาดน่าอัศจรรย์อันคน ในสมัยนี้ไม่เคยเห็น สูงขึ้นไปบนยอดเขากลางใจเมือง จะเห็นเป็นเปลวคล้ายไฟแดงงามระยับ นั่นคือหลังคาเทวสถานอันกว้างใหญ่แห่งเทพเจ้าประจำสงคราม ในนั้นมีรูปปฏิมากรทำด้วยทองแท่ง เทพเจ้าองค์นั้นหัตถ์ขวาทรงพระแส้งดาบอันมีแส้งแปลบปลาบ เบื้องล่างมีพระบาทเหยียบย่ำอยู่เหนือร่างของศัตรูซึ่งนอนราบพังพาบอยู่.

บรรดาสิ่งที่กล่าวมาแล้วเหล่านั้น ได้ปรากฏเห็นแก่หลวงจีนพูหมิงเหมือนภาพต่าง ๆ ในความฝัน แล้วก็ดูเหมือนมีอะไรดึงดูดหลวงจีนพูหมิงให้เข้าไปในท้องพระโรง เห็นพระยาจักรพรรดิผู้มีพระนามว่า เมี่ยวจวงเสด็จประทับอยู่บนพระราชอาสน์อย่างมีสง่า ถัดลงมาบนราชอาสน์รอง คือ องค์พระมเหสีพระนางโปยาเทวี ผู้มีรัศมีแห่งความสง่า เหมือนแสงจันทร์ซึ่งเผอิดแสงลงเพราะด้วยอยู่ใกล้รัศมีกล้าของผู้เป็นบดีแห่งพระจันทร์ คือ ท้าวเมี่ยวจวง ดวงพระพักตร์อันมีแววหยิ่งของพระยาจักรพรรดิกำลังฉายแสงกล้าพุ่งไปจับอยู่ที่เมี่ยวชันผู้เป็นราชธิดา ซึ่งเวลานั้นยืนประทับเฉพาะ พระพักตร์ พระยาจักรพรรดิมีความงามประดุจดอกปทุมชาติทอง ที่กำลังมีภัยตกอยู่ในท่ามกลางความพิโรธอันร้ายแรงของพระเจ้าเมี่ยวจวงผู้เป็นทรราช แต่นางก็มิได้หวาดหวั่นสะทกสะท้าน คงยืนประทับนั่งเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่รากหยั่งลึกลงไปในพื้นพสุธาฉะนั้น นางมีความงามเหมือนดอกชาในวสันตฤดู ซึ่งกำลังจะถูกความพิโรธร้ายแรงแห่งพระยาจักรพรรดิทำลายลงเมื่อยังไม่ถึงเวลาที่จะร่วงโรย หรือ เหมือนดอกเบญจมาศในฤดูสารท ซึ่งถูกน้ำเหมยคือน้ำค้างแข็งปกคลุมให้เป็นอันตรายก็ปานกัน พระยาจักรพรรดิตรัสด้วยพระสุรเสียงอันแผดก้องราวกับเสียงฟ้าผ่าว่า

"เราผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีใครรบชนะ จะต้องแพ้เพราะคนในครอบครัวกระนั้นหรือ เมี่ยวซัน ความบ้าอะไรเข้ามาสิงอยู่ในตัวเจ้าซึ่งกำลังเป็นสาวกำดัดรุ่น มาเบือนหน้าจากความบันเทิงแห่งความรัก นึกดูประหนึ่งว่าดอกไม้หันหน้าจากแสงแห่งดวงอาทิตย์ ยิ่งบีหมุนเวียนเปลี่ยนไปอาณาจักรของเราซึ่งเหมือนดั่งคลื่นใหญ่ ก็ไหลท่วมลบแดนอันไพศาลแห่งโลกขยายเขตกว้างยิ่งออกไป แผ่นดินที่อยู่ไกลแสนไกลไหวหวั่นสั่นสะเทือนเพราะด้วยการย่ำเท้าแห่งกองทัพของเรา ในท้องพระโรงของเราก็แน่นเนืองด้วยทูตานุทูตจากประเทศอันไกล ต่างนำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย ดูกร เมี่ยวซันผู้พักตร์ผ่อง เจ้าจงเลือกคู่ครองจากชายผู้มีศักดิ์คนใดคนหนึ่งในอาณาจักร หรือไม่ชอบใจจะเลือกชายที่ทรงคุณความรู้อย่างไรก็เลือกได้

"พี่สาวของเจ้าสองคนก็มีเรือนไปแล้ว คนหนึ่งได้กับแม่ทัพผู้กล้าหาญ เป็นผู้มีชื่อกระเดื่องดัง มีชัยชนะสงครามมาแล้วถึง ๕ ประเทศ และปราบนครตงราบเป็นหน้ากลองมาแล้วถึง ๒๐ นคร กระทำให้มีเกียรติยศจรแก่เทพประจำสงครามและอาณาจักรของเรา ส่วนพี่สาวคนรองของเจ้า ก็ได้สามีเป็นผู้ทรงความรู้ในศิลปศาสตร์ สามารถวางกโลบายอันโกศล ให้แก่ประเทศชาติประหลาดอะไรกับความกล้าหาญถ้าขาดปัญญาความรู้ ก็เหมือน

ร่างกายที่ปราศจากจิตใจ เพราะด้วยศิลปศาสตร์นี้ สามารถนำความเจริญรุ่งเรืองแห่งทรัพย์สมบัติ และเกียรติคุณของอาณาจักรชิงหลิน ส่งสูงยิ่ง ๆ ขึ้นโดยลำดับ”

ขณะนั้นเมียวซัน ผู้มีโฉมงามเหมือน พระจันทร์เมื่อแรกขึ้นในวันเพ็ญฉายพระเนตรอันเศร้าหมองงาม ทูลสนองตอบพระราชบิดาว่า

“ข้าแต่พระราชบิดาผู้มีพระคุณปกเกล้า แท้จริงไม่มีใครเกลียดชังความเป็นหนุ่มสาว และความบันเทิงยินดีในความรักความหรรษาที่ผูกมัดดวงหทัยทั้งสองให้รวมกันเป็นหนึ่ง ซึ่งสามารถกระโดดข้ามพ้นหุบผาแห่งความตายและทนทานอยู่ได้ยิ่งด้วยดวงดาว แต่อนิจจา ความไม่ถาวร ซึ่งแน่แท้เที่ยงของสิ่งทั้งหมด ย่อมมายืนอยู่ด้วยในความสุขที่ว่านี้ แม้ความบันเทิงยินดีที่มีอยู่ในแสงแดด ก็ยังมีเงามืดฉายเข้าไปในดวงหทัยของหม่อมฉัน ความจริงชีวิตที่มีอยู่ก็เป็นสิ่งที่น่ายินดีรื่นรมย์ แต่ก็เป็นความรื่นรมย์ เหมือนดั่งเสียงนกที่ส่งเสียงร้อง ระงมยินดีอยู่ในป่าทางทิศใต้โน้น หรือเป็นความงามเหมือนดั่งสายรุ้งที่เห็นอยู่เหนือทุ่งทางทิศตะวันออก ซึ่งถาวรอยู่ได้ชั่วขณะเท่านั้น ครั้นแล้วก็อันตรธานสูญไป.

“ข้าแต่มหาราช ขอได้โปรดทรงสดับเถิดพระเจ้าข้า ซึ่ง

เสียงปริเทวนาการของเหล่าผู้ได้รับทุกข์มาตลอดยุคสมัย ที่เข้าไปรุมเร้าดวงใจของหม่อมฉัน แทบแตกสลาย ผู้ที่ต้องตายไปแล้วในสงครามเพื่อความเป็นใหญ่แห่งอาณาจักรของเรา กำลังชู่คำรามจะทำลายราชวงศ์ เพื่อขอความชอบธรรมที่เราได้ทำแก่เขาไว้ หม่อมฉันไม่ได้เห็นดอกหรือว่าบ้านเมืองของเหล่าราชศัตรูต้องถูกเปลวไฟเผาพินาศสิ้น มฤตยูผู้มีรูปร่างต่าง ๆ อย่างน่าสยดสยอง ได้ฉุดคร่าลำชีวิตมนุษย์ในท่ามกลางแห่งผู้ไม่มีความผิด เพื่อความกระหายที่เหลือร้ายและเพื่อเกียรติแห่งประเทศของเรา หม่อมฉันยินดียอมสละตนเพื่อออกบวชเป็นภิกษุณีอยู่ในวัด ขจัดบาปกรรมบำเพ็ญกุศลจนกว่าจะได้บรรลุโพธิ คือความรู้แจ้ง แล้วเหยียบเมฆแห่งสวรรค์ล่องลอยไปในสากลโลก จากตะวันออกไปตะวันตกได้ในชั่วพริบตาเดียว แล้วหม่อมฉันจะช่วยพระบิดาและพระมารดาขึ้นสู่สวรรค์ และจะช่วยผู้ที่ได้รับทุกข์ทรมานอยู่ในโลก กลับใจผู้ที่ทำชั่วให้กลายเป็นทำแต่ความดี นี่คือความตั้งใจปรารถนาของหม่อมฉัน แม้ว่าหม่อมฉันจะต้องแต่งงานด้วยจำเป็น ก็ขอให้ผู้ซึ่งจะมาเป็นคู่ครองนั้นเป็นนายแพทย์ เพราะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องคอยแต่ปลดเปลื้องความทุกข์ทรมานของสัตว์โลกเท่านั้น”

ทันใดในทันที พระดลาฏแห่งพระยาจักรพรรดิซึ่งขมวดนิ่ว

อยู่แล้วก็ขมวดคิ้วยิ่งขึ้น ไม่สามารถจะงับพระพิโรธไว้อีกต่อไป เพราะถ้อยคำที่ พระยิดาทูลสนอง เป็นเหมือนไฟที่เข้าไปเผาผลาญอยู่ในพระหทัย พระองค์แผดพระสุรเสียงออกมาดังฟ้าผ่าว่า "เหม่ นังตัวดี ไปเป็นภิกษุณีทุศีล ทำให้เสียเชื้อชาติราชสกุลวงศ์เนื่อร้ายที่เกิดขึ้นแก่กิ่งของดำต้นจะอยู่ไม่ได้ต้องตาย ดูหรือลูกของกูแท้ ๆ เป็นภิกษุณี ไปเป็นพวกถือพุทธศาสนา ซึ่งหาเลือดแห่งความกล้าก็ไม่มี ศาสนาอย่างนี้แต่สอนให้คนมีใจอ่อนแอและความตายความต่ำช้า ลักพาเอาความสุขความบันเทิงในชีวิตให้หายไปจากใจจนหมดสิ้น ดีอะไร กำลังอำนาจเท่านั้นที่ครอบงำโลกสงครามที่ร้ายกาจเท่านั้น ซึ่งให้สิ่งดี ๆ แก่ชีวิตของเหล่าผู้ที่กล้าแข็ง ให้ได้มาซึ่งอำนาจเกียรติคุณ นางงามที่สุด และทรัพย์สมบัติอันได้เลือกคัดแล้ว ส่วนพวกภิกษุซึ่งมีผิวเผือดซีดพร่ำแต่สวดมนต์ภาวนาและดูแต่คัมภีร์ เป็นพวกอ่อนแอซึ่งชังต่อรางวัล เพราะขาดความกล้าหาญที่จะชิงมาเอา"

ครั้นแล้วเมียรซันผู้มีชันตอดทนเหมือนแผ่นพสุธาที่รองรับไว้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่วของมนุษย์ ก็ทูลตอบด้วยพระสุรเสียงอันอ่อนหวานและเบา ๆ ว่า "ข้าแต่พระราชบิดา พระผู้เป็นใหญ่ในแดนดินถิ่นทะเลและเวหา ได้โปรดทรงฟังลูกเถิดพระเจ้าข้า นับเวลาแต่ยุคสมัยนมนานไกลมาแล้ว พระราชาธิบดีทรงละโมบ

ต่อ เกียรติยศได้ กระทำ ให้พ้น แผ่นดินเป็น รอย รั่ว เหลือ แต่ ซาก เพราะด้วยไฟเผา นองไปด้วยโลหิตยิ่งกว่าน้ำใน ๗ สมุทรแต่ ในที่สุดมฤตยูก็มาคร่าเอา พระราชาธิบดีเหล่านั้น ไปสู่เชิงตะกอนจิตกาธาร ปราสาทราชมนเทียรและป้อมปราการอันสง่าของพระราชาธิบดีเหล่านั้น ในบัดนี้ ก็เหลือซาก ให้เห็นแต่เนินดินอยู่ภายใต้พ้าครอบที่มืดมัวและถูกฝนในฤดูสารท พวกชาวบ้านชาวนาได้ยินหรือดูประหนึ่งว่า ได้ยินเสียงร่ำร้องครวญครางตามสายลมที่พัดฮือ ๆ มา ชาวบ้านชาวนาก็ล้วนกลัว รีบกลับมาเรือนของตนในเวลาเมื่อค่ำคืน อยู่ภายในกระท่อมน้อยของตนภายใต้แสงไฟซึ่งส่องแสง”

ถึงตรงนี้ พระยาจักรพรรดิดูเหมือนจะคลายพระโรษลงไปบ้าง จึงตรัสออกมาอีกว่า

“จริงอยู่ที่เกิดมาก็ต้องตาย แต่ผู้ใดสิ้นชีวิตไปในสงคราม และเกียรติคุณผู้นั้นคือผู้ได้เคยมีชีวิตอยู่จริง เหล่าผู้ถือพุทธศาสนาตายไป แต่ก็ไม่เป็นผู้เคยมีชีวิตอยู่จริง เพราะอะไรคือชีวิตแก่คนเหล่านั้น ที่ถือว่าความมีชีวิตอยู่เป็นดังห้องพักชั่วคราวแห่งความตายเท่านั้น เมตตา กรุณา อดทน นี่คืออะไร เป็นแต่คำเหลว ๆ ไหล ๆ ที่เหล่าผู้อ่อนแอกล่าวอย่างจืด ๆ เพื่อดึงผู้ที่กล้าแข็งให้หลงยินดีตาม และเพื่อรักษาความอ่อนแออันไร้ความ

สามารถของตนไว้เท่านั้น เราผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในแผ่นดินทะเล และเวหา นานาประเทศย่อมเกรงขาม ยานพ้าของเราแล่นลอยไปตามลม ย่อมทำความพินาศและความตายกระจายไปทั่วแดน เทพแห่งสงครามย่อมติดตามเราไป ทรงพระแสงดาบคือสายฟ้า สว่างไปทั่วหุบเขาแห่งความมืดให้เหล่าศัตรูหมู่อมิตร ได้เห็นทางแห่งความฉิบหายมาสู่ตน เพราะด้วยแสงไฟที่เผาผลาญบ้านเมืองของตนสว่างจับท้องหาว เลิกคิดเสี้ยนเกิด เมี่ยวชัน เลิกคิดเรื่องมีใจอ่อนแอเหล่านี้เสีย จงรักษาจารีตประเพณีแห่งสกุลของเราดำเนิน ตามวิถีอัน มีเกียรติคุณ แห่งความ แสวงหา อย่างใหญ่ และความมีอำนาจ เพราะเราไม่สัญญารับรองให้ความใฝ่หวังอะไรกับความสุขซึ่งอยู่ไกลมาก ซึ่งเป็นแต่เงา ๆ เหมือนความฝันเราให้ก็แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน อันเกิดจากดำแขนซึ่งกล้าแข็งของเรา"

เมี่ยวชัน ผู้มีร่างแบบบางและงามอ่อนช้อยเหมือนสนย้อย แต่ว่าแข็งเหมือนลักษณะต้นไทรอันตระหง่าน และมีใจมั่นเหมือนใจเพชร ทูลตอบว่า "ขอพระเป็นเจ้าพึงระวังว่า สิ่งที่ร้ายแรงยิ่งกว่าเทพแห่งสงคราม และร้ายกาจยิ่งกว่าสายฟ้านั้นยังมี คือความเจ็บแค้นของเหล่าผู้ที่ถูกให้ร้าย และด้วยหัวใจที่เจ็บช้ำดังจะแตกสลาย ย่อมก่อให้เกิดไฟแห่งความพยาบาทเผาผลาญอย่

ภายใน จ้องป้องร้ายตอบแทนต่ออาณาจักรที่รุกรานทำความเดือดร้อนให้แก่เขา บ้านเมืองที่ล่มจมย่อมปราการอันสูงตระหง่านเมื่อวานนี้ มาวันนี้ถูกเพลิงแห่งความพินาศเผาผลาญนับด้วยร้อย นี่เพราะด้วยกรรมสนองกรรม ความเกลียดชังย่อมก่อให้เกิดความเกลียดชัง ความพยาบาทย่อมตอบแทนกันด้วยพยาบาท แต่ลูกชอแล่งวิถีทางที่ปราศพ้นไปจากทางที่กล่าวนี้ ไปสู่สถานที่ซึ่งมีแต่ความสงบเป็นนิตย์ คือ โลกแห่งเพชรแดนนิรพาณอันยิ่งใหญ่ไม่มีตาย เพราะฉะนั้น ลูกได้ตกลงใจแน่วแน่แล้วไม่หวั่นไหว แม้โลกจะต้องทำลายไปเพราะด้วยไฟเผาพินาศลูกก็ไม่เปลี่ยนใจ”

พระยาจักรพรรดิได้ทรงฟัง พระเนตรก็ฉายแสงแปลบปลาบเหมือนฟ้าแลบ ในดวงพระหทัยราวกับจะลุกด้วยเปลวไฟแห่งพิโรธ ตรัสตวาดแหวกล้องไปไกลว่า “เหม่ อีทรยศ จงไปหาโลกแห่งความสงบพ้นทะเลที่ดำมืดในแดนอันเย็นเยือกแห่งความตายเถิด” ขณะนั้นพระนางโปยาเทวีก็ตกพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ทูลอ้อนวอนขอชีวิตพระธิดาเมี่ยวซันด้วยพระวาจาอันน่าสงสารว่า “ได้โปรดเถิดพระองค์ผู้เป็นเจ้า อย่าประหารเลือดเนื้อของหม่อมฉันเลย ถ้าเมี่ยวซันตาย หม่อมฉันก็ต้องตายด้วย

พระองค์ลืมเสียแล้วหรือว่าเมื่อหม่อมฉันตั้งครรภ์ลูกคนนี้ ฝันว่ามีดวงดาวอันสุกปลั่งลอยเข้ามาสู่อก แล้วเห็นหมู่เทพบุตรทรงพัตราภรณ์ดั่งแสงสว่าง มาขับกล่อมสดุดีบูชา ลูกของเรานี้ไม่ใช่คนธรรมดา แต่คงเป็นผู้ที่อยู่ในโลกแห่งบริสุทธิ์พ้นดวงดาวขึ้นไปโน้นลงมาเกิด ขอได้ทรงยับยั้งชั่งพระทัยเสียให้ดีก่อน หน่อยจะถูกอำนาจซึ่งเราไม่สามารถจะรู้ได้ลงโทษเราก็ทราบไม่ได้"

พระยาจักรพรรดิทรงจ้อง พระพักตร์ซึ่งแสนจะเป็นทุกข์ของพระมเหสี รวนเรพระหทัยด้วยความสงสัยและความกลัวอยู่สักครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า "ให้นางเมี่ยวซันถอดเครื่องทรงเสียแล้วให้หาจัดเครื่องชาวให้ใส่ แล้วไสหัวมันไปอยู่ในอุทยาน ให้มันไปตายเพราะความหนาว จะได้สิ้นเคราะห์สิ้นกังวลหายหนักใจไปเสียที"

พระธิดาเมี่ยวซัน ถวายบังคม ลงแทบพระบาท พระยาจักรพรรดิ เพื่อแสดงความชอบพระคุณ ด้วยนางทรงคิดว่าบัดนี้ได้ก้าวย่างพระบาทสู่วิถีแห่งนิรพาณแล้ว แลด้วยอำนาจแห่งพระเมตตากรุณาของนาง คงจะเอาชนะความเกลียดชังของพระราชบิดาได้ในที่สุด.

ด้วยประการฉะนี้ นางเมี่ยวซันเมื่อทรงเครื่องเป็นอย่างนักบวชแล้ว ก็เสด็จออกมาประทับอยู่ที่ในราชอุทยาน อันเครื่อง

ทรงของนักบวชที่ห่อหุ้มพระกายอยู่นั้น จะสามารถซ่อนเร้นปิดบังความงามอันมีลักษณะเป็นทิพย์หาได้ไม่ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนดวงมณีอันหาค่าไม่ได้ ฝังอย่างเรียบ ๆ ง่าย ๆ อยู่ในเรือนโสหะที่สามัญ แต่เรือนโสหะนั้นจะปิดบังแสงอันเรืองวาวแห่งแก้วมณีให้อับแสงแม้แต่น้อยก็หาไม่ บัดนี้นางเมียวซันเข้าสู่สถานที่แห่งสงบแล้ว อยู่ในแดนที่มีดอกไม้ ดวงตะวันและลมเป็นเพื่อนร่วมนกทั้งหลายก็รักใคร่ พากันบินมารอบ ๆ เป็นฝูง ๆ อย่างยินดีปรีดา ส่งเสียงร้องดุประหนึ่งว่าแซ่ซ้องสดุดีราชินีแห่งพวกของมัน.

รุ่งอรุณ เมื่อพระอาทิตย์ไขแสงอุทัย นางส่งหทัยซึ่งเปี่ยมด้วยความรักความเมตตา แผ่ไปทั่วตลอดพิภพ และแทบจะกล่าวได้ว่าพระอาทิตย์ที่ส่องแสง ดูส่องสว่างยิ่งขึ้น และดอกไม้ก็ส่งกลิ่นหอมยิ่งขึ้น เพราะด้วยพระกรุณาของนางมาปรากฏองค์ณ อุทยานที่นั่นนางประทับอยู่ตลอดมาครบชวบปี เมื่อเข้าฤดูวสันต์ดอกไม้ต่าง ๆ นานาก็เบิกบาน ครั้นเข้าฤดูสารทน้ำเหมยที่ตกลงมาก็ค้างแข็งเห็นขาวอยู่ทั่วไป ครั้นแล้วพระยาจักรพรรดิพร้อมด้วยพระมเหสีและข้าราชบริพาร เสด็จมาเยี่ยมในสวนขวัญ เพราะบัดนี้พระยาจักรพรรดิคลายพระพิโรธลงไปแล้ว พระองค์มีพระพักตร์อันยิ้มแย้ม ตรัสปลอบโยนเมียวซันราชธิดาว่า

"ดูราลูกรัก ผู้มีความงามความพิสมัย จงฟังพ่อบ้างเถิด จะทรมานกายอยู่โดดเดี่ยวในป่าหมู่ไม้อยู่อย่างนี้ เพื่อปรารถนาทำความดีให้แก่บรรดาคนทั้งปวงนั้น ก็เหมือนดังเพชรเม็ดน้ำค้างย่อมมลายหายไปสิ้นเมื่อต้องแสงแดดแผดเผา จงให้อดีตเร้นไปด้วยหมอกขาวแห่งความลืม และถือว่าประหนึ่งได้เกิดใหม่จากครรโภทรแห่งความทุกข์โศก แล่วงหาทางอันรุ่งเรืองเหนืออากาศแห่งเมฆอันมืดมัว แล้วฉายแสงให้รุ่งเรืองเหมือนพระสุริยเทพเมื่อเคลื่อนไปในอากาศ มีดวงพักตร์ตามห้อมล้อมเป็นบริวาร"

ครั้นแล้วพระราชินีราชมารดา ทรงส่งสารและหวั่นวิตกด้วยธิดายอดที่รัก จึงตรัสด้วย ถ้อยคำอันอ่อนละมุน เหมือนเม็ดฝนอันอุ่นในฉันตฤดูว่า "ดูรา เจ้าเป็นดั่งหงส์ทองของแม่ จงฟังเสียงของแม่บ้าง เพราะความรักของแม่ย่อมแผ่ไปถึงแดนที่พ้นจากโลกนี้ แม้ความตายก็ไม่สามารถจะเอาชนะความรักของแม่ซึ่งมีแก่ลูกได้ จงระวังความพิโรธแห่งบิดาของลูก ซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่าการแผลงฤทธิ์ของเหล่าอสูร เมื่อทำสงครามกับทวยเทพยนเมืองสวรรค์ จงอ่อนปรนยอมตามพระประสงค์ของพระบิดาเถิด มิฉะนั้นเจ้าและทั้งแม่ก็จะต้องถึงแก่ความตาย"

เมียวซันราชธิดาผู้ทรงความบริสุทธิ์ใสสะอาด มีดวงพระเนตรงามน่ารักคลออยู่ด้วยผ้าหมอกแห่งอัสสุชล ประสานพระ-

หัตถ์เคารพทูลตอบพระราชินีผู้พระราชมารดาว่า "เพราะด้วยเห็นแก่ประโยชน์แห่งความวัฒนาของพระราชบิดา ลูกจึงเคารพบูชาพระพุทธเจ้า ละจากวังไปปฏิบัติพระศาสนธรรมแห่งพระองค์ ข้าแต่พระแม่เจ้า ขออนุญาตให้ลูกบวชเป็นภิกษุณีเถิด เพราะยากนักที่จะได้พบพระพุทธเจ้า คนเราก็เปรียบเหมือนเต่าตาเดียวอยู่ในมหาสมุทร ผุดขึ้นแสวงหาที่พำนักเกาะเกี่ยวซึ่งลอยอยู่ เราเปลี่ยนใจก็เพื่อแสวงหาที่พึ่งอาศัยในพระไตรรัตน์ อันจะนำเราไปสู่ปัญญาความรอบรู้ที่สูงสุด ด้วยความสงสารสมเพชโลกซึ่งหุ้มอยู่ด้วยความหลง เราจึงดำเนินตนให้เข้าสู่ทางทั้งแปดแห่งมรรคอันประเสริฐ ความรู้แจ้งจะลักซึ่งพ้นวิสัยแห่งจิตก็ดี แต่เป็นสิ่งที่อำนวยความสงบพักและคุณงามความดี นับแต่นั้นไป ลูกสละความหยิ่งอหังการ และความโกรธให้สิ้นไปไม่กลับคืนมาอีก เพื่อหวังในพระมหานิรพาณอันเป็นสถานที่สภาพอยู่ทนทานตลอดนิรันดรกาล"

ขณะนั้น พระยาจักรพรรดิกำลังทรงสดับถ้อยคำเหล่านี้ซึ่งมีความไพเราะอ่อนหวานยิ่งกว่าน้ำผึ้งซึ่งปราศจากมลทิน พระองค์ก็ทรงจินตนาการอยู่สักครู่ ครั้นแล้วก็ทรงเห็นว่าควรจะเอาชนะได้ด้วยอุบายอันฉลาดดีกว่าจะใช้อำนาจเข้าบังคับ พระองค์จึงตรัสด้วยพระวาจาดูประหนึ่งว่าทรงหายพิโรธแล้วว่า "อันว่า

เหล็กนั้นย่อมแข็งยิ่งขึ้นเพราะด้วยเอาเหล็กเข้าคั่ จากการเสียดสีของไม้สีก่อให้เกิดมีไฟขึ้นฉันใด ความปรารถนาอย่างโง่ ๆ เกิดมีขึ้นได้ก็ด้วยความขัดขืนเป็นน้ำเสียงแต่ถ้าให้ต้นไม้ แห่งความปรารถนาอย่างโง่ ๆ นี้ได้ไปปลูกอยู่ในดินที่ผ่อนตามใจ ในไม่ช้าต้นไม้นั้นก็จะต้องตายไปเอง นี่แน่นายทหารจงนำทหารร้อยหนึ่งจัดเป็นขบวนนำเด็จลูกหญิงเมี่ยวซันไปสู่อารามนกขาว แล้วแจ้งแก่พระภิกษุณีผู้เจ้าอาวาสว่า เรายอมรับให้เมี่ยวซันบวชเป็นภิกษุณีได้ บวชแล้วจงจัดให้ทำงานแต่ในส่วนที่หนักลำบากยากที่สุด และเป็นงานต้องออกกำลังกายมากที่สุด ถ้าไม่จัดให้เป็นไปตามนี้ เราจะเอาโทษถึงชีวิต"

พระชิดาเมี่ยวซันถวายบังคมชิดแทบพระบาท ทูลตอบด้วยน้ำพระเสียงอันนุ่มนวลว่า "ลูกขอขอบพระคุณพระราชบิดาเป็นอย่างยิ่งด้วยพระกรุณาอันยิ่งใหญ่นี้ กุศลกรรมใด ๆ ที่ลูกได้ขอถวายส่วนแก่พระราชบิดาด้วย" แล้วหันไปทางพระมารดาผวาเข้าสวมกอดด้วยมือน้ำพระเนตรอาบพระพักตร์ ทูลว่า "พระแม่เจ้าที่รักของลูก พระแม่เท่านั้นที่เป็นสิ่งหายและผู้ปกป้องภัยให้แก่ลูกในเมื่อโลกหันหลังให้ พระแม่เป็นบ่อเกิดทำให้ลูกพ้นภัยจากความพิโรธอันร้ายแรงแห่งพระราชบิดามาแล้ว ถึงสองกราบขอพระแม่เจ้ามั่นพระทัยไว้เถิด ว่ากรรมอันเป็นสัมพันธ์ระหว่าง

แม่กับลูก ย่อมมีสภาพลักษณะ ไฟ น้ำ ลม ประลัยที่เผาผลาญโลก เมื่อสิ้นกัลปก็หาอาจทำลายได้ เมื่อสิ้นประลัยกัลปแล้ว สากลโลกก็จะมีสภาพเป็นแดนอันบริสุทธิ์แห่งสวรรค์สุขาวดี แล้วเราก็จะได้ประสบพบกันด้วยอาการอันยิ้มแย้ม มีอัฉริยภาพอยู่บนสวรรค์ทิพยบรรพตโน้น”

สองพระองค์ทรงจากกันไปด้วยประการฉะนี้ ครั้นแล้วพระธิดาเมี่ยวซัน พร้อมด้วยทหารรักษาพระองค์กองร้อยหนึ่งเป็นผู้นำ ก็เสด็จออกจากราชอุทยานผ่านไปตามถนนสายต่าง ๆ ในพระนคร มีผู้คนพลเมืองชาวนครต่างพากันมาชมพระบารมีแห่งความงาม ล้วนกล่าวว่า “นั่นอย่างไร พระธิดาเมี่ยวซัน ผู้เป็นดวงแก้วอันงามรุ่งเรืองของอาณาจักรชิงหัว เสด็จไปแสวงหาทางแห่งความสงบ ขอให้ความหอมแห่งความอ่อนโยนของพระองค์แผ่ซ่านไปทั่วแผ่นดินและแดนสวรรค์ ประดุจดังความสุขสงบอันเลิศของฤดูร้อนในยามเย็น เปลี่ยนพระทัยอันแข็งกระด้างของพระยาจักรพรรดิ ให้หยุดเลิกการรบราฆ่าฟันอันนำแต่เงาชั่วดำมืดแห่งความตายมาสู่ทุกบ้านเรือน”

กองทหารถืออาวุธเป็นแสงอยู่แปลบปลาบ นำเสด็จพระธิดาเมี่ยวซันไปจนพ้นเขตที่จอแจออกมาแล้ว ก็ถึงถนนที่ตัดตรงไปกลางทุ่ง ซึ่งดารดาษด้วยดอกไม้ตลอดสองข้างทางข้าง

หน้าโน้น เป็นเขาเขียวจัดปกคลุมด้วยหมู่ไม้สนซึ่งต้องลมก็มีเสียงดังเบา ๆ และวังเวงดังเสียงพิณ ภายใต้หมู่ไม้อันหนาทึบ หลังคาแดงแห่งวัดนกขาวก็ปรากฏเห็นแก่ผู้ที่เข้าไปใกล้ พระธิดาเมี่ยวซันเสด็จประเวศเข้าสู่ยังสถานที่นั้น นายทหารผู้นำเสด็จแจ้งพระราชดำรัสสั่งแห่งพระยาจักรพรรดิแก่ภิกษุณีเจ้าอาวาสซึ่งออกมารับเสด็จพร้อมด้วยภิกษุณีอีกสองรูป อัญเชิญเสด็จพระธิดาเมี่ยวซันสมด้วยพระเกียรติยศ.

พระธิดาเมี่ยวซันมีพระอาการสงบเสงี่ยมเป็นเหมือนพระจันทร์เมื่อแรกขึ้น แต่ที่มีความสง่างามประดุจเขาพระสุเมรุ ประสานพระหัตถ์เคารพแล้วตรัสว่า "ข้าแต่พระเป็นเจ้าผู้ทรงศีลคุณเสมอด้วยพระสุธัมมาผู้เป็นอัครสาวกแห่งพระศรีศปพุทธเจ้าไฉน พระคุณเจ้าจึงรับรองให้เกียรติแก่ข้าพเจ้าเหมือน หนึ่งว่ามีราชอิสริยยศและอำนาจเล่า สิ่งเหล่านี้ข้าพเจ้าได้สละทิ้งเสียโดยแล้ว อันมงกุฎของกษัตริย์ราชตระกูลนั้น ข้าพเจ้าถือเสมือนมงกุฎอันประดับด้วยดอกไม้ซึ่งเหี่ยวแห้ง เพราะข้าพเจ้ากำลังถูกทะเลซึ่งส่งฟอง แห่งความทุกข์ ตั้งหมื่นโยก มาท่วมจมข้าพเจ้า เพราะฉะนั้นจึงได้มาแสวงหาความพ้นภัยอันมั่นคง คือพระนิรพาณอันไม่มีตาย ไม่มีที่เปรียบได้แก่ตัวข้าพเจ้าและบรรดาคนอื่น ๆ ทั้งหมด"

ภิกษุณีเจ้าอาวาสมีจิตส่งสาร แสดงอาการยิ้มเหมือนมารดายิ้มแก่ลูกด้วยความรักอันอ่อนหวาน ตอบสนองว่า "ดูรา พระราชธิดาแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ทรงฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ ขอจงทรงสดับ พระองค์ผู้มีพระกรงามปลั่งดังลำเงิน แต่อ่อนสุขุมแบบบางเหมือนเรณูเกสรแห่งดอกชาชาว พระองค์จะทรงอดทนต่องานหนักอย่างยิ่งแห่งความเป็นพวกภิกษุณีได้ไฉน เพราะพระยาจักรพรรดิตรัสสั่งมาเด็ดขาด ให้จัดงานที่หนักอย่างยิ่งและต่ำช้าที่สุดให้แก่พระองค์ ถ้าไม่ทำตามพระราชบัญชา ก็จะทรงลงโทษแก่อาตมาให้ถึงตาย และทำลายบรรดาวัดทั้งหลายในราชอาณาจักรให้หมดสิ้น เพราะฉะนั้นหน้าที่อันมีประจำอยู่ทุกวันคือรุ่งเช้าเมื่อ พระอาทิตย์อุทัย พระองค์ต้องเสด็จขึ้น จาก บรรทมเอาไม้กวาด ๆ วัด แล้วทรงตักน้ำมาจากบ่อ และไปแสวงหาพื้นยังป่าเขาที่เปล่าเปลี่ยวแยกหอบเอามา พระขนองอันอ่อนแบบบาง ซึ่งเคยประสบสัมผัสแต่พัสตราภรณ์อันควรแก่ราชสกุล จะต้านทานทนต่อสิ่งต้องแยกหนักได้ละหรือ"

แต่พระธิดาเมี่ยวซันตรัสตอบอย่างยืนยันว่า "ข้าแต่หลวงแม่เจ้าผู้อารยะ ขออย่าได้หวั่นวิตกแก่ข้าพเจ้าแม้แต่น้อย เพราะร่างกายนี้ข้าพเจ้าถือในบัดนี้ว่าเป็นเสมือนชุดอันไร้ค่า นอกจากจะมีไว้เพื่อรับใช้เพื่อนผู้ร่วมเกิดเท่านั้น"

ภิกษุณีเจ้าอาวาสรู้สึกสงสารตอบว่า "ที่ตรัสมานี้ก็จริงอยู่ เมื่อมีพระทัยและพระวาจาเป็นอย่างนั้น อาตมาก็ไม่กล้าจะขัดขืนฝืนพระทัย เพราะในสิ่งที่สักดิ์สิทธิ์เป็นบุญญาธิการย่อมมีและเป็นอำนาจสุขุมละเอียดอ่อนยิ่งกว่าลม เบายิ่งกว่าใยฝ้ายที่อยู่ตามยอดหญ้า แต่ว่ากล้าแข็งยิ่งกว่าเพชร ซึ่งอาจต้านไว้ได้แม้แต่พระแสงศัสตราแห่งท้าวพระยาจักรพรรดิผู้ทรงฤทธิ์ อำนาจอันยิ่งใหญ่"

ครั้นแล้วภิกษุณีเจ้าอาวาสจึงนำพระชิดาเมี่ยวซันไปตามลานอันสงบในบริเวณวัด เข้าสู่วิหารอันสูงตระหง่านซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธปฏิมาทอง พระชิดาเมี่ยวซันถวายอภิวาทแล้ว ทรงกล่าวคำเป็นปณิธานว่า "ข้าแต่พระผู้ทรงพระมหากรุณา ข้าพเจ้าปรารถนาจะออกจากโลกนี้ไป ขอพระองค์โปรดประทานอย่าให้ข้าพเจ้ารู้แพ้และยอมแก่กิเลสมารที่ส่งมาทดลองความมั่นคงในความเชื่อความศรัทธา ขอให้ข้าพเจ้าจงเป็นเหมือนโอสถทิพย์ระโลมใจผู้เจ็บผู้ไข้ทุกข์ และให้เป็นเหมือนดังหยาดน้ำค้างที่ชื่นฉ่ำและเป็นเหมือนกระแสลมอันพัดมาอ่อน ๆ ในวสันตฤดู ประเล้าประโลมชูดวงใจที่ด้านแล้วเป็นหมันแล้วเพราะด้วยบาปเข้าครอบงำ กลับเผล็ดดอกออกช่อเป็นกุศลผลบุญ ขอให้ข้าพเจ้าเป็นเหมือนนาวาแห่งความรอดพ้นทั่วสากล เพื่อนำ

สรรพสัตว์ให้รอดพ้น ข้ามทะเลแห่งความเกิดและความตาย ด้วยเถิดพระเจ้าข้า"

เมื่อพระธิดาเมี่ยวซันเสด็จไปถึงวัดเบื้นเวลาเย็น ขณะนั้น บรรดาภิกษุณีกำลังประชุมกันสวดมนต์อยู่ เสียงสาธยายพระสูตรดังเจื้อยแจ้วอยู่ในท่ามกลางอากาศอันสงบเงียบ กลิ่นธูปหอมตลบระคนปนกับกลิ่นอากาศชื้น พัดมาจากป่าสน ครั้นแล้วล่วงเข้าราตรีกาล และค่อย ๆ เลือนหมดไปเบื้นเวลาจะใกล้รุ่ง เห็นดาวประกายพรึกพวยพุ่งรุ่งแสงสุกสว่างทางทิศตะวันออก พระธิดาเมี่ยวซันเสด็จลุกขึ้นจากบรรทม เพื่อทรงกระทำภารกิจ ตามหน้าที่ พอเสด็จย่างมาถึงที่ลานวัด ก็ทอดพระเนตรเห็นชายคนหนึ่งมีท่าทางอันมีสง่า จ้องมองดูนางอย่างสนใจ.

ชายแปลกหน้าคนนั้นกล่าวทักขึ้นว่า "ดูก่อนพระธิดาผู้ภักดีในพระศาสนา หัตถ์ของท่านทั้งสองละเอียดอ่อนเหมือนกลีบของดอกไม้ จะเสด็จไปตักน้ำลำบากตรากตรำจากบ่อที่อยู่ไกลหาได้ไม่ แต่ความภักดีในพระศาสนานั้นจะถูกความชิงชังประสงค์ร้ายของพระราชบิดา มาเป็นเครื่องกีดกันไว้หาได้ไม่ เพราะฉะนั้นในลานวัด ณ ที่ตรงนี้เอง จะต้องมีน้ำพุอุบัติขึ้น เพื่อท่านจะได้ตักน้ำตามสบายไม่เหนื่อยยาก"

ทันทีทันใด ในที่ซึ่งชายแปลกหน้าคนนั้นทอดสายตามอง

แลไป ก็เกิดมีน้ำพุ ใสปานแล้ว เย็นยิ่งกว่าน้ำแข็ง และบริสุทธิ์ สะอาดดังแดนทิพไหลหลั่งพลั่ง ๆ ขึ้นมา พระธิดาเมียวซันตกตะลึงจังงัง ตรัสถามอย่างละล่ำละลักว่า "ดูรา ท่านผู้ลึกลับ ท่านนั้นมาแต่ไหน" ชายแปลกหน้าขณะนั้นเลื่อนลอยขึ้นไปในกลางอากาศ กล่าวตอบว่า "เรานี้คือท้าวสักกะเทพบดี ด้วยอำนาจบุญบารมีของนาง กระทำให้อาสนของเรากระด้างร้อนเพราะด้วยแรงแห่งกุศลกรรมของนาง จำเป็นต้องลงมา" ครั้นแล้วพระธิดาเมียวซันจึงกระทำสัจกิริยา เปล่งวาจาว่า "ถ้าจะมีผลแต่ส่วนหนึ่งส่วนใดในอธิษฐานที่มุ่งไว้ และถ้าข้าพเจ้าปรารถนาอย่างแท้จริงในที่จะให้สัตว์ทั้งหลายได้รับแต่ความสุข ก็ขอให้น้ำพุจากธารนี้ จงเป็นโอสถบำบัดความเจ็บป่วยแก่ผู้ซึ่งได้ลิ้มรส หรือแก่ผู้ที่กระทำบุญยาตรามาสู่ยังที่นี้" ด้วยแรงอธิษฐานของพระธิดาเมียวซันแต่ตลอดจนสิ้นกัลปของพระกัสสปพุทธเจ้า ได้มีผู้กระทำบุญยาตรามายังธารน้ำพุนี้ และคนเหล่านั้นทั้งหมด ถ้าไม่แรงด้วยบาปอกุศลที่ทำไว้ ย่อมหายจากโรคภัยไข้เจ็บและมีชีวิตใหม่เมื่อได้ลิ้มน้ำอันศักดิ์สิทธิ์.

ขณะนั้นเมื่อพระธิดาเมียวซันเสด็จเข้าไปในวิหารเพื่อทรงทำหน้าที่กวาด ก็ทรงเห็นพระเวสสุกรรมเทพผู้เป็นนายช่างของเทวดา แต่งองค์เลื่อผ้าอย่างชาวบ้านนอกกำลังกวาดพื้นวิหารอยู่

พระเวสสุกรรมเมื่อเห็นพระธิดา ก็กล่าววาจาขึ้นว่า "แท้จริง ข้าพเจ้านี้เป็น ผู้นิรมิตสร้าง ปราสาท วิมาน เวชยันต์ และ สุธัมมาศาลา ในสวรรค์ชั้นไตรตริงส์ แต่บุญกุศลที่ได้ ไม่เท่ากับได้รับใช้พระพุทธเจ้าในขณะซึ่งยังมีพระชนม์อยู่" พระเวสสุกรรมกล่าววาจาเป็นเครื่อง บูชาด้วยความปีติเบิกบาน ด้วยประการฉะนี้ ครั้นแล้วพระธิดาเมี่ยวซันเสด็จออก จากวัดไปเพื่อทรงเก็บฟืนที่บนเขา ทันใดนั้นตรงชายป่า ก็ปรากฏมีชายคนหนึ่งสวมเสื้อสีเขียวแก่อย่างใบสนกำลังแบกฟืนเดินดุ่ม ๆ มา พอเห็นพระธิดา ชายคนนั้นก็ย่อตัวคุกเข่าลง กล่าววาจาอย่างเคารพนบนอบว่า

"ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ พระราชินีโพธิสัตว์ โปรดประทานพระเมตตาแก่ข้าพระองค์ด้วย ข้าพระองค์เป็นเทพารักษ์ผู้สถิตอยู่ที่ภูเขานี้ เพราะด้วยแรงแห่งกรรมต้องมาทนทรมานชีวิตเป็นอยู่อย่างนี้ นับเวลาล่วงมาได้หลายพันปีแล้ว ขอให้ข้าพระองค์รับหน้าที่แบกฟืนแทนพระองค์เพื่อข้าพระองค์ได้บรรลุมรรคผลโสดาบันด้วยเถิด" พระธิดาเมี่ยวซันทรงสดับรับฟังแล้วตอบขอบคุณแล้วเสริมต่อว่า "สาธุ ขอให้เป็นไปตามที่ท่านปรารถนาเถิด"

ในขณะนั้นไม่ช้า มีฝูงนกบินมาจากทิศานุทิศลงมาห้อมล้อมพระธิดาและนำผลไม้อันหายากมาถวายให้เสวย ครั้นถึงเวลา

เย็นและชณะที่พระอิศวรเจริญภาวนา ก็ปรากฏมีเสียงแห่งเทพประดุจว่าเป็นเสียงกระซิบพึมพำลอยเข้าไปในวิหาร ระฆังใหญ่ก็มีเสียงดังเหง่งหง่างขึ้นเองไม่มีคนตี เสียงก้องกังวานแล่นไปอย่างลึกลับไปกระทั่งถึงกลางใจเขา เมื่อภิกษุณีเจ้าอาวาสเห็นสิ่งประหลาดอัศจรรย์เหล่านี้ ก็หวั่นกลัวเป็นอันมาก จึงเรียกภิกษุณีรูปหนึ่งเข้ามาหา แล้วสั่งว่า "เธอจงรีบไปเฝ้าพระยาจักรพรรดิเป็นการด่วนแล้วทูลว่า บัดนี้มีอำนาจจากสวรรค์มาทำงานช่วยพระอิศวร เวลานี้ในวัดมีแต่เสียงเทวดากระซิบกระซาบ มีเสียงย่างเดินของเทวดาที่ขึ้นบันไดเบายิ่งกว่าแสงแดดที่ส่องแล่นเข้ามา เพราะฉะนั้น เราไม่สามารถจะทำโทษทรมานผู้เป็นบุญชน หรือทำตามบัญชาของพระมหากษัตริย์ที่ทำสงครามต่อสู้กับธรรมได้ต่อไปแล้ว"

ชณะนั้นประจวบกับพระยาจักรพรรดิเสด็จไปประทับแรมราชนิเวศน์สำหรับฤดูร้อนที่บนเขา นางภิกษุณีซึ่งรับใช้เจ้าอาวาสจึงรีบไปสู่ ณ ที่นั้น ทางตรงหน้าพระตำหนักราชนิเวศน์เป็นอุทยานอันรื่นรมย์และงดงาม มีชื่อว่าอุทยานแห่งนิตยกาลวสันตฤดู ส่วนภายพระตำหนักนั้นเล่าก็ใหญ่มโหฬาร มีหอคอยสูงตระหง่านแวววาวด้วยแสงทอง ดูประหนึ่งว่าเปล่งแสงแห่งความหยิ่งของพระยาจักรพรรดิพวยพุ่งไปตลอดทั้งสวรรค์และแผ่นดิน

บนป้อมปราการ ไม่ช้านานจะได้ยินเสียงศัสตราวุธกระทบกัน และเสียงแตร และรอบบริเวณมณฑล พระคำหนัก มียานพ้าคล้ายนกมหิมาล่องลอยแปลบปลาบอยู่ไปมาในอากาศ เพื่อรับใช้สนองพระราชบัญชาแห่งพระยาจักรพรรดิ.

มีเสาเหล็กพุ่งขึ้นไปสูงหลายเส้า บนปลายเสามีประกายไฟอยู่แปลบปลาบ ดูดังจะท้าทายสวรรค์ นั่นคือเสาส่งสัญญาณของพระยาจักรพรรดิสำหรับบอกไปยังกองทัพบกและอากาศ โดยอาศัยอำนาจของกระแสอากาศเป็นพาหนะส่งข้ามตลอดโลก นายทหารยามนำนางภิกษุณีผ่านลาน พระคำหนักอย่างนี้ไปเป็นลำดับหลายชั้น แต่ละชั้นมีทหารแน่นขนัด และผ่านสถานที่ต่าง ๆ แต่ละแห่งสูงลิ่วไปหลายแห่ง เข้าทวารใหญ่ไปถึง ๓ ทวาร ทวารแรกเป็นทองบรอนส์ ถัดไปเป็นทวารเงินแล้วทวารทอง จึงถึงห้องกว้างและสูงใหญ่ มีช่องพระแกลกรุด้วยแก้วมณี บนพระแท่นที่ประทับอันทำด้วยแก้วไพฑูรย์ พระยาจักรพรรดิประทับอยู่ มีหมู่เสนามาตย์ราชบริพารเฝ้าแหนอยู่รอบห้อง แล้วปรากฏมีหมู่นางระบำงาม หยดย้อยราวกับเทพธิดาออกมารำร่ายถวายตัวอยู่หน้าที่นั่ง ซึ่งอบอวลหวนหอมไปด้วยกลิ่นหอมในอากาศ อันเกิดจากเครื่องหอมซึ่งสรรหาเอามาจากประเทศไกล นายทหารนำนางภิกษุณีไปถึงเชิงพระที่นั่ง นางภิกษุณีแสดงความเคารพ

ตามประเพณี แล้วทูลข้อความตามที่ภิกษุณีเจ้าอาวาสสั่งมา.

พระยาจักรพรรดิเมื่อทรงทราบ ดวงพระเนตรซึ่งฉายแสงแห่งความหยิ่งก็อับแสงมัวลงและพระกายสั่นสะท้าน ทรงข่มพระทัยให้เห็นสงบอยู่ได้แต่ภายนอก เปรียบเหมือนทะเลที่สงบอยู่ก่อนเกิดมีพายุฉะนั้น พระองค์ตรัสสั่งแก่นางภิกษุณีว่า "จงกลับไปได้ บอกแก่เจ้าอาวาสว่าเราจะส่งคนถือคำสั่งของเราไปให้ทราบภายหลังในเวลาเร็วที่สุด" ครั้นนางภิกษุณีออกไปแล้ว พระยาจักรพรรดิก็เสด็จขึ้น เข้าไปประทับในที่รโหฐานแต่ลำพังพระองค์ ทรงทอดพระกายลงบนพระที่ทอง ทอดถอนพระทัยด้วยความหวั่นวิตกและเกรงกลัว ตรัสออกมาว่า "สงครามคือพระเป็นเจ้าของเรา เราปกครองโลกด้วยอำนาจแห่งความกลัว นานาชาติที่บังอาจยั่วออกกำลังต่อกรกับเรา ต้องพินาศลงด้วยเปลวไฟเผาผลาญทำลายสิ้น นี่จะให้ปีศาจเวตาลพวกถือพุทธศาสนาหน้าซีดไม่มีเลือดมาเปลี่ยนแปลงความเป็นไปของโลก และบ่อนไส้ถึงในอาณาจักรของเราหรือ แต่ไหนหนอเราจึงหวั่นกลัวในดวงตาอันดำขลับของเมียวซัน เราได้เห็นความดำหนิติเตียนมีบ่อย ๆ อยู่ในนั้น คราวนี้รู้สึกว่ามีอำนาจอะไรซึ่งไม่เห็นตัวเข้ามาต่อสู้กับเรา ผู้ถือพุทธศาสนานี้มีวิชาความรู้แปลก ๆ ชั้นต่ำไว้ไม่กำจัดเสียแต่ต้นมือ อ้ายตัวหนอนกะจ้อยร่อยก็จะกลายเป็น

อสรพิษร้ายมารัดเรา แล้วใครก็จะกล่าวว่า เราต้องพ่ายแพ้เพราะผู้หญิงสาว”

ตกลงแน่วแน่ในพระทัยดังนี้แล้ว ทรงเรียกทหารรักษาพระองค์อยู่ข้างนอกเข้ามาและตรัสสั่งว่า “ไปตามแม่ทัพฮูบิ๋หลี่เข้ามาโดยด่วน ช้าไม่ได้” ทหารรับพระราชบัญชาออกไป ไม่ช้าแม่ทัพฮูบิ๋หลี่เข้ามาเฝ้า พระยาจักรพรรดิตรัสด้วยมีพระอาการอันมิมองว่า “นี่แน่ ท่านฮูบิ๋หลี่ เรารู้ว่าท่านมีความจงรักภักดีในตัวเรา มีพยานให้เห็นในการงานที่ท่านรับใช้เรามานับได้ตั้งร้อยครั้ง เพราะฉะนั้นที่เรียกท่านมาหาในครั้งนี้ เพราะมีเรื่องเกี่ยวข้องกับเราอย่างใกล้ชิด ท่านย่อมทราบอยู่ว่าเมียวซันลูกหญิงของเราไป มัวเมาเผ้าหลง นับถือ ลัทธิศาสนาที่เลวทรามและขลาดกลัว ซึ่งเป็นลัทธิศาสนาที่คนโกนหัวโล้นจากอินเดียนำเข้ามาเพื่อหวังทำลายอาณาจักรของเรา แม้กระนั้นเราผู้ไม่แพ้ใครต้องยอมรับว่าแพ้มัน เราไม่เคยแพ้กษัตริย์ใดที่ใหญ่กว่าเรา แต่ว่าแพ้แก่เด็กหญิงรุ่นสาวกระจ้อยร่อย เขากล่าวกันว่า อิเด็กคนนี้มีอะไรแปลกประหลาดอัศจรรย์แวดล้อมตัวมันอยู่ หรือจะกล่าวให้ชัด คือ อินเดีย นำวิชาร้ายเข้ามาบ่อนใจคนในอาณาจักรซิงหลินให้เสียไป”

ฮูบิหลี่ แม่ทัพทูลถามว่า "ก็เทพเจ้าแห่งสงครามอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่พึ่งพำนักของพระองค์จะทรงกำจัดอุบายร้ายที่ว่านั้นจะไม่ได้หรือ พระเจ้าข้า"

พระยาจักรพรรดิตรัสตอบว่า ถ้าทรงช่วยด้วยก็เป็นพระคุณ จำไว้จงดี ถ้าปล่อยให้ลัทธิอ่อนแอมีแต่ความรักความเมตตาปรานีเข้าครอบงำได้เมื่อใด เมื่อนั้นสงครามและความเป็นลูกผู้ชายจะต้องเลิกกัน แต่ไหนแต่ไรมา อาณาประชาของเราเต็มใจสละเลือดเนื้อเพื่อสงครามของเรา เกลียดผู้ที่เราบอกให้เกลียด และเผาผลาญประเทศชาติต่าง ๆ ที่ต้องพินาศ เมื่อเราต้องการทรัพย์ของประเทศชาติเหล่านั้น และใครเป็นศัตรูแห่งอาณาจักรซิงหลิน เราก็ชักชวนบอกแก่ประชาชนของเราให้รู้ เราทำให้ราษฎรเหล่านั้นต้องเสียเลือดและน้ำตาแก่ญาติพี่น้อง แต่ว่าเราก็ให้เกียรติคุณและชื่อเสียงเป็นเครื่องตอบแทน มาบัดนี้จะเกิดเบื่อหน่ายและขาดความเป็นลูกผู้ชายไป และเขาเหล่านั้นจะกล่าวว่าชีวิตนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียว ความดุร้ายก่อให้เกิดความดุร้าย เราอย่านำความเศร้าโศกและความตายมาให้แก่ผู้ที่ไม่ได้ทำอันตรายเราเลย มาเรามาแสวงหาความเป็นมิตรกันเถิด ให้เราใส่ถามถึงสาเหตุที่พระมหากษัตริย์ทรงทำสงคราม และขอให้พระองค์เลิกการรุกรานและใฝ่แต่ทางธรรมดังนี้ ณ บัดนี้ เพื่อ

ไม่ให้ประชาชนเกิดใจทราม และนำความฉิบหายมาสู่ราชบัลลังก์ของเรา ท่านจงคุมทหารที่กล้าแข็งไปล้อมวัดนกขาว แล้วเผาผลาญให้พินาศสิ้น และให้ลูกสาวเรากับทั้งภิกษุณีทั้งหมดต้องตายไป"

ยูบิหลีแม่ทัพถวายบังคมก้มต่ำและกราบทูลว่า "ข้าแต่พระเป็นเจ้าอันยิ่งใหญ่ ผู้เป็นมหาวิชัยกษัตริย์ เช้าตรู่พรุ่งนี้ข้าพระองค์จะยกทหารไป และก่อนเวลาพระอาทิตย์จะลับไม้ ขอพระองค์เสด็จขึ้นไปบนหอคอยในพระราชวัง แล้วทรงทอดทัศนาไปทางทิศตะวันตกด้วยพระกล้องส่องดูไกล ก็จะทรงเห็นเปลวไฟให้มัวดอยู่แดงฉาน"

ครั้นแล้วต่อจากนั้น เสียงในละแวกเขาก็กึกก้องด้วยทหารเดินทัพภายในเวลาพระอาทิตย์ขึ้นยังไม่ถึงกึ่งท้องฟ้า วัดก็ถูกทหารอันดุร้ายล้อมไว้รอบ ต่างกวัดแกว่งคบไฟเข้าเผาวัด ในไม่ช้าเกิดมีเปลวเพลิงและควันพุ่งสูงขึ้นเวหา พวกภิกษุณีต่างตกใจกลัวความตาย วิ่งแล่นกันไปหาพระธิดาเมี่ยวซันร้องต่อว่าอย่างละล่ำละลักว่า "เพราะด้วยนางผู้เป็นกาลกิณี พวกเราจึงจะต้องตายด้วยไฟเผาพินาศสิ้น" พระธิดาเมี่ยวซันมิได้ทรงสะทกสะท้านและมีพระอาการสงบอยู่แล้วตรัสว่า "ถูกแล้ว ข้าพเจ้าคนเดียวเท่านั้น ที่เป็นต้นเหตุทำให้พวกท่านถึงฉิบหาย"

ตรัสแล้วก็ทรุดองค์ลงคุกเข่า น้อมพระทัยระลึกถึงพระพุทธคุณ โดยทรงกล่าวว่า "ข้าแต่พระผู้เป็นจอมแห่งโลก ข้าพระองค์คือธิดาแห่ง พระยาจักรพรรดิ เมี่ยวจวง ขอได้ทรงช่วย ข้าพระองค์ด้วย พระองค์เสด็จออกจากพระราชวังไป ข้าพระองค์ก็ละวังมาด้วยความปรารถนาอันเดียว กับพระองค์ ในปาง ก่อนเสด็จไปสู่เขาอันปกคลุมด้วยหิมะเพื่อหวังสำเร็จในพระโพธิญาณ ข้าพระองค์มาที่นี้ ก็มีเจตนาเป็นเช่นเดียวกัน ขอได้ทรงโปรดช่วยให้รอดพ้นจากไฟอันร้ายแรงซึ่งกำลัง จะเผาผลาญด้วยเถิดพระเจ้าข้า ขอให้เทพเทวัสสวดาหกอันเย็นเยือก ส่งวัสสธาราลงมาดับความร้อนของแผ่นดินด้วยเถิด"

ทันใดนั้นปรากฏมีเมฆดำทะมึนโปรยฝอยฝน ลงมาห่าใหญ่ดับไฟที่กำลังไหม้เสียหมดสิ้น ประดุจดังหยาดน้ำค้าง อันเย็นฉ่ำชื่นแห่งพระธรรม โปรยลงมาดับเพลิงแห่ง ราคะให้ กษัยสิ้นไป ฉะนั้น เมื่อฮูบี๊หลี่แม่ทัพเห็นความประหลาดอัศจรรย์ดั่งนี้ก็ตัวสั่น เรียกนายทหารในบังคับบัญชาคนหนึ่งเข้ามาหาแล้วสั่งว่า "ท่านจงรีบไปกราบทูลพระยาจักรพรรดิว่า แม้แต่ลมและเมฆยังช่วยและเข้าด้วยพระธิดา พวกเราไม่สามารถจะเผาวัดให้พินาศได้ เป็นอันจนพ้นปัญญา ได้แต่คอยรับพระราชบัญชาว่าจะทำอย่างไรต่อไป"

นายทหารรับคำสั่งจากท่านแม่ทัพ ก็รีบรุดไปเฝ้าพระยาจักรพรรดิ และกราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ พระยาจักรพรรดิทรงฟังก็พิโรธเป็นกำลัง ตรัสสั่งว่า "นำนางเมี่ยวซันมาในวันเดี๋ยวนี้ มันต้องตาย" ฝ่ายพระมเหสีทรงทราบพระประสงค์อันรุนแรงของพระยาจักรพรรดิ ก็เสด็จมาเฝ้าโดยด่วน ทูลเตือนพระสติว่า "ข้าแต่พระทรงฤทธิ์ ได้โปรดทรงสดับคำทูลเตือนพระสติซึ่งออกจากดวงใจอันซื่อสัตย์ภักดีของหม่อมฉันบ้าง ถ้ามีอำนาจเหนือสามัญมาต่อต้านพระองค์ และเป็นจริงตามที่กล่าวนี้ก็มิบังควรที่ พระองค์ จะทรงแสวงหา ความทุกข์ พินาศมา เพิ่มเติม ควรโปรด ประทาน ชีวิต แก่ผู้ซึ่ง มิได้ทำ อันตราย แด่ พระองค์แต่ประการไร เถิดพระเจ้าข้า"

พระยาจักรพรรดิทรงสดับก็เพลาพระพิโรธลงไปบ้าง ตรัสว่า "เราไม่อยากจะให้โลหิตของลูกมาเปรอะเปื้อนเป็นมลทินที่ในวัง ขอให้มันยอมปฏิบัติตามใจเราก็จะยกโทษให้ในทันที เพราะฉะนั้น จงจัดอุทยาน แห่งนิตยกาลฉันตฤดู เนืองแน่นไปด้วยหมู่นางระบำ และดนตรี ให้จับระบำ และขับรำจำเริงมีเสียงดนตรีที่ประสานกับของโลกีย์สุข เป็นเครื่องล่อให้มันหลงระเริงบันเทิงอยู่ในความรัก ถ้าเคราะห์ดี เมื่อมันมาอยู่ในหมู่ไม้ออกดอกสล้างมันอาจลืมพระพุทธเจ้าและเครื่องความทุกข์แห่งโลกเสียก็ได้"

— ๒ —

ความสิ้นชีพของเมี่ยวชัน

พระฤดาเมี่ยวชันเด็ดจออกจากอารามอันสงบ มิทหารถือยาวุธครบมือในบังคับบัญชาของแม่ทัพฐูบิหด์ เป็นผู้นำดำเนินตามดำรัสสั่งของพระยาจักรพรรดิ ไปสู่ทางซึ่งมีแต่ความทุกข์และความตาย ด้วยประการฉะนี้ เพื่อให้เป็นไปตามพระราชวาจาจักรพรรดิ ทรงจัดให้มีชุมนุมการสนุกรื่นเริงแห่งโลกียสุข ขึ้นในพระอุทยานแห่งนิศยกาลวสันตฤดู จากสุมทุมหมู่พุ่มพฤกษ์อันดาษดาด้วยดอกกุหลาบและดอกมะลิ จากพลับพลาซึ่งปกคลุมด้วยดอกชบา มีเสียงอันไพเราะระเรื่อยเจื้อยแจ้วล่องลอยออกมาในขณะที่หมู่หญิงสาวชายหนุ่มห่อหุ้มด้วยพัสตราภรณ์ที่โปร่งเบาออกมาระบำรำร่ายเป็นวงกง เอิบอาบอยู่ด้วยความบันเทิงแห่งชีวิต หนุ่มสาวเหล่านั้นร้องรำทำนองเพลงด้วยเสียงใสและไพเราะเป็นใจความว่า

"ดังฤดูวสันต์แล้ว เจ้านกเขาอันแบบบางของฉัน จงผินผันมาเหือบแถดู ต้นชนสู่ความบันเทิงแห่งความรัก จงรับเอาของขวัญที่ความหนุ่มสาวจะให้ได้

"หว่างสุมทุมพุ่มไม้ดอกกุหลาบและดอกมะลิ จงมอบตัว

แก่โชคที่เป็นสุข สำราญสำเริงอยู่กับคู่ที่เลือกแล้ว มีชีวิตผ่านไปในกาลเวลาอันมีแต่สุข

"พระกฤษณ์ทรงบีบอยู่ในป่า อุระอันอ่อนละมุนซาบซ่านฉุกเปิ่นแส่งด้วยเพลิงกาม ไม่มีหัวใจของใครสามารถจะต้านทานได้

"ความรักซึ่งครอบงำอยู่เหนือทุกโลก คือลูกศรดอกไม้จากคันทองของพระกามเทพ ที่แผลงเป็นความบันเทิงสุขเหลือพรรณนา จงอย่าเบือนหน้าหนีจากความสุขของท่านนั้นไปเลยเลย"

พระชิดาเมี่ยวชันทรงสดับเครื่องชักชวนยวนใจเหล่านี้ทั้งหมด แต่ก็ไม่ทรงไหวสะเทือน ทรงเห็นว่าบรรดาบทร้องรำทำเหล่านั้น เป็นเสมือนเสียงนกร้องแจ้ว ๆ อยู่เท่านั้น ทรงมั่นอยู่ในพรตสมาทาน มีพระอาการไม่หวั่นไหวเหมือนยอดเขาที่อยู่ในท่ามกลางแห่งพายุ ฝ่ายพระยาจักรพรรดิเมื่อทรงเห็นพระชิดาเมี่ยวชันมั่นอยู่ในปณิธาน แม้มีพระอาการอ่อนโยนละมุนละม่อม แต่ก็ไม่หวั่นไหวดังนี้ ก็เกิดมานะทิฐิมีพระทัยแข็งกระด้าง ทรงถือเอาโยบาย ของพระองค์ยิ่งกว่าเสียง ของธรรมชาติ และความชอบธรรมที่มุ่งเอาชีวิตแห่งพระชิดาเมี่ยวชันให้จงได้ แม้พระมเหสีจะทูลร้องขออยู่ร่ำไรแต่ก็ไม่เป็นผลว่า "ข้าแต่พระจอมบดี ขอได้ทรงดำรงชีวิตหม่อมฉันเสียด้วย เพราะมารดาซึ่งอยู่ใน

ความ ตายของลูก จะต้องทนทุกข์ทรมาน ร้ายแรงยิ่งกว่า ถูกปตาย คมดาบแทงทะลุเข้าไปในหัวใจของตนเสียอีก ”

แต่พระยาจักรพรรดิ จะทรงสดละพระพิโรธก็หาไม่ ตรัสห้ามพระมเหสีให้หยุดพร่ำพระเสียงปริเทวนาแล้วตรัสว่า

“ถ้าอิหญิงสาวคนนี้ไม่ตายไป เราก็จะได้เห็นแต่ลัทธิที่มีพิษกัดกร่อน ซึ่งมันนับถือบูชานี้ เข้ามาบ่อนทำลายแม้จนกระทั่งเสายันอัน รองรับ ราชบัลลังก์ และ ราชอาณาจักร ซึ่งมั่นคงของเรา ไม่ได้ คนอย่างอื่นางนั่น ย่อมเป็นศัตรูสำคัญของมนุษย์ เพราะสงครามและความต่อสู้เป็นกฎธรรมดาแห่งชีวิต ซึ่งจะต้องมีอยู่ต่อไปตลอดกาล สังหารผลาญประเทศชาติต่าง ๆ ให้อาบด้วยโลหิตและตายไป ผู้ใดไม่ว่าใครทั้งหมด ถ้าเพิกเฉยต่อกฎธรรมดานี้ ก็จะถึงกาลกิริยาเหมือนหยาดน้ำเหมยที่ค้างแข็ง ถูกแสงแดดในเวลาเช้าฉะนั้น ”

แล้วหันไปตรัสสั่งแม่ทัพฮูบิหลี “จงให้ทหารคุมตัวเมี่ยวซันไว้ และเอาดาบประหารมันเสียให้ตายอยู่ในสวน ให้สาสมที่มันเกลียดชังต่อของขวัญในชีวิตซึ่งมีไว้ให้แก่มัน ”

ครั้นแล้วพระชิดาเมี่ยวซัน แวดล้อมด้วยหมู่ทหาร ก็เสด็จดำเนินไปสู่กาลอันเป็นวาระสุดท้ายของนาง ด้วยพระอาการอันไม่มีสะทกสะเทือน.

พระนางโปยาเทวีหายวาบพระทัย โผเข้าทรงสวมกอด พระธิดาไว้ และตรัสร้องว่า "ดูกรเจ้าพวกสัตว์ในนรก เจ้าจง ฆ่าเราทั้งสองเถิดอย่าให้เราต้องมีชีวิตระทมอยู่ในราตรีแห่งความทุกข์โศกไม่มีสว่างเลี่ยเลย" ครั้นแล้วดูประหนึ่งว่ากวางที่ต้องถูกลูกธนูล้มลง พระนางโปยาเทวีก็ทรงวายผวาสิ้นสมปฤดี.

"แท้จริง ความงามและความบันเทิงจะต้องสูญสิ้นไป แสงสว่างที่กระจ่างแจ้งที่สุดจะต้องดับไปจากโลก" นี่คือเสียงของทวยเทพร่ำปริเทวนาถึงวาระที่สุดแห่งความบริสุทธิ์สุจริต และความงาม เสียงครวญคร่ำร่ำไรและรุนแรงดังก้องไปตลอดเขา เพราะธรรมชาติรู้สึกเศร้าอยู่ ด้วยความตายแห่งผู้เป็นจอมแห่งกรุณาเมตตาธรรม อากาศอันพยับมืดปกคลุมหุ้มห่อโลกตลอดไปในความมืดมัว ดวงดาวก็ฉายแสงสลัวริบหรี่ทางเบื้องบูรพทิศ พระอาทิตย์โชติช่วงดวงแดงดังลูกไฟ คงเหลือแต่ในบริเวณรอบองค์พระธิดาเมี่ยวซัน ที่มีแสงสว่างเรืองๆ รัศมีแห่งความสงบอยู่ ดูประหนึ่งว่าความบริสุทธิ์อันประภาศรี ฉายสว่างเข้าไปแม้ในความมืดแห่งความตาย พระธิดาเมี่ยวซันผันพระพักตร์สู่ทิศประจิม แล้วทรงตั้งปณิธานแน่วแน่ กล่าวพระวาจาว่า

"ขอให้ดวงจิตของข้าพเจ้าจง อย่ารู้เปิดเบื่อน เบื่นมลทิน ด้วยความมีใจร้าย ขอให้หทัยของข้าพเจ้าเป็นภาชนะทองรอง

รับเครื่องหอมอันประเสริฐ คือ ความรักความเมตตากรุณา แผ่ซ่านไปทั่วโลกานุโลก แล้วเปลี่ยนใจแห่งความชังความโกรธ ให้กลับเป็นใจมีเมตตากรุณาและความสงสารเวทนา ในโลกต่าง ๆ จบสากล ไม่มีจุดใดที่ซึ่งพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสละพระชนม์ชีพเพื่อประโยชน์แห่งสัตวนิกร พระองค์ประทานพระโลหิตยิ่งด้วยน้ำใน ๗ สมุทร และประทานดวงพระเนตรยิ่งกว่าดวงดาวทั้งหลายในท้องฟ้า และเพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเข้ารวมอยู่ในองค์พระพุทธเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าไม่สามารถจะรู้ได้ว่าพระองค์หรือข้าพเจ้าเป็นผู้ซึ่งได้รับความทุกข์ทรมาน แต่สิ่งทั้งหมดที่มีอยู่ในจิตของข้าพเจ้าเข้ากันเหมาะเจาะกับพุทธจิต ซึ่งบริสุทธิ์เหมือนดอกบัวในสระอยู่ภายใต้ดวงจันทร์อันขาวหรือเหมือนหิมละ (หิมาลัยบรรพต ?) อันยั่งยืนเป็นนิตยกาล ข้าพเจ้าไม่ได้ปรารถนาความบันเทิงสุขในสวรรค์ แต่ข้าพเจ้าขอเป็นผู้นำโอสถและแสงสว่างไปสู่แม้แต่โลกนรกที่อยู่ก้นบึ้ง ”

ครั้นแล้วนายเพชฌฆาตยกดาบขึ้นจ้วง แล้วฟันลงไปอย่างรวดเร็วเหมือนฟ้าแลบยังพระชิดาผู้เป็นบุญบุคคล แต่คมดาบที่เป็นแสง แปลบปลาบ เมื่อถูกต้อง พระองค์ก็สั่น สะเทือน ไม่ระคายเคืองแก่พระองค์แม้แต่น้อย ฝ่ายนายเพชฌฆาตซึ่งเป็นเหมือนความตายมาเกิดก็ไม่สดสะดุ้งความดุร้ายทารุณ เอาหอกเข้าแทงซ้ำ

แต่ด้ามหอกหักสะบั้นราวกับเป็นลำต้นข้าว ตัวหอกที่ขาวปราบก็หลุดกระเด็นแตกออกเป็นหลายเสี่ยง ลงมาตกกระจายอยู่บนพื้นพสุธา เมื่อฮูบิไลแม่ทัพเห็นเพชฌฆาตท้อถอยด้วยความตระหนกตกใจกลัวก็กล่าวอย่างขึงขังว่า “อย่างไรเสียจะต้องตาย มิฉะนั้นก็เท่ากับเราฝ่าฝืนไม่ยอมปฏิบัติตามพระราชโองการแห่งผู้เป็นเจ้าของเรา จงเอาเชือกเส้นใหม่นี้เข้าโอบพันรอบพระศอ และให้พระอิดาต้องสิ้นพระชนม์ไปด้วยการรัด” ในเวลารวดเร็วโดยทันที เชือกไหมสีเหลืองก็โอบรัดรอบพระศออันลออดังงาช้างร่างอันปราศจากชีวิตของพระอิดาเมียวซัน ก็นอนนิ่งอยู่บนพื้นพสุธา.

ขณะนั้นเกิดลมหนาวเฉียบแห่งความตาย พัดจากแดนอากาศภายนอกทุ่งเข้ามาสู่พิภพ โลกธาตุก็มืดมิดราวกับจะดับโลก นอกจากมีแสงฟ้าแลบแปลบ ๆ แหวกความมืดมนอนธกาลอยู่เท่านั้น พื้นพิภพเหมือนหนึ่งถูกประหารถึงกลางใจโลกก็ไหวสั่นบันดาลให้หอคอยรบ อันมีความหยิ่ง อย่างสง่าใน มหาราชวังก็สั่นสะเทือนเหมือนกับจะเตือนแสดงว่ามรณกรรมแห่งพระอิดาเมียวซัน เป็นสัญญาณเครื่องหมายแห่งความวินาศของอาณาจักรซิงหลินจะมาถึง ในท่ามกลางแห่งเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นนั้น เทพผู้เป็นเจ้าเขา ก็มาปรากฏกายเป็นเปลวไฟ และบางท่านก็กล่าว

ว่าเปลวไฟนั้นเป็นรูปเสือโคร่งสูงใหญ่ มารับเอาร่างอันปราศจากชีวิตของพระธิดาเมี่ยวชันขึ้นหลังแล้วหายไป

ความมืดเข้ามาห่อหุ้มคลุมร่างพระธิดาเมี่ยวชัน ณ บัดนั้น ดูหนาทึบยิ่งขึ้น ครั้นแล้วดูเหมือนได้รับความสดชื่น พระธิดาเมี่ยวชันก็พินดูประหนึ่งว่าตื่นขึ้นจากหลับ และรู้สึกว่าพระองค์ทรงเลื่อนลอยไปในอากาศซึ่งหาเขตสุดไม่ได้ฉะนั้น.

พระธิดาเมี่ยวชันถอนพระทัย ดำริว่า "พระราชบิดาสั่งให้รัดคอเราตาย แต่ไฉนจึงรู้สึกว่ามาอยู่ยังที่นี้ ณ ที่นี้ไม่มีเขาต้นไม้ หรือทิณชาติใด ๆ ไม่มีดวงตะวัน ดวงจันทร์ และดวงดาว ไม่มีสถานเป็นที่อยู่แห่งสังขาร ไม่มีศัพท์สำเนียงแม้เสียงน้ำไหลอันไพเราะในลำธาร หรือเสียงนกร้องจอแจ มีก็แต่ความมืดเป็นกลางคืนและความเงียบกริบ ปกคลุมไปทั่วสิ่งทั้งหมด ดูราวกับเป็นผ้าคลุมแห่งความตาย เราจะอยู่ในแดนอันอ้างว้างว้าเหว่นี้ได้อย่างไรหนอ"

ในทันใดนั้น ในท่ามกลางแห่งความมืดมัว ปรากฏว่ามีร่างแห่งเทพพวยพุ่งแสงเป็นรัศมีสีนิล พระธิดาเมี่ยวชันทรงดำเนินเข้าไปหาแล้วตรัสถามขอความกรุณาว่า "แดนอันน่ากลัวสยดสยองนี้คือแดนอะไร ข้าพเจ้ารีบเร่งมาตามห้วงแม่น้ำแห่งความตาย ไปสู่เหวอันมืดลึก ณ ที่ใดในบัดนี้"

เทพองค์นั้นทูลตอบว่า "ที่นี่คือนิรยโลกเย็นแดนอันอ้างว้างเปล่า ไม่มีเขตเย็นที่สิ้นสุดมีความมืดมิดเย็นอนันตกาล แม้ดวงดาวนับล้านก็ไม่สามารถส่องแสงไปถึง หรือดวงอาทิตย์นับล้านดวงก็ไม่สามารถทำให้แดนนี้มีความอบอุ่นได้ ผู้มีกรรมชั่วย่อมมาเกิดในแดนนี้ มีสภาพล่องลอยไปเหมือนใบไม้ที่แห้งเหี่ยวอยู่ในห้วงแห่งความมืด ลอยไปก็ลอยมา ไม่มีจุดหมายและแนวทางที่จะไป ไม่มีใครมองเห็นใครแม้จะมีอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมาก ต่างก็นึกว่าตนอยู่ตามลำพังแต่ผู้เดียวในแดนอันหาเขตสุดมิได้ หวาดสะดุ้งกลัวเพราะด้วยอยู่ในแดนซึ่งปราศจากขอบเขต แต่ก็ดูประหนึ่งว่าถูกล่ามทรมานไว้ด้วยสิ่งปกคลุม ซึ่งไม่มีแปรเปลี่ยนแม้แดนอันน่าสะพึงกลัวนี้ เมื่อว่าในตัวท่านก็มิได้สะดุ้งแล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเป็นผู้รับเทวโองการแห่งท้าวสักกเทพบดี ให้มาเป็นผู้นำท่าน เพราะความบริสุทธิ์สะอาดของท่านยิ่งด้วยดวงดาวที่สุกปลั่งสายแสงอันแจ่มใส นิรยโลกย่อมชนะต่อความบริสุทธิ์สะอาดนี้ไม่ได้ เพราะท่านกล่าวว่า เมื่อท่านกระทำภาวนาการ บาปและความชั่วร้ายก็อันตรธานไป เหมือนราตรีอันดำมืดต้องแสงแดงชมพูของพระอาทิตย์เมื่อรุ่งอรุณฉะนั้น"

มีร่างต่าง ๆ เคลื่อนลอยไปรอบ ๆ เทพองค์นั้นและพระจิตา

เมี่ยวซัน ดูเหมือนหนึ่งใบไม้เหี่ยวถูกลมในฤดูสารทพัดพาไปในท่ามกลางความมืดมัวอันหาความชื่นไม่ได้ ต่างพิลาปร่ำไรอยู่ด้วยหมดหวังอันลึกซึ้งไม่มีสุด พระธิดาเมี่ยวซันทรงรู้สึกสมเพชเวทนาเป็นที่สุด ก็ทรงบูชาระลึกถึงพระพุทธทั้งในอดีตปัจจุบันและอนาคตว่า

"ข้าพระเจ้าขอนอบน้อมพระรัตนตรัย ในอากาศอันว่างเปล่านี้มีแต่ความมืดทับทวีความมืด ร้ายกาจนักหนา แต่ด้วยพระปณิธานแห่งพระพุทธเจ้า ที่จะทรงช่วยสัตว์ทั้งหลายในสากลโลกย่อมไม่ไร้ผล ความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธเจ้าอันทรงแสงสว่างวัดไม่ได้ (พระอมิตาภาพุทธ) ย่อมเรืองแสงฉายแสงแรงกล้ายิ่งกว่าสุวรรณบรรพต (เขาพระสุเมรุ) ตั้งโกฏิเขา แสงสว่างทั่วโลกยิ่งโตก พระองค์ทรงบันดาลให้สรรพสัตว์เปลี่ยนใจ ให้มาเดินในวิถีแห่งบริสุทธิ์สมบูรณ์ และ อากาศความว่าง อันดำมืดนั้นเอง เมื่อได้รับความอบอุ่นแห่งพระกรุณา ก็จะลุกเรืองแสงเหมือนดังในสวรรค์แห่งความสว่างและดอกไม้ ด้วยอำนาจในพระคุณอันไม่มีที่สิ้นสุดแห่งพระไตรรัตน์ขอให้สัตว์ทั้งสิ้นที่รับทุกข์ทรมานอยู่ในนรก จงเปลี่ยนกลับใจมาทางที่ชอบคือธรรม แล้วปรากฏตัวเป็นกายทองสถิตในดอกบัวบนสวรรค์นั้นเถิด"

ด้วยอำนาจแห่งกุศล และด้วยความรักภักดีใน พระพุทธเจ้า

ของพระชิดาเมี่ยวซันบุญบุคคลบันดาล ให้ไฟที่ทรมานสัตว์บาปในนรกดับสิ้นเหมือนโคมประทีปที่ดับแสง ความมืดกลิ้กแห่งอากาศก็บริบูรณ์เต็มด้วยรัศมีสว่างขาว ความมืดอันเป็นกำเนิดแห่งความมืดทั้งหลายก็มลายหายสูญไป เหมือนดังหมู่อสูรที่พ่ายแพ้แก่ท้าวสักกะเทวราชและทวยเทพนักรบ ของพระองค์บังเกิดมณีพฤกษ์ต้นไม้แก้ว เมื่อต้องลมอันส่งกลิ่นหอมก็แกว่งไกวประสานเข้ากันกับเสียงสวรรค์ บรรดาสัตว์บาปผู้ได้ทุกข์ต้องถูกเพลิงแห่งความสิ้นหวังเผาทรมานก็พลันมีความรู้สึกเหมือนตื่นขึ้น อยู่ในความรักภักดีแห่งพระธรรมร่างกายกลายเป็นทอง นั่งอยู่บนดอกปทุมชาติแห่งสัปตรัตน์ คือ แก้ว ๗ ประการ ได้ยินเสียงน้ำและพระสุรเสียงพระพุทธเจ้าซึ่งมีจำนวนเหลือนับ กำลังทรัพระธรรมเทศนาโปรดสัตว์อยู่ทั่วไป.

เทพผู้นำกระทำเคารพถวายสดุดีแก่พระชิดาเมี่ยวซันว่า "ข้าแต่ท่านผู้มีเมตตากรุณาดั่งเพชรที่บริสุทธิ์ใสสว่าง ผู้มีความชนะต่อนิริยภูมิกระทำให้เหมือนนรกกลายเป็นเมืองสวรรค์ เพราะด้วยอำนาจแห่งความรักความเมตตา แต่พระองค์จะต้องมีส่วนแสดงบทบาทอยู่ในโลก ซึ่งเรียกร้องเพื่อความสำเร็จผลจากพระองค์อยู่ บัดนี้ร่างอันปราศจากชีวิตของพระองค์ซึ่งเทพารักษ์ผู้เป็นเจ้าเขานำไปไว้ในป่าสน คอยพระองค์เสด็จกลับไปเพื่อได้

คืนพระชนม์ชีพ มรรคาอันจะพาไปสู่ความรู้แจ้งของพระองค์นั้น ยังจะต้องกระทำให้สำเร็จผลสมบูรณ์อีกต่อไป”

ในชั่วเวลาไม่นาน พระชิดาเมี่ยวซันผู้ทรงมีชัยชนะ หลุดพ้นจากแดน มืดอันเป็น ความ ตายก็ กลับ คืนเข้า สู่ร่างเดิม ในท่าม กลางป่า เมื่อทรงระลึกถึงความมืดและความสยดสยองที่มีอยู่ในนรก พระองค์ก็ทรงถอนพระทัยยาว บังเกิดความทุกข์วิตกดำริว่า “เราจะ แสวง หาทาง อันรู้แจ้งอยู่ ในท่าม กลาง ป่าเขา อันงามได้อย่างไรหนอ” น้ำพระเนตรไหลพร่างพราวดูราวกับห่าฝน ขณะนั้นพระองค์เหลียวพระพักตร์ไป ก็ประสบเห็นชายหนุ่มคนหนึ่งมีรูปร่างและกิริยาท่าทางงดงาม มายืนอยู่ข้าง ๆ.

ชายหนุ่มคนนั้นถามว่า “ดูก่อนเจ้าผู้มีพักตร์พริ้ง ท่านมาแต่ไหน เหตุไรจึงมาร่ำไห้อยู่โดดเดี่ยวในท่ามกลางป่าเขาลำเนาไม้เหล่านี้” พระชิดาเมี่ยวซันก็ตรัสเล่าเรื่องทั้งหมดให้ชายคนนั้นฟัง.

ชายหนุ่มคนนั้นจึงพูดว่า “ข้าพเจ้าก็อยู่โดดเดี่ยวเหมือนกัน มาเถิดนางผู้โฉมงาม เรามาร่วมเป็นสามีภริยากัน และสร้างกระท่อมอยู่ในท่ามกลางหมู่สุมนี้ ปล่อยชีวิตให้ล่วงผ่านไปด้วยความสุขสงบและความรักอันระรื่น”

พระชิดาเมี่ยวซันได้ทรงฟังคำกล่าว ของชายด้วยถ้อยคำซึ่ง

ทรงขยะแขยงและเกลียดกลัวและดูประหนึ่งว่ามีเหล็กร้อนแดงแทงปักเข้าไปในดวงพระกมล ก็ทรงพิโรธเป็นที่สุด ตรัสด้วยพระสุรเสียงดังว่า

"จงออกไป เราผู้เพิ่งมาจากแดนซึ่งมีแต่ภาพอย่างร้าย กาจน่ากลัว จะมีแก่ใจคิดถึงแต่เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ได้ละหรือ เราผู้ได้ตั้งปณิธานเพื่อตรัสเป็น พระโพธิสัตว์ จะลืมความทุกข์ยากของโลก มามีชีวิตอยู่รื่นรมย์ไม่ต้องทำอะไรในท่ามกลางป่าเขาเหล่านี้ได้ไฉน"

ทันใดนั้น ปรากฏเป็นรัศมีเรืองขาวอยู่รอบ ๆ ชายหนุ่มคนนั้น เสื้อผ้าที่นุ่งห่มก็กลายเป็นทอง เอาหัตถ์วางบนพระเศียรพระชิดาเมี่ยวซัน กล่าวคำอวยพรว่า

"ดูกร เมี่ยวซัน ผู้หาที่เปรียบไม่ได้ นี่เป็นครั้งสุดท้ายในการทดลองความภักดีของเจ้า เรานี่คือพระพุทธเจ้าผู้มีแสงสว่างวัดไม่ได้ (พระอมิตาภพุทธเจ้า) เรามานี่เพื่อเป็นมัคคุเทศก์พาเจ้าไปสู่เกาะอันศักดิ์สิทธิ์แห่งทะเลตะวันออก ณ ที่นั้นเจ้าจะได้สำเร็จพระโพธิญาณสถิตบนบัทมอาสนอันสูง เป็นที่เคารพของปวงเทวดาและมนุษย์"

พระชิดาเมี่ยวซัน ถวาย อภิ วาท ขอ ขอบ พระ กรุณา ธิคุณ

กราบทูลถามด้วยความหวั่นวิตกว่า "ข้าแต่พระองค์ เกาะนี้อยู่ที่ไหน และทำไฉนข้าพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นหญิงอ่อนแอจะเดินทางไปให้ถึงที่นั้นได้"

พระพุทธเจ้าตรัสว่า "เกาะอยู่ไกลจากที่นี่ไป อยู่ในท่ามกลางทะเลลึก ชายฝั่งเกาะถูกน้ำทะเลอันเงียบสงบท่วมเสมอ อากาศบนเกาะอวลไปด้วยกลิ่นหอมแห่งดอกไม้ ที่เกาะนั้นมีวิหารอยู่สองหลัง มีมาตั้งแต่ครั้งนมนานนับไม่ถ้วนกัลป วิหารหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของหมู่ชายผู้ทรงศีล อีกหลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของสตรีผู้ทรงความบริสุทธิ์ บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้สำเร็จอรหัตภูมิแล้วทั้งนั้น ในสักครู่จะได้พาเจ้าไปถึง เหมือนหนึ่งขับขี่ไปกับลม แต่ก่อนไปจงกินลูกถอทิพย์นี้เสียก่อน ลูกไม้นี้เกิดอยู่บนสวรรค์ ผู้ใดได้กินแล้ว สามารถข้ามโอฆแห่งความเกิดและความตาย เพราะลูกถอทิพย์เกิดขึ้นได้ด้วยกรรมดีของเจ้าที่ทำเอาไว้แต่ชาติก่อนนับไม่ถ้วนชาติ และผลแห่งกุศลกรรมนี้คืออมตะความไม่รู้ตาย"

— ๓ —

ชัยชนะของเมี่ยวชัน

ดาวผกายพริ้มค่อยจางแสงไปในท้องฟ้าซึ่งเป็นสีครามอ่อนอันนุ่มนวล อากาศก็อบอุ่นอาบไปด้วยทองที่ละลาย ในขณะ

ที่นักษัตรบดี คือ ดวงอาทิตย์อันเรืองแสงกำลังชนสู้พ้ายอย่างสง่า ผ่าแผ่ด้วยความมีชัยชนะราวกับเป็น พระยามหาจักรพรรดิผู้ครองโลก เสด็จตามจักรไฟและจตุรงคเสนาและของทิพของพระองค์ เพราะพระองค์เป็นมหาสัตว์และเป็นเจ้าเป็นใหญ่แห่งโลก ในขณะเสด็จผ่านไปด้วยความมีชัยชนะฝูงชนก็เป็นสุขสโมสร ยินดีปรีดาอยู่ในพระธรรมบารแห่งพระพุทธเจ้าตลอดไปในโลก และเล่นมักขัดฤกษ์มโหฬาร ตื่นในทะเลทั้ง ๗ ก็เงียบสงบ พระอาทิตย์พระจันทร์ก็โคจรไปตามวิถีอันสว่างเรืองโดยลำดับ ไม่มีดาวร้ายแสงแรงอิทธิพลแห่งความชั่ว มาเกลือกกลั้วโลกพิภพ ไม่มีลิ่นใดตกอยู่ในอำนาจแห่งทะเลทรายอันทำให้ปราศจากชีวิต มีก็แต่ความสวยความงามอร่ามด้วยต้นไม้และดอกไม้ไปทั่วโลกและด้วยบุญบารมีแห่งพระยามหาจักรพรรดิ บันดาลให้แผ่นดินมีชีวิตชุ่มชื่นเหมือนได้รับน้ำอมฤตจากท่อธารในสวรรค์ นี้มีฉันใด ก็เปรียบได้เมื่อพระอาทิตย์อุทัยไขแสงอยู่เหนือพื้นทะเลฉะนั้น ดวงซึ่งเป็นสีแดงแห่งกลางคืนก็เปลี่ยนเป็นสีทอง ดูเรืองรองราวกับเปลวไฟอยู่ตามยอดของดอกดอกถูกคลื่น เป็นประหนึ่งว่าแสงอาทิตย์เมื่ออุทัยคือน้ำอมฤต นำชีวิตอันสดชื่นและความยินดีปรีดา มาให้ทะเลส่งเสียงดังพึมพำกังวานลึกตอนที่อยู่ใกล้ชะวากถ้ำแห่งเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีฝูงพระยานาคแผ่แม่เบี้ยเป็น

แสงพราย ๆ พรรณราย ส่งเสียงระคนกันไปกับเสียงแห่งสมุทร.

เหนือขึ้นไปที่ผาสูงของเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งปกคลุมด้วยเถาวัลย์ระเกะระกะ จะเห็นลำต้นของหมู่สนมีแสงฉุกเหมือนไฟ เพราะต้องแสงแดดอันแดงอ่อน ๆ และอ่อน ส่วนใบของหมู่สนก็มีเสียงเหมือนมีใครกระซิบกระซาบอยู่ในท่ามกลางฉะนั้น บริสุทธิ์ดีชื่นใจพัดรำเพยมาในเวลาเช้า กลางเกาะนั้นมีเขาตรงตอนยอดมีไม้ต้นสีดำขึ้นสูงตระหง่าน มีกิ่งก้านเกี่ยวพันประสานกันเมื่อต้องแสงแดดก็เป็นสีเขียวและสีทอง รองเรือง งามประเทืองดังแสงของท้องฟ้าในเวลาเย็นแห่งฤดูร้อนอยู่เป็นนิจ อากาศบนเกาะก็ขจรไปด้วยกลิ่นหอมแห่งดอกไม้หลายอย่างต่างพรรณ อันบานดารดาษอยู่ในทุ่ง ตามลุ่มทุ่มพุ่มไม้ก็งามตระการด้วยหมู่ดอกกุหลาบที่ริมลำธารมีหมู่ชบาแดงขึ้นเป็นขอบกั้น เหล่าต้นรังมีดอกดกระกะ ส่งกลิ่นชวนชื่นรื่นรวยกับกลิ่นหอมที่มาจากกาชนะทองแห่งชุปปาดรณะนั้น.

ในเกาะอันอุดมด้วยมงคลนี้ ไม่มีพายุมารุกราน มีแต่ทะเลอันสงบราบคาบเขียว ดังสีมรกตปริ่ม ๆ อยู่รอบเกาะ ดอกไม้ก็ไม่ตายด้าน เพราะถูกน้ำเหมยหรือน้ำค้างแข็งมาดอแย หิมะก็ไม่มีตกปกคลุมพื้นแผ่นดินให้ขาวสลัว เหมือนอย่างผ้าคลุมขาวแห่งความตาย ต้นไม้ที่เขียวสดก็ไม่ตายเพราะบาดแผลที่ถูกถาก

ดอกเหล็ก คือลูกเห็บมาทิ้มแทง เมฆซึ่งเป็นสัมอ ความเหี่ยวหู่ใจก็ไม่ส่งเม็ดฝนอันหนาวเฉียบยะเยือกเย็น มีก็แต่น้ำแห่งแสงจันทร์ที่ร่วงลงมาเป็น น้ำค้างอันชื่นฉ่ำ สำหรับหล่อเลี้ยงหมู่ไม้ที่แบบบาง เพราะเกาะนี้เป็นเหมือนรัตนมณีมีค่างามที่สุด ซึ่งศกแต่งประดับมงกุฎแห่งสมุทรที่สุดลึก.

ในท่ามกลางพุ่มไม้ซึ่งประดับด้วยดอกไม้นานาสีและต้นไม้ใหญ่ที่กว่านี้ มีวิหาร ๒ หลัง สูงตระหง่านเหมือนดั่งเมฆที่เคลื่อนลอยอยู่ในอากาศ เพราะวิหาร ๒ หลังนี้สร้างด้วยหินอ่อนอันหาตำหนิมิได้ มีหลังคาดาดด้วยแก้วประพาฬ วิหารหลังหนึ่งเป็นสำนักที่อยู่ของหมู่พระภิกษุ และอีกหลังหนึ่งของหมู่พระภิกษุณี พระภิกษุและพระภิกษุณีเหล่านี้ทั้งหมด ล้วนได้สำเร็จพระอรหัตภูมิ บำเพ็ญพรตเจริญภาวนาในพระธรรมอยู่ในเกาะอันศักดิ์สิทธิ์นี้มาเป็นเวลานับได้พัน ๆ ปี เพราะด้วยบุญบารมีซึ่งได้บำเพ็ญมาดีแล้ว ท่านเหล่านี้จึงมีอำนาจ สามารถยืดอายุเวลายืนมาได้นานจนกว่าจะสิ้นกัลป และมีฤทธิ์เป็น ๔ ประการ คือ (สามารถเห็นสิ่งต่าง ๆ ในโลกอื่น สามารถรู้ใจของผู้อื่น สามารถได้ยินเสียงต่าง ๆ ได้ทั้งหมดและสามารถฤทธิตนให้มีมาก มีอำนาจผ่านล่วงไปได้ ในอากาศในดิน และในน้ำไปสู่ยังโลกอื่นได้) และบรรลุความรู้สึกอันหาเขตสุดมิได้ ๔ ประการ (ไม่ทราบว่า

มีอะไรบ้าง) จนสามารถว่าประหนึ่งใช้อากาศเป็นยานพาหนะ ใช้รุ้งเป็นพัสตราภรณ์เครื่องนุ่งห่ม และใช้น้ำค้างเป็นภักษาหาร ดุดังเทพอันรุ่งเรืองแสงในคันแห่งกัลป (เมื่อยังไม่ได้ลงมากิน ปัถวีรส คือ ง้วนดิน)

ในท่ามกลางภูมิประเทศอันงาม และความสงบแห่งเกาะนี้ ที่เทวดาพาพระอิดาเมียวซัน พ้นจากแดนอันมีแต่ความทุกข์ความโศรกเศร้าในประเทศถิ่นเดิมของพระองค์ มาปรากฏพระกายยืนอยู่ ณ ชะง่อนผาในอาภรณ์เครื่องขาว บริสุทธิ์ดังหมอกที่สีกาวขาวแสงในเวลาเช้าตรู่ มีพระกรอ้าไปสู่ยังดวงอาทิตย์เมื่ออุทัย เพื่ออ้างองค์ผู้เป็นใหญ่มีแสงเป็นประภามณฑล ได้เป็นทิพย์สักขีพยานในพรตสมาทานของพระนาง ดังนี้.

"ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแก่ 'ดอกบัวแห่งพระธรรมอันแท้จริง' (สัทธรรมปุณฑริก) ผู้เป็นราชาทอง เป็นสัญญาณเครื่องหมายอันเห็นไปทั่วแห่งองค์พระพุทธเจ้าผู้ประภาแสง ซึ่งพระธรรมของพระองค์ย่อมอบอุ่น และชำระดวงจิตให้ผ่องใส ขอจงได้เป็นสักขีพยาน ในพรตสมาทานอันมั่นคงของข้าพระองค์ อำนาจหรือบุญบารมีใด ๆ ที่ข้าพระองค์จักได้มาในภายหน้า ขอให้อำนาจหรือบุญบารมีนั้น จงเป็นเครื่องรับใช้เพื่อบรรเทาและขจัดความทุกข์โศกอันเกิดจากกามกิเลสซึ่งเผาเร่าร้อนอยู่ ให้

อาณาจักรซึ่งหลีนกลับคืนสู่ทางที่ชอบ ประดุจดังได้น้ำค้างอันอ่อนละมุนด้วยความเมตตากรุณา ดับบรรดาไฟแห่งความเกลียดชัง กระทำให้บิดามารดาญาติพี่น้องของข้าพระองค์บรรลุโลกอันรุ่งเรืองแห่งสวรรค์เทอญ"

เมื่อพระชิดา เมี่ยวซัน สมาทานพรตดังนี้ แล้วก็เสด็จดำเนินไปในหมู่ป่าสน ทันใดนั้นมีหงส์เหมราชชนปีกเป็นสีทองแลมรกตอร่ามงาม บินปราดจากห้องเวหาส์ครามลงมาหว่างต้นราชพฤกษ์อันสูงลิ่วและมีดอกดกสล้าง แล้วส่งเสียงร้องวิเวกหวานเป็นที่จับใจยิ่งนัก.

นกทั้งหลายส่งเสียงร้องถึงเรื่อง "ความจริง ๔ ประการ" ถึงเรื่องความไม่เที่ยง ถาวรของบรรดาสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นรูป (สังขาร) และถึงเรื่องความเมตตากรุณาอันหาเขตสุดมิได้แห่งพระพุทธเจ้า พระชิดา เมี่ยวซัน ทรงฟังด้วยปีติเป็นสมาธิจิต เพราะฉะนั้นในเวลาวันหนึ่งทรงรู้สึกเหมือนเป็นเวลาชั่วโมงเดียว ครั้นนกหงส์โผกลับขึ้นไปในเวหาอันเวียวจัดเหมือนมรกตปราศจากมลทิน พระอาทิตย์ก็เลื่อนลงต่ำทางทิศตะวันตกฉายรัศมีเรื่อง ๆ และส่งบรรยากาศเข้าไปในหมู่ไม้ในเวลาย่ำสนธยา และในขณะเวลาเดียวกัน ดวงจันทร์ในวันศุกลปักษ์อันอ่อนก็แขวนค้างอยู่กลางเวหาทางขอบฟ้าทิศตะวันออก.

ระหว่างทางในป่าไม้ มีคนเดินมาเป็นสองแถว แถวหนึ่งเป็นพระภิกษุ อีกแถวหนึ่งเป็นภิกษุณี ต่างเดินเยื้องย่างมาอย่างแช่มช้า ครั้นมาถึงเฉพาะหน้าพระธิดาเมฆขันก็กัมเคารพกระทำสัมมานะ แล้วพระเถรีเป็นผู้ประธานเหลือบดูอย่างสุภาพและกล่าวขึ้นว่า "มาเถิดภคินี ที่ในวิหารของเรามีบัทมอาสนเพชรนิรมิตและเมื่อพระองค์ได้สำเร็จความรู้แจ้งบริบูรณ์แล้ว และด้วยบุญบารมีที่สร้างสมไว้ พระองค์จะได้สถิตบนอาสนนั้นและปกครองเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ เพราะบรรดาพวกข้าพเจ้า ซึ่งได้บำเพ็ญภาวนาสู่หนทางอันเป็นสันติสุขมาแล้ว นับได้หลายพันปีได้คอยมาแล้วนานถึงกาลมาแห่งพระราชินีของเรา คือ พระโพธิสัตว์ผู้ทรงได้รับทุกข์มาแล้วอย่างสาหัส ณ ที่นี้มีแต่ความสุขเป็นสุภมงคล และทวยเทพผู้ทรงฤทธิ์ก็มาปรากฏกายร่วมชุมนุมกับเรา กระทำสักการบูชาในฌานมหาศาลาอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ที่นี้เราถึงแล้ว ซึ่งความรู้สึกในหลักแห่งพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงความประสานเข้ากันและความสัมพันธ์อันต่อเนื่องถึงกันของเหล่าสรรพสัตว์ นับตั้งแต่ พระอรหันต์ และ เทวดาจน ถึงเหล่า วิหค และมฤค ตลอดถึงอุปเทวดาวิทยาธรที่ยังอยู่ และ เล่นสนุกอยู่ ใน ท่ามกลาง ความหอมแห่งบุบผชาติ ซึ่งดารดาษประดับสนามและพุ่มไม้อันเขียวชอุ่มของเรานี้"

พระธิดาเมี่ยวซัน ทรงดำเนินตามเหล่าภิกษุณีไปตามระหว่างทางต้นลูกบ่วยและลูกถอซึ่งกำลังออกดอกช่อ ผ่านสนามหญ้าอันงามลออ มีไม้ดอกต่าง ๆ ประดับ ไปสู่ประตูทางเข้าวิหารซึ่งเป็นประตูแกะสลักตั้งอยู่สูงตระหง่านที่หน้าประตูทางเข้านั้นมีน้ำพุทอง ๔ แห่ง ส่งน้ำพุพุ่งออกมาเป็นฝอยใสกระจ่าง เป็นเครื่องหมายบอกลักษณะทางแห่งความจริง ๔ ประการ ถัดเข้าไปเป็นอุทยานอันงามไสวด้วยต้นรังและดอกไม้ ครั้นแล้วพระธิดาเมี่ยวซันพร้อมด้วยเหล่าภิกษุณีก็เสด็จเข้าวิหารอันโอพารสูงตระหง่าน เหมือนดังอาคารสถานที่ในความฝันภายในสถานณที่นั้น พระธิดาเมี่ยวซันก็ทรงดองค์ลงถวายอภิวาทแทบพระพุทธอาสน์.

ทุก ๆ วันเมื่อรุ่งอรุณแสงพระอาทิตย์อุทัยไขจับท้องฟ้าทางทิศตะวันออก พระธิดาเมี่ยวซันพร้อมด้วยเหล่าภิกษุณีเสด็จออกไปเจริญภาวนาอยู่ในท่ามกลางแห่งหมู่ไม้และในทุ่ง ทรงพยายามบำเพ็ญเพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทาง ซึ่งเห็นเรือง ๆ แสงดั่งดาวทองอยู่ในทางข้างหน้าโน้น เก้าปีล่วงไปแล้วด้วยประการฉะนี้ พระธิดาเมี่ยวซันทรงเจริญภาวนาและท่องบ่นพระสูตรและด้วยความหอมแห่งธูปและดอกไม้บูชา กระทำให้ความทุกข์ทรมานและดวงหทัยที่เป็นแผลของพระธิดาหายไปหมดสิ้น.

คืนวันหนึ่ง ภายหลังที่ได้ทรงบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่โคนต้นไม้สูงเป็นเวลาติดต่อกันมาได้หลายวัน พระชิดาเมี่ยวซันทรงดำเนินและภาวนา อยู่ในหว่างหมู่สนที่ขึ้นเงื่อมง้ำ ชะง่อนผาริม ชายเกาะในท่ามกลางแห่งความเงียบสงัดของกลางคืนและตามช่องระหว่างกิ่งสนที่ดำทะมึน พระชิดาเมี่ยวซันทรงทอดทัศนาการไปยังพื้นทะเลที่กว้าง ไพศาล และสงบเงียบอยู่ ภายใต้แสงจันทร์อันสุกขาวในวันเพ็ญ.

เงียบสงบอยู่รอบด้าน อากาศก็เอิบอาบด้วยแสงสว่างขาวดั่งสีนวล ท้องทะเลต้องแสงพระจันทร์ฉาย เห็นพราวพรายเป็นแถบขาวลิ่ว ๆ เรื่อยไปไกลไม่มีที่สิ้นจนสุดสายตา เหมือนหนึ่งว่าเป็นทางขาวไปสู่แดนอันบริสุทธิ์ แสงสว่างของท้องทะเลและอากาศและลมรวมกันทั้งหมดให้ปรากฏเป็นสีขาวนวลสงบ พระชิดาเมี่ยวซันทรงทอดทัศนาดูท้องทะเลที่เลื่อมพราย ทันใดนั้นทรงรู้สึกว่าเครื่องพันธนาการอันเป็นมายาทำให้หลงผูกมัดรัดอัดตาคือตัวของตนก็ขาดสะบั้น กระทำให้ดวงจิตพลันเข้ารวมสู่กับความบริสุทธิ์และความงามน่ารักแห่งโลกจักรวาล บังเกิดญาณทัศนะรอบรู้แจ้งอันยิ่งใหญ่แล่นเห็นตลอดด้วยทิพยเนตรแห่งพระชิดา ทรงสามารถแทงทะลุเข้าไปในแดนอันไม่มีสุดแห่งจักรวาลานุจักรวาล อันประกอบด้วยโลกพิภพนับไม่ถ้วนตั้งล้านโกฏิ-

โลก ทรงเห็นโลกเหล่านั้นกระจ่างแจ้งในพระมโนญาณ เหมือนดวงจันทร์อันสะคราญส่องฉายแสงลงไปในทะเลสาบในคืนอันสงบเงียบแห่งฤดูร้อนฉะนั้น ในขณะนั้นพระชิดาเมี่ยวชันอาจเสวยชีวิตอยู่ในแดนอันไม่ตายเพื่อพระนิรพาณ แต่ในระหว่างปากทางอันจะย่างเข้าไปสู่ยังแดนอันเป็นอมตนั้น เสียงคร่ำครวญปริเวทนาของสรรพสัตว์ที่รับทุกข์ทรมานแสนสาหัสอยู่ในโลกนับด้วยล้าน ๆ โลกแล่นเข้าไปกระทบพระโสตรของพระองค์อยู่ กระทำให้พระองค์ปักพระทัยไม่ เข้าสู่นิรพาณ ถ้าพังแต่ พระองค์เดียวแต่จะทรงอยู่ในภูมิเป็นพระโพธิสัตว์ โดย ทรงตั้งปณิธานมั่นอยู่ในพระศาสนา ไม่หวั่นไหวและแข็งประดุจเพชรว่า "ข้าพเจ้าจะไม่เข้าสู่ภูมิอันเป็นที่สุดแห่งสันติแต่ลำพังผู้เดียวเป็นอันขาด จะเพียรพยายามอยู่ตลอดไปในอันที่จะช่วยสรรพสัตว์ในโลกนับด้วยล้านโกฏิโลกให้พ้นทุกข์"

ขณะนั้นมีฝนดอกไม้โปรยลงมาจากสวรรค์ เสียงเทพเสียงพิณทิพย์ก็สดุดีความมีชัยชนะแห่งพระโพธิสัตว์ ครั้นแล้วแสงสว่างดังสีทองซึ่งมาพร้อมกับดวงอาทิตย์เมื่ออุทัย ก็ไขแสงสว่างงามยิ่งขึ้น อากาศในยามเช้าก็สดชื่นยิ่งขึ้น ในขณะนี้แผ่นสวรรค์และแผ่นดินร่วมกันยินดีปรีดา.

ครั้นบรรดาพระอรหันต์ได้ยินเสียงสังคีตของทวยเทพ ก็

เปล่งวาจาออกมาว่า "แท้จริงเมี่ยวซันผู้เป็นภคินีแห่งเรา ได้บรรลุโพธิแล้ว บัดนี้เธอจะต้องได้รับอภิเษกเสด็จเถลิงอาสนเป็นอธิราชินีแห่งเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ทิศตะวันออกนี้"

พระธิดา เมี่ยวซัน เสด็จขึ้นเถลิง บัทมอาสน อันสูงตระหง่านภายในวิหารอันงามโอพาร แวดล้อมพร้อมพรั่งด้วยบรรดาพระอรหันต์ภิกษุและภิกษุณี มีหมู่เทพทรงแสงอาภาดั่งเปลวไฟส่วางไสวด้วยแสงทิพไปทั่วบริเวณแห่งเกาะ บรรดาพระโพธิสัตว์จากโลกอื่นก็พากันเสด็จมาอย่างเนืองแน่น จนต้นไม้และดอกไม้ทั้งหมด ใน เกาะ ส่วาง พราย ๆ ไปด้วยแสงทิพย์ แห่งพระโพธิสัตว์เหล่านั้น ราวกับว่าเป็นแสงเพชรรัตน์ กระทำให้เกาะนั้นเปลี่ยนสภาพกลายเป็นเหมือนสวรรค์ตะวันตกคือแดนสุขาวดี ในท้องทะเลก็เรืองแสงแปลบ ๆ ดั่งฟ้าแลบ มีฝูงเทพเจ้าสมุทรผุดจากปราสาทแก้วประพาฬมรัคมี เป็นสีเขียว และสีทองเลื่อมพราย และพากันมายังเกาะอันศักดิ์สิทธินนด้วยความยินดีปรีดา เหล่าอุปเทวดาก็เหาะร่อนดุจหิ่งห้อยน้อยอยู่รอบ ๆ ต้นไม้ และในกลีบ ของดอกไม้ เพื่อร่วมความยินดีปรีดาอันเป็นสากลแห่งสวรรค์ด้วย.

พระธิดา เมี่ยวซัน ได้ทรงรับ ถวัลยาภิเษกเป็น พระโพธิสัตว์แห่งเมตตากรุณาด้วยประการฉะนี้ ความสงบเสงี่ยมและความบริสุทธิ์สะอาดได้ชัยชนะต่อความดุร้ายด้วยประการฉะนี้ ครั้นแล้ว

เทพผู้ทรงฤทธิ์องค์หนึ่งกล่าวขึ้นว่า "ใครเล่าจะเป็นผู้รับใช้อันมีค่ายิ่งยืนนานในพระศิลาเมียวซัน"

ขณะนั้นเจ้าพระยานาคตนหนึ่งก็ขึ้นมา ยกมือขึ้นพนมด้วยอาการอันสงบเสงี่ยม กล่าวว่า "แม้ข้าพระองค์มีชาติกำเนิดเป็นนาคอยู่ในมหาสมุทรก็ดี แต่พระผู้เป็นโพธิสัตว์ย่อมแผ่ไปถึงทั่วสากลจักรวาล" พระศิลาเมียวซันก็ทรงรับนางนาคไว้เป็นสาวกตลอดกาลของพระองค์ด้วยประการฉะนี้.

ครั้นแล้วมีภิกษุหนุ่มองค์หนึ่งเข้ามาทูลขอขันไม้ ทูลขึ้นว่า "ข้าพระองค์เป็นกำพร้าตั้งแต่มีกำเนิดมาในโลก และเจริญวัยเติบโตเหมือนต้นสนที่โดดเดี่ยว ข้าพระองค์เบื่อหน่ายในสังสาระอันมีทุกข์ จึงแสวงหาวิถีทางขึ้นอยู่เหนือสังสาระโลกเหมือนดังนกกระเรียนโผผินบินตามวิถีแห่งพระอาทิตย์ไป ข้าพระองค์จึงไปอุปสมบทอยู่ในวิหารเขาดอกไม้ แต่ได้รับคำแนะนำจากเทพเจ้าในความฝันว่า ให้ออกไปในกลางทะเลตะวันออกมีเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งข้าพระองค์พึงไปสู่ข้าพระองค์จึงเดินทางมาโดยมุ่งมาสู่ยังแดนแห่งเกาะนี้ อันมีลักษณะดังดวงมณีอยู่ในท่ามกลางทะเลสีครามและเป็นเกาะอันเป็นที่พึงพำนักในมหาสมุทรแห่งสังสาระ ข้าพระองค์มีภักดียิ่งมั่นอย่างยิ่งใหญ่ในพระโพธิสัตว์ และจะไม่เสียดายชีวิตของข้าพระองค์เพื่อพระธรรม"

พระอิตาเมี่ยวซัน ทรง พระจินตนาการ จะพิสูจน์ ความมั่นคง ของซันไฉ่ดั่งได้ประกาศปฏิญาณไว้ จึงมีพระบรรหารสั่งว่า ท่าน จงไปที่ยอดเขาโน้นแล้วคอยฟังคำสั่งของเรา ณ ที่นั้น”

ภิกษุซันไฉ่ ก็เดิน ออกจากหมู่ไม้ไป สู่ยังยอดเขาสูง ที่พระโพธิสัตว์ตรัสบอก แล้วนั่งอยู่มองดูทะเลอันมีแสงเงินพรายขาว ราวกับว่าได้เห็นความงามวิจิตรในความฝัน ทันใดนั้นปรากฏ แก่สายตาของซันไฉ่ เป็นกองทัพเรือมหึมา แล่นมุ่งหน้ามาที่เกาะ แล้วเห็นพวกทหารล้วนมีหน้าตาดุร้ายลงจากเรือ มือถือ อาวุธอันเป็นแสงแปลบปลาบและคบไฟ เดินเป็นขบวนมาในทุ่ง ที่สงบ.

พระอิตาเมี่ยวซันทอดพระเนตรเห็นกองทหารพวกศัตรูเหล่าร้ายก็ตกพระทัย เสด็จหนีขึ้นไปบนยอดเขาสูง ทันใดนั้นซันไฉ่ก็ตกใจ เป็นกำลัง เพราะเห็น พระอิตาเมี่ยวซัน ขณะเสด็จ หนีตะลีตะลานจากศัตรู พลัดตกลงไปในเหวลึก ซันไฉ่ก็ไม่ได้นึกถึงชีวิตตน โจนโผลงไปในเหวเพื่อขอตายตามด้วย ในทันทีทันใดนั้นเอง ซันไฉ่ก็รู้สึกว่าตนมานั่งอยู่บนยอดเขา จะเป็นอันตรายแต่อย่างไรก็หาไม่ และเห็นพระอิตาเมี่ยวซันทอดพระเนตรดูอยู่ด้วยพอพระหฤทัย กองเรือรบและเหล่าโจรร้ายก็หายสาบสูญไป เหมือนเมฆถูกลมพัดหนีกระจายไปฉะนั้น.

พระธิดาเมี่ยวซันตรัสว่า "นี้เป็นการพิสูจน์ความภักดีแห่งตัวท่านเป็นครั้งสุดท้าย ที่เชิงเขาสั่งระร่างกายเก่าของท่าน และด้วยกรรมดีของท่าน บัดนี้มีชัยชนะมีสรีระร่างอันเกิดใหม่แล้ว เป็นร่างประกอบด้วยสุขุมอากาศธาตุ พร้อมด้วยฤทธิอำนาจพิเศษสามารถบิดเบือนจำแลงกาย ล่องลอยไปในฟ้า พาหนไปถึงแดนแห่งพรหมโลกได้ เหล่าโจรสลัดซึ่งท่านเห็นเป็นแต่ภาพมายาซึ่งเทวดาสำแดง เพื่อให้ท่านแสดงความรักภักดีของท่าน ด้วยการพลีบูชาที่ยิ่งใหญ่ด้วยประการฉะนี้"

— ๔ —

ผลแห่งกรรมชั่ว

พระธิดาเมี่ยวซันเสด็จประทับอยู่สูงเด่นบนบัทมอาสนเพชรนายพระรัศมีเป็นสีเลื่อมพรายสว่างไสวไปด้วยความงามทั่วทั้งเกาะเหมือนนายสารถีแห่งมนุษย์และแห่งเทพ กวาดดูโลกด้วยดวงตาอันสว่างแจ้งแห่งความเมตตากรุณาอันไม่มีเขตสุดฉะนั้น ครั้นแล้วทรงทอดทัศนาไปไกลถึงในแดนแห่งอาณาจักรชิงหลิน ก็ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าเมี่ยวจวง พระยาจักรพรรดิทรงรับทุกข์ทรมานเพราะด้วยกรรมชั่วแห่งพระองค์ ประชวรพระโรคต้อง

บรรทมอยู่ แต่ใน พระที่ด้วย พระกาย มีแผล เป็น มะเร็ง ร้าย อันน่า เกลียด พระอัครสาวกเมียวซันจะทรงระลึกจำเรื่องความดุร้ายและความอยุติธรรมของราชบิดาที่ทรงมีต่อพระองค์ก็หาไม่ ทรงเห็นก็แต่ผู้ได้รับทุกข์เพราะผลแห่งกรรมชั่วที่ทำไว้เท่านั้น เพราะพระหฤทัยแห่ง พระโพธิสัตว์ ย่อมบริสุทธิ์ผุดผ่อง ประกอบด้วยเมตตากรุณา พระอัครสาวกเมียวซันทรงหันไปทางซันไฉและตรัสว่า "ดูเถิด บัดนี้พระเจ้าเมียวจวง พระยาจักรพรรดิผู้เป็น พระราชบิดาของเรา ต้องรับทุกข์ แม้พระองค์จะทรงมีอำนาจและความสง่าสักเท่าใด ก็ไม่สามารถเอาชนะได้ต่อแรงกรรม ซึ่งมีลักษณะละเอียดบางยิ่งกว่าหมอก สามารถแทรกผ่านกำแพงกั้นที่สูงลิ่วเข้าไปได้ถึงชั้นใน แห่ง พระราช มนเทียร อัน ประภาศรี ของ พระยา จักร พรรดิ หากพระองค์สิ้นพระชนม์ชีพลงเมื่อใด และด้วยความหนักแห่งกรรมก็จะไปเกิดในอบายภูมิในขุมนรกกันบ้าง แต่เราจะช่วยพระองค์ได้ ก็โดยบำบัดพระโรคที่เกิดเป็นแผลร้าย ซึ่งทำให้พระกายเน่าเปื่อยและพิการ แล้วเบิกพระหฤทัยซึ่งในขณะนี้มีแต่ลูมาเหล็กแห่งความหมดหวังแวดล้อมอยู่จนไม่มีทางไปให้ทรงเห็นวิถีทางแห่งดอกไม้งาม เข้าสู่แดนแห่งความหวังในสิ่งซึ่งสูงกว่านั้น คือหนทางของพระโพธิสัตว์ ซึ่งพร้อมอยู่เสมอที่จะสละชีวิตหรือร่างกายอินทรีย์ไม่ว่าในส่วนไร ถ้าจำเป็นเพื่อช่วยสรรพสัตว์ให้

พ้นทุกข์ และโดยเหตุที่พระโรคของพระยาจักรพรรดิเกิดแต่กรรม เราผู้เดียวเท่านั้นจะบำบัดให้หายได้ เพราะฉะนั้นด้วยอำนาจฤทธิ์ของท่าน ท่านจงไปยังอาณาจักรซิงหลินและกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบว่า ยาในโลกที่จักรักษาพระโรคให้หายได้มีอยู่นานเดียวเท่านั้น คือน้ำมันอันประกอบด้วยแขนและตาของมนุษย์ และพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งสถิตยังเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ใน ทะเลตะวันออก ทรงยินดียอมสละพระกรและชีวิตของ พระโพธิสัตว์เองอุทิศถวายแด่พระองค์ แล้วท่านจงบันดาลให้พระราชบิดาของเราเปลี่ยนพระทัยสละราชสมบัติอิสริยยศแล้วเสด็จมาที่นี่ และด้วยประการนี้เราก็จะได้โปรดบิดามารดาของเราสมดังได้มีปณิธานไว้ และนำพระองค์ขึ้นสู่ทิพยโลกแห่งสวรรค์"

ครั้นแล้วในชั่วเวลาเท่ากับที่คนมีกำลังแข็งแรงยื่นแขนออกไปแล้วงอกลับทันที ซันไฉ่ก็หายวับไปจากเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ ไปปรากฏตนขึ้นในนครซิงหลิน ซึ่ง ณ ที่นั้นมีประกาศบอกป่าวอยู่ที่ทวารกำแพงพระราชวังว่า ถ้าใครรักษาพระยาจักรพรรดิให้หายพระโรคได้ จะได้รับเครื่องตอบแทนเป็นรัชทายาทสืบต่อราชสมบัติ.

ซันไฉ่เดินองอาจไปยังนายทหารที่อยู่หน้าพระทวารวัง และ

กล่าวด้วยเสียงอันหนักแน่นว่า "ข้าแต่ท่านผู้เป็นเจ้าหน้าที่ โปรดเข้าไปกราบทูลแด่พระองค์พระจักรพรรดิเถิดว่า บัดนี้มีภิกษุรูปหนึ่งมายืนอยู่ที่หน้าพระทวาร และปัญญาณตนต่อสิ่งอันศักดิ์สิทธิ์ของภิกษุรูปนั้นคือพระไตรรัตน์ว่า ภิกษุรูปนี้ผู้เดียวเท่านี้ก็สามารถจะนำความปราศจากโรคมาถวายแด่พระองค์ได้" แต่โดยที่พระเจ้าเมียวจงและคนอื่นทั้งหมดในราชสำนัก ไม่มีความเลื่อมใสและรักใคร่ในพระธรรมของพระพุทธเจ้า นายทหารอยู่ที่นั่นจึงตอบว่า "จะมีอะไรดีมาจากภิกษุผู้เร่ร่อนไม่มีที่อยู่ ถ้าท่านกล่าวด้วยความสัตย์จริง ท่านไม่มีความขายหน้าบ้างหรือที่มาเป็นคนเร่ร่อนไปในโลก อีกประการหนึ่ง บรรดาที่มีวิทยาที่มีอยู่ในอาณาจักรชิงหลินทั้งหมด ก็ได้นำเอามาใช้เพื่อบำบัดพระโรคแล้ว เครื่องยาที่หายากยิ่งก็ได้แสวงหานำเอามาจากแดนไกลแสนไกล แต่ก็ไม่สามารถจะรักษาพระโรคให้หายได้ ไฉนแพทย์เถื่อน ๆ เป็นภิกษุผู้เร่ร่อน จะรักษาท้าวเธอให้หายพระโรคได้ ในเมื่อบรรดาแพทย์หลวงที่มีชื่อเสียงสามารถยิ่งยังรักษาไม่หาย กาซึ่งกินแต่เนื้อเน่าเหม็น จะเหินบินเหมือนนกอินทรีผู้มีสกุลสูงได้ไฉน"

ซันไน่แสดงอาการสุภาพแต่ไม่ท้อถอย ก็ตอบว่า "ขอท่านได้โปรดเข้าไปกราบทูลด้วยเถิด เพราะอาตมามีวิทยาคม

แปลก ๆ หลายประการ ซึ่งได้รับถ่ายมาจากอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพของอาตมา" ฝ่ายนายทหารเมื่อเห็นภิกษุขอร้องอย่างรบเร้าไม่มีถอย ก็มีความรู้สึกอย่างแปลกประหลาดให้เกิดความสงสารเสียไม่ได้ จึงเรียกเจ้าหน้าที่ภายในพระราชวังให้นำซันไล่เข้าไปเฝ้า.

ซันไล่ตามผู้นำผ่านลาน อันกว้างใหญ่มีระเบียบอันภูมิฐาน และก้าวขึ้นบันไดอันสูง แล้วมาหยุดตรงพระทวารพระราชมนเทียรซึ่งมีทหารรักษาอย่างแข็งแรง เมื่อเจ้าหน้าที่พูดจาอยู่กับทหารที่รักษาได้ชั่วครู่ ทหารที่เฝ้าอยู่ก็แหวกทางบอกให้เข้าไปได้ พระแท่นที่ไสยาสน์แห่งพระยาจักรพรรดิงามวิจิตรเพริศแพร้ว แม้ใครก็ได้เห็น คนเข้าใจว่าอยู่ในพิมานของเทวดามากกว่าเป็นสถานที่ในเมืองมนุษย์ บนเพดานพระราชมนเทียรตกแต่งด้วยแผ่นทองที่สลักเสลาผนังเป็น พระมณี มีภาพจิตรกรรม อย่าง น่าพิศวง เครื่องประดับเป็นภาพดูราวกับว่ามีชีวิต แสดงถึงวีรจริตของพระเจ้าเมี่ยวจวงพระยาจักรพรรดิ และเหล่าอดีต พระยาจักรพรรดิ ซึ่งทรงช่วยกันก่อสร้างราชอาณาจักร ในภาพจิตรกรรมเหล่านั้นจะเห็นหมู่ยานพ้าเข้าประจัญบานจะเอาชนะกัน จะเห็นบ้านเมืองที่มีความหยิ่งไม่ยอมอ่อนน้อม และ กระทำให้เป็นที่แก้นเคืองหรือเกิดความโกลาหลขึ้น แก่เมือง ซึ่งหลิน ต้อง พินาศลง ด้วยเสง ไฟแห่ง

สงครามอันแดงฉาน และด้วยไฟแห่งความพินาศที่ปล่อยลงมาจากอากาศดั่งห่าฝน เกิดเป็นแสงสว่างให้ปรากฏเห็นคนตายและคนเจ็บนอนเกลื่อนกลาดอยู่ในถนน เห็นผู้คนพลเมืองซึ่งตระหนกตกใจวิ่งกันสับสนขวักไขว่ไปมา แสวงหาที่กำบังหลบภัยอันร้ายแรง ในภาพจิตรกรรมอีกภาพหนึ่ง ระบายเป็นภาพพระเจ้าเมียวจวงประทับอยู่ในยานพ้า ซึ่งฉายแสงเหมือนทองทรงมองลงมาดูอย่างมีสง่าเย่อหยิ่งยังพื้นพิภพ ซึ่งมีทั้งท้องทะเลพื้นแผ่นดินป่าเขาและบ้านเมืองใหญ่น้อยของมนุษย์ มองเห็นเป็นรูปเล็กกระจ้อยร่อยแทบไม่มีความสำคัญแต่อย่างไร แต่บนพระที่ทองอันสูงส่งพระยาจักรพรรดิ ณ บัดนี้กำลังบรรทมและประชวรอยู่ มีพระรูปน่าเกลียดด้วยแผลอันมาแต่โรคร้าย พระองค์บรรทม กระสับกระส่ายอยู่บนพระที่ แม้แสงสว่างในเวลาเย็นจะส่องลอดเข้ามาตามช่องมู่ลี่ เป็นแสงอ่อน ๆ และสงบชวนให้หลับ แต่พระยาจักพรรดิจะบรรทมหลับก็หาไม่.

ข้างพระที่มีพระนางโปยาเทวี ทรงยืนเฝ้าอยู่อย่างละห้อยด้วยความทุกข์ร้อน ไหนจะทรงโศกคิดถึงเมียวชันพระโอรสน้อยถัดพระนางไป คือ เมียวชิงและเมียวหยินราชธิดาทั้งสอง แม้มีความงามละม้ายคล้ายคลึงกับเมียวชันผู้เป็นพระอนุชาร่วมภพนี้ แต่ว่ามีแววแห่งความหยิ่ง และเมื่อคราวใดประสบเห็น พระยาจักร-

พรรดิทรงทุกข์ทรมานอยู่ พระองค์ไม่ทรงรู้สึกเลยว่าพระราชธิดาทั้งสองจะมีพระทัยส่งสารพระองค์ ส่วนโฮเฟงนายทหารและเจาไคว ราชบัณฑิตจอหงวนซึ่งเป็นพระสามีของพระราชธิดาทั้งสองของพระองค์ ยืนอยู่ต่างหากและพูดกระซิบกระซาบกัน ครั้นเมื่อซันไน่ผ่านเข้าไป คนทั้งสองมองดูด้วยประสงค์ร้าย ส่วนพวกแพทย์หลวงซึ่งยืนเฝ้าอยู่และมีสีหน้า บอกว่าไม่มีเสบยเพราะความวิตกแทบว่าจะไม่สังเกตเห็นเอาใจใส่ในตัวซันไน่ ผู้ซึ่งแพทย์หลวงเหล่านั้น ลงความเห็นว่า เป็นแพทย์ หลอกลวง บังอาจเข้ามาขันอาสารักษาโรคที่วิทยาศาสตร์บอกแล้วว่ารักษาไม่หาย ครั้นพระยาจักรพรรดิทรงเหลือบพระเนตรมาที่ซันไน่ก็ตรัสถามว่า "ดูก่อนผู้ถือพุทธศาสนา ท่านมาจากไหน ท่านจะสามารถทำให้เราหายจากโรคกลับมีชีวิตและความสุขขึ้นได้ด้วยอย่างไร วิทยาศาสตร์บอกอะไรแก่เราก็ไม่ได้แล้ว นอกจากบอกว่าไม่มีทางแก้ให้หายได้เท่านั้น นักบวชในศาสนาของเราแนะให้หาคนที่บริสุทธิ์ปราศจากบาปมลทิน เอาไปฆ่าบูชายัญ เพื่อเปลื้องบาปและความเจ็บป่วยของเราถ่ายให้แก่ผู้ที่จะถูกบูชายัญ เพราะเทพเจ้าซึ่งโปรดโลหิต และถ้าได้บูชายัญเป็นเครื่องสังเวยแล้ว ก็จะละเลยเราไป และถือว่าเราเป็นผู้บริสุทธิ์ และทรงคุณความดีก็จะโปรดประทานชีวิตและความไม่มีโรคให้แก่เรา แต่ตัวเจ้าซึ่ง

เป็นนักบวชในลัทธิศาสนาซึ่งเราเคยเกลียดชัง ตางที่ซึ่งมานี่จะมุ่งร้ายหมายพยาบาทเราบ้างกระมัง”

ชันไฉ่ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ ไม่ใช่เช่นนั้นกุลวงศ์แห่งพระพุทธเจ้าย่อมถือว่า ความโกรธ ความพยาบาทไม่สิ้นสุด ไปได้ในเมื่อความโกรธความพยาบาทนั้นยังมีอยู่ จะสิ้นสุดลงได้เมื่อไร ก็เพราะด้วยความรักความเมตตา พระองค์หาทรงทราบไม่ว่าเหล่าผู้ที่พระองค์ทรงเกลียดชังนั้น ล้วนเป็นผู้ซึ่งอยากเป็นมิตรกับพระองค์และไม่ใช่แต่พระองค์เท่านั้น ยังใคร่จะให้ความสงบสุขและความบันเทิงใจให้มีขึ้นแก่ใคร ๆ ทั้งโลกด้วย” พระยาจักรพรรดิทรงมีพระอาการทุรนทุราย ตรัสเป็นเชิงปริเทวนาว่า “กรรมของเราโดยแท้ ในเส้นโลหิตของเรามีโลหิตฉีดเป็นกระแสน้ำไฟ ร่างกายเราพุพองด้วยแผลมะเร็ง เหม็นขึ้นไปถึงสวรรค์ รู้สึกว่าในชีวิตของเรามีแต่ความเสื่อมโทรมที่เน่าเหม็น เหลียวไปทางไหนก็เห็นแต่ความหมดหวัง”

ชันไฉ่เดินเข้าไปใกล้องค์พระยาจักรพรรดิ เลิกผ้าที่พันแผลดู แล้วตอบสนองว่า “ข้าแต่พระองค์ การที่จะรักษาให้หายนั้นง่าย อาตมารู้วิธีดับ แต่ตัวยานั้นยากที่จะหาได้” เมื่อพระยาจักรพรรดิได้ทรงฟังดังนี้ ก็มีพระอาการเปรียบเหมือนชาวเดินเรือซึ่งถูกพายุใหญ่มาตลอดคืน ครั้นรุ่งเช้ามองเห็นฝั่งแต่ไกลก็ตื่น

เต้นด้วยใจ เผยอพระองค์ขึ้นดูประหนึ่งว่าความเจ็บปวดรวดร้าวมีอาการด้านชาไปหมด ตรัสออกมาโดยดังว่า

"ภิกษุ พูดออกมาเถิด เราก็เป็นกษัตริย์มหาศาลยิ่งกว่าใคร ๆ ในโลก จะแสวงหาบรรดาโอสถที่มีอยู่ในใต้หล้า ตลอดจนในมหาสมุทรที่เย็นเป็นน้ำแข็ง ก็ย่อมจะแสวงหาได้ บอกชื่อยามาให้รู้เถิด นักพรตผู้ศักดิ์สิทธิ์ นักปราชญ์ราชบัณฑิตของเราจะออกไปแสวงให้หามาให้ได้ในวันนี้"

แต่ชันไม่ยิ้มละไมเป็นนัย ๆ ทูลตอบว่า "ยานี้ไม่มีอยู่ในตำรับใด ๆ และไม่มีใครยินยอมจะขายให้ได้"

พระยาจักรพรรดิทรงพระโกรธและเสียพระทัย ด้วยทรงเห็นความหวังครั้งสุดท้ายของพระองค์ไม่เป็นผล ม่านอันมืดมนแห่งความเจ็บปวดและความตาย ก็เข้ามาปกคลุมห่อหุ้มอีกเปรียบเหมือนมืดฟ้ามัวฝนเป็นพายุอยู่ตลอดวัน ครั้นพายุหายไปแล้วมีแสงแดดอ่อน ๆ ส่องทะลุลอดจากเมฆดำ กระทำให้ฟ้าและดินมีความสว่างไสว แต่ในไม่ช้าความมืดมัวกลับเข้ามาเอาชนะต่อความหวัง กลายเป็นเวลากลางคืนมืดแต่ลมพายุฝนตกกระหน่ำลงมาฉะนั้น พระยาจักรพรรดิสะบัดพระพักตร์ไปทางอื่นตรัสว่า "จงออกไป เจ้านำคบไฟแห่งความหวังมาให้เห็น ครั้นแล้วคบไฟนั้นก็อันตรธานไปเหมือนรูปในมายา ฉุดเราให้ดิ่งยิ่ง

กว่าความลึกของมหาสมุทรแห่งความหมดหวังอันมืดมนเสียอีก"

ชันไม่ยอมอย่างลึกลับแล้วออกไป พระยาจักรพรรดิตรัสสั่งให้ผู้ที่เฝ้าอยู่ออกไปทั้งหมด ยกเว้นแต่พระมเหสีแต่ผู้เดียว เพราะพระองค์ต้องพระประสงค์จะบรรทมให้หลับ โดยอาศัยโอสถที่ทำให้เผลอเพลินพระองค์ ทรงถอนพระทัยตรัสว่า "มีแต่ในความลับอย่างเดียวเท่านั้นที่จะนำเราในความฝันให้ได้เดินทางไปสู่วันเวลาที่มีความสุขกว่าที่เป็นอยู่ในบัดนี้ เพียงแต่ได้ลักครู่ยามก็ยังดี เปรียบเหมือนว่าได้ถอดเสื้อผ้าที่เหม็นแฉะห่อหุ้มตัวอยู่ออกเสียได้ จงให้พวกดนตรีเข้ามาบรรเลง ขับกล่อมเราด้วยทำนองเพลงอันไพเราะอ่อนหวาน เพื่อให้สมองของเราที่หมุนป่วนอยู่ด้วยความคิด ซึ่งทรมานใจเรา ให้เบนทุกข์โศรกยิ่งกว่าความเจ็บปวดแห่งร่างกายเสียอีก ได้บรรเทาลง"

บรรดาผู้ที่เฝ้าอยู่ แทนที่จะแสดงความสมเพชเวทนาต่อพระยาจักรพรรดิผู้ทรงทุกข์ กลับมีอาการยิ้มแย้มแสดงว่าโล่งใจ และพากันออกจากเฝ้าไป คงเหลืออยู่แต่พระมเหสีซึ่งทรงภักดีมั่นอยู่เสมอ คงเฝ้าอยู่ข้างพระที่ แม้จะทรงมีความวิตกกังวลเป็นห่วงใยในพระราชสวามี อย่างไรก็ดีแต่ต่างพระองค์ทรงพยายามหลีกเลี่ยงไม่เผยความในพระทัยออกมาให้อีกฝ่ายหนึ่งได้ทรงทราบ เพราะเกรงว่าจะเป็นเครื่องทำลายความประสานสามัคคี

ซึ่งมีอยู่ต่อกันแต่ภายนอก ต่างองค์ทรงรู้ความคิดที่ในพระทัยของอีกฝ่ายหนึ่งในเรื่องเกี่ยวกับเมี่ยวซันราชธิดา กล่าวคือพระมเหสีทรงโศกเศร้าแค้นเคือง พระราชสวามีแต่พระยาจักรพรรดิทรงเร่าร้อนร้าวพระทัยเป็นที่สุดเมื่อได้ตำนึกความผิดของพระองค์.

พระยาจักรพรรดิผู้ประชวรบรรทมกระสับกระส่ายไปมาอยู่บนพระที่ ฝ่ายเหล่าศิลปินนักดนตรีก็บรรเลงเพลงขับกล่อมอยู่ในที่ซึ่งจัดไว้ไม่ให้มองเห็น กระทำให้ในห้องพระบรรทมระงมไปด้วยเสียงประสานอันไพเราะ กล่อมพระหทัยคล้ายกับเป็นโอสถวิเศษชโลมทาให้บรรทมหลับหรือเหมือนกับดมตะวันตกในเวลาเย็นฤดูร้อน รำเพยพัดมาอ่อน ๆ ในท่ามกลางระหว่างใบแห่งต้นสนที่สูงลิ่ว ให้เกิดมีเสียงนุ่มนวลฉะนั้น.

ห่างไกลออกไปจากภาพแห่งพยาธิความเจ็บปวด โฮเฟงและเจาไคพร้อมด้วยเมี่ยวชิงและเมี่ยวหินผู้ภริยา และบรรดามิตรสหายของตนทั้งหมดกำลังเลี้ยงดูกันสนุกสนานอยู่ในห้องโถงอันกว้าง เพื่อฆ่าเวลาแห่งกลางคืนให้หมดไปด้วยความสนุกณ ที่นั้นไม่มีเสียงบทเพลงที่ขับกล่อมกังวานห้อง มีก็แต่เสียงซิมและเสียงร้องประสาน อันมีทำนองไปในทางบ้าคลั่งร่าระเริงคึกคะนอง สุราเมรัยที่เลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีมีอยู่มากรสแล้วแต่จะเลือกดื่มซิมกินให้เมามายจนเป็นบ้าครองสติไม่อยู่ก็ได้ ส่วน

นางระบำมีภัสตราภรณ์โปร่งบาง ด้วยอากาศก็รำร่ายลีลาศหมุนตัวเป็นวง ๆ ไปรอบ ๆ แล้วชม้ายชายตาอันมีแววอ่อนหวานแฉล้มยั่วยวนชวนผู้กำลังสนุกคึกคะนอง เพราะผู้เป็นใหญ่ปกครองสถานที่นี้คือองค์แห่งกามเทพ โดยมีราคะกำหนัดเป็นเจ้าของแห่งเวลา ครั้นแล้วผู้ที่มาเลียงดูกันเหนอยอ่อนด้วยความสนุก เป็นสุขปลุกใจอยู่ด้วยน้ำสุรา มีหน้าซีดเซียวและยุ่ย ต่างก็ออกไปจากห้องโถงที่เลียงดู เป็นเวลารุ่งเช้าตรู่เรื่อง ๆ ด้วยแสงทองทางทิศตะวันออก.

เมื่อจะจากกันไป เจาไคฉุดโฮเฟงออกมาห่างคนอื่น แล้วกระซิบบอกว่า "พบกันที่ศาลาพักร้อนนกกะเรียนเหลืองเวลาเที่ยงกันจะพาโย่หลีมาด้วย เรื่องที่เราเกี่ยวข้องกัน จะต้องลงมือเสียให้เสร็จเด็ดขาดแต่บัดนี้" โฮเฟงตอบรับคำว่า "ดีแล้วพี่เป็นไปไม่ให้ผิดนัด"

พระอาทิตย์เวลาเที่ยงวัน ส่องแสงสว่างกล้ากลางเวหา โฮเฟงมาคอยอยู่ที่ศาลาพักร้อน นกกะเรียนเหลือง ในอุทยานนิตยวสันต์อยู่ด้วยความกระวนกระวาย รอบบริเวณส่วนเป็นพุ่มไม้ดอกพราวสีในท่ามกลางฤดูร้อน ลำธารซึ่งมีหมู่ไม้ขนาบดังมีเสียงดังจ้อก ๆ ด้วยกระแสน้ำไหล มีน้ำใสเย็นเป็นละอองกระเพื่อม ๆ พ้นออกไปในหมู่ดอกกุหลาบ ดอกมะลิมีต้นชบาดอก

แดงและต้นดอกดิ่ดิ่ล้วน ตรงนี้คือศาลาพักร้อนที่กล่าวถึงหลังคามุงด้วยกระเบื้องเหลือง สถานที่ซึ่งมีแต่ความสงบและความบริสุทธิ์ ผู้ที่คิดคดทรยศต่อพระยาจักรพรรดิ เลือกเอาเป็นที่ร่วมพบเมื่อสมคบกันเป็นกบฏ.

ครั้นแล้ว ณ ทางอันอ่อนนุ่มด้วยหญ้า สองข้างมีไม้เถาออกดอกช่อ เจาไควกับโฮ่หลี่ข้าราชการในราชสำนัก ผู้มีนิสัยสันดานเป็นสัตว์จำพวกเดียวกันก็เดินเข้ามา หน้าของโฮ่เฟงที่นิ่วและกระวนกระวาย เพราะวิตกกลัวว่าจะมีใครหักหลังเปิดเผยความลับ ชั่วร้าย ที่คบคิด กันไว้ และมีใคร จับเอาตัว เจาไคว และโฮ่หลี่คุมขังไว้ ก็พลันหายไปดังปลิดทิ้ง พลางทักขึ้นว่า "โล่งใจไปถนัดที่มาถึง นึกหวั่น ๆ ว่าเรื่องที่คิดไว้ จะมีใครหักหลังแตกความขึ้น"

เจาไคว – "ก็อย่างนั้น มีเรื่องเกิดขึ้นอย่างหนักใจ จึงทำให้มาช้าไป"

โฮ่เฟง – "ก็มีใครรู้เรื่องของเราอย่างไรบ้าง อย่างน้อยก็ขอให้เราตายด้วยการรบพุ่ง ฉันเป็นชายชาติทหาร ต้องการตายในสงครามไม่ใช่ตายด้วยถูกประหารชีวิต"

เจาไคว – "ยังไม่มีอะไรแตกความหรอก แต่เราต้องลงมือกันเสียแต่คืนนี้"

โฮเฟง – "ฉันไม่รักแผนการของพี่เลย ฉันอาจทำสงครามเผาบ้านผลาญเมืองตั้งร้อยโดยไม่มีความสงสาร เห็นอาณาประชาราษฎร์ต้องล้มหายตายจาก เพราะด้วยดาบด้วยความอดอยากและด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ก็ไม่รู้สึกว่าเป็นอะไร แต่ที่จะถอบเอายาพิษให้ผู้ที่กำลังจะตายกินเข้าไป ใจฉันมันรู้สึกพิพักพิพ่วนอย่างไรพิลึก มันเป็นการกระทำที่เดวทรามอย่างไร้เกียรติ"

เจาไคว – "แต่มันจำเป็น อย่าลืมสัญญาที่ตกลงกันไว้เมื่อพระเจ้าเมี่ยวจวงตายไปแล้วเราก็ครองราชสมบัติด้วยกัน และมีฐานะเท่ากัน ฉันเป็นหัวสำหรับคิด แกเป็นมือสำหรับทำ โฮเฟงเพื่อนผู้กล้าหาญ ถ้าไม่ใช่ในสงครามแล้วแกก็ทำอะไรไม่ได้สำเร็จหรอก"

โฮเฟง – "คนเจ้าปัญญา ขอถามหน่อยถ้าขาดความกล้าหาญของฉันพี่จะทำอะไรได้ ทหารของเราจะคิดตามคนเช่นพี่ซึ่งมีแต่ถดถอยหนีไม่กล้าเข้ารบพุ่ง อะไรนิดก็ทำให้ตัวสั่นถึงขวัญหายเป็นสมอย่างนี้กระนั้นหรือ"

เจาไคว – "ก็เพราะฉะนั้น ถ้าขาดแกก็เท่ากับฉันมีปัญญาความคิดแต่ขาดร่างกาย ส่วนแกถ้าขาดฉันก็เท่ากับมีแต่ร่างกายแต่ขาดปัญญาความคิดอย่างนี้ เราจึงต้องมารวมประสานกัน

เราจะต้องครองราชสมบัติด้วยกันในสิทธิของภรรยาเราโดยลำดับ แกเป็นจอมทัพบังคับบัญชาทหาร ส่วนเราจะดำเนินการปกครองตามแนวนโยบายของอาณาจักร”

โฮเฟง – “ตกลง แต่ทำไมจะต้องด่วนจัดการเล่า พระเจ้าเมี่ยวจวงจะมีชีวิตอยู่ไปได้สักกี่วัน บัดนี้กำลังเหมือนดวงไฟมีแสงริบหรี่ ๆ จวนจะดับมิดับแหล่อยู่แล้ว”

เจาไคว – “เรื่องมันควรจะเป็นเช่นนั้น แต่เกิดเรื่องแปลกมาเข้าเมื่อคืนนี้พระยาจักรพรรดิทรงพระสุบิน ว่าทอดพระเนตรเห็นชายแก่คนหนึ่ง รับรองแก่พระองค์ว่า ภิกษุชื่อชันไน่เป็นผู้ถือความลับในเรื่องยาที่จะรักษาให้หาย เมื่อพระเจ้าเมี่ยวจวงทรงทราบจากความฝันอย่างนี้เกิดมีหวังขึ้นใหม่ จึงตรัสให้ไปตามตัวชันไน่เข้ามา แต่ชันไน่บอกว่าไม่มียาอะไรจะแก้ให้หายได้นอกจากน้ำมันทำด้วยมือและตาคน”

โฮเฟง – “กล้าอย่างอุกอาจมาก พระยาจักรพรรดิเห็นจะขับไล่เจ้าหมอเถื่อนคนนั้นไปเป็นแน่”

เจาไคว – “ในที่แรกก็ทรงพิโรธมาก แต่ชันไน่รับรองอย่างหนักแน่นว่า ไกลออกไปในท้องทะเลตะวันออกมีเกาะหนึ่ง ชื่อว่าเกาะศักดิ์สิทธิ์แห่งทะเลตะวันออก เป็นที่สถิตของเทวโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ซึ่งตามคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ยินดีสละอวัยวะ-

อินทรีย์ แม้แต่ชีวิตก็ให้ได้ ถ้าการเสียสละนั้นจะเป็นคุณประโยชน์แก่โลก"

โฮเฟง – "เรื่องแปลกประหลาดมากแล้ว ต่อไปเป็นอย่างไรเล่า"

เจาไคว – "ผลมันก็แปลกประหลาดยิ่งขึ้นอีก คือ พระยาจักรพรรดิตรัสสั่งให้เจาเจนและถันฉิน ซึ่งแกก็รู้ว่าคนทั้งสองนับถือพุทธศาสนาเดินทางไปยังเกาะนั้น เพื่อทูลขอดวงตาและแขนของพระโพธิสัตว์ ตามที่ซันไน่แนะหนทางที่จะไป บัดนี้คนทั้งสองกำลังไปนมัสการบูชาที่ในวิหารเพื่อสมาทานศีลก่อนที่จะไป"

โฮเฟง – "ทำไม จะต้องตกใจกลัวเรื่องฝันๆ ของคนเจ็บกลัวอะไรกับคำสัญญาของซันไน่ มันจะสำเร็จหรือ ที่พระเจ้าเมี่ยวจวงจะไปนับถือพุทธศาสนามองไม่เห็น เมื่อเวลายังดีๆ มีกำลังไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ก็เกลียดชังศาสนานัก มาบัดนี้กำลังเจ็บป่วยอ่อนแอ ก็จะไปเข้าพวกอ่อนแอไม่รู้ใครก็ช่างเถิด นักปราชญ์ในศาสนาของเขากล่าวไว้อย่างแจ่มแจ้งราวกับเพชรน้ำหนึ่งฉายแสงว่า คนเจ็บอ่อนแอไม่มีวันที่จะหายกลับเป็นคนแข็งแรงได้ต่อไป ก็ไม่ควรมีลัทธิอยู่ในแผ่นดิน ยืนอยู่ก็เป็นเครื่องถ่วงให้หนักเท่านั้น ฉันกล่าวอย่างนี้จึงเห็นว่าควรปล่อยให้ธรรมชาติดำเนินการไปตามเรื่องดีกว่า กว่าเจาเจนและถันฉินจะ

กลับจากการไปแสวงหาเกาะอันไกลอยู่ในความฝัน อยู่ทางนั้น พระเจ้าเมี่ยวจวงก็คงส่งพระชนม์หกคะโล่ไปก่อนแล้ว บอกที่ว่าพี่มีเหตุผลอย่างไรทำไมจึงต้องวิตกไปมาก กลัวฤทธิอำนาจของภิกษุจะทำอันตรายอย่างนั้นหรือ"

เจาไคว – "ถ้าจะพูดไป มันก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะต้องวิตกกลัวนัก แต่สังเกตเห็นชันโน่พูดอย่างแข็งขันมั่นเหมาะนัก จนทำให้ฉันออกเชื่อ ๆ มากอยู่ รู้สึกเหมือนกับสัตว์ต่างชนิดที่รู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดพายุพัดมา เหตุการณ์ที่กล่าวเหล่านี้ ดูจะเป็นอิทธิพลของนางเมี่ยวชัน"

โฮเฟง – "เป็นไปไม่ได้ นางนั้นมันตายแล้ว"

เจาไคว – "แต่อิทธิพลของนางอาจจะยังอยู่ก็รู้ไม่ได้ อย่าลืมว่าเวลาเมี่ยวชันตายเราไม่อยู่ ตัวท่านกำลังเป็นแม่ทัพยกไปปราบประเทศทางแดนมีภูเขาและหิมะปกคลุม ส่วนฉันก่อนหน้านั้นก็ปลอมตัวเป็นทูตไปแดนนี้ ไปยุยงส่งเสริมประชาชนที่นั่นให้แตกสามัคคี และเอาเงินทองเข้าของห่านให้พวกคิดคดทรยศต่อชาติของตน พวกเหล่านี้ทำความปั่นป่วนเกิดขึ้น จนถึงกับรบราฆ่าฟันกันเอง แล้วเราก็ประท้วงหรือแกล้งประท้วงว่าพวกเหล่านั้นล้ำพรมแดน ประเทศเราและต้องการ จะทำสงครามกับเรา เราจึงจำเป็นต้องรบโดยอ้างเรื่องข้างต้นนี้เป็นเหตุแล้วก็เลยเอามา

เป็นเมืองขึ้นของเรา กระทำให้คนต้องตายและได้รับความเดือดร้อนตั้งพัน ๆ"

โฮเฟง – "และตัวฉันนี่ก็ไม่อยากจะอวดอ้างนัก ว่าไม่ใช่ตัวฉันดอกหรือซึ่งเป็นข้าอันไม่มีเกียรติแห่งเทพเจ้าประจำสงครามของเรา ที่เป็นตัวการ กระทำให้ บ้านเมือง นับได้ ตั้งยี่สิบเมืองต้องพินาศเป็นถ่านเถ้าไป พวกชั้นสูงของประเทศนั้นต้องถึงแก่ความล่มจม และบรรดาราษฎรพวกชั้นต่ำก็รู้สึกขมขื่นอยู่ภายในแอกของต่างชาติที่ยกมาตีบ้านเมืองได้ อันที่จริงฉันรู้สึกว่าอำนาจและวัฒนธรรมของชาติเรา เห็นจะเป็นด้วยเทวดาบันดาลเพื่อให้เป็นมงคลแก่โลก"

เจาไคว – "และเมื่อเรากลับมาถึงบ้าน ก็มีเหตุการณ์แปลก ๆ เกิดขึ้น เช่น พระนางเมี่ยวซันต้องตายไป เพราะพระบิดาเป็นผู้ฆ่า"

โฮเฟง – "ในราชสำนักแทบไม่มีใครเอ่ยถึงเรื่องนี้ เพราะทุกคนเห็นกันว่าเป็นเรื่องอันตรายถ้าพูดขึ้น"

เจาไคว – "เรื่องนี้ โฮ่หลีซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สอดแนมของฉัน อาจบอกเรื่องให้เราทราบได้แจ่มแจ้ง"

โฮ่หลี – "ใต้เท้า ความจริงเมื่อพระธิดาเมี่ยวซันต้องประสบความตายที่ในสวนนั้น มีเหตุอัศจรรย์แผ่นดินไหวและมืดมัว

จะเป็นเพราะเหตุประจวบกันอันเป็นไป ตามธรรมดาหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ เพราะเรื่องแผ่นดินไหวตามธรรมดาของมัน มักประจวบเข้ากับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นแก่เรื่องราวของบ้านเมืองอย่างนี้ได้อยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน ที่ทำให้เกิดผลดีผลร้ายขึ้นได้แก่ประเทศ นี่ถ้าว่าในฝ่ายพวกนับถือพุทธศาสนา ความตายของพระธิดาเมี่ยวซัน จะเป็นลางนิมิตให้อาณาจักรซิงหลินพราวไปด้วยผ้าเหลืองก็ได้"

เจาไคว – "เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่เราจะต้องลงมือกระทำยิ่งขึ้น โฮ่หลีจะต้องทำลายภิกษุซันไฉและพระยาจักรพรรดิให้ฉิบพลันพร้อมกันในทีเดียว"

โฮเฟง – "ฉันไม่อยากสังหารคนด้วยเล่ห์กลเลย"

เจาไคว – "ทำไมจะทำไม่ได้ ใจฉลาดเพราะถูกความเมตตากรุณาเข้าครอบงำกระนั้นหรือ"

โฮเฟง – "ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ฉันอยากให้ต่อสู้กันอย่างเปิดเผยเป็นลูกผู้ชาย"

เจาไคว – "และก็ทำให้ใครต่อใครต้อง พลอยตายตามไปด้วยนับไม่ถ้วนอย่างนั้นหรือ ต้องการให้ไฟและความพินาศมีตลอดไปทั้งประเทศหรือ ถ้าเป็นอย่างนี้ใครเขาคงขอบคุณเรื่อง

เห็นแก่มนุษยธรรมอย่างของท่านแต่นิดเดียว”

โฮเฟง – “แต่ลอบฆ่าเขา เอายาพิษให้กินเลี่ยชื่อร้ายแรง”

เจาไคว – “สหายที่รักเอ๋ย อย่าหลงเพราะด้วยถ้อยคำเลย มันเป็นความลำเอียงเข้าใจผิดของคนสามัญ ผู้ใดกระทำสงครามรบราฆ่าฟันผู้คนให้ตาย และได้รับความทุกขเวทนานับด้วยล้าน ๆ คน แล้วยังทำให้ผู้ซึ่งเกิดมาที่หลัง ตกอยู่ในเอกแห่งความเป็นทาส คอยประจบสอพลอ เพราะด้วยมีใจเป็นทาส คนนั้นคือที่นิยม เรียกกันว่าเป็นคนรักชาติเป็นวีรบุรุษ ครานี้ว่าถึงเรื่องลอบวางยาพิษ พระเจ้าเมียวจวงก็จะได้รับผลเท่ากับที่พระองค์ให้แก่ผู้อื่นมาแล้ว เช่น กษัตริย์แห่งจัมปานคร เป็นผู้ที่ถูกขวางทางดำเนินนโยบายของบ้านเมืองเรา เวลานั้นฉันเป็นเอกอัครราชทูตประจำยังราชสำนักจัมปานคร พระเจ้าจัมปานครสิ้นพระชนม์ไปในเวลาอันเหมาะกัน บ้านเมืองเกิดจราจลรบราฆ่าฟันกันเอง เราก็ถือโอกาสส่งกองทัพยกไปตี และบัดนี้จัมปานครก็มาเป็นส่วนหนึ่งแห่งราชอาณาจักร ที่เราคบคิดจะทำแก่พระเจ้าเมียวจวงก็เป็นทำนองเดียวกัน มันผิดแผกแตกต่างกับที่พระเจ้าเมียวจวงเคยทำมาแล้วที่ตรงไหน ขอให้เรื่องที่คิดไว้ได้สำเร็จเถิด ความผิดร้ายของเราไม่ช้าใคร ๆ ก็ลืมหมด นอกจากนี้อย่าลืมว่า

ถ้าซันไฉ่รักษาพระยาจักรพรรดิหายเราก็ฉิบหาย กลายเป็นนักบวชในพุทธศาสนาขึ้นครองราชย์แห่งซิงหลิน ประเพณีที่ดีงามของบ้านเมืองเราก็จะถูกแต่ความลบประมาท ไม่มีรบราฆ่าฟันกันอีก ไม่มีใครตายอย่างมีเกียรติแทนที่จะมีแต่เหล่าเสนาวีรบุรุษก็จะมีแต่ราชสำนักกอปรด้วยพวกภิกษุ"

โฮเพง – "เป็นอันตัดสินใจตกลงตามนี้ ถูกฆ่าตายตั้งร้อยครั้งก็ยังดีกว่าความไม่เป็นลูกผู้ชาย คอยบ่อนกำลังแห่งความมีศักดิ์ศรีแห่งซิงหลินให้เสื่อมโทรมไป พระเจ้าเมียวจวงต้องตาย และภิกษุคนนั้นต้องตายด้วย"

เจาไคว – "ก็นี่ โฮ่หลีจะเป็นผู้จัดการเอง."

โฮ่หลี – "ผมมีแผนการ ผมจะนำเอาน้ำยาทำเป็นว่าซันไฉ่เป็นผู้ผสม ถวายเป็นโอสถเสวยให้บรรทมหลับ แต่ในน้ำยานั้นผมจะลอบเอายาพิษอย่างร้ายแรงใส่ลงไปด้วย ยาพิษนี้ทำด้วยเขี้ยวงูร้ายมาจากอินเดีย และระหว่างเวลาเดียวกัน ซูต้าทนายของผมจะลอบเข้าไปฆ่าซันไฉ่ แต่ก่อนที่จะลงมือทำการนี้ผมต้องได้รับคำมั่นสัญญาเป็นรางวัลเพิ่มเติม"

เจาไคว – "อะไรฮะ เจ้าคนปลิ้นปล้อนก็เราให้คำมั่นสัญญาว่าจะให้ไปกินเมือง ๆ หนึ่งพร้อมทั้งให้ยศถาบรรดาศักดิ์ไม่ใช่หรือ"

โฮเฟง – "ระวัง ถ้าหักหลัง จะต้องตายด้วยคมดาบนั้น"

โฮ่หลี่ – "ก็สัญญากันที่แรกว่าฆ่าคน ๆ เดียว บัดนี้มาขอให้ฆ่าเป็น ๒ คน เป็นเสี่ยงภัยมากกว่าเดิมไปเท่าตัว ผมหวั่นกลัวภิกษุมากกว่าหวั่นกลัวพระยาจักรพรรดิ มาจากไหนประเทศไหนก็ไม่รู้"

เจาไคว – "บอกมาว่าจะขอร้องอย่างไรเราไม่ใช่เป็นคนมีใจคับแคบหรอก"

โฮ่หลี่ – "นอกจากรางวัลที่จะได้ตามข้อตกลงเดิม ผมต้องได้เป็นผู้บัญชากองทัพไปปราบเตียนเจง เมื่อมีชัยชนะแล้วขอรับตำแหน่งอุปราช"

เจาไคว – "ตกลงเป็นให้ตามที่ขอมา ไปด้วยกันเดี๋ยวนี้เราไปทำปฏิญาณสาบานกันในเทวสถานแห่งเทพประจำสงคราม"

โฮ่หลี่ – "ผมพอใจแล้ว"

โฮเฟง – "คืนนี้นะ ท่านเป็นผู้เบิกประตูให้เราเข้าไปสู่โชคลาภ"

พวกเหล่าร้ายต่างพากันออกจากที่ประชุมไปด้วยประการฉะนี้ และคอยจนกว่าจะถึงเวลากลางคืน เมื่อโฮ่หลี่นำยาพิษเข้าไปถึงหอวารห้องพระบรรทมก็บอกแก่ทหารยามว่า ตนเป็นผู้นำยาสำหรับให้บรรทมหลับจากภิกษุซันไฉ่เข้าไปถวาย แต่พวกเหล่า

ร้ายมิได้นึกคาดถึงฤทธิ์อำนาจของซันไฉ่ เพราะเมื่อชุมนุมร่วมปรึกษาหารือกันที่ในสวน ซันไฉ่ได้ยินและรู้เรื่องหมดเมื่อนั่งภายในพระราชวัง และขณะเมื่อโฮ่หลี่นยาพิษให้แก่นายทหารยามรักษาพระองค์ พอดีซันไฉ่ก็ปรากฏตัวขึ้นมา คว้าขวดยาจากทหารยามและขว้างแตกกระจาย พลางร้องบอกว่า "จับคนร้ายไว้ กับทั้งเจ้าชายโฮเฟง เจ้าชายเจาไคว และซูต้าลูกสมุนซึ่งเป็นคนร้ายฆ่าคนไว้ให้หมด" ทันใดพวกทหารยามก็กรูกันเข้ามาคว้าตัวโฮ่หลี่ไว้ได้ และยังไม่ทันจะรู้ตัวว่าเรื่องแตกความแล้ว โฮเฟงและเจาไควก็ถูกจับตัวมาคุมขังไว้ ระหว่างเวลานั้นซูต้าลอบเข้าไปในห้องพักของซันไฉ่ เมื่อเห็นมีภิกษุนั่งอยู่ก็เข้าใจเอามาเป็นซันไฉ่ ชักมีดขึ้นจ้วงแทงทันที แต่ปรากฏว่าเป็นผ้ากาสาวพัสตร์เข้ามามัดตัวของซูต้าไว้แน่นจนกระดิกไม่ได้ ถึงกับตกใจร้องเสียงดังด้วยความกลัวตาย.

ครั้นรุ่งเช้า พระเจ้าเมี่ยวจวงตรัสสั่งให้เบิกเสนามาตย์ราชบริพารเข้าเฝ้า ณ ห้องบรรทม ส่วนหัวหน้าผู้คิดร้าย ๓ คน ยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์ ในขณะที่ซันไฉ่เล่าเรื่องแผนการณ์ร้ายที่คนทั้งสามชุมนุมคบคิดกันที่ศาลาพักร้อนนกกะเรียนเหลือง พระเจ้าเมี่ยวจวงผินพระพักตร์มาทางข้าราชการที่เฝ้าอยู่ ตรัสด้วยพระสุรเสียงเจือแค้นพระทัยว่า "ท่านทั้งหลายผู้มีอิสริยศและซื่อตรง

ต่ออาณาจักรของเรา ใคร ๆ เขาคงเห็นว่าเรามีโชคร้ายที่สุดในบรรดาพระยาจักรพรรดิซึ่งเคยเถลิงราชบัลลังก์แห่งอาณาจักรซิงหลิน ทั้งเทพทั้งหลายก็ยังมีความจงเกลียดจงชังทุ่มถมมายังเราผู้เคราะห์ร้าย เกิดโรคพยาธิเร่าร้อนเหมือนดั่งไฟ มีร่างกายทุรพล แม้แต่เราเองก็น่าเกลียดขยะแขยง เพียงเท่านี้ยังไม่พอแก่ความต้องการของเทพเจ้า ยังนำความทรยศคิดคดให้เกิดขึ้นในครอบครัวของเราอีกภายใต้เงาในห้องบรรทมของเรา ก็มีหอกดาบซุ่มซ่อนบ่อนชีวิต มียาที่นำเข้ามาเพื่อให้เราได้นอนหลับบ้าง ก็กลายเป็นน้ำแห่งความตายและผู้ที่เป็นศัตรูเอก ก็คือคนภายในครอบครัวของเราเอง ลูกเขยของเราก็ซึ่งต่อหน้าก็ทำเป็นวิตกกังวลโศกเศร้าถึงเรามาก แต่บัดนี้ได้รู้แล้วว่ามันคอยเราเหมือนดั่งแร้ง ว่าเมื่อไรเราจะตาย แต่เมื่อจะไว้รอยแห่งความชั่วร้ายของมันให้เป็นรอยลึก มันจึงคอยให้ธรรมชาติจัดการหยุดหายใจในตัวเราไว้ไม่ได้ จึงต้องเอายาพิษมาใส่ให้เรากิน”

ครั้น แล้วหัน พระพักตร์ ไปทาง พวก คิดกบฏ พลาง ตรัส ว่า “จงพูดออกมาอ้ายพวกเหล่าร้าย จะแก้ตัวได้อย่างไรก็ให้ว่ามา เพราะเรื่องนี้เราต้องการเห็นความยุติธรรม” เจาไคฉกัมต่ำแล้วเริ่มกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ ขอพระองค์จงทรงพระเจริญด้วยพระเดชานุภาพ ข้าพระองค์รู้สึกเสียใจที่จะต้องกราบ

ทูลต่อไปอีกว่า พระปัญญาอันเฉียบแหลมบัดนี้ถูกพยาธิภัยเบียดเบียนทำให้ทื่อไป เปรียบเหมือนโลหะที่แข็งแกร่งถูกสนิมกัดกร่อนไปฉะนั้น ข้าพระองค์ประสงค์ให้เสด็จสวรรคตเพื่อประโยชน์อันใด เพื่อทรัพย์ความมั่งคั่งหรือ ข้อนี้ข้าพระองค์ทั้งสองก็มีเหลือความต้องการอยู่แล้ว เพื่อเกียรติหรือ ข้อนี้ข้าพระองค์ก็ได้เกียรติเป็นถึงราชศัสสุระของพระองค์ มียศถาบรรดาศักดิ์เหนือใคร ๆ ทั้งหมดในราชอาณาจักร์ เพื่ออำนาจวาสนาหรือ ข้อนี้ข้าพระองค์ก็มีอยู่แล้ว และด้วยศักดิ์เป็นเชษฐาของ ก็ย่อมเป็นรัชทายาทแห่งบัลลังก์ ข้าแต่พระผู้ผ่านเกล้าและพระราชบิดา ขออย่าทรงหลงผิดในข้อชักนำของคนอื่น ผู้คิดร้ายตัวจริงคือภิกษุฉลาดเฉโกผู้นั้น ที่พระองค์ทรงเกลียดชังลัทธิศาสนาซึ่งมีลักษณะไม่ใช่ชายชาติชาตรี และทรงเห็นว่าลัทธินี้จะเป็นภัยแก่ราชอาณาจักร์ ย่อมเป็นความจริง ความเกลียดชังของคนฉลาดซึ่งมีต่อคนกล้าหาญ ย่อมแสดงแผนการคิดร้ายด้วยเร้นลับและลอบกัด ยิ่งกว่าจะกระทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยซึ่งหน้า เพราะฉะนั้นพวกในลัทธินี้นั้นส่งภิกษุนี้มาทำลายพระองค์ โดยส่งยาพิษเข้ามาปลงชีวิต ถ้าหากทำการไม่สำเร็จ ก็จะดำเนินอุบายยุยงส่งเสริมและให้ร้ายอย่างเลวทรามเพื่อทำลายเหล่าผู้จงรักภักดีแม้จนผู้ที่อยู่ในราชกุลวงศ์ โดยอาศัยพระองค์เป็นเครื่องมือประหาร

ซึ่งพระองค์ก็มิได้ทรงทราบด้วย โฮเฟงและข้าพระองค์ได้รับราช การ ส่นอง พระเดช พระคุณมา ด้วยความ จงรักภักดี เห็นเป็นพยานอยู่ โฮเฟงก็ด้วยความกล้าหาญ ส่วนข้าพระองค์ก็ด้วยปัญญาดำเนินนโยบาย สามารถนำความก้าวหน้าขยายพระราช-อาณาเขตออกไปกว้างขวาง จนประเทศต่าง ๆ ซึ่งแต่ครั้งยุคบรรพบุรุษของเรา ก็มิเคยมีทีมายอมอ่อนน้อม ยอมเป็นข้าใต้พระเดชานุภาพ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเดชอันยิ่งใหญ่ ข้าพระองค์กราบทูลได้เท่านั้น ขอให้คุณความดีและความจงรักภักดีของข้าพระองค์ทั้งสอง จงเป็นดั่งโล่เพชรรัตน์ป้องกันความบริสุทธิ์ปราศจากความผิดด้วยเถิดพระเจ้าข้า"

ขณะนั้นได้ยินเสียงโซ่ตรวนดังโกรกกราง มหาดเล็กคุมตัวซูต้าพันธนาการด้วยโซ่ตรวนเข้ามา เมื่อมาถึงเฉพาะพระพักตร์ ก็มีอาการสั่นเทิ้ม ทรงตัวไว้ไม่อยู่ ทรุดตัวลงทันที มีหน้าอันเบียวบูดเพราะตกใจกลัวเป็นกำลัง พลางละล่ำละลักกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ ขอได้โปรดทรงพระกรุณาเถิดพระเจ้าข้า ขอได้โปรดทรงพระกรุณาเถิดพระเจ้าข้า ขอได้โปรดพระราชทานชีวิตและให้พ้นจากการทรมาน ข้าพระองค์จะกราบทูลสารภาพเรื่องทั้งหมดไม่มีปิดบัง คือว่าท่านโฮหลีนายของข้าพระองค์เล่าว่า ถูกเจ้าชายเจาไคว และ เจ้าชายโฮเฟง ใช้ให้ข้าพระองค์ไปฆ่าภิกษุ

แต่เมื่อข้าพระองค์ไปทำการ ร่างภิกษุกลับหายไปกลายเป็นแต่ผ้าเหลือง ผูก มัด รัดข้า พระองค์ไว้คล้าย กับว่าเกิดขึ้นด้วย อาคมมายาของพวกภิกษุ ซึ่งข้าพระองค์เข็ดหลาบแล้ว ไม่กล้าแตะต้องทำร้ายยอกเป็นอันขาด ส่วนน้ำยานั้นท่านใช่หมายของข้าพระองค์เป็นคนผสมเองหาใช่ภิกษุนั้นไม่"

พระเจ้าเมี่ยวจวงตรัสว่า "เราให้อภัยแก่เจ้าแล้ว ปล่อยอ้ายไพร่นั้นไปได้ แต่อ้ายกบฏสามคนนี้ ให้มันได้รับโทษทัณฑ์สมกับความผิดคิดร้ายของมัน และให้เมียของมันตายตามไปด้วย เราเป็นคนเคราะห์ร้าย ไม่มีโชคโดยแท้ในเรื่องลูก เมี่ยวซันคนเดียวเท่านั้นซึ่งเป็นลูกที่ภักดีและซื่อตรงต่อเรา แต่เรากลับฆ่าเสีย ส่วนลูกที่เรารักใคร่ เมียอ้ายกบฏกลับเลี้ยงดูสนุกสนานกันทุกคืนคอยหวังถึงราชสมบัติที่ผัวมันจะได้ก็ให้มันทั้งหมดไปทรงราชย์กันในเมืองนรกเถิด"

ฝ่ายโซ่เฟงเห็นว่าไม่มีหนทางที่จะรอดชีวิตได้ ก็เกิดมีมานะและความกล้าหาญเพราะหมดหนทาง ยอมรับสารภาพว่า "ดูก่อน ผู้ทรราชเรายอมสารภาพในเรื่องนี้ ว่าได้คบคิดกันจริง เพื่อทำให้ท่านถึงแก่ความตาย แต่ท่านต่างหากไม่ใช่เราที่เป็นผู้ประทุษร้ายปราชญ์ของชาติเรา และโดยเฉพาะตัวท่านถือว่ากำลังวังชาและความไม่มีโรคเท่านั้น ที่เป็นสิทธิควรมีชีวิตอยู่ คนที่

ป่วยเจ็บจะปกครองอาณาจักรอันไพศาลได้อย่างไร แต่ลมยังพัดให้กูเขาหวั่นไหวได้ นี่มันฉันใด ผู้ซึ่งมีชัยชนะอย่างไม่ปรานีมีใจแข็งกระด้างอย่างเหล็ก เมื่อถึงคราวมีความกลัวต่อความตาย ก็หันไปเชื่อถือ ลัทธิศาสนาซึ่ง เมื่อผู้นั้นยังมีกำลังวังชาอยู่ได้ย่ำยีบีฑา ถึงกับฆ่าเมียวขันผู้ดาดังนกมิได้ฉันนั้น ยิ่งกว่านั้น เหล็กกลายเป็นดินเปียกได้ฉันใด พระยาจักรพรรดิเมียวจวงอาจยกอาณาจักรอันไพศาลซึ่งประกอบก่อสร้างขึ้นได้เพราะด้วยความกล้าหาญและเสียสละแห่งเหล่าพระราชาธิบดีวีรกษัตริย์นับครั้งร้อยพระองค์ ให้แก่ภิกษุในพุทธศาสนาก็ได้ฉันนั้น จงประหารเราเสียเถิดทรราชผู้อ่อนแอ ประหารได้ประหารไป เราตายเพื่อประเทศชาติ และความตายของเรา ก็เท่ากับเราสร้างดาบขึ้นอีกสิบพันเล่ม เพื่อเป็นเครื่องแก้แค้นแทนเรา ธรรมดาชายจะเป็นชายโดยแท้จริง และรักประเพณีสืบต่อ อันใหญ่หลวงของตน จะไม่ยอมให้ความกล้าหาญชาญชัยของชิงหลิน ต้องตายไปอาณาจักรอันไพศาลของเรา จะกลับสภาพจากเป็นผู้ชนะโดยกลายเป็นแสวงหาความฝันของผู้ที่อ่อนแอ เพราะด้วยคำสั่งอันเกิดจากความนึกเห็นของคนที่อ่อนแอกระนั้นหรือ ขอให้คิดถึงเหล่าเสนาเสวกามาตย์ทั้งหมดที่ อยู่รอบราชบัลลังก์ต่างมีความรักใคร่ในตัวท่าน บูชาท่านว่าเป็นผู้นำที่กล้าหาญเหมือนดังเป็นที่

รวมจิตใจของประเทศชาติ สามารถจะเสริมต่อให้ก้าวหน้าจากการงานที่บรรพชนของท่านสร้างค้างไว้ ให้บรรลุถึงความใหญ่หลวงแห่งราชอาณาจักร แต่เพราะด้วยความเจ็บป่วยจวนจะตายไป และยิ่งกว่านั้นยังเป็นผู้หมกมุ่นอยู่ด้วยเรื่องฝันเรื่องดาง กระทำให้ท่านเป็นผู้ที่ได้รับความดูหมิ่นเกลียดชังเป็นดังเสื้อผ้าเก่าที่เปื่อยขาดแล้ว หรือเหมือนอาวุธที่หักแล้ว มีแต่จะทิ้งขว้างเสีย ดูก่อนผู้ทรราช จงรับเอาคำท้าอย่างไม่กลัวเกรง และความสาปแช่งของเราอย่างเต็มใจ ในขณะที่ยังมีลมหายใจเป็นครั้งสุดท้าย ดังนี้,,

พระยาจักรพรรดิมีพระเนตรลุกวาวดังเปลวไฟ ในเมื่อได้ทรงสดับถ้อยคำอันสามหาวของคนกบฏ ทรงผินพระพักตร์ไปทางบรรดาเสนามาตย์ข้าราชการผู้ใหญ่ และตรัสว่า

"ขอท่านทั้งหลายจงฟังดู อ้ายสองคนนี้เราโปรดปรานตั้งให้อยู่ในตำแหน่งสูงสุด แต่อ้ายมนุษย์อุบาทว์ทรยศคอยจ้องดูเราอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน ทำเป็นวิตกวิจารณ์ห่วงใยในตัวเราพร้อมทั้งอีลูกสาวทั้งสองของเราซึ่งเป็นเมียมัน คอยท่าอยู่ทุก ๆ วันว่าเมื่อไรเราจะตายแล ะเฝ้ายงดูสุนกสุนานกันทุกคืนวัน เราเป็นคนมีกรรม ในเรื่อง ลูกเปรียบ เหมือนต้นไม้ กลางชนิด มีลูกเมื่อไรก็ต้องตาย เราคิดอ่านอย่างนี้จะเป็นยุติธรรมหรือไม่ คือ ให้ประหาร

ชีวิตอ้ายพวกกบฏเหล่านั้น พร้อมทั้งเมียมันด้วย”

บรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ได้เห็น พร้อมพ้องกันกับพระราชวินิจฉัยนี้ ฝ่ายพระมเหสีตกพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรุดพระองค์ลงขอพระกรุณาชีวิตของพระบิดาทั้งสอง แต่พระยาจักรพรรดิเปรียบเหมือนเป็นสิงหราชอยู่ในท่ามกลางไฟป่า มีความตายเป็นแสงแดงฉานแวดล้อม อยู่รอบตัว กำลังตระหนกตกใจกลัวดิ้นเพ่นพ่านอยู่ในวงไฟแห่งมฤตยู โดยไม่รู้ว่าจะมีภัยจากอำนาจอันลึกลับและมองไม่เห็นอย่างร้ายแรงมาสังหารผลาญชีวิตลงเมื่อไร นี่ฉันใด พระยาจักรพรรดิทรงรู้สึกว่าดวงตาของคนทั้งหลายกำลังจ้องมาที่พระองค์ ไม่มีใครฉายแววแห่งความรักความสงสาร.

พระองค์ทรงจินตนาว่า “เงาทุกเงาย่อมมีกระซิบซ่อนเร้นอยู่ ความตายและความทรยศคดโกงย่อมมีเป็นเสี้ยนกระซิบกระซาบอยู่ ตามวิสูตรในครรภมนเทียรสถาน เราจะมองดูใครด้วยมีความไว้ใจ และบอกว่าคนนั้นคนนี้มีความรักภักดีต่อตัวเรา ก็กล่าวไม่ได้ แต่ก่อนที่เราจะต้องตายไปด้วยน้ำมือของพวกทรยศคิดคด เราจะต้องประหัตประหารคนในครอบครัวของเราด้วยความตายและความทรมานให้สาสมเสียก่อน อาณาประชากรของเราจะต้องตายไปด้วยน้ำมือของพวกทรยศคิดคด อาณาประชากรของเราจะต้องร้องไห้โศกเศร้าในเมื่อเราตายไป หรือ

อย่างน้อยก็ให้มันถึงแก่ความคับแค้นใจในญาติพี่น้องของมัน ซึ่งถูกประหารชีวิตไปเพราะด้วยความทรยศของมัน”

พระมเหสีทรงอ้อนวอนอย่างสะมนละไมว่า “ข้าแต่มหาราช เมื่อพระองค์ประชวร หม่อมฉันก็จงรักภักดีเฝ้าปฏิบัติ เมื่อพระองค์ไม่ยอมเสวยพระกระยาหาร หรือพระโอสถจากมือคนอื่น แต่พระองค์ทรงไว้พระทัยในหม่อมฉัน เมื่อเป็นเช่นนี้ หม่อมฉันใคร่จะกราบทูลขอพระกรุณาสักอย่างหนึ่งจะไม่ได้บ้างหรือ ถ้าความจงรักภักดีเฝ้าปฏิบัติพยาบาล มีผลควรรับนับถือได้ หม่อมฉันก็ต้องร้องขอการตอบแทน ขอได้โปรดไว้ชีวิตลูกให้แก่หม่อมฉันเถิด เหตุไรจะต้องร้องรับกรรมอันเป็นความผิดร้ายของสามีด้วย ขอได้ทรงระลึกถึงพระเกียรติคุณที่จะคงอยู่ต่อไปในวันข้างหน้าว่า พระผู้เป็นอิศรภัทรย์ว่าเป็นผู้ทประหัดประหารราชริดา ด้วยความตายของลูกเมียวซันซึ่งเหมือนกับเป็นเงามืด จะต้องอยู่ติดตามเราจนกว่าเราจะตายไป ใช่แต่เท่านี้ก็หาไม่ ลูกของเราทั้งสามคนก็มีกรรม ถูกผู้เป็นพ่อประหารเสียทุกคน”

พระยาจักรพรรดิเบื้องพระพักตร์ มีพระอัสสุชลเย็มในหน่วยพระเนตร ประดุจว่า ทรงเห็นเหวลึก น่าสะพึงกลัว อยู่เฉพาะพระพักตร์ พระองค์ตรัสอย่างมีพระเดียงอยู่ในลำพระศอว่า “ตกลงให้มันมีชีวิตอยู่ต่อไปแต่ให้ถอดยศออกจากตำแหน่งฐานะเป็น

ถูกหลวง และเอามันไปขังที่สนมควบคุมตัวไว้ให้แข็งแรงเป็นอย่างนักโทษ เรามันมีกรรม ชีวิตของเรามีแต่ความเท็จหลอกลวงตัวเอง มีความเลื่อมโทรมอันน่าชยะแขยงซ่อนอยู่ภายในแห่งความรุ่งเรืองแพรวพรายแสง เห็นแต่หน้าอันยิ้มแย้มซึ่งเป็นเสมือนหน้ากาก ซ่อนความทรยศและความเห็นแก่ตัวไว้ภายใน เราไม่กล้าจะไว้ใจใครได้แล้ว แม้แต่ลูกในลำไส้ของตนเองยืนไว้ใจมันก็สมคบกันคิดร้ายเท่านั้น”

การดำเนินโดยทำนองคลองยุติธรรมก็ได้ จัดไปเป็นผลด้วยประการฉะนี้ กล่าวคือเจ้าหน้าที่ได้คุมตัวคนกบฏทั้งสามออกจากพระราชมนเทียรไปสู่ตะแลงแกงที่สำหรับประหารชีวิตคนทรยศทั้งสามซึ่งไผ่สูงหวังมีส่วนร่วมกันในราชบัลลังก์ ก็ถึงแก่การกิริยาตายไปอย่างไร้เกียรติ์ ประชาชนที่พากันไปดูต่างกล่าวอยู่พึมพำว่า “คำสาปมาตกยังราชสกุลเมี่ยวจวง พระยาจักรพรรดิทรงทำให้โลหิตของนานาประชาชาติต้องนองแผ่นดิน เพราะด้วยการรบทัพจับศึก มาบังเกิดภายในพระราชวังเอง ก็นองด้วยโลหิตแห่งพระญาติวงศ์เอง นับแต่วันมรณะแห่งพระนางเมี่ยวซันมาแล้วเวราที่สุดของพระองค์ก็มาถึง กำลังจะต้อนพระองค์ลงไปสู่ก้นบึ้งนรกอยู่แล้ว”

ครั้นเมื่อการตัดสินอันร้าวใจเสร็จสิ้นลงไปแล้ว และทรงสั่ง

ให้เอาตัวคนทรยศทั้งสามไปประหารชีวิตเสียบร้อยแล้ว พระยาจักรพรรดิก็ทรงทรุดพระองค์ลงเฮือก และทรงครวญครางด้วยความเจ็บปวดรวดร้าว พระโลหิตซึ่งกลั้วอยู่ด้วยพยาธิก็กลับทำให้มีพระอาการเร่าร้อนราวกับเปลวไฟ พระเศียรก็เวียนหมุน ทรงพยายามจะระงับความทุกข์เวทนาแห่งพระกายซึ่งเน่าบวมอย่างไรก็ไร้ผล ทรงคร่ำครวญว่า "บาปกรรมของเราโดยแท้ คนที่เรารักเราใคร่ที่สุด กลับตอบแทนความรักของเราด้วยความเกลียดความชัง เราเป็นเพียงเครื่องที่จะช่วยทำประโยชน์ให้แก่มันเท่านั้น เป็นเหมือนน้ำพุสำหรับให้มันมาตักน้ำอันใสแห่งความมั่งมีเกียรติยศและอำนาจไปเท่านั้น ชีวิตของเราก็เป็นแต่ผ้าคลุมแห่งความบ้ายศศักดิ์ที่ทำให้เรามีความสุข แต่ความสุขอย่างนี้เป็นแต่รูปมายาเหมือนดั่งแสงแดดแดงโรจิช่วงในเวลาสายัณห์จับอยู่ที่ก้อนเมฆแห่งยามเย็น และฉายแสงเป็นลำอันรุ่งเรืองลงไปบนผืนน้ำในสระ เพื่อให้ดูเหมือนหนึ่งว่าโลกมนุษย์นี้เป็นแดนสวรรค์ แต่พอล่วงเข้าเขตเวลาแห่งค่ำคืนอันหนาวเฉียบ ความงามที่ชูช่าอ่าโอ่ก็จางหายกลายเป็นแสงขมุกขมัวเหี่ยวหู่ใจ เป็นบันไดขั้นแรกอย่างน่าเศร้า ไปสู่ความมืดมิดเหมือนผ้าที่คลุมศพนั่นนั่นนี่ใด เราก็มีลักษณะและฐานะก็ฉันนั้น ความมีชัยชนะของเราราชอาณาจักรของเรา ณ บัดนี้ก็ไม่มีเป็นอะไร มันเลือนหายไป

หมดและเข้าสู่แดนอันมืดขมุกขมัว ส่วนเราผู้เป็นมดชนอันน่าสงสารก็ดิ้นสะท้านอยู่ ณ ความมืดนั้น

"เคราะห์กรรมแห่งชีวิตและโชคชะตาของเรา ที่ล่อลวงคดโกงเราด้วยความซู่ซ่าหรูหราให้เราหลงอยู่เสมอ กระทำให้ไม่รู้ว่าภายในแห่งความซู่ซ่าหรูหรานั้น มีภัยน่าพิศวงสะพึงกลัวซ่อนเร้นอยู่ แต่เดี๋ยวก่อนคิดว่าเมียวซันลูกหญิงเท่านั้นที่มีความรักภักดีต่อตัวเรา และเราก็ประหารชีวิตเสียด้วยกำลังมัวเมา พราวคาดด้วยความรุ่งเรืองแห่งอำนาจและชื่อเสียงเกียรติคุณ ทำให้เรามองไม่เห็นและเกลียดชังความสุภาพสงบเสงี่ยมของเมียวซัน เห็นความรักความเมตตากรุณาของเมียวซันเป็นความอ่อนแอ เกลียดชังลัทธิความเชื่ออันกอปรด้วยเมตตากรุณา และในความเป็นบ้าของเรา เราไม่ยอมฟังเสียงที่สุภาพอ่อนหวาน มาบัดนี้แม้จะต้องเสียอะไรไปทั้งหมดก็ไม่ว่า ขอให้ได้ยินน้ำเสียงอย่างนั้นอีก แต่ก็ช้าเกินเวลาเสียแล้ว อนิจจาเราปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งที่ดีมาครั้งหนึ่ง มาบัดนี้ร่ำร้องอยากได้สิ่งนั้นอยู่ด้วยเศร้าเสียใจอย่างกล่าวไม่ได้ และรู้สำนึกในความผิดของตนแล้วแต่เราผู้อนาถาก็ไม่ได้มา เมื่อเดินอยู่ในวิถีทางของชีวิต จะย้อนทางทวนกลับเพื่อหาที่พำนักพักผ่อนอยู่ในที่ซึ่งดารดาษด้วยดอกไม้ก็ไม่ได้ เราเพิกเฉยละเลยมาเสียแล้วจะกลับไปอีกก็ไม่ได้ บรรดาความหอมแห่ง

สุคนธรสและความร่มรื่นเย็นแห่งพุ่มไม้ ไม่กลับเป็นของเราได้อีกแล้ว มีแต่ต้องก้าวรุดหน้าต่อไปจนกว่าจะถึงที่สุด จนกว่ามฤตยูจะมาเปลื้องให้พ้นไปเสียโดยเร็วแล้วต่อไปเป็นอย่างไร ก็มีแต่ความเย็นเยือกเป็นอนันตะไม่มีเขตสุด เป็นอนันตะแห่งความสูญ ความว่างเปล่าและความมืด ปราศจากจุดหมายปลายทาง และเราจะได้พบลูกเมียวซัน อยู่ที่นั่น แล้วด้วยความโศกาดูร เราก็จะกล่าวคำขออโหสิกรรมว่า ลูกรัก จงยกโทษให้แก่พ่อเถิด ในสกลจักรวาลแห่งพิภพโลก ไม่มีใครจะมีทุกข์ลำเค็ญยิ่งไปกว่าพ่อ เพราะมีนรกลุกแดงเป็นไฟอยู่ภายในตัวพ่อ ถ้าลูกต้องรับทุกข์ทรมาน พ่อก็เช่นเดียวกัน ต้องได้รับกรรมตามสนองอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ทรมานแสนสาหัส และจะต้องทนทุกข์อยู่อย่างนั้นจนกว่าเจ้าจะยกโทษให้แก่พ่อได้บริบูรณ์ แล้วให้ความภักดีซึ่งเคยมีอยู่กับพ่อแต่พ่อไม่ได้มาแต่ก่อนคืนมาด้วย แต่ทว่า จะมีเป็นอย่างที่กันไม่ได้ ความรักความภักดีความมีคุณงามความมีเกียรติคุณเหล่านี้ไม่มีความหมายภายในนรกแดนมืดอย่างร้ายกาจ ความเป็นอนันตะไม่มีเขตสุด ย่อมไม่รู้เรื่องเหล่านี้ แม้แต่ในท่ามกลางแสงแดดแห่งความอบอุ่น ความสว่างความรักและความรบยินดีปรีดาของเราในเหล่ามนุษยชาติ ก็ยังมีเงาแห่ง

ความมืดนั้นเข้ามาคุกคาม ไม่ใช่เพราะมีชีวิตอยู่หรือมีความตาย ที่ครอบงำเป็นความหวาดสะดุ้งกลัว แต่ความมืดคือ ความเงียบกริบแห่งความ สูญความ ว่างเปล่าอยู่ทางโน้น ต่างหากที่เป็นใหญ่ครอบงำเราอยู่แต่แล้ว ความสูญและว่างเปล่าและความมืดดังนี้เป็นมายาทำให้หลงเห็นไปด้วยกระนั้นหรือ ก็เช่นนั้นแม้เดี๋ยวนี้มันก็ยังหลอกเราอยู่ เราได้ยินด้วยความสะดุ้งกลัวอยู่ ซึ่งเสียงซัดสาดกระทบฝั่งทะเลอันดำมืดแห่งความว่างเปล่านั้นอยู่ แม้แต่ความหวังอันมีน้อยในตัวเราผู้เป็นแต่ภูตรูปอยู่ในแดนว่างเปล่าหาเขตสุดมิได้อาจได้พบถูกเมื่อวันนี้ แต่นี่ก็อีก อาจเป็นแต่รูปมายาลวงตาให้เห็นไปก็เป็นได้ จงสั่งพวกบรรเลงดนตรีหยุดบรรเลงเพลงเสียเถิด ดนตรีนั้นเองก็ไม่เป็นสิ่งมีความแน่แท้เที่ยงเป็นความจริง มีก็แต่ทำให้จิตอันทรมานเราอยู่ประสบแต่เสียงสะท้อนก้องของความหมดหวังซึ่งว่างเปล่าอยู่เท่านั้น”

พระยาจักรพรรดิทรงครำ่ครวญด้วยเรื่องเคราะห์กรรมความเป็นไปแห่งพระองค์ และแห่งสากลจักรวาลด้วยประการฉะนี้ และเพราะด้วยชีวิตแห่งความโลภและความกระด้างเข้ามาเป็นเจ้าเรือนอยู่ในพระทัยของพระองค์จนผังดิก ครั้นเมื่อความประจบสอพลอและความโลภอยาก ได้ไม่สามารถจะช่วยให้ พระเคราะห์กรรมบรรเทาลงได้ พระองค์จึงทรงเห็นว่าชีวิตและสากลจักรวาล

ดูเหมือนเป็นรูปมายาซึ่งประกอบขึ้น เพื่อลวงล้อความทุกข์ลำบาก ของพระองค์ แต่เพราะได้ยาของซันไฉ่ซึ่งประกอบถวายและเฝ้าระวังอยู่พระองค์ จึงบรรทมหลับลืมเรื่องเคราะห์กรรมไปได้ชั่วครู่ยามหนึ่ง.

แต่ต่อมาไม่ช้า เจาเจนและลินนิ่นก็กลับจากเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ สำเร็จราชกิจที่ตรัสใช้ไป และนำเครื่องโอสถอันน่าสะแสยง คือ มือและแก้วตามนุษย์ซึ่งซันไฉ่เอามาผสมทำเป็นน้ำมันยาถวายทาพระกายทางเบื้องซ้าย แผลมะเร็งร้ายในข้างนั้นก็หาย สนิทดังปลิดทิ้งเป็นเนื้อดีไม่มีแผล แต่พระกายทางเบื้องขวายังคงเป็นแผลมะเร็งอยู่อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อพระยาจักรพรรดิเห็นดังนั้น ก็ตรัสร้องออกมาว่า "ดูกรภิกษุ ท่านหลอกลวงเรา ยาของท่านทาหายแต่ข้างซ้าย แต่ข้างขวายังเป็นอยู่อย่างนั้น ยาของท่านหมดอำนาจทำอะไรไม่ได้หรือ"

ซันไฉ่ทูลตอบว่า "มหาราช พระโรคของพระองค์เกิดแต่กรรมชั่ว และน้ำมันนั้นเป็นสิ่งที่ให้มาด้วยการเสียสละแห่งความรัก แต่ว่าทำขึ้นด้วยมือซ้ายและดวงตาซ้าย จึงรักษาหายได้แต่ผลทางด้านที่ตรงกัน ถ้าจะให้หายอีกด้านหนึ่งต้องใช้น้ำมันทำจากมือและดวงตาทางขวาจึงจะใช้ได้"

พระเจ้าเมี่ยวจวงตรัสว่า "ก็ใครเขาจะให้ได้เล่า เราไม่

กล้าที่จะส่งคนไปขอจากบุคคลอันลึกลับยังเกาะทางทะเลตะวันออก ให้เสียสละอีกข้างหนึ่งได้ไฉน”

ชันไฉ่ทูลกระตุ้นว่า “ขอพระองค์อย่าได้ทรงคิดเช่นนั้น อันชื่อว่าพระโพธิสัตว์แล้วย่อมถือว่า ร่างกายของโพธิสัตว์ไม่มีค่าอะไร เว้นแต่จะมีค่าก็เมื่อใช้ร่างกายนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ได้ทุกข์เท่านั้น และเมื่อได้ประทานชีวิตหรืออินทรีย์ส่วนใดให้เป็นทาน แทนที่จะทรงเศร้าโศกเสียพระทัย กลับเป็นเครื่องทำให้ทรงเบิกบานยินดีเสียด้วยซ้ำ ข้อนี้อาตมาทราบดีว่า พระโพธิสัตว์แห่งเกาะศักติสิทธิ์ ณ ทะเลตะวันออก ทรงยินดีเสียสละประทานให้อีกได้”

ด้วยประการฉะนี้ พระยาจักรพรรดิจึงตรัสใช้ให้เจาเจน และลินฉินลงเรือเดินทางไปยังเกาะอันศักดิสิทธิ์เป็นคำรบสอง เพื่อทูลขอพระหัตถ์และดวงพระเนตรอีกข้างหนึ่งของพระโพธิสัตว์.

ความเบื่อหน่ายในพยาธิที่รบกวน กลับมาสู่พระยาจักรพรรดิอีกครั้งหนึ่ง แม้จะทรงบรรเทาไปได้บ้างก็แต่ส่วนหนึ่งเท่านั้น พระองค์จึงยังไม่สามารถเด็ดจตุกจากพระที่ และเด็ดขาดมาว่าราชการงานเมืองของพระองค์ได้ ทรงท้อพระทัยอีกครั้งหนึ่ง ตรัสว่า “อันจะได้เห็นแสงแดดแห่งความหวังที่จะขจัดเมฆฝนให้หมดไปก็แต่ชั่วแล่น ครั้นแล้วกลับมืดมนยิ่งขึ้น โชค

ชะตาอันร้ายกาจ ยกเราให้ขึ้นสูงจากพื้นดินได้บ่อย ๆ แต่แล้วก็ทุ่มทิ้งตัวเราให้ตกลงมาต่ำในจุดที่ยิ่งกว่าเก่า เราก็เป็นดังว่านั่งหวังว่าจะได้หายจากโรคภัยมีร่างกายบริสุทธิ์ กลับจมดิ่งลงไปในห้วงลึกอันดำมืดแห่งทรมาน บีศาจดำมืดคือความหมดหวังที่สิงอยู่นั้น หมุนขึ้นไปอยู่ในอากาศที่ว่างชั่วคราวหนึ่ง แล้วกลับพากันมาใหม่ คล้ายกับมีชัยชนะมาล้อแตะลวงเราอีก โดยกล่าวเย้ยว่า 'ตัวท่านเป็นสมบัติของเราอีก ถ้าท่านละทิ้งความหวังท่านก็ต้องกลับมาอยู่ในอำนาจของเราอีกเป็นคำรบสอง และจะต้องได้ เผชิญ กับความมืด อันว่าง เปล่า แห่ง ความ ตาย เป็นครั้งที่สอง—'"

เวลาล่วงมาจนถึงวันที่เจาเจนและลินฉินกลับจากราชกิจซึ่งไปเป็นผลสำเร็จ นำยาวิเศษเข้ามาถวายพระยาจักรพรรดิ แต่พอพระมเหสีทอดพระเนตรท่อนแขน ก็ทรงร้องกรีดตรัสว่า "แขนนี้เป็นของใคร หม่อมฉันรู้จักดี จำรอยแผลเป็นที่อยู่ที่แขนได้ นี่คือแขนของลูกเมี่ยวชัน โธ่ ลูกยังมีชีวิตอยู่ นี่คือค่าการตอบแทนเพื่อช่วยให้พระยาจักรพรรดิหายจากพระโรค จะมีใครเล่านอกจากลูกคนนี้ของพระองค์เท่านั้น ที่มีใจหาญถึงกับยอมเสียสละมือและตาเพื่อช่วยชีวิตของบิดาของตนได้"

พระยาจักรพรรดิตรัสว่า "ว่าอย่างไรนะเทวี ในโลกนี้มือ

ที่เหมือนกันมีถมไป เมียวซันตายไปแล้ว จะเอามาให้ได้ที่ไหน ในห้วงเหวแห่งความตายความไม่มีอะไรอันเย็บปิ ความรักความงาม คุณความดี ความรู้ ย่อมละลายสูญหายเข้าไปสู่ความไม่รู้สึกนึก และในความมืดแห่งความสูญ ไม่ว่าพระยาจักรพรรดิหรือไพร่ผู้ดี ย่อมหายเข้าไปในที่นั้นรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว"

ขณะนั้นซันไฉก็เข้ามา และทูลว่า "พระมหาโพธิสัตว์พระองค์นั้นได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี เพื่อบรรลุพระโพธิญาณมานาน ผู้ที่ทรงรักษาให้หายมาแล้ว นับจำนวนได้ไม่ถ้วน ขอได้ประทานมือและตามาเถิดพระองค์"

ครั้นแล้วซันไฉก็จัดทำน้ำมันยาในทันใด เมื่อนำไปทาพระกายพระยาจักรพรรดิทางเบื้องขวาแผลก็หายดังปลิดทิ้ง จะหารอยเหลืออยู่แม้นิดเดียวก็หาไม่ วรรณแห่งพระกายก็ขาวสะอาดหมดจดเสมอกับด้วยพระกายทางเบื้องซ้าย พระยาจักรพรรดิปลาบปลื้มพระทัยเป็นที่สุด เสด็จลุกจากพระที่บรรทม ตรัสสั่งว่า "จงเรียกประชุมบรรดาเสนามาตย์ข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมฤตยสภา เพื่อให้บรรดาข้าราชการได้ฟังเรื่องอันแปลกประหลาดมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นแก่เรา ณ บัดนี้"

ครั้นแล้วพระยาจักรพรรดิก็ทรงพระเครื่องต้นอันระยับด้วยทองได้อีกครั้งหนึ่ง เสด็จขึ้นประทับบนราชบัลลังก์รัตน์ มีหมู่

พระวงศานุวงศ์ และ เสนามาตย์ ราชบริพาร ล้วนแต่ง ตัวอย่าง สง่า เป็นแสงอยู่แวบวาบ ยืนเฝ้ากันอยู่อย่างแน่นขนัด พระยาจักรพรรดิจึงตรัสเล่าเรื่องประหลาดมหัศจรรย์ให้ฟังดังนี้

"ดูกร พระวงศานุวงศ์และเหล่าผู้มีบรรดาศักดิ์ทุกท่านในราชอาณาจักรของเรา จงตรับฟังเรื่องประหลาดอัศจรรย์อันได้เกิดขึ้น ซึ่งเราจะแถลงไขให้ทราบ เมื่อเราเจ็บหนักกำลังได้รับความทุกขเวทนาแสนสาหัส มีภิกษุรูปหนึ่งจากแดนไกลมาหาเรา และด้วยคำแนะนำของภิกษุรูปนั้น เราจึงส่งคนไปยังเกาะอยู่ไกลแสนไกลในทะเลลึก ไกลดูราวว่าจะอยู่ในแดนแห่งความฝัน เมื่อคนของเราไปถึงที่นั่นแล้ว พระผู้เป็นอาจารย์อันศักดิ์สิทธิ์ก็ได้ส่ละมือและดวงตาของท่าน มอบให้มาเป็นตัวยาที่ทำให้เรามีชีวิตใหม่ขึ้นอีก อย่างนี้"

บรรดาหมู่ข้าเฝ้าก็เปล่งวาจาออกมาว่า "ขอความนอบน้อมบูชาจงมีแก่พระภิกษุผู้อารยะ เป็นพระพุทธเจ้าซึ่งยังทรงชีวิตอยู่ ขอพระองค์ผู้ทรงเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในเหล่าข้าพระองค์ จงทรงพระเจริญปราศจากพระโรคและพยาธิภัย เสวยราชสมบัติไอศวรรย์ได้หลายพันปี มีพระบาททรงเหยียบอยู่บนบรรดาราชศัตรูด้วยพระเดชานุภาพด้วยเทอญ"

ในห้องท้องพระโรงอันไพศาลก็กึกก้องสะท้อนเสียง เหมือน

ดังลมพัดโดยแรงเข้าไปในปล่องถ้ำอันมืดมา ตามบรรดาพระระเบียงและหอสูงในพระราชวังก็โบกสะบัดว่อนด้วยธงทิวที่ประดับตะลานตา เสียงแตรเสียงกลองก็มีดังเร้าใจ แล่นฉันเป็นคลื่นเสียงแห่งความยินดีขึ้นไปถึงเมฆที่เคลื่อนลอยมา ครั้นแล้วพระเจ้าเมียวจวงก็ดำรัสสั่งให้เงียบเสียง ตรัสเล่าเรื่องต่อไปว่า

"พระภิกษุชันไฉ่องค์นี้ มีคุณแก่เราอย่างใหญ่หลวง เสมือนด้วยบิดาคนที่สองของเรา เราจะขอถวายตำแหน่งตั้งเป็น 'พระเถรจักษุเพชร' จงให้อาลักษณ์ของเราจารึกนามตั้งนี้เป็นหลักฐานรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุหลวง ยิ่งกว่านั้น เราได้ฉันวาจาไว้ว่า ถ้าใครรักษาเราให้หายจากโรคได้ ก็จะแบ่งราชสมบัติให้ครอบครอง เพราะฉะนั้น เราขอตั้งพระภิกษุชันไฉ่ไว้ในตำแหน่งรัชทายาทแห่งราชอาณาจักร ซึ่งหลานเป็นต้นไปตั้งแต่บัดนี้"

ขณะนั้นชันไฉ่ก้าวย่างเข้าไปใกล้เชิงราชบัลลังก์ กระทำเคารพแล้ว ทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ อันวิสัยมนุกระเรียนบ่า ย่อมบินขึ้นสู่ฟ้าเหินอยู่เหนือเมฆ และมีความบันเทิงยินดีที่จะบินไปตามทางแห่งดวงอาทิตย์ ไฉนจะบินลงมาต่ำให้เหมือนกับเต่าที่เกลือกกลั้วอยู่กับเปือกตม นี้ฉันใด ผู้เป็นภิกษุก็ฉันนั้น จะหันลงต่ำสู่แผ่นดิน อันมีแต่หมอกที่อับชื้นระคนปนอยู่ด้วย เมฆหมอก

แดงแห่งราคาหาได้ไม่ เพราะเป็นผู้สาวกแห่งพระอาทิตย์อันรุ่งแสงคือพระพุทธเจ้าซึ่งทรงพระมหากรุณาประดุจมหาสมุทรอันลึกหยั่งไม่ถึง ทรงชี้ทางไปสู่ความสุขสงบเป็นอนันตกาลข้อนอย่างเดียวเท่านี้ที่อาตมาขอร้องจากพระองค์ คือขอให้ทรงครอบครองราชสมบัติมาอาณาจักรแห่งพระองค์ด้วยความเที่ยงธรรม ทรงแสดงแต่ความเมตตากรุณาและความบริสุทธิ์ และทรงระวังคุณธรรมเหล่านี้ไว้จงดี”

ถึงตรงนี้ พระยาจักรพรรดิทรงรู้สึกแปลกประหลาดอัศจรรย์พระทัยตรัสว่า

“แปลกประหลาดมาก เรื่องต่าง ๆ ที่เกิดมีเป็นขึ้นแก่เรา เราแทบจะรู้สึกว่ามีชีวิตได้เกิดใหม่ สิ่งอะไรที่แต่ก่อนนี้คิดเห็นว่าดีค่า มาบัดนี้รู้สึกว่าเป็นแต่ผงธุลีซึ่งมีแต่งแพรวพรายเท่านั้นเอง ดูน่าอยู่อย่างเดียวเท่านั้น ที่เรายิ่งอยากใคร่รู้คือเรื่องของท่านผู้สูงกลับซึ่งทรงรักทรงกรุณาแก่เราถึงเช่นนี้ ไฉนเจาเจนจงเข้ามาเล่าเรื่องการเดินทางไปให้ฟังที”

เจาเจนเข้ามาคุกเข่าอยู่หน้าที่นั่ง และเริ่มเล่าว่า

“ขอเดชะพระบารมีจงทั่วไพศาล ตามที่มีพระบรรหารดำรัสสั่งให้ข้าพระองค์ไปราชการครั้งนั้น เมื่อข้าพระองค์ได้สมานทานปัญจศีลที่วิหารอันศักดิ์สิทธิ์แล้วลงเรือไปในมหาสมุทรตั้งเข็ม

ไปตามทางพระภิกษุผู้เป็นที่เคารพบูชาแนะบอกไว้ เมื่อเดินเรือมาในมหาสมุทรอันกันดารเป็นเวลานาน ก็ถึงทะเลตอนที่สงบราบคาบมีน้ำสีเขียวดังมรกต แล้วมีลมพัดมาสู่เราพาเอากลิ่นหอมของดอกไม้ นับด้วย หมื่นดอก จากเกาะซึ่งชน อยู่เหนือน้ำดูราวกับก้อนเมฆเป็นสีรุ้ง เหมือนกับว่าเป็นยอดจุฬามณีของมหาสมุทรที่เรืองแสง ที่ตรงท่าขึ้นเกาะรู้สึกเหมือนหนึ่งว่าเป็นแดนสวรรค์งามไปด้วย สีเขียว และสีทอง อย่างที่ไม่เคย เห็น มีที่ไหน ในโลกนี้ แสงแดดอัน อร่ามยิ่งส่อง ลอดเข้ามา ตามช่องของหมู่ไม้อันลดลับประสานเข้ากับสีนามกับหญ้าซึ่งเป็นสีมรกตแก่ ดอกไม้ที่บานอยู่ก็ดูดังเป็นถ้วยทิพย์บรรจุด้วยสีแสงสว่าง ฉายแสงอยู่แพรวพราย เปรียบเหมือนฟ้าและดินมาบรรจบพบกันด้วยความรุ่งเรืองสามัคคี ในท่ามกลางหมู่สุนอรชรตรงเนินหญ้าอันเขียวสด มีละก่อด้วยกระเบื้องเคลือบขึ้นสูงเด่น เสียงน้ำในลำธารซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้พุ่มไม้มีดอกสล้างไหลดังจ้อก ๆ ไม่ขาดสาย และที่แดเด่นเห็นอยู่เหนือสิ่งใด ๆ ในแดนอันมีแต่ความสงบและความบันเทิงทั้น คือวิหารคู่สร้างด้วยหินอ่อนขาว งามอัศจรรย์ราวกับปราสาทในความฝัน ข้าพระองค์เคยท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ มาในโลกอันกว้างนี้ ได้เห็นประเทศและชนชาติมาแล้วนับไม่ถ้วน ก็ยังไม่เคยเห็นที่ใดจะงดงามล้วน หรือรู้สึกว่ามีความสงบเย็นใจเท่ากับ

ที่มีอยู่ในเกาะนี้ เป็นแดนซึ่งงามที่สุดในใต้ฟ้าที่ครอบอยู่นี้เป็นแน่แท้.

"เมื่อผ่านถนนต่าง ๆ ซึ่งมากไปด้วยต้นไม้และดอกไม้สดใส แล้วก็เข้าไปในห้องวิหารอันสูงใหญ่ เห็นจะไม่มีที่ไหนในโลกนี้ที่เห็นตระหง่านเหมือนกันนี่ ฝาผนังประดับด้วยภาพจิตรกรรม ที่นี่จะเห็นภาพเรื่องประสูตรของพระพุทธเจ้า ที่นี่จะเห็นภาพต้นโพธิพฤกษ์ และใต้ต้นไม้นี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุแจ้งพระโพธิญาณ ที่นี่จะเห็นที่ซึ่งเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ภาพเหล่านี้วาดขนด้วยฝีมือวิจิตรอย่างน่าพิศวง ดูราวกับว่ารูปเหล่านั้นมีชีวิตจิตใจและเป็นฝีมือของช่างเทวดาคือพระเวสสุกรรม ภายในห้องอันมลังเมลืองด้วยแสงแก้วมณี มีรัตน บัลลังก์ ปัทมอาสน และมีพระโพธิสัตว์เสด็จประทับอยู่ ข้าพระองค์ถวายอภิวาทแล้วกราบทูลเรื่องตามที่ทรงใช้ว่า

"ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้ทรงพระรัศมีรุ่งเรืองยิ่งนัก บัดนี้พระเจ้าเมียวจวงพระยาจักรพรรดิแห่งอาณาจักรชิงหลิน ประชวรพระโรคเป็นแผลร้ายเน่าเหม็น และโดยคำแนะนำของพระภิกษุชั้นไม่ว่า ที่ในเกาะศักดิ์สิทธิ์แห่งทะเลตะวันออกมีพระโพธิสัตว์เสด็จประทับอยู่ พระองค์ทรงยินดีเต็มพระทัยสละประทานชีวิตหรืออินทรีย์ ส่วนใดส่วนหนึ่งของพระองค์แก่สรรพสัตว์ผู้ได้ทุกข-

เวทนา เหตุนี้พระเจ้าเมียวจวงจึงตรัสให้ข้าพระองค์มาทูลขอพระหัตถ์และพระเนตรของพระองค์ เพื่อเอาไปผสมทำเป็นยารักษาแผลร้าย ถ้าพระผู้ทรงความศักดิ์สิทธิ์ได้โปรดด้วยพระมหากรุณาพระราชาธิบดีแห่งข้าพระองค์จะทรงรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณนี้อย่างใหญ่หลวง พระโพธิสัตว์ทรงฟังข้าพระองค์กราบทูลแล้วทรงทอดพระเนตรอันเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาและงามดั่งดวงดาว แต่มีพระอาการมั่นคงราวกับเขาพระสุเมรุซึ่งตั้งอยู่บนพื้นพิภพโลก ก็ตรัสสั่งข้าพระองค์ทั้งสองให้ตัดพระหัตถ์และควักเอาดวงพระเนตรข้างซ้ายไปได้ทันที ครั้นทรงเห็นกลิ่นคาวทำอาการร้อง ก็ตรัสเตือนให้รีบลงมืออย่าร้อตัวสั่นกลัว ครั้นเมื่อลงมือตามที่ตรัสประทานเสร็จแล้ว ก็มีโลหิตไหลแดงออกมา แต่มีกลิ่นหอมตลบไปทั้งห้อง เป็นกลิ่นหอมยิ่งกว่าบรรดากลิ่นหอมทั้งสิ้นที่มีอยู่ในพิภพนี้ ทุกคราวที่ข้าพระองค์กับคณะไปทูลขอพระหัตถ์และพระเนตรแม้ในครั้งที่สอง ก็ไม่เห็นพระองค์ทรงเศร้าโศกมีแต่ทรงแสดงความยินดีด้วยความบันเทิงพระทัย”

พระยาจักรพรรดิ— “เจ้ายังเล่าชาดไปอย่างหนึ่ง พระโพธิสัตว์องค์นั้นมีลักษณะพระรูปโฉมเป็นอย่างไร”

เจาเจน— “ขอได้ทรงกรุณาเชิดพระเจ้าข้า พระโพธิสัตว์

องค์นั้นมีพระรูปโฉมเหมือนพระชิดาเมียวชันราวกับเป็นพิมพ์เดียวกัน"

พระยาจักรพรรดิ-- "เรารู้แล้ว เราไม่ตกใจแต่อย่างไรอะไร ๆ ที่เป็นอยู่รอบตัวเรา มันเปลี่ยนแปลกเป็นไปได้ต่าง ๆ นานา จนรู้สึกว่าอินทรีย์ของเราด้านไม่เห็นอะไรเป็นแปลกเป็นใหม่เสียแล้ว ลูกเมียวชันของเรายังมีชีวิตอยู่เพราะด้วยความร้ายของเรา แต่นางก็มิได้ตอบแทนเราอย่างไร นอกจากแต่ด้วยความดี เราเปลี่ยนใจไปแล้วตั้งแต่บัดนี้ เราผู้ซึ่งเคยเป็นศัตรูร้ายเกลียดชังพระพุทธเจ้าจะไม่ขออะไรหมด นอกจากจะขอศึกษาและปฏิบัติพระธรรม ถวายตัวและชีวิตไว้ในพระศาสนาจนกว่าชีวิตจะหาไม่"

ครั้นแล้วเสด็จลงจากอาสน ประสานพระหัตถ์ทรงดำเนินไปที่ภิกษุชันไน่ แล้วตรัสขอสมาทานศีล ซึ่งภิกษุชันไน่ก็ถวายศีล ๕ ให้ทรงถือ.

พระยาจักรพรรดิ -- "ขอพระเป็นเจ้าได้โปรดสอน ข้าพเจ้าต่อไปเถิด ที่ข้าพเจ้าไม่ทราบ ไม่เป็นสิ่งที่จะแก้ตัวได้"

ชันไน่-- "ความจริง ๔ ประการ (พระอริยสัจ ๔) คือเป็นรากฐานแห่งแดนของพระธรรม พระพุทธเจ้าผู้ทรงกรุณาเสด็จลงมา สั่งสอนแต่สิ่งเดียว คือ ความทุกข์ ต้นเหตุแห่งทุกข์

ทางดับทุกข์ และทางที่จะไปถึง คือทางอันประเสริฐทั้ง ๘ ให้พ้นจากโลภ โกรธ หลง ซึ่งทำให้เกิดทุกข์"

พระยาจักรพรรดิ– "ก็แหละตามนโยบายแห่งสงครามและการต่อสู้ของโบราณย่อมยกย่องอยู่อย่างเดียว คือความสำเร็จผลมีชัยชนะ อันจะนำมาซึ่ง ความเป็นใหญ่ เกียรติคุณ และความเจริญวัฒนา แต่ความหลักศาสนาของพระพุทธเจ้า ดูเหมือนต้องการจะทำลายสิ่งเหล่านี้เสียทั้งหมด บ่อนเอากำลังความฉกรรจ์ของผู้ชายไปจากเรา กระทำให้เป็นที่เย้ยหยันแก่ศัตรู และด้วยเหตุที่กล่าวนี้ และด้วยความเชื่อมั่นในความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในประเทศชาติของตน จึงทำให้ข้าพเจ้าแสดงความเกลียดชังแก่เหล่าผู้ถือพุทธศาสนา เพราะตามเรื่องราวอันกล่าวด้วยชีวิต ความเป็นไป และโชคลาภ ของประเทศชาติ ตามที่ได้เคยอ่าน สิ่งที่ดีที่สุดและสูงที่สุด ในชีวิตย่อมมีอยู่แก่ชาติที่ชนะและเป็นชาตินักรบ แต่สำหรับผู้ที่อ่อนแอหรือรักสงบ ก็มีแต่ชีวิตอันต่ำต้อยและยากไร้ ขาดความนับถือของโลกเป็นบันทึกเหตุการณ์อันว่างเปล่าจากเกียรติหรือความยิ่งใหญ่"

ซันไน่– "ตามที่มีพระดำรัสอย่างนี้เหมือนดังพระยาแมลงป่อ อันรุ่งเรือง ซึ่งเป็นพระยาจักรพรรดิแห่งโลกแมลงอันกระจ้อยร่อย ตำกลโลกของพระยาแมลงป่อ ก็คือเขตแดนอันน้อยนิดอากาศ

อบอุ่นด้วยแสงแดดอันเป็นสีทอง เป็นแดนที่พระยาแมลงปอพะวงหลงตัวด้วยความหยิ่ง และนับจำนวนกระพือปีกอันระยับแสงในระยะวันหนึ่ง เท่ากับเป็นปีหนึ่งของมนุษย์ แต่จะรู้กันหาไม่ว่า เมื่อฤดูเปลี่ยนเวียนหมุนไป พอถึงฤดูหนาว พระยาแมลงปอและพวกของตนก็จะต้องถึงแก่ความตายไปก่อนเวลาอันควร เพราะด้วยอำนาจ แห่งน้ำเหมยคือน้ำค้างแข็ง กระทำให้ความรุ่งเรืองมีสง่าผ่าเผยของตนจางแสงกลายเป็นผงธุลีไป อันชีวิตของแมลงปอมีระยะเวลายาวนานเท่าใด ก็เปรียบได้อายุขัยแห่งชีวิตมนุษย์เมื่อเทียบกับอายุขัยแห่งจิตของเทวดา โลกสามารถให้เห็นเรื่องมหานครที่มีสง่านับไม่ถ้วน ซึ่งต้องล่มจมไปแล้ว ในสมัยกัลปพรรค์ มีมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงปราบชนะได้ทั้งโลกและทั้งอีกสี่ภูมิที่แวดล้อมอยู่ ทรงมัวเมาฮึกเหิมด้วยเดชานุภาพถึงกับชักนำไปทำสงครามถึงเมืองสวรรค์ เทวราชทั้งสี่จาตุมหาราชก็ต้องอ่อนน้อม แต่กระนั้นยังทรงผันจักรแห่งราชอาณาเขตต่อชักนำไปอีก จนได้รวมเทพอาสนกับท้าวสักกะเทพบดี เพียงเท่านั้นยังไม่พอ ยังพยายามจะกำจัดท้าวสักกะเป็นผู้เป็นใหญ่ให้พ้นไปเสียจากเทพอาสน แต่บุญบารมีของพระมหากษัตริย์องค์นั้นหมดและอันตรธานไป ท้าวเธอก็ต้องตกจากสวรรค์และถึงแก่พระชนม์ชีพ ท้าวพระยามหากษัตริย์องค์นั้นมีชนม์ชีพ ถ้านับดังที่มนุษย์

นับอยู่ในเวลานี้ ก็ได้จำนวนถึง ๓๒ ล้านปี แม้เมื่อว่าถึงมนุษย์ในโลกนี้ ก็ยังไม่มีใครรู้เรื่องของท้าวพระยาองค์นี้ เพราะท้าวมันธาตรีคือท้าวพระยาพระองค์นี้ มีพระชนม์ชีพล้ำจะเทียบกับอายุเวลาของแมลงปอ ตามที่พระองค์และคนอื่น ๆ ในระบอบแห่งโลกของเรานี้คิดเห็น ก็มีระยะเวลานานเท่า ๆ กันฉะนั้น”

พระยาจักรพรรดิ-- “ความไพศาลของกาลเวลานี้เหลือที่จะอนุมานคิดเห็นได้ ข้าพเจ้าหลงผิดไปถนัดทีเดียว”

ซันไน่- “หลงผิด ความจริงก็เป็นเช่นนั้น ไม่ว่ากัปไหน ๆ ทุกกัปย่อมมีคนที่หลงผิด ผู้ซึ่งได้บำเพ็ญบุญบารมีได้บ้างแล้ว ก็ไปเกิดในตระกูลมหาศาลมีความมั่งคั่งและอำนาจ แต่แล้วถูกความเอ้อเพ้อเห่อเหิม ที่เรียกว่าชื่อเสียงและเกียรติคุณเข้าครอบงำ ทำให้เดินออกนอกทางใหญ่ไปสู่ทางเล็กแห่งความโลภและความดุร้ายซึ่งเป็นทางแยก อันจะไม่ได้รับผลดีแต่อย่างไรนอกจากได้รับแต่ความเศร้าโศกและความทุกข์ยากเป็นกรรมสนองกรรม คือ ความเกลียดชังและความพยาบาทจองเวรจากผู้ที่คนเคยทำแก่เขาไว้ และก็น่าอนาถผู้ซึ่งเคยถูกเบียดเบียนด้วยความอยุติธรรมจนด้านชินต่อความดุร้ายนั้น ครั้นเมื่อกลับเป็นผู้มีอำนาจก็กลายเป็นผู้มีใจดุร้ายไร้ยุติธรรม เบียดเบียนคนอื่นเหมือนดังคนเคยถูกคนอื่นเบียดเบียนมาแล้ว ทั้งนี้เพราะด้วย

โมหเข้าครอบงำ แล้วในลำดับเวลาต่อไป ผู้นั้นก็ได้รับกรรมตามสนอง โลกก็หมุนเวียนเปลี่ยนเรื่อยไปเป็นอย่างนี้ ความเกลียดชังก่อให้เกิดมีความเกลียดชัง ความผิดต่อความผิด จะนำไปสู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ไม่มีที่ไปให้ถึงที่สุดทางได้ เพราะสังสารโลกทั้งหมดนี้เป็นเหมือนกลุ่มด้ายซึ่งพันกันยุ่ง การกระทำหรือกรรมของมนุษย์ย่อมผ่านและเกี่ยวพันกันยุ่งจนกว่าพระพุทธเจ้าผู้มีแสงประภา จะมาทรงบอกทางให้เราไปสู่สิ่งที่อยู่เหนือขึ้นไป และทรงกระทำให้สากลจักรวาลอันหาเขตไม่นี้ กลายเป็นแดนอาณาจักรแห่งธรรม”

พระเจ้าเมี่ยวจวง– “ท่านอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพ คำของท่านอาจารย์เป็นที่ควรยินดีพึงรับเอาไว้ เปรียบเหมือนน้ำค้างในเวลากลางคืนอันสดชื่นประพรมอยู่บนดอกไม้ที่หรุบเหี่ยวฉะนั้น แต่มีอยู่อย่างหนึ่งที่รุมเร้าอยู่ในความคิดของข้าพเจ้าไม่รู้หาย แม้คติแห่งลัทธิความเชื่อที่ประจำแก่มนุษย์จะดีมีธรรมอย่างไรก็ตาม ที เมื่อว่าถึงในสิ่งน่าสะพึงกลัวอันดำมืดแห่งแดนที่เย็นเฉียบหาเขตสุดไม่ได้ คติแห่งลัทธิที่กล่าวมาข้างต้น ก็ต้องแข็งตัวและตายไป เพราะคติเหล่านี้เป็นแต่สิ่งที่ผลิตขึ้นเพื่อความต้องการของมนุษย์ ตราบเท่าที่เป็นเครื่องรับใช้ในเราได้สมความมุ่งหมาย

ก็เรียกสิ่งนั้นว่าดี แต่ในท่ามกลางแห่งแดนอันมืดและลึกลับอยู่โน้น สิ่งเหล่านี้จะมีประโยชน์อันใด ยิ่งไปกว่าเสียงหึ่งแห่งปีกของแมลงที่ขยับในท่ามกลางแห่งวันอันสว่างในฤดูร้อน ความคิดเรื่องนี้ มันทำให้ หวาดสะดุ้งบ่วนอยู่ในใจ ของข้าพเจ้า อัดอัดเหมือนกับเป็นผีอำ คือความหวาดสะดุ้งกลัวถึงความสูญ ความว่างเปล่าอันหาเขตสุดไม่ได้ หรือความมืดมิดไม่มีเขตสุดนั่นเอง"

ซันไน่- "มหาราชา นี่ก็อีก ทีพระธรรมของพุทธองค์เป็นผลใช้กันได้ อันความคิดหลายความคิดย่อมเกิดจากความคิดเดียว นั่นนั่นใด ธรรมอันประจำสากลจักรวาลก็มีแต่หนึ่ง ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งพระพุทธเจ้าเป็นหลายพระองค์ก็นั่นนั่น ความกลัวแห่งความสูญความว่างเปล่าของพระองค์ (หลักพรหมในเวทานต์) เป็นแต่มายา หากอินทรีย์ความรู้สึกของพระองค์เปลี่ยนไป อะไรในบัดนี้ซึ่งทรงรู้สึกว่ามืดมิดเหมือนกลางคืนไม่มีที่สุด ก็อาจกลับเห็นเป็นมหาสมุทรแห่งความสว่างรุ่งเรืองขึ้นก็ได้ ใน 'ข้อไขแห่งความเป็นอนันตะ' เหล่าภิกษุผู้ได้รับฤทธิ์อำนาจจากองค์พระพุทธเจ้าให้อยู่นอกเขตพันแดนแห่งกาละและอวกาศ ย่อมเห็นแจ้งซึ่งสากลจักรวาล อันกอปรด้วยโลกน้อยใหญ่นับไม่ถ้วน เห็นโลกอื่นอันอยู่พ้นอากาศอันแคบนี้ และตลอดทุกโลกเหล่านั้นไป พระพุทธเจ้าก็ได้พยายามเพื่อนำและตรัสเทศนาสั่งสอนให้

สัตวนิกรทั้งหมดในโลก เปลื้องสากลจักรวาลแห่งอวิชชา ให้กลายเป็นแดนอันรู้แจ้งและไม่ตาย คือแดนพระนิรวาณ ดูก่อนมหาราช พระองค์จงทรงสละความหวาดกลัวจากสมองซึ่งเจ็บป่วยเป็นโรค แล้วทรงดำเนินตามวิถีทางของพระองค์ เพราะผู้เป็นสาวกพระพุทธเจ้าจักต้องเอาชนะโลกนี้และแดนแห่งความตายให้จงได้"

พระเจ้าเมี่ยวจวง - "ข้าพเจ้ารู้สึกอย่างแท้จริงแล้ว ว่าได้รับความปลดเปลื้องจากความวิตกกลัวอันพึงชังไปหมดแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนมีอะไรกระตุ้นเตือน บังคับให้ออกไปแสวงหาโลกใหม่ แต่มีอยู่สิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้ายังบกพร่องอยู่ และดูจะเป็นของธรรมดาและสำคัญ ยิ่งแก่ข้าพเจ้าในวิถีดำเนินชีวิตอย่างเก่าของข้าพเจ้าด้วย สิ่งนั้นคือความรู้สึกเศร้าสลดต่อบรรดาความชั่วร้าย อันเกิดจากภัยแห่งสงครามสืบมาจากการปราบปรามของข้าพเจ้า นี่แหละที่ยังขาดอยู่"

ซันไน่- "มหาราช ทรงจินตนาการทบทวนดูถึงความทุกข์ยากของผู้อื่นเถิด เมื่อกองทัพฟ้าของพระองค์ส่งความตายลงไปจากฟ้า มีผู้ซึ่งมีความสุขได้รับทุกข์ถึงแก่ความตายไปเป็นจำนวนสักเท่าไร ความหวังสุขที่ต้องกลับเป็นความเสียใจมีมากสักเพียงไร แผนการเพื่อความสุขและความเจริญต้องคลาดเคลื่อน

เลี้ยไปตลอด มีอะไรบ้างและเท่าไร อุตสาหกรรมและความอุดม สมบูรณ์เป็นความสุขสงบ กลับเป็นความพินาศแห่งถ่านเถ้า ความอดอยากและความมีโรคภัยไข้เจ็บ และผู้ที่ยังมีชีวิตรอด เหลืออยู่ ก็ต้องเผชิญต่อความหมดหวังในชีวิต มีแต่ความจม ดิ่งลงไป เหล่านี้มีเหตุมาจากไหน ก็มาจากเหตุเพื่อพระยา จักรพรรดิเมี่ยวจวงได้มีพระเกียรติอันยิ่งใหญ่ และได้ทรงสร้าง เป็นมหาอาณาจักรซึ่งจะถาวรคงอยู่ได้ อย่างมากถ้าก็เพียงสาม ชั่วอายุคนเท่านั้น แล้วก็จะถึงความสิ้นสุดเป็นอวสาน ขอได้ทรง บำเพ็ญความเป็นอนันตะ ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แล้วพระองค์จะทรงรู้สึกเศร้าสลดในความทุกข์ของ โลก และจงทรงเพิกเฉยเสียไม่ได้ จนกว่าจะได้ทรงช่วยและไม่ ทำภัยอันตรายเพื่อนร่วมโลก"

พระเจ้าเมี่ยวจวง– "ข้าพเจ้ารับจะปฏิบัติตามที่ว่านั้น ขอ บรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหมดในสิบทิศ จงทรงเป็นสักขีพยานใน พรตสมาทานของข้าพเจ้าด้วยเถิด ส่วนท่านผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ และเป็นพุทธเจ้าซึ่งยังทรงชีวิตอยู่ ขอได้รับข้าพเจ้าไว้เป็นศิษย์ ที่แท้จริงของท่านด้วยตลอดกาล เพราะข้าพเจ้าตั้งใจเด็ดเดี่ยว แล้ว เมื่อได้ชดใช้โทษที่ทำแก่ผู้อื่นไว้ เมื่อสามารถจะชดใช้ได้ แล้วข้าพเจ้าก็จะทำ และจะกระทำบุญยาตราไปสู่เกาะอันศักดิ์-

สิทธิ์แห่งทะเลตะวันออก เพราะมีอะไรดึงดูดให้ไปยังที่นั้น มีอำนาจอะไรก็ไม่ทราบดลประการ มากระตุ้นให้ข้าพเจ้าละวิถีแห่งชีวิตอย่างแต่ก่อนเสีย ข้าพเจ้าเป็นเหมือนตัวดักแด้อยู่ในรังอันเป็นที่คุมขังมิดชิดต้องการแต่จะให้ปีกงอกเสียโดยเร็ว เพื่อออกไปภายนอกสู่อากาศที่ว่างด้วยแสงแดด พ้นแล้วจากเครื่องพันธนาการ”

ซันไฉ่–“มหาราช ขอได้ทรงรักษาข้อสมาทานของพระองค์ไว้ให้มั่นคง และมีความแข็งเหมือนกับเพชรเถิด”

พระเจ้าเมี่ยวจวง–“ท่านผู้ลึกลับ ท่านนั้นมาจากไหน ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีอะไรลึกลับเมื่อมาอยู่เฉพาะหน้าท่าน”

ซันไฉ่–“อาตมาเป็นผู้หนึ่งของ บรรดา อาจารย์ แห่งแดนตะวันตก เป็นสาวกผู้ภักดีในพระโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณา”

ทันใดนั้นพลันชั่วเวลาผู้ที่กำลังเหยียดแขนออกแล้วงอกลับร่างของซันไฉ่ก็หายวับไปจากอาณาจักรซิงหลินและไปปรากฏในเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ ถวายอภิวาทแทบองค์พระชิดาเมี่ยวซัน กราบทูลถึงเรื่องราวที่ได้ไปกระทำเป็นผลสำเร็จมาว่า “ข้าแต่พระโพธิสัตว์ผู้ทรงพระทยาธิคุณ บัดนี้ พระเจ้าเมี่ยวจวงหายประชวรพระโรคแล้ว เพราะด้วยสิ่งพลีอันหาที่เปรียบมิได้ที่โปรดประทาน

ไปรักษา พระเจ้าเมี่ยวจวงได้เสด็จขึ้นจากเหวลึกแห่งนิริยโลกได้แล้ว มีพระบาทสถิตมั่นอยู่บนหินทางแห่งองค์แปดแล้ว แต่ดวงหทัยของพระองค์มีความสักประดุจว่ามีลูกศรดำแห่งความตายเข้าไปเสียบในสมองของพระองค์ ดูเหมือนหนึ่งถูกทาบไหม้ด้วยเหล็กแดง เมื่อมาได้เห็นพระทิพยาจารย์แห่งข้าพระองค์ต้องเสียพระเนตรและพระกรไป ราวกับไม้งามในป่าต้องล้มลงหรือสระซึ่งปราศจากบัว ฉะนั้น”

พระชิดาเมี่ยวชันตรัสตอบด้วยพระเสียงอันนุ่มนวลและบันเทิงพระหทัย ประดุจฝนตกที่เชยมาบนพื้นดินที่ร้อนแรงและแห้งมากว่า

“ดูกร ศิษย์ผู้ภักดี ข้อที่ท่านไม่พึงจะวิตก กรรมดีในที่สุดย่อมมีชัยชนะ และจงรู้เถิดว่าพระโพธิสัตว์ทั้งหลายเมื่อทรงบำเพ็ญการบริจาคย่อมไม่รู้สึกเสียใจ มีแต่บังเกิดความบันเทิงซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย ทรงรู้สึกอบอุ่นอยู่ในความเมตตากรุณา และเมื่อมองไปในช่องวิถีอันใกล้เปรียบเหมือนดวงดาวสกาวแสงบริสุทธิ์ผุดผ่องแห่งความมีชัยชนะเป็นที่สุด ฉะนั้น”

ย้อนกล่าวถึงพระเจ้าเมี่ยวจวง พระองค์ทรงประกาศเป็นพระราชบัญชาว่า บรรดาแก้วแหวนเงินทองของมีค่าซึ่งเป็นผล

ได้มาจากการสงครามนับไม่ถ้วนครั้ง ให้นำเอาไปช่วยเหลือปลดเปลื้องและบรรเทาผู้ได้ทุกข์ ส่วนประเทศชาติต่าง ๆ ที่ทรงปราบชนะ แทนที่จะตกเป็นทาสเชลย ก็ให้กลับคืนสานติภาพและไมตรี เพราะความสัมพันธไมตรีที่แท้จริง ของมนุษย์ ระหว่าง บุคคล ต่อบุคคล ไม่ใช่อยู่ที่ความหยิ่งอันรุนแรงของฝ่ายที่ชนะ ซึ่งมีอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่งคือผู้แพ้ ซึ่งสวมหน้ากากแห่งความนอบน้อมประจบประแจง แต่ซ่อนความเกลียดชังอันขมขื่นไว้ภายใน นี่เป็นพระวาจาที่พระเจ้าเมี่ยวจวงทรงกล่าว และทรงเปลี่ยนพระทัยจากความรักในศึกสงครามและความดุร้ายทารุณ มาเป็นความเกลียดชังในสิ่งเหล่านั้น.

พระองค์ทรง พยายาม ขะมัก เขม้น เปลี่ยน ร้ายกลาย เป็น ดี เป็นเวลาล่วงมาได้ถึงสามปี จนอาณาประชาราษฎร์ตลอดไปในราชอาณาจักรกล่าวกันว่า "แท้จริง เสื้อร้ายเปลี่ยนใจกลายมาเป็นหงส์ ขอถวายอภิวาทนับล้านแก่พระองค์แห่งพระพุทธเจ้า เพราะในกาลบัดนี้ ประชาชนมีหวังจะอยู่ได้ด้วยดีมีแต่ศานติสุข สามารถปลุกความรัก และอำนวยชีวิตให้มีแก่ลูกหลานโดยมิพักต้องหวั่นวิตกว่า เลือดเนื้อเชื้อไขของตน จะต้องตายด้วยความทุกข์ทรมาน ถูกสังหารผลาญชีวิตไปในสงครามไม่เหลือหลอ"

ครั้นเวลาล่วงมาได้สามปีปลาย พระยาจักรพรรดิก็มีพระ

ราชโองการสั่งให้ประชุมบรรดาเสนามาตย์และ ข้าราชการทั้งปวง ในท้องพระโรงอันไพศาลและงดงามอีกครั้งหนึ่ง ก็แวววาวพราว แสงไปด้วยเครื่องพัสตราภรณ์และแก้วมณี อันมีประดับอยู่ใน บรรดาหมู่ข้าเฝ้า ครั้นแล้วพระเจ้าเมียวจองเสด็จขึ้นประทับเหนือ ราชอาสนมณี มีพระราชดำรัสว่า

"ดูกร พระวงศานุวงศ์และเสนามาตย์ข้าราชการทั้งหลาย แห่งอาณาจักรชิงหลิน เรามีความเบื่อหน่ายต่อชีวิตความเป็น อยู่อย่างแต่ก่อนของเรา ในสามปีที่ล่วงมานี้ เราได้พยายามจะ กำจัดสิ่งร้ายที่ เราได้กระทำไป ด้วยการสงคราม อันทารุณให้หมด สิ้นไปเสียทั้งหมด และบัดนี้เราจะขอสละจากราชสมบัติและมอบ ไว้แก่ผู้ที่จะสืบต่อ ให้ดำเนินนโยบายการปกครองของเราเป็น อย่างใหม่ กล่าวคือ ความมีไมตรีเป็นมิตรภาพ ไม่ใช่ความ แตกร้าวเป็นศึกสงคราม ซึ่งมีชัยชนะอย่างปราศจากถาวรนำมา แต่ความเดือดร้อนโศกาดูร เราขอขอบคุณท่านทั้งหลาย ที่รับ ราชการในตัวเราด้วยความจงรักภักดี และขอลาท่านทั้งหลายไป เพราะด้วยมีความตั้งใจจะออกจากแดนแห่ง ราชอาณาจักรไปสู่ยัง กลางมหาสมุทรเพื่อแสวง หาเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ แห่งทะเลตะวันออก เพราะ ความ ปรารถนา และวิถี แห่ง ชีวิต เก่า ของเรา กำลัง เลือน เหมือนไฟที่กำลังจะมอดดับไป และในเวลาอีกเดี๋ยวน้อยก็จะเป็น

ความหยุดพัก ใครอยากจะไปกับเราด้วย เราอนุญาตให้ตามไปได้แล้วแต่ใจสมัคร ลูกสาวของเรา คือ เมี่ยวเชง และเมี่ยวหยิน ซึ่งบัดนี้เราอนุญาตให้พ้นโทษแล้ว และพระนางโปยามเหสีของเราจะติดตามไปด้วยในการเดินทางครั้งนี้ ตลอดทั้งสหายที่รักทั้งหลายซึ่งปรารถนาจะเดินทางไปกับเรา ส่วนผู้ที่ยังคงอยู่ เราขอลาท่าน" และในโอกาสที่กล่าวนี้ ได้มีผู้เต็มใจติดตามเสด็จไปด้วยเป็นจำนวนมาก.

— ๕ —

สู่เกาะอันศักดิ์สิทธิ์

มหาสมุทรดูเหมือนหนึ่งว่าเป็นทางที่เลื่อมพรายไปด้วยแสงไฟ และแสงทองที่ละลายแล่นยาวยืดไปสู่แดนสีฟ้าอันหาเขตสุดมิได้ ในขณะที่พระเจ้าเมี่ยวจวงพร้อมด้วยพระมเหสีพระธิดาเมี่ยวเชงและเมี่ยวหยิน และเหล่าข้าเฝ้าผู้ภักดี ได้สมาทานเบญจศีลแล้วเสด็จลงนาวาพาพระองค์ออกเดินทาง ทรงสละแล้วซึ่งราชอำนาจและราชอาณาจักรซึ่งเปรียบด้วยเสื้อผ้าพัสตราภรณ์ที่เก่าคร่ำคร่าแล้ว พ้นจากเครื่องพันธนาการแห่งความปรารถนาและความโลภอันพึงชังไปได้แล้ว พระยาจักรพรรดิก็ทรงมีพระหฤทัยผ่องแผ้ว ยกพระหัตถ์แล้วตรัสด้วยความปีติโสมนัสว่า

" ข้าพเจ้าขออภิวาทนอบน้อมแด่บรรดาพระพุทธเจ้าแห่งโกฏิโลก และอีกทั้งเทพและนาคทั้งหลายในห้วงทะเลลึก เวลาอันอับเฉาในชีวิตบนราชบัลลังก์หมดไปแล้ว ความท่วมท้นด้วยคำประจบเยินยอและสอพลอ ความซู่ซ่าส่างาม ความปราศจากซึ่งจิตใจเกี่ยรติยศและสงครามเหล่านี้เปรียบเหมือนสงสารจักร คือ กงเกวียนแห่งความเกิดใหม่อันไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเรารู้สึกเห็นอยู่เต็มที่ ด้วยเหตุนี้ดวงหทัยของเราจึงเกิดเจ็บป่วยและชีวิตก็เป็นเหมือนสิ่งอันน่าเบื่อหน่าย ตกอยู่ในอำนาจพยาธิความเจ็บป่วยเข้าสู่ปากเหวแห่งอบายภูมิ เราก็รู้สึกอยากจะประสบความตายแต่ก็หวั่นกลัวที่จะตายไปนั้นมากกว่า.

" มาบัดนี้ด้วยพระกรุณาธิคุณแห่งพระพุทธเจ้า เราได้หายจากพยาธิภัยนั้น ได้สละทิ้งชีวิตเก่าและคร่ำคร่ามาแล้ว พระสุริยเทพเสด็จประเวศออกจากเมฆอันดำมืด เข้าสู่แดนอากาศอันปลอดโปร่งด้วยความมีชัยชนะฉันใด ก็เหมือนเราได้ลงเภตรามาสู่ทะเลลึก มีดวงหทัยซาบซ่านด้วยปีติยินดี เพื่อแสวงหาแดนอีกโลกหนึ่ง นักฉันนั้น ข้าแต่เทพจากเบื้องบน และนาคจากห้วงคูหาหินและทะเลลึก ได้โปรดบันดาลให้ลมพัดมาแต่อ่อน ๆ พาข้าพเจ้าเดินทางไปในกระแสแห่งสมุทรด้วยดีด้วยเถิด "

พระยาจักรพรรดิทรงเบิกบานยินดีด้วยประการฉะนี้ และ

บรรดาผู้ซึ่งโดยเสด็จพระองค์มานับตั้งแต่เวลาออกจากกรุงชิงหลิน แล้ว ก็ไม่เห็นสิ่งไรอยู่รอบด้าน นอกจากท้องทะเลอันกว้างใหญ่ ไพศาล ซึ่งมืดคลึ้ม เป็นแสงเลื่อมพราย คล้ายพวง มาลาแห่งเปลวไฟ แต่ครั้นเมื่อเดินทางห่างมาไกลจากนครแห่งชิงหลิน และด้วย อานุภาพธรรมของพระยาจักรพรรดิ ขณะนั้นเกิดมีเมฆมืดมหึมา ปกคลุมไปทั่วฟ้า พื้นมหาสมุทรก็ดูดำและนิ่งสงบก่อนจะเกิดมี พายุใหญ่ เพราะฉะนั้นใคร ๆ ที่ในเรือต่างก็ตระหนกตกใจ เสียง สนั่นครวญครางดังเสียงบริเทวนาแห่งฝูงผีในเปรตโลก แล้วก็ เกิดคลื่นใหญ่แต่ละลูกโตเท่าภูเขา มียอดแตกกระจายเห็นขาว ราวกับหิมะฝนแห่งหิมะตกลงมาปกคลุมโลก ในขณะที่นาวาแล่น คุหรัดคุเหร่ไร้ที่พึ่ง ถูกลมพัดตะบึงพาออกนอกทางที่จะไปโกล จากเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ เรือต้องลอยคุหรัดคุเหร่ไปเช่นนั้นได้หลาย วัน เหมือนดังใบไม้ที่เหี่ยวถูกลมในฤดูสารทพัดหายไป และมี ก้อนน้ำแข็งใหญ่น้อยลอยมาอยู่รอบ ๆ ข้าง ดูดังเป็นวิมานสีขาว ของเทพแห่งมฤตยู ครั้นแล้วเรือก็ลอยพลัดเข้ามาสู่เกาะเปล่า เปลี่ยวเกาะหนึ่ง ดูถึงทึงน่าสะพึงกลัว มีลมพายุพัดมาอยู่เสมอมิ ได้ขาด ตามชะง่อนผาน่าเศร้าใจบนเกาะนั้นมีหิมะปกคลุม กลาง เกาะมีเขาใหญ่ห่อหุ้มด้วยหิมะอันเย็นเยือก แต่ยอดนั้นแดงฉาน ด้วยเปลวไฟ เป็นสถานที่ความร้อนและความเย็นมาบรรจบพบ

กันในเกาะนั้น กระทำให้เห็นเป็นแดนที่น่ากลัวและเหี่ยวแห้งใจ บนเกาะนั้นที่คนในเรือผู้ไร้ความสุขพากันขึ้นไปเพื่อหลบภัยในทะเล ต่างคนทอดอาลัยในชีวิตที่อนาถไร้โชค ได้แต่สาหร่ายทะเลอันปราศจากรสชาติ ซึ่งมีอยู่ตามแง่หินกินเป็นอาหารพอประทังความหิวโหย และยังถูกน้ำทะเลอันเค็ม และเย็นเฉียบซัดสาดจนเปียกโชก ช้า ๆ นาน ๆ ยอดเขาก็มีเปลวไฟพลุ่งขึ้นมาแดงฉาน ดูประหนึ่งว่าสำแดงความพิโรธของเทพเจ้าให้ปรากฏเห็น และในท่ามกลางเสี้ยงซึ่งดังเป็นฟ้าลั่น เปลวไฟที่พลุ่งขึ้นมาก็แตกกระจายเป็นฝนไฟ ตกร่วงลงไปในหุบเขาซึ่งเย็นแข็ง แสงไฟแดงจับท้องฟ้าที่มืดมัว จะเห็นดวงดาวแม้แต่ดวงเดียวก็หาไม่ ยิ่งเพิ่มให้คนเหล่านั้นมีความทุกข์และความสะดุ้งกลัว นึกว่าคนในบัดนี้คงไม่มีชีวิตรอดไปได้ ด้วยความกลัวต่อมรณภัยคือฝนไฟ คนเหล่านั้นจึงหนีภัยเข้าไปอาศัยอยู่ในถ้ำใหญ่เหลือประมาณ ดูดังว่าจะทะลุเข้าไปให้แผ่นดินลึกถึงก้นบึ้ง คนเหล่านั้นจึงจุดคบไฟส่องทางเดินลึกเข้าไปในที่ซึ่งมืดทึบ แต่ก็ยังเป็นที่ค้ำชูน้ำใจที่หนีพ้นมาได้จากความคุกคามของโลกธาตุซึ่งกำลังเป็นบ้าคลั่ง เพราะตัวเกาะทั้งหมดมีอาการเคลื่อนไหวสงเหมือนท้อง ทะเลเพราะเกิดแผ่นดินไหว ครั้นเมื่อเดินลึกเข้าไป พื้นถ้ำก็สั่นระรัวเหมือนจะถูกใครทำอันตรายกำลังจะตายไป ขณะนั้นมีก้อนหินใหญ่ตกลง

มาบังปิดปากถ้ำ กระทำให้หมดทางที่จะกลับออกไปได้ พระยาจักรพรรดิและราชบริพารต่างตระหนกตกใจกลัวเสียวสะท้านไปทั่วกาย เมื่อรู้ว่าตนต้องมาถูกปีศาจร้ายแรงแห่งไฟและน้ำนำตัวมาคุมขังไว้กลางใจโลก ได้เดินเพ่นพ่านไปในตามหลืบถ้ำอันมืดคบไฟที่อาศัยส่องดูทางมีแสงหลัว ๆ ส่องสว่างให้เห็นได้แต่มัว ๆ ในชั่วเบื้องวงกลมพ้นออกไป ดูดังเป็นยักษ์ปีศาจหรือสัตว์ร้ายหมอบดักคอยจับตัวเอาไปเป็นภักษาหาร เห็นดำมืดถมึงทึงน่ากลัวยิ่งนัก ไม่รู้ว่าอันตรายจากความตายที่ซ่อนอยู่มองไม่เห็นตัวจะมาถึงเมื่อไร แล้วมีอากาศร้อนวูบวู่ส่งขึ้นมาจากเหวลึกในถ้ำ มาสัมผัสตัวร้อนเผาผิวเนื้อ ทุกซอกทุกหลืบถ้ำซึ่งมีอยู่อย่างสลับซับซ้อน ก็มีเสียงโฮกฮากครวญครางออกทึกกึกก้อง ดูดังว่าเป็นเสียงร้องของปีศาจที่กู่ก้องด้วยดีใจที่คนเหล่านั้นต้องไปติดขังอยู่ในคูหา.

พระยาจักรพรรดิและราชบริพารเสด็จและเดินเรื่อยไปไม่หยุดยั้ง เพื่อทรงหาทางเสด็จหนีออกจากภัยอันน่าสะพึงกลัว แต่จะทรงพบทางออกไปสู่อากาศข้างนอกก็หาไม่ แม้อากาศข้างนอกจะอับมัวมีแต่หมอก ถ้าเทียบกับที่นรกคือสวรรค์ ยิ่งเสด็จต่อไปก็ยิ่งลึกและยิ่งร้อน ทรงผ่านบ่อใหญ่มีน้ำเดือดเป็นควันขึ้นพลุ่ง ๆ อยู่หลายแห่ง แสดงว่าใต้บ่อนั้นคงมีไฟ และดูประหนึ่งว่าเป็น

กรรมบันดาลให้ไปสู่ความตาย ที่เห็นเป็นดวงดาวแสงแดดริบหรี่แวม ๆ มาแต่ไกลจากความมืด กระทำให้คนเหล่านั้นเดินตามแสงนั้นไป แม้ขณะนั้นความร้อนและอากาศที่สูดเข้าไปเป็นพิษทวีขึ้นทุกทีก็ไม่มีหยุดยั้ง จนรู้สึกเหมือนชาและวิงเวียน ครั้นแล้วคนเหล่านั้นก็ประหลาดใจที่มาพบบ่อใหญ่ล้วนเป็นไฟ จากน้ำไฟที่ในบ่อซึ่งเหมือนหนึ่งว่ามาจากก้นบึ้งลึกในนรก มีควันพิษพลุ่ง ๆ ขึ้นมา เพดานและผนังคูหาซึ่งถูกความร้อนเข้าครอบงำ ดูเหมือนกำลังจะเลื่อนเข้าหากัน เพื่อค้อนคนเหล่านั้นให้หมดต่อและลงไปเพื่อสู่ความตายด้วยไฟอันร้ายแรง.

ครั้นแล้วพระเจ้าเมียวจวงก็ทรงทอดอาลัยเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่ต้องอสนีบาต ทรุดพระองค์ทรงร่ำปริเทวนาว่า "เคราะห์กรรมของเราโดยแท้ อะไรที่จูงใจให้เดินทางมาครั้งนี้ อนิจจา เกียรติศักดิ์ เกียรติคุณของเราที่สูญไป เมื่ออยู่ในชิงหลิน เราราวกับเป็นเทวดา ปราสาทอันสง่าผ่าเผยของเรา มียอดประดับด้วยมณีรัตน์ ๗ ประการ ทุกแห่งที่ก็เพรียบพร้อมไปด้วยความงามมีสิริลักษณ์สมบูรณ์ ในครรภมนเฑียรทองของเราทุกเช้าก็อวลหวนหอมไปด้วยกลิ่นอันสดชื่น เสียงที่มาจากพิณดังร้อยเครื่อง ดีดกล่อมประสานเสียงแสนจะไพเราะ เหมือนดังเป็นเสียงดนตรีมาแต่สวรรค์ แต่บัดนี้ได้พรากจากเราเสียหมดแล้ว

เรากำลังเข้ามาอยู่กลางใจโลก ถูกดึงไปสู่ไฟแห่งนรก เหลวไหล ไม่ได้เรื่องในคำสัญญาของซันไน่ ในคำสั่งสอนของพุทธะที่ว่า กรรมดีย่อมเผล็ดผลแต่ความสุข ไม่ได้ ไม่ได้ พยายามตามหาความดี แต่ได้รับผลตอบแทนก็คือความทุกข์ยากลำบาก อันตรายอยู่หนาแน่นตลอดทางเดินที่เรามีภักดี และบัดนี้จะถึงความตายอย่างอนาถ ถูกหลอกลวง"

ฝ่ายพระมเหสีทรงเห็นพระสวามีทรงระทมทุกข์ ก็กราบทูลเพื่อถนอมหล่อเลี้ยงพระหฤทัยว่า "ข้าแต่พระองค์ ขอได้ทรงระลึกถึงพระนามพระเกียรติคุณซึ่งเป็นกษัตริย์เชื้อชาติ อันวิถีทางแห่งความดี ไฉนจะทรงรู้สึกว่าจะมาหลอกลวงพระองค์เล่า กรรมเก่าที่เป็นอกุศลของพระองค์ต่อพระเจ้าข้า ที่ชักนำพระองค์มาถึงอย่างนี้"

ครั้นแล้วพระชิดาเมียวเชงและเมียวหยินซึ่งผูกใจเจ็บเกลียดชังต่อพระยาจักรพรรดิมานาน แต่อัดอั้นซ่อนเร้นไว้มานาน ก็พลันผุดให้ปรากฏออกมา กล่าวบริภาษขึ้นว่า "ผู้ใจร้ายสมแล้วที่รับทุกข์ เปรียบเหมือนเสือร้ายไม่ไว้หน้าให้แก่ใคร แม้แต่เลือดเนื้อเชื้อไขของตนเองก็ยังไม่พ้นภัยความดุร้าย เมียวซันซึ่งบัดนี้บูชาราวกับเป็นพระพุทธเจ้าที่ยังทรงชีวิตอยู่ ก็ถูกฆ่าตายด้วยฝีมือนายเพชฌฆาต และเราเล่า ไม่มีความผิดร่วมสมรู้

อะไรด้วยสักนิดเดียว ก็ถูกลงโทษร่วมกับความผิดของสามีในคดีหาว่าเป็นกบฏทดโท่รห์ เราเกือบจะเอาชีวิตไว้ไม่ได้รอด ต้องถูกออกจากฐานันดรศักดิ์ และถูกกักถูกทรมานคุมขังตัวไว้ไม่ให้พ้นเตียดร้อนจนกว่าจะตายไป"

ขณะที่ต่างฝ่ายต่อว่าตำหนิติเตียนกัน แสงไฟก็ดูแดงแตะร้อนแรงรู้สึกอึดอัดยิ่งขึ้น ใบหน้าของผู้ที่อยู่ในนั้นแต่ละคนดูแดงเป็นแสงเลือดยิ่งขึ้น ครั้นแล้วเจาเจนผู้มีความจงรักภักดีอยู่เสมอและตามเสด็จมาด้วย พยายามจะให้คนเหล่านั้นบรรเทาซึ่งโมหก็กล่าวเตือนสติขึ้นว่า "หยุดเถียงกันเสียเถิด สงหายทั้งหลาย ประโยชน์อะไรจะมาวิวาทโต้เถียงกันที่ปากทางมฤตยู ถ้าเราจะต้องตายไปก็ขอให้ตายด้วยกรรมดีมีไมตรีจิตต่อกัน ไม่ใช่ด้วยความพยาบาทมาดร้ายอันรุนแรง เราทั้งหมดแต่ละคนต้องมาตกอยู่ในสถานการณ์อย่างนี้ ก็เพราะกรรมที่ทำไว้ ข้าแต่พระราชาธิบดี ขอได้ทรงระลึกถึงความหยิ่งและความโลภที่ได้ทรงดำเนินมาแล้ว แม้จะเป็นวิถีทางชั่วดูดีงามไปได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ผลที่สุดก็จะต้องมีแต่ความทุกข์ระทมยิ่งขึ้น เพราะกรรมชั่วจะเห็นว่าเป็นการดีก็เพราะมีผลสุกได้ช้า ถ้ามีผลสุกแล้วเมื่อใด ก็มีแต่ความลำเค็ญเป็นทุกข์แสนสาหัส ดูประหนึ่งว่าชดใช้แก่ระยะกาลเวลาที่เนิ่นนานช้ากว่าจะสุกเป็นผล

"พระโพธิสัตว์ เอาชนะได้ด้วยอาศัยอำนาจแห่งความกล้าหาญฝ่าความทุกข์ความเดือดร้อนแสนลำเค็ญ แม้ชีวิตก็ยอมเสียสละได้ ดังนี้ มิใช่หรือ มหาราช หากพระองค์ทรงพ่ายแพ้และสิ้นพระชนม์ชีพ ณ ที่นี้ กรรมดีจะคงอยู่ ไม่หายไปไหน จะคงอยู่เหมือนดังเมล็ดพืชซึ่งเร้นอยู่ในดินอันดำมืด ไม่ช้าเมล็ดพืชนี้ก็จะงอกงามเป็นต้นไทรใหญ่ นี้ฉันใด พระองค์จะทรงมีชัยในพระชาตินี้หรือชาติหน้าก็ฉันนั้น สิ่งทั้งหลาย จงสละความบาดหมางของท่านเสีย กอบก่อต่อเนื่องกรรมสำหรับความสุขภายหน้าเถิด" พระยาจักรพรรดิและพระราชชิดาได้ทรงสดับต่างก็ได้พระสติ กลับพระทัยประทานอโหสิกรรมแก่กันด้วยประการฉะนี้ เพราะในที่อันอยู่เฉพาะหน้าแห่งความตายและความตระหนกตกใจกลัว บันดาลให้ความเกลียดชังและความปรารถนาอันรุนแรงแห้งจนไม่มีอะไรเหลือหลอ และต่างองค์ทรงทิ้งซึ่งวัชแห่งความหยิ่งพระยาจักรพรรดิค่อยทรงแช่มชื่นขึ้นบ้าง และทรงรำพึงว่า "แท้จริง วิถีแห่งกรรมนั้นลึกลับเหลือคิดเห็น เพราะเดิมมา เราก็เดินตามวิถีแห่งความหยิ่งและความทารุณ กระทำความพินาศและความตายให้แก่ฝูงคน แสงแดดแห่งโชคเบื้องความเจริญก็ส่องมายังวิถีทางของเรา และเมื่อเราขึ้นอยู่บนราชอากาศยานนาวา อัน

ฉายแสงแปลบปลาบเป็นสีทองของเราผ่านไปในที่ใด และเมื่อได้ทอดทัศนาการออกไป เห็นนครต้องพินาศทำลายไปด้วยเปลวแดงแห่งสงคราม มีควันพลุ่ง ๆ ขึ้นดั่งเมฆมืด คล้ายกับเป็นควันธูปที่บูชาความยิ่งใหญ่ของเรา เราก็เปล่งวาจาออกมาว่า 'เราเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในดินในทะเลและในอากาศ เราปกครองแผ่นดินก็เหมือนกับอำนาจแห่งสุริยเทพบนท้องฟ้า รัศมีกายของเราฉายแสงราวกับเปลวจากแสงดาบของเทพประจำสงคราม เราห่านกระจายความตายไปในประเทศต่าง ๆ หากผู้ใดต่อต้านเราไม่น้อมเศียรเคารพแก่เราผู้ปกครองโลกอันแท้จริง เราก็จะเผาผลาญทำลาย เหมือนดังพายุใหญ่ที่เขย่าและพังโลก' แต่มาบัดนี้ เมื่อเราแสวงหาทางศานติสุขพร้อมสิ้นทั้งจิตใจ ก็ถูกอกุศลกรรมของเราเข้ามาโอบรัดดั่งวงแห่งไฟ และเราก็จะต้องตายไปโดยอาการเป็น คนอ่อนแออนาถา เหมือนดังตัวแมลงเข้าสู่เปลวเพลิงฉะนั้น"

เจาเจนรู้สึกสงสารพระยาจักรพรรดิ จึงพยายามกราบทูลประเล้าประโลมพระหฤทัยพระเจ้าเมี่ยวจวง ด้วยถ้อยคำปานประหนึ่งว่าเป็นน้ำค้างหยาดลงมาบนแผ่นดินที่แห้งผาก ว่า

"ข้าแต่พระองค์ ขอได้โปรดทรงสดับ ขออย่าได้ทรงท้อพระทัย พระโพธิสัตว์เสด็จออกไปแสวงพระโพธิญาณ คือ พระ

มหานิรวาณ แม้โลกจะถูกไฟเผาผลาญพินาศลง พระองค์ก็ยังเสด็จ ประทับอยู่บนเขาวัชรบัลลังก์ใต้ต้นโพธิพฤกษ์ ทรงหวั่นสะเทือนจากการ คุกคามอัน น่าสะพึงกลัวของพระยามาร และเหล่าบริวาร พระพุทธภัสดาเจ้าของเราก็มั่นคงเช่นนั้นแล้ว และจะเป็นเช่นเดียวกันแด่พระพุทธโคดมเจ้า และพระพุทธเมตไตรยเจ้า ซึ่งจะทรงเป็นผู้นำแห่งโลกในกาลต่อไป ขอพระองค์ทรงตั้งพระหฤทัยให้แข็งมั่นเหมือนเพชรไว้ อย่าได้สะทกสะท้าน แม้จะอยู่ที่ปากขุมนรก เพราะบรรดาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมแผ่พระมหาธารคุณไปกระทั่งแม้ในแดนอเวจีขุมนรกลึกที่สุด เพราะเป็นพระปณิธานแห่งพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์เหล่านั้นว่าสากลโลกนั้น จะต้องได้เป็นแดนอันบริสุทธิ์และเป็นนครแห่งธรรม และพระพุทธเจ้าและโพธิสัตว์ทั้งหลายจะไม่ทรงหยุดพักในขณะที่มีบุคคลเหลืออยู่แม้ผู้เดียว ที่ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในดงดาวอันไกลแสนไกล ทรงระลึกถึงพระนามแห่งพระพุทธด้วยน้ำใจอันภักดีเถิดพระเจ้าข้า แม้จะจมดิ่งลงไปในนรก ก็อาจจะขึ้นพ้นได้ไปสู่สวรรค์ แม้จะถูกทุ่มทิ้งลงไปในไฟก็ไม่ไหม้ แม้แวดล้อมอยู่ด้วยภูตผีปีศาจ แต่มันก็ทำอะไรแก่พระองค์ไม่ได้" ครั้นแล้วพระเจ้าเมี่ยวจวงก็มีพระทัยเหมือนดังแผ่นดิน ที่ตกอยู่ในอำนาจน้ำค้างแข็งแห่งฤดูหนาวห่อหุ้มเอาไว้จนตายไป กลับฟื้น

คืนชีวิตขึ้นเมื่อได้รับกลิ่นไออันชุ่มชื่นแห่งวสันตฤดู มีแต่จะผลิตระบัดใบพืชพันธุ์ให้เขียวชอุ่ม ให้มีความบันเทิงแจ่มใสด้วยบุบผชาติ และเสียงแซ่ซ้องแห่งเหล่าปักษาชาตินั้นฉันใด ดวงหฤทัยของ พระยาจักรพรรดิซึ่ง ถูกโซ่แห่ง อกุศลกรรมล่าม เอาไว้เป็นช้านาน ทรงรู้สึกได้แสงเรื่อง ๆ ใหม่ด้วยความหวังและความสุข ประดุจเป็นแสงสว่างจากดวงดาวอันไกลก็ฉันนั้น.

พระองค์ตรัสว่า "แท้จริง อกุศลกรรมห่อหุ้มเราไว้ทั้งหมด บีบบังดวงใจของเราเสียสิ้นจากความเรียกร้อง อันอ่อนหวาน และภักดีเพื่อให้ประสบซึ่งความสุข เรากลับเอาทิฐิมานะอันแข็งแกร่งประดุจเพชรมากระสันรัดตัวเอง และมีความโลภเจตนาให้เผาผลาญประดุจด้วยไฟ เพราะฉะนั้น ณ บัดนี้ แผ่นผาอันใหญ่มหิมาในถ้ำคูหาที่มืดมัวจึงเข้ามาห่อห้อมตัวเรา และคุกคามเราเหมือนกับความตาย ซึ่งกำลังจะบีบรัดทำลายร่างกายเราให้หมดรูปลักษณะจนจำไม่ได้ และในขณะเดียวกันนี้ที่ปลายเท้าของเราก็มีทะเลสาบแห่งไฟ ดูกลามเราให้ถึงความอันตรายที่ร้ายแรงเหมือนดังขุมนรกอเวจี แต่พระพุทธเจ้าทรงปรากฏพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ขุมทรัพย์แห่งโลก (Bodhisattva Treasure of the Earth ไม่ทราบว่าพระโพธิสัตว์องค์ไร) ทรงวชิรอันวาวแววในพระหัตถ์ ประหัตประหารพื้นฟาดประตูนรก และด้วยดวงมณี

ที่ส่องแสงสว่างแจ้งยิ่งกว่าดวงดาวที่สุกสว่างยิ่งนัก พระองค์ย่อมฉายแสงประภาส่องไปถึง แม้ในแดนอันเป็นอนันตะอยู่ด้วยความว่างเปล่าและความมืดอันลึกซึ้ง กระทำให้เหล่าสัตว์ที่รับทุกข์ลืมตาขึ้นด้วยความหวัง และดำเนินไปตามวิถีทางที่ขึ้นสูง พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้หรือว่า 'เมื่อเปลี่ยนใจในสรรพสัตว์แล้ว เราก็ทำให้สัตว์เหล่านั้นเข้าสู่วิถีอันเป็นอริยมรรค' ถ้าแม้เม็ดแห่งผงธุลีก็อาจบรรลุพุทธภูมิได้ ณ ที่ใด ที่นั่นก็มีหวังแก่ข้าพเจ้า" ตรัสแล้ว พระเจ้าเมี่ยวจวงก็ถวายอภิวาทด้วยความสำนึกพระองค์ ทรงอธิษฐานพร้อมด้วยคนอื่น ๆ ว่า

"ข้าพเจ้าขอน้อมแด่ พระพุทธเจ้าแห่งสิบทิศ พระธรรมเจ้าและพระสงฆ์เจ้าแห่งบรรดาอนันตโลก พระโพธิสัตว์และเทวดาอารักษ์ ขอให้ความทุกข์ของข้าพเจ้าทั้งหลายที่มาจากเหวลึกแห่งนรก ณ ที่นั่น จงขึ้นไปสู่พระผู้อันยิ่งใหญ่ด้วยพระกรุณาธิคุณ ขอให้ข้าพระเจ้าทั้งหลายได้ รอดพ้นไปจากห้องมืดแห่งความตาย ที่นั่น และได้กลับไปเห็นสวรรค์อันพราวพร่างด้วยดวงดาวดารดาษ เพื่อจะได้เดินทางต่อไปยังเกาะอันศักดิ์สิทธิ์เถิด"

ทันใดนั้น ท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยเทพนิกรบริวารของพระองค์ก็เสด็จลงมาช่วย เพดานหินแห่งคูหาก็บรรดาลแยกออก กระทำให้พระเจ้าเมี่ยวจวง และทั้งราชบริวารได้ทอดพระเนตร

ห้วงเวหาแห่งสวรรค์ได้อีกครั้งหนึ่ง และได้เห็นองค์ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นจอมเทพนักรบ ทรงเครื่องครบด้วยยุทธนาภรณ์ มีพระกายใหญ่โตประดุจว่าภูเขาไฟในอากาศ โล่เพชรของพระองค์ส่องแสงสว่างยิ่งกว่าดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ และในขณะที่ทรงแกว่งพระแสงธรรค์เพชร มีแสงยุ่แปลบปลาบ กระทำให้พระเจ้าเมืองจองและราชบริวารต้องเบือนหลบ เหตุด้วยแสงรัศมีที่พระธรรค์เพชรอาจทำให้ผู้เห็นเสียจักษุได้ เพราะเป็นแสงแรงกล้ายิ่งกว่ารังสีม่วงคราม และม่วงแก่ที่มีเจ้าอยู่ในสายฟ้าอย่างร้ายแรง ถัดองค์ท้าวเทวราชไป คือ เหล่าเทพบริวารนับไม่ถ้วน ถ้วนมีรูปกาย เหมือน แสงสว่าง แห่ง สวรรค์ เอามา ประกอบ ทอขึ้น เป็นรูปร้ายเบื้องบนท้องฟ้าซึ่งครึ้มด้วยเมฆมืด ก็กลับสว่างจ้า ประดุจด้วยแสงไฟ เกิดมีสงครามขึ้นบนสวรรค์บนแผ่นดินและในทะเล เพราะพวกภูตผีปีศาจแห่ง ไฟใต้ดินและอสูร และ เหล่านาค มังกรร้าย ในมหาสมุทร ยกพวกพากันมารบกับทวยเทพ อสูรใหญ่มีร่างกายกำยำมหึมา และน่ากลัวประดุจว่าเป็นภูผาในนรก ดังที่มีกล่าวไว้ในพระสูตรว่า

> “ขณะเมื่ออสูรถือเอาซึ่งรูปร่างเป็นตัวตน
> ยืนอยู่บนสันเพชรในกลางมหาสมุทร
> ความลึกแห่งทะเลซ่อนร่างกายไว้ครั้งหนึ่ง
> ส่วนที่สูงดั่งยอดเขาพระสุเมร คือเศียรของอสูรเห็นตระหง่าน”

ลมพายุพัดมารุนแรง ราวกับว่าเป็นมหาวาตะที่พัดมาเขย่าโลก ฝูงมังกรตัวโตผุดขึ้นมาจากคลื่นอันมหึมา ลิ่ว ๆ พลิ้วตัวอันเลื่อมพรายลอยขึ้นไปในเวหา ดูประหนึ่งว่าจะทำให้ทวยเทพต้องจมท่วมด้วยน้ำจากทะเลตึก แต่เหล่าเทพแผลงศรไฟดั่งห่าฝนรุนแรงยิ่งกว่าฟ้าแลบ กระทำให้คลื่นในมหาสมุทรที่ฟองกระจายขึ้นไปในอากาศเหมือนลำเสาแห่งไอน้ำ ราวกับว่าเป็นวันอันสิ้นกัลป์ เมื่อชีวิตทั้งหลายร่วงหล่นอยู่ในโลก ซึ่งกำลังจะตายไป และบรรดาพื้นแผ่นดินก็กลายเป็นทะเลทราย อันแห้งแล้งกันดาร กันปนาทด้วยเสียงลมแห่งประลัย บรรดานาคมังกรเมื่อต้องศรไฟก็หล่นลงไปในทะเลด้วยความเจ็บปวด ส่วนมหาอสูรก็ถูกพระ-ขรรค์เพชรแห่งท้าวสักกะฟาดฟัน พลันล้มลงดังหอคอยอันใหญ่โตแห่งปราสาทของพระยาจักรพรรดิผู้หยิ่งด้วยฤทธิ์อำนาจ ต้องทำลายลงพินาศลงจากสายฟ้า ขณะนั้นร่างของอสูรก็หายไป กลายเป็นตัวอนุปรมาณู หนีกลับไปสู่แดนของตน แต่บัดนั้นเอง ภูตผีปีศาจแห่งไฟใต้ดิน มีร่างกายใหญ่โตล้วนเป็นไฟก็ผุดขึ้นมา ราวกับว่าจะเผาผลาญทวยเทพและสวรรค์ให้ไหม้เป็นจุณด้วยน้ำหินไฟที่ละลาย เอาอาวุธที่ถือคือหอกไฟดั้งพันเล่มทิ่มแทงที่โล่เพชรของเทวดา และรูปร่างหน้าตาของภูตผีปีศาจร้ายนั้นใหญ่โตและน่ากลัวยิ่งนัก จนเมื่อพระเจ้าเมี่ยวจวงและราชบริวารทอ

พระเนตรเห็นแล้วก็ตกพระทัยกลัวถึงหนาวสะท้าน พระนางโปยาและเมี่ยวเชง เมี่ยวหยินราชธิดา ต่างทรงเกาะแน่นอยู่กับพระยาจักรพรรดิด้วยแสนจะตกใจกลัว เพราะร่างร้ายที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดิน และคุกคามจะทำให้สิ่งทั้งหลายตายสิ้นด้วยพิษไฟ ดูประหนึ่งว่าร่างร้ายนี้ซึ่งมิรู้ที่จะหาถ้อยคำมาพรรณนา กำลังจะประมวลรวมเอาความน่ากลัวทั้งหมดในชาติปางก่อนตั้งพันชาติ มาปรากฏให้เห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียว ท้าวสักกะเทวราชทรงเนรมิตพระกายให้ใหญ่โตเต็มท้องฟ้า มีรัศมีส่องว่างไสวด้วยอำนาจแสงแห่งธรรมเข้าโรมรันกับอำนาจอธรรม คือศัตรูร้าย ครั้นแล้วพระขรรค์ฟ้าของพระองค์ส่องเป็นแสงสายฟ้าแลบดังม่วง กระทำให้โลกธาตุสั่นสะเทือน สว่างไสวไปทั่วฟ้าและดิน เหมือนอาทิตย์ตั้งพันดวงส่องแสงก็แล่นไป ฟันฟาดถูกบีศาจร่างร้ายพลันก็ดับหายไปในเหวลึก ท้าวสักกเทวราชจึงเอาหินแข็งแกร่งเสมอเพชรกดบีดผนึกปากเหวไว้ เพื่อมิให้บีศาจร้ายออกมาคุกคามโลกด้วยไฟได้อีกต่อไป ขณะนั้นแสงพระขรรค์ของเหล่าทวยเทพก็แปลบปลาบเป็นแสงเพียงบาดตา แล่นจากขอบฟ้าจากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง เสียงแตรบรรลือมีชัยสนั่นลั่นเลื่อนและก็กก้องไปตลอดทั้งหมื่นโลก เสร็จชนะมารแล้ว ท้าวสักกเทวราชและเทพเสนาก็เสด็จกลับไปยังโลกแห่งสามสิบสาม (คือ ดาวดึงส์พิภพ) สู่

ปราสาทแห่งมัชัย (คือ เวชยันต์) เมื่อท้าวสักกเทวราชดับหายไปแล้ว เกาะซึ่งมหาสมุทรล้อมปั่นป่วนเป็นบ้าก็กลับสงบเงียบ ความทุกข์โศกและความตระหนกใจก็กลายเป็นความชื่นบานยินดี พระเจ้าเมียงจวงทรงสดุดีด้วยบทว่า

"ชัยะ ขอความมีชัยจงมีแก่แก้วทั้งสาม ขอความมีชัยจงมีแก่พระพุทธเจ้าผู้ทรงทิพย์ พระกรุณาธิคุณของพระองค์เป็นเสมือนอากาศอันแผ่ซ่านไปทั่ว และไปถึงก้นบึ้งแห่งนรก ความมืดอันเป็นประถมอันธการ เมื่อต้องแสงสว่างเรืองแห่งพระองค์ ก็ปลาสนาการหนีไป เหมือนอริราชศัตรูที่พ่ายแพ้แก่พระมหาวิชัยกษัตริย์ เปลวไฟที่ไหม้อยู่ก็ดับลงด้วยอำนาจน้ำค้างอันหวานฉ่ำแห่งพระเมตตา ไกลไปในอินเดีย ข้าพเจ้าได้เห็นพฤกษชาติต้นหนึ่งขึ้นอยู่ มีความงามยิ่งกว่าแสงสุริยาภา ปกคลุมด้วยสิ่งเขียวอันมีชีวิต โลกอันนับไม่ถ้วนได้รับความซาบซ่านจากพฤกษชาติต้นนี้ ซึ่งมีอากาศอวลกลิ่นด้วยสุคนธรส รำเพยพัดพามาอ่อน ๆ กระทำให้ใบปลิวพลิ้ว ๆ ดังปีกของเหล่าอุปเทวดาเป็นดวงหทัยอันแท้จริงแห่งโลก ข้าแต่ 'พฤกษชาติแห่งปัญญา' ขุมทุมพุ่มใบอันมงคลเป็นดังฉัตรกั้นอันเขียวชอุ่มเหนือรัตนบัลลังก์พลัง ๆ ดังท่อธารแห่งรังสีแสงสว่างท่วมท้นทั่วสากลโลก ความสว่างรุ่งเรืองแห่งกายทองของพระพุทธเจ้า เรืองจ้ายิ่งกว่าแสง

พระจันทร์ฉายเมื่อเต็มดวง ซึ่งเลื่อนลอยไปในเวหาสีครามที่ปราศจากเมฆหมอก พระยามารมีอาวุธหอกเป็นสายฟ้ามาผจญพระผู้เป็นบดีแห่งโลก และด้วยฝูงบีศาจมารอันเป็นบริวารล้วนถืออาวุธเป็นเปลวไฟ รวมประดากันเข้ามาแต่ด้วยพระเมตตาบารมีอันหาเขตมิได้ของพระผู้เป็นราชาแห่งธรรม บันดาลให้ฝนไฟกลายเป็นดอกบัว หอกแห่งความเกลียดชังของพระยามารที่พุ่งแทงมาก็ไพล่แพลงและกลายกลับเป็นก้านบัว และด้วยพระเมตตาอัน ประกอบ ด้วยวิริยขันติ ตลอดกาลมา อันหาเขตสุดมิได้ ย่อมแผ่ไปตลอดโลกทั้งหมด เหมือนดังกลิ่นหอมแห่งดอกไม้และธูป ซึ่งอาจเปลี่ยนจิตใจแห่งสัตว์ให้ได้รับรสพระธรรม เมื่อได้ทอดทัศนาการไป ในโลกซึ่ง ปกคลุม หุ้มห่อ ด้วยเมฆ แห่งความทุกข์อันดำมืด ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นทิพย์เสด็จประทับอยู่บนวัชรอาสนรัตนบัลลังก์ อันส่างามเรือง ๆ แสงแทงตลอดไปในพิภพโลก เปลี่ยนสุมทุมพุ่มไม้เป็นมณีพฤกษ์ในสวนสวรรค์ พระองค์คือสารถีของเทวดาและมนุษย์ ถ้าจิตประสานเข้ากันได้ กับจิต แห่งโพธิ อันไม่มีเขตสุด ได้ แล้ว เมื่อใด เมื่อนั้นก็เป็นอันสำเร็จผลแห่งปณิธาน สามารถข้ามโอฆสงสาร ห้วงมหรรณพ เดินทางสู่ถึงเกาะอันศักดิ์สิทธิ์แห่งทะเลใต้"

พระเจ้าเมื่อวจวงทรงรู้สึกปีติบูชา พระพุทธเจ้าด้วยประการ

ดังนี้ ทรงยกพระหัตถ์ขึ้นประสานระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ.

ทันใดนั้น ปรากฏมีนาวาอันประกอบสร้างขึ้นด้วยแก้ว ๗ ประการ มีเสาสามเสาทำด้วยนิลมณี ตรงที่ถือท้ายมีทิพยบุคคลมีพักตร์ผ่องเป็นสุวรรณ ฉายแสงดั่งแสงที่ส่องนำทางอันอาภานุมนวล เคลื่อนเข้ามาสู่ยังเกาะผานั้น เมื่อได้เห็นความประหลาดอัศจรรย์ดังนี้ บรรดาผู้ที่อยู่บนเกาะก็มีจิตปีติยินดีทวีขึ้น พระเจ้าเมี่ยวจวงยกพระหัตถ์ขึ้นประสานและก้มพระเศียรลงต่ำนอบน้อมแก่ผู้ซึ่งถือท้ายเรือ ทรงกล่าวคำบูชาว่า

"ข้าแต่ท่านผู้ทรงศีรอาภามีพระคุณแห่งพระพุทธเจ้าปรากฏแล้วอยู่บนพักตร์ที่เป็นทอง ขอได้มีความกรุณาแก่พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อให้รอดพ้นความตายจากเกาะผาอันร้ายนี้ เพื่อได้เดินทางเป็นบุญยาตราไปสู่เกาะอันศักดิ์สิทธิ์ สมดังที่ได้มีปณิธานไว้เถิด"

บุรุษผู้ถือท้ายเรือตอบว่า "อันสัปตรัตนนาวานี้ประกอบสร้างขึ้นด้วยปฐมพรหมาทานแห่งบรรดาพระพุทธเจ้า เป็นนาวาซึ่งไม่ถูกคลื่นซัดสาด หรือจมอับปางลงเพราะด้วยลมพายุที่พัดเบ่าฝูงสัตว์นับจำนวนด้วยอสงไขยยิ่งอสงไขยอยู่ในโลกซึ่งนับคำนวณไม่ได้ ได้อาศัยนาวานี้แล่นข้ามโอฆสงสารแห่งความเกิดและความตาย เพราะสัปตรัตนะคือแก้วแห่งธรรม ๗ ประการ อันไม่มี

แพ้แห่งธรรมดาพระพุทธเจ้า เสามณีนิด ๓ เสา คือ พระไตรรัตน อันศักดิ์สิทธิ์ จงมีบัติยินดีเถิดทักรรมก่อนของพระองค์จะเป็น ปัจจัยให้ได้ประสบแก้ว ๓ ดวงนี้ และด้วยนาวาชื่อว่า 'ปฐม-พรหมมาทาน' นี้ จะพาพระองค์ข้ามมหรรณพอันลึก จงมีหทัย อยู่ด้วยศรัทธาสถิรเสียซึ่งความสะดุ้งกลัวเหมือนโซ่ตรวนที่แตก หัก แล้วลงสู่นาวานี้ออกจากเกาะผาแห่งทุกข์ระทมที่ต้องมา ตกอยู่เพราะด้วยอกุศลกรรมไปเกิด และด้วยพระมหากรุณาอัน หาเขตมิได้แห่งพระพุทธเจ้าได้กระสันรัดพระองค์ไว้ เป็นเหมือน เครื่องกันป้องกันภัยอันตราย แล้วแข็งแรงยิ่งกว่าดาบของครักษ์ ในประสาทของพระองค์ เพราะสามารถป้องกันช่วยพระองค์พ้น จากกิเลสมัง และพ้นภัยจากบีศาจร้ายแห่งน้ำและไฟ"

คนบนเกาะทั้งหมดก็ลงเรือนาวา และผ่านเข้าไปในปริ-มณฑลรัศมีของทิพยบุคคลผู้ถือท้าย ดวงใจของคนทั้งหลายก็ผ่องแผ้วเบิกบานมีกำลังวังชา บังเกิดความหวังอันประหลาด เปรียบเหมือนแม้สุมทุมไม้ที่ในป่าที่รื่นชื่นอยู่ใต้ท้องฟ้า อันมืดมัว เกิดมีลมพัดเอาเมฆมืดอันมนมืดให้พ้นไปจากแสงอาทิตย์ กระทำให้ช่องระหว่างป่าซึ่ง แต่ก่อนดูมืดชื้นน่าเศร้าใจ กลายเป็นมีความสว่างเป็นสีทอง ฝูงนกที่มีสุขก็แซ่ซ้องต้อนรับแสงอาทิตย์อันเป็น บ่อเกิดแห่งชีวิตและความเบิกบาน นี้เปรียบได้ฉันใด ผู้ที่อยู่ใน

เภตรานาวาทิพย์ก็เปรียบได้ฉันนั้น ต่างรู้สึกมีแต่ความสุขสงบและความหวัง ในขณะที่เดินทางไปในกลางทะเลอันรื่นรมย์แห่งฤดูสารท เห็นคลื่นเป็นฟองขาวเลื่อมพรายคล้ายดอกปทุมชาติ ได้สูดกลิ่นหอมอันประหลาดบริสุทธิ์ของดอกไม้นับไม่ถ้วนชนิด ซึ่งปลิวลอยมาจากเกาะอันศักดิ์สิทธิ์นั้น.

— ๖ —

ความสำเร็จผลอันยิ่งใหญ่

เมื่อพระเจ้าเมี่ยวจวงและบรรดาราชบริวารบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งทรงแสวงหามาช้านานและความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ของพระองค์คือเกาะอันศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็เป็นเวลาเกือบเที่ยงวัน มองเห็นเกาะอันศักดิ์สิทธิ์เป็นแสงเรืองงามในท่ามกลางแสงแดดซึ่งส่องไสว มีสภาพเป็นความสงบอยู่เป็นนิตย์ในท่ามกลางมหาสมุทรเป็นคลื่นม่วงคราม มีลมพัดมาอ่อน ๆ และเรื่อย ๆ ตามถ้ำผาที่เป็นปล่องโปร่งแห่งเกาะ มีเสียงพิมพำสาดซ่าของน้ำทะเลซึ่งไม่มีหยุดพัก ระคนปนกันไปกับเสียงทิพย์ของเหล่าอุปเทวดาเป็นเสียงบทสังคีตแห่งความสันโดษกล่อมใจให้เป็นสุขสงบไปกับทิวาวารอันเรืองแสงดังสีทอง บรรดาผู้เดินทางเป็นสมุทร-

ยาศราก็ต่างลงจากยานนาวามาสู่ยังหาดทราย และหันกลับไปดูอีกครั้งหนึ่ง แต่ยานนาวาซึ่งประกอบด้วยแก้วรัตนมณีและผู้ที่อยู่ท้ายเรือก็หายลับตาไป ไม่เห็นอะไรนอกจากชอบฟ้าอันไกลลิบในทะเลซึ่งเป็นสีนิล คนเหล่านั้นค่อย ๆ เดินไปตามทางซึ่งพาตนเข้าไปภายในเกาะ ครั้นเดินมาถึงที่มีไม้สนขึ้นร่มครึ้มก็เห็นภิกษุชันไฉซึ่งเป็นผู้มาคอยต้อนรับแทนองค์พระโพธิสัตว์.

ภิกษุชันไฉปราศรัยทักว่า "ท่านทั้งหลายจงเจริญ ด้วยความมานะบากบั่นต่อสู้กับภยันตรายมากมายหลายประการ และด้วยความภักดีมั่นอยู่ในพระพุทธเจ้า ท่านก็ได้มีชัยชนะและถึงเกาะอันศักดิ์สิทธิ์นี้แล้ว แต่ด้วยอำนาจแห่งอกุศลกรรมอันยังไม่ให้หมดไป ยังเหลือความทุกข์ที่ร้ายแรงอีกอย่างหนึ่งซึ่งพระองค์จะทรงประสบ" พระเจ้าเมี่ยวจวงทรงได้ยินก็เศร้าสยดเย็นเยือกเข้าไปในพระหฤทัย เบื่อนพระพักตร์และมีพระอาการสั่นสะท้าน.

พระองค์ตรัสด้วยพระเสียงอันเศร้าว่า "ข้าแต่ภิกษุผู้มีจักษุสว่างไสว ผู้เป็นไกวัลเทพนำอนามัยและชีวิตมาให้แก่ข้าพเจ้า ในขณะที่ต้องนอนเจ็บอยู่ด้วยโรคร้าย แม้แต่ได้มาอยู่ในที่นี้ซึ่งเป็นที่ดังในสรวงสวรรค์ ความชั่วประดุจว่ามีมืออันขาวซีดดังความตาย เอื้อมมาถูกต้องได้ถึงที่ด้วยกระนั้นหรือ ข้าพเจ้าวิตกกลัวว่าระที่สุดของข้าพเจ้ายิ่งนัก เหมือนดังดอกไม้ในฤดูร้อน

บานอยู่ในวันอันเป็นฤดูสารทซึ่งมีความเย็นชื่นและสว่างไสว แต่มีความเศร้าเหี่ยวหู่ใจเข้ามากลั้ว กระทำให้วิตกกลัวต่อน้ำค้างแข็งอันเย็นเฉียบซึ่งกำลังใกล้เข้ามา ในหัวใจของข้าพเจ้าทั้งกลางวันและกลางคืน เช้าแต่ก็ฝันถึงเมียวซัน นอนหลับก็ฝันเห็นดวงหน้า เวลากลางคืนตื่นขึ้นเห็นดวงดาวก็นึกถึงดวงตาที่น่ารัก เห็นเมฆที่ลอยไปในท้องฟ้าเวลากลางคืน ก็นึกถึงเส้นเกศาซึ่งงดงาม เออหนอความเป็นสุขนั้นคือนกกะเรียนที่บินอย่างชดช้อยเห็นขาวราวหิมะสูงแดนซึ่งดวงอาทิตย์กำลังจะตกลับโลกไป ความเป็นสุขนั้น คือ เหล่าดอกไม้ที่ส่งกลิ่นหอมอยู่ยังสุมทุมพุ่มไม้และตามหุบเขาอันเขียวดั่งมรกตแห่งเกาะอันเป็นสุขนั้น แต่ข้าพเจ้าผู้มีร่างกายเป็นมนุษย์ปุถุชนช่างเดือดร้อนเสียนี่กระไร ที่จะต้องมารับทุกข์ร่อนเร่อยู่ในโลกแห่งความโศกเศร้าอยู่ตลอดไป เป็นร้ายอย่างไรก็ตามที ขอเห็น ขอเผชิญหน้าต่อสิ่งอันน่ากลัวซึ่งจะนำความทุกข์อันซ่อนเร้นอยู่มาสู่ตนเถิด”

ภิกษุชันไน่ไม่ตอบว่าอะไร เป็นแต่นำทางไปอย่างเงียบ ๆ ผ่านสุมทุมพุ่มดอกไม้ และสนามหญ้าอันเขียวดั่งมรกตไปสู่วิหาร ซึ่งเห็นตระหง่านมียอดแล่นลิ่วขึ้นสู่ฟ้า เหมือนดั่งสายรุ้งในความฝัน ฝ่ายลานอันสงบซึ่งมีหมู่ไม้ต้นสูง ๆ ดูสงบนิ่งเหมือนหนึ่งว่ากำลังง่วงจะนอนหลับในตอนบ่าย ดวงตะวันเบี่ยงคล้อยไปทาง

ตะวันตก ฉายแสงเห็นเป็นเงายาวลอดลงมาตามใบแห่งหมู่ไม้นั้น ครั้นแล้วขณะนั้นก็ผ่านเข้าทวารอันสูงใหญ่สู่สถานอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งกว้างขวางและเรืองแสง ตามผนังประดับด้วยรูปจิตรกรรม เป็นเรื่องพระพุทธประวัติ ตอนประสูติ ตอนออกมหาภิเนกษกรม ตอนสำเร็จพระโพธิญาณใต้ร่มเงาต้นโพธิพฤกษ์อันสง่า รูปจิตรกรรมเหล่านี้เป็นฝีพระหัตถ์แห่งเทพวิสุกรรม มีความเป็นศิลปยิ่งด้วยลักษณะกว่าบรรดาภาพทั้งหมดที่จิตรกรฝีมือเอกของโลกเป็นผู้สร้าง สูงขึ้นไปบนบัลลังก์อาสนเพชร พระโพธิสัตว์เมี่ยวชันเสด็จประทับอยู่ แต่พระพักตร์ของพระองค์เหมือนดังเรือนทองซึ่งถูกคว้านเอารัตนมณีอันมีค่าไปเสียแล้ว พระองค์ไม่มีพระเนตรและพระกรก็เหี่ยนหายไป เป็นองค์พยานอีกสถานหนึ่งให้เห็นความเสียสละของพระองค์ พระนางโปยาทอดพระเนตรเห็นก็เสียพระทัย ตรัสออกมาว่า “ลูกที่รักของแม่ พระพุทธเจ้าทรงพระกรุณาให้ข้ามน้ำข้ามทะเลมายังที่นี้ ก็เพื่อให้หัวใจของแม่ต้องแตกสลายและตายไปด้วยความทุกข์ระทมกระนั้นหรือ” เมี่ยวเชงและเมี่ยวหยินมีน้ำพระเนตรไหลอาบพระพักตร์ ตรัสปริเทวนาว่า “โอ้น้องของพี่ ความเสียสละของน้องเพื่อช่วยชีวิตของพ่อ ร้ายกาจถึงเพียงนี้หรือ จะต้องได้รับผลตอบแทนเป็นถึงเช่นนี้ คือมีชีวิตอยู่ในความมืด มีร่างกายกุดด้วนน่าเกลียดน่ากลัวและ

หมดที่พึ่งอย่างนี้หรือ" ส่วนพระเจ้าเมี่ยวจวงทรงรู้สึกว่าเหมือนมีความทุกข์โศก เจ็บปวดรวดร้าวตั้งหมื่นเข้าไปทิ่มแทงในพระทัย อกุศลกรรมที่ทำไว้เป็นเหมือนน้ำไฟไหลท่วมท้นมายัง พระองค์ ทรงปริเทวนาว่า.

"เมี่ยวซันลูกรัก ผู้ซึ่งอยู่ในคลองแห่งมโนจักษุของพ่อเสมอแม้ในสัตตพิธรัตนเภตรา รูปร่างหน้าตาของลูกยังเข้ามาอยู่ในญาณทัศนะของพ่อ เป็นเครื่องล่อให้รุดหน้าตามมาไม่ท้อถอย ครั้นได้มาเห็นลูกก็เหมือนหนึ่งว่าได้เห็นเทวีแห่งราตรีกาลอยู่ในห้วงแห่งความดำสลึมเป็นสีคราม พัสตราภรณ์ของลูกอันเรืองแสง ดูประหนึ่งว่าเป็นเครื่องที่ทอด้วยแสงรังสี ทาบอยู่บนพื้นทะเลในทางอันขาวแห่งดวงจันทร์ แม้กระนั้นปราชญ์ยังกล่าวว่า เปลวไฟในอวีจีนรกฉายแสงประดุจว่าเป็นแสงมณีในสวรรค์ เฉพาะหน้าผู้มีบาป ต่อให้ตีตามแสงนี้ไปสู่แดนแห่งกรรมของตนฉันใด พ่อก็ถูกนำตัวมาแม้กระทั่งถึงเกาะอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ได้สำนึกในบาปกรรมที่ทำไว้นี้ก็ฉันนั้น โอ้อาตมา แม้ว่าจะต้องจมดิ่งลงไปในนรกลึก เปลวไฟในนรกอาจหุ้มห่อความทุกข์คับแค้นใจไว้ แต่ก็ไม่ยิ่งไปกว่าความทุกข์คับแค้นใจยิ่งด้วยเปลวไฟในอวีจี เหมือนดังที่รู้สึกเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ที่มาอยู่เฉพาะหน้าผู้

ซึ่งตนเป็นผู้ได้ทำผิดคิดร้ายไว้ ความได้สำนึกในโทษและความสะดุ้งสะอาย เข้ามาท่วมตนอยู่ชั่วขณะเดียว ในขณะนี้เป็นความทุกข์ยิ่งกว่าที่ได้มีอยู่ตั้งหมื่นปี" พระเจ้าเมียวจวงมีพระหทัยท่วมอยู่ด้วยความทุกข์อันหนัก จนไม่สามารถจะทรงแบกเอาไว้ได้อีกต่อไปก็ทรุดพระองค์ลง มีพระอินทรีย์อ่อนไม่กระทำการตามหน้าที่ ทรงอ้อนวอนอยู่ในพระหทัยแต่จะให้สิ้นพระชนม์ไปเท่านั้น.

พระโพธิสัตว์เมียวชันตรัสด้วยพระเสียงปานว่าเป็นน้ำค้างที่ฉ่ำชื่นอยู่บนพื้นดินซึ่งแห้งผากว่า "ข้าแต่พระบิดา และทั้งพระมารดาที่รัก ตลอดจนพี่ที่รัก ขอได้ทรงสดับ การสละชีวิตและอินทรีย์เพื่อช่วยทุกข์ผู้อื่น ย่อมเป็นที่บันเทิงอย่างยิ่งของพระโพธิสัตว์ และอาตมาอาจสละกายของตนอีกได้ เพื่อให้ความชนะแก่ผู้อื่น ให้ได้ความสงบและความสุขและความเจริญต่อไปในพุทธวิถี และบัดนี้ อาตมาจะระลึกถึงประสิทธิภาพแห่งสัจจะ ระลึกถึงคุณธรรมซึ่งบรรดาพระพุทธเจ้าในอดีตย่อมทรงชนะและได้มา ระลึกถึงบุญบารมีอันไม่มีที่สิ้นสุดแห่งความรักความเมตตา ซึ่งเป็นอนันตและด้วยอานุภาพแห่งทั้งกล่าวนี้ อาตมาขอกระทำสัจจกิริยาอธิษฐาน ณ บัดนี้ ถ้าการให้แขนและดวงตาไม่ทำให้อาตมารู้สึกเสียใจ มีแต่ความเมตตาอันหาเขตสุดมิได้ นี้เป็นสัจจะ

ความจริงไซร้ ก็ขอให้ร่างกายของตนจงกลับคืนดีเหมือนอย่างเดิมโดยบริบูรณ์เทอญ”

ตรัสขาดคำ พระกายของพระโพธิสัตว์เมี่ยวซันก็ปรากฏมีพระกรงอกออกมา มีความงามยิ่งกว่าเงิน ขาวยิ่งกว่าดอกลี่ พระนขาเป็นสีชมพู ส่วนดวงพระพักตร์ซึ่งวิรุฬอย่างเศร้าใจ ก็ปรากฏมีดวงพระเนตรซึ่งงามถึงกับดอกบัวต้องได้อาย เพราะด้วยกุศลกรรมแห่งการบริจาคอย่างใหญ่ แรงด้วยการเสียสละอันรุ่งเรือง กระทำให้พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันทรงมีความงามเฉิดฉายยิ่งกว่าความงามของนางเทพอัปสรแห่งท้าวสักกะเทวราช.

ครั้นแล้ว ทั้งหมดก็เข้าสวมกอดกันด้วยความปีติยินดีจนน้ำพระเนตรไหล พระนางโปยาพระราชมารดาทรงกอดพระศอพระราชธิดาไว้ไม่ปล่อยพระหัตถ์ เพราะยังทรงรู้สึกระแวงพระทัย และทรงหวั่นวิตกอยู่ จ้องพระเนตรดูพระราชธิดาแล้วตรัสว่า “โอ้ เจ้าซึ่งเป็นที่รัก แม่มีความรู้สึกประหวั่นพรั่นพรึงเหมือนหนึ่งว่า มีลมหนาวพัดจากแดนหิมะอันไกลเข้าไปแผ่ซ่านเย็นยะเยือกทั่วสรรพางค์กาย ว่าตัวเจ้านี้ยังเป็นลูกที่เกิดจากอกของแม่อยู่หรือไฉน หัวใจของเจ้ายังคงเหมือนอย่างเดิมหรือไฉน เจ้าตายไปสู่แดนอันมืดเย็นยะเยือกแล้วกลับเป็นขึ้นมาใหม่ จะไม่มีความรู้สึกอันลึกลับเปลี่ยนแปลงไปบ้างหรือ ดวงจิตของเจ้าซึ่ง

กอปรด้วยเมตตากรุณาอันอ่อนโยน จะไม่ถูกสิ่งน่ากลัวที่ได้เห็นในแดนอันหาเขตมิได้มาบั่นทอนรอนลงบ้างหรือไฉน”

พระโพธิสัตว์เมี่ยวชันตรัสตอบด้วย พระวาจาอันอ่อนหวานว่า “อันความน่ากลัวในแดนซึ่งหาเขตสุดมิได้ จะทำให้ดวงใจของลูกเปลี่ยนไปอย่างไรก็หาไม่ ความดื่กลึกมืดดื้อและเย็นเยือกในแดนนั้นถูกแสงสว่างแห่งความรักความเมตตาของพระพุทธองค์ฉายแสงให้ความมืดกลายเป็นความสว่าง แดนนรกก็กลับเป็นแดนสวรรค์ประดับด้วยพฤกษมณีและบัวสวรรค์ เพราะผู้ซึ่งเป็นศาสนิกชนภักดีมั่นอยู่ในธรรม ย่อยมีชัยชนะต่อโลกแห่งภูตผีปีศาจและกำจัดเสี้ยนอย่างเด็ดขาดในบรรดาความพิลึกสะพึงกลัวแห่งแดนซึ่งอยู่พ้นไปโน้นได้”

ด้วยประการฉะนี้ เมื่อเวลากำลังเคลื่อนเรื่อย ๆ เข้ามาเป็นสนธยาราตรีกาล คนเหล่านั้นก็ปล่อยดวงใจให้อยู่ในความเบิกบานสำราญใจ นกหงส์ก็ลงมาจากสวรรค์ จับกิ่งไม้สูงซึ่งสะพรั่งด้วยดอกช่อ ส่งเสียงร้องประสานหวานเจื้อย จับใจบรรดาผู้ได้ฟัง กระทำให้คนเหล่านั้นจงงงงวยอยู่กับเสียง ลืมสิ่งอื่น ๆ เสียหมดสิ้น.

เสียงนกหงส์ที่ร้องนั้น มีทำนองเป็นเพลงกล่าวถึงความจริง ๔ ประการ ธรรมะและอำนาจอารมณ์อันเป็นอนันต ๔ ประ-

การ (ไม่ทราบว่าอะไร) และความสว่างรุ่งเรืองอันชาวบริสุทธิ์ผุดผ่องแห่งพระนิรวาณอันเป็นอนันต นกหงส์ส่งเสียงร้องเป็นเพลงในเบื้องต้น กล่าวถึงความทุกข์โศกาดูรแห่งโลกและกาลเวลาอันเป็นอนันตหาเขตสุดมิได้ เมื่อผู้ใดได้ฟังเพลงนี้แล้วแตนอันเป็นทุกข์โศกกิปดาสนาการ เปรียบเหมือนมีพัสดุราภรณ์แห่งความลืมเข้ามาปกคลุมกระทำให้ชุ่มชื่น ด้วยอัสสุชลแห่งความปีติยินดี ครั้นแล้วเสียงเพลงนี้นกร้องก็ระเรื่อยเจื้อยแจ้วดังกระแสน้ำที่ไหลเรื่อย มีแต่ความประสานและความผาสุกใจ เป็นความสุขสงบในโลกสังสารอันหาความเป็นที่สุดแห่งทุกข์ไม่ได้ จะดับไปไม่มีเหลือหลอก็ต่อเมื่อเข้าสู่ความเป็นอมตธรรม คือ พระนิรวาณ ด้วยได้ฟังเพลงนกถ่าวนี้ บรรดาผู้ซึ่งได้ฟังก็มีจิตเป็นปีติซาบซ่านมีความสงบสุขเข้าสู่ความมีสมาธิจิตอันเลิศลอย อยู่เหนือโลกพ้นไปไกลจากอวกาศและเวลา.

นกหงส์ส่งเสียงร้องจบบทเพลงแล้ว ก็ถาบินขึ้นสู่ฟ้าอยู่เหนือเมฆ ฝ่ายพระเจ้าเมี่ยวจวงทรงโสมนัสยินดี เปี่ยมพระหฤทัย ก็ตรัสอุทานขึ้นว่า "บทเพลงอันหวานเพราะแห่งสวรรค์ นำเอาความลืมแห่งตนและความทุกข์โศกที่เผารุมร้อนอยู่ในชีวิตให้หมดไป ความเป็นจักรพรรดิของอาตมาแต่ก่อน มาบัดนี้รู้สึกว่าเป็นเหมือนบ่ออากูลมีกลิ่นเน่าเหม็นร้ายน่าพึงชยะแชยง มิใยอันก่อ

ให้เกิดความฝันและความทะเยอทะยานอย่างพิลึกสะพึงกลัว ซึ่งทรมานดวงใจยิ่งขึ้นทุกที มาบัดนี้อาตมาได้เห็นแดนอันบริสุทธิ์ผุดผ่องมีแสงอยู่เรื่อง ๆ ใกล้เข้ามาแล้ว ในเกาะอันเพรอพรายด้วยสีเขียวและสีทองแห่งเกาะน้อยอันงามนี้ มีดอกไม้สวรรค์อันเป็นเหมือนจอกมณี นำเอาน้ำค้างแห่งความไม่มีตายมาให้แก่ผู้ที่เหนื่อยเมื่อยล้าได้ลิ้มรสฉะนั้น”

เสียงระฆังในวิหาร ดังกังวานเป็นคลื่นเสียงแล่นผ่าไปในอากาศอันเงียบสงบเวลาเย็น และเมื่อบรรดาภิกษุและภิกษุณีมาประชุมกันแล้ว พระโพธิสัตว์เมี่ยวชันจึงตรัสว่า “ดูกรหมู่สงฆ์จงสดับข้อความที่ข้าพเจ้าจะกล่าว เราจะต้องไปรวมชุมนุมกันที่ฝั่งด้าน ตะวันตก แห่งเกาะ เพื่อเจริญ ภาวนา เพ่งดู ดวง อาทิตย์ ซึ่งกำลังจะตกลับไปและเราก็จะได้เห็นแดนอันเป็นบรมสุข”

ครั้นแล้วพระโพธิสัตว์เมี่ยวชันเสด็จนำหมู่สงฆ์ และคนอื่นทั้งหมดไปทางหว่างสุมทุมพุ่มดอกไม้อันน่าบันเทิงใจ ผ่านสระบัวโบกขรณีและสนามหญ้าซึ่งเขียวดังมรกต มีหมู่เนื้อมฤคที่เชื่องจ้องมองดูด้วยดวงตาอันดำนิล ฝูงนกฝักบัวและนกกะเรียนมีขนขาวราวหิมะ เดินอยู่ในสนามหญ้าอย่างไม่หวาดกลัว เพราะในเกาะอันเป็นสุขนี้มีแต่ความสงบและความประสานเข้ากัน ไม่มีใครจะยกมือขึ้นประหาร หรือ ทำอันตรายสัตว์ เหล่านั้นให้ตายไป

หรือให้พิการ ครั้นแล้วก็บรรลุถึงฝั่งตะวันตกแห่งเกาะ ก็ได้เห็นดวงอาทิตย์กำลังจะตก ยอแสงดั่งทับทิมมณีแดงดวงมหึมา ต่างคนก็ตั้งจิตเป็นสมาธิเพ่งดูที่ดวงตะวัน และเพ่งพิจารณาถึงความกว้างไพศาลแห่งมหาสมุทร ซึ่งพรายแพรวด้วยแสงในเวลาสายัณห์ ดูเหมือนหนึ่งว่าเป็นมหาสมุทรซึ่งประกอบขึ้นด้วยแผ่นแก้วไพฑูรย์ (ข้อความเหล่านี้มาจากอมิตายุชยานสูตร) มีเส้นวิเชียรมณีที่เป็นแสงแปลบ ๆ ผ่านไปตลอด ปรากฏเป็นรูปหอสูงที่ประกอบด้วยรัตนชนในท้องฟ้า และมีลมมาจากทิพนันพัดมาอ่อน ๆ เย็นระรื่นชื่นฉ่ำแก่ชีวิตยิ่งกว่าได้สูดดมอากาศเวลาเช้าเมื่อเป็นไข้ร้อนเร่ามาตลอดคืน และจากรัตนอันพรายแพรวนี้เกิดเป็นมีเสียงอันไพเราะอ่อนหวานประสานสุข บอกแจ้งซึ่งรหัสแห่งพระธรรม คือ ทุกขัง อนิจจัง และอนัตตา และจากหอสูงแห่งแสงซึ่งซ้อนกันตั้งพันชั้น มีบุษปเกตุ คือ ธงดอกไม้ห้อยลงมาประดับด้วยรัตนมณี มีแสงดั่งฟ้าแลบในท้องฟ้าเวลาเย็น ครั้นแล้วในขณะที่เพ่งดูด้วยมีความรู้สึกเป็นปีติ ถัดไปก็ได้เห็นความงามอันประหลาดอัศจรรย์แห่งสวรรค์สุขาวดี มาปรากฏในจักษุญาณ เห็นสุมทุมพุ่มไม้ในสวรรค์เห็นพฤกษมณีมีกิ่งแกว่งไกวเมื่อต้องลมอันระรื่นด้วยสุคนธรสพัดโชยรำเพยมา มีเสียงเป็นเพลงสวรรค์อันประสานเข้ากันกับสัจจะและสัตตี แห่งพระธรรมอัน

ศักดิ์สิทธิ์ ในท่ามกลางดุมทุมพุ่มไม้แห่งแสงสว่าง มีผู้ซึ่งปราศจากบาป และมีลักษณะอาการเรียบร้อยอ่อนละมุน ประดับด้วยพวงมาลามณีรัตน์เป็นมกุฎิราภรณ์ เสวยบีติสุขอยู่ในบุษบกวิมานดอกไม้.

ครั้นแล้ว พระโพธิสัตว์เมี่ยวซัน และ บรรดาบริษัทแห่งพระอาค์ ด้วยอำนาจแห่งบุญบารมีจากพิภพโลก หนึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่ง แดนอันเป็นบรมสุขคือสวรรค์สุขาวดีเป็นบัจจัยให้แผ่ซ่านไปตลอดสกลจักรวาล รู้ว่าอำนาจที่กล่าวนั้น เข้ามาห่อหุ้มรอบให้พ้นไปจากโลกซึ่งเปี่ยมด้วยผงธุลี ดูประหนึ่งว่าหายวับไป ดังเมฆในฤดูร้อนเมื่อต้องกระแสลม.

พระโพธิสัตว์ตรัสขึ้นว่า "ท่านทั้งหลายจงดูให้ดีในท่ามกลางโลกแห่งแสงสว่างแลดอกไม้นั้น ซึ่งประกอบด้วยแรงอธิษฐานแห่งพระอมิตาภพุทธเจ้า จะเห็นรังสีแสงสว่างพราวแพรวเหมือนเป็นมหาสมุทรอันกอปรด้วยแสงสว่างอย่างไพศาล ฉายสะท้อนให้เราเห็นบรรดาสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนามที่มีอยู่ในโลกานุโลกทั้งหมด ตลอดไปในสกลจักรวาลถานุจักรวาลอันหาเขตมิได้"

ทุกคนต่างเพ่งมอง ก็ได้เห็นระบอบแห่งโลกานุโลกอันหาเขตไม่ได้ ในชั้นแรกเห็นสายใยสว่างแวบ ๆ มีขนาดเล็กเหลือคณนา ดังเส้นของสายใยกำลังไหม้ลุกเป็นแสงไฟอย่างร้อนแรง

ตางเส้นก็มีแสงมืด ๆ มัว ๆ ตางเส้นก็เป็นสีสลัวเพลา อ่อนลงมา แล้วมีรังสีแสงทองและขาวนิรมล ฉายยืดยาวและกว้างใหญ่ออกไปทุกที่ เข้าหาสายใยเหล่านั้น เมื่อรังสีอันบริสุทธิ์นั้นเข้าไปใกล้สายใยเหล่านั้นต่างก็แล่นเข้าไปหา และเข้าไปปนระคนกับรังสีนั้นอย่างปีติยินดี แต่สายใยซึ่งมีแสงมืด ๆ มัวหรือมีแสงไฟแรงกล้าหาได้เอาใจใส่ด้วยไม่ ซ้ำจะแบ่งแสงให้แรงกล้ายิ่งขึ้นคล้ายกับจะโกรธเคือง ครั้นแล้วภาพที่เห็นก็เปลี่ยนแปรไปอย่างน่าอัศจรรย์เกิดมีพระอาทิตย์ผู้เป็นบดีแห่งดาวพระเคราะห์ปรากฏเป็นแสงแพรวพรายขึ้นหลายดวง แผ่รัศมีทะลุไปในอากาศประดุจว่าเป็นพระยาจักรพรรดิมหาวิชัยมีโลกบริวาร น้อยใหญ่เหมือนเหล่าเสนาผู้กล้าหาญแห่งพระยาจักรพรรดิ ความประสานเข้าเป็นจังหวะของบรรดาพิภพโลก ก็เปรียบได้ด้วยเสียงแตรเครื่องดุริยะที่เป่าฉลองความมีชัย และประหลาดมหัศจรรย์ยิ่งไปกว่าสกลจักรวาลที่กล่าวนี้ ก็แสดงตนให้ปรากฏเห็นเป็นแผ่นภพแห่งชีวิตนับไม่ถ้วน ที่อยู่สูงยิ่งขึ้นไปในอากาศ ก็แผ่อิทธิพลลงมายังแผ่นภพที่อยู่ต่ำลงมา เหมือนดังอากาศในแสงแดดที่หอมฟุ้งจรุงใจจากสาระแห่งความหอมของดอกไม้ เห็นหมู่โลกน้อยใหญ่ที่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เป็นทางขาวนับไม่ถ้วน คือ ทางช้างเผือก แผ่ไปในอากาศหาเขตสุดมิได้ ตางกลุ่มก็มีรูปอันมีชีวิตแปลกประ-

หลาดซึ่งไม่มีมนุษย์ไรเคยฝันเห็น ดาวกลุ่มก็เกิดมีมนุษย์ชาติซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดต่อในโลกของเรานี้ มีจำนวนที่มนุษย์เองไม่สามารถจะนึกนับได้ และในโลกเหล่านี้ทุกโลก พระโพธิสัตว์ได้ทรงพยายามกระทำกิจของพระองค์ เพื่อประโยชน์นำมาซึ่งความสุขแก่เหล่าสัตว์ทุกรูปและนาม ณ ที่เหล่านี้ย่อมมีพระมหาจักรพรรดิประจำโลกนั้นๆ ทรงปกครองเป็นธรรมิกราช แล้วยังมีพระศาสดาเป็นผู้ทรงเปลี่ยนใจคนให้มีแต่ความรักความเมตตา และคุณธรรมฉายคุณงามความดีแผ่ออกไปพ้นโลกนี้ ให้เกิดแต่ความหวังและความปรารถนาคุณงามความดีเป็นมงคลตลอดไป แม้ในหมู่สัตว์ที่อยู่ในแผ่นภพเบื้องต่ำลงมา ณ ที่อื่นก็มีบรรดาพระโพธิสัตว์ซึ่งทรงสละประเทศและอาณาจักรเสด็จออกไปหาความรอบรู้อันสมบูรณ์ บ้างก็ทรงสละอินทรีย์แขนขาแม้กระทั่งชีวิตเพื่อช่วยทุกข์ของผู้อื่น เพราะด้วยความรักความเมตตาเป็นสากล เป็นอำนาจบังคับให้ต้องกระทำและบำเพ็ญ ในมหาสมุทรอันไพศาลอันหาเขตสุดมิได้ บังเกิดมีฟองขาวเป็นกลุ่มๆ นั้นฉันใด ในอากาศอันกว้างใหญ่ไพศาล ก็บังเกิดกลุ่มดาวเป็นกลุ่มๆ คือทางช้างเผือกนั้นฉันนั้น ทางช้างเผือกเหล่านี้มีลักษณะอยู่ในระยะต่างๆ กัน ที่กำลังเกิดก็มี ที่เกิดแล้วนานก็มี ที่กำลังจะดับไปก็มี ในแดนแห่งช้างเผือกนี้ มีเมฆเป็นสีทอง

และมืดมเพชร ก่อให้เกิดกลุ่มก้อนเหลวใหญ่โตเหลือประมาณ กลุ่มก้อนเหลวนี้ค่อยงวดตัวแข็งขึ้นเป็นลำดับ ก็มาเป็นดวงอาทิตย์พร้อมด้วยกลุ่มก้อนอื่น ๆ อันเป็น บริวารและชีวิต ก็ลงมาเกิดเป็นโลกมนุษยชาติเสวยสุขและทุกข์อันกำหนดนับไม่ได้ มีประวัติศาสตร์ต่างงามและที่ควรละอายระคนปนกันไป แต่ละโลกก็ประกอบทอขึ้นด้วยเส้นใยแห่งกรรมของเหล่าสัตว์มีชีวิต เพราะสกลจักรวาลนั้นเป็นแต่กรรมที่สร้างและทอขึ้นเป็นรูปไม่มีที่สิ้นสุด เป็นรูปแบบที่มีสีแดงฉานน่ากลัวก็มี เป็นรูปแบบที่บริสุทธิ์งามก็มี แล้วแต่จิตใจแห่งตนเป็นเครื่องกระตุ้นให้เป็นไป ในกาลแห่งโลกที่เกิดมาถึงระยะสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ได้พยายามต่อสู้จนได้ชัยชนะปราบอำนาจที่เป็นปรปักษ์ราบลงไปแล้วย่อยอนุปรมาณูแห่งโลกของตนเพื่อประโยชน์ในความต้องการของตนแล้ว ก็กระทำให้มีชีวิตงดงามยิ่งขึ้น และมีอำนาจอันไม่มีใครชนะได้ แม้กระนั้นโลกต่าง ๆ ก็มีความแก่ถึงอายุชัย ชีวิตก็มีความเคลื่อนไหวอ่อนลง เกิดมืดวงอาทิตย์ส่องแสงอันแรงกล้าจากท้องฟ้าอันมืดมัวลงมาทำให้โลกนั้นกลายเป็นทะเลทรายอันเงียบเชียบปราศจากชีวิต.

ในขณะนั้นเอง ก็เกิดไฟประลัยเผาผลาญระบบแห่งจักรวาลให้มลายหายไปเหมือนดังชีวิตอันสิ้นที่สุดแห่งตัวแมลงในฤดูร้อน กลุ่มก้อนแห่งโลกต่าง ๆ ก็เป็นเหตุการณ์ตอนหนึ่งของ

สกลจักรวาล และสรรพสัตว์สังฆ์มีชีวิตซึ่งเวียนว่ายอยู่ในโลกสงสาร ผ่านจากโลกนี้ไปโลกโน้น เดี๋ยวสูงเดี๋ยวต่ำ ครอบงำวนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุด ขณะนั้น พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันและบรรดาสาวกของพระองค์ เพ่งมองดูหอสูงแห่งแสงในท้องฟ้าอย่างใกล้ชิด ก็ได้เห็นสัตว์คือสังฆ์มีชีวิต บ้างขึ้นสูงและลงต่ำ บ้างก็เดินทางจากความสว่างไปหาความมืด บ้างก็จากความมืดไปสู่ความดิกดิกแห่งราตรีกาล บ้างก็ขึ้นจากความมืดไปหาความสว่าง แต่กระนั้นก็ยังมีสางหมู่ซึ่งมีความสุขยิ่งกว่าพวกอื่นทั้งหมด ซึ่งเคลื่อนคล้อยจากภพแห่งความสว่างไปสู่แดนอันรุ่งเรืองบริสุทธิ์ผุดผ่องที่ยิ่งกว่า.

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า "จงดู ดูคนซึ่งโง่เขลาเบาปัญญา ปล่อยใจให้กามกิเลสฝ่ายต่ำเข้าครอบงำจิตใจที่ใฝ่สูง ให้ตกจมอยู่ในโลกแห่งเดียรัจฉาน เสียสภาพความเป็นมนุษย์ซึ่งต้องพยายามเอาชนะในสิ่งเหล่านี้ ในภพซึ่งเป็นเหมือนหนึ่งความฝัน แวดล้อมไปด้วยภยันตรายและความทุกข์ลำเค็ญ ถูกทรมานอยู่ด้วยความปรารถนา คือตัณหาอันร้ายแรง เขาคนโง่เหล่านั้นจะปกครองโลกนี้ไว้ไม่ได้ แต่กระนั้นสางที่ก็มีผู้ซึ่งยังใฝ่ฝันและจำได้ถึงสิ่งสูงขึ้นไปกว่า และมีความปรารถนาอย่างครึ่ง ๆ กลาง ๆ รู้ได้เพียงเงา ๆ ซึ่งเปรียบเหมือนกลิ่นหอม แต่บางบรรพ ซึ่งกำลัง

จะหมดกิเลสไป ติดอยู่ในความจำอย่างเงา ๆ เท่านั้น แต่มนุษย์ผู้โง่เขลาเบาปัญญาที่ต้องตกต่ำจมอยู่ในโลกแห่งเดียรัจฉานหาได้สำนึกจำได้ในข้อนี้ เพราะความโง่เขลาบังปัญญาไว้ เว้นแต่พระโพธิสัตว์ทรงมีพระกรุณาอันหาเขตสุดมิได้ ทรงถือเอาพระชาติเป็นรูปสัตว์เดียรัจฉาน แล้วประทานคำสั่งสอนตามสมควรแก่ความต้องการแก่เขาเหล่านั้น เพราะเขาเป็นผู้มีกรรมหมดหวังแล้ว ด้วยเหตุฉะนี้ขอให้ท่านทั้งหลายจงตั้งอยู่ในความไม่ประมาท มิฉะนั้นคุณสมบัติของกายและใจที่เป็นคุณงามความดีซึ่งได้มาด้วยความพยายาม บำเพ็ญบับด้วยอนันตชาติ และด้วยยากแค้นแสนสาหัส อย่าต้องให้สูญหายไป เพราะด้วยกรรมชั่วแห่งชีวิต ด้วยคุณงามที่ว่านี้ จะเป็นปัจจัยจำเป็นแก่การเดินทางอันแสนทุรกันดารข้ามจากเหวลึก บัดนี้จงดูอีกภพหนึ่งเป็นภพของผู้มีใจเคยไร้ผล ซึ่งจะไม่ข้ามพ้นจากสิ่งแม้เล็กกระจ้อยร่อย และเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ประจำวัน ในชีวิตของเขา เพราะเขาสร้างที่คุมขังตัวของเขาไว้ ทรัพย์สมบัติอันเล็กน้อยของเขามีอยู่ในโลกนี้แต่แห่งเดียว กระนั้นก็ยังเป็นกังวลห่วงใยอยู่ในสมบัตินั้น ความต้องการเพียงแต่ร่างกายของเขาเท่านี้ก็พอใจแล้ว จะเชิญให้ขึ้นสูงไปกว่านั้นก็ไม่ได้ ความจริงแม้จะได้เห็นเทวโลกก็คงตกใจกลัวเพราะด้วยกว้างใหญ่เสียแล้ว เพราะ

ฉะนั้นคนจำพวกนั้นจึงแชเชือนอยู่บนพื้นโลกหลุดออกไปนอกกำแพง ก็ยืนอยู่บนทางที่ผ่านคัดกัน และพ้นออกไปนอกประตูแห่งบ้านของคนแล้วก็กลับเข้าไปอีก คนจำพวกนี้ แม้อยู่ในโลกก็เหมือนอยู่ในโลกแห่งภูตแห่งเปรต เพราะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโลกที่คนอยู่.

"เหล่าผู้ซึ่งหมกมุ่นอยู่ด้วยบาปแห่งตะกละกินและเมามาย จะต้องรู้สึกเดือดร้อนทรมานอยู่ด้วยความหิวกระหาย ครั้นเมื่อได้อาหารและเครื่องดื่มมา สิ่งเหล่านั้นก็กลายเป็นไฟ เพราะด้วยแรงแห่งอกุศลกรรมพวกที่อยู่ในโลกแห่งความมืดมัวนี้ คือหมู่เปรตซึ่งไร้ที่พึ่ง มีชีวิตอยู่ด้วยความจำในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อล่วงไปแล้วเท่านั้น เป็นแดนที่น่าทุเรศเดือดร้อนมีแต่การทรมานเป็นอย่างยิ่ง เว้นแต่เมื่อมีพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเกิดความสมเพชเวทนาก็ช่วยเหลือเปรตเหล่านั้นด้วยการเซ่นอุทิศให้ไป เมื่อได้สาธยายพระสูตรด้วยเสียงสูงต่ำหนักเบา และว่ามนต์เป็นทำนองเปรตสัตว์บาปก็กระตือรือร้นมารุมล้อมอยู่รอบ ๆ เหมือนดังใบไม้ร่วงซึ่งถูกลมพัดพามา ยินดีที่ได้สูดกลิ่นควันอันศักดิ์สิทธิ์หอม และเมื่อได้ยินเสียงสาธยายซึ่งถ้อยคำอันมีความหวังและความรักความเมตตา ฝูงเปรตเหล่านั้นก็มีใจอยากใคร่ยกตนให้ขึ้นสู่สูง และบรรดาพระพุทธเจ้าที่มาตรัสในยุคนั้น มักจะประทับ

อยู่ในวิหารสถานบุญเป็นพิเศษ เผื่อทรงเหวี่ยงข่ายแห่งพระกรุณาไปดักดิดพวกเหล่านั้น จะได้ทรงนำขึ้นสู่สูงกว่าขึ้นไปฉะนั้น”

พระเจ้าเมี่ยวจวงตรัสถามว่า “ไม่มีบ่อเกิดแห่งความหวังอย่างอื่นบ้างหรือ พระโพธิสัตว์ไม่เสด็จไปยังโลกอันมืดมัวนี้บ้างเลยหรือ ?”

พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันตรัสตอบว่า “ทอดพระเนตรดูซิ แม้แต่ในขณะนี้ก็ยังมีพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งเสด็จเข้าไปในเปรตโลก”

พระเจ้าเมี่ยวจวงทอดพระเนตรดูอย่างใกล้ชิด ก็ทรงเห็นโลกแห่งเปรตได้ชัดแจ้งและละเอียดลออยิ่งขึ้น เป็นโลกมืดทางส่วนซ้อนอยู่บนทางส่วนอยู่ล่าง แต่ว่าทั้งหมดอยู่เหนือพ้นพื้นมนุษย์โลกนี้ไปเป็นอีกโลกหนึ่ง บรรยากาศในภพนั้นมีลักษณะเศร้าและมัวซัวเป็นสีเขียวจนกระทั่งเป็นสีมืด ดวงตะวันซึ่งส่องเปรตโลกและทั้งมนุษย์โลกที่เราอาศัยอยู่ มีแสงอย่างสว่างจ้า แต่ก็เป็นสีเขียว ท่ามกลางแห่งความมืดมัวซัวนี้มีรูปนับไม่ถ้วนเลื่อนลอยไปคล้ายใบไม้แห้ง รูปเหล่านี้มีลักษณะเหมือนกับรูปที่มีอยู่ในคนทั่วคน แต่ถูกลงไปในก้นบึ้งของเปรตโลกอยู่ใต้พื้นพิภพนี้ไป ร่างของเปรตเหล่านี้ก็มีรูปวิการเป็นต่าง ๆ น่าสะพึงกลัว บ้างก็เป็นรูปงูยาวตั้งวา มีตัวลุกแดงด้วยเปลวไฟ ที่เป็นรูปคนมีหัวเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ อย่างที่คนเคยทำร้ายสัตว์ เหล่านั้นมาแต่

ชาติปางก่อนก็มี ในเปรตโลกนี้ แม้จะเป็นโลกเศร้าอย่างไรก็ดี แต่ก็ยังมีรังสีแสงขาวและแสงทอง ซึ่งฝูงเปรตมองไม่เห็นฉายแสงเป็นแต่อ่อน ๆ และในทันทีทันใดนั้นก็เกิดมีแสงสว่างอันรุ่งเรืองปรากฏเป็นรูปมนุษย์ทอง ทรงดวงมณีอยู่ในฝ่าพระหัตถ์ มีรัศมีงามยิ่งนัก ยิ่งกว่าดวงพระพุทธรัศมี.

พระโพธิสัตว์เมื่อขานรับโดยดังว่า "จงดูนี่คือทูตแห่งพระพุทธเจ้าเกิดจากแสงสว่างแห่งโพธิ บ่อเกิดแห่งแสงสว่างนี้ ท่านทั้งหลายจักได้เห็นในไม่ช้า ทูตผู้นี้นำความบรรเทาทุกข์มาให้แก่โลกอันเป็นทุกข์นี้

บรรดาเปรตทั้งหลายในร่างกายอันเหี่ยวแห้งน่าทุเรศ พากันออกมาล้อมองค์พระโพธิสัตว์เพื่อขอรับ พระยาธิคุณ และช่วยพาไปให้พ้นแห่งโลกอันมัวซัวของตนนี้ พระโพธิสัตว์ทรงยิ้มด้วยพระกรุณา มีความงามส่ายิ่งกว่าดาวประจำเมืองในราตรีอันสงบ และโปรยปรายด้วยน้ำค้างในกลางฤดูร้อน ก็เทศนาพระธรรมคือพระอริยสัตว์ ๔ ประการ วิถีทางที่เป็นบุญอันจะหนุนให้ขึ้นสู่ฐานสูงขึ้น สัตว์บาปไร้ที่พึ่งเหล่านั้นเป็นอันมากที่ออกันอยู่รอบ ๆ ก็รู้สึกซาบซึ้งเต็มตื้นด้วยบ่อเกิดอันใหม่แห่งความยินดี แล้วพากันเข้าไปใกล้แสงสว่างแห่งมณี ธรรรางอันมัวซัวของตนก็เรืองแสงด้วยสันอันเพรวพราย เหมือนปลานกกระจอกใน

ทะเลใต้กระโดดขึ้นจากทะเล บินร่อนอยู่เหนือพื้นน้ำในอากาศซึ่งอบอุ่นด้วยแสงแดด และมีกายตัวฉายแสงเป็นสีเงินงามระยับเป็นสีรุ้ง นี่ฉันใด ฝูงเปรตซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงช่วยให้พ้นทุกข์ด้วยพระเมตตากรุณาอันหาเขตสุดมิได้ ได้กระโดดโลดขึ้นจากโลกอันมืดมัวไปสู่ภพอันสูงกว่านั้นฉันนั้น ต่างคนมาถือกำเนิดเกิดใหม่เป็นคน บ้างก็ไปเกิดเป็นอุปเทวดา บ้างก็ไปเกิดในภพที่รุ่งเรืองในเทวโลก ในเวลาไม่ช้านานสิ่งที่ปรากฏเป็นองค์แห่งการุณยภาพก็เลือนแสงหายไปจากภพนั้น พระเจ้าเมี่ยวจวงจึงทรงถามว่า "นั่นเสด็จหายไปไหน อันงานแห่งพระทยาธิคุณที่เห็นเมื่อกี้นี้ทรงปรากฏมีอยู่ทุก ๆ โลกธาตุในทั่วพิภพจักรวาลหรือไม่"

พระโพธิสัตว์ตรัสตอบว่า พระองค์ย่อมเสด็จไปด้วยความมีชัยชนะยังภพต่าง ๆ ที่ต่ำลงไป บัดนี้จงทอดพระเนตรดูโลกที่ต่ำที่สุดอยู่ใต้แดนเปรตโลกลงไป"

ทันใดนั้น ก็ปรากฏภาพเป็นโลกแห่งความมืด และแดนมีน้ำท่วมอยู่เดือดพล่าน นั่นคือแม่น้ำวิตารณี มีต้นไม้ลุกเป็นไฟแดงขึ้นอยู่สองฝั่ง ใบของต้นไม้เหล่านี้เป็นรูปดาบคมกริบยิ่งกว่าคมของมีดโกน ห้อยย้อยลงมาในแม่น้ำในนรก ตัดแขนขาสัตว์บาปที่ถูกคลื่นในแม่น้ำซัดเข้ามา พระเจ้าเมี่ยวจวงทอดพระเนตรก็ทรง

เสี่ยวสยองตรัสถามว่า "โลกน่าพึงกลัวนี้ เป็นภพอะไร สัตว์บาปที่ตกมารับทุกข์ทรมานในที่นี้คือจำพวกไหน ทำบาปกรรมอะไรจึงต้องถูกทุ่มทิ้งหัวปักลงมาในแม่น้ำอันเดือดนี้"

พระโพธิสัตว์แสดงพระอาการทรงสงสารสมเพช แล้วตรัสว่า "มนุษย์ซึ่งกระทำกรรมชั่วร้าย ต้องได้รับความร้อนเหมือนถูกไฟเผา พวกได้รับทุกข์เหล่านี้ คือ พวกผู้ร้ายฆ่าคนเบียดเบียนข่มขี่คนจน กระทำชู้กับเมียเขา พึงรู้ไว้ว่า ราคะความกำหนัดและความพยาบาทเกลียดชังแม้ในชีวิต ก็กระทำให้โลหิตเป็นพิษ มีความรุนแรงและหยาบคายในสิ่งเหล่านั้นยิ่งขึ้น และใช่แต่ผู้กระทำบาปจะได้รับความเดือดโทรมทางจิตใจ แต่ไฟแห่งราคะเหล่านี้ ยังฉายแสงเป็นความร้อนพ้นแดนที่อยู่ใกล้ออกไปอีก ก่อให้เกิดภพต่าง ๆ ซึ่งไม่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้แม่น้ำวิตารณีและ ต้นไม้ไฟที่ลุกเป็นเปลวขึ้นได้ ก็ด้วย อำนาจ แห่งราคะและโมห พวกที่ได้ทุกข์อยู่นี้จะพ้นจากที่นี้ไปหาได้ไม่ จนกว่าจะได้ใช้โทษแห่งกรรมชั่วของตนเสียก่อน จึงจะหมดกรรม เหมือนไฟไม่มีใครดูแล ย่อมมอดไปเองฉะนั้น ถัดไปคือผู้ซึ่งยังเป็นมนุษย์ อยู่ในโลกเป็นผู้ ปราบชนะกระทำศึกสงครามรุกรานปล่อยบีศาจร้ายน่าสยะแสยงแห่งความดุร้ายทารุณ และความโลภกระทำให้ชีวิตเป็นพัน ๆ ต้องตายโหงตงในสงคราม ยิ่งกว่านั้น

ยังมีผู้ซึ่งได้รับทุกข์ทรมานและตายไป เพราะด้วยโรคภัยที่ระบาด และทุพภิกขภัยเป็นจำนวนอีกมากมาย คนที่ปราบชนะเหล่านี้จะต้องได้รับโทษ รบฆ่าฟันกันเองนับเป็นเวลานาน ๆ เป็นกัปป์ ๆ ต่างเอาดาบอันปลาบแปลบฟาดฟันกันเองเป็นแผลอย่างเหวอะหวะ หรือไม่ก็ต้องต่อสู้กับหมู่บีศาจ ซึ่งเกิดจากความพยาบาทสาปแช่งของเหล่าผู้ที่ต้องเสียชีวิตไปเพราะด้วยกระหายเกียรติของผู้เป็นทรราชรุกรานเขา ผู้ที่ได้รับโทษร้ายแรงยิ่งกว่า คือผู้ซึ่งมีความโลภอย่างเฉโก และมีเลือดเย็น กระทำร้ายวางยาพิษเขา และด้วยความมีใจร้าย อำมหิตมองดูคนที่ตนวางยาพิษต้องได้รับความทรมานชักประหงับ ๆ อยู่เฉพาะหน้า ก็ไม่มีความสมเพชเวทนาแม้แต่นิดเดียว เพราะมีหัวใจแข็งเย็นเหมือนน้ำแข็ง คนเหล่านี้เมื่อตายไปแล้ว จะไปเกิดในที่แห่งความมืดมีแต่น้ำแข็งห่อหุ้มทรมานตนอยู่ในนั้น ไม่สามารถได้รับความตายหมดความรู้สึกสิ้นทรมานไปได้ คนลางพวกใช้อุบายอันอ่อนหวานบ่อนใจผู้ที่ใจบุญ และสั่งสอนธรรมที่ผิดร้ายเป็นมิจฉาทิฐิ ให้เกิดความเย่อหยิ่งทะนงองอาจและพองตัว จะต้องรับโทษใช้กรรมไปเกิดอยู่ในที่มืดแต่ตัวคนเดียว ในระหว่างโลกอันอยู่เขตนอกแห่งอากาศในท่ามกลางความมืดแห่งความมืด กระทำให้ตามืดบอดมองไม่เห็นหนอะไร (โลกันต์ ?) พระเจ้าเมี่ยวจวงทรงถามว่า

"คนที่ตกอยู่ในที่ทุกข์ทรมานอย่างนี้จะไม่มีหวังไปเกิดใหม่ จะต้องทนทุกข์อยู่อย่างนั้นตลอดไปหรือไฉน"

พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันตรัสว่า "แม้ผู้ที่ตกไปในนรกที่กล่าวนี้ ก็ยังไม่หมดหวังเสียทีเดียว เพราะพระการุณภาพอันหาเขตสุดมิได้ ย่อมอาจโอบอ้อมไปถึง แม้ในสถานที่อยู่ลึกถึงก้นบึง และพระวิริยภาพแห่งพระพุทธเจ้าย่อมอยู่ถาวรยิ่งกว่าดวงดาวจงทอดพระเนตรตรงท่ามกลางแห่งแสงเปลวไฟ จะปรากฏเห็นดอกบัวทองไม่มีอันตรายแต่อย่างไร นั่นคืออาสนแห่งพระโพธิสัตว์อันรุ่งเรืองแสง"

ในนรกแม้ในห้วงเหวลึกของอวิจี พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปโปรดถึง ศรัสเทศนาพระธรรมของพระพุทธองค์ ไฟนรกก็ดับลง แม้น้ำวิตารณีที่ร้อนแรงก็เย็นลง ศิลาในนั้นที่ร้อนเดือดพล่านก็กลายเป็นเหมือนสระบัวโบกธรณีซึ่งอยู่ภายใต้ดวงจันทร์ในฤดูร้อน และเหล่าผู้ได้รับทุกข์บ้างก็เกิดมีความหวังขึ้นใหม่ และพยายามจะแสวงหาบุญกุศล ละเว้นจากการเบียดเบียน และถ้าผู้ร่วมเกิดของตนกำลังมีโทสะเกลียดชังอย่างรุนแรงไม่มีต่าง ตนก็มีใจอ่อนยอมรับเอาด้วยดี เมื่อต้องตายไปอยู่ในนิริยโลก ก็ยังพยายามจะไต่ปีนอย่างแข่มช้าขึ้นมาหาชีวิตใหม่ พระเจ้าเมี่ยวจงทรงรู้สึกสังเวชผู้ที่ได้รับทุกข์ทรมานนี้ กว่าจะพ้นจากทุกข์ขึ้นมาได้ก็

นานนัก ทรงทนอยู่ไม่ได้ก็ตรัสถามว่า "ทำไมทรงดำเนินเบื้องไปแห่งชคัตโลกที่เห็นนี้จึงค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้านัก ถางผู้ดังที่ได้เห็นดูไม่รู้สึกตัวแม้เมื่อพระโพธิสัตว์มาปรากฏพระองค์ คงมีใจร้าย เกลียดชังและ ทำร้ายฆ่าฟันกัน อย่างไม่หยุด หย่อนและรอบตัวเราในนรกแห่งดอกบัวขาว แม้น้ำแข็งในขุมนรกนี้จะละลายแล้ว แต่คนก็ยังคงอยู่ต่อไปในนั้น.

"พระโพธิสัตว์เมียวซัน เมื่อพระองค์ได้สำเร็จความรู้แจ้งนับแต่นั้นมา ก็เป็นมัคคุเทศก์แก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้ายังอยู่ในภูมิต่ำ ก็จะต้องฝากตัวเป็นศิษย์กับผู้ซึ่งพ้นไปไกลจากข้าพเจ้าแล้ว เพื่อเข้าสู่วิถีทางด้วยความเมตตากรุณาแห่งพระพุทธเจ้าซึ่งมีอยู่ในพระองค์โพธิสัตว์ และด้วยดังนี้เท่านั้นที่ข้าพเจ้าจะได้ก้าวต่อไปให้บรรลุผล พ้นจากกลางคืนแห่งความโง่เขลาของข้าพเจ้า ขอพระองค์ทรงแจ้งให้ทราบด้วยว่า สัตว์บาปเหล่านี้ไม่มีความหวังอย่างไรบ้างหรือ หรือว่าจะต้องรับทุกข์ทรมานอยู่ตลอดไป"

พระโพธิสัตว์เมียวซันตรัสตอบว่า "เมื่อว่าถึงพระผู้ทรงรู้แจ้งตื่นอยู่เสมอแล้ว สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมรวมอยู่ในพระมโนญาณเป็นอันหนึ่งอันเดียว สรรพสิ่งทั้งหลายย่อมปรากฏอยู่ในพระมโนญาณเป็นนิรันดร์ แต่เมื่อว่าถึงผู้ซึ่งยังเดินทางวนเวียน

อยู่ในความเกิดและความตาย คือ วัฏสงสาร กาลเวลาก็เป็นเพียงเหลี่ยมหนึ่งแห่งจักรวาลเท่านั้น อันมีกฎแห่งกรรมเป็นเครื่องบังคับ และอีกอย่างหนึ่ง พึงกำหนดรู้ไว้ว่าทุกภพแห่งชีวิตย่อมมีภพอันที่สูงขึ้นไปกำหนดเป็นขอบเขตและแทรกซึมไว้ ซึ่งผู้มีชีวิตอยู่ในภพที่มีระดับต่ำกว่าย่อมมองไม่เห็นได้ทั้งหมด ถ้าจะมองเห็นก็เพียงแต่ส่วนหนึ่งส่วนใดเท่านั้น เป็นดดหลั่นกันลงไปด้วยกาลเวลา บรรดาแดนแห่งไฟและน้ำแข็งแห่งนรก ก็สร้างขึ้นด้วยมโนญาณและจะทำลายและหมดไปได้ก็ด้วยมโนญาณเท่านั้น สัตว์เหล่านี้เมื่อใดเปลี่ยนจิตใจละเลิกจากบาป เมื่อนั้นน้ำแข็งก็จะละลาย ไฟที่ทรมานก็จะมอดดับไป บัดนี้จงดูผู้ซึ่งทำดีไว้ กรรมดีนั้นย่อมพาตนไปสู่ภพสูง สู่โลกแห่งมหาราชทั้ง ๔ (จาตุมหาราชิกภูมิ) และแดนอันรุ่งเรืองแห่งท้าวสักกเทพบดี.

"อันกรรมชั่วและจิตชั่วย่อมก่อให้เกิดเป็นแดนแห่งน้ำแข็งและไฟนี้ฉันใด กรรมดีและจิตที่ถูกปรด้วยเมตตากรุณาย่อมก่อให้เกิดเป็นสถานแห่งเทพ อันเป็นโลกแห่งความสว่างและความบันเทิง นี่ก็ฉันนั้น.

ครั้นแล้วก็ปรากฏเห็นเวชยันต์วิมานปราสาทอันไพศาลและไพโรจน์ดังแสงมณี มีมุขปราสาทสะพรั่งนับด้วยร้อย เป็นความฝันแห่งความงามประดุจดังเมฆในฤดูร้อนซึ่งมีรูปรุ่งเรืองประเทือง

แสง ลิ่ว ๆ ขึ้นสู่ท้องฟ้า ยิ่งสูงยิ่งอร่ามงามบริสุทธิ์แจ่มใสเย็นฉ่ำเขียวคราม จัด ซึ่งก่อนที่โลกนี้จะเคยรู้เคยนึกเห็น รอบ ๆ วิมาน มีสุมทุมพุ่มดอกไม้ที่งามที่สุดในมนุษยโลก ดอกไม้เมืองมนุษย์ก็เท่ากับพวงมาลาที่โรยและเหี่ยวแล้ว มีรูปอันมีชีวิตเรืองด้วยแสงสว่างยิ่งกว่าความงามอันไพโรจน์ของดวงอาทิตย์ เคลื่อนไปในแดนสวรรค์ในวิมาน คือ รถทิพย์ซึ่งพราวแสงเป็นเปลวดั่งฟ้าแลบในท่ามกลาง คือองค์ท้าวสักกเทวราช มีพระรัศมีโอภาส่องดั่งอาคเณคิรี คือ ภูเขาไฟ เมื่อพระเจ้าเมี่ยวจงทอดพระเนตรเห็นดั่งนี้ก็ทรงมีปีติศักดิ์ใจ ทรงรู้สึกว่าความงามสง่าแห่งสมบัติจักรพรรดิของพระองค์ในอดีต คือ ปราสาทราชวังแห่งอาณาจักรชิงหลิน ก็เป็นเหมือนกระท่อมหญ้า เมื่อนำเอาไปเปรียบกับความงามของเทพอัปสรชาวสวรรค์ที่ตนได้ทอดพระเนตร ก็เห็นได้ว่าความงามในมนุษย์ของตนต้องอับเฉาดงทันที พระเจ้าเมี่ยวจงทรงทอดพระหฤทัยตรัสว่า “เทพเหล่านั้นเมื่อเป็นมนุษย์อยู่ คงจะได้สร้างกุศลผลบารมีไว้ใหญ่หลวง จึงได้ขึ้นไปเสวยสุขและอำนาจอันไพโรจน์รุ่งเรืองบนแดนสวรรค์ อะไรกับอำนาจวาสนาของเรา จะเอาไปเปรียบกับของท้าวสักกเทวราช ผู้ซึ่งทรงสายฟ้าเป็นเทพศัสตราวุธแวดล้อมด้วยเหล่าสุรเสนา ซึ่งปล่งแสงเสมอด้วยเปลวไฟเสด็จไปกระทำสงครามกับเหล่าอสุรที่

ร้ายแรง ซึ่งอาจทำแผ่นดินให้โลกธาตุเกิดหวาดไหวด้วยลมและพายุร้ายเพื่อให้โลก กลับคืน เข้าสู่ ความ เคลื่อน หมุนเวียนไปตามระเบียบ.

พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันตรัสตอบว่า "ท้าวสักกเทวราชนั้นได้บำเพ็ญพรตบารมีมาในชาติก่อน ๆ ถึง ๗ ประการ จึงได้ขึ้นมาเสวยทิพยอาสนอันไพศาลแห่งท้าวสักกะ พรตบารมี ๗ ประการนั้น คือ มีกตัญญูกตเวทีเลี้ยงดูบิดามารดา มีความเคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ มีความสุภาพอ่อนหวานด้วยวาจา ไม่กล่าวคำส่อเสียดนินทา ปราศจากความเห็นแก่ตัวในการบริจาคทานกล่าวแต่คำสัตย์จริง มีชีวิตอยู่ด้วยความเหนี่ยวรั้งใจ อดกลั้นความโกรธขึ้นไว้ได้ทันที พรตบารมีเหล่านี้ ท้าวสักกเทพบดีได้ทรงบำเพ็ญมาตลอดพระชาติในโลกมนุษย์ จึงได้ขึ้นมาเสวยเศวตมบัติเป็นใหญ่ในแดนสามสิบสาม คือ สวรรค์ชั้นไตรตรึงส์ ท้าวสักกเทพบดีอาจ ทรงเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ตั้งพัน ด้วยพระเนตร ของพระองค์ ทรงทราบและ ทรงรู้แจ้งใน สภาพของ สิ่งเหล่านั้นได้ ทันทีเมื่อทอดพระเนตรเห็น"

ขณะที่พระเจ้าเมี่ยวจวงและราชบริวารกำลัง ทอดพระเนตรดูอยู่ด้วยความประหลาดอัศจรรย์ใจ ก็ปรากฏเห็นเป็นภาพอีกภาพหนึ่งเรื่อง ๆ ประเทืองแสงแรงกล้าแห่งมวลดอกไม้ ดุจว่าร้อน

แรงด้วยแสงแห่งราคะ มีหวยเทพติดตามเหล่านางฟ้าด้วยราคะจริตอันเร่าร้อน รัศมีที่พวยพุ่งออกจากกายเทพเหล่านั้น ก็เป็นสีเข้มและไม่บริสุทธิ์ขุ่นทุกที ในขณะที่เสวยกามสุขอย่างเต็มที่ใต้หว่างหมู่สุมทุมพุ่มไม้ มีความบันเทิงสุขและยาวนานยิ่งกว่าภาพสุขอย่างยวดยิ่งแห่งพิภพของมนุษย์หลายเท่าพันทวี พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันทอดพระเนตร เห็นแล้วก็ทรงสลดเศร้าพระหฤทัย แต่พระเจ้าเมี่ยวจวงทรง รู้สึก กำเริบด้วย ฤทธิ์ราคแห่ง ถ่านไฟเก่า ถอนพระทัยแล้วตรัสว่า

"น่าเสียดายนักหนาที่กำลังวังชาของเราไม่กระปรี้กระเปร่าเหมือนเมื่อยังหนุ่มกรุ่นกริ่มอยู่ครั้งกระโน้น ครั้งเมื่อยังกระชุ่มกระชวยอยู่ เราย่อมเป็นเป้าแห่งดวงตาของนางงาม และด้วยความดื้นรน แห่งความใคร่ เป็นอำนาจให้ เราเรียกร้องต้องการในชีวิตอันไพศาล เสวยบันเทิงสุขสำเริงสำราญยิ่งกว่าที่ได้เคยพบเห็นเป็นวันอันยิ่งด้วยความกระหายมิรู้อิ่ม เป็นกลางคืนอันเปี่ยมด้วยรสรัก ในเมื่อเราได้เด็ดดอกไม้อันงามแสนงามลออตา อันจะหาได้ในราชอาณาจักรแห่งซิงหลิน แต่บัดนี้ความชราเข้ามาครอบงำตัวเรา เหมือนดังน้ำเหมยที่เย็นเฉียบแข็งกระด้างจับหัวใจ วันเวลาอันเป็นทิพย์เรืองแสงเป็นสื่อร่ามจับตัวเราในครั้งกระโน้น บัดนี้จางแสงเลือนหายไปจากความจำเหมือนฝันเห็น

แม้กระนั้นความบันเทิงสุขในครั้งกระโน้นก็ไม่รู้สึกว่าได้เสวยสุขยิ่งไปกว่าที่ได้ประสบเห็นในครั้งกระนี้ ความบันเทิงสุขในโลกของเรามีนานอยู่ชั่วขณะชั่วแล่นเท่านั้น ผิดกันกับในแดนแห่งภพนี้ ซึ่งเหล่าเทวดาผู้มีความสุขอาจยืดความสุขให้เนิ่นนานออกไปได้ และบรรดานางงามทุกถิ่นแดนและทุกสมัย เมื่อเปรียบกับความงามของเทวีเหล่านางฟ้า ก็จะไม่มีความงามนั้นเหลืออีกต่อไป"

พระโพธิสัตว์ ตรัสเตือน พระเจ้าเมี่ยวจวง อย่างเคร่งขรึมว่า "เทวดาเหล่านี้เรียกว่า ผู้เสวยสุขข้องอยู่ในกาม (กามาพจร) มัวเมาอยู่ด้วยความสนุกแห่งรูป ถูกไฟแห่งราคเผาผลาญจนจิตใจแก่ความเดือม และด้วยอำนาจแห่งความหนักของกรรมชั่ว ความบันเทิงสุขในสวรรค์ก็จะพลันหายไป แล้วจุติจมดิ่งไปสู่บาปภพชดใช้ความชั่วอย่างสาหัส

"สัตว์บาปที่ตกไปอยู่ใต้น้ำในวิถีนรกนี้จะผุดขึ้นมาสู่แสงสว่างได้เร็วกว่า เพราะอย่างน้อยก็ได้สำนึกเกลียดชังกรรมเดิมอันชั่วช้าของตน และวิบากกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ ย่อมปรารถนาจะหาโอกาสเข้าดำเนินในวิถีอันประเสริฐทั้งแปด แต่เหล่าเทวดาผู้โง่เขลานี้ย่อมเสพความหวานแห่งน้ำผึ้งซึ่งติดอยู่ที่ปลายคมดาบอันคม รู้แต่ความบันเทิงแห่งบาป หารู้ถึงพิษสงแห่งบาปที่จะต่อยเอาตนไม่ เหตุนี้เทวดาเหล่านี้จึงเป็นสัตว์บาป และหลงงมงาย

ยิ่งเลวกว่าผู้ที่ตกอยู่ในขุมนรกแห่งนรก"

พระเจ้าเมียวจวง "แท้จริง ที่เทวดาเหล่านั้นได้รับความบันเทิงสุขอยู่ในขณะนี้ ก็เป็นผลมาจากบุญบารมีที่ได้สร้างสมมาแต่ชาติปางก่อน ถ้าบุญบารมีเหล่านั้น เมื่อหมดไปก็จะได้ผลกลับเป็นทุกข์แล้ว ก็จะมีประโยชน์อะไรที่บุญบารมีนั้นกลายเป็นบ่วงข่ายพาคนเข้าไปติดอยู่"

พระโพธิสัตว์ "แท้จริง ก็เป็นผู้ได้หว่านเมล็ดพืชแห่งกุศลกรรม แต่ควรจะรู้แจ้งซึ่งข้อนี้เสียว่า อาจเพียรขึ้นสู่ถิ่นแห่งความดีสูงขึ้นไป แต่เมื่อขณะที่ขึ้นป่ายขึ้นไป ก็จะประสบสิ่งซึ่งล่อลวงสุขมยงขึ้น เหล่าผู้ซึ่งปีนป่ายขึ้นไปได้สูง อาจหยุดแวะเวียนหลงอยู่ในความบันเทิงสุขที่ได้จากบุญ ซึ่งได้สะสมไว้ในปางก่อนก็ได้ เพราะฉะนั้น แทนที่จะรู้สึกเห็นทางอันเป็นความบันเทิงสุขมีดยาวต่อไปข้างหน้าอีก กลับนึกว่าถึงที่สุดแล้วก็หยุดไม่ป่ายปีนต่อขึ้นไป บุญที่ได้ก่อแก่ความเสื่อม กลับเป็นผู้จนด้วยบุญเหมือนกับเมื่อแรกกระทำบุญยาตราป่ายปีนขึ้นมา อันตรายซึ่งแวดล้อมทางที่เราป่ายปีนขึ้นไปนั้นใหญ่หลวงนัก จนกว่าเราจะผ่าน พ้นป่าแห่งความหลง ข้ามพ้นแห่งความโลภ และล่วงพ้นผาสูงแห่งความโกรธความพยาบาท รอดถึงดินแดนดอกไม้แห่งนิรวาณ เมื่อนั้นแหละ จึงจะกล่าวได้ว่าพ้นภัยอันตราย จงทอดพระเนตรดูเทวดา

เหล่านั้น อย่าทรงหลงคล้อยตามไปในความสุขเทวดาเหล่านั้น ควรจะตักเตือนและมีความกรุณาแก่เทวดาเหล่านั้น แล้วผ่านเลยไปในแดนแห่งอาการเห็นที่บริสุทธิ์กว่า คือ สวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นที่สถิตแห่ง พระโพธิสัตว์อันจะได้ เสด็จลงมาในโลก แห่งเราในกาลข้างหน้าโน้น และจะได้สำเร็จพระโพธิญาณตรัสเป็นพระโคตมะพุทธเจ้า พระองค์ประทับอยู่ในวิมานทองยอดเขาเงิน และฉายพระแสง รังสี แห่งความ สงบสุข และความรัก อัน บริสุทธิ์ยิ่งไปทั่วพิภพโลก”

ขณะนั้น ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นประดุจดังแสงฉายในกระจก ซึ่งแสงสว่างงามแห่งความอ่อนละมุนและบริสุทธิ์ แผ่ซ่านไปทั่วทุกแดนพิภพประดุจว่าเป็นเหล็กมุกดาแห่งปัญญา และเป็นดอกกุหลาบแห่ง ความรักอัน ละมุนละไมที่ ในนันทนวันแห่งสวรรค์ชั้นนั้น ทวยเทพผู้เรืองแสง เสวยความ บันเทิงสุข อันบริสุทธิ์วิเศษ ในดวงหฤทัยเปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ไม่มีราคจริตเข้าไปบั่นทอนความดี เพราะที่นี่เมื่อมองไปปราดเดียว ก็พอใจในความปรารถนาแห่งความรักอันมีอยู่ทั้งหมด เทพเหล่านี้ย่อมเคลื่อนไหวไปดูดังว่าจับระบำอย่างสลับซับซ้อนเหมือนดวงดาวที่พราวพร่าง และจากกายอันเรืองแสงพวยพุ่งออกมาเป็นรัศมีบริสุทธิ์ยิ่ง เป็นดั่งกำลังแห่งบุญไปหนุนให้แก่สรรพสัตว์ในโลกอื่น พระผู้ซึ่งจะมาตรัส

เป็นพระโพธิสัตว์ด้วยพระวาจาอันกอปรด้วยพระปัญญา และทรงพาเทพเหล่านั้นเข้าสู่วิถีธรรม และสรรพสัตว์อันนับไม่ถ้วน เมื่อได้ประกอบกรรมอื่นที่สัมพันธ์อยู่กับพระองค์แล้ว ย่อมมาเกิดในมนุษยโลกด้วยพระองค์และถือเอาพระองค์เป็นที่พึ่งก็จะถึงพระนิรวาณ" ฝ่ายพระนางโปยาเมื่อทอดพระเนตรเห็นแสงสว่างอันกอปรด้วยความรักมาปรากฏอยู่ดังนั้น ก็ทรงตั้งปณิธานว่า

เมื่อใดพระโพธิสัตว์ลงตรัสมาเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เมื่อนั้นขอให้ข้าพเจ้าได้เห็นพระองค์ เมื่อใดพระองค์เสด็จประทับเป็นพระผู้ทรงชนะแล้วบนวชิรอาสน์ เมื่อนั้นขอให้ข้าพเจ้าได้อภิวาทบูชาพระองค์เถิด"

พระโพธิสัตว์ "ปณิธานของท่านย่อมเป็นผลสมความปรารถนา เพราะได้มีกรรมสัมพันธ์กับองค์พระโพธิสัตว์แล้ว และนอกจากนั้น บุญบารมีที่ได้สร้างสมไว้แต่ชาติปางก่อน และผลที่ได้ปฏิบัติบูชาพระพุทธเจ้าอันนับไม่ถ้วนพระองค์ในโลกอื่น ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้บรรลุสมแก่ปณิธานที่ทรงตั้งพระทัยไว้"

ขณะนั้นในชั้นแห่งอากาศเห็นของคนทั้งหลาย ก็ปรากฏเป็นพรหมโลก อันแสงสว่างดังแสงเงินแห่งพรหมซึ่งส่องไปทั่วโลกธาตุโลกเป็นจำนวนหมื่นนั้นแรงกล้า ถึงกับคนเหล่านั้นต้องเบือนหน้า ในแดนอันสูงสุดนั้น ความเพ่งอารมณ์คือฌานย่อมเป็น

เครื่องสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นรูปอันงดงามสมบูรณ์ ยิ่งกว่ารูปแห่งศิลปะเอียดสุขุมและมีความเคลื่อนไหวรวดเร็ว จนมนุษย์ซึ่งเกิดในกลียุคมองหาเห็นไม่ แวดล้อมองค์มหาพรหมคือเหล่าสนัมกุมาร (ควรเป็นสุนัตกุมาร) โอรสอันเกิดจากมโนแห่งพระพรหม และผู้เป็นหัวหน้าแห่งกุมารเหล่านี้ คือ กุมารผู้เป็นหนุ่มอยู่เสมอ (ต้นฉบับเป็น Eternal Youth) ย่อมร่อนเร่มีรูปเหมือนดวงดาวแดงดัง ดอกกุหลาบไปในแดนต่าง ๆ ตลอดโลกานุโลก อันนับไม่ถ้วน ขับกล่อมความเมตตากรุณาแห่งพระพุทธเจ้า โลกทั้งหลายได้เข้ามาสู่ในการเห็นของคนเหล่านั้นด้วยความตะลึงแลตาน เห็นโลกหนึ่งแล้วก็เห็นอีกโลกหนึ่งไปเป็นลำดับ เห็นเทพผู้มีความเย็น (Cool Devas) เทพผู้มีความงาม (Fair Devas) ล้วนมีแสงเรืองอยู่ในตัว ความงามอันไม่สามารถกำหนดเห็นได้ในใจมนุษย์ แม้ในความฝันถึงจะเห็นได้แต่ก็ไม่เหมือน ย่อมมาปรากฏเห็นแก่ตาของคนเหล่านั้นผู้เป็นแต่มนุษย์ พระเจ้าเมี่ยวจองผู้ทะนงเมี่ยวเชงและเมี่ยวหยินผู้หยิ่ง ก็หมดทะนงหมดหยิ่งไปในตน ส่วนพระนางโปยาผู้มีดวงหทัยใสสะอาดกว่า ก็ทรงกำหนดสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรเห็นนั้นด้วยความปีติ ทรงยินดีที่เครื่องพันธนาการซึ่งร้อยรัดพระนางให้ข้องติดอยู่แต่ในที่แคบโอกาสเดียว บัดนี้ได้หลุดพ้นเบิดทางให้เห็นภาพอันเป็นทัศนียภาพน่าพิศวงและรุ่งเรือง

หาเขตสุดมิได้ พระเจ้าเมี่ยวจวงทรงจินตนาอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสขึ้นด้วยเสียงอันหมดหยิ่งว่า

"ดูก่อน ธิดาที่รักและเป็นอาจารย์ที่นับถือ จำเดิมแต่ท่านได้เป็นมัคคุเทศก์นำมานี้ กระทำให้ความหยิ่งแห่งไอศูรย์สมบัติและความรักแห่งอำนาจมลายกลายเป็นฉาน เถ้าไปแล้ว อะไรคือความจริงในตัวเรา เจ้าแห่งบกและน้ำและอาณาจักรซิงหลิน หรือถ้าจะกล่าว ข้าพเจ้าก็เป็นจักรพรรดิแห่งจอมปลวก เพราะตลอดชีวิตข้าพเจ้าได้สองหมื่นปี ก็เท่ากับชีวิตของตัวแมลงในฤดูร้อน ซึ่งมีอายุอยู่ชั่ว ๒—๓ ชั่วโมงเท่านั้น ส่วนอายุของเทพผู้เป็นเจ้าแห่งความสว่างย่อมนับกาลเวลาด้วยกัลป และผู้มองเห็นโลกที่เกิดและประลัยไป เป็นเหมือนหมอกเมฆลอยขึ้นไปจับกลุ่มเกิดเป็นรูปต่าง ๆ แปลก ๆ อยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วก็อันตรธานหายไปในอากาศฉะนั้น โอ้บัดนี้ได้สำนึกผิดแล้วในความดุร้ายทารุณมุ่งหวังความสง่าผ่าเผยอันอาบด้วยโลหิต ความเกลียดชังและเย้ยหยันในอุดมคติ และความหวังของลูก ความหยาบช้าทารุณที่บังคับให้ลูกไปอยู่ในช่องที่อันแคบแห่งโลก แม้กระทั่งทำให้ลูกต้องตายไป แต่มาบัดนี้แม้ยังนึกเห็นเรื่องร้ายครั้งกระนั้นฝังเป็นความจำอยู่ด้วยความละอายใจ และแม้จะได้เห็นลูกมีความสุขกว่าดังนี้ ก็ใครเล่าเป็นผู้ได้รับทุกข์นอกจากตัว

ข้าพเจ้าผู้ซึ่งกระทำให้แก่ตนเอง เป็นจารึกชื่อไว้ในประวัติอย่าง มัวหมองมิมลทิน ว่าเป็นผู้เกี่ยวข้องอยู่ด้วยความผิด ความชั่วร้าย ทารุณ ส่วนลูกนั้นต้องได้ทุกข์ทรมานด้วยความบริสุทธิ์ปราศจาก ความผิดกลับชนะสู่ความมีชัย เอาชนะความชั่วด้วยความดีอันหา เขตสุดมิได้นั้นฉันใด พระโพธิสัตว์ทรงสละชีพเพื่อประโยชน์แห่ง สัตว์โลก บันดาลใจมนุษย์ให้เรืองแสงอยู่ด้วยธรรม จุดให้ลุก อยู่ด้วยความรักในคุณงามความดี และนำเขาเหล่านั้นให้เข้าสู่ วิถีแห่งหนทางแปด เป็นประหนึ่งได้จุดคบประทีปขึ้นดวงหนึ่ง แล้วจุดดวงอื่น ๆ ต่อไปอีกตั้งล้าน ๆ ดวงและซึ่งจะจุดต่อ ๆ ไป อีก ยิ่งแดนอาณาเขตแห่งพุทธเกษตรออกไปไกลจนหาเขตสุด มิได้ ก็มีฉันนั้น โอ้ลูกรัก ถ้าลูกประพฤติธรรมน้อยกว่านี้ มี ความอดทนน้อยกว่านี้ และยอมทำตามใจพ่อโดยละทิ้งซึ่งพุทธวิถี ยอมแต่งงาน เป็นภริยาข้าราชการผู้ใหญ่ ด้วยเห็นประโยชน์อย่าง อื่นมากกว่าความรัก และพ่อก็ยังเป็นเสี้ยนร้ายในมนุษย์ เป็นผู้ ชนะปราบมนุษย์ทั้งหลายให้ราบลงด้วยความเดือดร้อนลำเค็ญ ก็ เป็นแน่ว่าจะได้รับวิบาก ผลไปเกิดอยู่ในห้วงน้ำวิตารนี้นที่มีแต่ ความทุกข์ทรมาน ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ (หมายถึงพระกวนอิมโพธิสัตว์) ขอให้ข้าพเจ้าเมื่อได้ละทิ้ง ความปรารถนาที่แผ่อาณาเขตแล้ว ละทิ้งการปราบปรามเอาชัย

เอาความสง่าในเกียรติคุณ ละทิ้งความชั่วร้ายความดุร้ายอำมหิต และความโง่ในความเย็นใหญ่เสียแล้ว เปรียบเหมือนตัวจักจั่นซึ่งลอกคราบกางปีกบินสู่ที่สูงสูงและสูง ๆ ยิ่งขึ้นไป แสงแดดอันสูงรุ่งเรืองคือบนฟ้าชั้นสวรรค์และหาเขตสุดมิได้ และความปรารถนานั้นเป็นดั่งดวงแก้วมณีมีอยู่ในใจของข้าพเจ้ายิ่งกว่าชีวิตนี้จะเป็นปัจจัยให้ได้เห็นลักษณะแห่งแดนอันบริสุทธิ์คือสุขาวดีหรือไฉน"

พระโพธิสัตว์เมี่ยวซันทรงชำเลืองอย่างอ่อนหวาน ปานว่าเป็นแสงเรืองงามเมื่อสายัณห์ในยามเย็นแห่งคิมหันตฤดู แล้วตรัสตอบด้วยพระเสียงอันอ่อนละมุนดังลมปราณแห่งวสันตฤดู ยังความเคลื่อนไหวให้โลกกลับมีชีวิตใหม่ว่า

"โลกสวรรค์แห่งสุขาวดีที่ว่านั้น เกิดจากพระมโนแห่งพระพุทธเจ้า เป็นแดนอันกอปรด้วยความประสานและคุณธรรมความดี เพราะแดนนั้นเป็นพรหมจริยาแห่งพระองค์ เพื่อยังผลในหลักแห่งพระโพธิญาณให้แผ่ซ่านไปทั่วโลก พิภพปลุกสรรพสัตว์ให้ตื่นขึ้นจากหลับ เปรียบเหมือนห้วงสมุทรอันลึกซึ้งซึ่งเหมือนแว่นฉายรับเอาความสง่ารุ่งเรืองของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ไว้ฉะนั้น นี่มิฉันใด รูปที่เข้ากันได้กับธรรมชาติแห่งตน คือ พระธรรมกาย

อันเป็นอรูป ย่อมสำแดงให้ปรากฏเห็นแก่สรรพสัตว์ โดยเป็นรูปแห่งความรุ่งเรือง เพื่อสั่งสอนและนำสัตว์เหล่านั้นไปยังแดนสุขาวดีที่แท้จริง ย่อมเร้นซ่อนอยู่ในจิตใจของทุกผู้ทุกนาม และเมื่อใดจิตใจนั้นคืนชื่นด้วยพุทธิ จิตแห่งพระพุทธเจ้าก็ย่อมสถิตอยู่เป็นอาการที่ประสานกันอย่างสงบ นั่นแหละคือสุขาวดีแดนอันบริสุทธิ์ นั่นคือสวรรค์แห่งทิศตะวันตก เพราะนะนั้นโลกที่อยู่นี้อาจเป็นแดนอันบรมสุขแห่งสุขาวดีอยู่ในตัว หรือถัดไปในประการที่สอง ให้แก่ผู้ซึ่งยังไม่เห็นแจ้งซึ่งโพธิในแดนเทวโลก และประการที่สาม ได้แก่ผู้เสวยสุขอันได้รับผลซึ่งแท้จริง คือพรหมในแดนอันเป็นหนึ่งแห่งความบริสุทธิ์ และประการสุดท้าย ได้แก่แดนแห่งแสงสว่างและความสุขอันหาเขตสุดมิได้ ซึ่งเป็นที่สถิตของพระ พุทธเจ้าและเป็น แดนที่พระองค์ทรงนำสรรพสัตว์ที่มีรูปมีชีวิตไปสู่ ด้วยอาศัยพระวิริยภาพขันติธรรมและรักความเมตตากรุณาอันไม่มีตาย สู่ความมีชัยชนะตลอดไปทุกยุคกาล อันสุมทุมพุ่มไม้แห่งสัตตมณีเหล่านี้ คือ คุณธรรม ๗ ประการ และสระทั้ง ๘ เหล่านี้ อันจำรัสโอภาสด้วยดอกปทุมทิพย์ แสดงถึงธรรมคำสั่งสอนแห่งพระพุทธเจ้า คือ หนทางอันประเสริฐ ๘ ทาง เพราะจะเห็นจากดอกปทุมทุกดอกที่แย้มบาน เป็นรังสีพวยพุ่งออกมานับด้วยจำนวนแสนเท่าพันทวี และจากรังสีนั้นแต่ละสาย

บังเกิดมีพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนแสนเท่าพันทวี มีพระรูปเป็นสีทอง และมีมงคลลักษณะเสด็จไปโปรดสัตว์ยังโลกต่าง ๆ นับไม่ถ้วน เพราะผู้ที่ไปเกิดในแดนสวรรค์สุขาวดีย่อมข้ามพ้นแล้วซึ่งกระแสธาร และบรรลุโมกษะสถานความหลุดพ้นจากโอฆสงสาร เจริญรอยแห่งพระบาทพระพุทธเจ้า เข้าถึงเขตที่มีความเกิดความตายในภายหน้าอยู่ในอำนาจแห่งตน หรือถ้าปรารถนาก็เข้าสู่ความหยุดพักคือพระนิรวาณ แล้วกลับมาสู่ยังโลกต่างและปรากฏพระองค์ในโลกานุโลกอันนับไม่ถ้วน เมื่อใดได้รู้แจ้งในรูปแห่งเรื่องงาม (ธรรมกาย?) เมื่อนั้นท่านก็ไม่ประกอบการงานเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เพราะเมื่อบรรลุภูมิโพธิสัตว์แล้ว ก็จะมีพระธรรมเป็นดังเกราะสวมกายอย่างบริบูรณ์ และยินดีไปช่วยโลกต่าง ๆ แห่งความทุกข์แล้วนำสรรพสัตว์ผู้ได้ทุกข์ไปสู่ความเป็นสันติสุขแห่งพระนิรวาณ ตนจะไม่รู้สึกคือตนและของตนแม้แต่ร่างกายก็เต็มใจสละได้ด้วยยินดี ถ้าว่าสละแล้วจะเกิดผลเป็นบังเกิดสุขและความรอดพ้นแห่งสรรพสัตว์ พระโพธิสัตว์นั้นย่อมพ้นแล้วจากเรื่องวิวาทบาดหมางและความเป็นอริแก่สิ่งใด ๆ มีหทัยเปี่ยมด้วยอุเบกขาญาณ มีหทัยเป็นบุญกอปรด้วยเมตตากรุณามุทิตาอุเบกขาคุณ มีหทัยอันเป็นประโยชน์ เป็นความเที่ยงธรรม ความมั่นคงประดุจดังเขาพระสุเมรุบรรพตซึ่งไม่มีไหวสะเทือน บัด

นั้น ท่านทั้งหลายกำลังจะเข้าไปสู่แดนที่กล่าวนี้ เพราะฉะนั้น จง ตระเตรียมจิตใจเพื่อเข้าสู่อาการ เห็นอันสูงสุด แห่งจักวาลานจักร-วาล ณ บัดนี้เถิด"

ในขณะนั้นเป็นครั้งแรก ก็ได้เห็นความสว่างงามเป็นแสง แวววาวพราวตา ปรากฏเป็นรูปหอสูงลิ่วแล้วล้วนไปด้วยมณีรัตน์ ประดับด้วยรวัช ๔ คันอันดูระยับตา ห่อหุ้มด้วยข่ายเพชร ซึ่งฉายแสงเป็นรัศมี งามยิ่งกว่าวิมานของเทวดาในแดนสวรรค์ บัดเดี๋ยวรูปนั้นก็เปลี่ยนแปรไปเป็นข่ายมกดาแล้วเป็นหอเพชรรัตน์ หรือเป็นกลุ่มเมฆประกอบด้วยดอกไม้สวรรค์ ครั้นแล้วทัศนียภาพก็คลี่คลายกลายรูปเป็นดอกปทุมรัตน์น่าพิศวง มีใบนับได้ ๘๔,๐๐๐ ใบ ทุก ๆ ใบมีเส้นนับจำนวนได้เท่ากัน และทุก ๆ เส้นมีมณีรัตน์แห่งสวรรค์ในจำนวนเช่นกัน และดวงมณีนั้นแต่ละดวงมีรัศมีทองพุ่งออกมาเท่า ๆ กัน และทุก ๆ รัศมีนั้นฉายแสงให้เห็นโลกานุโลกนับได้ด้วยหมื่น ขณะนั้นภิกษุชั้นไม่และนานาคซึ่งยังเป็นผู้รับใช้พระโพธิสัตว์ด้วยความภักดี มีความประหวั่นพรั่นพรึง พนมมือทูลถามว่า "ข้าแต่พระผู้เป็นมัคคเทศก์และสหาย และด้วยพระธรรมคำสอนอันแท้จริงแห่งพระองค์ได้นำข้าพเจ้ามาสู่สูงถึงแดนทิพย์เหล่านี้ ขอพระองค์จงอย่าได้เสด็จจากข้าพเจ้าไป เพราะถ้าทิ้งข้าพเจ้าไว้ตามลำพังก็เสมือนขาดดาว

แห่งธรรมประจำตัวข้าพเจ้า ก็จะต้องเคว้งคว้างตกอยู่ในความกว้างไพศาลแห่งจักรวาลหมดความรอดพ้น"

พระโพธิสัตว์เมื่อรวันเอาพระหัตถ์วางลงเหนือศีรษะของคนทั้งสองด้วยอาการทรงรับรองและตรัสว่า "ดูกร เจ้าผู้ภักดี อย่าได้วิตกกลัวด้วยความภักดีของเจ้า กระทำให้มั่นหนักแห่งกุศลกรรมเป็นสัมพันธ์อยู่กับเรา ซึ่งไม่มีกาลและโอกาสจะพรากไปจากกันได้ ท่านทั้งหลายคือบิดามารดาฯ และเจ้าทั้งคู่ผู้เป็นศิษย์ที่มั่นคงด้วยภักดี รวมหมดนี่ย่อมจะได้ชัยชนะบรรลุมหานิรวาณ ขอแต่ให้ดำเนินตามคำสอนของเราให้แน่วแน่ไว้ เพราะในบัดนี้ ท่านกำลังจะเข้าถึงความเป็นที่สุดแห่งปรารถนาเข้าอยู่เฉพาะพระพักตร์พระอมิตาภพุทธ ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่แห่งความสว่าง เป็นพระธรรมกายที่เผยให้ปรากฏเห็นเป็นรูปอันรุ่งเรือง"

ความรู้สึกสยองกลัวเพราะความสง่าน่าเกรงขาม และด้วยความปีติยินดีอย่างสุดซึ้ง ได้แผ่ซ่านเข้าไปจับอยู่ในใจของคนทั้งหมดซึ่งอยู่ที่นั่นในขณะที่ได้เห็นอย่างชัดแจ้ง ซึ่งพระรูปพระอมิตาภพุทธอันสง่า ประทับอยู่บนแท่นบัทมอาสน์แห่งสวรรค์ฉายแสงแพรวพราวยิ่งกว่าพระเมรุมาศ นับจำนวนด้วยโกฏิเบ็นตรีคูณ อันพระรูปนั้นสูงได้ ๒๐๐,๐๐๐ นิยุตแห่งโกฏิโยชน์ (*นิยุตคือจำนวนหน่วยมีศูนย์ตาม ๒๐ ศูนย์ นิยุตแห่งโกฏิคือมากจนเหลือ*

วัดเหลือนับ) ยิ่งด้วยด้วยจำนวนเม็ดทรายในแม่พระคงคารวบประภามณฑล แห่งพระรูป มีพระพุทธเจ้า เป็นจำนวนเหลือคณนา แต่ละองค์ก็มีพระโพธิสัตว์เป็นบริวารนับด้วยอสงไขย เพราะพระรูปอันรุ่งเรืองแห่งพระอมิตาภพุทธ ย่อมฉายแสงส่างไปทั่วโลกทั้งหลายในทิศ และรับเอาสรรพสัตว์ผู้ซึ่งมีจิตเพ่งอยู่ในพระองค์โดยไม่ทรงละทิ้ง พระรูปอันแท้แห่งพระอมิตาภพุทธนั้นเป็นอนันต์และแผ่ไปทั่ว และปัทมอาสนของพระองค์นั้น ผุดมาแต่ก้นบึ้งแห่งกาลเวลาอันลึกเหลือหยั่งได้ แล้วเจริญไพศาลยิ่งด้วยความกว้างอันโอพารของสกลจักรวาล.

บรรดาสัตว์ทั้งหลายประกอบเป็นพระประภามณฑล เหล่าพระโพธิสัตว์ซึ่งมีรูปทอง เข้าอยู่ใกล้ความเรืองรองของวัชรอาสนชาติหรือคติทั้ง ๖ และบรรดาทั้งสิ้นในสกลจักรวาล อยู่รอบนอกแห่งวงประภามณฑล เป็นลดหลั่นออกไปตามกรรมที่ได้กระทำไว้ ด้วยสุรเสียงซึ่งใครได้ยิน ย่อมกระทำให้เป็นผู้ตื่นอยู่ด้วยปัญญา ไม่มีวันอันดับเลือนและนำสัตว์ไปสู่วิถีแห่งพุทธ พระอมิตาภพุทธทรงแสดงพระธรรม และจากพระชิวหาแห่งพระองค์บังเกิดมีทองรัศมีพวยพุ่งออกมา แต่ละสายแห่งรัศมีบังเกิดมีพระโพธิสัตว์นับด้วยร้อยโกฏิอสงไขย มีพระกายไพโรจน์ด้วยแสงอุไร ประกอบด้วยมงคลลักษณะ และประทับอยู่บนปัทมอาสนอันฉาย

แสง พระโพธิสัตว์เหล่านี้เคลื่อนไหวไปตลอดทุกแห่งทิศคู่โลกต่าง ๆ นับด้วยแสน เสด็จประทับอยู่ท่ามกลางอากาศทั่วทุกด้าน แล้วตรัสประกาศซึ่งพระธรรม.

และด้วยประการฉะนี้ พระอมิตาภพุทธทรงประกาศพระธรรมด้วยพระสุรเสียงมีส่ำดังราวกับฟ้ากระหึ่มในก้อนเมฆว่า

"ตลอดไปในโลกานุโลก อันเหลือคณนา แห่งกลาง มหาสมุทรอันหาเขตสุดมิได้ เรายอมเคลื่อนไปมา เพื่อให้ความปรารถนาในพรตของเราสำเร็จผล คือ เป็นนายกและมัคคุเทศก์ให้แก่สรรพสัตว์ ระบบแห่งโลกพิภพเกิดแล้วก็ถึงแก่ความประลัยด้วยไฟ แต่เราผู้ไม่มีใครชนะได้ หาได้ถูกกระทบกระทั่งซึ่งความพินาศนั้นไม่ ย่อมประกาศพระธรรมซึ่งเป็นเสมือนสารถีแห่งเทพและมนุษย์ตลอดกาลอันเป็นอสงไขยกัปป์ สรรพสัตว์เปรียบเหมือนผู้ทอผ้า เอากรรมแห่งตนเป็นกระสวยทอ และเอาชีวิตเป็นเส้นทอ การกระทำและความดิ้นรนแห่งตน ย่อมก่อให้เกิดภพเกิดชาติคือโลก และกรรมนั้นมีต่าง ๆ กันฉันใด โลกก็มีต่าง ๆ กันฉันนั้น จากเหตุย่อมเกิดเป็นผล และจากผลเกิดเป็นเหตุขึ้นใหม่ อันพระธรรมนั้นมีประจำอยู่ในชีวิตสัตว์ทุกรูปทุกนาม แต่ทว่าพระธรรมนี้ เปรียบเหมือนมณีรัตน์และทองคำซึ่งฝังอยู่ในกลางใจโลก ไม่มีผู้ใดทราบและเห็นได้ด้วยอินทรีย์ จนกว่าจะตั้ง

ความเพียรแสวงหาและขุดค้นขึ้นมา แล้วประกอบเป็นศิลปเกิดเป็นรูปขึ้น นี่ฉันใด สัตว์ทั้งหลายตลอดไปในโลกานุโลกก็ได้ดำเนินการงานของตนไป แต่ก็หารู้ไม่ซึ่งพระธรรมอันเป็นธรรมชาติปรากฏอยู่ในตนหรือรู้จักหนทางซึ่งจะนำตนไปสู่โพธิญาณอันเป็นจุดที่หมายปลายทาง สังสารจักรย่อมหมุนเวียนไปเป็นรอบ ๆ เรื่อย กง คือกิเลสตัณหา ดุม คือความโศกาดูรเดือดแห้งใจ และเพราะฉะนี้เรา ผู้เป็น แหล่งปฐม แห่งโพธิญาณ อันกอปรด้วยเมตตากรุณาและทยาธิคุณที่บรรดาสัตว์ทั้งหลายย่อมเข้าถึง กายของเราประกอบด้วยสาระแห่งพระธรรม เรายอมเข้าสิงอยู่ในจิตใจของผู้ซึ่งปรารถนาโมกษะความหลุดพ้น ปณิธานอันสูงสุดที่มีอยู่ในใจของสัตว์เหล่านั้น เราก็ไปปรากฏเกิดอยู่ เพราะคุณลักษณะแห่ง พระพุทธเจ้า ย่อมประดิษฐาน อยู่ใน ดวงจิต ของเขาเหล่านั้น มีแรงกำลังเหมือนดังเปลวไฟหินเหล็กไฟ ซึ่งลุกรุ่งโรจน์ขึ้นได้ด้วยความรุ่งเรืองแห่งคุณธรรมและความรักนั้น.

" อันมังกรแห่งความมืดย่อมถูกอรุณเทพเอาแหลมทองเข้าพุ่งแทงและประหารเสียฉันใด เรายอมใช้ความรุ่งเรืองมีส่งาของเราแทงทะลุเข้าไปถึงในนรกที่มืดตื้อ กระทำให้ผู้ที่หมดหวังกลับมีหวังและความบรรเทานำไปสู่ทางแห่งธรรมและความสว่าง แดนอันมืดในโอกาสโลก ก็กลับเปลี่ยนเป็น แดนสวรรค์ อันมลัง เมลือง

อบอุ่นด้วยความเมตตาปรานีและความรักฉันนั้น เราได้ยอมสละดวงตาของเรายิ่งด้วยจำนวนดวงดาวที่มีอยู่ เพราะด้วยความเมตตากรุณาต่อโลกอันมีแต่ความทุกข์ เราหยาดโลหิตของเราประดุจดังน้ำในมหาสมุทร ก็ไม่ได้มีปรารถนาอย่างไรนอกจากจะช่วยทุกข์สัตว์โลกให้รอดพ้น ในโลกานุโลกอันเป็นอนันต์เราได้สละชีวิตของเรา เพราะเราตายอย่างบรรดาความตายของผู้ที่มีความกล้าหาญและความจริง และไปเกิดในชาติใหม่สูงขึ้นโดยลำดับ ความทุกข์และความตาย เราถือเป็นความบันเทิงสุข ยอมทนทุกข์ทรมานเพื่อโลกที่เป็นทุกข์แสนเทวศ ปลดปล่อยให้รอดพ้นและสู่ความมีอุดมสุข เราต่อสู้เข้าไปในกลางเปลวไฟ กลางพายุร้ายและท่ามกลางความคับขัน ไม่ถอยและไม่มีใครเอาชนะได้ ย่อมเอาชนะแก่ความตาย ทั้งนี้ก็เพื่อให้สัตว์โลกอันนับไม่ถ้วนถึงซึ่งแดนอมตะไม่มีตาย มีความสุขสงบอันหาเขตสุดมิได้"

ครั้นแล้วคนเหล่านั้นก็บังเกิดความรู้สึกแจ้งว่าตนกำลังจะบรรลุผลถึงที่สุดแห่งความรู้แจ้งอันยิ่งใหญ่ มีความปรารถนาอันแรงกล้าจะเข้าสู่ในเอกแห่งพระพุทธเจ้า แล้วประกอบการงานอันจะช่วยให้สรรพสัตว์ในสกลจักรวาล ให้หลุดพ้นจากกิเลสและความหลง ต่างตั้งจิตเป็นสมาธิ บังเกิดเป็นเปลวไฟอันรุ่งเรือง เผาสิ่งที่เป็นราคีแห่งโลกที่มาอยู่ในตนจนหมดไป ก็ปรากฏรูปขึ้นใหม่เป็นกายทองอันเรืองรอง ประดิษฐานอยู่บนบัทมอาสน

มณี อยู่เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าในตอนชั้นในที่สุดแห่งพุทธ-มณฑล เป็นยอดแห่งหมู่ผู้ได้บรรลุแล้วซึ่งความสุขอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้า ทรง สำแดงพระ อาการยิ้มอย่าง เป็นทิพย์สุขุม ละมุนละไม ปรากฏเป็นรังสีกอปรด้วย ๕ สี (ไม่ใช่ฉัพรังสี ๖ สี) พวยพุ่งออกมาจากพระโอษฐ์ในขณะ ที่ตรัสด้วย พระสุรเสียงอันมี พระทยาธิคุณหาที่สุดมิได้ว่า

"แต่นี้ไป ให้เมี่ยวซันมีฉายาว่า พระโพธิสัตว์ผู้ประกอบด้วยมหาการุณย์ และมหาทยาธิคุณ ผู้ช่วยให้ผู้ได้รับทุกข์ได้รอดพ้น ผู้คุ้มครองป้องกันอันมีปาฏิหาริย์และช่วยเสมอ แก่สัตวโลกเป็น **พระกวนอิม** ผู้ได้ยินเสียงร้องปริเวทนาแห่งสัตว-โลก (*อวโลกิเตศวร*) สถิตอยู่ในทยาธิคุณอันปราศจากเขต กำหนดแทบแม่น้ำกาลนที สถิตบัฑมอาสนมณีอันสูงลิ่วเป็นเทวแห่งเกาะอันศักดิ์สิทธิ์และทะเลใต้ พื่นางของเจ้าซึ่งแต่ก่อนมี มลทินด้วยโลกียสุข แต่บัดนี้ได้ชำระให้บริสุทธิ์ด้วยไฟแห่งสมาธิ ก็จะได้เข้าสู่ทางแห่งความสำเร็จอันสมบูรณ์ เมี่ยวเชงให้มีฉายาว่า พระโพธิสัตว์ผู้บริสุทธิ์ยิ่งนักและงามพร้อมถ้วน อันอาการปรากฏแจ้งของเจ้าจงมีลักษณะ เป็นเพลิงเผาบรรดาความชั่วร้ายทั้งหมด มีสิงห์แห่งมรกตเป็นเครื่องหมาย ส่วนเมี่ยวหินจงมีเกียรติเป็นโพธิสัตว์ผู้รุ่งเรือง พร้อมแลผู้บริสุทธิ์อย่างยิ่ง มีอาการปรากฏแจ้งคือน้ำ และด้วยอาศัยความบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน

ออกล้างสิ่งสกปรกโสมมบรรดาที่ในโลกหมื่นโลกขจัดให้หมดไป มีช้างแห่งเพชรเป็นเครื่องหมาย ส่วนจักรพรรดิเมื่อยวง เมื่อได้สละทิ้งแล้วซึ่งรัชชแห่งความหยิ่ง และได้บากบั่นผ่าทางทุรกันดารด้วยตบะ ความอดทนและรู้สำนึกในบาปกรรมที่ทำไว้มาสู่แดนอันบริสุทธิ์สุขาวดี ขอตั้งแต่งให้เป็นโพธิสัตว์ผู้ทรงความบริสุทธิ์ชนะแล้ว เป็นผู้สำรวจตรวจหมู่มติชน อันลักษณะความกล้าหาญของท่านซึ่งแต่ก่อนใช้เพื่อประโยชน์แห่งตน สำสมกรรมชั่วไว้ทำลายตน แต่นี้ไปจงทรงกระบี่แห่งปัญญาความเที่ยงตรงความบริสุทธิ์และความการุณย์แต่ก่อนความสุขของท่าน เป็นเครื่องเดือดร้อนแก่คนอื่น บัดนี้ต่อไปจงแสวงความดีให้แก่ผู้อื่น ให้ชีวิตของท่านจงเป็นที่แซ่ซ้องสาธุการ หาใช่เป็นที่สาปแช่งเหมือนเมื่อก่อนไม่.

"ส่วนพระนางโปยา ให้ได้รับฉายาว่าพระโพธิสัตว์ทรงคุณความดีนับหมื่น เป็นผู้สำรวจสอดส่องบรรดาสตรีที่ลอยชื่อและด้วยความซื่อสัตย์ภักดีในตัวท่าน จงเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นตลอดกาลนาน ดูกรพระนางโปยาผู้บริสุทธิ์ ท่านเอ๋ยโอษฐ์แต่ถ้อยคำที่ดีงาม มีความเมตตา เมื่อพระเจ้าเมี่ยวจวงประชวรพระโรคเป็นแผลเน่าอย่างน่าเกลียด และเป็นผู้ทำความผิดอย่างโหดร้ายให้แก่ท่าน โดยฆ่าธิดาของท่านเสีย ท่านก็มิได้ผูกอาฆาตเข้าช่วยประคับประคองสามี ของท่านด้วยความ อดทนไม่มีวันหยุด

หย่อน เมื่อเดินทางอย่างน่ากลัวอันตราย ท่านก็ร่วมทุกข์ทรมานอยู่ในอำนาจแห่งน้ำและไฟ บัดนี้ความทุกข์ทรมานของท่านถึงที่สุดแล้ว และบรรลุโพธิสัตวภูมิแล้ว ท่านจงเสวยสุขตลอดชั่วนิรันดากาล ส่วนชันไน่และนางนาค ซึ่งปฏิบัติอาจารย์ของเจ้าด้วยความภักดีอยู่เสมอ มีความรักซึ่งอาจชนะแม้แต่ความตายแต่นี้ไปให้ทั้งสอง อยู่รับใช้ในการงานอันเป็นการุณยธรรมของอาจารย์ต่อไปอย่างใกล้ชิดจนกว่าจะสิ้นกัลป แต่นี้ไปให้ชันไน่จงมีนามว่า สุวรรณมาณพ และนางนาคจงมีนามว่านางหยก ให้บรรดาศาสตที่สถิตแห่งพระโพธิสัตว์เหล่านี้ จงอวยสถานไปด้วยกลิ่นหอมแห่งความรู้ปเทอญ"

ด้วยประการฉะนี้ ที่เมียวชันได้ตรัสเป็นพระโพธิสัตว์ กวนอิมทรงพระการุณยธรรมหากำหนดเขตมิได้ และไม่ทรงยอมเข้าสู่ความเป็นบรมสุขครั้งสุดท้าย และยังคงอยู่แทบแม่น้ำแห่งกาลเวลา ไม่ยอมเสวยวิบากผลแห่งบุญบารมีที่มีอยู่ จนกว่าจะได้ช่วยทุกข์ของสัตว์ แม้อยู่ไกลเท่าไกลในดวงดาวที่แสนไกลให้รอดพ้นทุกข์ พระองค์คือความบริสุทธิ์และความงามน่ารักซึ่งปกแผ่ไปทั่วสกลจักรวาล ในวันอันปลอดโปร่งรุ่งเรืองแห่งฤดูสารทเมื่อท้องฟ้าแจ่มใสบริสุทธิ์เป็นสีคราม ครอบตะแกรกวนาป่าไม้ซึ่งเป็นสีทอง จะปรากฏพระทยาธิคุณบดบังเหมือนดั่งผ้าบางเป็นสีเงิน ปกแผ่เคลือมพรายกระเพื่อม ๆ อยู่ในท่ามกลางความสว่าง

แห่งดินฟ้า นั่นคือพระกวนอิม ผู้ซึ่งเหมือนหนึ่งเป็นอาจารย์ผู้ศักดิ์สิทธิ์ กำลังประเล้าประโลมใจผู้ซึ่งกำลังจะตายไป ด้วยการให้สัญญารับรองในความชนะแห่งชีวิตในโลกหน้า แผ่พระการุณย์ไปทั่วโลกและโปรยปรายวัสโสทกแก่ปีศาจซึ่งกำลังจะตายไป ให้ได้รับความสุขสงบ ในความงามเห็นกระเพื่อม ๆ มลังเมลืองแห่งทะเลในคิมหันตฤดู อิทธิพลแห่งพระองค์ย่อมเพิ่มแสงมลังเมลืองให้แจ่มจ้าอยู่ทั้น กระทำให้ดวงใจแห่งพระพุทธศาสนิกชนมีจิตมุ่งอยู่ด้วยความเบื่อหน่ายสว่างชาวปราศจากมลทิน ในท่ามกลางความงามสง่างามแห่งแสงจันทร์ในราตรีแห่งคิมหันตฤดู เมื่อแหงนดูท้องฟ้าห้วงสวรรค์ จะเห็นเป็นประหนึ่งพัสตราภรณ์อันบริสุทธิ์ของ พระองค์ประดุจว่าทรง นำเอามาแผ่ปกคลุมเป็นเครื่องคุ้มกันด้วยความรัก น้ำค้าง คือ น้ำอมฤตแห่งพระธรรม อันโปรยปรายมาจากแจกันแก้วอันหาตำหนิมิได้ กระทำให้แผ่นดินซึ่งแห้งผากกลับชุ่มชื้นขึ้น เหมือนหนึ่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ทำให้ดวงใจมนุษย์ที่เหี่ยวแห้งด้วยไฟแห่งราคกลับชุ่มชื้นขึ้นฉะนั้น ส่วนแสงสว่างอร่ามงามของดวงเดือน ซึ่งเห็นเป็นทางขาวไปในห้วงสวรรค์ชั้นสูงสุด ก็เปรียบเหมือนดังฉายแสงอันเรืองรองแห่งหนทางอันประเสริฐ ๘ ประการให้ปรากฏเห็น.

หลวงจีนพูหมิง ได้เห็นความประหลาดอัศจรรย์อย่างน่าพิศวงครั้งบุรพกาลแล้ว ก็กลับคืนสู่สภาพแห่งความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ดวงใจเปี่ยมด้วยปีติที่ได้เห็นทัศนียภาพในอดีต เห็นสุมทุมพุ่มต้นเชอรี่อีกครั้งหนึ่ง พระจันทร์ยังเพ็ญดวงอาบแสงสว่างนวลไปทั่วฟ้า กลิ่นบุปผชาติที่ร่วงโรยก็โปรยกลิ่นลงมาพรูดังปลิวหิมะ ยังไม่ทันจะตกถึงดิน เมื่อหลวงจีนพูหมิงกลับคืนสภาพยังปัจจุบัน ในเมื่อได้ผ่านอาการเห็นเป็นอดีตมานานแสนนาน หลวงจีนพูหมิงเปล่งอุทานกล่าวมาว่า "ประหลาดอัศจรรย์นักหนา เรานี้เป็นเซตชิน (ผู้ชนะซึ่งแดนเกษตร เป็นชื่อฌานชั้นหนึ่งของมหายาน) ผู้ซึ่งไม่เข้าอยู่ในกาลเวลาวิถีแห่งจิตที่รู้แจ้งแล้วของโลกเป็นขณะชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น และบรรดาอาการที่ปรากฏเห็น ตามที่แจ้งอยู่ในพระคัมภีร์วัชรสูตร ก็เป็นเหมือนหนึ่งความฝัน เป็นภาพมายา เป็นฟองน้ำเป็นเงา และเป็นหยาดน้ำค้างอันเลือนพรายหรือไม่ก็เป็นดังฟ้าแลบฉะนั้น" หลวงจีนพูหมิงมีใจเปี่ยมด้วยความรู้พระคุณควรบูชา ก็ยกมือขึ้นประสานบูชาพระไตรรัตน์.

ในระหว่างที่เข้าอยู่ในที่วิเวก หลวงจีนพูหมิงจึงเขียนเรื่องพระกวนอิมทรงสดะพระชนมเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นเมียวชัน.

เมื่อกลับมาวัดแล้วบรรดาเพื่อนหลวงจีนก็พากันมาต้อนรับด้วยความยินดี หลวงจีนพูหมิงจึงอ่านเรื่องซึ่งเร้นซ่อนอยู่ด้วย

เมฆหมอกแห่งกาลเวลา ให้ที่ประชุมสงฆ์พ้น เมื่ออ่านจบเรื่องแล้ว หลวงจีนทั้งหลายต่างก็พร้อมใจโดยมิได้นัดแนะกัน ยกมือขึ้นประสาน กระทำอภิวาทแก่พระกวนอิม ผู้ทรงทยาธิคุณหากำหนดมิได้ แล้วเปล่งวาจาว่า

"ข้าแต่พระองค์ทรงพระมหาทยาธิคุณ ทรงพระกรุณาแก่เหล่าข้าพเจ้าด้วย"

ในท่ามกลาง ควันหอมแห่งธูป ซึ่งลอยเป็น เกลียว ขึ้นไปในอากาศ มีกลิ่นหอมยิ่งกว่าบรรดาเครื่องหอมซึ่งมีอยู่ในโลก อากาศก็สะเทือนหึ่ง ๆ ดังเสียงประสานแห่งสวรรค์ ขณะนั้นมีแสงสว่างเป็นรูป ประดุจพัสตราภรณ์มรกต มีแสงรุ้งผ่านเข้ามาในที่ชุมนุมสงฆ์แล้วก็ปรากฏพระกายเป็นพระโพธิสัตว์กวนอิม ทรงแจกันมณีมีกิ่งสนอันเขียวสด พระโพธิสัตว์ทรงเอากิ่งสนจุ่มน้ำมนต์ในแจกัน แล้วทรงสลัดน้ำค้างทิพย์คือน้ำมนต์ประพรมไปที่หมู่สงฆ์ ครั้นแล้วอาการที่ปรากฏเห็นนกผ่านพ้นไป ในท่ามกลางหมู่สงฆ์ซึ่งมีกำลังกระทำอภิวาทอยู่ราบพัน เป็นระยะเวลาซึ่งมีแต่ความประหลาดอัศจรรย์และความปีติยินดี และบรรดาหลวงจีนเหล่านั้นทั้ง หมู่ก็ได้บรรลุภูมิแห่ง ความสงบถึงเหตุการณ์ในอนาคต ซึ่งยังไม่เกิดขึ้น เพราะภิกษุเหล่านั้นทุกองค์ในบัดนี้ รู้ได้ว่าชัยชนะครั้งสุดท้ายคือพุทธภูมิย่อมมีแก่ตนเป็นแน่นมั่น ด้วยประการฉะนี้.

ไต้ซือเอี๋ย.

ไต้ซือเอี๋ย

ในพิธีกงเต๊ก หรือพิธีทงกระจาดในสารทกลางปี คงจะได้

เห็นรูปยักษ์ตนหนึ่งในจำพวกวัตถุกระดาษสำหรับเผา เรียกกันว่า ไต้ซือเอี๋ย หรือที่เราเรียกว่า พญายม โดยเข้าใจว่าเป็นนายผี. บนเศียรพญายมนั้น มีรูปเทวดาผู้หญิงขนาดเล็กเลี้ยบอยู่. เคยได้ฟังอธิบายจากเพื่อนจีนว่า รูปเทวดาผู้หญิงนั้นคือกวนอิมเนี่ย, ที่ไปสถิตอยู่เหนือเศียรไต้ซือเอี๋ยก็เพื่อป้องกันไต้ซือเอี๋ยผู้กินจุ ไม่ให้กินเครื่องเซ่นเสียแต่ผู้เดียว. หรืออีกนัยหนึ่งก็ว่า สำหรับดูแลมิให้พวกมนุษย์แย่งชิงกันกินเครื่องเซ่น. พวกผีกลัวไต้ซือเอี๋ยมาก เพราะไต้ซือเอี๋ย เคยกินผี. ที่ไต้ซือเอี๋ยไม่กล้ากินผี เพราะกวนอิมเนี่ยมาคุมอยู่บนเศียร. เรื่องราวอันว่าด้วยไต้ซือเอี๋ย เพื่อนจีนแปลมาให้ เป็นดังนี้:

มีพี่น้องชาวนาสามคน พี่ใหญ่หน้าแดง ชาวบ้านเรียกว่า อั้งส่อ, พี่ที่สองหน้าดำ เรียกว่า โอ่ส่อ, น้องสุดท้ายร่างพี่ใหญ่โต เรียกว่า ไต้ส่อ. อั้งส่อ กับ โอ่ส่อ เป็นพาล, ไต้ส่อเป็นคนสุภาพเรียบร้อย. อยู่มาวันหนึ่ง อั้งส่อ กับ โอ่ส่อ ไปฆ่าเขาตาย, เจ้าหน้าที่จะมาค้นจับตัวที่บ้าน ไต้ส่อทราบข่าว, จึงชายที่ทางบ้านช่องเพื่อออพยพหนีไปเมืองอื่น. พอออกพ้นประตูบ้านก็พอดีพวกเจ้าหน้าที่มาถึง. แต่ไต้ส่อเล็ดลอดหนีเข้าป่าไปได้ ข้ามห้วยเหวเขาเรื่อยไป, พอพลบค่ำดงพบวัดแห่งหนึ่ง เข้าไปขอ

อาศัยที่เต้าสื่อ.(๑) เต้าสื่อสอบถามเรื่องราว, ไต้สื่อก็ชี้แจงโดยตลอด. เต้าสื่อเห็นร่างกายไต้สื่อใหญ่โตและมีลักษณะดี จึงอนุญาตให้อยู่ แล้วบอกวิชาต่าง ๆ ให้. ไต้สื่อศึกษาวิชาอยู่ ๗ – ๘ ปี ก็สำเร็จ. วันหนึ่งเต้าสื่อเรียกไต้สื่อเข้ามาพูดว่า เจ้าก็ได้ศึกษาวิชาเชี่ยวชาญแล้ว. บัดนี้เจ้าเมืองมีประกาศต้องการคนมีวิชา. เจ้าควรไปอาสาสมัครเข้ารับราชการ เพราะชีนอยู่ที่นี่ต่อไปก็ไม่ได้ทำวิชาความรู้ให้เป็นผล. ไต้สื่อไม่ใคร่เต็มใจไปเพราะอาลัยอาจารย์, แต่เมื่ออาจารย์ต้องการเช่นนั้นจริง ๆ ก็ต้องจำไปกระทำตามคำสั่ง เมื่อจากกันนั้นเต้าสื่อได้ให้น้ำเต้าสองผล. สีแดงผลหนึ่ง, สีเขียวผลหนึ่ง. ผลสีแดง บรรจุผลไม้เหลืองกับผลไม้ขาว, เมื่อกินผลไม้เหลือง, กายจะแปรเป็นยักษ์สูงใหญ่หน้าเขียวมีเขี้ยวยาว, เมื่อกินผลไม้ขาว กายจะกลับเป็นมนุษย์ตามเดิม. น้ำเต้าเขียวบรรจุของสารพัดนึก, จะนึกเอาอะไรได้ตามความประสงค์. ไต้สื่อรับน้ำเต้าสองผลนั้นแล้ว ลาอาจารย์ไป. ครั้นถึงเมืองหลวง พบหมายประกาศแจ้งว่า พระเจ้าแผ่นดินประชวรหนัก ผู้ใดรับรักษาให้หายประชวรได้ จะตั้งให้เป็นฮูม้าราชบุตรเขย, ก็มีความยินดีฉีกประกาศนั้น. ผู้เฝ้าประกาศเชิญไต้สื่อเข้าเฝ้า ตรวจพระอาการโรค. แต่ก็ไม่ทราบ

(๑) อย่างเดียวกับเต้าหยิน.

ว่าประชวรโรคอะไร, จึ่งเทน้ำเต้าเชื่อว พลางพร่ำว่าขอให้ยาศักดิ์สิทธิ์ออกมารักษาพระเจ้าแผ่นดินให้หาย. ยากลังออกมาสองเม็ด. พระเจ้าแผ่นดินเสวยแล้ว หายประชวรทันที, ออกว่าราชการได้โดยปรกติ, แล้วยกพระธิดาให้ไต้ฮื่อ. อยู่มา พวกฮ่วนยกกองทัพเข้าประชิดติดนคร, แม่ทัพนายกองในเมืองหลวงหมดกำลังที่จะต่อสู้ ยินดีแบ่งปันดินแดนให้ เพื่อส่งบการสงคราม. ฝ่ายไต้ฮื่อไม่เห็นด้วย ขออาสาออกไปรบ ต้องการทหารที่แข็งแรงเพียง ๓๐๐ คน. ชั้นแรกพระเจ้าแผ่นดินไม่อนุญาต เกรงว่าจะเสียทีพวกฮ่วน ทั้งไต้ฮื่อก็เป็นราชบุตรเขย. ไต้ฮื่อจึงเล่าเรื่องเดิมว่าตนเคยเรียนวิชาพิชัยสงครามมาชำนาญ. แต่พระเจ้าแผ่นดินยังไม่ทรงเชื่อ. ไต้ฮื่อจึงกินผลไม้เหลืองที่มีอยู่ในน้ำเต้าสีแดง, ร่างกายกลายเป็นยักษ์ใหญ่สูงกว่ากำแพง มือเท้าใหญ่กว่าถังน้ำ, ภายหลังกินผลไม้สีขาว, ร่างกายกลับเป็นมนุษย์ตามเดิม. พระเจ้าแผ่นดินมีความยินดี, ยอมจัดทหาร ๓๐๐ คน มอบให้ไต้ฮื่อ. เมื่อไต้ฮื่อเทผลไม้เหลืองจากน้ำเต้าแดงแจกให้ทหารกิน รูปร่างกลายเป็นยักษ์ใหญ่ทุกคน. ไต้ฮื่อสั่งให้ทหารถอนต้นไม้เป็นอาวุธไปรบ. พวกฮ่วนเห็นก็พ่ายแพ้หนีไปหมด. เมื่อชนะศึกแล้วกลับเข้าเมือง, ไต้ฮื่อเทผลไม้ขาวให้ทหารกิน ก็กลับเป็นมนุษย์ตามเดิมทุกคน. แต่ส่วนไต้ฮื่อนั้น ผลไม้ขาวหมด กลับร่างเป็นมนุษย์

ไม่ได้ ต้องคงเป็นยักษ์สืบไป กินอาหารมากเท่าไร ๆ ก็ไม่อิ่ม : พบคนกินคน, พบผีกินผี. เจ็กเซียงฮ่องเต้ได้ทราบเรื่องนี้ มีเทวบัญชาให้ไท้แป๊ะกิมแชมาห้ามไต้สือมิให้ประพฤติเช่นนั้นอีกต่อไป และตั้งตำแหน่งให้เป็นไต้ซือเอี๋ยอยู่ใต้อำนาจพระกวนอิมเนี้ย.

พิจารณาตามเรื่องที่เล่ามา เห็นว่าจะเป็นนิยายในลัทธิเต๋าที่แต่งขึ้นประกอบให้สมเรื่องในภายหลัง. อันที่จริงไต้ซือเอี๋ยคงเป็นกวนอิมเนี้ยแบ่งภาคลงมาเกิดเพื่อบำราบพวกผีต่าง ๆ. เพราะตามมติมหายานมีอยู่ว่า ถ้าเป็นภาคของพระพุทธเจ้าหรือเทพองค์ใด ก็มีรูปขององค์นั้นไว้ทีเดียว, และที่แบ่งภาคลงเป็นยักษ์มารหน้าตาดุร้ายน่ากลัว ก็เพื่อให้พวกผีหวาดสะดุ้งมีความครั่นคร้าม.

ไต้ชีจุ๊ มหาสถามะปราปต์

พระโพธิสัตว์องค์ที่สอง ไต้ชีจุ๊พ่ะ คือ พระมหาสถามะปราปต์ หรือเรียกสั้นว่ามหาสถามะ, เป็นโพธิสัตว์ที่นิกายเซงโห้นับถือบูชา ตั้งรูปเรียงไว้กับพระกวนอิม มีพระอมิตาภพุทธอยู่กลาง, และยกว่าเป็นพุทธโอรสองค์ที่สองของพระอมิตาภพุทธ หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นผู้ช่วยพระอมิตาภสำหรับบรรเทาทุกข์สรรพสัตว์, เพราะพระอมิตาภเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จะมาเกี่ยวข้อง

กับชั้นสัตว์โลกโดยตรงไม่ได้นัก ต้องใช้โพธิสัตว์ออกหน้าเป็นผู้ช่วย. นายเอินเซินเนส์ เจ. อิเตล (Earnest J. Eitel's Handbook of Chinese Buddhism) กล่าวว่า พระโพธิสัตว์องค์นี้ สันนิษฐานกันว่าเป็นพระโมคคัลลานอัครสาวกซ้ายพระพุทธเจ้านั้นเอง. ในเรื่องของจีนว่า ไต้ซ์ซู มีฤทธิ์มาก ปาฏิหาริย์พานายช่างศิลปขึ้นไปถึงสวรรค์ชั้นดุสิต เพื่อได้เห็นองค์พระพุทธเจ้า แล้วจะได้สร้างพระพุทธรูปได้ถูกตามพุทธลักษณะ, และยังได้ลงไปช่วยมารดาที่ตายไปเป็นเปรตปรทัตตูปชีวิให้พ้นจากบีตติวิสัย (ดูเป็นเรื่องเดียวกับพระโมคคัลลานไปช่วยมารดาในนรก (ซึ่งเล่าไว้ในตอนหนึ่ง).

ประดูติกาลแห่งไต้ซ์ซู วัน ๑๓ ค่ำ เดือนที่ ๙.

มิล่อหุด พระศรีอารย.

พระโพธิสัตว์องค์ที่สาม มิล่อฮุด หรือมิเตกฮุด (ไม่ใช้คำว่า พุ่ซะ – โพธิสัตว์ – เหมือนองค์อื่น) คือ พระศรีอารยไมเตรย. พวกเราคงเคยเห็นรูปพระทำด้วยกระเบื้องเคลือบ หรือบางทีก็เป็นลายครามที่จีนทำเข้ามาขาย เป็นรูปพระอ้วนท้องพลุ้ยนั่งหัวเราะ (ฝรั่งเรียกว่า The Laughing Buddha พระหัวเราะ) มีรูปตั้งแต่ขนาดใหญ่จนเล็กเป็นตุ๊กตา, รูปพระท้องพลุ้ยนี้คือ มิล่อฮุด. แต่

มิเตกฮุด

เราเรียกกันว่าพระสังกัจจายน์. ที่เรียกอย่างนี้เพราะรูปไปตรงลักษณะกันเข้า. และฝ่ายจีนก็คงเรียกพระสังกัจจายน์ของเราว่ามิล่อฮุด. ที่วัดมังกรกมลาวาส เอารูปพระสังกัจจายน์กับมิล่อฮุดไปตั้งรวมกันไว้ด้วยความประสงค์ อย่างไรก็ตาม, จีนเข้าใจว่ามิล่อฮุดทั้งสององค์แล้ว, ฝ่ายเราก็เข้าใจไปว่าพระสังกัจจายน์ทั้งคู่, เป็นความเข้าใจผิดอย่างสนิททั้งสองฝ่าย.

พระศรีอารย์ ในคัมภีร์มิลอแอ้แซเกง กล่าวว่าพระศากยมุนีพุทธ์ มีพระบรรหารให้ อวตารมาสืบต่อ พระศาสนา ของพระองค์เมื่อล่วงห้าพันปีไปแล้ว เพื่อช่วยมนุษยชาติให้พ้นจากอกุศลกรรมที่ได้ทำไว้จนถึงที่สุดจะต้องล่มจมไป. รูปลักษณะของพระศรีอารย์นั้นว่า เมื่อเทพดาและเซียนมาชุมนุมสโมสรกันเลี่ยงกัน เซียนองค์หนึ่งได้พรรณนาว่า พระศรีอารย์ ประทับอยู่เบื้องขวาพระศากยมุนีพุทธ์ในสวรรค์ชั้นดุสิต, รูปของเธออาจรู้จักได้ง่ายเพราะมีหน้ายิ้มเป็นสุขอยู่เสมอ(๑) เกศาห้อยลงมาสละสลวย ใบหูยาว, นอกจากลักษณะพิเศษเหล่านี้ ยังมีรูปอ้วนท้วนแก้มเป็นพวง ปากกว้าง อุระและอุทรตอนบนเปิดให้เห็น, เพราะฉะนั้น จึงนับว่าแปลกกว่าบรรดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย, หัตถ์ขวาทรงย่ามกายสิทธิ์ เรียกว่า เคียนคุนแพ บรรจุดมกรด อันเป็นพืชหรือสาระของโลกที่ล่วงมาแล้ว. ท่านผู้นี้เป็นโอรสของท้าวจักรวรรดิราช.

รูปพระศรีอารย์ที่จีนทำ ก็มีลักษณะดังที่ว่าไปเห็นมานี้ แต่หัตถ์ขวาทรงประคำ. ลูกประคำเม็ดหนึ่งแสดงระยะกาลพันปี ที่พระศรีอารย์ได้บำเพ็ญบารมีแต่ปางก่อนมาแล้ว. หัตถ์ซ้ายถือ

(๑) จะเป็นเพราะลักษณะมงคลนี้กระมัง ในเวลาขึ้นบ้านใหม่ หรือเปิดห้างร้านใหม่ จีนมักเอารูปพระศรีอารย์ไปให้กัน ?

ย่ามกายสิทธิ์รวบปากย่ามไว้. ย่ามใบนี้ยังไม่ทันจะลูกศิษย์เคยลักเอาไปทำเหตุยุ่งในเรื่องซิเตงซันเจงไซ.

รูปพระศรีอารย ประดิษฐานไว้ในวิหารตอนกลางซึ่งสองข้างซ้ายขวามีท้าวจตุโลกบาล. ที่เอาไว้ในวิหารแรก คงมีความหมายว่า พระศรีอารยย่อมเป็นไปในกาลข้างหน้าเสมอ (ดูได้ที่วัดมังกรกมลาวาส หรือในแผ่นที่เลข ๒)

บุ้นซู้พู่สะ มัญชุศรี โพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์องค์นี้ บุ้นซู้พู่สะ คือ พระมัญชุศรี หรือมัญชุโฆษ เป็นพระโพธิสัตว์ประจำปัญญา. ตามเรื่องว่ามีกำเนิดจากรัศมีนลาฏพระศาสดาพระพุทธ. เพราะฉะนั้นพระมัญชุศรีจึงเป็นผู้บริสุทธิ์มาแต่กำเนิด เพราะไม่มีบิดามารดา ไม่เคยแปดเปื้อนด้วยครรภมลทินเหมือนสามัญชน. เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานล่วงได้สองร้อยห้าสิบปี, พระมัญชุศรีไปประกาศพระศาสนาที่แคว้นเนปาล และกำจัดสัตว์ร้ายในสระ ณ แคว้นนั้นเสียหมดสิ้น. หน้าที่พระมัญชุศรีคือกำจัดอวิชาความโง่เขลา, เป็นประธานในพระธรรม, และช่วยเหลือผู้ประกาศศาสนาให้แพร่หลายไปในโลกให้เกิดจิตศรัทธากล้าแข็ง. พระธรรมใดมีข้อความลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจให้แจ่มแจ้งได้, พระมัญชุศรีก็ใช้พระแสง

บุ้นซู้พู่สะ มัญชุศรี โพธิสัตว์

ชรรค์ คือ ปัญญาอันคมกริบ ตัดปมคือความมืดมัวมืดกังขานั้น ออกเสีย ให้ข้อพระธรรมอันลึกซึ้งเปิดเผยแจ่มชัดแก่โลกทั้งปวง.

นามที่นิยมใช้เรียกพระมัญชุศรี คือ ไต้ตี่ (มหามติ – มีปัญญาใหญ่), ไทจือ (ราชกุมาร และเชยบู๊กาจู (ธรรมราชผู้มีแขนหนึ่งพัน), รูปพระมัญชุศรีมักทำอย่างนั่งเหนือดอกบัวทรงมาลาโพธิสัตว์ (รูปใบไม้เรียงกันห้าใบ), หัตถ์ขวาทรงสมุดคัมภีร์ปารมิตา หรือ ดอกนิลอุบล (บัวขาบ) บางทีมีดวงจินดามณี, พาหนะสิงโต ซึ่งเคยหนีไปเป็นบีศาจดักจับพระถังซัมจั๋ง ในเรื่องไซอิ๋ว.

ประสูติกาลแห่งพระมัญชุศรี คือ วัน ๔ ค่ำ เดือนที่สี่

โพเฮี้ยน พู่สะ สมันตภัทร โพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์องค์ที่ห้า ชื่อ โพเฮี้ยน พู่สะ คือ พระสมันตภัทร, ทรงช้างเป็นพาหนะ (ช้างตัวนี้ก็เคยไปเป็นบีศาจทำเรื่องยุ่งในไซอิ๋วเหมือนกัน), มีรูปลักษณะคล้ายคลึงกับพระมัญชุศรี. พระสมันตภัทรนี้ ว่ามีกำเนิดจากพระไวโรจนพุทธ เป็นพระโพธิสัตว์องค์ที่เจ็ด ในหมู่ฌานโพธิสัตว์ทั้งแปดของมหายาน ในลำดับก่อนพระมัญชุศรีซึ่งเป็นองค์ที่แปด. ในพุทธศาสนานิกายมิจฉา พระสมันตภัทรเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในชุดพระพุทธเจ้าทั้งสิบของนิกายนั้น และอ้างว่าเป็นผู้ตั้งลัทธินิกายโยคาจารย์.

ประสูติกาลแห่งพระสมันตภัทร ตกวัน ๒๑ ค่ำ เดือนที่สอง

ตี่จังอ๊วง[๑] พู่สะ กษิติครรภ โพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ที่จีนนับถือมากอีกองค์หนึ่ง คือ ตี่จังอ๊วง พู่สะ ได้แก่พระกษิติครรภ ซึ่งได้เล่าเรื่องไว้ในตอนที่หนึ่งโดยพิสดารแล้ว บางทีเขานับตี่จังอ๊วงนี้เป็นโพธิสัตว์องค์ที่ห้า โดยชักเอาพระมิ่ลอฮุด ออกเสีย เพราะเห็นว่า พระมิ่ลอฮุด มีหน้าที่เป็นธรรมบาลอยู่.

ซำกิมกัง วชิรปาณี โพธิสัตว์

ในไซอิ๋ว กล่าวถึงเทวดาองค์หนึ่งชื่อ ซำกิมกัง. เทพองค์นี้คือ วชิรปาณีโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นฌานโพธิสัตว์องค์ที่สองของมหายาน ประจำฤทธิ์เดช มีหน้าที่ปราบยักษ์มาร, เพราะฉะนั้นรูปที่สร้างจึงเป็นในทำนองดุร้ายน่ากลัว มีต่าง ๆ กัน. กล่าวว่าคราว พระศากยมุนีพุทธเสด็จออก มหาภิเนษกรม และ คราวเสด็จเข้าปรินิพพาน โพธิสัตว์องค์นี้ได้มาช่วยเหลือ. ถ้าจะให้เดา พระวชิรปาณีเก่าเดิมน่าจะเป็นพระอินทร์เสียแหละมาก เพราะชื่อและอาวุธก็ถือเหมือนกัน.

---

(๑) อ๊วงหรืออ๋องคำเดียวกัน สุดแต่จะออกสำเนียงในจีนภาษาไหน.

จุนที โพธิสัตว์

ประเทศธิเบต นับถือโพธิสัตว์ผู้หญิงองค์หนึ่ง ชื่อ มาริจิ หรือ ฤษาเทวี, ตกไปถึงจีน เรียกเพี้ยนเป็น จุนที, มีรูปอยู่ในวัดมังกรกมลาวาสตอนห้องระเบียงที่สุดทางขวามือเข้าไป (แผนที่เลข ๒) เป็นรูปหญิงหลายมือ, ซึ่งถ้าดูเผิน ๆ ก็เข้าใจว่าเป็นกวนอิมโพธิสัตว์ปางหนึ่ง, แต่ที่จริงรูปนั้น คือ จุนที มีแปดมือ บางทีก็มากกว่านั้น, มือคู่แรกข้างขวาชูวงกลมแดง กลางใส่มือักษรว่าอาทิตย์, มือซ้ายถือวงกลมเหลือง มีอักษรว่าจันทร์. ถ้าเป็นของธิเบตมีรูปหัวสุกรอยู่ที่หลังหู ดังแจ้งอยู่ในภาคสาม ตอนที่หนึ่งหน้า แล้ว. ต่อมาลัทธิเต๋ารวมเอาจุนทีนไปไว้ และเรียกว่าเทียนเฮา (เทวีสวรรค์), หรือ เต๋าบ่อ (มารดาดาวใต้), สามนาง คือ เต๋าฮูเทียนจุง, มีโอรสรวมด้วยกันเก้าตน คือดาวใต้เก้าดวง มีรูปตามโรงกินเจ หรือที่ศาลากินเจเซงฮกเก่ง (แผนที่เลข ๑) ในวัดมังกรกมลาวาส ทางขวามือแรกเข้าไป ก่อนถึงวิหารแรกของวัด เป็นรูปวางเรียงกันเก้ารูป. และมีความอธิบายในหมวดต่อไปอันว่าด้วยจ้าวประจำปีนักษัตร.

เพียงมีเรื่องราวผิดจากของอินเดียถึงปานนี้ก็ดี, แต่ยังไม่เท่าที่มีอยู่ในห้องสิ้นที่จัดให้จุนทีเป็นผู้ชายมีฤทธิ์เดชมาก, ตรง

ข้ามจากพระกวนอิมซึ่งเดิมเป็นชายภายหลังเป็นหญิง. เรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้ ไม่สู้เหมือนกับห้องสินฉบับไทย จึงได้นำมาให้เห็นแปลก ๆ ในที่นี้ด้วย.

(เทียบห้องสินเล่ม ๒ หน้า ๑๒๗ ฉบับโรงพิมพ์พาณิชศุกผล).

เมื่อกองทัพเกี๋ยงจุ๋นเหยียกเข้าตีด่านเขากิมโกยเนี้ย, ของส่วนฝ่ายข้าศึกเป็นผู้ป้องกันต้านทาน. กองทัพเกี๋ยงจุ๋นเหยียตีไม่แตก เพราะของส่วนมีฤทธิ์มาก. ขณะเกี๋ยงจุ๋นเหยียปรึกษาแม่ทัพนายกองว่าจะทำประการไรจึงจะตีแตก, ก็พอดีจุ๋นที (ในห้องสินเรียกว่าจุนเถโหยิน) มาปรากฏกายอยู่ ณ ท่ามกลางกองทัพ. เกี๋ยงจุ๋นเหยียกับยันเต่งออกไปต้อนรับ. จุ๋นทีผู้นี้มาจากไซที (สุขาวดี) ต้องการจะเอาตัวของส่วนไป, เพราะเป็นผู้มีวิชาความรู้มาก มีบุญกุศลที่สร้างสะสมไว้เต็มเปี่ยม สมควรจะลำเร็จไปสู่ไซทีได้. แต่ว่าของส่วนไปรบเข้าข้างราชวงศ์เลี่ยง จึงยิ่งเป็นการสมควรที่จะพาตัวไปเสียในบัดนี้ ทั้งสงครามก็จะสงบลงเอง. และของส่วนก็จะได้รับผลตอบแทนตามบุญกุศลที่บำเพ็ญไว้.

จุ๋นทีออกไปพบกับของส่วนชักชวนให้ไปไซที. ของส่วนไม่ยอมไป. ทั้งสองก็รบกันตัวต่อตัว. จุ๋นทีเหาะขึ้นไปแผลงฤทธิ์มีมือสิบแปดข้าง หัวยี่สิบ. มือถือของวิเศษต่าง ๆ ที่สำคัญ มี

ประคำหินวิเศษ, ผ้าคลุมร่ม, พวงมาลัย, ไส้ปตา, ไม้เท้ากายสิทธิ์, ถังหินวิเศษ, ขวดทอง, ธนูทอง, ตรีเงิน, ขง, ขวาน, กังอโศก. แล้วเอาเส้นไหมคล้องคอของสวน เอาไม้เท้ากายสิทธิ์ตีถูกตัว, ประกาศิต ให้คืนร่างเป็นชาติเดิม. ของสวนก็กลับร่างเป็นนกยูงแดงมีตาข้างเดียว. จุนทะขนนกยูงลอยขึ้นไปสู่ไชท์ปรากฏเป็นสายทองตามไปในอากาศตลอดทาง.

เมื่อของสวนถูกจุนทะพาตัวไปแล้ว, ด่านเขากิมโกยเนยก็แตก. กองทัพเกียงจุแหยเลยยกเข้าประชิดด่านไก่ไป่ก๋วน. ด่านนี้มีพวกเชียนแตะเต้าหยินคอยต่อสู้เป็นอันมาก, ที่เป็นหัวหน้าคือท่งเทียนกาจูมีวิชาความรู้สามารถ.

ฝ่ายเหตาจือ (ท้ายเสี่ยงเล่ากุน), งวนตี้เทียนจู๋แตะจิงนเต้าหยินก็ลงมาจากสวรรค์เข้าช่วยเกียงจุแหยหักด่านไก่ไป่ก๋วน. ด่านนี้มีประตูเข้าสี่ทาง แต่ผู้สามารถจะเข้าไปตีได้นั้น ลงมาเพียงสามองค์, จึงตกลงอัญเชิญจุนทะมาด้วยเพื่อให้ครบประตูสี่.

จุนทะรับหน้าที่เข้าตีทางประตูเจาะซัน ซึ่งพวกเชียนมาตายเสียที่นั่นเป็นอันมาก. ประตูท่งเทียนกาจูเป็นผู้กำกับ. ผู้ใดกล้าตียกเข้าตีทางประตูนี้ ต้องถึงตายนับไม่ถ้วน, เพราะเมื่อข้ามพ้นธรณีประตูเข้าไปแล้ว ก็มีเสียงฟ้าร้อง สายฟ้าฟาดผู้ล่วงล้ำเข้าไปตายทันที.

จุนทิมิได้มีความกลัว ยกทัพเข้าไปในประตู. ขณะนั้นก็มีเสียงฟ้าดังเปรี้ยงมีสายฟ้าแล่นมาจะผ่าศีรษะ. จุนทียกกงอโศกขึ้นป้อง. ก็เกิดเป็นดอกบัวทองนับพันชั้นรับไว้ดังโล่ มิให้สายฟ้าฟาดได้ ส่วนทางประตูด้านอื่น ๆ ผู้วิเศษก็แตกเข้าไปได้เหมือนกัน. ท่งเทียนกาจูชักระบี่ มีศิษย์และบริวารตาม. ยกกระบี่ขึ้นฟันจีอินเต้าหยิน. ท่านเต้าหยินเอาแส้รับ เกิดเป็นดอกบัวห้าสีกันกระบี่ไว้. ขณะนั้น เหลาจื่อก็คุมทัพเข้าไปทางด้านหลัง ส่วนง่วนสีเทียนจุนเอายู่อี่ (จินตามณี) ป้องกันไว้. ในที่สุด จุนทีเรียกนกยูงให้มาช่วย. นกยูงกลายร่างเป็นมนุษย์สี่สิบหัวแปดมือตรงเข้าปล้ำกอดท่งเทียนกาจูไว้. เหลาจื่อก็ท่งเทียนกาจู จนมีประกายไฟออกจากกระบอกตา ปาก และ จมูก. ส่วนจุนทีเอาไม้กายสิทธิ์ตกจากกระบี่ ท่งเทียนกาจูตกใจหายตัวเป็นธุลีปลิวไป. ง่วนสีเทียนจุนขอบใจจุนทีมาช่วยตีด่านได้, แล้วพวกเซียนต่างกลับไปไซที.

ฝ่ายท่งเทียนกาจูแค้นใจที่พ่ายแพ้ ไปเชิญดาวสี่สิบแปดมาช่วย ยกเข้าตีกองทัพพระเจ้าบู๋อ๋อง. คราวนี้จุนทีมาช่วยอีกรบกันใหญ่จนศัตรูพ่ายแพ้. ขณะนั้นโอฮุ้นพวกท่งเทียนกาจูเข้ารบกับจุนทีตัวต่อตัว, ได้ทีเอากระบี่แทง. แต่จุนทีอ้าปาก, เกิดเป็นดอกบัวสีน้ำเงินรับคมกระบี่ไว้. ครั้งที่สอง จุนทีเอานวกลางชี

เกิดเป็นดอกบัวขาวขึ้นรับไว้, แล้วจึงสั่งโอฮุ้นให้วางอาวุธยอมแพ้เสีย, มิฉะนั้นจะลงโทษให้กลับร่างเป็นชาติเดิม. โอฮุ้นกลับโกรธ เอากระบี่วิเศษแทงไป. จุนทีทำให้เมิดดอกบัวขึ้นรับ แล้วเอาแส้บัดไป. กระบี่โอฮุ้นหักสะบั้นเหลือแต่ด้าม.

โอฮุ้นโกรธมาก คว้ากระบองได้จะตี. จุนทีบอกจุยฮ้วย-ท่งยี้ผู้เป็นศิษย์ ให้ยื่นต้นไม่กายสิทธิออกไปอย่างตกปลา. โอฮุ้นก็กลับร่างเป็นเต่าติดปลายไม้ไม่ห้อยมา จุยฮ้วยท่งยกขึ้นขี่เต่าหายไปไซทึ.

ส่วนท่งเทียนกาจุยังไม่แพ้. จุนทีต้องแผลงฤทธิมากเศียรมากมือใช้อาวุธทุกอย่าง, ชนกันเดี๋ยวรวมเป็นเวลาช้านาน, แล้วเอากิ่งอโศกฟาดถูกดาบท่งเทียนกาจุขาดเป็นชิ้น ๆ ท่งเทียนกาจุหมดอาวุธ ก็หายตัวเป็นธุลีปลิวไป. จุนทีเห็นว่าท่งเทียนกาจุยอมแพ้หนีไปแล้วก็ไม่ได้ติดตามไปอีก.

ศิษย์ท่งเทียนกาจุผู้หนึ่งชื่อปีสูเซียน เห็นอาจารย์พ่ายแพ้ถึงสองครั้ง ก็สึกฤษีมานะยอมสมัครไปอยู่กับจุนที และตามไปไซทึ, ภายหลังได้ ตรัสเป็นพระพุทธเจ้ามีนามว่า ไวโรจน.

(ในไซอิ๋วเรียกจุนทีโพธิสัตว์เป็นผู้ชายเหมือนกัน)

ประสูติกาลแห่งจุนที วัน ๑๖ ค่ำ เดือนที่สาม.

พระอรหันต์

คำ อรหันต์ ตำเนียงจีนว่า ออต่อหั่น หรือ ย่อลงอีกว่า ล่อหั่น. จีนจัดชั้นพระอรหันต์ไว้มากมายนัก เพราะนอกจากพระขีณาสวะสาวกแล้ว ยังผนวกพระภิกษุในรุ่นหลังที่เป็นชาติต่าง ๆ และชาติจีนเข้าด้วย

พระอรหันต์ชั้นที่หนึ่ง ได้แก่พระเอตทัคคะมหาสาวกสิบองค์ (จับไต้สี่จอ) คือ—

๑. เซี่ยหลี่ฮุด (สารีบุตร) สาวกผู้มีปัญญา
๒. มักเกี๋ยนเหลี่ยน (โมคคัลลาน) สาวกผู้มีฤทธิ์
๓. โมโหเก๊ียเอียบ (มหากัสสป) สาวกผู้เป็นประธานสงฆ์
๔. โอน่าฉุด (อนุรุทธ) สาวกผู้มีทิพยจักษุ
๕. ซู่พูต (สุภูติ) สาวกผู้แตกฉานลัทธิมหาศูนยตา (มีอธิบายในภาคสามตอนหนึ่ง), และองค์นี้เองที่ในไซอิ๋วเรียกว่า (สุ) โผเถโจซือ เป็นอาจารย์ซีเทียนไต้เซีย คือ เห้งเจีย
๖. บู้เล่านา (บูรณ) ผู้ประกาศลัทธิการพ้นทุกข์ (ธรรมกถึก)

๗. เกี๊ยกเมี่ยงเอี่ยง (กัจจายน) ผู้เป็นใหญ่ในอรรถาธิบาย

๘. อิวพัวโล้ (อุบาลี) ผู้ทรงวินัย

๙. ล่อเฮาล้อ (ราหุล) ผู้ใคร่ศึกษาหัสยธรรม

๑๐. โอนั้น (อานนท์) ผู้ถาม (พหูสูต)

นอกจากพระมหาสาวกสิบองค์นี้, ยังมีพระอรหันต์อีกสิบองค์ซึ่งยังไม่บรรลุโพธิอันบริบูรณ์ (เห็นจะหมายความว่ามิใช่เป็นเอตทัคค) เรียกว่าอ้วงกัก ไม่สู้มีเรื่องราวหรือรูปปฏิมาในวัดสามัญนัก.

พระมหากัศยปและพระอานนท์ เป็นมหาสาวกที่มีรูปอยู่ข้างพระพุทธปฏิมาเสมอ. อย่างพระโมคคัลลานและพระสารีบุตรของเรา. พระมหากัศยปเป็นรูปพระเถรแก่อยู่ซ้าย, พระอานนท์เป็นภิกษุหนุ่มอยู่ขวา. ที่มีตำแหน่งประจำพระองค์ เพราะนับถือว่าเป็นประธานสงฆ์และเป็นพหูสูตทรงธรรม สามารถประกาศศาสนาแทนพระองค์ได้. พระอานนท์นั้น มีนามพิเศษอีกว่า เค้งฮั้ แปลว่า เป็นที่ยินดีทั่วหน้า เพราะพระอานนท์ประสูติในวันพระพุทธเจ้าตรัสรู้ (!). ส่วนพระมหากัศยปมีนามพิเศษว่า อิมกวง เพราะมีแสงสว่างออกจากกายของท่าน, แสงสว่างนี้ เกี่ยวกับปัญญาความรู้แจ้งอันบริบูรณ์ เพราะเป็นผู้เก่าแก่รัตตัญญู

ซึ่งท่านได้เกียรติยศตำแหน่งเอตทัคค ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าประกาศแก่ชุมนุมเทพประจำเขาเล่งซัว.

ยังมีพระอรหันต์อีกชุดหนึ่ง เรียกว่า จับโป๊ยล่อหั่น แปลว่า พระอรหันต์สิบแปดองค์. พระอรหันต์ชุดนี้คงมีผู้เคยเห็นกันมา เพราะในวัดจีนมักมีรูปมาไว้ให้ประชาชนบูชาเคียงทายชาดาราศ์. มีเรื่องราวมากอยู่ควรบรรยายไว้เป็นตอนหนึ่งต่างหาก.

อนึ่ง ถ้าวัดขนาดใหญ่ ก็มีวิหารสร้างไว้เป็นพิเศษอีกหลังหนึ่ง สำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระอรหันต์ห้าร้อยองค์ ที่เรียกว่า โง่วแป๊ะล่อหั่น. วิหารชนิดนี้ในวัดสามัญไม่ค่อยมี เพราะต้องกินเนื้อที่สร้างมาก. ในประเทศจีน ถ้าวัดใดมีวิหารพระอรหันต์ห้าร้อย, ก็ย่อมจะเป็นวัดมีหน้าตาคึกคักมาก, เพราะประชาชนนิยมไปบูชา ทั้งมีคนมาเที่ยวชมดู ด้วยในนั้นเท่ากับเป็นสถานพิพิธภัณฑ์ไปรูป, ทั้งรูปพระอรหันต์ห้าร้อยก็มีขนาดใหญ่บ้างทองหรือประดับด้วยของมีค่า. ดังนี้ จะเห็นได้ว่าถ้าไม่ใช่พวกมหาศาลมีศรัทธาจัดมาสร้างขึ้นไว้ ก็เห็นจะมีได้ยาก. กล่าวตามลัทธิศาสนาพระอรหันต์ห้าร้อยนี้ มีหน้าที่ในพิธีน้อย นอกจากบางคราวเช่นวันเกิดของท่านเอง จึงจะมีพิธีบูชากันสักครั้งหนึ่งในประเทศไทยที่ได้เคยเห็น ก็ในเวลาทำพิธีกงเต๊ก, ใช้ฉากรูปพระอรหันต์ห้าร้อยตั้งในพิธีมณฑล แทนรูป

พระมหากัศยปและพระอานนท์ในบางคราว. รูปพระอรหันต์ห้าร้อย มีลักษณะหน้าตาต่าง ๆ กัน บางรูปสง่าผ่าเผยน่านับถือ บางรูปกะรวยกะแหร่น่าเกลียด บ้างก็เหยมโหดดุร้ายน่ากลัว.

ในมหายาน นับถือ คณาจารย์ผู้ให้กำเนิดลัทธิและผู้เอาภารธุระสืบต่อกันมาเป็นลำดับ คณาจารย์เหล่านี้มีอัศวโฆษและนาคารชุนเป็นต้น ติดต่อกันจนถึงโพธิธรรม นับเป็นองค์ที่ยี่สิบแปดที่ไปประกาศลัทธิศาสนาในประเทศจีน. แล้วจึงถึงคณาจารย์ที่เป็นจีนต่อจากโพธิธรรมลงมาอีกหกองค์. คณาจารย์จีนทั้งหกล่วนเรียกว่า โจซือ บางทีเอาเข้ารวมไว้ในพระอรหันต์ห้าร้อย. นอกจากนี้ ยังมีพระเจ้าแผ่นดิน ขุนนาง หรือใครต่อใครที่นับถือว่าเป็นอุปถัมภกสำคัญในศาสนา ก็เอามาสมทบไว้ด้วย. พระอรหันต์เหล่านี้จึงเป็นที่รวมใหญ่ บางทีจะแยกเรื่องราวเฉพาะพระองค์ไม่สำเร็จ จึงรวมเรียกเสียว่าพระอรหันต์ห้าร้อย.

บางแห่ง คณาจารย์จีน หรือโจซือทั้งหก ทั้งกล่าวข้างต้นเขาสร้างรูปไว้ในวิหารโดยเฉพาะก็มี. เมื่อถึงวันเกิดของท่านเหล่านี้ ก็มีพิธีบูชาเป็นพิเศษครึกครื้น. ในวัดมังกรกมลาวาส มีรูปโพธิธรรม (ตับโม้โจซือ) อยู่ในตู้ ตั้งมุมสุดซ้ายมือคนดูหลังพระประธานในวิหารกลาง. (แผนที่เลข ๓). มีอีกองค์หนึ่ง

ในวิหาร หลังพระประธาน, สอบถามหลวงจีนในวัด ได้ความเลา ๆ ว่าเป็นผู้ก่อกำเนิดวัดนี้. ที่จริงก็คงเป็นโจซื้อองค์ใดองค์หนึ่ง แต่ยังสอบชื่อไม่ออก, เพราะตัวจีนที่เขียนไว้ เป็นไปในทางขนานเกียรตินามยกย่องเป็นพิเศษหาใช่เป็นชื่อตัวของท่านโดยตรงไม่.

กาลม

กาลม คือเทพารักษ์ผู้มีหน้าที่เป็นธรรมบาล รักษาและป้องกันพระศาสนาทำนองเดียวกับของธิเบต. ตามปรกติ มีอยู่สิบสี่คน เรียกว่า ยี่จับซีจูเท่ียน (เทพสิบทิศสิบสี่คน), จัดเอาไว้ในวิหารประธานข้างละสิบสองรูป, หรือมิฉะนั้น ก็เอาไว้ในวิหารหนึ่งต่างหาก, มีรายชื่อดังนี้--

๑. เตียงเชียงเท่ียนอ๋อง (วิรูพหก)
๒. เง่ียมล่อ เท่ียนจ๋อ (ยมราช)
๓. กิมแจ เท่ียนซ้ัน (เจ้าเตาไฟ)
๔. แซเกง จุนเท่ียน (เจ้าดวงดาว)
๕. บูติ เซ่ียนนึ่ง (นางฟ้า)
๖. โม่เอียก เท่ียนซ้ัด (เจ้าครองผี)
๗. อ้วยโท้ จุนซิ่น (เคยเรียกกันว่า ท้าวมหาชมพู)

เตียเซียน ปางพิเศษ

๘. ยีตเกง เทียนซัน (เจ้าเทวัน)
๙. ไต้บั๋น ไซซิน (เจ้ารักษาคลังเงิน)
๑๐. กงเต็ก จุนซิน (เจ้าอวยยศ)
๑๓. ไต้หวน เทียนซัน (พระพรหม)

ทีก๊กเธดรฐ

๑๒. ทีกก เตียนอ๋อง (ธตรฐ)
๑๓. กวางมัก เตียนอ๋อง (วิรุปักษ์)
๑๔. เล่งอ้วง จุยซิน (เจ้ามังกร)
๑๕. โฮเกี๋ย ฉ่อย่อง
๑๖. โอนคนม

กวางมัก วิรุฬกย์

๑๗. กุยจอ บ่อซ้น (เจ้าแม่ผี)
๑๘. มอตี๋ บุ้นอ่อง (เจ้าผีมาร)
๑๙. เกี๋ยมโอ๋ ตี๋ซ้น (เจ้าครองผีนรก)
๒๐. ง้วยเกง จุนเที่ยน (เจ้าดวงเดือน)
๒๑. ซัวจี๋ เที่ยนซ้น

โตบุ๋น เวสสวัณ

๒๒. บักจี จุนซัน

๒๓. คีเซก (ท้าวสักกะ)

๒๔. โต้บุ๋น เทียนอ๋อง (เวสสวัณ)

ตามรายชื่อข้างบนนี้ มีทั้งพระอินทร์ พระพรหม พระยม ท้าวจัตุโลกบาล, ตลอดจนเจ้าผี เจ้าเตาไฟ รวมกันใหญ่, กับเจ้าอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้ บอก เป็น ภาษาไทยไว้ใน จำ พวก ยี่สิบ ตนนั้น

เพราะไม่ทราบว่าเจ้าอะไร, และยังรวมเจ้าบุ้นเชียง (ประจำวรรณคดี เป็นดาวดวงหนึ่งในหมู่ดาวจระเข้ – ศาสนาชงจู๊), และเจ้ากวนอู, เช้าด้วยเหล้าเพื่อ จนรูปเหล่านั้นไปซ้ำกันเองในพวกอื่น, เช่น รูปจตุโลกบาลและอัฐยักษ์ ซึ่งจัดให้มีอยู่แล้วในวิหารอื่น ๆ วัดเดียวกัน ก็มามีรวมในวิหารนี้อีก.

เง็กตี๋ (เง็กเซียงฮ่องเต้), และ หวนอ๋อง (พระพรหม)

เง็กเซียงฮ่องเต้ ซึ่งตามที่เคยอ่านพบในเรื่องจีน เป็นมหาเทพปกครองสวรรค์, ส่วนพระพรหม ในลัทธิอินเดียก็เช่นเดียวกัน เป็นมเหศักยเทพครองพรหมโลก. แต่เมื่อไปผสมอยู่ในลัทธิของจีน บางทีก็ปนกันยุ่ง. เช่นในวัดจีนบางแห่ง มีรูปพระไวโรจนพุทธทรงมาถาโพธิสัตว์ (รูปใบไม้ห้าใบ) นั่งสมาธิอยู่เหนือดอกบัว, ข้างซ้ายมีรูปพระมหากัศยป, ข้างขวา มีรูปพระอานนท์. ในชั้นถัด มีรูปเจ้าเอี๋ยงซันอยู่ซ้าย เจ้าอั่วซันอยู่ขวา: เจ้าสองตนนี้มีหน้าที่ปฏิบัติพระพุทธเจ้า. ต่ำลงมาอีกชั้นหนึ่ง มีรูปพระพรหมอยู่ซ้าย รูปเง็กตี๋อยู่ขวา, หันหน้าเข้าหาพระพุทธรูป.

พระหรหมของอินเดีย เป็นเทพชั้นสูง มีเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาบ้าง. ฝ่ายจีนถือเพียงเสมอเป็นเทวดาสามัญองค์หนึ่ง,

มักทำเป็นรูปมีหนวดยาว แต่งกายอย่างในหลวงจีนสมัยโบราณ, หัตถ์ซ้ายถือหีบกฐินบูชาพระพุทธเจ้า. ส่วนเงกติกมรูปคล้ายพระพรหม แต่ส่วมหมวกยาวท้ายเชิด, หัตถ์ถือป้ายเครื่องหมายยศที่เรียกว่าไม้เชียวฮุดอย่างงว เล่นในตอนจะเข้าเฝ้าต้องประคองไม้นี้เข้าไป.

ที่จัดเงกติไว้เบื้องซ้าย แสดงว่าเป็นรองพระพรหม (จีนยกซ้ายเป็นใหญ่). บางทีจะแปลงพระอินทร์ให้เป็นเงกติบ้างกระมัง. ลักษณะของเงกติกคล้ายพระอินทร์. เพราะพระอินทร์ แม้จะมีชื่อข้างจีนโดยเฉพาะว่าตีเซก (ท้าวสักกะ) ก็จริง, แต่บางทีก็อนุโลมเรียกว่าเงกติได้ด้วย. บางทีรูปเงกติทำเป็นผู้หญิง มีอธิบายว่าเมื่อชาติก่อนเกิดเป็นผู้หญิง ต่อมาจึงได้เกิดเป็นผู้ชาย, ทั้งเชียนชอทรูปว่า ตีเซก เทียนกุง คือพระอินทร์เสียด้วย, เรื่องจึงสับสนกันดังนี้.

เฮียงชั้น - ฮั่วชั้น

เจ้าสำหรับคอยปฏิบัติพระพุทธเจ้าอยู่เบื้องข้างพระพุทธรูปทั้งคู่ เบื้องซ้ายชื่อ เฮียงชั้น ถือดอกบัว มีเด็กโผล่ขึ้นมากลางดอก, เบื้องขวาชื่อฮั่วชั้น ถือกระถางธูป. เจ้าคู่นี้ประวัติอย่างไรไม่มีที่ทราบได้, นอกจากจะสันนิษฐานว่า มีไว้ประดับพระเกียรติยศพระพุทธรูปให้เด่นขึ้น.

ชี้ไต้ เทียนอ๋อง (หรือ ชี้ไต้ กิมกัง) จาตุมหาราช.

ลัทธิปรากฏว่า พระพุทธเจ้าทรงมอบพระธรรมไว้แก่ท้าวมหาราชทั้งสี่. ตามคติจีนมีว่า นอกจากเป็นโลกบาลประจำสี่ทิศแล้ว ยังเป็นเจ้าใหญ่ประจำฤดูกาลด้วย. จาตุมหาราชแต่ละคนมีแม่ทัพสามสิบนาย และมีโอรสเก้าสิบคน.(๑) สามสิบ ก็คือหนึ่งเดือน, เก้าสิบ ก็คือสามเดือน หรือฤดูหนึ่งนั่นเอง. และยังเป็นผู้พิทักษ์ประเทศชาติ ตลอดถึงบุคคลที่เป็นพุทธมามก. ถ้าประเทศชาติใดละเลยหรือหมิ่นแคลนพระธรรม, ก็จะเพิกถอนการพิทักษ์นั้นเสีย, แต่ถ้ามั่นอยู่ในพระธรรม, ก็จะอำนวยสุขให้.

จาตุมหาราช มีบริวาร สำหรับคอยตรวจตรา ดูแล ทุกข์สุขของประชาโลก และจัดการปราบปรามสัตว์บาปที่รุกรานพระศาสนา. แบ่งปันหน้าที่กันตามทิศ คือ—

(๑) โต้บุ๋น แปลว่า ผู้ได้ยินทั่วไป. (เวสสวัณ) สถิตทิศอุดร มียักษ์เป็นบริวาร ประจำฤดูสารท (ใบไม้ร่วง) สีกายดำ ถือดวงแก้วและงู.

ของธิเบต หัตถ์ขวาถือธง ซ้ายถือพังพอนคายแก้วกายสีทองคำ.

ของญี่ปุ่น เรียกว่า พิษมอน เป็นเจ้าประจำโชคลาภ

(๑) ในอาฏานาฏิยสูตร ว่ามีเก้าสิบเอ็ดคน, มีชื่ออย่างเดียวกันหมดว่า อินท.

เหยียบอยู่บนกายบีศาจสองตน หัตถ์ซ้ายถือแก้วมณี ขวาถือทวนหรือธง.

(๒) เตียงเชียง แปลว่างอกงามความสง่า (วิรูฬหก) สถิตทิศทักษิณ มีกุมภัณฑ์เป็นบริวารประจำฤดูวสันต์ (ใบไม้ผลิ) สีกายแดง ถือร่ม ถ้ากางขึ้นเมื่อใด จะเกิดพายุฟ้าคะนอง มีฝนตกมืดมนไปทั่วสกลโลก.

ของทิเบต ถือกระบี่ สวมหมวกวิเศษทำด้วยหนังหัวช้าง, มีสีกายเขียว, ญี่ปุ่นเรียกว่า โกโมก.

(๓) ทีกก แปลว่าผู้ทรงเมือง (ธตรฐ) สถิตทิศบูรพา มีคนธรรพและบีศาจเป็นบริวาร ประจำฤดูคิมหะ มีสีกายเขียว หัตถ์ซ้ายถือพิณ ขวาในท่าดีดสายให้เกิดเป็นเสียงกังวานหวาน.

ของทิเบต มีสีกายขาว.

ญี่ปุ่นเรียกว่า ชิโกกุ.

(๔) กวางมัก แปลว่ามีตาใหญ่ (วิรูปักษ์ ตามพยัญชนะว่า ตาผิดรูป) สถิตทิศปราจีน มีนาคเป็นบริวาร ประจำฤดูเหมันต มีสีกายขาว ถือกระบี่.

ของทิเบต หัตถ์ขวาถือเจดีย์ ซ้ายถืองู สีกายแดง.

ญี่ปุ่นเรียกว่า โซจุ.

จาตุมหาราชนี้มักสร้างเป็นรูปขนาดโตใหญ่ หน้าตาน่า

กลัว เรียงไว้ในวิหารต้นของวัดข้างละสองตน. ที่จริงน่าจะมีไว้ที่มุมของวัดจึงจะสมลักษณะที่เป็นโลกบาลประจำทิศ, แต่คงจะไม่เป็นความสะดวก จึงเอามารวมกันในวิหารแรกไม่ให้เปลืองที่. ส่วนสีกายและอาวุธอาจผิดแผกไปจากที่กล่าวไว้นี้ก็ได้. แม้ในวัดมังกรกมลาวาสเอง (แผนที่เดช ๒) ก็ยังมีผิดจากที่กล่าวแล้วบางอย่าง. อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า จาตุมหาราชเป็นของอินเดีย ซึ่งมีเรื่องราวทราบกันดีอยู่แล้ว, ครั้นไปตกอยู่กับจีนจะต้องมีเรื่องเพิ่มเติมวิจิตรพิสดารขึ้นอีก.

ในจีนกล่าวว่า จาตุมหาราชเมื่อชาติก่อนเป็นพี่น้องสี่คน รับอาสาพระเจ้าดิวอ่องไปรบกับเกี๋ยงจุ๋เหยจนตัวตาย. เกี๋ยงจุ๋เหยให้ไปเกิดเป็นเจ้าประจำทิศและฤดูทั้งสี่ ที่เคยกล่าวไว้ในคำนำตอนที่หนึ่งว่า โตบุ๋นองค์ที่หนึ่งคือ ตัวหล่เจ่ง ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

ต้นเหตุที่ตกไปอยู่ในเรื่องห้องสิน ได้ความว่า ลัทธิเต๋าเห็นว่าฝ่ายพุทธมีจตุโลกบาลชอบกล, จึงจัดให้มีขึ้นในลัทธิเต๋าบ้าง โดยเอาจาตุมหาราชมาเปลี่ยนชื่อให้ใหม่ แล้วผูกเรื่องราวประกอบตามนิยม, แต่รูปลักษณะและอาวุธที่ถือ คงไว้ตามเดิมไม่สู้เปลี่ยนแปลงนัก เพื่อสมานสองลัทธิคือเต๋าและพุทธ, เมื่อเลิกเป็นอริต่อกันแล้ว, ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, ส่วนประชาชนที่นับถือก็ไม่รังเกียจเดียดฉันท์ เพราะเห็นเสียว่าจะมีชื่ออย่างไร

ก็ตามก็ได้ประโยชน์ในการบูชาอ้อนวอนเท่ากัน เป็นอันเลือกบูชาได้สบายใจ. และยิ่งได้ทราบเรื่องราวเป็นประวัติสนุกสนานชวนฟังด้วย ก็เป็นที่พอใจ เพราะรู้เรื่องเข้าใจง่าย, ไม่เหมือนกับการฟังอรรถธรรมลึกซึ้งเข้าใจยาก จำยาก. เพราะฉะนั้นจึงเป็นความลำบาก: ถ้าจะไปถามว่ารูปปฏิมานี้คือใคร, สหายจีนที่ถูกสอบถามอาจบอกชื่อเป็นอย่างในห้องสินเสี่ยโดยมาก ด้วยจำได้แม่นยำดี, หรือมิฉะนั้นก็บอกชื่อตามที่แปลและหมายความเอาใหม่ เช่น เวสสวัณ แปลเสียว่า โต้บุ๋น เป็นต้น; บางทีก็ไม่ทราบว่าจะอธิบายให้เข้าใจได้สถานไร, ก็คิดหาทางแปลโดยอนุโลมอธิบายให้เข้าหากัน. เช่นที่วัดมังกรกมลาวาสที่มีรูปจาตุมหาราชนั่งมุมสุดต่อรูปจาตุมหาราชเข้าไป (แผนที่เลข ๒) เพื่อนจีนบอกว่าทางซ้ายมือคือ เจ้าพ่อเขาตก, ขวามือเจ้าพ่อหลักเมือง. ครั้นสอบสวนให้ละเอียดเข้า จึงได้ความว่า ข้างซ้ายคือ ทู้ตี หรือ พระภูมิเจ้าที่ ซึ่งมีอักษรเขียนไว้ข้างบนว่า ฮกเต็กเต่าเอี่ยแป๊ะกง, ส่วนข้างขวาคือ เซียงกง หรือ เจ้าประจำเมือง ซึ่งได้เคยอธิบายไว้แล้วในตอนที่หนึ่ง ที่เขาอนุโลมแปลตามภูมิไทย ๆ เราว่า เจ้าพ่อหลักเมือง หรือเจ้าพ่อเขาตก ดูก็เหมาะดี และจำได้ง่ายกว่าภาษาจีนที่เขียนไว้นั้น.

จาตุมหาราชที่ว่ามีอยู่ในเรื่องห้องสิน (แปลว่าเรื่อง หอง

–คือตั้ง-เป็นเจ้า) นั้น ควรนำมาเล่าฟังกันเล่นบ้าง, แต่ว่ามีพลความแปลกจากที่แปลแล้วในฉบับภาษาไทยเรา ซึ่งผู้อ่านอาจเทียบดูเองได้กับฉบับโรงพิมพ์พานิชศุภผล เล่มหนึ่ง หน้า ๒๕๗–๒๖๔.

ตอนเมื่อเกี๋ยงจูแหย และ อึ้งปวยฮ้อ ต้องทำการต่อสู้กับกองทัพของพระเจ้าตีวอ๋อง เพื่อป้องกันเมืองไซก๋ไว้, แม่ทัพฝ่ายพระเจ้าตีวอ๋องได้เชิญพี่น้องแซ่มอสี่คน ซึ่งอยู่ที่ด่านเกียมั่งกวน (ด่านฝั่นส่าย) มาช่วย. พี่น้องทั้งสี่เกณฑ์ทัพมีจำนวนพลหมื่นหนึ่งยกข้ามห้วยเหวเขามา ไม่ทันข้ามวันก็ถึงเมืองไซก๋ทางประตูด้านเหนือ, แล้วตั้งค่ายหยุดพักเพื่อเตรียมกำลังทำการรบพุ่งต่อไป.

ฝ่ายอึ้งปวยฮ้อ ได้ทราบว่าพี่น้องแซ่มอยกทัพมาจะตีเอาเมืองไซก๋, ก็ตกใจ รีบไปปรึกษาเกี๋ยงจูแหย และบอกว่าพี่น้องแซ่มอทั้งสี่คนนี้ มีฤทธิอำนาจมาก ประกอบทั้งมีของวิเศษและอาคมเวทมนต์เชี่ยวชาญ เกรงว่าจะไม่สามารถต่อสู้ป้องกันเมืองไซก๋ไว้ได้.

ผู้พี่มอลิซิง(๑) สูงสามวาสองศอกเศษ มีหน้าเหมือนปู

(๑) อ่านเป็นมอเล หรือ มอโล ก็ได้ สุดแต่จะออกสำเนียงในจีนภาษาไหน. ได้ความว่า คำนี้แผลงมาจาก มาโร–มาร.

ผมและหนวดเคราแข็งกระด้างเป็นเส้นทองเหลือง แหลม ชอบเดินเท้ารบ ถือทวนกายสิทธิ์ชื่อว่า เมฆน้ำเงินมีอักษรจารึกว่า ดิน น้ำ ไฟ ลม. ถ้าแกว่งทวนขึ้น, จะเกิดพายุพัดสิ่งต่าง ๆ ที่ขวางหน้าพินาศ, ทวนเล่มนี้ ยังสามารถทำให้เกิดงูไฟเต็มอากาศ. ถ้าเอาทวนกระแทกลงดิน, จะเกิดควันพลุ่งเป็นลำหนา ถูกศัตรูก็ตาบอดและเสียชีวิต ไม่มีทางรอดได้

คนที่สองชื่อมอลิฮัง ถือร่มกายสิทธิ์ประดับด้วยแก้ววิเศษและไข่มุก มีอักษรจารึกว่า จงวิเศษคุน – บีดเบิดฟ้าดิน. เมื่อกางขึ้น, จะบังเกิดความมืดมัวทั่วสกลโลกไม่เห็นเดือนตะวัน. ถ้าเขย่าเพียงเล็กน้อย, ก็จะเกิดแผ่นดินไหวสะเทือนไปถึงใจกลางพิภพ.

คนที่สามชื่อมอลิไฮ ถือทวนและกระจับปี่ ซึ่งบังคับดินน้ำไฟลมให้อยู่ในอำนาจได้. ถ้าดีดสายหนึ่ง, จะเกิดพายุอย่างทวนกายสิทธิ์ของมอลิซิง.

คนที่สี่ชื่อมอลิซิว ถือแส้กายสิทธิ์, และมีถุงวิเศษข้างในมีตัวสัตว์ชื่อฮวยฮู้เจี่ยว (หนูตายชนิดหนึ่ง มีทางฝ่ายเหนือของจีน). ถ้าหยิบออกจากถุงปล่อยไป, จะกลายเป็นช้างเผือกบึกพบใครขวางหน้าก็อ้าปากกินหมด.

ต่อไปเรื่องเล่าถึงการสงครามระหว่างพี่น้องแซ่มอ ซึ่งในทมิฬเรียกว่า ชัยไตกิมกัง (สัมมาเพชร) กับกองทัพเกี่ยงจูแหย. ในชั้นต้น พี่น้องแซ่มอมีชัย เพราะได้อาศัยของวิเศษ. แต่ที่ได้ชนะอย่างใหญ่ ก็ด้วย ช้างเผือกปีก กินทหาร เกี่ยงจูแหย เสียเกือบหมด กระทำให้ตกใจกันมาก. เกี่ยงจูแหยสิ้นปัญญา ไม่ทราบว่าจะจัดการได้สถานไร.

ฝ่ายมอลิซิวต้องการจะให้พวกข้าศึกพ่ายแพ้เด็ดขาด. ก็ปล่อยช้างปีกเข้าไปกินเกี่ยงจูแหยและบุโอง. แต่เผอิญไปงับกินเอาเอี่ยวเจียนน้องเขยเข้าเสียด้วย. เอี่ยวเจียนเข้าไปในท้องช้าง ก็ฉีกหัวใจออกเป็นชิ้นใหญ่น้อยจนช้างตาย, แล้วจำแลงกายเป็นสัตว์สวยสู้เจียวนั้น กลับไปหามอลิซิว. เจ้าของไม่สงสัยว่าเอี่ยวเจียนแปลงมา, ก็หยิบเอาเข้าถุงหนังเสือดาวไว้ตามเดิม.

ระหว่างนั้น พี่น้องแซ่มอสี่คน กำลังเสี่ยงดูกันว่าเรืองฉลองความมีชัย, เสพสุราจนเมามายหมดสติหลับไป. ตกเพลากลางคืน เอี่ยวเจียนออกจากถุง, เที่ยวค้นหาของกายสิทธิ์แห่งพี่น้องแซ่มอ, ได้แต่ของมอลิไฮไปสิ่งเดียวเท่านั้น.

ในคราวรบต่อไป โดเฉียทำลายแหวนหยกของมอลิซิงแตกละเอียด. เป็นอันว่าพี่น้องทั้งสี่ต้องพ่ายแพ้ด้วยเสียของวิเศษคิด ๆ กันไป. ซ้ำร้าย องเทียนฮั่วที่ถูกอาวุธมอลิซิง ก็เข้าเค้าเด็ก-

จินกุนผู้วิเศษมาช่วยชุบให้ฟื้นขึ้น และได้อาวุธวิเศษอย่างใหม่เป็นมีดกายสิทธิ์ ยาวเจ็ดนิ้วครึ่ง, อาจใช้ไปประหารข้าศึกทะลุถึงหัวใจ. มีดนี้มีแสงสว่างทำให้ตาพร่างได้.

เมื่อมอลีซิงไล่องเทียนฮั่วไป, องเทียนฮั่วชักมีดกายสิทธิ์แทงมอลีซิงถูกหัวใจ, มอลีซิงร้องดังลั่นแล้วล้มลงขาดใจตาย.

มอลียังเห็นพี่ชายตาย, มีความโกรธจะแก้แค้น. แต่ยังไม่ทันจะจับอาวุธ, ก็ถูกองเทียนฮั่วเอามีดกายสิทธิ์แทงตาย. ส่วนมอลิไฮก็ถูกมีดกายสิทธิ์ตายเช่นเดียวกัน, ยังเหลือแต่มอลิชิวซึ่งเห็นเข้าทีคับขัน ก็เอามือล้วงเข้าไปในถุง จะเอาอาวุธยู้เจี่ยวออกมากินข้าศึก. พอล้วงมือลงไป ถูกเอี่ยวเจี้ยนที่ปลอมอยู่ในนั้นกัดเอาขาด, ได้รับความเจ็บปวดรวดร้าว จนไม่สามารถจะระวังตัวได้, เป็นโอกาสให้องเทียนฮั่วใช้มีดกายสิทธิ์แทงทะลุหัวใจ, โลหิตไหลออกทั่วกาย, ถึงแก่ความตาย.

ต่อมา เมื่อถึงคราวเกี่ยงจูแหยรับเทวบัญชาง่วนตี่เทียนจุ่น (แปลว่า ผู้เป็นเอกอันมีเกียรติแห่งสวรรค์) ให้จัดทำพิธีห้องสิน คือห้องวิญญาณผู้ตายในสงครามที่ล่วงมาให้เป็นเจ้า, ก็ประกาศตั้งพี่น้องแซ่มอทั้งสี่, มีความว่า.—

โดยทิพยบัญชา ขอห้องท่านทั้งสี่มียศเป็นเทียนอ๋องกับเป็นที่ปรึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ปกครองสกลจักรวาล บริหาร

ธาตุทั้งสี่คือดินน้ำไฟลม และปกป้องรักษามนุษย์นกรดูแลความสุขทุกข์ ให้ควบคุมลม จัดแบ่งฝนแจกจ่ายไปในมนุษยโลกให้ทั่วถึง.

เตียงเชียง เทียนอ๋อง แต่นั้นไปให้ท่านมีนามว่ามอลิซิง ใช้กระบี่กายสิทธิ์ปกครองลม.

กวางมัก เทียนอ๋อง แต่นั้นไปให้ท่านมีนามว่า มอลิไฮ ใช้พิณทำให้เกิดพายุ หรือทำให้สงบพายุ.

โป๊บุ๋น เทียนอ๋อง แต่นั้นไปให้ท่านมีนามว่า มอลิฮัง ใช้ร่มกายสิทธิ์ทำให้เกิดฟ้าร้องและฝนตก.

ทิกก เทียนอ๋อง แต่นั้นไปให้ท่านมีนามว่า มอลิซิว เป็นผู้แจกจ่ายฝนแก่มนุษย์ และปกครองมังกรทอง คือสัตว์ช่วยชู้เจียวไปเกิด.

ตามที่เล่ามานี้ สังเกตชื่อพี่น้องแซ่มอทั้งอาวุธที่ถือเทียบกับมหาราชทั้งสี่ในตอนต้นจะรู้สึกสับไขว้กัน, สอบกับเรื่องห้องสินก็ผิดกันอีก. แม้ในเรื่องห้องสินเองก็มีที่แย้งกันอยู่ในตัว. หรือถ้าเทียบกับของอินเดียอันเป็นบ่อเกิด (ในฝ่ายพราหมณ์กับพุทธก็ต่างกันแล้ว) จะเห็นว่าของจีนเบดใกล้กว่าของจีน. หรือถ้าจะเอาไปสอบกับรูปในวัดมังกรกมลาวาสก็มีผิดกันอีกในเรื่องอาวุธ. ทั้งนั้นทั้งนั้น เพราะเรื่องท้าวโลกบาล แม้ในคัมภีร์บ่อเกิดก็ยังไม่

ลงรอยกันเองอยู่แล้ว, เมื่อตกทอดมาถึงจีนหลายนิกายซึ่งต่างปรุงแต่งให้เข้าลัทธิตน, จึงต้องเป็นเรื่องฟั่นเฝือหนักขึ้น, จะตรวจนับจับเค้าให้ได้แน่ ก็ต้องยอมเสียเวลากัน.

อ้วยโท้ วิหารบาล

อ้วยโท้ เป็นแม่ทัพของซีไต้เทียนอ๋อง (ลิ้มหาราช) มีหน้าที่พิทักษ์วิหารในพระพุทธศาสนา, หรือถ้าวัดขาดแคลน, เมื่ออ้อนวอนบูชา, อาจอำนวยความมั่งคั่งให้แก่วัดได้. อ้วยโท้ คำนี้แผลงมาจากคำ เวโท (เวท) ในสังสกฤต ซึ่งในลัทธิอินเดียรุ่นหลัง และธิเบตจัดให้เป็นตัวตน มีหน้าที่เป็นวิหารบาล, ตกมาถึงเมืองไทยเราเรียกว่าท้าวมหาชมพูผู้จุลจักรพรรดิ. ในเวลาทำพิธีกงเต๊ก ย่อมมีฉากรูปท่านผู้นี้ตั้งด้วยเสมอ โดยหันหน้าเข้าข้างใน.

ในวิหารต้น ที่มีซีไต้เทียนอ๋องอยู่สองข้าง และมีรูปพระศรีอารยอยู่กลางหันหน้าออก, ถ้าเราผ่านพ้นห้องวิหารนั้นถึงลานใน จะพบรูปอ้วยโท้หันหน้าเข้าข้างใน ยันกันกับรูปพระศรีอารย (ดูได้ที่ในวัดมังกรกมลาวาสหรือแผนที่เลข ๒). เหตุไฉนจึงต้องหันหน้าเข้า? น่าจะสันนิษฐานได้ว่า เหตุการณ์ภายหน้าเป็นหน้าที่ของพระศรีอารย ซึ่งเทพอ้วยโท้ไม่มีกิจเกี่ยวข้องด้วย.

อ้วยโท้

เทพอ้วยโท้คงมีหน้าที่จะป้องกันพระศาสนาและบรรดาภิกษุสงฆ์ให้พ้นภัยเท่านั้น, จึงได้หันหน้าเข้าข้างใน ตรงไปวิหารกลางซึ่งเป็นตอนสำคัญของวัด.

เรื่องราวของเทพอ้วยโท้มีทราบได้น้อย, บรรดาคัมภีร์

ต่าง ๆ คงปรากฏอยู่เพียงในคัมภีร์กิมกวงเม่งเกง (สุวรรณประภาสสูตร – คัมภีร์ฝ่ายพุทธตันตระ) เท่านั้น. แต่ไปมีประวัติอยู่ในเรื่องซินเซียนทงกัง (รวมเรื่องเทวดาและเซียน, มีขายในกรุงเทพ ฯ) ว่าสมัยหนึ่งพระยุไล้อัญเชิญพระพุทธเจ้าไปรับเสียณ ลุยกิมอัง (หอรามสูร) แดนไซเทียน (สวรรค์สุขาวดี), ตรัสให้อ้วยโท้เจียงกุนมีหน้าที่สำหรับต้อนรับ. เทพอ้วยโท้สวมเกราะและหมวกประคองกระบี่ในท่าประณมมือเพียงอก เป็นอาการแสดงเคารพเชื้อเชิญผู้แขกมา.

ขณะนั้น พระที่นั่งกรพุทธเจ้า ตรัสแนะนำแก่บรรดาพระพุทธเจ้าว่า เทพผู้นี้คืออ้วยโท้ เป็นศิษย์ของพระองค์ได้เคยศึกษาพระธรรมมาแต่เยาว์, บัดนี้เป็นแม่ทัพใหญ่ของซ้ไท้เทียนอ๋อง, อาจไปสู่ทวีปต่าง ๆ ในวันเดียวได้ตั้งสามทวีป, และมีอานุภาพหาเขตมิได้. ผู้สบทุกข์ถ้าอ้อนวอนบูชา ก็ได้รับความช่วยเหลือ. เพราะฉะนั้น จึงได้นามว่าเทียนจุงผู้มีเกียรติในสวรรค์. และเป็นผู้กล้าหาญอภิบาลพระพุทธศาสนาในกัลปนี้ตลอดไปในสามทวีป, ซึ่งล้วนมีเสียง แซ่ซ้อง สรรเสริญ ในท่าน ผู้นี้ มีการุณยภาพในมนุษยนิกร. เรื่องเทพอ้วยโท้ที่ทราบมีเท่านี้.

รูปลักษณะเทพอ้วยโท้ สังเกตได้ง่าย เพราะแต่งตัวสวมเกราะและหมวกอย่างทหาร ส่องมือประคองกระบี่ในท่าประณม,

บางที่ไม่ใช้กระบี่ ใช้กระบองกังบี่มีเหลี่ยมเป็นปล้อง ๆ อย่างนี้ว เล่น. อาวุธนี้ใช้ปราบผีบีศาจหรือมารที่ทำการรังควานส่งฆ์ รูปเทพอ้วยโท้ นอกจากมีไว้ในวิหารแรก, บางที่ถ้าทางเข้าวัดลดเลี้ยว เช่นเป็นทางบนภูเขาก็ตั้งไว้หัวเลี้ยว เพื่อป้องกันภัยแก่สัตบุรุษที่ไปนมัสการบูชาในวัด. บางที่ที่รูปเทพอ้วยโท้มีเทพธรรมบาลชั้นรองอยู่ด้วย ซึ่งเรียกว่า กาลี้ อันจะได้เล่าต่อไปส่วนหนึ่ง.

อนึ่ง เทพอ้วยโท้นี้ได้กล่าวว่าอาจอำนวยความมั่งคั่งแก่วัดได้ จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรี่ยไรด้วย. เช่นเมื่อวัดต้องการเงินปฏิสังขรณ์ที่ชำรุดทรุดโทรม, หลวงจีนต้องไปขออนุญาตจากเจ้าพนักงานประจำตำบลเสียก่อน, ได้รับอนุญาตแล้ว จึงจะจัดการเรี่ยไรได้. การอนุญาตเจ้าพนักงานเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรว่าหลวงจีนมีชื่อนี้ ๆ อยู่วัดนั้น เป็นผู้รับอนุญาตให้เรี่ยไรเงินปฏิสังขรณ์วัดได้ แล้วประทับตราตำแหน่งเจ้าพนักงานผู้อนุญาตพร้อมทั้งปีเดือนวันคืน.

หลวงจีนต้องนำใบอนุญาตนั้น ไปให้เจ้าพนักงานโปเที้ย (คือ นายตำรวจประจำท้องที่ มีตำแหน่งรองตี่กุ้ยนายอำเภอ) ขอความอารักขาช่วยเหลือ. เมื่อดำเนินการตามระเบียบเสร็จแล้ว ก็เอาศาลเทพอ้วยโท้ขึ้นแบกออกเดินไปยังตำบลที่จะเรี่ยไร. ศาล

อ้วยโท้นี้เป็นหีบขนาดเล็ก ข้างในเป็นบ้ายมีอักษรสมมุติว่าเป็นภาพเทพอ้วยโท้, มีที่สำหรับเสียบชูปและมีอักษรบอกแผ่กุศลเรี่ยไรเงิน.

หลวงจีนผู้ไปเรี่ยไร ไม่โกนผม คงปล่อยไว้ให้ยาวแล้วมุ่นขมวดเอาห่วงทองเหลืองรัดไว้ (อย่างรูปเต้าหยิน). เมื่อเดินตามทางก็ตีกะโหลกไม้ (เรียกว่าบักฮื้อ จะเห็นได้ในเวลาทำพิธีกงเต๊ก) ซึ่งคล้องคอไว้. เมื่อประกาศความประสงค์แห่งการเรี่ยไรให้ทราบทั่วกันแล้ว ก็ขอให้เจ้าพนักงานโปเที้ยพาไปหาผู้มั่งคั่งหรือร้านโรงที่คะเน่าคงออกเงินเรี่ยไร. ผู้ออกเงินมากก็บันทึกชื่อและจำนวนเงินไว้ในทะเบียนพิเศษ ทำด้วยกระดาษเหลืองเรียกว่า รายชื่อผู้มีศรัทธากล้า, แล้วรับเงินมอบให้ลูกศิษย์ไว้ในหีบหรือไถ้.

ถ้าการเรี่ยไรไม่ได้ผล, หลวงจีนก็ปลงศาลเทพอ้วยโท้ลงจากบ่อ ไปวางไว้ที่หน้าบ้านเจ้าพนักงานโปเที้ยคนใดคนหนึ่งหรือที่หน้าบ้านผู้มีอันจะกิน, แล้วตนเองนั่งขัดสมาธิขอเรี่ยไรคนละเล็กละน้อยจากผู้สัญจรผ่านไปมา. หากที่ทำนี้ไม่สำเร็จอีก, ก็ใช้วิธีใหม่เรียกว่ายืนบนเหล็กแหลมในหีบ. คือมีหีบต่อฝาโปร่งขนาดสูงกว่าคนยืนนิดหน่อยนำไปตั้งไว้ที่ประชุมชน. มีหลวงจีนคนหนึ่งเข้าไปยืนอยู่ในนั้น ซึ่งตรึงตาปูหีบให้แน่นมิให้ออกได้.

หลวงจีนที่อยู่ภายนอก ก็บ่าวประกาศแก่ประชาชนว่าหลวงจีนที่อยู่ในหีบจะต้องทรมานกายไม่บริโภคข้าวและน้ำ จนกว่าจะได้เงินเรี่ยไรพอกับจำนวนที่กะไว้, เพราะฉะนั้น จึงขอให้ผู้ใจบุญได้กรุณาแก่หลวงจีนที่ต้องทรมานเพราะเห็นแก่พระศาสนา. และเพื่อให้มหาชนมีความสงสารยิ่งขึ้น ก็บอกด้วยว่าหลวงจีนที่อยู่ในหีบนั้นเหยียบบนปลายเหล็กแหลม.

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าวัดขาดแคลนจตุปัจจัย ก็มักมีพิธีพิเศษสวดอ้อนวอนเทพอ้วยโท้เชื่อถือกันว่าอาจบันดาลให้ได้สมประสงค์.

บางที เทพอ้วยโท้เป็นบริวารพระกวนอิมโพธิสัตว์. ถ้ารูปกวนอิมโพธิสัตว์ มีรูปนายทหารประคองอาวุธประสานมืออยู่ตรงมุม, ก็คือรูปเทพอ้วยโท้. เพราะฉะนั้น จึงเป็นรูปที่จำง่าย.

วันเกิดของเทพอ้วยโท้ คือวัน ๓ ค่ำ เดือนที่หก.

เจ้ากวนอู

เจ้ากวนอูเป็นเทพประจำสงคราม. เดิมเป็นมนุษย์ชาวเมืองไกเนี้ย บัจจุบันเรียกว่าไกจิว อยู่ในมณฑลซัวไซ. กวนอูนั้นชื่อเดิมว่า เซี่ยงแซ, ภายหลังใช้ ซิวเซี่ยง และฮุ่นเซี่ยง แทน. กวนอู ปรากฏว่ามีสติปัญญากล้าหาญมาแต่น้อย มีกำลังมาก, ชอบชุกชนระรานเป็นที่เกลียดกลัวแก่คนทั่วไป. วันหนึ่ง บิดา

มารดาถงโทษขังไว้ในห้องหลังบ้าน. พอตกกลางคืน กวนอูเปิดหน้าต่างหนีไปทางตะวันออก, พบหญิงสาวกับชายชรากำลังร้องไห้คร่ำครวญอยู่, ก็เข้าไปถามถึงเหตุ. ชายชราเล่าว่า หญิงสาวคนนี้เป็นลูกคนเล็กของตนมีชายมากล่าวขอแล้ว, แต่ลุงนายอำเภอมาเห็นเข้าชอบใจ ต้องการจะเอาไปเป็นเมียน้อย. ตนได้ไปยื่นคำร้องขอความกรุณาต่อนายอำเภอ ก็ถูกด่าว่า, จึงไม่รู้ว่าจะทำประการใรนอกจากแค้นใจร้องไห้.

กวนอูได้ทราบเรื่องก็มีความโกรธ กลับไปคว้าได้กระบี่ตรงไปบ้านนายอำเภอ, ฆ่านายอำเภอและลุงตายทั้งสองคน, แล้วหนีไปทางด่านท่องกวน ในมณฑลซันไซ. เจ้าพนักงานออกประกาศคอยจับตัวอยู่ทางด่าน. กวนอูไม่ทราบว่าจะหนีอย่างไรพ้น; เมื่อหนีไปตามทางก่อนจะถึงด่าน, ลงไปล้างหน้าที่ลำธาร, มองดูหน้าในน้ำอันใสดั่งกระจก ก็ประหลาดใจที่เห็นเงาหน้าเปลี่ยนแปลกไป คือ มีสีแดงเข้มแปลกจนใคร ๆ จำไม่ได้. ครั้นผ่านด่าน, เจ้าพนักงานด่านถามชื่อเสียง, ก็บอกว่าชื่อ *กวน* (ด่าน). เจ้าพนักงานก็ปล่อยให้ไป เหตุนี้กวนอูจึงได้ใช้ชื่อว่ากวน เพราะเห็นเป็นมงคลนาม.

วันหนึ่ง กวนอูไปถึงเมืองเต๋าจิวในมณฑลจิลี่, พบชายคนหนึ่งชื่อเตียวเอ็กเต็กหรือเตียวหุย (จังไฟ) ชายคนนี้ชายเนื้อ

มาแต่เช้า, ถึงเวลาเที่ยงก็เอาเนื้อที่ชายยังไม่หมดหย่อนลงไว้ในบ่อ แล้วเอาหินหนักห้าร้อยชั่งทับปากบ่อไว้, และท้าว่า ถ้าใครยกหินแผ่นนั้นขึ้นจะยกเนื้อซึ่งอยู่ในบ่อให้ทั้งหมด. กวนอูได้ยินคำท้า ก็เข้าไปยกหินนั้นได้ง่ายดายราวกับว่าเป็นกระเบื้องธรรมดาแผ่นเดียว, แล้วหยิบเอาเนื้อไป. เตียวหุยไล่ตามไป เกิดต่อสู้กันขึ้น, หามีใคร ๆ กล้าเข้าไปห้ามปรามไม่, จนเล่าง่วนเด็กหรือเล่าปี่ชายชายรองเท้าฟางมาพบ ก็ห้ามคนทั้งสองไว้. และโดยเหตุที่มีความเห็นร่วมกันในข้อควรอาสาไปปราบโจรโพกผ้าเหลือง, คนทั้งสามจึงทำสัตย์สาบานเป็นพี่น้องกันที่ในสวนท้อ.

ตอนต่อไป ก็มีใจความเหมือนกับที่แจ้งในเรื่องสามก๊ก. กวนอูนั้นเมื่อตายแล้วอาศัยที่มีความกล้าหาญและซื่อสัตย์ ประชาชนจึงนับถือเป็นเจ้าสำหรับเซ่นไหว้บูชา, ทั้งพระเจ้าแผ่นดินจีนต่อ ๆ มาก็เลื่อนบรรดาศักดิ์ให้สูงขึ้นเป็นลำดับ. ประชาชนก็ให้เกียรติยศเพิ่มเติมขึ้นอีก เช่นเรียกบู๊ตี่ (เจ้าสงคราม), กวนฮูจือ (ท่านปราชญ์กวน), กวนเซียงแซ (กวนผู้มีอายุเพิ่ม), กวนฮุนเซียง (กวนผู้เพิ่มเมฆ), กวนซิวแซ (กวนผู้อายุยืน), เฮียบเทียนไต้ตี่ (เจ้าใหญ่ผู้ช่วยสวรรค์), กวนเสียตกุน (กวนผู้ปกครองศักดิ์สิทธิ์). รูปกวนอูดูเหมือนไม่จำต้องพรรณนา คงเคยเห็นฉากที่แขวนบูชากันอยู่แล้ว คือทำเป็นรูปนั่ง มีจิวฉ่องถือ

ง้าวและกวนเผงถือห่อตรา ยืนประจำซ้ายขวา. ในวัดมังกรกมลาวาส มีเจ้ากวนอูและเจ้าอื่น ๆ ตั้งไว้ในกุฏิเล็ก ๆ ในมุมสุดขวามือของคนดูในวิหารกลางที่มีพระประธาน (หรือแผนที่ เลข ๓), คือมีรูปกวนตี่อยู่กลาง, ถัดออกมาข้างซ้ายของกวนตี่คือกวนกง, ข้างขวาคือเจ้าบุ๋นเชียง, ถัดออกมาเป็นเจ้าเสี่ยนเทียนเชียงตี่ (ยังไม่ทราบว่าเจ้าอะไร). ส่วนกวนตี่และกวนกงก็คือกวนอูทั้งคู่ อาจทำให้เข้าใจผิดว่ามีเจ้าอื่นอีกสองคนก็ได้.

กาล้มชั้นรอง (อารักษ์สังฆาราม)

ยังเทพารักษ์ที่เป็นกาล้มธรรมบาลชั้นรองลงมา แบ่งออกเป็นหลายพวก. พวกหนึ่งมีหน้าที่เฝ้าประตู และปัดกวาดทำความสะอาดแก่วัด, ไม่ใช่ชนิดคอยสู้รบยักษ์มารซึ่งเป็นหน้าที่ของกาล้มชั้นสูง. เพราะฉะนั้น เทพารักษ์ชั้นรองจึงมีรูปไว้ตามประตูหรือทางเข้าวิหาร. ในเรื่องกำเนิดพระกวนอิม: เมื่อเมี่ยวเสี่ยงธิดาพระเจ้าเมี่ยวจวงออกไปบวชที่วัดแป๊ะอี๋ยี่, ต้องถูกบังคับทรมานให้ปัดกวาดและตักน้ำทำความสะอาด, ร้อนถึงเจ้ากาล้มต้องลงมาช่วยทำแทน. รูปเจ้ากาล้ม มักทำเป็นรูปนั่งหรือยืนแต่งตัวอย่างขุนนางพลเรือนมีสามตา, ดวงที่สามอยู่กลางหน้าผาก.

ยังมีเจ้ากาลีมือกคนหนึ่ง เป็นเรื่องใหม่. ตำนานว่า. ราวเจ็ดร้อยปีล่วงมานี้ หลวงจีนชื่อซินสิ่ว, เมื่อได้ศึกษาพระธรรมในสำนักหลวงจีนห่งยมสำเร็จแล้ว, เดินทางจะไปยังภูเขาลูกบ่วยเหลือง (อิ๋งบ่วยซัว). ตามทางมีงูใหญ่ตัวหนึ่ง เลื้อยออกจากพงรกตรงเข้าหาหลวงจีนซินสิ่ว. หลวงจีนไม่หนี คงยืนนิ่งเฉย, รู้ชัดพบทองคำกองอยู่ใต้ต้นไม้, ได้เอาทองคำนั้นใช้สอยในการสร้างวัดขึ้นแห่งหนึ่ง. ก็แลประชาชนในถิ่นนั้นย่อมนับถือเจ้ากวนอู, แต่ถูกหลวงจีนซินสิ่วทำลายศาลเสียแล้ว. ความทราบถึงเจ้ากวนอู ก็มีความโกรธมาก, บันดาลเป็นเมฆดำบดท้องฟ้า, แล้วปรากฏเป็นเจ้ากวนอูขี่ม้าเซ็กเทาแกว่งง้าว, ตรงเข้าตั้งกระทู้ถามหลวงจีนว่าเหตุไฉนจึงมารื้อศาลเสีย. หลวงจีนตกใจกลัว รับสารภาพผิด และจัดสร้างศาลเจ้าให้ใหม่. เจ้ากวนอูจึงคลายความโกรธ, แต่ลงโทษเพียงสาปหลวงจีนซินสิ่วให้เป็นโทวาริกอารักษ์ (ผู้เฝ้าประตูศาล). เพราะฉะนั้น หลวงจีนซินสิ่วจึงกลายเป็นเจ้ากาลี.

เจ้าที่เฝ้าประตูมือกสองคน เป็นบริวารเทพอวยโท้ หน้าตาดุร้าย พ่นพิษทางจมูกและปากได้ ชื่อเฮ็งและฮะ รวมเรียกว่าเฮะฮะยี่เจียง.

นอกนี้ ยังมีเจ้าอีกพวกหนึ่งเรียกว่า กิมกังซัน มีแปดด้วย

กัน, มีหน้าที่พิทักษ์ผู้มีศรัทธาแก่กล้าแข็งในพระศาสนา, มีรายชื่อคือ --

(๑) เชงตื่อไจ (เจ้าปราบโรคระบาด)
(๒) บ๊ตตัก (เจ้าปราบสรรพพิษ)
(๓) อ้องซุยคัว
(๔) แป๊ะเจงจุ๊ย (เจ้าน้ำ)
(๕) เชี่ยเซี่ยฮวย (เจ้าไฟ)
(๖) เต็ยกี่ไจ (เจ้าดัดสินให้คนตายตามอายุขัย)
(๗) จี่เฮี่ยง
(๘) ไต้ซิน (เจ้าใหญ่)

กิมกังพู่สะ โพธิสัตว์กิมกัง

โพธิสัตว์กิมกัง มีจำนวนสี่ คือ

(๑) ก่วง (ครอบครัว), มีลักษณะ ชื่อ (เมตตา)
(๒) เซาะ (ติดต่อ), มีลักษณะ บุ่ย (กรุณา)
(๓) ไอ่ (รัก) มีลักษณะ ฮี้ (มุทิตา)
(๔) หงื่อ (ภาษา), มีลักษณะ ซิบ (อุเบกขา)

ตามชื่อและลักษณะข้างต้นนี้ แสดงอยู่ในตัวว่า พระโพธิสัตว์ทั้งสี่นี้ มีหน้าที่ป้องกันสัตว์บาปหรือรักษาอาราม

เหมือนกับกาลิ้มทิกล่าวมาแล้ว, แต่ผู้สร้างมีความมุ่งหมายให้สัตบุรุษเข้ามาในวัดได้เห็นตัวตนพรหมวิหารเข้าแล้ว จะได้รำลึกถึงพระพุทธคุณ.

จับยี่ ง่วนกะ เจ้าประจำปีนักษัตร

ยังเจ้าปลีกอีกชุดหนึ่ง ซึ่งในวัดบางแห่งมีไว้เป็นประจำปีนักษัตร, เห็นว่าเป็นรูปมีในวัด จึงนำมากล่าวไว้ด้วย.

การนับปีเป็นอย่างเดียวกับของไทยเรา คือ นับชวดฉลูขาลเถาะ ผสมกับเลขศกอย่างเอกศกโทศก เวียนไปจนครบหกสิบปี ก็เป็นหนึ่งพฤหัสบดีจักร (รอบใหญ่) การนับปีวิธีนี้ กล่าวว่าได้เริ่มใช้มาแต่ปีที่หกสิบเอ็ดในสมัยพระเจ้าอู่เต้ ก่อนพุทธศก ๒๐๙๕ ปี. ปีเหล่านี้มีเจ้าประจำอยู่สิบสองตน, มีตำนานย้อนถอยหลังขึ้นไปครั้งเรื่องไคเพก (คือ ไข แปะ เพิก = เบิดโลก). แต่เมื่อจะเล่าเจ้าสิบสองตนนี้ ต้องกล่าวถึงวิธีนับปีก่อน.

กำหนดปี ถือเอาหกสิบเป็นนิยม. ปีหนึ่ง มีอักษรประจำปีและอักษรประจำศกประกอบกัน เช่นปีชวดสัมฤทธิศก. อักษรประจำศกเรียกว่า เทียนกัน แปลว่าต้นในสวรรค์ (สิบต้น) อักษรประจำปีเรียกว่า ตีจี แปลว่า กิ่งในแผ่นดิน (สิบสองกิ่ง)

เทียนกัน มีสิบ คือ-

(๑) กะ เอกศก (๖) กี ฉศก
(๒) อึด โทศก (๗) แก สัปตศก
(๓) เปี้ย ตรีศก (๘) ซิม อัฐศก
(๔) เตง จัตวาศก (๙) ยิ่ม นพศก
(๕) โป เบ็ญจศก (๑๐) ไห สัมฤทธิศก

ตีจี มีสิบสอง คือ-

(๑) จื๊อ ชวด (๗) โห้ง มะเมีย
(๒) ทิว ฉลู (๘) บี มะแม
(๓) อิ๋น ขาล (๙) ซิน วอก
(๔) เบ๊า เถาะ (๑๐) อิว ระกา
(๕) ชิ้น มะโรง (๑๑) ซุด จอ
(๖) จี มะเส็ง (๑๒) ไห กุน

ถ้าเอาตัวต้นศกของ เทียนกัน ควบเข้ากับตัวต้นปีของตีจี ก็เป็น กะจื๊อ คือ ชวดเอกศก และต่อไปตามลำดับจนถึงสิบ คือ สัมฤทธิศก แล้วทวนต้นมาเป็นเอกศกใหม่จนครบห้ารอบก็ได้หกสิบปี และเวียนเข้าอย่างเดิมอีก.

ต้นเหตุที่จะเกิดเทียนกันและตีจี กล่าวว่า เมื่อพ่วนโกส์

สร้างฟ้าและดินแล้ว เกิดกษัตริย์ผู้วิเศษสามองค์ ชื่อ เทียน (ฟ้า) ตี (ดิน) และ อิ้ง (เหลือง). เทียนฮองมีพี่น้องสิบสององค์ ได้เป็นกษัตริย์สิบองค์. ส่วนตี่ฮอง มีพี่น้องสิบองค์. เทียนฮองชวนตี่ฮองให้รวมพวกพี่น้องกันเสีย, แล้วกำหนดตั้งชื่อให้ประจำปีเดือนและเวลา. คือให้พี่น้องเทียนฮองสิบองค์เป็นเทียนกัน, และพี่น้องสิบองค์ของตี่ฮองเป็นตี จ. ส่วนจำนวนเดือนให้เอาพี่น้องของเทียนฮองที่เหลืออีกสององค์ไปผสมให้ครบสิบสอง.

เวลา แบ่งนับเป็นกลางวันสิบสองชั่วโมง, กลางคืนสิบสองชั่วโมงเท่าจำนวนเดือน, และแบ่งวันหนึ่ง ๆ ออกเป็นหกส่วน ๆ ละสองชั่วโมง. เพราะฉะนั้น ยามหนึ่ง จึงเป็นสองชั่วโมง.

ทิศ แบ่งออกเป็นสิบสอง และใช้ชื่อในตีจีเป็นการกำหนด เช่น ทิศเหนือใช้อักษร จื่อ, ตะวันออก – เม้า, ทิศใต้ – โห่ง, ตะวันตก – อิว ฯ ล ฯ

รายชื่อพี่น้องตี จี คือ–

(๑)	คุ่นซุน	ประจำ	จื่อ
(๒)	เฉี่ยะห่งเยือก	,,	ชิว
(๓)	เน่ยบ๊ะแกะ	,,	อิน
(๔)	ตั๋วอัน	,,	เม้า
(๕)	จักซือ	,,	ซัน

(๖)	ไต้ฮวงโถะ	ประจำ	จี
(๗)	ซุนฉั่ง	,,	โห้ง
(๘)	เฮี่ยบเจียบ	,,	ปี
(๙)	เกี๋ยนทัว	,,	ซิน
(๑๐)	จั๊กเงียบ	,,	อวี

เติมพี่น้องสิบองค์ของเทียนฮอง–

(๑๑)	ยังหมง	ประจำ	ซุด
(๑๒)	ไต้เยี่ยงเหี่ยง	,,	ไห

รายชื่อพี่น้องสิบองค์ของเทียนฮอง

(๑)	อันโห้ง	ประจำ	ก้ะ
(๒)	เจี่ยงมง	,,	อด
(๓)	ยี่เตียว	,,	เบี่ย
(๔)	เกี๋ยงฮั้ง	,,	เตง
(๕)	ยุ่งตู่	,,	โป๊
(๖)	ฏูหยุย	,,	กี
(๗)	เสี่ยงเจี่ยง	,,	แก
(๘)	ตั้งกวง	,,	ซิม
(๙)	เฮี่ยงอด	,,	ยิ่ม
(๑๐)	เจี่ยวยั้ง	,,	ไห

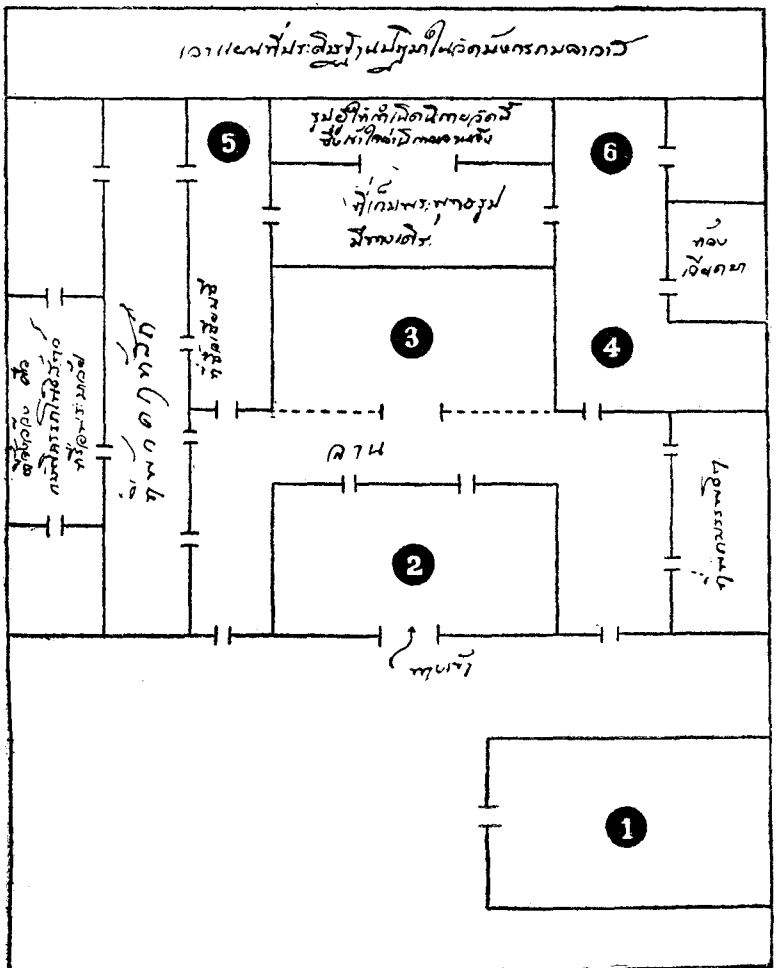
เจ้าสิบสองนางนั้น มักทำเป็นรูปชุนนางนั่งประสานมือสิบสองรูป, สร้างศาลไว้เป็นพิเศษอยู่ในบริเวณวัด, และมักจะเรียกว่า ศาลเด็กร้อยคน (แปะจ๊อตั๋ง). ใครอยากได้ลูกก็ไปบูชาอ้อนวอนขอ. ถ้าเด็กเกิดในปีที่ตกในองค์ใด, ก็ให้บูชาองค์นั้น, นับถือว่าสามารถคุ้มครองภัยแก่เด็กเป็นพิเศษได้.

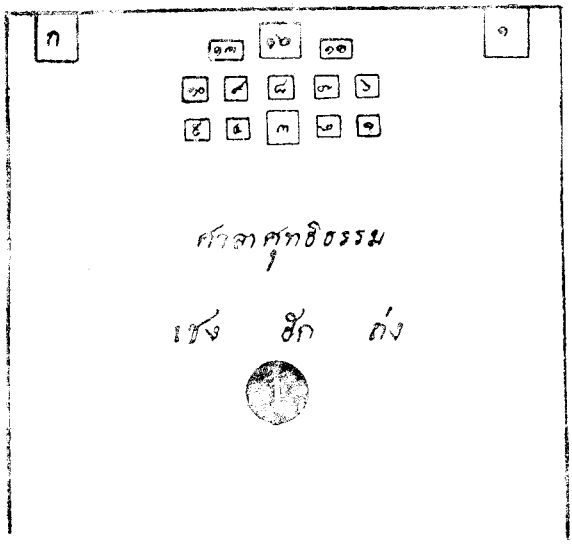
ที่ศาลเจ้าเชงฮกกุ่ง, ซึ่งจะขอแปลว่า ศาลาศุทธิธรรม, อยู่ในบริเวณวัดมังกรกมลาวาส ขวามือเมื่อเข้าไป ก่อนถึงวิหาร (แผนที่เลข ๓), มีรูปเจ้าซึ่งคล้ายเจ้าเหล่านี้หลายรูปปนอยู่ในหมู่เจ้านั้น. ในตอนชั้นในมีรูปกวนอิมเนี่ยอยู่ข้างซ้ายคนดู, และป้ายบูชาเทียนตี่ (พ้าตีน) อยู่ทางขวา. แท่นกลางมีรูปเรียงลำดับลดหลั่นกันลงมาเป็นสามชั้น. ชั้นบนที่สุด เป็นรูปผู้หญิง มีรูปเด็กเป็นมหาดเล็ก (ท่งจือ) อยู่ซ้ายขวา. รูปผู้หญิงนั้น คือ เต้ากวบอ มารดาดาวทั้งเก้า, หรืออีกนัยหนึ่ง ไซอ้วงบอ เนี่ยเนี่ย (ไซวังหมูเนี่ยงเนี่ย) ซึ่งเคยเชิญทวยเทพไปรับสังเวยผลโลกิเศษบนสวรรค์ประจำปี มีแจ้งอยู่ในเรื่องไซอิวตอนที่เห้งเจียไม่ได้รับเชิญไปกินด้วย น้อยใจเลยรังควานสวรรค์กาหลใหญ่. ชั้นที่สองรองลงมามีรูปเรียงจากซ้ายไปขวาห้ารูป คือ โง่ฮั้งฮ่องเต้, โง่หยินฮ่องเต้, กิวฮ่องฮุด, ตีฮ่องฮุด, เทียนฮ่องเต้. ชั้นที่สามถัดลงมามีสี่รูป คือ ปั๊กเต้า (ดาวจรเข้), ฮ่วงอุด เล่าหงวน, น่ำเต้า

(ดาวใต้). รูปเจ้าเหล่านี้รวมด้วยกันเก้าตน ล้วนเป็นโอรสของไชอ้วงบ่อ, ตามศาลากินเจ ย่อมมีไว้เสมอ. แต่รู้สึกว่า เรื่องออกจะยุ่งอยู่, เพราะสอบถามเพื่อนจีนที่อยู่ในนั้นไม่ได้ความรู้อะไรพิเศษ, ยังค้นหาเรื่องราวไม่ได้ตะเอ็ยด จึงขอยุติไว้ก่อน. แต่อย่างไรก็ดี ที่ในศาลาศุทธิธรรมนี้ มีพระพุทธรูปไทยเราเข้าไปตั้งบูชาสมทบอยู่ด้วยหลายองค์. และคราวหนึ่ง ผู้เขียนไปเที่ยวที่ศาลากินเจ ตรอกพระยาไกร, พบหลวงจีนอยู่ในที่นั้น เข้าไปไต่ถามศึกษาความรู้ ก็ไม่สู้ได้เรื่องนัก. แต่ออกจะรู้สึกว่า เขารวม ๆ นับถือทั้งเต๋าและพุทธ โดยสนิทสนมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, จึงเป็นการที่จะทราบเรื่องหรือแยกออกจากกันได้ยากอย่างยิ่ง.

จบภาค ๕ ตอน ๒

เล่งเน่ยยี่ 龍蓮寺

清福壇

๑ น่ำเต๋า 南斗　　๒ เล่าหงวน 姥元

๓ ป้ายบอกชื่อปฏิมา 名牌　　๔ ห้องฮุด 皇佛

๕ ปักเต๋า 北斗　　๖ เที่ยนฮองเต้ 天皇帝

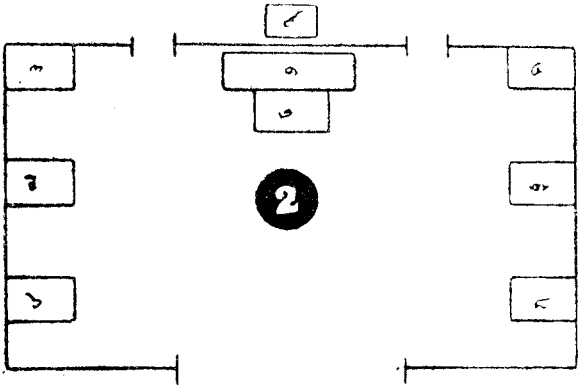
๗ ตี่ฮองเต้ 地皇帝　　๘ กิวฮองฮุด 丸皇佛

๙ โง่วหยินฮองเต้ 五人皇帝

๑๐ โง่วฮั้งฮองเต้ 五行皇帝　　๑๑ ท่งจือ 童子

๑๒ เต๋ากิวบอหรือไซอ้วงบ่อ 斗丸母　　๑๓ ท่งจือ 童子

ก กวนอิมน่ำไฮ้ 觀音南海　　ข เที่ยนตี่ 天帝

๑ ไมโล่ฮุด พระศรีอาริย หรือ มิเต็กฮุด 彌勒佛

๒ สังกัจจายน 迦多衍那或迦延

๓ ฮกเต้ก เล่าเอี๋ย แปะกง 福德老爺伯公
พระภูมิเจ้าที่นับว่าเจ้าพ่อเขาตก

๔ เซี่ยนอ๋องกง เจ้าพ่อหลักเมือง 城隍公

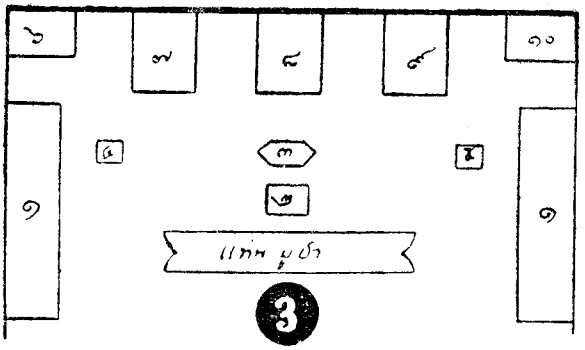
๕ โต้ปุ่น เวสสวัณ จับงู 多聞

๖ เตี่ยงเชี่ยง วิรุฬหก ถือร่ม 增長

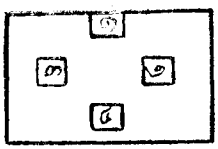
๗ กวางมัก วิรูปักษ์ ถือเจดีย์ 廣目或醜眼

๘ ทิก๊ก ธตรฐ ถือพิณ 持國

๙ อ้วยโท้ วิหารบาล นับว่าท้าวมหาชมพู 維桃

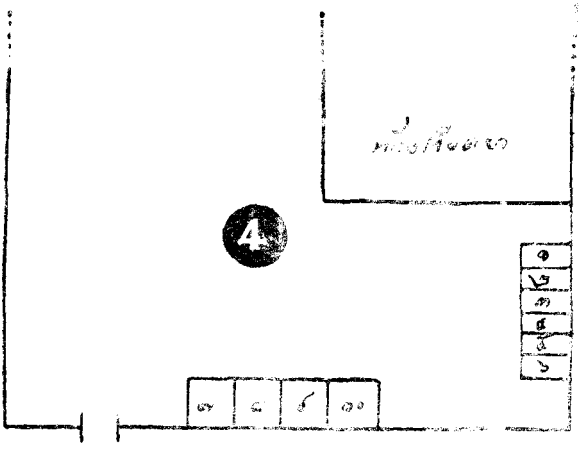

๑ จับโป้ยล่อหั่น 十八羅漢
๒ น่ำไฮ้ กวนอิม 南海觀音
๓ พระพุทธรูปปิ๋น 佺佛　　๔ พระอานนท์ 阿難
๕ พระมหากัศยป 摩訶迦葉波
๖ โพธิธรรม 達摩大師
๗ พระอมิตาภพุทธ 阿彌陀佛
๘ พระศากยมุนีพุทธ 釋迦牟尼佛
๙ พระไภษัชยคุรุพุทธ 藥師佛
๑๐ ม้ารู

๑ กวนตี่ 關帝
๒ บุ๊นเชียง 文昌
๓ กวนกง 關公
๔ เฮี่ยนเทียนเชียงตี่ 玄天上帝

(เจ้าตนนี้สถิตศาลเจ้าเก่า – สามเพ็ง)

๑ ปุนเถ้ามา 本頭媽

๒ ปุนเถ้ากง 本頭公

๓ ไซ่ส็วน (ร่างเตี๋ยหนวดดำ) 財神

๔ โห้ยก๊วงพู่ส๊ะ (ครูยามี่แกระ) 藥王菩薩

๕ ฮั่วท่อเซี่ยงซื่อ (หมอชู้โต๋หนวดดำ) 華陀仙師

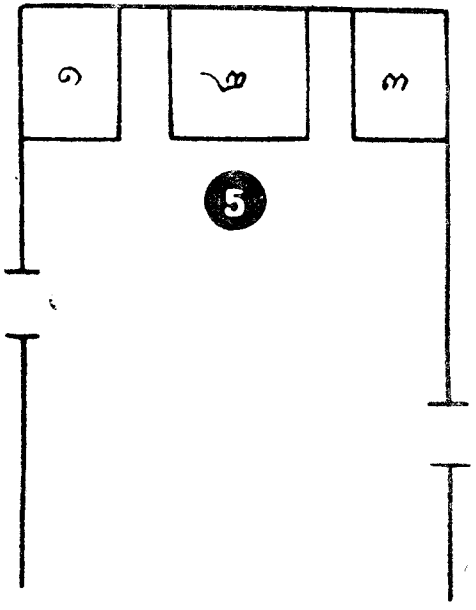
๖ ตั่งนี้ไท้ส่วย (เจ้าอายุหนวดดำ) 當年太歲

๗ กิมฮวยเนี่ยเนี่ย (หน้าแดงมี่เด็ก) 金花娘娘

๘ เตี๋ยวกงเม้ง (มี่หนวด) 趙公明

๙ ฮั่วกวง (รูปเด็ก) 華光

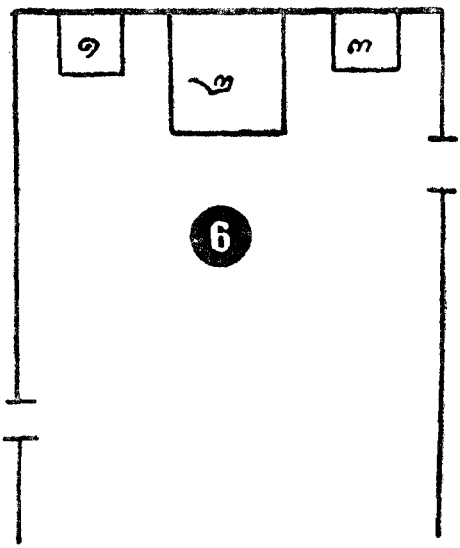
๑๐ เซ่งเสี่ยง 丞相

๑ กิมจ้อ 金子

๒ ลักโจ๊ 六祖 (รูปคนแก่ แปลว่าอาจารย์ องค์ที่ ๖)

๓ ซังไซ 雙獅 (แปลว่า สิงโตคู่ คำว่า ไซ เป็นคำเพี้ยนแต้จิว, จีนเหนือออกเสียงว่า – ซี, เพี้ยนมาจาก – สี่ นั่นเอง)

๑ จุนที (มรีจิ) 準 尼

๒ กวนอิม 觀 音

๓ เล่งซัวอิดหวย (รูปนอนตรง) 靈 山 一 會

แถลงการณ์

เมื่อไปมาหาสู่พบปะสมาคมกับเพื่อนฝูงผู้มีลัทธิต่าง ๆ. ความที่อยากรู้อยากเข้าใจ ชวนให้ไต่ถามศึกษาลัทธิจากเพื่อนนั้น ๆ บ้าง, เสาะหาจากหนังสือต่าง ๆ ที่ว่าด้วยลัทธิพิธีแปลก ๆ บ้าง, ประสมกันเข้านำเอามาเล่าสู่กันฟังในเวลาสนทนาวิสาสะ. พวกพ้องที่ชอบพอรักใคร่ได้ทราบเค้าเงื่อน พลอยเห็นเป็นประโยชน์ ขอให้เก็บความรวบรวมเรียงเป็นหนังสืออ่านฟังกันเล่น เมื่อมีเวลาพอทำได้ผู้เรียบเรียงก็สมัครใจไม่ขัดข้อง เพราะเห็นเพียงเป็นทำเล่นไม่เป็นการใหญ่หนักหนา, แต่ครั้นลงมือทำควบคุมเข้าเป็นเรื่องเป็นราว, รู้สึกว่าไม่สู้ง่ายอย่างเข้าใจไว้นัก, เพราะต้องพยายามสอบสวนตำรับตำราต่าง ๆ เลือกคัดเอานัยมาปรับปรุงให้พอไม่เลื่อนลอยปราศจากหลักฐานเสียทีเดียว บางทีต้องเที่ยวไต่ถามท่านผู้ชำนาญแตกฉานในด้านนั้น ๆ, เดยกลายเป็นงานน้อย ๆ ขึ้น. เมื่อทำเสร็จแล้ว ก็เป็นเพียงหนังสือที่พออ่านได้ ไม่ถึงขั้นตำราหลักฐานที่จำจะให้ถูกต้องถ้วนไปทั้งหมด,

ให้ชื่อเรื่องอย่างง่าย ๆ ว่า "ลัทธิของเพื่อน" เพราะโดยมากว่าด้วยลัทธิอันได้จากสมาคมกับเพื่อนฝูงผู้มีลัทธิต่าง ๆ.

ลัทธิของเพื่อนที่ได้พิมพ์ออกไปแล้ว คือ–

ภาคหนึ่ง ว่าด้วยลัทธิคริสต์ ลัทธิมะหะหมัด ลัทธิปารซี และ ศาสนาชิน.

ภาคสอง ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิฮินดู และ มหายานส้งเชป.

ภาคสาม ลัทธิของจังเบต:

ตอนที่หนึ่ง ตำนานพระพุทธศาสนา ในอินเดีย อันเดินไปสู่จีเบต.

ตอนที่สอง ลัทธิลามะ.

ภาคสี่ ลัทธิศาสนาของจีน: จีนมีรูปปฏิมาเกี่ยวด้วยลัทธิมาก จึงได้พรรณนา ลัทธิพื้นทั่ว ๆ ไป เป็นตอนที่หนึ่ง, กล่าวเรื่องแห่งรูปปฏิมาในตอนต่อไป. เมื่อรูปปฏิมามีมากด้วยกัน, ก็กล่าวเรื่องที่ควรรวม ในเล่มเดียว ได้เป็นตอนที่สองแยกปฏิมาเฉพาะจับโป๊ยเซียน อันมีข้อความมากมาเป็นตอนที่สามนี้, ตามเค้าที่มีในวัดมังกรกมลาวาสเป็นหลัก.

ภาคหรือตอนเหล่านี้ ข้อความไม่ติดต่อกัน จบเรื่องเป็น

เล่ม ๆ ในตัว. อนึ่ง ผู้อ่านโดยมากออกปากว่า 'ลัทธิของเพื่อน' มักเรียบเรียงรวบรัดเกินไป. ขอสารภาพว่าเป็นความจริงมาก. เพราะแต่ก่อนแต่ไรเมื่อไม่มีเหตุการณ์บังคับก็ไม่ได้ เขียนสำรองไว้ จะมีบ้างก็เพียงหัวข้อเบ็ดเตล็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เสาะถามทราบมาแล้วบันทึกไว้เป็นโครง. ครั้นพอรับหน้าที่เป็นผู้เขียน เจ้าภาพก็กำหนดวันทั้งเขียนทั้งส่งพิมพ์ให้เสร็จภายในไม่ถึงสามเดือน. ถ้าไม่รวบรัดก็จะเสียงานท่าน, จำยอมเปิดโอกาสให้ความบกพร่องรุมเข้ามาตลอดเรื่อง.

อีกประการหนึ่งการสันนิษฐาน หรือจะพูดให้ตรงก็ว่า – เดา ซึ่งเมื่อเป็นที่ก็อดไม่ได้ ถ้าได้เหตุผลแวดล้อมแน่นหนาก็อาจใกล้ชิดข้างถูก, ถ้าหละหลวมก็ห่างออกไป อาจไม่ถูกเลยก็ได้ เพราะฉะนั้นข้อความสันนิษฐานใด ๆ ในตอนนั้น ที่ไม่ตรงกับภาคหรือตอนก่อน ๆ ก็พึงเห็นว่าเป็นเพราะเพิ่งได้หลักฐานแนบเนียนกว่า, แต่ทว่าความต่อไป อาจเปลี่ยนไปอีกสักกี่ปริยายก็ได้ สุดแต่จะพบที่ดีใหม่อย่างไร. ถ้าถือว่าอ่านไว้สำหรับช่วยกันค้นหาเหตุผลสืบไป, เมื่อพบที่ผิดก็แก้เสีย, เท่านี้ก็จะได้ทราบที่ถูกมากขึ้น.

เรื่องที่พรรณนาในเล่มนี้ ท่านผู้ต้องการหลักฐาน โปรดดูหนังสือ :–

The Eighteen Lohan of Chinese Buddhist Temples by T. Watters.

Les Seize Arhat Protecteurs de la Loi by Sylvain Lévi and Ed. Chavannes (Journal Asiatique, July-August 1916).

The Arhats in China and Japan by M.W. de Visser (Ostasiatische Zeitschrift 1917-1919)

P. Doré's Researches into Chinese Superstitions Vol. VII. translated by M. Kennelly.

Hand-book of Chinese Buddhism by E.J. Eitel.

ลัทธิศาสนาของจีน ตอน ๓
จับโป๊ยล่อหั้น

บริเฉท ๑ พระอรหันต์ชุดสิบแปด

ในตอนส่อง หมวดพระอรหันต์ เมื่อบรรยายพระเอตทัคคะมหาสาวกสิบองค์แล้ว ได้กล่าวถึงจับโป๊ยล่อหั้น ว่ามีเรื่องราวมาก ควรบรรยายไว้เป็นตอนหนึ่งต่างหากนั้น จึงถึงคราวพรรณนาในตอนที่สามนี้.

ในวัดมังกรกมลาวาส วิหารกลาง มีปฏิมากรบีดทองขนาดใหญ่ เรียงอยู่สองข้างฝาผนัง ด้านละ ๙ รูป หมวดละ ๓ รูป มีอักษรบอกชื่อ และหมายเลขที่ ๑ ถึงที่ ๑๘ สำหรับผู้ใดต้องการทราบชาตาราศีของตนว่าจะดีหรือร้าย, ก็ให้นับรูปเหล่านี้เวียนเป็นลำดับจนครบตามจำนวนอายุของผู้นับ. เมื่ออายุตกที่รูปองค์ใดซึ่งมีเลขบอกไว้ข้างบน ก็ไปขีดเอาใบเสี่ยงทายตามตำแหน่งเลขที่ตรงกัน. แต่การนับรูป มีวิธีกำหนดไว้ว่า ถ้าผู้นับเป็นหญิง ให้ตั้งต้นนับแต่ซ้ายไปขวา, ถ้าเป็นชายให้นับขวามาซ้าย. แม้ว่าวานนับแทนให้กันก็ได้.

ถ้าจะถามพวกจีนว่ารูปเหล่านี้คือใคร, จะได้รับตอบว่า

จับโป๊ยล่อหั่น ซึ่งแปลว่าพระอรหันต์สิบแปดองค์, สอบได้ ๕ ๖ ๗ ๘ องค์ ดังนี้—

๑ (๙) บีนโท่ล่อ บ้วดล่อตั้ว (นั่งวางสองมือทับเข่า) บีณโฑส ภารัทวาช

๒ (๑๐) เกี่ยเนกเกี่ย ฮวดซ้ำ (นั่งห้อยขามือซ้าย ๕ ๘ ขึ้นเขา) กนกวัจฉ

๓ (๙) เกี่ยเนกเกี่ย โปลี่ตั้ว (นั่งคุกขา ๕ ๘ ขึ้นเขาซ้าย) กนก ภารัทวาช

๔ (๑๑) โซบีนโท้ (นั่งยกมือขวาหงาย) สุบีณฑ

๕ (๗) เนกก๊อโล้ (แบมือทั้งสองข้าง) นกุล

๖ (๑๒) โปโทโล้ (ขนคิ้วยาวประนมมือ?) ภัทร

๗ (๖) เกี่ยตี่เกี่ย (ถือฉาบ) กาฬิก

๘ (๑๓) ฮ่วงซื่อล่อฮุดโตโล้ (ถือไข้ขักขระ) วัชรบุตร

๙ (๕) ซูบุ่ดเกี่ย (ส่วมประคำ) สุปาก

๑๐ (๑๔) ปั้นโตเกี่ย (นั่งแนบสิงห์) (มหา) ปั้นถก

๑๑ (๔) ล่อเฮ่าลี่ (ถือถะคือสฤปะ พระเจดีย์) ราหุล

๑๒ (๑๕) นาเกี่ยจี้น้ำ (นั่งยกมือซ้ายหงายเพียงหู) นาคเสน

๑๓ (๓) ยินกิดโท้ (ถือบาตร) อิงคท

๑๔ (๑๖) ฮวดล่อโพซื่อ (ถือสมุด) วันวาสี

๑๕ (๒) โอชิโต (มีหน้าคนที่อก) อชิต

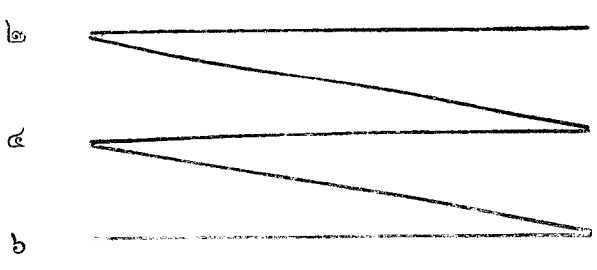
๑๖ (๑๗) จูเต้ ปั้นโคเกี๋ย (มือขวาถือจอกมีนกจับ, มือซ้ายถือแก้ว) จูฑะปันถก

๑๗ (๑) เค่งอิ้ว (ขี้มังกรถือแก้ว) นนทิมิตร

๑๘ (๑๘) บีนโท่ล่อ (ขี้เสือ ขัดกระบี่) บีณโฑต

ลักษณะรูป และเลขลำดับในวงเล็บ บอกตามที่มีอยู่ในวัดมังกรกมลาวาส นับหนึ่งแต่ทางขวามือเมื่อหันหน้าเข้าไป. ส่วนเลขแถวหน้า ลำดับตามแบบหลวง.

ตามที่กล่าวไว้แล้วว่า ในวัดมังกรกมลาวาสตั้งจับโป๊ยล่อหั่นแถวละ ๙ รูป และนับหนึ่งแต่ทางขวามือเมื่อหันหน้าเข้าไปนั้น เมื่อพิจารณาดูเลขลำดับในวงเล็บ และแบ่งแยกออกเป็นแถวซ้ายขวา จะได้ความว่าคงเรียงตำแหน่งหน้าหลังตามแบบหลวงนั้นเป็นแต่สลับเป็นฟันปลาให้เกี่ยวกันทั้งสองแถว คือ เช่น–

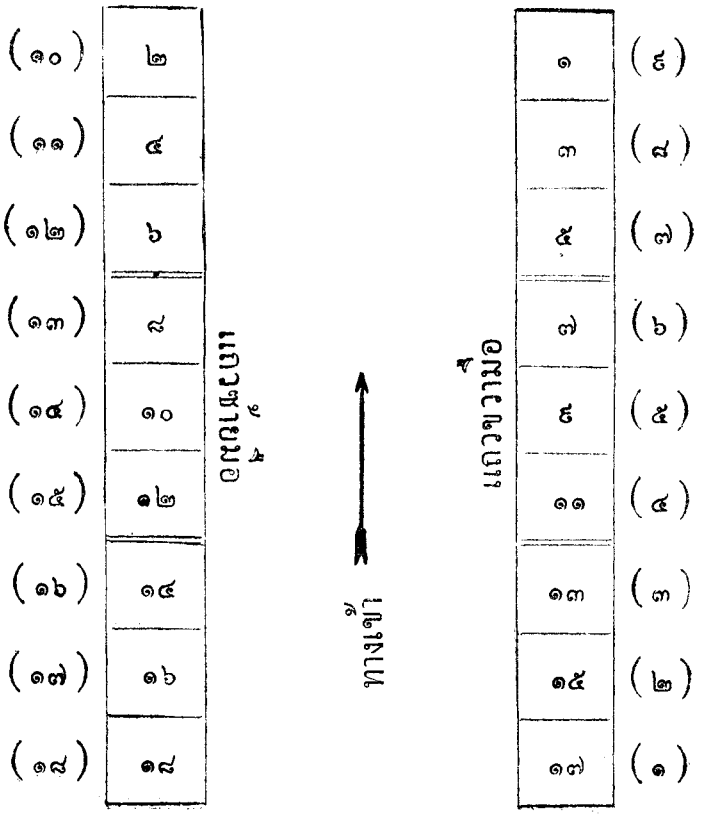

ฯ ล ฯ ฯ ล ฯ

ส่วนตัวเลขในวงเล็บ ซึ่งบีดห้อยประจำรูปพระไว้นั้น แม้

ทำขึ้นภายหลัง ก็ไม่ใช่เป็นการลำดับเอาใหม่ แต่เพื่อประโยชน์ไปขึ้นเอาใบเสี่ยงทายตามที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่เหตุผลอย่างไรจึงตั้งสลับกันอย่างนั้น ยังไม่ทันศึกษา.

แถวรูป จับโป๊ยล่อหั่น ในวัดมังกร ฯ

บริเฉท ๒ ข้อความเบื้องต้น

เนื้อความแห่งคำ อรหันต์

พระอรหันต์เหล่านี้มีประวัติอย่างไร ได้เคยฟังคำอธิบายของเพื่อนจีนบางคนว่าโดยมากเดิมเป็นนักเลงหรือโจร ภายหลังกลับใจได้สำเร็จพระอรหันต์ (อย่างหลวงจีน ลูตซิม ในเรื่องซ้องกั๋ง) เพราะฉะนั้น พระอรหันต์สิบแปดองค์นี้ บางองค์จึงต้องมีประวัติเป็นอย่างของจีน, และรูปลักษณะที่สร้างขึ้น ก็ย่อมสมานให้เข้ากับเค้าประวัติเดิม. เหตุฉะนี้ จึงเป็นการลำบากที่จะสอบสวนให้ได้ความจากพวกจีนสามัญ. และประวัติพระอรหันต์ชุดสิบแปดองค์นั้น ตามที่จีนมีอยู่ ถ้านึกดูตามรูปที่ได้เห็น คงเป็นเรื่องที่ชวนทราบมาก เพราะบางองค์เป็นพระอรหันต์มีเด็กโผล่ออกมากลางท้อง ดังนี้เป็นต้น. แต่เหตุอะไรที่นำความเข้าใจว่าบางองค์เคยเป็นโจรมา?

อรหันต์ คำนี้ สำเนียงจีนว่า ออล่อหั่น, แต่พูดกันเพียงว่า ล่อหั่น, บางทีเหลือแต่คำท้ายว่า หั่น. เช่น กุนเท้าป้อ หั่น. จีนแปลว่า (๑) เอ่งกังผู้ควรบูชา, (๒) ซัวะชัด ผู้กำจัดอริ, (๓) ปุดเซ ผู้ฉันชาติ.

คำแปลนัยที่สองว่า ซัวะชัด - ผู้กำจัดอริ นี้ คำว่า – ชัด มี

ความหมายกว้างถึง – ข้าศึก, และไขว่า ข้าศึก คือกิเลส, แล้วอธิบายว่า ผู้กำจัดได้ชื่อว่าสันเชิงซึ่งข้าศึก คือ อาสวกิเลสอันหมักหมมอยู่ในดวงจิต. แม้คำ – ชัดนั้น ที่ใช้พูดกันสามัญ หมายความว่า – โจร, ก็คงรวมความว่า ผู้กำจัดโจรคือกิเลส. ดังนี้ก็ตรงไปตรงมาชอบด้วยภูมิธรรม. แต่ครั้นสมัยล่วงมานานหนักเข้า, บางรายไปตัดคำ - กำจัด เสีย, ฉวยเอาเพียงคำท้ายว่า – โจร, เลยเกิดความเข้าใจกันว่า พระอรหันต์เหล่านั้น บางองค์เคยเป็นโจรเสียเองมาแต่ก่อน.

จำนวนพระอรหันต์ในชุดนี้ – สิบหก

พระอรหันต์ชุดนี้ ได้ความว่า วัดญี่ปุ่น เกาหลี ญวน และทิเบต ก็มีเหมือนกัน. ของญี่ปุ่นมีสิบหกองค์ เรียกว่า ระกัน.(๑) ของทิเบตมีสิบหกองค์ เรียกว่า ศถวีร (เถร), แต่ที่มีจำนวนสิบแปดก็มี ได้ความว่าออกจากจีน.

นักปราชญ์ชาวตะวันตกได้ สอบเรื่องในคัมภีร์ต่าง ๆ ของจีน ปรากฏว่าของเดิมก็มีเพียงสิบหกองค์, ที่มีสิบแปดองค์ เป็นจำนวนเพิ่มขึ้นในเวลาไม่ช้านานนัก.

---

(๑) เพี้ยนจากคำเดิม คือ (อ) รหันต์ (ต์) ห - กลายเป็น –ก, ดังคำว่า คุห, หมิห เป็น กุนกัน (ซึ่งตกถึงไทยเป็น ขุขัน)

ต้นเหตุจำนวนสิบหก

ใน—

ฮุดซ่วยกวนนี่ มี่พู่สะ แอ้แซเกง
สูตรว่าด้วยประสูติแห่งพระศรีอารย

กล่าวว่า พระพุทธเจ้าตรัสกะพระมหากัศยป(๑) ว่าชีวิตเราจะหมดไป เพราะอายุจะถึงแปดสิบในไม่ช้า. เวลานี้ เราตถาคตมีมหาสาวกอยู่สี่ (ซีไคเซ่ยปุ่น) ผู้สามารถรับหน้าที่ประกาศศาสนธรรมแก่มนุษยชาติ, เป็นผู้มีญาณอันไม่รู้จักสิ้น และเต็มด้วยบารมี. มหาสาวกทั้งสี่คือใครบ้าง ? คือ ภิกษุมหากัศยป (ไต้เกี่ยเอี่ยะ), กุณโฑปธานีย, บีณโฑลและราหุล ดูก่อนมหาสาวกทั้งสี่, ท่านอย่าเข้าปรินิพพานก่อน. เมื่อใดพระธรรมของเราสิ้นไป, เมื่อนั้นแลท่านจึงเข้าปรินิพพานได้. อนึ่ง เฉพาะมหากัศยปผู้เดียวจะต้องคอยจนกว่าพระศรีอารยจะมาตรัส จึงเข้าปรินิพพานได้."

ด้วยเหตุนี้ พระมหากัศยปจึงมีประวัติว่ายังอยู่ในโลกนี้ สถิตอยู่กลางเขากุกกุฏบาทในแคว้นมคธ. พระศรีอารย เมื่อมาตรัส จะทรงบันดาลให้มหาชนเห็นพระมหากัศยป. เมื่อมหาชนได้เห็นแล้ว จะบรรลุอรหันตผลทั้งสมาคม. ครั้นแล้วพระศรีอารยจะทรงถือเอาผ้าสังฆาฏิของ พระกัสสปพุทธเจ้า คลุมองค์พระ

(๑) ชื่อนี้เรียกตามเคยชิน, ที่ถูกเป็น กาศยป.

มหากัศยป. ขณะนั้นองคาพยพพระมหากัศยปจะกระจายออกดั่งดวงดาว. พระศรีอารยจะนำบรรดามาดาชาติทุกชนิดบูชาพระมหากัศยป: แสดงว่า พระศรีอารยเสมอได้บูชาพระธรรมของพระศากยมุนีพุทธยังเหลืออยู่คือธาตุพระมหากัศยปเท่านั้น.

นักปราชญ์ญี่ปุ่นชื่อ โอมุระ มีความเห็นว่า เรื่องพระอรหันต์ไม่เข้าปรินิพพาน คงอยู่ต่อไปในโลกเพื่ออุปถัมภ์บุญยเขตจนกว่าจะถึงอวสานแห่งยุค ดังนี้ น่าจะมีขึ้นพร้อมกันกับมติธรรมกายแห่งมหายาน; และที่ว่าพระอรหันต์สถิตอยู่ในทิศของโลก[๑] อาจเป็นต้นเหตุให้เกิดมีมหาสาวกทางทิศ, แล้วต่อมาเพิ่มเข้าจนเป็นจำนวน ๔×๔ คือ ๑๖ องค์. เพราะฉะนั้น เรื่องพระอรหันต์สิบหกองค์ จึงออกจะเอียงไปฝ่ายที่เป็นของมหายานโดยแท้.

พระอรหันต์สิบหกองค์คือใคร ?

ในคัมภีร์จีนว่า เป็นผู้อภิบาลพระศาสนธรรม ตลอดจนบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้บริษัทของพระศากยมุนีพุทธ (เค้าธรรมของชิเบต[๒]).

---

(๑) กล่าวต่อไปข้างหน้าในความที่ว่าด้วยดินแดนที่สถิตแห่งพระอรหันต์สิบหกองค์

(๒) ดูบันทึก ภาค ๓ ตอน ๒. หน้า ๒๘๔

เรื่องผู้อภิบาลพระพุทธศาสนาภายหลัง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว มีอยู่ในคัมภีร์—

เซียหลีฮุด มิ่งเกง
สารีบุตรปริปฤจฉาสูตร

กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงมอบพระธรรมไว้แก่ท้าวสักกะและจาตุมหาราช, กับทรงมอบการประกาศพระศาสนาในเมื่อเสด็จปรินิพพานแล้วแก่พระสาวก ๔ องค์ คือ พระมหากัศยป พระกุนเท้าบ้อหั้น พระปิณโฑล และพระราหุล.

กุนเท้าบ้อหั้น ถ้าเทียบกับสูตรที่นำมากล่าวในต้นเหตุจำนวนสิบหก จะตรงกับ กุณโฑปธานีย. พระอรหันต์องค์นี้เรื่องว่าเป็นที่หนึ่งในการรับสลากภัต์ (ห้างทิวเต้ยอิด), ในเอตทัคคบาลีมีชื่อว่า กุณฑธาน.(๑) ในวินัยของนิกายมูลสรรวาสติวาทกล่าวว่า พระบูรณกุณโฑปธานีย ประสงค์จะแสดงฤทธิวิธี ยื่นแขนอันใหญ่มหึมาและยาวดั่งงวงช้างไปคว้าสลาก (ทิว) ซึ่งเขาแจกภิกษุสงฆ์สำหรับนิมนต์ไปรับอาหารภัต์ เพราะเมื่อจะเข้าไปในสถานที่นั้น จะต้องแสดงสลากที่ได้รับ. ต้นเหตุที่พระบูรณกุณโฑปธานียื่นมือออกไปจับสลากมีว่า พระพุทธเจ้า

(๑) มีเรื่องพิสดารในธัมมปทัฏฐกถาทัณฑวัคควัณณนา โกณฑธานัตเถรวัตถุ

และพระสาวกได้รับอาราธนาไปฉันอาหารที่ในเมือง อันเป็นระยะทางตั้งแต่ที่ประทับไปถึงไกลได้ ๑๐๐ โยชน์ จะต้องไปด้วยฤทธิ์จึงจะทัน และต่างจะต้องนำสลากไปด้วย, พระบูรณกุณโฑปชานียเออมมือจะหยิบสลาก, พระอานนท์ห้วงไว้ว่าอย่าหยิบเลย เพราะไม่มีฤทธิ์ที่จะไปถึงเมืองได้. พระบูรณกุณโฑปชานียจึงเออมมือไปหยิบสลากโดยวิธีปาฏิหาริย์ เพื่อแสดงให้พระอานนท์เห็นว่า ท่านก็ทรงอภิญญาหกเหมือนกัน.

นอกจากนี้ ยังมีนามที่ใกล้กับคำ กุนเท้าบ่อหนึ่ง อีกคำหนึ่งว่า กุณโฑวาหน ซึ่งแปลว่าทรงพังพอน. ของชเบดมองค์หนึ่งชื่อ วกุล (นกุล) ก็อพังพอน, บางทีจะเป็นองค์นกได้. (กุณฑในบาลีปรากฏ แปลว่า เหี้ย).

อีกคัมภีร์หนึ่ง ชื่อ--

ยิบตัวเช่งลุ้น

มหายานอวตารกศาสตร์

กล่าวว่าพระอรหันต์นั้นมีจำนวนถึงเก้าสิบเก้าโกฏิ, กับมีพระมหาสาวกอีกสิบหกองค์ประจำทวีปต่าง ๆ ทั่วไปเพื่อพิทักษ์พระศาสนธรรม. แม้นผู้ใดกล่าวว่ามหายานเป็นลัทธิของมารอันเป็นการเสียหายอย่างใหญ่ต่อพระธรรมของพระพุทธเจ้า, พระอรหันต์เหล่านี้จักป้องกันไว้โดยบริบูรณ์. แต่ในคัมภีร์นี้ให้ชื่อไว้เพียง

สององค์ คือ พระปิณโฑล และ พระราหุล. ส่วนที่ประกาศชื่อและมีเรื่องราวทั้งสิบหกองค์ มีอยู่ในคัมภีร์อันเรียกย่อว่า—

ฮวบจูกี่

ซึ่งพระนนทิมิตรอรหันต์เจ้าเป็นผู้แต่ง และหลวงจีนเหี้ยนจัง (พระถังซัมจั๋ง) แปลสู่ภาษาจีน.

ในนั้นกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วได้ ๘๐๐ ปี พระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อนนทิมิตร อยู่ในนครพระเจ้าเซ่งตัว (ไม่ทราบแน่ว่าใคร, บางแห่งว่าพระเจ้าประเสนชิต หรือพระเจ้าชัยเสน) ในแคว้นจับซือจู๋ (ว่าเป็นลังกา แต่ก็แย้งต่อชื่อพระเจ้าประเสนชิต). บรรดาพุทธศาสนิกชนวิตกว่าพระพุทธศาสนาจะไม่ถาวรสืบไป. พระนนทิมิตรปรารภข้อนี้ ได้เทศนาว่า เมื่อพระพุทธเจ้าใกล้จะเสด็จเข้าปรินิพพาน ทรงมอบพระศาสนาไว้แก่พระมหาสาวกอรหันต์สิบหกองค์ ให้เป็นผู้พิทักษ์รักษาให้ถาวรตลอดไป อย่าเพ่อดับขันธ์เข้าปรินิพพาน จนกว่าพระศรีอารยจะมาตรัส. บรรดาพุทธศาสนิกจึงถามพระนนทิมิตรว่าพระอรหันต์สิบองค์นั้นคือใคร. พระนนทิมิตรได้แจ้งชื่อพระอรหันต์ทั้งสิบหกองค์ (ดังมีรายนามอยู่ข้างต้นนั้น), แล้วสรรเสริญคุณต่อไปว่า พระอรหันต์ทั้งสิบหกนี้ เป็นผู้ทรงวิชา

สาม (ซัมเหม็ง), อภิญญาหก (ลักชินทอง), วิโมกษ์แปด (โป้ยเกี๊ยทุ่ด),[๑] และมีบารมีเต็ม (กงเต็ก), พ้นแล้วจากความเศร้าหมองในโลกสาม (กามภพ รูปภพ อรูปภพ), รู้แจ้งในพระไตรปิฎกตลอดจนพาหิรลัทธิ (ง่วเตี๊ยน).

พระนนทิมิตรได้ตอบคำถามถึงแดน

ที่สถิตแห่งพระอรหันต์สิบหกองค์ คือ–

๑. ปิณโฑลภารัทวาช มีพระอรหันต์พันองค์เป็นบริวาร สถิตอปรโคทานทวีปทางทิศตะวันตก (อมรโคทาน - ไซ ค้อทิ่น จิว)

๒. กนกวัจฉ มีพระอรหันต์ห้าร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตแคว้นกัสมีระ ในภาคฝ่ายเหนือ

๓. กนกภารัทวาช มีพระอรหันต์หกร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตแคว้นบุรพวิเทหทางทิศตะวันออก (ตังเซ่งซิน จิว)

๔. สุบิณฑ มีพระอรหันต์เจ็ดร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตอุตตรกุรุทวีป ทางทิศเหนือ (ปั๊ก กู้ โล่ จิว)

๕. นกุล มีพระอรหันต์แปดร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตชมพูทวีป ทางทิศใต้ (น่ำ ตาโบ้ จิว)

---

(๑) วิโมกษ์แปด คือ (๑) รูปี รูปานิ ปสฺสติ (๒) อชฺฌตฺตํ อรูปสญฺญี พหิทฺธา รูปานิ ปสฺสติ (๓) สุภนฺเตฺวว อธิมุตฺโตโหติ (๔) อากาสานญฺจายตนํ (๕) วิญฺญาณญฺจายตนํ (๖) อกิญฺญายตนํ (๗) เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ (๘) สญฺญาเวทยิตนิโรโธ

๖. ภัทร มีพระอรหันต์เก้าร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตตามระทวีป (เจี๋ยงมุดไล่ จิว)

๗. กาลิก มีพระอรหันต์พันองค์เป็นบริวาร สถิตสังฆาฏทวีป (เส้งเกียแต้ จิว; ทวีปนี้ชอบคล้ายชุมนรกสังหาตะ)

๘. วัชรบุตร มีพระอรหันต์พันร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตบรรณทวีป (โปด่านน่าจิว)

๙. สุปาก มีพระอรหันต์เก้าร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตกลางเขาคันธมาทน์ (เซี่ยงจุ๋ย ซัวตง)

๑๐. ปันถก มีพระอรหันต์พันสามร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตสวรรค์ตรัยตรึงส์

๑๑. ราหุล มีพระอรหันต์พันร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตปริยังคุทวีป (ปีตหลีเอี๋ยงค์ จิว)

๑๒. นาคเสน มีพระอรหันต์พันสองร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตเขาปาณฑพในแคว้นมคธ (ปั้นตุปอซัว)

๑๓. อิงคท มีพระอรหันต์พันสามร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตกลางเขาไวบูลยบาร์ศ์ว (กวางเซี่ยบ ซัวตง)

๑๔. วนวาสี มีพระอรหันต์พันสี่ร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตกลางเขาวัตสะ (โคจู๋ ซัวตง)

๑๕. อชิต มีพระอรหันต์พันห้าร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตกลางเขาคิชฌกูฏ

๑๖. ตุฑะปันถก มีพระอรหันต์พันหกร้อยองค์เป็นบริวาร สถิตกลางเขาเนมิธร (ตีดทิว ซัวตง), บางแห่งว่า อิยาธร (อิสินธร)(๑)

ครั้นพระนนทิมิตรแสดงที่สถิตแห่งพระอรหันต์สิบหกแล้ว ก็กล่าวว่าผู้แสดงภักดิ์มีศรัทธากล้าแข็งในพระภิกษุสงฆ์ โดยสร้างถวายซึ่งวิหาร ปฏิมากร ธงจารึก เก้าอี้ เตียง (เสนาสน) เครื่องนุ่งห่ม (ไตรจีวร) ยารักษาโรค (คิลานปัจจัย) และอาหาร (บิณฑบาตร), ก็จะได้ผลบุญแรงยิ่งนัก โดยอาศัยพระบารมีคุณแห่งพระอรหันต์สิบหกองค์ เพราะพระมหาอรหันต์ทั้งสิบหกกับพระอรหันต์ที่เป็นบริวาร ย่อมมีหน้าที่ไปสู่สถานซึ่งมีการทำบุญกุศล, และมักจะบิดเบือนกายเป็นสามัญชน ไม่สำแดงให้ใคร ๆ เห็นแจ้งว่าเป็นอรหันต์ โดยความมักน้อยในอริยภาพ, เข้าไปรับไทยทานเอาเงียบ ๆ ไม่มีผู้รู้จัก. ดังนี้จึงเป็นบุญยิ่งใหญ่ให้ทายกทายิกาได้รับอานิสงส์แห่งบุญกิริยานั้นเป็นเครื่องตอบแทน.

ด้วยประการฉะนี้ พระอรหันต์สิบหกองค์ย่อมทรงพิทักษ์พระสัทธรรมไว้ และอำนวยผลอันอุดมผึ่งใจแก่สาธุชนสัตบุรุษ.

---

(๑) ที่สถิตพระอรหันต์เหล่านี้ บางแห่งไขว้เขวกับของธิเบต. ดูบันทึกภาค ๓ ตอน ๒ หน้า ๒๘๔

เมื่อถึงคราวที่มนุษย์ในชมพูทวีปมีอายุขัยเรียวลงถึง คงเหลือเพียงสิบปี เกิดการมีคสัญญีกัลยุคแล้ว อายุขัยแห่งมนุษย์ก็จะเขยิบยืนยาวขึ้นเป็นลำดับจนถึงร้อยปี. ประชาชนในทวีปนี้จะเบื่อหน่ายในการสงครามรบราอันเกิดขึ้นแต่ก่อน ๆ, ตั้งอยู่ในศานติภาพประพฤติตามศีลธรรมคุณงามความดี. ครั้นแล้ว พระมหาอรหันต์สิบหกองค์กับบริวารจะกลับมาสู่มนุษยชาติ ประทานเทศนาและเผยพระศาสนธรรมอันล้ำเลิศ ช่วยมหาชนอันมีปริมาณเป็นอสงไขยให้เห็นนิกขัมมคุณ สละเคหสถานออกถือเพศพรหมจรรย์, บังเกิดธรรมานิสงส์แก่มนุษยชาติทั้งมวล, และจะเป็นอยู่อย่างนี้สืบไปจน อายุขัยแห่งมนุษย์ในทวีปนี้ยืนยาวถึง หกหมื่นปี. ครั้นแล้ว พระอภิธรรมอันล้ำเลิศจะแผ่ซ่านไปทั่วโลก ครั้นอายุขัยมนุษย์ได้เจ็ดหมื่นปี พระอภิธรรมอันล้ำเลิศจะสิ้นไป. พระมหาอรหันต์สิบหกองค์ทั้งบริวารจะมาชุมนุมกันในทวีปนี้. ด้วยอำนาจอภิญญา พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจะนำเอาสัปตรัตนแก้วเจ็ดประการมาสร้างพระสถูปมโหฬารงดงามยิ่งนัก มีขนาดสัณฐานสูงใหญ่, แล้วรวบรวมพระธาตุเข้าบรรจุไว้ในพระสถูปนั้น(๑) พระอรหันต์พร้อมด้วยบริวารจะเวียนพระสถูปกระทำประทักษิณ บูชาด้วยธูปเทียนและมาลา ตั้งร้อยรอบพันรอบ. และเมื่อได้กระทำบูชา

(๑) เค้าธาตุปรินิพพานในบริจเฉทสุดท้ายแห่งพระปฐมสมโพธิ.

อันควรแล้ว จะเหาะขึ้นสู่นภากาศ กล่าวอภิวาทถวายแก่พระสุคตว่า "ขอนมัสการแด่พระผู้อันโลกเคารพ พระศากยมุนิศาสดาอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า. ข้าพเจ้าทั้งหลายได้รับพระธรรโมวาทและพระบรรหาร พร้อมทั้งได้พิทักษ์แล้วซึ่งพระสัทธรรม. ทวยเทพและมนุษย์ก็ได้รับพระธรรมานิสงส์บริบูรณ์แล้ว. บัดนี้ พระไตรปิฎกก็ดับสิ้น และนิพพานก็ครบถ้วนแล้ว. ข้าพเจ้าทั้งปวงขอละโลกนี้, ข้าสู่นิพพาน." เมื่อได้เปล่งวาจาฉะนี้แล้ว พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงก็พร้อมกัน เข้าเตโชธาตุสมาบัติ สู่ปรินิพพาน-บังเกิดเพลิงเผาสรีระแห่งพระเป็นเจ้าทั้งหลายแล้วมอดสิ้น เมื่อเพลิงในดวงประทีปดับไปฉะนั้น, แม้อัฐิก็ไม่เหลือให้เห็น. ครั้นแล้วพระสุคตจะค่อย ๆ จมลงไปในดิน จนถึงแดนจักรทอง (ไม่ทราบว่าแดนอะไรแน่) จึงจะหยุด. ขณะนั้นพระสัทธรรมอันล้ำเลิศของพระศากยมุนิพุทธอันโลกบูชา ก็เป็นอันหมดสิ้นอันตรธานไปด้วยประการฉะนี้.

ยังมีคัมภีร์ในหมวดปกิณณะ ชื่อว่า—

เซกเกีย ชีปู่

เรื่องศากยวงศ์

กล่าวว่า พระมหาอรหันต์พร้อมด้วยบริวาร ย่อมสถิตในชมพู

ทวีปและในสวรรค์ และทิศอื่นอีกสามทิศ, เป็นผู้บันดาลให้เกิดบุญญเขตและพิทักษ์พระธรรม. ต่อไปก็กล่าวถึงนามและที่สถิตแห่งพระอรหันต์สิบหกองค์เหมือนดำแดงมาแล้วในหนหลัง.

นิกายที่มาแห่งพระอรหันต์สิบหกองค์

นักปราชญ์บุ่นมี ความเห็นในเรื่อง พระอรหันต์สิบหกองค์นั้น ว่า ในคัมภีร์ฮวบจูก็มีกล่าวไว้ในเบื้องต้นว่า ชราอรหันต์นนทิมิตรแสดงเรื่องนี้ดังกา. เพราะฉะนั้น พระอรหันต์สิบหกองค์นั้น น่าจะเป็นนิกายฝ่ายทักษิณยาน แต่งปรุงประกอบขึ้นเพื่อให้มีลักษณะคล้ายกับพระโพธิสัตว์ของมหายาน, และคงเป็นเรื่องอยู่ในคัมภีร์หมวดปกิณกะ (เบ็ดเตล็ด). เหตุด้วยพระปิณโฑลซึ่งเป็นพระอรหันต์องค์ต้น หรือเป็นประธานในสิบหกองค์ก็เป็นพระอรหันต์ของฝ่ายทักษิณยาน. ทั้งพระอรหันต์องค์อื่น ๆ โดยมากก็เช่นเดียวกัน. อีกอย่างหนึ่ง มหายานก็มีพระโพธิสัตว์เป็นผู้พิทักษ์รักษาพระธรรมมากมายพออยู่แล้ว คงไม่จำเป็นต้องผนวกพระอรหันต์อันมีจำนวนเล็กน้อยเข้าด้วย. ความสองข้อนี้ น่าจะชี้ให้เห็นว่า เรื่องพระอรหันต์สิบหกองค์ เดิมจะเป็นของทักษิณยาน แล้วจึงแพร่หลายไปเป็นของมหายาน. แต่ก็มีข้อแย้งอยู่

บ้าง เช่นการนับถือพระอรหันต์สิบหกองค์นั้นเป็นพิเศษอยู่เฉพาะประเทศจีนญี่ปุ่นและทิเบต ซึ่งล้วนนับถือมหายาน, ทางนิกายทักษิณยานไม่ปรากฏเลย. แต่ที่ว่าพระอรหันต์นวมิตรแต่ละองค์นั้นได้มาเรืองนามในลังกาทวีป ก็ไม่เห็นเป็นเหตุให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นวาทะฝ่ายทักษิณยานถ่ายเดียว, อาจเป็นของนิกายอื่นที่อยู่ในลังกามาแต่เดิมก็ได้. เพราะฉะนั้นคัมภีร์ฉบับนี้ ซึ่งกล่าวถึงพระอรหันต์สิบหกองค์อาจเป็นของมหายาน เพื่อเชื่อมลัทธิของตนและของทักษิณยานให้เข้ากัน. มหายานจึงเปลี่ยนลักษณะพระอรหันต์ให้คล้ายคลึงไปทางลักษณะพระโพธิสัตว์ คือไม่มุ่งปรินิพพานที่เดียว, แต่จะยืดเวลาอยู่ในโลกต่อไปเพื่อรักษาศาสนธรรมและพุทธศาสนิกชน, ตามวิสัยลัทธิมหายาน.

รูปปฏิมา

ส่วนรูปที่สร้างไว้ทุกวันนี้ ได้แบบมาจากภาพโบราณที่ช่างเขียนครั้งราชวงศ์ถังวาดไว้. ตามที่ทราบมาว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๒๓ ช่างเขียนชื่อกวนฮิว มีศรัทธาเลื่อมใสวาดรูปพระอรหันต์สิบหกองค์ถวายไว้ที่วัดแห่งหนึ่งในมณฑลเสฉวน. รูปทั้งสิบหกนับถือกันว่าเป็นรูปชนิดที่มือเอก จึงรักษาสืบไว้ไม่สาบสูญ และเคารพนับถือกันมาก. มาถึงรัชกาลพระเจ้าเคียนหลงในราชวงศ์

เชง ขุนนางผู้หนึ่งไปราชการผ่านไปทางวัดนั้น เห็นรูปพระอรหันต์สิบหกองค์นั้น จึงสั่งให้ช่างเขียนที่ชำนาญจำลองรูปไว้ทั้งหมดแล้วนำมาถวาย. พระเจ้าเคียนหลงพอพระหฤทัยมาก โปรดให้จำลองขึ้นอีก แล้วพิมพ์พระราชทานไปรักษาไว้ในที่อันสมควรต่าง ๆ. ภายหลังปรากฏว่านามพระอรหันต์ที่จดไว้ไขว้เขวกันไปหลายรูป จึงโปรดให้สอบกับของเดิม, แก้ไขแล้ว จึงวางชื่อและลำดับตราตรึงเป็นแบบหลวงมาจนทุกวันนี้. แต่ก็คงปรากฏว่านามพระอรหันต์มีลำดับและลักษณะไม่ลงกัน, จะเทียบให้ตรงกันทุกแห่งไม่ได้, แม้ที่ในวัดมังกรกมลาวาสก็เรียงรูปสลับไปอีกอย่างหนึ่ง ตลอดจนท่าทางก็ต่าง ๆ กัน, ดังกล่าวลักษณะประจำองค์ไว้ข้างต้นแล้ว คือเขยแถวหน้า ลำดับตามแบบหลวงนี้, ในวงเล็บ ตามที่ตั้งเรียงอยู่ในวัดมังกรกมลาวาสนั้น.

เติมจำนวนพระอรหันต์เป็นชุดสิบแปด

องค์ที่สิบเจ็ดกับองค์ที่สิบแปด เข้าไปรวมไว้กับชุดสิบหกของเดิมแต่ครั้งไรไม่ปรากฏ. ตามมติบางรายว่าแต่เดิม หน้าที่พิทักษ์พระศาสนาตกแก่เทพสิบแปดองค์, ภายหลัง พระอรหันต์สิบแปดองค์นี้มารับตำแหน่งแทน. ความข้อนี้จะถือเป็นยุติไม่ได้ เพราะไม่ปรากฏว่าเทพสิบแปดนั้นคือตนไรบ้าง, เป็นแต่อ้างมา

ถอย ๆ. อีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๑๖๔ พระเจ้าถังไทจงโปรดให้ตั้งสภานักปราชญ์ขึ้นในบริเวณพระราชวัง. มีนักปราชญ์ประจำสภานี้สิบแปดคน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกคัดแล้ว คือ ล้วนเป็นผู้มีชาติสกุลสูง ความรู้สูง มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีในพระเจ้าถังไทจงจริง ๆ นักปราชญ์สิบแปดคนนี้แบ่งประจำสภาเป็นเวรละสามคนสำหรับพระเจ้าแผ่นดินจะทรงปรึกษาข้อความต่าง ๆ. พระเจ้าถังไทจงโปรดให้เขียนรูปนักปราชญ์ทั้งสิบแปดนี้รักษาไว้ในสภา, ที่รูป จดชื่อตัว เมืองที่เกิด และเกียรติคุณไว้: เรียกรวมว่า *จับโป๊ยหักสือ* (นักปราชญ์ทั้งสิบแปด). บางทีจะอาศัยเค้านี้จึงได้เติมจำนวนพระอรหันต์เป็นสิบแปดองค์เข้าบ้าง, เพราะปรากฏว่าบางวัด เช่น วัดมังกรกมลาวาส มีท่าทางจัดพระอรหันต์สิบแปดองค์เข้าเป็นชุดละสามองค์เหมือนอย่างจำนวนนักปราชญ์ที่เข้าไปประจำสภาคราวละสามคน

ส่วนพระอรหันต์ที่อยู่ในลำดับที่สิบเจ็ดและที่สิบแปดนี้มีต่าง ๆ กัน. ของเดิมมักเขียนชื่อสำหรับองค์ที่สิบเจ็ดว่า เค่งอ่า (นนทิมิตร). พระนนทิมิตรนี้คือพระอรหันต์รูปหลัง ซึ่งได้เทศนาถึงต้นเหตุแห่งพระอรหันต์สิบหกองค์ดังกล่าวไว้ข้างต้น แต่สำหรับองค์ที่สิบแปด เป็นพระปิณโฑลองค์ที่สอง, ในรุ่นหลังบางทีใช้รูปพระเจ้าเหลียงบูเต้ผู้เป็นอัครศาสนูปภัมภก หรือกุมาร

ชีพ พระภิกษุผู้แปลคัมภีร์ต่าง ๆ ออกเป็นภาษาจีน. บางแห่งเปลี่ยนทั้งคู่ เป็นรูปพระศรีอารย ปางอวตารเป็นพระท้องพลุ้ย ถือย่ามวิเศษ (ปู โต้ ฮั่ว เสี่ยง) เป็นที่นับถือแห่งพวกชายยาสูบ, และอีกองค์หนึ่ง ใช้รูปพระธรรมดร (ฮั่วจิว) ล้ององค์หลังนี้ตรงกับของอินเดีย พระธรรมดรองค์นี้เป็นคณาจารย์วิเศษทางฌาน เกิดเมื่อสมัยราว พ.ศ. ๖๐๐, ของอินเดียว่าเป็นชาวคันธาร เป็นปิตุลาของวสุมิตรเถร และเป็นผู้รจนาคัมภีร์อุทานวรรค.

อนึ่ง ในพระอรหันต์ชุดสิบหกองค์นั้น พระมหากัศยปซึ่งเป็นสาวกองค์สำคัญไม่เข้าอยู่ด้วย อาจเป็นเพราะท่านไปสถิตเสียกลางเขา คอยเวลากว่าพระศรีอารยจะมาตรัส. นักปราชญ์จีนบางคนเห็นว่า ที่พระมหากัศยปไม่มีชื่ออยู่ด้วยนั้นรู้สึกขาด จึงได้เติม พระมหากัศยป และพระมหาสาวกอีกองค์หนึ่งเข้าคู่เป็นจำนวนสิบแปดองค์ก็มี.

บริเฉท ๓ ประวัติพระอรหันต์ชุดสิบหก

ต่อนี้ไปจะกล่าวประวัติพระอรหันต์สิบหกองค์ อันมีรายนามอยู่ในคัมภีร์ฝ่ายจีกข้างต้นนั้น. แต่ควรทราบไว้ด้วยว่าเรื่องที่ได้อ่านพบ บางองค์ก็พิสดารเหลือหลาย บางองค์หาเรื่องไม่ได้เลย. นอกจากตำนับเลขที่เรียงไว้ในวัดจีน เช่น ในวัดมังกร-

กมลาวาส์ กับที่วัดทิพวาริวิหารตำบลบ้านหม้อก็ไม่เหมือนกัน ตามที่กล่าวไว้ในข้อความที่ว่าด้วยรูปปฏิมาแล้ว ส่วนรูปก็ทำขึ้นไว้ตามลักษณะความนึกเห็นแห่งช่างผู้ประดิษฐ์ให้เข้ากับประวัติบางใดบางหนึ่งก็ได้แล้วแต่เลือมใส่ตอนไหน จึงมีท่าทางต่าง ๆ กันไป.

๑ (๙)

บิณโฑล้อ บัวตล่อตัว

ปิณโฑล ภารัทวาช

ท่านองค์นี้เป็นเอตทัคคะมหาสาวกเลิศในการบันลือสีหนาท มีประวัติตามเรื่องของจีนซึ่งคล้ายคลึงกับของบาลีว่า เป็นผู้เชี่ยวชาญในทางโต้ตอบและป้องกันพระศาสนา มีเสียงดังเหมือนสีหบันลือ. คราวหนึ่งพระปิณโฑล ภารัทวาชแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปหยิบบาตรไม้จันทน์ซึ่งอยู่บนปลายเสาสูง แล้วเหาะร่อนเหนือมหาราชซึ่งช้องสำรุการอยู่สักครู่หนึ่ง. ความทราบถึงพระพุทธเจ้าทรงติเตียนพระปิณโฑล และทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุแสดงปาฏิหาริย์และใช้บาตรไม้จันทน์. ในคราวเดียวกันนั้น พระพุทธเจ้าตรัสประณามพระปิณโฑลว่า "เราต้องขับท่านให้ไปเสียจากชมพูทวีป. แม้ร่างกายสลายก็อย่าให้เข้าปรินิพพาน ต้องดำรงขันธ์อยู่สืบไป เพื่อพิทักษ์พระศาสนาจนกว่าพระศรีอารยจะมาตรัส."

บิณโฑล ภารทวาช

๑ (๙)

พระอรหันต์องค์ ปิณลาปะโลโต (บิณโฑลภารัทวาช) ซ้อนมือวางบนตัก. จะต้องได้รับความเดือดร้อนใจด้วยถ้อยความ. ของที่รักกลับเป็นศัตรู. แม้นมิฉะนั้นจะเสียของสุดที่รัก. ถ้าค้าขายขาดทุน. สรรพการขอยับยั้งจะดีแล.

เหตุที่พระปิณโฑลแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปหยิบบาตรไม้จันทน์และต้องถูกตำหนินั้น ในอรรถกถาเอโกต์ตราคม ในอธิการต้นชื่องแก้บารมี กล่าวเป็นอีกทำนองหนึ่งว่า คฤหบดีคนหนึ่ง (เชียงเจ๋ย) ชื่อ จิตอ (อชิต) อยู่ในเมืองไพสาลี ประสงค์จะกำจัดลัทธิครูทั้งหก จึงแขวนบาตรไม้จันทน์ขึ้นไว้บนปลายเสาธงอันสูง แล้วเชิญพวกครูทั้งหกแสดงปาฏิหาริย์พร้อมกับสาวกพระพุทธเจ้า ขึ้นไปหยิบบาตรบนปลายเสาลงมาให้ได้. พวกครูทั้งหกไม่สามารถ. พระปิณโฑลแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปหยิบบาตรลงมาได้. เพราะฉะนั้นพระปิณโฑลภารัทวาชจึงได้นามว่าเป็นองค์แรกที่ชจัดพาหิรลัทธิ, ได้รับสรรเสริญ หาใช่ได้รับตำหนิไม่.

พระปฐมสมโพธิว่า เมื่อที่พระปิณโฑลภารัชวาชแสดงปาฏิหาริย์หยิบบาตรไม้จันทน์นั้น เป็นเมื่องราชคฤห.

ยังมีเรื่องพระปิณโฑลภารัทวาชที่แปลก ปรากฏในคัมภีร์.–

ฮุดช่วย ซัมม่อกัวะ เกง
สูตรปรารภนางสุมาคธา

ว่านางสุมาคธา ธิดาอนาถปิณฑิก และเป็นชายาของราชกุมารแห่งกรุงนั่นก้ก (ไม่ทราบว่าเมืองไหน) อาราธนาพระพุทธเจ้าไป

โปรดพระราชาและประชาชนในกรุงนั้น. พระพุทธเจ้ามีพระภิกษุ ๑๒๕๐ องค์(๑) พระโพธิสัตว์ ๕๐๐ องค์ ทวยเทพยักษ์นาค เป็นบริวารเสด็จไปทางนภากาศ. ขณะนั้น พระตถาคตเปล่งรัศมีแผ่ไปทั่วพิภพสัตวรรค์และมนุษย์ เกิดเสียงกัมปนาทหวั่นไหวไปทั่วท้องฟ้า. ส่วนพระอรหันต์และพระโพธิสัตว์ก็กระทำปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ก่อนที่จะลงจากอากาศ. มหาชนในกรุงนั้นชื่นชมยินดีมาก แซ่ซ้องสาธุการ. พระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อ บิณโฑลภารัทวาช อยู่บนเขาจิงหวัดสาวัตถี กำลังเย็บจีวรง่วนอยู่ ลืมตามเสด็จพระพุทธเจ้า, พอนึกขึ้นได้ ก็เอาปลายเข็มปักลงที่ดินยอเขา ไม่ทันเด็ดด้ายขมันขมันเหาะขึ้นสู่อากาศ นำเอาจีวรไปทั้งที่ยังเย็บค้าง. ด้ายที่ติดอยู่กับจีวรกรังเข็มซึ่งปักที่ยอดเขา, ภูเขาเลยหลุดจากแผ่นดินติดปลายเข็มลิ่ว ๆ ขึ้นไปในอากาศด้วยดุจหมอนเข็ม. พระบิณโฑลเหาะไปถึงประเทศนั้น. หญิงมีครรภ์ผู้หนึ่งเห็นภูเขาลอยแกว่งมาก็ตกใจกลัวจะตกทับ เกิดเหตุถึงแท้งลูกตายทันที. เวลานั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในพระราชวัง ทรงทราบด้วยญาณจึงตรัสให้พระโมคคัลลานเหาะขึ้นไปที่พระบิณโฑล และถามว่ามีอะไรตามมาด้วย. พระบิณโฑลเหลียวหลังดู เห็นภูเขาติดมาก็หยิบภูเขานั้นปลดขว้างกลับไปตั้งอยู่ที่เดิม ซึ่งมีระยะทางไกล

(๑) จำนวนนี้ปรากฏบ่อย ๆ, ส่วนของเราปรากฏครั้งเดียว ในวันจาตุรงคสันนิบาต.

๙๐๐ โยชน์. ครั้นพระปิณโฑลเข้าเฝ้า, พระพุทธเจ้าตรัสว่า "ปิณโฑล, เราสั่งสอนนิกรชนเพื่อประสงค์จะช่วยให้พ้นทุกข์ทั้งสิ้น. บัดนี้ ตัวท่านลืมกำหนดเวลาที่จะตามเรามา, เป็นเหตุให้มนุษย์ถึงตาย. ชีวิตมนุษย์เป็นของสำคัญยิ่ง. ความประพฤติของท่านที่เป็นไปนี้ ไม่ต้องด้วยหลักในลัทธิเรา. เพราะฉะนั้น แต่นี้ไป เราไม่อนุญาตให้ท่านตามเป็นบริวารเรา, จะเสพอาหารกับเราหรืออยู่ระคนในหมู่สาวกเราไม่ได้. ท่านต้องไม่อยู่ในแดนนี้อีกต่อไป. และเมื่อใด พระศรีอารยเมตรัย เมื่อนั้น ท่านจึงจะเข้าปรินิพพานได้." พระปิณโฑลเสียใจที่สุด ได้สำนึกในความผิด, ลุกขึ้นจากอาสน์ ถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า, อำลาบรรดาพระโพธิสัตว์ และพระอรหันต์แล้วก็ไปถือสำนักภายในภูเขาแกวันมยช.

ยังมีประวัติอีกแห่งหนึ่ง ใน—

เตียงหงอ เจงลุกเกง

ทมมูกะนิทานสูตร

สูตรปรารภเหตุแห่งฉลาดและโง่

ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ เชตวันวิหาร อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้เมืองสาวัตถี. พราหมณ์ชื่อ

บิณโฑลภารทวาช[๑] ได้ภริยารูปโฉมน่าเกลียด มักรุกรานด่าว่าตน, ทั้งถูกหญิงเจ็ดคนซึ่งมีสามีแล้ว ก็ยังต้องอาศัยการเลี้ยงดูจากพราหมณ์. คราวหนึ่งพราหมณ์ยืมโคเพื่อนบ้านไปไถนา. โคตกหล่มตาย, ก็เดือดร้อนเสียใจมาก, เดินคุหรัดตุเหร่แวะเข้าไปในพระเชตวัน ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ควงไม้, ได้เห็นพระพุทธองค์ก็บังเกิดเลื่อมใส ถวายตนออกบรรพชา, ได้เป็นพระมหาสาวก.

ล่วงแต่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว, พระบิณโฑลได้มาปรากฏ องค์แก่ผู้มีศรัทธากล้าแข็งในพระพุทธศาสนาหลายคราว, จนมีคติในประเทศอินเดียอยู่พักหนึ่งว่า ถ้านิมนต์พระอรหันต์ในพิธีกรรม ก็ต้องอาราธนาพระบิณโฑลมาด้วย. วิธีอาราธนาเขียดบานประตูไว้, พระบิณโฑลมาไม่แลเห็นองค์, แต่ทราบได้ว่ามาหรือไม่ โดยสังเกตดอกไม้ที่บูชาหรือที่อาสน์ซึ่งลาดไว้เฉพาะท่าน. เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงชุมนุมพระอรหันต์ทำสังคายนา, พระบิณโฑลซึ่งอยู่บนเขาคันธมาทน์หรือคันธมาทน์ (อยู่เทือกเขาหิมาลัย, หนุมานเคยเอาหินที่ภูเขานี้ไปจองถนน) มีพระอรหันต์เป็นบริวารหกหมื่นองค์, เมื่อทราบเรื่อง ก็เหาะมาด้วยอาการดังร่อนสู่ที่ชุมนุม, อาศัยที่มีพรรษาแก่

(๑) ไม่เรียกว่า ภารัทวาช

กว่าผู้อื่นในที่นั้น จึงได้เป็นประธานในที่ประชุม. เวลานั้น พระปิณโฑลภารทวาชมายุมากจนเกศาหงอกขาวพราว, ขนคิ้วยาวปิดตา ถึงกับต้องแหวกเมื่อจะมองดูอะไร.

เพราะฉะนั้น รูปพระปิณโฑลจึงมีขนคิ้วยาว และมีสมญาอีกว่า เชี่ยงไบ้เจง (พระ–ขนคิ้วยาว). แต่รูปพระขนคิ้วยาวไม่ใช่เฉพาะพระปิณโฑล, รูปพระอรหันต์องค์อื่น ๆ ก็ทำจมีขนคิ้วยาวเหมือนกัน แล้วแต่ผู้สร้างจะประดิษฐ์. และขนที่ขนคิ้วยาวก็หาได้เป็นการผิดวินัยไม่ เพราะพระพุทธบัญญัติมีเพียงว่าให้ปลงผมและหนวดเท่านั้น ไม่รวมถึงคิ้วด้วย.

เมื่อราว พ.ศ. ๑๒๐๐ มีเรื่องว่า พระปิณโฑลไปประเทศจีน ปรากฏองค์แก่เด็กส่วนภิกษุจีนผู้ชำระพระวินัย, แต่ด้วยความพอใจในความเพียรแห่งพระภิกษุรูปนั้น.

คำว่า ปิณโฑล นี้ หมายความถึงปิดต่อง คือ ไม่เตลิดไหว แต่ใน

โง่แป๊ะ ตี๋ฮื้อ ซื้อช่วยปุ้นคี้เกง
สูตรว่าด้วยพระอรหันต์ห้าร้อยองค์

เล่าเรื่องไว้ว่า พระปิณโฑลนั้น ชาติก่อนโพ้นไม่เลี้ยงดูบิดามารดา. เพราะความไม่สมนาคุณนี้ เมื่อตายแล้วจึงตกนรกได้

รับทุกข์ทรมานสาหัส. ในชาติต่อ ๆ มาเศษผลกรรมนั้นยังตกค้างอยู่ ให้ได้รับทุกข์หวกระหาย, บางชาติถึงต้องอดอาหารตาย. มาในชาติหลังที่สุดได้กำเนิดมาเป็นมนุษย์ หากได้พบพระพุทธเจ้าได้สดับพระธรรมเทศนา จึงบรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยอภิญญาสามารถเหาะเหินไปได้ในอากาศ. เพราะฉะนั้น บัณฑิตพึงแสดงความเอื้อเฟื้อมีกตัญญูต่อคุณบิดามารดา.

บิณโฑล ในที่นี้แปลว่า เคยมัง คือ คนขอทาน ผู้ยึดประตูบ้านอยู่แต่ถ้าพัง. ส่วนของธิเบต แปลว่า ผู้รับทาน คล้ายกับของจีน, ซึ่งคงเทียบเอาความจากคำบิณฑ-ก้อนข้าว. แต่คำ บิณโฑล อาจเดือนมาจากชื่อเมืองหรือหมู่บ้านในแคว้นโกศล ครั้งพุทธกาล ซึ่งจีนเรียกว่า บินเต้า ก็ได้.

เรื่องบุรพกรรมแห่งพระบิณโฑล มีอีกเค้าหนึ่งว่า พระบิณโฑลเกิดเป็นคนพาลสันดานหยาบ ตายไปแล้วตกนรก เสวยทุกข์อยู่หลายกัปป์ กินกระเบื้องและหินเป็นอาหาร. แม้เมื่อมาเกิดในชาติหลังที่สุด สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทรงฤทธิ์สามารถพิเศษ ก็ยังมีเศษวิบากหรืออีกนัยหนึ่งว่าวาสนาติดตามมา จึงชอบฉันกระเบื้องและหิน.

เพราะฉะนั้น รูปของท่านที่สร้างไว้ จึงมักมีลักษณะผอมโซเห็นซี่โครง. บางทีทำเป็นรูปนั่ง มือหนึ่งถือหนังสือ อีกข้างหนึ่ง

ทรงบาตร. บางรูปถือสมุดหนังสือทั้งสองมือ. บางที่มีรูปหนังสือเปิดวางไว้บนเข่า และมีไม้เท้าวางอยู่เบื้องข้าง, หรือนั่งวางสองมือทับเข่า.

๒ (๑๐)

เกียเนกเกีย ฮวดช้า

กนกวัจฉ

ชื่อนี้ เรียกตามสัสกฤตว่า กนกวัตส, แปลว่า ลูกโคทอง. ท่านผู้นี้สอว่าเป็นสาวกพระพุทธเจ้าที่ยอดเยี่ยมในทางรู้แจ้งบรรดาลัทธิต่าง ๆ ทั้งที่ชอบและผิด, และว่าเป็นผู้ทรมานร่างกายนั่งตากน้ำค้างไม่พรั่นพรึงลมและฝน. ทราบเรื่องเพียงเท่านี้.

รูปนั่งห้อยขา มือซ้ายชี้นิ้ว.

๓ (๘)

เกียเนกเกีย โปลิตั้ว

กนก ภารัทวาช

รูปเป็นคนแก่ผมยาว นั่งคุกขาชี้นิ้วซ้าย. บางที่มีรูปศิษย์น้อยอยู่ข้างคนหนึ่ง. ของธิเบตว่าท่านองค์นี้ไปสู่ปรโลกถึงยมทูต. แต่มีกองค์หนึ่ง ให้ชื่อว่า ภรัทวาช ไปสู่แคว้นวิเทหะ : บางที่จะไขว้กันก็เป็นได้. ประวัติท่านผู้นี้ หาที่ทราบยังไม่ได้.

กนกวัจฉ

๒ (๑๐)

พระอรหันต์องค์ ขายะเตชะ (กนกวัจฉะ) ชื่นวมือ. จะได้ลาภข้าทาสชายหญิง ทั้งทรัพย์สินเงินทองบริบูรณ์ ยศถาบรรดาศักดิ์, ไม่มีโพยภัยอันตรายสรรพสิ่งสมหมายสมประสงค์ ดีนักแล.

กนกภารัทวาช

๓ (๗)

พระอรหันต์องค์ กะยะขาปสุลิจารย์ (กนกภารัทวาช) ยก
มือชี้หู. จะได้รับความร้อนใจเพราะผู้อื่น. มิฉะนั้น จะมีผู้ให้โทษ.
เจ็บไข้เสียทรัพย์เสียของรัก. ระมัดระวังหูไว้ให้ดี อย่าฟังเสียง
ซึ่งไม่ควรฟังนั้นแล.

๔ (๓๑)

โชบีนโท้

สุบีณฑ

ชื่อนี้ ของธิเบตเป็น อบีตต้ะ แปลว่าแยกไม่ออก ; ซึ่งคำเดิมน่าจะเป็นว่า อภิทย. ของจีนและญี่ปุ่นบางแห่งก็ไม่มีชื่อสุบีณฑ, แต่เปลี่ยนเป็นใช้ชื่อว่า นนทิมิตร ก็มี. บางทีท่านองค์นี้จะเป็น สุภัทร ก็ได้. ถ้าเป็น, สุภัทรก็มีสององค์.

สุภัทรองค์หนึ่ง มีประวัติว่าเป็นพราหมณ์ชาวเมืองกุสินารา. เมื่อพระพุทธเจ้าประชวรหนักจวนเสด็จดับขันธ์, สุภัทรมีอายุ ๑๒๐ ปี ได้สดับพระธรรมเทศนาก็บรรลุพระอรหัตตผล. โดยเหตุที่ไม่ต้องการเห็นพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน พระสุภัทรจึงชิงเข้านิพพานเสียก่อน. เพราะฉะนั้น พระสุภัทรจึงเป็นพระอริยสาวกองค์สุดท้าย.

สุภัทรอีกองค์หนึ่ง คือผู้เป็นต้นเหตุปฐมสังคายนา ดังมีเรื่องแจ้งอยู่ในตำนานสังคายนาโน้นแล้ว.

รูปพระอรหันต์สุบีณฑองค์นี้ มีลักษณะเป็นคนแก่มือถือม้วนหนังสือในกิริยาสมาธิ. บางทีทำเป็นรูปนั่ง มีบาตรและกระถางธูปอยู่ข้างหนึ่ง. มือซ้ายถือหนังสือ มือขวาทำมุทรา

(ท่า) ดีดนิ้ว เป็นเครื่องหมาย ชิปปาภิญ คือเห็นแจ้งในธรรมได้รวดเร็วในฉับพลันมือเดียว, หรือนั่งยกมือขวาหงาย.

สุบีณฑ

๕ (๑๓)

พระอรหันต์องค์ สุพะโท (สุบีณฑ) ยกมือขวายอนหูจะบังเกิดความร้อนใจ. จะทำการสรรพสิ่งไม่สมประสงค์. ลาภยศหายาก จะเสียของรัก. มิฉะนั้นจะป่วยเจ็บ ค้าขายหาผลยากแล.

๕ (๗)

เนกกอโล้

นกุล

ท่านองค์นี้ ของจีนแต่ญี่ปุ่นมีชื่อเป็นเกาหลอ หรือ ปาโกลี่ ก็มี.

คำว่า ปาโกลี่ น่าจะตรงกับคำว่า วกุล หรือ พากุล ซึ่งเป็นชื่อ พระเอตทัคคะมหาสาวกองค์หนึ่ง. ในหนังสืออัตถมหาสาวกนิพพานกล่าวประวัติของท่านไว้พิสดาร, ที่มีนามว่าพากุลเพราะท่านอยู่ในสองตระกูล ดังแจ้งอยู่ในเรื่องนั้นแล้ว. ท่านมีนิสัยชอบอยู่โดดเดี่ยว ถือการขุดงค์เป็นพรต ไม่เคยมีศิษย์หรือเทศนาโปรดใคร เป็นผู้มีโรคาพาธน้อยซึ่งเป็นเหตุให้ได้ตำแหน่งเอตทัคคะ จึงเป็นผู้ทรงอายุยืนยาว. พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคัมภีร์เอโกตตราคมว่า บรรดาสาวกของเรา วกุลเป็นที่หนึ่ง ที่มีอายุมากที่สุดจะเป็นผู้มีอายุยืนยาวเสวยความสุขอยู่ที่ในวิเวก หาพอใจระคนอยู่กับหมู่คณะไม่.

เหตุที่พระวกุลมีอายุยืนยาว พระพุทธเจ้าตรัสกะพระอานนท์ว่า พระวกุลจะมีอายุยืนอยู่ถึง ๑๖๐ ปี เพราะเมื่อชาติก่อนเป็นคนใจบุญ เต็มด้วยเมตตากรุณา. เมื่อสมัยพระปิยทัสสีสุด

(วิปัสสีพุทธ) พระวกุลเกิดเป็นคฤหบดี ถวายเภสัชแก่ภิกษุผู้อาพาธด้วยโรคศีรษะ. กุศลนี้ส่งผลให้คฤหบดีนั้นปราศจากโรคต่อเนื่องมาในชาติหลัง ๆ ได้ถึง ๙๑ กัปป. ในปัจฉิมชาติ เกิดเป็นบุตรเศรษฐี, เมื่อออกบรรพชาเป็นพระสาวก มีอายุได้ ๘๐ ปี แล้ว. เวลาที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องนี้ พระวกุลมีอายุได้ ๑๐๐ ปี ซึ่งยังจะอยู่ต่อไปอีก ๖๐ ปี จึงจะถึงชัย.

ส่วนข้อที่ว่า พระวกุลไม่เทศน์โปรดใคร มีกล่าวไว้ในคัมภีร์ข้างต้นว่า พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวก ๕๐๐ องค์ เสด็จประทับบนเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห. ฝ่ายพระวกุลนั่งปะจีวรเก่าอยู่บนเขาแต่องค์เดียว. ดังนี้ ท้าวสักกะผู้จอมทวยเทพจึงประหลาดหฤทัยว่า เป็นไฉนพระวกุลผู้อรหันต์ พ้นแล้วจากสรรพกิเลส จึงไม่สำแดงพระธรรมเทศนา ชอบอยู่โดดเดี่ยว ท้าวสักกะคำนึงฉะนี้แล้ว ก็ไปสู่สำนักพระวกุล กล่าวถามเป็นคาถามีใจความดังข้างต้นนั้น. พระวกุลตอบเป็นคาถามีความว่า พระสารีบุตรพระอานนท์ และพระมหาสาวกองค์อื่น ๆ ก็สามารถแสดงพระธรรมเทศนาได้ดีแล้ว, จึงเห็นว่าไม่จำเป็นที่ท่านจะต้องเทศน์.

ส่วนที่เขียนว่า นกุล ในสัสกฤต แปลว่า พังพอน ตรงกับของธิเบตว่าถือพังพอน ใน ข้างต้นได้กล่าวไว้ ว่ามีนามพระอรหันต์

นกุล

๕ (๗)

พระอรหันต์องค์ ยาสะโล (นกุล) ยกมือห้าม. จะได้ความร้อนใจ. สรรพสิ่งการงานอย่ารีบร้อน. จะมีภัยอันตรายถึงขั้นโรงศาล. จงระมัดระวังเพื่อเหตุไว้ แม้ถึงเหตุใหญ่กลับเป็นเหตุน้อยแล.

องค์หนึ่งว่า กุณโฑดวาหนะ แปลว่าทรงพังพอน. ถ้าไม่ใช่พระวกุล ก็อาจเป็นพระนกุลก็ได้. พระนกุลนี้ บิดามีสมญาว่านกุลบิดา เป็นผู้เลื่อมใสในพระศาสนธรรมมาก. ในบาลีอังคุตตรนิกายว่า นกุลบิดาผู้คฤหบดี อันพระพุทธเจ้าทรงยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะแห่งจำพวกวิสาสะ. ส่วนพระนกุล เป็นชาววฤชี (วัชชี) อยู่ตำบลอุรุเวลา. แต่มีเรื่องทราบได้น้อยเต็มที. บางแห่งว่าพระนกุลเป็นเพียงอุบาสก.

พระอรหันต์องค์นี้ นอกจากทำรูปมีตัวพังพอนอยู่ด้วยเหมือนของอินเดีย. บางทีทำรูปกบสามขายยู่ได้รักแร้. บางทีเป็นรูปเจ้าอาวาส มีเด็กน้อยอยู่ข้าง, หรือแม่ยทั้งสองข้าง.

๖ (๑๒)

โปโท่โล้

ภัทร

ท่านผู้นี้ บางทีมีนามตามแคว้นว่า ตามพะภัทร, นัยว่าเป็นญาติพระพุทธเจ้า และเป็นมหาสาวกองค์หนึ่ง. ในอัตถิมหาสาวกนิพพานว่าเป็นเอตทัคคะฝ่ายสกุลสูง, แต่ข้างจีนว่าเทศนามีโวหารดีนัก สามารถอธิบายอรรถธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายและชัดเจน.

เพราะฉะนั้น รูปของท่าน จึงทำเป็นถือหนังสือเสมอแถะมีรูปเสืออยู่ข้าง แสดงว่าปราบเสือได้. บางรูปมีขนคิ้วยาวทำท่า

ภัทร

๖ (๑๒)

พระอรหันต์องค์ ปะโตโล (ภัทร) ประณมมือ. จะได้ลาภยศบริบูรณ์สมประสงค์. ทั้งอายุจะยืนยาว. แม้นเนื้อคู่จะได้เนื้อคู่ที่ประเสริฐเป็นมหาอุดมทั้งทรัพย์สมบัติสรรพสิ่งบริบูรณ์ดีนักแล.

ประณมมือ แต่ไม่มีเสื้อ.

ในเอตทัคคะบาลีว่า พระภัททิย กาพิโคชายบุตร เป็นเอตทัคคะฝ่ายสกุลสูง, พระสกุณฏภัททิย เป็นเอตทัคคะฝ่ายเตี้ยงเพราะ.

๗ (๖)

เกียลีเกีย

กาลิก

พระอรหันต์องค์นี้ ว่าเป็นเอตทัคคะมหาสาวก มีนามว่า ซีจีออ้วง เกียโล่ แปลว่า พระเจ้ากาลสีหราช (ลืมไม่ออกว่าเป็นพระเอตทัคคะองค์ไร), เป็นที่นับถือแห่งพระเจ้าพิมพิสาร.

คำว่า ซี ในชื่อพระอรหันต์นี้ เป็นคำเนียงจีนเหนือเพี้ยนมาจาก สีห, คำเนียงแต้จิ๋วว่า ไซ. คำว่า เกียโล่ คือ กาล.

รูปที่สร้างไว้มักมีอาการคล้ายนั่งสอย, หรือนั่งเข้าฌาน มีหนึ่งถือใบไม้, หรือบางทีมีขนคิ้วยาวมากจนลากดิน ต้องเอามือถือไว้เสมอ, หรือถือฉาบ.

กาลิก

๗ (๖)

พระอรหันต์องค์ คักะขาทิ (กาลิก) ถือฉาบ. จะได้ความสรรเสริญลาภยศ สรรพสิ่งบริบูรณ์ดั่งใจหมาย. ถ้ามิฉะนั้นจะได้คู่ที่มีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์, จะเกิดบุตรสุดรักสมประสงค์. สรรพคุณอุดมแล.

๙ (๑๓)

ฮวดชื่อล่อฮุดโคโล้

วัชรบุตร

ชื่อนี้ บางแห่งเขียนว่า วัชรีบุตร ที่จะเลือนมาจากวัชชิบุตร ซึ่งเป็นพระสาวกองค์หนึ่ง. มักทำรูปเป็นผู้มีชนดก ผอมเห็นซี่โครงถือไม้ชักชระ.

ชักชระ หรือ ไม้โปรดสัตว์ เป็นชื่อไม้เท้าที่สั่นให้เกิดเสียง. ไม้ชนิดนี้ ในนิกายฝ่ายใต้ไม่มี, คงมีกล่าวแต่ในคัมภีร์มหายานหลายแห่ง. นับว่าเป็นของจำเป็นในบริกขารสิบแปดอย่าง (ไม่ใช่แปด) ของภิกษุ โดยพระพุทธฎีกาว่า ภิกษุผู้ไปชุดงค์ในป่าต้องมีไม้ชักชระ.(๑) ถ้าเข้าไปในละแวกบ้าน มิให้ทำวจีวิญญัติคือกล่าววาจา, แต่ให้เคาะด้วยไม้ชักชระ. ถ้าคนในบ้านถาม, ก็ให้สั่นไม้นั้นเป็นสัญญาณตอบ. อนึ่ง การสั่นนั้น เป็นเหตุให้สัตว์ร้ายเลื่อยคลานได้ยินแล้วหนีไป จะได้ไม่ถูกเหยียบ. ถ้าเข้าไปในที่รกหรือป่าสูง, สัตว์ร้ายหรือแมลงที่ฟังได้ยินเสียงจะตกใจหนีไป ไม่ทำอันตรายต่อผู้ถือ.

---

(๑) ดูคำอธิบาย 'ชักชระ'

วัชรบุตร

๗ (๑๓)

พระอรหันต์องค์ วัตจาร์โตสุโข (วัชรบุตร) ถือไม้โปรด-สัตว์. จะได้ยศได้ลาภบริบูรณ์ และอายุจะยืนยาว. จะได้บุตรสุด รักสมประสงค์ จะมีผู้จงรักภักดีกัน จะมีผู้อุปถัมภ์อุ้มชู.ดีแล

๙ (๕)

ชูปุดเกีย

สุปาก

ชื่อ บางแห่งเขียนว่า โคปัก หรือ ศวปาก ก็มี. มักทำรูปถือหนังสือหรือพัด มีรูปพระอรหันต์ขนาดเล็กอยู่บนบ่าขวา หรืออยู่ข้าง, หรือสวมประคำ.

ในหนังสือเถรคาถา มีชื่อพระโสปากอยู่องค์หนึ่ง เป็นลูกของหญิงเข็ญใจในกรุงสาวัตถี. มีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระโสปากอยู่ในครรภ์; มารดาสลบไป ญาติเข้าใจว่าตายนำไปป่าช้าจัดการจะเผา. แต่มีภูตตนหนึ่งบันดาลให้เกิดพายุ จุดไฟที่ศพไม่ติด; และทิ้งศพเสียพากันกลับบ้าน. ขณะนั้นเด็กในท้องก็คลอดออกมามีร่างกายแข็งแรง. แต่มารดานั้นตายเสียแล้ว. ภูตจำแลงร่างเป็นมนุษย์ นำกุมารที่เกิดใหม่ไปวางไว้ในบ้านคนยาม. คนยามมาพบก็รับเลี้ยงเป็นบุตร ให้อยู่ร่วมกับบุตรของตน คือพระสุปปิยเถร. เหตุด้วยเกิดในป่าช้า จึงได้ให้ชื่อว่า โสปาก – อันเขาทิ้งแล้ว (?). เมื่อพระโสปากมีอายุได้เจ็ดขวบฟังคำพระพุทธเจ้าสั่งสอนก็เลื่อมใส ได้รับอนุญาตบิดาเลี้ยงออกบรรพชา, ภายหลังบรรลุพระอรหัตตผล เป็นพระสาวกองค์หนึ่ง.

สุปาก

๙ (๕)

พระอรหันต์องค์ ใดปั้กขา (สุปาก) สวมลูกประคำ. จะได้ความร้อนใจด้วยเสียงพูดเรื่องคู่ทุกข์. อุตส่าห์บากหน้าเข้าหาพระขอเดชะพระพุทธเป็นที่พึ่ง. อย่าเอาธุระของผู้อื่นมาเป็นธุระ, ร้ายนั้นจะได้กลับเป็นดีแล.

๓๐ (๓๔)

บันโตเกีย

บันถก

ชื่อนี้ มักมีคำว่า มหา เติมข้างหน้า เป็น มหาบันถก เพื่อให้ผิดจากองค์ที่สิบหกซึ่งเป็นน้อง. คำว่า บันถก แปลว่า ทาง. มีประวัติว่า พราหมณ์คนหนึ่งในกรุงสาวัตถี มีบุตรคลอดออกมาตายทุกคราว. ครั้งหลังนางคลอดบุตรอีก ต้องทำเคล็ดนำเอาไปวางไว้บนถนนใหญ่ จึงไม่ตาย และรับกลับเรือนแล้วให้ชื่อว่า มหาบันถก – ถนนใหญ่. ต่อมาคลอดอีกคนหนึ่ง นำเอาไปไว้ที่ถนนเล็ก บุตรไม่ตายอีก รับคืนมาและให้ชื่อว่า จูฬะบันถก – ถนนเล็ก.

อีกแห่งหนึ่งว่า ธิดาเศรษฐีผูกสมัครรักใคร่กับทาสหนีออกจากบ้านไป. ภายหลังกลับใจจะมาบ้าน, เดินตามทางคลอดบุตรแฝด คือ พระมหาบันถก และ จูฬะบันถก. นางได้ฝากตระกูลอันเลี้ยงไว้จนเติบโต ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา.

ในบางแห่ง แปลบันถกว่าเดินตามทางเรื่อยไป, คือ หมายความถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. ฎีกาแปลว่าลัทธิแห่งทาง.

พระมหาบันถก เป็น เอตทัคคะ สาวก ยอด เยี่ยม ใน ทาง พ้น

ปันถก

๓๐ (๑๕)

พระอรหันต์องค์ ปันตยะ (ปันถก) ขีสิงโต. จะได้ลาภยศ แก้วแหวนเงินทอง สรรพสิ่งบริบูรณ์. จะได้สัตว์ลี่เท้าสองเท้า. ถ้าเป็นความจะชนะ จะมีความสุขทุกเมื่อไปแล.

สงสารวัฏด้วยปัญญา (ปัญญาวิวัฏฏกุศล) สามารถแก้ความสงสัยและข้อยุ่งยากได้อย่างแจ่มแจ้ง, และมีฤทธิ์อาจทำแรกกายเข้าไปในของแข็ง หรือพุ่งตัวไปในอากาศ นิรมิตไฟและน้ำให้เกิดมีขึ้นได้ หรือย่นกายให้เล็กลงจนมองไม่เห็น. เหตุที่มีฤทธิ์ดังนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้ไปปราบและเทศนาโปรดพญานาคอันดุร้าย ชื่อ อัปลาล อยู่ในต้นแม่น้ำศุภพัสดุ แห่งแคว้นอุทยาน.

รูปพระมหาบันฉก มักทำเป็นนั่งใต้ต้นไม้ถือหนังสือ, หรือเข้าฌานแต่กอดมือ. บางทีทำเป็นรูปกำลังทรมานพญานาคให้เข้ามาอยู่ในบาตรก็มี, หรือนั่งแนบสิงโต.

๑๑ (๔)

ล่อเฮาลี้

ราหุล

พุทธชิโนรส และ เอตทัคคะมหาสาวกในทางใคร่ศึกษาพระธรรมวินัย ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัด.

เพราะฉะนั้น รูปพระราหุล บางแห่งจึงทำเป็นผู้มีศีรษะขนาดโตสัณฐานอย่างร่ม จักษุโต นาสิกเป็นขอ. แต่ที่ทำเป็นรูปธรรมดาก็มี, ถือถะ คือ ถูปะ พระเจดีย์.

ราหุล

๑๑ (๔)

พระอรหันต์องค์ ลาวาโล (ราหุล) อุ้มเจดีย์. จะได้ลาภโดยทางตั้งใจหมาย. ถ้าไข้เจ็บจะหายช้า. เนื้อคู่อยู่ไม่ไกล. ถ้าเป็นความจะนานเสร็จ เพราะเหตุช้า, ถึงชนะก็หนักอก. ลาภผลดีแล.

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระราหุลได้เป็นคณาจารย์แห่งนิกายไวภาษิก,(๑) และเป็นที่เคารพบูชาแห่งบรรดาสามเณร.

ตามมติมหายาน พระราหุลจะต้องไปเกิดเป็นเชษฐ์(เชษฐโอรส) ของพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสในภายหน้าเสมอ. เพราะฉะนั้น กว่าจะได้เข้าปรินิพพานจึ่งยังอีกนาน. และครั้งหนึ่งจะได้ไปเกิดเป็นเชษฐโอรสของพระอานนท์ ซึ่งจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าทรงนามว่า สาครวรธรพุทธวิกรีฑิตาภิชญ. ด้วยเหตุนั้น บางคราว พระราหุล จึงมีสมญาว่าโอรสพระอานนท์.

๑๒ (๑๕)

นาเกียจน้า

นาคเสน

ท่านองค์นี้ นัยว่าเป็นสาวกพระพุทธเจ้าทรงนามว่า ซ้อน (เสน), สามารถอธิบายข้อธรรมอันลึกซึ้ง. บางทีจะเป็นองค์เดียวกับพระนาคเสนในมิลินทปัญหา. บางแห่งเรียกชื่อเพียงว่า เสน, เป็นผู้มีส่วนทรงความรู้ลึกซึ้ง มีปฏิภาณในการโต้ตอบ

(๑) นิกายอันอาศัยคัมภีร์วิภาษาศาสตร์เป็นหลักธรรม, คัมภีร์นี้รวบรวมสังคายนาในรัชสมัยพระเจ้ากนิษกะ, ในภาคสามตอนหนึ่งกล่าวไว้พิสดาร.

แก่ปัญหาธรรมกับพระเจ้านันมิเด้ หรือนันท. พระเจ้านันทะเห็นจะเป็นพระเจ้ามิลินท์นั่นเอง.

นาคเสน

๑๒ (๑๕)

พระอรหันต์องค์ ลาฆานะ (นาคเสน) ถือไม้เกาหลัง. จะร้อนใจด้วยลาภยศ. ระมัดเหตุที่ควร. มิฉะนั้น จะมีอันตราย. มีบุตรเลี้ยงยาก. เนื้อคู่ไม่ดี เหตุที่ปากเสียงไม่ปรองดองนั้นแล.

เรื่องพระนาคเสนพระยามิลินท์ ว่ามีอยู่ในคัมภีร์จีนชื่อ อภิธรรมโกษวยาขยาศาสตร์ และในคัมภีร์นาคเสนภิกษุสูตร ; นัยว่ามีเรื่องคล้ายคลึงกับหนังสือมิลินทปัญหา แต่ดำเนินนิทานวจนะไม่เหมือนกัน.

รูปนั่งยกมือซ้ายหงายเพียงหู.

๓๓ (๓)

ยินกิดโท้

อิงคท

ชื่อท่านองค์นี้เอาแน่ไม่ได้ บางทีเป็น อัญชท หรือ อังคช, ของธิเบตเป็น อังคิช หรือ อังคีรช. แต่บางทีจะเป็นพระอังคช ซึ่งเป็นมหาสาวกองค์หนึ่งมีกลิ่นกายหอมและสะอาดมาก. ยังพระมหาสาวกอีกองค์หนึ่งชื่ออังคิล ว่าเป็นผู้บริบูรณ์พร้อมในสิ่งทั้งปวง. พระอรหันต์องค์ที่สิบสามในชุด จะเป็นองค์ใดองค์หนึ่งในสององค์นี้.

พระอิงคท มักทำเป็นรูปพระอ้วน มีหน้าร่าเริงอย่างรูปพระศรีอารยท้องพลุ้ย, แต่ที่ตรงกันข้าม ทำเป็นรูปพระแก่ผอมถือไม้เท้าและหนังสือกัม. จะถือเอารูปเป็นแน่ไม่ได้นัก. บางทีถือบาตร.

อิงคท

๑๓ (๓)

พระอรหันต์องค์ อิคะโต (อิงคท) อุ้มบาตร. จะได้ลาภโดยทางเดิน. ถ้าไข้เจ็บ จะมีหมอดีมารักษา. สรรพการ อาศัยความหมั่นจึงจะได้ดี. เนื้อคู่อยู่ไกล จะได้รับประโยชน์ส่วนแล.

๑๔ (๑๗)

ฮวดล่อโพซือ

วันวาสี

องค์นี้ ยังหาเรื่องราวไม่ได้. มักทำเป็นรูปนั่งหลับตาอยู่ ปากถ้ำ หมายความว่าอยู่ป่า, หรือบางที มีนิ้วทำมุทรา (ท่านิ้วหิกงอ), หรือเอามือนวดเข่า, หรือถือสมุด. บางทีจะเป็นพระวันวาสีเถระ ในเถรคาถาก็ได้, เพราะพระวันวาสี ว่าเป็นผู้ชอบอยู่ในป่า.

๑๕ (๒)

โอชิโต

อชิต

พระอชิตนี้ ในหนังสือมหาวงศ์มีกล่าวไว้หน่อยหนึ่งในตอนทุติยสังคายนาว่าเป็นภิกษุหนุ่ม. แต่ก็คงไม่ใช่องค์เดียวกับของจีนซึ่งว่าเป็นเถรแก่. ในเถรคาถามีพระอชิตเถระอยู่องค์หนึ่ง ว่าเป็นบุตรพราหมณ์, บางทีอาจเป็นองค์นี้. อีกอย่างหนึ่ง คำว่าอชิต เป็นนามพระศรีอาริย ซึ่งตามประวัติว่ายังประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต, เพราะฉะนั้น จะมาอยู่รวมในชุดพระอรหันต์สิบหก

วันวาสี

๑๕ (๑๖)

พระอรหันต์องค์ วัดนะจุ (วันวาสี) ถือสมุดหนังสือ. จะได้ลาภยศ สรรพสิ่งบริบูรณ์เพราะความเพียร. ถ้ามิฉะนั้น จะได้อยู่กินด้วยกาลนาน. จะได้บุตรเกิดผลอันมหาอุดม. จะได้รับความสุขทุกเมื่อ ดีนักแล.

อชิต

๓๕ (๒)

พระอรหันต์องค์ อะสะโต (อชิต) หัวใจเบ็นหน้าพระ. จะได้ลาภของอันพึงใจ และสรรพสิ่งดั่งใจหมาย เข้าต้องโทษจะพ้นทุกข์ภัยอันตราย. แม้นเจ็บไข้ จะมีหมอดีมารักษาหายวันหายคืน.

องค์นั้น เห็นจะไม่ได้. อีกชื่อหนึ่งที่ใกล้เคียง คือ อสีตฤษีผู้พยากรณ์ลักษณะแห่งพระสิทธารถมหาบุรุษ, แต่คงไม่ใช่พระอรหันต์ในชุดนั้น เพราะสิ้นชีพเสียก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้.

รูปทำเป็นคนแก่ขนคิ้วยาว นั่งนวดเข่า, หรือบางทีก็เข้าฌาน, ที่หน้าอกมีหน้าคน.

๑๖ (๑๗)

จูเต้ ปั๋นโตเกีย

จูทะปันถก

คำหน้า บางทีว่า จิวหลี หรือ จูหลี่ ซึ่งตรงกับคำว่าจูฬ (น้อย) สำหรับเติมให้ผิดจากองค์ผู้พี่ซึ่งชื่อว่ามหาปันถก.

ประวัติว่า เมื่อแรกอุปสมบท มีปัญญาโง่ทึบ ท่องบ่นอะไรแม้บันทัดเดียวก็จำไม่ได้ สำเร็จพระอรหัตตผลเป็นเอตทัคคะมหาสาวก เชี่ยวชาญในวิชามโนมยิทธิ นิรมิตกายต่าง ๆ ได้รวดเร็วทันใจ และเป็นยอดของบรรดาสาวกที่ฉลาดในการพ้นส่งสารวัฏด้วยใจ (เจโตวิวัฏฏกุสล) คู่กับพระมหาปันถกพี่ชายผู้เป็นเอตทัคคะของบรรดาสาวกที่ฉลาดในการพ้นส่งสารวัฏด้วยปัญญา (ปัญญาวิวัฏฏกุสล), มีเรื่องพิสดารในอรรถกถามหาสาวกนิพพาน.

ประวัติตาม คัมภีร์ มูลสรรวาสติวาทของ จีนแปล ไว้ว่าเมื่อบิดามารดาตายแล้ว บ้านเรือนก็พัง, พระมหาปันถกพี่ชายส่งสาร จึงพาไปให้อุปสมบท. ฝ่ายพระจูฬปันถกมีปัญญาทึบ พี่ให้ท่องคาถาบทเดียวตั้งสี่เดือนก็จำไม่ได้. เด็กเลี้ยงโค เพียงแอบได้ยินพระจูฬปันถกท่อง ก็จำได้ในเวลาไม่ช้า. พระมหาปันถกเกลียดชังว่าไม่มีแววปัญญาเสียเลย จะขับไล่ให้ไปอยู่เสียที่อื่น ; พระจูฬปันถกเสียใจร้องไห้. พระพุทธเจ้าทรงเล็งพระทิพยเนตรเห็นดังนี้ ทรงบันดาลให้ทรงจูฬปันถกหายโง่ จำคาถาบทนั้นได้. ต่อมาพระพุทธเจ้า ตรัสให้ พระจูฬปันถก ปัดฝุ่นละอองนั้น อุปไมยความเปรอะเปื้อนที่มีอยู่ภายใน ได้แก่ราคโทสะโมห และปัดมันให้หมดไปจากใจ. พระจูฬปันถกก็บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยอภิญญา.

คราวหนึ่ง พราหมณ์ผู้มีความรู้ทราบว่า ภิกษุที่สามารถน้อยที่สุด คือ พระจูฬปันถก, ก็ไปโต้ปัญหาธรรม. พระจูฬปันถกจนด้วยโวหารโต้ตอบไม่ได้ จึงแสดงปาฏิหาริย์แทน โดยเหาะขึ้นไปนั่งขัดสมาธิลอยอยู่กลางอากาศ. ขณะนั้น พระสารีบุตรทราบด้วยทิพยโสตร ถึงข้อที่พราหมณ์ถามและพระจูฬปันถกจะจำนนแก่พราหมณ์แล้ว เป็นเหตุให้พราหมณ์ไม่บังเกิดความเลื่อมใสเห็นความจริงในพระศาสนา, จึงแสดงปาฏิหาริย์ให้พระ

จุฑะปันถกหายร่างไปแล้ว, ท่านเองแปลงร่างเป็นพระจุฑะปันถก กระทำการโต้ตอบปัญหาธรรมกับพราหมณ์ จนพราหมณ์ยอมแพ้ เห็นความบริสุทธิ์ลึกซึ้งแห่งพระธรรม มิได้มีจิตหมิ่นแคลนเหมือนแต่ก่อนอีก.

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเสด็จประทับในเชตพุวันกรัณฑจังหวัดราชคฤห. เจ้ามัวอู้ (แปลว่าหายใจหรือร้องยิบูรณ์) กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ได้ยินว่าพระจุฑะปันถกไม่สามารถตอบปัญหาพราหมณ์ (ดังกล่าวข้างต้น) เป็นผู้โง่เขลาปราศจากปัญญา. พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า พระจุฑะปันถกทรงอภิญญาความรู้ยิ่งในโลกุตตรธรรม, แต่ไม่เปรื่องในเรื่องโลกียธรรม. เจ้ามัวอู้กราบทูลถามว่าเหตุไรพระจุฑะปันถกผู้ทรงอภิญญา จึงไม่สามารถโต้ตอบกับพราหมณ์ผู้นอกศาสนาได้, กราบทูลแล้วอาราธนาพระพุทธเจ้าเพื่อภัตตกิจที่ในวัง พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ แต่ยกเว้นพระจุฑะปันถก. พระพุทธเจ้าทรงรับอาราธนา, แต่ตรัสให้พระจุฑะปันถกเชิญบาตรของพระองค์ตามเสด็จเข้าไปในวังด้วย. เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงในวัง และประทับเรียบร้อย พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์แล้ว, เจ้ามัวอู้ขอรับบาตรของพระพุทธเจ้าเพื่อจัดพระกระยาหารด้วยตนเอง. พระพุทธเจ้าตรัสว่าทรงมอบบาตรไว้แก่พระจุฑะปันถกแล้ว

ให้เจ้ามัวอยู่ไปรับจากเธอ. ขณะนั้น พระจูฬะปันถกบันดาลให้เกิดต้นไม้มีดอกขึ้นห้าร้อยต้น มีรูปพระจูฬะปันถกนั่งอยู่ทุกต้น. เจ้ามัวออกไป ก็ไม่สามารถจะทราบได้ว่า พระภิกษุห้าร้อยองค์นั้น องค์ไหนเป็นพระจูฬะปันถก, จึงกลับไปทูลประพฤติเหตุ. พระพุทธเจ้าทรงแนะให้ออกไปกลางสวนที่มีต้นไม้ห้าร้อยต้นนั้น แล้วตรัสว่าองค์ที่อยู่ใต้ต้นไม้. ถ้าองค์ใดลุกขึ้น, ก็คือพระจูฬะปันถก. เจ้ามัวทำตาม ก็สมจริง จึงนิมนต์พระจูฬะปันถกมาเฝ้าพระพุทธเจ้า, แล้วสารภาพโทษที่ในชั้นต้น ไม่เชื่อพุทธวจนะว่าพระจูฬะปันถกมีฤทธิ์สามารถ.

ใน –

สวบกูเกี่ยยู่เกง

ธรรมปทาวทานสูตร

อีกแห่งหนึ่ง กล่าวว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับในกรุงสาวัตถี พระภิกษุมีอายุชรารูปหนึ่ง ชื่อปันถก (คือพระจูฬะปันถก) โง่ทึบมาก. แม้พระพุทธเจ้าทรงสั่งให้พระอรหันต์ห้าร้อยองค์สอนภิกษุชรานั้นทุกวัน ตั้งสามปี, เธอก็จำคาถาบทเดียวไม่ได้, จึงขึ้นชื่อทั่วไปในกรุงสาวัตถีว่าเป็นภิกษุปัญญาอับที่สุด. ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงส่งสาร ก็ประทานพระอนุศาสน์ด้วยพระองค์เอง

จึงได้บรรลุพระอรหัตตผล. สมัยหนึ่ง พระตถาคตตรัสให้พระปิ่นถกแสดงโอวาทแก่บรรดาภิกษุณี. เมื่อภิกษุณีทราบว่าพระโง่จะมาเทศนา ต่างก็หัวเราะ, แต่เมื่อได้ฟังคารมแล้ว กลับชื่นชมยินดี.

ในพระคัมภีร์ –

นี่ชักกี่ไป่โง่ฮุนลุด

มหาศาสกวินัย

กล่าวเรื่องข้างต้นนี้พิสดารออกไปว่า พระปิ่นถกแสดงเทศนาแต่ในคาถาเดียวที่ท่านทราบ, แล้วแสดงปาฏิหาริย์หลายประการจบบรรดาภิกษุณีพอใจมาก. ปาฏิหาริย์นั้น พระปิ่นถกแสดงอิทธิวิธีอันเป็นประการต้นในอภิญญาหก : แบ่งร่างออกนับจำนวนไม่ถ้วนแล้วให้กลับเข้ารวมกันเป็นหนึ่ง, กระโดดข้ามกำแพง, แสดงร่างให้เห็นแต่ครึ่งท่อน หรือให้เห็นเป็นทองคำทั้งแท่ง ให้มีควันมีไฟมีน้ำออกจากร่าง, นั่งนอนอยู่ท่ามกลางอากาศ, ร่อนดั่งนกบิน, เอื้อมมือไปลูบคลำพระอาทิตย์พระจันทร์, หรือขยายร่างไปถึงพรหมโลก ; เสร็จแล้วปาฏิหาริย์แล้ว ก็กลับมายังอาสน แสดงเทศนาในคาถาบทเดิมอีก.

วันหนึ่ง พระเจ้าประเสนชิต อาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อม

ด้วยพระอรหันต์ไปฉันในพระราชวัง. นายทวารไม่ยอมให้พระปันถกเข้า. พระพุทธเจ้าประสงค์จะให้โลกเห็นฤทธิ์สามารถแห่งพระปันถก, ตรัสให้พระปันถกเชิญบาตรของพระองค์ตามเสด็จด้วย. ครั้นพระปันถกล่วงทวารวังไม่ได้, ก็ยืดมือยาวเข้าไปถวายบาตรแก่พระพุทธเจ้าในระยะอันใกล้มาก. พระเจ้าประเสนชิตกับเสนามาตย์ตกตะลึง ที่เห็นแต่แขนยืนยาวเข้ามาถวายบาตรโดยไม่ปรากฏเจ้าของแขน, ก็กราบทูลถามพระพุทธเจ้า. พระองค์ตรัสว่า แขนนั้นเป็นของพระปันถก. พระเจ้าประเสนชิตจึงโปรดอาราธนาพระปันถกเข้าฉันในพระราชวัง.

พระจูฬปันถกนี้ มีบุรพกรรมว่า เคยเกิดเป็นคนเลี้ยงสุกร, ผูกปากสุกรต้อนลงข้ามน้ำด้วยความโง่เขลา. สุกรจมน้ำตายหมด. เพราะกรรมนี้ จึงมีปัญญาทึบในชาติหลัง ส่วนที่มีฤทธิ์ยิ่ง เพราะเมื่อชาติหนึ่งได้รับคำสั่งสอนจากฤษี มีจิตเลื่อมใสออกถือพรตพรหมจรรย์, ครั้นสิ้นอัตภาพนั้นแล้ว ไปเกิดในสวรรค์ เสวยสุขอยู่เป็นเวลาช้านาน, จุติลงมาเกิดเป็นมนุษย์ในชาติที่สุดนี้ จึงได้เป็นเอตทัคคะสาวกองค์หนึ่งฝ่ายที่มีฤทธิ์บันดาลกายได้ดังใจทุกประการ.

องค์ที่ ๑๗ (๑) และองค์ที่ ๑๘ (๑๒) อันเป็นจำนวนที่เติมใหม่อีกสององค์ อยู่ท้ายบริเฉทสอง แล้ว.

จูฑะบันถก

๑๖ (๑๗)

พระอรหันต์องค์ กุจะปั๋กยขะ (จูฑะบันถก) เลี้ยงนก จะได้ลาภแก้วแหวนเงินทองผ้าผ่อนสมประสงค์. จะได้สัตว์สี่เท้า สองเท้า, ทั้งยศถาบรรดาศักดิ์ สรรพสิ่งบริบูรณ์. ถ้ามิฉะนั้นจะได้คู่หรือบุตรสุดที่รัก ดีนักแล.

เค่งอิ๋ว นนทิมิตร

๑๗ (๓)

พระอรหันต์องค์ คิลี (นนทิมิตร) ขี่มังกร. จะได้ลาภยศแก้วแหวนเงินทองสมประสงค์และบุตรภริยาคู่สร้าง. ถ้ามิฉะนั้นก็จะได้สัตว์สี่เท้าสองเท้า. ถ้าเป็นความ เราจะชนะแล.

บิ่นโท่ล่อ บิณโฑล

๑๘ (๑๘)

พระอรหันต์องค์ ปั๋กถะโล (บิ่ณโฑล) ขี่เสือ. จะได้ทุกขลาภ แต่ต้องระมัดเหตุให้ดี ยศถาบรรดาศักดิ์จึงจะสมประสงค์ดังใจหมาย. แม้นมีผู้คิดให้ร้าย กลับเป็นดี. จะได้สัตว์พาหนะสี่เท้าสองเท้า สรรพบริบูรณ์ดีนักแล.

ภาคผนวกหนึ่ง

เรื่องเบ็ดเตล็ด

ยังมีพระอรหันต์สิบแปดองค์อีกชุดหนึ่ง ซึ่งมีรายชื่อเป็นชาวต่างประเทศและจีนปนกัน ไม่เหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว คือ –

๑.	เจี๋ยวเช้า ซินซื่อ	ภิกษุในรังนก
๒.	จิ๋วไจ๋ ซินซื่อ	อิศวร เป็นชื่อภิกษุอินเดียผู้แปลคัมภีร์สัยุกตาภิธรรมหฤทัยศาสตร์เป็นภาษาจีน
๓.	เต้าทง ซินซื่อ	อยู่เขาหยกมอง
๔.	ฮ่งกัน ซินซื่อ	ผู้บำราบเสือให้เชื่อง
๕.	ฮุยเอี๋ยง ซินซื่อ	ผู้เป็นต้นนิกายเซงโท้
๖.	ซิบติดจือ	ผู้เก็บตก
๗.	ฮั้นซัวจือ	อยู่ในถ้ำหนาว
๘.	ฮุยชาง ซินซื่อ	
๙.	กูตี๋ ฮั่วเสี่ยง	คณมดี ภิกษุอินเดียผู้รจนาคัมภีร์ลักษณานุสารศาสตร์
๑๐.	เต้าง้วย ซินซื่อ	อยู่เกาะทอง

๑๑. ซีจือปักคู จุนเจี่ย สิงหลบุตร

๑๒. ช่งชัวะ ซินซือ

๑๓. ล่อฮูล่อต้อ จุนเจี่ย ราหุลัต คณาจารย์ที่สิ้นชีพในมหายาน

๑๔. เช่งจั้น ซินซือ

๑๕. จีโมโลจั๊บ กุมารชีพ

๑๖. โมโห เก๊ียเหย่ จุนเจี่ย มหากัศยป

๑๗. ม้าเม้ง จุนเจี่ย อัศวโฆษ

๑๘. ปูโต้ ฮั่วเส็ยง พระท้องพลุ้ย

มีประวัติบางองค์ที่น่าฟัง คือ –

(๑) เจี่ยวเช้า ซินซือ มีประวัติว่า ในสมัยพระเจ้าเง่ยวเต้ (ก่อนพุทธศก ๑๘๑๔ ปี อยู่ในเรื่องไคเพก) ฤษีตนหนึ่งที่อยู่บนต้นไม้ ได้สมญาว่า เช้าเบ่ แปลว่าอาจารย์รังนก (องค์นี้กระมังที่ในไซอิ๋วเรียกว่า โอเช้า บอกมนต์กันภัยแก่พระถังซัมจั๋ง). วันหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินพบฤษีตนนี้ในแคว้นทางใต้แม่น้ำไคโห ตรัสถามว่า เหตุไฉนจึงประพฤติความเป็นอยู่ผิดปรกติชน. ฤษีตอบว่า เพื่อจะหลีกมลทินของโลก และหนีน้ำท่วมอย่างใหญ่ที่จะเกิดขึ้นในเวลาไม่ช้านัก. ความก็สมจริงกับที่พูดไว้ เพราะต่อมาก็

เกิดอุทกภัยร้ายแรงเป็นมหาวินาศ (ดูเรื่องไคเพก).

(๒) จือไจ ซินซือ ชื่อเดิมว่า อิศวร เป็นชาติอินเดีย, ตกมาถึงจีน กลายเป็นจือไจ. ภิกษุรูปนี้อยู่ในสมัยราชวงศ์หงวน นับว่ามีฤทธิ์สามารถมาก. แต่ต้องหาว่ายุยงส่งเสริมให้เกิดการกบฏขึ้น, ถูกจับลงโทษประหารชีวิต พร้อมกับศิษย์ร้อยคน. เมื่อเพชฌฆาตมาถึงภิกษุอิศวร, พอตัดศีรษะขาด, ตัวก็ลุกทะลึ่งขึ้นห้าครั้ง.

(๕) ฮุยเอี๋ยง ซินซือ – ครั้งเมื่อ พระพุทธศาสนา ไปประดิษฐานในประเทศจีนได้ประมาณสองร้อยปี มีคณาจารย์ชาติจีนผู้หนึ่ง กระทำให้พระพุทธศาสนาของจีนเฟื่องฟูเป็นผลคลี่คลายขยายรูปออกไปอีก. ท่านผู้นี้คือ ฮุยเอี๋ยง (ฮุนเยน) ชาวมณฑลเซี่ยมไซ (ชันซี). ฮุยเอี๋ยง เดิมเป็นเต้าหยิน ภายหลังเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และส่งเสริมนิกายเชงโท้ขึ้น(๑) อันเป็นนิกายใหญ่พิเศษยิ่งกว่านิกายอื่นในลัทธิมหายาน. แท้จริงนิกายเชงโท้นี้ได้มีมาก่อนสมัยฮุยเอี๋ยงแล้ว. แต่ฮุยเอี๋ยงนำเอาความคิดความ

(๑) เชงโท้ แปลว่า ประเทศสุกใส คือแดนสุขาวดี นิกายนี้นับถือพระอมิตาภะพุทธ (โอนิโท่ฮุด) และอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (กวนอิม) กับพระมหาสถามะปราปต์โพธิสัตว์ (ไต้ชีจู๊) มากกว่าพระอื่น ๆ จึงสร้างปฏิมากรทั้งสามนี้สำหรับบูชาในวิหาร.

อ่านตลอดจนชื่อและคำบัญญัติของลัทธิเต๋า (๑) เข้าไปแทรกไว้ด้วย.

(๑๐) เต้าง้วยซินซือ มีประวัติว่า ครั้งงักฮุยเป็นแม่ทัพไปรบกับกิมงิดศุด เมื่อยกทัพไปถึงแม่น้ำเตงกัง ฝันว่าเห็นเมฆพยับมืดมิดปิดท้องฟ้า แล้วมีสุนัขสองตัวมาไล่กัด จนต้องหนีลงแม่น้ำ. งักฮุยอยากทราบเหตุการณ์ในความฝัน จึงไปหาเต้าง้วยซึ่งอยู่ที่เกาะทองให้ช่วยทำนาย. เต้าง้วยพยากรณ์ว่าฝันร้าย จะได้ทุกข์อย่าได้ยกทัพต่อไป, มิฉะนั้นจะถึงความตาย. งักฮุยไม่เชื่อ คงยกทัพต่อไปจนถึงเมืองฮั่งเจี๋ยว. แต่ไม่ช้างักฮุยก็ถูกชินไคว่ใส่ร้ายหาว่าเป็นกบฏ ต้องจองจำแล้วถูกประหารชีวิต.

(๑๕) จี้โมโลจั๊บ กุมารชีพ (ดูภาค ๔ ตอน ๒ หน้า).

(๑๗) ม้าเม้ง จุนเจี๋ย – อัศวโฆษ (ดูภาค ๔ ตอน ๒ หน้า).

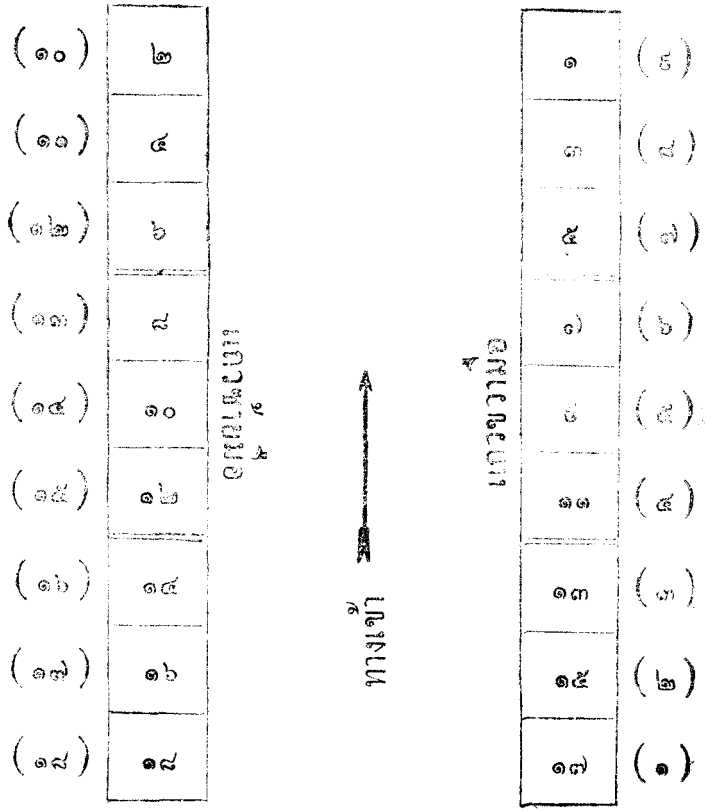
---

(๑) คือลัทธิพราหมณ์ มีหลักการปฏิบัติเป็นทางฌานสมาบัติ, มาภายหลังกลายเป็นลัทธิที่เนื่องด้วยเวทมนตร์อาคมอย่างในเรื่องห้องสิน. นักพรตในลัทธินี้เรียกว่าเต้าหยินหรือเต้าสือ. คนต้นลัทธินี้ในเมืองจีน คือ เหลาจื๊อ (เกิดราวต้นพุทธกาล). ลัทธินี้มีอธิบายไว้ละเอียดในตอนที่หนึ่ง.

ภาคผนวกสอง

คำทำนายอันเนื่องด้วยจับโป๊ยล่อหั่น

แถวรูป จับโป๊ยล่อหั่น ในวัดมังกร ฯ

สำหรับท่านผู้อ่านต้องการใช้ภาคผนวกตอนนี้ ขออธิบายซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เมื่อต้องการทราบชาตาราศีของตนว่าจะดีหรือร้ายประการใด จงทำพิธีคือตั้งใจระลึกถึงพระศากยมุนีพุทธให้แน่แน่ลงไป (แน่แน่จริง ๆ) แล้วนึกนมัสการว่า "นำบุ เซ็กเกี่ยมอนฮุด" ด้วยใจอันเคารพ แล้วนับรูปเหล่านี้หรือเพ่งลูกกลมบนที่แผ่นกระดาษรูปจับโป๊ยล่อหันซ้างต้นนี้ ไปจนครบตามจำนวนอายุของผู้นับ. เมื่ออายุครบที่รูปองค์ใดซึ่งมีบอกไว้ในวงเล็บ ก็พลิกไปดูคำทำนายต่อไปนี้ตามเลขที่ตรงกับในวงเล็บนั้น. แต่การนับรูปนี้กำหนดไว้ว่า หญิงให้นับตั้งต้นที่แถวซ้ายมือ ชายที่แถวขวามือ. แม้จะนานนับแทนกันก็ได้. เช่นตัวอย่างแม่สาวน้อยอายุ ๑๕ ปี ตกที่ (๔) ทำนายว่าในคู่อยู่ไม่ไกล. หรือผู้ชายอายุ ๒๔ ปี ตกที่ (๖) ทำนายว่าจะได้คู่ที่มีทรัพย์ เกิดบุตรสุดที่รัก.

แต่ขอเตือนว่า ควรทำพิธีให้ต้องตำราที่แนะนำไว้นี้ อย่าปล่อยใจให้วอกแวกคำทำนายจะได้ขลังศักดิ์สิทธิ์. และข้อสำคัญต้องเข้าใจว่า โชคดีกับโชคร้ายมีอาการจรมาผิดกัน คือโชคร้ายแม้เรามิได้ทำอะไรเลยก็มาสู่ เช่นการหิวข้าว ซึ่งอยู่เฉย ๆ ก็เกิดหิวกระหายขึ้นมาได้. ส่วนโชคดีเราอยู่นิ่ง ๆ หาจรมาไม่ ต้องบำเพ็ญให้สมส่วนกัน เช่นการอิ่มข้าวซึ่งเป็นความสุข ถ้าไม่ทำ

การกินแล้ว อยู่เฉย ๆ ข้าวจะลงท้องอิ่มไม่ได้เลย. เพราะฉะนั้น เมื่อพบคำทำนายดีมีลาภแต่อยากได้ด้วย ก็อย่านอนกลิ้งอยู่เปล่า จงพยายามแสวงหาจนสุดความสามารถ. และเมื่อพบคำทำนายว่าร้าย ก็อย่าโทมนัสเสียใจแช่วอยู่ จงพยายามแก้ไขจนสุดกำลัง. ถ้าจะมีปัญหาว่า เมื่อต้องทำการพยายามทั้งทางดีทางร้ายแล้ว จะเอาใจใส่ต่อคำทำนายเพื่ออะไร ? ขอตอบว่า ถ้าเราทราบล่วงหน้าว่ามีโชคดีดำเนินผิดทางแล้ว ถึงพยายามจนตายก็ไม่ได้ดี. แต่ด้วยอาการอย่างเดียวกัน เมื่อทราบล่วงหน้าว่าโชคร้ายจะมา จะได้รู้ตัวเตรียมป้องกันเสียแต่เนิ่น อะไรที่รู้สึกว่าไม่ดีจะได้ไม่ทำต่อไป.

เมื่อเป็นที่เข้าใจดีแล้ว, ก็เชิญดูชาตาราศีตามความในเซียมซีต่อไปนี้ ซึ่งอายุของท่านตกมาต้องกับเลขในวงเล็บนั้น ๆ.

เนื้อความในเซียมซี มิได้แก้ไขเลย. แต่ใส่ชื่อมคธไว้ในวงเล็บ เพราะตำพังที่ออกชื่อในเซียมซีนั้น จะทราบได้ยากว่าใครเป็นใคร.

จบภาค ๕ ตอน ๓

แถลงการณ์

พระอรหันต์ในฝ่ายลัทธิมหายานจีน นอกจากจัดพระมหาสาวกเอตทัคคะไว้เป็นพระอรหันต์ชั้นที่หนึ่ง เรียกว่า จับโต้ลัจอ ดังกล่าวในตอนที่สอง หน้า ยังมีพระอรหันต์ชุดสิบแปดองค์ เรียกว่า *จับโป๊ยล่อหั่น* และพระอรหันชุดห้าร้อยองค์ เรียกว่า *โง่วแป๊ะล่อหั่น*. สำหรับพระอรหันต์ชุดสิบแปดองค์ ได้บรรยายไว้ในตอนที่สามแล้ว. ในตอนนี้ซึ่งลำดับเป็นตอนที่สี่ จะได้รวบรวมเรื่องพระอรหันต์ชุดห้าร้อยองค์ ตามที่มีในคัมภีร์จีนซึ่งทราบได้บางแห่ง.

ลัทธิศาสนาของจีน ตอน ๔

พระอรหันต์ชุดห้าร้อยในตำนาน

จำนวนพระอรหันต์ห้าร้อยนี้ ว่าปรากฏมีขึ้นในตำนานเป็นครั้งแรกเมื่อปฐมสังคายนา ซึ่งกล่าวว่าพระอรหันต์ห้าร้อยองค์มีพระมหากัสสปเป็นประธาน ชุมนุม ณ ถ้ำสัตตบรรณ[๑] เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยซึ่งในภาษาเรียกว่า โจ่วแป๊ะจิบฮวบ แปล ว่า ธรรมสังคาหกห้าร้อย. พระอรหันต์ชุดห้าร้อยในครั้งนั้น ในตำนานออกชื่อไว้เพียงสามองค์ คือ พระมหากัสสป พระอุบาลี และพระอานนท์. แม้ตำนานฝ่ายจีนตามที่ได้พบบ้าง ก็มิได้กล่าวเรื่องพิสดารหรือออกชื่อมากไปกว่านี้. จะมีที่แตกต่างบ้าง ก็ในรายงานลับพระพุทธศาสนาอินเดียสมัยราชวงศ์ถัง (ได้ถังไซจั๋วก็) ซึ่งหลวงจีนเหี้ยนจังแต่งขึ้น[๒] จดได้ กล่าวว่าที่ประชุมพระอริยสงฆ์ครั้งนั้น มีพระอรหันต์หมดด้วยกัน ๙๙๙ องค์ และมีพระมหากัสสปเป็นประธาน. แต่ในรายงานของหลวงจีนฮวบเอี๋ยน[๓] ว่าห้าร้อย,

(๑) ดูบันทึก ๑ ท้ายบทนี้.

(๒) ดูบันทึก ๒

(๓) ดูบันทึก ๓

และว่าในถ้ำสัตตบรรณนั้นมีอาสนะเป็นแท่นสูงอยู่สามที่ แท่นซ้ายสำหรับพระสารีบุตร แท่นขวาสำหรับพระโมคคัลลาน ส่วนแท่นกลาง สำหรับพระมหากัสสป; ณ ที่นี้ภายหลังมีผู้สร้างพระสถูปเป็นอนุสาวรีย์ไว้ และอยู่ต่อมาจนถึงสมัยหลวงจีนฮวบเลียนไปศึกษาศาสนาในอินเดีย (พ.ศ. ๙๔๒ – ๙๕๗), มีช่องคูหาสามใหญ่เขาเป็นอันมาก สำหรับเป็นที่พระอรหันต์เจ้าเข้านิโรธสมาบัติพักผ่อนอิริยาบถ.

เมื่อพุทธศักกล่วงได้ร้อยปีเศษ พระอรหันต์เจ็ดร้อยองค์มีพระเรวัต (หลีปอทัย) เป็นประธาน ทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่สอง. หลวงจีนฮวบเลียน กล่าวว่า ได้เห็นพระสถูปใกล้เมืองไพศาลีซึ่งสร้างเป็นอนุสาวรีย์ที่พระอรหันต์และพระภิกษุรวมเจ็ดร้อยองค์ชุมนุมกันร้อยกรองพระธรรมวินัย. คำนี้แสดงว่ามิใช่พระอรหันต์ล้วนมีพระภิกษุเสกขบุคคลสมทบด้วย. เป็นอันว่าในครั้งนี้มิได้กล่าวถึงพระอรหันต์จำพวกห้าร้อยโดยตรง.

ครั้นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระติสสโมคคลีบุตรเป็นประธานทำสังคายนาเป็นครั้งที่สาม ซึ่งในฝ่ายมหายานไม่กล่าวถึง เพราะเป็นการชุมนุมในฝ่ายนิกายเถรวาท (ดูภาคสาม ตอนหนึ่ง). แต่เรื่องราวในคราวนี้ หลวงจีนเหี้ยนจังกล่าวแปลกออกไปว่า ณ สมัยนั้น มีพระอรหันต์อยู่ในแคว้นมคธห้าร้อยองค์ และ

พระภิกษุห้าร้อยรูป. พระเจ้าอโศกทรัสให้มาชุมนุมทั้งพัน เพื่อจับถ่วงแม่น้ำคงคาเสียทั้งสิ้น. ครั้งนั้น พระอรหันต์ห้าร้อยก็เหาะขึ้นอากาศ หนีไปสู่เขาในแดนกัศมีระ. ภายหลัง พระเจ้าแผ่นดินได้สำนึกความผิดในพระองค์ ก็เสด็จตามไปถึงถอนขอขมา และอาราธนาให้กลับแคว้นมคธ. พระอรหันต์ทั้งห้าร้อยนั้นไม่ยอมกลับ. พระเจ้าแผ่นดินจึงสร้างอารามขึ้นในแคว้นกัศมีระห้าร้อยแห่งอุทิศถวายพระอรหันต์เหล่านั้นเป็นล้างบาป. เรื่องที่เล่าว่าพระอรหันต์ห้าร้อยไปกัศมีระนั้น ดีร้ายจะเป็นพระภิกษุพวกที่มีความเห็นแตกต่างไปจากนิกายเถรวาทที่พระเจ้าอโศกไม่ทรงเลื่อมใส จึงต้องพากันออกจากแคว้นมคธ ไปอยู่เสียในแคว้นกัศมีระอันเป็นชายแดนราชอาณาจักร. ส่วนที่ว่าพระเจ้าอโศกเสด็จตามไปอาราธนาให้กลับ คงเป็นโวหารของคณาจารย์ฝ่ายนั้นกล่าวให้งดงาม.

ในรัชสมัยพระเจ้ากนิษกะ (ตกในราว พ.ศ. ๕๐๐ แต่จะเอาแน่ลงไปยังไม่ได้) ตามตำนานฝ่ายมหายานว่ามีการสังคายนาพระธรรมวินัย นับเป็นครั้งที่สาม[๑] ซึ่งในคัมภีร์ธิเบตว่า พระ

---

(๑) สังคายนาครั้งนี้ ไม่มีกล่าวในตำนานของทักษิณยาน. และทั้งสังคายนาครั้งที่สามสมัยพระเจ้าอโศก ฝ่ายมหายานก็ไม่กล่าวถึง. ดูความพิสดารในตำนานพระพุทธเจดีย์สยาม ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ.

อรหันต์ห้าร้อยองค์ มีพระปารศวะ (ปอลิซิบปัก หรือเฮียบจุ๊น) เป็นประธานพร้อมด้วยพระโพธิสัตว์ห้าร้อย มีพระวสุมิตร (ฮ่วดโซมิตอ หรือซีอิว) เป็นประธานชุมนุมกันยกพระธรรมวินัย.

พระอรหันต์ชุดห้าร้อยในคัมภีร์จีน

นอกจากตำนานที่กล่าวมา ยังมีพระอรหันต์จำนวนห้าร้อยปรากฏในคัมภีร์มหายานจีนอีกหลายแห่ง เป็นต้นว่า–

สี ชุดชวดเฮงคีหงเกง

พระสูตรว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีในอดีตเป็นลำดับมา

กล่าวถึงพระอรหันต์ห้าร้อย ณ สำนักสระอนวตัปต์ (อโนดาต) บนยอดเขากุนหลุนชั้นต้นว่า อันว่าภูเขากุนหลุนนี้อยู่กลางชมพูทวีป[๑] ล้วนแล้วด้วยมณีรัตน, มีถ้ำรอบบริเวณห้าร้อยแห่ง มีสันเหลืองอร่ามดั่งทองทา เป็นที่สถิตแห่งพระอรหันต์ห้าร้อย. อันว่าสระอนวตัปต์นั้นมีลำธารใหญ่ไหลออกมาล้อมรอบเขา ภายในเขาเป็นที่ราบ. กลางใจที่ราบเป็นบ่อเกิดแห่งลำธาร (คือสระอนวตัปต์) มีอาณาเขตยาวทั้งสองฟาก

(๑) เหมาะเท่าเขาพระสุเมรุเหมือนกัน เพราะเขากุนหลุนอยู่กลางทวีปอาเซีย.

ฟากละยี่สิบห้าโยชน์คณนา และลึกสองโยชน์ครึ่ง. กลางอำพาร (คือ ในสระอนวตัปต์) มีหอทอง (กิมกะ) สี่เหลี่ยมกว้างด้านละโยชน์. กลางหอคอยนั้นมีดอกบัวทอง ก้านแพรวพราวด้วยแก้วลัคครัตน. ในเวลาดึกเพ็ญ พระตถาคตเจ้าพาพระอรหันต์ห้าร้อยองค์เสด็จมายังที่นั้น แล้วทรงแสดงเทศนา ดังนี้เป็นอาจิณ.

ใน –

โจ่วแป๊ะตี่จ๊อจ๊อชวดปุนตี่เกง

สูตรว่าด้วยพระอรหันต์ห้าร้อย แสดงชาติแห่งท่านเอง(๑)

กล่าวความขึ้นต้นว่า พญานาคผู้สถิตวิมานในสระอนวตัปต์บนเขากุนหลุน บรรลุโพธิสัตวภูมิในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่อาศัยบารมีที่อบรมมา จึงได้ปกครองสระอนวตัปต์อันเป็นที่ให้กำเนิดแห่งแม่น้ำทั้งห้า. น้ำในมหาสระนั้น มีรสต่างกันถึงแปดชนิด. มีดอกไม้เจ็ดสีบานอยู่ในน้ำนั้น. ผู้ใดได้ลิ้มรสแห่งน้ำนั้น, จะระลึกชาติก่อนถอยหลังขึ้นไปถึงสี่ชาติโดยลำดับ. สมัยหนึ่ง พญานาคนั้นได้อัญเชิญเสด็จพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระมหาสาวกห้าร้อย (เซี่ยงจ๊อตี่จ๊อ) ไปยังสำนักแห่งตน อังฆาส

(๑) อย่างเถรคาถา.

ด้วยขาทนียโภชนียาหาร. ครั้นพระพุทธเจ้าและพระมหาสาวก เสร็จภัตตกิจแล้วก็ประทับและนั่งเหนือปทุมอาสน พระสาวกต่าง แสดงบุรพกรรมแห่งตน ๆ อันเป็นเหตุให้เสวยทุกข์และสุข. ในอดีตกาลแห่งวัตถุกถา พระอรหันต์ยี่สิบเก้าองค์ก็กล่าวคาถาโดยลำดับ. พระศากยตถาคตทรงภาษิตรับเป็นบทท้าย.

ในคัมภีร์ฮวบฮั่วเกง คือ สัทธรรมบุณฑริกสูตร กล่าวถึงพระอรหันต์ห้าร้อยองค์ได้พุทธทำนายว่าจะสำเร็จพุทธภูมิ ในบรรพ –

โง่วแป๊ะตี่จอสิวกีพ้น

มีความว่า สมัยหนึ่ง พระปูรณไมตรายณีบุตรมหาสาวก (ปูเห้ลานานี่ต่อล่อนจอ หรือ มวยซอจอ) แล้วพระอรหันต์พันสองร้อยองค์โดยเสด็จเป็นพุทธบริวาร พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระมหาสาวกองค์นี้เป็นอันมาก ประทานตำแหน่งเอตทัคคะในวุฒิเทศนา (ธรรมกถึก) และว่าจะได้ตรัสเป็นพระธรรมประภาสพุทธ (ฮวบเหมึง) ในอนาคต. เมื่อพระองค์ตรัสเวยยากรณ์และนิคมคาถานี้แล้ว. พระอรหันต์พันสองร้อยก็มีปีติยิ่ง ส่งจิตเพ่งไปถึงพระมหาสาวกองค์อื่น ๆ. พระพุทธเจ้าทรงแจ้งความในใจแห่งพระอรหันต์เหล่านั้นด้วยพระเจโตปริยญาณ จึงตรัสกะพระมหากัสสปด้วยพุทธทำนายว่า พระโกณฑัญญมหาสาวก

(เกี่ยวกับ) ซึ่งอยู่ในสงฆบริษัทครานั้นด้วยนั้น จะได้พบและบูชา บรรดาพระพุทธเจ้าอันคณนาจำนวนไม่ถ้วน แล้วจะได้บรรลุพุทธภูมิ มีรัศมีเป็นแสงสว่างงามพวยพุ่งออกจากกายโดยปรกติ, ทั้งเป็นผู้ประกอบด้วยอภิญญาทุกประการ มีกิตติศัพท์เลื่องลือเป็นที่เคารพอยู่ทั่วไป และเป็นผู้อธิบายธรรมในข้อที่ยากลึกซึ้ง. ท่านผู้นั้น เมื่อตรัสเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จะได้นามว่า สมันตประภาสพุทธ (โผ่เหม่ง); และพระอรหันต์ทั้งห้าร้อยก็จะได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าโดยลำดับ ล้วนได้นามว่าสมันตประภาสพุทธ. ขณะนั้นพระอรหันต์ห้าร้อยก็ลุกขึ้นจากอาสน์ กระทำอุตตราสงค์เฉียงบ่า ยออัญชลีอภิวาทพระพุทธเจ้า, มีใจเอิบอาบยินดีภาษิตแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า. ต่างกล่าวว่าได้สำนึกอกุศลกรรมอันทำมาแต่ชาติก่อนแล้ว, และหากอวิชชาโมหความโง่เขลายังครอบงำเท่าที่บรรลุเพียงภาคน้อยแห่งพระนิรวาณนั้น ก็เข้าใจเสียว่าจบพรหมจรรย์. แต่บัดนี้ได้ฟังพุทธดำรัสทำนายแล้วก็บังเกิดปีติยินดีพ้นพรรณนา เพราะทราบว่าต่างจะได้บรรลุพุทธภูมิอันถึงได้ด้วยยากอย่างยิ่งเข้าสู่พระนิรวาณเป็นที่สุดพรหมจรรย์แท้จริง: แล้วท้าวทำเทียบตนเอง ว่าเป็นเสมือนชายเข็ญใจได้แก้วมุกดาจากเพื่อนผู้มั่งมีคนหนึ่ง แต่ว่าซ่อนอยู่ในตะเข็บเสื้อ ซึ่งตนเองหาทราบไม่, และดำเนินชีพอยู่ต่อไปด้วยยากไร้ขัดสน แต่ว่าคง

หลงพอใจในฐานะที่เป็นอยู่ตามอัตภาพที่เข็ญใจ. มาภายหลังเพื่อนผู้มั่งมีมาพบ ก็บอกให้ทราบถึงแก้วมุกดานั้น. เมื่อชายเข็ญใจทราบว่ามีแก้วมุกดาเก้นอยู่ในเสื้อตน ก็บังเกิดความดีใจเป็นอย่างยิ่งทันทีฉันใด. พวกท่านคือพระอรหันต์ห้าร้อยในชั้นต้นเข้าใจว่าภาคอันน้อยแห่งนิรวาณที่ตนลุแล้วนั้นเป็นผลเพียงพอ ก็มัวอิ่มใจเสียสุดซึ้ง จนต่อได้ทราบพระพุทธทำนาย ว่าจะได้พุทธภูมิสำเร็จพระปรินิรวาณบริบูรณ์สิ้นเชิง จึงบังเกิดปีติอย่างยิ่งขึ้นทันทีฉันนั้นแล.

ที่ว่า พระอรหันต์ จะเข้าปรินิพพาน ต้องบรรลุพุทธภูมิ ก่อน สำหรับเราฝ่ายทักษิณยานออกจะฟังแปลกหูอยู่ เพราะแสดงว่าเพียงสาวกภูมิยังไม่ถึงพระปรินิพพานอันสมบูรณ์.

ในพระอรหันต์ห้าร้อยที่จะตรัสเป็น พระสมันตประภาสพุทธนั้นในคัมภีร์ให้ชื่อไว้เพียงสิบเจ็ดพระองค์ คือ.–

อรุวิลวากาศยป	อัวเห่ตา
คยากาศยป	คายากายับปอ.
นทีกาศยป	นาตีกายับปอ.
กาโลทายิน	กาเล้าทออี.

อุทายิน[๑]	อ๊อวทออี๋ หรือ ชุดเหี้ยน
อนุรุทธ์	อานุดเล่าท้อ.
เรวัต	ลิ่ปอปอ.
กัปผิณ	เกี๋ยบปีนน่า.
วกุล (อยู่ในชุดจับโป๊ยล่อหั่นด้วย)	ปอกู.
จุนท	จิวทอ.
สุวาตต	ชาพ้อกิดตอ.

นอกจากนี้ได้ทราบจากที่อื่นบ้าง คือ.–

พระสารีบุตร ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระปัทมประภา[๒] ในแคว้นวิรัชสมัยมหารัตนประดิมัณฑิตกัลป.

พระมหาโมคคัลลาน ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระตมาลปัตรจันทนคนธ์.

พระมหากัสสป ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระรัศมีประภาส.

พระมหากัจจายน ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระชมพูนุทประภา.

---

(๑) ในสุมังคลวิลาสินี อรรถกถาทีฆนิกายว่า พระเถรที่ชื่ออุทายีมีสาม คือพระโลฬุทายี พระกาฬุทายี และพระมหาอุทายี.

(๒) คำท้ายที่ว่า ประภานี้ กล่าวตามความเคยชินในเสียงไทยเรา, ที่จริงในตัวอรรถทำเป็นประภา ตามเพศชาย.

พระอานนท์ ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระสาครวรพุทธวิกรีฑตาภิชญมีราหุลไปเกิดเป็นพุทธโอรส.

พระปุณณมันตานีบุตร (คือ องค์ที่ระบุไว้ข้างต้นว่า ปุรณไมตรายณีบุตร) ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระธรรมประภาสพุทธในรัตนาภาสกัลป ซึ่งในสมัยนั้นมนุษย์จะไม่ปรากฏเพศเป็นชายหรือหญิง.

พระนางพิมพา ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระรัศมีศตสหัสระบริบูรณยโวชพุทธ ในภัทรกัป.

พระมหาประชาบดี ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พระสรรพสัตว์ปริยทรรศนพุทธ.

พระเทวทัต (อยู่ในพระอรหันต์ห้าร้อยเหมือนกัน ?) ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงนามว่า พุทธเทวราช (ไต้อ๊วง) ในทวีปเทวโสป์ปาน (เทียนเต๋า).

อนึ่ง ใน–

เหียนหงออินอ๊วยเกง

ทมมูกะนิทานสูตร

มีเรื่องพระอรหันต์ห้าร้อยว่า คนขอทานตาบอดห้าร้อยคนเดินทางจากไพศาลีจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงสาวัตถี เพื่อขอให้

ทรงรักษาตาให้หายบอด. ระหว่างเดินทางได้รับความลำบาก ระหกระเหินต่าง ๆ เช่น ถูกคนพาลดวง เป็นต้น. แต่พยายามจนได้เฝ้าพระพุทธเจ้า พอพระรัศมีฉายมาถูก คนเหล่านั้นก็หายจากตาบอด สามารถเห็นองค์พระพุทธเจ้ามีพระสาวกแวดล้อมอยู่พร้อมพรั่ง. ภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนา บรรลุพระอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์ห้าร้อยองค์. พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องในอดีตชาติแห่งคนขอทานทั้งห้าร้อยนั้นแก่พระอานนท์ว่า คนขอทานทั้งห้าร้อยนั้น ในชาติก่อนเป็นพ่อค้าเศรษฐีพวกห้าร้อย ขณะเดินทางตกเวลาค่ำ หลงทางพลัดเข้าไปในแดนที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุมพ่อค้าเหล่านี้คิดกันว่าทรัพย์สมบัติจะถูกโจรผู้ร้ายแย่งชิงเอาไป ก็ปริเทวนาการเสียงดังสนั่นอื้อฉาวเทพดาในฟ้าและดิน ทั้งพระอาทิตย์ พระจันทร์ ป่าและทะเลให้ช่วย. ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสรรเพ็ท ทรงทราบก็บังเกิดความกรุณา เอาผ้าขาวอันอ่อนนุ่มพันรอบพระกรทั้งสองข้าง ชุบน้ำมันให้ชุ่มจุดไฟต่างคบเพลิง ส่องทางพ่อค้าเหล่านั้นออกจากที่มืด ไปสู่ที่อันพ้นภัยได้ภายในเจ็ดวัน. ด้วยประการฉะนี้ นับเวลาได้แสนกัลป์ พระพุทธเจ้าเคยพาเขาเหล่านั้นออกจากที่มืดไปสู่ที่สว่างมาแล้ว.

ใน–

ไต้ปั๋วเนี่ยบพันเกง

มหาปรินิพพานสูตร

เล่าว่า พระอรหันต์ทั้งห้าร้อยนั้น เดิมเกิดเป็นพ่อค้า รวบรวมทรัพย์สมบัติอันมีค่าเดินทางไป ถูกโจรตีชิงแล้วทำให้ตาบอดมาภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงก็ได้สำเร็จอรหัตตผลมีฤทธิ์เหาะเหินเดิน อากาศจำแลงแปลงกายได้ต่าง ๆ ครั้นแล้วก็ไปอยู่ป่าและเขาตามอัธยาศัย.

สูตรตอนนี้เป็นอันมีเรื่องพ่อค้าห้าร้อย และเรื่องคนขอทานห้าห้อย รวมเป็นเรื่องเดียว.

สถานที่พระอรหันต์ชุดห้าร้อยสถิตอยู่ เรียกว่า พุทธวันคีรี (ฮุด ทอ ฮวด นา ซัว) จังหวัดราชคฤห์. หลวงจีนเหียนจังว่า "ณ พุทธวันคีรีนี้มีถ้ำอยู่หลายแห่ง และเป็นที่อยู่ของพระอรหันต์ห้าร้อย ซึ่งผู้พบปะก็ไม่ทราบว่าเป็นพระอรหันต์. อันผู้ไปบูชากราบไหว้ บางทีก็ได้เห็นท่าน. ฤทธิวิเศษของท่านเหล่านี้มีต่าง ๆ ยากที่จะหาคำมาบรรยาย."

เรื่องราวและชื่อพระอรหันต์ห้าร้อย ตามที่มีในฝ่ายลัทธิมหายานจีนก็ดังข้างต้นนี้ ไม่ปรากฏชื่อครบทั้งห้าร้อย คงออกแต่บางชื่อซึ่งเป็นชั้นมหาสาวก เช่น กล่าวว่าพระอรหันต์ห้า

ร้อยมีพระมหากัสสปเป็นประธาน. สงสัยว่าของเดิมก็จะไม่มีชื่อถ้วนทั้งหมด เพราะคำห้าร้อยนี้เป็นจำนวนที่ไม่ใช่มีแต่พระอรหันต์ถึงพ่อค้าอุบาสกหรืออะไรอื่น ๆ ก็มักกล่าวว่าจำนวนห้าร้อย ซึ่งน่าจะหมายความเพียงว่าเป็นจำนวนมากมายตั้งห้าร้อย.

ที่ประดิษฐานรูปพระอรหันต์ชุดห้าร้อย ได้กล่าวไว้ในตอน ๒ แล้ว.

บันทึก ๑ สัตตบรรณ

ถ้าสัตตบรรณ ในอภิธานบาลีของ T. M. R. Davis ตั้งศัพท์ว่าสัตตปัณณิคุหาและบอกว่าเป็นชื่อถ้ำแห่งหนึ่ง จึงแปลว่าชิดเชี่ยะคุก "ถ้ำต้นเจ็ดใบ," ซึ่งน่าคิดว่าสัตตบรรณ จะได้แก่ต้นอะไร.

ในอภิธานสังสกฤตของ Sir M. Monier-Williams ว่าสัปตบรรณ แปลว่าต้น Alstonia scholaris และว่า สัปตบรรณนี้เป็นดอกของสัปตบรรณ.

ในอภิธานบัปปที่บีกา ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า บท ๕๕๕ (ตรงกับของสิงหล) ว่าศัพท์ทั้งสอง คือ สัตตปัณณิ ฉัตตปัณโณ แปลว่า *ต้นตีนเป็ด*. (และศัพท์ ฉัตตปัณโณนี้เองไปปรากฏในปทานุกรมของกระทรวงธรรมการว่า ฉัตรบรรณ).

ในบัญชีต้นไม้ไทยของพระยาวันพฤกษพิจารณ์ ว่า Alstonia scholaris ได้แก่ *ต้นตีนเป็ด*.

เป็นอันลงสันนิษฐานได้ชั้นหนึ่งว่า *สัตตบรรณ* คือ *ต้นตีนเป็ด* ตามคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา และตรงกับ Alstonia scholaris.

แต่ในบัญชีต้นไม้ไทยนั้นว่า ต้นตีนเป็ดที่ตรงกับ Alstonia scholaris เป็นชนิดที่เรียกกันในมณฑลพายัพ. *ต้นตีนเป็ดอีกชนิด* หนึ่งที่ชาวกรุงเทพฯ รู้จักกันดี ตรงกับ Cerbera odollam.

ต้นตีนเป็ดชนิดที่หนึ่ง (Alstonia scholaris) ขึ้นในที่ดอน. ชนิดที่สอง (Cerbera odollam) ขึ้นตามริมน้ำ. เมื่อสอบถามท่านผู้เชี่ยวชาญในพฤกษศาสตร์ ได้รับคำอธิบายเพิ่มเติมเป็นความรู้ว่า :—

"(๑) Alstonia s holaris เป็นไม้ขนาดใหญ่ มีฝักยาวบางในฝักมีเมล็ดซึ่งมีปุยเป็นหางให้ปลิวไปตามลมได้. *ในกรุงเทพฯ และที่ศรีราชา เรียกว่า สัตตบรรณ.* แต่ชื่อนั้นได้มาทางกาญจนบุรีเป็นหลัก และทางกระบินทรบุรี จะบัน. ที่เชียงใหม่ โคราชตรัง และปัตตานี เรียกว่า ตีนเป็ด."

"(๒) Cerbera odollam เป็นไม้ขนาดย่อม มีผลรูปกลมรีเปลือกแข็ง มักขึ้นใกล้ทะเล หรือบนฝั่งแม่น้ำลำธารที่มีน้ำขึ้นลงได้. ในชนบทอื่น ๆ ตามที่สอบได้แล้ว เขาเรียกว่า

เนียนหนู รักขาว หรือ ลังลาเป็นต้น. แต่ *ในกรุงเทพ ฯ เรียกว่า ตีนเป็ด.*"

คำว่า สัตตบรรณ แปลตามพยัญชนะว่าเจ็ดใบ คือใบในช่อหนึ่งมีจำนวนเป็นเจ็ดสมชื่อ. ต้นสัตตบรรณ (ดูต้นเป็นตัวอย่างได้ที่หลังหอพระสมุดวชิราวุธ) ที่ชาวอินเรียกว่า ต้นตีนเป็ด ก็เพราะลักษณะรูปใบคล้ายตีนของเป็ด. แต่ชาวกรุงเทพ ฯ คงเรียกตามเดิมว่า สัตตบรรณ จะเป็นด้วยเหตุที่มีต้นตีนเป็ดอีกชนิดหนึ่งอยู่แล้ว จึงไม่เรียกตามชาวอิน. อาจมีทางให้นึกว่า ผู้แรกแปล สัตตบรรณ ว่าต้นตีนเป็ด เห็นจะไม่ใช่ชาวกรุงเทพ ฯ ทั้งไม้นี้คงเป็นพันธุ์ที่เอามาจากอินเดียโดยตรง ชื่อจึงเป็นภาษาถิ่นเดิมติดมาด้วย. อย่างเดียวกับ "ทุเรียน" นั่นว่า ทุรี เป็นคำชวามลายู แปลว่า หนาม, ทุเรียนว่าเต็มไปด้วยหนาม. เราก็เรียกชื่อตามภาษาในถิ่นเดิมนั่น.

บันทึก ๒ เหี้ยนจัง

หลวงจีนเหี้ยนจังผู้นี้ แซ่ตัน เรียกให้เต็มว่า ตันเหี้ยนจัง ใน H.A. Giles' Chinese English Dictionary ว่า "แต่เดิมเรียกว่า Hsüan Tsang เหี้ยนจัง: มาในแผ่นดินพระเจ้าคังฮี ขนานนามว่า Yüan Tsang ง่วนจัง. และเพราะมีอักษรอื่นออก

เสียงพ้องกับอักษรชื่อตัวหลังนั้น บางทีจึงเขียนอักษรตัวหลังผิดไปเป็น จั้ง.”

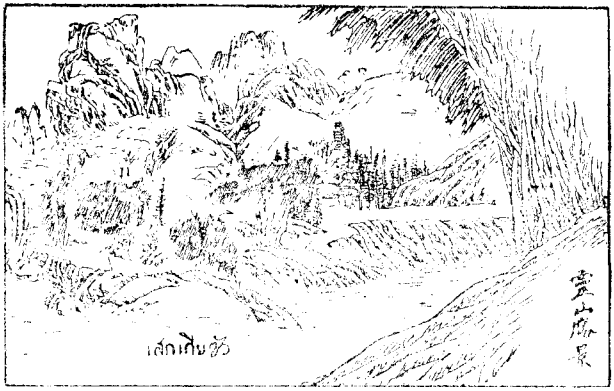
อนึ่ง นามท่านผู้นี้ ยังใช้เขียนในอักษรโรมันต่าง ๆ นอกจากที่กล่าวแล้ว เช่น Yuan Chwang, Hiuen Thsiang, Hsüan Chuang, Hüen Tsang. เมื่อถ่ายมาเป็นเสียงไทยเรา จึงแตกต่างกันไปด้วย สุดแต่จะออกจากโรมันคำไหน

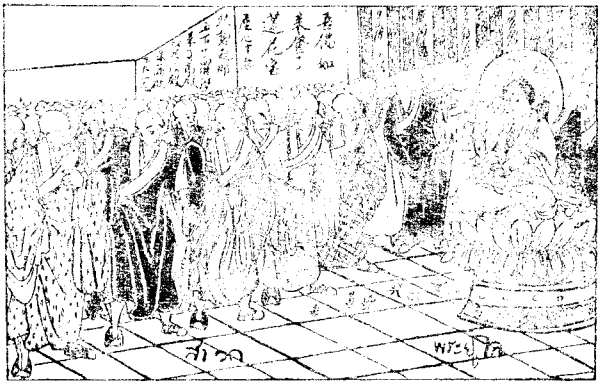
หลวงจีนรูปนี้ มีสมณศักดิ์ที่ตั้งไว้ครั้งราชวงศ์ถังว่า ซัมจั้งไต้ฮวบซือ แปลว่า หลวงจีนตรีปิฎกมหาธรรมมุนี. แต่บัดนี้สมญาที่ทราบกันทั่วไปว่า ถังซัมจั้ง แปลว่า พระไตรปิฎกแผ่นดินถัง.

บันทึก ๓ ฮวบเฮียน

ฟ้าเฮียน, ซึ่งเราเคยเรียกว่า ฟ้าเหี้ยน, แซ่อ๊อง, ชาวเมืองปู่เอี๋ยง, ในแผ่นดินถังจน.

โง่วแป๊ะล่อหั้น

เสด็จเที่ยวป่า

สาวก
พระพุทธ

พระพุทธ

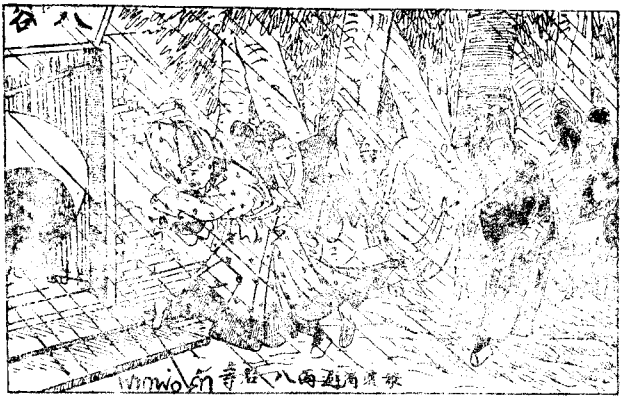
หนังสือนี้ชื่อว่า โง่วแป๊ะล่อหั้น

คือ พระสาวก ๕๐๐ องค์ ของพระยูไล (ตถาคต)

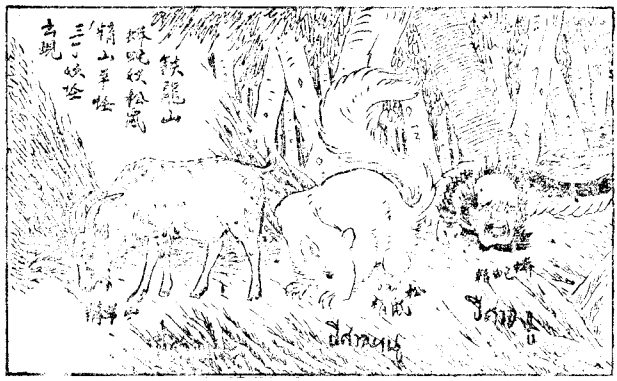
(๑) ตั้งแต่พระยูไลสถิตอยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาเส็กเกี๋ยซัว (ศากยบรรพต) ได้ลัทธิเต๋าแล้ว ราษฎรก็พากันนับถือพระเส็กเกี๋ยยูไล (ศากยตถาคต) นี้ ไม่แต่ชาวจีนนับถือเท่านั้น ถึงแม้ญี่ปุ่นและอินเดียก็นับถือเหมือนกัน

(๒) อยู่มาวันหนึ่ง พระยูไลออกมานั่งบนดอกบัว เห็นสาวกยืนแวดล้อมอยู่สองข้าง ๕๐๐ องค์ ก็ถึงเมื่องหน้าวัดมีสาวกอยู่ ๕๐๐ องค์แล้ว แต่ที่หลังวัดมียังไม่ครบ ๕๐๐ องค์ จึงคิดจะลงมาในโลกมนุษย์ เพื่อว่าเมื่อเห็นใครประพฤติสุจริตเรียบร้อยจะได้โปรดให้มาเป็นสาวก รวบรวมให้ครบจำนวน ๕๐๐ องค์ไว้หลังวัด ตกลงใจเช่นนั้นแล้ว สั่งให้สาวกองค์หนึ่งดูการแทนแล้วสั่งเสียว่าถ้าผู้ใดทำไม่ดีในระหว่างท่านไม่อยู่ ท่านกลับมาจะลงโทษ สาวกรับคำพร้อมกัน

(๓) พระยูไลสั่งเสร็จ ลงจากภูเขาเส็กเกี๋ยซัว แปลงกายเป็นคนขอทานขาเป๋ถือไม้เท้า

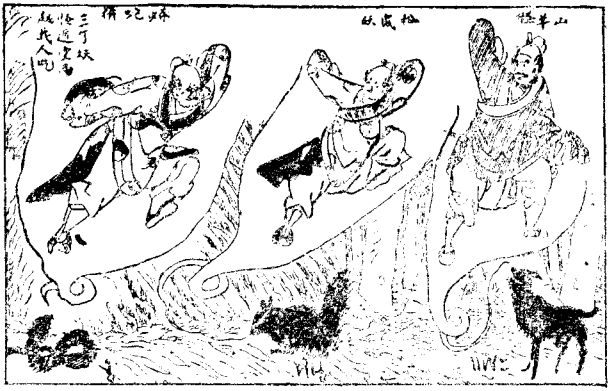

๑ เรื่องบีศาจ แพะ, พนู, และ งู

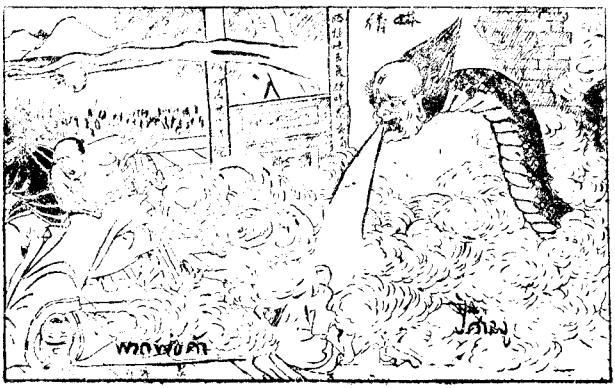
(๔) ขณะนั้นมีพ่อค้าพวกหนึ่งเดินมาทางภูเขาเสกเกี๊ยซัว เผอิญฝนตก จึงพากันเข้าไปพักในวัดไป๋กัง ซึ่งเป็นวัดร้าง

(๕) พอดีกับพระยูไดเดินมาถึงที่นั่น เห็นพวกพ่อค้าพักอยู่ในวัด เกรงจะมีอันตราย จึงเข้าไปบอกพ่อค้าว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้พักอยู่ที่นี่เลย เพราะในที่นี้มีบีศาจอยู่ ควรไปพักที่อื่นดีกว่า พวกพ่อค้าเห็นว่าคนขอทานมากล่าวเช่นนั้น ก็หัวเราะ แล้วว่า เจ้าโง่อย่ามาอวดรู้พูดมากเลย ข้าไม่เชื่อ

(๖) ใกล้ภูเขาเสกเกี๊ยซัว มีภูเขาทิดางซัวอีกลูกหนึ่ง ซึ่งบีศาจสามตนอาศัยอยู่ คือ บีศาจหนูอายุพันปีเศษ บีศาจแพะอายุแปดร้อยปี และบีศาจงูอายุพันห้าร้อยปี บีศาจทั้งสามนี้อยู่ด้วยกัน

三个妖怪逃走了
松成妖
山羊怪

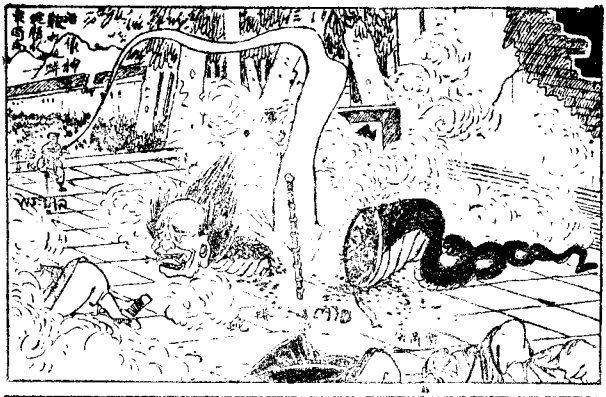

蟒蛇精
羊精
松精
羊精蟒蛇精四个妖怪又回八卦寺庙去了

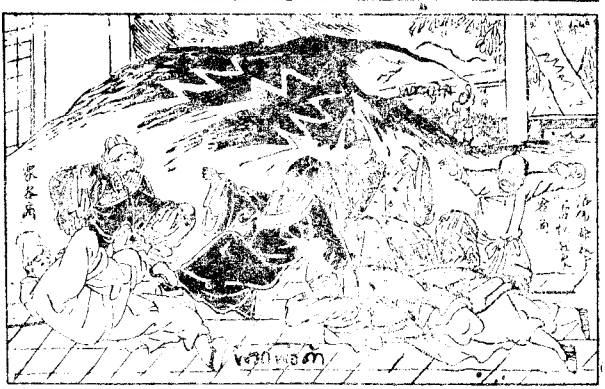

猪八戒

(๗) เวลานั้นฝนกำลังตก รู้ว่าในวัดโป๊กกี่มีคนมาพักอยู่ ก็จำแลงกายเป็นมนุษย์เดินมา

(๘) พอถึงกลางทาง บีศาจงูกลัวว่าบีศาจอีกสองตนจะตามมาก่อความรำคาญ ก็บอกว่าตัวจะกลับไปก่อน บีศาจแพะกับหนูเห็นบีศาจงูพูดเช่นนั้น ก็เดินไปทางอื่น

(๙) แต่บีศาจงูได้ย้อนมาที่วัดนี้ใหม่ ครั้นได้ยินพวกพ่อค้าเหล่านั้นกำลังคุยกันด้วยเรื่องบีศาจ แสดงท่าทางอวดดีต่าง ๆ ก็มีความโกรธ ร้องว่าอ้ายพวกไม่รู้จักตายทำไมจึงดูถูกบีศาจว่าแล้วก็กลายร่างพ่นน้ำพิษออกมาถูกพวกพ่อค้าล้มลงตาย

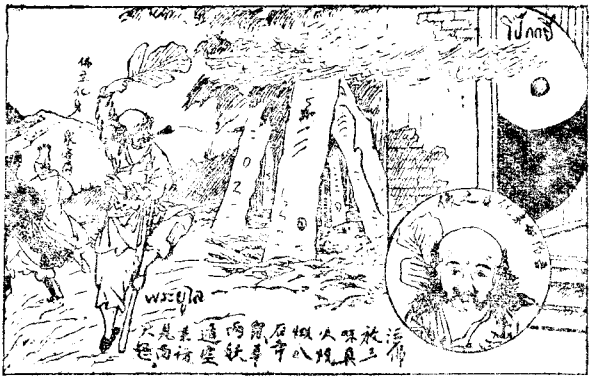

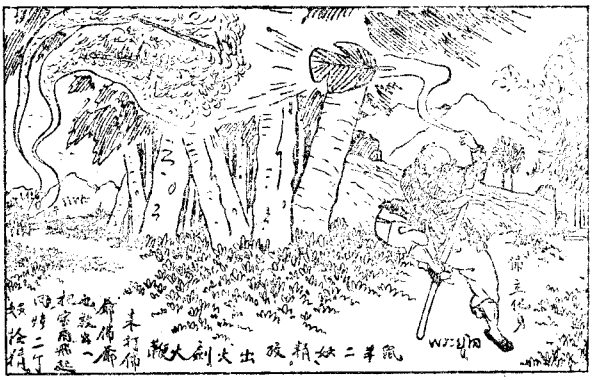

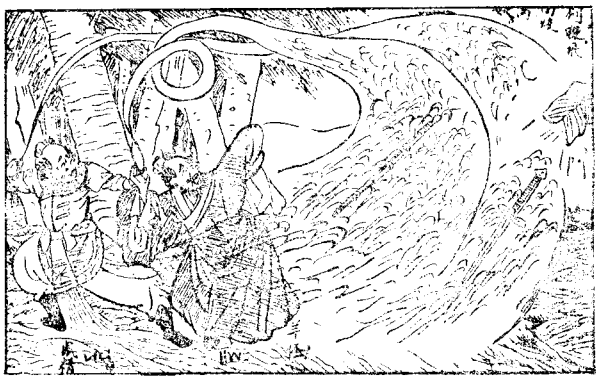
(๑๐) บีศาจงูดีใจมาก เลื้อยเข้ามาจะกินเป็นอาหาร พระยูไลแลเห็น จึงใช้ชิ่นบีวิเศษฟาดไปถูกบีศาจงูขาดสองท่อน สิ้นใจตาย–

(๑๑) แล้วเข้ามาช่วยเหลือพวกพ่อค้าที่สลบอยู่ พอแบมือออกก็เสียงร้องพวกพ่อค้ารู้สึกตัวฟื้นขึ้น เมื่อเห็นบีศาจงูตายอยู่ จึงถามคนขอทานว่า ใครมาฆ่างูตาย

(๑๒) พระยูไลหัวเราะ พูดว่า ถ้าพวกท่านไม่ได้ข้าพเจ้าช่วยทันแล้ว คงถูกบีศาจงูกินตายหมด พวกพ่อค้าได้ฟัง ก็คุกเข่าลงคำนับขอบคุณ พระยูไลสั่งให้พวกพ่อค้ารีบออกไป เพราะยังมีบีศาจอนอยู่อีก พวกพ่อค้ายอมทำตามทันที

法佛三真
火熾八方
石平鐵空
洞留
通
是來
天
西方

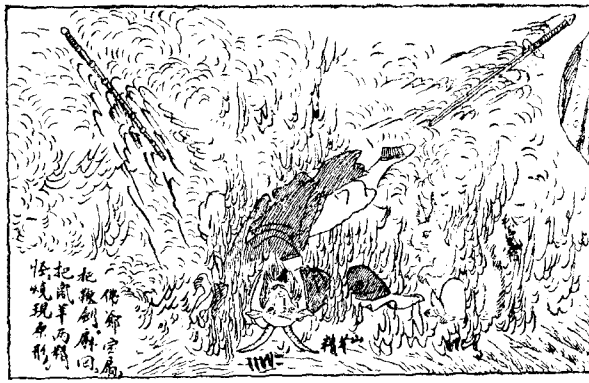

風羊二妖精破出火劍大顯
未封佛
也敬
爵佛爵
杞宋爾飛
周特二千
叙徐偏

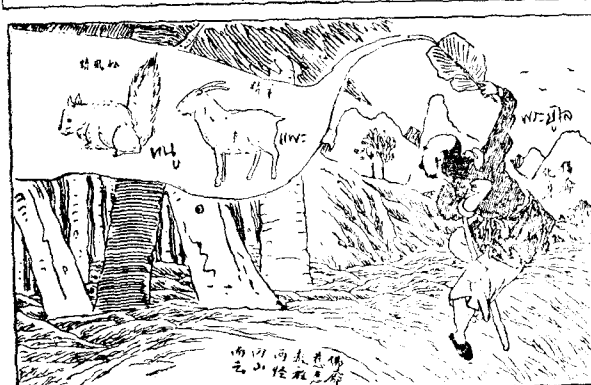
(๑๓) เมื่อพวกพ่อค้าออกไปหมดแล้ว พระยูไลพ่นไฟเผาวัดนั้นเสียสิ้น

(๑๔) ฝ่ายบีศาจหนูและบีศาจแพะ มาตามหาบีศาจงูที่วัดนั้น ครั้นเห็นคนขอทานเผาวัดถิ่นอาหารของตัวเสียเช่นนี้ ก็โกรธจึ่งใช้กระบี่ไฟวิเศษไปทำร้ายพระยูไล

(๑๕) พระยูไลเห็นเช่นนั้น ได้ใช้พัดวิเศษพัดเอากระบี่กลับไป

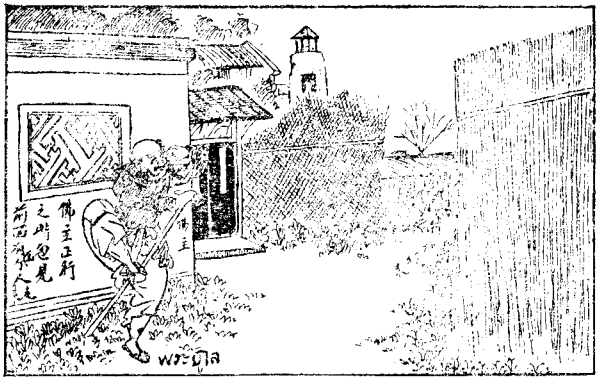

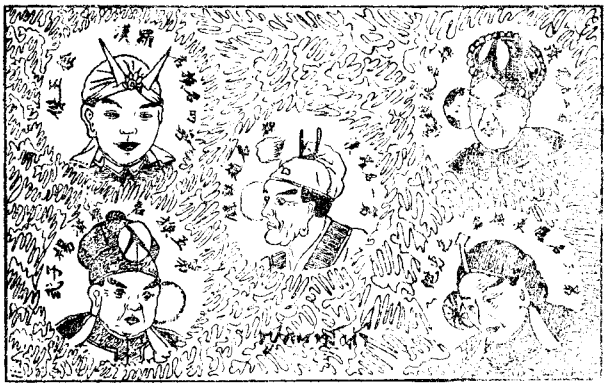

(๑๖) บีศาจทั้งสองตกใจ กลายเป็นหนูแตะแพะตามเดิม–

(๑๗) ตรงเข้าคุกเข่าอ้อนวอนขอชีวิต พระยูไดถามว่าเจ้าจะทำร้ายผู้อื่นเช่นนี้อีกหรือไม่ บีศาจทั้งสองปฏิญญาว่าไม่ทำร้ายใครอีกต่อไป

(๑๘) พระยูไดจึงใช้พัดวิเศษพัดตัวบีศาจทั้งสอง ไปตกอยู่เสีย ณ ภูเขาแห่งหนึ่ง

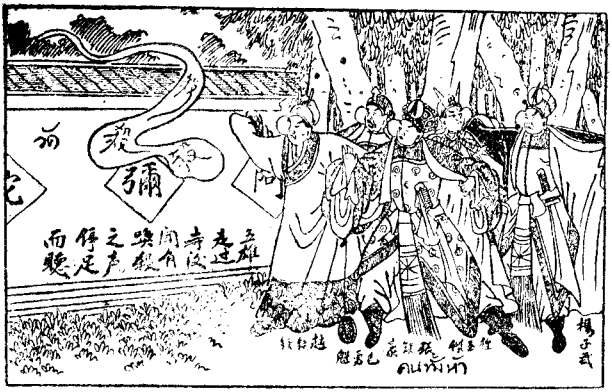

๒ เรื่องคนเดินทางทั้งห้า

(๑๙) เมื่อปล่อยบีศาจไปแล้ว พระยูไลออกเดินทางต่อไป ครั้นถึงที่แห่งหนึ่ง แลเห็นคนเดินทางห้าคน รู้ว่าคนทั้งห้านี้ต่อไปจะได้เป็นสาวก

(๒๐) รูปคนทั้งห้า

(๒๑) คนเดินทางทั้งห้านี้ คือ เตียวทิเพียว เตียทิเฮา เปาย่งคอ ชื่อเง็กเกี่ย และ เอี่ยจือบู๊ เคยช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก พวกทุจริตถ้าพบคนทั้งห้านี้ จะรู้สึกปวดศีรษะ วันนั้นเผอิญชายทั้งห้าเดินมาผ่านพระยูไล แต่ไม่ทันสังเกต ก็เดินเลยไป—

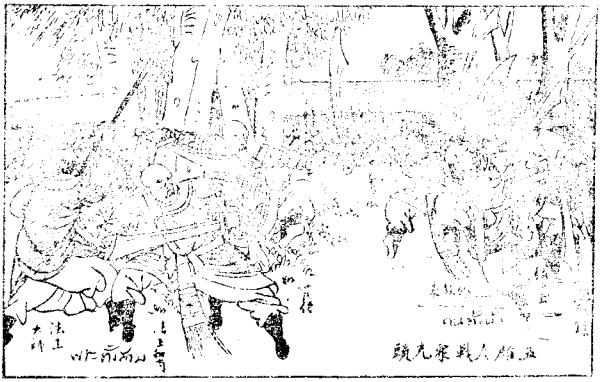
๓ เรื่องหลวงจีนฮวดเจียไต้ซือเป็นต้น

(๒๒) ไปถึงวัดแห่งหนึ่ง ได้ยินเสียงคนทะเลาะกัน คะเนว่าคงทะเลาะกับพระในวัดนั้น และพระนั้นคงไม่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม

(๒๓) ชายทั้งห้าปีนขึ้นไปดูบนหลังคา เห็นชายสองคนกำลังตบตีกับพระ ไม่รู้จักว่าเป็นคนชนิดไร น่ากลัวจะสู้พระไม่ได้ แต่ก็ยังยืนคุมเชิงอยู่

(๒๔) ชายสองคนนั้น คือ จี๋ตือเก๋ยก กับ จิวแปกกัง ส่วนพระ คือ ฮวดเจียไต้ซือ เซ่งเจียฮ่อเสี้ยน และ เจ็กฮวมเจง พระทั้งสามนี้มีฝีมือดี และยังมีเณรช่วยอีกด้วย

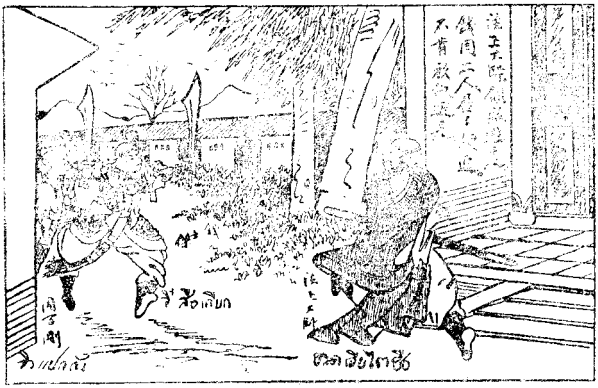

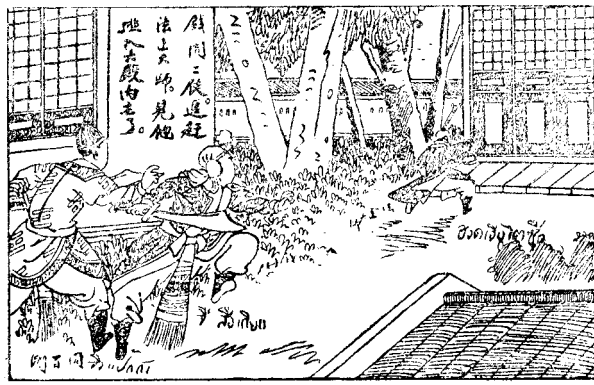
(๒๕) จื่อเก๋ยก กับ จิวแปกกัง เมื่อรบกับพระนานเข้า รู้สึกอ่อนกำลังมิสามารถสู้พวกนั้นได้ ชายทั้งห้าก็กระโดดลงจากหลังคาเข้าช่วยเหลือ

(๒๖) พระเจ็กฮวมเจง กับ พระเซ็งเจ๋ยฮ่งเสี่ยนเมื่อเห็นมีคนมาช่วยปราบก็เข้าสู้กับชายทั้งห้านั้น

(๒๗) ส่วนพระฮวดเจ๋ยไต้ซือ ผู้เดียวสู้กับ จื่อเก๋ยก และจิวแปกกัง

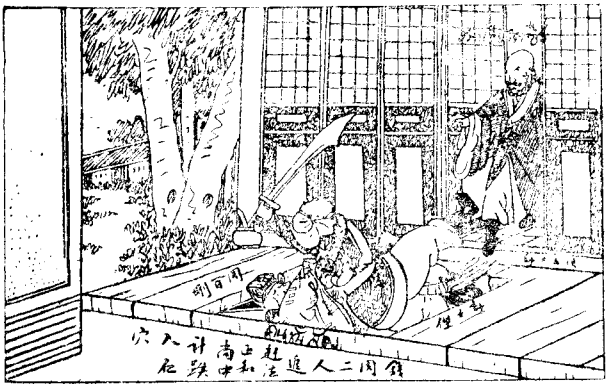

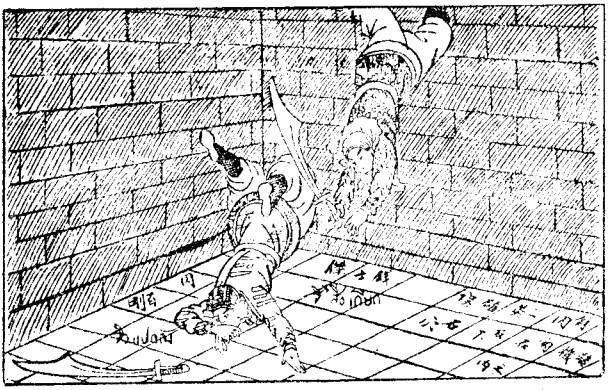

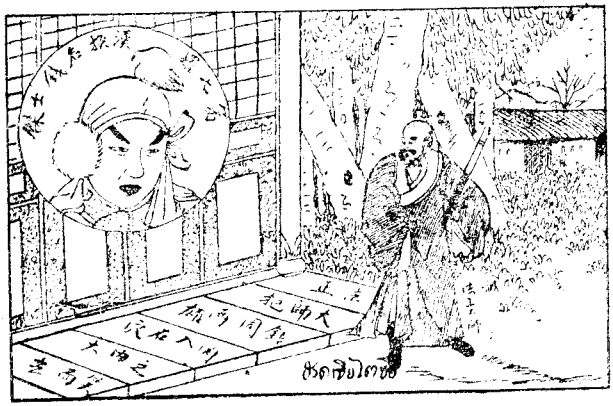
(๒๘) ชายที่อ่อนกำลังลงแล้วนั้น เมื่อเห็นมีคนมาช่วยก็ดีใจ พยายามรวมกำลังสู้ไปอีก

(๒๙) พระฮวดเจี่ยไต้ซือผู้เดียวเหลือความสามารถ คิดเห็นว่าตนคงสู้ไม่ได้แน่ แต่จะใช้อุบายจับให้ได้ จึงทำเป็นหนีเข้าไปข้างใน

(๓๐) จี้ซือเกี่ยก กับ จิวแปกกัง เห็นพระฮวดเจี่ยไต้ซือหนีไป ไม่รู้กลก็ไล่ตามเข้าไป และด่าว่ามึงจะหนีไปไหน จะขึ้นสวรรค์หรือดำดิน กูจะตามไปฆ่าให้ถึงที่สุด

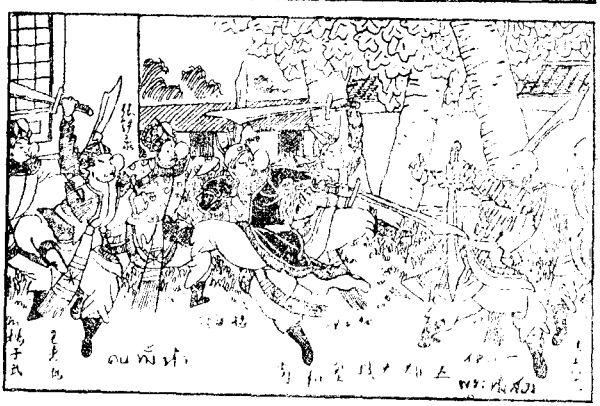

(๓๑) พระฮวดเจี่ยไต้ซือไปหมอบอยู่ภายในโบสถ์ ทั้งสองคนเห็นดังนั้นก็ดีใจว่าคงจับตัวพระได้ในคราวนี้ จึงวิ่งตรงไปจะจับ แต่พอจวนถึงตัว แผ่นดินใหญ่ก็ได้พลันก็หกกลับ-

(๓๒) คนทั้งสองตกลงไปอยู่ข้างล่าง ซึ่งเป็นห้องมีกำแพงหินอยู่รอบ

(๓๓) พระฮวดเจี่ยไต้ซือดีใจ เดินหัวเราะร่วนไป

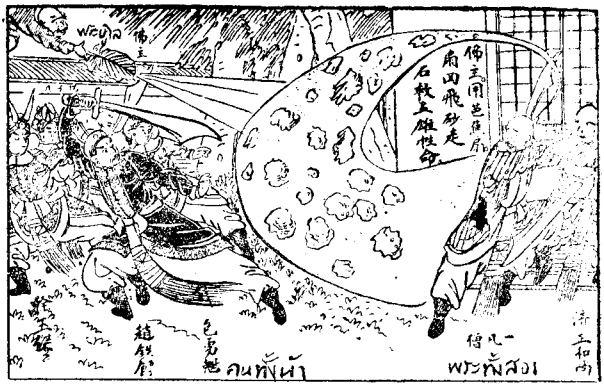

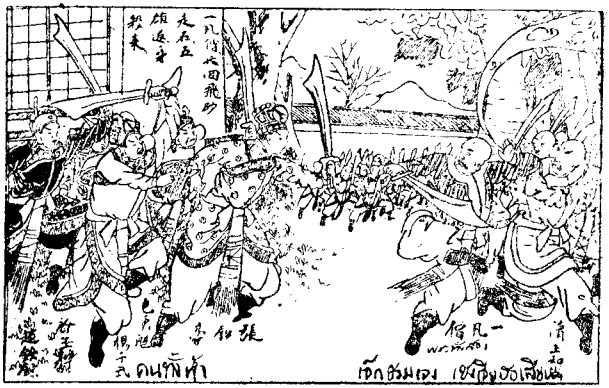

(๓๔) จี้สื่อเก๊ียก กับ จิวแปกกัง เมื่อตกลงไปอยู่ในห้องอันแน่นหนาเช่นนั้น ให้มีความวิตกทุกข์ใจว่าหาทางออกไม่ได้

(๓๕) ฝ่ายคนทั้งห้า คงต่อสู้กับพระเชี่งเจียฮ่งเสี่ยนและพระเจ็กฮวมเจง

(๓๖) พระทั้งสองสู้คนทั้งห้าโดยมีมือไม่ได้ จึ่งใช้ของวิเศษเป็นพายุหอบเอาก้อนหินและทรายไปตกถูกคนทั้งห้าล้มลง

佛主開芭蕉扇
用四飛砂走
石救主雄性命
佛凡一
พระพี่สอง
趙欽鎮
色易魁
คนที่หก

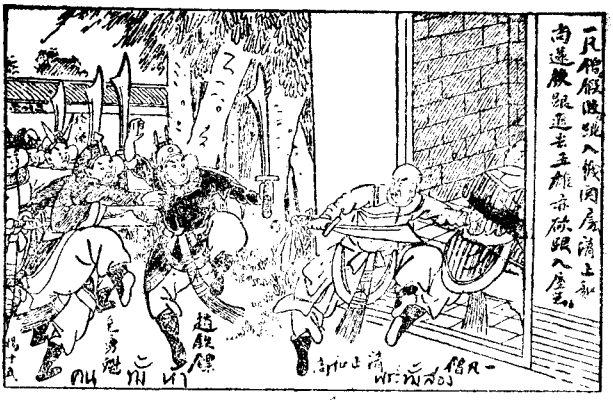

一凡僧大回飛砂
走石立雄返來救主
佛凡一
พระพี่สอง
張仙
徐玉錦
คนที่หก
เด็กชายสอง เชียงอวเสียนน

清正一凡二僧假
做逃走立雄在
後追殺而來
清正和尚
พระคุณเจ้า
趙欽鎮
色易魁
徐玉錦
คนที่หก

(๓๗) พอดีพระยูไดมาเห็น ใช้พัดวิเศษพัดต้านเอาก้อนหินกลับ ฝ่ายพระทั้งสองเห็นคนขอทานพัดเอาก้อนหินกลับมาก็ตกใจ รีบเก็บของวิเศษหนีเข้าไปข้างใน

(๓๘) ส่วนคนทั้งห้า ลุกขึ้นได้ เห็นพระหนีเข้าไป–

(๓๙) ก็พากันไล่ตามไปโดยเร็ว

一只箭假做殺入魏國房請上和尚逃脫跟逃去王雕亦欲跟入房去。
趙殺魏

驚飲哀色。二男魏楊子武三人方纔進得門來。耶娘把柙板已押下。趙將產未被押進。

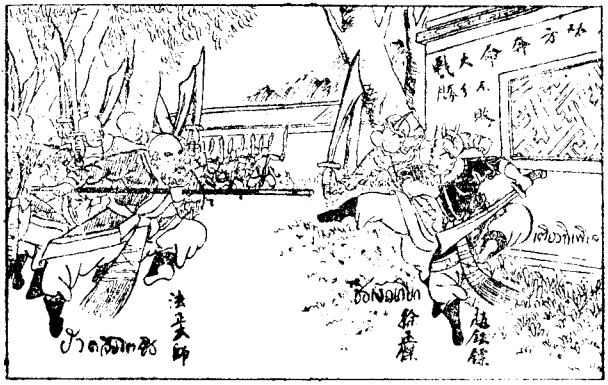

趙殺二人見南越押下大怪而逃見法正大師神力小和尚逃去迎接
趙殺魏

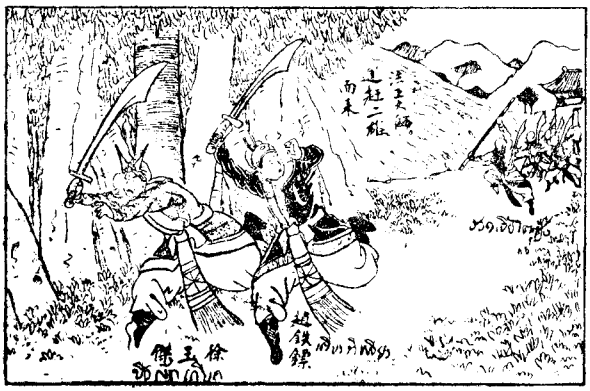
(๔๐) พระทั้งสองเห็นคนทั้งห้าตามมา ก็แส่ร้งหนีเข้าไปในห้องอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นห้องกล

(๔๑) คนทั้งห้ากำลังวิ่งตามมา พอถลำเข้าในห้องได้เพียงสามคน บานกรงเหล็กก็ตกลงมาบีดทางเข้าเสีย

(๔๒) ฝ่ายเตียวทิเพียว กับ ชีอเง็กเกียก ซึ่งยังมิทันเข้าไปแลเห็นบานกรงเหล็กตกลงมาบีดทาง ก็ตกใจ เห็นว่าคนทั้งสามเมื่อถูกเครื่องกลไกเช่นนั้นจะออกไม่ได้ จึงพยายามหาทางช่วยเหลือ

法正大師大戰趙徐二英雄
徐傑玉
趙鐵鏢

法正大師
徐傑玉
趙鐵鏢

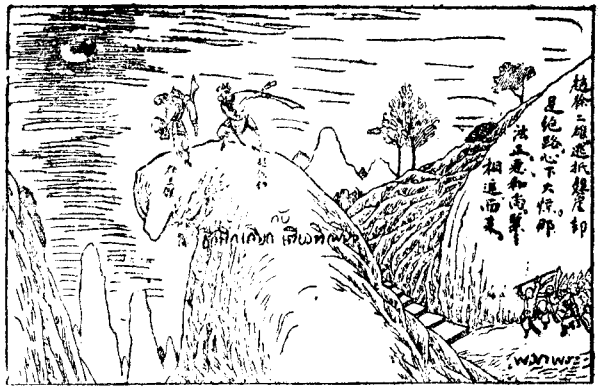

法正大師連赴二船而來
徐傑玉
趙鐵鏢

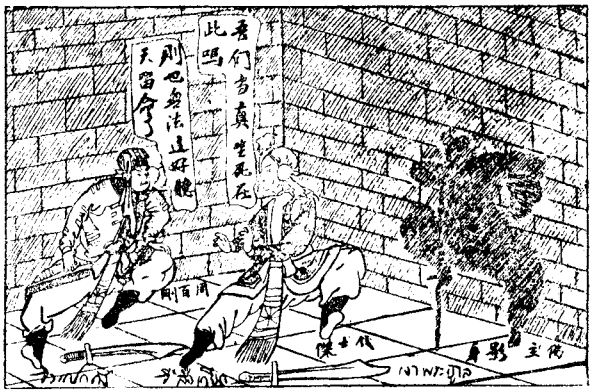
(๔๓) แล้วพากันออกไปข้างนอก แลเห็นพระฮวดเจี่ย-ไต้ซือพาศิษย์หลายสิบคนมาดัก ก็เข้าต่อสู้โดยไม่คิดชีวิต

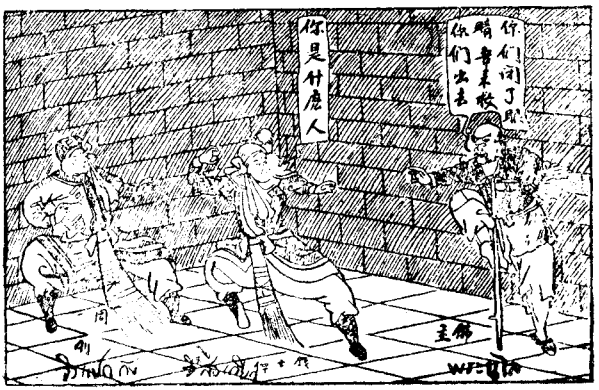
ย้อนกล่าวถึงพระฮวดเจี่ยไต้ซือ เมื่อได้หลอก จี้ฮื่อเกียกกับจิวแปกกัง ตกอยู่ในห้องหินใต้ดินแล้ว ก็นำลูกศิษย์มากระหนาบคนทั้งห้า เมื่อเห็นเหลืออยู่สองคนเท่านั้น ก็ร้องบอกให้ลูกศิษย์เข้าจับ

(๔๔) คนทั้งสองสู้รบกับพระฮวดเจี่ยไต้ซือกับพวก หลายร้อยเพลงจนอ่อนกำลังลง–

(๔๕) สู้พระไม่ได้ พากันหนี พระฮวดเจี่ยไต้ซือกับพวกลูกศิษย์ยกกองไล่ตามไปโดยไม่ลดละ

趙倫二雄遮抗雙印
是絕路心下大悔，即
法立意和尚舉
捆逼而走

我們當真生死在
此嗎
剛巴無法止好跑
天留命
陳士傑
主角

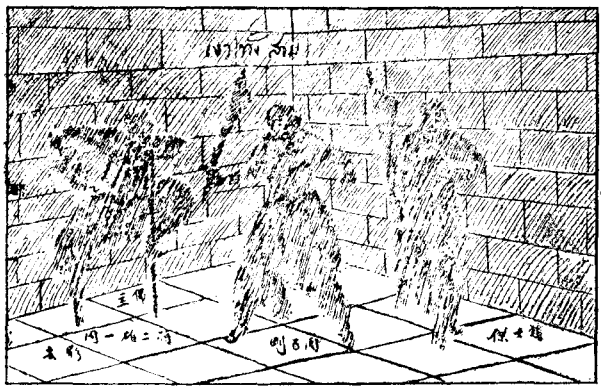

你們回了那
晴著未收
你們出去
你是什麼人
主角

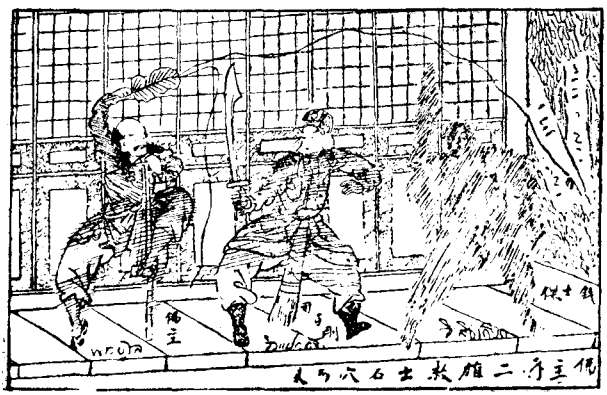
(๕๖) คนทั้งสองหนีขึ้นไปบนภูเขา จนไม่มีทางจะหนีต่อไปได้ พระฮวดเจี่ยได้ซื้อ เห็นว่าคนทั้งสองหมดทางหนีต่อไปแล้ว คงกลับลงมาให้จัดเอง จึงสั่งลูกศิษย์ให้ซุ่มอยู่ข้างภูเขา

(๕๗) กลับกล่าวถึง จื่อเกียก กับ จิวแปกกัง ซึ่งต้องขังอยู่ในห้องหินไม่เห็นทางออกแล้ว นั่งปรับทุกข์กันว่าคงอดตายแน่ ขณะกำลังพูดกันอยู่ เหลือบไปเห็นเงาผีที่กำแพง ก็ตกใจร้องถามไปว่า ใครนั่น ทำอย่างไรจึงเข้ามาได้

(๕๘) เงานั่นคือ พระยูไล ตอบว่าท่านทั้งสองอย่าเพ่อรู้เลย จงหลับตาเสีย ข้าพเจ้าจะช่วยให้ออกไปได้เอง

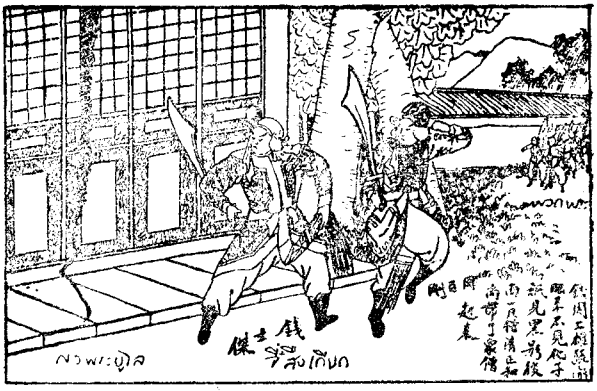

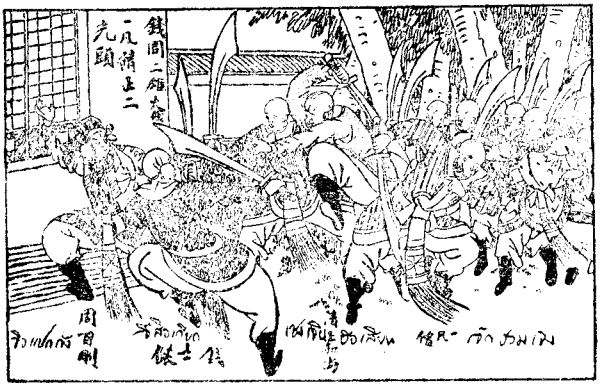

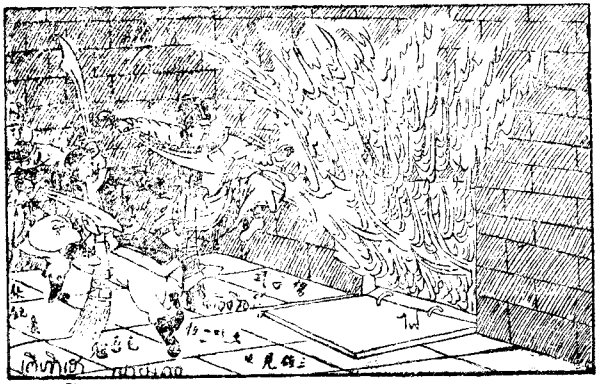
(๔๙) คนทั้งสองดีใจ หลับตาเสี่ยแล้ว–

(๕๐) ก็เดินออกจากห้องขังได้–

(๕๑) พอมาถึงข้างนอก ก็ลืมตา–

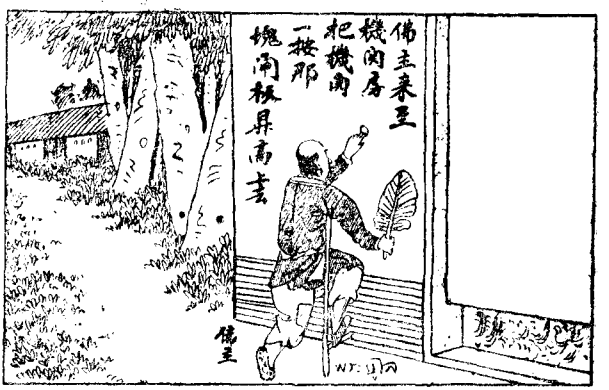

(๕๒) แต่ไม่แลเห็นใครเลย นอกจากเงาดำ ๆ สักครู่หนึ่งก็หายไป

(๕๓) จื่อเกี๋ยก บอกแก่ จิวแปกกัง ว่าทั้งนี้คงเป็นพระมาช่วยเราแน่ ทั้งสองพากันเดินทางไป เห็นพระเจ็กฮวมเจ็ง กับพระเซ่งเจ๊ียฮ่งเต็ียน พาพวกพระตามมาแต่ไกล ก็เข้าสู้รบ

(๕๔) ฝ่ายเตียวทิเฮา เปาย่งคอ เอ๊ียจื่อบู๊ ซึ่งถูกขังอยู่ในห้องกลไม่มีทางออก เห็นพร้อมกันว่ามีรอดอยู่ทางเดียว คือเจาะกำแพงหนีออกไป ครั้นช่วยกันเจาะ พอกำแพงทะลุ ก็มีไฟลุกพุ่งเข้ามาทางนั้น

佛主來里
機肉房
把機肉
一按那
塊肉板昇高去
佛主

三長雄跳出板門房來朝
前飛奔而逃石知是何人
佛主
楊子武

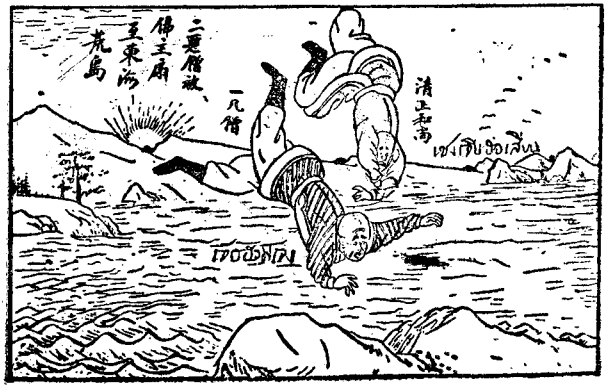
(๕๕) ไม่ช้าก็ลุกลดบห้อง ซึ่งคนทั้งสามจะต้องถูกไฟคลอกตาย

(๕๖) เดชะบุญ พระยูไดมาถึง ยกมือกดที่ปุ่มไก บานประตูเลื่อนขึ้นข้างบน

(๕๗) คนทั้งสามรีบออกมาโดยเร็ว แต่ไม่แลเห็นใคร เป็นผู้มาช่วย หันไปดูที่ห้องกล ไม่ช้าก็ถูกไฟไหม้หมด

คนหมิงสอง
武子楊
張獻忠
三雄去
我惡和
南殺仇

佛主將
扇一扇
把二龍
扇住
天空云飞
清王
一凡僧
คนหมิงสอง

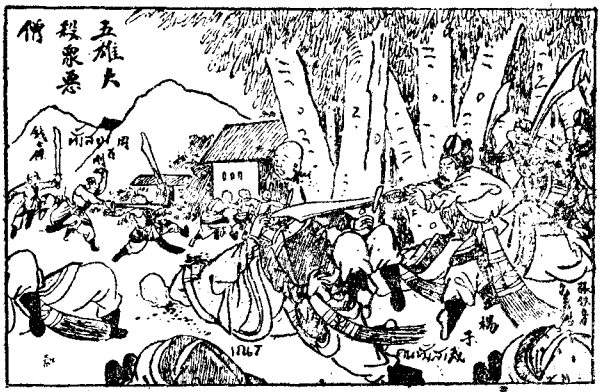

二龍僧被
佛主扇
至東海
荒島
一凡僧
清王和尚
คนหมิงสอง

(๕๘) คนทั้งสามรีบพากันไปจะแก้แค้นพวกพระ

(๕๙) ฝ่ายจื่อเกี่ยก กับ จิวแปกกัง รบกับพระเจ็กฮวม-เจง กับ พระเซ็งเจียฮ่งเสี่ยน ได้ ๒๕๐ เพลง แลเห็นคนขอทานยืนอยู่บนหลังคาใช้พัดวิเศษพัดเอาพระทั้งสองหายไป ก็พากันไปตามฆ่าพวกพระยืนอีก

(๖๐) พระทั้งสองซึ่งถูกพายุแห่งพัดวิเศษนั้น ปลิวไปตกที่เกาะกลางทะเลดังใจ

小僧
張鉄豪
色劣魁
楊子武

五雄大
殺衆惡
僧
楊子武

張鉄豪
周百明
錢士傑
楊子武
五英雄一路殺惡而來

(๖๑) ฝ่ายคนทั้งสามที่หลบจากไฟในห้องกลมมาได้ ตั้งใจจะตามฆ่าพวกพระ มาถึงกลางทางเห็นพวกพระหนีมา–

(๖๒) ก็เข้ารบ ฆ่าตายลงบ้าง พอดีกับ จื้อเกียก กับจิวแปกกัง มาถึง ก็เข้าตะลุมบอนฆ่าพวกพระตายหมด

(๖๓) คนทั้งสามเห็นสองคนนั้นมา ก็ถามข่าวถึงเตียว-ทิเพียว กับ ชื่อเง็กเกียก เมื่อไม่ได้ความอย่างไร ก็พากันไปค้นหา

楊子武飛起一腿踢倒法正和尚

(๖๔) ฝ่ายเตี่ยวทิเพียว กับ ซื่อเง็กเกี๋ยก เมื่อหนีขึ้นไปถึงยอดเขาแล้วก็หาทางอื่นลงไม่ได้ ถ้าจะลงทางที่ขึ้นมาก็กลัวพวกพระที่ซุ่มอยู่จับได้ ขณะนั่งปรับทุกข์กันอยู่ พระยูไลมาถึงได้พาคนทั้งสองลงจากภูเขาหนีไป

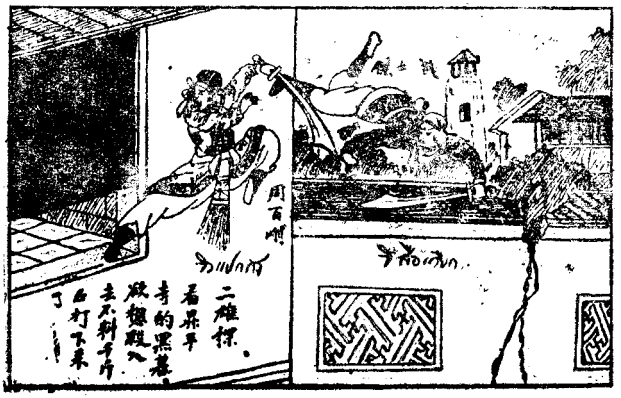
ส่วนพระฮ่วดเจี่ยไต้ซือคอยอยู่เชิงเขา ไม่เห็นคนทั้งสองลงมา ก็สั่งให้พวกลูกศิษย์ขึ้นไปจับ พอพวกศิษย์ขึ้นถึงยอดเขา ก็มีหัวคนโผล่มาจากก้อนหินใหญ่ พ่นประทัดลมออกมาถูกพวกศิษย์ตายหมด พระฮ่วดเจี่ยไต้ซือเห็นเช่นนั้นก็ตกใจ รีบหนีลงมา–

(๖๕) แต่พลาดภูเขา หกคะเมนลง พอเหมาะคนทั้งห้ามาถึงเลยช่วยกันจับได้

(๖๖) และคนทั้งห้านั้น ได้เห็นพระยูไลพาคนทั้งสองลงจากภูเขาได้พากันไปต้อนรับ

二雄探，
看見平
寺的黑暗
似想殺入
去不料子丹
已打下來
了！！

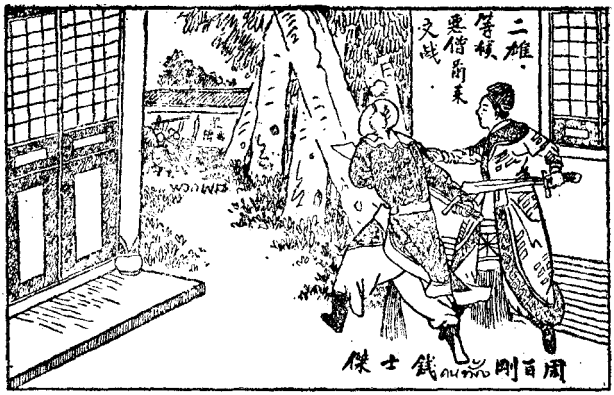
(๖๗) ทั้งเจ็ดคนคุกเข่าลงคำนับพระยูได พระยูไดจึงถามจี้ฉ่ยเกี่ยก กับ จิวแปกกังว่า ท่านทั้งสองไฉนจึงมารบกับพวกพระฮั่น

๔ เรื่องวัดเซ่งเมงยี่

ชายทั้งสองคนตอบว่า ข้าพเจ้าทั้งสองพอเดินมาถึงวัดเซ่งเมงยี่ ได้ยินเสียงผู้หญิงร้องไห้ จึงพากันขึ้นไปบนกำแพง แอบดูที่หน้าต่าง–

(๖๘) แลเห็นพระทั้งสามนั้น จับหญิงมีครรภ์มาผ่าท้องในห้อง

(๖๙) พอพระทั้งสามได้รู้ว่ามีคนมาแอบดู–

二雄等候惡僧前來交战
周昌剛
錢士傑

二雄大战衆惡僧
錢士傑
周昌剛
法正大師
清正
一凡僧

周昌剛
楊子武
陸正智
聞後衆難民出
普陀寺

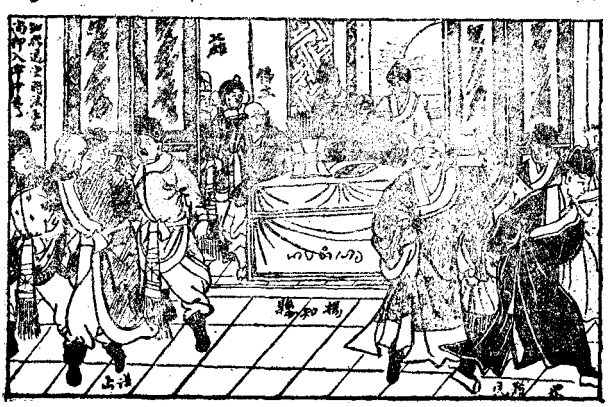
(๗๐) ก็พากันออกจากห้อง และยกพวกมาด้วย--

(๗๑) เคยได้รบกับข้าพเจ้า

(๗๒) คนทั้งห้าได้ฟังก็โกรธ จะไปจับพระฮวดเจี่ยไต้ซือมาฆ่าเสียทันที พระยูไลบอกว่าอย่าเพ่อฆ่าเลย เราต้องไปวัดเซงเมงยี่ จัดการปล่อยคนที่ถูกขังอยู่ ว่าแล้วพากันไปวัดเซงเมงยี่พอถึง พระยูไล ให้คนทั้งเจ็ดไปดูทุก ๆ ห้อง เปิดปล่อยคนที่ถูกขังนั้นออกมาหลายสิบคน ชายและหญิงเหล่านั้นออกมาได้แล้วก็รู้ว่าคนเหล่านั้นมาช่วย พร้อมกันคุกเข่าลงคำนับขอบคุณ พระยูไลสั่งคนเหล่านั้นให้ไปที่ศาล อำเภอเพื่อเป็นพยาน ส่วนพระยูไลจะคุมตัวพระฮวดเจี่ยไต้ซือไปให้นายอำเภอไต่สวน คนเหล่านั้นก็พากันออกไป

佛
楊武
周百剛

正法
雜

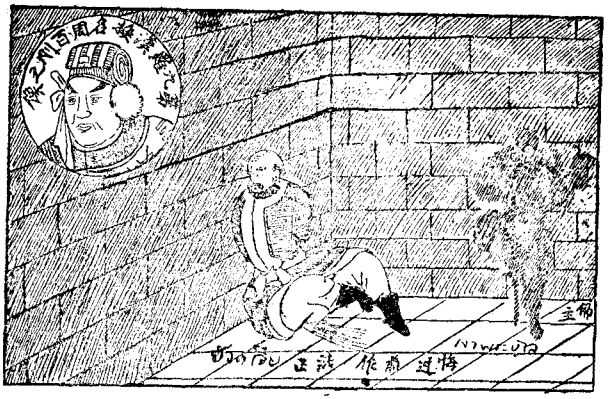

雜
正法

พระฮวดเจียไต้ซือ (ต่อ ๖๕)

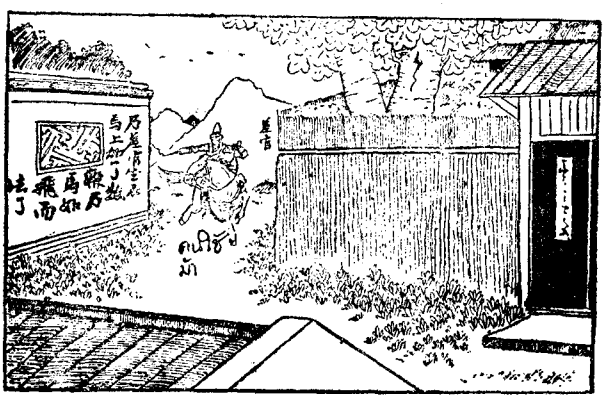
(๗๓) ฝ่ายพระยูไลกับคนทั้งเจ็ด พาพระฮวดเจี่ยไต้ซือไปอำเภอ

(๗๔) ขณะนั้น เอี้ยบุ้นซำนายอำเภอออกมาที่ทำการชำระความ แลเห็นพระยูไลกับพวกพาพระมา จึ่งถามว่าเรื่องเป็นอย่างไรกัน คนเหล่านั้นบอกว่าพระจีนคนนี้อยู่ที่วัดเซงเมงยี่จับหญิงมีครรภ์ไปผ่าท้อง เอาลูกในท้องไปทำยา และจับพวกข้าพเจ้าไปขังไว้ในวัด

(๗๕) นายอำเภอได้ฟัง จึ่งซักถามพระฮวดเจี่ยไต้ซือว่าตามที่เขาฟ้องนั้นจะเท็จจริงประการไร พระฮวดเจี่ยไต้ซือรับสารภาพโดยซื่นตา นายอำเภอจึ่งสั่งให้เอาตัวไปคุมขังไว้

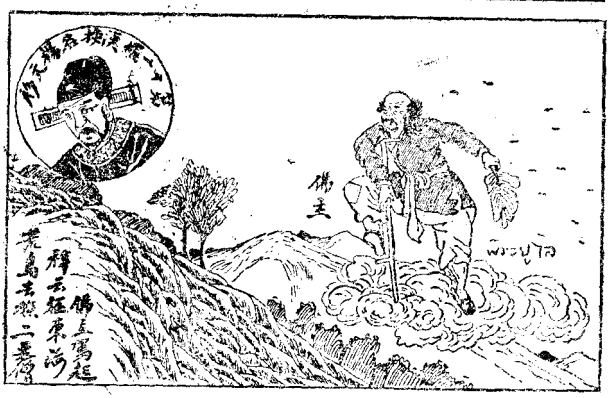

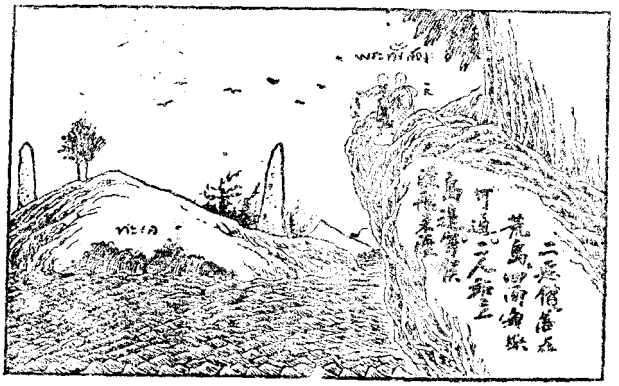
(๗๖) พระฮวดเจี่ยไต้ซือออยู่ในห้องขัง คิดถึงความชั่วของตนก็กลับใจ นั่งสวดมนตร์ภาวนาอยู่

(๗๗) ฝ่ายนายอำเภอสั่งขังพระฮวดเจี่ยไต้ซือไว้แล้ว ทำรายงานมอบคนใช้เพื่อนำเสนอเจ้าเมือง

(๗๘) ม้าใช้รับรายงาน ขี่ม้าวิ่งไปโดยเร็ว

佛主
佛主獨超
一聲云經東海
荒島去渡二善信

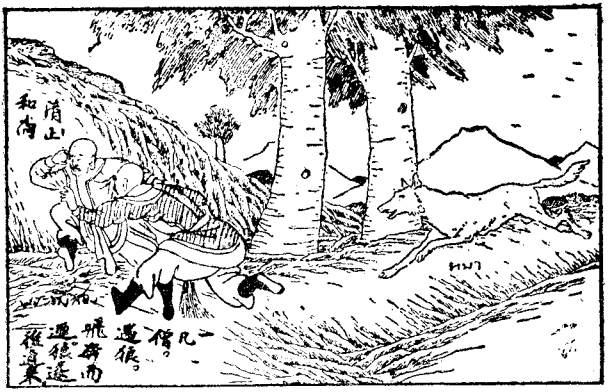

二善信落在
荒島洞內痛哭
可遇二人到立
為建寺院

(๗๙) ฝ่ายพระยูไดอยู่ที่ว่าการอำเภอ ทราบด้วยญาณว่าพระฮวดเจี่ยได้ซื้อรู้สำนึกผิดกลับใจแล้ว ก็นึกถึงพระเจ็กฮวมเจงกับพระเชงเจี่ยฮ่งเสี่ยน ซึ่งอยู่ที่เกาะกลางทะเลตังไฮ้นั้น ก็ปล่อยวิญญาณ-

(๘๐) ไปเยี่ยมดูพระทั้งสองนั้น

พระเจ็กฮวมเจง กับ พระเชงเจียฮ่งเสียน (ต่อ ๖๐)

(๘๑) ฝ่ายพระเจ็กฮวมเจงกับพระเชงเจี่ยฮ่งเสี่ยน เมื่อถูกลมแห่งพัดพระยูไดหอบปลิวไปตกอยู่กลางเกาะทะเลตังไฮ้ ไม่เห็นทางจะกลับไปได้ ก็นั่งเจ่าอยู่บนก้อนหินปรับทุกข์กัน พระเชงเจี่ยฮ่งเสี่ยนบอกพระเจ็กฮวมเจงว่า เวลานี้ไม่เห็นมีทางไหนจะไปได้ แต่ถึงอยู่บนเกาะนี้ก็ต้องอดตาย พระเจ็กฮวมเจงออกความคิดว่า ถ้าลงไปอยู่ชายทะเล บางทีจะมีเรือซึ่งพอจะขอความช่วยเหลือได้บ้าง พระเชงเจี่ยฮ่งเสี่ยนเห็นด้วย

清山和尚
一凡僧
遇狼
跳舞而
遇狼逃
狼追来

逃脫被狼
遇黑熊
迎面而
来
黑熊
清山和尚
一凡僧

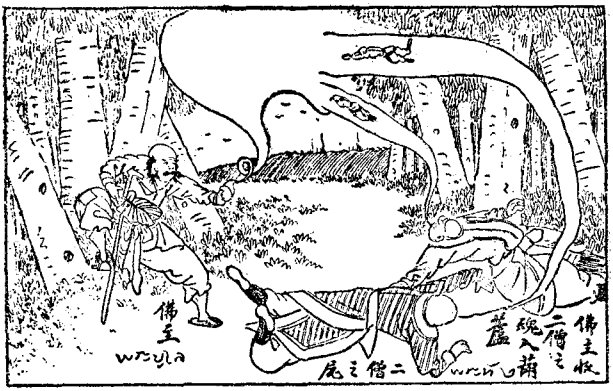

三惠僧在荒島大哭
悔改前非在床
為狼逐了
和尚在
救佛主
驗見了
佛主
清山和尚
一凡僧
天哪有何人能此救
人能此救
這為人永
不再做惡

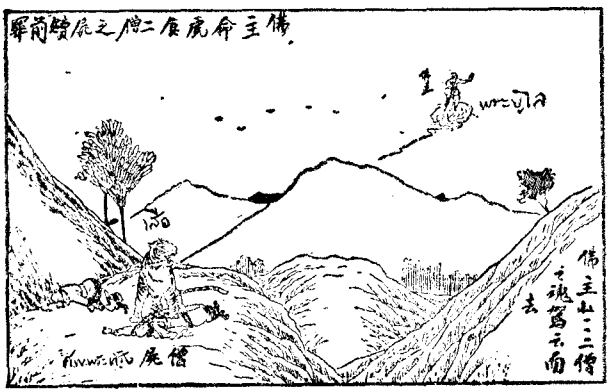
(๘๒) ทั้งสองพากันเดินลงมาถึงเชิงเขา แลเห็นหมาจิ้งจอกตัวหนึ่ง ก็ตกใจวิ่งหนี หมาจิ้งจอกไล่ตามมา

(๘๓) ทั้งสองวิ่งพลางภาวนามนต์พลาง เลี้ยวไปที่แห่งหนึ่งไม่เห็นหมาจิ้งจอกแล้วก็คลายใจ ลงนั่งพัก เหลียวไปเห็นหมีดำย่องมาก็รีบลุกขึ้นวิ่งไปอีกพักหนึ่งถึงขอนไม้

(๘๔) พระเจ็กฮวมเจงบอกพระเชงเจี๋ยฮ่งเสี่ยนว่าวิ่งไปอีกไม่ไหวแล้ว ขอยอมตายอยู่ที่นี่ละ พระเชงเจี๋ยฮ่งเสี่ยนก็หมดกำลังเหมือนกันนั่งลงบนขอนไม้ ทั้งสองหวนนึกถึงขณะที่ตนอยู่ในวัด ได้กิน เนื้อสด ปลาสด บัดนี้ แม้เพียงผักก็ไม่มีจะเลี้ยวยา มีแต่หญ้ากับทรายเท่านั้น ถ้าแต่นี้ไปได้มีอยู่ดี ๆ แล้ว จะไม่ทำการทุจริตอีกเลย ทั้งสองต่างนั่งหลับตาตั้งสติอารมณ์อยู่สักครู่หนึ่ง

二僧拜辭
佛主林
做德事
能救這個
見猫人
佛主
二僧

佛主
二僧之屍
二僧之
蓋碗入葫
佛主收

佛主命虎食二僧之屍贊簡畢
佛
佛主山二僧
魂駕六面
去
僧屍

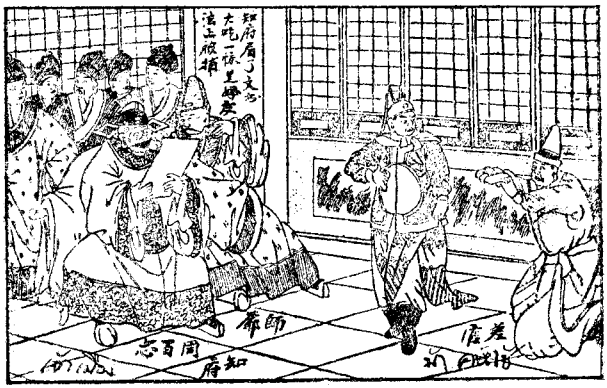
(๘๕) พอลืมตาขึ้น ก็แลเห็นคนถือพัดมายืนอยู่ตรงหน้า นึกในใจว่าท่านผู้นี้คงเป็นพระมาช่วยตน จึ่งคุกเข่าลงคำนับ อ้อนวอนขอให้ช่วย และยอมเป็นศิษย์ พระยูไลเห็นพระทั้งสองนั้นกลับใจได้แล้ว จึ่งถามเอาปากคำว่าจะประกอบการทุจริตอีกหรือไม่ พระทั้งสองให้สัตย์ปฏิญญาว่าขอละเลิกการทุจริตไปจนสิ้นชาติ

(๘๖) พระยูไลดีใจ หยิบเอาผลน้ำเต้าออกจากเสื้อปล่อยแสงออกมาล้วงเอาวิญญาณพระทั้งสองเก็บไว้ในน้ำเต้า–

(๘๗) แล้วบันดาลให้เสือมากินร่างกายพระทั้งสองนั้น

佛主駕云行近聯臧帥寨

佛主真身入佑楊王行與衆人到
佛主
楊王

知府肩了文書大吃一驚差師爺連忙收拾
師爺
知府
差官

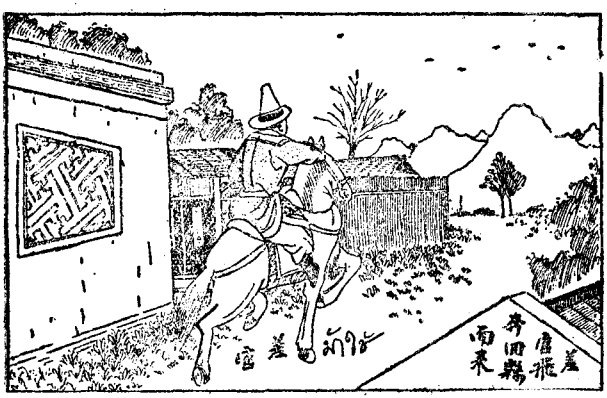
(๘๘) วิญญาณพระยูไดก็กลับมา–

(๘๙) เข้าร่างกายซึ่งนั่งอยู่ที่ว่าการอำเภอนั้น นายอำเภอไปเชิญพระยูไดกับพวกพักอยู่ในสถานอำเภอ เพื่อรอฟังคำสั่งเจ้าเมือง

พระฮวดเจียไต้ซือ (ต่อ ๗๗)

(๙๐) ฝ่ายม้าใช้ นำรายงานไปให้เจ้าเมืองที่เมืองฮั่วอังฮู้ เจ้าเมืองคนนี้ชื่อ จิวแปะกง เคยเป็นเพื่อนกับพระฮวดเจียไต้ซือ รับรายงานของนายอำเภอมาอ่านดู

忠言順耳
魔王
猴子

唐僧
猴子
唐僧飛奔回來
魔王
猴子

清風五月
真假四衆揭天秒
魔王
猴子

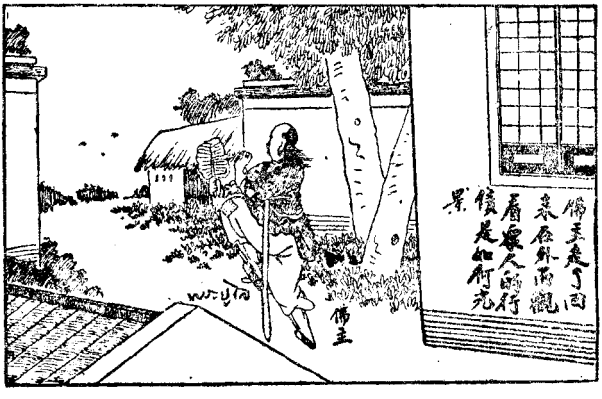
(๘๑) เห็นในรายงานว่าพระฮวดเจี่ยไต้ซื้อถูกจับ ก็ตกใจ จึ่งเขียนหนังสือสั่งให้นายอำเภอส่งตัวจำเลยมาโดยเร็ว ม้าใช้นายอำเภอรับหนังสือแล้ว–

(๘๒) ก็ขึ้นม้ารีบกลับไป–

(๘๓) พอถึง ก็ยื่นหนังสือให้นายอำเภอ นายอำเภอทราบความแล้ว สั่งให้คนใช้ไปเชิญพระยูไดกับพวก

(๙๔) ครั้นมากันพร้อมแล้ว นายอำเภอเล่าความให้ฟังว่า เจ้าเมืองสั่งให้ส่งตัวผู้ร้ายไปไต่สวนที่เมือง พวกทั้งเจ็ดถามว่าเจ้าเมืองผู้นั้นเป็นอย่างไร นายอำเภอว่าเป็นคนไม่ยุติธรรม ต้องการแต่เงินเป็นที่ตั้ง

ขณะนั้น พระยูไลบอกแก่คนเหล่านั้นว่า ข้าพเจ้ามีธุระ จะต้องลาไปก่อน ว่าแล้วก็ลากลับ

(๙๕) นายอำเภอกับคนทั้งเจ็ดตามไป ส่งพระยูไลถึงหน้าประตู

(๙๖) พระยูไลออกเดินทางไป

周百忠
楊文彬
法正

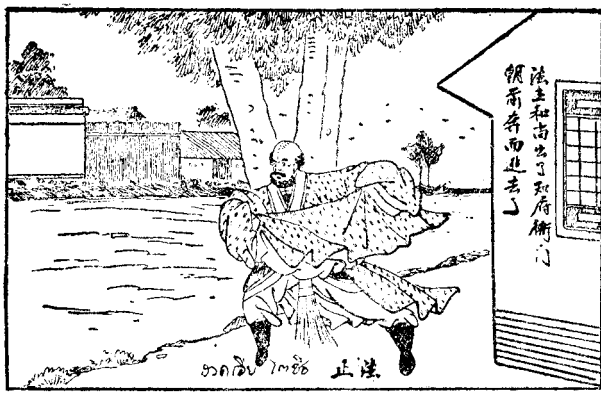

周百忠
楊文彬
法正大師
一拿命
先行退去
府里有
法正和尚

周百忠送飯子
忠百周
法正

(๙๗) นายอำเภอสั่งคนใช้ให้จัดการที่จะส่งผู้ร้ายไปยังเมือง และบอกเชิญคนทั้งเจ็ดให้ไปกับตน คนทั้งเจ็ดมีความยินดีพากันขึ้นม้าไป พอถึงก็ลงจากหลังม้า หยุดยืนอยู่หน้าประตู ตัวนายอำเภอนำพระฮวดเจี่ยไต้ซือ เข้าไปคำนับเจ้าเมือง

(๙๘) เจ้าเมืองเห็นพระฮวดเจี่ยไต้ซือแล้ว บอกนายอำเภอให้ออกไปคอยรับคำสั่งอยู่ข้างนอก พลางกล่าวว่าพระผู้นี้คงไม่ทำการทุจริตอย่างไร นายอำเภอได้ยิน ก็รู้ว่าเจ้าเมืองคงปล่อยผู้ร้ายไปเป็นแน่ จะต้องบอกคนทั้งเจ็ดให้ทราบ

(๙๙) ฝ่ายจิวแป๊ะกงเจ้าเมือง เห็นนายอำเภอออกไปแล้ว จึงพูดกะพระฮวดเจี่ยไต้ซือว่า เวลานี้ข้าพเจ้าจะปล่อยท่านไปว่าแล้วสั่งคนใช้ให้จัดเสื้อผ้าและเงินทำขวัญร้อยตำลึงมามอบพระ.

法正和尚出了知府衙门
飯前先去了
法正

七英被騙見知府
周百忠
忠百周

忠百周

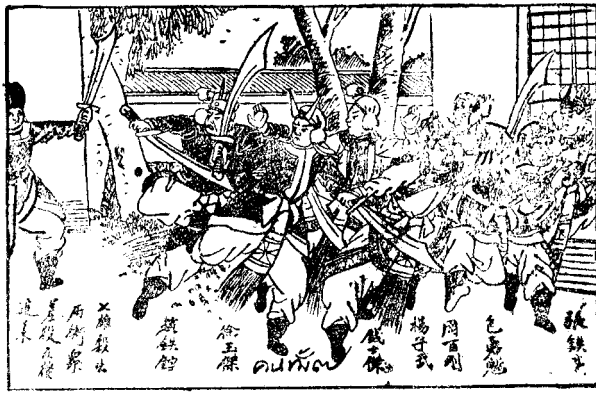
(๑๐๐) พระฮวดเจี่ยไต้ซือได้รับของแล้ว คำนับลาออกไป

๕ เรื่องคนทั้งเจ็ด (ต่อ ๕๗)

(๑๐๑) ฝ่ายนายอำเภอซึ่งออกไปข้างนอก แจ้งข้อความแก่คนทั้งเจ็ดแล้ว ลากลับไปยังอำเภอของตน พวกทั้งเจ็ดพากันเข้าไปถามเจ้าเมืองว่า ความเรื่องพระฮวดเจี่ยไต้ซือ ได้ตัดสินเป็นอย่างไร

(๑๐๒) เจ้าเมืองเห็นพวกเหล่านั้นมีท่วงทีองอาจ ชะล่าเข้ามาถามถึงกิจการอันเป็นหน้าที่ของเจ้าเมือง ก็โกรธ ด่าว่าอ้ายพวกโจรเหล่านี้ใจบาปหยาบช้าทั้งนั้น พระฮวดเจี่ยไต้ซือเป็นประธานพระวัดเซงเมงยี่มาเป็นเวลานาน ยังไม่เคยมีเหตุเสียหายอย่างไร กูก็ปล่อยท่านไป ว่าแล้วแผดเสียงสั่งทหารให้เข้าจับพวกนั้น

楊子武听了周百忠的言语十分大怒拔出寶刀上前去把周百忠斬了
周百忠
楊子武

張鐵拳
周百刚
楊子武
錢士傑
徐玉傑
一槍鐵鎗
大顏叔也所統衆皆被殺死

張鐵拳
周百刚
趙鐵鎗
錢士傑
楊子武
大雄大將衆馬快
衆將

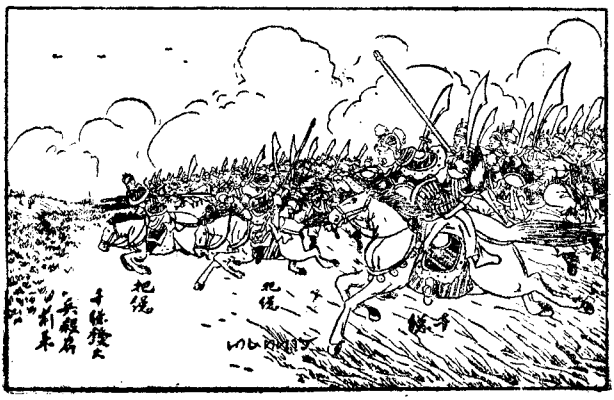
(๑๐๓) คนทั้งเจ็ดได้ฟังก็โกรธนัก แต่ที่โกรธมากที่สุดคือเอียจือบู๊ ผลุนผลันชักกระบี่โดดขึ้นไปแทงคอเจ้าเมืองตายคาที

(๑๐๔) คนทั้งเจ็ดเห็นเจ้าเมืองตาย ก็พากันหนีออกไป–

(๑๐๕) พบพวกเจ้าพนักงานเข้ามาขวางหน้าต้านทานไว้

马飛報與奔城的武將
快馬

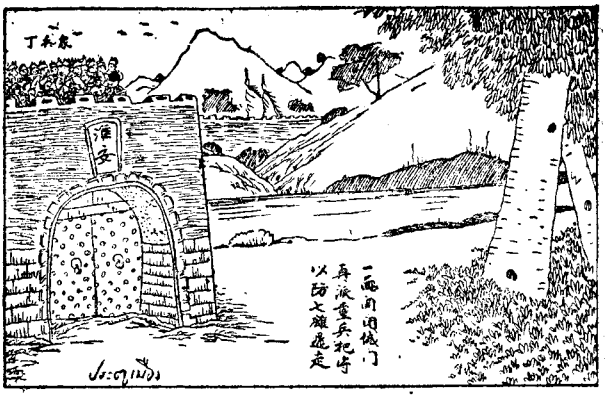

快馬

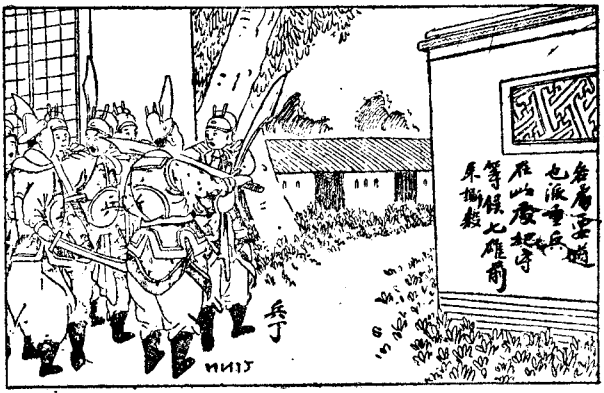

手拿鋼刀兵報后到

(๑๐๖) เจ้าพนักงานผู้หนึ่งเดี่ยงออกไป–

(๑๐๗) แจ้งเหตุแก่นายทหาร

(๑๐๘) พวกทหารก็ยกกองกันออกไป

淮安
二路同時城門
再派重兵把守
以防七雄逃走

各路軍馬
也派重兵
在山腰把守
等候七雄前
來捕殺

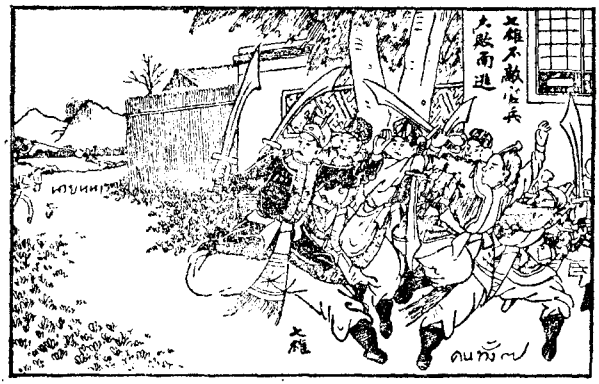

七雄前
後受
敵

(๑๐๙) ฝ่ายพวกทั้งเจ็ดเห็นพวกทหารยกมาเบ็นอันมากก็ตกใจริ่บหน่ีจะออกประตูเมื่อง

(๑๑๐) พอถึงประตูเมื่อง เห็นทหารเผ้าอยู่เพี่ยงสิบกว่าตน เข้าฆ่าฟันตายสิ้นแล้ว ทลายประตูเมื่องหน่ีไป

(๑๑๑) ทหารทั้งเมื่องโห่ร้องยก ออกจากประตูเมื่องตามไปไม่ลดละ

文雄不敵敵兵
大敗而逃
文雄

文雄逃至河邊一看有大河指往去無路可逃
文雄

(๑๑๒) พวกทั้งเจ็ดเห็นกองทหารคิดตามมาเช่นนั้น พอจวนตัวเข้า ก็ได้แต่สู้พลางหนีพลางเพื่อป้องกันตัว–

(๑๑๓) และก็วิ่งเต็มฝีเท้าอย่างไม่คิดชีวิต–

(๑๑๔) ถึงที่แห่งหนึ่งเป็นแม่น้ำขวางหน้าอยู่ ปรึกษากันเห็นว่าเมื่อถึงที่ตายแล้ว จงตายเสียเองดีกว่าที่จะยอมให้ปรปักษ์จับไปฆ่า–

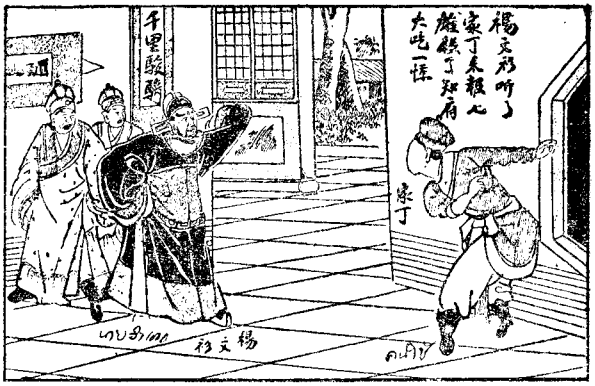

杞侯
千徒

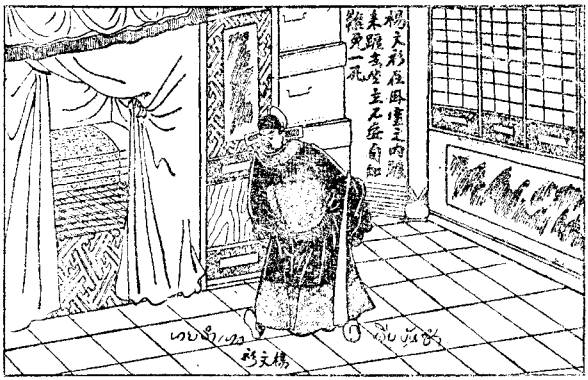

佛主施法展威力雁
佛主

(๑๑๕) พร้อมใจกันโดดน้ำลงไป

(๑๑๖) พอกองทหารมาถึง เห็นพวกทั้งเจ็ดโดดน้ำตาย แล้วก็ดีใจ กลับไปนำความแจ้งแก่มูลนาย

(๑๑๗) ฝ่ายพระยูไดมาถึงที่แม่น้ำ เห็นคนทั้งเจ็ดตาย แล้ว ก็เรียกวิญญาณทั้งเจ็ดเข้าไปในน้ำเต้า แล้วเลยไปบ้านนายอำเภอเอี้ยบุ้นซำ

楊文彬聽了家丁來報心
驚膽戰不知有
大吃一惊
家丁
千里駿騎
楊文彬

楊文彬在風塵之內
雖未望主已感自知
來歸未望主已感自知
雖免一死
楊文彬

楊文彬自投
佛主又度楊
主楊之跪
楊文彬

(๑๑๘) เอี้ยบุ้นซำนายอำเภอกลับจากเมือง พอถึงบ้านก็มีคนใช้ตามมาโดยเร็ว แจ้งว่าคนทั้งเจ็ดฆ่าเจ้าเมืองเสียแล้ว ก็ตกใจคิดเห็นว่าตนคงมีโทษด้วยเพราะเป็นผู้พาเอาไป--

(๑๑๙) พลางเดินโซเซเข้าห้อง

(๑๒๐) เอากระบี่เชือดคอตาย พอดีพระยูไลมาถึง เก็บวิญญาณนายอำเภอเอี้ยบุ้นซำเข้าไปในน้ำเต้าแล้ว-

佛主ㄟ往刑場尋遊而來

萬松嶺強屍突現追赶
行人有一个卻下人倒
靈被強屍拖住！
佛主趕來
強屍
卻下人

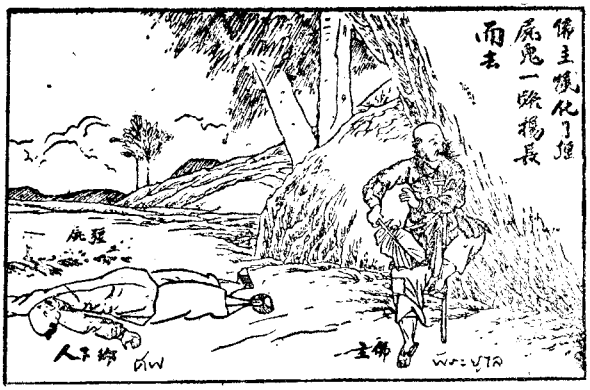

佛主大號強屍鬼卸下人
魂取世刑今反逼強！
屍魂命！
卸人
佛主

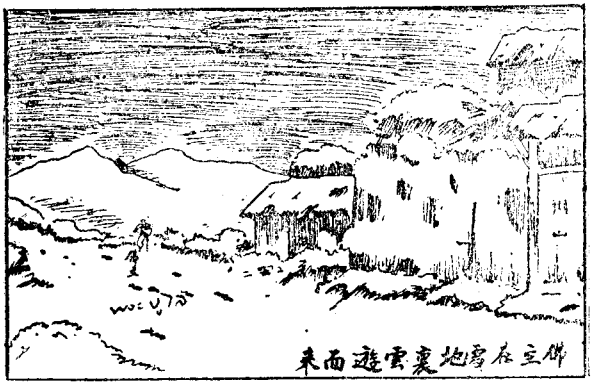
(๑๒๑) ออกเดินทางเลยไป–

๖ เรื่องบีศาจภูเขาบ้วนซ้องเน้ย

(๑๒๒) ถึงภูเขาแห่งหนึ่ง ชื่อ บ้วนซ้องเน้ย แปลเป็นภาษาไทย ได้ความว่าไทรหมื่นต้น มีบีศาจออกมาคอยจับคนเดินทางกิน ราษฎรสี่คนเดินมาทางนั้น ถูกจับไปคนหนึ่ง

(๑๒๓) พระยูไดถึงที่นั้น ก็โบกพัดเป็นไฟเผาเสีย

佛主變化了個
屍鬼一跳揚長
而去
屍鬼
佛主

佛主在雪地裏雲遊而來

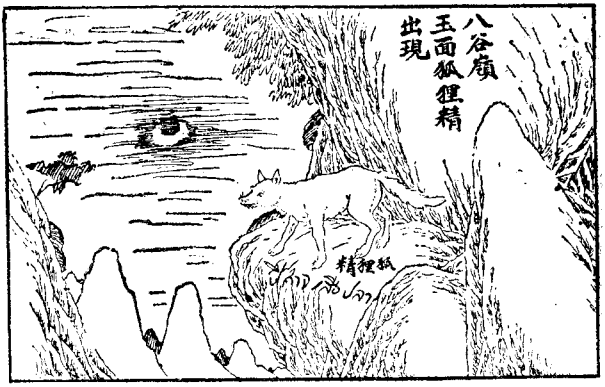

佛主
走了

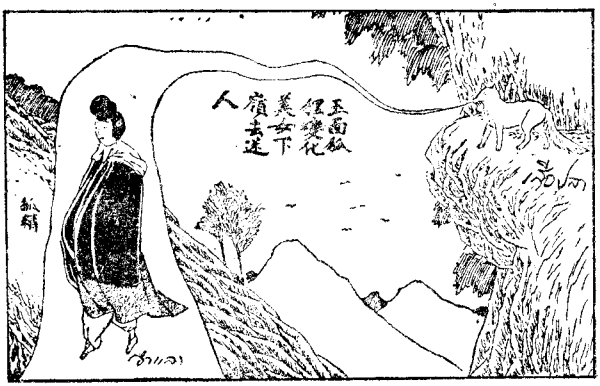
(๑๒๔) ต่อมาภูเขานั้นจึงไม่มีบีศาจคอยรบกวนคนเดินทางอีกเลย

(๑๒๕) พระยูไลจาริกต่อไปโดยลำดับ–

(๑๒๖) ถึงที่แห่งหนึ่ง แปลงเป็นคนแก่อายุแปดสิบ ส่วมเสื้อกางเกงขาด แบกเสื่อข้างหลัง ถือไม้ไผ่–

佛主又在當地表行表要祈眉善緣之人

八谷嶺
玉面狐狸精
出現
狐狸精

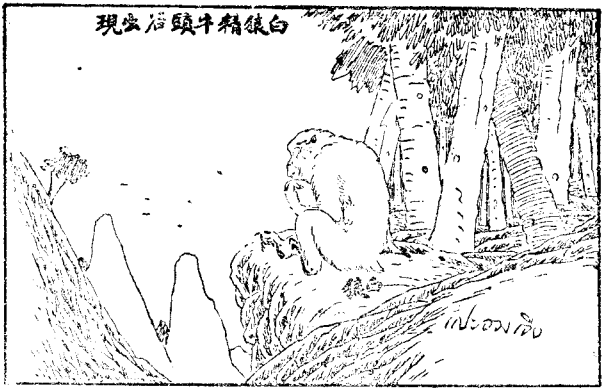

玉面狐狸變化
美女下嶺去迷
人

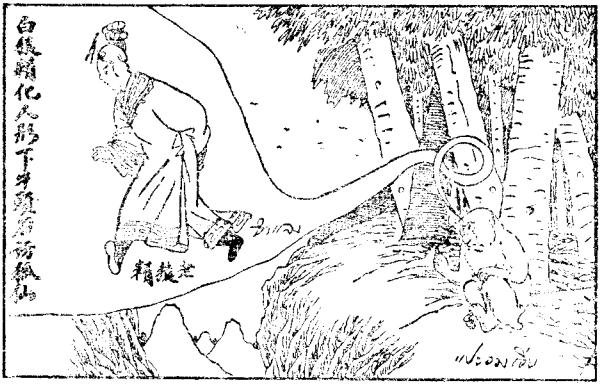
(๑๒๗) ยกเท้าก้าวย่างไป เสาะแสวงหา คนซื่อสัตย์สุจริต อันควรโปรดเป็นสาวก

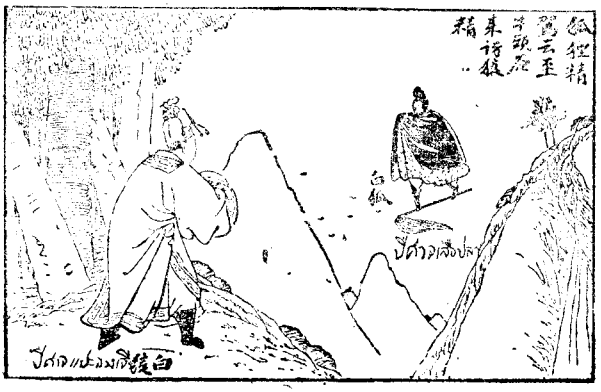
๗ เรื่องบีศาจนางเสือปลาและบีศาจลิง

(๑๒๘) ภูเขาหนึ่งชื่อ โบ้ยก๊กเนี้ย มีบีศาจนางเสือปลาอยู่ เวลาเดือนหงายสว่าง ออกมาเดินเล่นที่หน้าเขาด้วยความสำราญ

(๑๒๙) วันหนึ่ง ขณะอยู่ในถ้ำ มีใจปั่นป่วนกำดัดราคคิดจะไปเที่ยวหาผู้ชายเชยชมให้ชื่นใจ จึ่งจำแลงเป็นหญิงสาวสวย แม้นชายใดได้พบเห็น ก็หลงรักอย่างถอนตัวไม่ขึ้น แล้วก็เหาะไป

白猿精牛頭后出現
白猿
แปลงเสือ

白猿精化人形下牛頭后訪猿仙
老猿精
แปลงเสือ

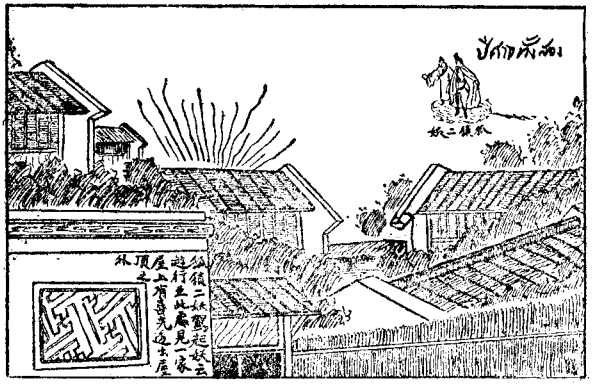

猿狸精
聞云玉
牛頭后
來訪猿
精
白猿
ปีศาจเสือปล่
ปีศาจแปลงเป็นเสือ
白猿

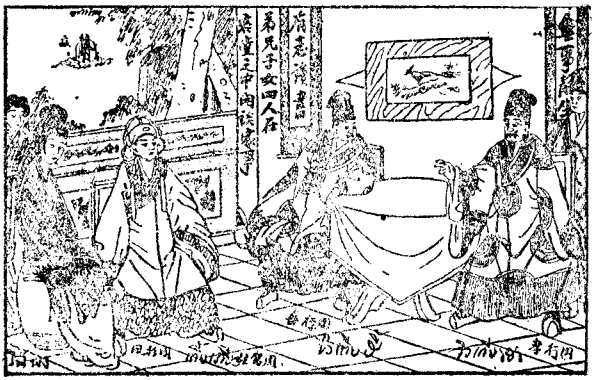
(๑๓๐) ภูเขาอีกแห่งหนึ่งชื่อ งูเท้ากก มีบีศาจลิงชื่อแปะวงเจี๋ย เป็นเพื่อนกับบีศาจนางเลื่อปลา เคยไปมาหากันเสมอ

(๑๓๑) วันหนึ่ง คิดถึงบีศาจนางเลื่อปลา จะไปหาที่โป้ยก๊กเนี่ย จึงจำแลงตัวเป็นชาย รูปหนุ่มสวย แล้วเหาะไป

(๑๓๒) นางบีศาจเลื่อปลาเหาะมาพบตามทาง คำนับแล้วถามว่าท่านแปะวงเจี๋ยจะไปไหน บีศาจแปะวงเจี๋ยได้ยินเงยหน้าขึ้น เห็นบีศาจนางเลื่อปลาก็ดีใจ รับคำนับแล้ว ชวนลงมานั่งคุยกัน

白猿
เหยี่ยวขาวเฒ่า
狐仙
เสือปลา

ปีศาจหมีสอง
妖熊二妖
林頂屋之

(๑๓๓) บีศาจนางเลื่อปลาว่า ไม่ได้เที่ยวหลายวันแล้ว คิดจะมาชวนท่านไปเที่ยวกันให้เพลิดเพลิน บีศาจแปะอวงเจี่ยว่า ดีนัก เราคิดจะไปหาเจ้า พากันไปเที่ยวเล่น และเราต้องการหาผู้หญิงชมเชย ว่าแล้วชวนกันเหาะไป

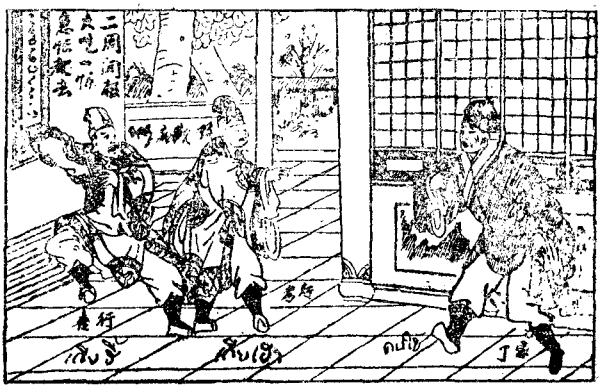
มีชุนนางสองพี่น้อง พี่ชื่อ จิวเก่ยฮี้ น้องชื่อ จิวเก่ยเฮา เป็นพ่อหม้ายทั้งคู่ จิวเก่ยฮี้มีลูกหญิงชื่อ นางไน้หง จิวเก่ยเฮามีลูกชายชื่อ เก่ยเลี่ยว คืนวันนั้นพี่น้องทั้งสองกับลูกสองคนนั่งสนทนากันเป็นที่สำราญที่บ้าน

(๑๓๔) บีศาจทั้งสองเหาะมาถึง แลเห็นแสงตะเกียงสว่าง–

(๑๓๕) ก็ลงไปมองดู เห็นชายหนุ่มกับหญิงสาวสวยทั้งสองดีใจดอบดอยดูอยู่เหนือกำแพง

(๑๓๖) พอนายเกี๋ยเกี๋ยวกับนางไฉ้หงเดินกลับไปห้องจะเข้านอนบีศาจทั้งสองก็ลงมาตาม บีศาจแปะฮวงเจี่ยไปกับนางไฉ้หง บีศาจนางเสื่อปลาตามไปกับนายเกี๋ยเกี๋ยว นายเกี๋ยเกี๋ยวไปถึงห้องหนังสือ จะปิดประตูนอน แลเห็นหญิงสาวแปลกหน้าถามว่าเจ้ามาจากไหน บีศาจนางเสื่อปลาทำจริตตอบว่า ข้าพเจ้ารู้ว่ากงจื๊ออยู่คนเดียวจะมานอนเป็นเพื่อนด้วย ว่าแล้วก็พ่นลมออกจากปาก เกี๋ยเกี๋ยวหมดสติไม่รู้สึกตัว บีศาจนางเสื่อปลาก็พยุงตัวเข้ามุ้งลอบชมเชยตามความประสงค์ ฝ่ายนางไฉ้หงไปถึงห้องนอน เห็นชายหนุ่มไม่รู้จักหน้าตามเข้ามา จะออกปากถามก็พอดีบีศาจแปะฮวงเจี่ยพ่นลมถูกหน้า นางไฉ้หงยืนจังงัง หมดความรู้สึก ถูกบีศาจอุ้มไปนอน แลลอบทำอย่างสบายใจ

(๑๓๗) รุ่งขึ้น คนใช้เข้าไปในห้องหนังสือ จะทำหน้าที่ปฏิบัติกงจื๊อตามเคย ครั้นเห็นกงจื๊อสลบ ก็ตื่นตกใจวิ่งไป

(๑๓๘) บอกเหตุแก่เล่าเอี๋ย

二鬼交肩見病
丁家

二周見丁
丁家

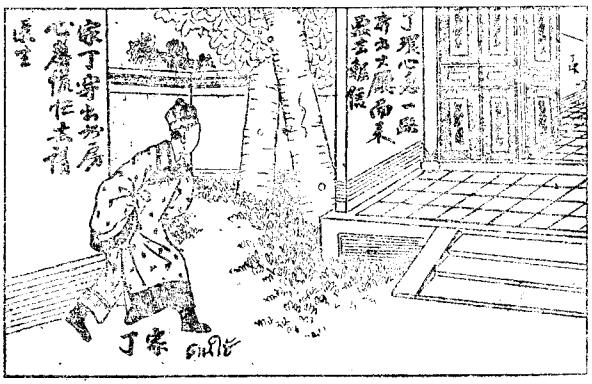

丁家

(๑๓๙) พี่น้องทั้งสองได้ยิน ให้ตกใจเป็นอันมาก วิ่งไปที่ห้องหนังสือกับคนใช้

(๑๔๐) พอไปถึง แลเห็นถูกชายนอนแน่นิ่ง ไม่ทราบว่าเป็นโรคอะไร

(๑๔๑) เมื่อไม่เห็นทางอื่น จึงสั่งคนใช้ให้รีบไปตามหมอมาตรวจ

了環走進房
喚小姐不悅
忙主報告一聞

了環心急一路
奔回大房而來
家丁守在房門
心慌忙忙去報
家丁

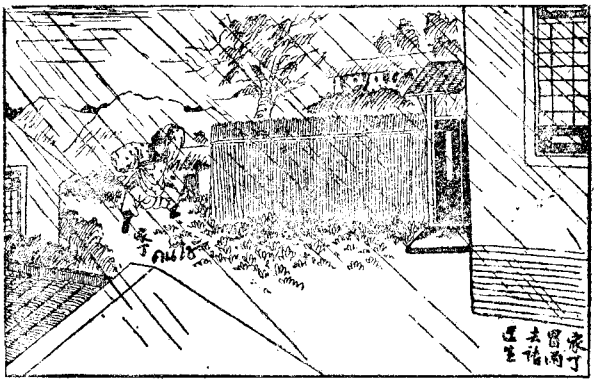

了環守在大廳家丁守在房門
兩對面望了一眼默默
家丁
了環

(๑๔๒) ฝ่ายนาง ไน้หง ถูกบีศาจ แปะฮวงเจี๋ย ทำเสี่ยสลบไสล สาวใช้เข้าไปเห็นเสี่ยเจียเป็นเช่นนั้น ก็รีบออกไปจะแจ้งเหตุแก่เล่าเอี๋ย

(๑๔๓) ส่วนคนใช้ที่จะไปตามหมอ ก็วิ่งเร็วเหมือนกับสาวใช้

(๑๔๔) พอสาวใช้ผลุนผลันออกจากห้อง ก็ชนกับคนใช้ล้มลงทั้งคู่

寒丁情急心急不起身来任
外祖跑了裸心急不能起身
珠丁
丁寒

寒丁
曾南
去请
医生

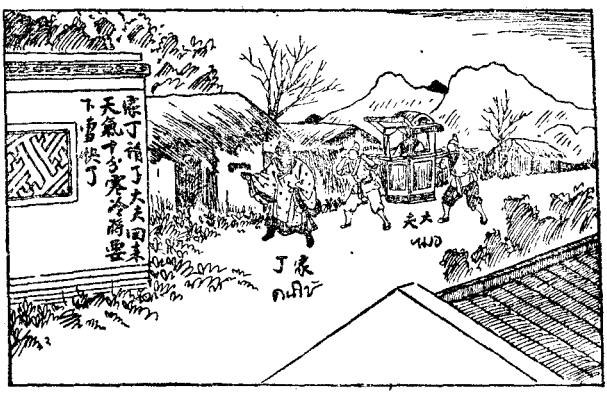

珠丁

(๑๔๕) สาวใช้ปากจัด ล้มลงเจ็บตัว ก็ด่าว่าเสี่ยงชรม คนใช้ไม่โต้เถียงให้เสียเวลาเลยสักคำเดียว ลุกขึ้นได้วิ่งไปอีกเต็มผีเท้า

(๑๔๖) เผอิญฝนตก แต่คนใช้ผู้ภักดีมิได้หยุดรถ คงวิ่งกรำฝนต่อไป

(๑๔๗) สาวใช้ไปถึงห้องหนังสือ แจ้งเหตุให้เล่าเอี๋ยทราบว่าเสี่ยเจียนอนสลบอยู่ พี่น้องยิ่งตกใจที่สุด

二國大夫欲看女兒
喚醒熟風候問
是何病的病症

宗丁請了大夫回來
天氣下雪寒冷商要
下雪快了
丁家

丁
嗎
醫治
還有小女子病也
請大夫看一看

(๑๔๘) พากันไปดูกับสาวใช้ ไปถึงเห็นนางโง้หงิ่มคาโพง แต่พูดไม่ได้ มีความวิตกทุกข์ใจอย่างสาหัส ได้แต่คอยหมอมาตรวจดูเท่านั้น

(๑๔๙) ฝ่ายคนใช้ไปถึงพบหมอพอดี บอกว่า เถ่าเอี๋ยของข้าพเจ้าขอเชิญท่านไปรักษากงจื่อเดี๋ยวนี้ หมอได้ฟังก็ขึ้นนั่งเกี้ยวไปโดยเร็ว

(๑๕๐) พอมาถึง พี่น้องทั้งสองเชิญเข้าห้องหนังสือ ขอความกรุณาว่า ลูกชายข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเป็นอะไร ขอท่านหมอช่วยรักษาด้วย หมอตรวจดูแล้ว แจ้งว่า กงจื่อของท่านไม่ได้เป็นโรคอะไร แต่ดูเหมือนถูกผีกระทำ ไม่มียาจะแก้ได้ จิวเกี๋ยอีก็บอกว่า ลูกสาวข้าพเจ้าก็สลบอยู่ ขอท่านซินแสโปรดตรวจดูอีกคนหนึ่ง

周行李
周行李
大夫

大夫
行李
行李

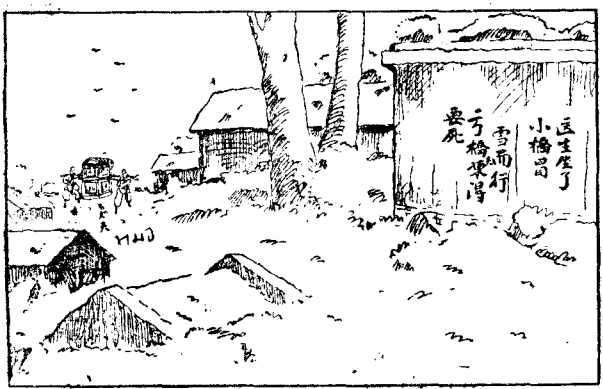

大夫
行李
行李

(๑๕๑) ว่าแล้วพาหมอไปห้องนางไอ้หง

(๑๕๒) หมอตรวจดูแล้ว บอกว่า โรคของเอี๋ยเจี๋ยกับของกงจื่อมีอาการเป็นอย่างเดียวกัน ข้าพเจ้าหมดปัญญาไม่สามารถรักษาได้–

(๑๕๓) ว่าแล้วก็ถากลับไป พี่น้องทั้งสองมีความเสียใจมาก–

医生笑了
小橋回回
雪而行
要死

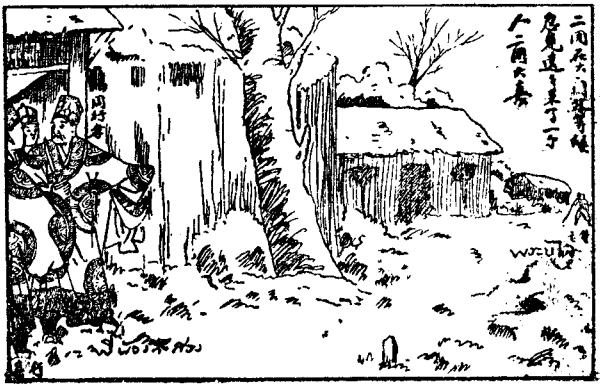
(๑๕๔) ส่งหมอออกประตูไปแล้ว กลับมานั่งถอนใจใหญ่

(๑๕๕) ฝ่ายซินแส ขณะที่นั่งไปบนเกี้ยว รำพึงถึงพี่น้องสองคนนั้น ว่าเป็นคนมีอัชยาศัยดีสุจริต แต่ถูกทั้งสองของเขามาเป็นโรคชนิดนี้ อัศจรรย์มาก เกี่ยวกับผีปีศาจอะไรโกรธเคืองมารันทำ เราเป็นหมอมาหลายสิบปีก็ไม่เคยพบเห็นชนิดนี้

(๑๕๖) พี่น้องทั้งสองนั่งอยู่ในบ้าน เป็นทุกข์ใจที่บุตรของตัวสลบไสลไปเช่นนี้ หมอมาก็ว่ารักษาไม่ได้ ไม่รู้จะหาหมอที่ไหน คิดจนอ่อนใจก็หลับลง—

(๑๕๗) ขณะที่หลับ มีพระภูมิเจ้าที่มาเข้าฝันว่า บ่ายวันนี้จะมีคนแก่เดินผ่านมาทางนี้ ถ้าไปอ้อนวอนท่าน ท่านคงจะช่วยรักษาบุตรทั้งสองได้

(๑๕๘) พี่น้องทั้งสองคนนี้ ต่างเล่าความฝันด้วยเรื่องตรงกัน ก็มีความดีใจเป็นอันมาก สั่งคนใช้ให้เตรียมการสำหรับรับรอง–

(๑๕๙) ส่วนคนพากันไปรอคอยที่หน้าบ้าน พอบ่ายสักหน่อยก็แลเห็นคนแก่ถือไม้ไผ่เดินมาแต่ไกล จึงคุกเข่าลงคอยท่า

二周覺在
當地裏
求佛將
救兒女
性命
周行者
周行者
婆子
佛主

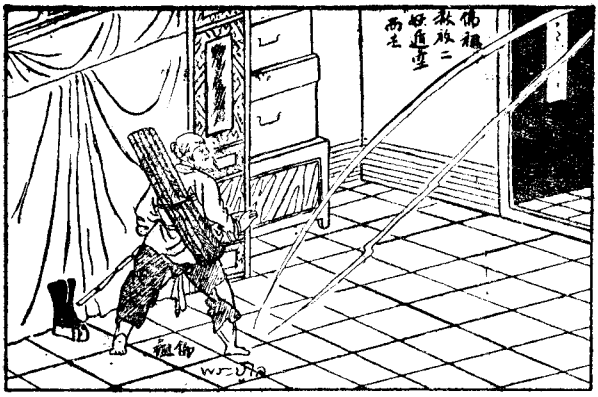

佛主報叮二周進
內書房去捉妖怪
一路走來
紅日當天照
佛主
周行者

好言主你敢到長者
人家裏逞人嗎
佛祖救一家子小和
尚
佛祖
猪八戒
沙和尚

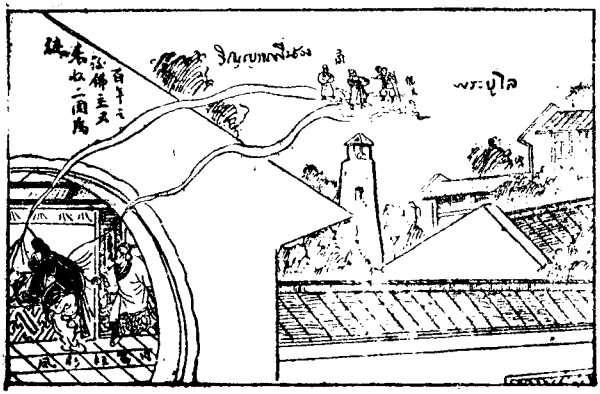
(๑๖๐) พอพระยูไดมาถึงก็หัวเราะ แล้วสั่งให้ลุกขึ้น บอกว่าข้าพเจ้าทราบเรื่องตลอดแล้ว

(๑๖๑) พี่น้องได้ฟังก็ดีใจ เชิญเข้าไปในห้องหนังสือ

(๑๖๒) พอถึง พระยูไดสั่งให้คนออกจากห้องหมด แล้วปล่อยแส้งเข้าไปทั่วห้อง บีศาจทั้งสองเห็นแส้ง ก็รู้ว่าสู้ไม่ไหว ริบกลับร่างเป็นเพศเดิม คือเป็นนางเลื่อปลา และ แปะฮวงเจี่ย คุกเข่าลงคำนับ อ้อนวอนขอชีวิต ปฏิญญาว่าไม่ทำทุจริตอีกต่อไป พระยูไดเห็นบีศาจนั้น จึงคาดโทษว่า ถ้าเจ้าทำทุจริตอีก จะฆ่าเสีย บีศาจทั้งสองรับคำ

(๑๖๓) พระยูไลเก็บแส่งเข้าที่เดิมแล้ว ปล่อยบีศาจทั้งสองไป

(๑๖๔) พระยูไล หยิบเซี่ยนตัง สองเม็ดให้จิวเกี๋ยอี๋ไป ให้บุตรทั้งสองนั้นกิน นางไน้หงกับเก๋เถียวได้กินเซี่ยนตังแล้ว ก็พ้นตื่นขึ้นมีอาการเป็นปกติ จิวเกี๋ยอี๋บอกแก่บุตรทั้งสองนั้นว่า ท่านผู้นี้แหละที่มาช่วยชีวิตของเจ้าไว้ ทั้งสองก็คุกเข่าลงคำนับพระยูไลถากลับไป คนเหล่านั้นออกไปส่งพระยูไลถึงนอกบ้าน

(๑๖๕) ต่อมาพี่น้องแซ่จิวทั้งสองมีอายุยาว ๑๐๐ ปี แล้วถึงแก่ความตาย พระยูไลก็มาเก็บเอาวิญญาณไปเป็นสาวก

佛祖收了二個弟子魂又變了一个很高很高云遊而去
主佛

佛祖一跃来上骨收門徒善人祖收又去
祖佛

佛祖爱各子施舍一大袋黄金贫老父子二人大喜拜谢佛祖赐金之恩
此地有一袋黄金取去養老父母
祖佛
贫子
贫老

(๑๖๖) เมื่อพระยูไลออกจากบ้านจิวเกี๋ยซี จำแลงเป็นโยคี เพื่อเสาะหาคนเจ้ามนตร์มายาอาถรรพณ์ หรือที่ประพฤติการทุจริต เมื่อทรมานจนกลับใจละเลิกการบาป จะได้เก็บเอาไปเป็นสาวก

(๑๖๗) เดินพลางนึกพลางว่า ตั้งแต่เราลงจากเขาเสกเกี๋ยซัว เพื่อหาสาวกให้ได้ห้าร้อย เวลานี้ได้เพียงสิบกว่าเท่านั้น แล้วก็เดินเรื่อย ๆ ไป

๙ เรื่องคนกตัญญู

(๑๖๘) พอถึงที่แห่งหนึ่ง เห็นชายหนุ่มและแก่สองคนยืนอยู่หน้าบ้าน พระยูไลทราบว่าชายหนุ่มนั้นเป็นคนกตัญญูแต่ยากจนน่าสงสารนัก ถ้าไม่ช่วยเหลือ คงอดตายเป็นแน่ จึงบอกชายหนุ่มว่า ใต้ต้นไม้ตรงหน้านั้นมีทองอยู่ จงไปขุดเอามาใช้สอยเลี้ยงดูพ่อเจ้าเถิด พลางชี้ให้ดู ทั้งสองแลเห็นทองหม้อหนึ่งประจักษ์ตา ก็ดีใจคุกเข่าลงคำนับฝ่ายพระยูไลลากลับไป—

佛祖来到此處困龍
桥見一条青龍麻
魔蚌探即忙
走来勸解
佛祖

精蚌
佛祖
龍青

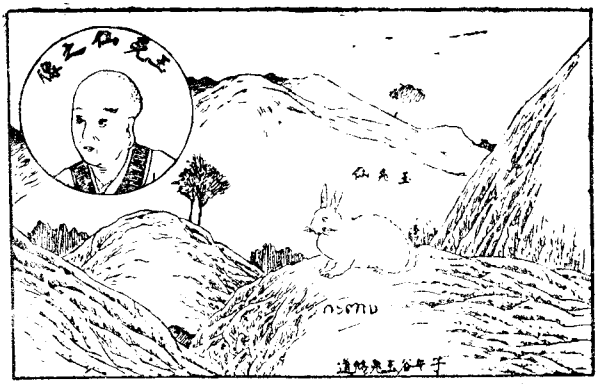

佛主入狂
剛處去
雲遊而去
佛主

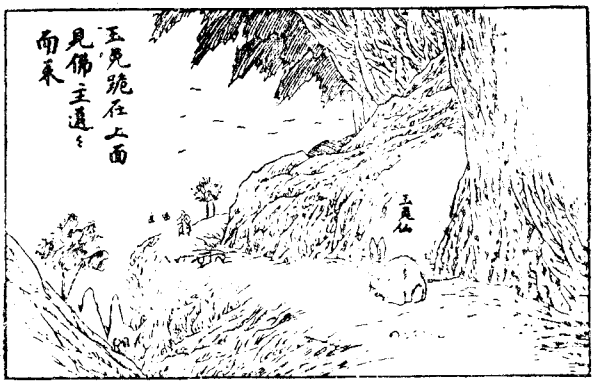
๙ เรื่องมังกรเขียวกับหอยตาวัว

(๑๖๙) เดินมาถึงสะพานแห่งหนึ่งชื่อ โอเล่งเกี๋ย เห็นมังกรเขียวกำลังรบกับบีศาจหอยตาวัว จึงบอกว่า ที่เจ้าทั้งสองรบกันในน้ำนั้นร้ายมาก น้ำจะท่วมถึงเมืองซิงจิว จะทำให้ผู้คนจมน้ำตายหมด

(๑๗๐) บีศาจทั้งสองได้ฟัง ก็จำแลงเป็นคนขึ้นมา เห็นเป็นพระยูไล ก็คุกเข่าคำนับ พระยูไลว่า ต่อแต่นี้ไป เจ้าทั้งสองต้องต่างคนต่างอยู่สงบจนกว่าเราจะกลับมา บีศาจทั้งสองรับคำ

(๑๗๑) พระยูไลออกเดินทางต่อไป

玉兔仙之德
玉兔仙
namu

玉兔跪在上面
見佛主道ㇾ
而來
玉兔仙
namu

玉兔跪地上面講主佛說
佛說
來佛主佛慢生慢進
我一度說已修了主子
多年今日得見佛
主兒玉兔之音也
玉兔即下跪佛主
而來
namu
主佛 WIJUJA

๑๐ เรื่องกระต่าย

(๑๗๒) บนภูเขาจื่อโงวกก มีกระต่ายตัวหนึ่งอายุนับได้หลายพันปี

(๑๗๓) วันหนึ่งอยู่ในถ้ำ ทราบโดยทางวิเศษว่าพระยูไถจะผ่านมาทางนี้ จึงออกมาคอยอยู่หน้าถ้ำ พอพระยูไถมาถึงกระต่ายก็คำนับขอความช่วยเหลือ

(๑๗๔) พระยูไถถามว่าเจ้าแปลงเป็นคนได้หรือ กระต่ายว่าได้-

三兎仙
變化和
面見佛
主
王兎仙
佛主

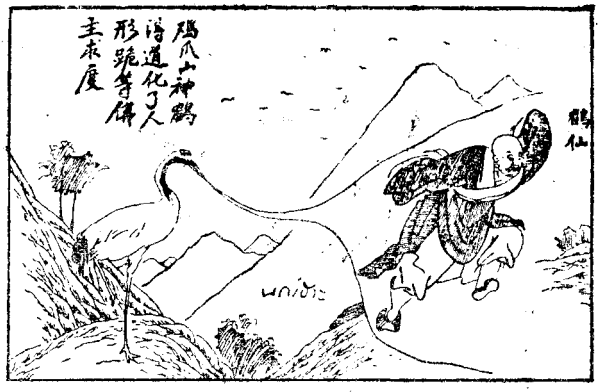

佛主和王兎仙爲徒王兎
仙拜見師父
王兎仙
佛主

佛主又收了仙人
芦雁
仙人孔融

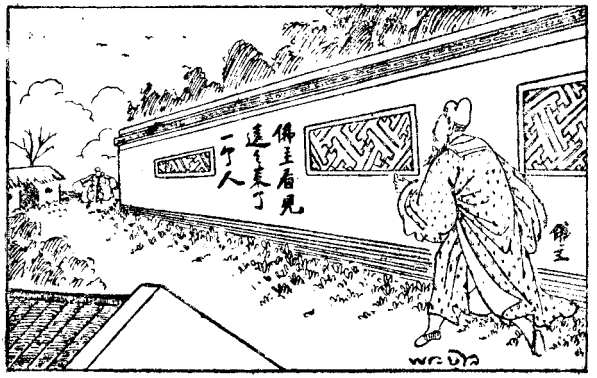
(๑๗๕) แล้วก็จำแลงเป็นเณร-

(๑๗๖) เข้ามาคำนับ

(๑๗๗) พระยูไดด์ใจ หยิบน้ำเต้าออกมาเก็บกระต่ายไป เป็นสาวก-

鶴仙
現八十神鶴
指道化了人
形跪拜佛
主來度

鶴仙
佛主又
叫鶴仙人
前度

佛主看見
這个來了
一个人
佛主

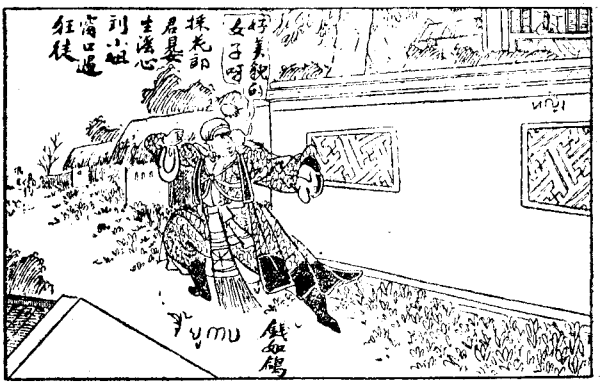
๑๑ เรื่องนกเฮาะ

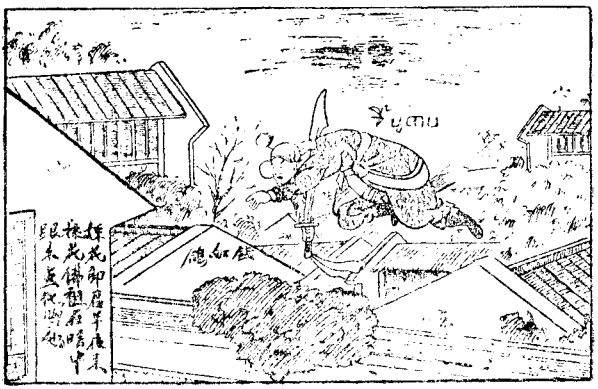
(๑๗๘) เดินทางต่อไปอีก ถึงภูเขาแห่งหนึ่งชื่อโกยเยียวซัว มีนกเฮาะตัวหนึ่ง รู้ว่าพระยูไลจะผ่านมาทางนี้ ก็แปลงกายเป็นพระคอยอยู่ต้นทาง

(๑๗๙) พระยูไลเห็นเข้าก็ทราบว่าเป็นนกเฮาะ นกนั้นคุกเข่าลงคำนับขอให้พระช่วยโปรดตน และขอยอมเป็นศิษย์ พระยูไลดีใจจึงเก็บเข้าไว้ในน้ำเต้าไปเป็นสาวก

(๑๘๐) พระยูไลเก็บนกเฮาะแล้ว เดินเข้าในเมือง เห็นคนเดินมาแต่ไกล–

佛主座騎
中眼進
猴老郎
猴如意鉤

好美貌的
女子呀
猴老說
君是要
生漢心
到小姐
宿口過
狂徒
猴如意鉤

猴如意鉤
猴老即屋半座
猴老佛型在陽中
眼未見此物

๑๒ เรื่องจูยูกาบ

(๑๘๑) ก็หยุดยืนดูอยู่ คนนั้นเดินผ่านไปแล้ว พระยูไดก็ทราบท่าทางว่าคงไปทำการอะไรที่มิชอบ คนที่เดินผ่านไปนั้นชื่อ จูยูกาบ เป็นเจ้าชู้เต็มประดาเลย

(๑๘๒) วันนั้น จูยูกาบไปถึงที่แห่งหนึ่ง เห็นหญิงสาวยืนอยู่บนเหลา ก็นึกว่าหญิงคนนี้สวยนัก เวลาเที่ยงคืนวันนี้จะต้องขึ้นไปหาให้ได้ หมายที่ไว้แล้วก็กลับไปเสียก่อน

(๑๘๓) พอถึงเวลา จูยูกาบรีบไปที่เหลานั้น กระโดดขึ้นไป เห็นผู้หญิงกำลังเข้ามุ้งนอน

錢如鴿
旦房不脫
佛主婆睡地看見情
劉小姐
主佛
錢如鴿
小姐

主佛
小姐

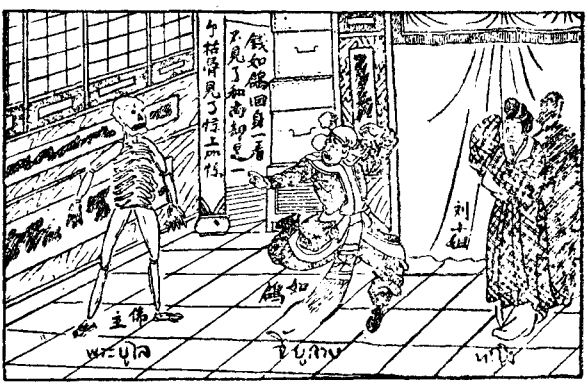

你是女人
人管什
麼在家人
的事吧
主佛
小姐

(๑๘๔) ฝ่ายผู้หญิงเห็นคนเข้ามาทางหน้าต่างก็ตกใจ ยืนตะลึงอยู่ จัยกาบตรงเข้าไปจะกอด แต่พูดนำทางว่า ข้ารักเจ้าจริง ๆ หนา จึงอุตส่าห์เข้ามาหา พอพูดขาดคำ พระยูไดซึ่งตามติด ๆ อยู่ก็กระแอม

(๑๘๕) จัยกาบตกใจ หันไปดูเห็นโยคี ก็พูดว่า ท่านเป็นผู้ถือศีลกินเจ ไม่ควรมาเกี่ยวข้องขัดขวางเรา

(๑๘๖) พระยูไดหัวเราะ พูดว่าการดอบเข้าหาเมียเขาไม่เป็นการดีเลย ย่อมให้ผลร้ายมาก เจ้าจงหันหน้าไปดูซิ หญิงคนที่เจ้ารักนั้นมีรูปเป็นอย่างไร

錢如佛回身一看却是一个八十多歲的老太婆心中大悔
哈哈
主佛
錢如佛
刘小仙

錢如佛回身一看不見了和尚却是一个枯骨骷髏心中大惊
主佛
錢如佛
刘小仙

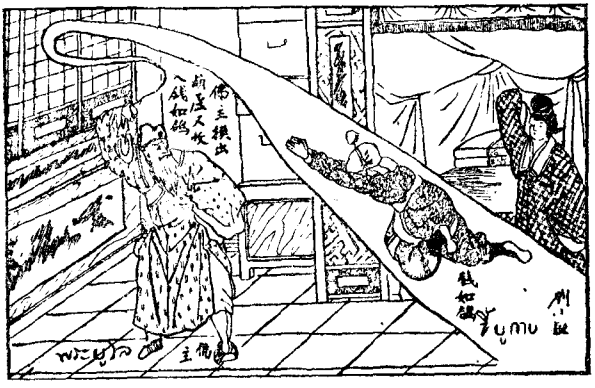

哈哈你明白嗎
錢如佛你快快想明白从新修道才能成佛
主佛
錢如佛
刘小仙

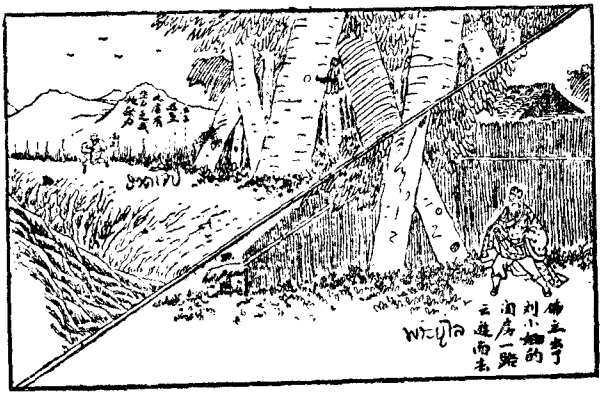
(๑๔๗) จัยูกาบได้ฟังก็หันหน้ากลับไปดู เห็นเบี้นหญิงแก่ผิดประหลาดก็ตกใจ และพระยูไลหัวเราะอีก

(๑๔๘) จัยูกาบหันมาดู เห็นพระยูไลเบี้นโครงกระดูกทั้งนั้น ยิ่งตกใจเบี้นอันมาก

(๑๔๙) พระยูไลจึงถามว่า เจ้าเข้าใจหรือยัง จัยูกาบได้ฟังก็สำนึกถึงโบราณภาษิตว่า สุรา นารี พาชี กีพบัตร สี่ประการนี้ แม้หมกมุ่นอยู่เพียงประการใดประการหนึ่ง ก็ปราศจากความสงบสุข เมื่อคนประพฤติเช่นนี้ก็หาความสุขใจไม่ได้ และก็ทำความชั่วมาพออยู่แล้ว จะต้องบวชล้างบาปเสีย

善哉善哉你能改過吾便收你為徒佛主大慈悲
令狐王前作您出家為僧
主僧
錢如鶴
劉小姐

佛主根本前座人收入錢如鶴
主僧
錢如鶴
劉小姐

佛主帶了劉小姐的洞房一路云遊而去

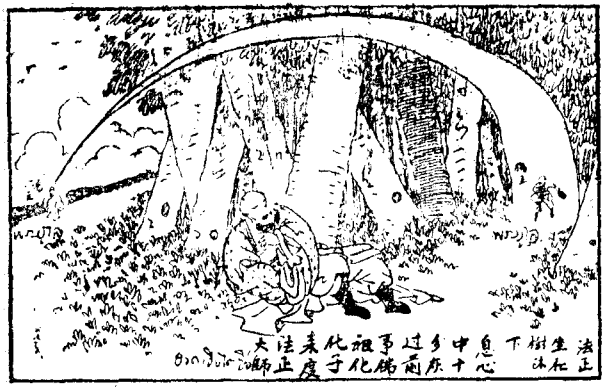
(๑๙๐) แล้วก็คุกเข่าลงคำนับพระยูไล อ้อนวอนขอให้ช่วยโปรดตน และยอมเป็นศิษย์ พระยูไลจึ่งว่า เมื่อเจ้ากลับใจได้เช่นนั้นก็ดีแล้ว เราจะรับเจ้าเป็นสาวก–

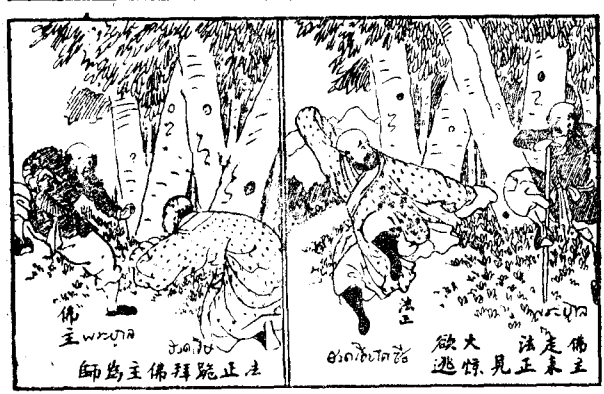
(๑๙๑) ว่าแล้วก็เอาน้ำเต้ามาเก็บจุยกาบเข้าไป ผู้หญิงเห็นพระยูไลช่วยเหลือเช่นนั้น ก็คุกเข่าลงคำนับขอบคุณ

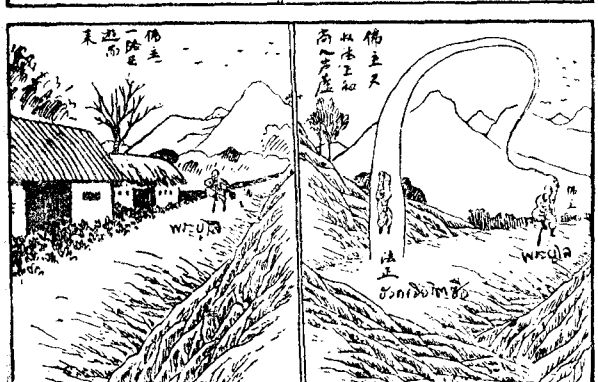
พระฮวดเจี่ยไต้ซือ (ต่อ ๑๐๐)

(๑๙๒) พระยูไลทำอาการหายตัวไป

กล่าวถึงพระฮวดเจี่ยไต้ซือ เมื่อจิวแป๊ะกงเจ้าเมืองปล่อยตัวไปแล้ว เดินตุหรัดตุเหร่ไปถึงเมืองโห้วอัง มีความลำบากอัตคัดโดยไม่มีที่อยู่อาศัย–

法正生在树下息心中多过事祖师化佛化于度
法正去佛涅槃大

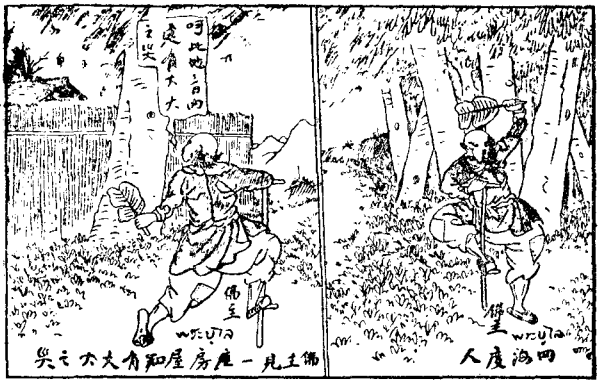

佛主来法正走大惊见缺逃
法正跪拜佛主為師

佛主来一路走而迅
佛主见法正如木立而不动

(๑๙๓) ไปถึงป่าตำบลหนึ่ง รู้สึกเหนื่อยอ่อน ลงนั่งพักอยู่ใต้ต้นไม้ พระยูไลเที่ยวไปถึงที่นั้น เห็นพระฮวดเจี่ยไต้ซือแต่ไกลก็จำได้ จึ่งจำแลงเป็นคนถือพัดกับไม้เท้าอย่างเดิม แล้วเดินตรงไปหา

(๑๙๔) พระฮวดเจี่ยไต้ซือเห็นคนถือพัดตรงเข้ามา ก็ลุกขึ้นขยับจะหนีออกไป พระยูไลบอกโดยดีว่าอย่าหนีไปไหนเลย เราไม่ได้มาจับท่านหรอก พระฮวดเจี่ยไต้ซือค่อยเบาใจ คิดว่าคงเป็นพระหรือเทพเจ้า จึ่งอ้อนวอนขอความอนุเคราะห์ พระยูไลว่าเรารู้ว่าท่านกลับใจจากความชั่วแล้ว ก็ยินดีมารับไปเป็นสาวก

(๑๙๕) พระยูไลก็เก็บพระฮวดเจี่ยไต้ซือ เข้าไว้ในน้ำเต้า และเที่ยวต่อไปอีก

四海度人
佛主見一座房屋知有大大之災

雷心叫化子
偷東西
人未快行叫化子還他出去
你們快些逃走不然有大大來了
丁家
佛主
人家正在吃酒

走
佛主
丁家

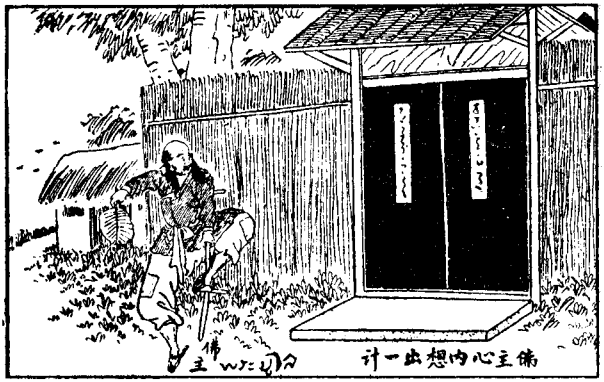
๑๓ เรื่องถึงคราวถูกไฟไหม้

(๑๙๖) เดินทางไปสักหน่อย ถึงบ้านโอ่โถงใหญ่โต แห่งหนึ่งเล็งทราบว่าภายในสามวัน จะเกิดอัคคีภัยขึ้น พระยูไดจะต้องช่วยเหลือ

(๑๙๗) พถางเดินเข้าไปในบ้านนั้น เจ้าของบ้านแซ่เถ้ากำลังเลี้ยงดูแขกอยู่อย่างสนุกสนาน พวกคนใช้เห็นเป็นคนขอทานโสมม ก็ไล่ให้ไปเสีย พระยูไดบอกว่า ท่านทั้งหลายต้องรีบออกไปเสียจากที่นี่โดยเร็วทีเดียว อีกไม่ช้า บ้านนี้จะถูกไฟไหม้หมด

(๑๙๘) คนใช้ได้ฟังก็โกรธมาก ตรงไปไล่คอ—

佛主
佛主
佛主

佛主心内想出一计
佛主

消风在门
佛主飘起一脚消大了踢开了
佛主

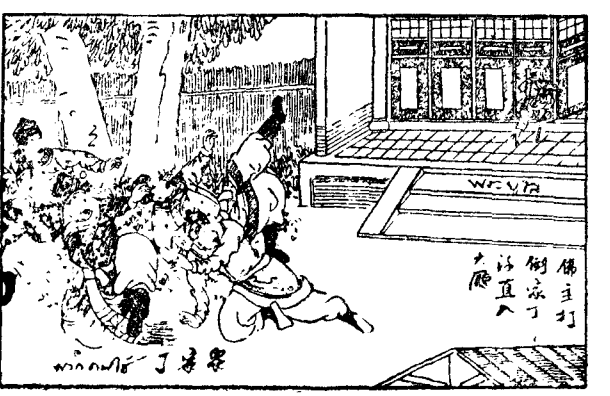
(๑๙๙) ไล่ออกจากบ้านแล้วปิดประตูเสีย

(๒๐๐) พระยูไดอยู่นอกประตู คิดในใจว่า เรามิ่งแก่ใจช่วยบอกเหตุร้ายให้ เขากลับไล่เราอย่างไม่ปรานี ถ้าขืนเข้าไปบอกซ้ำอีกเขาก็ยิ่งเห็นเป็นบ้าถ่ายเดียว ต้องหาอุบายให้พวกนั้นพ้นภัยจนได้—

(๒๐๑) จึ่งถีบประตูพังลง

衆家丁見
化子踢開大門
而入大怒來打
佛主
衆家丁

佛主三拳
二足打倒四丁
家丁
佛主
家丁

佛主打
倒家丁
站直入
廳
家丁

(๒๐๒) ถลันเข้าไป พวกคนใช้ยิ่งโกรธนัก รุมกันเข้าไปจะจับตัว--

(๒๐๓) แต่กลับถูกพระยูไลเตะถีบหกล้มจมคว่ำกระเด็นไป

(๒๐๔) พระยูไลกลับหลังเดินเรื่อย ๆ เข้าไป พอดีพวกแขกกำลังดื่มสุรามัวเมาส่รวลเฮเฮฮาตลกคะนองกันอยู่

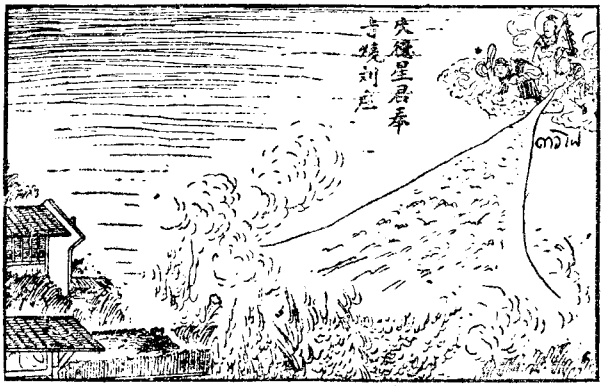

眾人一路
追赶佛主
而来

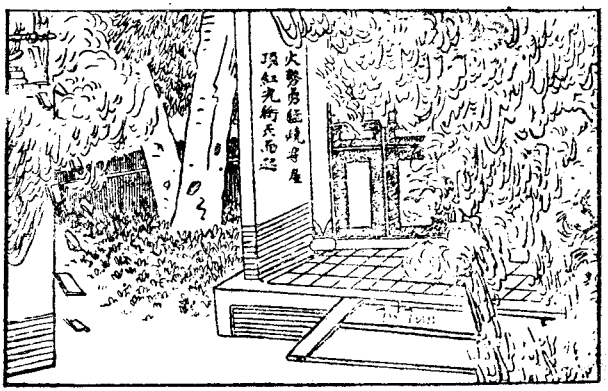
(๒๐๕) พระยูไลกระโดดขึ้นโต๊ะ เงื้อไม้เท้ากวัดแกว่งไปมา—

(๒๐๖) แล้วกิ่งหนีออกนอกประตู พวกเหล่านั้นต่างเตือดดาลเผ่นทะยานกวดตามเบื้นสิงคลี

(๒๐๗) พระยูไลเหลียวเห็นพวกนั้นวิ่งไล่มาเบื้นพรวน ก็เดินเชยกเพี่ยงขึ้นหน้า ยั่วให้พวกนั้นไล่ติด ๆ มา

眾女春
同声出口
觀看

火德星君奉
玉旨燒討庵

火勢烈燒尋庵
頂紅光衝天而起

(๒๐๘) พวกผู้หญิงที่กำลังกินเลี้ยงในห้องใน ได้ยินเสียงเอะอะเกรียวกราว ต่างรีบออกมาดูที่หน้าบ้าน

(๒๐๙) ขอกล่าวถึงบนสวรรค์ เง็กเซียนฮ่องเต้สั่งให้ฮวยเต็กแซคุง (ดาวไฟ) ไปจัดการกับมนุษย์ในโลกที่ถึงคราวรับเวรถูกไฟเผา ฮวยเต็กแซคุง รับคำสั่งแล้วก็ลงมา พอถึงบ้านแซ่เล้านั้น ก็ปล่อยไฟลงมาเผา

(๒๑๐) ไฟได้ไหม้ฮื้อซ้อน

聚女
眷見
大火
出燒
大美
驚人

佛主
眾人一路
緊追不捨
放鬆

你們不要追了回頭看看可有火嗎
佛主
眾人追至此處見佛主停住叫他們回頭看看有火嗎

(๒๑๑) พวกผู้หญิงอยู่หน้าบ้าน แลเห็นภายในเกิดเหตุมีไฟลุกโชน ก็ตกใจนัก ร้องเรียกหาคนช่วย ซึ่งไม่มีผู้ชายปรากฏมาช่วยสักคนเดียว

(๒๑๒) พวกผู้ชายที่ไล่กวดพระยูไล ก็กำลังวิ่งไล่คิด ๆ กันไป

(๒๑๓) พระยูไล บอกให้ พวก เหล่านั้น หันไป ดูข้างหลัง แลว่าไฟไหม้บ้านแล้วมิใช่หรือ

呀！這裏果然有大蟲
哈哈！吾的話不假嗎
衆人
佛主
大大驚
劉員外頭回見

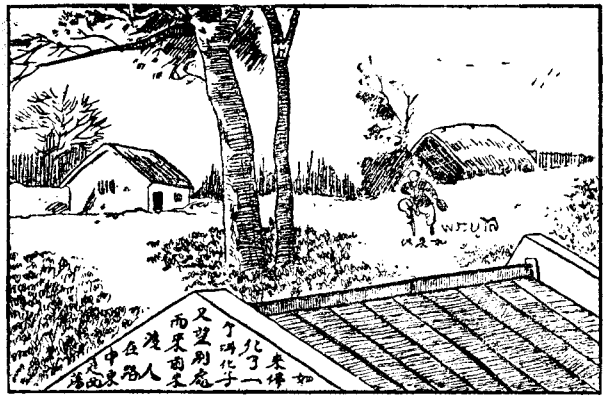

佛主
衆人拜謝佛主救命之恩

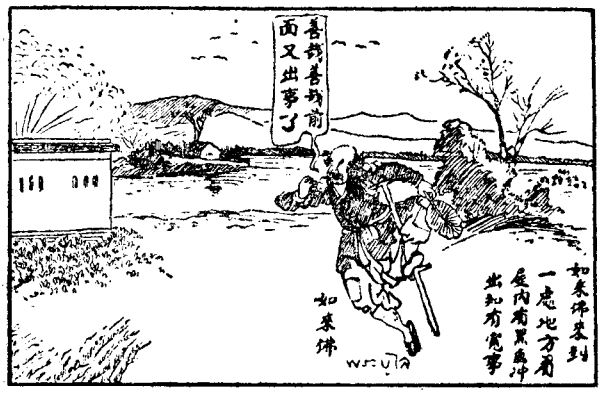

佛主又往別處去度人善

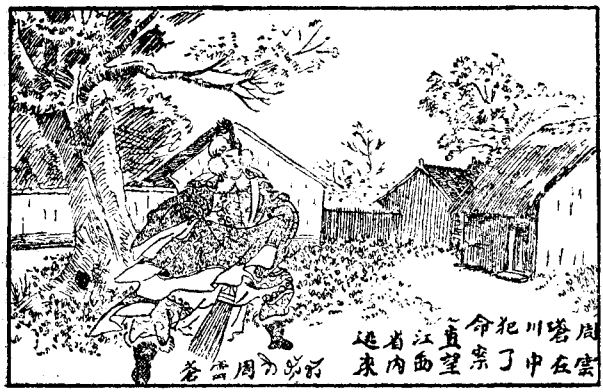
(๒๑๔) พวกเหล่านั้นเหลียวไปเห็นไฟไหม้จริงก็ตกใจ และรู้สึกว่าท่านผู้นี้ช่วยคนให้พ้นอันตรายแท้ทีเดียว—

(๒๑๕) จึงคุกเข่าลงคำนับขอบคุณ พระยูไลบอกให้ลุกขึ้น—

(๒๑๖) แล้วเดินต่อไป—

如来佛
化了一个叫化子
又望别处
而果因是
渡人
在路
中来
之落西

善哉善哉前面又出事了
如来佛
如来佛来到一处地方看见内有黑气冲出知有鬼事

虎雲塔在川中犯了命案直望江西省内逃来
前面有人追来

(๒๑๗) ถึงเมืองกังไซ—

(๒๑๘) ผ่านบ้านแห่งหนึ่ง แดเห็นควันไฟดำพลุ่งขึ้น ทราบว่าในไม่ช้าจะมีเหตุอันจำต้องช่วยเหลืออีก แต่เดินทางต่อไปก่อน ถึงเมืองซีชวน

๑๔ เรื่องจิวฮุ้งชัง กับเอียเองเม้ง

(๒๑๙) ชายคนหนึ่ง ชื่อ จิวฮุ้งชัง ตั้งแต่อายุได้ ๑๘ ปี ก็สำเร็จศิลปวิชามีฝีมือดี เชี่ยวชาญทั้งฝ่ายบู๊และฝ่ายบุ๋น แต่เป็นเจ้าชู้อย่างทารุณร้าย ล่วงประเวณีแล้วฆ่าหญิงเสีย เจ้าหน้าที่กำลังพยายามตามจับตัวได้หลบหนีเข้ามาในเมืองกังไซ พอถึงตำบลเง็กซัวกุ้ย ได้ยินคนพูดกันว่าที่บ้านยู่ซิ้ง มีชายชื่อ เอียเองเม้ง ตั้งโรงย้อไท้ฮั่วเปียเกก ทำการรับประกันเงินทองเข้าของคนที่จะส่งไปบ้านนอก พวกโจรถ้าเห็นย้อไท้ฮั่วแล้ว ก็ไม่กล้าแย่งชิง เพราะกลัวอำนาจด้วยมีคนฝีมือดีไว้ทั้งนั้น

太和錄員
宗錄說
到山如封大封非賜
玉意至和爲兄共明
楊英明
周宗錄

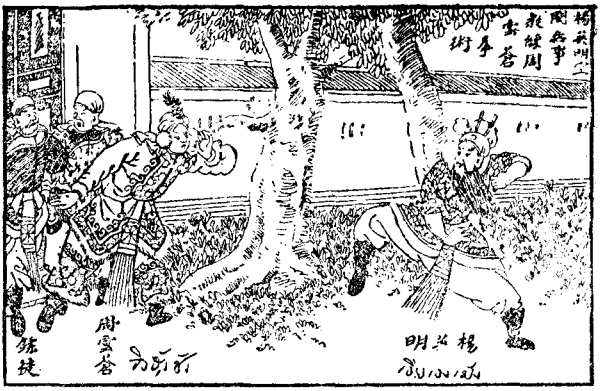

周宗錄
白銅玫色清楊英明
敬為弟
答應便
宗
錄英明
周宗錄扶

太和錄員
宗英雄
抱明鈴下雄明
兄弟為客真與英天把英
明英楊
劇

(๒๒๐) ฝ่ายจิวฮุ้งชังได้ยินข่าว จึงตรงไปที่ยู่ซึ่ง เข้าหาเอี๊ยเองเม้ง ขอพักอาศัยอยู่ด้วย เอี๊ยเองเม้งทราบว่าจิวฮุ้งชังเป็นผู้ร้ายหลบหนีมาก็ไม่เต็มใจให้พัก

(๒๒๑) แต่เมื่อจิวฮุ้งชังอ้อนวอนคร่ำครวญก็สงสาร ยอมให้อยู่ด้วย

(๒๒๒) วันหนึ่ง คนใช้เข้ามาแจ้งว่ามีแขกมาหาตั้ง ๓๖ คน เอี๊ยเองเม้งจึงออกมากับจิวฮุ้งชัง ไปรับที่หน้าประตู ทั้ง ๓๖ คนต่างมีวิชาและฝีมือดีทัดเทียมกันทั้งนั้น ได้ทราบชื่อเสียงเอี๊ยเองเม้งจึงพากันมาหา เมื่อเอี๊ยเองเม้งออกมารับและพาเข้าไปข้างในแล้ว ก็บอกชื่อและแซ่ของตนทั่วกัน พร้อมด้วยความประสงค์ที่มา เอี๊ยเองเม้งได้ฟังก็ยินดี พูดว่าท่านทั้งหลายเชิญมาร่วมสาบานเป็นพี่น้องกันเถิด คนเหล่านั้นดีใจด้วยสมปรารถนา พากันเข้าไปทำสัตย์สาบานในสวนดอกไม้และสนทนาปราศรัยพอเกิดความคุ้นเคยกันดีแล้ว ต่างถากลับ

楊元帥
國公事
飛雄周
雲蒼
爭術
楊元明
雄周雲蒼

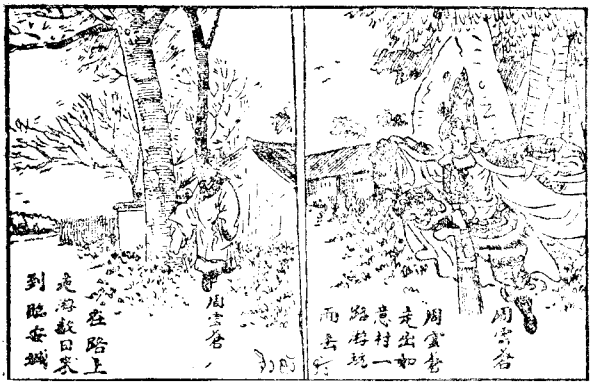

兄長吾想到外面去
海玩海玩
早回來免吾懸念
楊元明

太和鏢局
門外送出
楊元明

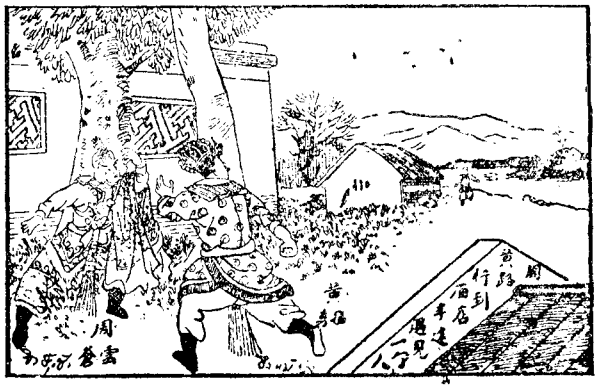
(๒๒๓) วันหนึ่ง เวลาว่างงาน เอี๋ยเองเม้งชวนจิวฮุ้งชัง ไปผีกซ้อมผีมือที่สนามหญ้าหลังบ้าน ขณะแสดงท่าพลิกแพลงอยู่ จิวฮุ้งชังเห็นว่าเอี๋ยเองเม้งเป็นคนมีผีมือดีจริง ก็จำกดเม็ดเชิงไม้ไว้ เมื่อสมควรแก่เวลาแล้ว ต่างกลับไปที่อยู่ของตน

(๒๒๔) ล่วงมาวันหนึ่ง จิวฮุ้งชังจะออกไปเดินเล่น จึ่งบอกลาแก่เอี๋ยเองเม้งว่าข้าพเจ้าขอออกไปเดินเที่ยวเล่น เอี๋ยเองเม้งยินยอม และกำชับว่าอย่าไปไกลนักจะมีอันตราย จิวฮุ้งชังรับคำ—

(๒๒๕) แล้วลำนับลาออกไป—

周雲各
周雲各走出如意村一路村坊而去
周雲各在路上走了數日來到臨安城

周雲各路遇好友黃猛勇
黃猛勇
周雲各
黃猛勇名和此次來到這里要尋個人代兄報仇

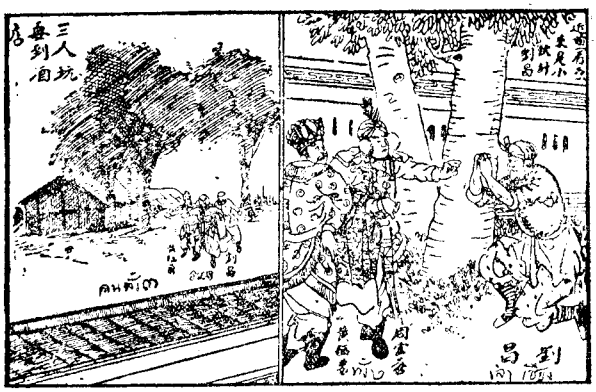

周雲各
黃猛勇
周雲各行到酒店午遇見一人

(๒๒๖) พอพ้นประตูบ้าน ก็มีความเบิกบานเหมือนนกที่ออกจากกรงขัง คิดว่าตั้งแต่เราอยู่ที่นี่แกร่วแซ่วอึดอัดใจมานานแล้ว ยังไม่เคยออกไปข้างไหนให้โล่งใจเลย คิดจะไปเมืองนิมอังซึ่งเขาล่ือกันว่าสนุกนัก จึงมุ่งเดินตรงไป

จิวฮุ้งชังได้อึงแมยังกับเล่าเชียงเป็นเพื่อน

(๒๒๗) พอจะเข้าประตูเมืองนิมอัง พบเพื่อนเดินทางผู้หนึ่งก็ดีใจ ถามว่าท่านจะไปไหน ชายผู้นั้นชื่อ อึงแมยัง เป็นโจร ขณะพบกับจิวฮุ้งชัง ก็ดีใจเหมือนกัน ตอบว่าข้าพเจ้าจะมาแก้แค้นขุนนางคนหนึ่งแทนน้องชายข้าพเจ้า จิวฮุ้งชังจึงชวนให้ไปพักสนทนากันที่โรงเตี๊ยมก่อน

(๒๒๘) พากันเดินไปตามทาง แลเห็นชายคนหนึ่ง คนนั้นชื่อเล่าเชียง เป็นถูกสมุนโจร

三人坑
要到酒
劉昌
周寶
武松
豐萊館
淫酒席
正豐萊
小廝時
四時蔬菜
三人指屋投宿
劉昌
周寶
武松
周寶
趙女婦不成寂就提刀跳窗去
周寶

(๒๒๙) เล่าเชียงแลเห็นคนทั้งสอง ก็คุกเข่าลงคำนับจิวฮุ้งชังชวนเข้าเป็นพวกตน ไปเที่ยวกัน—

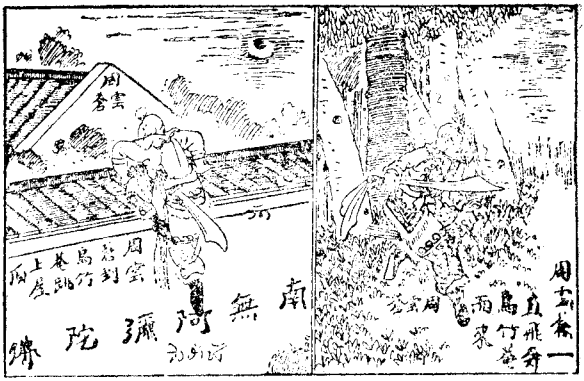
(๒๓๐) ครั้นถึงโรงเตียมเจียฮง พากันขึ้นไปดื่มสุราอยู่ชั้นบน กำลังเดียงกันอยู่นั้น แลเห็นหญิงคนหนึ่งที่ถนน กำลังลงจากเกี้ยวรูปโฉมสวยงาม เดินเข้าไปในวัด พวกสามคนนั้นมีความพอใจมาก

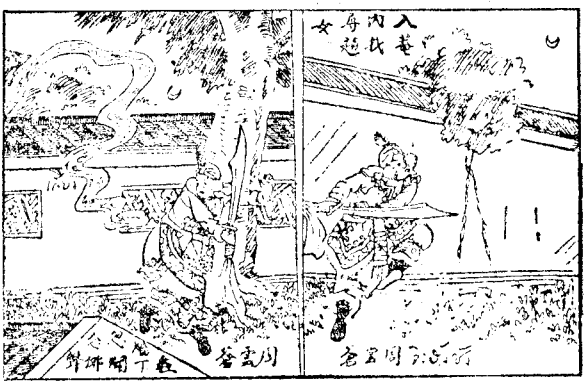
จิวฮุ้งชังเข้าหาผู้หญิง

(๒๓๑) กินกันอิ่มหนำแล้ว ลงไปพักนอนในห้อง

หญิงคนนั้นเป็นบุตรีขุนนาง มีคู่หมั้นแล้ว แต่คู่ตายเสียก่อนแต่งงาน จึงไปบวชที่วัด

ถึงเวลาเที่ยงคืน จิวฮุ้งชังซึ่งเป็นยอดเจ้าชู้ นอนไม่หลับให้กลัดกลุ้มเป็นกำลังเพราะนึกถึงแต่หญิงคนนั้นทุกลมหายใจ คิดเห็นว่าถ้าไปพูดทาบทามดูบางทีจะสำเร็จ ก็หยิบมีดโดดออกทางหน้าต่าง

南無阿彌陀佛
周雲奮
周雲奮到烏竹巷上屋跳行而來
烏竹巷
周雲奮一直飛奔

入內見趙女
周雲奮
周雲奮

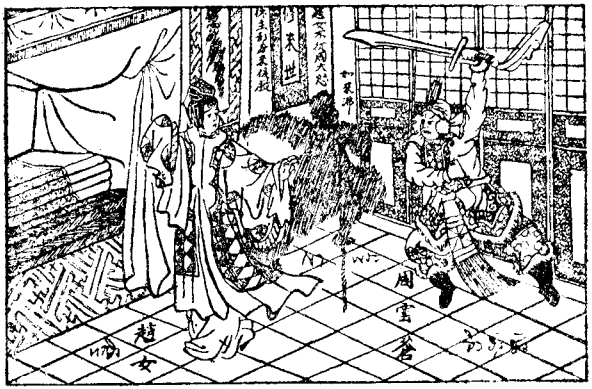

找到趙女推門入內
周雲奮向趙女求歡
趙女
周雲奮
周雲奮

(๒๓๒) เดินไปทางหลังวัดโอวเตกอัม อาศัยแสงเดือนพอเห็นทาง โดดขึ้นยังหลังคากำแพงวัด

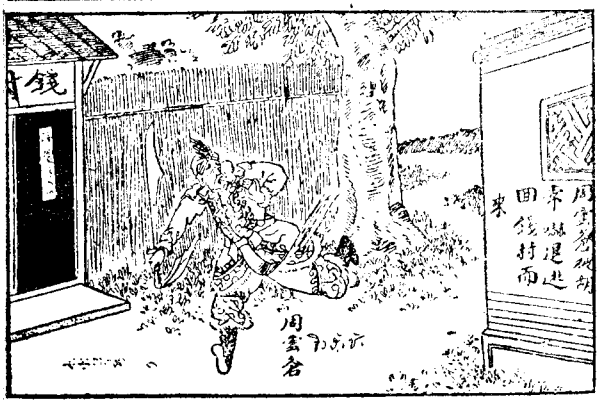
แลเห็นที่อยู่อาศัยกว้างขวาง มีห้องเล็กใหญ่เป็นอันมาก แต่ไม่ทราบว่าหญิงนั้นอยู่ที่ไหน มองหาอยู่ เห็นแต่พวกชีประชุมสวดมนต์อยู่หน้าที่บูชาพระ

(๒๓๓) จึงโดดลงจากกำแพง เดินไปถึงหลังห้องหนึ่ง ได้ยินเสียงสวดมนต์อยู่ข้างใน คิดว่าคงเป็นผู้หญิงคนที่ตนต้องการอยู่ในนั้นแน่

(๒๓๔) จึงเดินอ้อมไปที่ประตู เอามีดแงะประตูเข้าไปได้ หญิงนั้นเห็นชายเข้ามาก็ตกใจ ลุกขึ้นถามว่าเข้ามาในห้องนี้ทำอะไร จิวฮุ้งชังตอบว่าเพราะมีความรักเจ้า ต้องการเจ้าเป็นเมีย จึงมาหา

周雲客
趙女

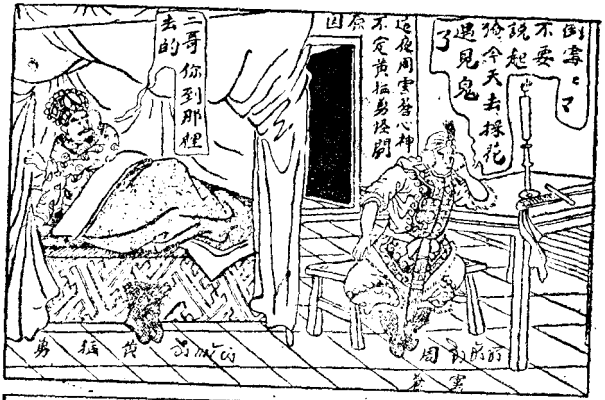

如來佛化身
周雲客

錢
周雲客

(๒๓๕) หญิงนั้นได้ฟังก็โกรธ ด่าว่าอ้ายสัตว์ ออกไปเดี๋ยวนี้โดยเร็ว จิวฮุ้งชังก็แกล้งยกมีดขึ้นขู่ว่าจะฆ่าเสีย

(๒๓๖) ทันใดนั้น แลเห็นผีโผล่เค้ามาหว่างกลาง แลบลิ้นยาวกลอกไปมา ก็ตกใจวิ่งผลุนออกไปโดยเร็ว ผีนี้คือพระยูไลจำแลงมาช่วยหญิง

(๒๓๗) จิวฮุ้งชังออกจากวัดได้ วิ่งพลางเหลียวหน้าเหลียวหลังด้วยความกลัวเป็นที่สุดที่แล้วว่าผีจะไล่ตามมา

倒霉！
不要說起
給今天去採花
遇見鬼了
這位周宅管心神
不定黃福易經劇
二哥你到那裡
去的

周無咽人在家煩悶出外散玩

你是什麼東西敢在這里無理
小看我們
勢力敢
他打完了把他拿
吾的名片
吾打
他送

(๒๓๘) โดดขึ้นโรงเตี๊ยมได้ เข้าไปนั่งอย่างขวัญหนีดีฝ่อ อยู่ในห้องปลายเตียงอึ่งแมย้ง สั่นสะท้านและเพ้อพึมพำ อึ่งแมย้งตื่นขึ้นมาชะเง้อถามออกไปว่า ยี่กอเกิดเรื่องอะไรหรือ จึงดูท่าทางผิดปกติ จิวฮุ้งชังบอกว่าไปถูกผีหลอกมาจากวัดโอวเตกอัม อึ่งแมย้งเห็นเป็นการขบขัน เลยลงนอนเสียตามสบาย

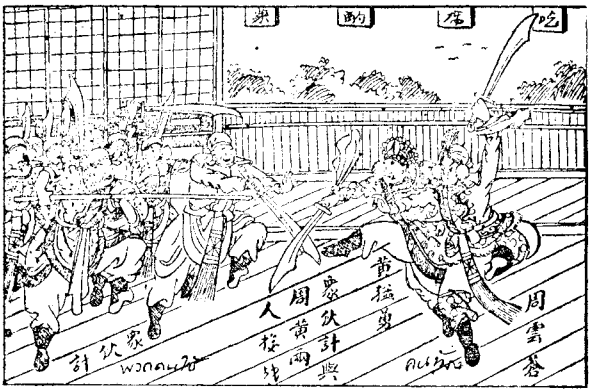
(๒๓๙) ต่อมาสัก ๔–๕ วัน จิวฮุ้งชังบอกกับอึ่งแมย้งว่า ตั้งแต่คืนที่ถูกผีหลอกมาแล้ว ไม่มีความสบายใจเลย ขอให้ไปเดินเที่ยวเล่นกันให้สบายใจสักหน่อย อึ่งแมย้งจึงสั่งให้เล่าเซี่ยงอยู่เฝ้าห้อง ทั้งสองออกเดินไปเที่ยวที่โซโอ๋ว รู้สึกอารมณ์รื่นเริงขึ้นมาก

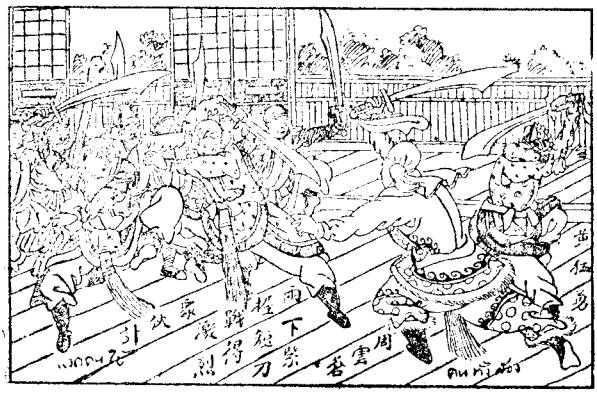
จิวฮุ้งชังฆ่าหลานอึ่งไจเสี่ยง

(๒๔๐) ณ ที่นั้น มีโรงเตี๊ยมไทชัวจิวเถ้า คนทั้งสองเข้าไปหมายจะซื้ออะไรกินกันเล่น นั่งลงเป็นนานไม่เห็นมีคนใช้เข้ามารับรอง ก็ตบโต๊ะร้องตะโกนว่าคนใช้ไปตายโหงเสียที่ไหนหมดหรือ จึงไม่เห็นหัวเลย

เจ้าของโรงเตี๊ยมเป็นหลานชายชุนนางอึ่งไจเสี่ยง ไม่สมัครใจจะค้าขาย กำลังคิดจะต้องการหากินทางว่าความ ได้ยินเสียงคนตะโกนอย่างไม่เกรงใจก็ออกมาดูหน้า และพูดอย่างหยิ่งว่า เองรู้หรือไม่ว่าที่นี่เป็นที่อะไร จึงถือดีมาส่งเสียงอย่างไพร่สุด

黃猛勇
周蒼雲
計伏衆
福將

計伏衆
黃猛勇
周蒼雲
人衆前上計衆福

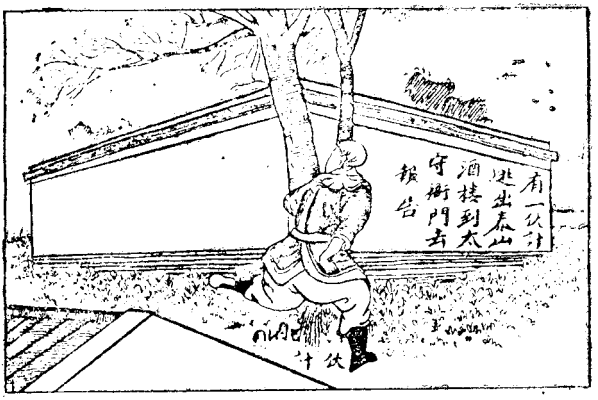

計伏衆
周蒼雲
猛勇黃
下程雙鋒
刀紫烈得急

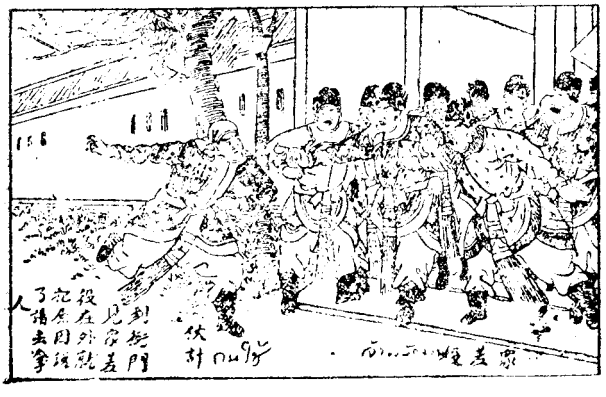
(๒๔๑) จิวฮุ้งชังเบี้นคนมุทะลุโกรธง่าย ถถันเข้าไปเอามีดพ้นถูกคอขาด

(๒๔๒) คนใช้เห็นนายตายก็ตกใจแถะโกรธ วิ่งเข้าไปจะฆ่าแก้แค้นแทนนาย

(๒๔๓) ต่อสู้กันเต็มพักใหญ่

有一伙計
逃出后山
酒樓到太
守衙門去
報告

到衙門
見官差
殺在外就
死用拒
了捕去拿
人

(๒๔๔) จิวยุ้งชังเห็นว่าถ้าทำอ่อนแอสู้คนใช้ไม่ได้ จะขายหน้า จึงแข็งใจรวมกำลังสะอึกเข้าไปฟันซ้ายป่ายขวาเบื้องจ้าละหวั่น ฆ่าพวกคนใช้ตายลงสามสี่คน

(๒๔๕) คนใช้ผู้หนึ่งตกใจ เล็ดลอดหนีไป—

(๒๔๖) ไปถึงที่พักเจ้าพนักงาน บอกว่านายโรงเตี๊ยมถูกผู้ร้ายฆ่า ขอให้ไปช่วยจับตัว—

宋兵設計
宋兵設疑兵伏計各執甲刀飛奔風山街而來

周人黃與山賊交戰
周黃猛勇

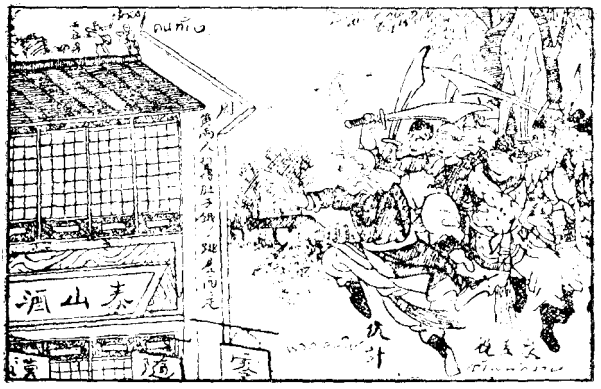

宋兵設計
周黃二人施展勇力全無招架打得十分起勁
黃猛勇
周黃

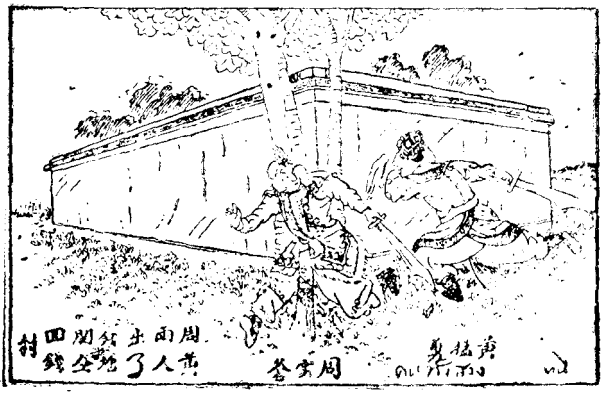
(๒๔๗) แล้วนำพวกเจ้าพนักงาน พร้อมสรรพด้วยเครื่องยาวุธวิ่งไป

(๒๔๘) พอไปถึง ก็พบผู้ร้ายกำลังจะหนี

(๒๔๙) พวกเจ้าพนักงานก็ตรงเข้าไปจะจับ

周宝舍
一个去
杀周贵
两人又
杀了二
个伙计
杀了伙计
伙计

杀了伙计
伙计

封
周宝舍
杀了周贵
两人又
杀了伙计
四个
伙计
黄松涛

(๒๕๐) เกิดต่อสู้กันเป็นตะลุมบอน ถูกผู้ร้ายฆ่าตายดง สองคน

(๒๕๑) แต่สองสหายเห็นว่าจะเอาชนะไม่ไหว ก็โดดหนีขึ้นไปบนหลังคา พวกเจ้าพนักงานก็หมดความสามารถที่จะขึ้นไปติดตาม

(๒๕๒) สองสหายเห็นว่าไม่มีใคร ๆ ตามมาแล้ว ก็ลงจากหลังคา ออกเดินไปแวะซื้อสุราและของกินอย่างใจเย็น จนอิ่มหนำหายเหน็ดเหนื่อย

(๒๕๓) ก็พากันเดินทางต่อไป

เจ้าพนักงานตามจับจิวฮุ้งชัง

(๒๕๔) ฝ่ายพวกคนใช้กับเจ้าพนักงาน เห็นผู้ร้ายทั้งสองหนีไป จึงปรึกษาหารือกัน

(๒๕๕) ตกลงไปแจ้งแก่เจ้าเมืองให้ทราบ

เจ้าเมืองนี้ชื่อ เซาลิงเฮา ตั้งอยู่ในยุติธรรม วันนั้นเมื่อออกว่าราชการ ได้ยินพวกเจ้าพนักงานมารายงานว่า ที่ถนนหงซัวโกย เจ้าของโรงเตี๊ยมไทซัวจิวเล้า ชื่อ อึงหก ถูกผู้ร้ายสองคนฆ่า รวมทั้งคนใช้ก็ตายอีกด้วย

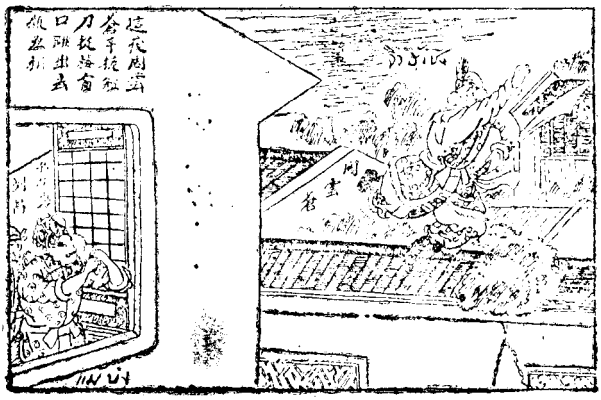
(๒๕๖) เจ้าเมืองทราบเรื่อง มีความโกรธมาก จึ่งให้เจ้าพนักงานพาไปชันสูตรศพที่ไทซัวจิวเล้า ครั้นไปถึง เห็นอึ่งหกนอนตายคอขาดอยู่กับคนใช้อีกหลายศพ จึ่งสั่งให้คนใช้นอกนั้นจัดการเก็บศพแล้ว กลับไปที่ศาลาว่าการเมือง—

(๒๕๗) สั่งให้เจ้าพนักงานไปตำบลจี๋ตังกุ้ย กับตำบลยิ่นฮั่วกุ้ยบอกให้นายอำเภอมาหา นายอำเภอตำบลจี๋ตังกุ้ย ชื่อซิงฮั้งเม้ง นายอำเภอตำบลยิ่นฮั่วกุ้ย ชื่อ งุ้ยตังจิว ได้ทราบคำบัญชาก็รีบมาหา และเข้าไปคำนับตามธรรมเนียม เจ้าเมืองเล่าเรื่องที่ผู้ร้ายฆ่าคนตายโดยถี่ถ้วนแล้ว สั่งให้ออกประกาศจับผู้ร้าย นายอำเภอทั้งสองก็รับคำสั่งไปทำตามหน้าที่

(๒๕๘) เมื่อนายอำเภอไปแล้ว เจ้าเมืองให้พวกเจ้าพนักงานช่วยสืบจับอีก สั่งว่าเมื่อได้ตัวผู้ร้ายให้รีบส่งมาโดยเร็ว

宋江想
快快出門
去先拿我們二位

哈哈老哥哥我們已經
要是這光明不是小弟給口今天
吾們到城上面到處的
兩軍相
將名泰
頂上的人
頭取
看他什麼人來
拿吾
關雲長
好說勝
孫武子
相女試
手段
吾們是走高飛亂
國舞不光
真是寫天
動地的大
只好了

這花園
合手統領
刀校場前
口雖出去
機密事
關雲長

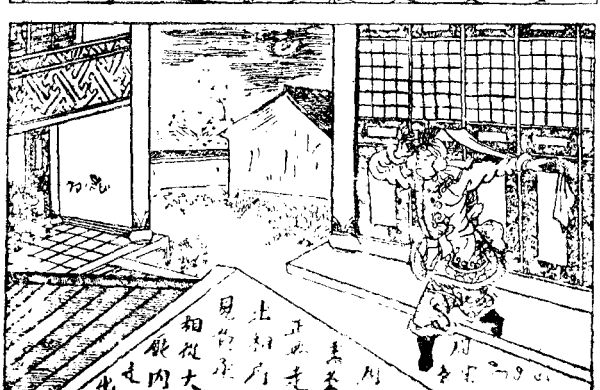
(๒๕๙) พวกเจ้าพนักงานรับคำสั่งแล้ว พากันยกออกไปถึงตำบลไหนที่เงียบสงัด เห็นว่าผู้ร้ายคงซุ่มซ่อนอยู่ พากันเข้าไปตรวจค้นก็มิได้พบร่องรอย

(๒๖๐) ฝ่ายสองสหายกลับไปยังที่อยู่แล้ว อึ่งแมยังยังกลัวเจ้าพนักงานจะมาจับ บอกแก่จิวฮุ้งชังให้หนีไปอยู่เสียเมืองอื่น จิวฮุ้งชังได้ฟังก็หัวเราะว่า ท่านกลัวแล้วหรือ ฆ่าคนเพียงไม่เท่าไรก็ถึงกับจะต้องหลบหนีไปอยู่เมืองอื่น คืนนี้ข้าพเจ้าจะไปฆ่าไจเสี่ยงเอาศีรษะมาให้ท่านชม และขอให้คอยดูว่าจะมีใครจับข้าพเจ้าได้หรือไม่ อึ่งแมยังได้ฟังก็ตกใจ ค่อยพูดเอาใจว่าท่านอย่าเข้าไปหาอันตรายเลย

(๒๖๑) จิวฮุ้งชังไม่ยอมฟังเสียง พอเวลาค่ำก็หยิบมีดคู่มือ โดดออกไปทางหน้าต่าง จะไปเอาชีวิตไจเสี่ยง อึ่งแมยังกับเถ้าเชียงเห็นจึงออกมายืนที่หน้าต่าง ร้องสั่งว่าขอให้ระวังจงมาก จิวฮุ้งชังตอบว่าเข้าใจแล้ว ก็มุ่งหน้าไป

周公爺在屋
面上探看此
相貨君奈
卧房
行刺
到
相
府
上
房
跳
屋

周公爺把寶相抓在懷內
在屋上馬上一翻身下

相抓大臣

จิวฮุ้งชังขโมยของวิเศษแห่งไจเสี่ยง

(๒๖๒) พอถึงบ้านไจเสี่ยง จิวฮุ้งชังโดดขึ้นไปบนหลังคาห้องกำแพง มองดูเห็นห้องทางด้านตะวันออกมีแสงไฟส่องสว่างอยู่ เข้าใจว่าเป็นห้องนอนของไจเสี่ยง จึ่งเอาเท้าเกี่ยวข้างบนห้อยหัวลงมามองไม่เห็นไจเสี่ยง เห็นแต่ฮูหยินภริยาไจเสี่ยงนอนหลับอยู่บนเตียง—

(๒๖๓) ก็ลงมา ย่องเข้าไปขโมยเพชรพลอยและเครื่องทองรวมห่อแล้ว เขียนคำโคลงบอกชื่อจิวฮุ้งชังไว้ที่ฝาห้องด้วย

(๒๖๔) พอเขียนเสร็จ เดินออกจากห้องจะกลับ แลเห็นไจเสี่ยงกับนาย ทหารคนสนิทเดิน มาจากกลาง ชาลาดิกจะเข้าห้องนอน—

黃丞相

家衛士
打死一个衛士
取出飛鏢
周雲啓

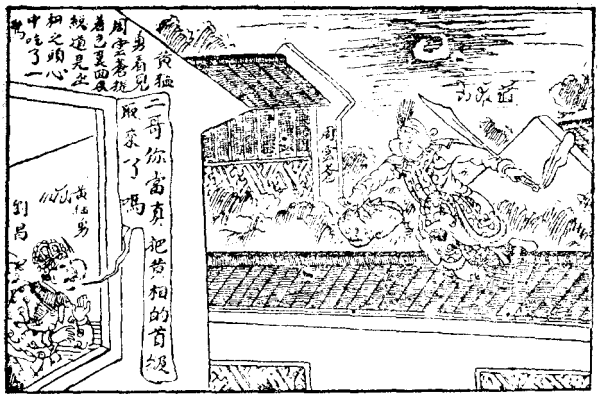

周雲啓

(๒๖๕) ก็ตรงรี่เข้าไป จะฟันไจเลี่ยง นายทหารเห็นคนจะทำร้ายนาย ก็เข้าต่อสู้บ้องกัน ทหารอีกคนหนึ่งตะโกนด่าว่าอ้ายโจรวายร้ายกล้าเข้ามาหาที่ตายถึงในนี้

(๒๖๖) จิวฮุ้งชังได้ฟังก็โกรธ ชักเอาลูกศรมือพุ่งตรงไปถูกทหารที่ด่านั้นล้มตายลง

(๒๖๗) พวกทหารเห็นดังนั้น จึ่งเข้าห้อมล้อมรุมรบอยู่พักหนึ่ง แต่จิวฮุ้งชังโดดขึ้นหลังคาหนีไป

ไจเลี่ยงคนนี้ชื่อ อิงกุนฉิน เผอิญคืนวันนั้นคิดราชการอยู่จนดึก พอเดินจะถึงห้องก็พบคนจะทำร้าย ตกใจเป็นอันมาก ถ้าไม่ได้ทหารคนสนิทช่วยก็คงเสียชีวิต เมื่อผู้ร้ายหนีไปแล้ว พวกทหารจึงแจ้งให้ไจเลี่ยงทราบ ไจเลี่ยงสั่งให้ทหารคอยเฝ้ายามอยู่รุ่งขึ้นจึงไปตามจับ

黃祖舅
劉岳

周雲蒼
黃祖舅

周雲蒼
劉岳

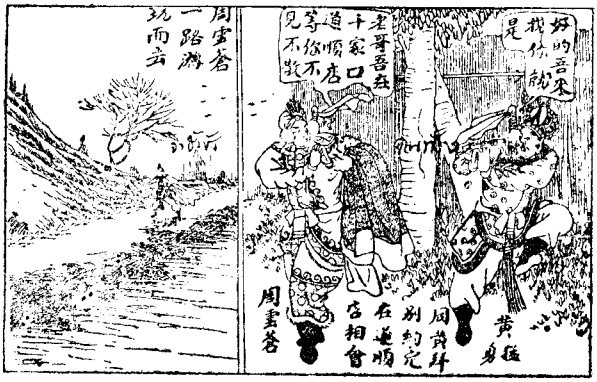
(๒๖๘) ฝ่ายจิวฮุ้งชังหนีไปได้แล้ว กลับไปที่อยู่ อึ่งแมยังกับเล่าเชียงยืนคอยดูอยู่ที่หน้าต่าง เห็นจิวฮุ้งชังถือห่อผ้ามาก็ตกใจ ถามว่า ท่านเอาศีรษะไจเสี่ยงมาได้จริงหรือ จิวฮุ้งชังว่า ไม่ใช่ศีรษะดอก แต่เป็นของวิเศษเท่านั้น—

(๒๖๙) แล้วแก้ห่อผ้าให้ดู บอกว่าท่านต้องการเอาไปใช้บ้างก็ได้ อึ่งแมยังเห็นในห่อผ้ามีกำไลหยกเพชรพลอยเป็นของฮูหยินทั้งนั้นไม่กล้าเอา

(๒๗๐) ส่วนเล่าเชียงเห็นแล้วก็อยากได้ จิวฮุ้งชังหยิบพลอยให้สิบเม็ด เล่าเชียงดีใจคุกเข่าลงคำนับ แล้วต่างก็เข้านอน

周黃一同
奔他鄉
劉昌出門
來恭送
劉昌
周雲峯
黃猛勇

二哥吾要去找吾的
兄長仇人報你
捨了
老哥吾們到
何處去玩
玩吧
於半途中
路見仇敵
黃猛勇
當明周雲峯
周雲峯
黃猛勇

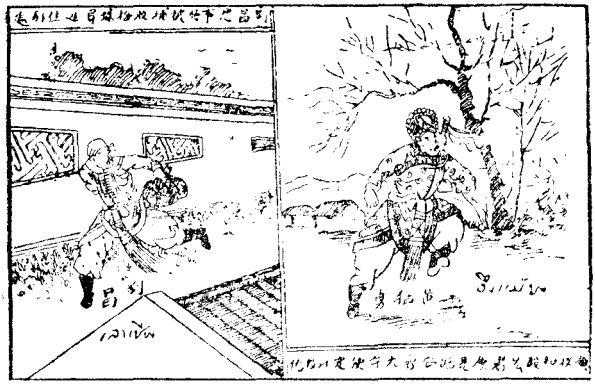

好的吾來
我仇就
是
黃猛勇
周黃拜
別約定
在通順
客相會
老哥吾去
十家口
通順店
等你不
見不散
周雲峯
周雲峯
一路游
玩而去

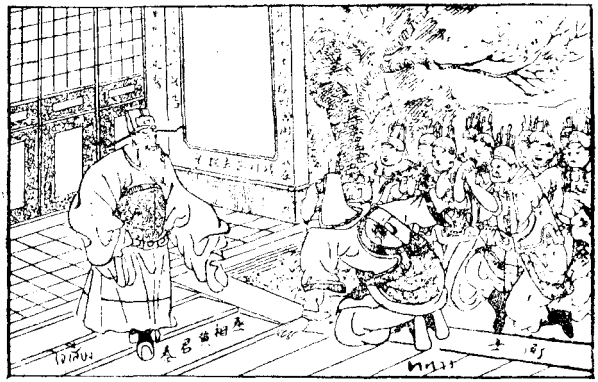
(๒๗๑) รุ่งขึ้น จิวฮุ้งชังบอกอึ่งแมย้งว่า วันนี้เราไม่มีอะไรจะทำไปเที่ยวเมืองอื่นดีกว่า อึ่งแมย้งก็เห็นด้วย จึ่งให้เล่าเซี่ยงอยู่เฝ้าห้อง

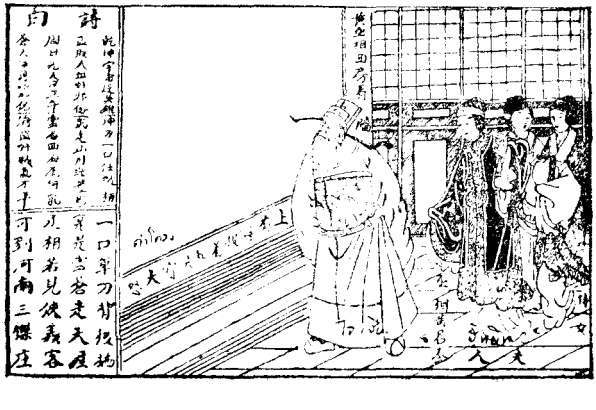
จิวฮุ้งชังกับอึ่งแมย้งไปเที่ยวและจากกัน

(๒๗๒) สองสหายออกจากที่อยู่เดินไป ไม่ช้าก็ออกพ้นจากเมืองนิมอัง

(๒๗๓) เดินมาตามทาง จิวฮุ้งชังปรึกษาว่าเราจะไปเที่ยวที่ไหนกันดีแน่ อึ่งแมย้งบอกว่าข้าพเจ้าจะขอไปทำการแก้แค้นคนที่ทำร้ายน้อง จิวฮุ้งชังพูดว่าถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าจะไปคอยท่านที่เชยเกเต้า โรงเตี๊ยมยี่ห้อทงสุน ท่านต้องไปถึงที่นั่นตามเวลา ทั้งสองจึ่งลาจากกันไป จิวฮุ้งชังเดินเที่ยวที่ต่าง ๆ ตามสบายใจ

詩
一口寒刀指虎鬚
英雄豈肯走天涯
相如若見伏義客
可到河南三堡庄

เล่าเชียงหนี

(๒๗๔) ฝ่ายองแมยังสืบหาตัวคนทำร้ายน้องชาย ไปถึงร้านขายอาหารแห่งหนึ่ง ทราบเค้าเงื่อนว่าคนที่ทำร้ายเป็นชาวเมืองนิมอัง เป็นเจ้าเมืองเชาดินเฮ้า จึงคิดหาอุบายไปฆ่าเจ้าเมืองนั้น

ฝ่ายเล่าเชียง ตั้งแต่คนทั้งสองออกไปแล้ว นึกหวาดกลัวเจ้าพนักงานจะมาค้นจับ จึงเก็บพลอยกับเสื้อผ้าต่าง ๆ แล้วเผ่นออกจะหนีไปเมืองอื่น

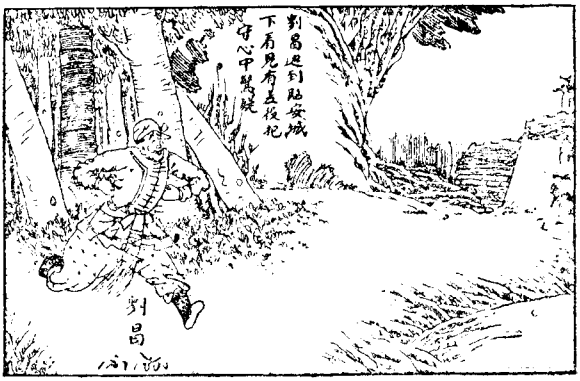
องไจเสี่ยง (ที่ถูกจิวฮุ้งชังขโมยของ)

(๒๗๕) ฝ่ายองกุนฉินผู้ไจเสี่ยง ได้สั่งให้พวกทหารออกสืบจับผู้ร้าย พวกทหารที่พากันสืบค้น ทราบระแคะระคายที่อยู่คนร้ายแล้วก็คุมกันไปที่นั้น แต่คนทั้งสามได้ออกไปเสียก่อนแล้วกลับมารายงานแก่ไจเสี่ยง

(๒๗๖) ขณะที่พวกทหารกำลังสืบหาตัวคนร้าย อยู่ทางน้องกุนฉินแลเห็นที่ผนังห้องมีคำโคลงรอยเขียนใหม่ ๆ และผู้ร้ายเซ็นชื่อออวดกล้าไว้อีกด้วยว่า จิวฮุ้งชัง จึงทราบว่าทรัพย์สมบัติอันมีค่าก็หายไปด้วยอีก มีความโกรธแค้นเป็นอันมาก หันมาบอกฮูหยินว่าอ้ายผู้ร้ายรายนี้ทำหยามน้ำหน้ามากนัก ต้องสั่งให้เจ้าเมืองจับตัวให้จนได้ จึงบอกให้คนใช้ตามตัวเจ้าเมืองมา

相左前

太守曹連孝
人家

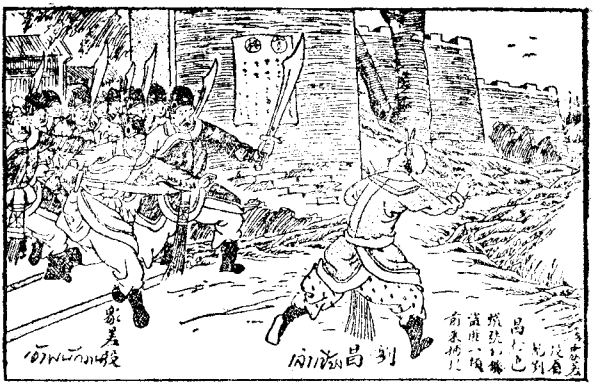

劉昌
劉昌迎到貼安城
下看見有五夜叉
守心中驚疑

(๒๗๗) เจ้าเมืองข่าถินเฮ้าริ่บมาหาไจเสี่ยง เมื่อไจเสี่ยงเล่าเรื่องที่ผู้ร้ายชื่อจิวฮุ้งชังได้ ชโมยเพชรพลอย ของมิราคา หลายอย่างไปแล้วจะประทุษร้ายไจเสี่ยงเสียด้วย ขอให้เจ้าเมืองจับตัวให้ได้ภายในสามเดือน เจ้าเมืองรับคำสั่งแล้วลาไป

(๒๗๘) เมื่อไปถึงที่อยู่ เจ้าเมืองให้คนไปตามนายอำเภอจีคิ้งกุ้ยกับนายอำเภอยิ่นฮั่วกุ้ยมาปริกษา นายอำเภอจีคิ้งกุ้ยว่าผู้ร้ายยังคงไปไม่พ้นเมืองนี้ ควรสั่งเจ้าพนักงานให้เฝ้าประตูเมืองทั้งสี่ทิศ ถ้าส่งสัยคนที่ออกไป ก็ค้นดูคงจับได้แน่ เจ้าเมืองได้ฟังก็เห็นด้วย จึงสั่งเจ้าพนักงานให้ทำตามนั้น และวางสินบนว่าถ้าจับตัวจิวฮุ้งชังได้จะให้รางวัล ๑๒๐๐ ตำลึง เมื่อพวกเจ้าพนักงานไปทำตามหน้าที่แล้ว นายอำเภอทั้งสองก็ลาไป

เล่าเชียงถูกจับส่งไจเสี่ยง

(๒๗๙) ฝ่ายเล่าเชียง ออกจากที่อยู่จะไปเมืองอื่น พอถึงประตูเมือง เห็นเจ้าพนักงานยืนเป็นกลุ่มอยู่อย่างประหลาด คิดว่าคงจะตักจับจิวฮุ้งชังเป็นแน่ ก็รีบเดินออกประตูเมือง

劉昌

劉昌
劉昌

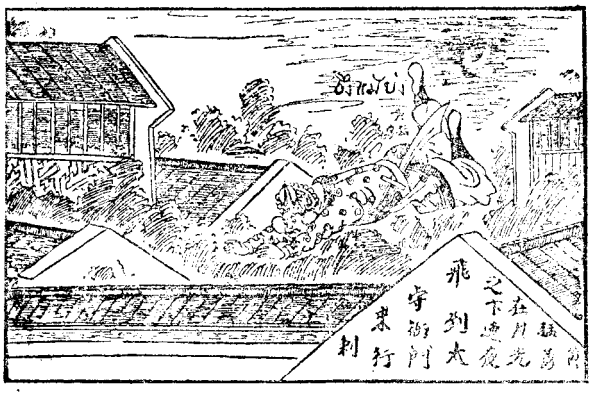

劉昌

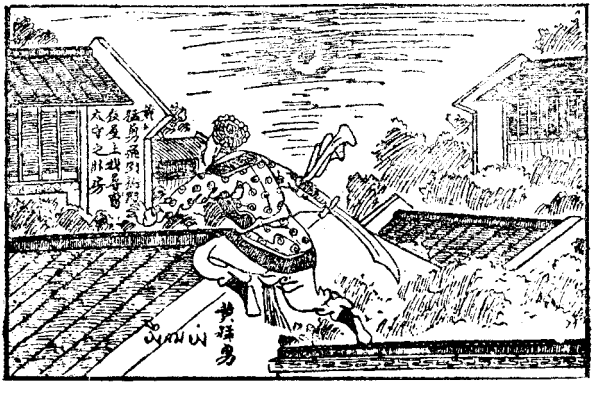
(๒๘๐) เจ้าพนักงานมีความสงสัยจึงตามออกไป เล่าเชียงเห็นเช่นนั้นก็วิ่งหนี

(๒๘๑) เจ้าพนักงานออกไล่ตามก็จับตัวได้ เล่าเชียงว่าเรามิได้ทำความผิดอะไร จะจับเราด้วยเหตุไร เจ้าพนักงานว่าเมื่อไม่ทำผิดเหตุไฉนจึงวิ่งหนี พลางนำตัวไปส่งเจ้าเมือง

(๒๘๒) เจ้าเมืองกำลังออกว่าราชการ เห็นเจ้าพนักงานจับผู้ร้ายมา ถามชื่อและแซ่แล้ว บอกให้เจ้าพนักงานค้นตัว ได้พลอยสิบเม็ด เล่าเชียงเห็นว่าจะปฏิเสธไม่พ้นแล้ว จึงรับสารภาพว่าจิวฮุ้งชังขโมยได้จากบ้านไจเสี่ยง เขาแบ่งให้บ้าง เจ้าเมืองจึงให้นำตัวไปส่งไจเสี่ยงและตนเองก็ไปด้วย

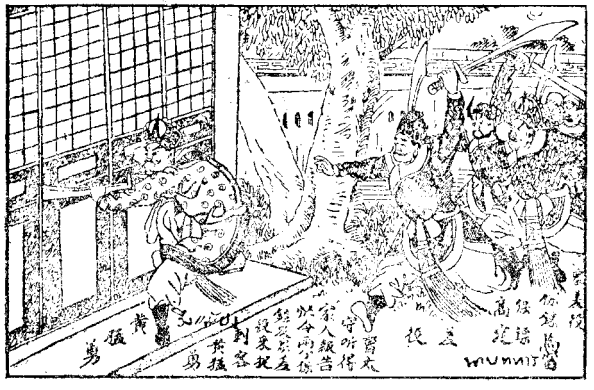
(๒๘๓) เมื่อถึงไจเสี่ยงแล้ว รายงานว่าจับผู้ร้ายได้คนหนึ่งพร้อมด้วยของกลาง พลางส่งพลอยสิบเม็ดให้ ไจเสี่ยงชมเชยเจ้าเมืองว่ามีความสามารถจริง แล้วสั่งให้เอาตัวผู้ร้ายไปขังไว้ก่อน เจ้าเมืองก็ลากลับ

อึ่งแมยังถูกจับ

(๒๘๔) ฝ่ายอึ่งแมยัง ยังคิดทำการแก้แค้นแทนน้องชาย วันหนึ่งเวลาค่ำ ตรงไปยังบ้านเจ้าเมืองนิมอังเพื่อฆ่าเสี่ย ครั้นถึงบ้านเจ้าเมืองเวลากลางคืน ก็โดดขึ้นไปบนหลังคา–

(๒๘๕) มองหาห้องนอนเจ้าเมืองว่าจะอยู่ที่ไหน

這夜府內人家有事出庭有人上屋看不知有人

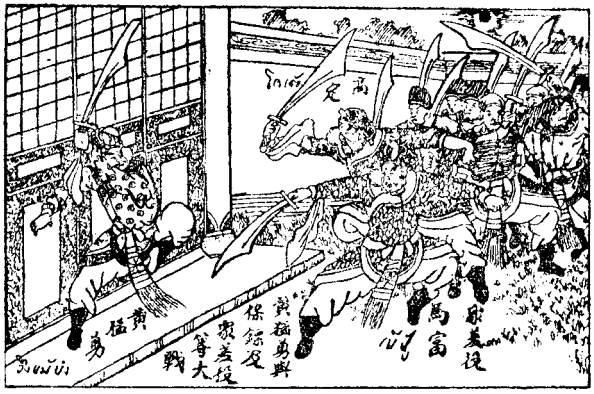

高俅道

高俅道

(๒๘๖) คนใช้เจ้าเมืองกลับจากธุระ แลเห็นคนยืนบนหลังคา–

(๒๘๗) จึงเข้าไปบอกเจ้าเมือง เจ้าเมืองสั่งให้บอกนายทหารชื่อเบ๊ปู้ กับ โกเต้ง แลเจ้าพนักงานมาจับ เมื่อพวกนั้นมาถึงก็พอเห็นอึ่งแมยังซึ่งลงจากหลังคา กำลังเอามีดแงะประตูห้องรับแขก–

(๒๘๘) ก็ร้องว่าอ้ายนี่บังอาจจริง อึ่งแมยังตกใจเหลียวหลังดูเห็นพวกเจ้าพนักงาน ก็กรากเข้าสู้

高定
黃猛勇
武猛勇與保信及衆土役等大戰
高富
眾土役

羅刹腿狹
再加短刀
兩保鏢
金刀侠战
黃猛勇
高定
高富

衆土役
如來佛
黃猛勇
吹青風
飯就口
猛等不
看見保
行到此
海游
如來
高定
高富

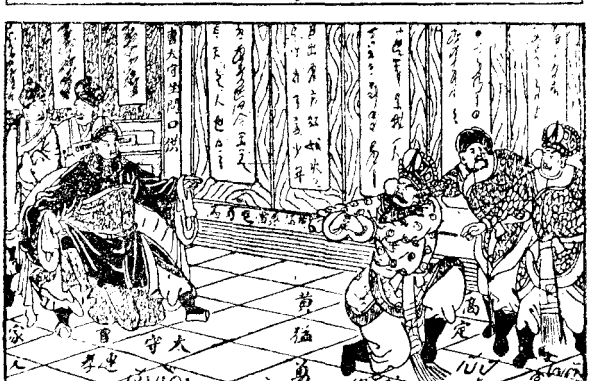
(๒๘๙) แต่อีกเมื่อฝ่ายหนึ่งมากคนด้วยกัน อึงแมยังจึงได้เพียงป้องกันตัวไว้

(๒๙๐) พวกนั้นเห็นว่าผู้ร้ายฝีมือดี ต่างพยายามช่วยกันเต็มกำลัง แต่ก็เข้าถึงตัวไม่ได้

(๒๙๑) พอดีพระยุไลทราบทางญาณ ว่าพวกเจ้าพนักงานนั้นสู้ฝีมือผู้ร้ายไม่ได้ จึงแปลงเป็นคนขอทานมาช่วยเข้าอีก

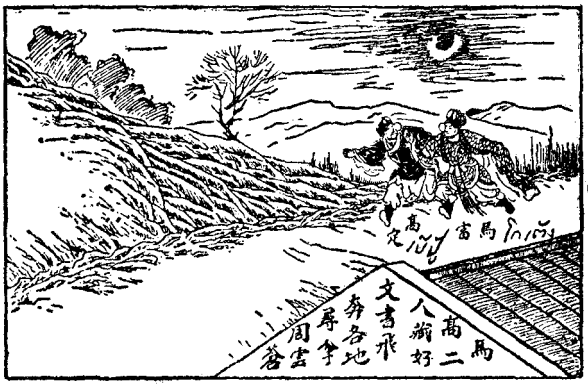

(๒๙๒) ครั้นเขาจับผู้ร้ายได้ ก็หายตัวไป พวกเจ้าพนักงานนั้นก็เป็นอันเข้าใจว่าพระมาช่วย

(๒๙๓) ทหารนำผู้ร้ายไปส่งเจ้าเมือง

(๒๙๔) เจ้าเมืองได้ส่วนชื่อและแซ่แล้ว ตั้งกระทู้ถามว่ามาทำร้ายด้วยเหตุอะไร อึ่งแมยังด่าว่าอ้ายชาติใจร้ายอัปรีย์กูพี่น้องสองคนตายอยู่ในเงื้อมมือของมึงแล้ว มึงจะต้องถูกจิวฮุ้งชังแก้แค้นแทนกูจนได้

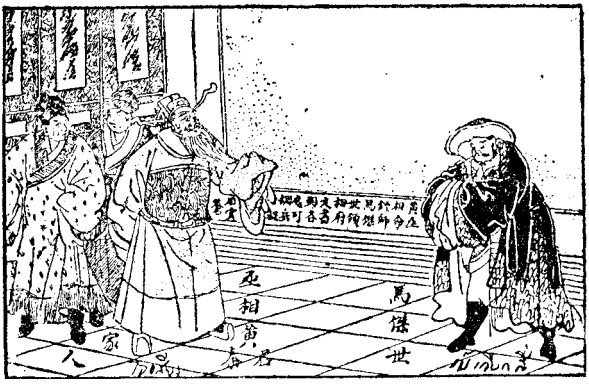

高二爲
高二爲
高二爲

(๒๙๕) เจ้าเมืองได้ยินยอกซือจิวฮุ้งชัง ก็คิดว่าคงเป็นหัวหน้าโจรแน่ จึงมอบอาชญาสิทธิ์ให้นายทหารทั้งสองจับจิวฮุ้งชังและเมื่อมีเหตุอย่างไรก็ฆ่าเสียได้ และสั่งให้เอาตัวอึ่งแมยังไปคุมขังไว้

เบ๊ปู้ กับ โกเต้ง ออกตามจับจิวฮุ้งชัง

(๒๙๖) ทหารทั้งสองนั้นรับคำสั่งแล้ว ก็ยกจากเมืองนิมอัง เดินทางไปพักอยู่ค่ายละ ๓–๔ คืน เพื่อติดตามผู้ร้าย แต่ยังไม่ได้ร่องรอย

(๒๙๗) ฝ่ายไจเสี่ยงอึ่งกุนฉิน รู้ว่าเจ้าเมืองจับคนร้ายได้อีกหนึ่งคนก็ดีใจ แต่ไม่ได้เพชรพลอย จำต้องสั่งจับจิวฮุ้งชังให้ได้

為世傑
丞相黃石公
家人

為世傑
取得了書路尋孔雲
文一找重周蒼

孔家兄弟兩人各家生活
家人
十八工倫
家人
孔
克
孔
志
克
孔
孔
孔

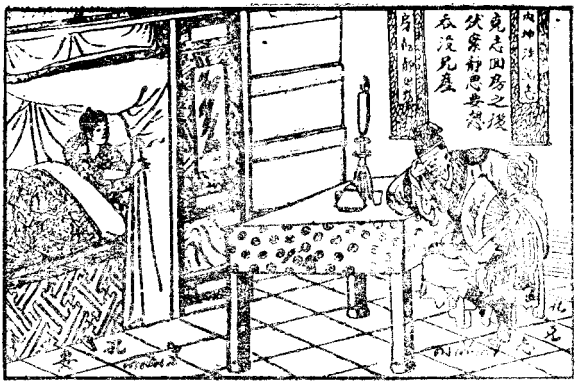
(๒๙๘) จึ่งมอบอาชญาสิทธิให้นายทหารครูมวยชื่อ เบี๊ยเกี๊ยดสี่ไปตามจับจิวฮุ้งชัง

เบี๊เกี๊ยดสี่ออกตามจับจิวฮุ้งชัง

(๒๙๙) เบี๊เกี๊ยดสี่รับคำสั่งแล้ว คำนับลาออกจากเมืองนิมอังไป ในใจก็นึกว่า จิวฮุ้งชังคนนี้ชื่อเสี่ยงมานานแล้วในเชิงมวย การที่จะจับมันคงไม่สู้ง่ายนัก

๑๔ เรื่องน้องม่าพี่

(๓๐๐) มีบ้านแห่งหนึ่งในเขตอำเภอเกี๊ยดกุ้ย ตำบลเกชิง มีพี่น้องสองคน พี่ชื่อ คั้งเคี๊ยกเก เป็นคนใจดี ภริยาชื่อหลี่ฮูหยิน เป็นคนซื่อสัตย์ มีบุตรอายุ ๕ ขวบ น้องชื่อ คั้งเคี๊ยกจี้ เป็นคนทุจริต ภริยาชื่อ อิมสี่ เป็นคนดุร้าย ยังไม่มีบุตร พี่น้องทั้งสองก็ใช้ทรัพย์สมบัติในกองเดียวร่วมกันมานาน และยังอยู่ในบ้านเดียวกันนั้น ฝ่ายคั้งเคี๊ยกจี้ต้องการจะเป็นเจ้าของกองทรัพย์ทั้งหมดเสียคนเดียว มองหาช่องคิดการณ์อยู่เสมอ วันหนึ่งสองพี่น้องกับภริยานั่งสนทนากันฉันญาติตามเคย พอถึงเวลาค่ำต่างก็เข้าห้องนอน

克志回房之後
父親却思要想
在沒兄度

吾要到城裡去看看
朋友三四日方能
回來
有一日克志與父親商量兄弟謀生一計

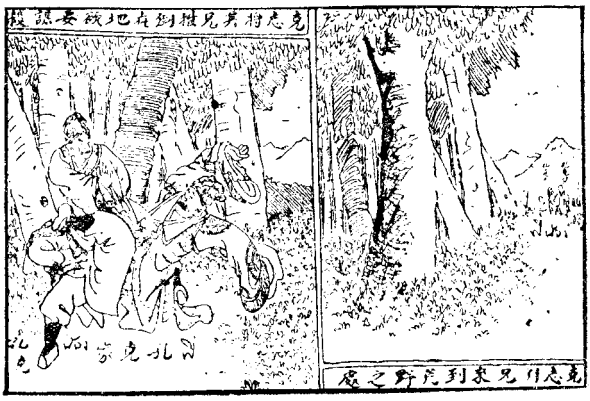
(๓๐๑) ค้งเค็ยกจ๊ะคิด หาช่องทำทุจริตหลายท่าหลายทาง มิแค่คิดขัดไม่เห็นช่องจนกตุ้มกลั้มใจเป็นที่สุดนอนไม่หลับ ลุกออกมานั่งตรองพึ่งต่อไปอีก นางอิมลี่เห็นสามีมีอาการกระวนกระวายไม่ทราบนัย จึงว่าดึกดื่นจนป่านนี้ ไฉนจึงยังไม่นอนอีกเล่า แล้วลุกออกมาจูงมือสามีเข้ามุ้งนอน

(๓๐๒) รุ่งขึ้น ค้งเค็ยกเกยูพจะไปเยี่ยมเยือนเพื่อน จึงบอกนางหลี่ผู้ภริยาว่า จะไปในเมืองสักหน่อย ประมาณสี่ห้าวันจะกลับ นางหลี่เตือนว่าไปแล้วต้องรีบกลับ จะได้ไม่เป็นห่วง ค้งเค็ยกจ๊ะได้ยินสี่ชายบอกพี่สะใภ้ ก็รู้ว่าสี่ชายจะออกไปนอกบ้าน ควรตามไปฆ่าที่กลางทาง–

(๓๐๓) คิดแล้ว ก็ออกไปดักอยู่

吾兄到城裡去
有朋友商量的
事情你們
在此看守
吾也到城裡去買点東西
如此看門一个老兒
孔克家
孔克忠

兄弟兩人一同
携手向城內而
行
孔克忠
孔克家

克忠行其兄攜劍在地欲要謀
孔克家
克忠行其兄來到荒野之處

(๓๐๔) เมื่อค้งเค่ียกเกออกไป พบน้องชายตามทาง จึง ถามว่าจะไปไหน ค้งเค่ียกจึงบอกว่าจะไปหาซ้ออะไรกินที่ในเมือง ค้งเค่ียกเกว่าพี่จะไปในเมืองเหมือนกัน

(๓๐๕) สองพี่น้องก็เดินไปด้วยกัน

(๓๐๖) ฝ่ายน้องอ้น คิดแต่จะฆ่าพี่ อยู่เสมอทุก ลมหายใจ ซึ่งพี่ไม่รู้สึกเลย น้องหลอกพี่ไปถึงทางเปลี่ยวแห่งหนึ่ง มีต้นไม้ สูงใหญ่มาก ค้งเค่ียกจึงไม่เห็นมีคนเดินมา ก็ผลักพี่ลงแล้ว-

孔克家
孔克志
孔克地
孔克地如来
佛把去宝魂
孔克地如来佛把去宝魂

孔克志
孔克家
孔克志殺兄流血滿地
孔克志殺兄流血滿地

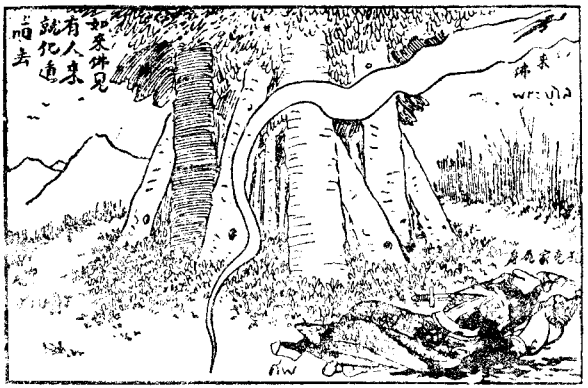

孔克志
孔克志殺兄之後一路逃回家中
孔克志殺兄流血滿地
孔克家

(๓๐๗) เอามื่ดแทงคอขาดใจตาย พอดื่พระยูไลเดินผ่านมา ก็เก็บวิญญาณผู้ตายเข้าไปในน้ำเต้าเป็นสาวก

(๓๐๘) ฝ่ายคังเคียกจฆ่าพี่แล้ว มีเลือดติดแขนเสื้ออยู่-

(๓๐๙) ก็ถอดเสื้อกลบดินเสีย แล้วรีบหนีกลับไป

如來佛見有人來就化通過

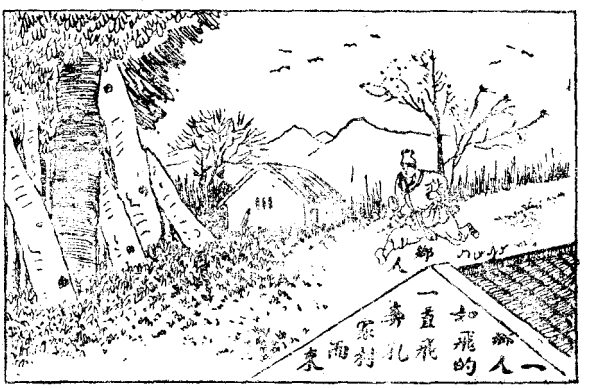

阿呀呀…佛祖吾人喝在此

(๓๑๐) ฝ่ายพระยูไล เห็นค้งเคียกจึ เอาเสื่อ ผังดิน เช่นนั้น นึกว่าเสื่อจะผุเสี่ย จะต้องให้คงดีอยู่ตามเดิม วันหลังจะได้เอาไปใช้เป็นพะยานหลักฐานแก่มนุษย์ จึ่งเอาพัดโบกไปมาที่ตรงนั้น พลางเสกว่า แอมเหล็งแฮ

(๓๑๑) เมื่อแลเห็นราษฎร ๔–๕ คนเดินมาแต่ไกล พระยูไลก็กลายเป็นแสงพุ่งหายไป

(๓๑๒) ราษฎรเดินมาพบศพ จำได้ว่าค้งเคียกเก ก็ตกใจร้องว่าท่านผู้ใจบุญถูกผู้ร้ายฆ่าเสียแล้ว

吾去報信
快！
四鄉人
四鄉人

一鄉人
如飛的
一直飛
孔家村
而來

糟了
孔家人
鄉人
鄉人到得孔府報
告其事孔老夫子
孔老夫子
吃驚萬分
之狀

(๓๑๓) ก็ให้สั่งให้คนหนึ่งนำความไปแจ้งแก่ภริยาผู้ตาย

(๓๑๔) รายฎรคนนั้นก็ไป

(๓๑๕) พอถึงบ้าน แลเห็นคังเคียกจิยืนอยู่หน้าประตู จึงบอกข่าวว่าพี่ท่านถูกผู้ร้ายฆ่าตายแล้ว คังเคียกจิได้ยินทำเป็นตกใจ ร้องถามว่าตายที่ไหน คนนั้นตอบว่าตายที่ถนนโน้นแน่ะ

吾去叫地保

(๓๑๖) ค้งเคี่ยกจี้กับคนใช้ ให้ราษฎรนำไป

(๓๑๗) ครั้นถึง ค้งเคี่ยกจี้เห็นศพเข้าก็ทำเป็นเสียใจร้องไห้ใหญ่ สั่งคนใช้ให้นำความไปแจ้งแก่ผู้ใหญ่บ้าน

(๓๑๘) คนใช้ไปถึงผู้ใหญ่บ้าน แจ้งว่านายข้าพเจ้าถูกผู้ร้ายฆ่าตาย ขอให้รีบไปตรวจ ผู้ใหญ่บ้านก็ตกใจ ให้คนใช้นั้นนำไปยังที่เกิดเหตุ

(๓๑๙) พอถึง ตรวจพบบาดแผลถูกแทงที่คอคั้งเคี่ยกจี๋ ว่า ตามที่ข้าพเจ้าถูกฆ่าเช่นนี้ขอท่านช่วยแจ้งแก่นายอำเภอด้วย

(๓๒๐) ผู้ใหญ่บ้านรับคำแล้วรีบไป นายอำเภอตำบลเกี๋ยดกกุ้ย ชื่อ อี๋เค่ก เป็นขุนนางยุติธรรม กำลังนั่งอยู่ในที่ว่าการ เห็นผู้ใหญ่บ้านมารายงานว่าคั้งเคี่ยกเกฉูกฆ่า จึ่งไปยังที่เกิดเหตุนั้น พิจารณาเห็นว่า ผู้ตายถูกแทงที่คอแต่แห่งเดียว จึ่งบอกคั้งเคี่ยกจี๋ให้นำศพไปได้ รับรองว่าจะติบจับผู้ร้ายให้จนได้–

(๓๒๑) ว่าแล้วกลับไปที่ว่าการ สั่งเจ้าพนักงานให้ติบจับผู้ร้ายให้ได้ภายในห้าวัน พวกนั้นรับคำสั่งแล้วลาไป

媽媽媽媽
李夫人
閻婆惜
孔目士
神女

孔亮
捕快之計

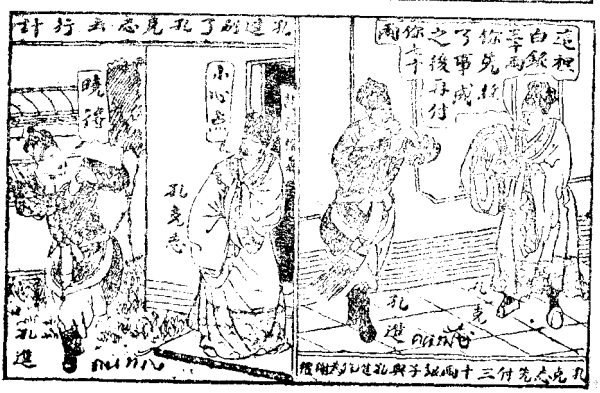
(๓๒๒) คั้งเคี่ยกจั๊นำศพพี่ไปยังบ้าน นางหลี่เห็นศพสามี ก็ร้องไห้จนสลบ

(๓๒๓) น้องชายเห็นเช่นนั้น จึ่งเรียกภริยาให้มาช่วยแก้ไขจนฟื้นขึ้น แต่นางหลี่คงร้องไห้ระงมอยู่ และพูดกะน้องผัวว่า พี่ชายเจ้าตายอย่างน่าทุเรศ ต้องเอาใจใส่ช่วยจับผู้ร้ายให้ได้ คั้งเคี่ยกจึรับคำไว้ พลางจัดการทำศพด้วยวิธีเช่นไหว้ตามธรรมเนียม นางหลี่ตั้งแต่สามีตาย ก็สอนหนังสือลูกอยู่แต่ในบ้านไม่ไปไหน

(๓๒๔) ฝ่ายคั้งเคี่ยกจี๊ ตั้งแต่พี่ชายตายแล้ว ยังไม่ได้ครองทรัพย์สมบัติ ก็คิดทำการมิดีมิร้ายต่อพี่สะใภ้ อยู่มาวันหนึ่งเห็นคนใช้เดินมา ก็นึกอุบายได้–

唔有了吾何不如此如此呢
門外叫吾嗎
家人孔進
孔子心見公冶人孔進進見心思生之計
孔子

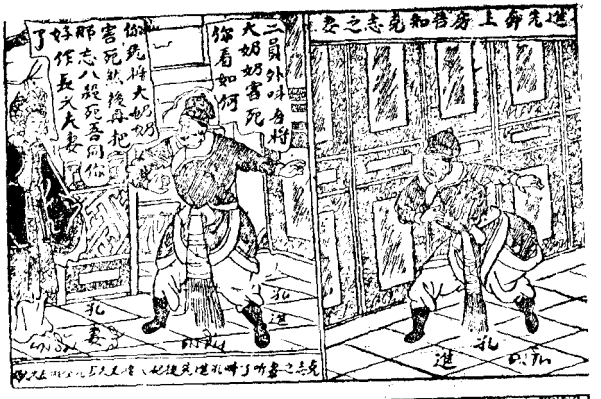

是是
你跟吾來
孔子心叫孔進如此如此
孔子
孔進
事成之後吾送你一百兩銀子
孔子
孔進

孔進別了孔子心見公冶去行計
曉得
孔子
孔進
忘相白銀
你事成了之後付你千
孔子
孔進
孔子心先付三十兩銀子與孔進孔進收銀

(๓๒๕) บอกคนใช้ว่า เรามีธุระจะใช้เจ้า จะรับทำให้ได้หรือไม่

(๓๒๖) คนใช้ว่า ท่านจะให้ข้าพเจ้าทำสิ่งใด ข้าพเจ้าทำได้ทั้งนั้น ค้งเค็ยกจี๊ดใจมาก กระซิบบอกอุบายแล้วพูดว่า ถ้าเจ้าทำสำเร็จจะให้รางวัล ๑๐๐ ตำลึง

(๓๒๗) คนใช้รับคำแล้วลาไป พอถึงข้างนอกก็นึกว่าจะต้องไปปรึกษานางอิมสี่ดูก่อน

孔進
孔進
孔進
孔進
孔進
孔進

孔進
孔進
孔進
孔進

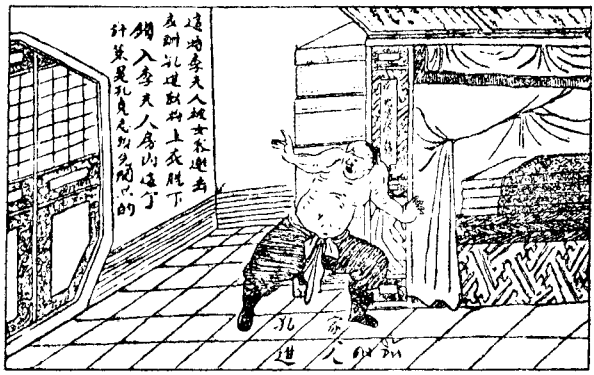

孔府
孔進

(๓๒๘) คนใช้นายคงจันเป็นชู้กับนางอิมสี่ ภริยาคังเคียกจุ๊ ตกเวลาค่ำก็เข้าไปในห้องนอน บอกนางอิมสี่ว่า ยี่เฮียให้เราไปทำร้ายนางหงสี่ นางอิมสี่ได้ฟังก็ว่า ถ้าเจ้าทำการสำเร็จแล้วเลยฆ่าอ้ายจัญไรนั่นเสียด้วย เราจะได้เป็นผัวเมียกันอย่างสบาย แล้วทั้งสองคนก็เข้านอนรื่นเริงกัน

(๓๒๙) สักครู่หนึ่ง ได้ยินเสียงสามีตบประตูเรียก คนหนึ่งจึงบอกว่า ยี่เฮียมาแล้ว คนใช้ก็กระโดดออกทางหน้าต่างไป ทั้งสองคนเคยทำอย่างนี้มาหลายครั้งหลายหน แต่คังเคียกจุ๊หาทราบไม่

(๓๓๐) ครั้นพี่ชายคังเคียกจุ๊ตายมาถึงวันครบหนึ่งปี คังเคียกจุ๊จัดการเซ่นไหว้ ฝ่ายหลีเจี่ยวเม้งพ่อตาผู้ตายได้เชื้อเชิญท่านผู้ใหญ่มาเซ่นไหว้ด้วย คังเคียกจุ๊ทำการรับรองตามประเพณี—

孔克
表在
大廳中間
好四桌酒延
請衆賓客
坐飲

這時李大人故意去
先叫孔建跪的上來脫下
鎖入李大人房內去了
針其是孔克的分開只的

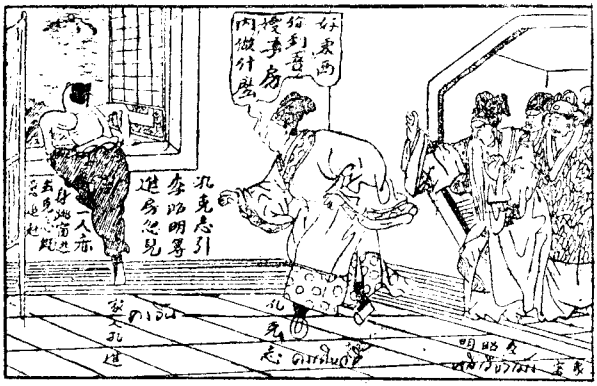

孔克表演完畢回明
有這名似大
堂視之

(๓๓๑) แตะจัดโต๊ะเลี้ยงสุราอาหาร

(๓๓๒) ฝ่ายคงจันคนใช้ เมื่อเห็นโอกาสเหมาะ คนในบ้านกำลังกินเลี้ยงกันเพลิดเพลินอยู่ ก็แอบเข้าห้องนางหลี่ลี่ เป็นขณะที่นางหลี่ลี่ออกไปรับแขกกับสาวใช้ที่หลังบ้าน เมื่อคงจันไม่เห็นมีใครอยู่ ก็ถอดเสื้อขึ้นนอนบนเตียง

(๓๓๓) ครั้นพวกที่มาได้กินเลี้ยงกันเสร็จแล้ว คังเคียกจึแสร้งพูดกับหลี่เจียวเม้งว่า พี่ข้าพเจ้าถูกฆ่าตายมาปีหนึ่งแล้ว ยังจับผู้ร้ายไม่ได้ ขอท่านได้ช่วยทำเรื่องราวถึงนายอำเภอเตือนเรื่องการจับผู้ร้ายรายนี้ หลี่เจียวเม้งก็เห็นด้วย จึงเขียนเรื่องราวเสร็จแล้วขอให้พวกแขกเหล่านั้นลงชื่อด้วย ครั้นแล้วคังเคียกจึได้บอกแก่คนเหล่านั้นว่า ตั้งแต่พี่ข้าพเจ้าตายมา พี่สะใภ้ร้องไห้อยู่ในห้องเสมอ ขอเชิญพวกท่านไปช่วยประโลมใจ-

吾們大家去看看吾的嫂嫂他不要緊心
孔克忠
孔克忠又請李明明念到其她李內去幼辦

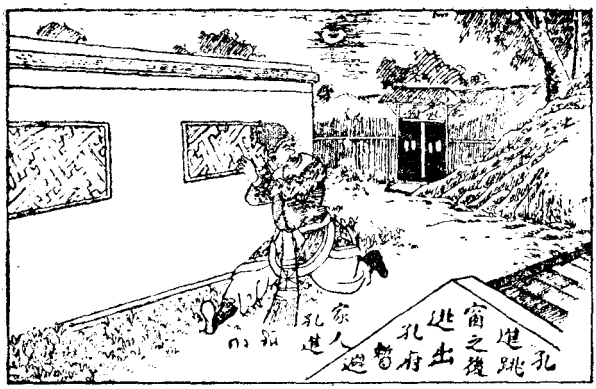

好東西給到吾接事房內做什麼
孔克忠引李明明君進房忽見

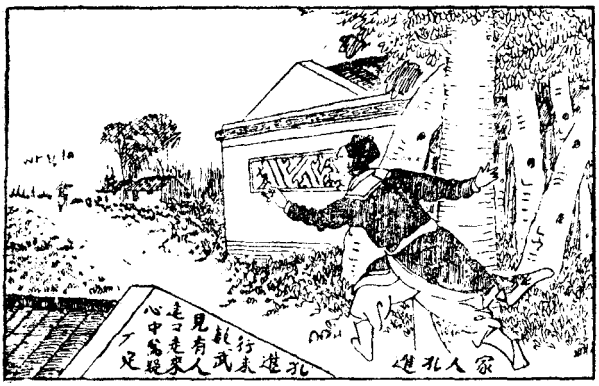

好好吾明白了吾兄最定被你的女兒害死的

(๓๓๔) ว่าแล้วก็พาพวกนั้นขึ้นไปบนเหลา

(๓๓๕) พอถึง ก็เห็นคงจันคนใช้นอนอยู่ในห้องนางหลีลี้ ก็ตะโกนดั่นกล่าวหาว่าเป็นชู้กับพี่สะใภ้ คงจันเห็นคนเข้ามา ก็กระโดดหน้าต่างหนีไป

(๓๓๖) คั้งเคียกจึงพูดกะหลีเจียวเม้งว่า ข้าพเจ้าเข้าใจแล้วลูกสาวของท่านมีชู้ คงเป็นผู้ฆ่าพี่ข้าพเจ้าแน่ ว่าแล้วสั่งคนใช้จับตัวหลีเจียวเม้งกับพี่สะใภ้ไปส่งอำเภอ

孔進跳窗之後
孔進出孔府暫避
孔家人進

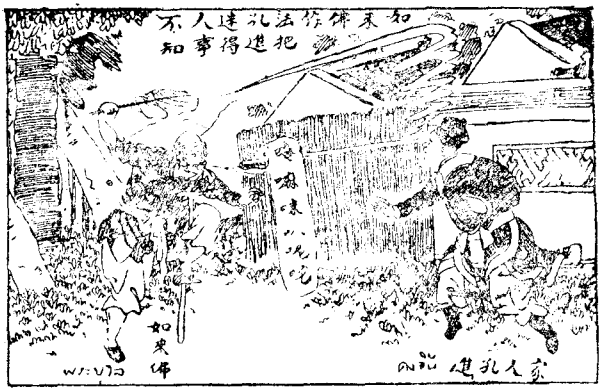

孔進見有人行來武藝走走來心中驚疑了足
孔進
家人孔進

孔進近前一看原來是如來佛把孔進攔往西天大路
孔進
家人孔進
好東西你破的好事打算人不曉得嗎
如來佛

(๓๓๗) คงจั๊นหนี้ไปโดยเร็ว–

(๓๓๘) เห็นคนขอทานเดินมาขวางกลางทาง

(๓๓๙) คนขอทานถามว่า เองจะหนี้ไปไหน คงจั๊นตวาด หาความว่าเจ้าด่าข้าทำไม

如來佛作法把迷孔進得拿不知
迷孔進家人

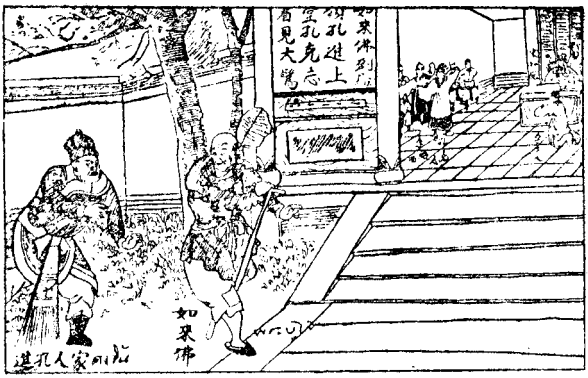

是是
如如跑香走
迷孔進家人
如來佛

大老爺不要如此錢死之後千萬不要相驗以表吾清白之名
李大人

(๓๔๐) แต่คงจั๊นกลัวคนจะตามมาทัน พยายามหาทางจะหนีต่อไป พระยูไดใช้พัดชี้ไปแล้วกระพือพลางร่ายกลา คงจั๊นยืนจังงังอยู่

(๓๔๑) พระยูไดบังคับว่า เจ้าต้องตามเราไปที่อำเภอแล้วออกเดิน คงจั๊นก็ตามหลังไปโดยดี

(๓๔๒) ฝ่ายคังเคียกจี๋ใส่ร้ายพี่สะใภ้แตะพาตัวไปส่งที่อำเภอ ครั้นถึงที่ว่าการ นายอำเภอก็ทำการไต่สวน

如來佛
進孔人家門

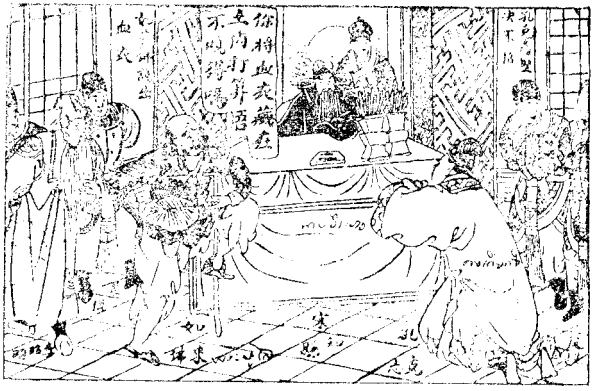

阿芳
小人先念二奶奶有私一日貢外叫吾到他書房內問吾要發財嗎吾說人不為利誰肯起早他說你要就在大奶奶房內去身趨出來這吾一百銀子之事並無此吾念
惡賊你自己聽聽看你的說話
明白

孔進將紫情供之忽倒倒
孔氏忘魂嗚失色
回口吐鮮血而死

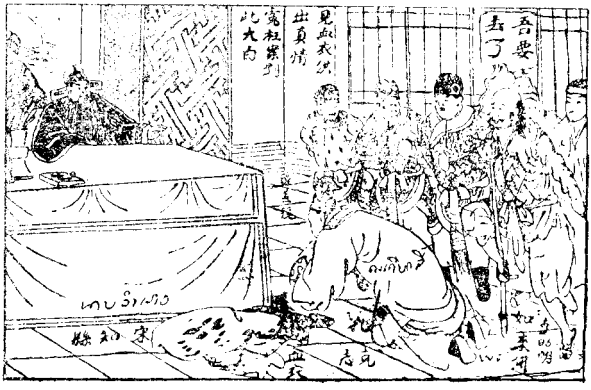
(๓๔๓) แดเห็นเหมือนคนขอทาน กระหืดกระหอบเข้ามา นายอำเภอก็ประหลาดใจ ถามว่าเรื่องอะไรกัน

(๓๔๔) คนที่ตามหลังมานั้นคุกเข่าลงตอบว่า ข้าพเจ้าชื่อคงจันเป็นคนใช้ เดิมเป็นชู้กับนางอิมสี่ ต่อมาวันหนึ่ง คังเคียกจึงให้ข้าพเจ้าไปทำร้ายนางหลี่สี่ แล้วว่าจะให้รางวัลร้อยตำลึง ที่ข้าพเจ้าพูดนี้เป็นความสัจจริง–

(๓๔๕) สั่นคำให้การแล้ว ก็รากเลือดตาย คังเคียกจึงซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วยตกใจหน้าซีด

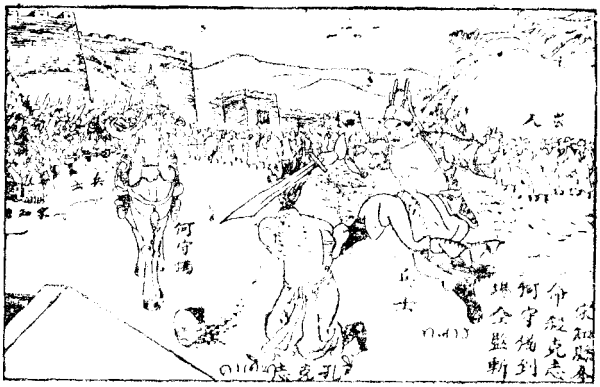

(๓๔๖) พระยูไถว่า เจ้าอยากใส่ร้ายต่อผู้อื่น ก็ถึงคราวตายของเจ้าแล้ว นายอำเภอเห็นคงจันให้การแล้วตาย เชื่อแน่ว่าเป็นความจริง จึ่งถามคังเคียกจี้ว่า ท่านฆ่าพี่ชายแล้วใส่ความพี่สะใภ้ จริงหรือไม่คังเคียกจี้ปฏิเสธตลอดเรื่อง พระยูไถว่า อ้ายใจทมิฬหินชาติ ยังทำใจแข็งไม่ยอมรับอยู่หรือ เมื่อเจ้าฆ่าพี่ชาย เสื่อเจ้ายังเบ๊อนเอ็อด แล้วเอาฝังดินไว้มิใช่หรือ นายอำเภอพูดกะพระยูไถว่า ขอท่านโปรดพาเจ้าพนักงานไปนำเสื่อตัวนั้นมาเป็นหลักฐานจะได้หรือไม่

(๓๔๗) พระยูไถยินดีพาเจ้าพนักงานไป พอถึงที่เกิดเหตุก็ให้เจ้าพนักงานขุดดินขึ้น พบเสื่อเบ๊อนเอ็อดอยู่ตัวหนึ่ง ยังใหม่เหมือนเดิม แล้วนำเอาไปสู่ที่ว่าการอำเภอ

(๓๔๘) นายอำเภอเห็นเสื่อเบ๊อนเอ็อดประจักษ์ก็โกรธมาก ตวาดว่าเจ้ายังขืนเถียงอีกหรือ คังเคียกจึงเห็นเสื่อตนเองก็จำนน ยอมสารภาพ นายอำเภอสั่งให้เอาตัวคังเคียกจี้ไปขังแล้ว ทำคำสั่งปล่อยนางหลี่สีและหลี่เซียวเม้ง

(๓๔๙) ไม่ช้า นายอำเภอได้รับคำสั่งจากเมือง ให้นำตัวนักโทษคังเคียกจี้ไปประหารชีวิต จึงจัดการนำไปประหารชีวิตที่ตะแลงแกง

จิวฮุ้งชังไปอยู่กับโจรบนเขา

(๓๕๐) จับกล่าวถึงจิวฮุ้งชัง เมื่อจากอึ่งแมยง้จะไปสู่ที่เชยเกเล้าอยู่กลางทางได้ยินข่าวว่าอึ่งแมยง้ถูกจับที่เมืองนิมอัง ก็ไม่กล้าไปที่เชยเกเล้า เลยเข้าไปในเมืองฮ่อนำ ไปอยู่ที่ตำบลสามเกียกซึ่งอยู่บนภูเขา

(๓๕๑) มีโจร สามคนเป็น หัวหน้าโจร ทั้ง หลาย มีผู้มีอัตมีลิ่วล้อมาก ไม่ใคร่มีใครกล้ามารบกวน

三
周宝登到三傑村叶姓兵壁方通報
叶宝登
叶姓兵
汝在此少立吾去通報
汝計然去通報說姓周的要見

姓兵到忠義堂報告三應賊

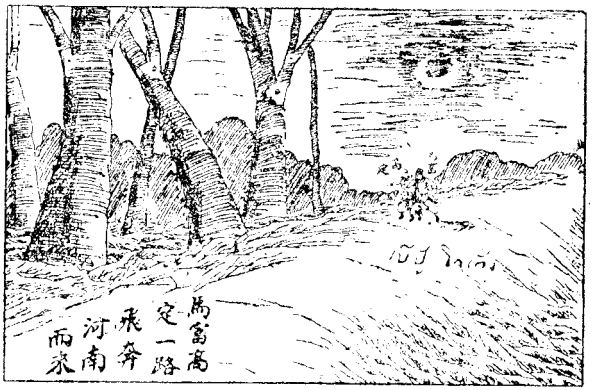

三
周宝
三人投周舍入

(๓๕๒) เมื่อจิวฮุ้งชังมาถึง เห็นลิ่วล้อ จึ่งสั่งให้ไปบอกนายโจรว่าตนมาหา

(๓๕๓) มอเอี๋ยนทงนายโจรก็รู้ว่าเป็นเพื่อนสนิท จึ่งชวนกันไปรับรองที่หน้าประตูและเชื้อเชิญ

(๓๕๔) จิวฮุ้งชังแล เห็นนายโจร ทั้งสาม ออกมา รับก็เข้าไปข้างใน

馬岛高
定一路
飛奔
河南
而來

馬高兩人已經
到了臥虎崗
二條村
高定
寫馬

(๓๕๕) นายโจรทั้งสามถามปราศรัยว่า เวลานี้สหายอยู่ที่ไหนสบายดีหรือ จิวฮุ้งชังตอบว่า อยู่ที่เมืองนิมอัง ได้ฆ่าคนตายและชโมยของวิเศษที่เล่ยงฮู้ เวลานี้เจ้าพนักงานต้องการจับตัว จึ่งมาขออาศัยอยู่ นายโจรทั้งสามก็อนุญาต

เบ๊ปู้กับโกเต้ง พบจิวฮุ้งชัง

(๓๕๖) ฝ่ายเบ๊ปู้กับโกเต้ง รับคำสั่งเจ้าเมืองให้สืบจับจิวฮุ้งชัง–

(๓๕๗) เดินทางสืบมาถึงตำบลใกล้เมืองฮ่อนำ ได้ทราบระแคะระคายที่จิวฮุ้งชังหลบซ่อนอยู่–

高定
高定
高定
高定

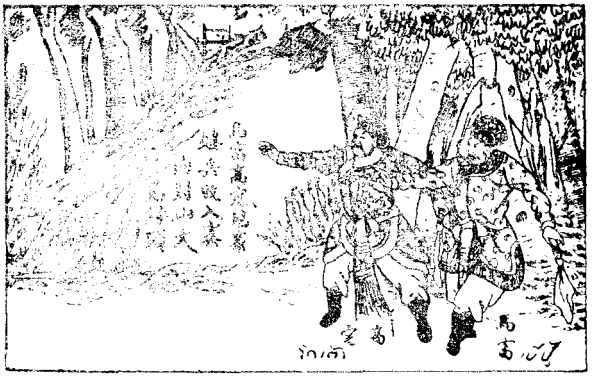

高定
高定
高定
高定

高定
高定
高定
高定

(๓๕๘) เดินทางเรื่อยมา พบพวกลิ่วล้อสกัดหน้า เรี่ยกเอาเงินค่าผ่านทาง

(๓๕๙) แต่คนทั้งสองไม่ยอมให้ ชักดาบออกฟาดฟันพวกลิ่วล้อ

(๓๖๐) เกิดการต่อสู้กันขนานใหญ่ พวกลิ่วล้อสู้ฝีมือไม่ได้ ก็พากันหนี

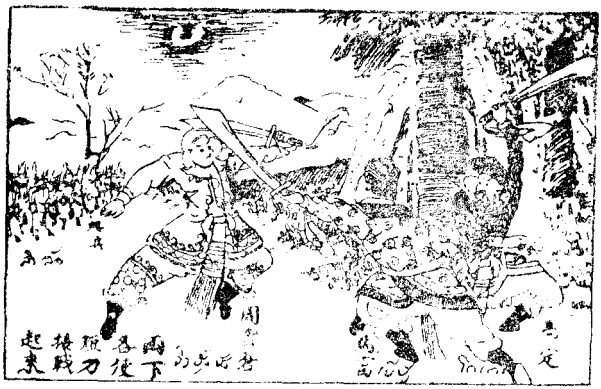

一
蜂
兵
到堂稟告
衆兵聽
了大怒

哈哈
了
今天
是
周
完
周倉下山
今日來戰大
將
兵

(๓๖๑) เมื่อพวกลิ่วล้อไปกันแล้ว คนทั้งสองไม่ทราบว่าจะเข้าทางไหน จึ่งได้แต่ยืนมองปรึกษากันอยู่

(๓๖๒) ลิ่วล้อนำความไปบอกนายโจร นายโจรมีความโกรธจะออกไปสู้ จิวฮุ้งชังว่าอย่าไปเลย ให้ข้าพเจ้ากับลิ่วล้อไปจับตัวมาก็ได้ นายโจรเห็นด้วย

(๓๖๓) จิวฮุ้งชัง กับลิ่วล้อออกมาเห็นคน ทั้งสองยังยืนอยู่จึ่งร้องถามว่าอ้ายหน้าเซ่อนั่น ยังจะรู้จักจิวฮุ้งชังอยู่หรือ คนทั้งสองได้ฟังก็ดีใจ พูดว่าเราได้พากันบุกป่าฝ่าดงหาตัวเจ้ามาหลายเดือนแล้ว พึ่งพบเจ้าวันนี้เอง ขอให้เจ้าไปกับเรายังเมืองนิมอังโดยดี อย่าให้ถึงถูกเราฆ่าเสียที่นี่เลย จิวฮุ้งชังก็หัวเราะ พูดว่าเจ้าจะมีฝีมือปานไร จึ่งจะหาญมาจับเราที่เดียว

周
兩下各使
板刀接戰
起來
馬定

周
兵
周金春
兩下一
來一往
戰得不
分勝負
馬定高

楊
英
明
楊英明到
陝西訪友路過臥虎山
忽听得山里有喊殺之聲

(๓๖๔) แล้วก็กรากเข้าสู้กัน

(๓๖๕) รบกันเป็นนาน ยังไม่แพ้ชนะกัน

เอียเองเม้งห้ามรบกลับถูกจิวฮุ้งชังทำร้าย ต้องวิ่งหนีไป

(๓๖๖) จับกล่าวถึงเอิ่งเองเม้ง ตั้งแต่จิวฮุ้งชังลาไปจากบ้าน หายไปหลายเดือนยังไม่กลับมา ก็ออกไปเยี่ยมเยือนเพื่อนที่เมืองเซี่ยมไซ ผ่านไปทางเมืองฮ่อนำ–

周雲奮
楊秀明
高定
馬富

周雲奮
楊秀明
高定
馬富

周雲奮
楊秀明
高定
馬富

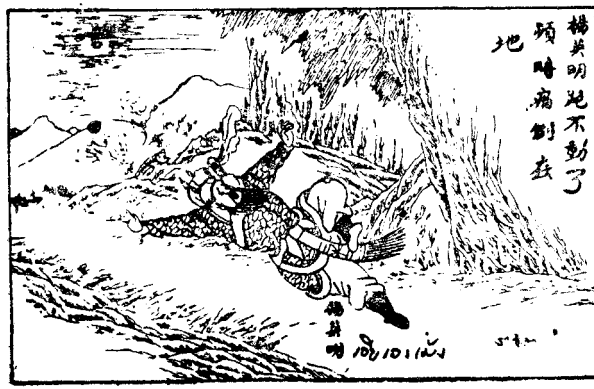
(๓๖๗) มาพบพวกนั้นสู้กันอยู่ เห็นจิวฮุ้งชังก็จำได้ ร้องห้ามว่าอย่ามัวสู้รบกันเลย เราเป็นพี่น้องกันทั้งสิ้น

(๓๖๘) พวกนั้นก็หยุดรบ เอ๋ยเองเม้งจึงถามเบี่ยปู้กับโกเต้งว่าไฉนจึงเกิดศึกกันขึ้น คนทั้งสองบอกว่าจิวฮุ้งชังฆ่าคนตายที่เมืองนิมอัง และชโมยของด้วย

(๓๖๙) จิวฮุ้งชังมีความอายเอ๋ยเองเม้ง และกลัวเขาจะจับตัวได้จึงหยิบลูกศรมือขวาง ไปถูกไหล่เอ๋ยเองเม้งซึ่งเป็นครูสอนวิชานั้นให้ ลูกศรนั้นมีพิษ ต้องออกกำลังวังร้อยลี้จึงไม่เป็นอันตราย

楊英明
馬當定
英明中鏢飛跑
馬高舉
各雲周

楊英明
楊英明拍鏢梳出閘着口跑出五里之外

楊英明
楊英明起不動了頭暗痛倒在地

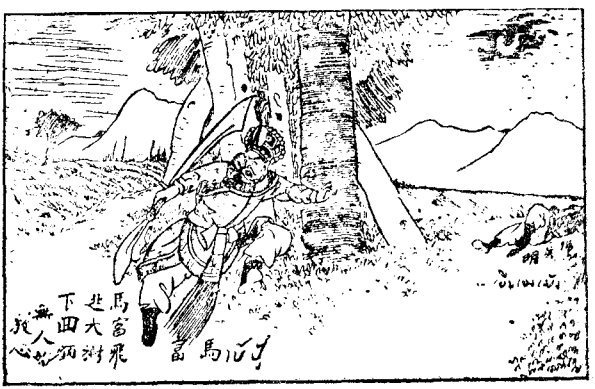
(๓๗๐) เอี๋ยเองเม้งก๊งิ่งไป เบี้บู้กับโกเต้ มีความโกรธมาก ตรงเข้าจะจับฆ่าเสีย จิวฮุ้งชังรับต้านต่อสู้

(๓๗๑) ฝ่ายเอี๋ยเองเม้งงิ่งไป

(๓๗๒) ไปได้สักหน่อยก็ล้มลง–

馬高兩人
好周雷叁
厲戰有此
抵擋不住
高定
馬當
周雷叁
蛮兵

馬高兩人戰敗高定被周雷叁
他住馬實滑腳一逃
走
高定
周雷叁
蛮兵

馬當飛
赴大刺
下西洲
我人心
馬當

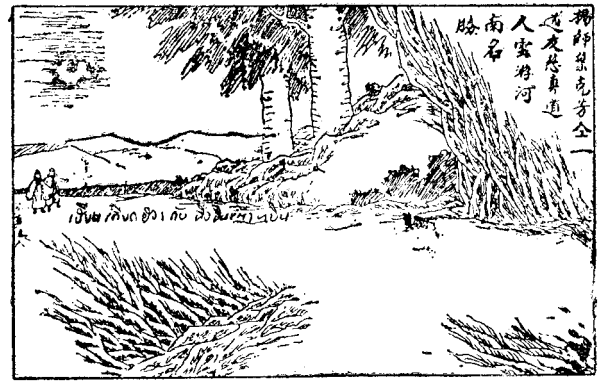
(๓๗๓) ส่วนทางนั้นยังต่อสู้กันอยู่ ทั้งสองคนรู้สึกว่าจะสู้อีกไม่ไหว ก็หนีไป

โกเต้งถูกโจรจับ เบี๊ยปู้หนีไปพบเอียเองเม้ง

(๓๗๔) พวกนั้นไล่ตามจับได้ตัวโกเต้ง ส่วนเบี๊ยปู้หนีไปได้—

(๓๗๕) ไปพบเอียเองเม้งตามทาง

楊大哥
楊大哥小弟在此快點
醒來呢
阿呀楊大哥你
什麼睡了
了
吾吾吾不能活
楊
明
富
馬

楊明保兄弟全
人雲游河
南名
勝

他是独國雲
南的
毒鏢打
富
馬
楊
明
兵
頂兒便可奈
弟楊
就是
吾的
兵明的
好了
來
志起
哥
馬

(๓๗๖) เอี๋ยเองเม้งว่าเราเห็นจะไม่รอดแน่ เบ๊ปู้ไม่รู้ที่จะช่วยเหลือได้อย่างไร

พระฆูไลช่วยเอียเองเม้ง

(๓๗๗) กล่าวถึง เฮี่ยงเก๊กฮวง อาจารย์ของเอี๋ยเองเม้ง เดินทางมากับเอียจินเต้าหยิน-

(๓๗๘) พวกศิษย์คนเป็นเช่นนั้น ก็ถามเรื่องราวเบ๊ปู้

兩人正在
商議與其
明之偷處
忽見有人
走來

那是最
好未有了
哈哈吾來
代他醫
好不好
上前請
教
如來佛
顯代醫
傷

如來佛
一聽
杜母
丸
馬富
叫
馬富
數
數
錄
場

(๓๗๙) ทราบเรื่องแล้ว ก็ขอยาที่เต้าหยิน แต่เต้าหยินมิได้เอายาติดตัวมา เผอิญมีคนถือพัดเดินมา

(๓๘๐) คนนั้นบอกว่ามียาแก้ได้

(๓๘๑) สั่งใช้ยานั้น

如來佛
富馬
楊業明
富不扣去
阻之得已
無向如來
佛拜謝救
命之恩

你二人快去
救高定呢
如來佛
楊馬兩人
去救
高定
楊業明
富馬

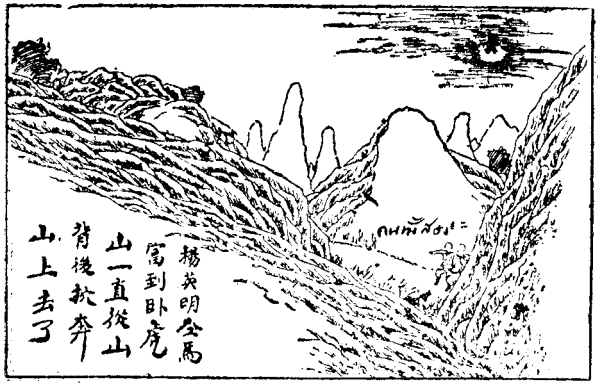

楊馬兩人
在途商
量現猶
從卧虎
山山後
殺入寨
內救救
高定
楊業明
富馬

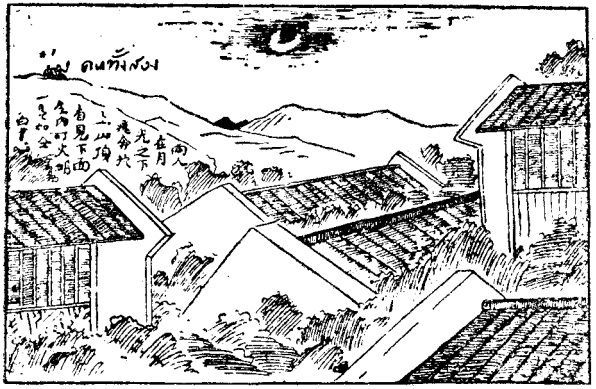
(๓๘๒) เอี๊ยเองเม้งก็รอดตาย

เอียเองเม้ง กับ เบ๊ปู้ ไปช่วยโกเต้ง และ รบกับจิวฮุ้งชัง

(๓๘๓) พระยูไดว่า พวกท่านยังถูกจับอีกคนหนึ่ง เอี๊ยเองเม้งบอกเบ๊ปู้ว่าเราต้องไปทางหลังเขา จึงพากันไป-

(๓๘๔) พอค่ำก็ถึงเชิงเขา

楊英明令馬
富到臥虎
山一直從山
背後抄奔
山上去了

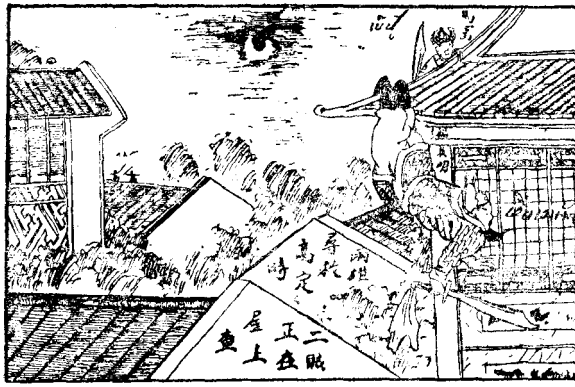

兩人
在月
光之下
飛奔於

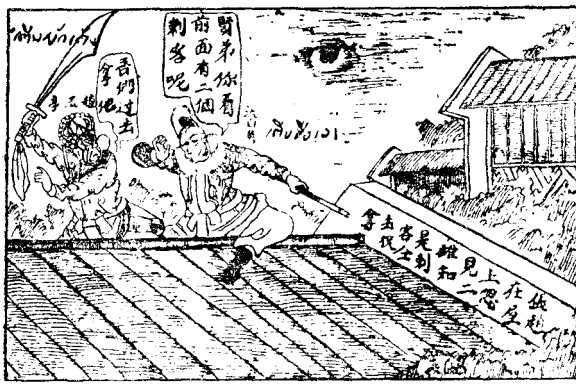

扎馬兩人
用了輕身
工夫從山
頂上跳
入三關
村內
富馬

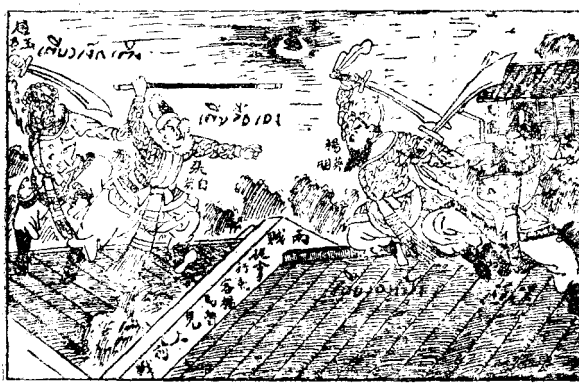
(๓๘๕) ขณะนั้น คนทั้งสองยืนอยู่บนเขา–

(๓๘๖) และเป็นเวลาเดือนหงาย จึ่งแลเห็นทางไปสู่ที่หมายได้ถนัด–

(๓๘๗) จึ่งตงไป และเดินตามทางนั้น–

二星正在上照

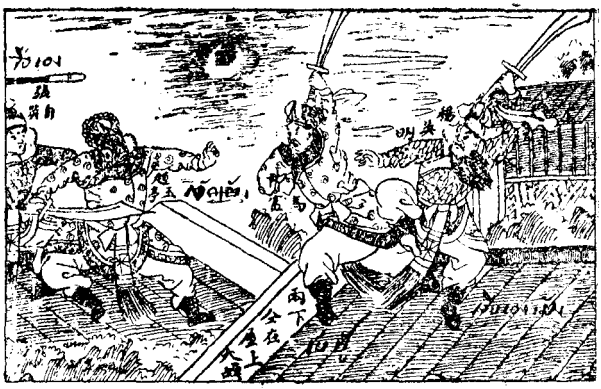

賢弟你看前面有二個刺客呢
看我拿他過去

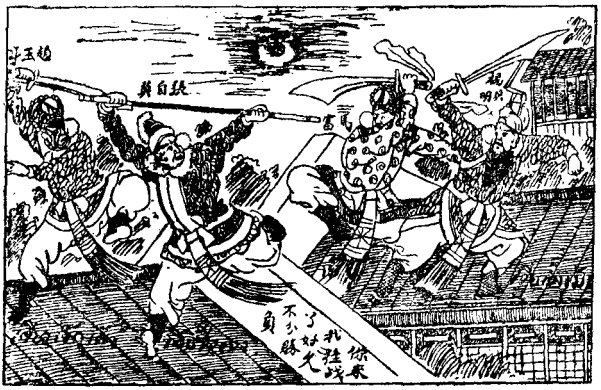

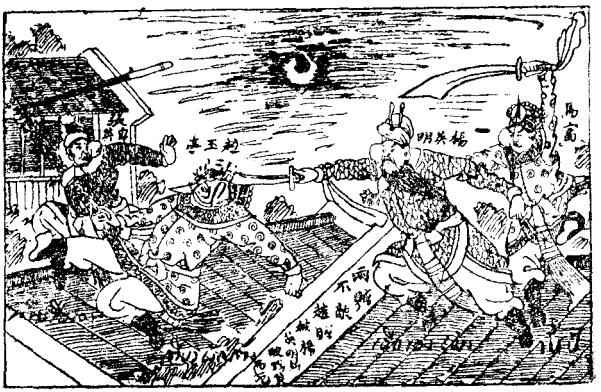
(๓๘๘) กระโดดขึ้นหลังคา หาห้องที่เพื่อนถูกขังอยู่ เอียเองเม้งเอาดินเกี่ยวข้างบนห้อยหัวลงมาดู แต่ไม่เห็นโกเต้ง

(๓๘๙) ฝ่ายนายโจรเตียจื้อเอง กับ เตียวเง็กเต้ง เดินมาพบเข้า ก็กระโดดขึ้นไปไล่จับ

(๓๙๐) เกิดต่อสู้กัน–

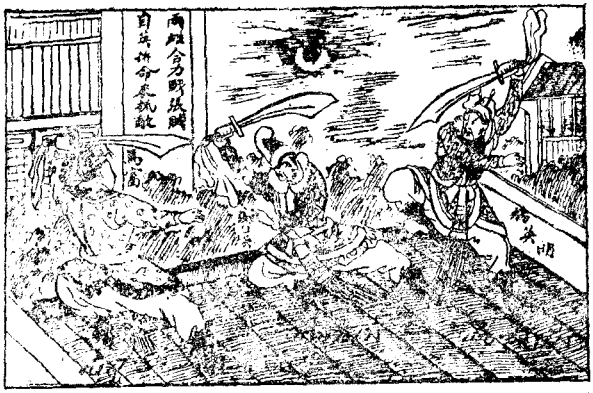

(๓๙๑) หลายท่าหลายทาง–

(๓๙๒) อยู่บนหลังคานั้น

(๓๙๓) นายโจรอ่อนกำลังเสี่ยท่าดง เอี๊ยเองเม้งได้ที่เอาดาบฟันถูกหัวเดี๊ยวเง็กเต้งผ่าสองซีกขาดใจตาย

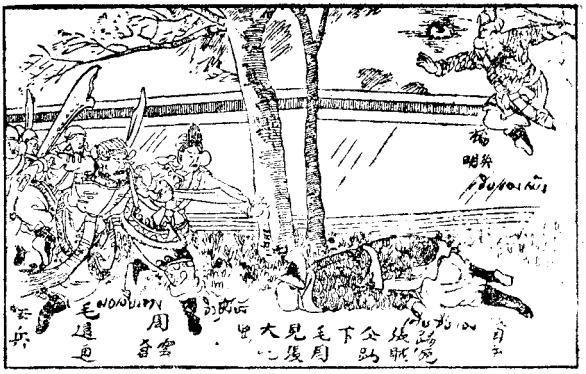

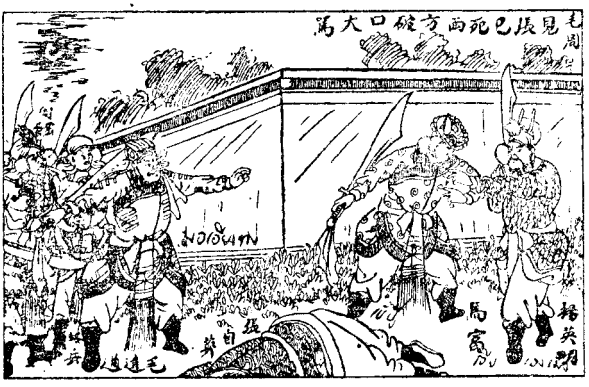

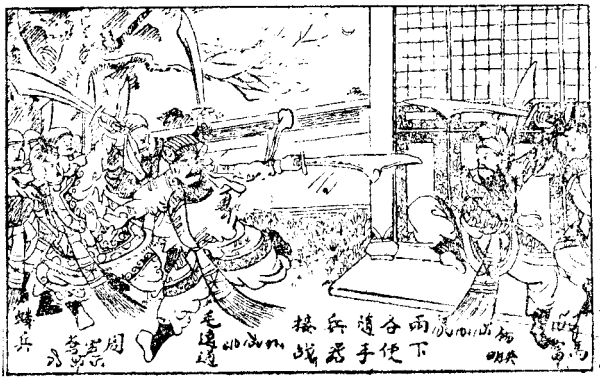
(๓๙๔) เตี่ยจื๊อเองโกรธตัวสั่นกรากเข้าสู้อย่างทรหด แต่คนเดียวที่ไหนจะสู้สองคนได้

(๓๙๕) ฝ่ายมอเอี๋ยงทงพวกโจรแลเห็นเช่นนั้น กลัวพวกตนจะแพ้ จึงเข้าช่วย และชวนจิวฮุ้งชังกับลิ่วต้อไปด้วย

(๓๙๖) เตี่ยจื๊อเองผู้อ่อนกำลังอยู่แล้ว เอี๋ยเองเม้งได้ท่าก็ถีบตกหลังคาตาย

毛遂
周倉
兵

毛遂
兵

兵
毛遂

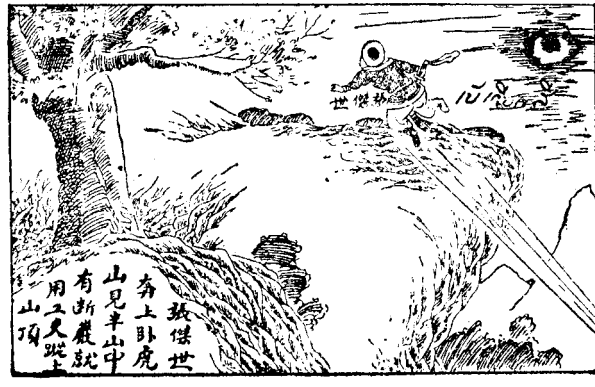
(๓๙๗) มอเอ็ยงทงแตะจิวฮุ้งชัง ตรงมาพบเตี่ยจื่อเอง นอนฟุบตายอยู่–

(๓๙๘) พอดีแตเห็นคนทั้งสองลงจากหลังคา ก็ชี้หน้าด่าว่ากัน

(๓๙๙) ต่างสู้รบกันใหญ่

雙方戰
了二三
十個回
合還是
不分高
下
毛遠逈
周
倉
馬
當
天
明

鎮帥
我領了
主
將
命
令
速
去
也到臥
虎
山
我
將

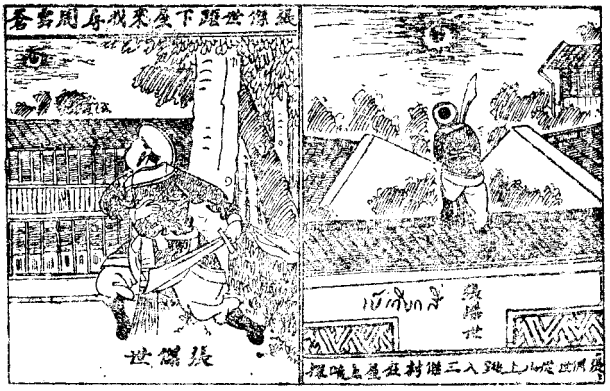

我
將
世
傑
我將世傑
奔上臥虎
山見半山中
有斷嶺就
用力一跳上
山頂

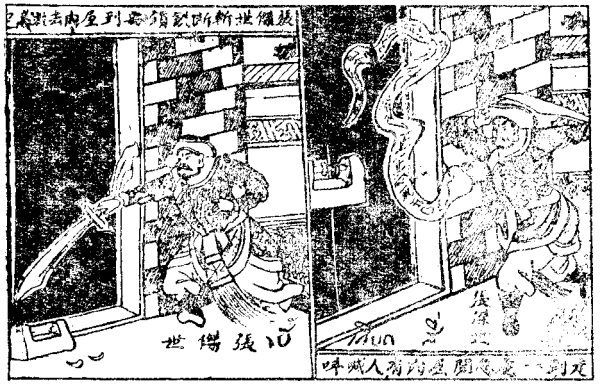
(๔๐๐) ยังไม่แพ้ชนะกัน

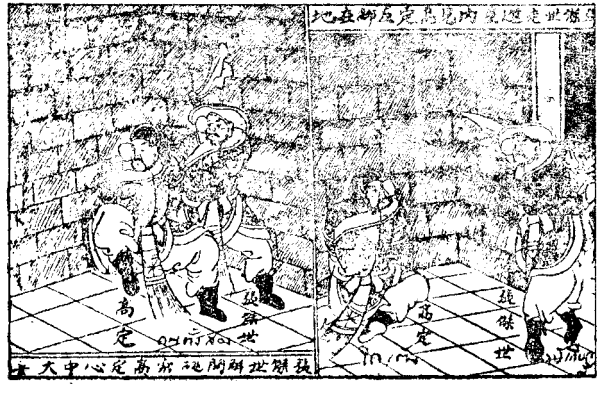
เบ๊เกียดสี (ต่อ ๒๔๔) ไปพบซ่องโจร และ ช่วยโกเต้ง

(๔๐๑) กลับกล่าวถึงนายทหารครูมวยที่ชื่อเบ๊เกียดสี่ ซึ่งรับคำสั่งจากอึ่งไจเสี่ยงให้สืบจับตัวจิวฮุ้งชัง–

(๔๐๒) สืบมาถึงภูเขาหนึ่ง เห็นท่วงทีน่าจะมีซ่องโจรใหญ่อยู่ จึงโดดขึ้นแง่เขาลูกหนึ่ง

張儆世

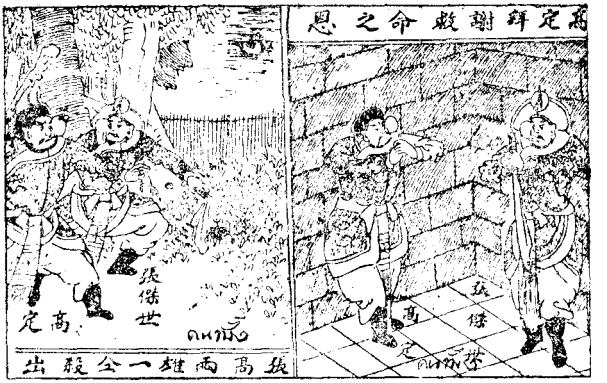

張儆世

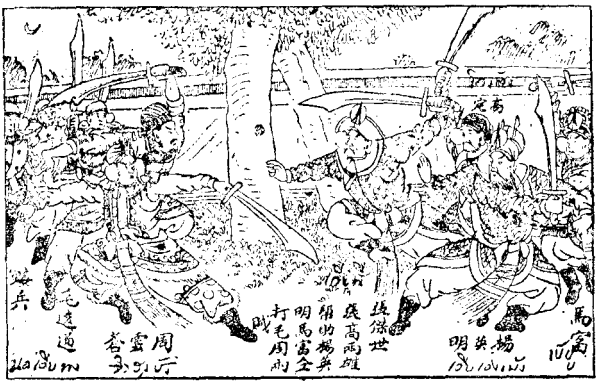

高定
張儆世

(๔๐๓) เมื่อแลเห็นเป็นติกกว้างใหญ่ ก็นึกว่าคะเนไม่ผิด รีบข้ามภูเขานั้นไป โดดขึ้นบนหลังคากำแพง ลงเดินเข้าไปในถิ่นซ่องผู้ร้าย–

(๔๐๔) ถึงห้องแห่งหนึ่ง ได้ยินเสียงร้องคราง มองดูตามช่องกุญแจ คิดว่าคงมีใครถูกโจรขังไว้ จึงเอามีดพันกุญแจตก ลง–

(๔๐๕) เปิดประตูเข้าไปในห้อง เห็นชายคนหนึ่งถูกมัดอยู่ ก็ช่วยแก้มัดนั้น–

高定拜謝救命之恩
出殺一合雄兩高
張倏世
高定
五倏萬

兵安
周雲奮
明馬當全
打毛周刑
張倏世
高兩雄
明英楊
高定

毛連連
周雲奮
鎮八方毒
張倏世
高定

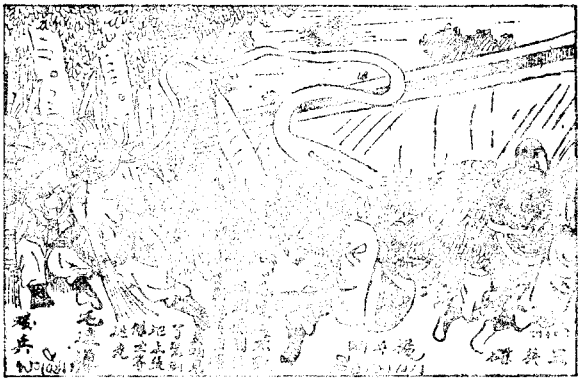
(๔๐๖) จึ่งจำหน้าได้ ว่าเป็นทหาร อยู่เมืองนิมอัง ด้วยกัน ชื่อโกเต้ง โกเต้งดีใจมาก พูดขอบคุณว่าถ้าไม่ได้ท่านมาช่วย ก็คงตายแน่ คนทั้งสองร่ำพากันออกไป–

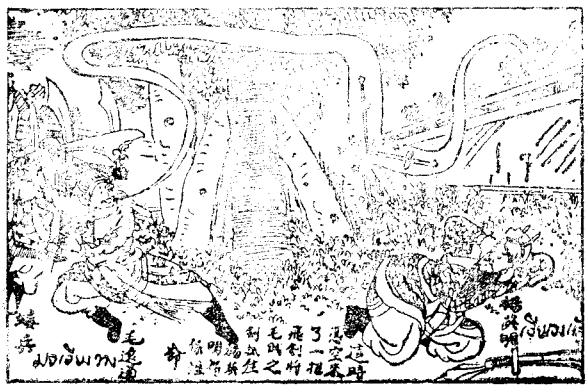
(๔๐๗) เลยพบเอี๋ยเองเม้งกับเบี๊ปู้ต่อสู้กับพวกโจรอยู่ ก็เข้าสมทบ–

จิวฮุ้งชังกับพวกตาย

(๔๐๘) หยิบได้ถูกศรมือ ก็ขว้างไปถูกคอจิวฮุ้งชังล้มลง ขาดใจตาย

楊英明
高宏
四英姐合
毛遠通須
毛遠通

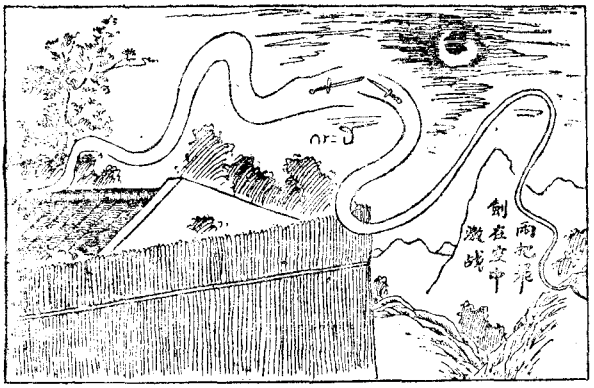

楊英明

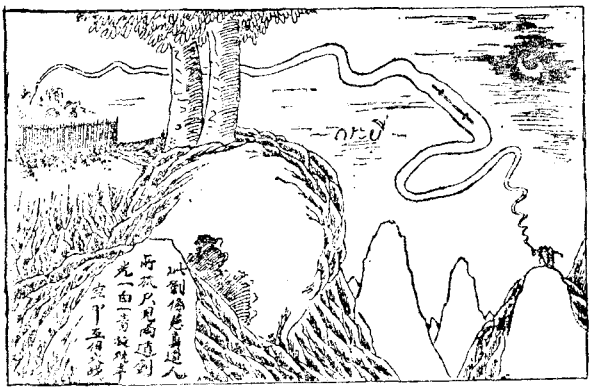

楊英明
毛遠通

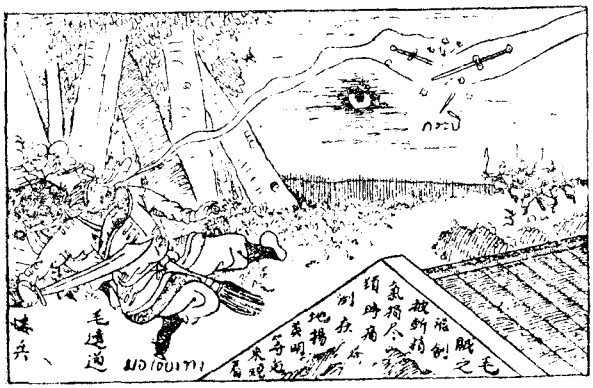
(๔๐๙) มอเอี๋ยงทงเห็นจิวฮุ้งชังตายก็โกรธนัก ด่าว่าปรปักษ์ต่าง ๆ และปฏิญาณว่าจะขอสู้จนตัวตาย–

(๔๑๐) แต่ก็ไม่สามารถสู้ได้ด้วยกำลังกาย จำต้องใช้ของวิเศษ จึ่งพ่นกระบี่ลอยออกจากปาก พุ่งตรงไปยังเอี๋ยเองเม้ง

(๔๑๑) แต่ก็มีกระบี่อีกเล่มหนึ่งลอยส่วนทางมายันไว้เอี๋ยเองเม้งเมื่อเห็นกระบี่วิเศษของมอเอี๋ยทง ก็ตกใจกลัวจนล้มลง ส่วนเบี๊ยปู้กับพวกผละหนีเอาตัวรอดไป

剑在空中
两把飞
激战

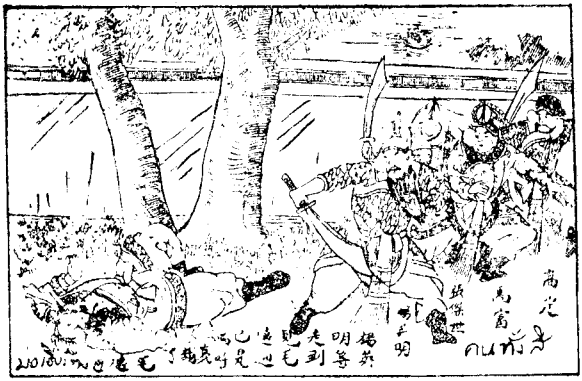

毛遂道
侍卫
被斩掉
毛
脱之

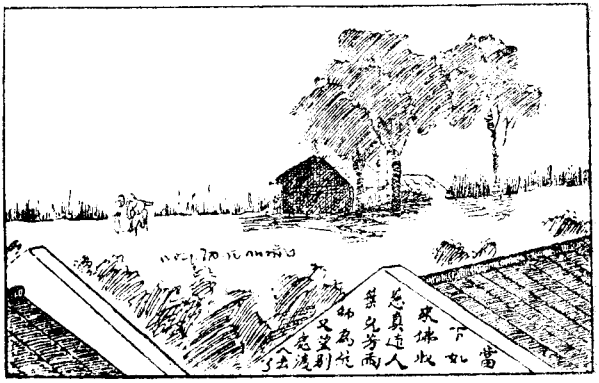
(๔๑๒) กระบี่ที่ลอยมารับช่วยไว้นั้น เป็นของนี่อจินเต้าหยิน

(๔๑๓) เผอิญเวลานั้น นี่อจินเต้าหยินยืนอยู่กับพระยูไดบนยอดเขา แลเห็นฝ่ายทุจริตมีกำลังมาก จึ่งปล่อยกระบี่มาช่วย

(๔๑๔) กระบี่ต่อกระบี่ยันแทงกันด้วยอำนาจฤทธิ์ แต่กระบี่ของมอเอี๋ยงทงทานกำลังไม่ไหว ก็หักออกสองท่อน และมอเอี๋ยงทงก็เลยสิ้นกำลังด้วยตกใจตาย

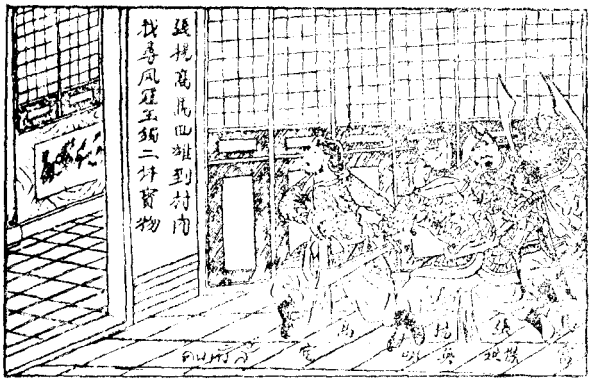

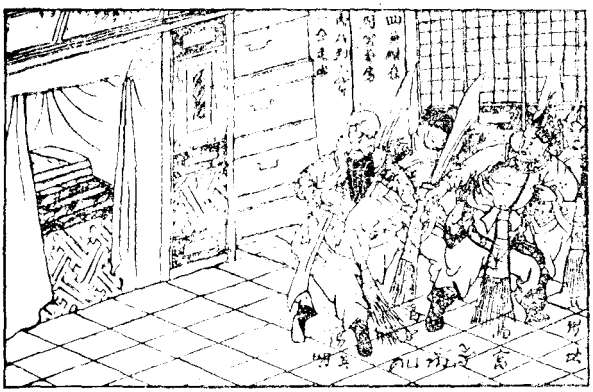

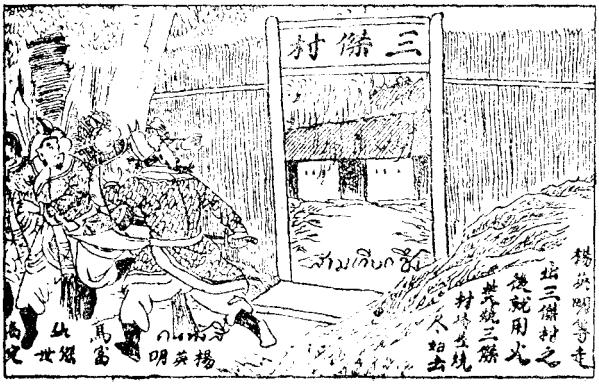
(๔๑๕) ฝ่ายเอี๊ยเองเม้งกับพวก เมื่อหลบหน้าออกไปแล เห็นเหตุเช่นนั้น ก็พากันหันกลับมาจะจับ มาเห็นมอเอี๊ยงทงตายเสี๊ยแล้ว

(๔๑๖) ฝ่ายฉื่อจินเต้าหยินเห็นกระบี่ของตนชนะ จึ่งพูดกับพระยูไลว่า บัดนี้ เราได้ปราบอธรรมเสร็จสิ้นไปพวกหนึ่งแล้ว ไปเที่ยวเมืองอื่นกันเถิด

(๔๑๗) พากันลงจากภูเขา เดินไปตามทาง ฉื่อจินเต้าหยินกับเฮี่ยงเกี๊ยกฮวงเห็น พระยูไลมีความรู้ดีจึ่ง อยากขอเป็นศิษย์ ซึ่งพระยูไลก็ยอมรับ

張挑高高山堆到村內
找尋風狂宝貝二件寶物

三條村
楊英明
馬富
林世熙
楊英明
此三條村之
後就用火
共燒三條
村將其燒
人相去

เอียเองเม้งกับพวก ได้ของวิเศษที่จิวฮุ้งชังขโมย

(๔๑๗) ฝ่ายเอ็ยเองเม้งกับพวก ครั้นมอเอ็ยงทงตายแล้ว ก็พากันเข้าไปฆ่าพวกลิ่วล้อตายหมด แล้วพากันไปค้นในห้องหาของวิเศษซึ่งจิวฮุ้งชังผู้ตายได้ขโมย–

(๔๑๙) ค้นพบได้สมประสงค์–

(๔๒๐) แล้วเลยเผาซ่องโจรเสียด้วย–

楊英明等
離開臥虎
山一路爭
回山中去
了
楊英明
馬富

高定
張傑世
楊英明

楊英明
楊英明
在途中
一刻不
停直回
如意村

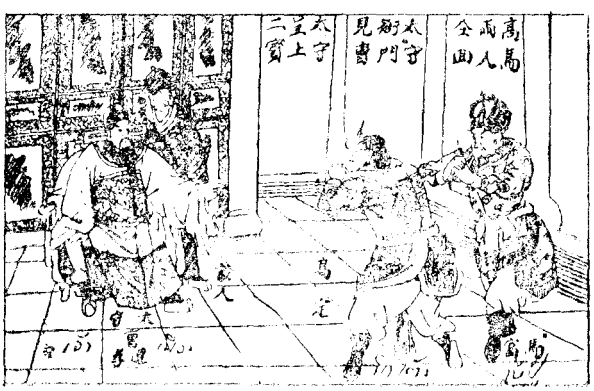
(๔๒๑) พากันกลับไปเมืองฮ่อนำ

(๔๒๒) เอี่ยเองเม้งขอตากลับไปอยู่อ่ำซิ่ง อันเป็นบ้านของตน

(๔๒๓) แล้วก็แยกกันไป

三人見封去
後也回此
老去了

三人到了此
安後世則
了高富帝定
白迎相府

高
高
太子
三上
二宮
太子
射門
見曹
高
高
兩人
全回

(๔๒๔) คนทั้งสาม คื่อ เบ๊เกี๋ยดสี่ เบ๊ปู้ กับ โกเต้ง นั้นไป เมื่องนิมอัง--

(๔๒๕) พอถึงประตูเมื่อง เบ๊เกี๋ยดสี่ก็สาคนทั้งสองกลับไปยังเสี่ยงฮู้

(๔๒๖) เบ๊ปู้ กับ โกเต้ง เอาของวิเศษไปส่งเจ้าเมื่อง เข้าไปหาเจ้าเมื่อง คำนับแล้วว่า ข้าพเจ้าทั้งสองได้ไปสืบจับผู้ร้ายพบกันที่เมื่องฮ่อนำ ผู้ร้ายต่อสู้ เราต้องฆ่ามันตาย จึ่งเอาของวิเศษนี้กลับคืนมาได้ ว่าแล้วก็ยื่นห่อของนั้นให้

ประหารชีวิต อึงแมย้ง กับ เล่าเชียง

(๔๒๗) เจ้าเมืองดีใจนัก นำเอาของไปให้ไจเสี่ยงโดยเร็ว อึงไจเสี่ยงเห็นของวิเศษคืนมาแล้วดีใจมาก สั่งเจ้าเมืองให้นำผู้ร้ายที่ขังอยู่อีกสองคน คือ อึงแมย้ง กับ เล่าเชียง ไปลงโทษประหารชีวิตเสีย

พระยูไลได้สาวกรวม ๒๕๐ ราย

(๔๒๘) ฝ่ายพระยูไลลงมามนุษย์โลกช้านานแล้ว ได้ทำความช่วยเหลือ บำบัดทุกข์ พยุงความสงบสุขแก่ประชาชาวโลก และได้คนดี ๆ เป็นศิษย์สาวกไปได้รวม ๒๕๐ ราย ก็คิดกลับพุทธเกษตร จึงพาฉือจินเต้าหยินกับเฮี่ยงเกี่ยกฮวง ทั้งสองวกกลับไป เฮี่ยงเกี่ยกฮวงถามอาจารย์ว่าเราจะไปข้างไหนกัน พระยูไลไม่ตอบ ในสุดท้าย ทั้งสองคนก็ไปสถิตอยู่กับอาจารย์ที่ภูเขาเส่กเกี่ยซัวลี้บต่อมา

— จบ —

โง่วแป๊ะล่อหั่น บั้นต้น

โดย ประสงค์

สาวก ๒๕๐ รายนั้น มีชื่อดังต่อไปนี้–

(ก) ชื่อเดี่ยว (๑๔๔ ชื่อ)

กวงเกียงงัวะยยู
ก้วยคิกเซียบุ่น
ก้อยคงเค้ยอิด
กักคิกฮุงเย้ยะ
เก้ยเกียเยียงเยียง
เก้ยชวงฉิงมวก
เก้ยแซส่ฮิง
เก้ยเมียวท่ออี
เก้ยเยียงเห่งเยียง
เก้ยแอเก้ยเฮ้ยะ
เก้ยแอเซียเยียง
เก้ยงทชัมย์
เก้ยบปิงฮอกจั้ง
แกดอวัดโซว
โกะทซิวเย้ยง
จทจิวหล่
เจงเก้ยเส้ยหล่
เจงเม้งฉุ่งหลัง
เจงฮวบแอเสี่ย
โจวเยียะม่อท
ชวงส่บออวง
ชือปุยเก้ยเส้ยง
เชียงฮวงหกท
ซงชังเกงเก้ย
ซัมดอเก้ยงท
ซาศิบชู
ซายองนเยียะ
ซายฮิงบ่อเมีย
ซิงเก้ยเยียกจิง
ซิงทองกวางไต่
ซือยุยดอเกง
ซุ่ยบุ๋นส่เม้ง
ซูบ้วดทอดอ
เซ่งจวมักอ้วง
เซียหล่นเยียง
เซียหล่บ่อท
โซวอูอามอ
ดอดอลังท
ตังยูเก้ยวเยียก
ตันส่ปุกเยียม
ตจอเกยคอง
ตเลงฮุกเต่า
เตียตองง้านกวง
เตียงปุยเชงส่
แต้กซัวบิดิบ

คองคองยู้เอ๊ย
คองตังจอจาย
ง้วยถุงกวงเหิง
ง้านกวางเตียดัก
ที่โก้วฮ่วงยู
ที่พ้อปอเกาะ
ที่ดอฮุ้งเซง
ที่ดังทอดอ
เทียนง้างชิ่นปี๊
นี่ล้อหดังที่
นี่ดูออนี่
นิ่งเยียแซเยี่ยง
บวงเคียกตังอาย
บวยทังจังอวง
บ่อโก้วอ้ออู๋
บ่อตังปุ๊กกับ
บ่อเส็งแซคอง
บ่อเส็งแซเฮี่ยง
บ่อฮวยฮุ้ยเตี่ยง

ซัวช้วงเทียนมัก
ซัวตันเกาะท
ซี่ทังบ่อโก้ว
ซี่ทายอตี
ปุยมิกเจ้ากาง
ปู่เยียงแม้เตี่ย
ผ่อโซวชิกอา
พอทฮุกฮวบ
ม้อพ่างลอเยียง
มักดอเซียเส็ยง
มิกทอเกยคอง
มิกสี่ซังเสีย
เมะจี่ปี๊ดอ
แม้กวงเจียงเยียะ
แม้เสี่ยปู้ตัง
ย่งเกียกฮวบจั้ง
เยียงเซียปู้เสี่ย
เยียงทีเกยเฮียะ
เยียงเสี่ยเสี่ยเชียกดอ

ทองกวงเทียงเจี่ย
ท้องชิบ่อโก้ว
ท้อหดเยียงเสี่ย
ทกเฮียงงัก
ลักซายก้ายฮวบ
เล่งซัวม่อเยียะ
ลิบเกียกฮุยเสี่ยง
สี่กังปุยมิก
สี่ไก่บ่ออวง
สี่ไต่กายคอง
เสี่ยเยียงเกียเซีย
เสี่ยงวู
หลังท้อคอห่วย
หุกท้อหลังที่
หุ้ยท้อติกหุย
อ่วงเกียงวะยแซ
อวงมักทอ
อวงสี่เยียงเสี่ย
ออเฉียกเคงเคียง

บุ้งเซ่งตีกก้วย
ปอเยี่ยกที่พ้อ
บีดชูชัวเท้ง
บีคูเต็กซัว
บีถอโต้วจ้อ
ปุกเยี่ยกปอล้อ
อิวอิวคังบ่อโก้ว
อี่ทอลิวเมี่ย
อุ่งคองเกยเยี่ยะ
เอกหมักอ้วง
ฮกซัวบ่อ๗วง
ฮวกเซียงเกี่ยบบีน
ฮวงจั้งทั่งตัน
ฮวดโซวมิกตอ

เยี่ยงเอี่ยงหล่อบ๗อก
ถอเกี่ยบอเหลี่ยง
ถอจอซื่อหยุย
ถอโตวที่เยี่ยง
ถอท้อปวกชู
ถอพงอู้อิว
ฮวบไก่ฮ้วยลัก
ฮวบคองส่ไฮ้
ฮวบจังย่งหลี
ฮวบทองคออั้ง
ฮวบอ้วงพูท
ฮวยคอทอลั้ง
ฮอหลี่เคี่ยงซี่
ฮุ่ยง้างเยี่ยเม้ง

ออนี่เถา
ออลี่กังซ์
ออฮวงเกี่ยวตั้งยู้
อาเท้งพ่อล้อ
อิงเล็กเชิงม้ว
อิวเล้าผิ่งล้อ
ฮุ้ยคิกทออิง
ฮุยเสี่ยงบ่อบ้วน
ฮุ้ยเสี่ยงสิบช้าย
ฮุงเยี่ยะเก้งสี่
เฮี่ยะเกียคงเยียม
เฮี่ยะเกียทกัง
เฮี่ยะเกียแอเกี่ย
เฮี่ยงฮวยทก

(ข) ชื่อคู่ (๕๓ คู่หรือ ๑๐๖ ชื่อ)

กวางซิมบ่อเซียง	บ่อเซียงกวางซิม
กักอี่กิมซัว	กิมซัวกักอี่
กัมโหล่วซัมบี่	ซัมบี่กัมโหล่ว
กาส๋ะยะเซี๊ยงจู๊	เซี๊ยงจู๊กาส๋ะยะ
กิมกังเจงจิ่น	เจงจิ่นกิมกัง
กิมกังพ๊วมอ	พ๊วมอกิมกัง
กซัวตังเซ่ย	ตังเซ่ยกซัว
ก๋น้างปวยแท้ง	ปวยแท้งก๋น้าง
กูซัวกูท	กูทกูซัว
กู้ฮ่มอฮ่อ	มอฮ่อกู้ฮ่
เกยคองจือจ๋าย	จือจ๋ายเกยคอง
เกยคองเจ็กเหน่ียม	เจ็กเหน่ียมเกยคอง
เกยคองเตี่ยคอง	เตี่ยคองเกยคอง
เกยคองบ่อโก้ว	บ่อโก้วเกยคอง
เกยคองบ่อเม่ย	บ่อเม่ยเกยคอง
เก๋ยกตออิวปอ	อิวปอเก๋ยกตอ
เก๋ยงทองเจงจิ่น	เจงจิ่นเก๋ยงทอง
เก๋ยชาบีกเต้ง	บีกเต้งเก๋ยชา

เกี่ยเยียงทีพ้อ ทีพ้อเยียงเกี่ย
เกี่ยแอเทียนง้าง เทียนง้างเกี่ยแอ
คิวมอลอตอ ลอตอคิวมอ
จ้วงตี่เพกจี่ เพกจจ้วงตี่
จังเงยมบ่ออิว บ่ออิวจังเงยม
จับเกี่ยะปุ่ยเตี่ยง ปุ่ยเตี่ยงจับเกี่ยะ
จู้เยียงมอฮ่อ มอฮ่อจู้เยียง
เจงเกียแอเลี่ย แอเลี่ยเจงเกี่ย
เจี่ยงทั้งแคกเฮี่ยง แคกเฮี่ยงเจี่ยงทั้ง
ชิดฮุกหลังท หลังทชิดฮุก
ซัวเต้งเถงเจ่ง เถงเจ่งซัวเต้ง
ซายจ๊อบคู บีคูซายจ๊อ
ซังทองพวเซย พวเซยซังทอง
ซังทองเอ็กกู เอ็กกูซังทอง
ซิวเห็งปุกเตี่ยะ ปุกเตี่ยะซิวเห็ง
เซียงเตียบ่ออิว บ่ออิวเซียงเตี่ย
เซียงเยียงฮั่วซิว ฮั่วซิวเซียงเยียง
ตอมิกท้อฮุก ฮุกท้อมิกตอ
ตักมอปอตอ ปอตอตักมอ

เก้กเง่ยบเคี่ยก้วย เคี่ยก้วยเก้กเง่ยบ
เคี่ยงหู่สั่กัง สั่กังเคี่ยงหู่
น่อบฮุ่กคง ฮุ่กคงน่อบ
บ่อเง่ยบเฮี่ยะจิ้ง เฮี่ยะจิ้งบ่อเง่ยบ
บ่อจิ้งถอโต่ว ถอโต่วบ่อจิ้ง
บ่อเหลี่ยงปุ่งเห็ง ปุ่งเห็งบ่อเหลี่ยง
บ่อฮ่อสั่กหลี่ สั่กหลี่บ่อฮ่อ
ปอฉุกสั่กทอ สั่กทอปอฉุง
บ่งทอาเย่ยง อาเย่ยงบ่งท้
ปุ่กคองปุ่กอู่ ปุ่กอู่ปุ่กคอง
ปุ่กต่องมอลี่ มอลี่ปุ่กต่อง
บุ่กเคี่ยะสั่กัง สั่กังปุ่กเคี่ยะ
มิ่กคอฮุ่กท้อ ฮุ่กท้อมิ่กคอ
เย่ียงฮำแตกถอ แตกถอเย่ียงฮำ
ห้วงอีสักเถง สักเถงห้วงอี
ฮ่วงเปี่ยงฮ่วบจั้ง ฮ่วบจั้งฮ่วงเปี่ยง